14
7 G
19

14-26.i.7

NATIONALE

THEMISTII
Peripatetici Lucidiſsimi, Paraphraſis In Ariſtotelis.

POSTERIORA, &
PHYSICA. In libro item de
ANIMA,
MEMORIA ET REMINISCENTIA,
SOMNO ET VIGILIA,
INSOMNIIS, &
DIVINATIONE PER SOMNVM,

Hermolao Barbaro Patricio Veneto Interprete.

ADDITAE SVNT ET LVCVBRATIONES,
quæ Themiſtii obſcuriora loca apertiſsima reddunt: Additus & index,
necnon contradictionum ſolutiones Marci Antonii Zimarræ
in dictis eiuſdem Themiſtii: omnia à Studioſo quodam
& vtriuſq; linguæ peritiſsimo, ſumma fide
recognita, & quibus ſcatebant
erroribus repurgata:

His demum omnibus adiecimus Eiuſdem Themiſtij paraphraſem in librum Tertium de Anima nuper a Magnifico Comite. D. Ludouico Nogarola Veronenſi, latinitate donatam, ac ſuis ſubtiliſsimis ſcholiis illuſtratam.

Quæ omnia ingenio ac Doctrina peritiſsimi utriuſque linguæ uiro denuo ſunt diligentiſsime recognita, ac erroribus repurgata.

BIB. M. MORCINI DE PERVSIA

VENETIIS,
Apud Hieronymum Scotum.
M D LIIII

BIB. M. MORCINI DE PERVSIA

CONTRADICTIONES AC SOLVTIONES

MARCI ANTONII ZIMARRAE IN DICTIS LVCIDISSIMI THEMISTII IN LIBRO PHYSICORVM.

Contradi. in quarto phyſi. ſuper tex. 130.

LVCIDISSIMVS Themiſtius reprehendit Boethum opinantem numerū remanere poſſe abſq; eo ꝙ numerat, contra Philoſophum, ſicut ſenſile poteſt remanere abſque eo ꝙ ſentit. Sed Themiſtius inquit ipſum falli, quia ea quæ referūtur adinuicē ſimul ſunt, vt quę poteſtate, poteſtate: & q̃ actu, actu. Verum Themiſtius in reprehendendo non caret reprehenſione, quia ſic damnando Boethum, damnat Ariſt. in prædicamentis, qui hac rõne aſſeruit ſenſum & ſenſibile non referri mutuo, quia poteſt ſenſile remanere ſine ſenſu. Soluitur quia non eſt intelligendum Philoſophū voluiſſe ſenſile remanere ſine ſenſu, inquantum ſenſile eſt ſine ſenſu deſtructo actu & potentia, ſed actu tantum, quia poteſt aliq d eſſe ſenſibile in potentia ſine eo quod actu ſentiatur, ſenſibilis enim in actu, & ſenſus in actu, eſt vnus & idem actus. Vñ Ariſt. vult ſenſibile in potentia referri ad ſenſum in potentia, & non ad ſenſum in actu, quia ad illum refertur ſenſatum in actu, vt patet ſecundo phyſi. tex. com. 38. ꝙ cauſæ in potentia referuntur ad cauſam in potentia, & cauſæ in actu ad cauſam in actu. Et licet cauſæ in potentia nõ ſint ſimul cum cauſatis in actu, ſunt tñ ſimul cum cauſatis in potentia, ſicut patet. Vnde Ariſt. intentio eſt, ꝙ ſenſibile in potentia non referatur mutuo, cum ſenſu in actu, propter antiquos, & Democritum qui ſenſibilia nullum eſſe habere opinabatur niſi a ſenſibus, vt dicit Themiſtius quarto phyſi. in expõne tex. 71. idemq; aſſerit ſimplicius in ſecundo de anima, in expõne tex. 146. & per hęc diluuntur cauillationes Porphyrij in prędicamentis contra Ariſto. quia nullius ſint roboris, ſicut vides.

Contradi. in quinto phyſi. ſuper tex. 7.

THEMISTIVS exponens quomodo generatio ſit mutatio ex non ente ſimpľr, quid nomine nõ entis ſimpľr intelligatur, explicat dicens: Voco autem non ens ſimpliciter, nõ omnino ꝙ omnino & vſquequaq; ſit nihil, ſed id ꝙ nuda & mera potentia eſt, cuiuſmodi eſt originalis & prima materia. Sed huius oppoſitum habetur ab eodem primo phyſi. in digreſsione de priuatione & potẽtia materiæ, vbi expreſſe dicit materiā in prima ſui notione eſſe aliquod ens actu. Igitur non eſt pura potentia, & eſt etiam contra Auer. quinto phyſi. com. 8. vbi dicitur ꝙ in prima materia non eſt actus omnino. Soluitur, materia prima eſt pura potẽtia, quia non eſt forma, nec formam habēs, ſed eſt capax omnium formarum ſubſtantialium & accidentalium, & in ſe eſt ſubſtantia quædam & natura, quæ ſpeciali nomine dicitur materia, in qua fundatur illa potentia reſpectu omnium formarum, & ſic dicitur aliquid actu in ſe, quia materia actu eſt materia, & prius eſt actu materia quam ſit potentia ad formam, & ſic eſt aliquid in actu vt diſtinguitur contra nihil, ſed non dicitur aliquid in actu, quia actus exiſtendi ſit in ea ſine forma, aut eſſe poſsit, vt quidam ſomniauerunt,

Contradi. in ſexto phyſi. ſuper tex. 44.

THemiſtius dicit in præſenti loco, ꝙ licet iſtæ propoſitiones ſint receptæ homo audit, homo guſtat, homo olfacit & videt, non tñ ſunt primariæ, quia hæ affectiones primo cõpetunt ſenſoriis & internuntiis eius, vt auribus, oculis, naribus, linguæ. Sed obuiaui ex procemio metaphyſicæ: Actus & generationes ſunt ſuppoſitorum, & confirmaui, quia cuius eſt actus eius eſt potentia, ex libro de ſenſu & ſenſato, ſed actus ſunt coniuncti, igitur & potentiæ: Confirmatur, quia primo de anima dicitur: Si quis dixerit aīam iraſci aut gaudere, eſt ac ſi diceret animam texere, aut ædificare. Soluitur & intelligitē dictum Ariſt. ꝙ actiones & generationes ſunt ſuppoſitorum, quia. 7. metaph. non generatur æs, neq; ſphæra, ſed ſphæra ænea, diuiſibile. n. oportet eſſe id ꝙ per ſe ſit, & iõ ſi forma aut materia fieret per ſe, tunc formæ eſſet forma, & materiæ eſſet materia in infinitum, ꝙ eſt impoſsibile. Similiter licet forma ſit principium agendi & mouendi, tñ non eſt ſine materia, aut extra materiam operans, & ideo actiones ſunt coniunctæ: ex hoc tamē non ſequitur quin ſint aliquæ operationes per ſe primo competentes partibus & toti ratione partium, ſicut dicit Ariſt. in quinto phyſi. Aliqua attribuuntur toti per partem, vt ſanatur corpus, quia occulus ſanatur, aut thorax. Et ſiľr in propoſito videre per ſe, primo attribuitur oculo qui eſt pars totius hominis, homini vero per ſe nõ primo, vnde homo non eſt per ſe primo videns in eo ꝙ homo, ſed in eo qđ habens oculos, nec eſt per ſe primo audiens, ſed in eo qđ habens aures. Et Auer. etiam huic aſtipulatur in commē. magno primo poſter. in. c. de vniuerſali, vbi dicit quod homo non eſt ambulans inquantum homo, ſed inquantum habens pedes. Bene igitur Themiſtius dicit, ꝙ licet huiuſmodi propoſitiones ſint in cõi vſu, homo videt, homo olfacit, non tamen ſunt primariæ ſecundum inductiuum modum, & ſic patet ſolutio, quia licet viſio non cõpetat virtuti viſiuæ ſine organo, nec organo ſine virtute viſiua, eñ competit coniuncto ex vtroq;, & ideo denominatur homo videre in eo ꝙ eſt habens oculum, non in eo quod homo eſt abſolute.

IN LIBRO DE ANIMA.

Contradi. in primo de Anima ſuper tex. 6.

THemiſtius & Auer per paſsiones animæ, proprias exponunt, ſicut eſt intelligere & contemplari. Sed huius oppoſitum habet ibidem tex. com. 12. vbi dicit: Quod ſi quod opus eſt animæ proprium, maxime videtur eſſe intelligere, ſi autem hoc eſt phantaſia, aut nõ ſine phantaſia, nec hoc vtiq; contingitur ſine copore eſſe. Et confirmatur quia Ariſt. primo de anima. tex. com. 42. & 41. probat neque ſentire nec intelligere motus eſſe, nec eſſe animæ motus: Vbi Themiſtius expreſſe dicit ꝙ intellectio non eſt propria animæ quia pendet tota ex ſenſibus, vt quæ ſine viſis & imaginibus non perficitur. Et hoc eſt achilles illorum qui tenent animam intellectiuam ſm Ariſt. eſſe mortalem. Soluitur, operatio animæ propria poteſt intelligi bifariam, aut quia ipſa prorſus dependet ab anima, ita quod nullo modo corpus cõcurrit, nec vt ſubiectum, nec vt obiectum, & ſic anima intellectiua, ſeu intellectus materialis nullam habet propriam opera-

tionem, aut quia dependet a corpore, vel ab aliquo exiſtente in corpore, vt ab obiecto non vt a ſubio, & ſic intellectus materialis habet aliquam operationem ſibi propriam, & talis ſtat cum immaterialitate, & immortalitate ſubſtantiæ intellectus. Vñ Auer. expreſſe teſtatur in primo de anima com. 11. & 13 quod iſta eſt ſententia Ariſt. in intellectu materiali ꝙ eſt abſtractus a corpore, & qđ impoſsibile eſt, vt intelligat ſine imaginatione. Sed locus conſequentis decepit iſtos, nõ enim animaduerterunt ordinem in natura entium, nec viderũt in latitudine abſtractorum eſſe gradus, ſed adhæſerunt ei ꝙ diſtantię entium ſunt valde diuerſæ, vt ſcribit Commen. in ſecundo coeli & mũdi. in tex. com. 61. & quod natura in ſuis operibus non facit ſaltum, vt dicit Ariſt. in octauo de natura animalium. Vnde non omne ens abſtractum ſecundum eſſentiam, eſt abſtractum ſm operationem omnino. Fallit enim in ente medio cuiuſmodi eſt intellectus materialis q mediat inter abſtracta & materialia, & iõ participat quodammodo vtriuſq; extremi conditiones, ſicut aer dicitur eſſe compoſitus ex grauitate & leuitate ſm comparationem & ſecundum ſimilitudinem, vt dicitur quarto coeli & mundi. tex. com. 26.

Contradi. in primo de anima. ſuper tex. 44.

THemiſtius ponens differentiam inter actionem & motum, poſt nonnulla ſubdit ꝙ motus eſt ſpecies actionis: nam ſi motus eſt, actio eſt: ſi actio eſt, non ſequitur vt motus ſit. Sed huius oppoſitum legimus in primo de generatio. & cor. tex. com. 41. vbi dicitur quod actio eſt ſpecies motus. Soluitur, actio propriæ ſumpta fit cum abiectione cõtrarij, & fundatur in motu, & fit in tempore, & de hac agitur primo de generatione. Communiter vero ſumi ſolet pro operatione in cõmuni, quæ eſt tanq̃ genus ad operationem immanẽtem & tranſeuntem, & ad actionem quæ fit cum abiectione contrarij & ſine, & ſic eſt tanq̃ genus motus, & ſic ſumpſit Themiſtius hic, & Ariſto. in ſecundo de anima. tex. com. 54 vbi habet ꝙ motus eſt actus quidã. Actus enim duplex eſt, imperfectus & perfectus, & ideo actio, vt dicit Themiſtius ibi, cum ſuſius ſit motu, tantum diſtat ab eo, q̃tum genus diſtat a ſpecie: &, vt inquit, in hoc ſenſu ſepiſsime vſurpatum a Platone comperitur. Actio enim pro operatione eſt genus ad verum motum & ad alias actiones inſtantaneas, vt eſt viſio & auditio. Sed Ariſt. ſumpſit nomen actionis ſpecialiter pro illa quæ eſt cum abiectione contrarij, & ſic eſt ſpẽs motus, quia motus inquantum motus abſtrahit ab hoc, quia poteſt eſſe etiam ab eodem ad idem, vt eſt circularis: & motus eſſe poteſt de cõtrario in contrarium, vt eſt motus rectus & alij motus. Vnde, vt inquit Themiſtius in præſenti loco, non eſt diſſenſio de nominibus. licet. n. vnicuiq; pro arbitratu ſuo vocabula interpretari & fingere, & generibus abuti ſ; ceterum loco. & Com. in primo phyſ. com. 1. inquit: De nominibus modica eſt ſolicitudo apud Philoſophos.

Contradi. in primo de anima. ſuper cap. 20.

DIcit Themiſtius hic, ꝙ non plus albedinis habet ꝙ bipedale album eſt q̃ quod pedale, neq; tripedale quam bipedale. Sed huius oppoſitum habetur ab Ariſto. in prædicamentis in cap. de quanto. vbi dicit qđ quanta ſuperficies fuerit tãtam albedinem fore dices. Soluitur, qualitates ſunt formæ indiuiduæ, ꝙ ſi diuiſionem capiunt, eſt per accidens ratione magnitudinis & ſubiecti in quo ſunt: vnde, vt inquit præfatus expoſitor, illud ad cuius conſtitutionem abſolutionemq; nullus eſt vſus magnitudinis, ſuapte natura expers magnitudinis eſſe dicit, etiam ſi diuidi aut diſtrahi ex accidenti poſsit: & ideo eſſentia qualitatum conſiſtit in ratione indiuidua, & æque bene ratio albedinis eſſentialiter ſaluatur in pedali albo, ſicut in bipedali & tripedali, & illo modo non plus albedinis eſt in pedali quam in ſemipedali, ſicut non plus humanitatis eſt in puero quã in infante, nec plus in viro, quam in puero, ſpecies enim ſunt, ſicut numeri. Sed loquendo de diuiſione per accidens, ſic plus albedinis eſt in pedali, quam in ſemipedali: & ita loquitur Ariſt. Et quod ille ſit ſenſus Themiſtij, manifeſtant verba eius ibidem. inquit enim: Quod amplitudo & menſus ad eſſentiam & ſubſtantiam qualitatum nihil pertinet, ſed albedo quatenus albedo eſt, indiuidua eſt. & in re diuidua. i. in magnitudine continetur. Inde collige ex mente peripateticorum, aliud eſſe totum eſſentiale, aliud integrale.

Contradi. in primo de anima. ſuper cap. 24.

THemiſtius habet quod animæ ſingulorum hominum non poſſunt eſſe ab animabus ſeparatæ, quia illæ non poſſent diſtingui abinuicem, cum omnis diſtinctio rerum in eadem ſpecie ſit participatione materiæ idem habet Commentator in libro deſtructionum diſputatione prima, in ſolutione ſeptimi dubij. idem videtur velle Ariſto. 7. meta. tex. com. 28. Socrates quidem differt a Platone propter materiam. Oppoſitum tamen videtur ſentire Comment. in ſecundo de anima com. 2. & 7. & primo de anima. com. 90. vbi videtur dicere formam eſſe principiũ vnitatis materialis, & per conſequens diſtinctio potius indiuiduorum eſt per formã quam per materiam. Dic reſolute ſecundum Peripateticorum fundamenta: Natura nihil fruſtra facit, formæ quæ poſſunt perpetuari in vnitate numerali, non ſunt niſi vna in vna ſpecie, quia natura nõ abundat in ſuperfluis. tales autem ſunt quæcũque ſunt abſtractæ ſecundum eſſe a materia. In formis autem quæ hoc non habent, ibi multitudo eſt indiuiduorum in eadem ſpecie ſimul ſucceſsiue, & hoc non eſt niſi in formis exiſtẽtibus in materia, quia per materiam res poteſt eſſe & non eſſe: & illo modo dixerunt Peripatetici cauſam multiplicationis indiuiduorum in eadem ſpecie originem habuiſſe a materia. Vnde in via ipſorum omnia quæ ſunt numero plura in eadem ſpecie, ſunt formæ in materia vel habentia formam in materia, & non poteſt eſſe ſine materia. Si vero comparatio fiat materiæ & formæ ad compoſitum ex materia & forma, a quo iſtorum compoſitum habeat principalius eſſe, & vnitatem materialem an a materia vel a forma, & ſimiliter diſtinctionem dico ꝙ a forma principaliter, ſed non a materia Sic igitur quia Peripatetici non viderunt neceſſariam talem multiplicationem in eadẽ ſpecie niſi in rebus materialibus, abſolute enunciauerunt diſtinctionem indiuiduorum in eadẽ ſpecie eſſe participatione materiæ, ſed non negant q. etiam talia diſtinguantur per ſuas formas, imo intenſius & principalius. Et iſto modo concorda dicta ſapientum, ſicut in ſimili dicit Ariſto. in ſecundo de anima tex. com. 26. Anima non eſt corpus. ſed non eſt ſine corpore. ſic diſtinctio principaliter non eſt a materia, ſed eſt a forma, tamen non eſt ſine materia.

Contradi. in ſecundo de anima. ſuper tex. 147.

THemiſtius dicit in præſenti loco, ꝙ ipſa vis ſentiendi, i. ſenſus communis ipſas contrarias qualitates nõ patitur, ſed ante ſe poſitas, & ad pedes genuaq; aduolutas iacenteſque contemplatur, vbi videtur ſentire ſenſum communem non eſſe paſsiuum & receptiuum. Sed huius oppoſitum habet Cõmen. ſecundo de anima com. 142. vbi dicit ꝙ vltimum ſentiens eſt patiens tantũ. Debes ſcire ꝙ Ariſt. ad quæſtionem ibi propoſitam, an idem ſenſus ſit qui de contrariis ſenſibilibus iudicet, duas reſponſiones dedit, prima dicit ipſum eſſe vnũ numero, ſed ratione diuerſa: vnum quidem quia eſt loco & numero vnum, plures vero ratione, quia plura recipit. Sed iſtam ſolutionem ſtatim improbat, quia licet potentia aliquid poſsit dici idem reſpectu cõtrariorum, actu tamen hoc implicat. Et ideo dat aliam ſolutionem quæ eſt melior, ꝙ ſenſus communis eſt vnus, vt eſt centrum vnum in circulo, vbi Cõmen. elicit ſubtiliter de intentione Ariſto. ꝙ recipere aliquid aliud eſt a iudicare illud. Vnde iudicium attribuitur formæ & actui, & receptio potentiæ & materiæ, & ideo melius eſt dicere ipſum eſſe vnum, vt eſt iudex qui eſt copulatus cũ pluribus inſtrumentis alio-

rum

rum ſenſuum particularium, qui ſunt ſicuti ſatellites & exploratores: Vnde non inconuenit vnum iudicem de duobus litigantibus & aduerſantibus in eodem inſtanti iudicare. Iudicium autem ſi refertur ad agere, & receptio ad pati, non inconuenit actum agentis tranſire in diuerſa, ſimul etiam in actione reali, vt ſol liquefacit ſimul & indurat lutum & ceram, multo magis in actione ſpirituali, & hoc vult dicere lucidiſſimus Themiſtius, nam Commentator eſt eius interpres in præſenti loco. Senſus igitur communis non recipit contrarias qualitates, quia eius iudicium non formaliter conſiſtit in receptione, quia iudicium & comprehenſio ſimultanea contrariorũ obiectorum non eſt ipſa receptio, quia ſtat eſſe receptionẽ in potentia in qua non ſubſequitur iudicium: ad alia enim fortiter intenti delata ſub oculis non videmus, vt dicit Ariſt. in libro de ſenſu & ſenſato. Vbi aduerte quod obiectum in potentia cognoſcente non eſt, ſicut forma in materia, nec ſenſus proprie materia eſt ipſius ſenſibilis, quia forma afficit materiam & ipſam qualificat, vt albedo quæ formaliter eſt in pariete facit ipſum eſſe album, & denominat ipſum album, ſed albedo in viſu nõ reddit viſum album, neq; nigredo nigrum. Et hoc etiam eſt verum de intelligibili cum intellectu quod eſt perfectio eius, ſicut forma, ſed non eſt ſicut forma perficiẽs formaliter & per inhærentiam: nam ſi obiectum ſenſibile illo non perficit modo ſenſum, multo minus intelligibile. Sic intelligis dictum Auer. in. 12. primæ philoſophię com. 44. tunc enim eſt illic cauſa & cauſatum, ſicut intellectum eſt cauſa intelligentis, intelligibile autem eſt cauſa formalis intelligẽtis, vt eſt declaratum in tertio de anima, vt ſcribit Commen. in paraphraſi metaph. tracta. 4 in nona colum. Sic igitur Themiſtius dicit ſenſum communem præferre iudicium de formis, ad genua eius aduolutis adiacentibusq;, quia iudicium eius tranſit ſuper obiecta relucẽtia in ſpeciebus receptis in ſenſoriis exteriorum ſenſuũ, & tandem in organum ſenſus communis deductis: & ipſe inſpicit obiecta ibi relucentia, quæ non ſunt per modum inhærentiæ formalis, ſed ſunt in eſſe abſtractionis, & ſicut cognitum in cognoſcente, & iſta eſt ſententia abſtruſa Ariſt. quam expoſitores eius attigerunt. Bene igitur dicit Commen. ꝙ primum ſentiens eſt patiens tantum quo ad organi receptionem, ſed tñ quo ad iudicium non dicit Commen. ſenſum eſſe materiam, ſed actum & formam.

IN LIBRO DE INSOMNIIS.

ARiſt. in libro de Inſomniis qui immediate eſt poſt librum de ſomno & vigilia, & ante librum de diuinatione, oſtendit viſum eſſe digniorem tactu, quia quod tactui apparet duo re exiſtente vna, viſui apparet vnum ex permutatione digitorũ, vbi Themiſtius expreſſe dicit viſum eſſe acriorem & certiorẽ tactu: ſed eadem ratione ſequitur tactum eſſe certiorem viſu, quia bacculus in aqua iudicatur fractus per viſum, & per tactum minime: igitur tactus eſt certior viſu: niſi concedatur quia viſus abſolute eſt dignior, & ex modo immutandi quia eſt ſpiritualior, & ex aliis cauſis poſitis in ſecũdo de anima. Ad obiecta autem dicendum eſt, vt Themiſtius ait in ſecundo de anima, in expoſitione tex. commen. 134. & ſecundum diuiſionem Themiſtij & græcorum, eſt in tertio de anima. cap. 2. ꝙ ſenſus communis ex triplici cauſa poteſt decipi: primo ſi de aliquo obiecto iudicauit de diuerſis formis per diuerſos ſenſus in aliquo tẽpore, vt de pomo colorem p viſum & ſaporem per guſtum, ſi alio tempore velit ſolum ex colore de conſimili obiecto iudicare, de ſapore per viſum tantum cognito non guſtato ſapore, poteſt errare. Secundo ſi ex ſolo ſenſibili proprio & per ſe velit iudicare de ſenſibili per accidẽs, vt ſi ex colore velut iudicare de Cleonis filio, quum hoc pluribus indiciis veſtigiiſq; quibus vnus non ſufficit ſenſus, forteq; hoc per vim aliquam præſtantiorem ſenſu, quæ animalibus brutis adiuncta non ſit. Tertio circa communia ſi vni ſenſui tantum inſtiterit innixuſq; fuerit, vt ſi vni viſui de figura concredat quum viſui & tactui ſit communis, vnde in caſibus prænarratis. deceptio & culpa temeritatis eſt ſenſus communis & non proprij. Et ideo bene contingere poteſt vtrũq; in aliquo caſu, vt tactus certius iudicet quam viſus de figura et fractura, quia hoc conuenit propter medium, vt dicunt perſpectiui: in alio vero caſu conuenit econtra, vt in caſu Philoſophi: Abſolute tamen viſus certior eſt.

Iſta contradictio eſt notanda in ſecundo phyſi. in com. 1.

THemiſtius & Commen. dicunt in principio ſecundi phyſic. ꝙ corpora ſimplicia non habent principium intrinſecum actiuũ ſuæ alterationis, ſed paſſiuum tantum: & Alexander, referente Simplicio illum eſſe ante iſtos, dixit elemẽta non habere principium effectiuum niſi motus localis tm̃. Sed opponebatur de aere condenſato qui ſeipſum rarefacit. Soluit Burleus quod hoc eſt per accidens, quia per ſe mouet ſe localiter, quia eſt præter naturam diſpoſitus, quia non eſt in loco conuenienter locatus: eſt enim in anguſtiori loco quam ſua forma requirat, & ideo mouendo ſe localiter rarefacit ſeipſum per accidens. Sed obiiciebat Gaetanus, quia tunc videtur oppoſitum, quia aer ille illud per ſe acquirit, quo naturaliter eſt priuatum, ſed priuatus eſt ille aer per ſe raritate & non loco, quia cũ ſit idem locus totius & partis, ille locus eſſet naturalis alicui aeri eiuſdem ſpẽi cum iſto: & ideo potius eſt naturaliter priuatus raritate quã loco: & ideo dicit quod aer ille per ſe rarefacit ſeipſum & mouetur localiter per accidens, quia talis rarefactio non poteſt induci ſine motu locali. Sed tunc niſi aliud dicatur, Gaetanus contradicit Auerroi qui vult quod elementa non habent principium intrinſecum effectiuum alterationis, & iſte concedit oppoſitum. Alij aũt dixerunt quod accidentia in elementis reperta ſunt in duplici differentia, quædam enim ſunt accidentia propria, ad quorum variationem & deperditionem ſequitur deperditio ſubſtãtiæ, vt ſunt quatuor qualitates primę, & de iſtis dicunt Commentatorem intellexiſſe quod elementa non habent principium alterationis intrinſecum actiuum. Sũt iterum alia accidentia communia, vt raritas, & denſitas, figura, & id genus. & in talibus poteſt eſſe alteratio in elementis abſq; tranſmutatione in ſubſtantia, & ſic dicunt quod aer condenſatus in propria ſphæra rarefacit ſe per ſe, & per accidens mouet ſe localiter: ſed aer extra propriam ſphæram exiſtens mouet ſe per ſe localiter, & per accidens ſe rarefacit. Sed iſtą poſitio eſt purus error, quia Commenta. abſolute & Themiſtius aſſerunt elementa non habere principium actiuum intrinſecum alterationis. Et Alexander dixit quod nõ habent principium actiuum intrinſecum, niſi reſpectu motus localis tantum. Amplius qualitates attributæ alterationi ſunt duobus modis, vt ſcribit Commentator in ſeptimo phyſi. in com. 11. primæ, vt ſunt caliditas, frigiditas, humiditas, & ſiccitas, ſecundę, vt raritas & denſitas. Et idem habet ibidem in com. 15. vbi habetur quod raritas & denſitas ſunt rerum qualitates inſequentes calidum & frigidum. Si igitur elementa poſſent per ſe rarefacere aut condenſare ſeipſa, ſequeretur quod poſſent ſeipſa calefacere & infrigidare, quia raritas & denſitas inſequuntur caliditatem & frigiditatem. Vnde Commen. in libro de ſubſtantia orbis. d. c. primo. ꝙ quando aqua tranſmutatur in aerem per calefactionẽ, peruenit ad eam raritatem cum qua non poteſt ſtare ſua forma: & ecõtra quando frigiditas condenſat aerem, peruenit ad eã denſitatem, ꝙ forma aeris ſtare non poteſt, & ſic conuertitur in aquam. Amplius Commen. & Philoſophus in quarto cœli & mundi, in tex. com. 24 dicunt ꝙ alterans maxime in ſimplicibus, ſemper dicitur eſſe extrinſecum ab alterabili. Et Philoſophus primo de generatio. & corrupt. tex. com. 78. dicit quod continuum & vnum & idem ens ipſum a ſeipſo eſt impaſſibile, nam cum alteratio fiat per contactum. 7. phyſi. tex. com. 12, contangentia aũt ſunt, quorum vltima ſunt ſimul: ſequitur quod alterans & alteratum dicuntur eſſe loco & ſubiecto diſtincta. Iſta. n. eſt ratio quare hecticus nõ ſentit ſuam febrem, & tamen alij febrientes febre humorali aut ephemera ſentiũt, quia ſentire in quoddam pati & moueri conſiſtit, & ſenſatio

etiam fit per cõtactum, & ideo quia febris humoralis dependet ab humoribus, & ephemera a ſpiritibus quę ſunt corpora loco & ſubiecto diſtincta a membris in quibus fit alteratio, ideo ibi eſt motus & ſenſatio: ſed in hectico calor ille eſt infixus & impreſſus in membris, & calor innatus eſt corruptus, & non eſt ibi mala complexio diuerſa, ſed eſt facta & radicata in membris, habitibus autem exiſtentibus in materia ceſſat motus: Amplius ſtante eadem cauſa dicitur eſſe idem effectus, ſed cauſa quare elementa non poſſunt ſe alterare ſecundum alterationem factam in primis qualitatibus, eſt quia alterans dicitur eſſe diſtinctum loco & ſubiecto ab alterato: & eſt vniformitas, quia ſunt corpora conſimilium partium. & iſtę cauſę etiam ſunt in raritate & denſitate, quare &c. Dicamus igitur nos ſententiam veram & quadrantem ſenſatis & viæ Auerrois, dico quod æquiuocatio plerũq; decipit intellectus nobiles. Ideo ſcire debes quod raritas & denſitas quandoque ſunt qualitates de tertia ſpecie qualitatis, & inſequuntur qualitates primas, videlicet caliditatem & frigiditatem, & tales acquiruntur per veram alterationem, de quibus loquitur Philoſophus, & Commen. in ſeptimo phyſi. 11. & 15 vt fuit allegatum. Quandoq; autem raritas & denſitas ſumuntur, vt ſunt accidentia pertinentia ad prædicamentum ſitus. De his loquitur Commen. primo metaph. in com. 15. vbi inquit: Denſitas & raritas non faciunt tranſmutationem in ſubſtantia, neque in qualitate cum ſint de ſitu. Et videtur eſſe de intentione Ariſt. ibidem arguentis contra Empedoclem aſſerentem generationem & corruptionem fieri per congregationẽ & ſegregationem. Et tunc dico ꝙ eſt magna differentia, vt raritas & denſitas ſunt qualitates, & vt pertinent ad prædicamentum ſitus, quia vt ſunt qualitates acquiruntur per ſe per motum alterationis, & inſequuntur calidum & frigidum, & præcipue in iſtis corruptibilibus: ꝙ dico propter raritatem & denſitatem in cœleſtibus corporibus, quæ æquiuoce dicuntur cum iſtis, vt dicit Commen. in ſecundo cap. de ſubſtantia orbis Sed raritas et denſitas vt pertinent ad prædicamentum ſitus, ſic acquiruntur per motum localem ſaltem per accidens, quia ad ſitum non eſt per ſe motus, vt dicit Philoſophus in quinto phyſic. tex com. 10. & Commen. contra Auic. ſexto phyſi. commen. 85. & quarto phyſi. com. 43. Stante iſta diſtinctione dico quod ſi loquamur de raritate & denſitate quæ ſunt qualitates tertiæ ſpeciei, elementa nõ habent principium intrinſecum actiuum alterationis talis, ſed ſolũ paſsiuum: nam ſi haberent, poſſent ſe calefacere & infrigidare, ſicut ſupra dictum eſt. Immo talis rarefactio & talis condenſatio inducuntur ab extrinſeco agente alterante ipſa, ſicut & aliæ alterationes quæ ſunt ſecundũ qualitates primas. Secunda concluſio elementa quo ad raritatem & denſitatem, vt raritas & denſitas importam diſtãtiam partium & approximationem, & per conſequens vt ſpectant ad prædicamentum ſitus, iniciatiue etiam dependent ab extrinſeco agente tranſmutante ea per motũ localem. Nam motor extrinſecus per motum impulſionis cõdenſat aerem & aquam, & per motum expulſionis in talibus inducitur raritas, & iſti ſunt motus locales, vt patet ſeptimo phyſi. tex. com. 10. & videmus in motu proiectorũ, ꝙ lapillus proiectus in aqua condenſat aquam, & in loco in quo cadit fit centrum circuli parui, & ille facit alium maiorem, donec deueniat ad latera continentis. Vnde Commen. in octauo phyſi. in com. 82. dicit quod elementa innata ſunt recipere denſitatem & raritatem ab extrinſeco, & patiuntur quandam penetrationem in ſuis partibus, quæ penetratio nihil aliud eſt niſi quia quando mouentur & impelluntur ab extrinſeco mouente, tunc conſtringuntur & condenſantur inquantum occupant minorem locum, ita quod talis denſitas nihil aliud eſt, niſi reductio partium in minorem & anguſtiorem locum. Et quia eſt ſententia Auer. & Ariſto. in tertio cœli. tex. com. 28. ꝙ elementa in motu violento ſunt talis naturę. quod vbi ſumpſerunt initium motionis ab extrinſeco, poſtea mouentur ex ſe, tunc dico quod aer qui fuit condenſatus in principio ex impulſione facta ab extrinſeco motore, ille poſtea impellit alium, & ad illam impulſionem ſequitur denſitas illa & penetratio in ſuis partibus modo declarato. Alter vero vim paſſus expellit alium, & ex illo motu in expellente acquiritur rarefactio, ideſt diſtrictio partiũ, & in impulſo acquiritur cõdenſatio. Sic igitur in iſto modo condenſationis & rarefactionis elementa, poſtquam aſſumpſerunt impedimentum ab extrinſeco ex ſe p motum localem ſe condenſant & rarefaciunt. ſed iſta non eſt alteratio, ſed eſt motus localis per quem elementum vim paſſum reſpectu motus localis per ſe quærit locum, aut loci diſpoſitionem naturalem, & per accidens acquiritur ſitus. Et iſto modo non ſequitur, quod elementa habeant principium intrinſecum actiuum per ſe motus alterationis: vnde æquiuocatio decepit expoſitores, ſicut vides.

EPISTOLA,

HERMOLAI BARBARI, PATRITII VENETI

Zachariæ equitis filij, in Paraphraſin Themiſtij Peripatetici, Præfatio.
Ad Sixtum, IIII. Pont. Maximum.

QVI Tibi ſtudiorum ſuorum opera nuncupant, Pontifex ſumme Sixte quarte, alii id agunt ut te utcunq; ſibi promereantur, alij ut fructum aliquem ſentiāt iudicii tui de ſe, alij ut abs te tantum probentur, alij ob alias cauſas. Ego uerò hæc tibi dedico, tum ut meam in te obſeruantiā, præſertimq; Zachariæ patris, qui iſtinc ad te pro Venetis agit Legatus, agnoſcas, tū uel maximè ut te pro fide ea, quæ à me tibi ut principi meo debetur, ſumma inſtituti illius tui præclari & diuini commoneam, quòd protinus quàm creatus Pontifex es, flagrantiſſimè amplexus uideris adiuuandi prouehendiq; literas: quæ proculdubio ſine auctoritate & diligentia doctiſſimi Principis, aut interituræ penitus uidebantur, aut ad priſtinam barbariem redituræ. Nam & ingenia undiq; conduxiſti, & bibliothecam opulentiſſimam ære tuo impenſaq; publicaſti. Nunc te obſecrant obteſtanturq; bonæ oēs artes, ne (quæ tuæ maximæ occupationes ſunt) negligentiuſculè in poſterum habeantur. Errant qui credunt grauius eſſe cum quibuſuis hoſtibus, quàm cum imperitis & indiſertis bellum. Inteſtinum hoc, & intra parietes, ac perpetuum: illud externum temporariumq;. In eo libertas, imperium, uita ſub alea eſt: in hoc labes animi certa. Per illud deſinas uiuere ut res peſſimè cedat: per hoc uiuas omnino, ſed uiuas non homo. A barbaris, à feris, à uulgo, differrimus, quod literas habemus: illi non habent. Cæteris uincimur. Tolle hoc diſcrimen, deteriores ſimus quam feræ quàm uulgus. Hoc tibi (quod cœpiſti) ſpectandum identidem, præmendumq; aſſiduè propoſitum eſt. Nullæ ſint cogitationes tuæ tam multæ, tam arduæ, quæ curam tibi hanc aut excutiant aut offundant. Sub Nicolao Principe exerere ſe ac reuireſcere ſtudia cœperunt. Niſi tu (quod facis) facere perſeueres, neceſſe eſt conſeneſcant denuò atq; decedant. Igitur Themiſtium è familia Ariſtotelis elegantem Philoſophum, ad te in latinum ſermonem conuerti, ratus non ingratiſſimam tibi rem me facturum, ſi philoſophia ea (quæ de natura eſt) latinis literis quanta modò legitur in ſcholis contineretur. Videbam nihil incultius, horridius, ineptius, quàm partem iſtam literaturæ haberi. Placuit Periclitari in Themiſtio, an iſtæc quoq; proprietatem & lucem Romanæ linguæ reciperent. Oppido quàm laboratum mihi in hac interpretatione eſt, non tam quòd nihil iuuari ab his auctoribus potui, qui Ariſtotelem commentati fœdè ac barbarè pridem ſunt, quàm quòd ne ab illis quoq; qui ætate noſtra latinam eloquentiam profeſſi græca eiuſdem Philoſophi commentaria tranſtulerunt. Horum pleriq; dum alienam inſcitiam inſectantur, ſuam prodidere. Adeo omnia ab his peruersè deprauateq; ſunt perſcripta, ut ſi quis interpretationes eorum cum illis ueteribus conferat quas reprehendunt, uel in aliqua Ariſtophanis libra aut Critolai appenſas examinet, utræ earum uergant internoſci non poſſit. Percenſerem ſigillatim quæcūq; peccaſſent, niſi plura eorum eſſent errata quàm uerba. Alioquin non inceſſendi quanquam lacerandiue ſtudio, ſed iuuandi bonas mentes hæc ſcribimus. Magnam incomparabilemq; iacturam non pridem fecimus Pontifex maxime in Theodoro Gaza, qui uir Græcus latinos omnes in hoc munere ſcribendi interpretandiq; ſuperauit. Is ſi diutius uixiſſet, linguam latinam hac quoque parte locupletaſſet: quod & fecit in libris illis abſolutiſſimis de animalibus Ariſtotelis, et Theophraſti de ſtirpibus. Hic unus mihi certare cum uetuſtate ipſa uiſus eſt, hunc mihi quem colerem quem imitarer propoſui, ab huius ſcriptis adiutum me, & fateor & prædico, hunc ego non magnopere incurioſius legi quàm M. Tullium, Plinium, Columellam, Varronem Senecam, Apuleium & cæteros, quos in hoc genere commentandi diligenter euoluere neceſſarium eſt. Nec ille quoq; minimus labor noſter fuit, quòd in his libris uertendis, non modò non expreſſimus uerbum è uerbo (quod interpretes indiſertos ſolere Cicero meminit) ſed liberè & tranſlationibus & figuris & tropis uſi ſumus, ad morem Romanum ſenſibus ſtantibus. Luſimus arbitratu noſtro, ſed ſententiam integram dedimus auctori. Tantum uerò abeſt ut aliquid prætermiſerimus diſſimulauerimuſue, ut illud periculum ſit, ne quod eruditioni impenſe ſtuduimus addidiſſe aliqua potius quàm detraxiſſe inuiſoribus uideri poſſimus. In plenum, non tam latinum reddere Themiſtium quàm certare cum eo uolui. Hæc enim laus (ut ille ait) linguæ latinæ eſt, ut græcam proprietatem & gratiam in transferendo, aut æques aut etiam antecellas. Hoc me non dico aſſecutum fuiſſe, ſed crimen meum confiteor, laboraui plane hoc ambitu, ſed an effecerim quod quærebam, alij iudicent, ipſe certe mea nec magnifacio nec probo. Sed quid te Princeps humaniſſime oratione longa detineo? Finem faciam ſi quædam de Themiſtio dixero. Is Libanij ſophiſtæ & Iuliani Cæſaris temporibus floruit. A quibuſdam abbreuiator creditus Alexandri ex Aphroſiade eſt, ſed falſo. Nam & ab eo diſſentit haud timidè, quum collibuit, & ab ordine ac ſerie eius euariat. Præterea ipſemet ſe paraphraſten Ariſtotelis facit. Eſt autem paraphraſis exercitamenti apud rhetores genus. Ea finitur à græcis hoc modo, ut ſit quæ narrationi proportione reſpondeat: aut ſic, in qua uertimus aliorum ſcripta. Non in alia quæ humiliora grandioraue ſint, ut à metaphraſi differat, ſed in paria ſenſu modo ſeruato, quod et fabius duobus locis ſic explicat: Tum mutatis uerbis interpretari, tum paraphraſi audacius uertere, qua & breuiare quædam, & exornare ſaluo modo ſenſu dimittitur, quod opus conſumatis profeſſoribus difficile, qui cōmodè tractauerint, cuicunq; diſcendo ſufficient. alio item loco: Sed & ipſis, inquit, ſententijs addicere licet oratorium robur, & omiſſa ſupplere, & effuſa ſubſtringere. Neq; ego paraphraſiu eſſe interpretationem tantum uolo, ſed circa eoſdem ſenſus certamen atque æmulationem. Dictus eſt & à quibuſdam ecphraſtes. Eſt autem ecphraſis mera puraq; enarratio. Quod ergo diximus inter initia doctiſſime Pontifex ſuſceptum abs te patrocinium literarum ne deſere, cum dico literas, philoſophiam intelligo, quæ coniuncta cum eloquentia ſit. In te eruditio ſumma, & ſumma fortuna. Facile ſperare poſſumus temporibus tuis futurum, ut recta ſtudia uolente te, (nam potes nec alius poteſt) ad dignitatem priſtinam reuocentur. Vale.

Venetijs. M. CCCC, LXXX.

INDEX OMNIVM

Capitulorum Primi Libri Poſteriorum.

ANTEQVAM quid ſciatur, prę noſcere aliquid oportet. cap.1
Duas eſſe pronotiones, vt ſit, & qd ſit. cap.2
Cõcluſionē anteq̃ demonſtratiões, partim ſciri, partim neſciri. cap.3
Quid ſcit ſcire, & quid ſit demõſtratio. cap.4
Quid ſit propoſitio immediata. cap.5
Plus credi propoſitionibus quam concluſionibus. cap.6
Nec ſciri demonſtratione omnia, nec circulo. cap.7
Neceſſarias eſſe propoſitiones in demonſtratione. cap.8
Quid ſit dici de omni. cap.9
Quid ſit dici per ſe. cap.10
Qui modi eorum quæ per ſe dicuntur ad demonſtrationem pertineant. cap.11
Quid ſit vniuerſaliter dici. cap.12
Quemadmodum circa vniuerſale in demõſtrando error contingat. cap.13
In demonſtrationem neceſſaria ingredi. cap.14
Quæ ſunt p accñs, demſ͠tationis rõnem nõ ingredi. ca.15
Demrõnē ex ꝓpriis nõ ex extraneis cõſtare. cap.16
Demonſtrationem non conſtare cõmunibus. cap.17
Demonſtrationis concluſionē eſſe perpetuam. cap.18
Demonſtrationem non eſſe caducorum. cap.19
Quid ſit principium cõe, quid proprium. cap.20
Quot modis principia prænoſcantur. cap.21
Differre ꝓloqui a poſtulatis ſubiectionibuſq;. cap.22
Qui vſus primorum principiorum in demonſtrationibus ſit. cap.23
In quibus cõmunicent ſcientiæ, & quemadmodũ prima philoſophia a dialectica differat. cap.24
An interrogatio aliqua demõſtrationi cõueniat. cap.25
Cõmendatio Matheſeos, & quid ſit ſyllm ampliari in directum, in latus, per media. cap.26
Quẽadmodum vna ſcientia vtraq; demonſtratione vtatur, & quamobrem vt ſit. cap.27
Alius modus, quo in vna ſcia vtraq; demſ͠tatio eſt. ca.28
Quẽadmodũ altera demſ͠tatio in altera ſcia habeaſ. ca.29
Qui modus ſit, in quo in diuerſis ſcientiis demonſtretur vt ſit & quamobrem ſit. cap.30
Quæ figura ſyllogiſmi aptiſſima demſ͠tantibus ſit. cap.31
De ſyllogiſmo imperitiæ ignorantiæve. cap.32
Quemadmodũ ſyllõ imperitiæ occurratur. cap.33
Abolito ſenſu aliquo, ſciam illius ſenſus aboleri. cap.34
Quid ſit prædicari per aliud, ſeu per accidens. cap.35
An demonſtrationes in infinitum euadant. cap.36
Infinita nõ eſſe media, & ſi in affirmatiuis hoc verum, in priuatiuis verum. cap.37
Terminos prædicatos infinitos non eſſe, rationibus logicis probatur. cap.38
De eodem rationibus propriis, terminoſq; ſubiectos nõ exire in immenſum. cap.39
Demonſtrationem vſem præſtare particulari. cap.40
Demonſtrationē affirmatiuam præſtare negatiue. ca.41
Demrõnē aſſertoriã potiorē eē ducẽte ad icõmodũ. c.42
Quot modis ſcientia prior & certior alia ſit, item quæ vna, quæ diuerſa. ca.43
Plures demonſtrationes eiuſdem rei eſſe. cap.44
Fortuita non ſciri. cap.45
Senſum non eſſe ſcientiam. cap.46
Non omnium eadem principia eſſe. cap.47
Scientiam differre ab opinione rebus ſubiectis. cap.48
Scientiam differre ab opinione gñe approbandi. cap.49
Quid ſolertia ſit. cap.50

INDEX SECVNDI LIBRI.

QVATVOR eſſe quæſtiones. cap.1
In omnibus quæſtionibus cauſam quæri. cap.2
Non eſſe eiuſdē vno demrõnē finitionẽq;. cap.3
Non poſſe demſ͠ari finitionē per ſyllm duplantē. cap.4
Non poſſe definitionē ꝓbari per ſyllm diuidentē. cap.5
Diuiſionem conferre ad finiendum. cap.6
Per ſyllm finitiuum non probari finitionem. cap.7
Neq; a contrariis neq; p inductionē ꝓbari finitionē. ca.8
In vniuerſum finitionē demonſtrari non poſſe. cap.9
Quantũ aliquid valet ad demonſtrandũ rem eſſe, tantum valet ad demonſtrandum quid ſit res. Item demõſtratione non ſciri finitionem, ſed innoteſcere. cap.10
Quæ cauſam non habent, eorum finitionem non innoteſcere per demonſtrationem. cap.11
Tres eſſe ſpecies finitionum. cap.12
Quatuor cauſas eſſe poſſe media demonſtrari. cap.13
Idem effectus per plures cauſas monſtratur. cap.14
Quẽadmodũ effectus coæui cũ cã demonſtreſ. cap.15
Quẽadmodum effectus nõ coæui cãm demõſtrẽt. ca.16
Quemadmodum cum hoc poſt hoc oritur, continuatio hæc accipienda ſit. cap.17
Quando demonſtrationes reciprocæ, circulareſq;, ſingulareſq; locum habeant. cap.18
Effecta quæ maiori ex parte eueniũt, probari per media eiuſdem generis. cap.19
Quẽadmodũ finitio indiuiduæ ſpẽi inueſtigãda ſit. ca.20
Quẽadmodũ definitio generũ inueſtiganda ſit. cap.21
Facilius ſpecies quam genera definiri. cap.22
Quemadmodum diuiſio vtilis finientibus ſit. cap.23
Contra Speuſippum, qui putabat ſcire oportere omnia cum qui recte finiret. cap.24
Tria præcepta diuiſionum. cap.25
Solum vniuerſalia definiri. ca.26
Ex ratione diuiſionũ & cõmentatione diſſectionum, vberem copiam diſſoluendis qõnibus cũparari. cap.27
Quæ ſint eadem quæſtiones. cap.28
Qõnes quaſdã ſub quibuſdã qõnibus cõtineri. cap.29
Demonſtrationes ex reciprocis conſtare. cap.30
Mediũ ſequi conditionē maioris extremitatis. cap.31
Quẽadmodũ reciprocent ſubm & affectio. cap.32
Eiuſdē effectũ plura eſſe media, ſed nõ prima oĩa. cap.33
De habitu principiorũ, et quemadmodum cognitio vniuerſalium in homine variatur. cap.34
Vle a ſenſu ortũ hr̃e, & ab intellectu formari. cap.35
Quẽadmodũ vle p inductionē accipi itelligẽdũ ſit. ca.36
Principia in nobis non natura eſſe inſita, ſed creari ab intellectu. cap.37
Intellectum, eſſe habitum principiorum, quemadmodũ ſcientia habitus eſt ſcitorum. cap.38

INDEX OMNIVM CAPITVLORVM

Primi Libri de Anima.

DE vtilitate & præſtantia ſcientię de anima. cap.1
De difficultate ſcientiæ de aĩa & definitionis. ca.2
De qõnibus ptinentibus ad ſubãm animæ cognoſcendã & quæ ſint in definitione aĩæ adhibenda. ca.3
Vtrũ vna definitio vlis ſit omnibus animis quęrẽda, an ſingulæ ſingulis generibus accõmodandæ. cap.4
Vtrũ in animali vno multæ aĩæ contineãtur, an vna tm̃ quæ tñ diuerſis partibus ac viribus conſtet. cap.5
Vtrum de membris prius q̃ de integritate agendum ſit & de actibus q̃ de membris & partibus, & de ſubiectis quam de actibus. cap.6
Accidentia cognita conferre ad cognoſcendam natura ſubſtantiæ. cap.7
Pergrendũ eē vtrũ oẽs affectiões ſint cões aĩę et corporis an alteræ alterius ꝓpriæ peculiareſq; habeantur. cap.8
Animæ definitionem eſſe cum materia coniungenda, & quid ſit definitio phyſica & dialectica, & quęq; ſcientiæ, quibus modis definiantur. cap.9
De ſententiis veterũ de aĩa, & de opĩone Democriti. c.10
De opĩone quorundã Pythagoreorũ de anima. cap.11
De opinione Empedoclis, & opinione Timæi ſiue Platonis in Timæo. cap.12
De opĩonibus multorũ, q de aĩa male ſenſerunt. cap.13
De opinione Thaletis, Alcmeonis, & aliorum. cap.14
Epilogus gñis, q̃ oẽs vno ex tribus aĩam definierũt, aut motu, aut cognitiõe, aut tenuitate .i. incorporeo. ca.15
Generaliter contra omnes, qui putant animam eſſe corpus mouens & motum cap.16

Cõtra Theophraſtũ, q rõnes Ariſt. reprehẽderat. cap.17
Sentire & intelligere nec motus eſſe nec aiæ motus. ca.18
Si motus ſit eſſentia animæ, futurum vt anima mouendo ſe interimat. ca.19
Specialiter contra Timæum, ſiue Platonem. cap.20
Item contra eundem. cap.21
Animam non immigrare cuilibet corpori, contra antiquos, qui nihil de corpore dixerunt. cap.22
Aiam nõ eſſe harmoniã, & de aia mundi, & vtrũ anima noſtra ſit vita potius q̃ anima appellitanda. cap.23
Decl'o exactior opĩonis aiam eẽ harmoniã aſſerẽtis. c.24
Aiam nõ moueri, ſed corpus p aiam, & q̃d corpus mouet p aiam dupl'r, i p aiam a qua & ad quã. cap.25
Vtrũ anima intelligendo contẽplandoq; moueatur, & dubitationes ſuper verbis illis Ariſto. vbi dicit intellectũ nobis vt ſubſtantiam quandam accidere. cap.26
Contra Xenocratem dicentem animam eſſe numerum ſeipſum mouentem. cap.27
Contra Andronicum dicentem Ariſtotelis verba contra Xenocratem non intelligi. cap.28
Contra eos qui dicunt animã ex elẽtis eẽ coalitã. cap.29
Contra Empedoclẽ dicentẽ, ſimilia cognoſci ſimilibus, & tamen ſimilia a ſimilibus pati non poſſe. cap.30
Veteres neq; de vniuerſa anima, neq; de humana perfecte loquutos. cap.31
Superfluo videri aliq̃b' aiam ex vtroq; ↄtrario ↄcreã eẽ ſubſiſtat.n.alterũ, q̃a eadẽ rõ pollet in contraria. cap.32
Aiam non eſſe p omnia corpa inuectã & ſuſam. cap.33
Veteres de anima nihil bene dixiſſe. cap.34
Cõtra Platonẽ qui partes animæ diſcludebat locis. ca.35
Plantas & ſtirpes ſine dubia animatas eſſe. cap.36

INDEX SECVNDI LIBRI

DIVISIO entium, & quid ſit perfectihabia, & quotuplex. cap.1
Animam eſſe formam & perfectionem corporis naturalis vitam habentis. cap.2
Aiam nõ eẽ corpis, ſed formã corpis pfectionẽq;. cap.3
Aiam eſſe actu primũ & ſcdm, ſed primũ magis. cap.4
Animam eſſe perfectionem organici corporis. cap.5
Declaratio p exẽpla definitionis allatæ de anima, & q̃ organicũ idẽ eſt, quod vitam habens potentia. cap.6
Aiæ ptes alias abiũctas eẽ a corpe, alias nõ abiũctas. ca.7
A notioribus eẽ icipiẽdũ, & definitionẽ afferẽdã, q̃ cãm quamobrẽ contineat: & oia per animã viuere. cap.8
An definitio aiæ rõis, ad itelſm & vi motricẽ ptineat. c.9
Per aiam & corpus viuere aialia, ſed per aiam primum: nec p q̃dlibet corpus, ſed p certũ & diſpoſitũ. cap.10
Omnibus aialibus tactum ineſſe & appetitionẽ aliquã item ex quibus rebus omnia nutriantur. cap.11
Ordo potẽtiarũ aiæ, & dĩa definitionũ q̃ p notiones cognominis, & q̃ p eẽntiã cõſtituunt, itẽ ſingulas definitiones accõmodãdas eſſe ad ſingulas aiæ ſpẽs. cap.12
In definitiõibus pticularib' a reb' ſubiectis icipiẽdũ. cap.13
Initiũ pceptiõis declarationiſq; ptiũ aiæ, itẽ oia deſiderio ĩmortalitatis teneri, itẽ duplicẽ habere finem. cap.14
Aiam eſſe animanti cauſam triplici genere. Item contra Empedoclem & alios qui cauſam augumenti, aut elementa, aut ex elẽtis ignem conſtituebant. cap.15
De vi animæ altricis, & de natura alimenti. cap.16
Quæ dĩa ſit inter altricẽ, auctricẽ, & pcreatricẽ ṽtutẽ. c.17
De inſtrumentis concoquendi cibi. cap.18
De vi ſentiendũ gñalim, & ſenſum eẽ paſsionẽ quandã, item ſimile pati nũ a ſimili, tum a diſsimili, itẽ actionẽ & paſsionẽ genera eſſe cõparatione motus. cap.19
Adhuc gñalia quædã in ſenſu, itẽ de ſenſu actu et potentia, item differentia inter ſcientiam atq; ſenſum. cap.20
Aliqua eſſe ſenſilia cõmunia, aliqua ꝓpria, aliqua per ſe, aliqua ex accidenti. cap.21
De viſu, & de icidẽtib' ſubiectiſq; viſui, et d' pſpicuitate. c.22
De lumine & natura luminis, item lumen eẽ ad quendã modum viſile. cap.23
Quot modis accipiat viſile, & quẽadmodũ aſtra & reliqua genere hoc, tum noctu tũ interdiu videant. ca.24
Vt vtius cõſtet opus eẽ intermedio pſpicuo corpe. ca.25
De auditu & ſubiecto & ſono & de ſonantibus. cap.26
De Echo. cap.27
De intermedio in auditu. cap.28
Vnde oriatur ſonus & quẽadmodum exaudiatur. ca.29
De differentiis & diſcriminibus ſoni, item exãguia & piſces vocem non mittere. cap.30
De voce. cap.31
De olfactu, quẽ hoĩem hebetiſsimũ hẽre coq; odorũ nomina ꝓpria nõ hẽri, ſed a ſaporibus trãſferri. cap.32
Cognitionẽ ſubĩti & ſubĩto oppoſiti ptinere ad eũdẽ ſenſũ. itẽ quot ſigñat' ſint inodori & inuiſibilis & taliũ. c.33
De intermedio ſenſus olfactus, & quẽadmodũ animalia odorentur præſertim inſecta. cap.34
De guſtu q̃ exteriore intermedio careat, itẽ ſapore in humido haberi, itẽ quot modis inguſtabile dicat. cap.35
Quot ſint guſtabilia, & quot inſtrumẽtũ guſtus, & quæ ſe item differentiæ ſaporum & genera. cap.36
De tactu quæſtio an ſit vnus, ſolutio, non eſſe vnũ. Item carnẽ non eſſe ſenſorium tactus, ſed intermediũ et operimentum ſenſorii. cap.37
Vtrum duo corpora ſolida de concurſo ſe inuicem tangant & in quo differat aut non differat guſtus & tactus a reliquis ſenſibus. cap.38
Epilogus eorum quæ de tactu dicta ſunt, hoc eſt tactum inter medio vti. Item tactũ multos ſenſus eſſe. cap.39
Contra Alex. q putauit carnẽ eſſe ſenſoriũ tactus. cap.40
Senſum tactus maxime corpulẽtũ videri, itẽ tactũ mediocritatẽ eẽ, & quoddã alio mõ q̃ ſenſus cæteri. cap.41
Cõia ſenſuum, hoc eſt, ſenſum recipere res ſenſiles citra materiam, item ſenſum non proprie pati, item exuperantias ſenſilium omnibus obſtere ſenſibus. cap.42
Plantas experſes ſenſus eſſe, & ratio quamobrem ſint expertes, licet ſint compotes animæ. cap.43
Non ſentire omnia quæ recipiant ſenſile, item repetitur carnem non eſſe ſuum ſenſorium tactu. cap.44

INDEX TERTII LIBRI

OMNES quinq; ſenſus animalibus perfectis tribui, nec plures haberi. cap.1
Nullũ ſenſum ꝓpriũ eẽ, quo ſenſilia cõia cognoſcant, itẽ illa p ſe & nõ p accñs ſentiri, itẽ quẽadmodũ ſenſus circa ꝓpria ſenſilia & cõia, & q̃ p accñs ſunt, fallat. ca.2
Non poſſe vnũ tm̃ ſenſum eſſe ſenſilium omnium cap.3
Quæſtio an eodem ſenſu quo ſentimus, percipiamus nõ ſentire. cap.4
Idem eſſe ſubiecto ſenſum in actu & genus ſenſile, item vtriuſque actum in ſenſu haberi, item ſenſilia eſſe etiã cum non ſentiuntur actu. cap.5
Senſus oẽs eſſe rõnes quaſdam proportionesq; cap.6
De ſenſu cõi quẽadmodũ vnus ſit, tũ in ſe, tũ p reſpectũ ad ipſa, in quo multa cognoſcit atq; diſcriminat. cap.7
Quẽadmodũ ſenſus cõis contraria cognoſcat, & quẽadmodũ ſit ſil's cẽtro, itẽ ſenſum cõem merito principẽ ſenſuum vocari, vt cui ſenſus cæteri ancillentur. cap.8
De mente intellectuq; quẽ veteres exiſtimauerunt, idem eſſe cũ ſenſu, itẽ in quo differat intellectus a ſenſu. ca.9
Intellectũ non eſſe ſenſum, neq; item imaginationẽ. ca.10
Imaginationem eſſe virtutem diuerſam a ſenſu. cap.11
Imaginationẽ a ſcientia, intelſu, opĩone, differre. cap.12
Cõtra Platonem qui imaginationem dixit eſſe cõplexionem opinionis & ſenſu. cap.13
Imaginationẽ habere ſimilitudinẽ cũ intellectu, item quæ ſit definitio ei', et quot modis diſtinguat a ſenſu. ca.14
Imaginationes quot modis & cur ſint falſæ, itẽ cur dicat phantaſia, itẽ abſolutio definitionis eius, itẽ cur aialia maiore ex parte viſis & imaginatiõe ducant. cap.15
De intellectu potentiæ, qui vt ſenſus a ſenſilibus, ita ipſe ab intelligibilibus patitur, nec vllam propriam formam obtinet. cap.16
Intellm neq; corpus eſſe, neq; corpe ꝓ inſtrõ vti, item intellectũ eſſe locũ & conceptaculũ formarum. cap.17
Quẽadmodũ intellectus poſsit, & quando incipiat perficit & ſeipſum agnoſcere. cap.18
In rebus materialibus aliud eẽ res ipſas, aliud rerum eẽntiam, & quemadmodum intellectus vtrũq; intelligat, per ſimilitudinem ad lineam rectam, & flexam. ca.19
In mathematicis aliud eſſe rẽ, aliud eſſentiã rei, & quem-

admodum ab intellectu noſcantur. Cap. 10
Anaxagorã imperfecte de intellectu dixiſſe, item pariter patiatur, item intellm ceu nudam tabulã eſſe. cap. 21
Cur idem intell's & intelligibilis ſit, & cur aſsiduitas contemplandi laborem, & ægritudinem afferat. cap. 22
De intellectu agente qui neceſſarius ſit ad perficiendum intellectum potentiæ. cap. 23
Intellectũ agentem facere vt res materiales intelligibiles intelligantur actu, item quõ & quando intellectus poteſtatis agat ope intellectus agentis. cap. 24
Intellm agẽtẽ fieri cõiunctũ cũ itellu potẽtiæ, et quare & quoties collibitũ ẽ ſpeculari poſsim⁹. itẽ intellm agẽtẽ eſſe ad ſilem deo, & nobiliorẽ intellu potẽtię. cap 25
Noĩe priorẽ eſſe intellm põtis q̃ agentẽ, itẽ agentẽ ſemp intelligere & ſine diſcurſu, itẽ æternũ & immortalẽ eẽ, item eius ſubſtãm merũ actũ intelligendi eſſe. cap. 26
Noĩs eſſentiam eſſe intellm agentẽ, item agentẽ indiuiſibiliter intelligere, intellm potentiæ diuiſibiliter. cap. 27
Ariſtotelẽ ſenſiſſe hoĩem eſſe intellm agentem, item quid ſit intellectus patibilis, qui & corrũpitur & aboletur in nobis, & cur poſtrimo mortem recordemur. ca. 28
De eodem ex qbus verbis animaduerti poſsit, qd Ariſtotelis de intellectu agente ſenſerit. cap. 29
De eodem verba Theophraſti de coniunctione vtriuſq; intellectus, & cur non ſemper intelligit, cur obliuiſcitur, cur fallitur. cap. 30
Cõtra eos q dicũt intellm agẽtẽ eſſe deũ, aut ꝓportiones primas: itẽ intellm agẽtẽ eẽ ſpẽm aĩæ ceu partẽ. cap. 31
Quæſtio an intell's agẽs vnus in oĩbus hoĩbus ſit, & cur ſolus hõ & intelligat & intelligatur ab aliȷs. cap. 32
Melius quæri vtrũ omnes homines & omnes intellectus ſint vnus, q̃ vtrum oẽs animę ſint vna, & q intell's docentis & addiſcentis eſt vnus. cap. 33
Vtrũ intell's potẽtiæ immortalis & impatibilis ſit. cap. 34
Intellm patibilẽ differre ab intellectu potentiæ. cap. 35
Quid differat intellectus agẽs ab intellectu potẽtiæ, vter prior vter præſtantior. cap. 36
Platonem quoq; poſuiſſe in homine intellectum alium mortalem alium immortalem. cap. 37
De eodẽ intellectu mortali, item quo modo affectus humani cum ratione iungantur. cap. 38
Quid Theophraſtus de tribus intellibus ſenſerit. cap. 39
Primã actionẽ intell's eẽ ſimplices terminos viari, deinde circa cõpõnẽ in qua iam ſit veritas & falſitas. ca. 40
Non modo in rebus, ſed in temporibus quoq; veritatẽ aut falſitatem adeſſe. item tempus non a ſenſu, ſed ab intellectu cognoſci. cap 41
Quotuplex ſit indiuiſibile, item intellectionem et tẽpus pari iure indiuiſibilia & diuiſibilia eſſe, item intellm p ſe in nõ tempore intelligere, ſed ex accidenti in tempore, & qd ſit eſſe accidenti diuiſibile. cap. 42
Omne continuum indiuiſibiliter intelligi, ſed & quantitatẽ diſcretam quadam tenus. cap. 43
Quemadmodum intelligantur puncta, & momenta & priuationes. cap. 44
Potẽtiã & imperfectionẽ eẽ rõnẽ, qua intelligant priuationes & malũ, itẽ neq; deũ, neq; intellm agentẽ intelligere priuationes, ſed ſeipſos, ideoq; veritates eſſe. cap. 45
Qñ & quemadmodũ intell's intelligẽdo fallatur. cap. 46
Quod in ſenſu voluptas & dolor eſt, hoc intellectui eſſe bonũ & malũ, item quõ & quando tam ſenſus, quam intellectus perſequatur aliquid aut fugiat. cap. 47
Quid differat ſenſus a ſecunda concupiſcentia, & intell's a voluntate, item eandem eſſe potentiam quæ perſecutionem dictę & fugam. cap. 48
Intellm mouere tam præſente q̃ abſente ſenſu, item intellectum actiuum non ſpeculatiuum mouere. cap. 49
Mathematica intelligi citra materiã abſq; mẽdacio. ca. 50
Vtrum & quemadmodum ſubſtantiæ ſeparatæ intelligantur ab intellectu potentiæ. cap. 51
Repetitio eorũ quę hactenus dicta de animo ſunt, quemadmodum ſcit omnes res, & quẽadmodum anima dicatur eſſe forma formarum. cap. 52
Nihil ſciri aut ĩtelligi poſſe niſi via ſẽſuũ. itẽ quẽadmodũ viſa & phãtaſmata ĩtelligẽdo fingãt formẽtq;. ca. 53
Aliud eſſe ipſa viſarum phantaſmata ad propoſitiones, quæ de phantaſmatis componuntur, cap. 54
Differentiam eſſe inter phantaſma rerum & notionem ſiue conceptum. cap. 55
De aĩa motrice ſecus locũ, itẽ qõ vtrum plures partes habeant aĩæ, q̃ tres illæ quas Plato exiſtimauit. cap. 56
Vim altricẽ eſſe cãm aĩalibus inceſſus & motus. cap. 57
Vim ſenſualẽ non eſſe cãm motus aĩalium localis. ca. 58
Intellm mentẽve non eſſe cãm motus aĩaliũ localis. ca. 59
Animam in qua iraſcentia & cupiditas continetur, non eſſe cauſam motus localis. cap. 60
Intellectum actiuum & appetitiuum iunctim cauſam eẽ animalium motus, item quæ differentia ſit inter intellectum actiuum & ſpeculatiuum. cap. 61
Vnum & idem genus eſſe quod intelligitur & appetitur, de quo oritur localis motus. cap. 62
De appetibili, item de quo appetibili intelligamus, & de quo non. cap. 63
Appetitum inter potentias animæ connumerandum eſſe, item quemadmodum vnus appetitus ſit & actus tres, item contrarios appetitus in homine reperiri, & cur reperiantur. cap. 64
Plures numero appetitus fieri, itẽ plura appetibilia, item ad motũ aĩaliũ localem neceſſaria eſſe quatuor. cap. 65
Quod & quale inſtrumentum ſit, quod motui animaliũ locali præſeruiat. cap. 66
Imaginationẽ eẽ vbi ſit appetitus, itẽ imaginationẽ rõnalẽ ad ſolũ hoĩem ptinere, itẽ aliqd eſſe ceu menſurã p q̃ intell's iudicat & ſeligit melius quod eſt. cap. 67
Animalibus imperfectis imperfectam imaginationem & appetitionem adeſſe, per quas mouentur. cap. 68
Quẽadmodũ vlis & particularis propõ moueat. cap. 69
Animã altricẽ ineſſe omnibus viris, item tactũ eſſe in aliquibus vbi reliqui ſenſus non ſint non econtrario, itẽ terroſa a cognitione & ſenſu altera eſſe, item quæ ex vno elemento conſtant vacua eſſe ſenſu. cap. 70
Quãobrẽ pfectis aĩalibus neceꝛ ſenſus ſint, & quãobrẽ cœleſtibus aĩalibus nõ ſint neceꝛ, neq; plantis. cap. 71
Quamobrem tactus animi neceſſarius ſit, & quia plãtæ nec tactu vtantur nec guſtu, & quia ſenſus cæteri per exterius internuntium ſentiant. cap. 72
Nullum animal ortus occaſuq; particeps ex vno elemento conſtitui, item quemadmodum cœleſtia animalia cognoſcant res ſenſiles ſine ſenſu. cap. 73
Tactum attingere aĩalis vitam eſſentiãq;, cæteros ſenſus ad cultum & ornatum adiunctos, item quæ tactũ corrumpunt vniuerſo aĩali abolitionem afferre. cap. 74

INDEX CAPITVLORVM LIBRI. I.

De memoria & reminiſcentia.

NOn eoſdẽ facile meminiſci q̃ facile reminiſcãt. ca. 1
Futura & pñtia ad memoriã nõ pertinere. cap. 2
Sola præterita eſſe ſubiecta memoriæ. Cap. 3
Quẽadmodũ in oĩ memoria adhiberĩ tp̃s oporteat. ca. 4
Quæ bruta habeant memoriã, & quæ differentia inter memoriam brutorum & hominum ſit. cap. 5
Quemadmodum memoria intelligibilium rerũ ſit, & in quo diſtet memoria rerum ſenſibilium. cap. 6
Qui vſus quantitatis intelligentibus ſit, quum res etiam non quantę intelliguntur. cap. 7
Quomodo res quantæ intelligantur, quæ differentia inter id ſit quod ſibi intellectus fugit, & id quod imaginatio ſibi præſentat. Cap 8
Quas ad res intelligẽdas vtilis imaginatio ſit, & ad quas inutilis. cap. 9
Quod memoria nõ ſit vis & affectio intellectus, ſed partis duntaxat ſenſibilis. cap. 10
Quamobrem recordemur rerum abſentium, item imaginationem proprie non eſſe ipſum ſimulachrum, ſed actum virtutis imaginantis. cap. 11
Quæ temperaturæ ingeniorum recordari idoneæ ſint, & quę non idoneæ. cap. 12
Quæſtio qd quoties meminimus, nõ eius potius ſimulachri meminimus, quod habetur in nobis præſens, q̃ eius q a ſimulachro refertur. cap. 13

Vnde eueniat vt ea quæ quis meminit, aliquãdo meminiſſe ſe neſciat. cap.14
Vnde ſit vt ea quę quis imaginatur fingitq;, aliquando meminiſſe & recordari ſe putet. cap.15

INDEX SECVNDI LIBRI

REMINISCENTIAM non eſſe apprehenſionẽ diſciplinę, neque renouationem vniuerſæ memoriæ, ſed partis eius cuius quis eſſet oblitus. cap.1
Reminiſcentiam ſimplicium non eſſe niſi per raro. cap.2
Reminiſcentiam induci per multos motus qui ordinem & conſecutionem habeant. cap.3
Quædam ſimulachra neceſſario ſequi, quædam ex aſſuefactione. cap.4
Ex principio ſimili vel diſsimili aut proximo reminiſcentiam oriri. cap.5
Reminiſcentiam aliquando prodire ſine principio, aliquando ex principio non poſſe erui. cap.6
Eandẽ rõnem eſſe reminiſcendi vetera & recẽtia, item ordinem rerũ vſui eſſe reminiſci volentibus. cap.7
Aliud eſſe reminiſci aliud iterũ diſcere, item vltimũ motum eſſe per quam reminiſcentia eliciatur. cap.8
Ex qualibus locis principiisve memoria rerum amiſſa facile reuocetur. cap.9
In reminiſcendo id quod eſt medium eſt, maximum habere momentum. cap.10
Quod interdum; reminiſcamur interdũ non item cur aliqñ plus mouent veteres q̃ recentes imagines. cap.11
Quod erret interim reminiſcentia, & quomodo faciat ſoloecismum. cap.12
Communia memoriæ & reminiſcentiæ, in omni memoria & reminiſcentia neceſſario adhiberi tẽpus, aut certum aut incertum. cap.13
Vim ſenſualem eſſe quæ intus iudicet de pluri minoriq; tempore. cap.14
Quæ dñia inter memoriam & reminiſcentiam totius & partiũ ſit, item vniuerſalis & ſingularis. cap.15
Semper reſpondere conceptioni rerũ conceptionẽ temporum, ſiue certum id ſit ſiue incertum. cap.16
Dupliciter falli eos qui meminerunt aut reminiſcuntur, item tria adhiberi ad veram memoriam et reminiſcentiam rem, tempus, animaduerſionem. cap.17
Hactenus cõia memorię et reminiſcẽtię, nũc dñia et diſcrimẽ earũ itẽ q̄ ſolus hõ reminiſcẽdi vim habeat. cap.18
Memoriam & reminiſcentiam eſſe corporeas affectiões, itẽ non eſſe illas in noſtra poteſtate, item melãcholicus potiſsimum hoc genere tentari. cap.19
Quib' ex cãis pomiliões pueri, ſenes ĩmemores ſint. c.20
Peroratio. cap.21

INDEX CAPITVLORVM LIBRI

De ſomno & vigilia.

QVæſtiones ad ſomnũ & vigiliã prinẽtes. cap.1
In eadẽ pticula ſomnũ & vigiliã collocari. ca.2
Somnum & vigiliam affectiones eſſe corporis et animæ communes. cap.3
In aĩalibus oĩbus ſomnũ & vigiliã vicib' cõtingere. ca.4
Quãobrẽ aĩalia oĩa dormiãt, plãtæ nõ dormiant. cap.5
In ſomno omnes ſenſus haberi immobiles. cap.6
Soporem tactus & immobilitatem ſenſus cõmunis cauſam eſſe ſomni. cap.7
Impotentiam omniũ ſenſuum non eſſe ſomnum, etiam ſtrãgulatos in ſomno impotentes redduntur. cap.8
Quis finis, q̃d agẽs, quæ forma, quæ mã ſomni ſit. ca.9
De cauſa finali ſomni & neceſsitate eius. cap.10
De cauſa agente ſomni, item omnis motus principium eſſe cor habentibus ſanguinẽ, & carentibus quidem vice cordis & ſpiritum interiorem. cap.11
In corde vigiliã & ſomnũ oriri eiuſq; affectiões eẽ. ca.12
Quẽadmodũ cibi cõuertantur in ſanguinẽ, de quo ſcire oportet, quia præcipua ratio ſomni ſunt cibi. cap.13
An imaginatio eorum qui linquũtur aĩo, videri in ſomnium poſsit, & an ineptus ipſe ſit ſomnus. cap.14
Quando incipiat dormire animal, & quando pfecte conſopitum dicatur. cap.15
Labores & morbos ſomnũ inducerẽ, itẽ puulos pmũ dormire, ideoq; freq̃nter icidere comitialẽ morbũ. cap.16
Quod qui venas conditas habent, item q̄ nani & pueri ſomnolenti ſint. cap.17
Q̃d melãcholici parũ dormiãt, & multũ comedãt. ca.18
Quod contemplantes ſomnus inuadit. cap.19
Quẽadmodũ aĩal dũ dormire incipit alteraſcat. cap.20
Q̃d ſomnus refrigeratio quædã ſit, cũ tñ calidas habeat, & q̄ hõ ſolus quũ dormit, ſternatur ſupinus. cap.21
Non omnes cauſas ſomni calidas eſſe, ſed aliqua eſſe frigidiſsimam: item partim cibi fluctiones mouere, partim ſomnum facere. cap.22
Quando animalia expergiſcantur, & quẽadmodũ alentis ſanguinis efficiatur diſcretio. cap.23

INDEX CAPITVLORVM

Libri de inſomnijs.

IN ſomnia ſenſu non percipi. cap.1
Inſomnia non eſſe opinionem nec actum intellectus, item quid præter ſomnium. cap.2
Non omne quod dormiẽti apparet ſomnium eſſe, item quid ſit proprie inſomnium, & quid viſum. cap.3
Qua ratione dormiendo in ſomnis fallimur. cap.4
Quanq; in ſomnio nihil ſentiant ſenſus, tamen afficiuntur intus. cap.5
Quod imaginibus ſomnij modo fallimur, modo non fallimur. cap.6
Inſomnium eſſe potentiæ ſentientis affectionem, nõ qua ſentiens eſt, ſed qua imaginatrix. cap.7
Cauſa producens inſomnia, & iterum quando cernimus aut non inſomnijs. cap.8
Poſt receſſum rei ſenſilis imagines & affectiones in ſenſu manere. cap.9
Senſus differentijs ſenſibus pelli, nec ſolum pati ſed agere item de ſpeculo quod aſpectu ſordeſcit. cap.10
Facile decipi qui morbo aut affectu tentantur, item aliquando decipulum intelligi, quia iudicium animi a iudicio ſenſuum diſcrepat. cap.11
Iudicia ſenſuu inter ſe contraria eſſe deſidereq;. cap.12
Quod dormientibus & noctu magis quam interdiu & vigilantibus viſa occurrant. cap.13
Inſomnio q̄ imagines multæ occurrãt, item q̃ primæ, q̃ mediæ, q̃ nouiſsimæ motiones dicant in ſomno. c.14
Quod ſtatim a cibo nõ ſomnient aĩalia, item q̄ nec pueri, item q̄ modo ſomnient aĩalia, modo non ſomniẽt, item de turbatis & tranquillis in ſomnis. cap.15
Q̃d ſinceris ĩ ſomnijs aĩus mõ obſiſtat mõ cõſentiat. c.16
Motiones in ſenſibus factas inducere ſomnia, item quæ actu earũ, quæ potentia ſint, item ſomnia expianatoria vltimis ſomnis afferri. cap.17
Animum ſopiri vi alimoniæ, nec tñ ſemper ſopiri, item non idem eſſe aliqua apparere & videri. cap.18
Imagines rerum abſentium modo in ipſis ſenſorijs modo in corde verſari. cap.19
Definitio ĩſomnij & q̃ inſomnia videant cũ nõ ſint. ca.20
Quamobrẽ aliqui nunq; ſomnient, & quamobrem quidam ſomniare ſero incipiant. cap.21

INDEX CAPITVLORVM LIBRI,

De diuinatione per ſomnium.

AN Exiſtimandum ſit aliquam diuinationem haberi per ſomnium. cap.1
Somnia alia cauſas rerum eſſe, alia ſigna, alia fortuna, & quemadmodum ſint ſigna. cap.2
Quẽadmodũ ſomnia poſsint eſſe cãæ actionũ nrãrũ. c.3
Quæ ſint fortuita & temeraria ſomnia. cap.4
Somnia non venire a deo, item q̄ melancholici aliquando præſagiant. cap.5
Quod pauca ſomnia euadant, item non ſequi ſemp quorum ſigna pręceſſerint. cap.6
Democritum ſomnia imaginibus a corpore fluẽtibus tribuiſſe peripateticos motionibus quibuſdã. cap.7
Quod præſcita noctu potius & ſtolidis quam ſapientibus prębeantur. cap.8
Quod ecſtatici futura præuideant, & q̄ de amicis vera ſint ſæpe ſomnia. cap.9
Quod melancholici & phanatici futura pſentiant. cap.10
Quis artificioſiſsimus ſomniorum interpres ſit. cap.11

FINIS.

THEMISTII EVPHRADAE PERIPATETICI NOBILISSIMI, PARAPHRASIS IN POSTERIORA ANALYTICA ARISTOTELIS, INTERPRETE Hermolao Barbaro patritio Veneto, uiro clariſsimo.

FACTVRVM me ſuperfluo ſane perambitioſeque conuicio, ſi Ariſtotelicarū commentationum, poſt tales tantoſque authores interpretationem iuſtam aggrediar: præſertim quum haud multa inuenies, quæ illi perinde non dixerint atque ſi omiſſa pauca ſarcias, tantum laboris a capite retexere, ſimile feceris, ac ſi Phidiæ Mineruam reformare de integro uniuerſam inſtituas, ut aut amentum ſoleis, aut anſulam crepidis, aut ligulam baſeis, aut quid aliud paxillum, quod ſubſultet, reponas. Quod ſi prætermiſſa moroſitate diſputationis, ſummas rerum diligenter collegero, üſque limatam & cōpendiariam enarrationem adiunxero, breuitatemq́; & ſeriem philoſophi ſummis uiribus aſſecutus imitatusq́ue fuero, uidebor utique rem nec uulgatam, neque ad modum inutilem noſcentibus hęc paraſſe. Quod genus exploratæ utilitatis iis erit, qui aliquando libros Ariſtotelis legerint, ut quando propter prolixitatem explanationum repetere ſemper atque adire illas non poſſint, id habeant ſaltem quo ſe conferentes, in memoriam facile reuocent, quorum ſe repens forte obliuio tenuiſſet. Hac igitur forma (qua dixi) primum inſtitutionē, eam quæ Poſteriorum analyticorum, id eſt, reſolutoriorū inſcribitur, ingreſſi ſumus exponere: quod quidem laboris noſtri auſpicium ſtatim tibi dicauimus, nuncupauimusq́ue, cum ut ad exquiſitiorem doctrinā tibi aliquid operis uſusq́ue conferremus, tum uel maxime, ut hoc quaſi donatio, admonitus eſſes amoris erga te noſtri. Equidem in cōmentariis iis neq; diſſimulatū iri opinor, neque ignoratum, ſicubi deceſſum de uia eſt. quod enim pleraque Ariſtotelis ſcripta, quaſi de compoſito, caligine quadam offuſa oppletaq́ue habeantur, illud potiſſimum opere hoc cognoſcitur, cum ob ipſum genus elocutionis, quod (ſicubi) furto maxime preſſum præciſumq́ue eſt: tum ob capita quæ nullo ordine uiſuntur diſpoſita. Quamobrem ab iis qui hæc cognoſcent, impetranda uenia eſt, uti ne damnent, ſi qua liberius exornauero ampliaueroq́ue, (nec enim totidem uerbis exigi poſſunt obſcura) aut ſi qua paulo audacius uertero, cōmutauero'ue, quod facere oportet, ut capita rerum continētius & cohibilius collocentur. Quod ſi quædā quoque breuiauero, cauſæ ſunt quibus in eo coargui aut taxari nō poſſim. Nam quæ tametſi artificioſam ſeorſum contemplationem habere poſſunt, nō multum tamen conducunt, ad peritiam demonſtrandi ineptiſſimus ſim, ſi oratione longa circum loquar: alioquin cui propoſitum ſit, quæ ad hoc negotium pertinent, non ſcrupuloſe & anxie, ſed leuiter & commode perſequi.

Omnia fe e Ariſtot. cripta sūt e cōpoſi- calligi- e offuſa.

Paraphra- is modus

Antequam quid ſciatur, pranoſcere aliquid oportere. Cap. I.

QVicunque ad aliquam intellectualem doctrinam aut diſciplinam accedunt, neceſſe eſt ut principia quędā naturalia teneant, unde aliquid de iis, quorū amplexuri ſciētiam ſunt, pręnoſcant. Non.n.omnia accipere poſſumus à docente, ſed aliqua ſunt quæ quaſi ſuppetias ad diſcendum, domo afferre oportet, ſine quibus fruſtra aditum in ſcholas ferimus. Proinde docemur à geometra punctū eſſe cuius nulla pars ſit: ſed antequam doceremur, compertum habuimus, quid nomine partis indicaretur. Arithmeticus monſtrat numerum imparem eſſe, qui ſecūdum inęqualia diuidatur, ſed nos quid eſſet inęquale pręſciuimus. Non ſolum autē doctrinas, diſciplinasq́;, ſed artes quoq; anticipatione iſta conſequimur. Diſcimus ædificare, ſed non antequā quid lapides, quid intritū, quid maceries eſſet, noſſemus. Diſcimus depſare pelles, & ſutoriā facere, ſed tum demū quodammodo, & quid eſſet corium, & quid culter, & quid ſubula, perceptum nobis eſt. Eodem modo fabrica nauiū, excuſſoria, ſtatuaria, textoria: poſtremo omnis utenſiliū peritia, ſuis quæq; pręnotionibus & antegreſſionibus condiſcuntur. Maxime [a] uero oratio noſtra manifeſta in eorum artibus eſt, quę utuntur diſcurſu, quales rhetores & dialectici. Dialectici ſylogiſmo agūt & inductione Rhetores, qui & Sophiſtæ uocantur, digreſſionibus & exemplis: in utroque hoc genere neceſſe eſt quædam ſingularia, aut pręnotiones, aut ſimilia cognoſci, antequam explorata concluſio ſit. Cæterū [b] non modo qui ab aliis inſtituuntur, ſed & qui proprio ingenio faciunt ex principiis, ex quibuſdam non dubiis, ad id quod dubitatur, quærendum & demonſtrandum mouentur. Quod ſi hæc uera ſunt, neceſſe eſt omnem [c] rationalem doctrinā diſciplinamq́;, ex notione aliqua pręcua, & quaſi præcurrenti contingere. Nec perturbent nos quæ ſenſu percipiuntur nulla horum præcedente cognitione quandoquidem hæc neque per diſciplinam, neque per aliquam inſtitutionem intelectualem noſcuntur.

[a] *Ea Themiſtij uerba,* τῶν δὲ λόγων τῶν διδασκόντων, *Interpretatus eſt, quæ ſermocinales dicuntur: ſed & alio fortaſſis modo latine exprimi poteſt, quod Them. uoluit, hoc eſt: Maxime uero ratio hæc manifeſte in eorum artibus eſt, quæ dum docent ratione utuntur.* λόγος *enim rationem etiam ſignificat: quibus uero rationibus utantur ipſemet exponi: Dialectici ſyllogiſmo agunt &c.* [b] *Hic uidetur Themiſtius alludere expoſitioni Philo. ut tum de inuentione, tum de ſcientia quam ab aliis docemur, ſeparatim loquatur Ariſto. in hoc principio.* [c] *Quod noſtri intellectualem expoſuerunt, id rationalem Them. dixit, & recte quidem, quaſi dixerit: quæ ratiocinatione et diſcurſu conſtet. nam eam uim habere uidetur græcum illud uerbum* διανοητικὴ *apud Ariſtote.*

Duas eſſe pranotiones, ut ſit, & quid ſit. Cap. II.

IN quibus itaque pręnoſcere neceſſe eſt, in iis dupliciter contingit prænoſcere: aliqua enim quia ſunt (ſiue quod ſint,) neceſſarium eſt præſumere. Aliquorū quid nomen ſignificet, oportet præſcire. Nam quærentibus quamobrem a magnete ferrum trahitur? prænoſcēdum eſt, ferrum a magnete trahi, & mores pati ſolere. Quærentes item, quidnam motus tempus'ue ſit? exploratum habere debemus cognitione, quod ſunt hic itaque prænotionis eſt modus. [a] In quibus uero id ſciſcitamur docemurq́ue, ſint, non ſint (uerbi gratia: ſint, nō ſint dii: ſit non ſit, prouidentia) in iis neceſſe eſt quid uocabulo indicetur prænoſſe. Adeo ſcire rem eſſe impoſſibile

eſt niſi ſcierimus, quid eius rei nomine deſignetur. Contra fieri pōt ut ſciatur quidem, quid nomen rei ſignificet, ſed neſciatur an ſit. Nemo.n.eſt qui ignoret, quid Scylle, quid Hippocentauri appellatio denotet, ſed an ſit dubitare & ignorari oēs uidentur Nec.n putandū eſt, idē eſſe ſignificatū noīs, & id qđ ſub hoc uerbo quid ſit rei eſſe, intelligiť. Sed duo hæc interſtitio inſigni diſſentiunt, nā ſignificat oīum uocum ēt imperitiſſimis, & uulgo ſunt perſpecta. Neq;.n.ullum tam ſtupidum mancipiū eſt, modo eadem nobiſcum lingua ſit, quod audiens hoīem rogari, equū adducat, aut arculam poſci, caligam afferat. Quid tamen illæ res ſint, & quod illis eſſe, non niſi exercitatiſſimis facile traditu depromptuq́ue eſt.

a καὶ οὗτος μὲν εἷς ὁ τρόπος τῆς προγνώσεως, *id eſt, atq;, hic unus præ cognitionis modus. Hæc ut uidere licet à translatore prætérita ſunt.*

Concluſionem antequam demonſtrationes, partim ſciri, partim neſciri. *Cap. III.*

EX iis[a] quę modo diximus, patere ītuitu pōt, inter cognoſcere & diſcere non paruā cōſtitui drīam oportere. Qui cogniturus aliquid eſt, eſt idem ac ſi prænoſcat: qui uero cōdiſcit, pōt cōtingere ut nihil prænoſcat. Præterea cognoſcunť, quæ ptius quodam genere ſcieris. Diſcunť ſępenumero quæ neſcieris, ſed ſimul atq; diſcūtur obiter: & ſciunť: cuiuſmodi ſunt ea q̄ ſub uľi aliquo, cuius noticiam ante habueris, cōtinentur. Nā qui ſcit oē triāgulū duobus rectis pares habere angulos interiores, nec ſciat hoc triangulū eſſe, qđ hac ſcheda deliniatum ſit: quū primū oculos ad hoc triāgulū cōiecerit, ſtatim utiq; agnoſcet & diſcet. Nō tñ eodē modo agnoſcet & diſcet, ſed diſcet triāgulū eſſe, agnoſcet duobus rectis pares habere. Nā triāgulum eſſe nūc, demum uidit didicitq;, ſed habere hoc duobus rectis pares, in illo uľi pridē cognouit. Quum.n.cognitio deſignati huius trianguli duo hęc reqrat, & ut triangulus ſit, & ut duobus rectis æquales habere intelligatur, primū i. triāgulum eſſe, conſpectu, accipimus ac dicimus, alterū i. duobus rectis ęquales habere, ſyllogiſmo cōſequimur. ad qđ quidē ſenſus aliqs nō poſſit attingere, ſed mens & demōſtratio. Demonſtratio aūt citra cognitionē uľis non cōſiſtit. Quum.n.oī triangulo inſit illud. ſ. duobus rectis pares habere treis angulos: qm̄ hoc quod cernitur, eſt triangulus, cōtinuo duobus rectis pares habeat, neceſſe eſt. Proinde ſi deſcriptus in abaco triāgulus occultatur, partim fateberis neſcire, hoc eſt an hic duobus rectis pares angulos habeat: quia neſcias utrū uſpiā triangulus ſit. partim nō fateberis: quia de illo in cōi & uľr noueris. Quapropter captiones illæ quæ ab authoribus ſuis ſenticoſæ confragoſæq; appellantur, ptimeſcēdæ aut defugiendæ nō ſunt, ſed iis fidēter conferēdus pes eſt. Noſtin oēm binariū parē eſſe? Annuēte hoc te, at hic (inquit) quē intra pugnum condimus, nec binarium eſſe, noſti nec parē. Eoq; fieri ut eandē rem ſcire & neſcire dicaris. Sed poſtremū hoc concedi pōt, neq; abſurdum eſt: Noui uľem affectionē binarii, an uero uſq̄ binarius ſit, ignorare poſſum. Non q̄ id, qđ ſcio, ignorē, ſed qđ ſciā quidē in uniuerſum, ſed ſigillatim ignorē. Exēpli gratia: ſcio oēm hoīem aīal eſſe, ſed eū qui Sardis inambulet, neq; hoīem eſſe, neq; animal ſcio. Nō.n.eo modo diluendū ſophiſma eſt, quo multi conanť, qui negant ſe binariū ſcire parē eſſe, ſed fatenť ſcire oēm quem binariū eſſe intelligāt. Solo hæc periculoſa cōtrouerſaq; eſt. Nā illa, pculdubio nobis ſciunť, quorū approbationē demōſtrationēq; aut habemus aut accepimus. At accepimus nō cū iſta adiunctione, uidelicet eū binariū eſſe parē, quē nos binariū eſſe nouerimus, ſed ſimpľr abſoluteq;. Nam demōſtrationes de oī binario & de oī triangulo promiſcue ſolent cōſtitui. Et Hercules, quātū mea fert opinio, nihil uetat, quin ea q̄ diſcimus, partim ſcire, partim ignorare poſſumus. Itē ex his partim prę noſſe, partim quærere & ſcrutari cōtingat. Eodē modo rō Platonis refellitur, quæ poſita eſt in illo libro q ab eo inſcribiť Mēnon. Ibi nitiť oſtendere oēm inquiſitionē impoſſibilē uideri. Argumentor qđ neceſſe ſit, cū qui inquirit, id inquirere qđ neſciat, in qđ ſi caſu aliquo inciderit, offenderit'ue, nō animaduertat nec recognoſcat id eſſe, qđ quęrebat: q̄ ſi oīs inquiſitio gratia diſcēdi ſuſcipitur, inquirere uero nemo poſſit niſi cognoſcat, alterū duorū relinquitur, aut nos nihil oīno diſcere, aut ea diſcere, q̄ antea ſciebamus. Ita.n.demū uenire quē in cognitionē rei alicuius liceret, ſi intelligať ea res eſſe, quā quærebat. Quemadmodū & ſeruum fugitiuū, cuius nec formā, nec indicia aliqua, quibus habeat cognoſci, detineas, nunq̄ neq; inueſtigare poſſis, neq; a fuga retrahere. Quē uero de facie cognoſcas, & inquirere & inuenire facile ſit. Huic rōni, uel cauillo potius, uideť Plato manus dediſſe. Nā & fatetur ea nos diſcere q̄ ſciamus, atq;[b] hoc qđ quis uideť doceri, nihil aliud eſſe, q̄ recordari, & reminiſcendo cognoſcere. Nos uero differre iſta plurimū dicimus. Nā poſſunt addiſci, q̄ prorſus ignores. cognoſcunť quę ante cognoueris. Nec quicq̄ prohibet, quo minus is, qui diſcit, ſciat ea q̄ diſcit, ſed alio utiq; atq; alio modo, ut dictū prius eſt. Sicut nihil obſtat, qn oīs doctrina diſciplinaq; ex prīcipiis quibuſdā cōfeſſis & cōpertis euadat, quę ad id quod inconfeſſum, incōpertūq; eſt, perducāt. Ac p hęc docuimus an quęri & demōſtrari aliqd poſſit. Nūc qd ſit demōſtratio, pſequēdū.

Memnon Platonis.

a Apertiora eſſe uidentur hoc in loco Græca Them. uerba, ipſe enim ſic ait: ἐκ δὲ τῶν προειρημένων δῆλον ἐστιν ὅτι τὸ γνωρίζειν καὶ τὸ μανθάνειν οὐ σμικρὸν διαφέρει, εἴγε τῷ μὲν προϋπάρχουσι μαθήσεις. καὶ γνωρίζει μέν τις, ἃ πρότερον ἐπίσταται, μανθάνει δὲ, ἃ οὐκ ἐπίσταται, καίτοι γε οὐκ ἔστι καὶ γνωρίζειν εὐθὺς καὶ πρῶτον μανθάνοντα αὐτὸν &c. *etc. quorū hæc uidetur eſſe fidelis interpretatio. ex dictis itaq; patet quod cognoſcere et diſcere non parū admodum differunt: ſiquidē à præcognitis diſciplinarū diſcere eſt. cognoſcit quis autem quæ prius ſciebat, diſcere utiq; ea quæ minime nouit. quapropter et alij licet cognoſcere ſtatim ac primū quicunque addiſcit.*

b Them. uero græce hoc in loco ſic ait: καὶ τὸ μανθάνειν, οὐδὲν ἕτερον, ἢ τὸ γνωρίζειν. *cuius hæc poteſt eſſe fidelis interpretatio. Atq; ad diſcere nihil aliud prorſus eſſe quā agnoſcere. nos uero etc. Id quod Ariſt. ſimpliciter dixit exponere uidetur Them. proprie. ſicuti etiam Io. Gram. Nota qui ſint alij ſciendi modi de quibus poſterius agendum eſſe dixit Ariſt.*

Quid ſit ſcire, & quid ſit demonſtratio. *cap. IIII.*

SCire bifariam dicitur, cōiter, proprie cōiter, quum omnem noticiam, qualiſcūq; ſit, ſiue de ſolis accidētibus rei: ſiue alia rōne quæſita, ſcientiā uocamus. Proprie, quū cauſam illā tenere credimus a qua res vt ſit, habet, & quę cauſa eſſe cognoſcit. Nec putamus id aliter eſſe poſſe ac ſit: hæc propria, hæc ſimplex & abſoluta ſciētia eſt. Indicium nam oēs qui aliquā ſcientiam profitenť cōditiones has aut habere ſe cogitant, aut iam habēt. Sunt & alii modi ſciētię eius quę ppria eſt. Nā & definitionē noticiæ & ſuppoſitionū, quę q̄ prima ſunt, demonſtrari nō poſſunt, ſciētię appellantur. Nec diffitendū eſt cognitionis hoc genus cōtineri ſub ſcientia propria vt ſpecies. Eā uerò ſcientiam qua de modo agitur, demonſtrationē vocamus. Eſt.n.demonſtratio ſyllogiſmus ſcientiā pariēs. Porro ſi neceſſe eſt ī ſyllogiſmo ppōnes cauſas eſſe ɔcľonis: illi uero q ſcire ſe arbitrať, cōuenit ut cām rei cognoſcat: nimirū utrūq; in ppōnibus demſtrationis exigiť. & vt efficaciā habeāt cōcludēdæ cōficiēdęq; rōnis, & vt cām rei demōſtrādæ cōtineāt. Nā q̄uis cām cōcľonis huius: ignē hic deurere, q̄ ſit cinis pridie relictus, nō tñ cā rei dicēdus cinis ē: qa cinis ignū cā eē nō pōt, ſȝ ignes cineris potius.

potius. Ad in demonſtratione utrunque requiritur, vt cauſa concluſionis cauſa etiam rei ſit, quę conatur. Sed quia cauſa omnis & prior & potior effectu eſt, neceſſe eſt propõnes quoque & poprias & priores & potiores eſſe concluſione. Et quoniam ſcire comienit. quando credimus eſſe aliter non poſſe q̃ ſit, iccirco ueras haberi propoſitiones oportet. Si.n. falſum aliquod continerent, ſequeretur ſcientem opinari eſſe quę non eſſent: veluti ſi ex falſis propoſitionibus induceretur diametrũ eſſe commenſurabilem coſtę. Sed ſi omnis doctrina & diſciplina pręnotione anticipationeq; paritur, neceſſe eſt & in demonſtratione hoc probari. Hac de cauſa oportet notiores eſſe propoſitiones, q̃ concluſionem cõcedi, Prę noſci uero has neceſſe eſt non ſolum uno modo. i. cognitione, quid indicent nomina, ſed etiam illo, cognitione quod ſint: nam in hoc ſita veritas eſt. Sed teſtemur breuiter, quę propoſitionibus demonſtrationis neceſſaria diximus. Ea ſunt hęc: Vt cauſæ ſint, vt priores vt potiores, vt proprie, vt veræ, vt notiores. Plane demonſtratio omnis non ſolum ex prioribus, ſed etiam ex primis conſtat. Si enim ſumpta demonſtrari per alia ſumpta poſſunt, priora quidem concluſione uidebuntur eſſe, ſed non prima. Si uero aliqua omnino demonſtratione non egent, ſed per ſe probabilia manifeſta ue ſunt, hæc prima & ſumma intelligantur neceſſe eſt. Quod genus ueteres profata & proloquia, & enũciationes, vt ſic dixerim, immediatas, & dignitates appellant, in quæ reliqua conferentur, & per quam ſumptiones quę ſyllogiſmum optimatem conſtituunt, approbarentur aſſererẽturq;, eoq; & principia demonſtrationis uocantur. Quod ſi quæ propoſitiones ita primæ & ita priores habentur, palam eſt eas priores eſſe non nobis, ſed naturæ. Nam nobis priora ſunt ſingularia, & quæ ſub ſenſum cadunt, naturæ uniuerſalia, et a ſenſu longiſſime poſita. Nã & quum notiores dicũtur, id referendum ad naturam eſt. Nec enim demonſtratio ad mẽſuram ſe ingenii noſtri ſubmittit, ſed rectam tenet ad ueritatem uiam: nec quid ipſi poſſimus, attendit, ſed in ſolam rei naturam incumbit, illam ueſtigat, illam explorat[a] etiam ſi nobis ignota inconſpectaq; ſit. Nam ſyllogiſmus ſciendi in eo maxime à reliquis euariat, Quod illi tum uerum ex falſis poſſunt oſtendere, quod apud rhetores frequens eſt, tum priora ex poſterioribus: qualis uidetur ſyllogiſmus, qui ex ſigno coniecturaq; ducitur. Iam cæteri, ut concedamus, ex ueris, non tamen ex proprĩis formantur. Sed ita ut ſi aliquis medicus uulnera orbicularia difficilius curari & coaleſcere eo comprobet, quod figura ea capaciſſima omnium ſit. Nec enim medico propria ea ratio eſt, ſed geometriæ. Et hæc omnia obſeruanda in iis propoſitionibus ſunt, quæ ad demonſtrationem exquiſitam & ſtabilem adhibentur.

καν ἡμῖν μὴ δηλῇ etiã ſi nobis nequaquã ſic uideatur. dicit ipſe grę ce.

Quid ſit propoſitio immediata. Cap. V.

PRopoſitio itaq; ſumma immediataq́, dicitur: qua nulla ſuperior eſt, & quam nemo demonſtratione alia confirmare poteſt. Atque omnes hæ complexu vniuerſalium conſtant. Sunt tamẽ nonnullæ, quæ ex ſenſilibus nectuntur. Nam tunicam eſſe candidam, propoſitio immediata, eſt ſed non eius generis, cuius eſſe principia demonſtrationis requirunt, quippe quæ uniuerſalia eſſe neceſſe ſit. Cuius rei cauſam poſt uidebimus. Immediatarum propoſitionum quæ demõſtrationi aſſeruiunt, aliæ ea natura ſunt, ut neceſſe ſit omnes homines, qui doceri quicquam uelint, noticiam, & informationem earũ impreſſam & ante captam habere ſine doctrina: & hæc ut dixi, Proloquia, & Pronunciata dicuntur. Conſurgũt. n. & conualeſcunt notiones. Quædam etiam ſenſus commutant in homine ſuapte natura: citra docẽtem, ſine quibus nec ĩtelligi quicquam nec quæri poſſit. Quamobrẽ Theophraſtus illas ita confinit: Proloquium ſiue dignitas perſuaſio quædam eſt: cuius duæ ſunt ſpecies: Vna impromiſcua, & ad ea tantum pertinens, quæ certo genere continẽtur; qualis illa, ſi ab æqualibus æqualia demas. Altera uaga & in omne genus fuſa: qualia ea, in quibus aut etiam aut non ponitur, alterutrum eſſe uerum oportet. Horum cognitio perinde uti congenita & communis omnibus uidetur. Hac ratione dignitates uocantur, & merito. Nam quorum uſus aut ſimpliciter in omnibus cõſtat, aut particulatim in ĩis, quæ unius generis ſunt, digna proculdubio iudicantur, quibus potiſſimum credatur, & quæ inter ea, in quibus poſita ſunt principem locum obtineãt. Atque hæc una ſpecies immediatæ propoſitionis eſt. Altera poſitio dicitur, quæ quanquam demonſtratione alia ſtabiliri non poſſit, non tamen neceſſario a diſcente præſcitur, ſed accipienda à docente eſt. Poſitionis aliud genus definitio eſt, aliud ſuppoſitio. Definitio eſt oratio, in qua nec eſſe, nec non eſſe rem dicimus, ſed tantum quid ſit rei eſſe: quamuiſq; ſequi poſſit, vt ea res ſit, cuius definitionem afferimus, non tamen hoc finiendis rebus principaliter accurramus. Nam, quod ſit res, per accidens eſt: per ſe uero quidnam res ſit, definitio exprimit. Definitiones porro ſolas ſcire oportet. Prohinc ambigitur utrum definitio aliqua propoſitio uideatur eſſe: & hercule non uidetur, quum definitio quadrare & reſpõdere debeat nomini, quod definiatur: alioquin in eo nobis Ariſt. clara uoce teſtatur: Defioitio, inquit, rem eſſe uel non eſſe non ſumit. E contrario ſi non ſit propoſitio. quamobrẽ ut ſpecies propoſitionis immediate affertur. Sed hoc aliis penſiculandum & explicandum relinquo: mihi in tranſcurſu admonuiſſe, & locum monſtraſſe ſat ſit. Io duas itaq; ſpecies (ut dixi) poſitio ſecatur, in definitionem & ſuppoſitionem. Commune autem cuiuſque ſuppoſitionis eſt, primum non contingere hominibus a natura, ſed ab artifice præceptoreq; imprimi: deinde propoſitionem eſſe. Cõſtat enim quicquid in ſuppoſitione collocatur, de eo aut ut ſit, aut ut non ſit, ſemper afferri, cuiuſmodi illæ ſunt: Motum eſſe, ex nihilo nihil fieri, a quocũque puncto ad alium punctum lineam rectam educi. Ac ſuppoſitiones quidem potiſſimum appellamus, quę uel ex ſe nobis perſpicuæ ſunt, uel ſimul atque didicimus, aſſertione etiam noſtra facile comprobantur. Quæ uero nõ ita perſpicuæ ſunt, hæ poſtulata, ſiue Petitiones dicũtur: ut apud geometram, lineas quæ à minoribus angulis extrahuntur conuias fieri. Atque hæc ſimpliciter proprie que poſtulata & ſuppoſitiones uocãtur. Sed aliud genus poſtulatorum & ſuppoſitionum habetur, quæ neque immediatæ ſunt, neque demonſtrationis aſtructu indigent: quod ſi quis illas citra explicationem in ſyllogiſmo conſtituat, neque ſubiectiones neque poſtulata omnibus & ſimpliciter dicentur, ſed illi uni duntaxat, qui cõſtituerit conceſſeritque. Demonſtrationes uero nõ ex talibus, ſed ex prioribus certis & confeſſis exiſtit. Quid ſit ergo immediata propoſitio quæ demonſtrationi cõueniat, quid poſitio, quid ſubiectio, quod poſtulatum, executi iam ſumus.

Theophraſtus.

Hypotheſis.

Nota qd aliud eſt ipſũ ee adſumere i. prędicãda aliud in eſcẽdo cum dicitur quod aliquid eſt.

Difficilis admodum eſt hæc ambiguitas, & plurimum noſtris fuit moleſta. cauſam tamen uidetur diluere uoluiſſe, quodam pacto in uerbis illis quæ modo præceſſerunt, quáuis diſſimulauerit.

Plus credi propoſitionibus, quàm concluſioni. Cap. VI.

NVnc uideamus priuilegia ea, quæ principiis demonſtrationum tribuimus, recte an perperã ſint

tributa.Id fiet commodiſsime, ſi a capite ſingula repertas.Diximus aſſumptiones in demōſtrationibus notiores concluſione haberi, nec iniuria, quando per illas & ſcire & credere concluſionem oportet.Semper enim id quod pluribus tribuitur,ita ut alteri per alterum tribuatur, neceſſe eſt ut illi plus competat, per quod alteri cōmunicatur.Si igitur concluſiones merito propoſitionū & creduntur & cognoſcuntur: profecto neceſſe eſt, ut propoſitiones amplius credantur & cognoſcātur. Qui enim præceptorem ob diſcipulum diligit,nimirum neceſſe eſt,ut ipſum magis diſcipulum diligat.Ita propoſitiones illæ neceſſario notiores ſunt: partim oēs ex quibus ſyllogiſmi conficiuntur,partim nō omnes,ſed quædam omnino.Sunt porro aliquæ, quibus ꝙ admodum euidentes non ſunt,ita demum utimur,quū demonſtratæ per alias fuerint. Quod ſi uerū eſt propoſitiones,q̄ cōcluſionem plus cognoſci:duorum alterū dabitur, ut aut illas per demonſtrationem ſciamus,aut ut in iis noſcendis melius & locupletius affecti dicamur, q̄ quū per demonſtrationem quid ſcimus. Atque hoc modo circa dignitates & enunciationes primas afficitur quis. Non ſolum áutem credibiliores oportet propoſitiones q̄ cōcluſionem cōcedi, ſed etiam ut nihil ex iis quæ propoſitiones iis contrariæ cōtinentur,credibilius ſit.Nam ſi nihilo magis propoſitionibus q̄ contrariis credas,neque cōcluſioni utique credideris potius,q̄ huic contrariæ. Eo credere etiam continget,poſſe aliter eſſe q̄ factum ſit. atque fiet hoc pacto ut harum propoſitionū compoſitionis doctrina inuariabilis eſſe non uideatur,

Nec ſciri demonſtratione omnia,nec circulo. Cap. VII.

NOnnulli autem ſunt, qui male utentes iis quæ a nobis recte dicuntur, demonſtrationem de medio funditus tollant. Ac nos quidem putamus, ſi ulla demonſtratio ſit, ſumpta eius oportere amplius ſciri, q̄ concluſionem. Illis uero hoc non uidetur,ſed arbitrantur nihil ſciri a nobis poſſe, niſi quod per demonſtrationem ſciatur. Non igitur concedent propoſitiones amplius ſciri,niſi fides iis per demonſtrationis lucē acceſſerit.Quòd ſi aſſumptiones neceſſe eſt demonſtrari p alias,atque has rurſum per alias ſemper,aut in infinitum caſura inquiſitio eſt, (Infinita autē exigi aut abſolui qui poſſunt?) aut ſi defatigatus proceſſu deſiſtas, ſine dubio relinquere ignotas ſaltem illas oportebit,quibus demonſtrandis præ faſtidio ſuperſeſſurus ſis. Ex ignotis autem; principiis qui poſsit quicquam cognoſci? nam quorum principia ignorantur, ipſa quæ de principiis profluunt, ſciri non poſſunt, niſi forte per hypotheſim, i. ſuppoſitionem adiunctionemq́; illorum. Sane poſtremum hoc uerisſime dicitur,prioribus ignoratis, poſteriora cognoſci non poſſe: illud perperam, ſciri nō poſſe,niſi quod per demonſtrationem ſciatur: nam plurima ſunt,quæ & ſciantur nec demonſtrationem capiant. Profecto idem peccant & qui nihil ſciri, & qui omnia ſciri per demonſtrationem defendunt. Sed quemadmodum notisſimum eſt pleraque huiuſmodi eſſe,ut fidem aliunde & probationem requirant:ita nihilominus conſpicuum uidetur,complura eſſe,quæ ſuopte natura cognita explorataq́; ſint. Immo magis etiam q̄ quæ confirmatione alterius addiſcuntur.Iam principia demonſtrationis demonſtrationes eſſe non poſſunt, ſed propoſitiones indubitabiles immediatæque, & luce ſua perſpicuæ. His præfecta mens eſt, quæ terminos comprehendit,quorum complexu dignitates,& præfata cōcipimus. Melius hoc modo dicitur, quàm ſi cōceditur, ea quæ noſcantur omnia uideri per demonſtrationem quæſita alioquin dum infinitam progreſsionem declinant,uidentur in circularem & reciprocam demonſtrationem incidere. Hoc autem eſt errorē errore alio operire:ita quum ea ſumant,quibus nitantur demonſtrationem ſeruari: nihilominus conceſsis his neceſſe eſt demōſtrationem excidi. Nam ſi ex prioribus & notioribus cōſtitui demonſtratio debet, impoſsibile autem eſt eiſdem eadem eſſe priora poſterioraq́;, fieri nullo modo poteſt, ut quicquam circulo demonſtretur. Nam circularis demonſtratio eſt,in qua id quo demonſtrādis aliis utimur per illa ipſa retro aſtruimus. Ac poteſt quidem accidere, ut eadem eiſdem priora poſterioraq́; habeantur, non tamen ſimul nec uno reſponſu,ſed diuerſo,ut ſi alia ad nos, alia ad naturam referri dicantur. Demonſtratio uero ſemper priora, quæ ſecundum naturam ſint priora, deſiderat. Quòd ſi ex prioribus ſecundum nos demonſtratio aliqua nectitur, ut demonſtratio appellari poſsit, non tamen ſimpliciter, ſed ſecundum nos demonſtratio fuerit. Non ſolum autem ratione hac demonſtratio reciproca euertitur, ſed ob deridiculum quoque, quod ex ea conſequitur. Id tale eſt, A eſt,ſi A eſt: nam ſi per A, oſtenditur B, per B uero aſſeritur C, per C rurſum communitur A, manifeſtum eſt A demonſtrari per A: a quo enim cœpta eſt, in id reſilire ac referri uidetur oratio. Hoc autē ambitu, nihil ſit demōſtratu & explicatu difficile. Multa alia incommoda iis eueniunt, quæ nos in commentationibus de ſyllogiſmo collegimus: quare relegandi illuc ſunt, quibus ea noſſe accuratius ſtudium eſt. Nos hoc loco repetere non eſt neceſſe, ſed plura fortaſſe q̄ uſus poſtulabat,extra negotium diximus.

Neceſſarias eſſe propoſitiones in demonſtratione. Cap. VIII.

REdeamus ergo unde ſumus deducti. Dicebamus ſupra ueras eſſe propoſitiones ſcientiæ oportere: nec ſolum ſimpliciter ueras,ſed etiam quæ aliter eſſe nō poſſent: quod nihil aliud eſt, q̄ propoſitiones neceſſarias facere,atque hoc rectisſima ratione. Quum enim id cuius fides per demonſtrationem accipitur,neceſſariū ſit. Neceſſarium autem id dicitur in artificio demonſtrādi,quod aliter eſſe non poteſt:atque hoc ita etiam non aliunde cognoſcitur,niſi,ex demonſtratione & ſyllogiſmo ſcientię. Nimirum neceſſarias oportet habere propoſitiones,per quas illud efficitur.

Hæc tamē ratio non eſt ſine aliqua ambiguitate. Videtur enim uim habere,ut ait hoc in loco Ioan. Gramma. ex quodam principio, quod tamen ualde eſt dubium: quamuis ipſe aſſerat tanquam notum fuiſſe ab Ariſto. relictum principium. hoc eſt, non poſſe aliquod neceſſarium ex non neceſſariis concludi.

Quid ſit dici de omni. Cap. IX.

DEinceps enumerandę quęſtiones ſunt,quę ad demonſtrationem pertinent,educendeq́; ratio eſt, quemadmodū abundare copia propoſitionum earum poſsimus,quę ad hoc genus quæſtionum accommodantur. Initiū autē à ſermone de propoſitionibus inſtituto ſumatur:ex illis.n.ſylogiſmus conſurgit.Qm̄ itaq; omnis propoſitio ex ſubiecto aliquo & prædicato connectitur, ſcire oportet. Prædicatum in propoſitionibus demonſtrandi, non utcūque,ſed per ſe de ſubiecto dici aſſerriq; oportere. Sed quid nam ſit hoc, quod per ſe uocamus, declarabitur mox. Sed prius ſciatur quid ſit prędicare de omni: nam ſine hoc, uerbum per ſe explicari probe non poteſt. Prædicare de omni eſt, non quod in aliquo ſit, in aliquo non, aut quod modo ſit, modo non ſit.

ſit. Aliud enim genus hoc ab eo cuius in libris de ſyllogiſmo habita mentio eſt: ibi nãque de omni appellabatur quod non ſemper, ſed aliquando omnibus ineſſe diceretur. At hic aliter audiendum eſt, quod de omni affirmatur. Exempli gratia: de omni hoĩe animal dicitur: de quo enim uerum eſt hominẽ dici, de eodem uerum alterum eſt animal: & ſi nunc unum eſt uerũ, alterum quoq; uerum eſſe neceſſe eſt. Quòd autẽ tale ſit id quod nuncupatur de omni, conſtat argumento eo, quòd ii qui inductionem afferre & reprehendere hoc genus uolunt, ſolent alterum probare: aut quod alicui uni non inſit, aut quod aliquando non inſit. Atque hoc eſt quod de omni dicitur, ſiue de toto.

Quid ſit dici per ſe. Cap. X.

PEr ſe prędicari uidentur ea, quę quõ de omni dicãtur, in eo quod ſit rei eſſe de ſubiecto dicuntur, ut de homine animal, de platano arbor, de triangulo linea. Eſt.n. triangulus qui directis tribus lineis cõtinetur. Porro non omne quod prædicatur de omni, prędicatur ẽt per ſe: nam de omni cygno candidũ prædicatur, quia & ſemper, & omni cygno candor ineſt: nõ tñ in eo quod ſit cygno eſſe. Sane modus hic unus eorũ eſt quæ per ſe prædicari dicuntur, cuius uſus in demõſtratione primarius & maximus eſſe ſolet. Secundo modo accidẽtia illa, in quorũ definitionibus collocantur ſubiecta, per ſe ineſſe dicuntur iis ſubiectis, quæ in definitione ſumũtur, declarãte quid ſit: proinde ſimitudo per ſe naſo ineſt, quia definitio ſimitudinis naſi cauitas eſt. Ineſt per ſe & rectitudini linea, quia in finitione eius linea adhibetur. Nihil enim aliud rectitudo eſt, q̃ menſus is, qui ſuper puncta lineæ indecliuis & æquiremus eſt. Ineſt & imparitas numero. Quid.n. eſt impar, niſi numerus in partes inæquales diductus? Inſunt & animo uirtutes, quia in finibus earum aut pars aliqua animi, aut potẽtia ſemper adiungitur. Tertia forma eorũ quę per ſe adſunt, pertinet ad accidentia, quæ ita ſubiectis ſuis inſunt, ut non aliis prius,
vide Ariſt. quõ ſuperficiei color. Ea igitur quæ tribus iis modis de aliquo afferũtur, per ſe afferri dicuntur. Eſt & quartus modus uerbi huius per ſe, non in iis quæ de alio prędicentur, ſed in iis quæ neque per aliud ſunt, neque in alio continentur: atq; hæc indiuiduę ſubſtantiæ ſunt, Callias, Socrates, Plato. Sunt & cauſæ quædam per ſe, quæ non ex accidenti, nec forte fortuna ſunt cauſæ, ut ſi inambulante me fulſerit: non enim propterea ꝙ inambulabam, fulſit, ſed temere contingit. Itẽ ſi paſtinando in theſaurũ quis offendat, non iccirco paſtinabat ut theſaurũ inueniret, ſed ita cecidit. Si uero uigilante te, Socrates moritur, eueniſſe id caſu non dicimus, quia iugulatio illa per ſe cauſa interitus eſt.

Themiſtius modos quinque enumerat, quibus dici poteſt aliquid per ſe: cæteri uero omnes, relicto hoc tertio, quatuor tantum explicant. in ſecundo etiã de anima lib. ca. 22. huius tertij modi per ſe meminit ipſum, eiusq; rationem ibi legere potes. Duo tantũ priora ſignificata eius quod per ſe dicitur, ad demonſtrationem attinent.

Qui modi eorum, quæ per ſe dicuntur, ad demonſtrationem pertineant. Cap. XI.

AT quę hęc poſteriora ſignificata eius quod per ſe appellauimus, adiecta ſunt amplificãdi exornandiq; gratia. Priora aũt duo manifeſtum eſt ex neceſſariis conſtare. Non enim poſſunt non eſſe quæ in
Sumitur nomen cõmuniter. definitione de nominibus, in eo quod ſit rei eſſe, dicũtur: nec quæ ita ſubiecta accidentibus ſunt, ut in definitionem eorum addantur. Cæterum ſine aliqua ratione intelligi poteſt, neceſſario eſſe ea, quæ in definitione nominum collocantur. Illud nonnullam controuerſiam habet, utrum accidentia quoque ipſa neceſſario ſint, quæ ſine ſubſtantia ſui ſubiecti definiri non poſſunt. Verum hoc facilius fiet intellectuq; capietur, ſi prius quæſtiones quaſdam quæ huic uidentur attingere, ſoluerimus. Nullum igitur tale accidens poteſt ex ſua natura omni alicuius ſpeciei indiuiduo ineſſe. Nam ſimitas omni naſo non ineſt, neque omni numero paritas. Ex hoc ſequitur, ut dicere bono periculo liceat, non ineſſe neceſſario ſimitudinem naſo, neque numero paritatem: atque hoc ueriſime dicitur, ſi quis accidentia hæc ſeorſum acceperit. Quòd ſi de accidentibus iis ita ſermo fiat, ut quibus contraria ſua reſpondeant, paritati imparitas, ſimo reſimum, & ſingulis ſingula: tunc alterum contrariorum neceſſario prædicabitur de ſubiecto. Omnis enim numerus par uel impar eſt, & omnis linea arcuata uel directa. Proinde negatio unius confirmatio alterius eſt: nam numerus, qui eſſe non impar dicitur, ſtatim cognoſcitur par: & naſus qui neque rectus, neque reſimus ſit, continuo intelligitur ſimus. Sunt enim aliqua quorum contrarietas pluribus quàm duobus conſtet; atque hæc ſunt quæ inter ſe exceſſu defectuq; differunt; quoniam in his & medietas cernitur. Quamobrem ſi de quaque re aut affirmatio aut negatio uera eſt. negatio autem talium accidentium, alterum ponit in ſubiecto habili determinatoq;, manifeſtum eſt alterum illorum neceſſario ineſſe omnibus, quæ ſubiecti generis natura participant. Quid ſit de omni, quid per ſe, diſſinitum iam ſit.

Quid ſit uniuerſaliter dici. Cap. XII.

NVnc de uniuerſali agamus. Vniuerſale appello, quod de omni, & per ſe, & quatenus ipſum eſt, dicitur. Quare ſi quid per ſe eſt, nõ continuo ſequitur ut uniuerſale etiam ſit: nam ſecundus modus eorum quæ dicuntur per ſe, & ſequẽtes duo, uniuerſaliter eſſe non poſſunt. Neque enim propterea ꝙ de omni dicũtur, ſtatim neceſſe eſt ut uniuerſaliter ſint: nam album de omni cygno affertur, & atrum de omni coruo, non tamen uniuerſaliter, quia neque per ſe. Vtrũque igitur adeſſe neceſſe eſt iis, quæ uniuerſaliter prædicãtur, & ut per ſe, & ut quatenus ipſa ſunt, prædicentur. Hæc duo nobis hoc loco audienda ut eadem ſunt. Eſt enim alterum alterius ita conſentaneum connexumq;, ut ſeparari alterum ab utroque non poſsit. Exempli gratia: ineſt per ſe longitudo lineæ, quia in definitione eius affertur: ineſt etiam quatenus ipſa eſt. Rectitudo quoque ineſt lineæ tum per ſe, tum quatenus ipſa eſt. nam ſine linea rectitudo definiri nõ poteſt. Sed quæro num omnia quæ definitionem alicuius comminuunt, uniuerſaliter prædicentur, ut genera, ut differẽtiæ, quæ & de omni, & per ſe afferri prædicariq; conuenit. An ſi definitionem uniuerſalis reddere accuratiſsimam uolumus, adiiciendum eſt non modo ut per ſe, & ut de omni dicatur, ſed ut primũ adſit huic, & nulli alii prius? uerbi gratia: Habere duobus rectis pares primo adeſt triãgulo, hæc enim affectio & par ſe triangulo ineſt, & omni triangulo, quia per eſſentiam primumq; adeſt. Habere igitur duobus rectis æquales uniuerſale in figura non eſt, quia omni figuræ non adeſt. Nam quadrantali nõ adeſt, ſed nec ut uniuerſali ſcalario: adeſt enim quamuis omni ſcalario, & omni æquilatero, & omni æquipedo adſit, non tamen iis adeſt ut primis, quia prius adeſt in commune triangulo. Illud ergo quod omni & primum ineſt ineſſe uniuerſaliter dicitur, & demõſtratio ex hoc genere affectionum, ſiue uniuerſalium conſtat: quamuis ad ea quoque uſum ſui demõſtratio porrigat, quę ſub uniuerſali habẽ-

tur. Nam q triangulum continere duos rectos oſtendit; æquipedum quoq; continere duos rectos obiter demõſtrat: Geometra tamen explicationem ſuam non ad æquipedum,ſed ad triangulum generatim accommodat. Nec deterreri hoc exemplo quemquam uelim, quum uniuerſale ſubiecto æquipollere,& cum eo reciprocare conueniat. Scire licet genera quanquã in plura ſe quaſi fundunt,hiantq;,tamen differentiis proximis ineſſe uniuerſaliter,mox & differentias ſpeciebus:alioquin ſi quis hoc negauerit,cogetur fateri demonſtrationem ad ſolas pertinere definitiones.

Caput hoc multis uidetur ſcatere difficultatibus. Primò enim nullam uideo rationem cur ſecundus modus eorum quæ dicuntur per ſe, uniuerſaliter etiam eſſe non poſſit: nam exempla quæ explicantur magna ex parte. Secundo modo per ſe dicuntur: mihi etiam uidetur Themi.ea dicere, quæ pugnent inuicem: a principio enim negauit ſi aliquid per ſe ſit. ſtatim etiam eſſe uniuerſale. Deinde uerò uelle uidetur per ſe, & quatenus ipſum eſſe audienda ut eadem. ubi animaduerte Theophra. (ut refert Ioannes Gramma.) dixiſſe per ſe communius eſſe quàm ſit quatenus ipſum.

Ea etiam quæ hic Themiſt.aſſerit ſunt dubia ualde: ex eis enim ſtatim ſequitur genus per ſe prædicari de proximis differentijs,quod tamen omnes reclamant: nam & contrarium uidetur Ariſto. docuiſſe ſeptimo primæ philoſophiæ libro.

Quemadmodum circa uniuerſale in demonſtrando error contingat. Cap. XIII.

HAudquaquam autem ignorandum eſt circa uniuerſale frequenter errari. Fit enim ſæpenumero, interim ut qui demonſtrent,demonſtrare nõ credant:interim contrà,ut qui non demonſtrent,demonſtrare ſe putẽt. Tres adeo cauſas hallucinationis huius noſcũtur: Prima eſt, quum id de quo aliquid demõſtramus,ſin-

uide Ariſt.

gulare & indiuiduum eſt,ut Sol,Luna, Mundus: nã quũ nil ſit iis ſuperius aut commune, ſed mera indiuidua ſint, tantum unus eſt Sol,& Luna una,& una Tellus, & Cœlum unum. Quoties de iis demõſtrationem aliquam nectimus,ut de terra,ꝙ in meditullio orbis ſit locata: aut de cęlo,quod circũagatur,num id quod uniuerſale eſt,demõſtraſſe nõ uidemur. An eſt qui neſciat de iis, ut ſingularia & particularia ſunt,demonſtrationem componi non poſſe? Nõ enim de Sole ut unus eſt demonſtramus,deliquiũ eius. Lunæ interuentu contingere:ſed ita ut etiam ſi multi ſoles eſſent,idem probaſſe demonſtraſſeq; uideremur.

Verbi cauſa:ſi ex omni triangulo ſolus æquipes haberetur,quem duobus rectis æquales angulos cõtinere demõſtraremus,nihil ad rem faceret, æquipes eſſet nec'ne: ſed attineret eum eſſe triangulum,etiam ſi ęquipedem ſolum extare ſubiectum ſit. Ita quum Solem probamus maiorem terra,nõ in eo ꝙ unus eſt, ſed in eo ꝙ ſol probamus, eoq; neceſſe eſt demonſtrationem non ad hunc ſolem referri,ſed ad omnem ſolem ſi plures illuceſcerẽt mundo.

an quatenus eternum ſiue in ſpecie ſiue i indiuiduo uide cap.18.

Quare quũ de ſingularibus rationes aliquę aſtringuntur, admonẽdi ſumus,non de ſingularibus, ſed de uniuerſali, quod mente concipitur aſtrictum & demonſtratum intelligi. Altera decipuli cauſa eſt,quum ſpecies multæ differentesq́;,ratione una conueniunt: ſed illud in quo cõueniunt innominatum eſt. Differunt diſcriminibus ſpeciei, numerus,magnitudo, tempus: ſed in illo conueniunt, ꝙ ſicut quatuor comparabiles numeri commutatis uicibus eiſdem proportionibus reſpõdent, ita magnitudines quatuor & tempora quatuor. Porrò de ſingulis demõſtratio ſeorſum fieri ſolet,quia res commune nomẽ non habet, neq; natura aliqua ſuperior eſt numero,magnitudini, tẽpori,de qua poſſit illa uniuerſalis effectio demonſtrari. Ac eſt quidem generaliter uerum,ut quæcunq; ita cõparilia ſunt,commutato ordine eiſdem proportionibus cõgruant:quia uerò nomen aliquod eius rei cõmune & certum afferre non eſt,ſoluitur demõſtratio una in multas, atq; ita de ſingulis demonſtratum uniuerſaliter uidetur: quod tamẽ ſecus eſt, quia nec numerus uti numerus eſt, neq; magnitudo quia magnitudo,neq; tẽpus in eo ꝙ tempus,in demõſtrationes illas ſufficiunt. Pari pacto falli cõtingeret,ſi ſeparatim de ſcalario,ꝓbaretur, duos.n.rectos habere ſeparatim de æquipede,ſeparatim de æquilatero. Nunc quod in iis nominatum commune habetur,ut triãgulus,falli non facile eſt:in quibus uerò non habetur,facile. Tertia erroris cauſa eſt, quum iis qui aliquid ineſſe omni demonſtrat,credit ſe id ineſſe uniuerſaliter demonſtraſſe. uerbi gratia: Probet Geometra ſi linea recta, quæ ſuper duas lineas rectas ceciderit, rectũ utrinq; ſecus angulum faciat,duas illas lineas rectas nunquam coniunctũ ire. Hoc omnibus lineis conuenit,quæ rectos angulos faciunt. Non tamen pp hoc primum æquè diſtantes ſunt: nam ſi nõ utrunq; facerẽt rectum,ſed duo,qui ſimul iuncti æquales duobus rectis eſſent,nihilominus æquè diſtantes probãtur. Illa ergo demũſtratio,quæ confirmat duas rectas non coniunctum ire,primum & uniuerſaliter cõcepta eſt. Illa uerò quæ utrunq; angulum committi rectum demonſtrat,nõ uniuerſaliter, ſed de omni dumtaxat concludit. Sed quonam diſcerniculo intelligetur de omni ne, an uniuerſaliter conſtituta demonſtratio ſit? Sed cõſtat,ſi idem eſſet triangulo,eſſet & ſcaleno: quemadmodum ueſtimento & tunicæ, is qui ſcalenũ habere duos rectos oſtẽderet,uniuerſalem affectionem nouiſſet. Quanuis enim ſcalenus duos rectos contineat,qua triangulus eſt,tamen ex ſubiectione idem eſſe triangulum & ſcalenum conceditur. Quod ſi non idem,ſed alterũ eſt, nec qua ſcalenus, ſed qua triangulus affectionis eius particeps eſt: profecto ii qui demonſtrationem eam de ſcaleno qua ſcalenus eſt, conditam arbitrantur,ignorãt affectionem illam uniuerſalẽ eſſe. Sed quæro qua ratione ſcrutari poſſimus duos rectos,ut ſcalenus,an ut triangulus habeat? Hoc enim ſolum nobis reliquum eſt ad mentionem pręſentem. Igitur affectio uniuerſalis per illud adeſt habeturq́;, quo adempto,quia primum inter illa eſt quæ inſunt ipſi, continuò & prædicatũ adimitur: uerbi gratia: huic triangulo inſunt omnia hæc,eſſe æneum,eſſe ſcalenum,eſſe triãgulum,eſſe figurã, finibus claudi. Quæritur per quod ex his quę modò numerauimus, affectio hæc,duos rectos habere prædicetur,de triangulo, Tolle æneum. Num propterea duos rectos demeris? nequaquam, Tolle ſcalenũ? Adhuc duo recti ſuperſtites ſunt. Tolle triãgulum? Iam hic oportet prædicatum tollatur. Nec enim præterea duos rectos habere aliquis triangulus poſſit,ſi triangulus eſſe deſierit. Sed dicet quiſpiam,ratione illa efficit, ut affectio hæc, ad figuram,ad ſuperficiem,ad extremitates pertineat. Nã ſi aut figura,aut ſuperficies, aut extremitates tollantur,nõne duos rectos ſublatum iri neceſſe eſt? Ego uerò confiteor abiuncta figura, ſuperficie, terminis, abituram affectionem illam commorituramq́;: ſed non quia figura,ſuperficies,termini,ſed quia triangulus, abiunctis his,neceſſario tollitur. Si enim ſine figura,terminis, ſuperficie, incolumis eſſe triangulus poſſet,utiq; ſublatis etiam is duos rectos haberi contingeret.ª Sed hoc impoſſibile eſt. Tu uerò id ita contemplare: Manẽtibus,figura,planicie,clauſulis,triangulum deme: ſtatim duo recti demuntur. Ergo habere tres,huic primò & uniuerſaliter dicendum eſt ineſſe:nã aliis cæterorum abolitis nõ aboletur, qualia ſunt, æneum eſſe,ſcalenum eſſe. Aliis manentibus non manet, qualia ſunt figura,planicies,termini. Poteſt enim figura duos rectos non habere,qualis eſt quadrangula,& multãgula.

gula. Triangulo certè ſeruato ſeruatur, perempto perimitur. Quamobrem rectè dictum uidetur, uniuerſalem affectionem per illud conſtare, quo primum abiuncto, prædicatum abiungitur. Abiungitur & abiuncta figura, ſuperficie, terminis, ſed non primis.

a Si hoc in omnibus uerum ſit, ut abolito ſubiecto prædicatum aboleatur, & eo manente maneat quando uniuerſaliter & primo ineſt: neſcio qua ratione defendi poſsit Themi. qui in præcedenti capitulo affirmabat, nõ ea ſolùm quæ æquipollent ſubiectis, & cum eis reciprocant uniuerſaliter ineſſe, ſed genera etiam proximis differentijs: nam perempta differentia genus nequaquam perimitur.

In demonſtrationem neceſſaria ingredi. Cap. XIIII.

HIs ita cognitis, palàm eſt ex uniuerſalibus, & ex iis quæ per ſe adſint, demonſtrationem exiſtere. Nam ſi noticia per demonſtrationem quæſita ex principiis neceſſariis, & quæ aliter eſſe non poſsint, conſurgit: ſola autem ea neceſſaria ſunt, de quibus dicuntur, quæ ꝑ ſe in iis & uniuerſaliter continentur, manifeſtum eſt demonſtrationem ex illis conſtitutam uideri. Hanc rationem aliqui cauillentur & comparant huic: Si animalium corpora ex ſiccis & humidis conſtant, cibus & potus ſiccum & humidum eſt: ergo ex cibo & potu corpora animalium conſtant. Sed uir ſapientisſimè non probaſti ſola hæc eſſe humida ſiccaq́;, Ariſtoteles uerò ſola ea eſſe neceſſaria primum oſtendit: quãuisq́; nonnulla accidentia ſint, quæ ineſſe ſubſtantiis ſuis neceſſario uideantur, ut albedo niui: quia tamen natura horum eiuſmodi eſt, ut aliquibus ſubiectis non inſint neceſſariò, efficitur ut neceſſaria ſimpliciter credi non debeant. Quemadmodum ſimpliciter illa neceſſaria ſunt, quæ & per ſe, & uniuerſaliter prædicantur. Porro ex iis quæ uera tantum ſint, cõſtituere ſyllogiſmum poſſumus, ſed qui tamen demonſtratio non dicatur. Exempli gratia: Callias inambulat, qui inambulat mouetur, mouetur igitur Callias. Demonſtrare non poſſumus, niſi ad demonſtrationem neceſſaria principia conferantur. Quàm uerò omnis demonſtratio ex neceſſariis ſit, argumento eſt, ꝙ quum demõſtrationem euertimus, ĩfirmatione illa uti ſolemus, ꝙ ea quæ ſumũtur neceſſaria non uidentur. Vnde ridendi ſunt, qui propoſitiones quæ demonſtrationi præſeruiunt, poſſe accipi de uериſimilibus & credibilibus arbitrãtur: quod Protagoras contendit, qui propoſitiones in demonſtrationem probabiles & uerisſimiles tantum addebat, quas qui noniſſe ſcientiam cõſecutum putabat. Qui uerò ſcientiã conſecutus eſſet, proculdubio ſcire quid eſſet ſcientia. Sed ſi demonſtratio non ſolum ueris ſumptis contenta eſt, ſed proprias cauſas & alias conditiones, quas retro aſſeruimus, requirit, facile datur intelligi, demõſtrationem ex probabilibus non coaleſcere. Nunc q̃ uerum ſit omnem demonſtrationem ex neceſſariis conſtare, probabimus. Primum nemo ſcierit quamobrem neceſſaria concluſio ſit, niſi propoſitiones neceſſarias cognoſcat. Nam cõcluſionem ſeorſum facile eſt, neceſſariam intelligere: unde nam autem neceſſaria ſit ſciri nõ poteſt, ſi propoſitiones neceſſarias eſſe non conſtet. Animal in homine neceſſario continetur, ſed ſi quis in homine propterea contineri animal credat, quia deambulet: rem quidem neceſſariam cognoſcit, hoc eſt in homine cõtineri animal, ſed rationem ꝙ animal in homine contineatur, ignorat. Præterea tale medium, ſalua concluſione poteſt extingui: quando autem medium concluſionis extinguitur, tollitur cauſa propter quã neceſſaria concluſio uidebatur. At nonne mirabile eſt? re incolumi, ſaluo qui ſciat, ratione quæ non exciderit, manente, nihilominus ignoratum id uideri? Sane concluſionem demonſtrationis neceſſariam eſſe conſenſum ferè omnium meruit: ſed ſunt qui putent fieri poſſe ut concluſio neceſſaria per mediũ proximi generis confirmetur. Ac poteſt quidem ex iis quorum uſus nihil conceditur, neceſſaria concluſio effici, & ex non ueris uera: nam licet ex neceſſariis non niſi neceſſarium ſequatur, non tamen commeat ut neceſſarium ex non neceſſariis euenire poſsit neceſſario. Non enim quemadmodum contingens ex contingẽtibus, ita æternum ex æternis ſemper concluditur. Pluribus de hoc alio opere in mentione de ſyllogiſmo egimus. Verùm qui ita ſentiunt, ignorant utrunque in concluſione demonſtrationis requiri, & ꝙ ſeorſum neceſſaria ſit, & ꝙ per demonſtrationem, nihil aliud eſt, q̃ per medium tale aſtringi, quo ſublato neceſſarium ſit concluſionem nec perfectè nec abſolutè cognoſci, ſiue de cauſa ſiue de effectu agatur. Quamobrem ſi medium, per quod demonſtras, neceſſarium putabis, nec tamẽ neceſſarium ſit, perſuaſionem quidem ſcientiæ habebis, ſed ſcientiã non habebis. Quòd ſi nim medii huius infirmam ꝓindeq́; non neceſſariam noueris, tunc nec ſcientiam, nec ſcientiæ perſuaſionem habueris. Quæ autem differentia ſit inter demonſtrationem, quæ ab effectibus, & quæ à cauſis ducitur; quarum priorem quia expoſitionem continet rei, ꝙ eſt ſub hoc uerbo ut ſit: alteram ꝙ cauſam ꝙ ita ſit declarat ſub hoc nomine quãobrẽ, audire Philoſophis in more eſt: ſatis hoc loco erit exemplo moſtraſſe. Quando probamus quintum corpus eſſe quod orbiculari motu conuertitur, ipſum, quia eſt, addiicimus. Quando lunã deficere interpoſitu obiectuq́; terræ oſtendimus, ipſum quapropter quid explicamus. Horum utrunq; ſi quis ꝑ media non neceſſaria comprobet, per demõſtrationem ſcire non poterit.

Hęc ob id dicuntur, ne ratio Ariſto. uideatur ex duabus affirmatiuis cõſtare in ſecunda figura.

Quæ ſunt per accidens, demonſtrationis rationem non ingredi. Cap. XV.

IGitur accidentium eorum quæ per ſe non adſunt, quemadmodum definiuimus uerbum per ſe, ſciẽtia per demonſtrationem conciliari non poteſt. Non enim hic concluſionem neceſſariam nectere eſt, nam accidens, de quo modò loquimur, contingere poteſt uti non ſit. Sed quæro quos tales proportiones, quæ de contingentibus cõſtant, interrogare percunctariq́; ſoleamus, ſi concluſio neceſſaria ſequi non poteſt? An quãuis de propoſitionibus contingentibus concluſio ſeorſum, & à ſe neceſſaria non euadat, tamen neceſſariò ſequitur quatenus propoſitiones illas admittimus? Verum ad demõſtrationem artificium interrogandi non pertinet, quia ſyllogiſmum ſcientiæ ab eo, ꝙ propoſita concedantur aut negentur, pendere non conuenit, ſed ex ipſa planè rerum natura. Spectare autem illa ſolũ oportet, quæ cuiq; generi per ſe inſunt, de quibus demonſtrationes ducantur, utpote quæ ſola ſyllogiſmum ſcientiæ pariant. Cætera accidentium neceſſaria non ſunt, non ſolum ea quæ adiungi & ſæparari contingat, ſed aliqua etiam quæ ſemper innexa adiunctaq́; habeantur, ut quæcũq; non inſunt per ſe. Nam ſyllogiſmi qui proficiſcuntur à ſigno ferè media ſummunt, quæ firma & perpetua ſint: nam & lacteſcere ſemper ineſt mulieri quæ peperit, & ignibus fumum emittere. Sed media hæc accommodata demõſtrationi non ſunt, quia in hoc genere priora ex conſequentibus concluduntur. Dictum eſt pluribus fortaſſe quàm res poſcebat, propoſitiones demonſtrationis corrogari neceſſarias oportere. Nunc illas & peculiares & proprias requiri docebimus.

Demonſtrationem ex proprijs, non ex extrarijs.
conſtare. Cap. XVI.

SI neceſſe eſt medium ſummo, & primũ medio in-
eſſe per ſe, manifeſtum eſt demonſtrationes de ge-
nere uno in aliud migrare, aut conferri non poſſe. uerbi
gratia: ut Geometricæ Arithmeticis, cõgruant. Illa enim
quæ aliqui per ſe inſuor, ex eodem genere & natura cen
ſentur, quia de ſubſtantia rei prodeunt. Quod ut facilius
capiantr, paulo altius petendum nobis eſt. Quum in de-
mõſtrationibus uiſuotur: Vnum, id quod aut adeſſe, aut
noo adeſſe oſtenditur: atq; hoc prædicatũ illud eſt, quod
in concluſionem cõflatur. Alterum ipſa proloquia è qui
bus demonſtratio communitur: atq; hæc complexu eo-
rum, quę per ſe ſunt, conflantur. Tertium eſt genus ſub-
iectum, & natura ea de qua affectiones, & quæ per ſe in-
ſunt, monſtrantur, ut magnitudo, ut numerus. His ſubie
ctis, uideamus quando & quemadmodum de genere in
genus tranſitum facere demonſtrantibus liceat. Palàm
eſt quum genera omnino abiuncta diſcrepantiaq́; habẽ
tur, qualia inter ſe ſunt ea, circa quæ Arithmetici & Geo-
metræ uerſantur, tum de genere in genus demonſtratio
nes referri non poſſe. Hoc tale eſt: Fieri nequit ut Arith-
meticæ probationes accidentibus magnitudinum conue
niant accommodentur'ue. Accommodare accipimus ꝓ
eo, quod eſt uti iis, quæ in alia ſcientia demonſtrantur.
Quando uero genera illa quaſi communicant, & natura
quæ ſubiectis ſcientiis ſunt ſocietate aliqua continentur,
tunc alteri alterius præſidio uti conceditur, & pronun-
ciata alterius ad commodum ſuum transferre. Hoc fœde
re perſpectiua cum Geometrica coniungitur. Confinia
enim & cognata utriq; genera ſunt: immo, ut uerius lo-
quar, alterum ſub altero continetur. Nam lineas rectas
eiſſe, & angulos rectos, & lineas æquè diſtantes, & lineas
cõcurrere, & omnia quorum uſus perſpectiuo eſt, Geo
metria demonſtrat. Ab hac igitur perſpectiui principia
ſua precario poſſident. Idem ordo inter Muſicen &
Arithmeticen cernitur. Nam duplum ſexquitertium,
ſexquiplum, unde ortum habẽt: mox à numeris ad me-
lica & menſus canoris translata. Sed & medicina ſæpiſſi
me probationes à natura deſumit, quoniam corpus hu-
manum circa quod negocium arti ei eſt, ſub corpore na
turali comprehenditur. Sed uel inde adſtrui euidenter
poteſt, quod dicimus, Geometra de nullo genere Geo-
metrica ratione monſtrauerit, quod à lineis & ſuperficie
bus ſit abiunctum, ut de hoc, Contrariorum eandem ra
tionem haberi, Aut de illo, Contraria eſſe conſequentia,
immo ne de iis quoq;, quæ tametſi à lineis ſeparata non
ſunt, non tamen per ſe inſunt: neque in eo ꝙ lineæ ſuper
ficies'ue, ſed extranea ratione, & quæ ab earum ſubſtan-
tia lõgè abſit. exempli cauſa: Vtrum pulcherrima linea-
rum ſit recta: uel utri magis, orbiculari opponatur an ar
cuatæ. Non enim de pulchritudine iis neque de oppoſi-
tione contrariorũ, qua Geometræ ſunt, agitur. Præterq;
ꝓmiſcua hæc uidẽtur, & in pluribus generibus reperta.

Quomodo intelligatur id quod dici conſuetum eſt, ſcientiam unam in aliam deſcendere: & demonſtrationes alterius alteri accommodari.

Demonſtrationem conſtare communibus.
Cap. XVII.

LOcos igitur omnes uagos perinde uſitatiſſimosq́;
à demonſtratione reiicimus, quales in tractatibus
Dialecticis executi ſumus, ut qui à cõtrariis, à conſequẽ
tibus, à ſimilibus, à coniugatis uocantur. Abiecti hi ſunt
& tranſlatitii, nihil ut proprium & aliis generibus non
conueniens, præferant. Sed quæſtio eſt, ſi proprias eſſe
oportet propoſitiones, quibus demonſtratio farcitur,
quamobrem dictum eſt proloquia & dignitates, quę cõ
munibus uerbis ſunt conceptæ, in demonſtrationem ue
nire? ut illa, ſi ab æqualibus æqualia demeris: item illa, de
quaq; re aut affirmatio aut negatio uera eſt. Soluitur.
Sunt hæc quidem communia, ſed quum utuntur iis, qui
demonſtrant, non ut cõmunibus ſi pro qualitate & natu
ra ſubiecta cum adiunctione & præſcriptione quadam
utuntur. Quamobrem Geometra poſtulatum illud: Si
ab æqualibus. nõ ſimpliciter tractat, ſed cum aſtrictione,
ſi ab æqualibus magnitudinibus demas. Et Arithmeticæ
Si ab æqualibus numeris. Enunciatum quoq; illud di-
ſparatorum omnibus artibus præferunt, ſed cum adie-
ctione accommodationeq́; generis eius circa quod uer-
ſantur. uerbi gratia: Numerus omnis aut eſt, aut non eſt.
Non ergo ſatis in demonſtratione eſt, propoſitiones ue-
ras conferri: neq; item immediatas, aut quæ præ ſua clari
tate probari aliunde non poſſint, ſed præter omnia hæc,
neceſſe eſt ꝓprias, & generibus aliis impromiſcuas cor-
rogari. Quapropter quadraturam Bryſonis, demonſtra-
tionem Geometricam nemo appellet, ꝙ is pronunciato
utitur quidem uero, ſed communi. Eſt ea huiuſmodi: Il-
la inter ſe paria ſunt, quæ eiſdem maiora minoraq; habẽ
tur. Hoc præfatum non modo in magnitudinibus, ſed
etiam in numero, tempore, & compluribus aliis uerum
eſt. Sed quidnam illud eſt? quo aſſumpto uiſum Bryſo-
ni eſt, quadrari circulum poſſe. Sane quãquam hoc per-
ſequi in loco non eſt, prælibandum tamen tantiſper uide
tur, contemplatione eorum qui auidiuſculi ſunt noſcẽdi.
Omnis inquit, circulus maior eſt omnibus figuris mul-
tangulis, quæ intra circulum deſignẽtur: & minor omni-
bus quæ deforis circunſcribantur. Figura porro multan
gula, quæ inter exteriores, & interiores figuras magnitu
dine media ſit, ſine dubio maior iis erit, quia intrinſecus
conduntur, & minor iis, quæ extrinſecus ambiunt. Eiſdẽ
igitur maior & minor circulus uidetur, quibus & media
hæc figura. Ita ex illo proloquio uincitur, ut figura mul
tangula cum circulo, pari magnitudine ſit. Sed ut prolo
quium hoc uerum ſit, & ſi ita iis etiam immediatum &
euidentius, quàm ut ſit uendicandum, ſyllogiſmus certe
totus iacet, quia principio nititur uago cõmuniq́;, nihil
rei quam docebat priuatim addicto: quoniam id neq; ut
ad circulum, neq; ut ad magnitudinem proprium ſumit.
Eodem modo falluntur, qui ex accidẽtibus demonſtrãt:
propterea ꝙ aſſumptiones afferunt, à genere ſubiecto
longe remotas. At qui non accidentariam, ſed ſtabilem
ſcientiam obtinet, illam ex principiis rei, & ex iis quæ ꝑ
ſe inſunt, cõſecuti uidentur. In hac neceſſe eſt ut medius
terminus, & propoſitio ea quæ ſyllogiſmum intempe-
rat, aut ex eodẽ penitus genere habeatur, aut ex aliquo
huic cognato uicinoq́; non longe petito aut quæſito. Cu
ius exemplum ſuperius nobis expoſitum eſt, quum di-
ximus proportiones ad interualla & conſonantias uocũ
à numeris perfectas eoq́; duas illas artes ꝓximitate quã
ad finitimas exiſtere. Nam muſica iccirco propoſitioni
bus Arithmeticis uti poteſt, quia ſcientiæ omnes quæ cõ
ſtitutæ ſub alia ſunt, ipſum (ut ſit) commonſtrant: ut Mu
ſica, diateſſaron conſonantem menſum eſſe, quod genus
in muſice tantum penſat, quantum epitritus in numeris
& perſpectiua. Lineas æque diſtantes, ſi procul ſint deſi-
tæ, coniunctas uideri. Sed ipſum quamobrem, id eſt ꝙ ita
ſit, à ſuperioribus ſcientiis mutuantur. Nam collatio ſex
quitertia, ratio eſt ut diateſſaron conſtantia ſit, & mino-
res anguli faciunt, ut linæ æqualiter diſtantes, ſi eminus
ſpectentur, uideantur coire. Differunt autem demõſtra-
tiones hæ ab iis, quæ uno tantum genere continentur, in

eoq́;

eoq́; in his termini tres conſpirant, & quaſi gregales cognatiq́; inuicem ſunt. In illis diſſentiuncula quædam habetur, quia concluſio inferiori ſcientiæ eſt, medium ſuperioris. Nam forma ſexquipla per ſe in numeris perhibetur, & cauſa eſt quamobrem diapēte in melicis interuallum conſonans ſit.

In his duobus cap. eum ordinem mutat quem ſeruauit Ariſt. cur autem id effecerit in exordio huius operis legere potes.

Demonſtrationis concluſionem eſſe perpetuam.
Cap. XVIII.

ILlud [a] etiā perſpicuo liquet, ſi propoſitiones ex quibus cōſtituitur ſyllogiſmus, uniuerſaliter ſumantur, concluſionem eiuſdem demonſtrationis perpetuam euenire. Nam propoſitiones neceſſariæ ſempiternæq́ue ſunt. Ex neceſſariis autem & ſempiternis neceſſaria & ſempiterna ueritas oritur. Sed hic ſpectandum eſt: An cō cluſio primum dici uniuerſalis poſsit, nec ne, ubi propoſitiones priores uniuerſales eſſe noſcuntur. Ac uidetur quidem id concluſioni adeſſe primum non poſſe, quod prius, aſſumptionibus conuenit. Reſponſio eſt prima, ꝙ nō ſemper neceſſe eſt propoſitiones haberi uniuerſales: unde ſupra dictum Ariſtoteli eſt, non abſolute uniuerſales ſumi, ſed ſi uniuerſaliter ſumantur, quaſi eſſe aliquæ poſſint, quæ uniuerſaliter non ſumantur. Altera reſponſio eſt ut dicamus, nihil uetare quo minus in cōcluſione primum ſit, nō id quod ſimpliciter uniuerſale eſt, ſed id quod primum inter ea uniuerſale eſt, quæ demonſtrari poſſint: atq; hæc ſolutio ea eſt, quam Alexan. priore improbata communit. Commodius enim dici ita, quàm putari Ariſtotelem differentiam tam ſubtilem deſignauiſſe, ut uerbum uniuerſaliter concluſioni, uerbum per ſe ſuppoſitionibus coaptaret. Sed hoc nuſquàm aperte ab eo proditum legitur: alioquin nec impoſſibile uidetur. Quomodo enim uniuerſale primum in concluſione fuerit, ſi ex uniuerſalibus demonſtrata res ſit? Nam palā eſt ꝙ p̄dicatur primū medio ineſſe: p̄dicatum porro, id eſt quod primum demonſtrari poteſt, ita cōcluſionem uniuerſalem euadere. Ac forte hæc de concluſione ea probabiliter dicerentur, quæ de propoſitionibus immediatis prima deducitur. De ſequentibus utiq;, aut iis quæ ex probatis & demonſtratis probantur, non uideo qui poſſint intelligi. In illis enim quæ prima demonſtrari poſſunt, non uſuntur. Quamobrem aut demoſtrationes generis huius reiiciēdæ circūſcribendæq́; ab iis ſunt, qui neceſſarium arbitrantur, ut uniuerſale in concluſionibus primum ſpectetur: Aut fatendum eſt quemadmodum per ſe, ita & uniuerſaliter concipi ꝓpoſitiones etiam primorum, & quæ demōſtrari non habeant, & ad quas propoſitio omnis reducitur ac refertur. Nam euidentia demonſtrationis, & firmitas in propoſitionibus primis & concluſionibus, quæ ex talibus propoſitionibus conficiantur, poſita eſt: unde ſyllogiſmus neceſſarius cōſiſtit. Hoc Ariſtoteles docet quum inquit: Si propoſitiones [b] uniuerſaliter ſumantur, ceu neceſſe non ſit omnino uniuerſales ſumi, ſequitur concluſionem haberi perpetuam oportere. Aut ergo ita dicendum eſt, aut conſtituendum utrunq; uniuerſaliter accipi, & id quod in concluſionem demonſtrationis adiungitur, & id per quod demonſtratio neceſſaria cōcluſione aſtringitur. uerbi gratia: In triāgulo, & id quod eſt duos rectos habere, quod quidem in concluſionem demonſtrationis refertur, & id quod eſt exteriorem angulum parem duobus iis eſſe, qui reſpondent intrinſecus, per quod duos rectos in triangulo contineri addiicitur: atq; in hæc utilitatis cauſa nobis hactenus ſecedēdum fuit. Quod uero dicitur (inquit Ariſtoteles) demonſtrationem ex uniuerſalibus & perennibus cōſtare, ideo nō ualet ut ideas inferri neceſſe ſit, nam qui ideas comminiſcuntur, nō contendunt uniuerſales eas eſſe, neque tanquam uniuerſalia quædam in ſingularibus poſitas. Sed ſingulas ad numerum conſtituūt, & a particularibus ſeorſum abiungunt: ita tamen ut particularia per illas eſſe intelligantur. Quum itaq; uniuerſalia de ſingularibus ſynonyme afferantur, id eſt conſortio appellationis & rei: Ideas uniuoce, id eſt ſocietate nominis ſola participari à ſingularibus conſtet, certe nullus earum uſus demonſtrandis rebus comparet, uniuerſalium comparet, ut ſine quo medium teneri non poſſit.

[a] *Si recte animaduertis Themis. una cum Ariſto. circulari uidetur uti demonſtratione. Nam cap. 8. quia concluſio neceſſaria ſit, ex propoſitionibus neceſſariis demonſtrationem conſtare probauit: & hic concluſionem ſempiternam neceſſariamq́; , quia propoſitiones ſint neceſſariæ.*

Si uera ea ſunt quæ ſuperius ſunt probata, negare non poſſumus demonſtrationis concluſionem uniuerſalem eſſe & per ſe. nam cap. 54. dixit Themiſ. Ariſto. probaſſe, ſola ea eſſe neceſſaria, quæ per ſe & uniuerſaliter ſunt. Vel igitur fatendum eſt concluſionem uniuerſalem eſſe, uel non eſſe neceſſariam eſt affirmandum. Omnes etiam errores, qui circa uniuerſale committi poſſunt fere concluſioni accommodauit: quare recte uidetur Alexan. reſpondiſſe: neque illud obſtat, quod Themiſt. in cōtrarium afferre uidetur: de ea enim tantummodo loquimur demonſtratione, cuius definitionem ſuperius dedimus, quæ ex immediatis principiis conſtat. Hæc ueriſsima eſt & propriiſſima eſt demonſtratio, cæteræ uero ſunt ſecundo loco: neque alia ratione demonſtrationes appellantur, niſi qua in primā hanc referuntur: Iuniores dicerent primū, quod in præmiſſis quæritur eſſe quo ad cauſam, quia ſcilicet nulla ſit prior cauſa per quā illud monſtrari poſſit: in concluſione uero quo ad ſubiectum, quia nullum ſit prius ſubiectum de quo illud prædicatum poſſit demonſtrari. [b] *Sic dixit ipſe græce.* ἐὰν ὦσιν αἱ προτάσεις καθόλου, οὐχ ὅτι ἐστὶ καθόλου καὶ τὸ συμπέρασμα ἐπενήνοχεν, ἀλλ' ὅτι ἀΐδιον. *hoc eſt, cum enim dixit ſi propoſitiones uniuerſales fuerint, non intulit quod etiam concluſionem uniuerſalem eſſe oporteat, ſed quod ſempiternam.*

Demonſtrationem non eſſe caducorum. *Cap.* XIX.

EX iis & illud dilucet, ſi concluſio demonſtrationis perpetua eſſe debet, nullam demonſtrationem caducarum & diſſipabilium rerum ſimpliciter futuram, proindeq́; nec ſcientiam: ſed ſolum ratione una ſi mentio earum concepta uniuerſaliter ſit. Quæ enim confirmatio eſſe cōcluſionis poteſt, cuius ſubiectum diſſolubile ſubciſiuumq́; habeatur? & cui prædicatum neq; ſemper neque ſimpliciter, ſed modo inſit, modo non inſit? Verbi gratia: Ineſt Socrati ut animal ſit, ſed nunc, nec quia Socrates eſt, ſed quia homo. Plane quorum cōcluſio commutabilis & corruptibilis eſt, in iis ꝓpoſitiones nec uniuerſales omnes habentur, neq; per ſe. Sed neceſſe eſt ſaltem alteram corruptibilem nec uniuerſalē afferri. Quēadmodum autem caducorum demoſtratio necti nō poteſt, ita nec definitio uel demonſtrationis initium eſt, uel demonſtratio eſt ſolo ſitu differens, uel demonſtrationis concluſio. Initium demonſtrationis eſt, quando uel pro immediata propoſitione, uel pro termino in propoſitione deſumitur: ſitu ſolo à demōſtratione differt. Quoties alis definitio eſt, quæ cauſam rei ꝙ ita ſit contineat, ut illa: Deliquium ſolis eſt occultatio luminis eius ob lunā ei oppoſitā atque ſubiectam. Definitio hæc ordine paulum mutato in demonſtrationem commeat. hoc modo: Luna ſubiicitur atque opponitur ſoli, id quod ſubiicitur atq; opponitur, occultat. Luna igitur ſubiecta atq; oppoſita ſolem occultat. Concluſio autem demonſtrationis

definitio ea eſt. quæ cauſam materialem attingit. Sed de ratione definitionum ſequentibus diligẽtiore uſu docebimus. Nunc illud uidendum, quemadmodum earum rerum quæ nõ ſemper, ſed propenſius eueniunt, ſcientia & demõſtratio poſſit conſtitui, ut defectuum lunæ ꝙ in non ſemper, ſed ſtatis temporibus accidant. Sed facilis & abſoluta defenſio eſt earum rerum quæ certis interuallis redire in ſuos orbes uidentur, forma tantum communis in demonſtrationem uenit. Nec enim de uno aliquo defectu hoc uel illo, qui hac uel illa, hora compareat, demonſtratio accipitur: ſed de omni quam ex talibus cauſis prouenire neceſſarium & perpetuum eſt: ita in iis uniuerſale nõ particulare monſtratur. Niſi propterea particulare monſtrari dicamus, quia ſub uniuerſali poſitum conſtitutumq; ſit: quemadmodum de caducis retro conceſſimus. Hactenus dictum uolumus, quo pacto duas illas notas, per ſe, & uniuerſaliter, audire in demonſtratione oporteat.

Quid ſit principium commune, quid proprium.
cap. XX.

Ad nullã ſcientiam pertinet principia ſua oſtendere.

NVnc initium aliud ſumamus: Si omnis demõſtratio ex prioribus exiſtit, certe ad nullam ſcientiam pertinet, principia ſua oſtendere. Nec enim præterea diceretur eſſe principia, ſi per aliqua priora ſe confirmari explicariq; poſſent. Nam ſi hæc quoq; comprobare neceſſe eſſet, rationem hanc in infinitum extrahere oporteret. Si uero non eſſet neceſſe, ſed tanquam notiſſima ſubiacerent, nimirum hęc principia ſtatuerentur. Porro qui hæc nouit, & ex his demonſtrat, ſcientior eo eſt, qui poſteriores propoſitiones nouit, & poſterioribus principiis demonſtrat. Sed quæro ſit hoc inexorabile, ut principia Geometriæ, Arithmeticæ, Muſicæ, cæterarum artiũ demonſtrari non poſſint? An poſſint quidem illa, ſed nõ in ea ſcientia cuius ſunt principia, & quæ iis ut principiis utitur? nam ſi ita ſit, tunc ſcientiæ alia principia ſuis principiis facerent. Sed ratio hæc primæ philoſophiæ commiſſa mandataq; eſt, cuius ambitu omnes doctrinæ cinguntur. Ita enim demum obire ſcientias omnes poteſt, ſi amplexa omnes ſit, quemadmodum Geometria perſpectiuam: alioquin impoſſibile arbitror: quãdoquidem neceſſe eſt demonſtrationem aut ex propriis, aut ex cognatis & finitimis confici. Atque hæc illa eſt prædicatione omnium cõcelebrata, Sapientia, quam ſimpliciter & maxime ſcientiam appellare oportet: una hæc cauſas rerum nõ omnes, ſed principes & optimates attingit. Principes & optimates cauſas nuncupamus, quarum nulla ſuperior cauſa ſit. Pro hinc difficile agnitu eſt teneamus rẽ ſcientia nec ne: quoniam intelligere arduum eſt, utrũ ex propriis quicq; principiis, an communibus ſit confectũ: hoc enimuero ſcire. Hæc nũquam ſuos numeros habet, ſcientiæ, niſi per hæc quæſita. Si enim ſatisfactum deſyderio quis credat, ꝙ aſſumptiones ueras modo compererit, in maximo errore uerſatur. Sed ut ſæpius teſtati ſumus, adhibere principia oportet, tum cognatiſſima iis ꝗ demonſtrantur, tum eiuſmodi quæ per ſe in iis ad eſſe & contineri dicantur. Equidem ſua cuiuſq; generis principia appello, quæ ut ſint neceſſe eſt conſtituere, ſi habẽda demõſtratio eſt. Ipſum uero ut ſit, in principiis oportet prænoſſe, & in iis quæ à principiis fluunt, probare.

Locus hic eſt annotatione dignus affirmare. n. uidetur Themi. cæteras ſciẽtias ea ratione ſub prima philoſophia contineri: qua muſicæ ſub arithmetica & ſub geometria perſpectiua.

Quot modis principia prænoſcantur. *Cap.* XXI.

SEd diuidendum à capite eſt ad hunc modum: Quũ tria ſint momenta quibus abſoluitur omnis ſciẽtia: Genus ſubiectum, ut numerus, magnitudo, triãgulus; teſſera. Affectio, id eſt, ea quę per ſe in genere illo inſunt, ut paritas, imparitas, duobus rectis æquipollere tres angulos, lineas à minoribus angulis eductas concurrere. Tertium ipſa proloquia, ſi ab æqualibus æqualia demeris. Genus ſubiectum ſtatuere oportet quia eſt: affectiones, & ea quæ per ſe inſunt, quid ſignificent: Proloquia utrũque deſiderant, nam & quia eſt, & quid ſignificent antequam demonſtrationes, ſciendum. Sed quamobrem generi & affectioni altera prænotio ſufficit, ꝓloquio utraque neceſſaria eſt? An quia proloquio teximus inuicem terminos & concluſionẽ aſſuimus? Nonnulla ſane ſunt, quæ conſtituere ſuperuacaneum ſit, qualia quæ nobis admodum perſpecta explorataq; ſunt, ut ſubiectam naturam eſſe, ſi hoc ita cognitum ſit, & ut in prouerbio eſt: uel pueris ſcitum. Nec enim conſtituit phyſicus aliquid eſſe feruidum, algidum, ſudum, nec medicus humanum corpus eſſe: At numerum & unitatem eſſe, conſtituendũ Arithmetico eſt: quia hæc non perinde ut cætera in euidenti ſunt. Solemus & præterire cõniuendo ea quæ præ ſua facillima cognitione quid ſignificent, noſcitantur uulgo: ſit enim perridiculum quaſi acta agas, quæ ſuapte natura expoſita ſint, conari exponere.

Differre proloquia à poſtulatis, ſubiectionibuſq;.
Cap. XXII.

AC proloquia quidem à poſtulatis & ſubiectionibus differunt, ꝙ neq; conſtituuntur, neq; petũtur concedi: quia & uera ſunt & uidentur. Quum dico uidentur uera, non id dico ꝙ concedantur ore. Nam hoc quidem modo poſſet contingere ut proloquia nulla eſſent, ſane quum ſaltem exteriore uerbo poſſint negari, nam interiore nõ poſſunt. Qui enim negaret paribus demptis reliqua eſſe paria, ſermoue potius quàm interiore ſenſu contenderet: & ut uetus eſt ſumptum ab Euripide: Diſſentire lingua non corde. Demonſtratio autem non ad exteriorem locutionem, ſed ad internam intellectualẽq; pertinet, quemadmodum & ſyllogiſmus. Non ergo ex eo quid quiſquam foras pronunciat, ſed ex eo quod intrinſecus approbat, authorantur proloquia. Plerunque enim diſſonat, quod in lingua promptum habetur, ab eo ꝙ clauſum geritur in pectore. Nã nec Geometræ lineis iis utuntur, ſuper quibus ſpeculamina ſua exigunt: ſed iis quas animo retinent conceptas, & quarum tanquam exemplaria & notæ ſint lineæ, quæ in abaco aut in puluiſculo deſcribuntur. Quum enim pedalem lineam ducãt, quæ non ſit pedalis, aut æquilaterum, quod non ſit æquilaterum, non ad ea quæ calamo deſignantur, ſpectãdum, eſt: ſed ad ea quæ mente intelliguntur. Atque hæc uero ſunt, quibus illi quum demonſtrant utuntur. Nam in cõcluſione lineam uniuerſalem accipiunt, ſed docent per illum interpretem, quæ deſculpta in menſula eſt: aliter enim linea uera ſignificari diſcentibus non poſſet.

Plerũque diſſonat quod ĩ lingua promptum habere. ab eo quod clauſum geritur in pectore.

Qui uſus primorum principiorum in demonſtrationibus ſit. *Cap.* XXIII.

PRoloquia uero eſſe admodum agnita certaq; manifeſtum omnibus eſt. Quid enim certius, quàm nihil eſſe quod ſimul affirmare negareq; liceat? Vſq; eo enim proloquii huius indubitata lux eſt omnibus, ut in id demonſtrationibus locare aſſumptionis loco depudeat. Ferè enim prolixum ac ſuperfluum uidetur, ꝙ nihil ſit eo cõſpectius, exploratius, prõptius, & tamen ſunt in quibus neceſſe eſt proſatum illud conſtituere aſſumptionis loco. Sed dicet aliquis: Quandonam aut quomodo? Quoties intentio eſt, id concludere, ut aliquid eſſe, & quod ei opponitur, non eſſe demõſtrationes. Verbi gratia: Finitum eſſe mundum, non quod huic opponitur, id

eſt,

eſt, mundum eſſe finitum, non finitum non eſſe, hoc eſt nõ eſſe infinitum. Ratio aũt ſic formabitur: De nullo corpore finitudo ſimul poteſt affirmari & negari. Mundus eſt corpus. Semperq; in hoc genere maior propoſitio talis ſumi debet cui aſsimilis ſubiungenda concluſio eſt. Non ſolum autem manifeſtum eſt nihil affirmari & negari ſimul idem poſſe, ſed & illud quoq; de quaq; re neceſſario alteram partem afferri. Hæc enim natura diſperatorum uidetur. Nam contraria quanquam ſimul haberi non poſſunt, non tamen alterum eorum neceſſario habeatur neceſſe eſt. Hoc proloquiũ ab aliquibus in demõſtrationem confertur, præſertim eam quæ ad incõmodum perducit. Nam qui demonſtrat impoſsibile eſſe oppoſitum eius quod uult tenere, neceſſario adhibet alterã partem diſiunctionis. Nec aliunde rationi ſuæ neceſsitatem molitur, quàm ex initio, eoq́; neceſſe eſt, in omni diſiunctione in qua aut eſt aut non ponitur, alterum eſſe uerum. Hinc illud eſt quod dicitur, diameter aut commenſurabilis eſt coſtæ, aut incommenſurabilis. Item aut commenſurabilis, aut non commenſurabilis neceſſario eſt. Incommenſurabile porro, ſiue non commenſurabile nihil aliud eſt quàm altera pars diſperationis. Quod quidem quãuis explicitum expreſſumq́; demonſtrãtibus, nõ ſumitur tamen uis proloquii eius, ſubeſt eam quam diximus. Accomodatur uero & quaſi deſcendit in materiam propriã, quoties id quod in eo fuſum uniuerſaleq́; eſt, ad genus certum contrahimus. Dictum enim & ſuperius eſt, communia profata non quandiu communia ſeruantur, in demõſtrationem uenire, ſed tum demum quũ ad ſubiectam naturam traducta ſunt ſubditis, per quæ cõuenire in alia deſinãt, ita ut aſtrictione hac generi de quo agitur propria & appoſita euadant.

In quibus communicent ſcientiæ, & quemadmodum propria philoſophia à dialectica differat. Cap. XXIIII.

SVnt autem peruulgata quædam proloquia, & in omne genus ſparſa, in quibus omnes ſcientiæ communicare inuicem uidentur. Habentur uero duæ uirtutes, quarum altera inferior eſt, Sapientia uidelicet & dialectica quæ conueniunt inter ſe, ꝙ proloquiis non eodem more utuntur, quo artes cæteræ, ſed confirmant ea & cõprobant. Verũ intereſt, quòd dialectica ex probabilibus raciocinatur, ſapientia alio genere. Item dialecticam in ordinem ſcientiarum nõ redigimus, quia genus certũ nõ habet, in quo uerſetur, non lineas, non numeros, nõ proportiones. Præterea non de iis quæ per ſe inſint, ſed de iis quæ ineſſe uideantur, accurat. Quamobrem dialectici interrogationibus confidenter incedunt, quia utrum cõceſſum negatum'ue ſit, rationes habent quibus reſpondentem aut in laqueos inducant, aut reuincãt. Hoc non facerent ſi uterentur iis, quæ ab omnibus conceduntur. Etenim impoſsibile eſt de eodem probari contraria: uerbi gratia, de animo ut mortalis, immortaliſq́; ſit. At is qui demonſtrat, alteram partem inſumit probandam, quia non interrogat, ſed ueritatem ueſtigat. Quo circa ſi quis moueri ſemper animum negauerit, & alteram partem conceſſerit, dimittetur ſtatim, nec præterea fatigabitur percunctationibus.

An interrogatio aliqua demonſtrationi conueniat. Cap. XXV.

SEd quæro num ſit quãdo interrogari debeat quod demonſtrat? & num interrogatio aliqua ſit, quæ ſciẽtiam pariat? quẽadmodum aliqua captioſa & aliqua dialectica eſt. Soluitur. Ratio eſt ut quemadmodum propoſitio aliqua, ita & interrogatio aliqua quæ demonſtrationi obſeruiat, habeatur. Non tamen interrogatio omnis, ſicut neq; omnis propoſitio ad demonſtrãdum appoſita eſt: ſed ſolum ea de qua ſyllogiſmus quacunq; ſciẽtia proprius nectitur. Hãc tu ſi paulum commutaris, interrogationem ſcitam efficies. Interrogabit uero geometra non ut de reſponſo propoſitionem ad ſyllogiſmũ proprium corroget, (nam propoſitionem illam habere intus poteſt, etiam ſi ab alio non condiſcat) ſed ut per tẽtaturus aliquos, qui eandem profiteãtur artem, ad id quod uult efficere, interrogando perueniat. Alioquin nõ ſemper interroganti reſpondendum, nec ſemper ſubeunda diſputatio eſt. Sed Geometricæ roganti Geometricæ reſpõdẽdum nõ muſicæ, & muſicæ agẽti muſicus, nõ Geometra reſpondeat. Sed quæri aſſolet, num quæ Arithmetica interrogatio pertinere ad muſicam poſsit? aut naturalis ad medicinam? aut perſpectiua Geometriã? Et uideri poteſt pertinere: nam ex Arithmeticis principiis in muſica tractatus multi habentur, & ex Geometricis in perſpectiua. Solutio eſt. In his reſpondendum eſſe etiam ad ea quo ad uicisſim cum ſciẽtiis generalioribus cõmunicãt. Ad principia non reſpondendum, neq; ad quãcunq; rogationem, quemadmodum ſupra dictum eſt. Itaq; conſtat ſi geometra coarguitur, quod totum in duas partes non ſecuerit, non ut Geometra inceſsitur, ſed ut is quem cum imperitia muſices Geometram eſſe contingat. Cum iis igitur qui geometriam neſciunt, de geometria diſputandum nõ eſt. Nec enim intelligere aliquis poteſt recta captioſa'ue diſputatio ſit, id de quo diſputatur, ignoret. Nec quemadmodum earum rerum quæ probabiles tantum & perſuaſibiles ſunt, ita earum quæ ſcienter tractantur, adhibere imperitos iudices poſſumus. Imperitorum autem duæ habentur ſummæ formæ, una eorum qui de re omnino nihil intelligunt, altera eorum qui intelligunt quidem aliquid, ſed contra quàm ſit, & deprauate. Ita uterq; imperitus geometriæ fuerit, & qui nihil de lineis æque diſtantibus nouerit, & qui coire illas poſſe crediderit. Atque hæc imperitia quanquam Geometrica poteſt dici ratione una, quod ſuper re geometrica eſt, quę recte intelligi poſsit: tamen longe difficilior priore, & magis etiam uaria atq; multiplex eſt. Sed quemadmodum difficilior uideatur, & quot modis contingat, demum qua ratione obuiam ei eundum occurrendumq́; ſit, proceſſu docebimus.

Commendatio Matheſeos, & quid ſit ſyllogiſmum ampliari in directum, in latus, per media. Cap. XXVI.

IN matheſi paralogiſmus nõ adæq́; committitur. Nã medium in his ſemper duplicem habet reſponſum, ſeu uniuocum, ſeu equiuocum ſumatur. Præfinitum uero certumq́ue omne eſt, & cuiuſque appellatio demõſtrationem iuſtam minimo minus penſat. Nam qui nomen circuli audit, continuo circulum contuetur in ſe deſcriptũ afformatumq́; animo, nec ad ſignificatum deerat. Sed in illud tantum refertur, cuius & definitionem communit. Quòd ſi quædam carminis forma dicitur circulus, tameo ratio circuli quæ a geometra mente concepta eſt, ſuſpicari non patitur circulum eſſe carminis genus. At rationes Dialecticæ nec mediis conſtitutis utuntur, nec in aliquo genere præſcripto uerſantur: qualis illa: Scientes diſcunt, quî diſcunt neſciunt, ſcientes igitur neſciunt: nam diſcere diſcuntur, & qui ſciunt, & qui docentur. Plane fallacia interim a medio naſcitur, ut ſyllogiſmis iis qui per medium equiuocum ac ſi cognomine dixeris, aſtringuntur. Eſt autem id medium, quod ante complexionem iterum ſumitur. Quare quoties alio ſignificatu in propoſitione una accipitur, quàm quo auditum in altera eſt, equiuocatio

committitur. Interim oritur ex forma, ut ſi quis duabus affirmatiuis in ſecunda figura utatur, ubi ex utraq; extremitate conſequitur. Si autem fieri non poſſit, ut ex falſis uera commonſtrentur, facile utiq; eſſet quacunq; doctrina reſoluere. Reſoluere appello, uera concluſione poſita, propoſitiones ex quibus confecta ſit, exquirere. Hoc inquam facile factu eſſet, ſi uerum nõ niſi de ueris euaderet, quia certa determinataq; haberentur in quæ referenda concluſio eſſet. Nunc quãuis ex propoſitionibus ueris, nõ niſi uera concluſio exiſtat, non tamen in contrarium recurrit: Sæpius enim concluſio uera ex probabilibus ſumptis elicitur. Atque hinc difficilis reſolutio eſt, quoniam aſſecutio illa propoſitionum, inueſtigatioq́ue in immenſum excurrit: quandoquidem infinita probabilia eſſe poſſunt, de quibus uera concluſio eueniat. Porro in hoc Mathematicæ rationes à Dialecticis differunt, ꝙ hę faciliores reſolutu quàm Dialecticæ ſunt. Ratio ea, quoniam ad concluſionem probãdam falſa non ſumũt. Sed ne uera quidem adhibent omnia, ut quæ aut cõmunia ſint, aut ex accidentium genere, ſed omnes aut ex finitionibus, aut ex iis, quæ per ſe hærent, promuntur. Hæc uero facilia numerari, definiriq́ue ſunt. Eſt & ſimplicior reſolutio Mathematicarũ rationum, reſpectu alio: quia compoſitio earum, & accretio ſimplicior eſt. Nec enim quẽadmodum in dialecticis, ita in Mathematicis duplex earum ampliatio uiſitur. Nã Dialecticæ rationes & extrinſecus aſſumendo concluſionibus dilatantur: idq́; bifariam, nam aut in directum excurrunt, aut in latus funduntur, & media corrogando aſſumptionibus creſcunt. Mathematicæ alio genere prouehuntur: ꝙ enim ex prioribus probant in ſequentia, ſimulatq; in iis aliquid explicatum demonſtratumq́, eſt, aſſuitur inſequens. Hac forma continẽter toto opere attenduntur porriguntur q́;. Ita uidemus, primo theoremati ſecundum annecti, & tertium ſecundo ſubiungi, & deinceps eadem ſerie reliqua. Mediorum autem nulla in iis corrogatio eſt: igitur hæc propoſitionem aliquam mediatam non ſumũt. Quemadmodum uero in iis ab uno coorta compoſitio eſt, ita reſolutio ad unum procumbit.

Animaduerte quid propriè reſoluere ſit de quo et latius hęc Ioã. gram.

Quemadmodum una ſcientia utraque demonſtratione utatur, & quamobrem, & ut ſit. Cap. XXVII.

Hoc idem ſuperius. cap. 4.

SCire per cauſam duobus modis accipitur: aut quia per medium quoddam ſciatur, nam omne medium cauſa concluſionis elicitæ eſt: aut quia explicatio per cauſam rei, quæ comprobatur, cõtingat. Priore ſignificato, ſyllogiſmus per cauſam formatur, quia omnis ratiocinatio utcunq; ex medio ſuo exiſtit. Poſteriore per cauſam nõ omnis ſyllogiſmus deducitur, ſed ſolum is, qui a nobis demonſtratio, id eſt euidens probatio appellatur. Sũt & ſyllogiſmi alii, qui demonſtrationes dicantur. modo cætera quæ requiſiuimus, habeãt. Sed ſyllogiſmum qui de cauſa rei emanat, demonſtrationem ꝙ ita ſit, ſiue quãobrem ſit, dicimus. Qui uero de medio ſolo conſurgit, & de reciprocis tantum conſtat demonſtrationem, ut ſit, ſiue quod ſit, uocamus.

Alius modus, quo in una ſcientia utraque demonſtratio eſt. Cap. XXVIII.

SAnè fieri poteſt, ut eadem ſciẽtia, modo ipſum quãobrem tractet, modo ipſum ut ſit explicet: aliquando eſt, ut diuerſa ſcientia ſit, quæ quamobrem condocet ab ea quæ ut ſit,ᵃ demonſtrat. Sed uidemus quemadmodum eadem ſciẽtia utrũq; attingat. Duplex is eſt: Vnus, hic quem modo exequemur: quoniam cauſa rei per ſe inſit, neceſſe eſt, & propinqua ſit rei cuius eſt cauſa. Syllogiſmus qui per propoſitiones mediatas abſoluitur, ferè demonſtrat quia eſt: qui uero per immediatas magna ex parte, propter quid eſt, declarat. Vt aſtronomus, quũ probat auſtrales ſtellas ocyus quàm aquilonias demergi, per id quod aquiloniæ mouentur minori circuitu, demonſtratio propter quid eſt: quia per cauſam rei proximam & adiunctam exprimitur. Quum uero eandem cõcluſionem confirmat, per id quòd ſtellæ meridionales a ſeptentrione plus diſtant, quãquam uerum ex ueris addicit: non tamen per cauſam propinquam & ſummam oſtendit. Eodem modo in ſcientia naturali, quotiens immortalitas animi de motu eius interiore & indigete approbatur, tum remota & interpollata demonſtratio fit. Quoties uero per id quod animus utilitatis initium ſit, exordio fineq; uindicat, tum iuncta & continens demõſtratio eſt. Qui fruges item arboreſq́; probat nõ ſpirare de eo ꝙ animalia nõ ſint, de longinquo collimat. At qui de eo id demõſtrat, quia deſit iis pulmo, rationem immediatam attingit. Nec enim ꝙ quæ res animal non ſit, proxima cauſa eſt, ut non reſpiret: alioquin retrorſum commearet, ut quod quid animal eſſet, proxima cauſa diceretur quod ſpiraret. Atqui multa ſunt animalia, quæ nihilominus animam non trahant, ut quæ uocantur inſecta. Sed proxima, ut dixi, cauſa, ut non ſpiretur, eſt carere ſpirabili uiſcere. Certe animal non eſſe abiuncta & longè petita ratio uidetur, ꝙ frutices non ſpirent: quia ſpirare animal prædicatio hians mediataq; eſt, nec niſi interuentu eius, quod eſt pulmonẽ habere, coaleſcit oppletur'ue. Proinde quum ſtirpes nõ ſpirare dicuntur quod animalia non ſint, ſuperlatio in cauſa reddenda committitur. Idem peccat Anacharſis, cum percunctantibus cauſam ꝙ in terra Scythia tibicines nulli eſſent: Reſpondit, quia uitem non ferret. Remotiſſima hæc ſane cauſa, nam proxime erat, quia temulenti Scythæ non fierent. Cauſa huius quia temetum non haberent, huius quia uites eſſent iis negatæ. In ſecunda ᵇetiam figura ſyllogiſmi per cauſam remotam ducuntur, ut in exemplis his, quorum modo habita mentio eſt. Quum enim animal de omni quod reſpirat dicatur, planta de nullo, relinquitur ut plantæ nó reſpirent. Et quum uites tantum datæ iis ſint, quibus tibicinium, Scythis non ſint datæ, reſtat ut Scythis tibiarũ uſus deſit.

ᵃ *Huius loci fidelis interpretatio hæc eſt: Poſteriori ſignificato non omnis, ſed qui per cauſam rei. Iſtius autem modi ſolum is eſt, quem proprie demonſtratiuum appellamus: nam & alter demonſtratiuus quoque uocatur. ſic enim ait:* κατὰ δὲ τὸ ὕστερον, οὐχ ἅπας, ἀλλ' ὁ διὰ τῆς αἰτίας τοῦ πράγματος. τοιοῦτος δὲ μόνος, ὃν κυρίως ἀποδεικτικὸν λέγομεν. ἐπεὶ λέγεται καὶ ὁ ἕτερος ἀποδεικτικός.

ᵇ *Si concluſio ſyllogiſmi qui per remotam cauſam ducitur, affirmatiua fuerit in prima tantum figura, dicit Ioan. Gramma. duci poteſt quòd ſit negatiua, commode in ſecunda figura: In prima enim non concluditur immediate propoſita conluſio, niſi minor & concluſio conuertantur. cuius rei cauſam exponit ipſe hoc in loco.*

Quemadmodum altera demonſtratio in altera ſcientia habeatur. Cap. XXIX.

ALius modus, quo eadem ſcientia, & ut ſit, & ꝙ ita ſit, demonſtrat, eſt quoties rationes duas immediatas quidem illas, ſed alteram a cauſa, alteram a ſigno communit. Qui enim argumento ꝙ peperit, probat mulierem lacteſcere, cauſam ꝙ ita ſit, edocet. At qui retro agit peperiſſe dicens quia lacteſcat, utitur demõſtratione ꝙ eſt. Item qui crementum lunæ ex plenitudine orbis demonſtrat, cauſam ꝙ ita ſit declarat. Qui uero uice inuerſa id probat, expoſitionem inſtituit rei ꝙ eſt. Ac

ſæpe

Locus hic illis fauere uidetur qui defeudũt regreſſum in demonſtrationibus.

ſæpe quidem contingit ut cauſæ & ſigna reciprocent, & inuicem probẽtur, ita ut quemadmodum a ſigno in cauſam ſubitur, (atque hæc explicatio rei ut ſit, uocatur) ita plerunque a cauſa in ſignum demonſtratio recurrat: quæ ꝙ ita ſit, ſiue undenam ſit, dicatur. Quum igitur a ſigno argumentum præſtatur, tum ab eo tanquam a notiore quàm cauſa ſit, concluſioni fides affertur. Quum uero a cauſa proficiſcitur, tum ab ea tanquam a principio rei procedit. Aliquando ſigna & cauſæ retro non cõmeant. Nec enim quia ignes ſunt ſi fumus adſit, etiã fumus adeſt ſi ignes ſint: & quãuis neceſſe ſit, ut quæ peperit cum uiro coierit, non tamen retrorſum ualet, quia poteſt coiſſe cum uiro quæ non peperit. In iis demonſtratio ut ſit, poteſt ornari, demonſtratio quamobrem non poteſt: nam cauſa per ſignum ſemper oſtenditur ſignum per cauſam non ſemper oſtenditur. Quemadmodum itaque non omnes cauſæ cum effectibus ſuis reciprocant ita nec omnia quæ reciprocant effectus & cauſæ ſunt: quia fieri poteſt ut eiuſdem cauſæ plura indicia ſint, quæ inuicem recurrant. Cauſæ huius, ꝙ quis febriat ſigna ſunt arteriæ creber pulſus & intentus calor. Signa hæc mutuo ſe aſſerunt, ſed de neutro ſyllogiſmus quamobrem ducitur, de utroque ſyllogiſmus ut ſit, componitur. Hi modi ſunt, quibus eadem ſcientia demonſtratione quod ita ſit, & demonſtratione quia eſt, tractatur.

Qui modus ſit, quo in diuerſis ſcientijs demonſtretur ut ſit, & quamobrem ſit. cap. XXX.

NVnc aggrediamur modos, quibus demonſtrationes illæ in diuerſas ſcientias diſtributæ habentur. Ergo quum ſcientiæ ita uicisſim ſe habent, ut una alteri ſubdita ſit, ut pſpectiua Geometriæ, machinatio Stereometriæ, Muſica, quæ ab arbitrio aurium conſtat, Muſicę, quæ in cognitione rationis poſita eſt eoq́; Mathematica dicitur, Nautica Aſtrologiæ. Sunt enim ſcientiæ aliquæ id genus, quæ quaſi ſynonimæ ſunt, nec definitionẽ omnino diuerſam obtineant. Quamobrem Harmonicus dicitur, & qui muſicen aurium, & qui mathematicã muſicen nouit. Quum inquam inter ſe ordine hoc ſcientiæ fuerint, demonſtratio ut ſit ad ſcientias ſenſilium faciet: demonſtratio quamobrem, ad ſpectatiuas & mathematicas pertinebit. Nam mathematici cauſas habent perſpectas, ſit non ſit, plurimum neſciunt. Nam & qui uniuerſalia contemplantur, ignorant ſingularia, quia de iis perinde non cogitant. Aequidem a mathematicis didici ſummam chordam reſponſum & conſonantiam habere cum media, ſed ſentire conſonantiam non poſſum, quia uſu eius artis & exercitatione deficior. In plenum ſcientiæ q̃ magis mathematicæ ſunt, id eſt quæ in inſpectione rerum amplius uerſantur, & quæ formis citra materia et ſubiectum utuntur, ipſum propter quid, ſemper oſtendunt: qualis geometria reſpectu perſpectiuæ eſt. Geometra enim quæ lineis rectis propria ſint, tantum ſumit has, quanquam actu a rebus auocare non poteſt, tamen genere quodam abiungit. Nam omne rectum aut in ære, aut in lapide, aut in ligno demũ aliquo ſtrato recipitur. Sed artifex id non ut in aliquo horum continetur, ueſtigat, ſed ut ſeorſum habetur, & abductum a rebus, ſed perſpectiuus rectam lineam accipit, quæ aut in amuſſi, aut in æs inciſa cernatur. Ac ſunt quidem aliqua quibus tractandis ſcientia naturalis ad perſpectiuam eo modo ſe habet, quo hæc ad Geometriam ut ratio arcus cœleſtis. Naturalis definit arcum, ut ſit aſpectus ex tali nube in ſolem refractus. ſed quamobrem tali forma, tali colore uiſatur, perſpectiuus abſoluit. Sunt autem ſcientiæ, quarum etiã ſi altera ſub altera non reponitur, eodem tamen modo

καὶ τὸ ναυτικὸν ἀστρολογικὸν καὶ τὸ μαθηματικόν. hoc eſt, & nautica Aſtrologia aſtrologię mathematicæ.

proxime inuicem uidentur, ut medicina & geometria:. Nam ſcire uulnera orbicularia tardius ſolideſcere, ad medicum pertinet, ſed undenam ad geometram.

Quæ figura ſyllogiſmi aptiſſima demonſtrationibus ſit. cap. XXXI.

FIgurarum prima ad ſcientiam accommodatisſima eſt. Nam & mathematici rationes ſuas ſecundum illam texunt, Arithmetici, Geometræ, Perſpectiui: poſtremo quicunque demonſtrationem quia eſt, frequentant. Nam mediæ figuræ uſus rarus, & in pauca idoneus. Amat enim cauſa per affirmationem oſtendi. Quum ergo notitia quamobrem potisſima ſit, efficitur, ut figura hęc ad ſcientiam quærendam aptisſima uideatur. Sed ad cognoſcendos fines cõmodisſima eadem eſt, immo ad genus hoc ſola perducit. Nam definitiones uerbis uniuerſalibus & affirmantibus conſtant. In media figura complexio negatiua cõcipitur, in poſtrema particularis. Præterea mediatas propoſitiones ad immediatas non alia figura quam prima reducimus. Nam eadem figura continenter propoſitio mediata ad immediatam refertur, qua primum cœpit aſtringi, nec in ſecunda, affirmatiua, nec in ſumma uniuerſalis concluditur. Ita conſtat per has figuras mediatam ad immediatam ſolui non poſſe. Immediatæ porro non omnes affirmatiuæ, ſed & negatiuæ aliquæ habentur: æque enim immediate ſunt omnes quæ ſyllogiſmũ confirmari non habent, quales negatiuæ illæ ſunt, in quibus de neutro termino affirmari aliquod genus poteſt. Nam in talibus uterque ab altero citra medium remouetur. Si enim medium aliquod ſtatuatur, neceſſarium ſit illud de altero termino affirmari, atque ita per id terminus ſubiectus a prædicato contra'ue abiunctus ſyllogiſmo probabitur.

Id eſt definitiones.

De ſyllogiſmo imperitiæ, ignorantiæ'ue. Cap. XXXII.

NVnc id diligentius exquiratur de quo ſupra, neſcio quid præſumpſimus, duas eſſe ſpecies imperitiæ, una quũ alicuius rei penitus rudes, ignariq́; ſumus, ut pueri concluſionis eius, Triangulum duobus rectis pares habere. Atque hæc nobis dimittenda eſt, nihil enim cõtemplationis artificioſæ in ea cõperias. Altera ſpecies imperitiæ eſt, quæ affectionis uocatur: quum quis rudis quidem non eſt, ſed falſam eius rei ſcientiam obtinet: ut ſi triangulum habere tres angulos duobus rectis maiores aut minores exiſtimet. Dicitur autem imperitia hæc affectionis, quia quum contingit, animus perſuaſione quadam affectus & formatus uidetur. Putat enim ſe id ſcire quod neſcit. Hæc igitur imperitia, aut earum rerum eſt, quæ immediatæ iunctæq́; ſunt, non ſunt: aut earum q̃ per aliquod medium poſſunt oſtendi. In utroq; autem genere bipartita eſt, nam aut per ſyllogiſmum contingit, aut ꝑ ſimplicẽ apprenſionẽ imbibitur, ut triangulũ duos rectos angulos non habere, aut diametrum cõmenſurabilem eſſe cũ coſta. Nam in iis ẽt ſine ſyllogiſmo corruere poſſumus. Qualis enim ĩ ſenſu error, hallucinatio & obauditio eſt, talis in mẽte apprẽſio & opinatio falſa cõſurgit. Solemus & ratione aliqua mentita capnoſaq́; decipi. Atq; hoc uariis & pluſculis modis contingit: nam & ſyllogiſmorũ formæ multiplices ſunt, eorum præcipue qui paralogiſmi dicuntur: in quos facile ſit aliquẽ labi. Ergo id quod immediate aut mediate nõ ineſt, ut ineſſe per ſyllogiſmum credatur in prima tantũ figura põt accidere. Velut.n. quoties alıqd uere uniuerſaliter negatur, feria demõſtratio in alia figura quam prima deduci non põt: ita & quoties aliqd falſo uniuerſaliter negatur ratio mentiens alia figura non texitur. Et hæc cauſa eſt, quamobrẽ imperitia hæc teterrima & ſtolidisſima ſit: quia ſibi per-

Cap. 25.

ſuaſionem ſcientiæ arrogat, & proprietates eius aſciſcit, ac uendicat, quòd & accepta uniuerſaliter eſt & regulis ſcientiæ uſa. Quæuero mediate in aliquo immediate'ue continentur, non contineri putare, ſyllogiſmo prima & ſecunda figura contingit. Proinde interim binæ ſumuntur falſæ, interim altera. Sed quando & quemadmodum utrunque genus eueniat, ab Ariſtotele ipſo peti uolumus. Nos ſi perſequeremur omnia, inferemus offenſionem adeuntibus hæc.

Quemadmodum ſyllogiſmo imperitiæ occurratur.
Cap. XXXIII.

ILluc potius conferenda oratio eſt, ut doceamus ſolere propoſitionibus falſis, è quibus ob paralogiſmi ducuntur, reſiſti non opponendo diſperata, aut particulariter refellendo, ſed contraria obiiciendo, & uniuerſaliter confutando. Ex iis enim conceſſis & ueritas aſſeretur, & id quod errori contrarium eſt, uindicabitur. Nam deceptionem ita ſumere poſſumus, ut per eam contrarium demeremus. Ac dialecticus quidem etiam particulariter occurret, quippe cui concluſio aliqua uniuerſalis propoſita non ſit: demonſtrator ſemper reprenſiones uniuerſaliter afferet.

Abolito ſenſu aliquo, ſcientiam illius ſenſus aboleri.
Cap. XXXIIII.

MAnifeſtum uero eſt ſiquis ſenſus defecerit, ſcientiam generum eorum quæ ſub ſenſum illum cadunt, neceſſario defecturam, ita ut ab eo, cui deeſt, quæri & capi non poſſit. Hoc ſic inſtruimus: Si uerũ eſt quicquid condiſcitur, aut inductione, aut demonſtratione cõdiſci. Demonſtratio autem uniuerſalibus, inductio particularibus conſtat. Fieri nequit, ut ſenſilium generum uniuerſales notiones ſcruteris, niſi ea per inductionem perſpecta & cognita habeas. Inducendis porro ſenſilibus qui poteſt is ualere, qui deminutus ſit ſenſu quo illa noſcuntur? Quum ergo neque ex uniuerſalibus quicquam ſciri poſſit ſine inductione, neq; inductio ſine ſenſu abſolui, nulla ei uia relinquitur, qua ſcientiam capiat. Nam & illa qua per abiunctionem a materia nominãtur abſtracta, quanquam longe a ſenſu uidentur remota, tamen auxilio ſenſus & inductione faciliora & euidentiora diſcentibus redduntur. Superficiem, longitudinem, latitudinem, & cæteros menſus ſeorſum haberi facile credimus, quum fides inductionis accedit: nam triangulum tribus lateribus claudi, ſere aut ſenſus aut inductio comprobat. Nam tametſi hæc neq; reuera exolui a materia, neque ſeparatim poſſunt conſiſtere, tum ea inductionis uis eſt, ut quod cuique horum per ſe ingenitum ſit, comitatu ſenſus exploret.

Quid ſit prædicari per aliud, ſeu per accidens.
Cap. XXXV.

QVoniam uero ſæpiſſime teſtati ſumus, eum qui demonſtrat ſemper ſumere quæ dicantur per ſe, dialecticum nõ ſemper, ſed interim quæ per accidens prædicentur, modo probabiliora notioraq; uideãtur, quàm ea quæ inſunt per ſe: definiendæ nobis formæ ſunt, quibus aliquid per aliud, aut per accidens prædicari contingit. Sane fuſa & multiplex eius uerbi ſignificatio eſt. Primum corpus per aliud eſſe candidum dicitur, quia per ſuperficiem: & uitis alba per aliud, quia racemos albos obtineat: ſed de accidẽte accidẽs dicatur, per aliud uidebitur dici, ut de candido muſicum. De ſubſtãtia quoque allatum per aliud prædicabitur, ſi de numero eorum non ſit, quæ per ſe habentur, ut ſi de homine ruſſum aut ſubatrum. Tum uero maxime accidẽtaria prædicatio eſt, quoties peruerſo naturæ ordine ſubſtantia de accidente affertur: ut quum de albo animal dicitur. Nam oratio hæc album eſt animal, differt ab ea quæ eſt. animal eſt album. In eo quod in poſteriore quod ſubiicitur, neque in alio ineſt, neq; per aliud conſiſtit, ſed per ſe ſubſtantia eſt. In priore id ſumitur uice ſubiecti, quod ut ſit habet, ab eo cuius eſt accidens. In more itaq; dialecticis eſt, quum argumentãtur, prædicatis uti probabilibus cognitisq;, nullo diſcrimine. Demonſtraturus prædicationes inconditas, & præpoſteras, quemadmodum & accidentarias uitabitur: niſi quæ accidentia huiuſmodi ſint, quæ quod per ſe inſunt, prædicari etiam per ſe poſſint, de quibus retro monuimus. Atque omnia hęc forſe de iis, quæ ſuperius nobis expoſita ſunt, conſtant.

An demonſtrationes in infinitum euadant.
Cap. XXXVI.

EXpectat nos diſquiſitio ea, neque ignobilis, quidẽ neque ſuperflua: An finitus ſit numerus eorum q̃ prædicant de ſubiecto per ſe, an uero ſerie continenti in infinitum hæc exeant. Atque hoc quod dico tale eſt: Cõſtituamus ſummum & ultimum ſubiectum eſſe, ubi eſt C, quod de nullo præterea dicatur. Sed de quo id ubi eſt B, primum immediateq; prædicetur. De B, ubi eſt D, de D. ubi eſt E. Quęro num quando neceſſe ſit, ut extractio hæc procumbat, an in immenſum ſit caſura? Ita ut de E. prædicari ſubinde F. poſſit, de F. iterum G, idq́; in infinitum abeat. Sitq; prædicatorum uis inexhauſta, & inconſumpta, quæ identidem ſuppetant. Atque hæc prima nobis quæſtio ponitur. Secunda eſt huiuſmodi: Fingamus, ſeu ſubiectum ſit, A tale eſſe, ut de ipſo nihil dicatur. Sed prædicatum primum, ſupremumq; ſit tum, ut A. immediate inſit: in F. rurſum, F. ut inſit in E. deinceps ut E. inſit in G. Quæro num ratio hæc ceſſet, an egredi in infinitum ſit neceſſe? Nec aliquod ſubiectum inuenire ſit, q̃d non obiter de alio prædicetur. Differt uero conſideratio hæc a priore: quoniam in ea id quæritur, an prædicata infinito aſcenſu: in hac id agitur, an ſubiecta deſcenſu infinito ſuppeditent. Tertia quæſtio eſt, conſtitutis extremis, primo prædicato, & ſummo ſubiecto, utrũ infinita interueniant media, ut ſi in propoſitionibus ſumptis medius ſemper aliquis terminus ſit, qui committat ne quòd prædicatum ſubiectio proxime innexum & continens uideatur. Atque hoc nihil aliud eſt, quàm quærere an demonſtrationes progreſſione infinita utantur, ideſt an infinita obire habeant qui demonſtrant, ita ut quicquid ad probationem alterius ſumitur, ipſum quoque ab alio probari neceſſe ſit. An uerius ſit aliquas eſſe immediatas propoſitiones, & ultimos fines, quo ſimul uentum eſt, demonſtratio ſiſtitur. Eadem & in negationibus quęſtio eſt, immediatæ aliquæ habeantur, an contra. Supra quales immediatæ negationes dicantur, oſtendimus. In recurrentibus uero reciprocantibusq́; controuerſiæ, hæ pari modo nõ tractantur. Non.n. ultimo ſubiecto poſito dubitari poteſt, an primum aliquod prædicatum iis ſit. Neque primo prædicato accepto quærendum eſt, an ſubiectum aliquod ultimum habeatur. Quum enim aliqua inuicem commutãtur, quicquid de altero quæritur, de utroque obiter quæritur: & ſi poteſt ſubiectum in his ſummum ſpectari, poterit & prædicatum primum. Nam ſi ultimum ſubiectum conuertas, prædicatum primum efficies.

Infinita non eſſe media, & ſi in affirmatis hoc uerum. in priuatiuis uerum. Cap. XXXVII.

INitium itaque a quæſtione prima ſumendum. Sed ſcire oportet intermedia ſtatui infinita non poſſe, ſi ſurſum ac deorſum uerſus prædicationes decumbunt,

Voco

Voco ſurſum uerſus, quæ ad uniuerſale: deorſum uerſus, quæ ad particulare potius ceſſant. Si enim quiſquam, conceſſo ut A. primum prædicatum ſit, & G. ultimum ſubiectum, defendat media incidere infinita: fieri nõ poſſet, ut qui cœpiſſet ab A, deſcenderet unquam ad G: & qui ab G. ſoluiſſet, ſubiret unquam ad A. ex hoc ſequitur finita extrema non eſſe, quod tamen erat conceſſum. Atque hoc eſt perinde, ac ſi quis numerum dicat ab unitate ad denariũ finiri, ſed numeros eſſe, qui interiaceant infinitos. Quẽadmodũ igitur qui hoc diceret, pugnantia diceret, quia inter limites finitos numeri actu infiniti continerentur: (Nam eo quod ſunt, præceduntq;, non eo quod poſſunt accipi, infinita euadũt) Ita qui finitos quidem terminos faterentur, ſed infinita eſſe quæ intercederent, crederent tueri quod faterentur, non poſſent. Neq; quicquam officit rationi noſtræ, quod de ſectione continui ſimile uidetur: quanquam enim ibi extremitatibus terminatis intermedia magnitudo infinite diſtrahitur, tamen reciſamenta quæ in idem corraduntur antequam acciperentur, actu non erant. Sed hic terminos, qui accepti fuiſſent præceſſiſſe actu neceſſe eſſet, utpote qui in rerum natura ſint, etiam non accepti. At in iis quæ diuiduntur, nihil in actu euidentiq; eſt, antequam committatur diuiſio. Quamobrem neceſſario conſit, ut conſtitutis extremis intermedia in infinitum prodire non poſſint. Atque hic ſtatus nõ in demonſtratione affirmatiua modo, ſed & i priuatiua perpetuus eſt. Nã omnis priuatio negatioq; abiunctione affirmationis oſtenditur. Si ergo finitæ affirmationes ſunt, finitæ etiam erunt adiunctiones, per quas negationibus fides affertur.

Terminos prædicatos infinitos non eſſe rationibus logicis probatur. Cap. XXXVIII.

SAtis [a] declaratum uidetur, finitis extremis propoſitiones in infinitum hiare non poſſe. Nunc docendũ eſt extrema ipſa finita eſſe hincinde, primum communioribus argumentis probabimus, non ſolum prædicata per ſe, ſed utcunq; in infinitum non extrahi. Quum igitur omnium quæ de altero prædicantur, quædam in eo quod eſt rei eſſe, quædam genere alio prædicentur. Itẽ alia ſecundum naturam, id eſt complexu recto dicantur. Alia præter naturam, id eſt præpoſtero. Secundum naturam, quoties de ſubſtantia accidens affertur: Præter naturam, quoties de accidente ſubſtantia. Prædicationes quæ naturalem terminis regionem mutant, ne prædicationũ quidem appellatione cenſemus, eoq; miſſas hoc loco fieri uolumus: in cæteris uidendum an ſtent. Ac ſtatim quidem illa, quæ in eo, quod rei eſſe eſt, prædicantur, cõſtat finita eſſe. Nec enim diffinitio aliqua conualeſcere unquam poſſet, ſi omnia genere continerentur, & definitionem agnoſcerent. Nam nec generum quidem quiſquam definitiones unquam reponeret, ſi ſemper genus aliud ſuppeteret, quod ſine definitione cognoſci non poſſet.

Ita nunquam neque initium neque ſumma tenebitur.

Alioquin definire omnia non ſit poſſibile, quia infinita exigi aut continuari non poſſunt. Ex his dilucet infinitionibus prædicata certo numero comprehendi. Nunc idem de accidentibus monſtrandum. Palàm eſt accidentia quæ de ſubiecta ſubſtantia prædicantur, aut quòd qualitates ſunt prædicari, aut quòd quantitates, aut quòd ad aliquid relata, aut quòd actiones, aut ꝙ paſſiones, aut ꝙ aliquem habitũ præferũt, aut quòd aliquem locum deſignant, aut ꝙ aliquod tempus oſtẽdunt: atque hoc quoties unum uni confertur. Nam & album dicimus pedale eſſe, & inambulantem loqui, & duplum numerum parẽ eſſe. Sed prædicationes hæ uidentur omnes, ut paulo ante dixi per accidens. Nam quum album dicimus, pedale nihil afferimus, ꝙ ipſum per ſe tanta magnitudine conſiſtat: ſed lignum id lapis'ue eſt, in quo album ineſt. Portẽta illa ſanè ſunt, quæ aliqui autumant albedinem, nigritiam, ruborem, numerum, ambulationem, doctrinã ſeorſum a rebus ſtare. Ergo quod diximus, omne accidens de ſubſtantia prædicari, certum eſt, quæ uero de ſubſtantia prædicantur, omnia ſunt finita. Nam decem genera certis utrinque finibus includuntur.

a Cur rationes hæ logicæ appellentur, duplicem affert Ioan. Grãma. expoſitionem: Altera eſt Alexan. ob id ſcilicet, quia unum ſupponit quod non probat, ſcilicet quòd definitio ſit, ſimiliter & demonſtratio: Altera uero eſt Philoſophi qui ait logicas appellari quia communes ſunt, & alijs multa poſſunt accommodari in quam ſententiam deſcendere uidetur Them.

De eodem rationibus proprijs, terminoſq; ſubiectos non exire in immenſum. Cap. XXXIX.

HActenus logicis & communibus argumentis, nũc preſſius ac reſolutius indicabitur, terminos prædicatos aut ſubiectos in demonſtrationibus, de quo modo agitur, in infinitum abire non poſſe. Demõſtrationes ducuntur ex iis quæ per ſe adſunt. Quæ per ſe adſunt, bifariam accipere eſt. Nam & quæ in definitionibus collocantur, per ſe dicuntur, ut multitudo, & quantitas numero. Et accidentia quæ ſubiectis ſuis definiuntur, ut numero impar. Neutrum genus in infinitum attenditur. Nec enim ſi impar de numero dicitur, neceſſe eſt ut de impari aliud quicquam obiter prædicetur, nec ut impar in definitionem illius audatur: quemadmodum numerus in definitionem imparis cadit. Semper enim termini, qui hac forma prædicantur, anguſtiores quàm ſubiecta ſumuntur, tandemq; attenuati impendio comminutiq;, ad indiuiduum recidunt. Nam quemadmodum arctius eſt impar quam numerus, ita id quod de impari prædicabitur, contractius quàm impar ſit oportet. Ergo [a] prædicationes hæ aut ratione, quam diximus, conſiſtent, aut quia quicquid de impari prædicabitur, de numero quoque prædicari neceſſe erit. Demum quæcunque ineſſe terminis dicentur, eadem ineſſe ſubiecto fatendum. Ita in definitionibus eorum omnium adhibebitur numerus: infinita igitur per ſe inerunt numero, & definitiones infinitas numerus obibit. Sed ea, quæ per ſe inſunt, infinita eſſe non poſſunt: quia hæc ſimul actu eſſe neceſſarium foret concedere. Præterea [b] fieri nequit, ut accidenti per ſe, aliquid per ſe inhæreat: alioquin accidens natura quædã ſubiecta & ſubſtantia uidetur eſſe. Sed ne illa quoque infinita conſtitui poſſunt, quæ in definitionibus prædicantur: quia nullius rei definitio teneretur. Quamobrem late patet nec demonſtrationes abire in infinitum, nec omnia eſſe talia, ut demonſtrari uendicariq; habeant, quod nonnullis uiſum diximus inter initia. Nam ſi non ſemper, nec in omni propoſitione medium terminum accipere eſt, ſed ſimul ad propoſitiones immediatas deuenimus, ſcrutinium & perſecutio deſinit, non poteſt defendi cadere in demonſtrationem omnia. Probatum enim ſuperius eſt definitis extremis, quæ interſtitium obtinẽt neceſſario finita intelligi. Demonſtrationes autẽ in infinitum non euadent, niſi innumerabiles termini præſto ſint, & quaſi habeantur ad manum, qui continenter afferri poſſint ad concludendum ſequentia.

a Ariſto. hanc rationem adducens, tantummodo ad hoc ducit incommodi, quòd ſequatur uni infinita ineſſe: non tamen probat cur hoc impoſſibile ſit. Alex. autem (ut tradit Phil.) ob id eſſe impoſſibile ait, quia ſequitur ex eo eſſe actu infinitum: et ipſum uidetur in-

ſequi. Themiſtius. Alij attamen id eſſe impoſſibile aiunt, quia in definitionibus aliquibus opus eſſet infinita aſſumere: quia ſemper priora in definitione Poſteriorum. Ipſe uero Philop. ea de cauſa eſſe impoſſibile dixit, quid ſequitur nullius rei perfectam haberi poſſe cognitionem: perfecta enim rei cognitio eſt, qua omnia per ſe naturæ illius inhærentia comprehendimus.

b Hoc dubium ualde uidetur quod hic aſſerit Themiſtius ex eo enim deſtrui uidetur ratio uniuerſa ſcientiæ, mathematicæ enim demonſtrationes accidentia per ſe demonſtrant figurarum, & numerorum, quæ in idem ſunt accidentia: nec Ariſto. hanc rationem affert.

Demonſtrationem uniuerſalem præſtare particulari.
Cap. X L.

VIdeamus nunc demonſtratio uniuerſalis particulari potior ſit, nec ne. Sed prius eſt ut afferamus ea, quibus particularis poſſit uideri potior. Quod particulare eſt, per ſe amplius conſiſtit, & euidentius homini eſt: nam qui priuata commentatione Calliam rationabile animal eſſe itelligit, exquiſitius noſſe id uidetur, quàm qui communi ratiocinatione aſſecutus id notitiæ ſit, quia ſcilicet omnem hominem eſſe animal rationabile ſcierit. Res enim per demonſtrationem particularem, uti eſt, ita cognoſcitur, per uniuerſalem duntaxat in communi. Præterea uniuerſalis nulla ſoliditas eſt, particularis aliqua eſt. Sed enim potior demonſtratio earum rerum habenda quæ ſunt, quàm earum quæ non ſunt. Iam errores nullibi frequentiores, quàm circa uniuerſale, ut de quo ceu a ſingularibus abiuncto demonſtrationes procedãt. Contra quod particulare eſt, uſurpatur uiſu, & quaſi manu tenetur, demonſtrationes de eo nihil falſi, nihil inconſtantis enunciant. Sed rationes hæ quanquam uidentur plauſibiliter dici, non tamen labore multo reprehenduntur. Ac primum quidem nota per ſe uniuerſali, quàm particulari iũctius inhæret. Nam rectos habere duos ex eo potius intelligitur, quòd per ſe triangulus eſt, quàm quòd æquipedus aut ſcalenus. Et de uniuerſali tanquã de ipſo quia eſt, demonſtratio nectitur. Nec enim appellatio uniuerſalium uniuoca eſt, neque merum iis uocabulum reſpondet. ſed hypoſthaſis etiam aliqua, id eſt cõfirmatio euidentiaq́;, non tamen abiuncta: quemadmodum neque accidentibus, ſed quæ in ſingularibus, poſita re, ab ſe conſpicua ſit. Deinde continentur in ſingularibus pluſcula, quæ natura uniuerſali, non particulari ſunt deſumpta, ut rationabilitas Socrati: nec enim qua Socrates eſt, ſed qua homo rationabile animal Socrates eſt. Item illa optimatior demonſtratio eſt, quæ a potiore cauſa trahitur, ſed potior & amplior cauſa uniuerſale quàm particulare eſt. Nam quæſtio & inueſtigatio, quamobrem quicque ſit ad uniuerſale ceſſat. Exempli gratia: Quæritur quamobrem in triangulo exteriores anguli, quatuor rectis pares habentur? Reſpondetur: quia ſublitius non eſt ſatis, quia ſcalenus, neque hoc itidem ſatis, quia triangulus nihil facit, quia figura rectilinea eſt, nihil ſupererit ad demonſtrandum, quod uelis. Huc accedit quod demonſtratio particularis fere infinitorum eſt, ſunt enim particularia ad numerum infinita: uniuerſalis finitorum. Item illa præſtantior demonſtratio eſt, per quam uberius & locupletius ſcitur: per uniuerſalem ſcire locupletius contingit. Item quanto uniuerſalior demõſtratio eſt, tanto ex immediatoribus ſciẽtia paritur. Item qui uniuerſale agnoſcit, potentia, & particulare agnoſcit: nec retroagitur, ut qui particulare intelligit, continuo & illud intelligat. Poſtremo uniuerſale rationis & animi eſt, Particulare alumnum eſt ſenſus. Per hæc probatum uidetur, demonſtrationem uniuerſalem antiſtare particulari.

Demonſtrationem affirmatiuam præſtare negatiuæ.
Cap. X L I.

NVnc docendum demonſtrationem affirmatiuam, negatiua ſuperiorem eſſe. Affirmatiua præſidio negatiuæ non indiget, Negatiua ſine uſu affirmatiuæ non conſtat. Proinde demonſtratio ex ſolis negationibus texta nihil efficit. Affirmatio etiam prior & ſimplicior negatione eſt.

Demonſtrationem aſſertoriam potiorem eſſe ducente ad incommodum. Cap. X L I I.

POtior quoque demonſtratio ea eſt quæ aſſertoria, quàm quæ ducens ad incommodum uocatur. Aſſertoria dicitur, quæ id quod propoſitum initio eſt, commentatione recta concludit: Ducens ad incommodum, quæ contrarium eius, quod tuetur, intendit. Quo facile reprehenſo, infirmatoq́;, tum ad quæſtionem propoſitam commeat. Aſſertoria ſimplex & impromiſcua eſt, quia ſolum ex propoſitionibus nectitur: altera multiplex, & miſcelanea, ut quę hypotheticas etiam corroget.

Quot modis ſcientia prior et certior alia ſit, item quæ una quæ diuerſa. Cap. X L I I I.

SCientia prior & certior alia multifariam dicitur: Vno modo, ſi hæc per ipſum, quapropter confirmet quid eſt: Illa tantum demonſtret quia eſt. Atq; ita non ex primis, ſed ex ſequentibus, & ſignis oſtendat. Alio modo ſi hæc intelligibilium & uniuerſalium generum ſit: illa ſenſilium. Quomodo habet Arithmetica ad muſicem, Geometria ad opticem: demum omnes ſuperiores ad ſubditas. Tertio modo ſi ſimplicioribus principiis hæc utatur: illa quaſi connexis & iunctis. Hac forma Arithmetica, quam geometria certior uidetur. Nam Arithmeticæ unitas pro principio eſt, geometriæ punctus: ſed unitas ſitu caret, puncto adiungitur ſitus. Illo modo & geometria, quam aſtrologia exquiſitior eſt. Illa ſimpliciter accipit corpus, aſtrologia nõ ſimpliciter corpus, ſed quod mouetur circũagiturq́;. Scientia una dicitur, quæ affectiones per ſe unius generis contemplatur. Vnũ genus eſt, cuius eadem prima principia ſunt: una ergo ſcientia geometria, ſtereometriaq́; eſt. Diuerſæ ſcientiæ appellantur, quarum diuerſa principia ſunt, non quæ de principiis alterius ortum habent: ut geometria & perſpectiua. Atq; hoc conſtare poterit iis qui aduſq; prima, indemõſtrataq; ſubierint initia. Si.n. nulla is inter ſe cognatio fuerit, tum ſcientiæ probabuntur diuerſæ. Nam principia quæ cum iis quæ demonſtrantur, eiuſdem generis ſunt, ſi nihil commune inter ſe habeant, neque ipſa illa, quæ demonſtrantur, habuerint.

Plures demonſtrationes eiuſdem rei eſſe. Cap. X L I I I I.

PLures uero ſuper eandem rem demonſtrationes, & ex pluribus mediis necti contingit, ut ſi aliquid modo ex congeneribus, & quæ ſi recta inuicem comprehendant, modo ex iis quæ alterius ordinis aut generis ſint, addicatur. Ex congeneribus, & quæ ſe recta inuicem amplectantur, ut quum platanum eſſe ſubſtantiam, aliquando per arborem, aliquando per plantam, quorum utrunque ex eodem uerſu ac ſerie eſt, demonſtramus. Ex iis quæ ſequentioris ordinis aut generis ſint, ut quum hominem eſſe ſubſtantiam quandoq; per rationale, quandoq; per bipes oſtendimus. Hæc autem media parte ſe continent uiciſſim, quia utrunque de altero extremorum generatim aſſertur.

Fortuita non ſciri. Cap. X L V.

VErum quæ caſu uiceq́; fortuita proueniunt, ſcientia per demonſtrationem attolli nõ poteſt, qa nec

neceſſaria

neceſſaria ſunt, quorum temeritas domina eſt, neque textum ſyllogiſmi recipiunt. Nedum uero neceſſarium, ſed ne frequens quidem eſt, quod ſorte fortuna committitur. At omnis ſyllogiſmus aut ex neceſſariis, aut ex frequentibus trahitur.

Senſum non eſſe ſcientiam. Cap. XLVI.

AC ne per ſenſum quoque fit demonſtratio, quippe quæ uniuerſalium eſt, ſenſus ad ſingularia pertinet. Si enim cerni oculis poſſet triãgulum habere duobus rectis æquales, nondum tamen demonſtratio teneretur concluſionis eius, in qua omne triangulum habere pares duobus rectis exponitur, ſed trianguli huius cognitio tantum ac ſenſus. Aut ſi deliquium lunæ fieri obiectu terræ contueri poſſemus, non tamen in uniuerſum ſciremus omne deliquium lunæ interpoſitu hoc exiſtere, ſed ſolum id quod aſpectus oſtenderet. Sane omnis demonſtratio ueritasq; a ſenſibus oritur, nec intelligi datur uniuerſale, niſi de multis operibus & functionibus ſenſuum. Nam de particularibus multis uniuerſale reponitur, & euidens redditur. Nec tamen iudicium ueritatis in ſenſibus eſt, nec demonſtratio credi ſenſus aliquis poteſt: quia ſenſus quamobrem quicquam ſit, non poteſt docere, ſed ſemper in cognitione, quod eſt, uerſatur. Expoſitio cauſæ quod ita ſit quicquam, tota uniuerſalium eſt, eoq; non modo noticiam huius unius defectus, quem nunc patitur luna, ſed ſimpliciter omnium continet. Nã interuentus terræ nó tam huius defectus cauſa eſt, quam omnium qui poſſint omnibus ſeculis euenire. ᵃ Quorũ itaque cauſa aliqua eſt, eorum cognitio uniuerſalis nobilior & antiquior eſt, quam ſenſus: neque ſenſus tantum, ſed etiam quam ſimplex eorum, & citra cauſam apprehenſio intellectioq;: ut ſi quis illi concluſioni, in triangulo interiores angulos eſſe pares duobus rectis, abſolute fidem haberet, nec acceptam referet angulo exteriori, q controuerſim interioribus reſpondet. Igitur apprehenſio quæ coniuncta cum cauſa, quamobrem eſt, longe uidetur præſtantior, quam quæ ſeorſum habetur. Diximus autem ſupra quorũ cauſa aliqua eſt ut notitia principiorum eſſet excepta, ut quæ uel ſine cauſa extra æmulam optimam ſit eminentius. Sed quærat aliquis, ſi ſenſus ſcientia non eſt, unde fit ut ſenſu deficiente deficiat et ſcientia? An hoc ita intelligendum eſt, non ut ſenſus ſciẽtia eſſe poſſit, ſed ut ex ſenſu uniuerſale proficiſci dicatur: intercepto autem initio, neceſſe ſit cõſecutionem intercipi? Vt modo addubitari ſolet quamobrem uitrum, ſi ex aduerſum ſoli retineatur accendat. Quod ſi lumen ſolis foraminibus perſpicuis commeans oculi cernerẽt, tum & uniuerſa & cauſa miraculi huius intellecta eſſet per ſenſum.

ᵃ *τὸ αἴτιον τιμιώτερον.* ...oc ẽ, quo ...ũ itaque ...ã alteri ẽ. ...uod quo ...modo itel ...gatur le... ...e ea quæ ...annotau... ...aus ſecun... ...o huius ...ap. xi.

Non omnium eadem principia eſſe. Cap. XLVII.

EAdem autem principia ſcientiarum omnium haberi non poſſunt, nec remota, nec proxima. Non proxima, quia quum principia rebus quæ demonſtrantur ſua quibuſque reſpondeant, quæ uero demonſtrantur non eadem ſint, immo ſæpius & genere differant, neceſſe eſt ut propoſitiones quoque talium rerum diſcrepent genere: propoſitiones enim ex iis quæ per ſe ſunt, conſtant. Alia itaq; principia Geometriæ, alia Arithmeticæ ſunt. Adeo autem uiciſſim accommodari non poſſunt, ut neque hæc de illis dicantur, ſubiiciãtur'ue, neq; altera alteris pro medio inferantur. Communia quoq, & prima principia in omnem ſcientiam non intrant: ut, omne aut affirmari aut negari neceſſe eſt. Nec enim probari quicquam ex ſolis iis poteſt, ſed quotiens hæc in demõſtrationem rogantur, propoſitiones aliæ propinquæ ac propriæ adhibentur. Neque uero proloquia in ſyllogiſmo ſumuntur uniuerſaliter concepta, ſed ad genus aliquod ſubiectum, quaſi contracta Hoc modo commune profatum eſt: Quotiens quatuor momenta comparalia ſunt, ordine commutato, eaſdem manere proportiones. Vtuntur hoc artes, ſed reſtricto. Geometra, quoties quatuor magnitudines: Arithmeticus, quatuor numeri: Naturalis, quoties quatuor motus, aut quatuor tempora. Deinde ſi principia omnium ſcientiarum eadem forent, neceſſe eſſet numero aliquo comprehenſa dicere, ut elementa: ſed quæq; ſcientia promoueri in immenſum poteſt: (multiplex enim concluſionem amplificatio & dilatatio eſt.) Ergo principia totidem conſtituere oportet: non igitur cõia ſuffecerint. Poſtremo ſi eadem principia omnibus conuenirent, ſequeretur ut quicq̃ ex quoq̃ eorum demonſtrari contingeret. Sed ex muſicis Geometrica demonſtrari non poſſunt. Ex iis intelligitur principia, neque omnium eadem eſſe, neque penitus aliena, neque prorſus affinia.

Scientiam differre ab opinione rebus ſubiectis. Cap. XLVIII.

SCitum & ſcientia ab opinione uera, & opinabili differunt. Nam de falſa opinione nulla dubitatio eſt, quin cum ſcientia nihil ſimile habeat. Sed & inter opinionem ueram, & ſcientiam plurimum intereſt. Primũ quæ ſubiecta ſcientiæ ſunt neceſſaria eſſe oportet, & quę aliter habere ſe non poſſint: opinionis quæ ſunt nõ oportet, ſed hæc aliquando poſſunt & mutari. Deinde ſcientia, ut ex neceſſariis, opinio ut ex poſſibilibus propoſitionibus pendet. Et ita alius modus eſt approbandi quæ opinemur, alius quæ ſciamus. Diſtat ergo ſcientia ab opinione diſcriminibus binis: rebus ſubiectis, & genere approbandi. Quòd uero de poſſibilibus contingentibus'ue opinio fit, hinc docebimus. Contingentia nec ad ſcientiã pertinent, alioquin non poſſent aliter ſe habere: neq; ad intellectum. Hoc loco intellectum appello principium ſcientiæ, quo termini cognoſcuntur. Neque ad apprehenſionem credulitatem'ue propoſitionum immediatarum, quam quis ſcientiam indemonſtrabilem dixerit. ᵃ Quòd ſi habitus omnes, quibus uera noſcuntur, aut ſciẽtia, aut intellectus, aut opinio eſt, relinquitur opinionem earum rerum uideri eſſe, quæ ut ueræ ſint, tamen ſecus eſſe poſſunt, ac ſunt. Inconſtans igitur & inſtabilis opinio eſt, quia inſtabilis etiã illa eſt natura, qua utitur ſubiecta. Præterea nemo putat opinari ſe, quæ credit aliter eſſe non poſſe quàm ſunt, ſed ſcire: opinatur uero tũc quum ita eſſe rem utiq; putat, ſed quæ tamen aliter poſſit.

ᵃ *Hæc eadem de intellectu habet Themiſt. ſuperius cap. 7. ubi etiam hæc exponit: & ibidem Philoponus aliam expoſitionem recitat horum uerborum, Quo termini cognoſcuntur. terminos enim ſubſtantias abſtractas exponit, quare lege Philop. ubi locum hunc & ſuperiorem exponit.*

Scientiam differre ab opinione genere approbandi. Cap. XLIX.

HInc dicendum genus & modum approbandi, alium in opinando, quàm in ſciendo eſſe. Eadem res ex eiſdem propoſitionibus modo ſcita, modo opinata eſt. Atque hoc contingit, ſeu ſyllogiſmus quod eſt, ſeu ſyllogiſmus quamobrem fiat. Vnde dubitauerit quis, q qui ita opinantur non etiam ſciant, quando & propoſitiones & ſubiectæ res eædem ſunt. Et quòd adæq; ſi cognitio hæc ſcientia ſit, illa non ſit. Solutio: Si credunt aliter eſſe propoſitiones non poſſe q̃ ſunt non opinio, ſed ſciẽtia hæc dicetur, quia de iis quæ per ſe ſunt, & quæ de ſubſtantia rei prodeunt, ſcientia non opinio adornatur.

Sin uero neceſſaria quidem credunt, ſed quæ neceſſaria eſſe non putent, hæc opinio non ſcientia fuerit. Atq; tũ circa eaſdem res ſubiectas tantum arbitror, opinio ut ſciẽtia uerſari uidebitur, ita eiſdem propoſitionibus opinio ut poſſibilibus, ſcientia ut neceſſariis utitur. Quamobrẽ fieri nõ poteſt ut ſcientia & opinio eædem ſint. Nam & definitiones earum uariant, & modi approbandi credendiq; diſſident. Eodem modo quanquam interim contingit, ut de eadem re, tum uera tum falſa opinio habeatur: non tamen ideo ualet, ut uera & falſa opinio idem ſit. Alioquin quod firmum conſtansq; eſt, cum fluxo & labili non poteſt idem eſſe. Nec quod commutari non poteſt in falſum, cum eo quod poteſt. Quapropter nemo unquam opinatur ea quæ ſcit, ne idem ſimul aliter ſe habere poſſe, & neceſſarium credere oporteat. In diuerſis certe uſu uenit, ut eadem res comprehenſa opinione & ſcientia ſit. Erat opinio in Epicuro quum diceret ſolem deficere, cum luna ſub rotam eius ſubiret, quia putabat aliter quoque id poſſe. Erat in Hipparcho ſcientia. Sed ut in eandem animam, eodem tempore, de eadem re, cadat opinio & ſcientia, non poteſt contingere. Hactenus de opinione dictum eſt.

Quid ſolertia ſit. Cap. L.

SOlertia uero eſt ſagax repẽtinaq; adeptio, & quaſi collimatio medii: ut ſi quis uidens lunam, id quod eius eſpectat ad ſolẽ, id habere lucidum, reliqua obſcura eſſe, puncto, tempore, cauſam coniectet, quia ſcilicet recipiat ſplẽdorem a ſole. Aut ſi quempiam numulario aut argentario colloquentem intuitus ſtatim intelligas uerſuram eum facere, & omnino fœneraticiam eſſe cauſam. Ergo is qui ex aſpectu auditu'ue extremorum celerrime poteſt perſpicere, quid inter illa ſit medium, hic ſolers & perſpicax dicitur: & uirtuti nomen ſolertiæ inditum, ut quæ reſolutio quædã concluſionis ſit in primas propoſitiones, & uelox quaſi comprehenſio & continuatio medii.

FINIS LIB. PRIMI.

THEMISTII PARAPHRASEOS IN POSTERIORA, LIBER SECVNDVS,

INTERPRETE HERMOLAO BARBARO.

Quatuor eſſe quæſtiones. Caput I.

AB His conſequẽs eſt, ut differencias quærendarum rerum tractemus. Nam & quæ inueniendis conueniant obiter cõmuni uſu noſcentur: eadem enim quærẽdi & inueniendi diſcrimina ſunt, quia quæſtio omnis inuentionis gratia initur. Quærimus ergo aut de ſimplici ſolitarioq;, aut de compoſito, & quod in complexu orationis ſit. Solitarium & ſimplex intelligo, quod ſeorſum ex uno aliquo decem generum ſumitur: Deum centaurum, charybdim. Compoſitum dico, Vtrum luna deficiat, iuſtum natura an lege potius & inſtitutione hominum ſtet. Quoties de ſimplici quærimus, prima & occurſoria quæſtio eſt, an ſit: ſecunda, quid ſit. Nam primum quærimus, an ſit deus, deinde deus quid ſit. Si de compoſito, & quod in cõplexu ſerieq; loquendi ſit quærimus, prima quæſtio eſt, an ſubiecto prædicatum inſit, ſecunda quamobrem quemadmodum inſit. Nam ſimul didicimus lunam deficere, continenter quam ob cauſam deficiat quærimus. Sunt igitur quæſtiones quatuor: An ſit, Quid ſit, An huic illud inſit, Quamobrẽ inſit. Ex iis unũ par ad ſimplicia, unum ad compoſita pertinet. Neque conturbari quenquam uolumus, quod in commẽtationibus topicis aliam quæſtionũ partitionem ornauimus. Illic enim formæ dialecticarum quæſtionum ſolæ afferuntur, & quæ non niſi in conſtructione & compoſitione conueniant, tantumq; in iis modus propoſitionum diuerſus uidetur. cauſa uerbi, An quicquam de altero dicatur, ut genus; an afferatur, ut proprium: an affirmetur, ut accidens: an prędicetur, ut terminus. Nam ſi de definitione ritu dialectico agamus, primum ex ea ꝓpoſitionem texemus, tum deinde quæſtionem ita formabimus: Eſtne anima numerus ipſum ſe mouens, ut Xenocrati uidebatur. Sed ſi ad uſum demonſtrationis quæratur, quod ſit rei eſſe, tum quæſtio in modum propoſitionis concepta non erit. Sed nec quæſtio quamobrem, poteſt dialectica eſſe queſtio. Non enim is qui ita interrogat, optionem aduerſario dat, ut alteram partem diſperationis accipiat, quia non interrogat, captandi coarguendi'ue ſtudio, ſed ſciendi quod quærit.

Græci auctores cauſam reddunt, cur liber ſecundus à quæſtionibus ſumpſerit exordium, quam Themiſt. breuitatis cauſa omiſit? ea autem eſt hæc: Aiunt ipſi, intentio libri iſtius eſt de medio demonſtrationis inquirere, quod eſt diffinitio. Quàm uero hæc inquiſitio ſcientiæ demonſtrationis ſit neceſſaria, quæſtiones indicant. Nam quod omnis medij quod eſt, quæcunque autem quærimus ut ſciamus quærimus. At per demonſtrationem ſcimus ea quæ quærimus: ideo medij inquiſitio ad demonſtrationem ſumma eſt neceſſaria.

Potius u… detur i… mo de d… mõſtrat… ne an eſſ… do loqu… tus huc … pdicand…

In omnibus quæſtionibus cauſam quæri. Cap. II.

PLanè quærentes utrum ſit inane, utrum luna delinquat, uidentur id quærere, utrum teneri aliqua cauſa poſſit, qua inane ſit, & qua luna delinquat. Item is, qui iam ſcit inanem in rebus eſſe, & qui iam ſcit lunam delinquere, uidetur ſtatuere aliquam eſſe cauſam, qua inane ſit, & aliquam, qua delinquat luna. Sed ſubinde uult reſcire, qualiſnam ea cauſa ſit. Nimirum id conſtat quum primum inuentum eſt, quid ſit inane, ſimul compertam eſſe cauſam, qua inane eſt. Nam definitio & quod eſt rei eſſe, cauſa eſt ut quicq; ſit. Rurſum agnito quid ſit lunam deficere, ſtatim intelligitur cauſa, qua obſcuratur et offunditur luna. Nã ſi luna idcirco deficit, quia lumẽ eius umbra terræ, in quam incidit, hebetatur, hebetatio luminis cauſa erit defectus. Omnis igitur quæſtio de cauſa eſt, ſiue ob quam res ſimpliciter ſit, ſiue ob quam aliquid in alio adſit. Quod ſi clarius docebimus in iis, quæ ꝙ ſint, aut ꝙ talia ſint, ſenſu, cauſa, poteſt cognoſci, nihil quæritur neq; ſint, neq; quid ſint, neq; qualia ſint, neque quamobrẽ ſint. Nam ſi ſuper lunam eſſemus, & oppoſitũ illũ terræ contueri eſſet, tum neq; ecquid deficeret

luna, nec quid eſſet defectus, neque an accideret lunæ, neque quamobrem accideret quæreremus. Neque hoc dico, quia uelim idem eſſe cauſam tenere, & ſenſu percipere, ſed [b] quia per ſenſum nanciſcimur cauſam, & ad ſcientiam ſubimus. Quum ergo quærimus, unde nam ſit quicquam, intelligitur exploratũ nobis eſſe, quod eſt. Quum uero utimur demonſtratione quod eſt, ſimul quod ita ſit euidenter probamus. Hoc enim demonſtrationis illius potiſſimæ ingenium eſt, ut communi examine utrãque abſoluat cognitionem, & ut ſit, & quamobrem ſit: aut uerum non eſt, quod inter exordia notauimus. In demonſtratione medium non modo concluſionis, ſed & rei quoque cauſam uideri. Diſſimilis ratio eſt quæſtionum, an ſit & quid ſit, quæ de ſimplicibus quæruntur: nam antequam quid ſit roges, neceſſe eſt fingas, id eſſe quod rogas. Quum uero an ſit quæritur, interim quid ſit obiter cõſtant interim nõ coſtant. Sed eſt quando aut ſignum, aut conſequens ad naturam rei, qua de quæritur demonſtrandam ualeat: ſed accidentia hæc inuentionis, non rei ſunt principia.

[a] *Sic ait Themiſtius: καὶ πάλιν ὅτι γνωσθείη διὰ τί ἡ σελήνη ἐκλείπει. hoc eſt, rurſum agnito quamobrem luna deficiat.*

[b] *Verba Themiſtij ſunt hæc: ἀλλ᾽ ὅτι καὶ ἐκ τοῦ αἰσθάνεσθαι τὸ καθόλου ἐσχήκαμεν καὶ τὸ ἐπίστασθαι. quæ hoc ſonare uidentur: Sed quia per ſenſum uniuerſale nanciſcimur, & ſciẽtia &c.*

Non eſſe eiuſdem omnino demonſtrationem, finitionemq́;. *Cap. III.*

QVemadmodum quæſtiones compoſitæ moſtrarentur dictum ſupra eſt: nunc utrum id quod rei eſſe demonſtrari poſſit, uidendum. Sed prius eſt ut diſſeramus, utrum omnia eodem reſpectu per definitionem & per demonſtrationem ſcire contingat. Dixi eodem reſpectu, quia triangulum eſſe figuram planam tribus lineis comprehenſam, per definitionem accipitur. Triangulum habere duobus rectis æquales, demõſtratione cognoſcitur. Sed primũ intelligitur, ut id quod triangulo eſſe eſt, alterum ſcitur, ut triangulo accidens. Tractemus igitur quod propoſuimus: Vtrum ſemper cuius demonſtratio eſt, eiuſdem definitio habeatur. Abſurdum id quidem & impoſſibile eſt. Nam & demonſtratio & ad negationes porrigitur, definitio non porrigitur niſi ad affirmationes. Sed quærat aliquis cõtra, utrũ cuiuſcunque afferri definitio poteſt, de eo quoque demonſtrationem conſtituere liceat. Impoſſibile eſt & hoc. Nam principia demonſtrationum, & termini primi per definitionem noſcuntur, per demonſtrationem non poſſunt. alioquin conquiſitio in infinitum euaderet. Sed reliquum eſt, ut quæramus, utrum alicuius poſſit reddi definitio, cuius & demonſtratio ſit. Neque hoc poteſt contingere. Quum enim ex iis: quæ ſuperiore libro diximus, conſtet, tum demum ſciri quicque quod poſſit demonſtrari, quum de eo tenetur demõſtratio. Si id quod demõſtrari poteſt per definitionem ſciretur, tum quod demonſtrari poſſet, citra demonſtrationem ſciretur: nihil enim uetat definitionem eius ſeorſum a demonſtratione haberi. Quod qui dicit, nihil poteſt obtuſius. Ita cõficitur nihil eſſe, cuius notitia utroque genere capiatur. Per inductionem quoque huic aſſertioni fides accedit, quando nulla eſt definitio, quæ quicquam earum rerũ demonſtret, quæ aut per ſe, aut per accidens, aut ſimpliciter babeantur. Nam ſi definitio aliquid accipit, quod per ſe inſit, non propterea per demonſtrationem id accipit, (nec enim hominem eſſe animal demonſtrat) ſed conſtituit nec hominem eſſe rationale comprobat, ſed tantũ ſumit, Præterea definitio uniuerſam rei ſubſtãtiam reuelat, demonſtratio ea, quæ per ſe inſunt, explicat. Porro dubium non eſt, quæ per ſe inſunt, ſubſtantiam rei non eſſe. Item definitio rei qua de agitur, quod ſit rei eſſe, declarat: nulla demonſtratio ad aſſentiam pertingit, aut illam concludit, ſed ſubiicit ac præſumit, ut in mathematicis, quid impar, quid unitas ſit. Iam omnis demonſtratio quicquam de quoquam demonſtrat: in definitione nihil eſt quod de aliquo prædicare, neque animal de greſſili, neque retrorſum greſſile de animali, neque figura de plano, neque contra planum de figura. Nam neque uniuerſali notatione determinatione'ue utitur, neque ſi uteretur uera eſſe poſſet prædicatio. Sed ne de ipſo quoque homine ſua definitio prædicatur. Non enim homo pars aliqua ſuæ definitionis eſt, quemadmodum omne ſubiectum, ut pars in concluſionem confertur. Quod ſiquis ita efferat. Homo eſt animal bipes inceſſile. is non definitionem, ſed propoſitionem afformat: in qua de homine definitio ſua dicatur. In plenum, quæſtio quid ſit, diuerſa eſt ab omnibus is quæ per ſe adſunt. Diuerſa inquam alio genere quam quo uniuerſalia demutãt ab iis, quæ intra ſe continet triangulus ab æquipedo. Quæ uero diuerſa uſque adeo ſunt, diuerſas etiam rationes habeant, quibus noſcantur, neceſſe eſt. Quamobrem aptiſſimum puto, nihil idem in eodem reſpectu finiri, & demonſtrari contingere.

De ipſo homine ſua definitio nõ prædicatur.

Non poſſe demonſtrari finitionem per ſyllogiſmum duplantem. *Cap. IIII.*

SEd quæritur an definitio aliqua poſſit de re, quæ definitur, per demonſtrationem probari: uerbi gratia, quod animal bipes ingreſſibile, definitio hominis ſit. Quanquam uero de iis quæ modo retulimus, facilis & abſoluta quæſtionis huius diſcuſſio ſit, tamẽ opinor digna controuerſia eſt, de qua ſeorſum mentio & commentatio aliqua habeatur. Si omnis ſyllogiſmus, aliquid de aliquo, per aliquod ceu medium, conficit, neceſſe eſt ut qui demõſtraturus ſit illum eſſe hominis finem, medium aliquod cooptet, per quod ratiocinationem ſuam deducat. Hoc autem medium, ipſa ſit hominis definitio oportet, ut demonſtratio ad hunc modum fiat: Homo eſt animal mortale capax rationis? Tale animal eſt bipes ingreſſile. Homo igitur bipes ingreſſile eſt. Aliter de eo quod ſit rei eſſe componi, ſyllogiſmus non poteſt. Siue enim id quod pro medio accipitur in plura poſſit quam homo, id eſt quam, minor extremitas, ſiue in pauciora, ſiue & reciprocet: nec tamẽ in eo, quod ſit rei eſſe, dicatur, Maior extremitas, id eſt definitio ipſa in eo quod ſit rei eſſe prædicari non poterit. Quod ſi hæc uera ſunt, neceſſe eſt eum, qui de homine quid ſit rei eſſe, demonſtrat, aliud ſumat, quod ſit rei eſſe. Sed unde obſecro ſcieris, animal bipes ingreſſile, de animali mortali rationali in eo quod ſit rei eſſe, prædicari, aut animal mortale rationale de homine? Non enim ſi ex ſecundo conſequitur primum, neque ſi ſecundum ex tertio, neceſſarium eſt primum illud definitionem ſecundi eſſe. Multa adeo ſunt quæ conſequantur, nec tamen conſequantur ut definitiones: Genus, differens, proprium, accidens, id quod ſeparari non poteſt. Si ergo ſimpliciter ſumpſeris primum euenire ex ſecundo, ſecundum ex tertio nunquam probabitur primum eſſe definitionem tertii, ſed tantum hoc, primum ineſſe tertio utcunque. Quod ſi duplaueris ſumptum, id eſt ſi ſecundum de tertio non abſolute, ſed cum adiunctione hac, in eo quod ſit rei eſſe, prædicaueris, tum complexio quidem ſyllogiſmi conficitur, ſed ſumitur quod in quæſtione, diſcuſſioneq́; poſitum eſt. Inſtitueras docere definitionem hominis per

demonſtrationem addici, ſed ſtatim ſumis ſine demonſtratione aliquam eſſe hominis finitionem. Prçterea [a] ſi ita dicatur, nihil obſtabit quo minus definitio vna de altera poſsit demonſtrari: quod ab demonſtratione alienisſimum uidetur.

[a] Sic ait ipſe gracè hoc in loco: ἔτι οὐδὲν ἧττον καὶ ἕτερος ὁρισμὸς δι᾽ ἑτέρου δειχθείη. quæ aliquem uidentur habere intellectum, ſic enim interpretari poſſunt: Præterea nihil obſtabit, quominus & altera definitio per alteram poſsit demonſtrari. Alluſiſſe enim uidetur Themiſt. his uerbis, rationi quam tradunt, attuliſſe Alexan. in hoc loco. Si enim (dixit ipſe) unam diffinitionem aſſumis ad alterius demonſtrationẽ cùm ambæ ſint pari paſſu eiuſdem rei definitiones, eadem etiam ratione alteram ad demonſtrationem primæ aſſumere poteris: ex quo ſequitur poſtea quod idem notius erit & ignotius, & alia abſurda multa.

Non poſſe definitionem probari per ſyllogiſmum diuidentem. Cap. V.

SEd ne per diuiſionem quoq; definitio explicatur, quod & in inſtitutione de figuris perſecuti ſumus: [b] quia id, quod ita monſtratur, quaſi per inductionẽ monſtratur. Nec ex certis aut probatis ſeorſum, ſed ex conceſsis per interrogatiooem reſponſionemq; ſequitur. Fere enim tota hæc ratio per vices rogantis, & reſpondẽtis abſoluitur. Ita videtur aliud par, aliud quod datum ſit colligi. Eaquid homo animal in animal'ue eſt? Animal ſumit, non aſſeritur ſyllogiſmo. Rurſus omne animal ecquid greſsile, aut aquatile? Datur greſsile, non probatur. Deinde animal greſsile ecquid bipes, aut multiples eſt? Conceditur bipes. Tum ratio texitur: Homo eſt animal bipes greſsile. Vides igitur genus hoc totum interrogationibus & aſſenſionibus eorum, quibus cum inſtituitur cooſtare? Nec enim io eo quicquam vt neceſſarium, ſed vt conceſſum accipitur. Sed oeque ſi quid, ſingulare ſeparatimq; verum eſt, continuo ſequitur vt iunctum cum aliis verum ſit. Noo enim ſi uerum eſt, ſutorẽ aliquẽ eſſe, & uirum bonum, utique neceſſe eſt eum eſſe ſutorem bonum. Item ut omnia etiam iunctim uera ſint, non tamen in eo, quo ſit rei eſſe, uera ſunt.

[b] Græcè ſic ait Themiſt. οὐδαμοῦ γὰρ ἐξ ἀνάγκης τοῖς τεθεῖσιν ἕπεται τὸ δεικνύμενον ὥσπερ οὐδ᾽ οἱ διὰ τῆς ἐπαγωγῆς. quorum fidelis interpretatio hæc eſt: Nequaquam enim ad ea quæ poſita ſunt ex neceſsitate, ſequitur id quod demonſtratur, ſicuti neque in inductione.

Diuiſionem conferre ad finiendum. Cap. VI.

SAne qui diuiſione utuntur, compendium probationis faciunt. Nã eam quę confirmare eſſet neceſſe, ratione rogationis ſumuntur, propterea quod nihil ipſi afferunt ad perſuadendum, ſed eo quod ſibi dat, qui cum diſputãt, quod uolunt demonſtrat. Verbi gratia. Homini animal ineſſe, poteſt p ſenſile ſyllogiſmo exponi greſſile: per aliud quicquam lucrantur hoc laboris qui diuidunt, propterea quod hominem & animal eſſe & greſſile coocedit is, qui cum inſtituta diuiſio eſt. Proinde non probari diuiſione, ſed adiuuari finitionem oportet. Nec ſyllogiſmus diuiſio eſt, ſed ratio tamen, qualis docendi ſicut inductio, hæc ſyllogiſmus dici utiq; non poteſt, ſed quo quomodo aliquid conficit. Vtiliſsima uerò diuiſio eſt, quotiens communita his præaceptis affert, ut omnia quæ in eo, quod ſit rei eſſe habentur, contineatur. Vt nihil redundat, nihil deſit neu quę tranſiliat ad ultimã ſpeciẽ. Trãſilitq aĩal ſtatim in bipes & multiples diuidit. Nã prior diuiſio erat inuolatile & greſsile. Omittit q greſsile in bipes & quadrupes diuidit: nã & depes & multiples præteritur. Hac obſeruatione diuiſio uſum ſui aliquem finientibus præſtabit. Nec tamen qui diuidet ratiocinatione ſyllogiſmo'ue uti dicetur. Nam quemadmodum in commentaóonibus iis, in quibus mediũ uerbis explanatum non eſt, etiamſi mente explanatum non eſt, quamobrem ſequantur: ita neque in eo ſyllogiſmo, qui ex diuiſione reponitur. Ac forte quidẽ ſingula, quæ in ſermonem illum ultro citroque habitum incident, probare certis rationibus poſsis, ut animatum hominẽ eſſe, quia nõn animæ: & rationale, quia non irrationale, totam certe concluſionem, quæ de membris diuiſionẽ coalita eſt, definitionem hominis eſſe noo probas.

Per ſyllogiſmum finitiuum non probari finitionem. Cap. VII.

VTrum uero finitio per finitionem finitionis poſſit mõſtrari, quæſtio nobis reliqua eſt. Id hoc modo exponitur: Vult quis docere finem hominis eſſe, animal bipes greſsile. atque ita rationẽ format: Oratio quę conſtat ex iis quæ ad eſſentiam pertinent, & propria rei ſunt, definitio eſt. Hęc oratio, animal bipes greſsile homini eſt. Definitio igitur hominis eſt, animal bipes greſsile. Nunquid forma hæc probanda philoſopho eſt? Sed deridicula uidetur, & quidem amplius quam ſuperiores quia peccat idem quod illæ, ſed apertius euidentiusq;. Fingit enim fortiter, ac præſumit quod eſt probandum. Nam dicere complexum hunc, animal bipes greſsile, rerum eſſe quæ priuatim attingat eſſentiam hominis, nihil aliud eſt quam conſtituere, eam eſſe definitionem hominis. Igitur in propoſitionibus iis concluſio nõ ui, aut potentia (nam hoc rectum eſſet) ſed actu poſita collocataq; eſt. Dehinc perinde faciunt, qui demonſtranda finitionẽ finitione finitionis, propoſitionum loco ſumunt, ac ſi ratiocinando finem ratiocinationis loco aſſumptionis adhiberent. Quemadmodum ergo quotiens ratiocinamur, non ſumimus quid ſit ratiocinatio: ita quotiens demonſtranda finitio eſt, admonẽdi non ſumus quid ſit finitio, ſed neceſſe ante eſt, utrunque & quid ratiocinatio ſyllogiſmus'ue ſit, & quid finitio perſpectiſsimum habuiſſe, Vnde & nobis facillime inoffenſiſsimeq; ſimulatq; uelimus, accurrant, & alios qui addobitarẽt, docere ac perſuadere poſsimus. Indemonſtrationem certe, ut partes ſumpta'ue coaptari non debent.

Neque à contrariis, neque per inductionem probari finitionem. Cap. VIII.

DIcat aliquis, ſi hoc modo non licet, licebit alio, id eſt affictione ſubiectioneq;. Affictione hoc loco eſt per hypotheticum ſyllogiſmum ſiue conditionalem hoc modo: Si definitio mali eſt diuiſilitas (Fingatur enim diuiſilitatem eſſe definitionem mali) Contraria definitio contrarii ſit, ergo definitio boni indiuiſilitas dicetur. Sed noo ne uides, qui ita faciunt arceſcere quæſtionem à capite, id eſt ad demonſtrandam finitionem ſumere finitionem aliam, quę non ſit minus dubia q̃ quæ demonſtranda ſit? Nam contraria ea, quę diuerſa dicũtur, ut bonum, malum, celeritas, tarditas, tantundem euidentię ignorationisq; habent. Conſtatq; ſi quis definitionem mali explicare uoluerit, eodem modo ſumpturum eum definitionem boni: hoc autem aliud non eſt, q̃ inuicem probari et demõſtrationes reciprocas, & ob ambulatorias cõmitti. Præterea cum multi ſint, quibus nullum cõtrarium è regione occurrant, quonam modo finiendis iis ratio hæc poterit ſufficere? Forte credat quiſpiam fines per inductionem probari, & hercule dici non poteſt. Cum inductio ex ſingularibus exiſtat, nulla definitio ſingularium eſt. Inductio aliud de alio prædicat. definitio in complexu non eſt. Definitio in complexu nõ eſt.

In uniuerſum finitionem demonſtrari non poſſe. cap. IX.

QVis ergo modus finitionis demonſtrãdæ fuerit, nimirum digito, auribus conſpectu, demum ſenſu aliquo uſurpari aut tãgi nõ põt. Alioquin ſcio hoc de nobis quæri, ecquid aliqua ratio ſit demonſtrãdi finitiones? Et uidetur nulla, & neceſſe eſt eum qui debet ſcire quid ſit homo, aut quiduis aliud, pro certo habeat hominẽ eſſe. Nã id quod non eſt, nemo poteſt ſcire quid ſit. Nam quid nomen hircoceruí ſignificet, ſcire quidem multi poſſunt: ſed quid ſit hircoceruus, nemo, ſi id ignorat an ſit. Ergo ſi demonſtrari poſſet quod quicque ſit, ſimul demonſtraretur quod eſſet: Hoc uidetur impoſſibile, quia unius rei una eſt demõſtratio. Porro aliud eſt ſcire hominem eſſe, aliud quid ſit homo: Huius definitio, illius demonſtratio eſt. Deum eſſe & prouidentiam eſſe demõſtramus, quid ſit deus, quid prouidentia definimus. Qui ergo poteſt, qui definit definitionem ſyllogiſmo excipere? Atq; hoc obſeruari in omnibus artibus uidetur. Hę ſeorſum quid ſit res deſcribunt, ſeorſum demonſtrãt ut ſint: quum uerò id demõſtrant, primũ quid res ſignificet, ſumũt pro comperto. Igitur antequã triãgulum probes eſſe, quem tribus lineis conſtituas directis, neceſſe eſt intelligas appellatione trianguli uenire aream tribus directis lineis comprehenſam. Propterea quod agnitionis in omni exquiſitione caput origoq; eſt. Ita efficitur ut demõſtratio una in plures euadat. Qui.n. quod rei eſſe ſit, demonſtrat, ſimul & eſſe rem cõfirmat. qui autem definit, nihil affert quamobrem neceſſe ſit id eſſe quod definit. Proinde qui finit circulum hoc modo: Circulus eſt figura plana quem linea una circũcurrẽs amplectitur, nõ demõſtrat circulum eſſe. Nulla enim cauſa in definitione ea eſt, quę ut circulus ſit efficere uideaſ. Sed ne ratio quidam aliqua continetur, quod ea definitio circuli ſit habẽda: poſſet quis definitionem illam ęris & fibulę ipſius credere, quia nulla uis cõparet, quia circuli potiſſimũ definitio ſit: ſed hoc extrinſecus petitur. Si ergo nõ demõſtrat rem eſſe, qui quid rei eſſe eſt demõſtrat, definitio quid ſit, demõſtrare non poterit, ſed quid nomen indicet tãtum. Ita fiet ut rerum, quę nõ ſunt, afferri definitio poſſit. Nam & hippocẽtaurus aliquid ſignificat. Deĩde oĩs uerborũ explicatio notatio'ue, (id eſt qua de cauſa quæq; res ita ſit nominata, quam Etymologiam appellãt, ut hominem uocari, quia ſit ex humo coalitus: & aquam, quia ſit id, a' qua uiuimus) demum omnis noſtra commẽtatio, cõfabulatione definitio diceretur. Ipſa quoq; Ilias Homeri definitio una uideri poſſet. Cum dico Iliada, nõ ipſum nomẽ intelligo, ſed ſubiectam nomini poeſim. Itẽ illud: Sed uos qui tãdem qbus aut ueniſtis ab oris? Et illud: Venimus huc iuſſi. Et illud: Dic mihi muſa uirum. Et illud: Nos Troia antiqua ueſtræ deus applicat urbi. Horum omnium fere una uis eſt. Tantum hic interrogat, ille reſpondet: hic præfatur, ille adnarrat. Res tota perridicula. Nam præter id quod non omnis oratio, quæ quod nomine deſignatur, exponit, definitio eſt: nec illud quoq; definitio explicat, definitionem neceſſario cum nomine ęquali eſſe potentia. Si enim hoc ſit, tum rebus nomina non arbitratu inſtitutioneq; hominum, ſed natura eſſent impoſita. Nec agnominationes aut uniuocationes fierent. i. ad res diſſimiles ſimilia uerba accommodari non poſſent. Ex iis liquet, neque eandem rem uideri eſſe definitionem & ſyllogiſmum, neque eius rei ſyllogiſmum poſſe conſtitui, cuius definitio teneatur. Dictum & illud eſt, per definitionem neque ut ſit res, neque ut eius rei definitio ſit, cognoſci.

Quantum aliquid ualet ad demonſtrandum rem eſſe, tantum ualet ad demonſtrandum quid ſit res. Item demonſtratione non ſciri finitionem, ſed innoteſcere. cap. X.

QVoniam uero hæc diſputandi cauſa potius q̃ decernendi ſcientia diſſeruimus, nunc quid horum recte, quid perperam dictum ſit, & quemadmodum demonſtratio effici definitio poſſit, æſtimabimus. Sed accerſenda res altius eſt. Sicut ergo quum tenemus rẽ eſſe, aliquando quærimus quamobrem ſit, aliquando non quærimus, quia protinus, quam dicimus rem eſſe, quod ita eſſet, perſpicuum nobis fuit: nec retrorſum cõtingit, ut prius quiſquam, quamobrem ſit, q̃ ꝙ ſit, cognoſcat; ita nunquam quærimus quid ſit res, niſi nobis eſſe rem conſter. Quid enim ſtultius ineptius'ue q̃ definitionem earum rerum uelle ſcrutari, quas ſint, non ſint neſcias? Ergo neceſſe non eſt definitione oſtendi rem eſſe, quandoquidem præſumi, & conſtare id oportet, anteq̃ ad definitionem accedas. Et quemadmodum qui rẽ demonſtrat, quod eſt, ſimul & quod ita ſit, inuenit. (Nam demonſtrationes a cauſis ducuntur) Ita ſæpenumero fit ut in demonſtratione, quæ docet rem eſſe, definitio & quod ſit eſſe rei eluceat. Quod quidem qua ratione, & quando contingat, repetendum ab initio eſt. Eſſe rẽ a cõcludimus in demõſtrando multis modis, interim ex accidentium momentis, quæ ab rei ſubſtantia lõge ſunt poſita, interim ex aliquo, quod in re contineatur, ut pars Deos eſſe probat Chryſippus, quia uiſuntur altaria. Id ab accidentibus trahitur. Stoici deos aſſerunt eſſe, quia mortalibus ſuppetias plurimas afferunt, futura uaticinãtur, cœleſtes globos innumerabilibus ſeculis commouent. Hæc a re ſumpta demonſtratio eſt. Porro quæ adſunt in re, alia propius, alia remotius ſunt iuncta, quod quidem exemplis iiſdem inſtruitur. Accidentia per quæ tantum docemur rem eſſe nihil afferunt ad naturam & definitionem rei cognoſcendam: quãdo & eſſe rẽ ægre ac exiliter demonſtrant. Nã cognitio accidentium tranſlatitia eſt, nec habet quicquam annexum quod cogat. At ex iis quæ propria ſunt & ab rei natura dependẽt, ad definitionem & rationem eſſentiæ facilius uenitur. Quãtum igitur efficacię habent res ad probandum rem eſſe, tantum habent ad confirmandum & demonſtrandum quid ſit. Id hoc modo explicabitur. Propoſita quæſtio eſt, ecquid deficiat luna? Quicunque docet deficere, propterea ꝙ luna, quomodo ad plenitudinem orbis ſui peruenit umbra non iaceat, ab accidente diluit quæſtionem, nec quicquam communit vnde poſſit intelligi defectus lunæ quid ſit. Qui uero demonſtrat, eo ꝙ lumen eius in plenilunio interuentu terræ occulitur, is egregie ac proprie oſtendit lunam deficere, atque obiter occaſionem vberem præſtat, uti ſciatur quid ſit defectus lunę, quia ueram cauſam miri huius nanciſcitur. Cauſa uero definitio, & quod ſit rei eſſe, eſt. Itaque in hoc genere ſimul & ratio eſſentiæ, & quamobrem ſit, conſpicitur. Quid eſt defectus? Occultatio luminis ob interpoſitũ terræ. Cauſa ergo defectus occultatio eſt. Quid eſt tonitruum? Reſtinctio flammæ quam nubium conflictus excuſſit. Definitiones has commuta in quæſtiones, & cauſas quamobrem utrunq; ſit, afferes. Quamobrem eſt defectus? propter occultationem ex obiectu terræ ortam. Quamobrem tonitrus? propter reſtinctionem ignis in nube. Ex iis quæ dicta ſunt patet, quãuis definitio, & id quod rei eſſe eſt, demonſtrationem addici non poſſit, tamen fieri, ut in iis quæ per cauſas ſuas monſtrantur, per demonſtrationem definitio eorum innoteat.

b Vnum non uidetur expreſiſſe Herm. Latinè, quod tamen gra

eẽ uoluiſſe uidentur Them. & Ariſt. Non enim in his quæ inſunt in alio, uerum eſt id quod modo declaratum eſt: ob id tantum, quia medium in his habeatur, quod cauſa eſt concluſionis & res, ſed etiam quia medium id aliud eſt: & cauſa illa non eſt eadem illi rei quæ demonſtratur, & cuius quæritur definitio: ſicuti interuentus terræ eclypſis quidem eſt cauſa, non tamen eſt illud idem quod eclypſit. In definitione uero eorum quæ in alio non inſunt, ſed per ſe ſunt, nihil habetur quod ipſis idem non ſit: ſicut hominis definitio & homo eadem res prorſus eſt. Et ob id hæc ipſa demonſtrari non poſſunt quod ſint, nec quamobrem ſint, nec per demonſtrationem eorum definitio innoteſcere poteſt. Immo ſi aliquid demonſtrare uoluerimus, his quæ per ſe ſunt ineſſe, per eorum definitionem eam rationem petere id quod in principio quæritur aſſerunt græci expoſitores, maximeq́ue Alexan. Quæ quidem omnia maxime aduerſantur illis, qui uolunt definitionem ſubiecti medium eſſe in potiſſima demonſtratione. Ergo ait Them. græcè: καὶ ἄλλο ἐστὶ τούτων τὸ μέσον τι καὶ τὸ αἴτιον τοῦ συμπεράσματος καὶ τοῦ πράγματος. hoc eſt, & aliud in his medium ipſum eſt, cauſaq; concluſionis & rei. deinde ſubdit: At ea quæ per ſe ſunt &c. οὐ γὰρ εἶναι αἴτιον ἄλλο ἐστὶν ἐφ᾽ ἁπάντων hoc eſt, quia non reperitur hoc in omnibus ut cauſam aliam habeant, cuiuſmodi ſunt ſua ſingulis ſcientiis ſubiecta. Hoc idem repetit inferius, ubi ait deum eſſe & quid ſit deus, ſumit Philoſophus. ait enim. οὐ γὰρ ἐστὶ λαβεῖν αἴτιον ἕτερον hoc eſt, neque enim cauſam alteram afferre eſt.

Quæ cauſam non habent, eorum finitionem non innoteſcere per demonſtrationem. Cap. XI.

ILlud ſane neceſſarium eſt recipere, hoc quod modo diximus, nõ eſſe paſſim definiendis omnibus uerum, ſed tamen iis quæ inſunt in alio, ut defectus, ut tonitrus. Sola enim hæc in demõſtrationem uocãtur, eo ꝙ mediũ in iis quoddam habẽtur, quod cauſa eſt & cõcluſionis & rei. At quæ per ſe ſunt, nec in alio inſunt, in iis eadem ratio obſeruari nõ poteſt, quia cauſam ſuperiorem nõ habent, per quæ mõſtrẽtur, cuiuſmodi ſunt ſua ſciẽtiis ſingulis ſubiecta: quæ tum ut ſint, tum quid ſint certum & cõſtitutum eſſe neceſſe eſt. Nec alio modo cognobiliora euadũt, q̃ aut inductione, aut fide aliqua, aut periculo, demõſtratione nõ euadũt. Quomodo ipſa ſint principia demõſtrãdi, quod quidem omnes ſciẽtiæ cuſtodiunt, vnitatem eſſe, & quid vnitas ſit, cõſtituit Arithmeticus. Nõ tamen demõſtrat deum eſſe, nec quid ſit deus ſumit philoſophus demõſtrare, quia cauſam ꝙ dii ſint afferre non poteſt. Nam cõſulere eos rebus humanis, & mouere ſe perpetuo agitari, quãquam ex momẽtis his ſubſtantia eorum percipitur, quia naturam diuinam attingũt: non tamen ſunt cauſæ, quod ſint, nec quid ſint dii. Ac forte cõſtitui deſcriptio quædam ex talibus poſſit, hoc modo: Deus eſt animal ſempiternum, humano generi beneficum definitio nõ poſſit, niſi cõcedendum ſit cauſam eſſe aliquam, quamobrem ſint dii. Nã quod rei eẽ eſt, origo & cauſa intelligitur, quamobrem id quod definitur, ſit.

Tres eſſe ſpecies finitionum. Cap. XII.

DEfinitio multifaria eſt: Alia exponit quod ſignificet nomen, quæ ne definitio quidem appellari digna, ſed interpretamẽtum potius quoddam vocis quæ efferatur. Plerũque enim ſit, ut qui definitionis hoc genus audiunt, neq; ſit ne res, neq; vnde nam ſit, nouerint. Nam uacuum quid indicet, ſcimus. Sit non ſit, aut quãobrem ſit poſſit ue eſſe, aſſignare nõ poſſumus. Alia definitio rem quidem commõſtrat eſſe, ſed quamobrem ſit, nõ commõſtrat, cuiuſmodi ea eſt: Lunam deficere, eſt lunam nõ collucere pleniluniis. Atque hæc oratio quãquam aliquid deſignat, nihil tamen ad ſciẽtiam demonſtrat. Alia definitio ſimul utrunque complectitur: nam & ut ſit res, & cauſam ꝙ ita ſit, continet Hæc definitio ſola minimo minus demõſtratio eſt. Nam id quod rebus eſſe eſt a demõſtratione demutat ſolo flexu. Eadẽ oratio paucis mutatis in demõſtrationem & definitionem effingitur. In demõſtrationem hoc modo: Vbi flamma reſtinguitur tonat, in nube flamma reſtiguitur, in nube igitur tonat: nam ſermo in prima figura cõtinuus texitur. In definitionem hoc modo: Tonitruum eſt reſtinctio ignis in nube. Tertium genus definitionis eius eſt, quæ cauſam aliam vnde ſit, habet, eoq́; in cõcluſionem demõſtrationis poteſt cõferri: ut, Tonitruum eſt eliſus in nube ſonitus. Quarta forma definitionis, eorũ eſt quæ prima & immediata ſunt: atque hęc a demõſtratione nõ differt ſolo ſitu, quia ad cauſam ſuperiorẽ nõ refertur: nulla enim cauſa primis immediatiſq́ue eſt. Neque cõcluſio item demõſtrationis dici hæc poteſt, ſed principium potius & theſis, ſiue propoſitum quoddam eſſentiæ, quod demonſtrari nulla ui poſſit. Dempto igitur primo, tres modi relinquũtur finitionis. Primus is de quo ante mox diximus, qui ad id quod rei eſſe eſt, pertinet, nec demonſtrari poteſt. Alter eius quæ a demõſtratione poſitu caſuq́, ſolo euariat. Tertius eius, quę demõſtrationis concluſio eſt. Oratio [a] uero illa, quæ ſolam cauſam quamobrem cõtinet, qualis hæc: Ira eſt libido repuniendi: Tonitruum eſt reſtinctio ignium in nube ĩmediata eſt, nec demõſtrari uſquam poteſt.

a Extremæ partis iſtius cap. græca uerba à latinis non nihil uidentur diuerſa, ſic enim ait: ὁ δὲ τῶν αἰτίων ἔχων λόγος, τίνι τούτων ὑπάγοιτο ἄν, οἷον ὀργή, hoc eſt, at oratio illa cauſam continẽs, ad quem horum reducemus? qualis hæc &c. & deinde ſubdit τάχα οὖν καὶ αὕτη ἄμεσος, καὶ ἀναπόδεικτος. hoc eſt, forſitan igitur & hæc immediata eſt, & quæ demonſtrari nuſquam poſſit.

Quatuor cauſas eſſe poſſe media demonſtrari. Cap. XIII.

EX iis quæ retulimus, pro palam eſt, nullã finitionẽ demõſtrari cõtingere. Nam ſolę illæ differunt a demoſtratione poſitu, quæ cauſam rei ꝙ ita ſit, edocent. Atque hæ ad ſcientiam ſolæ appoſitæ uidentur. Quatuor autem numero ponimus genera cauſarum: Primũ ſubſtantiæ rationem, Secũdum rem ſubiectam, quam materiam uocamus: Tertium id, vnde initium motus: Quartũ cuius gratia quippiam ſit. Omnes hæ in demõſtrationibus, quamobrem ſpectãtur & medii termini ſunt. Ac ratio quidem ſubſtãtię. i. quod rei eſſe eſt, quemadmodũ in demõſtrationem ueniret, ſupra tanquam per occupationem docuimus. Materia quoque reddita eſt. Hæc in ſyllogiſmo regionem mediã maxime obtinet, propterea ꝙ in demõſtratione omni, materia ſyllogiſmi uidetur medius eſſe terminus. Nam medius terminus duas illas propoſitiones conſarcinat, in quibus conſtituta demonſtratio eſt. Porro ſæpe accidit, ut materia ea quę propria ſit allata, quæſtio quamobrem, ceſſet. Quamobrem animalium corpora conſumãtur: quia contrariis conſtant. Redditur & primum mouens, quamobrem mundus uiſenda pulchritudine eſt? quia deus opifex: hic id a quo ortum motus habet cauſa & medium eſt. Quamobrem Socrates vxorem ducendam rebatur? ut liberos haberemus. Quamobrem fabricatus eſt mundum deus? quia bonus erat. Hæc finis, & cauſa cuius gratia eſt.

Medius terminus uidetur materia ſyllogiſmi

Idem effectus per plures cauſas monſtratur. Cap. XIIII.

TRactatio autem & conſtitutio medii atque cauſę non eodem modo in omnibus ſe habet, ſed aliud

priore ordineq̃ effectus eſt,ut moués:aliud poſteriore, ut fines, & ea quorum gratia res quæq; & efficiũtur & ſunt. aliud ſimul, vt definitio, & quod rei eſſe eſt. Nihil uero prohibet, quin idem & gratia melioris notę & ex uſu materiæ ſit. uerbi gratia:Quamobrẽ de laterna egreditur lumen, quia neceſſe eſt, ut id quod foraminulentũ eſt, & ampliuſculos habet meatus, quale cornu laternæ uidetur, peruium lumini ſit, ut ſubtiliori gracilioriq;. Hęc neceſsitas materię eſt. Huic coniuncta & ratio boni pulchriq;, ne qui noctu procedunt, ad aliqua offenſent. Idem ſed clarius in corpore cœleſti apparet. Nam & cõuertitur in orbem neceſſario, quia nec graue eſt, nec leue. Et gratia alicuius, ut q̃ proxime poſſunt, imitatione accedant ad deum. Plurimis adeo naturæ operibus & neceſsitas & finis ineſt. Patet hoc in dentibus, quorũ primores acuti ſunt, tum ꝙ ex oſſe gignũtur tenuiore, tum gratia finis, ut cibo ſecando dirimendoq; habiles ſint. Cõtra maxillares lati & ꝙ ex pinguiore materia exiſtunt, et ut in attritum molendo & ſubigẽdo ſufficiãt. Tonitruũ quoque duplici cauſa fit, & quod ignis reſtinctus neceſſario ſtridet perſonatq;, & cõminationis tetricula mentiq; gratia, ut ſontibus, qui in tartaro ſunt, formidinem afferat, quemadmodum Pythagorici comminiſcũtur. Dehinc duplex cuiuſque natura eſt: una quæ ad formam refertur, & hæc cum fine ipſo eadem eſt. Forma oculi eſt videre, idem eſt finis ad quem iũcti ſunt animalibus oculi. Aurium audire, idem eſt finis ad quem datæ ſunt aures. Alia quæ ad materiam, neceſsitatemq;. In inſtitutione auſcultatoria de natura quemadmodum materia eſſe neceſsitas uidetur, diſputatum nobis abunde eſt. Ea ex fictione ſubiectioneq; nõ abſolute neceſsitas dicitur, hoc modo: Si futuri ſunt oculi, materiam talem adeſſe neceſſe eſt: ſi dentes, talem. Hæc igitur neceſsitas in rebus naturę omnibus habetur inſita, quia materia quoque omnibus addita eſt. Item actus, impetus'ue, qui ob materiã ſingulis corporibus ſui debẽtur, eodem genere neceſſarii ſunt, nec abiungi poſſunt ab iis, quorum eſſe uidentur actus, ut terra in medium locum mũdi ad pares angulos fertur, quia grauis. Contra ignis in cœleſtem locum rectis lineis ſubuolat, quia leuis. Nec igitur præter naturã extra'ue, neque uiolenter cõiuncta rebus neceſsitas eſt, ſed ſuopte quibus nutu ingenioq;, & (ut ita loquar) ſponte naturæ. Videtur enim de ſubſtãtia ipſa, & naturali cuiuſque temperatura euenire. Violenta uero præter naturam, præterq'ue nutum extrinſecus afferuntur. Moliť autem natura quicquid molitur, fere dixerim alicuius gratia. Molitur inquam, quia gratia finis molitur. Qui aut bonus ſit, aut bonus eſſe uideatur: a fortuna temere omnia. Nihil enim prouenit alicuius gratia, etiam ſi in rebus illis conſiſtat, quæ alicuius gratia initæ inſtitutæq'ue fuerint. Tunc enim quid commiſſum ſortuito dicitur, quotiens aliter atque cogitatum eſt, cecidit. Putearius fodiens oſtendit aurum: ſed non propterea ſodiebat ut aurum offenderet, ſed ut ęſtuarium faceret. Proceſsit alius ad balneas, debitorem inuenit, recipit argentum: non tamen egreſſus eſt ut pecuniam referret. Pleraque etiam ex iis, quæ per artem & intelligentiam fierent, caſu interim fortunaq'ue prodeunt. Reſtitutus quis valetudini eſt potu frigidę, quam tamen non ad ualetudinem, ſed voluptatis gratia ſumpſerit. Eodem modo caſu defenſa nauis a naufragio eſt, ꝙ eam tempeſtas aliqua ſtationi tutę applicuit. Domus certe aut lectica effingi caſu non poteſt, ſed ne omnes quoque artes fortuna æquæ participant, alię parcius, alię amplius plurimũ coniectura continentur, & ſunt opinabiles. Atque hęc plura fortaſſe ſunt, qua'm præſens conſideratio poſtulabat.

...uplex cu...ſque na...ra eſt, ...na quæ ...d formã ...fertur, a...a quæ ad ...ateriam ...em ſecũ ...o phy. li. ...p. ult.

Quemadmodum effectus coæui cum cauſa demonſtrentur. *Cap.* XV.

SEmper autem cauſa ea, quæ forma & eſſentiæ ratio eſt, quã magna ex parte pro medio accipi in ſyllogiſmo diximus, æquæua rebus eſt q̃rũ eſt forma, ſeu illę iã ſint, ſeu gignanť, futuræ ue ſint, iis quæ iã ſunt hæret indiuidua. In iis quæ gignuntur, gignitur cum iis quæ exoleuerunt, exoleuit in iis quæ futura ſunt, futura etiam ipſa eſt. Quamobrem defecit luna pridie? quia terra inter ſolem & lunam extitit media. Quamobrem deficiet poſtri die? quia exiſtet media. Quamobrem deficit modo? quia exiſtit media. Igitur in his cauſę cum effectis ſuis inuicẽ reſpondent, & quaſi pedem pariter ponunt: vnde & reciprocantur.

Quemadmodum effectus non coæui cauſam demonſtrent. *Cap.* XVI.

IN iis uero quæ ſimul non habentur, ſed cauſæ temporibus præeunt, quales parte plurima ſunt agentes: vt, Sardæ agreſsi, bello quod contra Medos ſuſceptũ eſt cauſam dedere: & raptores Helenæ, ut Ilium euerterenť. In iis inquam, nec reſponſus illæ, nec regreſſus ſeruatur, neque eadem neceſsitas demonſtrationis deſcẽdentibus atque aſcendentibus perpetua eſt: ſed ſi cœptum a cauſa ſit, concluſioni neceſsitas non affertur, ſi ab euentis affertur: ut, Domus eſt, oportet igitur parietes prius haberi. Parietes ſunt, oportet igitur fundamenta eſſe iacta. Agamus retro: Fundamenta ſunt, igitur & parietes. Parietes ſunt, igitur & domus, non ſequitur.

Quemadmodum cum hoc poſt hoc oritur, continuatio hæc accipienda ſit. *Cap.* XVII.

SEd hoc mirum cupiam illico ſit. Nam ſi ꝙ factum prius eſt, cauſa eius non dicitur, quod poſterius factum eſt, quo modo id continuandæ generationis cauſa fuerit? id eſt ne ſucciuus rerum ortus interpollari vnquã habeat, an tempus propterea ꝙ continenti ſerie eſt, uideri facit res, quæ modo fiant, contineri cum factis? Nam omnis generatio in tẽpore abſoluitur, eſſe quicquam generatum & factum, generationis cõſumatio finisq; eſt, ut punctus lineæ. Ergo quemadmodum linea inter puncta dirimitur, neque præterea cum parte quę conſequiť, continua eſt: ita ſi factum quicquam eſſe & generatum notaueris, neceſſe erit generatio inſequens attineri non poſſit cũ priore. Nã generatum eſſe aliquid in confinio temporis, & momento contingit. Tempus ex momentis non conſtat, neque generatio ex iis, quæ (quod cum præfatione dixerim ueniæ) ſub hoc nomine, generatum eſſe, intelligũtur. Sed hęc ab inſtituto noſtro aliena ſunt, diligentiusq'ue de iis in libris de motu egimus. Illud manifeſtum eſt in iis, quæ plerunque eueniunt, ab effectis ad cauſas, & a poſterioribus ad priora neceſſarium recurſum uideri. Siue enim generatio eſſet continua, inter effectum & cauſam, ſiue inter poſterius & prius, media cauſa interueniret, Nunc quod acceptio terminorum continua non eſt, ad immediata procumbit & ceſſat. Si domus ſit, & parietes: ſi parietes, fundamenta: ſi fundamenta, cementum, & lapides, Inter hos terminos nihil intercedit.

Quando demonſtrationes reciprocæ, circularesque, locum habeant. *Cap.* XVIII.

VErum quum aliqua huiuſmodi habeantur, quæ ſe circuitu quodam inuicem generent, in iis & demonſtratio obambulatoria locum habebit: quoniã hæc in totum reciprocant, ſibiq'ue modo cauſæ, modo effecta uicibus ſunt: ita in argumentando robur & fœlicitas par, ſiue ab initio, ſiue a ſumma auſpicium capias. Ter-

ra imbri madida halat uapores, hos ui caloris efferri neceſſe eſt. Ex his nubem cogi oportet, hac coacta imbrificataq́ue denuo madeſcit terra. Hoc autem eſt id a quo ſumptum exordium eſt. Res ergo in orbem deducitur. Vno aliquo poſito aliud oritur, quo orto ſubinde aliud naſcitur; quo nato, iterum ad originem reſilitur.

Effecte quæ maiore ex parte eueniant, probari per media eiuſdem generis. Cap. XIX.

SAne habitus hic maxime cernitur in iis, quæ perpetuo ac neceſſario generantur. In quibus enim neceſſarius eſt circularis motus, in iis & demonſtratio circularis neceſſaria eſt: in his uero quæ ſere, ac propenſius euadunt, directa ratiocinatio eſt. Nec ab utralibet parte initur, ut dictum eſt, ſed a conſequentibus tantum. Atq; in iis media quoque ipſa ex eodem genere cõiuga, & quaſi popularia adhibere oportet. i. quæ plurimũ fieri ſoleant, & poſsibilia non neceſſaria ſint.

Quemadmodum finitio indiuiduæ ſpeciei inueſtiganda ſit. Cap. XX.

SEd redeundum vnde abſceſsimus. Quum definitio demõſtratione confirmari nõ poſsit, per demonſtrationem reddi euidens poſsit, inuenienda nobis aliqua ratio eſt, qua uenari eam ueſtigareq́ue facile ſit. Ex iis quę in eo, quod rei eſſe eſt, adſunt communia, quorũ quædam extẽduntur ultra genus naturæ eius, quę ſumitur finienda: quædam citra conſiſtunt. Ineſt ternario aliquid eſſe (eſt enim numerus) ineſt imparitas, ſed ipſum eſſe ſupra eſt, q̃ numerus & q̃ natura ternarii. Nam & aliæ res dicuntur eſſe, quæ numeri non ſunt. Imparitas citra eſt, quia tantum ad naturam numeri pertinet. Adeſt quinario, adeſt ſeptenario, adeſt nonario, & cęteris eius formę, quibus omnibus numerus ineſt communis. Reponere igitur ac reſelire prædicata tot oportet, quot iuncta non excedant id quod finire uolumus, etiam ſi ſeorſum ſingula in plus ualeãt. Ineſt ternario numerus, ineſt imparitas, ineſt ut primus imparium ſit, atque hoc biſariã: & ꝙ eum numerus alius non metitur, & ꝙ in numeros alios referri aut reſolui non poteſt. Hæc igitur definitio termini eſt. Numerus impar primus incompoſitusq́; dupliciter. Harum conditionum prior omni numero impari promiſcua eſt: poſterior binario. Propria utraq; nulli extra quam ternario. Quàm uero hic ſit finis ternario liquebit, ſi conſtitutum ſit definitionem ineſſe rei, cuius eſt neceſſario, & ſoli, quorum utrunq; certiſsimum eſt. Neceſſario, quia quæcunque in definitione ſunt, in ſubſtantia p̃dicantur: quæ in ſubſtantia p̃dicantur, uniuerſalia & neceſſaria ſint neceſſe eſt. Soli, nam da non ſoli, erit ergo genus, & inerit pluribus. Sed credo quibus definitio inerit ternarii, quæ non ſint ternarii. Ergo huiuſmodi oratio definitio eſt, & quod eſt eſſe rei ſignificat. Eodem collectu definitio hominis ſarcitur, animal rationale mortale, uel animal bipes inceſsile. Atque hic modus finiendis indiuiduis ſpeciebus cuſtodiri debet.

Quemadmodum definitio generum inueſtiganda ſit. Cap. XXI.

GEneribus autem iis, quæ in ſpecies alias ſoluuntur ſparguntúrq́; definiendis, uia hæc ſeruabitur. Primũ ſumendæ ſunt omnes eius generis ſpecies indiuiduæ, ut numeri ternarius, binarius, cæteræ formæ. Fingamus .n. has eſſe ultimas ſpecies numeri, uel quauis alia. Item omnis ſpecies lineæ quæ ſint recta circũueniẽs linea. Omnes ſpecies anguli quæ ſint, acutus, retuſus, directus. Deinde harum ſpecierum definitiones promendę. ut paulo ante p̃cepimus. Tum ſumenda legendáq́; omnia quæ ſint ſpeciebus iis quæ definiantur, communia. Quid eſt linea recta? longitudo citra latitudinem, cuius pũcta media nõ prominent ab extremis. Quid eſt linea circũducta? longitudo citra latitudinem ad cuius ſummum lineæ omnes a centro ductæ ſunt pares. Quid eſt curua linea? longitudo citra latitudinem flexuoſa. In omnibus itaq; finitionibus linearum, longitudo citra latitudinem ut quiddam commune ponitur. Hoc reponendum, deinde redeundũ ad lineam, & in quo ex decem principiis ſit quærendum, & quoniam in quantitatis genere eſt, hoc ſumendum, & cum illo communi, quod in definitionibus omnium ſpecierum comperimus, iungendum. Ita definitio lineæ tota hęc fuerit: Linea eſt quantitas citra latitudinem longa. Nam[a] genus ſummum cum iis quæ omnibus ſpeciebus communiter inſunt, definitionem generis citerioris conſtituit. Ea enim communia ſumenda, quę ſupra non ſint, q̃ genus quod definitur: & quia ſupra non ſunt, ſoli generi proprium quiddam efficiunt: nam genus ex ſpeciebus ſuis conſtat: & quemadmodum genera per ſuas ſpecies ſunt,[b] ita quæ generi inſunt, per ſpecies ineſſe putandum eſt Principia ergo definiendi finitiones ſpecierum ſimpliciũ ſunt. Simplices audio indiuiduas: id enim quod ſimplex eſt, vbique rationem principii obtinet. Et hic definitionis generum modus, quoties in definitionibus ſpecierum aliquid continetur commune, tum ſcire oportet ſpecies illas ſub uno genere comprehendi non poſſe, cauſa exempli: Quid eſt altitudo animi? Primum ſumo uirtutis eius ſenſilia, hoc eſt omnes q magno animo memorantur fuiſſe, Alcibiadem, Aiacem, Achillem: omnibus his commune illud aderat, iniuriam acceptam impune abire non pati: ſed hic bellando vlciſcebatur, ille obiraſcendo, alius ſibi ipſi manum afferendo. Credũtur & Diogenes & Socrates magnanimi fuiſſe, nũquid & hos in eo magnanimos dixeris, in quo Achillem, Aiacem, Alcibiadem? Quod iniuriæ impotens eſſent? nequaquã, ſed in eo ꝙ res quæ in fortuna eſſent poſitæ, aſpernarentur inſuperhaberentq́. Ergo diuerſa in his & in illis uirtutis huius ratio eſt: illi propterea magnanimi appellantur, ꝙ notam honoris modice non tulerunt: hi propterea, quod bona fortunæ deſpicata contemptaq́; habuerunt. Nihil in his uiſitatur commune. Non eſt igitur magnanimitas genus, ſed duæ uirtutes ſunt omnino abiunctæ ac diſsimiles: ſed quæ ſocietate ſola nominis, ut cætera homonyma, conuenire uideantur.

[a] Hic ſunt aliquantulum græca uerba diuerſa a latina interpretatione: ſic enim ait Themiſt. ἔστι γὰρ δὴ τῷ γένει, ὅσα κοινὰ ἐστὶν ἐν τοῖς ὁρισμοῖς τῶν ὑπ' αὐτὸ ἀτόμων εἰδῶν. hoc eſt per genus enim inſunt communia omnia, quæ in definitionibus indiuiduarum ſpecierum inſunt generi ſuppoſitarum. [b] Hæc recte ſunt intelligenda, nam ſi pingui minerua percurrantur, maximas afferent anguſtias. Si enim quæ generi inſunt per ſpecies inſunt, uniuerſa ea ruunt quæ de uniuerſali. ac de eo quod per ſe dicitur in primo lib. ſunt expoſita. immo hæc uidentur penitus aduerſari uerbis illis græcis, quæ nuper annotauimus.

Facilius ſpecies quàm genera definiri. Cap. XXII.

EX iis delucet, longe facilius ſpeciem indiuiduam finiri, q̃ genus. Ea enim quæ ſingularibus inſunt communia, magis q̃ quæ ſpeciebus, perſpicua ſunt. Definitio ſpeciei ex ſingularibus, definitio generis ex ſpeciebus colligitur ſane. Prętera euidentior ſpeciei q̃ generis agnominatio homonymaq́; eſt. [a] Proinde ſpecies dicitur ſenſuum eſſe, Senſilia facile dignoramus, homonymæ ſint, nec'ne, ut hominem pictum a uero. Agnominatio

natio generum, nõ niſi per collationem ad ſpecies diſcernitur: ideo animal dictum homonymως animal uocaſ, quia & homo pictus homonymως homo intelligitur.

a Hæc græce ita leguntur: ὅτι τὸ μὲν εἶδος, αἰσθητῶς λέγεται, ταῦτα δὲ λέγειν ῥᾷον εἶναι ὁμώνυμα εἴπερ μὴ, ideſt quòd quæ ſecundum ſpeciem dicuntur, ſenſilia ſunt cognitu facilia, etiamſi homonyma fuerint.

Quemadmodum diuiſio utilis finientibus ſit. Cap. XXIII.

Medius terminus uidetur materia ſyllogiſmi.

SI hęc uera ſunt, expeditius uidetur finibus quęrẽdis a ſpeciebus incipere ſubireq; colligendo, q̃ a generibus deſcendere diuidendo. Diuiſio certe per differẽtias generum commodiſsima eſt ad ſumendum, quę per ſe, & uniuerſaliter prędicatur: quoniam ordine quodã incedit quaſi gradarim, incernendo & ſeligendo quæ per ſe adſint. Semper enim differens generi diuiſio additũ, genus hoc diducendum per differentias alias eſt, idq; uſq; eo perſequi oportet, dum finitio e duabus rebus perfecta, genere & differentia citima, coaleſcat. Dixi genere, quia omnes ante citimam differentię, ſi cum genere cõmittantur, integrum genus unum attollunt. Quod quidẽ etiamſi innominatum eſſet, tamen uis in eo generis appareret. Nam & ualeret in plura, & in eo quod rei eſſe eſt prædicaretur. Modus hic mirifice ad ordinem confert. Nec pręter quicquam eorum quę in ſubſtantia continẽtur. Nam ſemper neceſſe differentias maiores priore ſitu diſponere, neu quæ uellicatim inconditæ aut præpoſtere adducantur. Quod ſi forma hæc in diuiſionibus neglecta erit, ſæpe fiet ut genus non in differentias generis, ſed in alias diſtrahatur: ut qui animal in totipenne & ſciſſipenne diuideret, is non animalis, ſed uolatilis differentias afferret. Illæ animalis differentiæ ſunt, uolatile, greſsile, aquatile. Prima igitur in hæc committenda diuiſio eſt, deinde animal uolatile, genus alterum in totipẽne & ſciſſipenne ſoluendum. Ac primæ quidem differentiæ in quodq; genus conueniunt: aĩalis differentiæ in quodq; animal cadunt, uolatilis differentię in totum auitium, piſcis differentiæ in omne piſcitium. Hac via eunti, & ordinem hunc ſeruanti, nihil p̃termittitur, nihil redundat: ſi aggrediaris alia, neceſſe eſt collabare, & in ſcienter facias.

Contra Speuſippum, qui putabat ſciri oportere omnia, eum qui recte finiret. Cap. XXIIII.

VIſum autem Speuſippo eſt, utique nõ recte, eum qui definiturus ſit, ſcire omnia oportere. Neceſſarium, inquit, eſt omnes rei differentias teneri, per quas genus id quod definire uelis, a cæteris differat. Hoc nemo aſſequi poteſt, qui cætera non cognoſcat. Primum id non eſt neceſſe omnes differentias ſciri, propterea ꝙ infinitæ ab accidentibus trahi poſſunt, quibus res eadem ſpecie comprehenſæ inuicem diſcernuntur: ut, Socrates a Platone, & Zanthus a Callia. Quocirca nihil attinet ſcire has, neque ad ſubſtantiam rerum indicandam, neq; ad finitionem earum conſtituendam. Deinde qui genus in differentias propinquas & contrarias diducit, ut animal inrationale & irrationale, & præterea cognoſcit hominẽ in altero membro diuiſionis reponi, & ſumit rationale, non illico neceſſe eſt eum ſcire, quæcunque ſub irrationale, quod alterum membrum diſtributionis eſt, cadunt. Nam abundãter ſcitur, hominem eſſe animal rationale, ſi intelligitur ſub altero diſcrimine contineri poſſe. Rurſum animal rationale, aliud mortale, aliud ĩmortale. Sumatur mortale, nihil neceſſe præterea eſt, ut quæ immortalia dicantur, quærere labore has. Ergo *a* hæc oratio ſpeciei, quæ comitatu differentium omnium ſepta exaggerataq; eſt, definitio ſubſtantiæ appellatur. Illud adeo non poteſt dici, quum ſpecie diceremus ſub altera obſeruarum neceſſario comprehendi. Sumptum id eſſe utiq; non confeſſum. Nihil enim æque perſpicuum eſt, q̃ ſi differentiæ generis proximæ iunctæq; afferantur. Et quæ ita iuxtim ex altera parte adhibitæ reſpondenteſq; ſint, ut nihil medio ſpacio hiet, ſpeciẽ in altera earũ includi.

a ὅταν δὲ οὕτω βαδίζων ἐφαρμόσῃ τὸν λόγον τῷ εἴδει, καὶ μηκέτι προσδέηται διαφορᾶς, ἕξει τὸν λόγον, id eſt quando uero hoc modo procedens, orationem ſpeciei ita accommodauerit, ut non ſit ulterius opus differentia, definitionem ſubſtantiæ erit adeptus.

Tria præcepta diuiſionum. Cap. XXV.

PLane in diuiſionibus, quæ ad finitionum momenta pertinent, triplex obſeruatio neceſſaria eſt. Primũ ſumẽda ſunt, quę quæcunque de re quam finimus; dicũtur prędicatione quid ſit, ut genera & ſpecies, cum quibus differentiæ eorum ſciſcendæ. idq; ex Topicis petendum. Nam quemadmodum loci ſunt, quibus accidẽs quicquam ſit, nec ne, diſcernitur: ita ſunt quibus genera & differentiæ ſubſtantiales noſcuntur. Alterum præceptum eſt, ut differentiæ collocentur & digerantur in ſeriem. Hoc fiet, ſi maiores quaſq; loco priore conſtituas. Tertium eſt, ut diuiſio uſque eo euadat, dum perueniat ad ultimam ſpeciem, quę ultra concidi non poſsit, & dum proprium quiddã ex omnibus exeat, quod in aliã rem nequeat trãſferri. Orationem his rebus ac præſidiis ornatam ex promittere poterimus abſolutam eſſe finitionem, ut quæ in eo quod rei eſſe eſt, prædicetur, & cũ eo quod finiendum ſit quadret.

Solum uniuerſalia definiri. Cap. XXVI.

SEmper autem definitio uniuerſalium eſt, quemadmodum omnis & diſciplina & ars. Medicus ualentia ſpectat non huius oculi, ſed ſimpliciter ſpeciei, & ſimpliciter oculi. Sicut uero in demonſtrationibus primum id curari debet, ut concluſio ſeria ſit: ita in definitionibus, ut res quæ definitur, fiat cõſpectiſsima. Obſcuritatis multæ ſunt cauſæ, præcipua ea quæ in aſsignatione differentiarum poteſt contingere. Quapropter quærendis iis caute & ſolicite uerſari oportet, quia communes pluribus ſunt. Definitio quemadmodum per demonſtrationem euidens fieret, & quemadmodum ueſtigari haberet, exequuti affatim ſumus.

Ex ratione diuiſionum, & commentatione diſſectionum, uberem copiam diſſoluendis quæſtionibus comparari. Cap. XXVII.

AT uero facile ſit, cauſam quamobrem quicq; eſt, reddere, & quærentibus de nobis quicquam, abundanter occurrere, & ratio diuidendi & diſſectionum cõmentatio in promptu habenda, quam nobis primus Ariſtoteles perſcripſit. Si enim quæ propriæ ſingulis generibus ſunt diſſectiones noſſem⁹, ſuppeditaretur nobis ad ſciẽdum quod quæq; res ſit, mirabilis copia. Nam ea quæ generibus omnibus inſunt communia, per ea quæ ſigillatim habentur exquirere eſt. uerbi gratia: In animali animatum & ſenſibile per diſtributiones ſcimus. Quum enim ſubſtantiam per animantem & inanimãtem diuiſeris, tum comperies animal in ſubſtantiam animantem referri. Denuo, quum ſubſtantiam animantem in ſenſibilem & in inſenſibilẽ ſolueris, tum intelliges aĩal in ſubſtãtiam ſenſibilem reponi. Hęc per diuiſiones noſcunt. Per anatomẽ uero, id eſt, mẽbrorũ conſectionẽ, intellectum eſt; omne animal ex humidis & ſiccis cõſtare. Eadẽ ratio ad ſingulas ſpecies accõmodata magno uſui erit.

Proinde & piſcem proſcindere, & auem exdorſare utile fuerit iis, qui communia piſcibus & auibus uolunt excipere. Quamobrem quædam communia ex diuiſione ſummi generis, quędam ex diſſectione iſta ſumẽtur: qui hæc ad manum habuerit, cauſas plurimarum rerum cognoſcere & reddere poterit. Omnia nanque quæ in genere uniuerſo inſunt, per ipſum genus in ſpecies quoq; tranſeunt. Quamobrem ſciſſipenne animal gallinaceus eſt? quia uolucris. Quamobrem caret pulmone glanis? quia piſcis. Quo'd ſi genus non habet nomen, tamen effectio aliqua deprẽdi poteſt, quæ compluribus ex natura ſit communis, ut cornigerum eſſe, ex hac quæ ſequunt adiunctaq; ſunt ſpectanda Primum eſt omaſum habere, (eſt autem omaſum, boum, & ruminantium uenter) alterum ex primoribus maxillæ ſuperioribus dẽtibus carere, Hæc ex anatome colliguntur. Rurſum quibus contingit cornuta eſſe, ceruis, bubus, capris, iis illa ineſſe neceſſe eſt, quæ ex hoc ꝙ cornua habentur, ſequi ſolent. Illud ergo fuerit medium. Si quæratur, quamobrem bos omaſum habet? quia cornigerum animal eſt. quamobrẽ ceruo uita longa? quia uacat felle. Sed & hoc medium ex diſſectione ſumptum eſt, ꝙ uero ex medio conſequitur, accidit medio. Accidit & iis quorũ communis affectio eſt. Medium igitur modo per conſectionem, modo per diuiſionem accipitur. Sunt & quæ proportione ſola communia ſint, ut ſpina, os, ſepium. (Eſt autem ſepiũ quiddã inſitum ſepiis ualidiuſculum, latiuſculumq;, fungoſum ac friabiale, inter ſpinã, & os naturam mediam referẽs.) Hæc ſeligere oportet, ut q̃ſtionibus in hoc genere propoſitis reſpondere in promptu cuiq; ſit.

Cauſas plurimorũ rerum reddere poterit, qui rõnẽ diuidẽdi & anatomẽ ad manus hñent

Quæ ſint eædem quæſtiones. *Cap.* XXVIII.

QVæſtiones autem eædem dicuntur, quæ idem mediũ continent, & quibus eadem ratio ſatisfacit. Quamobrem lapis magnes trahit? quamobrẽ electrum? quãobrem cucurbicula medicinalis? Horum omniũ, ut Platoni placet, cauſa eſt reciprocatio: (ſic enim antiperiſtaſim uoco) Idem medium uel ſpecie intelligi uolo, uel genere. Specie idem in exemplo ſuperiore eſt, Nam tria illa mira reciprocationi aeris tribuũt. Genere hoc modo: Quamobrem Echo redditur? quamobrem aſpiciẽtes in ſpeculum formam ſuam agnoſcunt? quamobrem arcus cœleſtis fit? Omnia hæc per refractionem & diſſultationem contingunt. Aeris, echo: obtuitus, repræſentatio radiorum arcus. Quæſtiones igitur inter ſe eodem, quo & media, diſcrimine differrent. Ita aliquæ ſpecie, aliquę genere conſentient.

Quæſtiones quaſdam ſub quibuſdam quæſtionibus contineri *Cap.* XXIX.

ESt & modus alius, quo inter ſe quæſtiones multæ conueniunt, ut quum cauſa vnius quæſtionis ab alterius pendet, & continetur ſub illa. uerbi gratia: Quamobrem Nilus torrentior ab Idibus uidetur? quia menſis quo modo exit hyemãtior eſt. Atq; hæc una eſt quæſtio, quamobrem hyemantior eſt menſis, quomodo exit? qa luna iã decreſcit, & collucere deſinit. Hæ duæ quæſtiones diluunt cauſa una fere, id eſt coitu ſolis. Sed intereſt, ꝙ coitus proxima ratio eſt, ꝙ luna interluniis collucere deſinat Remota, ꝙ menſis uergens hyemantior ſit. Remotiſsima, ꝙ menſe prono fluuius concitatis & properantibus aquis uehatur.

Demonſtrationis ex reciprocis conſtare. *Cap.* XXX.

AD hæc ambigat quiſpiam de cauſa, & eo cuius eſt cauſa. Cauſam, ipſum medium uoco: id cuius eſt cauſa, concluſionem. Quemadmodum medio allato ponitur concluſio, ſic ſiquid in contrarium cõmeet concluſione poſita, uti medium afferatur. Periculoſum id uideri, ne omnis demõſtratio redux & reciproca euadat. Deficit luna, quia interponitur terra: Interponitur terra, quia deficit luna. Sed quemadmodum ſubabſurda res eſt, demonſtrationem conſtituere ex retortis, atq; iis quæ inuicem probentur: ita demonſtratio putanda non eſt, quæ nullo modo aut ex cauſa, aut ex aliquo, quod cogitatione prius ſit, ducatur. Nam lunam deficere, non eſt cauſa ꝙ terra ſe mediam oggerat, ſed poteſt eſſe concluſionis, utique rei non poteſt, Atque hoc latiſsime patet, quãdoquidem defectus lunæ in definitione terræ: aut interpoſitionis illius non ponitur. Contra in definitionem defectus terra & interpoſitio eius ingreditur. Quod ſi nõ reciprocarentur, ſed concluſio ſemper effectibus mãdaretur, medium cauſis neceſſe eſſet plura media, & plures cauſas haberi eiuſdem concluſionis, ꝙ fieri non poteſt. Porro tam effecta q̃ cauſæ in demonſtrationibus uicem uniuerſalium cauſarumq; obtinent, & tum hæc, tum illa in ſubiecto genere continentur. Quamobrem decidua arboribus folia ſunt? ſiue cauſam afferras amplitudinem foliorum, ſiue inopiam humoris calidi, uterq; ordo ſtabit. Quę defrondeſcunt earundem folia exilitare caloris humidi contrahi, & quarum folia contrahuntur, eaſdem frondes dimittere. Nullum autem incõmodũ ſuſcipit, ſi cauſa talis cum ſua concluſione retorqueri dicatur. Nec enim eadem ratio utrinq; reciprocandi eſt, ſed quum ab euentis ad cauſam ſubitur, ſyllogiſmus tantum uocatur: quum e contrario eſt, abſoluta demonſtratio dicitur. Sane media plura, & cauſę plures eiuſdem rei eſſe, niſi p accidens non poſſunt. In quo genere demõſtratio a ſignis, & ex accidenti proficiſcitur. Quamobrem folia decidũt arboribus? quia contrahuntur & obareſcunt. Vnde ortum incendium eſt? ex reliquis cinerum aut carbonum. Sed dictum ſępe eſt, demonſtrationes hac forma diminutas imperfectasq; eſſe, atq; in iis media, non cauſas rei, ſed complexionis intelligi. Explodenda igitur ab inſtitutione noſtra hæc ſunt, ſed præcipue quę per accidens cõſtãt, ut ex quibus interrogationes ſcitæ afformari nõ poſsint. Nemo enim quærit quamobrem arbuſta nigra, aut uitis pulla, aut ſuffulta platanus folia deperdant, ſed ſimpliciter quamobrem arbores nudentur. Huius rei una eſt omnibus arboribus cauſa, & merito: Cauſa enim ꝙ folia amittãt, definitio eſt, & eẽntia illius caſus, quæ nihil aliud eſt, q̃ contractio humidi: quemadmodum cauſa defectus lunæ nihil aliud eſt, q̃ interuentus terrę.

Ex his uerbis dilucidẽ hẽtur mediũ in demõſtratione eſſe paſsionis definitionem.

Medium ſequi conditionem maioris extremitatis, *Cap.* XXXI.

IN demonſtrationibus ex iis terminis, qui in concluſione collocantur, Maior extremitas dicit, cuius cauſa medium eſt: Minor extremitas, cui medium cauſa eſt: Medium ipſa iam cauſa. Ratio igitur maioris extremitatis, quæ in concluſione ponitur, medium eſt: quo circa maiori extremitati reſpondere medium oportet, ut ſi homonyma, id eſt cognominis hæc ſit, homonymũ & medium ſumatur. ſi ad proportionẽ ſimilis, id eſt analoga, eodem modo & mediũ ad proportionem ſimile afferat.

Quemadmodum reciprocent ſubiectum & affectio. *Cap.* XXXII.

DE reciprocatione autem cauſæ, & eius cuius eſt cauſa, & ei cui eſt cauſa, ita res habet. Voco id cui eſt cã ſubiectũ, arborẽ, uitẽ ficum. Id cuius eſt cauſa, affectionẽ, defrondeſcere. Cauſam, humorẽ cõtrahi, aut qđuis aliud. Dictũ eſt ſupra, cauſam & id cuius eſt cã inuicẽ cõmutari, ſi eiuſmodi ſint, ut definitio cauſa ſit, id quod

definitur effectum. Nunc quemadmodum reciprocet cum ſubiecto, breuiter explicandum uidetur. Si ex genere ſubiecto ſingulare aliquod & ſenſile adhibueris, locũ reciprocatio non habebit: ut ſi quæſieris, quamobrem ficus, aut morus folia dimittant. Nã dimittere folia & humorem, inopia caloris conſiſtere, affectiones ſunt amplius tuſæ, q̃ ut commeare poſsint cum ficu. Sin uero arbores in commune attuleris, quibus folia decidunt, tum reciprocatio & coęquatio ſeria & incolumis fuerit. Oportet igitur id ſciri, quod omnibus arboribus quæ amittũt folia, ineſt communiter, ut ex eo id ſnmamus, quod ſubiectum huius affectionis ſit, de quo neſtenda ſit quæſtio quamobrem. Huic enim primo cauſa inerit medium, & quod plus eſt, inuicem commeabunt. Obſeruatum eſt non cadere arboribus folia, niſi quibus illa ſint lata, cum hoc & cauſa ipſa & id cuius cauſa eſt, reciprocat.

Eiuſdem effecti plura eſſe media, ſed non prima omnia. Cap. XXXIII.

SVnt autem in quæſtionibus iis termini quatuor, decidere folia, ſuccum concreſcere, latifolium eſſe, ficus. Duo ſunt extremi, duo ſunt medii, ſed unus ſubiecto propior & ſubiecto communior, alter prędicato affinior, cum quo & reciprocat. In iis igitur, quorum media plura ſunt, utrum eorum cauſam dixeris, quod de ſubiecto prædicentur affectio, nimirum id quod iunctius ſubiecto eſt, quia per hoc ineſt & remotius. uerbi gratia: ficum eſſe latiſolium, potius cauſa eſt, q̃ ei folia decidãt, quoniam per hanc habetur alia cauſa in fieri, quæ eſt ſuccum conſiſtere, inareſcereq;. Dicat aliquis clariſsime uideri plura eſſe in quibuſdam eiuſdem rei media. Nam in commune cauſa deſiquii, & interuentus Lunæ in Sole, & interuentus terræ in Luna. Certe plures finitiones eiuſdẽ rei afferri non poſſunt, nominis poſſunt.

De habitu principiorum, et quemadmodum cognitio uniuerſalium in homine pariatur. Cap. XXXIIII.

DE demonſtratione dictum eſt ut conſtet, dictum etiam de ſcientia demõſtrandi, cuius opus demõſtratio eſt. Nunc de principiis eius, quemadmodum cognitio eorũ ingeneretur in nobis, & qui habitus ſit, quo illa innoſcantur diſſeremus. Sed antequam deſcẽdimus, purganda quædam & amolienda, quæ uidentur obſtare, Neceſſe eſt prima principia aut cognoſci a nobis dicere, aut non cognoſci: ſi cognoſcimus, aut demonſtratione, aut alia uia cognoſcimus. Item aut ſcientia, aut uirtute omnino aliqua: pleraque enim ſciri per demonſtrationẽ non poſſunt, quæ nihilominus ſciuntur ut finitiones. Sciri certe principia demonſtrationis, neceſſe eſt eum qui ſcire uult, quæ de principiis oriuntur, idq́; ſupra etiam Ca.6.li.1. probauimus. Nec illud prætermiſimus principia demõſtrandi, demonſtratione oſtendi non poſſe. Videamus nunc, ſiquid horum quæ prima immediataq́; ſunt, ſcientia ſaltem aliqua, aut potentia ſit. Sed a quæſtione illa initium capiamus, principia hæc iam inde ab ortu noſtro inſignita impreſſaq́; animo ſint quidem, ſed lateant. An uero tum demum quum adulti iam ſumus percipi a nobis, cognoſciq́; ſoleant? Et Hercules inſita illa in nobis aliquando eſſe, nec intelligi, non poteſt defendi: q̃a quẽadmodum demonſtrationem tenere nemo poteſt, ſi tenere ſe ignoret, ita nec ſcire principia qui ſcire ſe neſciat, tanto præſertim exquiſitiore horum noticia q̃ demõſtrationis. Altera adeo pars, quę uult principiorũ noticiam, progredientibus & confirmatis ętatibus ali, diſſentanea a nobis eſt, qui ſtatuimus omnẽ doctrinam diſciplinãq; ex præſumptis quibuſdam & ante perceptis exiſtere. Nihil enim principio ſuperius prius'ue eſt. Hæc ſunt quæ controuerſiam pariũt, nec diſſolui poſſunt niſi uis animę aliqua inueniatur, quæ prima inter cæteras cognoſcat, & a qua principiorum intelligentia originem habeat. Ac uidetur quidem hæc omnibus animalibus data, quippe quibus innexa ſit diſcernendi quædam iudicandiq́; ratio. Sed quãuis omne animal inſtructum ſenſibus ſit, non tamen iudicio æque ualet omne. Sunt enim ex iis alia, quæ abiuncto ſenſili ſpectrum eius diutius ſeruant, alia quæ non ſeruant. Eorum quæ non ſeruant, quędam omnino non ſeruant, ut muſcæ, uermiculi, culices: quædã exiliter, ut brutorum & auicularum nonnullę quæ cãtibus, quos audiunt, inſueſcũt. Ea in quorum animis res ſenſibus perceptæ non manſitant, nihil ſine ſenſu cognoſcũt. At quibus digreſsio ſenſili imago eius inſculpitur, (ut ſi Socrate abeunte, formam eius detineant animo) poteſt iis alia cognitio, q̃ quæ per ſenſum accipitur, contingere: atque hæc in animalibus imperfectis. Memoria dicitur, cuius id officiũ modo eſt, ut ſimulachrum rei eius, quæ accepta ſenſibus eſt, in theſauro ſuo diu cuſtodiat. Quædam præter hoc & connectere, quæ in memoria condiderint, poſſunt, & ſimilia ſimilibus conferre. Quod genus rationalia perfectaq́; ſunt. De ſenſu itaque proficiſcitur memoria, ut dictum eſt, de memoria oritur peritia & experientia, utique ſi de aliqua re ſæpius agitatum cogitatumque ſit. Nam memoriæ (ut ita loquar) multæ vna exit experientia. Hoc enim quod fel diſcutit, primũ ſenſu percipio ueratrum eſſe, deinde & recordor, iterum ſentio, & iterum uſum eius agnoſco, & iterũ memini Simul hoc periculũ ſæpius fecero, tũ ex pluribus ſenſionibus memoria una coaleſcit, & ex memoriis multis peritia hæc conſurgit, ut ſciam ueratrum bilem trahere. Hæc peritia in dies accreſcit, & ſenſu & experimentis, memoria confirmatur, tandemq́, enunciatum uniuerſale reponit, idq́; in anima obmanet: Tale omne ueratrum purgat.

Vniuerſale a ſenſu ortum habere, & ab intellectu formari. Cap. XXXV.

VNiuerſale autẽ notio eſt quędã in ſingularibus reperta, & ad plures differentias pertinens. Hæc initiũ artis & ſciæ oĩs eſt: artis, ſi circa ea ſit, quæ oriunt & occidũt. ſcię, ſi circa his contraria. Neq; igitur iam inde ab initio uitæ principia ſciuimus, alioquin pfecti abſolutiq; naſceremur. Neque item ab alia potentia priore præſtantiore'ue oriuntur hæc, alioquin cõfitendũ haberemus aliquid p̃noſci ante principia, ſed a ſenſu & memoria congregantur. Nam quẽadmodum inclinato exercitu fuſoq;, ſi unus aliquis reſiſtere incipiat, ſępe fit ut alius primũ, deinde alius atq; alius cõuolet: demũ globo facto, & fauore multorũ addito animo, tota acies iterat pugnam, & redintegrat prælium. Ita de ſimulachris dicendum, & reliquis inhærentibus earũ rerum, quæ ſenſu hauriuntur, primo ueſtigio ſecũdum allinitur, ſecũdo tertium nectitur, ab iis alia confluunt corrogantureq;. de quibus poſtremo utilis quædam notio conualeſcit. Hæc enim animę acrimonia eſt, ut etiam ſi genera, quæ accidunt ſenſibus continenter laberentur, & fluerent, tamẽ ſimilitudines eorum excipere & memoria cõtiuere poſſit, & quod in ſingularibus cõmune uniuerſaleq́; eſt, deprehẽdere notareq;. Nã & ſenſus hoc p̃cipit. Quoties. n. Socratẽ quis agnoſcit ſenſu, una & hominem agnoſcit in Socrate. Et qui hoc rubẽs, hoc cãdidũ uidet ſimul & rubẽs & candidũ uidet: Nec quiſquã eſt qui Calliã & hominẽ, ut eãdem oĩno rem ſentiat. Alioquin ſicut nõ eſt niſi vnus Callias, ita uidere non poſſe alium hominem niſi Calliam. Sed quum Socratem uidet, uidet in Socrate id, quod in aliis quoque hominibus ſimile communeq́; ineſt. Quare ad quendam modũ uniuerſale ſenſu percipit,

non tamen ſeorſum a ſingulari, ſed obiter ſubindeq́; Alia quippe uis eſt, qua ſenſu circa ſua incidentia ſubiectaq́; occupato, ipſa vnum ex multis rimatur, indifferens ex differentibus, idem ex diuerſis, promiſcuum ex impromiſcuis colligat, hominem ex Ariſtone & Callia, animal ex homine & leone, ſubſtantiam ex animali & planta. Durat enim aſcenſus hic uſque eo, dum multa in aliquid, quod unum omnino ſimplexq́; ſit, reducamus referamusq́;, & tanquam religemus.

a Sic ait ipſe græce: καὶ ἔστι τὸ καθόλου τὸ ὅμοιον καὶ ταυτὸν ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον καὶ τὸ ἐν τοῖς πολλοῖς: hoc eſt, uniuerſale autem eſt id quod ſimile atque idem in ſingularibus & multis eſt. b Græce aliter Themiſtii. loquitur, ſic enim ait: Artis, ſi circa ea ſit quæ ab ipſa fiunt: ſcientiæ, ſi circa ea quæ a natura.

Quemadmodum uniuerſale per inductionem accipi intelligendum ſit. Cap. XXXVI.

QVamobrem modus quo vniuerſale conſtituitur cognoſciturq́; inductio eſt. Inductionem accipio ac parte aggreſsionem illam rationemq́;, per quam ex notitia particularium utcunque ad intelligentiam uniuerſalis uenitur. Huius rationis aſſumptiones, ipſi erunt ſenſus. Nam ſenſus quoque principia & cauſę ſunt, ut ſingularia noſcitentur. Vniuerſale mentis opus eſt, & ab ea effingitur. Huic enim proprium vnire & cogere eſt, atque (ut inquit Plato) infinibilia fini obſtringere. Diuidit illa componitq́;, pluribus modis conuariat atque commutat, omnino agilis & permobilis natura eius deprehenditur. Porro inductionis huius in qua ſenſus uicem obtinet ſumptorum, uniuerſale concluſionis, non ſtatim a ſumptis concluſio ſequitur, nec paruo tempore abſoluitur, ſed inter ſumpta & complexionem aliquanta uis incidit temporis. Nam ſumpta illico afformare incipit ſenſus, ſed quum proceſsit ad modum, ac diu exercitus eſt, tum ea uis animi quæ intellectus nominatur, concluſionem ipſam ſubiungit. In hoc autē opus eſt ętate longa, & ad cognitione multa: quia quod effuſum ſparſumq́; eſt, niſi ſpacio temporis cogi, & in vnum conferri non poteſt.

Principia in nobis non natura eſſe inſita, ſed creari ab intellectu. Cap. XXXVII.

SEd adeo paulatim ſenſimq́; aſſuitur inductio hęc, ut cōtinuatione ipſa lateat, unde orta pfectaq́; ſit. Quapropter contingit multos credere naturam homini notitias quaſdam ingenuiſſe ſine doctrina, nec intellectū eē, qui de ſe illas promeret excitaretq́;, quod falſum eſt. Quam uero hęc ſola uis animę ſit, quę uniuerſales & immediatas propoſitiones communiat, hinc docebimur. Habituū qui ad intelligentiā ptinēt, alii ſemper ueri alii non ſemper ſunt. Nō ſemp ueri opinio & ratiocinatio: uterque enim earum rerū eſt, quæ aliter eſſe poſſunt ac ſunt. Sed opinio fere ſpectatiui generis eſt, ratiocinatio adminiſtratiui. Veri ſemper ſunt, ſcientia & intellectus, & ſciētia principiorum non eſt. Nam ſcientia eſt noticia p demōſtrationem quęſita. Relinquitur intellectum eſſe cui principia debeantur. Nam principia exactius & exquiſitius cognoſci, q̃ quæ a principiis ſunt, oportet. Solus intellectus exquiſitior omni ſcientia eſt. Intellectus igitur hic, qui principia ſcientiis miniſtrat, quem primum natura indidit homini, & qui intellectus potentię dicitur, ex ſimplicibus ſit oportet. Hic ceu animę oculus eſt. Hic initio uitæ iudicio & ratione omni caret. Per hunc homo ſtatim ab ortu ſuo rationale animal natura exiſtit. Hic nobiſcum ab ineunte ętate ad obeūtem ſenectam augetur, prouehiturq́;. Primum notionas ſimplices capit, quas terminos uocamus & incompoſitas uoces, quæ prima orationis tanquam elementa ſunt. Nam hominem, terram, algidum, candidum, ſtatim a pueris efferre, & audita ab aliis incōplexu intelligere poſſumus. Deinde quum paulum proceſsimus, tum & progrediēs confirmatur animus, & ſimplicia incipit nectere, & quid ſit homo agnoſcere. Adhuc proficiſcente longius ætate, quaſi adultior fit, ut iam & conflare uniuerſalia & commentari a ſe poſsit. Nec ceſſat profectus, quouſque ad expletionem quandam & abſolutionem naturæ perueniat, & habitum intellectualem, per quem rationale animal ſumus, attollat. Ac certe accidit ſimile quiddam animo, quod corpori: nam paruuli primo ſic iacent, ut neq; flectere ſe, neque ingredi ualeant. Deinde ut quadrupedes reptant, tum erigunt ſe & incedunt ut bipedes, nec indigent comite, qui manum det. Adeo uero promouēt hoc proceſſu, ut iam & ad curſum uegeti, & ad omnes uſus corporis firmi robuſtiq́; ſint. Eodē modo animus primum nominare tantum res poteſt, & intelligere quæ nominat: tum componere & meditari. Poſtremo uniuerſalia quædā iudicia & notiones ſcrutatur, quas protinus q̃ elicuit, in ſeipſo deponit, atque conſignat.

Intellectus potentiæ eſt ceu aiæ oculus.

Intellectum eſſe habitum principiorum, quemadmodum ſcientia habitus eſt ſcitorum. Cap. XXXVIII.

INtellectus igitur principium ſcientię eſt. Principio utique principiorū noticia tribuenda ſubiiciendaq́; eſt, quemadmodum ſcientiæ omnia, quę ſciri per demōſtrationem poſſunt. Ita enim principium ad principiū ſe habet, ſicut ſcientia tota ad totum id, quod ſubiectū ſcientiæ eſt.

THEMISTII IN LIBROS POSTERIORVM PARAPHRASEOS.

F I N I S.

HERMOLAI BARBARI PATRICII VENETI ZACHA-

riæ Filij, in Paraphraſin Phyſices Themiſtij, Præfatio

ad Antonium Galatheum.

PHILOXENVM Eryxidis & Gnatonem Siculum gulæ proceres, immo uero extremos ac perditos gulones cupediuorasq; infamant literæ, quòd conuiuiis adhibiti emungere ſe in pultariis ſoliti eſſent, ut abſtinentibus cæteris, ſoli epulis ampliter fruerentur. Idem mihi uidentur peccare, qui ſtudia liberalium artium docere, aut ſcribere ingreſſi, uocabulis ſordidis & ex intima plebei ſermonis fæce acceptis, fœdant & contaminant omnia, ut bonis mentibus & præclaris ingeniis, aut auerſis, aut perterrefactis, ſoli rerum potiantur, uoluptenturq; citra æmulum. Ita fit, ut qui paulo modo humanius educati inſtitutiq; ſunt, non reformident hæc adeo, ſed fugiant, oderint, deſpuant. Contra rudiſsimus quiſque infantiſsimusq; admoliri manus iis audeat. Quod non contingeret, niſi quòd (ut in prouerbio eſt) balbi balbos intelligunt. Ac ſunt quidem nonnulli tam male affecti animatiq;, ut putent quæ in philoſophia matheſi iuris ſcientia tractantur, Latine dici aut explicari non poſſe, non tam propter egeſtatem linguæ, & rerum nouitatem, (ut Lucretio uidetur) quàm quòd ſentiunt humanas literas quaſi negocium faceſſere, & impedimento eſſe maioribus doctrinis. In quo alii etiam importunius ſtolidiusq; affirmant, pugnantia eſſe hæc non alio genere, quàm ea, quæ deſperata & contraria animantibus dicuntur. Proinde uitio uertunt, ſi quis utrunque aut iunctim condiſcat, aut ab eloquentiæ ſtudiis ſe ad philoſophiam conuertat. Hi ſunt qui plauſus modo in celebritatibus captant, qui per urbes uehuntur conſpicui, qui unicos ſe Ariſtotelis lectores narratoresq; & credunt & prædicant. Durius fortaſſe uerbum, quam ut uel homo minime iurgioſus immodeſtusq; afferat, uel ut abeſſe ab eo inuidia poſſit, ſed (forte fortuna) dicendum eſt, nihil æque pernicioſum in omni republ. eſt, quam iſta perſuaſio, nihil tota uita incommodius, indignius, fœdius, quàm peruerſio hæc & deprauatio ſtudiorum. Addicerem hoc neceſſariis rebus & teſtibus, ſed nolo eſſe longior in re non dubia. Illud non poſſunt tacere hoc quod uulgo creditur, philoſophos non eſſe rebus gerendis aptos gnauosq; non aliunde habuiſſe ortum, quàm quòd ex his plurimi, dum ſe totos ponunt in una illa, cui addicti ſunt arte, aſpernantur & deſerunt cætera. Eloquentiam abdicant, id eſt cultum & elegantiam uitæ: hiſtoriam negligunt, id eſt magiſtram & ducem bene ac beate uiuendi, de qua & uſus rerum omnium prouenit, & peritia tota reipublicæ adminiſtrandæ conſtituendæq; pariter. Hi cum legati ad externos mittuntur, cum prætores iuridicundo ſedent: cum in ſenatu ſententiam rogantur, mirum non eſt, ſi aliquando præſentibus riſum excutiunt: ſi fatua, ſi delira, ſi extrema deblaterant, ſi tota eorum non plus incompta quàm imprudens oratio eſt. Et Hercules nullum hominum genus uiſitur tam abhorrens a ſenſu communi, tam diſtorto & corrupto iudicio, quàm qui aut philoſophiam, aut ius ciuile ſine literis cultioribus adierunt. Sed mittamus (obſecro) hos qui non uerbis, ſed ferula commonendi eſſent: niſi quod ſenex eſt pſitacus negligit ferulam. Prius tamen quàm hinc decedo, de genere hoc, ita ſtatuo. Quemadmodum luſciloſi exquiſitius cernunt ueſperi quàm interdiu: ita ij facilius præpoſtera & confuſa, quà recta & explanata percipiunt. Et quemadmodum qui miſere degunt, (ut inquit Plato) dicunt humanum genus felix ac beatum eſſe non poſſe: ita qui diuerſum a Muſis ingenium obtinent, negant habitare eas poſſe in quibus ipſi artibus uerſentur. Cæterum hortor te, mi Galathee, ut adoleſcentibus iſtis ueſtris nouitios philoſophos cum ueteribus conferas, penſitesq; ut quantum interſit, intelligant. Incumbe omni ſtudio, labore, dexteritate, prudentia, ut opinionem illam, de qua ſuperius dixi, quæ fere in hominum mentibus obdurruit, aut diſcutias aut mollias. Ita enim & illos priuatim & literatos omnes in commune promeritus fueris. Multum te iuuabit Pontanus noſter, cuius tanta eſt uel doctrina, uel autoritas, uel utrunque, ut ſperare ſit eum, ſi uires intenderit, talem huic malo futurum, qualis aut Sphingi Oedipus, aut Hydræ Hercules fuit. Quòd ſi quos nactus fueris egregie pertinaces, (ſunt enim & in uolucrum & in terreſtrium genere animalia, quæ fœtidis gaudent) ad hos tu ceu aui præpoſtera ortos luſtratos, & intemperiis actos, ac plane depoſitos deploratosq;, ne manum quidem admoueas. Nunc reſtat, ut de me ipſo tibi aliqua dicam. Mirari te nolim ſi infinitos errores, quos iſti partim imperitia linguæ, partim Ariſtotelicæ diſciplinæ inſcitia prælegunt & defendunt in ſcholis, non coarguo. Nec enim hanc prouinciam ſuſcepimus ſcribendi res phyſicas, ut cum illis tanquam in palæſtra (ut dicitur) certaremus de laude & gloria, (quippe quos uincere nullum negocium ſit) ſed ut uel nobis ipſis commentaremur hæc ſi nullos habituri ſectatores eſſemus, uel ſi quibus idem qui nobis ſtomachus eſſet, iis ad bonas literas aliquid opereculæ adderemus. Nec enim ſpiritus magis magnos in hoc quàm utiles (ut ille inquit) afferimus. Nec de nobis quicquam magnopere arduum pollicemur, ſed quædam tamen inueniſſe non negamus, quæ aggredientes ad hæc tantiſper morari non inuenta potuerint. Illud tempus eſt, in calce uti dicamus, nos tibi interpretationem in Paraphraſin Phyſices pro noſtra ueteri ac ſtabili neceſſitudine uolentes dicaſſe. Alioquin dicaturam hanc ſtipulatus a nobis es, quum eſſemus iſtic. Oppigneratam tibi fidem reluimus, quanquam præſcriptione uti poteramus, & fori et decennii. Sed beneficio harum legum renunciant philoſophi, quibus in fraude ponitur uel furioſo abiurare gladium. Vale.

Venetiis, M. CCCC. LXXX.

THEMISTII PHYSICES LIBER PRIMVS, INTERPRETE HERMOLAO BARBARO.

LIBRORVM[a] Ariſtotelis de auſcultatione Phyſica facile eſt aſſequi intentionem, ſi prius eius partis philoſophię diuiſio, quę de natura eſt, ad memoriam reuocata, in medium proferatur. Fortaſſe uero operæprecium facturi ſimus, ſi uniuerſa philoſophiæ diſtinctio, quæ ab Ariſtotele eſt inſtituta, a nobis hoc loco breuiter expoſita explicataq; fuerit. Eſt enim ut corporis medicina, ita animæ philoſophia perfectio. Porro animæ una pars irrationalis, altera rationalis eſt. Rurſum eius partis quæ rationalis eſt, vna eſt portio irrationalitati obſeruiens, quæ intellectus poteſtatis uocatur. Altera [b] portio eſt ſeparata prorſus atque ſeiuncta, quæ dicitur intellectus agens. Præterea duplex totius animæ uis habetur, appetendi vna, altera cognoſcendi. Plane id genus quod perficit appetitum, quod totum in irrationalitate & intellectu affectibus irrationalibus delegato poſitum conſtitutumq; eſt, Peripatetici actiuū adminiſtratiuūq;, & circa negocium actionesq; cōſummatum nominauere, finemq; eius particulæ ſtatuerunt, boni delectum atque indeptionem. Alterum uero genus quod in conſpectione dūtaxat & æſtimatione rerum ſola conſiſtit, cuiusq; finis eſt ueritas, generali uocabulo ſpectatiuum contemplatiuumq; appellari uoluere. Iterum genus hoc poſterius ſecatur in ſpecies: nam ea ſpeculatio, quæ circa res a materia non ſeparatas uerſatur, quæq; auxilio ſenſus & uiſionum ope ipſum poteſtatis intellectum perficit, Naturalis ſcientia nuncupatur ea ratione, ꝙ & circa eas res & in iis cōſiſtere natura uideatur. Eam autem cōtemplationem, quæ circa res materia omnino carentes, & puriſſimam intellectus agentis actionem, necnon circa illum actum intellectus poteſtatis uerſatur, quæ vna cum intellectu agente conficitur, diuinarum rerum Scientiam, & Primam Philoſophiam, & Metaphyſicam uocāt, quia ſcilicet poſt naturalium rerum traditionem inſtituta illa & ordinata eſſe uideatur. Cæterum ea cognitio cui ſubiectæ ſunt res, partim coniunctæ materię, partim abſtractæ, Mathematica & ſcientia de anima nuncupatur. Etenim mathematicarum rerum ſubſtantiā affinitate quadam, & interſtitio utriuſque naturæ ancipitem eſſe, atq; intermediam autumant, eo ꝙ ſi uniuerſalitatem atque in cōmune ſpectes, materiæ ſint expertes, ſi dimenſum ipſum diſcretionemq; particularem ac ſenſilem a materia diſiungi, atque auelli non poſsint. Idem [c] de anima dicitur. Ex ſenſibus nanque & imaginationibus, atque illo ipſo intellectu potētiæ, multum ineſſe materię colligūt, ex agente uero intellectu, quem caput eſſe animi Ariſtoteles oſtendit, aiunt eſſe animam ab omni materia prorſus abiunctam: quāuis non idem Alexandro uideatur. Verum alias philoſophiæ partes diligentius ſuis locis exequemur, nunc de naturali dūtaxat eſt agendum.

[a] Contemplatio actionis puriſsime intellectus agentis, ac eius quoque intellectus poteſtatis actionis, quæ una cum agente conficitur, metaphyſica eſt. [b] Non autumat simpli. ſcientiam de anima mathematicam eſſe, ut quidam credunt, ſed mediam inter naturalem & meta. ſicuti & mathema.

SCientiæ naturalis pars vna circa principia rerum naturalium, quatenus naturales ſunt atque corporeæ, (quod prorſus idem eſt) & circa ea quæ neceſſario conſequentia ſunt & connexa principiis. Altera pars circa ea uerſatur, quæ ex principiis oriuntur. Ex his quæ de principiis oriuntur, quædam ſimplicia habentur, quædā compoſita. De ſimplicibus ea pertractat ſcientia, quæ de cœlo eſt ab Ariſtotele inſtituta. Nam prioribus duobus uoluminibus de quinta ſubſtantia eius, quod proprie cœlum eſt, diſputatur, inſuperq; perēnitas etiam illius oſtēditur. In reliquis duobus libris de quatuor elementis agitur, quæ ſub lunę orbem ſunt: quatenus ſimplicia ſunt, & quatenus motus ſimplices habēt. Sic enim, ut arbitror, melius dicitur q̄ Alexandro uiſum eſt, qui de perpetuitate & orbiculatione addit etiam de quolibet corpore naturali, ſeu de mundo vniuerſaliter in iis libris traditam eſſe diſciplinam. Nam de naturalibus rebus, quæ ſunt naturales, in his libris, quos modo exponimus, agi ipſemet Alexander fatetur. Omne autem compoſitum naturale eſt: de compoſito uero nulla ibi fit mentio; ſed de ſimplici tantum: quemadmodum & ipſe Ariſtoteles in tertio operis ſui uolumine manifeſte declarat. De primo inquit, elemento iam dictum, & quale ſit natura, & q̄ incorruptibile ingenitumq;, reliquum eſt de duobus dicere. Duo autem intellexit quatuor elementorum cōplexiones, quæ duobus generibus motuum ſubiiciuntur: vni qui migrat a medio, alteri qui tēdit ad medium. Simplicia porro nuncupauit elementa Quum uero compoſita omnia & genita ſint & corrumpantur: ſimpliciū autem rerum, quædam ſempiternæ, quædam generationi & internitioni obnoxiæ habeantur, de ſempiternis agitur in prioribus libris, qui de cœlo inſcribuntur, ut ſupra dixi. de genitis & interituris quatenus ſimplicia ſunt, in tertio & quarto Sed quum de gignendis caducisq; iam eſſet dicendum, primum duo uolumina de generatione & corruptione conſcripſit, quibus naturæ rerum eorū quæ gignuntur, quatenus ſunt gignēdæ, & ea quæ communiter conſequuntur quatenus huiuſmodi ſunt, pleniſsime continentur & indicantur. Præter hæc alia item de rebus aliis ſcripta idem Ariſtoteles reliquit. Naturam utique earum rerum quæ ſupra nos regione proxima generantur, per eos libros, quos Meteorologicos uocamus, abundanter edocuit. De iis uero quæ infra nos producuntur inaīata, ſatisfecit in ea inſtitutione, quę metallorum naturas nobis complectitur. Et quoniam in tria genera fere animans natura diducitur: Animalia, frutices, et ea quę quia ex utroque naturam habent, Zoophyta appellantur (ceu inter animalia atque plantas ambigua, & in amborum generum colluuitio cōſtita) de animalibus ueluti per quendam hiſtoriæ modū exequutus eſt in iis libris, quos de aīalnū hiſtoriis inſcripſit. Rationes uero atque cauſas in iis libris aperuit, quos de generatione animalium partibus, motibus, ſomno, ſimilibusq; compoſuit. Eodem pacto de ſtirpibus atque plantis duplici uia & ratione diſſeruit. Hæc eſt, vt q̄ breuiſsime dicam, naturalis philoſophiæ diuiſio diſtributioq; a peripateticis prodita.

Naturalis ſcientiæ diuiſio.

Liber de cœlo.

Cōtra Alexan.

Liber de gñatione & corrupt.

Meteororum.

De aīalibus.

Operis intentio.

PRæſentis autem operis ſumma intentio eſt ea docere, quæ uniuerſaliter inſunt ĩ rebus naturalibus, quæ naturales ſunt. Idem eſt autem & corporeas dicere & naturales. Planè principia ſunt omnibus communia, quæq; annexa principiis. Principia ſunt ea, quæ philoſophi cauſas, & concauſas uocant. Cauſæ apud Ariſtotelicos ſunt, efficientes & fines: Concauſæ, forma & materia, & poſtremo elementa. Verum Plato addidit cauſis exemplarem, concauſis officialem, ſiue inſtrumentariã. Quàm uero inſtitutio hæc de iis rebus ſit, quæ inſunt naturalibus uniuerſaliter rebus, ſtatim exorſus Ariſtoteles oſtendit: Neceſſarium, ait, eſt naturæ ſtudioſis imprimis, ea ut uideat, atque diſcutiat, quæ ad principia pertinent. Idem declarat in tertio uolumine: Eſt, inquit, manifeſtũ, & ob hæc, & quia omnibus uidentur, hæc eſſe communia uniuerſaliter, iſta eſſe conſideranda ab iis, qui debent ſingula & particularia perſequi. Eſt enim poſterior rerum particularium ſpeculatus eo qui uniuerſalium eſt atq; communium. Quoniam uero natura quodam pacto efficiens proximum eſt, naturalium rerum & principium motus, (unde fit ut quælibet res naturalis in ſeipſa ſui motus principium habere dicatur) neceſſarius omnino tractatus erit de motu ei qui naturalem ſcientiam uolet ediſcere. Rurſum cum tempus metiatur omnia q̃ mouentur, quæ autem mouentur in loco eſſe ſit neceſſariũ, & temporis, & loci naturæ uidentur eſſe explicandæ. Itẽ quum corpus, tempus, locus, motus continua ſint, neceſſe eſt edocere quid ſit continuum. Atque hæc ſunt ea q̃ nos conſequentia diximus, & annexa principiis. Sed inter hæc incidunt quæſtiones, & ea quæ de inani eſt, & ea quæ de infinito. De infinito ea ratione, ꝙ quum & naturalia corpora, & motus, & locus, & tempus cõtinua ſint, & dimenſum habentia, neceſſe eſt eſſe ſectilia in infinitũ. Item uel infinita eſſe, uel finita, uel partim finita, partim infinita. Quoniam uero nõnulli ſunt arbitrati locum eſſe inane quoddam ſpacium, & carentem corpore dimenſionem, iure ſermo is qui eſt de uacuo, ei qui eſt de loco ſuccedit. Quãdo præſertim Phyſicorum plurimi, & quidem non ignobiles, uacuum inter principia numerauerunt. Phyſicæ igitur diſciplinæ omnis functio circa ea eſt, quæ uel communiter in rebus inſunt naturalibus, uel uidentur utique ineſſe, quamuis non inſint.

Inſcriptio

CAuſa etiam inſcriptionis patet: docet enim de iis rebus eſſe tractandum, q̃ naturalibus cõmuniter inſunt, qua naturalia ſunt. Proinde merito uniuerſale quoddam nomen eſt inditum operi, de phyſico ſcilicet auditu, ſiue de auſcultatione naturali. Cæterum auſcultatio [a] dicitur, ceu ad eum modum elaborato exactoq́; opere, ut in auditionem perceptionemq́; aliis ſit propoſitum. Adraſtus uero in iis libris, quos de ordine commentationum Ariſtotelicarum conſcripſit, tradit a nonnullis eſſe de principiis inſcriptum, a quibuſdam de phyſico auditu, aliquos priora quinque uolumina de principiis inſcripſiſſe, reliqua tria de motu. Hoc etiam ſenſiſſe uidetur Ariſtoteles, quum multis in locis hanc diſtinctionem meminerit.

[a] *Commentationes omnes, in quibus res altiores ſubtilioresq́; agitabantur, auſcultatorias ſolitus eſt appellare Ariſtote. de qua re in fine procemij huius.* Vtilitas. *Omnibus artibus mechanicis, naturalis ſcientia principia ſubminiſtrat.*

CAeterum naturalium rerum ſcientia, non ſolum ad eas res utilis eſt, quæ in uita tractantur, utpote & q̃ & medicinę principia pbeat, & mechanicis cæteriſq́; huiuſmodi artibus ſubminiſtret. Quælibet.n. & naturam ſubiectæ materiæ, & naturales differentias ſpeculatur. Item non ſolum perficit ea cognitio, partem illam animæ nobis aſſociatam atque complicitam, eo modo quo theologia partem intelligibilem atque ſupremam, ſed etiam reliquis uiribus & poteſtatibus animæ plurimum affert & utilitatis & ornamenti. Videtur.n. ad uirtutes actiuas adipiſcendas ſcientia naturalis maximum habere momentum. Primum ad iuſtitiam, quandoquidem elementa & reliquas partes orbis uniuerſi, & ſibi inuicem cedere, & ſuum amare quæq; ordinem, æquabilitatemq́, ſeruare, Geometricã plane perſpicimus: unde ab auaritia & poſſidendi libidine nos faciet abhorrentes. Ad continentiam deinde temperantiamq; proficiet, quum doceat eam eſſe naturam uoluptatis, ut non ſit antecedens ullum, aut per ſe ac ſuapte natura bonum, ſed poſterius quiddam & ſubſequens, dum id quod uehementer mouere, & magnopere expetendum uidetur, multa etiamnum turpitudine præter naturam & commixtum & coinquinatum appareat. Huiuſmodi itaque ſtudium philoſophiæ facile nos a corporis uoluptatibus deterrebit, atq; ab eorum omnium cupiditate, quæ externa quum ſint, plurimum admirari & precioſa exiſtimare ſolemus. Vnde illud eueniet, ut & iuſti & continentes eſſe poſſimus, & in communi hominum conſuetudine atque cœtu, conſultiſſimi & prudentiſſimi eſſe uideamur. Sed è phyſicis & fortitudo ſumetur cõtra mortis metum, quum didicerimus hominẽ uix eſſe portiũculam ſenſilem uniuerſi, & uiuendi ſpatium uix totius temporis eſſe momentum. Item genitum omne corrũpi, diſſoluiq́; in ſimplicia oportere, & partes propriis elementis reddi, atque reſtitui uniuerſitati. Nihil.n. aliud eſt corruptio, q̃ diſſolutio diſſipatioq́; compoſiti, per quã (ut dixi) partes in generalitatem. i. naturam ſuam recurrentes reciprocanteſq;, quaſi accepto feruntur uniuerſitati, renouantur ea quæ conſenuerunt, confirmantur ea quæ debilitata fuere atq; proſtrata. Cæterum nunc, ſiue paucis poſt annis emori in nulla eſſe ponendum ratione ei, qui temporis numerum atque adeo infinitudinem æſtimarit. Quòd ſi ſeparatam illam animi ſublimitatem ad ea cognoſcenda traduxeris, quæ a corpore ſunt, corporeiſq; remota, tunc penitus cupiueris uita excedere. Qui uero ita eſt animo conſtituto atque compoſito, ut mortem contẽnat, quid eſſe poteſt tam admirabile, quod illius queat mentem præuertere? Prudentiam quoque, cum plurimam habeat cum intellectuali animi parte cognitionem, ea maxime iuuabit diſciplina, quæ naturam rerum oſtendit atque edocet. Excelſo item animo eſſe atque magnifico facit ea ſcientia, quæ perſuadet nihil eſſe magnum aut eximium in rebus humanis. Quum uero ita reuocamus mentem a ſenſibus, ut nulli cupiditati perturbationiq́; pareamus, ſed modicis atque adeo intra deſyderium naturæ contenti, noſtras poſſeſſiones uelimus eſſe cõmunes, alienis ſubſtineamus, liberaliſſimi & munificentiſſimi efficimur. Iam uero maximum illud atq; optimum genus utilitatis, quis non perſpiciat? Quòd & ad animi noſtri ſubſtãtiam cognoſcendam, & ad ſeparatarum diuinarumq́; rerum noticiam capeſſendam, hæc potiſſimum ratio atque uia eſſe uidetur. Quod & Plato dicit, qui ex naturalium motuum perceptione ad eã ſubſtantiam inueſtigandam perrexit, quæ quum ſeipſamet moueat, prædita eſt intelligentia & diuinitate. Sed & Ariſt. quoque hoc ipſo opere ex perẽnitate motus orbicularis, immobilem quandam ſubſtantiam adinuenit, quæ motuum omnium origo eſſet & cauſa. Accedit ad gratiam, ꝙ huiuſcemodi ſtudium philoſophiæ, noſtram erga deum obſeruantiam pietatemq́; multum adauget, & tanquam concalefacit. Nam cognitis iis perfecte quæ fecit Deus in admirationem commendationemque ſui,

omnium animos atque ora conuertit. Hãc autem admi
rationem propenſa charitas, fides, ac ſpes certisſime cõ-
ſequuntur. Propter hæc maxime phyſiologiæ danda eſt
opera uel impenſisſima. Quòd ſi utilis eſt ea ſcientia, cer
te utilisſimũ erit hoc opus, quo totius phyſiologiæ prin
cipia continentur, ſine quibus naturalem diſciplinã com
plecti non eſt, quemadmodum ex initio ſtatim Ariſtote
les docet. Tunc, inquit, intelligere unumquodq; arbitra
mur, quum cauſas cognoſcimus primas, & prima princi
pia uſque ad elementa.

Ordo.

SI quid autem & de ordine huius operis eſt dicendũ,
ex uerbis Ariſtotelis quæ nos ſupra recitauimus,
manifeſtũ erit primos hos libros haberi in naturali ſcien
Morales ſcientię rerum naturaliũ diſciplinã ꝑcedere dent. tia, utpote quibus principia naturalia contineantur. Nam
poſt morales ſcientias quæ ad uitæ noſtræ inſtitutionẽ
pertinent, & poſt rationales quæ nobis tradunt regulas
diſcutiendæ diiudicandæq; ueritatis, capeſſenda erit rerũ
naturalium diſciplina. Quòd autem Ariſtotelicum opus
hoc ſit, ſuperuacaneum eſt inueſtigare, quum res contro
uerſa non ſit præſertim quum in his libris, quorum au-
thorem fuiſſe Ariſtotelem nemini dubium eſt, ipſemet
Ariſt. opus hoc liquido uideatur agnoſcere. Præterea ſtu
dioſisſimi eius diſcipuli, & omnes demum Peripatetici
Ariſtotelicum opus hoc eſſe meminerunt: quorum non
nulli quoque reperti ſunt, qui id in capita texerint, & bre
Quod opus ſit Ariſtotelicũ diuiſio. uiaria indidem compilarint. Quum itaque bifariam diui
dantur ii libri, prioribus quinque uoluminibus de princi
piis, deq; iis quæ principiis ſunt annexa, & iis quæ ueniũt
in quæſtionem agi Adraſtus putat, in ſexto initium a mo
tu capi, tribusq; reliquis uniuerſam de motu ſententiam
ꝓmi, & naturalia eius rei ſpeculamina pleniſſime iudica
ri. Quare & Ariſt. ipſe hoc diſcerniculo nomenclaturæ,
ſolitus eſt priora quinque de principiis uocare, poſterio
ra de motu. In primo eorum quæ de principiis ſunt, agi
tur de concauſis, materia uidelicet atque forma, & de ea
quæ formæ opponitur, priuatione. In ſecundo de cauſa
efficiente tractatur, quam eſſe naturam dicit, & ſimiliter
de ipſo fine. Et quia ſunt alię quoque cauſæ, quæ per ac
cidens cauſæ efficientes uidentur eſſe, eodem lib. 2. de hu
iuſmodi genere cauſarum egit, quales ſunt caſus & for-
tuna. Quum autem ſtatueret naturam eſſe principiũ mo-
tus, & earum deinceps rerum omnium, quæ motus ali-
cuius proprietate indicaturaq; deſignantur, in tertio do-
cuit quid eſſet motus, & in uniuerſum & ſigillatim ſingu
la genera. Quum uero continuus ſit naturalis motus, o-
mne autem continuum in infinitum ſit ſcisſile, eodem
tertio libro & de infinito, & de continuo diſputatur. Cor
pora autem naturalia cũ loci egeant, & eius in quo ſunt,
& eius in quo mouentur, ea ratione de loco diſſeritur in
quarto. Ad hæc quum nonnulli putarent locum eſſe ua-
cuum interuallum, atque inter principia ipſum inane ma
gno plauſu conſenſuq; collocarent, iure eodem libro eas
exulcerat quæſtiones, quæ de inani atque uacuo fereban
tur. Item quum motum omnem metiatur tempus, neceſ
ſarium, uidebatur de tempore diligenter eſſe accurateq;
perquirendum: ita quartus liber finit. In quinto motum
qui proprius eſſet, ab aliis mutationibus ſeparauit. Iam
quæ oppoſitiones, pugnãtiæ'ue tum motus ad motum,
tum quietis ad quietem, quæ motus item uicisſim quie-
tisq; haberentur, poſtremo quis eſſet motus unus dein-
ceps oſtendit. Hactenus hæc. Ego uero additis paucis cõ-
uertar ad expoſitionem.

In quibus diſſeſſent Ariſt. ab alius philoſophis.

EX iis igitur qui ante Platonem fuere philoſopha-
riq; ſunt, Thales & Anaximander atque huiuſmo-
di omnes, utpote qui poſt diluuiũ, & rerum neceſſariarũ
inſtaurationem, ſtudium philoſophiæ primi in Græcia
excitauerint, quum rerum naturalium cauſas quærerẽt,
perinde ac ab ultimis inchoantes, ſola materialia & ele-
mentaria principia cognouerunt, quæ poſtmodum no-
bis tanquam rerum omniũ principa paſſim indiſcreteq;
tradiderunt. Xenophanes autem Colophonius, & diſci-
pulus eius Parmenides, mox & Pythagorici conſumatiſ
ſimam quidem rerum naturalium, atque earum quoq;,
quæ trans naturam ſunt, ſed plenam ænigmatum ambi-
guitatumq;, nobis philoſophiam reliquerunt. Anaxa-
goras quoque Clazomenius efficientem cauſam adinue
nit intellectum ac mentem, quanquàm in redditione &
asſignatione cauſarum rarisſime uſus eſt ea, quã in Phe-
done Socrates momordit. Tametſi non erat id magnope
re abſurdum: nam & Timæus, & Plato, qui Timæum
introduxit, quamuis efficientes cauſas & exemplares, &
fines propoſuiſſent, tamen corporalium cauſarum pro-
bationes non ex illis, ſed ex planis figurisq;, demum ab
ipſa elementorum natura duxerunt. Veruntamen ipſe
Plato Pythagoricorum. Eleatarumq; placitis, quæ inuo
luta ſuboſcuraq; ferebantur, lucem quandam utique in-
tulit, & ea quæ ultra naturam ſunt elegantisſime cecinit,
In naturalibus quoque rebus, atque genitis elementaria
principia diſſeparauit a reliquis, huiuſmodiq; principia
primus Plato dicitur appellaſſe elementa, ut Eudemus
eſt autbor. Efficientes item cauſas & exemplares, & fi-
nem ita tradidit, ut diſtincte inter ſeſe eſſe uiderentur. Nã Merc. triſm: ante platonem
materiam ſimul & formam Ariſtoteles ex iiſdem princi
piis compertis efficiẽtem cauſam diuinum ſtatuit intel-
lectum: Finem autem illius bonitatem, propter quam
unumquodq; ſenſile intelligibilis exemplaris ſimilitudi-
nem gerit. Ab iis igitur qui Platonem anteceſſerunt, non
ſolum in eo diſſentit Ariſtoteles, ꝙ efficientem cauſam
intellexit, uerum etiam ꝙ materialem enucleatius uidit
& prodidit. Nam quum illi homœomerias, hoc eſt ſimi
lares particulas, uel unum ex quatuor elementis, uel plu
ra, uel omnia rerum eſſe principia cenſuiſſent, uel inſecti
lia uſque corpora peruenisſent, Ariſtoteles & homœo-
merias, & quatuor elementa diſſoluit, atque ipſam cor-
poralem naturam in formam materiamq; diduxit, quẽ-
admodum & ante Ariſtotelem Plato, & ante Platonem
Timæus Pythagoricus fecerant, arbitrari proxima prin-
cipia eſſe quatuor elemẽta, & ante elementa ſuperficies.
Principia uero prima elementaria eſſe formam atq; ma-
teriam. A Platone autem, ſimul & ab iis qui Platonem
præceſſere, Ariſtoteles uidetur in eo euariaſſe, ꝙ quum
nonnulli, uidelicet ii qui ante Platonem fuere, de natura-
libus rebus perinde, atque de omnibus diſputauiſſent:
nonnulli ita egiſſent de naturalibus rebus, quatenus in
mundo habentur, & quatenus ſunt partes mundi ita ut in
libris de mundo huiuſcemodi principia quæſiuiſſe tradi-
diſſeq; uideantur, quemadmodũ & Plato, quiq; ante Pla-
tonem fuere complures factitaſſe reperiuntur. Ariſtote-
les naturalia omnia quo ſe quæq; ordine habeant, edo-
cuit, deq; ipſo corpore naturali quale ſit ſuapte natura,
etiam ſi nunquam fuiſſet mundus, dicato ſeorſum ope-
re commõſtrauit. Sed & in elementis aliud a materia pri
uationem eſſe oſtendit, quum Plato ante aut materiam,
aut ex materia priuationem definiuiſſet. Cæterum quũ
cauſam efficientem alii deſeruiſſent, Anaxagoras uero
atque Plato (idem eſt autem ac ſi Pythagoricos dicerẽ)
diuinum intellectum efficientem eſſe cauſam uoluiſſent,
unus Ariſtoteles adiunctæ & propinquę rerum cauſæ
laborans, naturam id genus cauſam efficientem expreſ-
ſit, quam Plato Inſtrumentariam eſſe putauerat, moue-
riq; ab alio, & mouere ſubinde alia. Verum Ariſto. non
ſiſtit in ſola natura, ſed ad immotam quandam & mouẽ-

tem

tem omnia cauſam, eſt ſuperuectus, uniuerſaq́; quæ mouerentur, in huius operis calce pendere inde, atque niti acutiſsime comprobauit.

Genus philoſophandi Ariſto.

GEnus quoque philoſophandi Ariſtotelis differt a cæteris, quatenus obſcuritates & ſcirpos illorum tranſtulit in perſpicuam quandam & propriam expoſitionem, & uim præterea probationibus & ſyllogiſmis adiecit. A Platone aũt eo uſq; uidetur diſſenſiſſe, ꝙ demonſtratiooes apertius illuſtriusq́; inducit, quàm quòd earũ principia a ſenſu, & ab euidentibus rationibus ſumit. Ab omnibus præterea ſimul in eo diſsidet Ariſtoteles, quod partes omnes philoſophiæ naturalis uſque ad ſingularia euolutas ac reſolutas reliquit. Quum autem ſcriptorum commentationumq́; ſuarum ſpecies duas haberet, unam eorum quæ exteriora nominabat, (quales erunt hiſtoricæ & rhetoricæ meditationes, demum omnia ea, quæ minus tum curæ ac diligentiæ tum intentionis & ſtudii requirebant) alteram eorum quæ auſcultatoria nuncupabat, in quibus philoſophia remotior ſubtiliorq́; agitabatur, (ex quorũ numeo habetur hoc opus, cui titulus eſt de Phyſica auditione) in auſcultatoriis data opera uoluit oſcurus eſſe, ratus hunc in modum obiter poſſe rudiora īgenia ab huiuſmodi ſtudio, quaſi reiici deterreriq;, utpote quibus futurum ſit perinde ac ſi neque ſcripta quidẽ nunquam fuiſſent. Quapropter Alexander poſt Perſarum euerſionẽ hæc ad illum ſcripſiſſe fertur: Alexander Ariſtoteli ſalutem. Noo recte feciſti, quod auſcultatorios libros foras inuulgaueris. Nam qua alia re præſtare cæteris amplius poterimus, ſi ea quæ abs te accepimus, omnium prorſus fiant communia? Ego uero malim doctrina anteire, quàm copiis. Alexandro uero reſcripſit Ariſtoteles his uerbis: Ariſtoteles Alexandro regi ſalutem. Auſcultatorios libros quos æditos quæreris, & nõ proinde ut archana abſconditos, ſcito neque æditos eſſe, neque non æditos. Cognobiles enim iis tantum erunt, qui nos utique audierint. Vale. Plutarch. Chæroneus in uita Alexandri de æditione librorum Metaphyſicæ, hæc ultro citroq́; fuiſſe ſcripta meminit.

Cõmentationũ Ariſto. duæ ſpecies.

Alexandri regis epiſtola ad Ariſto.

Ariſto. reſpõ.

b Non eſt Themi. proœmium hoc, quamuis illi id Herm. aſcripſerit, ſed Simplicii ſicuti illi facile cognoſcere poterunt, qui callent literas græcas.

1 a Ab hoc loco principium ſumit The. paraphraſis proœmium, & a principio ſtatim operis intẽtionem indicat, at Simplic. hoc i loco, & hoc idẽ uoluit Themi. oſtendere.

ESt a totius operis propoſitum, naturæ earumq́; rerũ ſcientiam rationemq́; explicare, quæ a natura producũtur. Nam ſine ratione cognoſcere ea, facile eſt cuiuis homini. Poſſunt enim omnes qui ſano ſunt ſenſu dicere, hoc terram, illud aquam, hoc plantam, illud animal eſſe. Is uero qui cum certa cognoſcit ſcientia, neceſſe eſt principia rei cognitæ priora cognoſcat: quod & aliæ artes rationales declarant. Grãmaticos ſiquidem dicimus, non quia nomina auſcultant, ſed quibus in promptu eſt dicere, ex quot conſtet elementis oomen unũquodq́;. Item Muſicos uocamus, nou qui ſumma aure cãtus excipiunt, ſed qui in tonos & ſemitonia ſciunt diſſoluere.

SEd qui fieri poteſt dubitauerit quiſpiam, ut de principiis demonſtretur quicquam? Nam ſi demõſtratio ex prioribus exiſtit, priora inueſtigantes, principio-
2 rum principia inuenire uelle uidebimur. Sed ſoluitur. Id qđ prius eſt dupliciter ſolet referri, & ad nos, & ad naturam. Nobis ea priora uidentur eſſe, quæ notiora ſunt nobis, quæq́; facilius poſſumus deprehendere: quemadmodum oomina & ſyllabæ manifeſtiora quàm literæ ſunt. Naturæ autem priora ſunt illa, quæ ex ſubſtantia ſimpliciora quoq̃; habentur: quemadmodum literæ ſimpliciores ſunt q̃ ſyllabę. Cõtrarius uero eſt utrinq; ꝓceſſus. Nos ex cõpoſitis ad ſimplicia, utpote naturę priora reſoluimus. Natura cõtra ex ſimplicibus cõpoſita fabricatur.

QVum igitur compoſitorum rationem exquirimus, ea ex naturæ prioribus indicare oportebit: 3
quum uero de principiis agimus, ex iis q̃ priora ſuot nobis. Et eſt illa quidem propria demõſtratio, hæc uero quanquam non propria tamẽ ſufficiens ad demonſtranda ea, quæ uolumus. Si itaque a principiis oſtẽ 4
dendis incipiemus a communioribus, & plura comprehendeotibus, nemo miretur, quia ex illis ad particularia ueniemus. Cognobiliora ſiquidem oobis cõmunia ſunt aliquanto, q̃ propria: ſunt enim tanquam compoſitiora, quàm propria. Nam & in ſenſibus uidere licet, accedentis procul animalis celerius totum corpus, quàm caput, aut manum, aut pedem, aut partem aliquam comprehẽdi. Eodem modo promptius eſt dicere, id quod apparet eminus animal eſſe quàm hominem. Ita & i iis quorum ratiooes quærimus, uniuerſalia atque communia manifeſtiora ſunt nobis, quàm proxima & particularia: quippe quæ magis promiſcua confuſioraq́; ſint, quàm particularia. Eſt enim penes intelligentiam totum quiddam, id quod eſt uniuerſale, partes uero ea quæ ab illo complectuntur. Ita & rhetores ſolent communia capita prius proponere, mox de unoquoque genere ſingulatim diſputare atq; perpendere. Eodem pacto & in libris reſolutoriis, is qui eſt de ſyllogiſmo tractatus præpoſitus eſt ei, qui quærit de demonſtratiuo dialectico atque ſophiſtico. Quum enim a communibus ioitium capimus, facilius cuiuſuis rei quod proprium eſt, atq; propioquum aſſequimur. Sed & primæ quoque imaginationes uiſioneſq́; indiſcuſſæ, inexplanatæq; habentur, & a communibus ſimulachris impreſſæ inuectæq; ſenſibus, quia ſecundum naturam generalitas ſpecialitatem antecedit atque præcurrit. Itaque pueri ab uniuerſalibus inchoantes, nullo diſcrimine uiros omnes arbitrantur, & appellitant patres, mulieres, matres, utpote qui marem & fœminam, perinde ac communia quædam uocabula prius intelligant, quàm ea quæ parentum ſunt propria. Idem dixerim b de nomine & definitione. Appello nomẽ id quod 5
definitur, uerbi gratia, hominem: definitionẽ, ut animal terreſtre, bipes intelligens. Nam homo uidetur confuſe uniuerſaliter ſignificare, poteſtq́; ſi communionem, aut conſortium oominis ſpectes, pro aliis etiã num pleriſq; rebus capi, ueluti pro homine ficto picto'ue. Sed definitio uidetur ſubſtantiam ſubiectam in membra partiri. Eſt igitur hinc maxime auſpicandum.

a Alio modo uidetur Themiſt. Ariſt. intelligere & Alexan. & Simpli. hoc in loco, quàm Auer. & latini, ſi recte perpendantur eius uerba. Non enim ob id dixiſſe Ariſtote. uolunt, ab uniuerſalibus ad particularia eſſe deueniendum, ut manifeſtaret ordinem proceſſus in philoſophia naturali, ſed tantummodo ut doceret quo pacto ſit ipſe oſtenſurus principia naturalia: quia ſcilicet per quædam communia tanquam per notiora. b Longe diuerſa eſt Themiſ. expoſitio ab expoſitione Simplic. nam Themiſt. nomen diffinitioni comparat tanquam quid communius, quia nomen poteſt plura ſignificare & pluribus accommodari, & diffinitio uni tantum rei. Simplic. autem, quem Auerro. & latini ſunt inſecuti, nomen ueluti totum quoddam compoſitum indiſtincte ſignificans ea, quæ per diffinitionem dearticulantur, ueluti exemplum quoddam totius compoſiti exponit.

Cõciliãtur adinuicem quod illi ordinem proceſſus uocãt hic alii uero modum proceſſus.

NEceſſe eſt principium unum eſſe, uel plura: & ſi unum, aut mobile, aut immobile, aut finitũ, aut 6
infinitum: ſi plura rurſus, aut mobilia, c aut immobilia, aut numero aliquo terminata, aut infinita. Sũt enim nõnulli qoi infinita principia poſuerunt, quales Anaxagoras Democrituſq́; fuere. Verum Democritus ſubſtantiam atomorum .i. indiuiduorum corporum, arbitratus unam eſſe genere, ſola effigiatione diſcreuit. Anagoras

7 d uero homœomeris contrariis qualitatibus diſtinxit, ca-
liditate, frigiditate, albedine, nigritia. Eodem modo dedu
cti ſunt item in ſectas, qui de entibus apud ueteres philo-
ſophati ſunt. Illi entia putabant eſſe principia, quærenteſq́; quot eſſent entia, inueſtigabant quot eſſent ponen-
da principia, præter fortaſſe Parmenidem & Meliſſum,
qui quum unum ens eſſe & immobile ſtatuiſſent, non ta
men uuum principium immobile efficere potuerunt.
Nam quum principium ex eorum genere ſit, quæ refe-
runtur ad alterum, plura ſecum trahat eſt neceſſe, atque
tot demum, atque ea; quot & quorum principium eſt.
Alioquin quũ dicant ens immobile, ſeipſos obiter pro-
dunt, Ens illud nequaquam pro principio accepiſſe.
Quo enim pacto aliud quippiam gigneretur ex eo prin
cipio, quod moueri non poſſet?

[c] Themiſt. ſecutus hoc in loco Eudemum (ut Simplic. refert) plura principia diuidit in mobilia & immobilia ab ipſa natura diuiſionis tractus: Ariſtot. tamen huius rei non meminit ob id, quia (ut idem refert) manifeſtum eſt eſſe impoſſibile, ex pluribus non motis aliquid fieri. d Alexan. exponens Ariſto. totum hoc Democrito attribuit, utpote qui etiam contrarietate principium ſua diſtinxerit: Poſuit enim inter principia plenum & uacuum: contrarietatem etiam in poſitione, figura, & ordine. Simplic. uero utrique ait hoc congruere.

8 COntra hos autem diſputare minime cõgruit phy
ſico. Sed quamobrem inquies? quoniam motu
ſublato, principia tollũtur naturalia: immo uero ipſa pla
ne natura. Probare autem atque addicere principia pro
pria nullius eſt artis, quemadmodum neque ad geome-
tram pertinet puncta & lineas demonſtrare, neque ad a-
rithmeticum unitates, ſed ex iis ueluti ſubiectis, atque cõ-
ſtitutis ea efficere atque colligere, quæ conſequuntur.
[a] Quando præſertim ex quibus oſtendere poterit phyſi
cus naturam eſſe? Num ex principio aliquo naturali? at
ſumeretur pro argumento quod erat in quæſtione diſ-
cuſſioneq́; poſitum. Num ex aliis quibuſuis extrinſecis?
At non demonſtraret ut phyſicus? ſed ſi qua eſt ſcientia
prior naturali, illa utiq; aſciſcenda eſſet, atque inde haurire
ac petere principia oporteret: quemadmodum a natura-
li principia medicinæ, a Geometria perſpectiuæ petũtur.
Quòd ſi grauaberis, uti ea ſcientia oportebit, quæ com-
munis inſertaq́; eſt omnibus artibus, quæq́; per probabi
lia tantũ demonſtrationes ſuas & rõnes inducit. Cæterũ
ſiue hoc ſiue illo modo proceſſeris, non diſputabis ut
phyſicus, ſed aut Dialecticus, aut philoſophus primus.

[a] Græcus Themiſt. ita legit: ἐπεὶ ὅτι γε ἐστι φύσις, πόθεν αὖ ὁ φυσικὸς ἀποδείξει, id eſt poſita iam ea, ex quibus oſtendere poterit phyſicus naturam eſſe?

QVamobrem docere quot & quæ principia ſint
9 naturæ ſpectat ad phyſicum, ſed ꝙ natura ſit, non
eſt amplius phyſici functio, quamuiſq; illi dire-
cto minime uideantur tollere naturam, nihilominus ex
his quæ dicunt id liquido ſequitur. Qui enim minime
concedit motum eſſe, neque utique principium motus
dabit. Id autem eſt ipſa porro natura. Quòd ſi qui prin-
cipia quanquam concedunt in iis, tamen quæ ſequuntur
ex principiis male concludunt, ſtatim ad phyſicum per-
tinet ea uidere, in quibus falluntur. Si uero propter diffi
cultates aliquas, quas diſſoluere neſciebant, ſuſtulere
[e] principia naturæ, diſputatio inſtituta tum illis philoſo-
phiæ naturalis fines egreditur atque tranſcendit. Nam
10 & ſalſæ rationes, ſi geometricis principiis nõ repugnãt,
a geometra ſoluuntur, & conferendus eſt pes, congre-
diendumq́; cominus: ſi repugnant, abſtinendum tempe-
randumq;. Atque hoc quale ſit illorum exemplo mon-
ſtrabitur, qui circulum quadrare ſunt conati, Hippocra-
tis Chii & Antiphontis. Nam Hippocratis error, quia
principia retinebat, ſoluendus eſt. Is enim eo peccat, ꝙ
ſolum eam lunulam quadrauit, quæ circa eius quadrati
latus conſtituitur, quem deſignauit in circulo. Cum An-
tiphonte uero non diſputat geometer. Is nanque quum
triangulum æquilaterum deformauiſſet in circulo, & in
quolibet latere ad circunferẽtiam circuli alterum æqui-
pedum. i. iſoſcelem conſtituiſſet, atq; deinceps hoc iden-
tidem ſubindeq́; factitaſſet, arbitrabatur ultimi trianguli
latus, quod rectum erat circũferentiæ adequaſſe. Hoc au
tem erat tollere ſectionẽ in infinitum, [e] quod apud geo-
metras proloquium eſt & communis quædam ceu no- 11
tio. Ac primum quidem hæc intuentibus conueniens ui
detur (ut dixi) Parmenidis & Meliſſi rationes miſſas fa-
cere, præſertim quum opinio ea & prolixa ſubabſur-
daq; ſit, & præter ea huiuſmodi quæ ægre perſuaderi
uique poſſit. Nam dicere omnia hæc quæ ſupra & ſub
ter unum, id eſſe quod eſt, quid eſt aliud quam dicere.
Dionem illud unum eſſe quod eſt, uel aliud quip-
piam tale ex eorum genere tueri, quæ uerbo duntaxat;
non etiam rei ullius atteſtatione defenduntur, quale eſt
id quod Heraclitus dicebat, eadem eſſe inter ſe contra-
ria. Sed & rationes quoque quibus utuntur ſanè litigio-
ſæ captioſæq́; ſunt propoſitiones: ſiquidem falſas aſſu-
munt, neque recte ex forma concludunt, quanquam ma
gis ſtolida atque importuna ſunt ea, quæ a Meliſſo dicũ-
tur, quippe quæ nullam prorſus difficultatem afferre ui
deantur. Veruntamen quoniam de natura quanquam
nihil loquuntur, (qui enim de natura loqui poſſunt, qui 12
naturam tollunt?) naturales tamen ambiguitates attin-
gunt, de uacuo, de infinito motu, fortaſſe haud ab re fue
rit de huiuſmodi paululum diſputare: quãuiſq; hoc mu-
nus nequaquam pertinere ad phyſicum ſit oſtenſum, ta-
men a philoſopho minime alienum. Differemus itaque
contra eos homines, non ut impugnata infirmataq́;, &
ceu loco mota, atq; impulſa eorum opinione, ſtatim ſic
naturam & motum inueſtigemus, (hæc enim utiq́; mani
feſta nobis ſubiecta atque propoſita eſſe debent) ſed ali-
ter, ut hoc ipſum uidelicet tanquam ex ſuperabundanti
moueamus, perſcrutemurq́; quid & quatenus illi ſenſiſ
ſe de natura recte & perperam uideantur. Ac primum
quidem opinionem ipſam ſeparatim æſtimabimus, dein
de ſoluemus rationes eas, quibus ea quæ ſentiunt, aſſere-
re & confirmare conantur.

[e] ὑπόθεσιν ὁ γεωμέτρης λαμβάνει dicit ipſe græce. hoc eſt, quam hypotheſin geometra accipit. Quæ autem inter ſit differentia inter hypotheſin & proloquium, declarat ipſe primo poſteriorum cap. 5.

INitium igitur eorum omnium quæ ſumus dicturi, 13
cõmodiſſimum eſt percunctari quid illis ſignificet
id, quod Ens uocamus, utrum putent multiplicem eſſe
illius ſignificatum, an ſimplicem. Si multiplicem, ut nos
in prædicamentis oſtendimus, nomen quidẽ ipſum entis
unum erit, ſed ſubſtantiam atque rem multiplicem eſſe
fateantur neceſſe eſt. Quod ſi erit ſubſtantia & quanti-
tas & qualitas, ſiue ſeparata illa ſiue cõiuncta poſuerint,
plura erunt ea quæ ſunt, quamuis una uox de illis omni
bus prædicetur. Quòd ſi ſimplicem ſignificatum eſſe no-
luerint, atque ita rem ipſam, & id quod ſignificat unum, 14
eſſe, quæremus eam rem ſignificet ne tanquam genus,
an tanquam ſpecies, an tanquam indiuiduum Sed ſiue
tanquam genus, ſiue tanquam ſpecies accipiatur, non po
terunt effugere, quin plura colligantur ea quæ ſunt, pro-
pterea ꝙ & genus, & ſpecies de pluribus differentibuſq́;
prædicantur. Super eſt igitur, ſi ens eſt unum, accipi tan-
quam indiuiduum oportere, quemadmodum eſt Buce-

phalus

15 phalus,Callias,hoc rubens. Sed rurſum urgebimus,utrũ
ſubſtantiam eſſe id uelint an accidens? Videntur ſanè
uterq; arbitrari accidens eſſe, quum alter finitum dicat,
alter infinitum eſſe quod eſt. Infinitum uero atque fini-
tum in genere quantitatis collocantur: eſt enim infinita
magnitudo quæ percurri non poteſt, finita quæ poteſt.
Si ergo de ſubiecto aliquo talia prædicantur, duo intelli-
gent eſſe ea quæ ſunt, ſubſtantiam ſcilicet, & quãtitatem.
Si uero de nullo ſubiecto dici quantitatem autumant, ſta
tim hoc incommodum, impoſsibileq́; ſuſcipit, eſſe ali-
16 quod accidens poſſe ſine ſubiecta ſubſtantia. Item quod
unum eſt numero, quum multifariam dicatur, quemad-
modum & ens ipſum (Capitur enim & pro continuo,
quo ſignificatu lineam eſſe unam dicimus: & pro inſecti
li, cuiuſmodi ſunt punctus & nota: & pro eo quod unã
eandemq́; definitionem habet, ut ueſtis & tunica) profe
rant obſecro, qua ſignificatione uelint unum ens eſſe.
Neque enim ut continuum quiddam poſſunt accipere:
nam cõtinuum eſt ſectile in multa, uel potius infinita.
ᵃ Quòd ſi id quod ad unionem, & ad cõpoſitionem ue-
nit, unum quiddam & diuiſile eſſe fateantur, nonne ſta-
tim uidentur concedere ex hoc plura eſſe entia oporte-
17 re? Dices pars a toto ſeparari nõ poteſt, quia continuũ
dicitur, quatenus eſt unum actu. Primum reſpondemus,
illos nunquam diſtinxiſſe ens actu ab ente poteſtatis.
Præterea concedamus, & quaſi condonemus hoc illis, il-
lud profecto non negauerint, quædam eſſe cõtinua, quæ
non modo ſimilaribus partibus conſtent, ſed etiam diſ-
ſimilaribus qualia ſunt animalia, atque plantæ. Nam hu-
iuſcemodi corporum partes, non cumulum tantum ha-
bent atque congeſtum, ſed diſpoſitionem & collocatio-
nem, quæ illas ita digeſta, atque inter ſeſe commiſſas de-
uincit & illigat. Quòd ſi pars lineæ eadem atque una ſit
cum linea uniuerſa, propter eam rationem ꝙ non eſt a
toto ſeparata, quur non ſit & manus & pes idem uniuer
ſo cum Socrate exiſtimandus? Quur reddi non poſsit ra
tio diuerſitatis? Quòd ſi utraque illa ſunt eadem cũ eo-
dem toto, neceſſe eadem eſſe inter ſeſe fateri. Quare idẽ
erit manus, pes, oculus, aluus. Verum ᵇ hæc quæſtio idẽ
ne ſint partes atque totum, iactata ueteribus diſputatio-
ne ſeorſum excutitur atque utrinque difficultas occur-
rit. Nam ſi idem ſit totum & pars, ſequuntur ea quæ di-
ximus ſupra: ſi diuerſum, eueniet totum eſſe aliud a ſeip-
ſo. Neque enim hæc pars a toto diuerſa eſt, illa nequaq̃.
Sed ſi una eſt a toto diuerſa, uidentur omnes a toto æqua
liter eſſe diuerſæ: omnes uero partes nihil aliud ſunt, q̃ ip
ſum totum. Eadem ſequentur, ſi partes quoque aliarum
rerum conſideraueris, puta domus & cœtus. Soluuntur
hæc autem alibi. Neque enim eſt uerum propter id qđ
particulariter & ſigillatim accepta, quælibet pars uariat
& differt a toto, continuo etiã omnes ſimul numeratas
a toto eſſe diuerſas. Quãuis enim ſingulæ diuerſæ ſint ab
eo uniuerſo quod continet, omnes tamen efficiunt illud
uniuerſum. Sed ſatis hæc hactenus. Ex iis ergo, quæ di-
ximus, patet ens nõ poſſe unum ens eſſe, ita ut continuũ.
18 Dicent fortaſſe ens unum eſſe ut inſectile. Ergo unitates
& puncta erunt ea quę ſunt omnia, terra, mare, cœlum.
Quo quid eſſe poteſt magis horrendum? Item quo pa-
cto includent qualitatem puncto? Quando neq; affectio
ulla, neque figura conſtare in indiuiſibili poteſt. Item
quantitas qua ſede locabitur? ſi puncta non ſunt quantita
tes, ſed termini quantitatis. Præterea neque finitum neq;
infinitum poterit eſſe quod eſt, quorum utrunque alte-
rum tamen alter uolunt de ente prædicari. Iam quum
terminus ſit indiuiſilis, ſi ens terminus fuerit, nuſquam
erit quod terminatur. Sed manifeſtum eſt dato termino,
rem quoque terminatam ſtatim dari oportet. Refertur
enim ad alterum terminus, ſemperq; cum altero eſt. Fie
ri ergo nequit, ut ens unum ſit ita ut inſectile. Reſtat ut 19
dicant unum eſſe ens, eo pacto quo merum & uinum,
ueſtis & tunica: ꝙ ſi dixerint in errorem eum incidiſſe ui
debuntur, quem inuexit Heraclitus. Eadem ſi quidem
fierent definitione homo, planta, uolatile, deinde bonũ
atque malum: & poſtremo contraria. Ita & diſperata
quoque ſimul uera efficerentur. Nam ſi idem ſit album
& nigrum, idem quoque neceſſe eſt ſit album & non al-
bum. Quod enim nigrum eſt, nõ album eſt. Si autẽ idem
eſt affirmatio & negatio, quod non idẽ eſſe cõceſſerint,
id quod eſt, & id quod non eſt. id quod eſt unum, & id
quod non unum. Ita abſurdiſsime delitabunt, neq; ſolũ
id quod eſt unum fatebuntur non unũ, ſed nihil omnino
poſuiſſe animaduertent. Quòd ſi hoc modo dixerimus,
Socrates eſt philoſophus, Socrates eſt bipedalis, num in
unaqueq; oratione idem ſignificabimus? nõne riſu ſit po
tius dignum arbitrari eandem rem eſſe in propoſitione
qualitatẽ & quantitatẽ? Si quis uero me interroget, quo
pacto unum eſſe putem Socratem, quẽ & ſimum, & bipe
dalem, & philoſophum dico. Neq;.n. numerus multi-
tudo'ue ſimpliciter eſſe Socrates poteſt, unitatẽ tamẽ ab
illo uideor ſubſtuliſſe. Quòd ſi dederimus Socratẽ plura
& unum eſſe cur nõ concedatur hoc idem Parmenidi &
Meliſſo? Ita ut eadem res una ſit ſimul & non una. Hæc 20
cauillatio Lycophronẽ, quiq; poſt illum fuere antiquio-
res tantũ perturbauit, ut quum ea ſola putarent eſſe, de
quibus hoc uerbum eſt prædicabatur, de ſola ſubſtantia
prædicari uerbum illud paterentur, ut Socrates eſt. Si qđ
uero accidens de Socrate diceretur, ne plura eſſe unum
Socratem fateri cogerentur, nolebãt amplius de illo uer
bum eſt poſſe prædicari. Non enim dicendum putabant:
Socrates eſt albus, Socrates eſt bipedalis, ſed ſimpliciter
Socrates albus. Socrates bipedalis. Ita errori errore alio
occurrentes propoſitionem, & orationem enunciati-
uam tollebant. Sanè ᶜ Plato mutabat orationem, & lo-
co huius quod canus eſt, dicebat incanuit. Nos autem cẽ 21
ſemus idem eſſe unum, & non unum poſſe: uerum neq;
eodẽ reſpectu, neq; ſimul. Eſſet enim impoſſibile hoc,
quum alterum poſsibile & uerißimum eſſe comprobe-
tur, eundem uidelicet Socratem unum eſſe ſubiecto, plu
ra cogitatione & ratione. Eſt enim alia ratio muſici, alia
bipedalis. quo fit ut nulla inſit indicto pugnantia, illi ue-
ro temere tumultuauerint. Idem de diuiſione continui
dicendum eſt. Iam illi hoc loco deficiunt, manusq́; dant,
coacti concedere idem eſſe poſſe unum & multa. Cæte-
rum unum & multa idem eſto, dum non ſimul aut eo-
dem reſpectu conſideretur, quippe quæ eo modo oppo
ſita eſſe & repugnantia uiderentur. Sit ergo unum actu,
Sit multa potentia: quemadmodum ſi diceremus triticũ
eſſe ſpicam poteſtate, non actu. Neque hæc pugnant ſibi
contraſpiciunt'ue, ſi meminerimus earum diſtinctionũ,
quæ nobis traditæ ſunt contra fallacias importunas, atq;
calumnias ſophiſtarum. Hunc in modum perpenſa exa
minataq́; opinione ueterum, fieri poſſe nõ uidetur unũ
ut ſit ea quæ ſunt.

ᵃ *Sic ait ipſe græce: εἰ γὰρ διότι [illegible], [illegible] λέγουσιν, ὅτι [illegible] εἶναι. quorum uer borum hæc uidetur fidelis interpretatio: Quòd ſi ob id quia ad unionem uenit, ipſum unum eſſe affirmant: quia diuiſile eſt ipſum ex ſe multa eſſe fatebuntur.* ᵇ *Cur quæſtionem de toto & partibus, interpoſuerit Ariſt. diſſenſio eſt inter græcos expoſitores. Porphy.n. ob id eius meminiſſe ait, ut quoſdam redargueret, qui præter tres illos modos unius ab Ariſt. enumeratos, alium quartum afferebant. quo partes quæ inuicem ſunt diuiſæ, cum toto unum eſſe credebant.*

Hos igitur redarguit, quia ſi una quæque pars toto eſſet eadem, eſſent etiam inuicem eadem, Alex. uero, ut ex ſolutione eius dubitationis quæ probare uidetur totum idem eſſe parte, declarato uideli cet ea non eſſe unum & idem, manifeſtius appareat, non ſolum in partibus inuicem & a toto ſeparatis, ſed etiam in his quæ ſunt inuicem coniunctæ & continuæ pluralitas reperiri, cum inuicem et a toto ſint diuerſæ. Hanc uero quæſtioně nõ facere ad præſentě ſermonem dixiſſe Ariſt. ait, non quòd ad propoſitum non ſit, ſed quia ſine etiam hac quæſtione alia ſatis erant ad probandum quod uolebat. Simplic. tamen auctoritate Eudemi, ob id non eſſe ad hunc ſermonem dixiſſe ait, quia dialectica eſt et probabiliter ad utranque partem habet inſtantiam.

e Simpli. conatu plurimo nititur oſtendere Platonem nequaquã in hac fuiſſe ſententia.

SEd & rationes illorum ſoluere nemini eſt difficile.
22 Satim enim Meliſſi argumentatio uitioſe cõcludit:
23 Si factum, inquit, eſt ens, principium habet, non eſt autẽ factum, non habet ergo principium. quo fieri ut & unũ ſit & infinitum. Nam quum oportet retorquendo aſſumere in quod eſt, oppoſitum conſequenti in connexione & ſubiicere oppoſitum antecedenti, (Ita enim cõficitur ſecundæ figuræ conditionalis ſyllogiſmus) non hoc fecit, ſed intulit id quod non erat antecedens, & oppoſito antecedentis aſſumpto, attulit oppoſitum conſequentis. Huiuſmodi autem argumentorum frequens & uulgaris captio eſt: Si homo eſt, animal eſt: nõ autem eſt homo, neque igitur animal. Si ambulat Socrates, mouetur: non autem ambulat, non igitur mouetur. Præterea quũ appellatione principii quod plura ſignificat, abutatur ꝓ uno rei ſignificato, latere ac fallere arbitrantur. Eſt enim principium aliud temporis, ut quum dicimus, geniture ſuæ principium habuiſſe Platonem hũc uel illum diem: aliud rei & magnitudinis, quemadmodum caputuiæ, & cuiuſuis ſpacii dicimus eſſe principium. Quare quũ Meliſſus dicat factum omne habere principium, quæremus de quo principio ſit locutus. Quicquid enim ſimpliciter gignitur, principium habet temporis, ut homo, equus, olea, platanus: Non tamen omnia principium magnitudinis habere poſſunt, qualia ſunt ea, quæ non ſimpliciter fiunt, ſed per alterationem momentaneam mutationem progenerantur: fit enim & gelu & caſeus. Non tamen magnitudinis principium licet accipere, unde primum cœperit concretio illa atque coitio. Rurſus quum dicit, quod non eſt factum non habet principium, eodem modo quærendum eſt de quo principio propoſitionem ſuam intelligat, nam principium temporis non habet ea quæ facta non ſunt. Magnitudinis uero nihil prohibet, quin poſſint habere, ſicut ſol, & luna, & reliqua ſydera. Quòd ſi in aſſumptionibus de principio magnitudinis loquebatur, conſequens quidem recte aſſertur, ſed falſæ ſunt aſſumptiones. Si autem de principio temporis intelligebat, eſt quidem uerus in quibus id collocat, ſed cõcludit & efficit non ea quæ uult. Vult enim magnitudinem entis infinitam oſtendere, uidetur autem non magnitudi
24 nem demonſtraſſe, ſed tempus. Deinde dicit immobile eſſe id quod eſt. Nom enim locum eſſe ullum poſſe, in quo moueatur id quod eſt unum, & quoquo uerſus infinitum. Sed quamobrem homo acute? ut enim moueri nõ poſſit totũ, quia ſit infinitũ, cur tamen partes moueri non poterunt? niſi & mare putaueris eſſe immobile, ea ratione, ꝙ uniuerſum de locis ſuis atq; alueo nõ egreditur: quãuis manifeſtiſſime in reciprocationibus transferantur & moueantur partes. Alterationem item aut motum eſſe non credis, aut ſi credis, qua de cauſa eripis infinito? quando neque calefaciendis rebus, neque refrigerandis opus eſt loco. Abſurda itaque uidetur eſſe huiuſmodi ratio, atq; in eo uno maxime fluctuare iacereq;, quod contendit principii ſignificationem ad unam rem tantum pertinere. Quod niſi protinus mihi concesserint, calumniari apertiſſime uidebuntur. Dicet fortaſſe ens unum eſſe ratione definitioneq;: ſed quæro quem ad modum ens accipiat, nam ſi ens pro principio accipit, diciturq; unum eſſe ratione, principium unq; aliquid dicere atque idem ſentire uideretur, quod pleriq; naturales Philoſophi ſentiunt: omnium uero rerum & entium unam dicere eſſe rationem atque naturam, equi, hominis, contrariorum, quid poteſt dici ſentiri'ue contra ueritatem atque ſenſum euidentius? Hactenus contra Meliſſum, & quidem plura quàm oportebat.

COntra Parmenidem deinceps eſt diſputandum. 25
Cæterum modi quos in refellenda laxandaq; opinione Meliſſi paulo ante commenti ſumus, iidem in Parmenidem quoque conueniunt. Propria uero ſunt ea quibus interrogationi illius occurritur. Eſt autẽ ad hãc ferme ſententiam interrogatio: Id quod præter ens eſt, non eſt ens: id quod non eſt ens, nihil eſt: nonne ergo unum eſt ens? Fallitur autem in eo, ꝙ quum multiplex ſit ſignificatum entis, quemadmodum oſtendimus, ſimpliciter dici atque accipi putat. Eſt uero hoc perinde atque ſi dicat quiſpiam: Id quod præter cancrum eſt, nõ eſſe omnino cancrum: & ꝙ præter canem eſt, nullo modo eſſe canem. At qui fieri poteſt, ut id quod præter canem eſt, ſit etiam canis: & quod præter cancrum eſt, ſit etiam cancer. Nam id quod præter canem marinum eſt, fieri nequit ut canis marinum ſit, cœleſtis tamen atque terreſtris eſſe, nihil uetat quin poſſit intelligi. Eodem modo & ſi quid præter ens eſt. exempli gratia: Id quod præter ſubſtantiam eſt, non poteſt eſſe ſubſtantia: poterit tamen & quantitas eſſe & qualitas. Pari ratione, ſi quid præter qualitatem fuerit, non erit amplius qualitas, ſed uel ſubſtantia eſſe, uel quãtitas poterit. Demum nihil prohibet hoc modo plura eſſe ea quæ ſunt, atque in primum Parmenides deprehenditur falſus. Quàm uero neque cõcludat quidem ea ratio, manifeſtum fiet ex ſubiectione hac, ſi uidelicet eadem figura orationis alia ſumpta cõceperis, hoc modo: Ponatur ens ſignificare id ſolum quod eſt album, id uero quod præter album eſt nihil prorſus eſſe, contexaturq; ſimiliter argumentum hoc pacto: Si quid præter album eſt, illud non eſt album: quod uero nõ eſt album, nihil eſt. Quid ex illis aſſumptionibus conficias aliud, quàm id nihil eſſe, quod præter album ſit? Nam ſi ad ea præcepta, quæ in reſolutoriis commentationibus expoſita ſunt, reſpicias, facile intelliges ſic maxime eſſe connectendam aſtringendamq; rationem. Ille uero ita concludit id ſolum eſſe quod album eſt. Cur igitur importuniorem, magiſq; fatuam dixit eſſe rationem Meliſſi? Nempe quia Parmenides quanquam perperã concludit, artificioſe tamen componit propoſitiones. Non enim eſt negatio illa quũ dicitur, q̃d præter ens eſt, nõ eſt ens. Alioquin uerbum non ens, quod ille in ſecunda propoſitione ratiocinationis ſuæ ſumit pro ſubiecto, conſtitui qui potuiſſet? Sed eſt ex tranſpoſitione affirmatio. At Meliſſi aſſumpta fallaci uitioſaq; reciprocatione & conuerſione nituntur. Verum cõcedamus illi recte hactenus effici ſolum id eſſe, quod album ſit, quid prohibet plura ſaltem eſſe quæ ſint alba? cygnum, niuem, lac, ceruſſam? Sed quo nam ſe uertent, quando hæc inter ſe perſpicuo diuerſa ſunt, & numerum præterea ac multitudinẽ liquido inuehunt? Niſi potius contendunt, id quod albũ eſt continuum eſſe, atque hæc fini unum. At neque hoc quidem perfugio tueri ſe poteſt. Nã ſi ad rationem definitionemq; animaduertas, reperies duas res minimum

Et hoc loco elici poteſt uerbũ in oratione poſſe eſſe infinitũ quod tamẽ negãt multi.

in eo

in eo ente contineri oportere, ſubiectum uidelicet cor-
pus, & albedinem. Enimuero res illæ quãquã ſunt duæ,
fieri tamen nequit ſeorſum, ut altera ſine altera ſit: nam
color ſine ſubiecto prorſus non poteſt conſiſtere. Defi-
nitiones uero quia diuerſæ ſunt, illorum naturam indi-
cant eſſe differentem. Alterum enim eſt corpus, id quod
colorauit albedo: alterum eſt color, cuius ea uis eſt, ut diſ
ſipet uiſum, & diſgreget aciem. Porro hæc nondum ui-
26 dit Parmenides. Dicet fortaſſe quiſpiam, non urgeri ho-
minem argumentis & rationibus, ſed cogi plane circun-
ueniriq;. Non enim putaſſe Parmenidẽ unum illud ens,
ꝙ inuexiſſet accidens eſſe, aut ex eorum numero quæ ea
re ſunt, quod aliis hærent, ſed de eo ente locutum fuiſſe,
quod eſſet proprie & maxime, atque uero ens: hoc enim
apud nos ſignifiat uere & maxime ens, quod apud Pla-
tonem dicitur ens, ut ita loquar, ipſiſſimum. Neque tam
obſtupidus eret Parmenides, ut ignoraret fundandis ſi-
ſtendisq; accidentibus ſubiecto aliquo opus eſſe. Quòd
ſi ſolum accidens foret, ens ipſum uti ſubiectum eſſe ens
non potuiſſet, quoniam fuiſſet ab ente diuerſum: immo
uero maius incommodum ſuſciperetur, ſubſtantiam ſi-
mul eſſe atque non eſſe: Eſſe quod enti ſupponeretur,
Non eſſe ꝙ ſolum accidens cõſtitueretur ens eſſe. Quo-
niam uero non erat horum omnino neſcius, neque illud
item ignorabat ſe, (ſi propter huiuſmodi abſurditatem
ſubſtantiam ens eſſe conceſſiſſet, quia ſine ea conſtare
accidens non poſſet, ſimulatq; accidens ſolum eſſe ens pu
tauiſſet) neceſſario plura eſſe entia conceſſurum fuiſſe,
præſertim quum illa ſeparatas & diuerſas definitiones
obtinere apertiſſime uiderentur. Licet ita mutuo inne-
xu implexuq; teneantur, ut ſeiungi non poſſint, iniurii
atque adeo litigatoris hominis eſſet exiſtimare ueterem
alioquin philoſophum, tanta rerum inſcitia laboraſſe.
Verum enimuero nihilominus dato etiamnum hoc atq;
conceſſo Parmenidi, id ſcilicet ſolum ſignificare ens, qđ
ſi maxime & uerisſime ens, & ipſiſſimum, & poſtremo
ſubſtantia, & id quod hæreat nulli, potius cui hæreant at-
que accidant cætera, nihilominus, inquam, eueniet ens eſ
ſe non ens. Nam hoc quod uocamus uere ens, num al-
bũ? nũ nigrũ? num quouis alio nomine aliud quippiam
eſſe uoluerit? Profecto ineſſe aliquid ſubſtantiæ conceſ-
ſerit, quippe quæ ſubiecta ſit omnibus. Si album ergo di
xerit, id quod eſt ſubſtantia, contra obſtabo: Album ue-
ro ens eſſe non poſſe: (Nam id quod uere ens dicitur, a-
pud eum ſubſtãtiam ſignificabat.) at album eſt accidẽs.
Quôd ſi album noo ſit uere ens, neq; ens utique ullo mo
do eſſe poterit. Erat enim ſupra conſtitutum ab illo, ſolũ
27 id eſſe ens, quod uere ens eſſet. Quamobrem album erit
non ens, non eo quidem genere partim ut ſit, partim ut
nõ ſit, ſed ex ſubiectione ac poſito erit penitus atq; oĩno
non ens. Neque enim dici poteſt, ipſum uere ens huic al-
bo hæſiſſe accidiſſeq;, quum ſit ipſum ſubiectum albedi
nis. Quæ quum ita ſint, quumq; album omnino eſſe nõ
poſſit, ſequẽs eſt ut ſi ineſſe illud in uere ente dixerimus,
utiq; id quod maxime non eſt, dicamus eſſe in eo quod
maxime eſt: atq; hoc iam quam ſit diſſonũ, latet neminẽ.
Age ſi uere ens fuerit album, album porrò iam oĩno nõ
ſit, nonne euenit ut id quod maxime eſt, efficiatur non
ens? Neq; ſit quiſpiam, qui nõ confectum putet, quem-
admodum non conficeretur, ſi quis ita componeret, al-
bum eſt accidens, corpus eſt albũ, corpus igitur accidẽs.
Sed nulla eſt ſimilitudo inter poſteriorẽ hunc & priorẽ
ſyllogiſmum. Is enim qui dicit album eſſe accidens, con-
cedit præter ſubſtantiã eſſe aliquid, quod quũ per ſe ſit
ens, alteri deinceps hæreat: proinde ſi ſubiectum eſt aliud
eius, & diuerſum ab accidente, quanquam eſt particeps
accidentis, quod item eſt ens diuerſum a ſubiecto, uttio
clodit ratio, in qua inducitur corpus ſiue ſubiectum acci
dens eſſe. At hic non ſic eſt, ſed album atq; oẽ huiuſmo-
di accidens ſimpliciter oegat ens eſſe. Conſtat igitur albũ
de uere ente p̃dicari non poſſe ut accidens, alioquin qđ
negauit ens eſſe fateretur eſſe. Quo cõceſſo non ſolũ ens,
ſed ẽt uere ens erit. Quo dato ſtatim ſequitur appellatio-
ne uere entis late patere, & multa ſignificare, non ut ille
uolebat unum. Quod ſi non prædicetur ut accidens, cer
te aut ut ſpecies aut ut genus prædicabitur. Ex his omni-
bus ſequitur id quod ſimpliciter eſt non ens, de eo quod
ſimpliciter ens eſt appellatum, & prædicatum iri. Iacet
igitur tota concluſio.

IGitur infinitum illud ens neque corpus eſſe, neq; ma 28
gnitudinis ullius ſitum habere concedent, ne aut in
partes cogantur multas diuidere, aut accidentia adiunge
re. Vtrum oe igitur definiendum putant, id quod uere
ens uocatur? At quam oam ſubſtantiæ rationem afferre
poſſunt? niſi forte etiam hoc tolle uoluerint ab eo ente
quod fingunt? Quòd ſi ſubſtulerint, non uideo quid dici
ſcribi'ue de eo amplius poſſit, de quo nihil neq; accidẽs,
neq; ut genus, neq; ut ſpecies, neque ut differentia, neque
ut definitio, neque demum ut deſcriptio poſſit afferri. Si
quam uero dederint definitionem, diuidi illam ſciant o-
portere in uere entia: ueluti ſi ponatur homo id eſſe qđ
uere eſt, aĩo neceſſarium eſſe hominis definitionẽ, ex iis
quæ uere ſunt eſſe compoſita, id eſt, animal, & terreſtre,
& bipes ex eorum eſſe numero, quæ uere ſunt. Nam ſi
uere eſſe illa negaueris, accidentia feciſſe uideberis. Sed
fieri nequit, ut ea quæ definitionem rei complent, accidẽ
tia ſint definiti. Quam autem uerum hoc ſit, facile eſt, ut 29
arbitror, perſuadere. Accidentia omnia aut talia ſunt, ut
adeſſe poſſint, & non adeſſe, id eſt, ut & adiungi & ſepara-
ri ab eo poſſint, cui accidunt, qualia ſunt ſedere, legere,
diſputare: aut eiuſmodi, quorum definitionem ſubiectũ
ipſum iogrediatur, qualia ſunt, ſimilitudo, paritas, & im-
paritas numeri. Eſt enim naſi cauitas ſimilitudo & nu-
merus, qui ſecari poteſt in inæqualia. impar, utriuſmo-
di. Igitur accidens erit animal? Nam ſi prioris modi. ſ.
eius, ut adeſſe, poſſit & nõ adeſſe, fiet interdum, ut homo
neq; ſit aĩal, neq; bipes, neq; terreſtre, ſicut plerunq; fit,
ut neq; diſputet, neq; ſedeat. Sed forte ſecundi modi pu-
taueris. At fieri nequit. Non enim ineſt homo in defini-
tione animalis bipedis, terreſtris, potius e diuerſo illa in
hominis definitioue clauduntur. Eſt enim uniueſale præ
ceptum, ea quæ in alicuius definitione ponũtur, ſed in ſua
definitione definitum habere non poſſe, alioquin id qđ
totum eſt, partis pars fieret. Nam hominis pars eſt ani-
mal, quippe quod cum aliis iunctum conſtituat hominẽ.
Quare ſi homo inſertus, innexusq; ſit definiooni anima-
lis, totum erit in parte, & pars partis fiet. Neq; enim ſiqd
conſtat ex pluribus: ut albefactum ex albo & corpore,
poteſt ineſſe in alterius ſuarũ partium definitione, puta
in definitione albedinis, aut in definitione corporis, ſed
ęcootrario potius. Dices homini, neque animal accidit,
neq; bipes, ſed cuidam alteri. Ego uero primum id præ-
tereo, ꝙ quũ ita dicis, duo iã eſſe ea, q̃ uere ſunt fateris.
Deinde illud regro potius: Si animal bipes & terreſtre
accidentia ſint, hominem quoque qui ex illis exiſtit, acci
dẽs eſſe maxime oportere: quod qui dicit, magna eſt ue-
cordia: ſi autem ut oſtendi, hæc oon accidunt homini, ma
nifeſtum eſt, hominis definitionẽ in uere entia eſſe diui-
ſam. Quoòens autem de hominis definitione hoc loco
habita mentio eſt, omnia intelligit de eo quod uere ens
ſit: atque illuc transferri ſcilicet uolumus. Multa igitur
uere entia habebuntur, quamuis neque ſeparari mutuo,

neq; diſſugi poſſunt ab eo quod uere ens ſit:atque idipſum uere ens ex indiuiſibilibus inſeparabilibusq; tametſi componitur, tamen ex uere entibus conſtat.

30 DEdere nonnulli manus uicti ratione Parmenidis & ratione Zenonis, qui quum putarent ens eſſe indiſſolubile, indiſiunctile, atque continuum, conati ſunt uel hunc in modum probare unum eſſe, quia ſi diuidi poteſt, non ſit proprie unum, quando ſectio huiuſmodi corporis in iſinitum abit. Quam difficultatem quum ſoluere quidam eſſent aggreſſi, non ſolum illos loco dimouere non potuerunt, ſed etiam alia quædam magis cũ obſcura ſalebroſaq́; tum dubia controuerſaq́; attulere. Nam Xenocrates loco ſectionis infinitæ, indiuiſiles quaſdam lineas commentus eſt, & ne unum & multa eſſe fateretur, quæ putabat eſſe pugnantia, in aliam quandam, & quidem maiorem prolixioremq́; repugnantiam uidetur incidere. Conſtituit enim idem eſſe magnitudinẽ & non magnitudinem, quo quid poteſt eſſe pugnantius? Porrò idem eſſe unum & multa non pugnant, ſi cui nota eſt ea diſtinctio, quæ a nobis explicata eſt de actu & poteſtate: at is qui idem putat eſſe lineam, & indiuiſile, ni mirum dicit lineam eſſe non lineam.

31 PLato quoq; non modo primã aſſumptionem Parmenidis concedebat, uidelicet eam: Id nõ eſt quod præter ens eſt, uerumetiã aſſentiebatur unum ens eſſe. Id uero quod iam efficere & concludere ratio uidebatur; unum ſcilicet eſſe omnia, minime comprobabat, quia uidelicet entia non entia quodamodo eſſe opinabatur: nam ipſum uere ens conſtituebat idæam. Materiam uero primam atq; informem eſſe quidem, ſed nihil habere entis exiſtimabat. Arbitrabatur ſiquidem cõſtare res ex duobus, id eſt, ex eo ente, quod uolebat unum eſſe, & ex eo nõ ente, quod primam materiam appellitabat. Cæterum ipſe quoq;, neſcio quonã fato, incidit in ſcrupulum, quẽ uitare maxime cupiebat. Si.n. unam tantum rem ſignificari ab ente concedit, addit autem præter hoc ens aliud quiddam eſſe, uidetur ſimul & unum ens dicere, & efficere multa. Quod qui fatentur, nonne fatentur unum eſſe & nõ unum? Neq; enim propterea uidetur poſſe effugere, ꝙ alterum proprie ens, alterum improprie dicat uocari, quinetiam magis magisq; tenetur, atq; in eadem pugnantia fortius penitusq; uerſatur. Nam ſimul differentiam cõſtituit inter ea quæ ſunt, uelit nolit numerum facit, & plura eſſe entia aperte demonſtrat. Nos uero dicimus quãuis unum ſignificare uideatur ens, poſſe tamen defendi eos, qui poſuere non ens eſſe, ne contraria & aduerſantia dicere uideantur. Neque enim de eo non ente locuti ſunt, quod prorſus nõ eſſet, quod'ue uſquequaq; præter ens eſſet. Nam hoc tueri. eſt tueri pugnantia, quia ſcilicet quum unam entis eſſe naturam cõſtituis, ſine repugnantia aliam inducere atq; inferre non potes. Illud tamen non ens aliquatenus dicere non ueremur. Etenim quũ dicimus ens unam ſignificare naturam, non ideo uolumus unam numero entis eſſe naturam: poteſt enim ea quoq; ſignificari, quæ generis ſit, & ea quæ ſpeciei. Quid igitur prohibet hoc ipſum ens, quod dico eſſe unum, intelligi unum eſſe genus? Ponatur ergo ens animal eſſe. Qui itaque canem eſſe non ens dicit, nõ ſtatim dicit præter ens canem eſſe. Sed poteſt etiam illud intelligi, ut canis qui ſit, non equus ſit: tamen canis. Non eſt igitur altera entis natura introducenda, ne omnia fiant unum. Sed etſi nomine entis ſolum id, quod uerè eſt, & quod ipſiſſimum eſt uenire, ſignificariq́; placeat, non propterea excludimur. quin multa numero uel ſpecie entia eſſe affirmare poſſimus, quemadmodum dictum eſt. Contra itaque Parmenidem & Meliſſum ſatis hæc ſunto.

QVi uero ens ꝓ principio acceperunt, & unũ ens 32
unum dixere principium, quos iure quis appellauerit Phyſicos, in duo gñia ſecãtur. Alii unũ ex elementis principium ſtatuere, moxq́; ex eo reliqua deriuarunt raritudine denſitudineq; adhibita. Quibus qualitatibus uniuerſaliora illa uidentur eſſe contraria, Superantia & defectus, ſub quibus magnum & paruum Platonis principia collocantur. Verum Platonici magnum & paruum materiam ſignificabãt, Vnum uero cauſam efficientem & formam: contra Phyſici pro uno materiã & ſubiectum accipiunt, contraria autem formas eſſe & differentias arbitrãtur. Cæterum [a] alii, ut Anaximãder, nullum ex elementis principium faciunt, ſed tertiã quandam naturam, quæ & igne ſit craſſior & tenuior, & gracilior aere. Porrò idem ille Anaximander exiſtimauit non eſſe opus alteratione generandis rebus, ſed ex infinito illo elemento contrarietates inſertas atq; innexas excerni. Quẽadmodum etiam ii, qui multa principia & unã efficientem cauſam poſuere, Anaxagoram dico & Empedoclem: quorum alter ſimilares illas particulas quas homœomerias uocabant, & mentẽ præterea diuinã innexit: alter quatuor elementa & [b] ſphærum, ideſt, deum putauit eſſe principia. Planè ii cum Anaximãdro in eo cõueniunt, ꝙ ad ortum & generationem rerum nulla alteratione utuntur, ſed quæ fieri atq; naſci ſubinde nobis uidentur, contendunt ex ea miſcella omnia perinde atq; prius inhærentia, ſed latentia exprimi atque ſecerni. Cæterum differunt in eo, ꝙ alter ſecretionem illam temporibus quidem terminatam facit, ſed interpollatam ac reducẽ uicibus: Anaxagoras uero ſempiternam putat eſſe, & nunq̃ deſituram intercaſuram'ue. Huic item elementa uidentur eſſe infinita, illi finita uidelicet quatuor. Sanè 33
duæ rationes fuere, quibus Anaxagoras ita opinari motus eſt. Vna ꝙ uidebat ex contrariis gigni contraria. Nã quum fieri poſſe non putaret, ut cõtrarium ullum in cõtrariam naturã abiret, quippe qui crederet rerum principia eſſe caſura interituraq́;, ſi contraria in contrarias naturas uerti poſſent, arbitratus eſt in cõtrariis ineſſe contraria. Altera ratio erat, & quidem quæ coegit illum atque impulit maxime ita ſentire, ꝙ notat commune atiquorũ ferè omnium eſſe ſcitum, nihil fieri poſſe de nihilo: proindeq; obtinuiſſe, ut ſingula eſſe in ſingulis iudicarentur, & fieri res, aut generari nihil aliud eſſe, quâm detegi euelariq́; aut excerni. Corrumpi contra nihil aliud eſſet, q̃ diffundi & coaleſcere. Apud Anaxagoram porrò rem fieri atque naſci, nihil aliud eſt, quàm alteraſcere, & mutare. Verum ex ipſius rei natura intuitu patet illum uim uocabuli non tenuiſſe, qui generationem, non ut cæteri coitionem ſiue cõcretionem, ſed alterationem appellet.
Sed & ſyllogiſmo utitur ad ſuam ſententiam confirman 34
dam hunc in modum: Omne quod fit, uel ex ente fit, uel non ex ente: ſed enim ex non ente non poteſt: ex ente ergo fit omne, quod fit. Ita ſequi, ut ſingula inſint in eo unde fit aliquid, ut in hac aqua, crines, oſſa, neruos, carnem ineſſe ſit neceſſe: perſpici autem atque deprehendi non poſſe a nobis horum ſingula præ ſua exiguitate. Ex quibus poſtremo intulit immiſta & innexa eſſe ſingulis omnia, poſteaquam ex omnibus omnia fieri uidebantur. Sed quænam eſt ea cauſa. ut omnia non appareant eſſe ſimilia, ſi æque proueniunt ex ſingulis omnia? Quoniã, inquit ille, uniuſcuiuſque rei inæqualis eſt in omnibus portio, ſed in unaquaq; re unum quippiam eſt in oĩbus portio, ſed in unaquaque re unũ quippiam abũdat magis atq; ſuperfluit, ut in hoc ſit aquæ plus, in illo ſit corporis. Quod ergo apparet aqua, facit hoc copia quando nihil eſt ſyncere aqua, caro, terra, ſanguis.

Non

In hoc uarij textus & ſcriptores ſunt.

a *Non Anaximander, ſed Anaximenes legitur unum feciſſe principium, quod ſit igne craſſior & gracilior aere: & ob id arbitrantur quidam hunc locum Themiſtij non carere mendo etiam in græcis codicibus.* [b] *ſpharum interpretatur Hermoe. id eſt deum, quod unde acceperit, neſcio: nam Empe. non deum cauſam efficientem ſed litem & amicitiam poſuit. Simpli. de hac re ſic ait: Ea miſcella apud Empe. ex quatuor eſt elementis, quæ ſi ab amicitia concernantur, ſpherum efficiunt: ſi uero a lite excernantur, mundum hunc conſtituunt? ob id autem forſitan hoc modo Hermoe. eſt interpretatus, quia cum illis communeratus eſt Empedo. qui unam efficientem cauſam poſuerunt, quòd ad amicitiam & litem non uidetur poſſe referri cum duo ſint. Sed Simpli. exponit hic ut unam cauſam accipi, quia non ſimul efficiunt, ſed ſeorſum nunc una nunc altera dominatur.*

ESt igitur conſequens poſt eius opinionis confuta-
35 tionē, quæ tollere principia uidebatur, eorum im-
pugnare ſententiam, qui infinita eſſe illa putauere. Vellē
fieri poſſet ut ipſimet intereſſent noſtræ diſputationi, fa-
cile opinor, faterentur finita rerum naturalium eſſe prin
cipia. Equidem primum illud admiror, quo pacto ii qui
naturæ ſcientiā profitentur, ignorauerunt ſe temere ꝓfi
teri, ſi ſuam ſententiam retineri tueriq; uelint. Si enim tūc
ſcire uniuſcuiuſq; rei naturam arbitramur, quum cauſas
illius & principia cognoſcimus: infinitarum autem rerū
quum is aperte concedat, nullam poſſe haberi notitiam,
(nimirum qui īfinita dicit eſſe principia) tollit rei quā tra
ctat cognoſcendæ facultatem. Quòd ſi quum infinita ea
faceret, Anaxagoras qualitates aliogn numero definiuiſ
ſet, quamuis ſciri nō poſſet ex quot exiſtere unūquodq;,
ſaltem illud cognoſcere licuiſſet ex qualibus conſtaret.
Nunc uero quum neq; per proprietates ac ſpecies, neq;
ꝑ numeros ſuas illas ſimilares particulas, quas finxit, di-
ſtinxiſſe diſcreuiſſeq; reperiatur, quumque ea ſe docere
pollicitus fuerit, quæ primus ipſe neſciat, apertiſſime ue-
teratorio iſto ex promiſſo uidetur eludere. Hactenus
36 extra negotium. Iam uero illud quo pacto non eſt ab-
ſurdum, ꝙ ex illa opinione conſequitur, quæ putat miſta
eſſe in omnibus omnia? Sequitur enim quum unaquæq;
ſimilarium partium & augeri in infinitum, & minui poſ
ſit, neque maximam ullam neque minimam poſſe quan
titatem capi. Quod etiam ipſimet Anaxagoræ impoſſibi
le uidetur eſſe. Fatetur enim compoſitum omne conſta-
re partibus. Partes autem illas uoco, quæ & uiciſſim a
ſede & a toto ſeparari actu queunt. Palàm quoque illud
concedit, magnitudinem totius pendere atque regi ma-
gnitudine partium, ut, ſi uidelicet paruæ ſint partes, par-
uum etiam habeatur & totum: ſi contra magnæ, magnū
quoque & illud habeatur: & ſi infinitus utrinq; proceſ-
ſus in partibus fuerit, futurum eſſe itidem in compoſito
infinitum. Quanta enim eſſe poſſunt oſſa, caro, nerui, tan
tum & ipſum animal. Eodem modo de partibus plan-
tarum, & de plantis ipſis iudicandum eſt. Aeque etiam
e diuerſo illud eſt uerum, ſi ſit impoſſibile: totum gran-
deſcere, partes quoque eſſe impoſſibile, planè animali-
bus omnibus atque plantis exitus magnitudinis eſt, ipſo
etiamnum Anaxagora conſentiente: eſſe igitur & parti-
bus neceſſe eſt. Neque fieri poteſt uti quantalubet ſit ca-
ro hominis ea, quæ cum infinitis aliis rebus ineſt, & deli-
teſcit in milio, aut uti in minores ſecetur portiones, & ta-
37 men caro adhuc remaneat. Sanè hoc qui dicit magna ui-
detur amentia. Verum Anaxagoras fortaſſe reſponde-
ret hunc in modum, minime quidem ſe concedere ma-
gnitudines animalium & plantarum, ex ſimilarium par-
tium auctione, & diminutione pendere: eſſe uero ſecutu-
rum id, ſi animalia atque plantæ ex qualibet ſimilarium
partium ſpecie unam tantum ſimilarem particulā nacta
eſſent, ut unam oſſis, & unam ſanguinis, & unā generum
ſimiliter reliquorum. Sed nō eſt ita, immo uero cōſtitue
re ſe atq; collocare in uno quoq; animantiū genere, mul
tas ſimilares eiuſdem generis & ſpeciei particulas. Por-
rò hinc nullum incommodum ſuſcipi, ſi concedatur, car
nem diuidi poſſe in infinitum, animal non poſſe: nam eā
carnē, quæ ineſt in animali ex pluribus cōſtare carnibus
tanquā principiis & elementis. Sed non effugit. Tametſi
enim hoc ita fuerit, nihilo ſecius horum elementorū o-
portet magnitudinem definire. Dabitur porrò numerus
aliquis caruncularum, quæ compoſitæ efficiant eam car
nem, quæ ineſt in animali. Sit autem quaternarius uel
quinarius exempli cauſa. Si igitur harum caruncularum
unaquæq; diuidi poteſt in infinitū, ea caro quæ ex qua-
tuor illis conſtaret uſq; adeo concidi, atq; exigua reddi
poſſit, ut ex tantilla carne nullum animal conſiſteret.
Præterea quid eſt quod aiunt, hominis carnem ex pluri-
bus carnibus eſſe compoſitam? Cur illarum quælibet ca
runcularum non erit rurſus ex pluribus compoſita car-
nibus? ſi minui poſſum ſimilares particulæ in infinitum?
Illud quoq; perridiculum eſt, Elephanti carnem ex pau
cioribus conſtare carunculis, culicis carnē ex pluribus.
Nihil .n. intereſt, utrum duas ex pluribus an ex pauciori-
bus aliquid eſſe conſtitutum, quū nullum magnitudinis
exitum capere poſſis, neque incrementū uerſus neq; di-
minutionem. Omnino autē carnem minuere in infini-
tum, nihil aliud eſt ꝗ carnem efficere amplius ne ſit caro.
Quāuis enim carnis in eo ꝙ corpus eſt infinitam ſectio-
nem poſſis agnoſcere: in eo tamen quod caro eſt, nō po
teſt. Breui ſiquidē carunculæ illæ ex ſectione deſinerent
eſſe carunculæ, atq; ita corrumperentur. Quod quemad-
modum conuenire poſſit ei, qui rerum principia ſtatuit
incorrupta, non uideo. Si itaq; uera ſunt hæc, definitaq́.,
atq; certa eſt carnis minimæ magnitudo, fieri non poteſt
ut in quolibet admiſtum ſit quodlibet. Sed quamobrē?
Quia omne finitum corpus, ſi infinitas, & quidem mini-
mas portiunculas deſeces, quandoq; deficiat eſt neceſſe,
modo non proportionem ſequare, ſed certam aliquam
& præſcriptam magnitudinem decidas. Si igitur ex aqua
caro uniuerſa continuo excernatur, proculdubio ſum-
ptitabitur aliquando uniuerſa quæ ſuberat, neque abiri
poterit in infinitum. Neceſſe eſt itaque alterum ex duo-
bus ſequi, aut ut excretio illa cadat deponatq́; abſumpta
atque exhauſta omni materia aut ea durante infinita uis
caruncularum quæ habebatur, uel antequam cœpiſſent
excerni, in magnitudine ac mole finita, puta aqua uel al-
terius corporis, relinquatur. Quod dicere aut ſentire ſu-
perat omnem ſtoliditatem. Adhuc ſi corpus omne ſu- 38
blatis partibus redditur minus, carnis uero certa eſt defi
nitaq́; utrinq; ſecus quantitas, manifeſtum eſt ex minima
carne nullum corpus poſſe ſecerni: (eſſet enim aliquid
minus ac modicius minimo) ꝙ ſi ex minima carne nullū
corpus poteſt excerni, qui erunt in omnibus omnia? Sed
quid conſector leuia? Si inſunt omnibus omnia, non ſolū
caro in minima carne collocanda erit, ſed & ſanguis, &
os, & cerebrum, & reliqua perinde affatim omnia: ſimi-
liter in ſanguine alius iterum ſanguis, alia caro, aliud os,
ad idem exempli, & in cæteris omnia inſerenda inculcan-
daque eſſent. Præterea quo pacto non latiſſime deli-
rant ii qui in minima carne, carnem dicunt eſſe infini-
tam, ſimiliter aquam & terram, atque aerem infinitum:
eaq́; poſtremo omnia quæ nos ſupra diximus, per ſe ip-
ſa poſſe ſubſiſtere, & a ſe uiciſſim eſſe diſiuncta, quo quid
poteſt eſſe horridius? Nam in eo quòd ſeparata ſunt,
terminum & finem accipiunt, quia ſimulatque ſeparan-
tur diſtinctionem & loci magnitudinis nanciſcuntur.

Quamobrem ſi uera eſſet Anaxagoræ ſententia, fuiſſent
principia non ſolū multitudine, ſed etiam magnitudine
infinita: quod nihil aliud eſt, quàm facere ut ſiot infinities
infinita. Quòd ſi quis tueri Anaxagorā uelit dicatq; prin
cipia quidem, quoniam aliam naturam habere non poſ-
ſunt, immiſta non eſſe: ſed quum dicitur ineſſe omnibus
omnia, de ſenſilibus id concretisque eſſe intelligendum.
Transferantur rationes ſubinde ad ſenſilia & concretio-
nes, exempli gratia, ad aquam ſenſilem: aquæ enim ine-
runt carnes & oſſa infinita, quæ ſeparata actu concretio-
nes ſunt: atque ex omnibus generabunt, quia & ſeoſilia
ſunt, & poſſunt excerni. Quare & horū ſingulis rurſum
alia quoq; inerunt. Nunquā enim fieri poterit, ut in ſyn
cera & prima principia reſoluantur: nam hoc eſſe impoſ
ſibile idem Anaxagoras clariſſime atteſtatur. Quomo-
39 do igitur ea efficere diuina mens ſtatuat? Nonne potius
uideri ſtultiſſima atq; inſipientiſſima debeat, ſi aggredi
uelit ea quæ ſint factu impoſſibilia? Atqui recte quidem
illud, ſed (forte fortuna) dixit Anaxagoras fieri poſſe nū-
quam, uti de ſtrue illa Mauſoli omnia entia ſecernantur:
accidentia nāq; a ſubſtantia ſeparari oon poſſunt. Quem
igitur finem laboris inueniet prouidentiſſima. ſ. mens, ſi
ea attentauerit quæ perfici, & ad exitum conferri non
poſſint? Quando neq; magnitudinem principiorum de-
finiuit, quippe quæ diuidi cenſeat in infinitum, neq; qua
litatem. Nequeant enim a ſubſtantia ſeparari colores, ha
40 bitus, & poſtremo accidentia reliqua. Quorum alterum
menti ſuæ, neque ille quidem tribuit: alterum nos uerita-
tis gratia inficiamur, qn̄ præſertim neq; illud quoq; acu-
te Anaxagoras uidebat, propterea carnem ex caruncu-
lis conſtare, lapidem ex lapillis, aurum ex aureliis, ꝙ pu-
rabat unamquāq; ſimilarium particularum in ſimilares
partes minimas ſecari poſſe, ut ſi quid inde abiret atque
decederet coalitu earūdem partium, quæ ſeceſſiſſent, no-
uus alius continuo ceu partus exiſteret. Cæterum non
cōficitur. Lutum enīm & i lita diuiditur, & in aquam &
in terram. Ex quibus ergo potiſſimum dixeris conſtare
lutum, utrum ex lutulis, an ex terra potius atq; humore?
nonne uerius ſit lutum fieri, nihil eſſe aliud q̄ ex humore,
& terra conſtare? ex lutulis componi, nihil aliud eſſe, q̄
increſcere atq; grandeſcere? Neque enim quēadmodū
lateres ſua ſtrue & compoſitura domū efficiunt, ita quū
ex aqua fit, aer, uel è diuerſo ex aere aqua quum fit, coe-
untes aquulæ totum conſtant, & conſtituunt elementū.
Quod tn̄ ſequitur apud eos, qui egregium. ſ. & admirabi
lem illum concretionis modū præferunt. Enimuero ip-
ſum aerem ſcimus in aquam alteraſceodo transferri, atq;
ita fieri aquam ſaltem ſenſu percipimus. Eodem pacto
& Empedocles excretione atque concretione arbitratus
eſt oīa generari. Tamen leuius errauit, quod finita & cer
ta principia poſuit: Sed oondū eſt tractādus de iis locus.

Cæterum illuc me refero, ꝙ contraria principia
41 omnes cōſtituere, & ii qui unum omnia & immo-
bile, & ii qui plura eſſe dixerunt, & qui etiam infinita.
Etenim Parmenides in • iis libris, quibus ſententiam ſuā
aſtruxit, calidum & frigidum, principia eſſe dixit: quorū
alterum ignem, alterum terram uocauit, Anaxagoras
quoque in ſimilaribus particulis poſuit contrarias, quē-
admodum Anaximander ſecretionem & cōcretionem,
& Democritus plenum & inane, quæ quum principia
conſtituiſſet, & generationes rerum figura, ſitu, & ordi-
ne diſtinxiſſet, aptiſſime uiſus eſt adhibuiſſe contraria:
ſunt enim omnia illa contrariorum genera, ſitus, figura,
ordo. Nā ſitus alius dexter, alius ſiniſter, ſupernus, infer-
nus, anterior, poſterior. Figurarum quoque rectilinea a-
lia, orbicularis alia, quas ille pro contrariis habuit. Nam
de Empedocle atque Platone, deq; iis phyſicis qui raritu
dinem denſitudinemq; contraria principia eſſe uoluerūt,
abunde ſupra diximus. Ac mihi quidē acrius intuēti me 42
dius fidius uidentur oēs haud ſioe rōne in hanc ſniam di
ſceſſiſſe. Nam ſi naturā principii ſpectes, reperies tria eſſe
in principiis neceſſaria. Primū, ut ex ſe uiciſſim non exi-
ſtant, alioqn principia & non principia eſſe probarētur.
Secundū ut neq; ex aliis cooſtētnā ſi prima nō ſunt, quo
pacto poſſunt eſſe principia? Tertium, ut ex illis cōſtent
cætera, atq; hoc eſt principiis maxime proprium. Hæc
autē oīa primis contrariis oportet ineſſe. Prima cōtraria
uoco, quæ ſunt maxime generalia: nam ex aliis conſtare
id circo nō debēt principia, qm̄ ipſa ſunt prima: neq; mu
tuo ex ſeipſis ea rōne quia cōtraria ſunt. Neq; perturbe-
tur quiſpiam, ſi qn̄ audiat dici, ex albo fieri quippiam ut
ſit nigrum. Non enim ita dicuntur ex ſeſe fieri cōtraria,
ut proprie mutuo fieri intelligantur ex ſeſe, ſed ita, ut q̄ſi
poſt ſeſe mutuo atque ordine quodam produci genera-
riq; uideantur. Sed quiſnā ille modus eſt, inquies, quo
fieri ex ſe mutuo poſſe contraria negauimus? Nimirum
is, quo de ære ſtatuam dicimus fieri? neque enim uno p-
manente ſuperſtiteq; contrario, generari alterum pōt.
Neceſſe eſt autem principia ooo corrumpi, ꝙ ſi ſeruata
in alterum tranſmutentur, ſequetur duo ſimul adeſſe cō-
traria, quod eſt impoſſibile. Sed quæres quonam pacto 43
conſtant ex contrariis, ceu ex principiis reliqua? profe-
cto id ea rōne neceſſarium maxime uidetur, ꝙ per tranſ
mutationē generatio omnis conficit quemadmodum o-
ſtendetur. Io contraria porro omnis generatio deſinit.
Verū quia obſcuriora uidentur hæc eſſe, quæ dicimus,
paulo altius repetere ac remetiri ſtatuimus, ut hoc ipſū
facilius fiat intellectuq; capiatur. Exiſtimare itaq; opor
tet nihil eſſe qđ aut agere in quodlibet, & utcunq; fors
tulit, aut pati a quolibet poſſit: nam neq; homo generan
do aſino natura idooeus eſt neq; adamas non tutus a fer
ri ictu. Non igitur fieri aut naſci omnia de omnibus po-
terunt. Nā albū ex muſico fieri nequit, ſed ex nigro dun-
taxat, aut flauo, aut ex iis coloribus aliquo, qui ꝙ ſint
in interſinitio cōtrariorū poſiti, ancipites mediiq; haben
tur. Dices fortaſſe noo eſſe hoc perpetuo uerū: uideri e-
nim luſciniā de Muſica fieri candidā. Sed ſoluitur. Illud
euenit non in eo ꝙ muſica, ſed in eo ꝙ nigra fuiſſet. Nam
quum accidere poſſit ut idem qui ſit albus ſit etiam mu
ſicus, facile aberratur dum non ex albo, ſed ex muſico ni
grū fieri creditur. Quòd ſi id qđ per ſe eſt diſtinxeris ab
eo, quod ex accidēte fit, inuenies album ex nigro uel ex
fuſco per ſe, experito aut grāmatico per accidens factū:
nihil. n. uetat eundē qui niger ſit aut muſicū aut fabrū, aut
excuſſorē, aut militem, aut imperatorē eſſe. Quare uſur-
patio atq; abuſio fuerit, ſi quenq̄ dixeris nigrū eſſe factū
ab Arithmetico uolatili bipede: ſunt. n. huiuſmodi gene-
rationes ex accidēte oēs. Per ſe aūt album generatur ex
nigro, & ſi quis ſubtilitate diligenti exigat id ex nō albo:
noo tn̄ hoc ita accipiendum, ut ex omni eo quod ſit nō
album, fieri nigrum putetur, (eſt. n. Hippocentaurus &
Scylla non album) ſed de eo non albo intelligendum eſt
quod de fuſco, ueneto, rutilo, & cæteris finitimis ꝑdice-
tur. Pariter Muſicus de non muſico fiet, non de colūna,
neq; de naui, quæ & ipſa ſiut nō muſica: ſed de eo quod
amuſon, id eſt immuſicū (oono quidem noīe, & fortaſ-
ſe duro, ſed ad rem demonſtrandā ſatis idoneo) appella-
ueris: aut ſi quid inter muſicū & immuſicū ambigit. Eo-
dē modo album nō abibit corrumpeturue in quolibet, 44
neq; per ſe corrūpetur in muſicū, ſed ex accidente. Nā
uſtulari hoīs coloratiq; albedo per ſe ī nigriciem corru-
pta eſt, ꝙ ſi contingat ut idem ille qui uſtulatur eſt, mu-
ſicus

ſicus fuerit, dici poteſt ex accidente albedinem in muſi-
45 cũ fuiſſe cõuerſam. Simili modo ſi muſicum corrumpa-
tur, non corrumpentur in nigrum, ſed in muſicũ. Neq;
ſolum hæc uidẽtur eſſe uera in iis q̃ per alterationes acci
dentium ꝓducuntur, qualia ſunt q̃ mox diximus, ſed ẽt
in iis uel latiſſime patet eadem rõ, quæ per concretionẽ
ſecretionemq́; generantur, qualia ſunt ea quæ uocamus
compoſita. Latet tñ in iis quandoq; eadem cauſa, ꝙ con-
trariorũ fere plurium non habetur uſitatum nomẽ, quẽ-
admodum habetur albi nigriq́;. Ita quibuſdã priuatio-
nes ſuis nominibus efferuntur, quibuſdam non ipſæ pri
uationes, ſed aliorum ſolæ negationes habẽtur: nam cõia
compoſitis omnibus nomina facile eſſet inuenire, cuiuſ-
modi ſunt conuenientia, inconuenientia, ex quibus gene
ratio proficiſceretur omnis, & in quas corruptio itidem
reuerteretur. Particularibus uero ſingulisq́; compoſitis
propria in communi utiq; loquendi conſuetudine non
reperiuntur. Veruntamen oẽ conuenienter factum ex
non conueniente fit, & ad inconueniens corrumpitur,
non ad quoduis. ſed ad id quod ſpetiatim contra poneba
tur aduerſabaturq́;. Non enim hominis conuenientia ad
inconuenientiã equi corrumpitur, neq; ea quæ canis eſt
in eam q̃ ſit plantarum, neq; rurſum ex illis fiunt: ſed ho
mo in hominis incõuenientiã abit, equus in eam quæ ad
equum pertinet. Planè nihil inter eſt loco inconueniẽtis
& conuenientis, ordinatum & inordinatum dicas, com-
poſitum & incompoſitum, aptum ineptum, deformatũ
46 informe. Nimirum eadem ratio in omnibus obſeruãda.
Sumantur itaq; unde lubet exempla. Domus ordinatio
ex inordinatione fit, non omni, neq; ex ea quæ nauis eſt,
ſed ex ea quæ ſpectat ad domum: eſt enim ea inordina-
tio in eo, ꝙ neque lapidum, neq; laterum ſtrues eum ad
modum ornata & diſpoſita eſt, quo conueniebat in do-
mum. Econtrario quoq, domus quando corrumpitur,
in eandem hãc inordinationem redit. Item aceruus con-
geſtusq́; tritici fit ex oppoſitio, ſecundum quam aceruo
tritici congruebat, non ſecundum quam aceruo lignorũ:
corrumpitur quoq; non in lignorum, ſed in tritici diſſo-
47 lutionem. Aeque & ſtatua ex ſtatuæ infiguratura fit. Et
ne in ſingulis morer, manifeſtum eſſe arbitror omne qđ
fit, ex contrariis fieri, & omne quod corrumpitur, in cõ-
trariam aut finitimam concedere, atque abire ſubſtantiã.
Nam & intermedia ex contrariis generantur, qđ uidere
in coloribus licet, ut illud q̃ poſſit ueriſſime affirmari:
Quæcunque natura ſunt facta, aut contraria eſſe, aut ex
contrariis ortum habere. Contraria ea ſunt, quæ eiuſdẽ
generis extremos ceu margines obtinent: ex contrariis
conſtant quæ horum in medio collocantur. Cæterum il-
lud commonuiſſe hoc loco expediet, quãuis ex contra-
riis generationes omnes procedere, & in contraria cor-
ruptiones abire dixerimus: non tñ reſtare permanere'ue
cõtraria illa corruptis, aut genitis rebus cõcedimus, alio-
quin nobis ipſis pugnaremus. Eſt autẽ ita intelligendũ,
48 ut dixi, fieri hoc ab illo, id eſt, hoc poſt illud. Hactenus
ferme oẽs conſentiunt, elementa atq; ea quæ cuiq; prin-
cipia uidebantur, haberi contraria, non tam ratione indu
cti, q̃ ipſa ueritatis ui. Diſſentiunt aũt inter ſe oẽs in ea re,
ꝙ alii priora generalioraq́;, alii poſteriora & particula-
riora principia tradidere, alii conſectati ſunt ea quæ rõni
perſpicua magis eſſent, alii quæ notiora ſenſibus uiderẽ-
tur, alteri calidũ, humidũ, frigidum, ſiccũ, (q̃ poſteriora,
particulariora, cognobilioraq́; ſunt principia) conſtitue-
runt: alteri magnum & paruũ, par & impar, cõcordiã, &
diſcordiam, q̃ cum ratione priora eſſe, tum generaliora
49 notioraq́; uidebantur. Veruntamẽ hi partim diuerſa ſe-
quebantur, partim eadẽ uidebant. Hæc enim omnia inter
ſe quendam ſimilitudinem habent. Nam quemadmodũ
concordia refertur ad litem, & impar refertur ad par, ita
calidum ad frigidum, & ſiccum ad humidum. Præterea
quædam ex illis ſub concretionem & ſub exceſſum ca-
dunt, quædam ſub ſecretione defectuq́; reponuntur.

[a] Verba græca, quæ uidetur Hermoe. interpretatus hoc in loco hæc ſunt, ἐν τοῖς πρὸς δόξας. quæ aliud uidentur habere ſenſum. et ſic interpretari poſſe: In his quæ ſecundum exiſtimationem ſunt. Parme. enim ſenſibilia & naturalia, entia ſecundum exiſtimationem appellabat, & horum principia calidum & frigidum eſſe dixit: intellectilia uero entia ſecundum ueritatem & ea eſſe unum & hæc cum ex alijs, tum ex Simpli. licet colligere. [b] Ammonius tamen, ut refert Simpl. eodem pacto intelligi uoluit contraria ex ſeſe mutuo fieri non poſſe, quo ea ex aliis fieri negatum eſt: quia ſcilicet alterum altero principalius non eſt uel prius & uniuerſalius: ob id enim ait ipſe. Quia contraria ſunt & æquiualentia, nihil magis habet alterum altero cur ſit principium.

QVàm itaq; cõtraria principia eſſe neceſſarium ſit, 50
ſatis manifeſtum eſſe iudico. Eſt autem ſequens
(ut arbitror) quis ſit numerus principiorũ oſten
dere. Indicatum eſt ſupra, neq; unũ eſſe poſſe principiũ,
neq; infinita. Vnum ea rõne, quia contraria: & oppoſita
quum ſint, hoc ipſo nequeunt infinita eſſe. Q uũ ꝙ ſepara
re ac diſtrahere illa oporteret in duo tum ẽt ꝙ rerum ſciẽ
tia obiter tolleretur. Accedit ꝙ naturæ unius & generis
a una uidetur eſſe oppoſitio cõtrarietasq́;. Genus aũt unũ
dicitur proprieq́;, quod põt in ſpecies, non etiã in genera
ſecari. Ita circa colorem albedo & nigritia, circa ſapores
dulcor & amarities inueniuntur. Oppoſitionẽ uocamus
duorum oppoſitorum cõtrariorum'ue habitum quendã
atq; reſpõſum. Circa materialẽ igitur generalemq́; ſub-
ſtantiã, cuius principia quærimus, una quoq; eſſe dẽt op-
poſitio nõ infinita, qñ præſertim nihil prohibet adortus
& nouationes rerũ principia finita poſſe ſufficere. Nam
Empedocles qui poſuit eſſe finita melius, mehercule &
cõmodius q̃ Anaxagoras, rerum quæ generantur naturã
abſoluit. Quòd ſi hæc uera ſunt, atque una eſſe unius na- 51
turæ oppoſitio debet, ſequitur neceſſario, ut aut duo ſola
principia ſint, uidelicet prima illa contraria: aut coniũgẽ
da cõſociandaq́; illis ſit etiãnum materia quædã atq; ſub-
iectũ. Quod tametſi mihi maxime neceſſarium uidetur,
uelim tamen ſeorſum ipſe tecum paulo ſerius cõſideres,
ſit ne ulla denſitudo, quæ ipſa per ſe poſſit raritudinem
facere, contra'ue: aut ulla caliditas quæ frigiditatem, aut
amicitia ulla quæ odium poſtremo qualitates ullæ q̃ cõ-
trarias qualitates gignãt. Sed nedũ facere aut gignere re-
putemus, num ẽt eſſe ipſa per ſe poſſint atq; ſeorſum cõ
ſiſtere, frigiditas, caliditas, concretio, ſecretio, & ſimilia iis
anne potius tertium quiddã ſubſternendũ ſubiciẽdumq́;
eſt, circa quod ueluti fundamentũ ad uiciſſitudinem re-
rum conſtituendã iactum, & illa ſubſiſtere & generare
deinceps reliqua poſſunt. Non. n. ſeſe illa (de cõtrariis pri
mis loquor) mutuo ſubſtinent, neq; item ſuperſtite con-
cretione ſecretio naſcitur, aut ſuſcipitur in concretionẽ,
neque raritudo denſitudinem ſubit, ſed alterum alteri cæ
dit, tertio quodam recipiente baiulanteq́; id quod noua-
tur & gignitur. Quapropter etiã Philoſophi ueteres cõ-
trariis unam plures'ue naturas ſubiiciebant. Sed uel hinc 52
quoq; probabitur quod uolumus. Principia dixerit ali-
quis in ſubiecto collocari non debent, alioquin principii
principiũ cogemur afferre. nã ſubiectum uidetur prius
eſſe & ſubſtantia, iis quæ in ſubiecto cõtinentur: cõtraria
porrò in ſubiecto ſunt omnia: non igitur uidẽtur eſſe poſ
ſe principia quæ dicãtur eſſe cõtraria. Item nulli rei uide
mus ſubiecta eſſe contraria, principia aũt neceſſe eſt oi-
bus ſubiici, non igitur cõtraria ſunt principia. Item nega-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

mus ſubſtantiam ullam aduerſari ſubſtantiæ : non igitur
ſubſtātiæ ſunt quæ uidentur eſſe contraria. Quòd ſi non
ſunt ſubſtantiæ, manifeſtum eſt non eſſe principia, aliogn
fateri cogeremur principia ſubſtantiarum non eſſe ſub-
53 ſtantias. Verum ſi prior oratio demonſtrabat oppoſitio
nē ineſſe principiis, & uidetur nihilominus ſecunda hæc
& poſterior efficere, ne principia uideātur eſſe cōtraria,
cū illis utiq; ſentiendum eſt, qui duobus contrariis tertiā
addidere materiē, quæ prior quāuis eſſet, quamuisq; ma
gis etiānum inſigniter principiū eſſe uideretur, nihilomi-
nus illorū indigeret, utpote quæ per ſeipſa cōſtituere ni-
54 hil architectari ue poſſet. Atq; hoc quoq; ueteribus pla-
cuiſſe comperio. Illi enim unam quāpiam naturam con
trariis ſubiecerunt, propter quam unum omnia eſſe arbi
trabantur, aut aquam, aut ignem, aut id quod mediū fin-
gebant inter aquam & ignem: proprius autem accedunt
ueritatem, qui intermedium illud comminiſcuntur. Nā
ignis aptisſime ex contrariis conſtat, quippe qui feruida
& ſicca natura ſit, quorum frigiditas & humiditas cōtra-
riæ qualitates habentur. Oportet autem id quod eſt ſub-
iectum contrariis, in ſua natura nullum habere con-
trarium, alioquin neceſſe eſſet ut alterutrum, aut non ſu-
ſciperetur, aut corrumperetur, quorum utrūq; pugnat
deſcriptioni principii. Quare non abſq; ratione ſenſerūt
ii, qui ſubiectum aliud ab elementis quatuor poſuere.
Eadem ratione minus erratur ab iis, qui aerem ſubſter-
nunt: habet enim aer minimam differentiam ſenſiliū por
tionem. Tertio ſuccedunt loco, qui aquam conſtituere
ſubiectum: calefit enim eadem permanēs, & frigeſcit, li-
55 quatur, congelaſcit, funditur, cogitur. Plane uidētur oēs,
unum illud ſubiectum contrariis informaſſe, alii raritudi
ne & denſitudine, alii magno atque parua. Hæc autē ſub
exceſſu. ſ. defectuq; recidunt. Videtur autem peruetus
eſſe opinio, tria rerum eſſe principia oportere, ſubiectū,
defectum, exceſſum. Ac numerum quidem principiorū
eundem oēs aſciſcunt, non tamen eodem omnes modo:
nam ueteres duo agere, tertium pati putauere: in contra-
rium Platoni uiſum, duo pati, agere unum, quemadmo-
dum & ſupra dixi. Quamobrem conuenit tria eſſe ele-
menta. Eſt autem de iis elementis nobis in præſentia ſer
mo, quæ rebus generatis inſunt.

*ᵃ Quid ſibi uelit generis nomen ac etiam ſubſtantiæ, hoc in lo-
co, non eadem modo græci expoſitores expoſuere: Alexan. enim, quē
uidetur Themiſt. inſequi, genus unum quod in genera non diuidi-
tur: ſubſtantiam uero formam ſubſtantialem materialem, uel po-
tius compoſitum ex materia & forma. ſed quia non in genere tan-
tum ſubſtantiæ, ſed in aliis etiam præſentis contrarietas formæ &
priuationis reperitur, & Ariſto. non tranſmutationis ſolum ſubſtā
tialis principia inquirit ſed cuiuslibet naturalis, ideo Ammo. dixit.
Quemadmodum ens primo quidem de ſubſtantia dicitur, poſterius
de aliis prædicamentis: ita etiam contrarietas priuationis & formæ
primo reperitur in ſubſtantia, ſecundo in aliis prædicamentis: &
primo principio ſunt tranſmutationis ſubſtantialis, ſecundo aliorū.
Syrianus tamen per genus ipſum prædicamenta intellexit: quāuis
enim multæ ſint in prædicamentis ſupremæ contrarietatis, omnes ta
men in unam reducuntur, quæ eſt exceſſus & defectus. Ammo. au
tem per genus unum, ſubiectum unum expoſuit: Sicuti enim nu-
merus (ait ipſe) ſe habet ad par & impar, ita natura ſubiecta natu
rali ſubſtantiæ ſe habet ad formam & priuationem. Simpli. uero o-
mnibus his relectis, per ſubſtantiam lata quadam acceptione intel-
ligit quicquid in tranſmutatione eſſe habet & in materia, huiuſ-
modi enim ſubſtantiæ principia quærimus, per genus autem unū,
communionem quādam naturæ, quomodo aliquando dicimus duo
eſſe rerum genera, aliud ſenſilium, aliud intelligibiliū: uel per ſub-
ſtantiam, omne id in quo ſubſtantiale quid reperitur, ſicuti dici-
mus diſgregare albo ſubſtantialiter ineſſe.*

PLura uero eſſe quam tria non amplius conuenit: 56
nam ad patiendum ſufficit ſubiectum unum, ad a-
gendum ſatis ſunt contraria. Quod ſi aut alteram addide
ris oppoſitionem, aut ſubiectum, alterū, cogeris utrunq;
duplificare: nā ſi alterū ſit ſubiectū, alterā quoq; oppoſi
tionem eſſe continuo oportebit: & ſi altera ſit oppoſitio,
alterum pariter ſubiectum habebitur. Aut igitur ex utra
que trinitate eadem generabuntur, aut diuerſa: ſi eadem,
ſuperfluet altera: ſi diuerſa, non erūt eadem principia re-
rum generatum, neq; elementa in ſe uicibus conuerten-
tur, ignis, aer, aqua, tellus. Præterea & cur duæ ſolum &
non plures trinitates erunt, atque ſubinde, infinitæ, nullā
comperio rationem, quæ ſi duas, non eadem quoq; poſ-
ſit plures, atque adeo infinitas afferre. Nam ſi idcirco di-
xeris duas eſſe, ꝙ ea quæ animalium principia ſunt, differ
re oporteat ab iis quæ ſunt plantarum: cur non ita differ-
re debebūt, quæ ſigillatim cuiuſq; generis ſunt plantarū?
Deinde uidemus animalia plantis ali, plantas porro fieri
ex elementis, ita ut manifeſtū ſit in uices omnia tranſmu-
tare, alternante & reciprocante natura. Quòd ſi duas op-
poſitiones & unū ſubiectū attuleris, dixeriſq; inter ſe illas
mutuo uicibusq; transferri, nihilo ſecius eadem te incō-
moda ſequentur, atque altera illarum utiq; erit ſuperua
canea: quandoquidem ſi mutua conuerſio ſit, neceſſariū
eſt illa ceu coaleſcere, atq; eadem fieri. Etſi contrariorū
oppoſitorum incontraria eſt abitio, ſit una oppoſitio A.
B, altera C. D. Si igitur ipſum A. quēadmodum poteſt
in ipſum B. mutari, ita poſſit in D. profecto ipſum B. &
ipſum D. planè ſint idē futura: & ſi ipſum B. quēadmo-
dum pōt in A. ita poſſit in C, neceſſario A, & C, eadem
oīno res fuerit. eſt enim in contraria trāſitus, & unū uni
aduerſatur. Sed & ſupra diximus circa unā naturam ne-
ſari oppoſitionē unā. Eſt aūt generalis materialiſq; ſub-
ſtantia natura una, Nam ſi plura q̄ duo cōtraria inuenirē
tur, utique ſub primis illis q̄ propria ſunt, ſummæ ſub-
ſtātiæ collocare, & reponere oporteret: qđ & qualitatis
principio licet uidere. Nā & album & nigrū propinqua
ſunt colori contraria, nō qualitati Si qua igitur qualitatis
eius, quæ de ſummo genere eſt, cōtraria habebūtur: illuc
cætera quoq; referēda erunt. Ergo neq; unum eſſe prin
cipium, neq; duo, uel tria, manifeſtum fecimus. Verum
aūt duo tātum, an tria ſint, magna & lōge dubia quæſtio 57
eſt. Nūc igitur nobis de rerum generatione tractādum,
neque de ea demum, q̄ ad ſubſtantiā pertinet, uerum etiā
de ea quæ ad alterationem, hoc eſt, non modo quemad-
modum ſtirpes atq; hoīes fiant, ſed quēadmodum Geo-
metræ, Grāmatici, Muſici. Atq; hoc ſummatim & cōmu
nibus ſcitis agetur. Ita enim facilius commodiuſq; uide-
tur, quemadmodū & initio faciendum eſſe oſtendimus.
Quum dicimus aliud ex alio fieri, aut ex ſimplici, aut ex
cōpoſito fieri dicimus. Ex ſimplici quum ex immuſico 58
muſicus fit, ex illiterato literatus: uel aliter, quum immu-
ſicus efficitur muſicus, & illiteratus literatus. Eſt enim
eadem ſignificantia utriuſq; orationis, tametſi uerba pau
lum commutantur. Nam quum dicimus homo fit muſi
cus, etiā tunc ſimplici uoce utimur: neq; ſolum id quod
tranſmutatur uidelicet homo, ſed etiam id in quod tranſ
mutatur, uidelicet muſicus ſimplex eſt. Quòd ſi per com
plexionem dixero immuſicus homo fit muſicus, iunctū
erit id quod mutatur, id eſt homo cum eo in quod muta
tur, id eſt, immuſicus. Inter hæc autem duo quæ compo
ſitam dictionem faciunt, (hominē dico & immuſicum)
nōnulla differentia habetur, & in uoce & in ſignificatio-
ne, ſi ſeorſum & ſimpliciter, pferantur: in uoce, quia alte
rum dupliciter pōt efferri: nā & ex immuſico fieri muſi
cū, & immuſicū fieri muſicum aſſueuimus dicere. In al-

tero uariare non eſt,ſed plurimum utimur recto, ita ho-
mo fit muſicus:non flexo,ita,ex homine fit muſicus, &
Callias fit literatus,non ex Callia fit literatus. Alioquin
pauca ſunt in qbus rectius dicas,ex hoc fit,q̃ hoc fit.verbi
Ex ære fit ſtatua rectius, q̃ ſi æs:ex lateribus fit domus
59 cã:rectius,q̃ ſi lateres dicamus. Atq; hæc eſt in uoce diſtã
tia. In natura uero & ſignificatione illud eſt, & quidem
maximum perſpicuumq; diſcrimen:nam alterum in trãſ
mutationibus remanet,alterum perit. Homo enim quũ
fit de immuſico muſicus,& homo eſt & remanet,immu
ſicus non remanet,quandoq; neque tunc quoque rema
net, quum per ſe dicimus immuſicum fieri muſicũ. Sed
etſi immuſicum cum homine copulaueris,adæq; immu
ſicus homo non remanet. Loquor autem de tota dictio-
ne,quæ duabus illis iunctim uocibus conſtat. His igitur
hunc in modum expoſitis,id quod reſtat ac ſuperat,Ma
60 teriam uoco:id quod non ſuperat ſed abit euaneſcitque
priuationem,immuſicum dico illiteratum'ue. Vtrunq;
uero imaginari facile eſt ex eadem eſſe materia numero,
quãdo neque talia poſſunt ſeorſum citra materiam ſub-
ſtantiamq; conſiſtere,ſed in homine cognoſcuntur. Ra-
tio autem ſola diſtinguit:neque enim idem eſt hominẽ,
& immuſicum hominem eſſe. Oportet autem & priores
differentias meminiſſe,hoc eſt alterum permanere, non
permanere alterum,hominem ſupereſſe, non ſupereſſe
immuſicum. Atq; hoc nimirum rectiſsima ratione uidet
cõtingere. Facta ſiquidem in muſicum abitione cõtinuo
effugit id,quod uenienti opponebatur, id manet, quod
non opponebatur hoc eſt ſubiectum. Satis quoq; ampla
61 atque ſufficiens ea differentia eſt quam oſtendimus uo-
ce conſtare. Declarauimus enim quum de priuatione
paulo ante loqueremur,nonnullas eſſe res,in quibus &
hoc & ex hoc recte utrunque dici cõſueuiſſet,ex immu-
ſico muſicum fieri,& immuſicum muſicum, idem ſer-
mo compoſitis cõgruit. At quum de materia uerba fiũt,
diſsimilis eſt ratio loquendi, aliquando utimur recto,ali
quando non utimur. Nam hominem fieri literatum dici
mus,non ex homine,contra nauim ex lignis, non ligna
nauim fieri,alioquin uidebatur caſus ille ex hoc conue-
nire maxime priuationi,rectus materiæ & permanenti.
Nam inflexio illa de recto uidetur abiens quiddam &
concedens ſignificare, Rectus contra caſus ſubſiſtens &
reſtitans. Cęterum quanq̃ eſſe uidentur, utimur tamen
interdum & flexo,quum de materia loquimur,ut ſupra
dixi:appellat enim materiam ablatiuus ex hoc,propter-
ea ꝙ intra ſe tenet contrarium aduenientis formæ. Quũ
enim nullum habeatur nomẽ, quo priuatio eius formę,
quę ad ſtatuam pertinet,indicetur, ex ære fieri ſtatuam
dicimus:perinde ac ſi æri inſit illius formę,priuatio. Hoc
autem modo loqui ſolemus, quaſi ex ęre informato ea
priuatione,quæ ſpectat ad ſtatuam, ſtatua efficiatur: &
ex lignis informatis ea priuatione, quæ ſpectat ad claſ-
ſem,ex ædificetur claſsis. Quod ſi hoc ex ui dictionis il-
lius non eſt perſpicuum,nihilominus ſubeſt quædã uir-
tus in ea propoſitione, qua id maxime ſignificatur.
Quamobrem initio tunc,quum eam diſtinctionem adhi
buũ,demonſtraui ablatiuum ex hoc & de compoſitis di-
ci:nunc oſtendi,interim manifeſtum eſſe ſignificatum,ut
in eo exemplo quod ante ſubieci, interim ſolam uim &
uirtutem propoſitionis elici, ut quum dicitur, ex ęre fit
ſtatua. Igitur quum ex aqua dicimus aerem gigni, uer-
bo ex aqua utimur tanquam compoſito. Eſt enim aqua
compoſitum quiddam ex ſubiecto quod permanet, &
priuatione ea quæ formæ aeris erat oppoſita, ut appa-
reat eiuſmodi quoque in totum remanere non poſſe:
quod cum iis conuenit quæ ſuperius diximus. Nã com-

τὰ αὐτὰ εἶναι τῇ ὕλῃ κα τ᾽ ἀριθ μόν

hoc eſt ea dẽ eſſe ipſi materiæ numero.

poſita dicebamus non remanere uniuerſa exẽpli cauſa: Homo immuſicus,totum hoc non manet quum muſicus fit. Sed de hoc producti ſumus, ut plura fortaſſe diceremus,q̃ erat neceſſe.

PLane generationibus conſtituẽdis in materia opus eſt priuatione, alioquin nihil fieri poſſet,quia quicquid fieri diceretur, neceſſario anticiparet eſſe. Quare quanquam nullibi ſubſiſtit priuatio,ſed ſola ratione, neceſſaria tamen eſt ceu altera quædam natura, quæ alteri naturæ accidat. Sed contra eſt illud: Si materia in ſua ſubſtantia priuationem habet innexam comprehenſamq;, nonne ex ea mutationem corrumperetur, quę eſſet ad formam? Quum priuationis eſſentia in eo ſit, quod eſt priuatum eſſe. Præterea eſſentia materiæ cõſtituitur potentia,potentia porro coniuncta eſt priuationi: alioquin potentia nõ fuerit, ni priuationem cum illa copulatam intelligamus. Sed ſoluitur, & ne propterea tumultuemus,paulo altius repetenda res eſt. Omnia quę rebus aliis inſunt, aut per ſe inſunt,aut per comparationem ad alterum. Ligno per ſe contingit eſſe bipedale,duplum eſſe habet per comparationem ad alterum. Materia igitur ad ſuam eſſentiam conſtituendam non indiget poteſtate,neq; poteſtas ulla in prima ac ſimplici ratione materiæ includitur,ſed primum res quædam eſt in ſe & exiſtit actu. Deinde materia intelligitur aliorum eſſe,& ſecũdum poſteriorem hanc conſiderationem, rationem potentię contrahit. Nomen itaque materiæ in eo reſpectu ſecum proculdubio affert poteſtatis eſſentiã,& ad quaſcunque res materia deriuatur,ad eaſdem referenda & cõmunicanda eſt ratio poteſtatis. Ita tamen ut (quemadmodum dixi) prima materiæ notio non ſit eiuſmodi, ut referatur ad alia. Scio tamen eſſe per difficile illa reſponſione, relationeq; ſequeſtrata materiam nudam & ſolã intelligi,cæterum aſſequi poteris,ſi in eam indaginẽ paulo acrius incubueris ſtudiumq; contuleris. Sed repetendum eſt denuo: Quum de materia duo nomina prædicari ſoleãt,ſubiectum. & materia, nomen materiæ magis accidere uidetur ad eam naturam,quam ipſa per ſe obtinet: Subiectum contra propius ad eam cõſiderationem, ſecundum quam refertur ad alia. Vtrunque tamen nomen ex iis uocibus eſt,quæ referuntur ad aliud. Nam & materia eſſe dicitur alicuius materia,& ſubiectum alicui ſubiectum. Sed quum pro materia alicuius capitur,tunc cum potentia priuationeq; id eſt. Dicitur enim materia earum rerum eſſe,quę factæ aut ortæ nõdum ſunt. Quũ uero accipitur pro ſubiecto,tunc cum priuatione nõ eſt. Nihil enim prohibet materiam alicui formæ ſubiectam eſſe:illius autem qui poteſt eſſe materia cuius continendi poteſtatem amiſit? Quapropter æs,eatenus dum ſine forma ulla eſt, recte dixeris materiam ſtatuæ: poſteaquam uero iam eſt formatum,iam in Apolline aut in Mercurio factum fuſumq;, non materiam amplius recte, ſed ſubiectum appellaueris. Huius rei ſignum eſt illud, ꝙ idem hoc æs ſubiectum & permanens, alias aliarum rerũ materia efficitur. Quemadmodum enim Boethius inquit, materia qualitatibus informata non amplius materia remanet,(nam ſecundum ſe informis eſt,& ſpẽbus omnibus caret) ſed adhibitis qualitatibus materia abit in ſubiectis,quippe ꝙ cũ forma & termino ſit,& formæ ſubiciatur & termino. Materiæ igitur appellatio tãquam pertinet ad futura,ſubiectum ad facta olim atque producta. Sanè hæc res quam materiam uocamus, ſubiectum eſſe quoddam poteſt,cui accidit in natura facultas recipiendi & ferendi contraria;nam ut formam poteſt,ita & priuationem recipere. Quomodo igitur materia dicitur inaffecta,ideſt carens affectione & qualitate omni. Quoniam

Digreſsio.

Materia primũ res quædã eſt in ſe & exi ſtit actu: deide materia aliorum intel ligitur eſſe

Differẽtia inter materiã & ſubiectam.

Nec res q̃ uocamus materiam ſubiectũ quoddam eſt, cui accidit facultas recipiẽdi cõtraria

me hercule inaffecti uocabulum hoc loco non ſignificat
priuationem qualitatis, ſed prorſus negationem qualia
ſunt illa, illiteratus. immuſicus, pro eo quod eſt non mu
ſicus, non literatus. Nam ſi inaffectio illa priuationẽ ſi-
gnificaret, quum priuatio qualitas quædam eſſe uidea-
tur, hoc ipſo qualitatem amplecti præferriq; materia ui
deretur. In quibus itaque negatio uera eſt, in iis priuatio
non ſequitur. Non enim de quo poteſt dici, nõ iuſtum,
de eodem dici poteſt iniuſtum: neque de quo uerum eſt
dicere, ꝙ comã aut capillitium non habet, de eodem ue-
rum eſt dicere ꝙ caluet. Nulla igitur ratione eſſentia ma
teriæ poteſt in eo cõſiſtere, quod eſt priuatum eſſe: ſed
quemadmodum cera, ex qua fingi leo poteſt, nõ eſt am
plius cera, quum factus eſt leo, ita & primum illud ſub-
iectum, quod poteſt formas omnes ſuſcipere, quãuis pri
uatum omnibus uideatur eſſe, nõ tamen in eo quod ſub-
iectum eſt, priuatum eſſe dici'ue poteſt. Subiectũ enim
eſſe nullo modo poſſet, ſi formam cum priuatione reci-
peret. Sed priuatum eſſe dicitur ea ratione, ſecundum
quam ei accidit accommodatio, atq; habilitas quædam
ad formas omnes ſuſcipiendas. Dixi accidit, quia prius
in ſe quędam abſoluta res eſt, quæ referatur aut accom-
modetur ad alia. Quapropter materia per formam ali-
quam terminata, ſubiectum poteſt dici, materia non po-
teſt. De hoc autem poſterius quoque uidebimus, nũc
redeundum eſt unde diuertimus.

QVum itaque multifariam fieri quippiã dicatur, hoc
62 ſimpliciter, illud non ſimpl'r, ſimpl'r fiunt ſub-
ſtãtiæ. Nam albũ fieri ſimpl'r nequit, ſed id dũta
xat quod nuncupatur & demonſtratur hoc aliquid. Cor
pus enim quum album fit, & bipedale, non ſimpliciter
fieri dicitur, ſed hæc arbor, hæc planta. Quum igitur tot
modis fieri res dicantur in accidentibus, manifeſtum eſt
ſubiectum eſſe animal, aut plantam, aut omnino corpus
aliquod, in quo & qualitas, & quantitas, & relationes, &
id genus cętera generantur. Subſtãtiis autem producendi ſu
ſpicari poſſet quiſpiam, non eſſe ſubiecto opus: nõ enim
fieri factum ſubſtantiam. Eſt autem ea prima & ſenſilis,
quæ neque eſt in ſubiecto neque de ſubiecto ullo prædi
catur. Verũtamen opus eſſe ſubiecto aliquo generatio-
nibus ſubſtantiæ faciendis, apprime ad hunc modũ ma-
nifeſtum fiet. Si enim communia quædam & generalia
in rebus quę producuntur, explorare & contemplari
uolueris, facile inuenies omnem ſubſtantiam, quæ gene-
ratur, ex aliquo generari fieriq; ſubiecto: quemadmodũ
63 animalia & plantas ex ſemine. Omnia quæ fiunt, in uni-
uerſum, aut transfiguratione fiunt, ut ſtatua, (nihil enim
aliud in ęre mutatur, q̃ figura poſituraq; partium) aut ap
poſitione ferruminatione'ue, ut ea quæ augentur coaug
mentantur'ue aut detractione, ut ex lapide Mercurius:
aut ſtrue & compoſitione, ut domus: aut alteratione. Al
terationis duæ habentur ſpecies, altera quæ in qualitate
aliqua affectioneq; patiaria uerſetur, & hæc proprie uide
tur alteratio appellanda: altera quæ ad ſubſtantiam perti
neat, & hæc proprie tranſmutatio uocatur, quæ nihil aliud
eſt q̃ formæ rationiſq; tranſitio. Atque hæc oĩa citra om
nem exceptionem in ſuo quæque ſubiecto geruntur. Ne
ceſſe eſt enim eſſe & ſubiici aliquid, in quo ſeruato & ſu
perſtite tranſmutatio conficiatur: quemadmodum neceſ
ſe eſt eſſe id, circa quod appoſitio, detractio, compoſitio,
64 exerceantur. Quare ex iis quæ dicta ſunt ſatis oſtenſum
eſt, omne quod fit ex forma & ſubiecto eſſe compoſi-
tum: ficit etiam compoſitum illud fuerat, unde ortum
& factum eſt illud. Porro illud, vnde factũ eſt hoc, duo-
bus conſtabat, & eo quod formæ gignendę opponebatur,
& ipſo ſubiecto. Dico autem immuſicum opponi, homi
nem ſubiici: ſimiliter infigurationem, informitatẽ, inor-
dinationem uoco contraria: ſubiectum appello æs, au-
rum, lapidem. Si igitur rerum naturalium cauſæ atque 65
principia habenda ſunt illa, ex quibus tanquam intrin-
ſecus poſitis unaquæque res fit, & quæ uniuſcuiuſq; rei
eſſentiam perficitur, latiſsime patet ſubiectum & formã
huiuſmodi eſſe principia, ex quibus omnia componantur
atque condantur. Componuntur uero non quemad-
modum ex lapidibus aut lateribus domus, ſed ratione:
eſt enim alia hominis ratio, alia muſici. Eſt autem ſubie- 66
ctum, ſi in ſe conſideretur, vnum quidem numero, ſed ra
tione duo. Dico hoc propter priuationẽ, quæ materiæ
accidit. Cæterum ſcire te uelim, quãuis numero vna res
ſit: ratione tamen & cogitatione differre, ut Socrates ſi-
mus, Sane homo & aurum quãuis ex iis in primã ſubire
materiam poſsit, proprie & maxime numeralia ſunt, &
hoc aliquid, quę monſtrari uel digito poſsint. Prima ue-
ro materia quãquam nõ eſt numeralis, & hoc aliquid,
aliquanto tamen propius accedit ad numerum, q̃ priua-
tio: immo uero numeralis eſt, comparatione utiq; pri
uationis. Quanto igitur plus compoſito (quod uero ali-
quid eſt) materia confert q̃ priuatio, (confert autẽ pro-
culdubio plus, quia & remanet, & apparet recedẽte illa)
tanto habet magis hęc ut ſit hoc aliquid, quam illa. Nam
priuatio nullo modo aſſequi poteſt, ut hoc aliquid eſſe
uideatur, quippe quæ faceſcat ingrediente forma exole-
ſcatq;. Deinde ex materia non fiunt p accidens, ea quæ
fiunt: inſunt enim iis quę ex ea gignuntur: ex priuatione
autem omnia per accidens generãtur. Nam quoniã ma
teriæ, quæ per ſe & proprie principium eſt, priuatio acci
dit, iccirco fieri res dicuntur ex priuatione per accidens:
quo fit, ut ſi proprie ſit loquendum, duas eſſe rerum prin
cipes cauſas neceſſe ſit, materiam atque formam. Cæterũ
exiſtimare poſsis tertiam eſſe priuationem, quæ iccirco
ſit cauſa, ut contraria principia conſtituantur. Plane ſim-
plici admodum & pingui Minerua dictum eſt hactenus: 67
priuationem & formam eſſe contraria. Sed quemadmo
dum intelligantur eſſe contraria acutius deſcriptiuſq; in-
dicabimus poſt. Sunt enim non tanquam contraria, quia
in ſe mutuo agere non uidentur poſſe: neq; uiciſsim pa-
ti. Quæ ratio efficit, ut neceſſarium ſit, materiam quan-
dam ſubiectam eſſe contrariis. Dictum eſt & quot prin- 68
cipia, & cur tot in rerum naturalium generatione uerſen
tur, fecimus palam contrariis ſubiici aliquid oportere,
docuimus duo prorſus eſſe contraria: tametſi numerus
hic fere ſuperuacaneus eſſe uideatur. Nam alterius con-
trarii abſentia aut præſentia ſufficere uidetur ad trãſmu-
tationes: ita fieri, ut forma uicem priuationis ſubire præ-
bereq; uideatur. Nam priuatio neque natura eſt neque
forma, ſed formæ mera uelut abſentia. Natura uero ſub- 69
iecto, id eſt, materia ex proportione atque relatione co-
gnoſcitur. Vt enim æs ad ſtatuam, & lignum ad lectum,
ita materia ad conditam ſubſtantiam, & ad reliqua inter-
uenientia reſpectum & ancillatum gerit. Nam quum ſit
ſubiecta ſubſtantiæ, manifeſtum eſt ſubiici debere quo-
que iis, quæ ſubſtantiæ accidunt. Verum autem materia
& forma ſint ſubſtantię, nondum liquet. Neque illud itẽ.
adhuc eſt declaratum, quo pacto forma principium ſit, et 70
an incorruptibilis aliqua, aliqua uero corruptibilis ha-
beatur. Item ſi incorruptibilis quælibet, quomodo non
æterna ſit quælibet: & ſi nõ quælibet incorruptilis, quo-
modo quælibet nihilominus principium ſit. Verum ſu-
perſedeamus hoc loco huiuſcemodi quæſtionibus, quip
pe quæ ad partem aliquam inſtituti nobis operis adiun
gi non poſsint, ſed ad curam ſuperioris philoſophi perti
nere maxime uideantur.

71 POſt hæc exponemus & docebimus medium, quo
difficultates eas quę animos antiquorum perdiu
uehementer annexerunt,facile diluantur Plane il-
li quum ex philoſophię rationibus ueritatem & rerum
naturam apprehendere,uel impendio niterentur,a ueri-
tate longiſsime receſſerunt . Quamobrem aliam ingreſsi
ſunt uiam ex imperitia diſputandi,putaueruntq; nihil gi
gni poſſe neq; corrumpi , quum id ſequi arbitrarentur
propterea,ꝙ neceſſarium uidebant eſſe quicquid orireť
aut ex ente oriri aut ex non ente. Enimuero ex ente nõ
poſſe,quippe quod iã ſit neq; ex non ente,utpote quod
fieri nequeat:ſed oporteat omnino inſtrui & ſubiici ali-
quid.Quamobrem quum generationem atq; ortum de
medio ſuſtuliſſent,concretionem ſecretionemq́; ſuffece
runt,quibus res non nouari gigni'ue,ſed erui atq; in lucẽ
72 proferri contingeret. His ita rationibus quũ vterentur,
id quod conſequens ſtatim erat,adiiciebant;hoc eſt,mul
ta non eſſe entia oportere,ſed vnum. Nam ſi multa ſunt,
inquiunt,differentia & diuerſa erunt inter ſe,& quod ſe-
quens eſt,diuerſa & differentia erunt ab entibus.Quę au
tem ab entibus differunt eſſe non poſſe. Hanc igitur opi.
nionem propter eas,quas diximus,cauſas maxime ſecu-
73 ti atq; amplexi ſunt ueteres.Nos uero huiuſmodi quæ-
ſtiones duobus modis exoluimus, quorũ prior eſt hic
Dupliciter dicitur fieri ex ente & non ente aliquid, item
ens aut non ens fieri, atque(ut generalius loquamur)ens
pati agere'ue ſolet habere ſignificata duo. Neq; hoc mo
do in ſimplici generatione intelligendum , qualis eſt ho-
minis , ſed & in cæteris quoq; , ut quum quis albus aut
muſicus fit . Vt autem latius ea res pateat, ſubiiciemus
exemplum. Dicimus medicum agere quippiam aut pa
ti dupliciter:per ſe,id eſt, in eo quod medicus:per acci-
74 dens,in eo quod non medicus. Quum enim curat ægro-
tos,per ſe id facit ut medicus:quum uero ædificat,non fa
cit id amplius tanq̃ medicus,ſed tanquã is cui accidit ædifi
cator ut eſſet & opifex. Rurſum ſi per ignauiam aut ne
gligentiam dediſcat medicandi artem,patitur in eo ꝙ me
dicus:ſi uero efficiatur albus,nõ patitur hoc in eo ꝙ me-
dicus,ſed per accidens,puta in eo ꝙ niger.Igitur duo ſi-
gnificantur,quum ex non entibus fieri,aut non ens fieri
dicitur. Vnum ut id quod eſt non ens,inſit , & eſſentiam
ſuſcipiat, quod eſt impoſsibile . Atque hic eſt ſignifica-
tus orationis illius in qua dicitur:De nõ ente in eo quod
75 non ens fieri aliquid. Quem ſignificatum quum ſolum
eſſe ueteres eſſent ſuſpicati, generationem ademerunt a
rebus . Alterum quod ſignificant ea uerba, eſt, ut intelli
gatur non ens abire & concedere ei enti , quod eſt futu-
rum:quemadmodum fit ex immuſico muſicus . Atque
hoc eſt de non ente per accidens fieri.Id enim[a] quod ex
aliquo tanquam non ſubſito immanenteq; fit , per acci-
dens ex non ente fieri dicitur , quo ſignificatu nos dixi-
mus,ex non ente fieri ea quę fiunt . Quoniam ex priua-
tione,quæ in ſe non ens eſt,concedente & abeunte fiunt.
Vel alio modo etiam fiunt per accidens ex non ente, ꝙ
ex ea materia generantur,cui priuatio, quæ non ens eſt,
accidit. Ita fit ut in rebus generatis poſsit ineſſe non ens:
non tamen id,quod eſt per ſe non ens,ſed cui nõ ens hæ-
ſit & accidit.Hoc autem eſt ipſa materia. Aeque & illud
76 fieri non poteſt,ut ex eo quod eſt, fiat ſimpliciter aliqd,
aut id quod eſt,fiat ea parte qua eſt: per accidens autẽ ex
eo fieri quod iam eſt,nihil pugnat. Et ut clariora ſint ea
quæ dicimus, adhibebitur exemplum. Ponamus canem
in equum mutari:aut in quoduis aliud animal, quod &
fieri cernitur in aliquibus . Quemadmodum itaq; is, qui
dicit animal fieri ex animali, non dicit id quatenus ani-
mal eſt,(Non enim fieri poteſt,ut animal quum abit in
alterum animal,tranſmutetur in eo quod animal: neque
quod fit animal ex animali, tanquam ex animali fit ani-
mal)ſed quum ex animali fieri animal dicitur,nihil aliud
ſignificatur,q̃ ꝙ ex eo cui eſſe animal contingit, alterum
quiddam fit,cui eſſe itidem animal contingit . Similiter 77
ſi aqua fiat ex aere,ens ex ente factum eſſe uidebitur:non
quod ea res,quę iam eſt fiat denuo , aut ea quæ iam eſt
facta,ſed quod ex aliquo,de quo prædicetur ens,alia res
gignatur,de qua etiam prædicetur ens.Quemadmodum
ergo ſi fiat animal,in eo quod animal , nõ ex animali fit,
ſed ex non animali,puta ex ſemine:ita ſi ens ſimpliciter
fieret,non ex ente aliquo fieret,ſed penitus ex non ente:
quod fieri omnino non eſt.Eodem modo, neq; id quod
ſimpliciter eſt,non ens fieri poteſt ulla ratione.Quapro
pter ex ente & non ente generari res queunt, ſine ulla cõ
trouerſia repugnantia'ue:quia non eodem reſpectu con
ſiderationeq́, capiuntur.Nam ſi ex ente generari rem di-
xeris,recte dixeris,quia alterum quiddam eſt . Si contra
dixeris ex non ente,recte etiam dixeris,quia hoc non eſt
in eo quod fit Et ut ſimplicius loquar, generatio eſt par
tim ex ente quod non fit,& partim ex nõ ente quod fit.
Quo euenit ut priuatio & huiuſmodi natura ipſius ne-
ceſſaria ſit ad generationem conſeruandam , quia[b] ſcili-
cet nullum ens in eo quod ens,generari poteſt.Cum ma
teria igitur merito debet adeſſe priuatio . Atq; hic vnus
eſt diſſoluendi modus.Alter eſt is qui ducitur ex ea diui 78
ſione,quæ nobis prodita eſt de actu & poteſtate.Ex ma-
teria ſiquidem quum fiant res,fiunt proculdubio ex en- Priuatio efficit ut materia ſit poteſtate.
te potentia,non ex ente actu . Atq; huius quoq; ſolutio-
nis uiam nobis natura priuationis aperuit , quippe quæ
efficiat ut materia ſit poteſtate,non actu. Non eſt itaque
prorſus inutilis generandis rebus priuatio.Quamuis cau
ſa per accidens rerum quæ generantur appellata ſit,non
tamen pari loco cum iis cauſis habenda collocãdaq́; eſt,
quę per accidens eſſe iudicantur,quales ſunt album & ni
grum , quum ei accidunt homini qui muſicus efficitur.
Nam huiuſmodi cauſæ ad generationem nihil conferũt.
Plurimum priuatio confert ad vniuerſam. Eſt enim cau
ſa principiumq́; per accidens, quandoquidem nõ poteſt
contingere,ut quicquam fiat ex eo ſubiecto, cui non ſit
oppoſitum aliq id.

[a] Duobus modis(dicit Alexan.) exponi poteſt : ex non ente per accidens aliquid fieri . altero qui ex priuatione fit,quæ per ſe non ens eſt: non tamen tanquam immanente,quod eſt per accidens fieri. Altero qui ex materia fit,cui accidit ut ens ſit. Et hanc duplicem expoſitionem recitat hoc in loco Them. [b] Sic ait ipſe Græce hoc in loco : οὔτε τὸ ὂν ᾗ ὂν γινόμενον, διότι συνυπάρχει τῇ ὕλῃ· οὔτε τὸ μὴ ὂν ᾗ μὴ ὄν, διότι οὐκ αὐτὸ ὑπάρχει τῇ ὕλῃ. cuius hæc uidetur interpretatio. Nam neque ens in eo quod ens generatur , ob id quia materiæ cohæret, neq; non ens in eo, quod non ens , ob id quia non eſt unum & idem cum materia.

IVre igitur accuſantur coarguunturq́;, qui naturam
uſq; adeo neceſſariam a[illegible]t ſuper poſuerunt , aut taciti 79
præterierunt . Horum alii nihil omnino de priuatio-
ne dixerunt,alii dixerunt quidem,ſed imperfecte. Nam
ii qui rerum materiam ſubiectum quoddam actu eſſe ar
bitrabantur & corpus,ut ignem,aquam,aerem,aut huiuſ
modi aliquod,priuationem penitus ignorabant . Plato
uero quum diceret materiam inter non entia eſſe annu-
merandam,innuiſſe uidetur quodãmodo eſſe priuatio-
nem in rebus , cæterum non plene naturam illius expo-
ſuit Nam ex iis quæ dixit,ſequitur ex non ente in eo ꝙ
non ens,generari res poſſe. In eo nanq; ꝙ Parmenidem
laudat ſentientem vnum ens eſſe , & id quod præter ens
eſt,eſſe non ens , uidetur concedere ex ſimpliciter non

e nte fieri omnia oportere. Nam ſi vnum ſit ens,& id qđ
præter ens eſt, non partim ſit, partim non ſit, id eſt per ac
cidens. Sed ſi ſimpliciter atque abſolute non ens, ut Par
menides exiſtimabat, non poteſt effici, ut materiæ natu-
ra remaneat, aut ut partim ſit, partim non ſit. ſ. poteſtate
ſit, actu non ſit. Si autem ex vno illo ente fieri quippiã
nequit, quum ſit immutabile: ſi itẽ neceſſe eſt ut id quod
fit, fiat ex altero: quicquid vero præter ens eſt, omnino
nõ ens ſit, ſequitur maxime ut is, qui accedit Parmenidi,
quamuis negat aperte quod ſequitur: quum primum ta
men generationem eſſe concedit, ſtatim uideatur illã ex
non ente deriuare atq; deducere. Sed neq; illud quidem
recte, ꝙ materię definitionem non ſeiungit a definitione
priuationis, ſed quoniam numero idem eſſe ambo illa
videbantur, arbitratus eſt ratione quoq; idẽ eſſe, proinde
æque pollere definitione, & poteſtate naturæ. Nos ue-
ro materiam & priuationem diſcrimine apertiſsimo di-
80 ſtare cognoſcimus. Illa per accidens non eſt ea ratione,
ꝙ complectitur priuationem, quæ per ſe atque omnino
non ſit: illa uſq; adeo prope eſt, ut ſit ens, ut et propin-
qua compoſito ſit. & pars ipſius ex principibus altera: il
la poſtremo, in q̃ rerum omniũ abitio fiat ac reſolutio.
Contra de priuatione dicendum. Ita concluditur ex ſim-
pliciter non ente nullas conſtare generationes, ſed ex eo
ſolum, quod per accidens non ſit: uel ſi ſit, poteſtate tan
tum ſit. Qui uero paruum & magnum principia faciũt,
ſiue vnum ſignificent illa, ſiue duo, quia tamen utranq;
nihilominus de materia prædicari uolunt, non tres res,
ſed tria uocabula credunt eſſe principia. Nam magnum
& paruum, non hoc materiam, priuationem illud oſten-
dit, ſed utrunq; materiam: ita priuationem omnes deſpe
ctam indiſcretamq; habuere. Nobis plane, ut diximus,
differre illa plurimum uidẽtur. Materia.n. cauſa perma
nens eſt, atq; vna cum forma, cuius eſt, coniuge, tanquã
mater gignendis rebus præſto eſt. Altera pars contrarie
tatis, (priuationem dico) ſi qualitatem illius atq; officiũ
animo complectare, intelligatur neceſſe eſt omnino non
eſſe: corrumpit enim eſſentiam rerum & formam, quæ
rebus omnibus bona ſunt. Quanquam illud admirari
non deſino, ſi ſit priuatio corrumpi rerum eſſentiam: ſi
non ſit, oriri atq; naſci omnia oportere. Nihil enim fieri
poſſe, niſi corruptio alicuius diſſolutioq; præcederet.
Alioquin fuiſſent omnia immortalia & ſempiterna. Ma
lum itaq; ex hoc proficiſcitur, & propter hanc contingit
interitus. Nam quum materia ſit receptrix capaxq; pri-
uationis, atq; id habeat ſolum aut potentia conſtet, infir
mior & imbecillior eſt, q̃ ut poſsit formas quas uicibus
ſuſcipit, perpetuo retinere. Sed cur ſuſcipit uicibus for-
mas? quia appetens eſt diuinitatis: & diſcupiens boni.
81 Voco autem diuinum & bonum primam formam &
primam cauſam, quo referuntur collimantq; omnia &
cui queque res tendit fieri q̃ ſimillima quantum poteſt:
poteſt autem quantum natura conceditur. Ea uero ap-
petitio quonam modo eſt in materia? Profecto ueriſsi-
mum puto quod dicitur, prouidẽtiam fuiſſe, quæ & tur
pi deſiderium honeſtatis, & egenti opulentiæ quantum
ſit ſatis, iniecerit. Huic igitur formæ primæ (quæ ab om-
ni abiuncta materia eſt, quæ libera vndiq; & impromi-
ſcua, totumq; abſtracta & ſeparata: atq; iis præterea for
mis, quæ profectę ſunt ab illa, & in materia conſtitutæ)
contraria eſt & aduerſa priuatio. Materia autem refer-
tur, & quaſi identidem reſpectat ad formam, cuius eſt
appetentiſsima, eiq; addicta ſemper atq; præſeruiens eſt.
Non eſt igitur in materiæ natura priuatio, quia formã
ſimul ac appeteret, labem & corruptionem ſuam ap-
peteret. Vnius enim corruptio eſt alterius contrarii
conſtitutio repreſentatioq;. Iam ſi non ſit diuerſa ra
tio priuationis a ratione materiæ, ſed vna atq; eadem
penitus, qui poſſet defendi, ne priuatio, quemadmodum
& materia, formarum conceptaculũ haberetur? Proin-
deq; tanquam materia formis omnibus participaret, at-
que ita cum formis illis adeſſet conſociareturq;, quarum
nihilominus priuatio fuiſſet quod eſt quidem dictu ſal-
tẽ portentoſiſsimum. Nam materia qui cõſiſteret, ſi per
alterum priuata ſpoliataq; diceretur, altero particeps &
conſors eſſentiæ fieret? Age uero natura materiæ ſi iun-
ctam atque innexam priuationem habebit, nonne omni
bus ſimul formis priuata neceſſario uidebitur? atque ita
corrumpi demum omnia atque deſtrui oportebit, tam-
etſi aliquam ex formis habere, aliquam non habere dica
tur. Si igitur neq; forma eſt appetens ſui, (quum nemini
ſeipſo ſit opus) neq; contrarii, (quia corrumpunt ſe mu
tuo, pereuntq; contraria) reſtat ut materia ſit, quæ ap-
petat formam, quemadmodum fœmina marem, & tur-
pe honeſtum & pulchrum. Dixi materiam eſſe appeten
tem formæ, quemadmodum turpe honeſti & pulchri,
ſed turpe qua turpe, non eſt appetens pulchri. Cæterũ
non eſt per ſe in materia turpitudo deformitaſq;, ſed per
accidens, quatenus priuationis eſt conſors.

Materia vno modo fit & corrumpitur, altero ne-
que fit neq; corrumpitur. Per accidens corrum 82
pitur, quando id quod materię accidit corrumpitur per
ſe: hoc autem eſt priuatio. Corrumpitur ergo, quoniam
id, quod intra ſe tenet, corrũpitur: quemadmodum cor-
rumpi amphoram dicimus, quum vinũ quod eſt in am-
phora muceſsit aut putret. Sed per ſe & ex propria na-
tura corrumpi non poteſt. Nunquam enim potentia il-
la intercidit, quę in materia eſt: neque igitur genita eſt
vnquam, neque interitura vnquam. Nam ſi generari
poſſet materia, neceſſarium eſſe ſubiectum utique ali-
quod, ex quo manente antecedenteq;, ut cæteræ res pro-
duceretur. Hoc autem nihil aliud eſt, q̃ ipſa porro mate-
ria. Ita eueniet, ut fuiſſe uideatur antequam fiat. Si-
militer ſi corrumpi poſſet, in materiam demum reſol-
ueretur: ita corrumpta eſſe uidebitur antequam cor-
rumpatur. De materia ſatis dictum, ꝙ ingenita, ꝙ in-
corrupta, ꝙ diuerſa res a priuatione, ꝙ primum ſubie-
ctum, ex quo primo conſtante immanenteq;, omnia
procreantur, non per accidens. Dixi non per accidens,
ut exciperetur priuatio, ex qua fieri per accidens & ge-
nerari res poſſunt. At de forma utrum vna an multi-
plex ſit, & quæ ſit, non intereſt phyſici quærere, ſed mu
nus eſt primi philoſophi. De naturalibus autem & cor-
ruptibilibus formis, quæ propriæ principia non ſunt,
ſed ſolum cauſę, & tanquam elementa generatilium re
rum, & ſequentibus libris, & toto opere agemus.

FINIS LIBRI PRIMI.

τὴν δὲ ἀπουσίαν ἐκείνου ait ipſe græce hoc eſt. altera vero eius eſt abſentia.

THEMISTII PHYSICES LIBER SECVNDVS, HERMOLAO BARBARO INTERPRETE.

5 NVNC His rebus ita conſtitutis, aliud initium inſtitutioni noſtræ commodius ſumentes, reddere definitionem curabimus eius rei quam naturam vocamus. Omnia quæ ſunt, aut per naturam ſunt aut per cauſas alias ſunt: atque per cauſas alias ſunt lectus, fundamẽtum, militia, politia, ſeu reſpublica, theſauri repertio. Ex his alia per artem ſunt, alia per ſortunam, alia per delectum habentur. Per naturam ſunt animalia, & animaliũ membra: eorum nanque quæ natura conſtant, partes quoque natura conſtabunt. Non ſic [a] in iis, quæ arte aut manu fiunt: domus enim per artem fit, lapides non fiunt. Sed & plantæ per naturam ſunt, & corpora illa ſimplicia, ignis, aer, aqua, terra. Si itaque acceperimus notauerimusque id, in quo ea, quæ per naturam conſtant, differunt ab iis quæ natura non conſtant, definitionem naturæ tenebimus. Differunt autem eo, ꝙ naturalia uidentur principium & cauſam in ſe habere quietis & motus, quod manifeſtiſsime animalia declarant. Hæc enim & locum ex loco mutant, & augentur, & minuuntur, & alterantur ab ea cauſa, quam intrinſecus obtinent. Plantæ quoque quaquam motu locali carent, alios tamen motus exercent. Contra eſt de elementis ſimplicibusq; corporibus, quippe quę nullo motu alio extra, q̃ locali mouentur. Non ſolum autem hæc per naturam intus poſitam mouentur, ſed etiam quieſcunt. Diuinum & cœleſte corpus excipio, in quo natura eſt principium ciẽs ſempiternum motum, non etiam cauſa & principium

2 quietis. Artificioſa uero, qualia ſunt lectus & tunica, in eo ꝙ artificioſa ſunt, ideſt in eo ꝙ lectus, & in eo ꝙ tunica nullum habent principium inſitum motionis: quieſcit enim ſemper ea ſorma, quam ars appoſuit. Cæterum lectus & tunica, & omnia arte facta, in eo ꝙ terracea, lapidea, eburnea, aut ex pluribus elementis cõcreta, fieri poteſt ut dimiſſa ferantur deorſum, aut putria facta coaleſcentiaq́; comprehendant, ita ut germinent, quo fieri ut natura uideatur, in quibus ineſt principium ciens quietis & motus. Eſt ne itaque naturale corpus ſtatua, quum deorſum feratur, geratq́; intra ſe cauſam motus? an non intra ſe primo gerit? neque dicitur ſtatua in eo ꝙ gerit,

3 ſed intra æs potius. Cæterum nauis quam gubernator mouet, ſi uim uocabuli ſpectes, quur non habeat intra ſe motum hunc ex natura? eſt enim intra ipſam gubernator, & quidem intra ipſam, primo. Nam quonam in altero prius q̃ in naui eſſe poteſt? Neque enim de peritia ipſa & ſcientia gubernandi loquor, (quippe quæ primũ in anima inſit) ſed de illo gubernatore, qui temonem manu tenet. Sed dicendum [b] eſt nauim non per ſe moueri a gubernatore, quum in definitione nauis nullus cõprehendatur gubernator, neque contra nauis in definitione gubernatoris: Quorum uterq; modus eorum eſt, quæ per ſe habentur. Quapropter gubernator ſeparatur a naui, quia naui per ſe non ineſt. Nam & ſi ægrotet medicus, reſtituatq́; ſibi ipſi ſanitatem, habet certe intra ſe primum mouendi principium, artem uidelicet, ſed ſanatur & mouetur hunc in modum non per ſe, quia in eo quod ægrotus ſeipſum re cucurrat, (alioquin omnes qui ægrotarent ſeipſos poſſent curare) ſed in eo quod accidit, ut is qui ægrotabat etiam medicus eſſet. Proinde & hæc uiciſsim a ſe diſiungi diſſociariq; poſſunt. Similiter de omnibus eſt ſtatuendum quę finguntur, (Ficta uoco, & artificiaria) quorum nullum intra ſe poteſt habere principium fictionis, ut domus & omnia manu facta: aut ſiquid eſt quod intra ſe principium fictionis habere uideatur, illud neque primo, neque per ſe poteſt habere, ut medicus qui ſeipſum curat ægrotum. Ex his arbitror naturæ definitionem factam eſſe notiſsimam: Natura eſt principium & cauſa motus quietisq́;, in eo cui primo ineſt per ſe, & non per accidens.

a Hoc ab Alexan. Themiſt. Simpli. uero ei opponit, quia partes eorum quæ arte fiunt, ipſe etiam arte fiunt, ſi quæ uere partes ſunt inſpiciantur: ſicuti domus partes ſunt, tectum parietes, & fundamenta, quæ fiunt etiam arte. Si uero nomen partis ad propria etiam rei elementa extendatur, tunc neque rerum naturalium ultima elementa natura fiunt, utputa materia. Dicit tamen Simpli. naturalia ab artificioſis hoc pacto differre: quòd proxima elementa naturalium natura conſtant, ut quatuor elementa artificioſorum uero elementa proxima non arte, ſed natura conſtat: ut in ſtatua æs, & lapides & ligna domus. b Ex hoc loco colligi poteſt, ſicuti etiam Simpli. aſſerit, falſum eſſe quod & Auer. & alii quammulti dicunt, per ſe & primo differre ſicut magis & minus uniuerſale: immo nec quodlibet quod per ſe ineſt: primo etiam ineſt: neque quod primo ineſt, omne etiam per ſe ineſt.

HAbere naturam dicunt quæcũq; huiuſmodi principium tenent, eaq́; omnia ſunt ſubſtantiæ. Nam id quod compoſitum & conditum dicitur, ex forma & materia exiſtit. Natura ſiquidem ſemper ſubiectum aliquod habet, & in ſubiecto eſt, non quemadmodum accidentia, ſed ut in principium materiale rerũ non omniũ, ſed corporalium. Secundum naturam autem ea eſſe dicuntur quæ naturam habẽt intra ſe, & præterea actus quoque eorum naturales, & impetus, qualis eſt in igne ſurſum tendere migratio delatio'ue. Non enim [a] poteſt delatio eſſe per naturam, ita ut ignis, quia natura eſt principium delationis illius. Ipſa vero delatio non habent intra ſeſe naturam: quandoquidem actus ille ſubiectum eſſe non poteſt. Eſt igitur ex eorum numero, quæ ſecundum naturam ſunt: quare amplius eſt ſecundum naturã eſſe, q̃ naturã habere. Sũt etiã res quæ dicunt eſſe natura, atq; hoc plus eſt quam ſecundum naturam eſſe. Sunt. n. quædam res natura, quæ ſecundum naturam eſſe nõ poſſunt, qualia ſunt uitia oblæſionesq́; ex ipſa genitura contractæ. Nam & hæc naturæ opera ſunt, quãquam laceſsitæ atque fruſtratæ, neque eo uſque prouectæ, quo naturalis ratio atque ordo duxiſſet. Atque iſta quidẽ hunc in modum explicata, ſufficiant.

a Huius loci, hæc ſunt uerba græca: οὔτε γὰρ φύσις τοῦτο· ἡ γὰρ τῆς φορᾶς ἀρχὴ φύσις, οὐκ αὐτὴ ἡ φορά· οὔτε ἔχει φύσιν· οὐ γὰρ ὑποκείμενόν τί ἐστιν ἡ ἐνέργεια. hoc eſt, Non enim hæc natura eſt, quia delationis principium natura eſt, non ipſa utique delatio: neq; naturam etiam habet, quandoquidem actus ille &c.

6 EST autem perridiculum conari demonſtrare natu-
ram eſſe, quum manifeſtum ſit pleraque eſſe natu
ra & per naturam. Neque hoc quicquam eſſe cla
rius aut illuſtrius poſsit. Qui uero ex obſcurioribus con
tendit demonſtrari manifeſta poſſe, neceſsitatem demõ-
ſtrationis ignorat: neque diſtinguere id, quod per ſe no-
tum eſt, ab eo quod per ſe ignotum eſt, poteſt. Sed quẽ-
admodum nihil profecerit, ſi quis iam inde ab ortu cę-
cus exoculatusq́; cuperet de coloribus quod ſint, ſyllo
giſmo noticiam capere nam ſi uidiſſet ſemel, ſupernaca-
neus ſyllogiſmus foret. Nunc uero ſolas merasq; uoces
hauriens colorum, de rebus nihil intelliget: Non enim
ſyllogiſmo, ſed uiſu colores indicantur. Ita ſi ei qui neq;
mente ſit ſana, neq; manifeſta & ante oculos poſita ui-
deat, ſyllogiſmos præbueris, uerba quidem temere fun-
dentur, res utiqu e percipi & iudicari non poterit. Igitur
naturam eſſe abſque ulla ratione conſtituendum reci-
piendumq; eſt.

7 ILlud quærendum potius, vnam tantum rem, an plu-
res nomen naturæ ſignificet. Videtur autẽ fere mul-
tiplex eſſe nomen: nam vno ſignificatu natura dicitur eſ
ſe materia. Materia iterum duplex eſt: vna particularis;
atq; hæc non per omnia informis eſt, ſed ad quendam
modum, vt ædium, lateres: ✠ lateram, humor & terra:
ſtirpium autem elementa. Altera generalis, atq, hæc eſt
ultima ſine forma prorſus. Alio modo natura pro for-
ma & ſpecie & ſubſtantia definitionis affertur. Tertio
pro uia & motu ad formam accipitur. Habet & res alia,
quæ cum motus illius efficiẽs cauſa ſit, inſitq; omnibus
natura conſtantibus, nomen ſibi naturę maxime & pro-
prie uendicat. Dicitur & ſubſtantia quælibet eſſe natura
qualiſcunque ea ſit, ſiue ſimplex ſiue compoſita. Sane
de reliquis ſuo tempore diſputabimus: nunc de materia
& forma diſquirendum illud eſt, uera ſit dignior nomẽ-
clatione naturæ. Nonnullis uidetur materia magis eſſe

Aliud exẽplar hẽbat ſic, laterũ humor & terra ſtirpiũ elemẽta.

8 natura quam forma, ut lecti natura ſit lignum non ars;
ſtatuæ ſit æs. Propterq́; hoc natura aquæ primum ſubie
ctum eſſe credebatur, quod & informiſsimũ uideretur,
& longe carentiſsimum figura. Eius rei argumentum aſ
ſerebat Antiphon, ꝙ ſi quis lectum infoderit, ita ut uires
putredo coocipiat & germinet, non lectum ſed lignum
eſſe prouenturum, perinde ac ea diſpoſitio q̃ facit, ryth-
mum per accidens ſit illi. Rythmum autem uocabat for
mam. Proprie uero ſubſtantiam eſſe illam dicebat, quæ
permaneret, & continue huiuſmodi uarietates nouatio-
nesq́; ſuſtineret. Idem arbitrabatur dicendum de reliqs
ſubiectis: id eſt, quemadmodum de ligno dicitur reſpe-
ctu lecti, ita de aqua, terra, & quodlibet alio corpore eſſe
dicendum reſpectu ligni. Sunt enim illa ſubiecta ligno,
& eo iure quo lignum eſt, natura lecti exiſtimanda. Ira
aquam & terram, & ſi quid aliud, ſi ſubiecta ſint ligno,
9 naturam ligni eſſe conſtituenda. Proinde qui ignem uel
aerem eſſe materiam rerum putabant, iidem naturæ uo-
cabulum igni atq; aeri tribuebant, & qui itẽ plures mate
rias ædiderunt, etiam plures cõſtituere naturas. Reliqua
omnia aut qualitates illarum eſſe, aut habitus, aut affe-
ctioues. Hanc igitur immortalem eſſe ſeculis omnibus
10 ut interitus, ita & ortus immunem. Rerum ſiquidem na
turam ſeruatam oportet commeare cętera & infinities
fieri & corrumpi. Hunc in modum conantur illi mate-
riam demonſtrare potiorem eſſe naturam. Qui uero
11 pugnant pro forma, contenduntq́; illam uerius dici iu-
ſtiusq́; naturam, utuntur aere factorum exemplis. Quẽ-
admodum, inquiunt, in ſtatua atq; naui, & poſtremo om
nibus quę finguntur arte, non in materia, ſed in forma ar
tificium ſpectatur: ita in plantis & animalibus, & po-
ſtremo in omnibus quæ producuntur a natura natu-
ram non in materia, ſed in forma comperias. Et quem-
admodum arte factorum ars eſt forma, ita & naturalũ
forma eſt natura. Neque enim ligna ſunt artificium na-
uis, neq; æs artificium ſtatuæ, ſed figura dũtaxat & for-
ma: atq; hoc eſt artificiarium & artefactum. Quare pri-
mum ſubiectum nõ eſt natura, ſed ratio & definitio ſin-
gulorum: atq; hoc eſt per naturam factum & naturale.
Nam æs artem non habet, antequam ſtatuæ formam re
cipiat, neq; materia naturam, antequam aduentu formę
alicuius ornetur, qualis eſt caro potentia, quum actu ſit
caro. Quo'd ſi materia, ſimulatq; ſuſcipit formam, & na
turam habere dicitur, & ſecundum naturam eſſe, nimi-
rum formam eſſe naturam oportet. Si autem definituri
ſubſtantiam rerum, non figuram. pulchritudinem, turpi
tudinem'ue in finitione ſumimus, ſed id ſolum, ſecũdum
quod quæq; res ſuam habet eſſentiam. Scire autẽ opor-
tet in primis naturam eſſe ſingulis rebus eſſentiam, atque
id per quod quodlibet eſt id quod eſt, ſed quælibet res
eſt id quod eſt ex forma & ſubiecto. Natura igitur eſſe
forma uidetur. Formam porro dicimus a materia nõ re
ipſa, ſed ratione abiungi. Cæterum id quod ex forma 12
exiſtit atq; materia, natura quidem eſſe iam non poteſt,
ſed ex natura. Nam forma & materia iugatæ non am-
plius eſt natura, ſed ex natura, ut animal atq; planta. Seor
ſum itaq; particulatimq́; utrunq; conſideranti, forma ui
detur magis eſſe natura, q̃ materia. Si quid ergo fiat ena-
ſcaturq́;, non ante ſuum indipiſcetur nomen, q̃ formam
recipit vniuerſam. Tunc enim & ſunt & eſſe dicuntur
ſingula, quum actu ipſo ſunt, hoc eſt, quum ſuam quæq;
naturam conſecuta ſunt atq; perfectionem. Perfectio 13
autem eſt ipſa plane forma. Quamobrem poteſt hunc
in modum conſtitui ſyllogiſmus: Cuius pręſentia natu-
rales res ſunt ex natura, illud neceſſario eſt natura: ſed
præſentiæ formæ naturales res ſunt ex natura: eſt igitur
forma natura. Nam ratio illa Antiphontis commeat, &
facile retorquetur. Si enim propterea mouetur opinari 14
materiam eſſe naturam, ꝙ ex eo lecto, qui putris factus
coaluerat, comprehenderatq́; demum & pullulum atq;
germen excluſerat, lignum non lectus apparuiſſet, cur
quum ex homine homo naſcatur, non ſit etiam forma
natura? Eſt enim homo forma, ut ex finitione latiſsime
poteſt patere. Nam artificialem formam, neq; nos qui-
dem naturam facimus: quare forma lecti, neq; apud nos
quoq; eſt natura: quippe quæ non ſit principium mo-
tus quemadmodum eſt natura. Forma itaq; naturalis
materialisq́; ſemper generationem conſtituit & præbet
ex ſimili, canis ex cane, equus ex equo. Præterea omne
quod fit, & appellat, & fieri dicitur id quo pergit, nõ id 15
vnde ſoluit, nec a diuerticulo, ſed ab intẽtione accipit no-
men. Nam quamobrem lignum fieri a fabro ſcamnum
non lignum putas? Quoniam inquies, ex ligni forma
proceditur ad formam ſcamni. Item, quum ſe aqua in
aerem uertit, cur aerem dixeris non aquam oriri? quia ni
mirum huius deſerit formam, illius conſequitur. Eodẽ
pacto igitur ea quę naſcuntur, non ante dicuntur nata, q̃
venerint ad naturam. Ad formam autem ueniunt om-
nia quæ naſcuntur, erit igitur forma natura. Non enim
denominatur natura, quemadmodum medicatio, quæ
quanquam tendit ad ſanitatem, non tamen a ſanitate, ſed
a miniſterio atq; officio dicta eſt. Non ſic natura genitu
ra'ue, ſed quemadmodum ſanatio, quia uia eſt ad ſanita-
tem: & calefactio, quia uia eſt ad calorem ab arbitrium
magiſtris ſcitiſsime appellantur: ita & natura rectiſsime
dicta eſt, quia uia eſt ad naturam. Quoniã vero iam oſtẽ
dimus formam magis eẽ naturam q̃ materiã, ſcire opor-
tet

Nã ẽ id p qđ quodlibet eſt id quod eſt. Forma & materia iugatæ non eſt natura, ſed ex natura.

tet eam naturam, quæ pro forma capitur, duplicẽ ſignifi
cantiam habuiſſe Nam priuatio quoq; ipſa quodãmo-
do forma appellata eſt, quo fit vt vitia defectusq; corpo
ris ex natura videantur accidere. Verum quid ea de re
ſentire conueniat, poſterius indicabitur. Illud quoq; do
cebitur, quomodo contraria formæ intelligatur eſſe pri-
uatio, & quomodo ſimplex generatio, id eſt, ea quæ ad
ſubſtantias pertinent ex aduerſantibus contrariisq; con-
ſtituantur.

Vitia & defectus corporis ex natura uidentur accidere.

NVnc alienum non ſit perſcrutari, in quo differat
16 a mathematico phyſicus. Ac vterq; quidem circa
corpora & accidentia corpori verſari videtur, lõ
gitudines, pũcta, ſolida, atq; huiuſmodi multa. Cæterũ diſ
ſimili genere phyſicus ita, vt cum materia ſunt cõiuncta,
contemplatur: Mathematicus ita, vt a materia cogitatio-
neq; abiũguntur. Item, intentio phyſici refertur ad cor-
pus naturale, quo'd eſt in motu: nã quum de figuris agit
phyſicus, de iis agit, vt ſunt clauſulæ & termini corporis
naturalis. Mathematicus non ita definiuit figuras vt ter-
minos, ſed vt ſpecies quaſdam & formas, per ſe citra mo
17 tum & materiam conſiſtentes. Plane aſtrologus proxi-
me ad phyſicum videtur accedere: nã & de his quæ mo-
uentur, tractatur io aſtrologia, & de magnitudine & figu
ra, quæ per ſe corporibus inſunt naturalibus, de quibus
phyſici neceſſario cõtemplantur. Nam ſi ſcierit quid ſit
ſol, ignorauerit quæ per ſe inſunt ſoli, non erit plene ne-
que perfecte ſcientiam aſſecutus. Quo'd ſi vterq; circa fi-
guras ſolis & lunæ verſatur, docetq; vtrũ mũdus aut ter-
ra ſit rotũda, in quonam obſecro phyſicus ab aſtrologo
18 differt? Sed certe quanquam de eiſdẽ ambo rebus agũt,
non tamen eodem plane modo. Non aſtrologus cœle-
ſtium corporum accidẽtia vna cum geometra ſpeculat,
non illorum ſubſtantiam quærit: neq; id.ſ.curat, q̃ tales fi
guræ, magnitudines, motus talibus ſubſtantiis accómo-
dentur, neq; vires illorum peruestigat, neq; q̃ ſic eſſe illa
præſtet, quæ omnia ſuſcipiuntur & explorantur a phyſi
co. Et quanquam vterq; de motu cœleſtium corporum
ſatagit, tamen alter quantitatem motus docet, alter quali
tatem inſtituit: verbi gratia, de ſole vterq; deq; motu eius,
ſed ſupputat aſtrologus ſolem tanto tempore, tantũ cœ-
li emenſum: phyſicus docet, ſolem ferri orbiculari mo-
tu ſuapte natura. Item alter rotundum dicit eſſe ſolem,
quia neq; igneus, neq; terreus, ſed æthereus habeatur: al-
ter, quia quoquo verſus æque conſpicitur totus. nam
mathematici materia noo vtuntur, ſed triangulum & cu
bum citra materiam motumq; definiunt. Quo'd ſi oon
ſolum intelligi illa ſine materia, ſed conſiſtere etiam poſ
ſe ſine materia voluiſſent, certe rem non modo difficilẽ,
ſed etiam factu impoſsibilem ſuſcepiſſent. Non.n.conſi-
ſtere poſſunt margines ſine iis, quorum ſunt margines.
Quoniam vero ſola cogitatione, ſecundum quam videli
cet ſolum poſſunt, a materia ſeparantur, peneſq; mentẽ
ceu ſequeſtrem abiungendo abſtrahendoq; reponunt,
19 neq; mendacium eſt, neq; vllus error intercidit. At ii qui
ideas defendunt, quæ neq; cogitatione quidem abſtrahi
poſſunt, nedum intellectu ſolo, ſed actu quoq; materia
eximunt. At par quidem & impar, rectum & curuum, fi
guram & lineã definire poſſumus ſine motu & ſine ma-
teria. Carnis vero aut oſsis, aut id genus corporis defini-
tionem reddere ſine vlla mentione materiæ non poſſu-
mus, quẽadmodũ neq; ſine naſo ſimitas definiri põt, neq;
ſine cruribus bleſitas. (Eſt autẽ bleſitas incuruatura ſura
20 rũ cruriumue, quam qui habent & vari dicũtur, Quã au-
tem ſint hæc veriſsima, argumento ſunt diſciplinæ illæ,
quæ inter mathematicas proxime ad ſcientiam naturalẽ
videntur accedere, quippe quæ & motu, & ſenſu nitan-
tur: cuiuſmodi ſunt perſpectiua, harmonica, aſtronomi-
ca. Hæ quum lineam accipiant a geometra, quam ille
tametſi naturalem, non vt tamen naturalem conſiderãt,
ſed vt a materia cogitatione & ratione ſeiunctam. Quũ
itaq; huiuſmodi lineam accipiant a geometra, non, quẽ-
admodum facit geometra, abſoluunt illam a motu & a
materia, ſed quia ad illarum artium demonſtrationem
neceſſaria eſt linea ſubſiſtens actu, vtuntur illa tanquam
mobili, & tanquam naturali, quod & Dioptrarum vſus
oſtendit. Si igitur ea quę poſſunt cognitione rationeq;
ſeparari, ſimulatq; ponuntur eſſe actu, non poſſunt am-
plius ſeparari, quanto magis eſt obſeruãdum, ne actu ſe-
paremus, ea quæ neque ratio quidem poteſt & cogita-
tio ſeparare.

QVoniã vero bifaria in natura eſt, forma videlicet 21
& materia, quemadmodum is, qui ſimilitudinẽ
finit, adhibendo infinitione materiam, Simitu-
do, inquit, eſt cauitas naſi: (quanquam ea res melius de-
ſcriptiusq; per formam exprimitur: vtpote per quam
fiat, vt ſimus ſit quiſpiam) Ita de rebus naturalibus eſt di
cendum, quippe quæ & in materia ſint, & cum materia
habeãtur, & eſſe id quod ſunt, ſint aſſecuta per formam.
Quamobrem definiturus rem naturalem vtetur quidem
materia, ſed definiet per formam. Nam & illud ſcio poſ-
ſe addubitari, quũ duæ naturæ ſint, vtra ad phyſicũ ſpe
ctet: utrũ de vtraq; ſeorſum dicẽdũ agẽdumq; ſit, an de
eo quod ex ambabus prouenit, Quo'd ſi de eo, quod ex 22
ambabus, oportebit maxime vtranq; cognoſcere. Cæte-
rũ ſi ad veteres reſpicias, ſola materia pertinebit ad phy-
ſicum: nam Democritus & Empedocles modicũ quid-
dam, & quaſi per ſomnium de forma dixerunt: atq; hic
odium & amorem principia capitalia eſſe voluit, ille fi-
guras poſuit. Verum ſi vim earum probationum, quas
attulimus ſupra, conſideraueris, inuenies eum qui de for
ma eſt tractatum, phyſico peculiariter eſſe propoſitum,
modo ne penitus materia negligatur anteducaturq;.
Nam ſi ars imitatrix & æmula eſt naturæ a qua effingit,
artis autem eſt formam & materiam rei ad aliquem fi-
nem cognoſcere: vt medici eſt ſanitatem, bilem, pituitã
noſſe, in quibus tum bona tum mala valetudo coofiſtit
ſimiliterq; ędificator opifexq; & formã domus & ma
teriam ſpectat, vt ligna & lateres: nimirum conueniat
etiam phyſico naturam vtranq; perſpectam & explo-
ratam habere. Præterea eiuſdem ſcientię eſt, & finem co 23
gnoſcere, & ea quæ inſtituuntur & ordinantur ad finẽ:
vt medici, & ſanitatem, & ea quæ ſunt efficientia ſanita-
tis: ſed materia propter formam eſt inſtituta: ad quem
igitur pertinet formam cognoſcere, ad eundem quoque
materiam pertinebit. At vero formam huiuſmodi eſſe
naturam, vt finis ſit naturalium corporum, generaliter
hunc in modum ediſces: Id quod continuo motu, actuq;
deinceps ad vltimum quiddam peruenit, quieuitq;, vide-
tur motus finem habuiſſe, & cooſecutum id cuius gra-
tia mouebatur. (Quod tamen de eo motu intelligendũ
puta, qui oeque fuerit interpellatus, neque vlla extrinſe
cus turba aut offenſaculo impeditus, ita vt ad id poſtre
mum, quo tendat, citra omnem vim ſponte naturæ per-
uenerit.) Eiuſmodi autem extremum, & finis eſt for-
ma. Eo nanque naturales motus collimant, generatio
& auctio: & inde perfectionem adipiſcitur ſuam, qua
apprehenſa, ceu feriis ociant, & cõquieſcũt, tum deinde
cõmeantes vicibus reflectuntur atq; reciprocãt. Perridi
cule vero Poeta viſus eſt finem & metã, cuius gratia facti
ortiq; ſumus, conſtituiſſe mortem. Eſt certe vltimum
quiddam mors: non tamen omne vltimum tendit eſſe
finis, aut id quod ſub hoc verbo, cuius gratia ſignificat

ſed id proprie finis intelligitur habeturq́;, quod præſtan
tius, atq; melius ſit. Eſt.n. vnaquæq; res boni alicuius ap
petens, & auctio non mortis cauſa ſit, (nam ſæpe deſinit
augeri res antequam moriatur) ſed perfectionis & for-
mæ gratia augentur omnia, & in ea quieſcunt, ſimulatq́;
eſt ad illam ventum. Mors vero eſt vltimũ, non vt meta,
ſed vt huiuſcemodi ſubſtãnæ debitus, & neceſſarius qui-
24 dam euentus. Sed & gignũt quoq; materiam artes nõnul
læ, aliæ ſimpliciter, vt ędificator lateres: aliæ dedolando
poliendo'ue, vt plaſtice cęram. Si igitur operariis artibus
contingit materiam aliquando facere, quur non ſit ſpe-
culatiuarũ cognoſcere? Sed & nos quoq; ipſi, qui fines
ſumus, (multa.n. noſtra cauſa fiunt) non ſolum intelligi-
mus & cognoſcimus ea, quæ propter nos ſunt, ſed etiam
ad noſtros illa vſus plerunq; transferimus. Cæterũ quo
pacto rerum finis ſit homo, quanquam duplex finis ha
beatur, in libris de moribus declaratum eſt. Nõ oportet
autem mirum videri, ꝙ diximus nõnullas eſſe artes, quæ
ſuam materiam faciunt: quãdo etiam illæ quæ quia prin
cipes fabricæ ſunt, architectonicæ appellantur, quæq; vi-
dentur maxime merito formæ præeſſe inferioribus arti-
25 bus, materiam omnino non negligunt. Duo ſunt ſpecies
huiuſmodi artium, quarum vtraq; neceſſe eſt habeat ra-
tionem materiæ. Harum altera habetur, quæ ſola vtitur
forma, quæq; ei quam infra ſe tenet, pręſcribit & impe-
rat, qualis & quemadmodum futura ſit forma. Hoc mo
do gubernandi ſcientia præeſt ei, quæ eſt faciendi naues.
Vtitur.n. forma nauis gubernator, ſed imperat tamẽ fa
bro, quale nauigii genus idoneum ſit futurum magis ad
nauigandum: neq; ex omni materia, aut ligno ædificare
nauim finet, ſed ex tali vel tali. Ita materia quoq; illi cu-
rę erit. Formæ.n. qua vtitur, certa materia opus eſt, ad
artem egregie atq; nauiter exercendam. Alterum genus
eſt earum artium, quæ (vt dixi) principes & capitales vo-
cantur, quod non vtitur forma, ſed introducit formã &
perficit, imperatq́; iis ſimiliter, atq; præeſt artibus quas
infra ſe cõtinet. Imperat dico quali materia opus ſit, exẽ
pli gratia: Faber is qui nauim eſt facturus, præeſt ei qui
ſyluam cædit. Quamobrem vt ratio omnis compendio
habeatur, quemadmodum in arte factis, quum materiã
creat & facit ars, formæ gratia & operis facit: ſic & in na
turalibus, quorum materia fieri nequit, ſed iam exiſtit
habeturq́; neceſſe eſt gratia formæ, & propter formam
26 materiam eſſe. Dictum eſt autem ei qui finem intelligit,
intelligenda eſſe ea quę ſpectant & regunt ad finem. Itẽ
materia ex eorum numero eſt, quæ appellantur & refe-
runtur ad aliud. Eſt enim materia alicuius formæ mate
ria, atq; alterius item altera, videlicet ea quæ particularis
eſt & propinqua. Is igitur qui alterum aſciſcit, alterum
quoque neceſſario ſuſcipit. De materia itaq; phyſicus
in tantum aget, vt cogitationem ad formam referat vni-
uerſam a de forma quoq; aliquatenus ita, vt a materia nõ
deiiciat oculos, ſed identidem reſpectet in totum: quem-
admodum medicus neruum explorat, ita hominẽ phy-
ſicus contẽplatur. Quanquã.n. formę materiales qñq;
a materia, cogitatione atq; animo eximũtur, nõ item poſ
ſunt actu aut ſubſiſtẽtia eximi. Quàm autem formæ ma
teriales ſint omnes in materia conſtitutæ, ea ratio aſtipu
latur, ꝙ quæcunq; gignuntur oriunturq́;, ſimilia iis pro-
ueniunt vnde ſunt genita. Nam & hominẽ homo gignit
& ſol, vt videri poſſit vnaquæq́; efficiẽs cauſa in materia
eſſe collocata, tam ea quæ proxima adiunctaq́; eſt ho-
27 mo, ꝗ ea quæ remota ſol. Vtrum autem aliquæ formæ
habeantur, quæ ſecundum ſubſtantiã a materia ſint ab-
iunctæ, & quonam pacto reſpiciãt inferiora hæc & quæ
poſtremo ſit earum natura, munus eſt primæ philoſo-
phiæ indicare. Satis hactenus dictum de iis principiis eſt,
quæ tanquam elementa, naturalium rerum eſſentiam
ſubſtantiamq́; conſtituunt.

a Simpli. aliter præſentem locum apud Ariſt. intellexit: ait.n. Ariſt. uoluiſſe oſtendere contemplationem philoſophi naturalis in cognoſcenda forma in cauſam finalem terminari, hoc autem acce-pta ſimilitudine ab artibus. Eo enim modo naturalis ſe habet in co-gnoſcendis formis de quibus contemplatur, quo medicus uel faber ea conſyderat quæ illis artibus attinent. uerbi gratia: medicus ner-uum, & faber æs: hæc non ueluti artium materiam inducens, ſed ut formas quas artes conſiderant. In hoc tamen differunt, quòd ar tes practice ea conſiderant, naturalis uero ſcienter: propria uero ſubiecta circa quæ operantur artes, conſiderant uſque ad uſum & officium quod præſtant operibus perfectis, propter quæ ſunt ipſe ar tes introductæ. eodem etiam modo formam naturalem cognoſcet na turalis philoſophus, eo uſque quo cognoſcat proprium munus cuius gratia fiat & eſt: Omnis enim cognitio (ait ipſe) quæ ex cauſis ha betur, eſt ſcientiæ accommodatiſſima: quæ uero ex cauſa finali eſt aliis omnibus præſtat.

NVnc altius repetito principio, conabimur nume 28
rum, & genera cauſarum exponere: ac vno qui-
dẽ modo cauſa pro eo accipi ſolet, ex quo ĩmanẽte ſub-
ſtanteq́; aliquid fit: vt æs ſtanię, aurum phialæ, & horum
genera. exempli cauſa: Phialæ propinqua materia, hoc
aurum: generalis eſt aurum, metallum, corpus. Alio mo
do, cauſam pro forma capimus, & exẽplari, hoc eſt pro
definitione rationeq́; eius quod appellant hoc nomine
quid ſit rei eſſe: vt ſi eius concentus qui Diapaſon dicit,
definitionem illam attuleris: Diapaſon eſt vniuerſitas cõ
centus, ſiue duorum ad vnum reſponſus, ac menſus, tũc
fueris & formam eius rei, & quid ſit rem illam eſſe cõ-
plexus. Exẽplar autem voco non eo modo quo ii, qui
ideas poſuere, ſeparatas quaſdam ſpecies, atq; ipſas per
ſe nullo innexu materiæ ſubſiſtentes, ſed propterea quia
definita, præſcriptaq́; eſt eorum omnium forma, quæ a
natura proueniunt hominis, equi, bouis, fici: oleæ, plata-
ni: etiam illud principiũ vnde hęc oriuntur, eatenus per-
git mouendo & exercendo materiam, donec forma illa
& ſpecies materiæ coaptetur, & cõgruat plene atq; per-
fecte. Tertio dicitur cauſa id vnde primo principiũ mo- 29
tus capit, quemadmodum is qui conſilium dat, & quẽad
modum pater eſt cauſa filii. Dixi primum principium
iccirco, quoniam inſtrumẽta quoq; poſſunt cauſæ qui-
dem motus videri. ſed non primę. Quarto finis dicitur
etiam cauſa: eſt autem finis ea cauſa, quam ſub hoc noĩe.
Cuius gratia, notari & intelligi volumus. Atq; hoc modo
cauſa geſtationis deambulationiſq́; ſanitas eſt: neq; de-
ambulationis modo, ſed & reliquarum actionũ functio-
numq́;, quas is qui ſanitatem ſtudet, alias ex aliis ante finẽ
exercet attenuationis, ieiunii, potionum, poſtremo & in
ſtrumentorum omnium, quorum eſt ad ea facienda &
obeunda uſus opuſq́;, (Sunt.n. hæc omnia gratia finis.)
Tum a geſtiones ipſæ, vt ambulatio, vſtio: tum inſtru-
menta, ut cucurbita medicinalis, & ſpecillum. Cauſa ita-
que accipitur tot fere modis.

a Carpitur hic a quibuſdam interpres latinus, quod enim græce Themiſt. ἔργα dixit, ipſe geſtiones eſt interpretatus: proprie tamen opera ſignificat græcum illud uerbum. Opus autem ab actione uel geſtione differt: nam aliquid eſt quod opus dici poteſt, nequaquam uero actio, licet omnis actio opus poſſit appellari: Vnde communius nomen eſt opus, quàm actio.

FOrte autem accidit, vt quũ multiſariam cauſę nun 30
cupentur, plures vnius & eiuſdẽ rei cãę inueniant,
neq; id quoq; per accidẽs, ſed nõ eodẽ tñ reſpectu,
neq; eadem conſideratione. Nam phialæ cauſæ ſunt, &
aurum,

aurum,& is qui fudit, & utrunq; eſt cauſa per ſe,verum
hoc ut materia,illud ut excuſſor uel opifex. Fieri etiam
poteſt,ut nonnullæ res coineent,ſintq; ſibi mutuo uiciſ
ſimq; cauſæ exempli gratia:Labor ſuſcipitur bonę vale-
tudinis cauſa:contra, labor bonam valetudinem facit,ue
rum non eodem vtrunq; modo. Nã bona valetudo cau
ſa eſt ut finis,labor uero cauſa eſt,vt inde principiũ mo-
tus creatur:ſunt.n.labores bonæ valetudinis cauſæ effi-
cientes,laborum contra finis eſt bona corporis ualetu-
do.Sed & contrariorum euentum eadem poteſt eſſe cã,
dum non eundem habeat in vtroq; modũ:nam idem gu
bernator ſi adſit naui,cauſa eſt ſalutis:ſi abſit, naufragii.
31 Verum hæ cauſæ omnes in quatuor aptiſsimos recidũt
modos. Sunt autẽ a nobis denuo recurrendi,vt res pqui-
ſirius diligentiusq; conſcripta, & dilucidior efficiatur, &
firmius diutiusq; retineatur. Ac primũ quidem genus in
materiam cadit & ſubiectum Non eſt autẽ materiæ mo
dus vnus, nam aliter ſubiectæ ſunt ſyllabis literæ, (id.n.
fit ſtructura cõpoſitioneq;) aliter materia formæ,quia vi
delicet fit hoc per alterationem. Terra autẽ & aqua ani-
malium corporibus per cõpoſitionẽ & alterationẽ ſubii
ciũtur. Partes uero toti,altero ex duobus modo, & pro-
poſitiones ſyllogiſmorum concluſioni. Secundũ genus
eſt id, quod nos ſuperius quid ſit rei eſſe vocamus,idq;
multis nominibus fungitur. Nam & totum dicitur in iis
rebus,quæ ex partibus conſtant:atq; totum quidem nõ
ita,vti vna cũ partibus accipiatur, (hoc enim eſt vniuer-
ſum id,quod ex omnibus partibus oritur) ſed vti ea res,
quæ omnibus partibus ſuperueniat,atq; in omnibus ſpe
ctetur.i ipſa abſolutio rei,atq; pfectio, propter quod vi-
delicet totum res dicuntur & iudicantur totæ. Dicitur &
cõpoſitio in cõpoſitis:& dicitur forma potiſsimũ cõpa-
ratione materiæ. Tertium genus eſt ea res, vnde princi-
pium ſumitur cieturq; motus, vt ſemen genitale,ut medi
cus,vt is qui conſilium dedit,& poſtremo omnis res quę
efficiens eſt rei alicuius. Quartum genus eſt finis,& bo-
num,id.n.cuius gratia ſunt omnia requirit optimũ eſſe,
atq; finẽ reliquarum rerum. Nihil autem diſtat bonum
dicas,an quod appareat bonũ. Cãę igiť tot et hmõi hñtur.

32 VEruntamen quanquam ſunt quatuor genera cau
ſarum,vnumquodq; nihilominus genus in mul-
tos diſſecabimus modos. Efficientium cauſarum
alia eſt propinqua,cõior aliqua. Propinqua,vt quũ recu
peratæ valetudinis cauſam fuiſſe medicum dicimus:Cõ-
33 munior, vt quum id feciſſe artificem dicimus. Rurſus
huiuſmodi cauſarum,aliæ ſunt per ſe, aliæ per accidens.
per ſe cauſa eſt ualetudinis medicus, per accidens decura
tus:poteſt.n.accidere, vt is medicus ſit etiam recuratus.
Licebit igitur dicere, recuratum aliquem fuiſſe cauſam
ſanitatis. Sed & illa quoq;,quæ cauſas per accidens,tanq̃
partes & ſpecies continent atq; complectunť, vt genera,
poſſunt cauſæ appellari,vt homo & animal ſanitatis cau
ſa fuiſſe dicanť. Ex accidẽtibus quoq; cauſis quædam ad-
iunctiores & propiores habentur, quædam remotiores,
vt albus & muſicus,qualem eſſe contingit medicum,di-
ci poſſet cauſa ſanitatis fuiſſe. Illa quoq; diſtinctio pdi-
34 ta eſt:aut.n.ſeorſim illas,aut iunctim,efferimus iũctim vt
quũ dicimus recuratũ medicũ fuiſſe cãm ſanitatis: Seor-
ſim,vt quũ ſeparatim alterutrũ dicimus. Quo fit vt modi
cãrum naſcãtur,habeanturq; multiformes. Nã aut pro-
pinquæ & ſingulares ſunt,aut remotæ & generales, aut
per accidens,aut per ſe,aut vt genera. Item aut coniũctæ,
aut ſeparatæ,atq; hoc non ſolum in cauſis efficientibus
reperitur,ſed etiã in ea quæ ad materiam pertinet. Aurũ
enim hoc,cauſa eſt & materia rei effigiatæ, & non ſolũ
hoc aurum,ſed ſimpliciter aurum. Item hoc corpus, &
non ſolum hoc corpus,ſed ſimpliciter corpus. Item hoc
flauum,& non ſolum hoc flauum,ſed ſimpliciter flauũ,
& ſimpliciter coloratum. Item non ſolum diſiunctè au-
rum,ſed coniunctim aurum flauum. Effecta quoq; cum 35
cauſis eundem videntur habere reſponſum. Alia nanq;
vt propinqua,alia vt genera proferuntur: quẽadmodũ ſi
diceres Polycletum effigiaſſe Diadumenũ illum mo'li
iuuenta expreſſum,deinde diceres ſtatuã,poſtremo ima
ginem. Idem videre licet in effectis per accidens, quorũ
exemplis ſuperſedebo, ne moram atq; impedimentum
inferam iis,quæ ſequuntur. Rurſus alia eſt diuiſio. Sin- 36
guli ſex modorum,quos cauſis diximus eſſe attributos,
in membra diducuntur duo,actum & poteſtatẽ. Diffe 37
runt autem hęc inter ſe,ꝙ cauſæ quæ in actu ſunt, ſimul
ſint neceſſe eſt cũ effectibus qui procreãtur,vt ſecans ſi-
mul cum eo qui ſecatur,& vrens ſimul cum eo qui vriť.
Cauſæ vero quæ non ſunt actu,ſed poteſtate, non ſemp
ſimul cum rebus effectis habentur:non.n.ſimul cũ ædi-
bus corrũpitur ædificator,neq; ſimul cũ lecto faber. Eſ-
ſe * autem poteſtate id nunc appello, quod non ſolũ
egit,ſed prorſus receſsit ab opera,& deſiit agere. Cæterũ
oportet vniuſcuiuſq; rei principem cauſam & proximã
quęrere,atq; hæc eſt illa,ad quam ſimulatq; peruentum
eſt,ceſſat quæſtio ea,quæ. Quur ita ſit,& Vndenã a Dia
lecticis nuncupata eſt. exempli gratia:Quæriť vnde nam
cauſa ędium eſt Gabrias? Rñdeť,quia ædificator. Iterũ
quæritur,quãobrem ædificator eſt? Rñdeť,quia ædificã
di ſcientiam & artificium tenet. Huc vbi applicitum eſt,
neceſſario ſiſtitur. Eſt.n. aut veſani,aut pertinacis homi-
nis vlterius percunctari. Prima igitur cauſa ædiũ eſt ars
ædificandi. Sed & generalium effectorum generales cãæ
aſsignandæ ſunt,& particularium particulares,vt ſtatua-
rius dicatur ſtatuæ cauſa fuiſſe, & hic huius. Item effe-
ctorum poteſtate,reddendæ ſunt cauſæ poteſtate,& effe
ctorum in actu,cauſæ in actu conſtituendę referendęq;.
Quot igitur cauſæ ſint, (quatuor videlicet) & quot acci-
piantur modis,(ſex videlicet)arbitror abunde & accura-
te demonſtratum a nobis.

Poteſtate appellat (ait hic Simpli.) non id quod eſſe poteſt, ſed id quod operanti opponitur: hoc autem eſt quod non operatur: non operatur uero, & quod operari poteſt, & quod operari deſiit.

EXiſtimantur autem caſus & fortuna cõplurium 39
eſſe effectuum cauſæ,& fieri euenireq; multa tum
caſu, tum fortuna conſueuiſſe. Ac primum quidẽ
dignũ ſcitu eſt,ſub quo nam genere cauſæ, duo illa gene
ra collocentur reponanturq;. Deinde illud quoq; non
ignorandum, ſit ne caſus & fortuna idem,an res cauſęq;
diuerſæ. Poſtremo aggrediendum quid vtrunq; ſit, pde 40
re. Ad eurodã tñ diſcutiendaq; prius ea quæſtio eſt, quæ
in vnoquoq; negocio cognoſcendo maxime debet eſſe
princeps & caput: Sit ne in rei natura caſus vllus aut for
tuna,an inania potius vocabula temere circunferantur.
Quod plerique inducti ratione dixerunt, quia videbant
omnium rerum quarum cauſas facimus fortunam & ca
ſum,alias nihilo ſecius cauſas aſsignari afferriq; poſſe ex
earum genere aliquo,quæ nobis ſupra ſunt proditæ,uel
numero,uerbi cã: Si qs in forũ exierit alloquendi cõue-
niẽdiq; quẽpiã gratia,occurratq; ei amicus aliquis pegre
profectus,reuerſusq; ex itinere,atq; hũc q̃q̃ cupiebat in-
teruiſere,non tñ ſperabat futurũ obuium ſibi: illũ Her-
cules,ſiquis interroget quãobrẽ, aut quẽadmodũ nactus
ſit amicum,Caſu reſpõdeat. Sed nugę ſunt. Quur.n. caſu
dicatur occurriſſe,ſuperueniſſeq; potius, q̃ ſponte atque
ab ea uoluntate,qua is exiuerat,vt in forum deſcẽderet?
Nam & ſi ei non id conſilium fuerit procedendi,ſed di-

uerſo quidem negocio deſtinatus, hoſpitẽ ſorte quadã
incurrenti, non tamen eo valet id vti propterea nouare,
aut confingere aliã cauſam oporteat, qua amicus id cõ-
pertus, præter volũtatem illam atq; itionẽ in forum. Si
igitur vniuſcuiuſq; rei quę fieri dicitur forte fortuna, cer
tam licet cauſam reddere, qui.ſ. poſſunt effugere ii, qui
fortunam putant cauſam quandam eſſe inſtabilẽ indefi-
nitamq;, quin videantur nudum & ſine re vlla, nomẽ for
41 tunæ inter cauſas referre collocareq; voluiſſe? Quo'd ſit
parum proficit ratio, valeat inquiunt, authoritas veterũ,
qui quum de cauſis rerum omnium conquirerent, vidẽ-
tur nullo numero habuiſſe fortunam. Hæc fere illa ſunt
arma, quibus nonnulli fortunam de rebus adimere &
42 profigare conantur. Nos vero dicimus primam rationẽ
illorum, contrarium eius quod volebant, feciſſe. Nam
quum fortunam demere niterentur, neſciunt ſe illã ma-
xime ita ſtabiliuiſſe. Si enim omnia quouis modo eue-
nient, conferri in cauſas certas & determinatas poſſunt,
idq; nemo eſt qui neſciat facere, cur tamen fieri quædã
fortuna dicimus, quædam non dicimus? Nimirũ opinor,
quia fortuna cauſa quædam eſt præter certas illas atque
determinatas. Nam ſi quędam effecta habentur, de qui-
bus ſimulatq; inuenta eſt certa præfinitaq; ratio nihil am
plius poſsis ambigere: quædam contra reperiuntur, de
quibus non ſimulatq; inuenta eſt certa præfinitaq; ratio,
deſinas ambigere, ſed adhuc ad fortunam confugiũ ha-
beas: ſumma pertinacia eſt inficiari fortunam eſſe ratio-
nem & cauſam quandam extra certas illas atq; præfini-
tas. Nam quamobrem obſecro Achilles Hectorem oc-
cidiſſet vltro, Adraſtus filium Crœſi fortuito? Alioquin
ſi nullum ſit diſcrimen in cauſis, oportuerat Adraſtum
ſuſcepiſſe id facinus, & propoſito percusſiſſe, pinde atq;
dicitur de Achille. Sed & reliquis eſt adhuc illis delirãdi
locus ita reſpondere ſolitis: Niſi telum collibuiſſet mit-
tere, Crœſi filius viueret: ſed.n. voluit quum miſit: (vole
bat autem non Crœſi filium, ſed feram tranſfigere) miſ
ſionis igitur cauſa volũtas fuit, vulneris mortiſq; nõ fuit.
Nam ſi præuidere potuiſſet euentum nunq̃ iaculũ intor
ſiſſet. Quo fit vt id caſu factum merito videaẽ, ſecutaq; ſit
mors non ſponte illius, ſed forte fortuna, venia quoq; di
gni ſint. Nec poſsis culpę addicere qui id genus deerant
ac peccant: & Crœſus ſi ſapiens fuerat, ignoſcendum ha-
43 buerit, nedum exarſerit in perpetrantem. Quo'd ſi ex
veteribus videtur nemo, qui fortunæ mentionẽ habue-
rit, quid tum poſtea? præſertim quum hoc ipſo vel ma-
xime taxandi reprehendendiq; ſint: fortuna vero ppea
non tollitur. Et Hercules videntur antiqui nuſquã ver-
ba feciſſe de fortuna, non Empedocles, nõ Anaxagoras,
non alius quiſpiam. Nullam.n. ex his cauſis quas ſtatue-
bant, arbitrabantur eſſe fortunam, nõ odium, nõ amorẽ,
non mentem, non poſtremo elementũ vllum. Cæterum
& hoc rationem noſtram multum cõfirmat adiuuatq;,
ꝙ neq; de cauſis aliis, & quidem magis neceſſariis tracta-
tum aliquem habuere. Tẽpus porro & longa ætas aptiſ
ſima efficaciſsimaq; eſt ad veritatis indaginem ratio. Mi
rum tamen illud eſt, ꝙ quum fortunam pro nihilo habẽ
dam putarent, non conati ſaltem ſint perſuadere, nomẽ
fortunæ falſum atq; inane ab hominibus fuiſſe receptũ.
Neq; minus mirũ eſt illud, ꝙ quidam, qui eſſe fortunam
in rebus arbitrabantur, noluerũt tamen qualis quæue
ea rerum poſſet calligantibus, & cæcutientibus mortali-
bus ædere Ego vero memini locum, in quo Empedo.
& quidem inuitiſsimus incidit in mentionem fortunæ.
Is.n. quaſi clam nobis poſſet id facere, aliquando in ex-
plicatione naturæ vtitur cõmoditate & occaſione fortu
næ. Nam quod aer ſeceſſerit, ſecretuſq; fuerit, fortunæ

Tẽpus & ætas lõga aptiſsima eſt ad ueritatis indaginẽ rõ.

tribuit, & tanquam refert acceptum hoc uerſu: Sic ceci-
dit volitans aliter quoq; ſæpius aer. Sed & mẽbra quoq;
animalium plurima eſſe facta, cecinit a fortuna. Verum 44
hic ꝙ raro fortunam cõmentis ſuis, & placitis adhiber,
minus nobis accuſandus eſt ſilentii huius. At Democri-
tus atq; alii quo pacto non ſunt ob eam rem grauiter re-
prehendendi atq; dãnandi, ꝙ quum temeritati atq; fortu
næ res pſtãtiſsimas ſubieciſſent, nullã rationem aut viã
hominibus ad eam indaginem reliquerunt? Nam neque
infinitos mundos, neq; fas, neq; ordinẽ illum vniuerſa cõ
tinentem, atq; nectentem ad aliam cauſam retulere: ſed tũ
a fortuna, tum caſu pendere, prouenireq; omnia defen-
derunt. Atqui hoc ſeorſum in eo homine maxime ſo- 45
leo demirari, ꝙ quum videret, quum animalia, tum ſtir-
pes & frutices ex cauſis fieri ſuo & certo ordine conſti-
tutis atq; præſcriptis, ſiue naturam fecerit cauſam, ſiue
mentem, ſiue alio id nomine cõmõſtrarit (neq;.n. de hoc
controuerſia eſt.) Mirari inquã ſoleo uehemẽter, quo-
modo ea quæ & maxima videbantur, & pleniſsima diui
nitatis ac numinis, cœlum, aſtra, ſedes, & locos aſtrorũ
quorum nihil poterat indefinitum, nihil exordinatũ vi-
deri, fortunæ tamen caſuiq; tribuerit. Nã animalia & 46
frutices procul abeſſe caſu perſpicuum eſt. Si.n. ad eas
generationes fortuita aut temeritas pertineret, cur non
poſſet ex quolibet utcunq; fors tuliſſet generari, & fieri
quodlibet? Nunc autẽ & homo ex homine oritur, & ex
platano platanus: neq; quiſq̃ eſt, qui equum ex equo, ſpi
cam de frumẽto naſci caſu putet. Quo'd ſi inferiora hæc
quæ & intercipi impediriq; poſſunt, & plerunq; interci-
dunt, eundem nihilominus ſemper ac definitum tenorẽ,
& curſum ſeruant: qui fieri poteſt, ut cœlum, & ſydera,
& ordo ille rerum immutabilis atq; ſempiternus, mẽte
careat & ratione, caſu conſtet atq; fortuna? Vtriſq; igiẽ
eſt erratum, & iis qui rerum omnium cauſam conſtitue-
re fortunam, & iis qui nihil nobis de fortuna tradidere.
Sunt & nonnulli, qui quãuis cauſam rerum plurimarũ 47
fortunam faterentur & crederent, quia tamen illius na-
turam, aut aſſequi, aut explicari non poterant, ſpecioſam
eius rei definitionem & magnificam attulerunt, dicẽtes
fortunam eẽ cauſam, quæ ſupra captum hominis eſſet,
Verũtamen uidentur ex iis, qui dicunt diuinã quandam
rẽ atq; præcellentem exiſtimare fortunam: qua ſentẽtia
plurimi fere moralium ſunt, qui fortunam colãt ut nu
men, conſtitutis etiam dicatiſq; priuatim ei rei tanquam
deæ templis. Super ea igitur re conſiderandum eſt vſita-
ta nobis diſputandi ratione ac uia.

Fortunam eſſe, & in quibus ſit, hunc in modum poſ 48
ſumus colligere. Rerum alię ſemper eodem mo-
do proueniunt, ut perennia; alię fere & plerunq;
ut naturalia: nonnullę rarenter. Nã ſi ſunt quæ plerũq;
& maiori ex parte proueniunt, manifeſtũ eſt eſſe quoq;
ea oportere, quæ rarenter & inſolẽter fiant, qualia ſunt
ea, quæ rerum naturalium neceſſariam generationẽ ab-
rũput. Poteſt ne igiẽ fortuna locũ habere in iis quæ ne-
ceſſario eueniunt? nequaquam. Quis.n. ita amens ſit, ut di
cat ſolem hodie fortuito ortum eſſe? aut fortuito occidiſ
ſe? Dices in iis uerſari fortunam, quæ frequenter.i. pluri
mum & maiori ex parte proueniunt? At quis niſi impu
dẽter ac temere pertinax, dicat Calliæ manũ caſu quinq;
digitos habuiſſe, aut calores eo tẽpore fortuitos, quo Sy-
rius emergit, aut frigora tunc quum ſol in Sagitario eſt.
Reſtat igitur, ut in iis fortuna reperiatur, quæ infrequen
ter & raro. Quod & cõmuni ſentẽtia probari ſolet: nã &
ea quę fiũt a fortuna, raro euenire dicũtur: & ea quę raro
eueniũt, fortuna fieri ſalrẽ vulgo uideẽ. Sed ſiſtamus tã- 49
tiſp, infrenemuſq; orõnẽ hoc loco, reuerſuri mox vnde
digredimur,

digredimur,diuidamuſq́; aliunde initio repetito:effecto-
rum alia alicuius gratia fiunt, ut ea quorum opifex eſt,
aut natura,aut uoluntas. Alia nullius, ut capillum quum
uellimus, aut paleam quum abiicimus. In utris igitur
fortunam ſtatuo?profecto in iis quæ gratia alicuius fiũt:
quod quemadmodum poſsit eſſe:cunctari parumper
dum uolo:atq; hoc in præſentia,q̃ uerum ſit initio. Sed
paulo poſt demonſtraturus comprobaturuſq́; ſuſcipiã.
Id autem quod ex aſſumptionibus ſequitur,ſyllogiſmo
nunc colligam. Poſitum eſt fortunam in iis eſſe,quæ ra-
ro fiũt,atque etiam in iis,quæ gratia alicuius fiunt. Quid
igitur aliud ex iis concludi poteſt,q̃ aliqua fieri raro in
iis,quæ gratia alicuius fiunt? Hac ego de cauſa ſum indu
ctus ſyllogiſmum ut clauderem ante aſſumptionũ pro-
bationem:quoniam mirari neminem nolebam,id quod
gratia alicuius fit,non ſolum in neceſſariis, & in iis quæ
plerunque cõueniunt inueniri poſſe, ſed etiam in iis quæ
pauciens & perraro contingunt reperiri ſolere. Hacte-
nus ſatis. Quomodo igitur caſus & fortuna verſantur
50 in his quę rarenter fiunt? Opus Hercules eſt ratione ali-
qua atq; explicatione:atq; hoc eſt,quod paulo ante pol
liciti ſumus oſtendere. Porro conſentiunt omnes, quæ-
cunq; aut a natura, aut a uoluntate fiunt, gratia alicuius
rei fieri oportere. Exempli gratia: quum domum egre-
dimur lauandi cauſa aut continuandi quem aut conue-
niendi philoſophos,& quum regula de imbricibus tecti
cadit. deſiderio proprium & naturalem locum tenẽdi,
vtpote quam nullo obiecto repagulo, quum graue &
terraceum corpus ſit,deferri deorſum oporteat. Quum
ita is finis occurſorius & obuius ſit rebus, cuius gratia
initio factæ inſtitutæq́; ſunt, nihil tunc habet commune
fortuna. Quum uero(ut fieri ſolet aliquando)alius finis
ceciderit,quæ is qui propoſitus fuerat, tunc fortuna &
caſus exerit ſe,atq; elucet:vt ſi quis lotus egreſſus canem
offendat,a quo mordeatur:aut ſi tegula in terram deuo-
luta,vt in proprio & naturali conſideret loco prætereun
tis hominis caput confringat. Sane huiuſmodi effectuũ
cauſam eſſe,aut naturam aut voluntatem licet dicere, nõ
tamen ita vt per ſe cauſæ ſint: nam neq; vt morderetur il
le proficiſcebat ad balneas, nec tegula cecidit vt vulnus
afferret,ſed euenit utrunque per accidens Atq; hoc iam
eſt caſus & fortuna, quum natura aut uoluntas alicuius
facta eſt per accidens cauſa. Quo ᵃ ſignificatu acceptũ
id oportet, quod paulo ante dicimus, fortunam.ſ. circa
ea uerſari quæ gratia alicuius fierent.i. ad eos effectus
euentuſq́; pertinere,quia aut a natura aut uoluntate per
accidens proficiſcerentur. Per accidens autem cum na-
tura tum uoluntas cauſæ fiunt,quotiens eueniunt alia q̃
ea,quorũ gratia inſtituta actio fuerat. Sunt enim ᵇ quẽ-
admodum ex rebus,aliæ per ſe,vt ſubſtantiæ:aliæ per ac
cidens,vt accidens:ita ex cauſis alię per ſe, ut ædium re-
demptor: aliæ per accidẽs,vt albus & muſicus. Et eſt ea
quæ per ſe eſt,certa & præfinita:quæ vero per accidens
incerta atq; indefinita.poſſunt enim infinita accidere ædi
ficatori. Eiuſmodi eſt & fortuna,eoq́; indefinita. Diſtat
autem a reliquis per accidens cauſis fortuna in eo,ꝙ illæ
idcirco cauſæ nuncupantur, quia accidentia ſunt cauſæ
per ſe,ut albus, grammaticus, muſicus, deambulator,ſeſ
ſor:quo fit vt nullum ſit tale proprie cauſa talium. At in
fortuna actio vna atq; eadem eſt huius effecti cauſa per
ſe,illius cauſa per accidens:nam foſſio per ſe cauſa eſt ſa
tionis,per accidens inueniẽdi theſauri. Quare illic in cau-
ſis eſt diuerſitas,hic non in cauſis, ſed in finibus & euen-
tis:quia quemadmodum in reliquis cauſis per accidens
duæ cauſę reperiũtur eiuſdem effecti, vna per ſe, altera p
accidens:ita in fortuna non quidem duę cauſæ reperiunt
eiuſdem effecti,ſed contra potius vna cauſa dũtaxat repe
ritur duorum effectuũ,quorum alter per ſe erat.i. pro-
poſitus. Eſt autem indefinitum nihilominus fortuna,im 51
mo latius etiam aliquanto q̃ cęteræ. Nam theſaurum re-
perire multis & infinitis ex cauſis poſſumus,gratia factis
& inſtitutis alterius, videlicet ſerendi gratia, pauimenti
ſternendi,deducendi aquæ ductus ad puteum,conſtituẽ-
dæ condendæq́; ſepulturæ,templi exedificandi,atque ſi-
milium infinitorum. Igitur quemadmodum dictum eſt
prius,(neq; enim verebor,præſertim hoc ocio explican
di negocii gratia,frequentiorem eiuſdem rei repetionẽ)
quum ea quæ facta & inſtituta gratia alicuius ſunt, effi-
ciuntur alterius cauſę per accidens: ea affecta, quæ inde
proueniunt fortuna fieri & caſu dicuntur. exempli gra
tia,lauandi cauſa deſcendit quis in forum,offendit qui æs
manuarium referebat,ita recepit argentum. Profectio
ea initio cauſa per accidens, argenti recipiendiq́; fuit:nõ
enim illius gratia iuerat, alioquin non diceretur forte
fortuna receptum. Neq; ſi neceſſario ad eum locum de-
ſcendiſſet,neq; ſi ex conſuetudine plerunq;,aut crebiter
eo ſolitus eſſet deſcendere,quia uidelicet non eſſet id am
plius præter rationem,neq; perrarum. Sed & illud quo-
que animaduertendum puto, ꝙ non ſolum cauſe effi-
cientes aliquæ, per accidens cauſæ appellantur, ſed etiã
effectus & fines aliqui,fines & effectus per accidens uo
cantur. Nam quemadmodum egreſſus & deſcenſus in
forum per accidens cauſa fuerat exigendę pecuniæ, ita
& exactio finis per accidens deſcendendi fuit. Atq; ille
quidem deſcenſus,vt cauſa quædam efficiens,dicitur for
tuna:exactio tanquam finis,& ea cauſa quę ad finẽ perti-
net,euentus quidam vocatur,& exitus a fortuna. Opor-
tet autem & hunc quoque indefinitum eſſe, & minime
conſtitutum,ne ſi certus conſtitutus fuerit,non amplius
videri poſsit a fortuna perpendiſſe. Quare huiuſmodi
euentus atque finis omnino habendus erit incertus, per-
indeq́; indefinitus,vtpote qui ſit per accidens factus. Fie-
ri enim poterat vt non ſolum reportatio pecuniæ ex il-
la profectione eueniret, ſed & vulnus aut pompe alicu-
ius ſpectatio: Erat quidem vna res tantum,propter quã
inita erat profectio,ſed infinitæ quæ accidere poterant. 52
Ex iis igitur quæ dicta ſunt,patet fortunam eſſe per acci
dens cãm earũ rerũ, quæ non neceſſario aut plurimum,
ſed quæ raro proueniunt, atque in iis dũtaxat eſſe conſti
tutam ac poſitam, quæ gratia alicuius ex propoſito &
conſulto geruntur. Quare quibus propoſitum & nolun 53
tas ſubeſt,ineſt in iis fortuna: voluntas autem ſine men-
te non habetur:indefinitæ igitur cauſæ ſunt neceſſario,ex
quibus fieri poteſt, ut aliqd fortuna incurrere euenireq́;
videatur. Proinde videri poteſt,fortuna indefinita res eſ
ſe. Omnes.n.per accidens cauſæ indefinitæ ſunt. Nã hac
re maxime differunt a per ſe cauſis, ꝙ in illis aſsignari
poteſt ſua cuiuſq; rei certaq́; cauſa,ut ædificator domus:
in cauſis autem per accidẽs,non poteſt:neq;.n. eſt albus
cauſa q̃ muſicus potior. Ita & deſcendenti in forum re-
portandæ pecuniæ cauſæ poterant occurrere infinitæ.
Nam idem porro accidere potuiſſet etſi perſequẽdi, aut
fugiendi, aut ſpectandi,poſtremo faciendi aliquid aliud
gratia deſcendiſſet. Quamobrem, ut verbo rem uniuer-
ſam cõplectamur,ſumma eſt hæc: Si ſolũ ea quæ per ſe
ſunt,cauſe rerũ exiſtimãtur, nihil poteſt fieri a fortuna:
ſed ſi cauſæ quoq; per accidens quædã recipiũtur,uideri
plane põt aliquid fieri a fortuna. Neque mirũ eſt putari
fortunã carere rõne:nã rõ in iis ſolũ habet uiſiturq́; quę 54
aut neceſſario,aut plurimũ fiũt. Verum quoniã fortuna
q̃q̃ p accidẽs,tñ cauſa efficiẽs eſt:cauſarũ autẽ efficiẽtiũ, 55
alię ꝓpiores ſunt,Polycletus,ſtatuæ:alie remotiores,hõ:

idem ſpectari in cauſa fortuitorum debet, ut alia propior
ſit, alia remotior uideatur eſſe. uerbi gratia: Sanitatis cau
ſa ægroto fuit, aut uentus, aut æſtus, aut capitis tonſio,
quum tamen horum nihil adierit feceritq́; ualetudinis
gratia, ſed aut agendi quippiam aliud, aut ſpectandi, aut
capilli ponendi. Etenim hoc loco propior cauſa ſanita-
tis eſt ſpiritus flatus'ue, q̃ tonſio. Plane ſi per accidēs cau
ſas ſcire uolumus, propiores quę ſint quęq; remotiores,
conſtituendæ ſunt actu, atque ita uiciſsim comparandæ
perpēdendæq́; : alioquin ſi ſimpliciter & abſolute quę-
ſieris, quæ fuerit cauſa rei fortuitę propior, nullam lice-
bit afferre. Nam infinitæ poſſunt cauſæ extitiſſe, quem-
admodum multotiens nobis eſt ſupra commonitum.

a Simpli. etiam hoc in loco declarare uolens, quomodo fortuna circa ea uerſetur, quæ gratia alicuius fiunt: ait, non ſic intelligendum eſſe ut omnino quæ ſunt a fortuna gratia alicuius fiant, ſed quia talia ſunt quòd alicuius gratia fieri poſſunt, ideo in his connumerantur quæ alicuius gratia fiunt. Hoc autem Ariſt. teſtimonio comprobat, qui inferius ait quòd acceſsiſſet quidem gratia accipiendi argentum ſi nouiſſet, ſed non huius gratia acceſsit &c. b Themiſt. id quod Ariſt. dixit ens hoc quidem per ſe eſt, illud uero per accidens, refert in ſubſtantiam & accidens, ſequens ueſtigia Alex. Sed Simpli. exponit, id eſt effectus, ut ſenſus Ariſt. is ſit: ſicut i effectuum quidam per ſe ſunt, quidam per accidens: eodem modo ex cauſis aliæ per ſe ſunt, aliæ per accidens. nam ait ipſe. Et ſi cætera prædicamenta accidentia ſint, non tamen per accidens inſunt ſemper.

56 FOrtunatus a dicitur, quum finis atque exitus rei
talis habetur, qualem quis animo ante conceperat
atque ſtatuerat. Infortunatus eſt e contrario, qū
quis ſtatuto fine non potitur. Bona ſors nuncupatur,
quum bonum quippiam accidit: mala, quum malum. In
fortunatus ſane & fortunatus eſt, cui res magni alicuius
momenti contingunt, ita ut longe infortunatiſsimus ha-
beatur, qui prope fuerit: ut magnum aliquod bonum
conſequeretur: (iam enim id animus tanquam præſens
& in manibus poſitum tenere & poſsidere ſe fingit. Nā
id quod prope eſt, uidetur tanquam præſto eſſe) E con-
trario fortunatiſsimus uideatur, qui prope fuerit, ut in
diſcrimen aliquod, atque in commodum maximum ad-
duceretur. Inconſtans uero huiuſmodi felicitas dicitur
quæ pertinet ad fortunatos rectiſsima ratione. Nam &
fortuna ipſa inconſtantiſsima eſt, quum neque ex earū
rerum numero ſit, quæ plurimum ueniant, neque ex
earum quæ neceſſario. Quid ſit fortuna dictum, arbitror
q̃ copioſiſsime.

a Eius oppoſitum uidentur hæc uerba ſignificare quod uoluit Themiſt. dicere, immo etiam uera non ſunt. Cum enim talis habetur rei exitus, qualem prius animo quis conceperat ac ſtatuerat, non utique id a fortuna dicimus contigiſſe: ſed cum aliud quid præter id quod animo conceperat, ut ſuperius declarauit. ipſe The. Græce uero ſic ait. εὐτυχία δ' ἐστὶν ὅταν τοιοῦτο ἦ τὸ ἀποβὰν τέλος, οἷον ἄν τις καὶ προείλετο ἐξ ἀρχῆς. hoc eſt, Fortunatus dicitur quum finis rei talis habetur, qualem quis utique prius elegiſſet etiam.

57 ESt autem & caſus temeritas'ue, ut prædictū eſt, cau-
ſa per accidens eorum quę raro fiunt, & gratia alicu
ius. Differt autem a fortuna in eo, ꝙ caſus de plu-
ribus affertur. Quicquid enim fortuna facit, facit & ca-
ſus: non tamē continuo quicquid fit caſu, fit itidē a fortu
na. Fortuna & id qđ eſt a fortuna, circa eas res uerſant,
quibus adeſt ea natura ut fortunatæ poſsint dici: & de-
mum circa eas ad quas pertinet actio. Quapropter ne-
ceſſe eſt circa res, quæ agi geriq́; poſſunt, uerſari & exer-
ceri fortunam. Omnia porro quæ agi, geri, adminiſtrari
dicuntur, ut in moralibus libris eſt demonſtratum, uo-
luntate & conſilio fiunt: ſignum eius rei maximum eſt,
ꝙ fortunati dicuntur iidem qui & felices. Felicitas autē
eſt bona quędam actio adminiſtratio'ue, aut omnino in 58
actione adminiſtrationeq; poſita. Si hæc igitur ita ſunt,
ſequitur ut nihil dici poſsit a fortuna factum, quod ab iis
rebus fiat, ad quas non pertinet actio. Quamobrem neq; 59
inanimale quicquam, neq; brutum facere poteſt fortui
to aliquid, quia uoluntate & conſilio carent: vnde neque
fortunata neq; infortunata poſſunt eſſe, pręterquam per
ſimilitudinem & translationem quandam. Cuius gene-
ris eſt id, quod Protarchus dicebat fórtunatos lapides eſ
ſe, ex quibus altaria fierent & ſimulachra deorum, quæ
quum nihil ad hanc rem per ſe conferant, coluntur ta-
men a nobis, & adorantur. Contra eſſe infortunatos con
iuges, & eos quos humi ſtratos conculcaremus. Poſſunt
etiam inanima quandoq; uideri facere aliquid a fortu-
na, ſi quis aliquam rem acturus rebus inanimis tanquā
inſtrumentis, uerbi gratia: Enſis ille quo quidam quum
tyrannum Promythea occidendi cauſa feriiſſet, uomicā
aperuit, & attulit medicinam, fortunatus utiq; appellari
poſſet, quippe qui forte cœptus ſit pro deo haberi ab 60
eo, qui curatus eſt. Caſus uero non per ſimilitudinem
aut translationem, ſed peculiariter ad inanima pertinet,
& ad animantia ea, quæ carent ratione. exempli cauſa:
Equus ab hoſtibus captus, caſu liberatus eſt hoc modo,
quia quum deſiderio potus ſeceſsiſſet ad fontem, in ma
nus domini incidit. Item caſus eſt, ut tripes qui cecidit, ia
ceat ad ſeſſum opportune accommodateq́;, cuius gratia
non ceciderat. Atq; ut exitus, atq; finis uideatur caſu eue
niſſe, neceſſe eſt, cum alienus ſit a rei natura, quæ cecidit.
Nam ſi lapis cubus deuoluitur, non eſt caſus, ſi reperiat
iacere ad ſedem idonee: quia hoc habet ex natura utcun-
que ceciderit, ut omnia latera regant ad ſeſſum. Quapro-
pter neq; ignis caſu ſurſum defertur, etenim hæc eſt ele-
mento illi natura. Illud igitur quod fit caſu, quale ſit, di- 61
ximus: nam ſi generaliter caſum acceperis, poterit etiam
de fortuna prædicari. A fortuna uero ſunt ea quæ caſu
quidem fiunt, ſed in iis, quibus conſilium & uoluntas
ineſt. Verūtamen non ea omnia, quæ citra cōſilium &
uoluntatem eueniunt, ſtatim fieri uidentur a fortuna.
Euenit hyeme nauiganti naufragium facere hoc, neque
ex propoſito conſilio'ue, neq; fortuito neceſſe dicimus
quia plurimum ſolet exitus iſte eſſe nauigātium hyeme
Quam uero caſus ſiue temeritas talis ſit, qualem oſtendi 62
mus, illud eſt argumento, ꝙ ea fieri temere & fruſtra di-
cuntur, quorum exitus diuerſi ſunt ab his quos ſtatuera-
mus. Egreditur quis deducendæ alui cauſa, id ſi non cō
ſequitur, dicemus illum temere .i. fruſtra egreſſum fuiſ-
ſe: ut quod temere fruſtraq́; fit, uideri poſsit gratia factū
alterius tunc, quum id non eſt ſecutum, cuius gratia inſti
tuta ſuſceptaq; actio fuerat. Nam ſiquis dicat temere ſe
lauiſſe, propterea ꝙ deliquiſſet ſol, plane ridiculus ha-
beatur, quia uidelicet illius gratia non lauabatur. Ita fit
ut nomen temeritatis ab eo quod temere eſt, deriuatum
eſſe merito uideatur. Igitur euenit quidem ſæpe ut poſt
rem incaſſum ac temere factam, nihil aliud cōſequatur,
ſed ſolum de ſuo fine ceciderit inſtitutio: ut ſi profectus
quiſpiam ad deducendam aluum reuertatur aluo nō de-
ducta. Atq; hoc eſt, quod incaſſum appellatur & temere.
contra euenit aliquando ut poſt rē incaſſum temereq;
ſuſceptam. alius quidam exitus conſequatur, non is qui
erat propoſitus & inſtitutus, ut ſi quis ad deponendum
onus naturæ profectus, aurum reperiat. Atq; hoc eſt, qđ
dicitur caſu factum & temeritate ſpontina.

Diſtat

63 DIſtat autem id quod caſu fit, ab eo quod temere,
ſicut diſtat finis a cauſa efficiente, & quantum di-
ſtat id quod fortuna fit, ab ipſa fortuna. Semper enim
quum tale quippiam accidit, quod quanquam cauſam
propriam efficientem haberet, non tamen ab ipſa cauſa
præcedente factum eſt, ſed ab alia ad quam alius & pro-
pius exitus pertinebat: tunc ea res quæ antecedit, temere
dicitur facta, quoniam propoſitum finem aſſecuta non
eſt. Id uero quod factum eſt caſu, dicitur factum, quia ſi-
ne propria cauſa præcedente factum eſt. uerbi cauſa: La-
pis cecidit, prætereuntem conuulnerauit. Hoc loco finis
& exitus rei eſt conuulneratio, cauſa efficiens eſt ipſe ca
ſus & deuolutio lapidis. Cæterũ uulneratio aliam pro-
priam cauſam & peculiare principium habebat, non ca-
ſum lapidis aut deuolutionem, ſed ut ita dicamus, deturn-
bationem impulſionem'ue de induſtria initã, ita ut per-
cuteretur is, qui præteribat. Caſus item lapidis non eum
habebat finẽ ut uulneraret, ſed ut in propriam & natura-
lem locum ſeſe reciperet, quanquam id ſorte quadam in
prætereuntis iniuriam recidit. Sed & per accidens fit, inui
cem uti alterum cauſa, alterum finis eſſe dicatur. Is autẽ
qui aliquid agendi gratia egreſſus eſt domo, & plagis af-
fectus re infecta rediit, temere dicitur egreſſus, caſu uul-
64 nera retuliſſe, uel etiam a fortuna. Nã id quod a caſu eſt
in plura diffunditur, q̃ id quod eſt a fortuna. Atq; hoc di-
ſcere poteris hoc exemplo: Quum aliquid præter natu-
rã fit, ut monſtrum, id non fortuna, ſed caſu dicimus ꝓ-
ueniſſe, ut manus ſexdigita, & ſtruthocephalus. Ni forte
fateri nolis huiuſmodi portenta naturæ fieri caſu, ſed ꝓ-
priam & certam cauſam habere, eam uidelicet quæ un-
trinſecus fuerit antequam æderentur in lucem, aut ſyde-
rationem, aut materiæ exuberantiam & copiam, aut cõ-
tra defectum. Sed qui ita dicunt, nonne uident idem poſ
ſe dici de lapide, quem caſu cecidiſſe non negarẽt, habuiſ
ſe illum utrique intra ſe cauſam grauitatem & pondus?
Sed certe pondus cauſa efficiens eſt deuolutionis & ca-
ſus, non etiam percuſſionis, ſed caſus percuſſionem fe-
cit. Quid itaq; caſus ſit, & quid fortuna, quæque ſit inter
eas res differentia, ſatis uidetur explicatum a nobis.

a Alexander etiam, quem uidetur imitatus Themiſt. ait caſum & quod temere dicitur inuicem diſtare, quemadmodum finis ab efficiente diſtat: ſicuti etiam fortuna, ab eo quod fit ab ipſa fortuna. Verum Simpli. ab eis diſſentiens in hanc fere ſentẽtiam ſcripſit, quod caſus & quod temere dicitur non ſint eadem, recte quidem di ci mihi uidetur. nam temere factum id dicimus, quod nihil conſe quitur: caſu autem, quod conſequitur quidem aliquid omnino, per accidens tamen. Sed quod id quod temere eſt, ab eo quod caſu diſtet, quantum diſtat fortuna ab eo quod a fortuna fit, nequaquam re cte dictum puto: nam fortunæ, non id quod temere dicitur propor tione reſpondet, ſed caſus ipſe: ei uero quod a fortuna fit, id quod a caſu. Nam & Ariſtote. dixit tam fortunã quàm caſum, eſſe cau ſam efficientem: ipſum autem temere, nunquam: finem uero id quod a fortuna, & a caſu dixit, non autem caſum.

65 REdiguntur autem referunturq; tum fortuna tum
caſus, ad genus cauſæ efficientis ea ratione, ꝙ na-
turæ uoluntatiq; applicantur & innectuntur, quarũ utra-
que inter cauſas efficiẽtes reponitur. Natura deuolutus
eſt lapis is, qui ſua grauitate prætereũtem percuſſit. Vo-
luntate theſaurum Socrates comperit, quum fundamen
ta ædium iaceret. Planè neque inuentio theſauri, neq; ia-
ctio fundamentorũ & foſſio ſimpliciter pertinet ad for-
tunam: poſſet enim q̃uis fodere ex induſtria, ſpe inueniẽ-
di theſauri. Sed quũ nõ ad eam finem fundamenta ſunt
iacta, ſed iacienti obuius factus eſt theſaurus, & quodam
modo offendit fodientis manum, huiuſmodi occurſus
66 ſuperuentus'ue fortuna proprie nuncupatur. Quoniã
uero caſus & fortuna in iis eſſe demonſtrantur, quorũ
uel natura uel uoluntas cauſæ per accidens ſunt, uidetur
maxime neceſſarium, ut uoluntas & natura priores caſu
& fortuna ſint cauſæ. Semper enim priora ſunt ea quæ p
ſe ſunt, iis quæ per accidens habentur. Proinde manife- 67
ſtum eſt eos qui rerum omnium cauſam ſtatuere fortu-
nam, uoluntatem & intellectũm priorem illa neceſſario
conceſſuros. Quòd ſi maxime ſequitur ut cauſam ratio-
nem & intellectum uelint, nemo eſt qui non uideat q̃ ri-
diculum ſit id quod relinquitur. Nã ſi intellectus ſit cau-
ſa per accidens hominis, haud intelligo cuiuſnam rei poſ
ſit eſſe cauſa per ſe efficiens.

TOt uero[a] cauſas haberi, quot enumerauimus, hinc 68
licet accipere. Si interrogati fuerimus, quamobrẽ
unaquæq; res ſit? aut definitionem ultimã afferemus, at-
que hoc in mathematicis facimus. Aequales enim pro-
pterea lineæ ſunt, quia ab eodem circuli centro proficiſ-
cuntur. Quæ uero a centro proficiſcũtur, idcirco ſunt æ-
quales, quia circulus plana figura eſt, quæ una linea un-
diq; circundicta ad medium æqualiter uergit. Seruatur 65
idem in reliquis, quæ a geometra definiuntur. Aut cau-
ſam mouentem primam aſſignabimus. ut, Quamobrem
Phocenſibus Thebani bellum intulerunt? quia templũ
ſpoliauerant. Aut reddimus finem, cuius gratia ea res fa-
cta inſtitutà'ue eſt. ut, Quamobrem rex Perſarum indi-
xit Græciæ bellum? quia Græcis uolebat imperare. Aut
ad ultimam materiam confugimus. ut, Quamobrem pu
truit comprehenditq; lectus? quia conſtabat ex ligno.
Phyſicus itaq; quum omnes cauſas inueſtigare debeat, 70
neceſſe eſt ipſum quamobrẽ, (ita enim appellatur a phy
ſicis) aſſignare ſciat & reddere. Nam homo morietur,
aut quia eſt animal rationale mortale, aut quia efficiens
illius anima migrat a corpore, aut q a ex materia tali exi-
ſtit quæ ſit obnoxia corruptioni, aut quia illi eſt melius
mori. Tres autem cauſæ in una plerunq; cernuntur, for
ma, finis, efficiens. Natura enim forma eſt, & finis, & effi
ciens rerum natura cõſtantium, quemadmodum anima
eſt animalis: quare & hominem gignit homo, qui ſpecie
planè idem eſt cum homine genito. Similiter omnia q̃ 71
mota ipſa immediate. i. citra medium mouent, obiter ſi-
bi propinqua eiuſdem generis ac formæ ſunt, cum iis q̃
producuntur. Loquor autem de naturalibus rebus. Pla- 72
nè generationis cauſæ hunc in modum perquiruntur, ut
ſciatur quid poſt quicq; fiat. Gratia enim formæ mo-
uetur natura ante illam, & quum perfectũ abſolutumq;
eſt, ceſſat ab eo motu, qui rem quæ fiebat creabaturque,
anteceſſit. Item ut ſciatur quale ſit, id quod perpeſſum
& alteratum eſt: hoc autem eſt materia. Item ut ſciatur,
quid nam fuerit mouens & efficiens cauſa: atque hic nõ
quælibet ſatisfacit, neque quælibet eſt quærẽda, ſed pro-
xima & ab alio identidem mota. Nam ſi ſit immobilis
aliqua, quæ tamen ſit principium motus, non phyſicus
amplius ſed philoſophus primus finiendæ illius nego-
cium ſuſcipiet atque munus. Quamobrẽ circa tria ſub-
iecta ratio uniuerſa philoſophandi uerſatur. Nam aut cir
ca ea quæ mouentur & corrumpuntur, aut ea quæ quã-
uis moueantur non item corrumpũtur, aut circa ea quæ
neque moueri poſſunt neque corrumpi. Duplex enim 73
principium eſt naturaliter mouens: quorum alterum tã-
tum naturale eſt alterum non eſt, quum non habeat itra
ſe neque motus principium, neque naturam: hoc autem
obeſt cauſa rerum mouens immobilis ipſa, & rerum pri
ma omnium. Vt igitur antedictum eſt, adhibendæ pro- 74
ducendæq; ſunt omnes cauſæ phyſico: atque hoc ſæpius
exulcerari retractariq;, tum memoriæ, tum exercitatio-
nis gratia conueniant: Idcirco factum eſt quippiam, quia

illud huius efficiens erat, ac in perpetuis quidem hoc ſimpliciter & neceſſario fit: ſecundum enim omnino regitur atque pendet a primo. In generatis non neceſſario, ſed plurimum euenit. Deinde ſi hoc fieri generariq; debuit, neceſſe fuit materiam hanc prius habitam fuiſſe: quemadmodum ſyllogiſmi concluſio exiſtere non poteſt, niſi prius ſumpta & propoſitiones habitæ fuerint. Eſt & id quod nos ſupra nominari diximus quid ſit rem eſſe, & definitio, & ratio eſſentiæ cognoſcenda, (quæ nõnunquã, ut dixi, idem eſt.) & finis, ubi uidelicet ea conſideratio adhibetur, ut uideatur optimum ita rem eſſe uti eſt. uerbi cauſa: Homini melius eſſe huiuſmodi formã habere, quàm aliam quamuis. Porrò quid melius & locupletius ſit, non ſimpliciter abſolute'ue accipiendum eſt, ſed ꝓ modo rerum, & pro ſua cuiuſque natura. Nõ enim omnium rerum finis eſt optimus, (alioquin finis unius eſſet omnium rerum fingendus) ſed id rei melius eſſe dicendũ eſt, quod maxime ſit ſuæ cuiuſq; naturæ idoneum congruumq;. Quum igitur talis eſt finitio rei atque ratio ut ſtatim appareat melius ac potius eſſe, ut hoc modo illa ſit, q̃ quouis alio, tunc finis & forma concurrunt coniunguntur q; : quod in rebus naturalibus paſſim animaduertere eſt. Quum uero non ſtatim apparet, tunc forma eſt ſola & ſeorſum a fine, qđ[a] in mathematicis cernitur. Nõ enim quemadmodum ex hominis, equi plantarum finitione oſtenditur ſtatim quid ſit in ſpeciebus illis, optimũ præſtãtiſſimumq; oſtenditur: item in matematicis. Quis enim obſecro non rideatur, ſi pergat probare melius circulo eſſe ut lineæ a centro profectæ ſint pares : aut quadrato, ut illæ quæ quadratum obambulant ?

[a] In mathematicis, ait Alexan. quod id quod eſt huius gratia: aliud non eſt quàm forma, ea enim in ipſis eſt finalis atque ultima cauſa: eoq; fit ut in eis ultimum ſit forma & diffinitio: in mathematicis igitur negat reperiri finalem cauſam. Simpli. tamen contendit mathematica fine non carere: is autem eſt ut tranſducatur anima a ſenſilibus ad intelligibilia. Finem tamen hunc mathematicus qua mathematicus eſt, non cognoſcit: & ea propter ipſum quãobrem ad diffinitionem ultimam reducit.

[b] Græce legitur: τοιοῦτον δ' ἐστίν, εἴ τι κινεῖ μὴ κινούμενον ὥσπερ τὸ παντελῶς ἀκίνητον καὶ τὸ πάντων πρῶτον, id eſt. Tale autem eſt, ſi quod immobile mouet, quemadmodum perfectum illud immobile & omnium primum. [c] In his Themiſt. Alexan. imitatus eſt. Simpli. autem defendere uolens mathematica non carere fine ſic ait: Siquis circuli diffinitionem, aut quadrati eo modo acceperit, quo hõminis diffinitionem, non ſecundum formam ſed ſecũdum uim ipſam, inueniet formam eiuſmodi diffinitioni æque propriam ac in diffinitione hominem erectum eſſe. quaſi dicat, diffinitio circuli conſiderata ſecundum eam uim ſecundum quam poſt facere ut circulus ſit, habet etiam finis rationem & melioris: melius enim eſt triangulo ut lineæ ductæ a centro ſint æquales, quàm alio modo: ſicuti melius hominis eſt, ut recto ſit corpore, non autem abſolute ſecundum formam.

75 SEd quoniam illud ſæpe a nobis poſtulatum uſurpatumq; eſt, naturam agere gratia alicuius, uidetur ad inſtitutionis noſtræ diligentiam pertinere aliquando, id ratione confirmationeq; aliqua uindicare controuerſia: ineſt enim in eo ſumpto nonnulla diſſenſio. Sed & illud quoque oſtendendum eſt, quemadmodum naturalibus rebus ſit coniuncta neceſſitas. Nam omnes ferè qui de natura ſcripſerunt, cauſas omnes in neceſſitatem & materiam contulere. Idem autem ſignificari & neceſſitatis & materiæ nomine uolebant: Poſtq̃ inquiunt, calidum, frigidum, & quod quiſq; principium materiale ſtatuerit, tale eſt aut tale, neceſſe eſt hoc, quod ex illis principiis materialibus oritur, ita prorſus eſſe conſtitutum ut eſt. Eos [a] uero qui cauſas efficientes quoquo modo attigerunt, Anaxagoram & empedoclem, & ſi qui alii è ueteribus erant, ualere ſinunt cum ſuis inuentis. Putant au- 76
tem nonnulli naturam, neque facere quicquam gratia alicuius, neque ut melius & locupletius ſit, ſed quemadmodum Iupiter pluit, non ut triticum huius creſcat quod eſt in agro, illius diſſipetur quod in area eſt, ſed ex materiæ neceſſitate: uaporem enim ſubeuntem ui ſolis, refrigerari & congelaſcere oportere, atque in aquam uerti, uerſum denuo in terram imbrem decidere atque deferri: quod elato, ſorte fortuna euenire, ut huius adoleat meſſis atq; luxuriet, illius intereat, deturq; peſſum. Ita nihil uetare, ut animalium quoque membra ex neceſſitate talia ſint, quia ex tali materia. Sed quando ita accidit, ut & diſpoſitæ ordine quodam partes, & uiciſſim cõmiſſæ innexæq; uideantur, ita ut ad functionem omnis officii, ſuam quæq; opem & operam conferant, non ſecus ac ſi alicuius finis gratia factæ, aut aliqua ratione inſtitutæ fuiſſent: aiunt id non prouidentia ulla naturæ, nec ratione melioris notæ, ſed caſu factum confluentibus temere cauſis, atque ita cadentibus partibus. Neque ſolum caſu fieri hæc omnia, ſed etiam caſu conſeruari, atque hoc in dentibus perſpici, quorũ priores acutos animalibus iunctos fuiſſe, maxillares contra latiores datos, non ad eum finem, ut alteri ſecent, alteri molãt, ſed ex neceſſitate meræ & abſoluta materiæ: accidere uero ut huiuſmodi poſitus, & collocatio dentium ad dirimendum & ſubigendũ cibum accommodatum ſit: quòd ſi qua ſunt aut eueniũt, quæ ad nullum opus uſum'ue apte diſpoſita eſſe uideantur, interire illa atque diſſolui, quales ſunt Empedoclis bouigenæ habentes priora uiri. Hæc ferè illa ſunt, q̃ dici ab iis conſueuerunt, cęterum multum errant a ueritate.
77 Quamobrem? Quoniam naturæ opera aut eundem ſemper tenorem & curſum ſeruant, aut plurimum: (homo enim ex homine, & equus ex equo fit.) Dentes quoque eandem uim ſemper obtinent, & eundem uſum præbẽt. Contra quæ fiunt a fortuna, docuimus ſupra raro fieri oportere. Tunc enim caſu pluit, quum ſub emerſum canis pluit: & calores quum hyeme ſentiuntur, caſu dicuntur accidere. Si igitur in natura plurima ſunt certa & definita, in fortuna plurima ſunt incerta & indefinita, reſtat ut naturæ opera caſu aut fortuna euenire non poſſint, ratione aliqua & gratia alicuius poſſint. Sane naturæ opera ſunt plantæ, animalia, atque horum partes, quorum nihil eſt fruſtra, nihil temere, nihil mancum, nihil ſuperuacaneum. Pluit autem Iupiter? fateor. Non ut triticũ meũ increſcat? Quis hoc negat? Cęterum non ſequitur, ſi meì tritici cauſa nõ pluerit, nullius rei gratia pluiſſe. Videtur enim ob quandam aliam cauſam pluiſſe, quam ſi qui cupiunt ſcire, adeant eos libros, in quibus de mundo diſputatur, alioquin eius rei quæ natura fit, occaſionem agricola commoditatemq; arripit. (Serit. n. eo tempore, quo
78 pluuiæ expectantur.) Iam quarum rerum finis eſt aliquis, qui quum tendat continue motus, ibidem fine apprehenſo conſiſtit, quęcunq; ante finem illum fiunt, finis gratia uidentur eſſe facta. In operibus autem naturæ uideri poteſt id apertiſſime, continue ſiquidem mouentur res, & ſine interuallo eatenus tendit pergitq;, quo ad dum uniuerſum finem indipiſcatur & prendat. Nam & herba, & ſtipula, & ſpica, & gluma, cętereq; id genus multiiuges formæ, quæ antequã matureſceret triticum, ſubinde alterę poſt alteras creabantur, uidentur adeo omnes ad triticum proculdubio intendiſſe. Id ſimulatq; conſecutæ ſunt, quies quædam & ueluti ſtatus innaſcitur, ut manifeſtum ſit ea omnia tritici gratia pręceſſiſſe. Neq; accidunt itaque, neque autem caſu fiunt quæ ante finẽ fiunt, ſed illius gratia fiunt prætermittunturq; a natura. Nam

ſi natura

ſi natura domum ædificaſſet, non aliter opinor ædificaſ-
ſet, q̄ eo pacto quo poteſt ornatiſſime & aptiſſime exæ-
dificari. Poteſt autem apertiſſime exædificari, ſi ea quæ
finem antecedunt, finis gratia facta eſſe uideantur. Lapi-
des enim prius cogendi, & intritum habendum, lateres
quoque fingendi ducendiq́; ſunt, & ligna cædenda, tegu-
læ comparandæ, demum omnia ea inuicem coaptanda
componendaq́; integumẽti tutelæq́; gratia, aduerſus no-
xia infeſtaq́; corporis, qui iam finis eſt domus. Contra, ſi
ars animal feciſſet, non aliter q̄ natura feciſſet: feciſſet aũt
ars finis gratia, ea quæ ante finem fuiſſent. Eundem igi-
79 tur in modum & natura. Prorſus perficere ſolet ars ali
quando ea, q̄ natura non pōt abſoluere. Sunt enim quæ-
dam, in quibus nō natura, ſed ars inuenit extremum: nã
ad parandam ſanitatem, & uires recolligendas medica-
menta præbentur tunc, quum natura non ſufficit. Aliqũ
non perficit, ſed imitatur naturam ars, ut pingendo fin-
gendoq́; uarias rerum naturalium, animalium & planta-
rum effigies. In utriſq; autem ea quæ finem antecedũt,
80 æque referũtur ad finem. Planè eſt id in animalibus ma-
nifeſtiſſimum, ut uideri poſſit naturam agere non teme
re, ſed gratia alicuius. Formicæ & araneæ, quamuis neq;
arte ulla, neque conſilio agant, faciunt tamen ea, q̄ faciũt
alicuius gratia. Eodem modo hirundines quum nidulan
tur, quum paleis & ſtramento lutum minutiſſime artifi
cioſiſſimeq́; connectunt, & formam capaciſſimam, &
aduerſus iniurias muniſſimam & inoffenſiſſimam cõ-
ſtituũt. Et apes digniſſimæ admiratione, quæ poſitum &
textum illum ſexangularem concameratumq́; operoſiſ
ſime ſcitiſſimeq́; conſtituunt. Sed & alcyonum nidi in
aquis tutiſſimi ab aquis, maximam non ſolum admira-
tionem habent, ſed ẽt ſignificationẽ ſolertis & ingenioſæ
naturæ. Poſſemus innumerabilia alia ad hanc confirma-
tionem afferre, ſi nunc de ingenitis auitii & animalium
cæterorum commẽtaremur. Sed quid de animalibus lo-
quor, quando & in plantis quoq́;. atque iis quæ uiuiſ-
cunt in terra, natura finem oſtendit? etenim folia fructi-
bus ꝓſidii gratia, & radices alimoniæ adiunctas eſſe quis
non uidet? Alioquin quur in diuerſum ordo non cõſtet,
radices ſupra ſpectentur ramorum loco, rami terra con-
dantur radicum uice? Quur fructuum ſemina alia ligno
intecta, alia corticibus ſepta atque libro tanquam muni-
mentis quibuſdam & tunicis ueſtiuntur? niſi ut prouide-
retur, ne generatio, q̄ rerum uiciſſitudine conſeruatur,
ſeminibus amiſſis diſſipatiſq; deficeret? Quare ex iis q̄
dicta ſunt, cuiuis clare dilucet naturam agere gratia alicu-
81 ius. Duplex autem eſt natura materia atque forma, for
ma uero etiam finis eſt: eſt enim materia gratia formæ,
quia ſpecies. Forma & ratio potior q̄ materia, & præſtã
tior cauſa eſt, quam ueteres cõtra, formæ materiam ꝓtu-
lerunt celebraueruntq́; ſupra quàm fas erat, utpote qui et
cognoſcerent ſolam, & ad rerum generationem ſolam
adiungerent adhiberentq́;.

a Græcorum uerborum hoc in loco hæc eſt fidelis interpretatio: καὶ γὰρ ὅσοι τῆς κινητικῆς αἰτίας ἐμνημόνευσαν, ὅθεν ἁψάμενοι χαί-ρειν ἐῶσιν ὡς Ἐμπεδοκλῆς καὶ Ἀναξαγόρας ἢ εἰ δή τις τῶν πα-λαιῶν. Nam qui cauſæ efficientis meminerunt, eam quoquo modo attingẽtes ualere ſinunt, ut Empedocles, & Anaxagoras, & ſi qui alii ex ueteribus.

82 Dicere poſſet aliquis, ſi natura agit fine conſtitu-
to, cur non ſemper conſequitur finem? Cur item
non ſemper ars finem indipiſcitur ſuum? nam potio ple
runq́; nocet ei, qui propter imbecillitatem uim medica-
menti ferre non poſſit. Cur fulcrum lecticæ maiore ali-
quo pondere frangitur? data tamen eſt potio ut proſit,
& fulcrum lecticæ additum ad ſuſtinendũ fulciẽdumq́;.

Quapropter aut finibus priuandę & eximendæ ſunt ar-
tes, aut natura donanda. Vtraq́;.n. id quo pergunt, aſſeq
plurimum conſueuit, & tunc manifeſti ſunt fines: raro
fruſtrari, & tunc quoque deprehendere, nihilominus li-
cet conatum quẽdam illarum ad bonum, quo tendebãt,
inuitaſq́; a ſuis finibus ob materiæ inopiam, aut redũdan
tiam aliquam concidiſſe. Nam etiam tunc quum fruſtrã-
tur falluntur q́;, non longe abſunt, aut diſcedunt a fine.
Neque id quod euenit diuerſum admodum aut alie-
num multum ab eo eſt, quod propoſuerant. Nunquam
enim ita fraudatur ordo inſtitutioq́; naturæ, ut ex uiro gi
gnatur aut prodeat platanus, ſed uir maxime: aut ſi non
uir, utique mulier: aut ſi neque mulier, ſaltem animal: aut
ſi neque animal demum, ſaltem caro. Item ficus aut ficũ
gignit aut caprificum, non quercum, aliumue: & olea
oleam aut oleaſtrum, nõ fraxinum fagumue. Talia ſunt 83
ea quæ Empedocles inter animalia numerabat, Bouige-
nas habentes priora uiro: nam frutices uitigenas habẽtes
priora olea, ſic nunquam eſt auſus uel fingere, neq; alia
huiuſmodi portenta de plantis, quum tamen aliquanto
magis liceret monſtroſos illos partus inter plantas, q̄ in-
ter animalia collocare (minus enim in plantis fines appa
rent:) Sed ocioſi hominis eſt perſequi huiuſmodi delira-
menta, aut putare aliquo numero eſſe philoſophũ tam
prodigioſæ ſcientiæ. Exiſtimandum tamen eſt adeo, ſi
ex prima illa conſtitutione molitioneq́; rerum proſatũ
eſſet bouigenum, (illud pecus quod priore parte ſeorſus
hominem poſteriore ſeorſus bouẽ referret) eadem ob-
læſione factum fuiſſe, quo monſtra quoque naturæ, rudi
mentaq́; cætera, aut ex ſeminis imbecillitate, aut ex alicu-
ius principii diſſolutione corruptioneq́;, non ꝙ dimidia-
tis animalibus dimidiata animalia ſubinde coagmentata
ferruminataq́; fuerint. Nam quod ille appellare ſolet to
tigenum perfectum & abſolutum ſemen, id quod iam
conſiſtere & conſeruari poteſt, non fuit ſtatim, atque ini-
tio factum. i. illico, nulla re alia pręcedente, ſed ex ſemine
certo, atque materia in quauis formæ pollens eſſet & ꝑ-
potens. Pręterea qui finem eripiunt adimuntq́; naturæ, 84
cur ipſum naturę uocabulum relinquunt? Nam qui na-
tura factum iunctum ue aliquid dicit, negat autem id gra
tia alicuius eſſe iunctum, fruſtra nominis naturæ mentio
nem habet. Sunt.n. res naturæ, quæcunq́; ab aliquo mo-
tæ principio, non omni quemlibet finem ex principio
quolibet, quod eſt fortuitarum, ſed ordine quodam in fi
ne peculiarem ac ſuum proficiſcuntur. Atque in iis ex
certis ſinguliſq́; principiis proueniunt certi & ſinguli fi-
nes atque exitus conſtituti, qui non raro & fortuiti, ſed
plurimum tales tenentur uiſitãturq́;, quales natura præ-
ſcripſit. Cur ergo q̄ ſunt a fortuna, fieri fortuito arbitran
tur? Neque enim recte poſſumus fortunam cum natu- 85
ra coniungere, niſi communione ſola uocabula commit 86
tantur: nam ſignificata mehercule ſunt remotiſſima: ne-
que icirco recipienda eſt naturæ prouidentia, ꝙ illã ocu
lis conſultantem deliberantemq́; intueri nõ poſſis, quẽ-
admodum potes eos qui de rebus dubiis in commune
deliberant. Nam hoc quidem modo plurimis artibus eri
pi fines poſſent, quum neque faber in cõſultationem re-
ferat utrum ſit prius ſecãdum q̄ poliendum: neque lite-
rator quo pacto ſcribendum ſit a uel b, neque quotiens
uerbum hoc Cleon, ſcripturus ſit, totiens eius uerbi lite-
ras cogitatione conquirit, ita ut hæreat quod elemẽtum
primo, quod ſecundo loco ponendum. Similiter neque
ædificator iacienda ne ſint prius fundamenta, q̄ integen-
da domus, aut conſtituendi parietes dubitat. Eodem mo
do neque textor, neque lapidicida. Præfinita enim & cer
ta q̄dam ratio habetur obeundi hæc atque ordo quidam

eſt in opere cõdendo faciundoq́; pſtitutus, qui recta nos quaſi aliud agentes, ad propoſitum finem, & ad ea quæ conueniant obiter ferrat. Proinde omnis opifex uiam certam & ordinatam, quam nullo labore ingrediatur, habet: nec cogitatio exigitur, ſed quaſi offerũt ſingula ſeſe, & ſponte quadam ſequuntur. Similiter agit & natura, quippe quæ ſit exemplar artis. Diſtant autem in eo, ꝙ ars extra opus eſt, natura intra. Quód ſi intra lignum fabrica eſſet, lectumq́; non alio modo fabricaretur, quàm eo quo cum eſt ars extrinſecus, manifeſtum eſt ſi nunc quum eſt extrinſecus, gratia alicuius facit, etiã tunc gratia alicuius fuiſſe facturã, quum intrinſecus ageret ut natura. Videtur autem maxime tunc ars ſimillima eſſe naturæ, quum medicus quis ipſe ſe recurrat. Differentia uero ſuperius planè demonſtrata eſt. Ex iis poteſt perſuaſum eſſe naturam agere propter finem.

87 POſt hæc diſcutiendum uidetur quomodo ſit in rebus id, quod quidam neceſſitatem appellant: & utrum ea quæ natura fiunt, ita fiant ex neceſſitate, ut ex pcedentibus cauſis conſtitutisq́; principiis oriantur, an ita ut phyſici putauerunt, qui ex motibus materiæ neceſſario euenire omnia arbitrati ſunt. Atque eſt quidem neceſſitas quædam in rebus naturalibus conſtituenda recipiendaq́;, non tamen eo modo quo illi conſtituunt, qui deridicule admodum naturæ functiones & opera neceſſitate aſtringunt & illigant. Aiunt enim tellurem in imo ſediſſe neceſſario, quoniam grauis eſſet: ſublimatum cœlum, & occupaſſe ſumma, quia leue: rati falſo naturales materiæ motus neceſſitate inuariabili contineri ac regi, quemadmodum ſi quis parietem putaret neceſſitate ita conſtructum, ut eſt: quia quum grauia deorſum ruãt deuergantq́; pondere, leuia ſurſum uerſum nitantur & euolent, crederet lapides magnos & ſaxa ingentia ob grauitatem inferiore loco ſteriſſe, lateres atque ligna ob leuitatẽ in faſtigium commigraſſe. Quod dicere non ſtupidi modo atque attoniti hominis eſt, ſed qui nullam domũ exædificari unquam uiderit. Non enim lapides ipſi ſponte
88 ſua, neque lateres, neque ligna in ſuos delata quæq́; locos conſtituunt & architectantur domum, ſed talis aut talis compoſitura, aut forma, aut ars maxime principes ſunt ædibus fabricandis. Nõ quòd abſq; illis fieri domus poſſit, ſed ꝙ materialia illa, quum ſint ſua ſponte, non poſſunt domum conficere: Ars & compoſitura poteſt. At materia quidem (ut dictum eſt) ex eo genere cauſarum habetur, quæ ſunt per ſe. ſed minus ꝓpria, quàm ſit forma & ratio & quod quid eſt eſſe. Ideo fit ut motum materiæ forma neceſſario non ſequatur, quin potius ad formam materia accommodanda regendaq́; ſit. Non enim propterea ſcalpellum, ſerram, & aratrum eſſe neceſſariũ eſt, quia ferrum ſit: ſed contra potius, quia ſcalpello & aratro opus eſt nobis ad functiones uitæ, ideo quæritur & eligitur ferrum. Item tolluntur & conſtituũtur ædes, non propterea ꝙ parati ſint lapides, (quanquam lapidibus opus eſt ad ſubſtructionem) ſed propterea ut condamus aliquid, aut ut ab iniuria uindicemus, atque hoc maxime ratio fuerat ædificandæ domus. Par conſideratio in cæteris, q̃ gratia alicuius fiunt. Tunica propterea facta eſt, ut tutela ſit ab iis, quæ de foris ueniant: uerum hoc fieri ſine panno nequit: oportet itaque præſtinari pannum & ſubiici. Item calcei propterea facti ſunt, ne pedes ambulando detuſi conterantur ob lapides: uerum ii fieri ſine pellibus & corio non poſſunt: primum ergo pellium cura eſt habenda. Plane ſi ſimulatq́; adeſſet pannus, neceſſario emergeret etiam atque exiſteret ueſtis: & ſimulatq́; preſto eſſent pelles, eueſtigio calcei naſcerẽtur, neceſſarium eſſet ut formæ materias ſequerẽtur. At nõ eſt ita, immo contra eſt: propter ueſtem enim adhibendus & coemendus eſt pannus, & propter ſerram ſubiiciendum eſt ferrum, & propter murum comparandi ſunt lapides: non tamen ita, ut ſtatim comparato ferro, & lapidibus apportatis, neceſſarium ſit aut parietem, aut ſerram exiſtere. Habet itaque materia neceſſitatem nõ per ſe, ſed per formam & ſpeciem: nam materiã nulla ſequit forma neceſſario. Neceſſarium contra eſt materiam eſſe formę ſubiectam, & tanquam dicto audientem. Quamobrem ea quæ anteceſſerunt pcurreruntq́ue neceſſarius non ſequitur finis, ſed poſito conſtitutoq; fine, indicitur neceſſitas materiæ pcedenti. Non ergo finis aut effectus neceſſario prouenit, ſed propter finem neceſſitas omnis emergit. Eſt enim materia propter finem, & ſubiectum propter formam, materia uero atq; ſubiectum cauſa ex neceſſitate eſt. Qui igitur ſolã cauſam poſuere materiã, & ex naturalibus materiæ motibus ſequi neceſſarios & præfinitos effectus, ii proculdubio arbitrantur ſimpliciter omnia lege quadam immutabili obtricta & ineuitabiliter & neceſſario fieri. Nos uero aliam cauſam, & quidẽ magis propriam & præſtantiorem oſtendimus, formã uidelicet cuius gratia materiam tum comparari, tum duci atque fingi monſtrauimus, non contra illius gratia formam haberi: ſed neque cauſam omnino poſſe materiam conſtitui, neque ſimpliciter abſoluteq́; neceſſariam cauſam, ſed duntaxat ſubiectione adiunctioneq́;: aut ſi ita malis expoſito id quod pro more noſtro ſæpius ſupradocuimus. i. ſimulatq́; poſueris conſtitueriſq́; formam, hũc in modum aut illum ſe habere, ex templo materiæ neceſ
ſitatem affingis. Cæterum huiuſmodi neceſſitatẽ, hoc 89
eſt neceſſitatem ex adiunctione uel poſito, habent quodammodo etiam aliæ diſciplinæ. Poſitis nãq; propoſitionibus neceſſario ſequuntur concluſiones, non item è contrario concluſionibus poſitis, eædem propoſitiones habentur. Poteſt enim eadem res pluribus rebus addici cõprobariq́;: nam ſi qnq; & qnq; ponãtur, neceſſario ſequitur decem eſſe: contra ſi decem ponantur, non continuò quinque & quinque reperies: poterant enim eſſe ſeptem & tria, aut ſex & quatuor. Ex quo fit, ut ea quibus poſitis ſequuntur concluſiones, ipſa concluſionibus poſitis non ſemper ſequi poſſint. Quòd ſi concluſio non ſit neceſſaria, neque propoſitiones utique neceſſariæ fuerint. Num igitur hæc eandem neceſſitatem habent, quã & res naturales nequaquam, ſed ordo in cõtrarium agitur. Hic ſi propoſitiones fuerint, erit & cõcluſio, hoc eſt ſi prima fuerint, erũt & poſtrema. In rebus naturalibus, ſi poſtrema fuerint, erunt & prima: & ſi fuerit forma, erit & materia. Hoc diſcrimen, cætero ſunt ſimilia. Nam formæ opus erat materia, non tamen propterea neceſſario forma materiam ſequitur. Ita in ſyllogiſmis, concluſioni neceſſariæ propoſitiones ſunt, non tamen neceſſario exiſtunt propoſitiones concluſionibus poſitis. Ordo itaque commeat, & ĩ diuerſum conſtat, quanquam non
prorſus. Proinde ſcire oportet in operariis artibus, qua- 90
rum officia tum in uſu, tum in ratione cõſiſtunt, duo eſſe principia proſpectandi contemplandiq́;: unum cognitionem & finem, alterum agendi adminiſtrandiq́;. exempli gratia: In domo ædificãdi forma domus & ratio ſpectandi principium eſt fundamentum adminiſtrãdi. Vbi uero nulla eſt adminiſtratio, geſtio, actio, conſequẽs eſt, ut unum illud principium adminiſtrandi tollatur, alterũ relinquatur: quod cernitur in propoſitionibus ſyllogiſmi. Quamobrem quum in ſyllogiſmo ſua principia reperiantur, in artibus item principium ſuum ſit forma, neceſſe eſt ut in utroq; ſit ſimile, id quod affertur ut conſequens. Ex principiis enim neceſſaria ſequi debet concluſio.

In operariis artibus duo ſunt principia.

cluſio. Quia quemadmodum in adminiſtratiuis & operariis artibus neceſſarium eſt ipſa materia, ita in ſpectatiuis contemplatiuisq́; neceſſarium eſt ipſa concluſio. Iam conſpicuum eſt tum id quatenus habeat materia neceſſitatem, tum id quatenus materia alterationes, & motus neceſſarii eſſe uideãtur, quia ſine materia forma fieri nul
91 la.ſ.poteſt. Ac cauſa quidem utraq́; a phyſico eſt conſideranda, quanquam acrius & diligentiue forma, utpote cuius merito reliqua pro gignantur. Eſt.n.cauſa materiæ id, cuius merito fiunt & proueniunt omnia. Diximus autem in naturalibus rebus idem eſſe formam & finem. Eſt.n.forma principium definitionis & rationis, & eius quod ſub hoc uocabulo. Quid ſit rem eſſe, ſignificamus. Nam & in artificioſis, ut ædibus & quibuſuis aliis generis eiuſdem ſi domus talis eſt futura, neceſſe eſt talẽ adeſſe materiam, item uti talia aut talia prius fiant, atque exiſtant. Et ſi talis ſanitas eſt prouentura, neceſſe eſt talia prius facta atque exiſtere. Eodem agitur modo in rebus quoque natura gignẽdis, homine, cane, boue. Cæterum in arte factis plerunq; non eſt idem finis & forma. ª Nam domus quæ è tali materia exiſtit, facta talis eſt defenſionis & cuſtodiæ gratia: in naturalibus ſemper idem eſt finis & forma. Quamobrem ſiue ea ſpectes quæ fiunt a natura, ſiue ea quæ affinguntur arte, intelliges phyſicũ in commentationibus & ſpeculationibus ſuis materiam & eius neceſſitatem comprehenſam habere. Etenanque qui ſecandi opus ita finiat: Sectio eſt lignorum diuiſio ſtatim ſeſe ferri uſus oſtendet, ita ut materia ea ſi nõ actu, ſaltem ratiocinatione aliqua facillime poſſit intelligi. Plerunque etiam actu ipſo cognoſcitur, ut quum ita definias; Iracundia eſt accẽſio feruorq́; ſanguinis circa cor gratia ulciſcendi doloris. Quo fit ut phyſicus ex forma quidem definitiones ducat ac regat, ſed materiam nihilominus communionẽ habeat. Eſt enim huiuſmodi forma omnis naturalis, ut ſemper cum materia & ſubiecto aliquo intelligatur.

ª In latinis codicibus quædam uerba deſiderantur, quæ in græcis habentur, hæc ſcilicet, ὡς πολλοῖς δὲ ἐμφαίνεται ἐν τῷ λόγῳ καὶ τὸ οὗ ἕνεκα, hoc eſt, in pleriſque tamen in eorum diffinitione, quod eſt huius gratia apparet. ſequitur deinde: Nam domus &c.

Finis Libri Secundi.

THEMISTII PHYSICES, LIBER TERTIVS, HERMOLAO BARBARO INTERPRETE.

1 QVONIAM Definiendo naturam superiore libro, diximus naturam eſſe uim cientem naturales ª tranſmutationes & motus, ignorare non oportet quid ſit motus: nam q motum ignorat, neceſſe eſt naturam quoque ipſam ignoret. Planè quemadmodũ de motu agendum nobis eſt, iccirco quia motus comprehenditur in definitione naturæ: ita ſi quid in definitione motus obiter collocabitur, de illo quoque ſubinde diſputandũ erit. Porrò in definitione motus ſtatim cõtinuitatis mentio habetur, in qua deinceps cõtnetur infinitas: nam motus ex earum rerum numero habetur, quæ uidentur eſſe
2 continuæ. Continuum autem definiendo eſt quando utimur infinito. Dicimus enim continuum id eſſe, quod ſecari in infinitum poteſt, ut planè detur intelligi continuæ quantitati primum ineſſe infinitudinem, non diſcretæ quum huius perficiat, illius non perficiat definitionẽ. Merito ergo is qui eſt de infinito tractatus, conſequitur eum qui eſt de motu. Sed & is quoque qui de loco eſt, & qui de inani promendus ſubiiciẽdusq́; eſt: nam locus & tempus neceſſario quæruntur in motu. Ipſum quoq; inane nonnulli ſunt, qui neceſſarium ad eandem rem putarint: quo fit ut ſaltem hoc ipſum in diſcuſſionem uocari æſtimariq́; æquum ſit, recte ne illi an perperam ſenſerint. Præterea motus, locus, & tempus naturalibus corporibus uidentur eſſe communia. Communia autem initio operis diximus, antequam particularia eſſe tradenda. Ratio igitur eſt, ut de huiuſmodi accidentibus priuſquã de corpore ullo naturali agatur.

Primũ exponit Simplic. per ſe & imediate. ut inuit etia The.

ª Themiſt. imitatus Ariſto. motum hoc in loco & tranſmutationem appoſuit, cuius rei Simpli. duplicem affert rationem: uel.n. ob id quia nondum oſtenſum eſt quomodo inuicem hæc differãt, uel proprie his nominibus uſus eſt, eo ſcilicet modo quo inferius declarabit. Mutatio enim in ſubſtantia tranſmutatio proprie quidem eſt, non autem motus: in qualitate uero, quantitate, & ubi, proprie motus eſt.

DE motu autem prius ea ſumenda ſunt, quę ad co 3
gnoſcendam eius naturam p̃cedere, & quaſi præcurrere uideantur. Ex ª entibus habentur quædam tantum actu qualia ſunt prima illa ſummaq́; motus & materiæ prorſus immunia, quę nec alteraſcere, nec fieri poſſunt diuerſa q̃ ſunt, ſed ſemper eodẽ modo & ſui paria, & ſui ſimilia inueniuntur generis, planè ſui naturęq; tenaciſſima. Quædam cum actu potentiam iunctam ferunt, qualia ſunt ea quæ ex materia exiſtunt & forma. Actu ſunt, quia formam intra ſe tenẽt: poteſtate, quia poſſunt aliam quoq; formam per reciprocationem & ſucceſſionem induere. Sed æthereum corpus ui ſuæ naturæ ſolo actu eſt, quia nequit de forma & ſpecie ſua mutari, particeps tamen ad quendam modum potentię eſt quatenus in loco mouetur, quia uidelicet ubique ſimul eſſe non poſſit. In totum, quæcunq; ſunt actu aut ſubſtantiæ ſunt aut quantitates, aut generum reliquorum aliquæ ſpecies. Hactenus poſtulo, uel ſine ratione concedatur hoc mihi, eſſe aliqua poſſe, quæ uno cum actu innexam etiam poteſtatem gerant. Illud ᵇ quoque maxime uelim admittatur recipiaturq;, quod tamen erit nihilominus priore poſtulato conſpicuum, hoc eſt, ad ea quæ in genere ad aliqd reponuntur, non ſolum pertinere defectum, exceſſum, æqualitate maius & minus, ſed & pleraſq; alias haberi ſuperelleq; ſpecies, quæ ad idem genus relationis poſſit referri, ſimilitudinem, æqualitatem, & reliqua. Ea quoque quæ agendi & patiendi potentiam obtinent, hoc eſt actiua & paſſiua, in eodem eſſe genere collocanda: quippe quæ uiciſſim referri reſpõdereq́; apertiſſime uideãtur. Illo modo & id quod mouere poteſt ad id quod moueri, & è contrario mobile ad motiuum referatur neceſſe eſt.

4 eſt. Sit itaque conceſſum hoc nobis, motiuum & mobile mutuam habere relationem. Tertium quod poſtulamus, eſt, motum in mouente ac moto eſſe, non ſeorſum conſiſtere citra ſubiectum: quod ſi eſt ita, manifeſtũ erit totidem habere motus oportere, quot ſunt res quæ moueantur & tranſmutentur. Mouẽtur autem res aut quæ de ſubſtantia ſint, aut quæ de quantitate, aut quæ de qualitate, aut quę poſtremo de loco. Erit igitur multifarius & multiformis motus, non uti genus, ſed uti cõmunis q̃dam uox ad multos ſignificatus. Si enim genus ullum haberetur illis principiis quatuor, in quibus cernitur & conſtituitur motus, utique neceſſario illi generi motus primum ineſſe, ita ut non multiplex amplius nomen motus futurum ſit, ſed quemadmodum genus illud commune quâtuor generibus fuerit motus. Item qui in eo genere collocamus eſſe, fuiſſet genus motuum quatuor, qui ad quatuor illa primordia pertinerent. Sunt ergo motus totidem, quot res quæ mouentur, & quia illorum generum diuerſæ definitiones ſunt diuerſæ erunt definitiones & motuum. Proinde tametſi unam motus definitionem allaturi ſimus, ſcire tamen oportet illum ex earum genere orationem futuram, quæ ſignificatum multiplicem amplectantur. Scitum eſt enim prout quæq́; res fuerit ſimplex, multiplex'ue, definitionem quoq; illius eodem iure cenſendam. Detur igitur & hoc cum iis q̃ conceſſa ſunt prius, motus appellationem eſſe multiplicem.

5 Quartum poſtulatum eſt, ut in quaque re cui motum in eſſe diximus, bifariam aliquid eſſe dici'ue concedatur, aut peius, aut ut melius: in ſubſtantia priuationem & formã, in quantitate abſolutum & ceſſans, in qualitate candidũ nigricans, aut ex contrariorum numero quælibet: in loco ſupernum infernum. Itaque quum motus nullus extra quatuor genera habeatur, recte in generibus quatuor, ſed duplex in ſingulis conſtituitur. Qui uero iſta habeant, ſequentibus oſtenderimus.

a Ariſto. hoc pacto explicat præſentem locum: Eorum quæ ſunt, alia quidem actu tantum, alia uero potentia atque actu: hæc quidem hoc aliquid, hoc uero tantum &c. Græci expoſitores dupliciter legunt hæc uerba, Alexan. quem Themiſt. imitatur, dixit Ariſt. diuidere ea quæ ſolo actu conſtant, ut ſubſtantiæ ſeparatæ ſunt ex una parte ab his quæ ſimul potentia conſtant & actu ex altera: ut compoſita ſunt ex materia et forma. Et Simpli. hanc expoſitionem confirmans, ait nihil eſſe quod hanc diuiſionem ſubterfugere poſſit: nã etſi ratio diuiſionis perfectæ uideatur expoſtulare, ut ens diuidatur in ens actu tantum, & id quod tantum potentia eſt in id quod uel actu eſt atque potentia, Ariſtot. attamen ad id reſpexit quod ſubſiſtere poteſt: & cum id quod tantummodo potentia eſt ſubſiſtere minime poſſit, ideo illius partis non meminit. Volunt deinde quod id quod actu eſt ſimul atque potentia, in decem diuidatur prædicamenta: unde poſt ea uerba, potentia atque actu, pungunt. Porph. autem quem latini uidentur ſequi, ait ens hæc in actum & potentiam diuidi, actum deinde in decem prædicamenta: unde poſt illud, alia uero potentia, punctum apponit: illud uero, atque actu, ad ſequentia refert. b Quamuis multæ ſint ſpecies in genere ad aliquid, duæ tamen potiſſimum deſeruiunt his quæ de motu ſunt declaranda, ſcilicet defectus et exceſſus, motiuũ et mobile: nã Plat. ut teſtis eſt Simpl. motum ad exceſſum et defectum referebat: quã opinio. inferius improbabit Ariſt. qui ad motiuum & mobile reduxit, & ob id forſitan alijs relictis harum tantummodo meminit.

6 NVnc quid ſit motus aperiendum. In eo utemur earum rerum opportunitate, quas nobis paulo ante parauimus, corrogauimusq;. Igitur ſupra nobis cõceſſum eſt in uno quoque prædicamento ſpecies haberi, quæ particeps, tum actus, tum poteſtatis erant. Quare a auſim dicere motũ uideri actum geſtionemq́; rei mobilis, quatenus mobilis eſt. Sed cur addidimus quatenus mobilis? Nimirum idcirco, ut actus ille fieri uideretur, remanente etiamnum ſeruataq; poteſtate ea, cuius is eẽt actus. Duplex enim in unaquaq; re actus eſt: nam æris ꝙ ſtatua poteſtate eſt, alter actus eſt, quando in ſtatuam obiter mutatur: alter quando iam in ſtatuam eſt mutatũ atque formatum. Poſterior hic qui poſt perfectam mutationem ineſt in ære, nullam amplius ſeruat poteſtatẽ ad ſtatuam: iam enim eſt ſtatua, poteſtatemq́; in eo reſpectu omnem amiſit ſumptitauitq;. Proinde actus is non eſt perfectio poteſtatis, quia corrupit & impulit poteſtatem: ſed eſt perfectio rei, cui potentia inerat. Priorem uero actum qui in ipſa mutatione adiungebatur æri, quia poteſtatẽ adhuc retinebat & agnoſcebat, poſſumus motum & poteſtatis perfectionem uocare. Omnis enim pfectio ſeruat id quod perficit, donecq́; potentia illa ſeruatur, ſeruatur & motus: contra ceſſante & deficiente potẽtia motus quoque ceſſat & deficit. Deficit autem poteſtas omnis proprie, ſimulatq́; ſpecies adeſt & forma. Plane in ſingulis quibusq́; generibus ſinguli diuerſiq; habẽtur modi potentiæ: qualis autem potentia eſt, talis etiam exercetur & motus. Nam eius quod fieri album poteſt, eam quæ ex nigro in album eſt uia: & eius quod fieri nigrum poteſt, eam quæ ad nigrum ex albo fit, utranque alterationem uocamus: eius uero quod augeri & minui poteſt, motum, auctionem, munitionemq; appellamus. Nullum enim commune nomen utrique motui additũ, ut alteratio. Item eius quod gigni corrumpiq́; poteſt, motum, tum ortum & obitum, tum generationem corruptionemq́; dicimus: eius autem quod transferri & migrare de loco ad locum poteſt, motum tranſlationem delationem'ue nominamus. Cæterum in re tranſlatili duplex quanquam uia eſt, (nam res ſurſum aut deorſum defertur, progreditur aut retrocedit, ad dextram aut ſiniſtram demouetur) unum tamen proditum nomen eſt omnibus illis commune, Delatio. Duplex ergo motus ſingulis generibus accidit. Atq; hoc eſt unum ex iis quæ ſupra nobis conceſſa uoluimus. Poſtulauimus etiam illud, extra res nullum poſſe motum conſiſtere. Hæc itaque ex ſuperius conſtitutis definitisque arbitror eſſe planisſima.

a Themiſt. græce definitionem motus protulit hoc pacto: κίνησιν εἶναι τὴν τοῦ δυνάμει κινητοῦ ἐντελέχειαν ᾗ τοιοῦτον. hoc eſt. motum eſſe mobilis perfectionem, uel, ut Herm. alibi eſt interpretatus, perfectihabiam quatenus tale eſt. At Simpl. hoc in loco notat Ariſt. non ἐντελέχειαν, id eſt perfectihabiam, ſed ἐνέργειαν dixiſſe, hoc eſt actum uel geſtionem. Alexã. uero tam Porphy. quàm et Them. mutaſſe in ea definitione, ἐντελέχειαν, in ἐνέργειαν, ac ſi hæc pro eodem haberentur apud Ariſto. Ait tamen Simpl. Ariſto. uerbo ἐντελέχεια, uti ſolitum in ipſa tantum rei perfectione, quòd ſi quando eo pro ἐνέργεια utitur, hoc eſt, pro actu & geſtione, non pro quocunque actu id ponit, ſed tantummodo pro perfecto actu: & hoc ea de cauſa, quia tum res unaquæq; eſt in ſua perfectione, cũ poteſt ſuos ſecundum naturam actus edere. Verum motum, cum res quædam imperfecta ſit, ſtatim ἐνέργειαν, hoc eſt, actum et geſtionem utique non temere appellauit. non autem perfectihabiam.

QVam a uero huiuſmodi natura ſit motus, eo patet exemplo: Aedificatilis res tunc mouetur, quũ 7
actu ipſo ædificatur, quumq́; adhuc poteſtatis aliquid ſeruat: quum uero abſoluta & conſummata ædificatio eſt, utique neque mouetur, neque ſeruat aliquid poteſtatis. Si igitur ædificatilis rei actus, tunc quum adhuc ædificatilis manet, ædificatio nuncupatur: ædificatio autem motus eſt, nimirum ædificatilis rei actus, in eo quòd ædificatilis erit motus. Eodem modo auctilis rei actum, in eo ꝙ auctilis, & altilis, & tranſlatilis, in eo ꝙ altilis & tranſlatilis: & cæteros id genus actus geſtionesq;, motus

eſſe

eſſe haberiq; oportebit. Quare ᵇ alio quoq; modo finire motum licebit ita: Motus eſt primus actus rei, quæ poteſtate aliquid eſt. Dixi primus, quia ultimus uidetur eſſe forma, quã res aſſecuta quum primũ eſt quieſcit. Primus uero actus eſt, ea quæ in formã eſt ióo. Atq; hic, ꝓprie motus is eſt, quem modo conquirimus. Quoniam aũt formam ipſam maxime & ſimpliciter actum uocamus, neceſſe eſt ut ea profecto, quæ ad formam dicitur inſtituta, ad eum quoq; actum inſtituta dicatur, qui proprius atq; præcipuus eſt. Quo fit ut ea itio, qua ad actum illum perfectum abſolutumq; deſtinatur & tẽdit perfectus actus ipſa eſſe non poſſit, ſed inchoatus & mancus, In hunc modum motus intelligitur actus eſſe non quidem conſummatus ille atque completus, ſed laceſſitus & ceſſans: non tamen ita ut ſit per omnia imperfectus, ſed ut ſit nondum perfectus, perſolui tamen qui poſſit & perfici.

ᵃ Simpl. qui ex Alex. accepiſſe uidetur. ait Ariſtot. ſyllogiſmo oſtendere motus definitionem recte eo modo traditam, cuius ſyllogiſmi propoſitiones euidentes ſunt, utpote quæ ſolo egeant exemplo ad declarationem: & in idem tendunt uerba Them, hic ſi recte conſiderentur. ᵇ Them. Alexan. ueſtigia inſequens ex exemplo Ariſtot. aliam motus definitionem elicit, quam in hunc modũ protulit Alexander: Motus eſt rei quæ potentia eſt, prima tranſmutatio uel primus actus. Quamuis autem Them. uerbum illud, tranſmutatio, omiſiſſe uidetur, ex ſequentibus tamen uerbis idem cum Alexã. ſenſiſſe uidetur: exponens enim cur primum actum motum appellauerit, ait uerbum uerbo reddendo: Vltimus nanque eſt in ipſam formam μεταβολὴ, hoc eſt, tranſmutatio in qua quieſcit deinde. Simpli. uero contra Alexan. definitionem acerrime inuehitur, & quærit quid per tranſmutationem uelit ipſe in ea definitione. Nam uel idem quod motus, quod ſi dixerit, motus per motum definiretur: uel quid communius & ueluti genus motus, ob id quia generatio motus non eſt, cum tamen ſit tranſmutatio. At nec hoc eſt quidem rationi ſatis conſonũ, tum quia immanifeſtum eſt adhuc, & inferius in quinto declarabitur: nunc uero loquimur, ac ſi generatio motus eſſet: tum quia motus qui hic diffinitur, is eſt cuius natura principium eſt: & ideo & motum & tranſmutationem amplectitur. Præterea, ait ipſe, omnis tranſmutatio a quopiam eſt in quopiam: a quo ergo & in quod, ab imperfecto ad perfectum non: ea enim ultima eſt tranſmutatio dices, a non moueri ad moueri: tunc ad motum eſſet, motus ad tranſmutationem tranſmutatio: ſi etiam omnis tranſmutatio motus eſt ea ratione, qua hic de motu loquimur, quomodo fieri poteſt ut ultima tranſmutatio motus non ſit? Hæc Simpli. contra Alexan. quæ quo modo ſolui poſſint, conſidera.

8 QVoniam uero oonnullæ ſunt res, quæ tum actu, tum poteſtate participant, (aqua enim & actu calet, & poteſtate friget, ſed neque ſimul tamen, neque ab eodem reſpectu: aut ſi ab eodem reſpectu aliquando, non ſimul tamen: quia fieri nequit, ut quicquam ſit ſimul actu & potentia calidum: aut ſi ſimul, non tamen ab uno reſpectu, ſed actu calidum, potentia frigidum.) Quoniam inquam, nonnullæ res huiuſmodi ſunt natura, ſequitur mouere illas poſſe, & ſubinde uiciſſim moueri, impellere & impelli demum, agere ſimul pati. exempli gratia: Serra & ſecat & retunditur, cæterum aut noo ſimul, aut non eodem reſpectu, ut dixi, ſed ſecat ex forma, retunditur ex materia. Nam ferrum eſt noo forma, quod retunditur: contra ſecat forma, non ferrum. Item aqua calefacit ſimul & frigeſcit ab ea re, quam calefacit ipſa: ſed calefacit, quia ſit actu calida: frigeſcit, quia potentia frigida. Quicquid enim naturaliter mouet, mouetur ab iis contra quæ mouet: utique quòd ſit & actus & potentiæ particeps. Sed mouet parte, qua eſt actu: mouetur parte, qua potentia. hoc eſt, mouet per formam, per materiam mouetur. Verũenimuero quod dixi non eſt ſimpliciter concedendum, moueri omne contra quod naturaliter mouet, ſed duntaxat in iis uerus eſt ſermo, quæ in natura ſua utrunque præferunt, poteſtatem & formam. Quánquam non 9
ſum neſcius fuiſſe nonnullos, qui promiſcue adeo ſcotirent moueri obiter cuncta quæ moueant. Sed de hoc in loco uiderimus. Nũc ad penſum redibimus. Quum itaq; res fuerit actu altera, altera poteſtate, actus illius in eo ꝙ poteſtatis eſt, particeps motus erit: neque uero ulla oio ueri res poſſet, quæ poteſtatem ſolam haberet, quamobrem materia per ſe non mouetur, quoniam per ſe nũquam eſt actu. Oportet igitur actus ineſſe aliquid, & ita agere, nõ ad id comparandum, quod tenetur iam habeturq;, ſed ad id demum quod nondum habetur, haberi tamen poteſt. Sanè id quod haberi poteſt, ita uelim accipias: Aes eſt poteſtate ſtatua, non tamen actus æris in eo ꝙ æs, poteſt motus eſſe, quia in quod æs eſt quieſcis, æs enim non mouetur: ſed motus in ære naſcitur io eo, qd' poteſt in alterum quippiam uerti affirmariq;. Poteſt 10
autem in ſtatuam uerti: huius igitur actio motus erit. Nihil enim uetat quin æs qua æs quieſcat, qua poteſtate ſtatua eſt moueatur, quia nõ eſt omnioo idem eſſe actu æs, & ſtatuam poteſtate: alioquin eodem modo definirentur, quod apertiſſime falſum eſt. Quamuis enim a ſubiecto unum ſint diuerſæ, tamen earum rerum cernuntur definióones. Atque hoc tametſi clariſſime demonſtratũ puto, nihil tamen obſtat, quin idem ſi fieri poſſit, & clarius & illuſtrius doceamus exemplo: Non eſt eadem ratio corporis, & earum qualitatũ facultatem'ue, quæ uerbis illis ſignificantur poſſe ſanum fieri & poſſe ægrum: corpus enim unum eſt, & ſibiipſi plane idem: poſſe autem ſanari & poſſe ægrotare, non diuerſæ modo poteſtates qualitatesq, ſunt, ſed etiam maxime depugnantes: nã & illarum actus ipſi lõgiſſime diſcrepãt, aduerſanturq;. Quòd ſi corpus id poteſtatibus illis idem eſſet, ipſæ quoque inter ſe non contrariæ, ſed eædem eſſe reperirentur. Item, non eſt idem color & uiſile: nam color affectio eſt, quæ luce præſente perſpicuum mouet: uiſile autem accidens eſt colori, quatenus uideri oculis poteſt, & ſenſum inuehere. Pariter neque ſonus idem cum re auditili eſt, neque calor cũ tactili, neq; ulla poſtremo res actu cũ ea quæ poteſtate inſit. Quamobrem patere uel intuitu poteſt, noo dicturum pugnantia, qui defendat eandem rem ſimul moueri poſſe & quieſcere. Neque igitur idẽ prorſus eſſe, quieſcere rem in eo quòd actu ſit, & moueri io eo qd' poteſtate. Quàm uero actus huiuſmodi ali- 11
quis habeatur, qui poteſtatem adiunctã & illigatam inferat, inde efficiemus palàm. Contingit ᵃ unamquanq; rem interim id agere, cuius agendi poteſtatem habet, interim non agere. Aedificatilis res quum ædificatur in actione eſt, quum uero nõdum oeque lapides, neq; calx ab arte mota excitataq; ſunt, tunc uacua eſt ab actione oĩ. Eſt igitur actio aliqua, q̃ ædificatilẽ rem in ſua adhuc retinet ſeruatq; poteſtate, eaq; ædificatio nuncupatur: nã ſi illa non ſit, quęnam eſſe poſſit alia, uiderint qui acutius uident, ego uidere non poſſum. Neq; enim domum ipſam auſit quiſquam ædificationem uocare, quum nõ ſit amplius ædificatilis domus, quæ ſuam formam recepit: ædificatio autem tunc eſt, quũ res adhuc ædificatilis manet. Ita cõcluditur ædificationẽ eſſe rei actum ædificatilis oportere. Sed ipſe actus nihil aliud eſſe põt quã motus: & ex eo conſit, ut neque ante tunc moueretur, quum ædificatilis tantum eſſet: neq; poſt, quum ædificatio perſoluta & ad exitum eſt collata: ſed medio tempore, quũ

12 de poteſtate ſcilicet ad actum iretur. Quod autẽ motus in iis recte ſit collocatus a nobis, quæ cum actu poteſtatẽ habent annexam, etiam illi uidentur concedere aſtipulariq;, qui motum confictis nominibus alteritatem, inæqualitatem, non ens eſſe dixerunt. Cæterum ſi huiuſmodi aliquid motus eſſet, ut illi arbitrãtur, profecto iis quibus illorum aliquid ineſſet, motum quoq; ineſſe proculdubio oporteret. Quod eſt ipſo ſtatim in limine perſpicuo falſum. Cernimus enim complura habere inter ſe alteritatem atq; diuortium, id eſt, altera eſſe atque diuerſa, quæ tamen propterea minime moueantur. uerbi gratia: Inter me & equum eſt alteritas, non tamen ea re cõtinuo moueor. Sed & denarius quinario inæqualis eſt, non tamen confeſtim & mouentur. At dices te non de ea alteritate loqui, qua quis ſit alter ab altero, ſed de ea q̃ in ipſa re inſit: ſed neq; hoc quidem eleuat ſatisfacit'ue. Ineſt enim in rebus multis alteritas, motus ubi non eſt. Cernitur in cuiuſq; rei partibus alteritas, cernitur in iis, quę duabus illis rebus tam longe diſtantibus diſcrepantibusq́;, poteſtate conſtant & actu: non tamen e ueſtigio cernuntur ea moueri, quorum partes multæ adeo ſunt; neque ea quæ partim ſunt actu, partim poteſtate, cuiuſmodi eſt æs, quod quum ſit actu ęs, dicitur eſſe poteſtate, ſtatua. Ex his, ut dixi, nihil eſt mehercle, quod iccirco moueri neceſſe ſit, quia partium & naturæ alteritatem diſcrimen'ue intra ſe teneant. Sed fortaſſe alteritatem intelligi & accipi uolunt pro aliatione, ut ita loquamur: at hunc in modum motus per motum definiretur. Quid.n. aliatio poteſt aliud ſignificare, q̃ alterationem, ſi idem eſt aliud & alterum: aut quandam tranſmutationem? Nos uero rectius in motu deſcribendo fecimus, qui actũ tanquam genus in ea definitione poſuimus.

[a] Nonnulla annotat hic Simpl. quæ referre nõ erit ab re, primo cur Ariſto. & ipſum inſecutus Themiſt. contingit unam quanque rem dixere &c. græce autem ὡ'δή ́χ ε ται, cum tamen ſit neceſſe id quod potentia eſt in actum tranſmutari, alioquin fruſtra eſſet potentia: ut manifeſtum eſt. ait ergo: Vel propterea quia eorũ quæ potentia ſunt, plurima intereunt prius quàm in actum deueniãt, & ſecundum id agant: moriuntur enim multi antequam dentes emittant, qui eos attamen habent potẽtia. Vel fortaſſis quia ea quæ proprie potentia ſunt, ſicuti quæ & generantur & corrumpuntur, contingenter agunt etiam cum agunt qua potentia ſunt. Notat præterea illud quod ibidem dicunt, unãquanq; rem interim agere interim non, audiendum eſſe in quibus reperitur id quod potẽtia eſt. in his enim quæ ſemper mouentur hoc uerum non eſt. Tertio uero loco ait quòd actus rei quæ potentia eſt magis paſſio eſt quàm actus: attamen actum appellant, quia ſecundum illum agitur ab agente & a mouente mouetur: ea etiam ratione, quia uia eſt ad id quod actu, ob id etiam quia prius quieſcens et in ſola perſiſtens habilitate ad id quod actu promouetur, uel forſitan quòd naturales motus, cum ab intrinſeco fiant, idem quodammodo habent mouens & motum: quo fit ut paſſio hæc actiua quodammodo uideatur, nã materia patiens primo corpus diſponit.

13 QVi uero non ens eſſe motũ noluerunt, (fuit autẽ ea Pythagoricorũ ſententia) fere uidentur ad ueritatem propius aſceſſiſſe, ſi nõ ens ita accipiunt, non ꝙ oĩno non ſit, ſed ꝙ nondum in eam naturam abierit, quo tẽdebat inchoatum ſcilicet ens & imperfectum. Quemadmodum nos quoq; ſentimus, qui poteſtatem in motus definitione addidimus. Veruntamen obſcurius illi atque tanta res poſtulat, definierunt. Videntur enim accidens quiddam motui potius, quàm rei naturam explicuiſſe. Accidit ſiquidem motui ut ſit non ens ex eo ꝙ procul eſt ab ente: inſuperq́; nõ ſtatim moueri oportet id cui accidit eſſe non ens, alioquin in motu & exitu eſſent omnia. Quicquid enim eſt, unum eſt, non infinita. Atque ita hoc reſpectu non entia dicent, exemplo: Quicqd mutatur uideri ex alteritate in alteritatem, ex inæqualitate in inæqualitatem mutari, alteritatem ergo & inæqualitatem eſſe oportere tranſmutationem & motum. Sed errant. Nam eo quidem modo, ſi diis placet, identitatem & entiam quoq; motum liceat dicere, quum ex identitate in identitatem mutari penè omnia uideamus: nam & a forma in formam, & a colore in colorem cernũtur res apertiſſime tranſmutari. Verumenimuero fortaſſe ea cauſa eſt, cur motum in non ente, alteritate, inæqualitate'ue collocandum putent, quia indefinita quædam res eſſe motus uidebatur: nam ſimulatq́; præfinitur, uaneſcit ac perit. Quo fit ut egregie illi quidem & fortiter ſibi uideantur excogitaſſe, quum dicerent motum eſſe alteritatem, eſſe inæqualitatem, eſſe non ens. Sunt enim hæc oĩa indefinita, quemadmodum & illa decem initia, quæ ad genus priuationum Pythagorici referunt. Eorum nullũ (ſunt enim priuatiua omnia) eſſe definitum poteſt, neq; ita ut hoc aliquid, neque ita ut quale, neque ita ut quantũ, neque ita poſtremo ut res ulla generum reliquorum. Subiecimus claritatis gratia, utriuſq; ordinis deſcriptionem quandam atque picturam, & eius qui formæ tribuitur, & eius qui ad priuationem adiungitur.

Par.	Impar.	Finitum.	Infinitum,
Dextrum.		Siniſtrum.	
Maſculum.		Fœmininum.	
Quietum.		Motum.	
Rectum.		Curuum.	
Quadratum.		Altera parte longius.	
Intellectus.		Opinio,	
Vnum.	Multa.	Lumen	Tenebræ.

Ob eam uero maxime rationẽ, motũ eſſe indefinitam 14
rem, ac fere cõmentitiam putauere, ꝙ quum ens in actũ & poteſtatem diuideretur, & neutrum genus pertinere poſſe motũ arbitrabãtur. exempli cauſa: Poteſtate pedaneum non mouetur continuo augetur'ue, neq; quod iã eſt actu pedaneum. Item qui põt Romam Athenas'ue proficiſci, nõ ſtatim neceſſe etiã eſt proficiſcatur: neque qui iam ad eas urbes peruenit. Item id, quod eſt poteſtate albũ, nõ albefit neceſſario, neq; id quod iam in eſt albe factum. Sed neq; priuatio quoq; eſſe motus põt, quippe qui nõ in priuatione, ſed in exiſtentia cõſtet: & præterea quicquid priuum eſt, non etiam mouetur. Ex his cauſis natura motus uiſa eſt oppido quam difficilis cognitu, quando neq; in iis quæ potẽtia, neq; in iis quæ actu ſunt, neq; in iis quæ priuatione conſtitutus uidetur. Ita maxime reliquũ eſt eam definitionem ꝓbari oportere, quam nos ſupra reddidimus, motum eſſe actum rei quendã arduũ quidem ſpiſſimumq́; ſcitu, ſed qui tamẽ eſſe poſſit. Sed 15
denuo eadem illa repetamus, nõ modo iterum, ſed ter & quater, & ſi libuerit etiam ſæpius, ut difficultates illas ſaltem frequenti tractatu facile aſſequamur. Duplex eſt in quaq; re ſpecies perfectionis & actus, una quę adeſt, quũ abſoluta & conſumata res eſt, cumq; naturã ſuam pleniſſime eſt conſecuta. uerbi gratia: Oculus poſtquã eſt perfectus actum & functionẽ ſuam habet: ea uiſio eſt, ipſe aũt actus a forma nihil differt. Hoc enim eſt oculũ eſſe, quod eſt actu ipſo uidere, atq; hũc ego actum perfectionemq́;, motum eſſe nõ dico, utpote qui ſit forma & ſpecies, & ad quietis propius, quàm ad motus naturam accedens. Altera ſpecies perfectionis & actus eſt, q̃ adeſt rei una cum poteſtate, qualis eſt ipſa formatio & fabricatio pupillarum. Quum.n. formantur oculi, circundanturq́; pupillæ genis ac tunicis, retinent, in ipſa formatione potentiam. Ipſa uero formatio circũdatioq́; imperfecta eſt,

neque

neque quia inſtituta eſt ad potiorem finem ad quem feſtinat. Et Hercules quicquid poteſtatem habet, imperfectum eſt, quatenus poteſtatem illam gerit. Quamobrem in eo ꝙ omnis poteſtas nauit exoleuitq́;, ſimpliciter nũcupamus actum: in eo uero quod ſimul adeſt, duratq́; aliquid poteſtatis, actum imperfectum uocamus, cuiuſmodi probauimus motum eſſe, ſed de hoc ſatis.

16 SEd retractemus & id, moueri rem mouentẽ poſſe, ſi poteſtate fuerit mobilis, [a] hoc eſt, ſi quãdoq; moueatur, quandoq; nõ, cuius immobilitas ſit quies: ea quibus ineſt motus quoties non mouentur, dicuntur quieſcere. Merito autem huiuſmodi mouẽs res moueri dicitur: utpote quæ poteſtatem apprehenſam ferat, ex actu ſiquidem habet ut rem tranſmutet, agatq́; uim ſuam in mobile. Quapropter & mouebitur contra uicibus, & contra perpetretur. Ex eo enim ꝙ actu res eſt, aget: ex eo uero quod poteſtate eſt, patietur. Atq; hoc eſt in mouentibus motisq́; rebus perpetuum: adeſt enim & id qđ actum, & id quod potentiam præferat in utroque. Quare ſibi mutuo uiciſſimq; per actum præſtant, ut agere cõtra poſſint: per poteſtatem, ut perpeti. Quicquid itaque mouet, tractu, cõtractuq́; rerum uiciſſim motarum mouet. Mouentur autem contra ea duntaxat, quæ ſunt poteſtate mobilia. Rectam itaque finitionem motus attulimus, Motum uidelicet eſſe actum omnem rei poteſtatem habentis, in eo ꝙ poteſtatem illam habet. niſi forte excludenda ſit prius ea calumnia, quam quis poſſet afferre. Dictum eſt rem omnẽ, quæ de poteſtate ad actum egreditur eſſe oportere in motu: uideri poteſt hoc eſſe ſaltẽ interim falſum. Nam arbor (exempli gratia) quæ a dextris eſt poteſtate, ſi ad leuam me contulero, de poteſtate quidem ad actum mutatur, non ideo tamen mouetur. Adauget difficultatem, ꝙ ego qui ad leuam me cõtuli, in motu fui. Si ergo id quod poteſtate leuum erat, in motu fuit, quomodo id quod poteſtate dextrum fuerat ſine motu potuit ad actum proficiſci? Vna porro potentia eſt eorum, quæ in genere ad aliquid collocantur. Ipſa enim illa reſpõſio, qua dextrum & leuum ad ſe mutuo & ſunt & dicuntur, aut potentia aut actus eſt. Quare ſi alterum mouetur, alterum quoque moueatur neceſſe eſt. Cæterum ſoluitur. Aio actum eorum, quæ in genere ad aliquid ſunt non ſeruare poteſtatem, ſed de poteſtate ſubitam & momẽtariam fieri mutationem in actum. Quũ itaque duo ſint actus in reliquis generibus, ad quæ pertinet motus, in genere relationis unus duntaxat conſpicitur, is ſcilicet, qui perfectus & abſolutus eſt, imperfectus uero & inchoatus non conſpicitur. Non enim pedetentim acceſſimue arbor tranſit ad leuam, quum in dextrã me coniicio, ſed de repente, cunctim atque momento. At ego quum in dextram eo non ſecũdum relationem, ſed ſecundum locum moueor. In hunc modum qui cõtra nos hac quæſtione inerunt, facillime reuincuntur. Quòd ſi qui uolunt argutius id facere, primum debent actum aliquem imperfectum oſtendere: deinde ita pede collato definitionem motus nobis aſſignatam impellere. Verum quia prædicamentorum omnium ſua poteſtas eſt, motus uero nõ in omnibus reperitur. loco [b] eius quod nos in definitione diximus poteſtatem habens, cõmodius collocabitur mobile ad hunc modum: Motus eſt actus mobilis in eo ꝙ mobilis. Neque nos aliquis reprehendat, quaſi uideamur naturam motus per mobile, hoc eſt, per æque ignotum indicauiſſe. Nam quum motus ex eorum numero ſit, quæ alio referuntur, (erat aũt & hoc poſtulatum a nobis ſupra) quum motus, inquã, referatur ad mobile, aliter definire nõ poteſt, niſi adiiciatur id quo refertur, quemadmodum neque patrem ſine filio, neq; duplum ſine dimidio definire recte aut ſcienter poſſis. Accedit ꝙ notius eſt mobile aliquanto q̃ motus. Non enim idem eſt noſſe motum eſſe, & quid ſit motus exploratum habere. Nam ut ſit motus neminem latet: quid autem ſit, uel nos quoq; nunc quærimus. Ad uero motum eſſe, res motæ nobis oſtẽdunt. Hæc autem ſunt, quæ nos mobilia nuncupamus. Quare is qui in motu definiendo admonitionem habet rei mobilis, affert rem magis planam & notam ad docẽdum id quod erat ignotius. Prorſus [c] omne quod mouet, formam habeat ali- 17
quam aut ſubſtantialem oportet, aut quãtitatis, aut qualitatis, aut de generibus reliquis. Mouet enim per formã res omnis, & principium omnis motus eſt forma.

[a] *Non erit forſan ingratum ea audire quæ Simpl. ſcripſerit locũ hũc pertractans, ait. n. Quia dixerat prius, mouens phyſice rem ipſum ẽt eſſe mobile, (eiuſmodi enim omne quum mouet mouetur) uult nunc ſimul & inditia ponere eorum quæ dum mouent contra etiam mouentur, & (ut inquit Alexan.) diuinum corpus uindicare ab hac ut contra moueatur patiaturue. Eodem autem uidetur inditio ſeparare id quod eſt phyſice mouens, quodq; cõtra mouetur a mouente quod eſt immobile, ueluti prima eſt atque intellectilis ſubſtantia: & ab eo etiam quod ſemper in motu exiſtens mouet, ſicuti ſunt cœleſtia. Quod namque phyſice mouens eſt, quum ipſum etiam potentia ſit mobile mouet: quapropter etiam contra mouetur: neque tantummodo mobile, ſed motiuum etiam eſt potentia: Prima uero ſubſtantia ab omni prorſus potentia eſt libera qua uel moueat uel moueatur, eſtq́; penitus immobilis nec eſt potentia motiua. Hoc igitur diſcrimine ab eo ſeparatur quod phyſice mouet atq; potentia mobile eſt: alio etiam quod & ſi aliquando immobile permaneat mouens phyſice, eius tamen atque primæ ſubſtantiæ non eſt ſimilis immobilitas: In phyſicis enim immobilitas, quia mouentur aliquando, quies dicitur: primæ autem ſubſtantiæ immobilitas, quia omnino eſt immobilis, quies nõ eſt ſed identitas immutabiliſq; ſtabilitas. Eiſdem etiam inditijs a cœleſtibus ſeparãtur ea quæ in generatione & corruptione ſunt: nam etſi cœleſtia mouentur a cauſis immotis, ab his tamen non contra mouentur quæ ipſa mouent. Si enim ſunt potentia motiua, etſi ſemper mota, niſi potentiam quis reſpectu alterius & alterius motus recipiat, nec quieſcunt hæc etiã ſicut nec primæ ſubſtantiæ: differunt tamen quia illæ quidem non quieſcunt, ob id quia moueri non poſſunt: hæc uero quia mouentur ſemper. Vnum eſt etiam annotatione digniſſimum, quod Simpli. in ſuperioribus uidetur affirmare, in corporibus cœleſtibus aliquam conſpici rationem qua inuicem mutuo & agunt & repatiuntur, non quidem quatenus hæc inferiora mouent, (non enim eo motu repatiuntur) ſed ea ratione qua ipſa mutuo ſe reſpiciunt. ſecundum enim differentes reſpectus & complicationes quandam ſubeunt alterationem, patiunturq́; quatenus eis ineſt quod eſt potentia: unde alia fit in ipſis affectio ob communem aſtrorum in eodem angulo concurſum, alia ob triangularem uel ſexangularem ſitum, ſicuti diuerſi indicant effectus qui a diuerſis ſimul collocationibus proueniunt.* [b] *Aliam etiam utilitatem afferet, ait Simpl. teſte Alexã. ſi loco eius quod eſt, poteſtatem habens, mobile collocauerimus: nã deinde oſtenſurus eſt motum in eo eſſe quod mouetur. Præterea etiam quod phyſice mouet poteſtate exiſtens motiuum, ſic tunc actu redditur tale cum egerit immobile, non tamen mouetur, neque in eo eſt motus. Ideo merito mobile in ea definitione aſſumpſit, non autẽ motiuum a quo motus immobili prouenit.* [c] *Non tamen ita intelligẽdum eſt hoc. ait Simpl. ut id quod mouet formam habeat illi ſimilẽ quæ immobili reponitur, nam in motu locali nõ eſt hoc uſquequaque uerum: anima enim corpus localiter mouet, quæ tamen in loco non eſt. Quamuis igitur non oporteat ut penitus eadem ſit forma, quæ ab agente in eo quod fit reponitur, peculiariter tamen in utroque reperitur: domificator enim domo facit ſecũdum eam domum quæ eſt in ipſo: & anima etiam non ex quacunque cauſa mouet, ſed ex cauſa localis motionis quæ in ipſa eſt, quæ eandem formam habet cum eo quod mouetur.*

18 DEinceps quærendum in mouente ne motus ſit,
an in re quæ mouetur. Sanè in re ipſa eſt q̄ moue
tur, idq́; ex eo colligas, ꝙ rei mobilis actum ꝓbabimus
motum eſſe. Pręterea quum ĩ eo ſit actus, in quo fuerat
ante potentia, actus uero rei poteſtatem habentis eſt mo
tus, neceſſe eſt in re mobili motum eſſe conſtituendum.
Quãuis aũt in re mota ſit motus, nõ tamẽ a re mota crea-
tur, aut ſit, ſed a mouente. Eſt autem unus idemq́; mo-
tus, qui & in re mota conſiſtit, & a re mouente produci-
tur, & ipſa actio mouentis in re mobili eſt. Ea tametſi
una, facit nihilominus ut motiua res ſit actu mouens, &
res mobilis moueatur actu. Eſt autem huiuſmodi actus
mouentis, & motæ rei ſubiecto unus, ratione & conſide
ratione non unus. Quemadmodum itaque aſcendentes
deſcendenteſq́;, idem iter atque idem ſpatium quanquã
peragunt, diuerſus tamen deſcenſus ab aſcenſu eſt, quia
hinc capeſcentibus uiam aſcenſus eſt, illinc deſcenſus: ita
motus & actio rei mouentis & motæ, ſubiecto quanquã
eſt una, habet tamen a mouente, ut ſit factio, a mota ha-
bet ut paſſio. Ita fit ut ratione duæ res uideantur eſſe.
Quòd ſi hæc non recipiatur, præſto erit addubitatio il-
19 la non admodum leuis contemnendaúe. Videtur enim
neceſſarium maxime ut quidam ſit rei mouentis actus,
quidam rei eius quæ mouetur, quorum prior ſit factio,
poſterior paſſio. Hos aũt inter ſe differre manifeſtũ eſt,
quum & opera effectaq́; differre cernantur: nam factio-
nis effectus factum, paſſionis effectus eſt paſſum. Pona-
tur itaque diuerſus eſſe actus oportere, deinde quæratur
quo pacto duo actus eſſe unus poſſint, Primum igitur,
aut uterq; in agente, aut uterq; in patiente: aut alter, ideſt,
factio in agente, alter, id eſt, paſſio in patiente collocan-
dus eſt. Nam è contrario eſſe nõ poteſt, ut factio uide-
licet in patiente ſit, paſſio in agẽte, niſi abutendum ſit no
mine factionis pro patientis actu. Sit itaque primũ in a-
gẽte factio, in patiẽte paſſio: ſequitur ergo ut quẽadmo-
dum res mota habet in ſe motum, tanq̃ propriam & pe-
culiarem actum, ita & mouens habeat motũ quendã ſuũ
tanq̃ proprium actum, atq; peculiarem: eſt enim utrinq;
ratio eadem. Quòd ſi conceſſum ſit, alterum duorũ pro-
bandum admittendumq́; eſt: aut ut id omne quod mo-
uet, etiam moueatur: aut ut quicquã tale ſit, quod quam-
uis intus habeat, feratq; motum, nihilo ſecius tamen non
moueatur, ſed ſint ambo actus in re patiente, factio atq;
paſſio, & in addiſcente doctio & addiſcentia. Nonne hoc
ſtatim ridebitur, in ipſo agente non eſſe cõſtitutum actũ?
Præterea mirum qui fieri poſſit, ut paſſa res duobus, &
quidem impendio differẽtibus motibus moueatur: dein-
de quinam, aut quales erunt motus illi difficile eſt red-
dere, quum perpetiens res unam duntaxat ſpeciem mo-
tus habere, ferreq; uideatur, qua tum in motu, tum in paſ-
ſione & affectione ſit poſita. Eadem & plura incommo
da conſequentur, ſi in re mouente utcunq;, actus & mo-
tus duos conſtituerimus: nam ſtatim poſſis occurrere, ſi
ita ſtatuatur, rem motam moueri non poſſe, quia uterq;
motus in mouente, neuter in mota re collocatur. Atque
hæc omnia fluere uidentur ex eo, ꝙ motus illi exiſtimã-
tur eſſe diuerſi. Huiuſmodi itaque opinio reiicienda ex-
plodendaq́; eſt. Sit igitur contra, unus & motæ rei & mo
uentis actus. Sed & ſic quoq; abſurdum illud ſuſcipitur,
duarum rerum diſcrimine ſpeciei diſtantium, agentis &
patientis, unum atq; eundem actum haberi. Vt.n. albi &
nigri non unus eſt actus, ita facientis & patientis unum
eſſe actum uideri nõ poſſe accedere, ſi unus idemq́; actus
fuerit agentis & patientis: idem quoque fore doctionem
& addiſcentiã, docere & diſcere, demum agere atq; pati.
Quòd ſi eſt ita, docentẽ in docendo diſcere oportebit, &
facientẽ in faciendo pati. Iam ſi unus duntaxat eſt actus,
ubinam collocabitur? Profecto ſi definitionẽ ſpectas, in
re mota uidetur conſtituendus: motus enim eſt rei mobi
lis actus. Ad hoc quoq; inconſentaneum, actum agentis
non uideri poſitum in agente. Nullum igitur effugium
uideri, ſi duo illa actus unus eſſe dicatur. Quamobrem 20
ſi neq; unus eſt, neq; diuerſi, fortaſſe (quod dictum eſt)
& unus & diuerſi quodãmodo uidebuntur, ita ut unus
ſubiecto ſit, diuerſi conſideratione & definitione intelli-
gantur. Hunc in modũ dicentes, nullæ urgent anguſtiæ.
Non.n. actus agenti & mouẽti eripitur, quãuis ſubiecto
unus, & in re mota tantũ haberi dicatur. Quum.n. is qui
docet, erudit, & imbuit addiſcentem, eruditio ea, quæ in
addiſcente ſuſcipitur, non ita transfertur in addiſcentem,
ut docenti eripiatur: atq; ita doctor ſine ulla ratione re-
maneat, diſcipulus ſolus ſit q agat, id eſt, ſolus ſit in actu.
Non eſt inquã ita, ſed præſente eo qui docet, & agẽte at-
que id faciente quod patitur ſuſcipitq;, diſcipulus erigi-
tur, conſtituitur addiſcentis actus. Neq; illud obſtat, qđ 21
ſuperius eſt adductum: duarum rerum ſpecie differen-
tium, factionis & paſſionis unum actum eſſe non poſſe.
Diximus enim ſubiecto unum eſſe oportere actum, ſed
conſideratione & cogitatione diduci. Eſt enim una ea-
demq́; ſpeculatio proſpectatioq; quæ diſcitur, & q̄ tradi-
tur a docente: & doctio nihil eſt aliud, quã id quod docẽ-
do condiſcendoq́;, & diſcendo paritur: æque & ipſa ſu-
ſceptio diſciplinæ. Verum actio eſt ipſa traditio diſcipli
næ, diſciplina uero & condiſcentia eſt ipſa ſuſceptio di-
ctionis. Diſcentis aũt poteſtas ad actum perducitur a do-
cente. Non eſt igitur docere & diſcere idem, quãuis circa
eadem ſpeculamina uerſentur, & qui docet, & qui addi-
ſcit. Neq; aſcendere & deſcendere idem, licet eadem uia
utrunq; iter conficiatur. Differunt enim earum rerum
definitiones: & quemadmodum hinc cœpto itinere aſcẽ
ſus eſt, illinc deſcenſus, ſpacium quoque oĩno idem, ita ſi
addiſcentẽ ſpectes, diſciplina: ſi docẽtẽ doctio doctrinaq́;
nuncupatur: & ſpeculatio tamen eſt una quæ ab utroq;
tractatur. Neceſſe eſt autem, ut ea quæ unum & idem eſſe
prorſus debent, & quibus oĩa oportet eſſe cõmunia defi-
nitione quoq; & conſideratione non differant. Nã Athe-
nis Thebas proficiſci, & Thebis Athenas reuerti, neque
idem eſt, neq; ſimul poteſt facere quiſquã utrunq;. Via
tamen una eſt, & montes iidem, & diuerſoria eadem. Sed
concedamus ex ſuperabundanti idem eſſe doctionem &
diſciplinam, ſiue addiſcentiam, non tamen ſequi poteſt
ex eo, idem eſſe docere & diſcere. Nã quãuis hinc illuc,
& illinc huc eadem eſſe diſtantia uideatur, non tamen idẽ
eſt hinc illuc, & illinc huc diſtare. Re uera autem neque 22
doctio & addiſcentia idem eſt, neque factio ulla & paſ-
ſio, ſed ea quibus hæc inſunt, motus & actus: qui quanq̃
ſubiecto unus eſt definitione tamen & cõſideratione di-
ſtrahitur. Quid itaq; de motu eſſet ſentiendum, non ſolũ 23
oſtẽdimus in uniuerſum, ſed etiam particulatim duabus
definitionibus diligenter & acute monſtrauimus. Prior
fuerat hęc: Motus eſt actus rei poteſtatem habẽtis in eo,
ꝙ poteſtatem habet. Altera hæc: Motus eſt actus rei mo
bilis in eo ꝙ mobilis. Neq; difficile deinceps eſt ad hoc
exempli ſingulas ad ſpecies motuum propriã definitio-
nem adiungere. exẽpli gratia: Alteratio eſt actus rei alte
ralis in eo, quod alteralis: Auctio eſt actus rei auctilis in
eo quod auctilis: Quòd ſi tertiam quoq; definitionẽ adii-
cere libeat, nihil prohibet, quum ita definire poſſimus:
Motus eſt actus mutuus rei actiuæ & paſſiuæ potentia.
Licebit & hanc definitionẽ ad ſpecies motus particula-
res accõmodare ac trãsferre ædificationem, auctionem,
medicationẽ. Quod facile aſſequemur, ſi quod in gene-

rali

rali motus definitione generali uocabulo poteſtatis po-
ſuimus, ad particularem ſingularium ſpecierum appel-
24 lationem deduxerimus. De motu ſatis hæc ſunto.

*a Ariſt. Them. quæ aiunt græce hoc modo, ἔχει τινὰ λογικὴν
ἀπορίαν. id eſt, habet dubitationem quandam logicam. & Simp.
rationem reddere conatur, cur logicam appellauerit huiuſque rei
multas cauſas reddit, uel quia ex probabilibus procedit, uel quia ἐν
λόγῳ, hoc eſt, in ſermone tantummodo ſeu uerbis apparentia ha-
bet, a rebus autem nihil roboris accipiat. Nam, ut idem Simp. paulo
poſt docet, ratio illa in hoc fundatur, quòd actus duo ſunt, alter qui
agentis eſt, alter patientis: et hi quidem diuerſi: quod non credimus
niſi ob id, quia nomina habent diuerſa: alter enim actio, alter paſſio
appellatur: Vel ideologicam dixit, quia communis eſt, & non ex
proprijs principijs rei. b Id quod Ariſtot. dixit, quòd oportet hanc
etiam actionem uocare, æquiuoce utique erit, dictum putat Them.
ſi animaduertis ad refellendum partem illam diuiſionis, in qua dici
poſſet actionem in paſſo paſſionem eſſe in agente. Attamen Simpli.
alio modo hunc locum intelligit, & ad priorem inductæ diuiſionis
partem hoc ipſum refert. nam dicit Ariſtoteles: Aut illorũ utrunq;
in paſſo eſt, aut actio quidem in agente, paſſio uero in patiente. Nã
ſi propterea quia motum uel paſſionem actum eſſe diximus ipſius
mobilis, uelit ipſam etiam actionem aliquis appellare, illud is ſciue-
rit, quòd hæc æquiuoce actio reſpectu illius actionis quæ agenti at-
tribuitur, dicetur. c Simpl. diuerſa uidetur à Themiſtio hoc in loco
ſentire, ipſe enim hæc ita ſcripſit: Motus eſt unus nõ modo ſubiecto,
uerum etiam definitione cum in moto ab ipſo mouente. Ideoq; una
eſt eius definitio actus mobilis qua mobile eſt. Neque enim in eo ſe-
paratur eſſe ab hoc, & eſſe in hoc: hæc enim ambo motum ipſum
complent. Verum actio & paſſio ſeparantur: nam alia quidem a-
gens reſpicit, alia uero genitum: unde ſimpl. ea Ariſto. uerba, huius
in hoc & hoc ab hoc, non in ipſum motum refert, quemadmodum
Them. Alexan. inſequuntus, ſed in actionem & paſſionem.*

Q Voniam uero ſcientia naturalis circa magnitudi
25 nem motum, & tempus uerſatur: quæ oĩa aut fi-
nita eſſe oportet, aut infinita, utpote quæ non ut
qualitates aut ut puncta conſiderentur, cõſequens eſt de
infinito uidere, ſit ne an ſecus, & quid ſit infinitum ſi ſit.
Quàm uero pertineat hæc notio ad ſcientiam naturalem,
argumento ſunt omnes, qui hanc philoſophiæ partẽ atti
gerunt, quippe qui de infinito ſemper aliquid dicere cõ-
ſueuerint. Sed & multi illud tãquam principium quod-
dam rerum ſummo honore affecerunt, Pythagorici at-
que Plato quandã per ſe ſubſtantiam eſſe atq; naturam,
atq; ita principium uoluere: neq; terram illud quidẽ, aut
aquã, aut aliud corpus illum eſſe arbitrati ſunt, ſed ipſam
ex ſeipſa naturam infinitam in infinita ſubſtantia conſti
tutam. a Diſſentiunt tamen inter ſe plurimum. Nam Py
thagorici numerum aſſeruerunt eſſe infinitum: non illũ
quidem incorporeũ & ab omni abiunctum materia, ſed
illum quem eſſe ſenſilium rerum principium autumant.
Illi enim ſenſilia omnia deriuata ortaque eſſe a numero
putauerunt, atq; hinc ſumpta occaſione in numerum o-
mnia conferebant, & naturæ fons quaternio ferebatur.
Egreſſi etiã cœlo infinitum eſſe quoddam exterius de-
fendebant, quod non commentitium modo, ſed delira-
mento quoq; ſimillimũ uidetur: nam neq; quale illud eſ-
ſet, neq; cui rei uſui eſſe poſſet, demonſtrabitur. Plato ue
ro extra cœlũ, neq; corpus eſſe ullum, neq; incorporeũ
quicquã exiſtimauit. Nam neque ideas quidem ſuas ex-
tra cœlum locauit, neq; omnino locum ullum illis attri-
buit. Infinitũ porro non ſolum ſenſilibus rebus, ut illi,
ſed ẽt intellectilibus eſſe principium credidit. Principiũ
enim & ſenſilium & intellectilium rerũ Plato numerum
putauit, excogitata rõne, quemadmodum ideæ quoq; ip
ſæ contineri numeris uiderẽtur. Numeri uero principiũ
duitas, duitatis magnũ & paruũ, dimidium & duplũ, pau
citas & multitudo, defectus & exceſſus: exq; iis omnibus
infinitum, indefinitum ſiue interminatum ex coporum
ſectionibus, & auctione incrementoq; numerorum ſta-
tim elucet & oritur. Sed & in hoc quoq; a Platone Py- 26
thagorici diſſident. Illi b non unũ quẽq; numerũ, ſed pa-
rem tantum dicebant eſſe infinitum, eumq; eſſe cauſam
ſectionis eius, quæ in partes æquales in infinitum extrahi
tur. Quare hunc numerum quibus ineſt, authorẽ eſſe infi
nitati: contra naſci finitatem ab impari ea ratione, ꝙ adie-
ctus atq; additus pari, ſectionem illã in partes æquales in-
terimat. Sed aliud argumentũ eſt apud illos finitatis cãm
numerum imparem eſſe, infinitatis parem. Accipiunt
numeros impares unitatẽ conſequentes, eos tum unitate
ſeorſum componunt. uerbi gratia: i. iii. v. vii. ix. Vnum
& tria conficiunt quatuor, quatuor & quinq; conſtituũt
nouem, ſeptem & nouem efficiunt ſexdecim, ſexdecim
& nouẽ quinq; & uiginti conſtituunt: ita fit ut huiuſmo
di oẽs numeri qui ita colliguntur, quadrangulares repe-
riantur. Ea propter geometrarum exẽplo Gnomonas
arithmetici numeros impares uocãt, quippe q collectis
numeris per ordinem ſi adiiciantur, ſemper ſpeciẽ qua-
drati retineant, quemadmodum ii qui conſtituũtur ex li-
neis. Planè gnomonas eſſe in Geometria ignorare non o-
portet, alioquin & hæc ea ſpe conſcribimus, ut non ſit fu
turis nobis cum oĩno imperitis ſermo. Ita impares nu-
meri unitatem formæ & naturę conſeruant. Pares ſi ad-
dantur unitati, nouam continue ſpeciẽ excitabunt, diffe-
rentięq; in infinitum abibunt. Triangularis, ſeptangula-
ris, decangularis, & reliquæ poſtremo formæ quæ ex hu
iuſmodi congeſtu collectioneq; naſcerentur. Hunc i mo
dum numerus par ſolus a Pythahoricis iudicatus eſt infi 27
nitus. At Plato duo conſtituit infinita, magnum atq; par
uum: utrunq; .n. ex corporum ſectione, hoc diuidendo: il
lud adiiciendo creſcendoq; in infinitum, habeat eſt neceſ
ſe. Ex phyſicis aũt nonnulli opinati ſunt naturæ alteri 28
infinitum hæſiſſe, aut igni, aut aeri, aut alici inter hæc me-
dio: quãuiſq; uarie de principiis inter ſe ſentirent, in unã
tamen oẽs ſententiã cõfluxerunt, c infinitum eſſe ſua ma
gnitudine principiũ & cãm rerum oĩum oportere. Hoc
alii unum, alii plura, & numero infinita poſuerũt, ut De-
mocritus & Anaxagoras: quorum alter in ſimilaribus
partibus, alter in figuris conſtituit infinitatem, ita tamen
ut initium capiat Democritus ab eo, quod eſt numero
infinitum, deinde terminari rem putet in id, quod ſit ma-
gnitudine infininitum. Ex mutua ſiquidẽ infinitorum col-
locatione atq; concurſu quædã infinita magnitudo cõfla
tur. Planè ii q plura principia & numero finita dixerũt, 29
nullum locum infinito inter principia reliquiſſe cernun-
tur. Quomodo .n. tria uel quatuor, unum uel duo, uel
quodlibet infinita eſſe ſimul poſſunt? Sed neq; poſt prin
cipia illud uidẽtur collocare potuiſſe. Nam quicquid ex
iis cõponitur, quę & numero & magnitudine ſunt finita,
ipſum quoq; finitũ eſſe neceſſe eſt. Atq; hæc ex eorũ di-
ctis ſequũtur. Cæterum ſumma ratio eſt, eos qui eſſe infi 30
nitũ ĩ rerũ natura arbitrabãtur, principiũ id facere uoluiſ
ſe. Si .n. fuiſſet in rerũ natura infinitum, quo nomine cen-
ſeri alio q̃ principii potuiſſet? utpote quod a nullo prin-
cipio deriuari & generari potuerit. Nam a quo cedo?
Dices a forma? forma infinita non eſt Dices a materia?
at nihil eſt maius materia, ex qua fit. Dico fruſtra quidẽ
eſſe infinitum in rebus, ſed eſſe tamen? At ſi tanta res fru-
ſtra ſit, quid põt in natura eſſe nõ fruſtra? Merito quoq;
improcreabile incorruptibileque iudicatur: nam ſi ali-
quãdo factum aut productum fuiſſet, magnitudinis ſuæ
aliquod principium neceſſario habuiſſet, quum minime
uideatur potuiſſe ex abrupto cunctim concretimq; coa-

leſcere atq; coire: deinde ita coactũ collectumq́; momento derepenteq́; comparuiſſe: quemadmodum. ſunt nonnulla, quæ ita (quod & primo libro diximus) alterantur. Contra ſi corrumperetur, haberet aliquãdo eius magnitudinis exitum quendam ac terminum, in quem eſſet illa corruptio deſitura. Quamobrem recte illi quidem (ut dixi) infinitum, & principium eſſe, & ſempiternum principium fecerint. Ille quoque nominum ambitus, ꝙ gubernans, ꝙ intemperans, ꝙ continens omnia, ꝙ extra intraq; cuncta complectens, nõ tam ſpecioſus quàm uerus fuerit, naturam eius poteſtatemq́; æſtimantibus. Nam Anaximandro unum id eſſe ac ſolum numẽ uiſum, quẽ & ſecuti ſunt ii, q neq; mentem, neque concordiam, neque cauſam ullam efficientem generandis rebus adhibuerunt. De infinito igitur eſſe phyſico agendum, ſatis demonſtratum cenſeo.

[a] ἐνυποστάμενον ἐν τῷ ἀπείρῳ dicit ipſe, hoc eſt, ut uerbum uerbo reddatur, quæ in ipſo infinito ſubſtantiatur: uel cuius ſubſtãtia in ipſo infinito eſt cõſtituta. [b] In hac parte Simp. diſſentit a Them. cæteriſq́; expoſitoribus: neque enim hac de cauſa putat ipſe Pythago. in numero pari infinitatem collocaſſe, quia is in partes æquales ſecari poſſit. Nam non eius ſectionis in partes æquales quæ in numeris fieri poteſt, ſed potius quæ in magnitudinibus cauſa eſt infinitum: numeri enim uel etiam pares, aut non plurimum in æqualia diuiduntur, aut ſi diuidantur ad unitatem uſque deuenientes diuiſionem ſiſtunt tandem. In magnitudinibus etiam non ſolum in partes æquales extrahitur ſectio in infinitum, uerum etiam nihil uetat quin in partes inæquales ſectio in infinitum poſſit fieri. Ariſto. præterea non uidetur ſectionem inæqualium uti cauſam infiniti aſſignare. ait igitur ipſe. Quia par in unaquaque ſectione diuiſionis cuiuſcunque eſt cauſa: nam ſectio quælibet, ſi una tantum fuerit in duo diuidit id quod diuidit, ſiue æqualia, ſiue inæqualia fuerint: e ſectione autem quæ fit ſemper in duo, enaſcitur infinitũ: at duitas paris principium eſt, propterea igitur parem infinitum eſſe dixerunt, eodem etiam modo parem ipſius additionis cauſa: nã unum uni ſemper adducitur.

[c] Hoc modo græca Themiſtii uerba hoc in loco ſe habent: τῷ μεγέθει γὰρ πάντες τὸ πᾶν ἄπειρον ποιοῦσιν, οἱ μὲν μίαν τινὰ ἀρχὴν ὑποτιθέμενοι καὶ ταύτην ἄπειρον, καὶ πάνυ σαφῶς. οἱ δὲ πλείους μὲν, οὐ πεπερασμένας δὲ τῷ ἀριθμῷ, ἀλλ' ἀπείρους, καθάπερ Ἀναξαγόρας τε καὶ Δημόκριτος. ὁ μὲν κατὰ τὰς ὁμοιομερείας, ὁ δὲ κατὰ τὰ σχήματα. *&c. hoc eſt: omnes enim magnitudine infinitum omne faciunt: alii enim qui unum tantum principium ponunt, hoc etiam et admodum manifeſte infinitum faciũt: alii uero plura quidem, ſed ea numero non finita ſed infinita, ut Anaxagoras & Democritus, quorum alter in ſimilaribus partibus, alter in figuris conſtituit infinitatem.*

31 DEinceps quæritur ſit ne infinitum in rebus, & unde nam coniectatio aliqua ad eam rem poſſit induci. Quinq; habẽtur loci, è quibus ſumi aliquod poteſt de natura infiniti: primus ex tempore ducitur, eo ꝙ immenſum, incõprehenſibile, & innumerabile uideatur eẽ. Secundus ex diuiſione continui, eam & arithmeticis eius rei uſus opusq́; eſt, ſumuntq́; id pronuntiari adeo cuiuſdam ac principii loco. Tertius ex perpetuitate generationis, quæ proculdubio conſtare nõ poſſet, niſi ex infinita aliqua mole, tanquã perẽni quodam è fonte manaret, ſuppeditareturq́; obiter quicquid inde ad ortus rerũ abraditur, atq; deſecatur. Quartus ex ipſo corporum nexu ac ſerie, quæ nullis ita marginibus comprehenſa circũſcriptaq; uidebantur, quin aliud ſubinde corpus in termino ſemper occurreret: quo cauillo & poſteros quoque nonnullos perſpicio abuſos. Quum enim, inquiunt, id quod terminatum & clauſum oporteat, quicquid quãlubet ſępius extrahas, uidebitur alio deinceps poſſe conferri atque traduci. Quintus ex ipſa ui intelligendi, & uiſa concipiendi imaginandiq́; capitur. Atque hoc [a] cæteris 32
quoq; illis, quæ modo attulimus, uidebatur fidem quandam & confirmationem adiungere, quaſi extremum & finis conſtitui illus & apprehendi non poſſe, ſed re quãtauis animo ſuſcepta atq; confiicta, maiorẽ alteram affor mare ſemper, atq; imaginare liceret. Atq; illo modo & numerum oportere intelligi infinitum & corporum ſectionem, & id quod extra coelum ſit ſpacii liberam & inoffenſiſſimam eſſe uim mentis, nec inuenire repagulum, meta concludi aut coerceri non poſſe. Ita coelo egreſſis continuo uaſtum quoddã inane, aut immenſum aliquod corpus cogitatio affingit: alioquin ſimul conſtituitur immenſum & infinitum inane, corpus quoq; conſtitui immenſum & infinitum oportet. Si enim ea natura uacui eſt, ut poſſit corpus recipere, ſimul infinitum ponitur uacuum, neceſſario corpus item infinitum recipi poterit: quod ſi poterit recipi, ſtatim recipietur. Quanquã enim in rebus corruptibilibus ſi quid poteſt recipere, põt & non recipere, (quia in iis neceſſe non eſt, ut poteſtatem è ueſtigio cõſequatur actus, quũ uel plerumq; res pereat, antequam ſuſcipiat ea quæ poteſt) in iis tamen quorum ſubſtantia tempore circumſcripta non eſt, ſed perpetuo ſine temporali definitione conſtat, neceſſarium eſt ut id fiat ſtatim quod poteſt, & quod nõdum factum eſt, nec fieri quidem amplius poſſit. Quamobrẽ ĩ rebus ſempiternis & in defectis accidentiam contingentiam ne inuenias, quippe quæ in certum ſemper ac præfinitum euentum propendant: non ut caduca ſubciſiuaq́; parẽ habeãt in alterutrum libram, aut momentum, ſed neceſſario faciant ea quæ faciunt, immo uero potius fecerint. Neque refert in illis poſſe dicas an eſſe. Non. n. fieri põt ut ſempiternas alias alia conſpiciantur. Quare ſi infinitum fuerit inane, corpus quoq; infinitum aliqd dabitur. Nimirũ eodem modo infinitos eſſe fatebuntur mũdos in uacuo: nam ſi hic, cur non & alibi eſſe concedatur? Planè ſpiſſũ & difficile captu eſt infinitum. Ac parte quidem alia eos 33
qui id non aſciſcant, pleraq́; ſubabſurda ſuſcipere eſt neceſſe. Primum mathematicæ diſciplinæ tolluntur, deinde tollitur auctio numerorũ & temporis: quorum utrunq; q non agnoſcunt, uidentur neq; ueſtibulum quidem ipſum philoſophiæ naturalis ingreſſi, caſuro proculdubio (ſi ita fuerit) mundo. Nam permanente quidem & cõſiſtente coelo, nõ poteſt iniici repagulum tẽpori, quin creſcat duretq́; in infinitum. Quum igitur qui hæc adimunt de rerum natura, difficiliora quædam uideantur afferre, ut ꝓceſſu q̃ſtionis clarius oſtẽderet. Sũma rõ hoc ipſum q̃rere ꝑſcrutariq́; uelle, ſit ne uſpiã infinitum, & quo nã modo, ſi ſit, & an ut ſubſtantia, an ut hærens alteri, accidensq́; naturæ. Potiſſimum uero ad inſtitutum phyſici pertinet rimari, ſit ne infinita magnitudo, ſed ſenſilis.

[a] Hoc enim argumento innixi Epicurei crediderunt uniuerſum eſſe infinitum, ut tradidit Simpl. Pythagoricus Archytas, ut Eudemus retulit, extra coelum eſſe corpus infinitum probabat hoc argumento: interrogabat enim ſi quis in extremo coelo, eſſet poſſet nec ne manum extendere baculum ue, ſi poſſet, erit igitur uel corpus uel locus ibi. ſi locus, & corpus, quia locus poteſt corpus recipere: & in æternis poſſe & eſſe eandem habent rationem. Hoc deinde conceſſo infinitum illud eſſe contendebat, quia quocunque fine dato idem ipſe interrogabat: Non poſſe autem manum ponere, abſurdum uidetur: quid enim hoc prohibeat?

INitium autem accommodatiſſimum rei explicandæ 34
ſumetur, ſi quot modis id quo de agitur, ueteribus dictũ ſit, indicabitur prius commonſtrabiturq́;. Dicitur itaq; infinitũ, primo id quod quũ ſit de genere quãtitatis, percurri tranſiriq́; natura ipſa non poteſt: quemadmodum & uocem ſolemus inuiſibilem uocare, ꝙ minime

uideri

videri oculis queat inepta ad id officii,& repugnante na
tura. Ad id exempli & punctus,& qualitas infinita dicun
tur,ꝙ in quantitatis genere conſtituta non ſunt. Dicitur
alio modo Infinitum, id quod caret extremo,quod aſſe-
qui & quo peruenire quis poſsit:atq; in hunc maxime
ſignificatum conſueuimus accipere nomen infiniti. Eſt
& id tertio Infinitum,quod egre & cum labore peragi-
tur,vt quum iter longiuſculum dicimus eſſe infinitum.
Quarto & illud recte vocaueris Infinitum,quod tametſi
natura ſua confici percurriq; poteſt,quodq; magnitudi-
nis finem & terminum aliquem obtinet,nobis tamen &
inacceſſum & inuium eſt,vt Labyrintus, aut pelagi alti-
tudo. Quinto dicitur Infinitum tum id quod perpetuã
adiectionem capit, vt numerus, tum id quod infinitam
abraſionem defectionemq; patitur,vt continuum & ma
gnitudo:quæ & vtranq; rationem infinitudinis recipit,
Nam ſecta diductaq; re in partes duas,alteri parti ſemper
35 poteſt adiici,ab altera ſemper poteſt abradi. His ita ex-
poſitis,perſpiciemus vtrum eſſe poſsit Infinitum per ſe
a ſenſilibus rebus abiunctum ,quale Pythagorici conſti
tuerunt. Et ſane neceſſe eſt eos,qui ita ſentiunt , inſectile
illud indiuiduumq; concedere. Si.n. diuidere voluerint,
aut in magnitudinem aut in multitudinem diuident: &
ita infinitum erat quantitas, aut numerus, non ſeparatim
vlla ſubſtantia:ita fit vt ſi tueri ſuam ſubſtantiam voluit,
maxime neceſſum ſit impartile illud & indiuiſile ſtatuãt.
Quo'd ſi dederint , ſtatim deſinat infinitũ eſſe extra quã
niſi vt punctus & vox, quorum alter quia ex natura nõ
habet,vt ſi vllius magnitudinis capax,poteſt hoc reſpõ-
ſo infinitus dici:altera , ꝙ ſub ſenſum oculorum venire
idonea non eſt,per abuſionem inuiſibs & decolor dici-
tur. De hoc autem genere infiniti, neq; illi ſunt locuti,
neq; nos in præſentia quærimus:ſed de illo quod neque
percurri poteſt,neq; terminum habet quo poſsit perue-
36 niri. Quo'd ſi alteri naturæ innecti adhærere'ue infinitũ
dixerint ratione & veritate conuicti, nõ erit amplius in-
finitum illud in numero principiorum habendum col-
locandumq; : ſed ea natura potius, cui hærere illud con
ceſſum fuerit : quemadmodum neq; inuiſile poteſt dici
orationis ſermoniſq; elementum , ſed ipſa literarum vis
& poteſtas , cui accidit & hæſit inuiſile. At illi infinito
ſunt vſi,perinde ac principio quodam & elemento rerũ.
Plane quum numerus & magnitudo a ſubſtantia eximi
& ſeiungi non poſsint,nonne ſumma ſit amentia,infini-
tum(quod ſi vlli accidit,numero & magnitudini accidit)
ſeiunctum a ſubſtantia & ſeparatum,putare. Verum &
37 illud quoq; nullo modo dici poteſt,infinitum eſſe per ſe
actum,aut ſubſtantiam, aut principium quoddam, ſim-
plicemq; naturam omni carentem ſubiecto,qualem eſſe
animam dicimus,aut intellectum mentem'ue,ita vt rõne
idem ſit infinitum & eſſe infinite. Eſt.n.ea natura rerum
apprime ſimplicium,vt neq; ratione quidem diſtrahi aut
ſecari poſsint in plura:at non eſt ita in compoſitis & con
cretis. Non enim eſt idem album,& eſſe albo,ſed album
eſt corpus affectum albedine:albo vero eſſe,eſt colorem
eſſe,qui obtutum diſtrahet. Si itaq; quod paulo ante di-
cebam infinitum eſſet ſimplex quædam natura citra om
nem compoſitionẽ mixtionemq;, ſed ipſum et ſeorſum
per ſe, abſoluteq; infinitum ſingulæ quoq; illius partes
infinitæ neceſſario haberentur. Quæratur.n.partes infini
tæ ſubſtantię:aut eandem ſuſcipiunt definitionem,aut di
uerſam? ſi eãdem,ergo partibus etiam cõpetet,id quod
competit vniuerſo,infinitas igitur & immenſas eſſe con
uenit: ſi diuerſam,ex diſsimilibus igitur partibus finitũ
38 conſtabit,ita neq; ſimplex erit neq; principium . Cæte-
rum ſi quis numerum ſtatuerit aliquem infinitum , aut
magnitudinem aliquam infinitam , non propterea par-
tes quoq; effecerit infinitas, quippe qui ſubiiceret natu-
ram alteram,in qua reciperetur infinitas . Neq; vetaret
ratio vlla,quin numeri pars eſſet numerus , & tamen nõ
eſſet numerus infinitus, quia non eædem infinitatis defi-
nitiones haberentur & numeri. Eſt enim numerus colle
cta ex vnitatibus multitudo , Infinitum vero eſt imper-
curſilis & imperactilis quantitas. Qui vero infinitum eo
modo ſubſtantiam putat,perinde ac indefinitione eius
per ſe comprehenſam & poſitam, qui fieri poteſt, vt nõ
videat ſingulas quoq; partes eius oportere eſſe infinitas?
Nam quemadmodum aquæ pars omnis eſt aqua , quia
totum & partes eandem definitionem habent:ita & par-
tes infiniti erunt neceſſario infinitæ, quia(ut dictum eſt)
eandem eſſe tutius ſubſtantiæ & partium definitionem
oportet. Conſtabit igitur infinitum ex pluribus infini-
tis,ſi plures eſſe in eo particulæ concedantur . Quo'd ſi
noſtris rationibus victi,infinitum,ſed indiuiſile fecerint,
eodem(vt aiũt) in luto nihilo ſecius reuoluentur. Ita.n.
cogentur fateri,id nihil aliud eſſe ꝗ punctum. Prorſus ni
tuntur Pythagorici ſubſtantiam quandam eſſe demon-
ſtrare infinitum,ſed in tutanda ea ſententia ſibi non con
ſtant. Manus dant ſtatim, & mouentur loco, fatenturq;
accidere oportere infinitum,alteri hęrere naturæ. Nume
rum ſiquidem parem aſſerunt infinitum eſſe,atq; ita nu-
mero infinitatem attribuunt,& in partes ſecant : quo fit
vt infinitum ſubſtantia non ſit,ſed multitudo. Verum 39
quęrere,an tale ſit vſpiã infinitum,nihil aliud eſt ꝗ quæ-
rere, an poſsit tanta moles animo concipi. Id.n. quod
ſine ſubiecto conſiſtit,ſolius animi actioni ſubiicitur. In
totũ,indago hæc infiniti, ſiue vt id a mathematicis agni-
tum eſt,ſiue vt inter ideas eſt poſitum,certe inſtitutionis
noſtræ qualitatem excedit:an ſit autem corpus ſenſile
magnitudine infinita vllum,noſtra eſt functio prodere.
Id autem tum communibus, tum phyſicis argumentis
inquiritur. Communia ſunt hæc: Omne corpus ſuperfi 40
cie clauditur, (eſt enim hæc definitio corporis) Infinitũ
nulla ſuperficie clauditur . Corpus igitur infinitum eſt
nullum,neq; intellectile,quo genere apud mathematicos
habentur:neq; ſenſile,quo naturalia. Omnis numerus ſi- 41
ue in ipſis vnitatibus fuerit, ſiue in ipſis rebus , homini-
bus,equis,aſinis conſtitutus, numerabilis eſt: omne nu-
merabile poteſt percurri, infinitum non poteſt:nullus
igitur numerus infinitus. Sed quemadmodum pollici- 42
ti ſumus,deinceps & phyſicas rationes afferamus: Neceſ
ſe eſt ſi fuerit infinitum, aut concretum , aut ſimplex id
eſſe ſed enim neq; concretum eſſe , neq; ſimplex poteſt:
non eſt igitur infinitum . Ac concretum quidem non
poteſt eſſe,ideo ꝙ elementa definita & cõprehenſa ſunt
numero . Nam aut ex omnibus cõſtabit,aut ex quibuſ-
dam,aut quod reliquum eſt,ex vno quod ſit infinitum.
At ex vno nequit. Quamobrẽ inquies? Quia omne cor-
pus naturale ingenitam atq; inſitam quãdam vim habet
in ſe,aut enim caliditatem aut frigiditatem,aut humidita
tem,aut ſiccitatem. Rerum autem finitarum finitæ ſunt
vires,infinitarum vero contra infinitæ. Omnis vero infi-
nita vis fortior & valentior eſt ꝗ finita. Quinetiam ſicut
omne quod robuſtum eſt, abſorbet & deſtruit debilio-
ra & imbecilliora quæ ſunt, ita infinita vis vim finitam
extinguit. Quare ſi intra res compoſitas elementum ali-
quod infinitum ineſſet,abolerentur cætera corrumperẽ
turq; quibus conſumptis atq; ſublatis ingenitum infiniti
non eſſet concretum aut compoſitum amplius, ſed ſyn-
cerum,intemperatum,ac ſimplex. Atq; hoc quoq; ꝗ ſit
impoſsibile , poſterius demonſtrabitur . Nunc id quod
obiici poſſet huic rationi videtur eſſe antea amoliendũ.

Quamuis enim(dicet quiſpiam)corpus infinitum mole
immenſa ſit,erit tamen minore potentia q̃ finitum.Nam
& ſi magnitudo aeris ſuperare magnitudinem ignis di-
catur , vis tamen corporis minoris pollentior atq; am-
plior ſit quam maioris.ſed ſoluitur: Hæc enim tunc re-
ćte dicuntur,veraq́; ſunt,quum vtrunq; corpus finem ha
bet & terminum aliquem,id eſt, quum vtrunq; finitum
eſt:quum vero caret alterum fine,alterum nõ caret,men
tita ratio eſt.Qua de cauſa? quoniã licet aer ille qui ma-
ior eſt igni,imbecillior ſit igne,ſi tamen per adiećtionem
magnitudinis quamlubet auctus amplificatusq́; fuerit,
erit aliquando poteſtate & libra pari cum igne,eoq́; po
terit maiorem etiamnum aſſequi,ſi augeatur identidem:
ſed & infinito maiorem , ſi infinita materia adſit, de qua
fieri poſsit adiećtio. Quid igitur iuuat, ſextantem(verbi
gratia) ignis valentiorem eſſe quam aeris tantundem, ſi
repenſari poteſt infirmitas numerio ? Sit enim quincu-
plo,ſit decuplo valentia ignis maior (neceſſe eſt enim fi-
nitis vtiq; illis corporibus ſuperantiæ numerus aliquis
conſtituatur.(Sed ſi magnitudinem aeris centies aut mil
lies auxero,nonne poteſtati ignis poteſtatem aeris parẽ
effecero? maiorem ſi decies millies auxero,& longe ma-
iorem,ſi centies millies.Si ergo infinitus conceditur,nõ-
ne ſupra omnem menſuram proportionis eſſe cõcediſt?
ita vt finitum ignem vis aeris infiniti,quemadmodum di
ximus,obruat.Oportet .n.ęquatas eſſe contrariarum re-
rum poteſtates ac vires , ſi ſeruari compoſita volumus.
43 Ex iis patet ex infinito vno finitis cæteris,non poſſe dici
compoſitum infinitum . Ex pluribus quoq; coalitũ aut
compoſitum eſſe minus poteſt.Nam qui cæteris ſingu-
la locum relinquant,ſi omnem locum amplectuntur,&
occupant ſingula? Atq, ego rationem paulo ante oblitus
ſum afferre,tunc quum de vno agebatur.Si enim infini-
tum vnum in compoſitionem vllius acceſſerit, vbi nam
elementa reliqua collocabis ? Quam igitur nequeat cor-
pus compoſitum vllum infinitum haberi, ex iis(vt arbi-
44 tror)plane oſtenſum eſt. Quàm vero neq; ſimplex quo-
que, hunc in modum edisces : Si ſimplex eſſet aliquod
infinitum,illud aut elementum eſſe,vt ignis,aquæ:aut na
tura altera, qualem Anaximander ambigentem igni &
aquæ,atque ancipitem afferebat.At is quidem me hercu
le optima ratione videtur iudicauiſſe,nullum ex elemen
tis infinitum eſſe debere,ne reliquis rebus præ magnitu
dine virium ſuarum obliterationem & abolitionem iri
ferret. Sunt enim mutuæ in elementis diſsidẽtiæ aer[b] hu
mecta eſt natura,humor gelida,ignis feruida.Si ergo vnũ
ex illis infinitum poſuiſſet , videbat reliqua ſtatim delitũ
& abſumptum iri. Eſt enim natura compertum , vt im-
becilliora pauciorâq́; ab opulentioribus & valẽtioribus
obterantur.Eoq́;naturam alteram ſtatuit infinitam,vn-
45 de & elementa & reliqua deriuaret atq;deduceret. Ve-
rum quum duplex ſit in ea re quæſtio,prior ſit ne vſpiã
talis natura aliqua præter elementa:altera ſi ſit,an eſſe vi-
deatur infinita:vtemur communi ratione,qua neque ele
mentum vllum,neque præter elementa quicquam eſſe
demõſtrabitur infinitum. Primum docebitur nullã poſ
ſe eſſe naturam,præter ea quæ nuncupantur elementa.
In id enim diſſoluuntur res ex quo ſunt factæ: nam orta
de terra reuertuntur in terram , genita de cœlo redeunt
rurſus in cœlum, quemadmodum in tragedia canitur.
Cur igitur nõ videmus res in tale aliquod vllas diſſolui,
46 quod neq; ignis,neq; aer,neq; aqua,neq; terra ſit ? Por-
ro vnũ ſubiicere elemẽtũ aliqđ e quatuor illis,aut diuer
ſum a q̃tuor,ſiue finitũ id ſiue infinitũ cõſtituat , hominis
eſt parum ſcii ne an delirãtis dicatur? [c] quemadmodum
viſum Heraclito eſt,qui principium vnum atq; elemen-
tum vnum ignem aſſeruit,reliqua ob igne originem ſu-
meř. Inde nos ille perinde ac pterriturus,incomminatus
eſt deflagraturum quandoq; orbem,vt huc ſcilicet om-
nia redeant,vnde profecta deriuataq́;fuerint. Verũ He-
raclitus eadem ratione qua Anaximander, fundamentã
generationis ſubſtuliſſe deprehenditur. Quum enim in-
ter media illa Anaximandri natura non ſit particeps diſ
ſidentiæ alicuius cum quatuor elementis , profecto neq;
ipſa in vllum illorum , neq; in ipſam illa conuerti muta-
rió; poterunt. Ita de ea neq; quatuor illa corpora,neq;
aliud quippiam proficiſcetur , quod quidem huic illius
placito repugnãtiſsimum eſt.Quãdo(ſi diis placet)opus
eſt inde rerum ſemina & elementa decedere, cur igitur
introducta eſt,quum ſit generandis rebus prorſus inuti
lis? Heracliti vero ignis ſeu quodlubet elementum aliud
actu corporeum,ſi rebus ſubiiciatur,habebit quidẽ pro-
culdubio aliquam intra ſe diſsidentiam , vnde poſsit in
contrariam quoq; naturam abire:ſed nihilo leuius tamẽ
q̃ Anaximander errauit . Nam aut diſsidentiam illam in
abitione & conuerſione ſeruabit:hoc eſt,ſi ignem eẽ ſta-
tueris,aut caliditatem ſecum in naturam contrariam fer
ret,in quam verteretur,quod fieri non poteſt:aut corru
pta caliditate frigiditatem aſſumet,quo facto ſtatim deſi-
net ignis eſſe:at ſi fuiſſet principium elemẽtumq́;,remã-
ſiſſet,nec fuiſſet corruptum. Præterea quæ nam ratio ob
ſtat,quum aerem quoq; dicamus eſſe huiuſmodi elemẽ
rum ? quum ſimili modo poſsit aer in ignem conuerti?
Sed dixerit quiſpiam,nos qui materiam carere cõtrariis
affirmamus,eaſdem anguſtias incurſuros , in quas videt
Anaximander incidere . At nonne plurimum differunt
illæ aſſertiones,quarum altera elementum ipſum atque
principium cõuerti & permutari concedit: altera nõ ip-
ſam mutari materiam,ſed in ea recipi mutationes rerum
omnium defendit? Nam mutari aliquid quod contrario
vacet naturã finit . Contrariarum rerum mutationes in
materia contrarias recipi quod prohibet? Nos itaq; qui 47
ſentimus rebus genitis vnam ſubeſſe materiam , princi-
pium incorruptum & immortale ſeruamus. Ii vero qui
vnum ſubiiciunt elementum,nulla ratione poſſunt illud
ab interitu & corruptione defendere. Atq; hęc velut ex-
tra materiam dicta ſunt haćtenus. Redeundum nunc eſt
ad id,vnde obambulauit oratio. Intentio erat nullũ cor- 48
pus eſſe poſſe infinitum. Id ita neceſſariis rebus addicit
omnibus rebus præcauendum eſt loco. Inſtitutum.n. a
natura eſt,vt omne corpus ſenſile,quod ſit tum ortus tũ
interitus particeps(de [d] motu enim in præſentia quęri-
tur)aliquo in loco ſit: proinde ſuus eſt ſingulis additus
locus a natura,idemq́; tum toti, tum partibus iunctus aſ-
ſignatusq́; eſt. exempli gratia. Toti terræ idem & glebæ.
Toti igni idem & ſcintillæ . Non ꝙ eadem ex æquataq́;
moles ſit vtrunq; complectens , ſed ꝙ quemadmodum
ipſi toti ſupernus aut infernus peculiaris eſt locus, ſit itẽ
peculiaris & partibus. Hæc quum ita ſint , ſi corpus vllũ
infinitum habetur,aut ex partibus conſimilibus conſta-
bit,& generis ſocietate coniunctis: aut ex diſparibus,hoc
eſt,membris genere & natura diſtantibus:hęc enim ſunt,
quæ tum Homogenium, tum Heterogenium vocãt . Si
Homogenium & locus quoq; cẽſebitur eodem iure to-
tius & partium, quod maxime ſequens eſt æque infini-
tus totius & partium. At pars erit ne immobilis an con-
tra? non mobilis: cur enim ſurſum potius,q̃ deorſum fe
ratur? Concedatur etenim illis, ſummũ & imum aliquid
ſtatui poſſe in infinito:eſt enim locus omnis infinito pe
culiaris & debitus,ſed nullus peculiariſsimus. Mouebit
ne itaque pars ad loca ſimul omnia,& ſimul occupaue-
rit omnia,an vndiq; per vim agitata & conuulſa vaga-

biτur? Sed & quo pacto ſiſtetur quieſcet'ue ſemel im-
pulſa? Nec enim tum demum videtur poſſe quieſcere,
quum proprium locum attigerit:nam & is quem reli-
quit,fuerat proprius. Moueri itaq; partes infiniti nō poſ
ſunt. Nam infinitum eſſe quicquam & moueri,vel Me-
liſſus ipſe deſperauit poſſe: quamuis non recte illud, ꝙ
omnis motus infinito eripiebat, quum tamen alterari id
potuiſſe videretur. Dices moueri infinitum vniuerſum
eo modo,quo globus,qui eodem in loco manens, per
partes obit quod orbe vniuerſo non poteſt. Sed ſi hoc
eſſet verum,ſequeretur id primum,vt quia totū homoge
neum ſit,partes quoque ſingulæ circulo non mouerent.
At hoc non cernitur,cum contra potius,tum aqua,tum
terra e regione differri,atq; recta non circulo videantur.
Præterea ſi circūuoluatur,eſſe finitum oportebit,vtpote
quod figuram nanciſceretur & formam. Erit itaque cū
pars,tum totum immobile. Ego vero nō hoc dico, quia
quieſcere infinitum non minus impoſsibile arbitror, q̄
moueri. Quemadmodum enim ad vnum moueri locum
nequit,quia ſinguli æquæ proprii accommodatiq; ſunt:
ita neq; in vno poteſt loco conſiſtere,quia nullus eſt ma
xime peculiaris proprius. Sed cōcedamus quieſcere to-
tum infinitum & partes:erit igitur commentitia quędā
res motus,non perſpicua, nō omnibus nota:poſtremo
quæ nullam expoſitionem aut commentationem expo
ſtulet,niſi forte ad res immobiles cognoſcendas defini-
94 tione motus aliqua opus eſſe putauerint. Porro ſi infi-
nitum quod eſt, Heterogeneum ſit,id eſt, ex partibus
ſpecie & natura diſsimili corporum:erit igitur tum com
poſitum & concretum ex pluribus, tum attactu conge-
ſtuq; & commixtione partium ſola vnum, quo euenit,
vt nullus naturalis locus poſsit infinito tribui,ſed ſingu-
lis generibus ſinguli tribuendi, ex quibus illud conſtet,
tanquam ex partibus totum:ita motus non in toto pote
rit,ſed in illis partibus conſpici. Sed attēde obſecro,quæ
ſequantur. Partes illæ, quæ diuortio generis diſcrepant,
aut finitæ numero aliquo, aut infinitæ ſtatuentur. Si fini-
tæ, aut immenſam & infinitam vnā plures'ue dabis aut
finitas omnes, vt numero ita & modo: quorum vtrunq;
abſurdiſsimum eſt, hoc quia ex partibus finitis infinita
moles oriri non poteſt, illud ꝙ pars ea quæ immenſa in-
finitaq; ponitur, depopulabitur & obruet cæteras. Ita
fiet, vt eaſdem rationes, quas ſupra attulimus, repetere
iterum & afferre poſsimus. Propterea elementum nul-
lum, vt ignis, vt terra, poteſt eſſe in miſtione aliqua infini
tū. Eſt enim definitus iis locus, neq; ſunt omnes idonei
accommodati'ue, ſed ſupernus igni, infernu, terræ tribui
tur. Quapropter nullus eorum qui phyſice ſunt locuti,
ignem aut terrā arbitratus eſt eſſe infinita, ſed aut aquā,
aut aerem potius, quoniam loci ignis & terræ manifeſtiſ
ſime noſcebantur, horum erant latentiores, & qui vtriq;
naturę tanquam ambigerent. Dices partes infiniti eius,
quod Heterogeneum ſit, eſſe numero infinitas. Loci er-
go illarum erunt, habebunturq; infiniti: quod ſine vlla cō
trouerſia protinus reſpuendum eſt. Sunt enim & loci &
locorum differentiæ finitæ. Nam ſupernum, infernum,
dextrum, ſiniſtrum, anterius, poſterius, quæ diſcrimina
loci ſunt, ſenio continētur. Finita igitur numero erunt &
elementa, quum nullus locus poſsit pluribus elementis
competere. Non enim differunt ſpecie ea, quibus vnus
idemq; locus naturalis ac proprius ſit: aut cum Demo-
crito ſenōendum affirmandumq; eſt, fieri poſſe, vt mo-
tus omnis ſit ſpecie ſimilis, vt ſimilia ſint elementa, vt in-
ſectilibus indiuiduisq; corporibus idem ſit, qui & vniuer
ſo locus. Atq; hæc atomis ipſa ſuſtinet: quæ ſi per formā
finita ſunt & magnitudine numero quo pacto id quod

ex iis conſtabit, poterit eſſe infinitum? Quām vero ex eo
ꝙ finita ſunt loca, corpora quoque finita eſſe oporteat,
quis eſt qui non animaduertat? nam corpora coæquan-
tur, & conſentanea locis ſunt. Nō.n. locus vllus eſt maior
corpore, quod continetur in loco. Et ſi maior eſt locus,
non erit igitur corpus, quod recipitur infinitum. Neque
corpus contra maius eſt, quam quātus eſt locus. Si enim
excederet locum, aut reciperetur in vacuo, aut nuſquam
eſſet: quorum alterum paulo poſt demonſtrabimus fal
ſum eſſe, alterum in ipſo ſtatim limine apparet, q̄ ſit ridi-
culum. Nihil enim abſq; loco aut moueri poteſt, aut
quieſcere. At vero Anaxagoras ſubabſurdam commen 95
tus eſt cauſam, cur imenſum illud & miſcellaneū Chaos
immobile eſſe voluerit. Dicebat enim quia contineri a
nullo poſſet, quod infinitum eſſet, ſed fulciri atq; inniti
ſeipſo, & tanquā ſua vi liberare ſe atq; ſuſpendere opor
teret, quietem illi atq; immobilitatem accidere, ita volē-
te & tribuente natura. Cæterum hoc non recte dictū eſt.
Non enim eo loci, in quo quæq; res eſt, ſemper natura-
lis eſt quies, poteſt inuita, pōt vi detineri eo loco, in quo
naturaliter non quieſcat, vt lapis e palo tecto'ue pendēs.
Fultio autem illa innixus argumentum eſt violente qetis
potius q̄ naturalis, vtpote quæ carentiam atq; egentiam
loci ſignificent, in quo motus conſtitui exerceriq; poſsit.
Plane nunquam docuit Anaxagoras, vtrum ſi locus eēt,
quieſcere infinitum nihilominus oporteret eo modo, 96
quo ea quæ in naturali loco quieſcunt. Idcirco enim ter-
ram natura ſua immotam dicimus, atq; pigram, quia ſi
adeſſet etiam euolandi euagādiq; locus, nihilo tamen ma
gis illa moueretur. Ea ratione tellus natura habet, ut in
imo ſedeat ſemper quieſcatq;. Quamobrem ſi cui infini
ta dicatur eo modo, quo nunc medio ſpacii poſita, non
ideo quieſcat neceſſe eſt: quia infinita cum ſit, ſemetipſa
fulciat, aut quia ſibi ipſa nitatur, aut in ſeipſam conſiſtat:
ſed quia habeat a natura, vt grauitate ſua mediam regio-
nem obtineat, Reddenda igitur aſciſcēdaq; eſt ratio ali-
qua naturalis, cur infinitum illud quiete tā inexorabili
ſempiternaq; torpeat. Nam ea, quam reddit Anaxago- 97
ras, ab ipſa mole, non ab ipſa re ſumpta eſt. Nam quidē
mehercule reſpōderit de partibus infiniti, vtrū illæ quo-
que ipſe ſe fulciāt? & quod ſequēs eſt, agāt immobiles?
Hoc neq; ipſe quidem Anaxagoras diceret. An vero qa
finita ſit partium magnitudo moueri poterūt partes, to-
tum moueri nō poterit? At ſi hoc fuerit corpus infinitū,
immobilitatem illam naturaliter nō habeat. Si enim Ho
mogeneum eſt, partes quoq; eodem modo quo totum,
eſſe immobiles oportebit. Quapropter vt totum in to-
to eſt, ita partes in partibus eſſe neceſſe erit. Et ſi hoc acci
dit toti a mole ipſa nō a natura, idem partibus ſingulis
ſuis cuiq; molibus accidet nō ipſa natura. Quod ſi nō vi
vlla neceſsitate'ue, ſed ex natura habet, vt in ſeipſo ſit to-
tum, vtq; ſibi ipſi ſit locus, cur nō idem conueniat parti-
bus? Sunt enim loca ſpecie eadem totius & partium, to-
tius ignis & ſcintillæ idem, totius aquæ & cyathi idem. Si
igitur infiniti locus eſt recipi intra ſeipſum & conſiſtere,
neque mouetur totum, neq; partes igitur mouebuntur.
Is itaq; qui hunc in modum ſentit, motū æque tollit atq;
illi faciunt, quos initio retulimus vniuerſum immobile
poſuiſſe. Sed & nullo pacto fieri poteſt, vt corpus ſit vllū 98
infinitū. Si enim omne corpus ſenſile aut graue eſt aut
leue, & ex ſuarum quæq; qualitatū niſu in propria defe
runtur loca, corpus infinitum, neq; graui poteſt eſſe, nec
leue: nullum vtiq; locum aſsignare infinito poterimus.
Nempe aut totum erit graue, atq; ita in loco inferno cō-
ſtituetur, ſupernus erit ſuperuacuus: aut totum erit leue,
atq; ita ſupernū locum occupabit, infernus ſuperfluet:

aut dimidium erit graue, & dimidium leue. Sed qua ra-
99 tione ſortitione'ue infinitū dimidia teris? Deinde ſi pars
ſummo, pars imo loco ponať: nõne ſtatim terminabiť cõ
cluderurq; circunſcriptione illa locorum? nã ſummũ &
imum ſunt nomina terminorum. Iam ſi in loco ſit infi-
tium, quum loci differẽtiæ ſint ſupernum infernum, an-
terius poſterius, dextrum ſiniſtrum, neceſſarium eſſet,
eadem mõſtrare in infinito diſcrimina. At diſcrimina illa
ad res finitas pertinẽt. Neq; putãdum eſt differẽtias ſex
locorũ, quas modo diximus, ex habitu & relatione tan-
tum noſtra cõſtitui. Nam, vt infra docebitur, duplex ha-
betur genus illarum, alteræ creãtur & pẽdent a nobis, al
teræ inſtituuntur ab ipſa natura. Si autẽ in loco eſſet ali-
quo infinitum, oporteret differẽtias illas ſpectare in infi-
nito, quæ ab ipſa natura, nõ quæ a noſtra inſtitutione aut
100 reſpõſione pẽdcrẽt. His illud adiicitur: Si infinitus eſſe lo
cus nõ poteſt, omne autem corpus in loco eſt, nõ poſſe
corpus eſſe vllum infinitum Enimuero primum, eſt er-
go & conſequens. Cæterum eſſe in loco idem eſt, ac ſi
eſſe in aliquo loco dicamus. Nam ſi in nullo loco res eſ
ſet, neq; in loco omnino eſſe poſſe videretur: quẽadmo-
dum neq; eſſe quãtitas poſſet, ſi neq; pedalis, neq; bipe-
dalis, neq; alterius vllius formæ reperiretur. Si ergo in
aliquo loco cõceſſeris infinitum eſſe, erit nimirum aut in
ſuperno, aut in inferno, aut vtcũq; alibi collocatũ. Quod
nos ſuperius nullo modo eſſe poſſe, probauimus. Ex his
liquet nõ poſſe haberi corpus vllum actu infinitum. Pla
101 ne etiam abſurda ſunt illa, quæ ſuſcipiẽda ſunt iis, qui per
omnia tollũt infinitum de rebus: quãuiſq; ſupra de hoc
non nihil ſit dictũ, denuo tamẽ illa eadem, ſed fuſius repe
tẽtur: nam & initium temporis & finem atq; interitum
mundi cõſtituũt. Quod qui dicit, nil aliud dicit, q̃ tũc fuiſ-
ſe tempus, quum nõ erat tempus. Quicquid enim fit in
tempore, & hęc verba, ſemel, aliquãdo, tũc & reliqua id
genus, temporis admonẽt, tempus appellãt, de tempore
prædicãtur. Cõceſſum eſt etiam apud philoſophos mo
tum eſſe perpetuũ perennemq;, neq; fine vllo aut exor-
dio, ſed prorſus ante retroq; æuiternum: motum autem
comitatu temporis fluere. Atq; hoc primum ex opinio-
ne illa cõſequitur, quæ infinitum excludit. Alterum eſt
illud incommodum, quod de cõtinui diuiſione, quã tol-
lunt, & numeri multiplicatione infinita ſuperius induxi
mus. Quod ſi æquior eſt illa ſentẽtia, quæ neq; eſſe, neq;
nõ eſſe infinitum affirmat, opus eſt volẽtibus diſcere ad
explicationem noſtram, atq; interpretationem attẽdere.
Palam eſt igitur id quod dicitur infinitum modo quodã
haberi, alio nõ haberi: actu nõ eſſe, eſſe potẽtia. Quam di-
ſtinctionem quia nobis ſæpiſsime inductã meminimus,
non eſt cur explanãdum hoc loco putemus. Quamob-
rem ſi ex auctione numerorum & temporis, ex diuiſio-
ne magnitudinis neceſſario infinitum eſſe colligitur, quũ
priores rationes actu eſſe illud nõ ſinant, reliquum eſt, vt
poteſtate eſſe dicamus. Ac cõtinui quidem corporis ſe-
ctio, ſi in infinitum extrahitur, (nam inſectiles lineæ faci-
le cõſtantur) erit hoc quidem modo poteſtate aliquid
nõ actu infinitum. Qui enim infinitã actu ſectionẽ indu-
cit, compoſitionem ex infinitis actu cõſtituit. Nam in
quot diuidi ſecarię; cõtinuum poteſt, ex totidem videtur
eſſe cõpoſitum. Id vero quod ex infinitis cõſtat, fit mo-
le & magnitudine infinita, quod nos paulo ante deſtruxi
102 mus. Quum vero dicimus eſſe aliquid potentia infinitũ,
non ita loquimur, vt ſolemus de ære, quod potentia ſta-
tuam dicimus, quia futurum ſit aliquando ſtatua. In ære
enim & ſtatua, quum primũ aduenit actus poteſtas ex-
tinguitur, quia id quod eſt permutatum in ſtatuam, nul-
lam amplius facultatem gerit, vt fiat denuo ſtatua. Habet
enim reſponſum in iis relationemq; poteſtas ad actu m:
vnde efficitur, vt poteſtas illa peruenire ad eum actũ poſ
ſit, quo reſponſum habebat, referebaturq;. Nõ ſic in infi
nito, ſed idem eſt poteſtas actuſq; infinito, qua infinitũ
eſt: quia actus & perfectio infiniti qua infinitum eſt
in eo habetur quod eſt plus continue poſſe. Si enim
alium actum poteſtas illa infiniti deſideraret, perinde ac
ſtatum, formam, & ſpeciem, nihil aliud videretur, q̃ finẽ
deſiderare. Id autem eſt corruptionem ſuam & interitũ
petere, quod fieri non poteſt. Omnis ſiquidem actus cõ
ſeruare ſubiectum ſuum debet, & quemadmodum per-
fectio rei mobilis in eo quod mobilis, ſeruat poteſtatem
ſecundum quam res adhuc poſsit moueri: ita actus &
perfectio infiniti in eo eſt, vt alterius ſemp poſsit. Quod ſi
ea poteſtas tolleret, tolleretur etiam eſſentia infinito. Si-
cut enim ea quæ tunc ſolum ſunt, quũ fiunt geruntur q;,
ſi deſinãt geri, eſſe etiam deſinunt, vt ludi, vt dies, vt tem-
pus, vt flamma: ita ea quę tũc ſolum ſunt, quum in pote-
ſtate ſunt, ſi poteſtatem amittant, amittunt eſſentiam. Si-
quis vero eiuſmodi aliquam poteſtatem in ſectione ma
gnitudinum infinita quærat, quę referatur & inſtituatur
ad actum, reperiat illam antequam accepta ſit ſectio: tũc
enim quemadmodum æs poteſtate ſtatua eſt, antequam
fingatur fundatur'ue: ita quæuis magnitudo antequã di-
uidatur venire ad actum diuiſionis eius poteſt, quæ in in-
finitum eſt abitura. Cæterum differẽtia ea, ꝙ quanquã
diuidi in infinitum magnitudines poſſunt, non tamẽ poſ
ſunt eſſe actu in infinitum diuiſæ. nam alterum impoſsi-
bile: & a ſe ipſo euertitur. Nam ſi diuiſæ nõ ſunt, neque
igitur in infinitum. Qui enim confici diuiſio potuit? Al-
terum eſt poſsibile in infinitũ magnitudines diuidi, quũ 103
id quod reſtat ſecari ſemper, & diuidi in infinitum poſ-
ſit. Vniuerſam itaq; coactamq; perfectionem, abſolu-
tionemq; infiniti nemo requirat, eo modo quo domus,
lecti, bibentis. ſed quemadmodum dici ſolet ludos, quum
æduntur actu adeſſe, & diem, & tempus, ita de infinito di
cendum ſentiendumq; eſt. Nam neq; olympica certami
na momento perſoluuntur, neq, dies ſimul totus præte-
rit, ſed vtrunq; ſucceſsione partium labitur, ita & infinitã
diuiſionem probãdum, neq; ſimul extare totam, neque
abſolui, ſumptitariq; vniuerſam poſſe, ſed partibus, quia
ſemper aliquid obiter reſtat magnitudinis diuidundæ.
Plane tẽpus & diuiſio infinita videntur eſſe q̃ ſimillima,
tum in eo ꝙ vtrunq; tunc ſolum eſt, quum fit, tum in eo
ꝙ non ſimul totum, ſed ſucceſsione partium exiſtit. Sed
& ſimilis quoq; hactenus in vtroq; infinitas eſt, ꝙ aliud
atq; aliud continue capitur, atq; illud finitum termina-
tumq; eſt. Differunt in eo, ꝙ pars temporis continuo,
vt orta eſt, perit, quia omne pręteritum ſimulatq; præ-
teritum eſt aboleſcit euanetq;. Ea vero pars quæ eſt de-
ſecta diuidendo permanet & ſuperſtes eſt. Cæterũ neq;
tempus generandis rebus, neq; magnitudo diuidundis 104
poteſt deficere. Non eſt autem ignorandum non ſolum
in diuiſione, ſed etiam in adiectione infinitudinem cõſpi
ci. Nam ſi quantum de finita magnitudine demeris, tan-
tundem adieceris alteri, quemadmodum exibit in in-
finitum ademptio, ita exibit in infinitum adiectio, ita
vt ſectioni adiectio, quaſi ex altera parte reſpondeat,
vt quicquid hinc eſt deraſum, illinc collatum atque ap
poſitum videatur. Nec tamen omnis ſectio adiectioq;
poteſt eſſe infinita, nam ſi ſemper æquales portio
nes magnitudines deſeces, aliquando vniuerſam exhau-
ries. Quapropter ſecandæ ſunt res, vt in infinitum abeãt
eadem proportione non eadem magnitudine partium
explorata. Si enim acceptam quantitatem primum di-
midiaueris, atq; ſubinde in dimidia alia diſſecueris, id qđ

reliquum fuerit,eandem proportionem non magnitudi
nem ſeruare videberis:quo fit, vt nunquam de futura ſit
materia ſectioni,proindeq; neq; adiectioni. Infinitudo
igitur ineſt in vtriſq; potentia,ſed differunt,nam ſ qui ſe
cat,poteſt quantalubet magnitudine minorem magnitu
105 dinem facere. Qui vero adiicit, non poteſt quantalubet
magnitudine maiorem oſtendere, (nihil enim eſt maius
cœlo)ſed tantam poteſt conficere,quanta poteſt ex di-
uiſione obuerſaria reſpondenteq; colligi. Nam ſi quali-
bet magnitudine liceret maiorem accipere,foret corpus
aliquod actu infinitum:quale etiam Phyſici quidam ar-
bitrati ſunt eſſe. Quia quum corpus infinitum eſſe non
poſsit,neq; poterit quoq; vllum ex adiectione infinitum
conſtitui. Prorſus infinita poteſt eſſe adiectio,ſicut & ſe-
ctio infinita. Infinitū vero ex adiectione corpus eſſe non
poteſt. Ea ratione Plato duo infinita inuexit , magnum
& paruum,quorum alterum adiectioni, alterum ſectio-
106 ni aſsimilauit,atq; illis nominibus ceu per ænigma duas
illas res nobis ſignificauit. Verūtamē duo quum ſtatuiſ-
ſet,neutru vſus eſt in aſsignatione principiorum:ſunt.n.
numeri penes illum principia,in quibus neq; diuidenti-
bus,neq; adiicientibus contingit infinitas. Non diuidēti-
bus,quia ad vnitatem ſoluti conſiſtunt. Non adiicientibus,
quum ille ad denarium vſq; numeros augeri nó vlterius
putet.indeq; ceu in orbem alternando reciprocare ite-
rariq; circulo.

*a Ariſt. uerba quæ huic loco reſpondent, hæc ſunt: Si autem ſe-
cundum accidens eſt infinitum &c. ubi Them. cæteriq; græci expo
ſitores uerbum illud, ſecundum accidens, ab Ariſ. poſitum eſſe aiunt
pro accidente: ipſi nanque uolunt hoc in loco probari infinitum non
eſſe accidens. Simpl. huius eſt ſententiæ, quod Ariſt. nunc quoque
probet infinitum non eſſe ſubſtantiam, ait enim: Dupliciter poteſt
quis imaginari infinitum eſſe ſubſtantiam, altero quidem modo per
ſe, ea ratione ut idem ſit eſſe infinitum & ſubſtantiam: hocq; eſt
priori ratione improbatum. Altera uero modo per accidens, ea ra-
tione ut accidat infinito eſſe ſubſtantiam quemadmodum accidit
inuiſili ut uox ſit: quod nunc Ariſt. refellit. Quam expoſitionem
uidetur Auer. uelle imitari, qua autem ratione adducatur ut ab
aliis expoſitoribus diſſentiat, narrat ipſe: Quia nondum Ariſt. ui-
detur pertrāſiſſe ad oſtendendum infinitum non eſſe accidens, cum
ſtatim alia etiam afferat argumenta quibus probat infinitum ſub-
ſtantiam non eſſe. Ea deinde parte ubi ſic ait, ſecundum ergo acci-
dens eſt infinitum &c. oſtendit infinitum accidens non eſſe. Quòd
ſi hæc idem faceret, bis eadem eſſent repetita, quod uidetur incon-
gruum.*

*b Them. uero græce ὁ μὲν ἀὴρ ψυχρός, τὸ δὲ ὕδωρ ὑγρὸν ait, hoc
eſt aer quidem frigidus, aqua uero humida & hoc idem habet Ariſ.
Quod animaduertens Simpl. dixit, hoc in loco Ariſt. rationem tan-
tummodo contrarietatis, quæ in qualitatibus reperitur habuiſſe, ob
quam ſolam hoc eſt uſus exemplo, nullo habito reſpectu illius cuius
eſſent hæ qualitates propriæ. Vel forſitan, ait ipſe, ex errore librario
rum ita ſcriptum eſt. Sunt tamen quidā qui aſſerant Ariſt. uſum
tum ratione, tum exemplo etiam Anaxi. eiuſq; ea uerba eſſe quæ
ab Ariſt. referuntur.* c οὐ δὲ στοιχεῖον λέγω ὡς σῶμα ὂν ἤδη
κατ᾽ ἐνέργειαν, τοῦτο ἄπειρον εἶναι φημι. *hæc uerba omiſiſſe uide
tur latinus interpres, quæ in græcis tamen codicibus habentur,
quorum ſenſus is eſt. Vnum autem elementum dico quod corpus
ſit iam actu? hoc nanque abſurdum eſſe affirmo.*

*d In latinis codicibus locus hic mendo non caret, in græcis enim
ſcribitur hoc pacto.* νῦν γὰρ εἴ τι τοιοῦτον ἄπειρον ζητοῦμεν. *hoc
eſt, nunc enim ſi tale aliquid infinitum ſit quærimus.*

*e Quærit hic Simpli. quam ob cauſam oporteat ſemper eandem
ſeruare proportionem ne ut ſectio in infinitum abeat, cum nihil ſit
quod uetet, quin uariata etiam proportio in infinitum ſectio abire
poſsit. nam ſi a certa quantitate dimidium abſtuleris, ab eo potes
deinde tertiam partem auferre, a qua poſtea quartam, & hoc pa-
cto in infinitum abibit. Et ſoluit ipſe, quòd ſi eadem ſeruetur pro-
portio, ſemper poterit in infinitum abire: at ſi ea narietur, poterit
conſumi diuidenda magnitudo. Fieri enim poteſt ut diuidendo ean
dem ſemper quantitatem auferamus, ſi proportionem non eandem
ſeruemus: uti ſi ſit quòd magnitudo ſex digitorum poteſt quis ſex
tam eius partem auferre, deinde a parte quæ reliqua erit quintam
eius partem, ac poſtea quartam reſidui auferre: & tunc æquales
ſemper deſecabimus portiones magnitudinis, quo fiet ut uniuerſa
exhauriatur aliquando.* *f Ego uero hoc in loco ſum ancepi. Illud
enim quaſi uerium quomodo Ariſ. eumq; imitatus Themi. de ſectio-
ne ſint locuti, nam ſi eodem modo quo mathe. neſcio qua ratione aſ-
ſeuerauerint non poſſe quantalubet magnitudine maiorem oſtendi:
qualibet enim linea data concedet mathe. poſſe dari maiorem. Quòd
ſi nequaquam de mathe. ſectione uel adiectione ſermonem habeant,
ſed de ea quæ fieri poteſt in corpore ſenſili ac naturali: non uideo
quomodo qui ſecat, poſsit quantalubet magnitudine naturali ſenſi-
liq; minorem facere magnitudinem, cum omnium quæ natura con
ſtat ratio ſit determinata magnitudinis & paruitatis, ſicuti ipſi
aiunt ſecundo de anima. primo etiam libro phyſices auſcultationis,
aperte profiteantur minima naturalia.*

QVo'd ſi recte dicimus: & infinitum ex iugi peren 107
niq; corporum diuiſione & exhauſtione perſpi-
citur, liquido apparet aliud eſſe infinitum, q̃ vt
nonnulli opinātur, qui infinitum id putāt extra quod ca
pi nihil poteſt: nos cōtra infinitum eſſe defendimus, ex-
tra quod ſemper capi aliquid poteſt. Atteſtatur nobis
ea cōſuetudo, quę ſolet eos anulos infinitos vocare, qui
palam fundam'ue nó habent, quaſi in iis ſemper capi ali
quid extra queat: atq; in hoc videntur eſſe ſimillimi infi-
nito. Differunt vero, quia infinitum vtrunq; exigit, & vti
ſemper aliquid extra apprehendi poſsit, & vti nunquam
idem repetatur recurratur'ue, id quod anuli & globi nó
habēt. Eadem ratione neq; numeros infinitos dicemus,
ſi, vt inquit Plato, a denario quaſi reſiliunt atq; recipro-
cant. Si itaq; licet infinitum deſcribere, infinitum id erit, 108
cuius ſecūdum acceptam quātitatē aliquid ſemper extra
licebit apprehendere. Quātitas autem alia modi eſt, alia
numeri. In vtriſq; comperitur infinitas, quia ſemper &
numerum maiorem & diuiſionem vlteriorem licet ex-
trahere. Ideo vero in ea finitione adiecimus ſecundum
quantitatem acceptam, quia me hercle ſecundum ſpeciē
continuum in diuiſione infinitum non eſt, ſed finitum:
quamuiſq; non eadē ſit continue quantitas, eſt tñ ſemper
eadem ſpecies diuiſioni ſubiecta. Nam & id quod eſt de-
ſectū, & id a quo deſecetur, vtrunq; ſemper eſt linea, aut
ſuperficies, aut corpus. Eſt itaque, vt diximus, infinitum
hoc: id vero cuius nihil extra licet prendere, perfectum
potius atque totum, non infinitum eſt dicendum. Ita. n.
definimus totum, vt ſit id a quo nihil abeſt eorum, quæ
ad propriam perfectionem abſolutamq; plenitudinem
requiruntur, vt arcam, vt. hominem: tunc enim demum
ea dicimus tota, quum nihil deeſt, abeſtque formæ. Por
ro id quod in ſingularibus viſitur totis, in eo quoq; per-
ſpicitur maxime quod proprie, & potiſsime, & ſimplici
ter totum eſt. Id autem proprie & ſimpliciter totū eſt,
cui nihil penitus deeſt: huiuſmodi & habetur illud, quod
tum perfectum, tum abſolutum, conſumatumq; nuncu
pamus. Et ſane videntur duo hæc vocabula, totum & 109
perfectum, aut eandem omnino, aut cognatiſsimam ſi-
gnificationem habere. Nam totū vocamus facta ad par-
tes relatione, quarum nulla deſit abſit'ue: Perfectū facta
relatione ad finem & terminum. De eodē quoq; præ-
dicantur perfectum & totum, atq; alterum alterius con-
ſentaneum eſſe dignoſcitur: ita ſi quod perfectū eſt, exi-
tum habet & finem, totum quoq; finem habebit & exi-
tum. Rectius ita Parmenidi, q̃ Meliſſe viſum. Ille finitū

eſſe totum putauit,idq; medio ſpatii libratum atq; ſuſpẽ
ſum: Meliſſus vnum & infinitum res duas maxime repu
gnantes commiſit, non linum lino, vt in adagio eſt. Si.n.
illud totum eſt, cuius nihil extra eſt: infinitum contra cu
ius aliquid ſemper eſt extra, fieri qui poteſt vt omnia
110 vnum ſimul & infinitum? Ita eo errore ꝙ ſimilia & eadẽ
eſſe totum, vniuerſum & infinitum rebantur, eadem inſi
gnia infinito dederunt, quæ toti & vniuerſo cõueniebãt,
translatis illuc prærogatiuis nominum, vt regere, vt cun-
cta complecti, vt continere in ſe omnia diceretur, quæ de
tota proprie afferri & prædicari debuerant. Nam infini-
to vna tantum ratione conueniunt, quatenus infinitum
ceu materia rebus eſt, quæ totę & perfectæ dicunt. Quæ
enim tota perfectaq; ſunt? Compoſita ipſa ſunt, in qui-
bus eſt forma. Sane materia ſeorſum infinibilis intermi-
nata quæ eſt, eadem poteſt & totum & perfectum qua-
dãtenusdici, quia capax ſit & cõceptaculum formę. De
materia vero atq; forma concretum & cõpoſitum naſci
tur. Id itaq; ꝙ materiæ ſola poteſtate tribuitur id eſt, vt
potentia totum perfectumq; ſit, illi non cum adiunctio-
ne atque exceptione potentiæ, ſed ſimpliciter abſoluteq;
de materia prædicant. Atq; ita illa quæ debentur toti, aſci
ſcere infinito & vendicare conantur; quod vero materiæ
inſit, infinito aperte liquet. Nam & magnitudinem ſectio
& adiectio, contraria ſectioni quantitatem ſubiectam, nõ
formam aut ſpeciem mutant, quod & ſupra diximus,
Iam materia non per ſe, ſed a forma habet, vt tota, finita
perfectaq; ſit. Semper vero ab aliqua quauis forma con
tineri videtur, poteſtq; eius aliquid ſemper capi extra ſpe
cies, atq; ob id merito infinita, inabſoluta, & ignota cen-
111 ſetur: quum infinitum omne neceſſario ſit ignotũ. Sed
quo producti ſumus, dixerit quiſpiam, nõne quod maxi
me præter opinionem hominum ſit, infinitum partem
totius potius q̃ totũ fecimus? Qui paulo ante diceremus
infinitum eſſe materiam, materia porro pars compoſiti,
quemadmodum ſtatuæ pars eſt ęs. Sed certe nos q̃ illi
verius rectiusq;, qui magnum & paruum, quæ duo ad
materiam pertinet, infinita cõſtituũt: demumq; fateri co-
guntur, intellectilia quoq; a materia contineri, quia neceſ
ſe ſit omnia ab infinito eſſe comprehenſa: ita fieri, vt ſci-
tæ res atq; cognitæ ab ignoto & indefinito contineantur
112 atq; definiãtur. Ex iis vero quæ nos opinamur, id eſt,
ex hoc quod materiam eſſe infinitum dicimus, & (quod
ſequens eſt) infinitum a toto cõtineri, euenit, vt qualibet
magnitudinem minorem capere videatur licere, maiorẽ
nõ licere. Materia nãq; intra magnitudinem diuiſam in-
cluſa, ſi minorem velis efficere, quaſi minitiarū haſtas, ac
præſtat, vt in infinitum extractio prodeat: ſi maiorẽ non
præſtat, vt prodeat (alioquin mole aliqua externa opus
eſſet) at extra magnitudinem nihil eſt illius magnitudinis
reliquum. Et quum rem forma contineat finiatq;, neceſ
ſe eſt exauctionem crementumq; prouehi hactenus, non
113 vltra q̃ quanta ſit res. Eadem eſt in numeris ratio: nam
eorum poteſt minimus nõ maximus promi. At in ma-
gnitudine cõtrarius modus eſt: nam ſecãtibus diuidenti-
busq; nullum occurrit minimum, adiicientibus cõtra ali
quid occurrit maximum. Quidnam igitur cauſe? nempe
vt ego ſentio, quia numerus ex vnitatibus cõſtat. Nihil.n.
aliud eſt numerus, q̃ vnitates multæ: nam & ternarius bi-
nariusq; multarum vnitatum ſunt nomina. Ex quot au-
tem vnaquæq; res cõſtat, in totidem diuidi ſecariq; po-
teſt: quare & numerus in vnitates ſecabitur, vnitates ve-
ro ipſæ erũt inſectiles. Quicquid enim eſt vnum, in eo
quod eſt vnum, inſectile eſt: & homo vnus in eo quod
homo indiuiſilis eſt, quia nequit in alios homines diuidi.
Quod ſi poteſt in partes ſecari & diuidi, non poteſt in
eo quod vnus eſt. Vnitas plane vſquequaq; & penitus
vna eſt, non enim vnitati tali ſubiecta materia eſt. Quare
oportet in vnitatem cadere ac deficere ſectionem. At
magnitudo nõ ex vnitatibus, ſed ex magnitudinibus con
ſtatuta ſit, vt cum nulla diuiſio ad indiuiſilia vſq; perue-
niat, minimum vtiq; prendi nos poſsit. Per a diuiſionẽ
vero magnitudinis numerus in infinitum exit, quia diui-
ſio illa numerabilis eſt, & omnem multitudinem finitã
excedere eſt aggerando ſubinde, adiiciendoq;. Porro nõ
habet ex ſe infinitatem numerus, ſed ex materia. Quare
omnino omnis infinitas a materia proficiſcitur, & mate
riæ fertur omnis acceptio. Cumq; materia poteſtate nõ
actu ſit, recte dicitur infinitatem quoq; poteſtate eſſe, nõ
actu. Recte & illud tũ ſolum poſſe infinitum eſſe quum
fit: nam & materia diffluit ſemper nec permanet. Nume
rus itaq; a materia mutuatur infinitatem. Ex numero
cõtra non habẽt magnitudines vt poſsint in infinitũ ex-
creſcere. Nam maiora quærẽti extrema mũdi facies oc- 114
currit eo modo, quo in numeris vnitas. At mũdus diffun
di augeriq; nequit, alioquin eſſet aliquid coelo maius. To
tum vero ſi totum eſſe tendit, neceſſe eſt eſſe terminatũ.
Sed ſi vnicuiq; corpori ſemper liceret adiicere, nihil eſſe
totum aut vniuerſum poſsit, ſed infinita quędam & ſen-
ſilis magnitudo, qualem veteres nõnulli .ſ. ſomniabant.

a Si quis numerum ipſum per ſe, & a magnitudine abſtractum accipiat, nonne tunc cuicunque numero poterit unitatem addere in infinitum. Igitur numerus exire poterit abſque magnitudinis diuiſione. Adiectio etiam quæ ſemper fit in numeris, ab his accepta quæ generationi ſunt, utputa in hominibus: numerus etiam cœleſtis motus & temporis, ab aliqua nam magnitudinis diuiſione enaſcitur. Huic dubitationi reſpondit Simpl. non dixiſſe Ariſt. fieri cuiuslibet numeri accretionem in infinitum ex ſectione magnitudinis, ſed eius tantum qui exiſtere & permanere poſsit. Quomodo.n. quod perſiſtere & permanere nequit, crementum ſuſcipere poteſt? & ſolus is numerus permanet, qui ex magnitudinis ſectione prodit: alii uero enumerati neque permanent, nec eſſe habent niſi in opinione uel in imaginatione noſtra: abſtractus.n. numerus ſolo conſtat intellectu. Cœleſtis uero motus, temporis atque eorum quæ generantur & corrumpuntur numeri, ea ratione qua præcedentia corrumpuntur, habent eſſe: partes uero diuiſa magnitudinis permanent. & ex ipſis qua ratione et ipſæ ſunt magnitudines, oritur infinitum ſecundum adiectionem: quæ uero ut unitates accipiuntur faciunt infinitum quod numeris ineſt.

SEd ſcire licet quum infinitum dicimus in magnitu- 115
dine, tempore, motu cõſtare, nõ ita loquimur, vt pu
temus infinitum eſſe genus quoddam, & communem
adeo naturam illorum: ſed ita, vt eo ordine, quem res il-
læ gerunt inter ſe, eodemq; ſint infinitudinem aſſecutæ.
Tempus enim propter motus infinitatẽ infinitum eſt:
nam & a motu habet vt ſit. Motus propter magnitudi-
nem eſt infinitum, quia motus omnis citra magnitudinẽ
verſatur, auctio, diminutio, alteratio, delatio. Magnitudo
ex ſua natura videtur infinitatem adepta, quia in magni-
tudines alias deinceps extrahitur. Cęterũ credamus hæc
in præſentia ita eſſe vti dicimus. Nã proceſſu operis de-
monſtratione clariſsima explicabuntur hæc omnia.

NEq; tamen exiſtimandum eſt rationem hãc, qua 116
oſtenditur nihil eſſe actu infinitum, & impercurſi-
ſile crementum verſus, eripere mathematicis fa-
cultatẽ tractandi de infinito: nõ enim linea infinita opus
eſt illis, quum finita & terminata ſemper vtãtur: ſatis ha-
bent ſi quãtam volũt, obtineãt. Sed ambigat aliquis, ſi fi-
nitus ſit mũdus, primum illud ſpectamẽ Theorematuo
in libro elemẽtorum qui demõſtrauerint? Nam detur iis
diameter mũdi, ſupra quem cõſtitui triãgulus debeat, vbi

nam duo latera trianguli collocabũtur: ſed ſoluitur: Primum, nõ das qualem petũt, (petũt autẽ quæ poſsint extrahi. (Deinde apud Geometram nihil intereſt, ſit ne aliquid extra mundum, nec ne. Cogitatio.n. ſola eſt quæ datam lineam prouehit in immenſum: neq; prætereà neceſſe eſt cõtinuo eſſe actu, quod quis affingit aut cõcipit animo. Forte.n. nõ fuerit in rebus linea, qualem illi affor mãt. neq; corpus item aliquod in tres dimẽſiones fuſum ſine diſsidẽtia aut renitẽtia aliqua. Sed quemadmodum nihil vetat longitudine, latitudine, & puncto indimenſili ſeparatim atq; ſeorſum vti, quãuiſq; nullũ illorũ per ſe ſubſiſtat actu, quia tamẽ fingũtur ſubſiſtere, in cõſiderationem per ſe ſine mẽdacio veniũt: ita & ſub diametri illius cõniẽcio & imaginario incremẽto, vti citra metum culpæ aut falſi poterimus. Neq; abſurdum id ſequitur, quaſi nullus ſit extra cœlum locus, quia liniamẽta illa loci nõ indigẽt. Nõ.n. oĩs linea naturalis eſt, quæ & naturã requirat & locũ Nã mathematicę quædã habẽtur, quarũ veluti locus eſt animus ſpeculãtis. Ideo.n. mathematica dicũtur abſtractu & abiũctu cõſtare: quoniã ab iis quæ in naturalibus corporibus viſitãtur, loco qualitate, tempore, actione, motu affectionibus, & reliquis generibus eximũtur abiunguntur q;. Ipſi per ſe mẽſis atq; ipſa continua æſtimũtur atq; ſpectãtur. Quo'd ſi deſcribẽdo triangulo neceſſaria eſſet menſio loci, is qui locum adimeret, ipſam quoq; demõſtrationem euerteret. Proinde nemo ita dicit, quia linea in hoc loco, aut in illo ſit, neceſſe eſt hoc aut illud ſequi. Quemadmodum itaq; Democritus, quum probare niteretur colorum varietatem nõ natura cõſtare corporibus, ſed ex habitu noſtro reſponſioneq; cõtingere, nihil ſtatuit cõtrarium geometræ, quia coloribus diſciplina illa nõ vtitur: ita is qui locum eſſe infinitũ negat, immo & is qui locum omnino eſſe inficiaretur, nõ eſt impedimẽto iis, qui de lineis commẽtantur ratiocinãturq;. Nã qui locũ auferũt, id auferũt, quo geometrę non egẽt. Quamvero mathematicæ res nõ ſint in loco aliquo cõſtitutæ, Ariſt. adeo declarat: Quãuis (inquit) in loco illę nõ ſint, eſſe tamẽ ex inſtitutione & diſpoſitione noſtra videntur Hæc illæ. Sed cedo quæ nã naturalis aſſertio geometriã poſſe euertere? Illa mehercule opinor, quæ principia & elemẽta inſectilia & minima faceret. Ita diuiſio infinita admeretur, qua adẽpta corruerẽt plurima a mathematicis veriſsime & faciſlime demõſtrata. Quo'd ſi in maiori minoriq; linea explicari eadem poſſunt, quemad modũ & faciũt & fatẽtur mathematici, quid nã per deũ opus eſt maxima? Eſt.n. eadem ſecãdi maximam & minimam ratio, quæ poteſt & extrahi. Ita igitur de infinito agũt, nõ vt de impercurſili ſpatio, ſed vt de linea ea quæ

117 poſsit & extrahi. Eſt itaq; huiuſmodi infinitum, & (vt diximus) ad cauſam materialem refertur. Eſt.n. materia ipſa infinitum, ſi per ſe ſola ſpectetur, vtpote quia in priuatione, (infinitas autem ipſa priuatio eſt) Nõ tamẽ iccirco quia infinitas in materia priuationeq; eſt, materia ipſa per ſe poteſt eſſe diuiſionis illius ſubiectum, ſed corpus cõtinuum ſenſile: nam diuidũdæ res ſubſiſtunt actu. Sed quamobrem dictum nobis eſt diuiſionis infinitatem ad materiam pertinere? nempe quia compoſitum & id quo diuiditur corpus, nõ amittit formam in diuiſione, ſed retinet: ita quum nõ poſsit a forma pẽdere, a materia pendeat. Ac videntur quidẽ veteres infinito vſi perinde atq; materia: ſed diſſentaneũ erat, quũ ita vterẽtur, exiſtimare nihilominus coercere & cõtinere id, cætera nõ cõtineri.

118 Reliquum eſt ad eas aggredi rationes, quibus infinitum non potẽtia modo, ſed actu eſſe defendit: nam ex illis aliæ minus neceſſariæ ſunt, aliæ veras quæſtiones videntur afferre. Nam putare icci rco haberi actu infinitũ aliquid oportere, ne rerũ generatio exhauſtis ſumptitatiſq; principiis procumbat & cõcidat, lubrica & caſſa ratio eſt: quum fieri poſsit, vt materia rerum finita corruptionem vnius generatio alterius vicaria ſubeat, & obitorum loco naſcẽtium pulluler. Ea quoq; 119
fors, ratio quæ dicit finitam rem ad aliquid finiri terminariq; oportere ſemper, tametſi veriſsimilis videantur, facile tñ in hũc modũ æſtimãtibus falſa deprehẽdit. Equidẽ haud cõceſſerim finitam rẽ terminari ad aliqd ſemper: nã ad aliqd terminari nihil aliud, q̃ tãgere cõtra qđ tãgat. Atqui aliud eſt tãgere, aliud finem atq; extremum habere: nam tãgere ad alterum refertur externe, habere finẽ ad ſeipſum interne. Tactus tãgendo conficitur, finis ipſum extremum habẽdo. Quãuiſq; nõnullę res poſsint & habere finẽ & tãgere, nõ tamẽ idem eſt rebus tãgere & finem habere: accidit.n. vt finita quę ſunt, etiam tãgant, vt ſunt omnia quæ nõ tota modo in ſe, ſed partes etiã vniuerſi ſunt: atq; id quoq; nõ in eo quod finita ſunt, ſed in eo ꝙ partes ſunt mundi. Quo'd ſi quid eſt vere ac ſimpliciter totũ, id eſt, ꝙ nullo modo aut reſpectu ſit pars, ſed abſolute totum & ſemper, nimirum extra terminatũ in alio eſſe nõ poterit. Prætereà quocunq; rẽ cõferas habet extremũ & terminũ, nõ itẽ quocũq; cõferas tãgit: nã linea pedalis quouis relata, terminos ſuos habebit, notas & puncta, nõ tamẽ quouis relata etiam tãget, quia linea omnis ſolam lineam tãgit. Proinde quęq; res quocunq; collata ſuos fines tuetur & obtinet, non item neceſſe eſt vt tangat omnia, ad quæ conferre libuerit. Quo'd ſi linea non tangeret lineam, non propterea infinita interminataq; fuerit. Quamobrem non idem eſt finiri rem, & ad aliud extra finiri: ſed neq; numerus aliquis (puta denarius) tametſi finitus, aliquid obiter tangit: nec quamuis per ſilentium ſit finis impoſitus voci, finita illa proinde vox tangere ſilentium poterit. Ii quoq; qui adſtare inane quoddam extra cœlum autumant, quãuis finitum eſſe cœlum putent, non tamen tãgi ab eo poſſe vacuũ illud concedunt: nam ſola ſe corpora mutuo cõtingunt. Sed & indiuidua illa Epicuri corpuſcula, quæ per inane vagari & volitare creduntur, quamuis finita viderentur eſſe, non tamen terminari aliquo extra aut tangere dicebãtur. Alioqnin vir ille tantum tribuebat huic inuento, vt ea quæ vetuſtate collapſa obſoletaq; eſſent, reconcinnari inſtaurariq; diceret, ſubſidio minutularum quarundã aggeſtionum, quibus recreata illa ſibiq; reſtituta derepẽte, alia quaſi ad inſtar ſubditii partus & præſtigiatoriæ ſubiectionis extarent: ſumpto credo de furibus commẽto, quibus ea ſolertia eſt cælandis quæ interueniſſent, vt aliam iis tum ſpeciem, tum formam, & figuram inducãt. Sed de hoc ſatis. Cæterum quum ea terminentur ad aliquid: quorum ſemper extra licet aliquid capere. Id autẽ cuius aliquid ſemper extra licet capere, infinitum eſſe cõceſſum eſt. Nimirum ſi finitarum rerum ea natura ſit, vt ad aliquid ſemper extrinſecus terminentur: ſit etiam earum illa natura, vt infinitæ immenſeq; habeantur. Quare aut efficite vt non ſit idem rem ad aliquid terminari, & licere ſemper extra capere: aut oſtendite infiniti naturã non fuiſſe nobis recte deſcriptam: aut poſtquã hęc præſtare non poteſtis, ne prædicatę (obſecro) rem infinitam poſſe ſemper ad aliquid terminari, niſi mauultis de re finita infinitum dici aſſerriq; poſſe. Sed comparate & conferte (ſi lubet) ea quę dicimus, perſpiciteq; an nobis par vis ſumptorũ ſit. Infinitũ nos vocamus id, cuius extra ſemper aliquid capitur. Totũ & vniuerſum id, cuius extra nihil licet accipere. Totũ igiť quod eſt, nequit eſſe infinitum. Atq; alterã quidẽ propoſitionem etiam ipſi concedunt, hoc eſt, extra totũ nihil haberi, vtpote quod

tum neceſſarium ſit, tum ſuapte natura clariſſimum: alteram oos ſupra certiſſimis argumentis addiximus. Sed ſufficere hæc ad reprehẽſionem & cõfutationem ratio-
75 nis illius exiſtimu. Diſcutiamus nũc id quod obiicitur alia ratione, licere. ſ. quauis magnitudine accepta, maiorem imaginãdo fingendoq́; capere, & adiicere ſemper quãtum quis cogitatione animoq́; cõceperit, neq; poſſe quẽquam etiam id volẽtem conãtemq́;, ita mẽtem & cogitationem abducere inhibereq́;, vt no vlterius prodeat coaceruãdo aſsidue accumulãdoq́;, vſq; dũ moles quædam immẽſa cõſurgat. Sed quamobrem obſecro neceſſe eſt magnitudinem cõſtitui infinitã in rebus, quia viſione ſola cogitationeq́; infinita cõſtari? quaſi vero de nobis pẽdeãt omnia, atq; ita res ſint, prout ipſi cõcepimus. Nã ſi te extra vrbem eſſe cõcipio, ſi celſiorẽ monte, nũ propterea extra vrbem ſis? Num (vt Homero dictũ eſt) verticem mõtis excedas? Amplũ profecto minus atq; præclarum fuiſſent nobis a diis immortalibus iũctũ, ſi omne id, cuius quenq́; cupiditas inceſſeret, ſimul collibitũ fuiſſet affingere id, repreſentareq́; omnino, cõfeſtim nobis extaret. Cõcipiat Hercules ſe præſtãtiorem deo, & ferat ex templo quod cõcipit, ſi quis ea libedine teneatur. Nõ ſunt igitur omnia, qualia ipſi cõcipimus, ſed qualia ſunt pleraq; pauciſsima vouimus. Tempus autem atq; motus nulla vi cogi poſſunt, vt initium aut finem agnoſcãt, (ſubeſt enim vtrinq; infinitudo) nõ tamẽ ſimul nec actu nec tota, quum fluxæ ſint partes illorum caduceq́;. Ex dum fiunt ſuccedũtq́;, tum quaſi tegitur & texitur motus & tempus ad eundem modum. Cõtinuorum diuiſio infinita eſt. Quo'd ſi viſa illa imaginaria uehemẽter quẽ vrgẽt ac torquẽt, ſimus vel periculo liberales, audeamus fortiter, infinitatem demus. Quid ni? Sed imaginariã atq; fictam, quę neq; actum neq; ſubſiſtẽtiam præferat. Nam acrius quidem intuenti videtur neq; imaginatio quoque ipſa infinitudinem aſſequi poſſe, tum quo'd deponit aliquando, tum quo'd finitum ſemper aliquid adiicit, idq; eatenus dum mẽs labore cogitationis affecta laceſsitaq́; deſtituat, manuſq́; faſtidio det.

a Quinq; fuerant adductæ rationes quæ infinitum eſſe probabant, quarum prima ex tempore ducebatur, ſecunda ex magnitudinis ſectione, tertia ex perpetuitate generationis, quarta ex rerum ordine, quinta ex ui intelligendi & imaginandi. ex his tamen tres tantum ſoluit. Huius uero rei rationem innuere uidetur Them. quã Simp. explicat dicens: Primam enim & ſecundam non ſoluit, quia neceſſario probant eſſe infinitum aliquod, non tamen id quod actu ſit, ſed quod potentia: quo'd ſi uero cæteræ in id tendunt ut infinitum actu oſtendant, ideo eas diluit.

Finis libri tertii.

THEMISTII PHYSICES,

LIBER QVARTVS,

HERMOLAO BARBARO INTERPRETE.

1 EODEM Ferme ordine de loco agendum diſputãdumq́; eſt: primũ an ſit, deinde a quẽadmodum ſit, vtrum ſeorſum vt ſubſtãtiæ atq; per ſe, an potius in alio conſtitutus: poſtremo quid ſit. Quãmvero ad inſtitutum noſtrum pertineat ratio hæc, oſtẽdit vetus opinio, quæ alicubi omnia eſſe cõtendit, & quod vſquam non ſit, ne eſſe quidem videri, quod quidẽ nõ procedit. Nam quũ viderẽt ea quæ nõ ſunt, vt Hircoceruus, vt Sphinx, nullibi quoq; eſſe commeare & reciprocare rationem putabant, vt ea quæ ſunt, omnia eſſent item alicubi. Verũ vt in totum illi oberrẽt, fortaſſe tamẽ quia ueriſsimum ſit naturalia corpora, ignem, aerem, aquam, terram, quæq́; de iis cõcreta ſunt, in loco eſſe aliquo oportere: partium phyſici erit de natura loci diſſerere. Iam ſi philoſophus naturalis de motu cõſiderat, motus vero naturalium corporum communiſsimus atq; primus eſt: is qui loco vtiſ profecto vel nomine hoc de loco nobis cogitãdum cõ-
2 mentãdũq; eſt. Quãuis autẽ longe difficillima ea quæſtio ſit, b quum ex ipſa per ſe loci natura, quam haud facile quis ex rebus vtiq́; adiacentibus loco definiat, (quod paulo infra mõſtrabitur) tum vel maxime ea ratione, quod primi viam facimus communimusq́;, nullo quidem initio vel omnino veſtigio veterum, cui poſsit inſiſti, nemine ad hoc qui comperto, qui nedum in ea re paulo plus viderit, ſed ſcite indubitauerit quoq;. Nõ tamen deprecãdum aut ſubterfugiendum nobis id oneris eſt, alioquin non pollicentibus, niſi quatenus vires noſtræ ſufficiant.

AC primum quidem eſſe in rerum natura locum 3
plurimis declaratur euentibus: Cedũt ſuccedũtq́; mutuo corpora, & eo loci vbi aqua inerat, diffluẽte aqua identidem ſubindeq́; aer ingreditur, eodem mehercule modo, quo in vaſculis & doliis cernitur. Ita fit vt idem permanere locus, ſed diuerſa excipi corpora videantur. Ex iis quæ diximus, duo eueniunt: vnum vt locum eſſe oporteat, alterum vt neceſſe ſit ab iis corporibus quæ locantur, diuerſam rem locum haberi.
Præterea quum corpus omne ſi non detineatur præpe- 4
diaturq; in ſuum quodq; locum impenſe commigret, ignis in ſublime, terra in imum, palam fit non modo locum eſſe ſimpliciter abſoluteq́; ſed & peculiares veluti vires quaſdam eius haberi, eaſq́; loci videri & eſſe diſtantias differentiaſq́;, ſupra, infra, dextrorſum, leuorſumq́;, ante, retro verſus, quo videlicet corpora moueantur differanturq́;. Neq; credat quiſpiam huiuſcemodi locorum diſcrimina varietateſq; ex noſtra tantum inſtitutione

a Tria proponit Ariſt. inquirenda de loco, an. ſ. ſit, quemadmodum ſit, & quid ſit: quid autem ſibi uelit per primum et ultimum, nulla eſt ambiguitas: circa tamen ſecundum, aliqua eſt diuerſitas inter expoſitores. Them. enim quem commen. inſequitur, referunt illud quemadmodum quo locus eſſe habeat. uidelicet nunquid per ſe eſſe habeat ueluti ſubſtantia, uel in alio ut accidens. Attamen Simp. hoc in loco quemadmodum ſit locus exponit, hoc eſt, quæ inſint ipſi: quaſi uelit quod hæc ſit quæſtio quæ tertio loco collocatur ſecundo poſte. quæ ea. ſ. inquirit quæ rei inſunt: unde & quærit ipſe, cur eſt quod Ariſt. quemadmodum ſit præpoſuerit ipſi quid ſit? cum ordo ſit in eis contrarius, ut ſecundo poſte. manifeſtum eſt: aitq́; ea ratione hoc factum eſſe, quia ſæpe ex his quæ rebus inſunt deducimur ad cognoſcendam earum ſubſtantiam. Verum inferius ubi de uacuo agit idem Simp. inſequens Aſpaſium, quid ſit & quemadmodum ſit, quaſi ſint idem exponit.

b Huius loci hæc eſt fidelis interpretatio: nam ſiquis ea omnia quæ loco inſunt conſiderauerit non utique ex ipſis. &c. id eſt. οἰν ἂν ἐξ ἁπάντων ἔχοι τὸν αὐτὸν ὁρισμὸν ἀποδοῦναι. hoc eſt, poterit eandem afferre definitionem.

ne creari pendereq́;adeo, ſed (quemadmodum ſumus
& præfati) ab ipſa plane natura inuentas, collocatas , &
5 affirmatas ſciat. Quomodo autem hæc differant,non im
pendio obſcurum internoſcere . Nobis nanque idem
plerunq́; eſt & infernus,& ſupernus locus. Nam ſcandu-
læ imbricamentaq́; ædium,quæ modo nobis meditullio
impluuii agentibus ſuperna ſunt,commodum aſcenden
tibus tectum,fient inferna : & columna , quę nunc eſt a
dextra,ſi me conuertero,puncto fiet a læua. At ſitus na-
tura diſpoſitos,præfixos & conditos ipſi corporum na
turalium motus atque impetus produnt & detegunt, vt
ſupernus is ſit,quo ignis & leuia cõuolant:infernus,quo
glebulenta & grauia proſternuntur & corruunt. Et her
cule hos locos natura non ſolum maximo interuallo di-
ſpeſcuit,ſed etiam viribus & poteſtate ſeiũxit: quod qui-
dem inde datur intelligi,quia ſinguli ſuas & maxime dif
ferentes quoq; naturas tum recipiant tum conſeruent.
Sed & q̃ non ſit locus idem qui de ſtatu noſtro inſtitu-
tioneq; naſcitur cum eo,qui natura præſcribitur,mathe
maticæ res affatim oſtendunt Illæ neque locum habent,
neque mouentur vllatenus , quia per ſe non ſubſiſtunt:
de noſtro tamen habitu reſponſuq;,tum a dextra,tum a
leua intelligi poſſunt & fingi: non ꝙ locum natura ſint
vllum adeptæ , dextrum læuumue , ſed ꝙ intelligantur
tantum de eo ſitu poſitę. Et quemadmodum eas res ima
ginatione cogitationeq; abſoluimus & ſeparamus a mo
tu , & qualitatibus reliquis : ita & locum & reſpe-
ctum huiuſmodi quem illis natura non addidit , ſolum
imaginando tribuimus . Nam ii qui vacuum introduce-
re nitebantur,tanquam locum quendam ſubſitum id re-
6 bus volebant.Quid enim ſi vacuum ſit,eſſe aliud poteſt
q̃ locus corpore deſtitutus viduatusq́;?Quãuis autem ſa-
tis hæc ſint ad communiendum id quod ſumus agreſſi,
non eſt tamen poetarum authoritas in ea quoq; re con-
temnenda inſuper poſt habendaq́; penitus.Heſiodi , in-
quam,qui omnium primus nobis commẽdauit & pro-
didit locum . Nihil enim aliud per naturam illam hian-
tem,(quam Chaos & patorem appel lat) quam locum
& in habitaculum rerum intelligi voluit: perinde ac re-
bus præcauendum eſſet protinus aliquo,in quod recipe
rentur atq; reconderentur. Atq; hic ex eorum numero
videtur fuiſſe vnus,qui res omnes alicubi eſſe arbitraban
7 tur. Quo'd ſi locus eſt,ita vt Heſiodo viſum,profecto ea
natura erit admiratione & ſpectatu digniſsima. Nam ſi
rebus omnibus primum ſuppoſitus & ſubiectus eſt lo-
cus,neceſſario ſequitur rerum primũ fuiſſe comparuiſ-
ſeq́; locum propterea nihil ſine loco fuiſſe: locum con-
tra,& ipſum chaos ſine reliquis rebus aliquando adſtitiſ
ſe:ita & tempore & natura præceſsiſſe. Nam loco ſubla-
to reliqua continuo pereunt,non item quæ in eo conti-
nentur ademptis ipſe perimitur:vt etſi ignis interſtingua
tur,non abolitur propterea & locus . Quare ſi rem eſſe
nihil aliud eſt,q̃ alicubi eſſe , loco vtique corrupto , res
quoque locatæ obiter interibunt.

8 SEd cauendum eſt,ne dum vltra q̃ ſit par loci natu-
ram honeſtare illuſtrareq; tendimus,tanquã frigiu-
ſculi rideamur,alioquin magnis viris e regione pu-
gnantibus:quorum rationes prætermittendæ nec ſunt,
quibus illi nedum vt æquiorem vllam ſententiam præfe
rant,nihil loco relinquunt,ſed penitus de rebus extermi
nant & interdicunt eſſentia. Proinde incomminantur,
ſimul quis attẽtauerit quid ſit locus afferre,coactum re-
cãtare & cõfiteri nõ eſſe. Nam primum deſigna(inquint)
nobis,in quo nam genere locum collocaueris . Nonne
liquet in genere corporum? eſt enim locus inter dimen-
ſiones ſuſus. At ſtatim abſurdiſsimum illud ſequitur,cor
pus in corpore recipi , & duo corpora eundem locum
accubare occupareq́;.Nam ſi & locus & id quod recipi
tur,corpora ſunt in dimenſus ęquales attenſa: nimirum
bina ſimul corpora ſingulis locis aſsiſtentur collocabun
turq́;.Quod portẽti maxime cognatum atq; affinie me-
ditationibus Chryſippi Zenoniſq;, veteres tanq̃ apertiſ-
ſimum maximumq; mendacium conſone diſploſerunt:
quod & pleriq; dicato ſeorſum opere amoliri & confu-
tare ſunt conati. Præcipue vero Aphrodiſienſis Alexan
der in libris iis:quos de mixtione compoſuit , paſsimq́;
vtcunq́; incidit mentio in reliquis rerum naturalium cõ
mentariis,quorum lectionem volẽtibus adire promptũ
ſit rationes illas ediſcere. Et Hercules ſi corpus non ſit
locus,haud plane videre ſe quid demum eſſe aliud poſ-
ſit:nam diffundi in tres dimenſiones ſolius eſſe corporis
proprium. At aqua dices,poſt aerem locum recipit: ita 9
locus eſſe per hæc oſtẽditur. Sed attende vt ex hoc quo-
que diſſentanea quædam incurrant:Quum aquam exci-
pit locus is,vbi aer fuerat antea,manifeſtum eſt ſuperfi-
ciem quoque aquæ receptam eſſe ad idem exempli,quo
recepta aeris fuerat . Si ergo ſuperficiem recipit,lineas
quoq; & puncta recipiet . Quare locus erit vt corpori-
bus,ita & punctis ſuus. Sed hoc eſt impoſsibile , ꝙ locus
puncti non diſtet a puncto,nec locus lineæ ſuperficieiq́,
a linea itẽ & ſuperficie diſcrepat. Quid enim ſit per deũ
ſuperficiei locus præter ſuperficiem aliud? & maior qdẽ
ſuperficie locus eſſe non poteſt. Ea enim parte qua ſu-
perficiem vinceret excederetq;, nihil ſuperficiei vtique
contineret:& fortaſſe (quod in tranſcurſu dixerim) lo-
cus ſuperficies eſt. Quo'd ſi lineæ locus non differt a li-
nea,& is qui ſuperficiem recipit,nihil eſt præter ſuperfi
cies,& is qui continet punctum ipſemet punctus eſt:effi
citur,vt quum corpus aliquod aliquo in loco recipitur,
locus ille ſit corpus. Præterea vnaquæq; res aut elemẽ- 10
tum eſt,aut ex elementis cõditum:(Atq; hoc veriſsimũ
impromiſcue atq; ſimpliciter eſt,ſiue de corporeis, ſiue
de incorporeis loquamur.)& corporum corporea ſunt
elementa,incorporea incorporeorũ:atqui neutrum ho-
rum eſt locus. Primum enim inter incorporea cooptari
& collocari nõ poteſt,quia dimẽſum & magnitudinem
præfert. Nec inter corpora,ꝙ (vt diximus) in illo corpo
ra receptantur. Iam locum eſſe initialem , & primam 11
rerum putare,& tanquam originale principium omni-
bus,hominum eſt parũ cõſiderate loquẽtium , & in ma-
ximis rebus errãtium . Nam quo pacto principium eſſe
voluerint,num vti materiam? At quid nam videtur de lo
co , tanquam de materia conditum cõſtitutumq;. num
vti formam? num vti cauſam mouẽtem? num vti finẽ? At
profer quiduis horũ,qui cõſtet? Sed & Zenonis ratio ſu 12
perponẽda non eſt: Si fuerint res(inqt)in loco oẽs, fore
vt ipſe quoq; locus in loco ſit , & huius etiam loci alius
ſubinde locus , atq; ita deinceps in infinitum aliũ conſti-
tuãtur. Si quis vero vacuũ, vt nõ eſt ita de rebus etiã tol- 13
lat,palam eſt ſi fuerit locus, non eſſe illum ſine corpore
futurum,ſed fore vndiq; verſus pleniſsimũ & cõfertiſsi
mum in plenum. Qui locũ defendũt,quid ſtatuẽt de re-
bus iis quæ augẽtur & creſcũt? iis quãtum adiicitur cor-
poris,tãtum accidit & loci:nã & totæ cõtineri & recõdi
cernũtur. Neceſſe eſt itaq; maiorem effici locum, & vna
cum corpore intumeſcere & gliſcere. Sed quonam mo-
do,aut vnde ampliabitur locus , difficilis explicatures
eſt. Recte igitur initio dicebamus eum , qui loci naturã
reddere tentauiſſet, periclitaturum ne locum non eſſe
fateri maxime cogeretur,

SAne nos alia via agreſsi , duplicem locum eſſe com
perimus : alterum primum , non primum alte- 14

rum ſed qui quo'd medio alio locus ſit , locus per
aliud commode appellabitur . Sicque per aliud lo-
cus eſt is, qui pluribus corporibus eſt communis.
Primus autem qui ſuus cuiq; cõſentaneus adęquatusq;
habetur.quod hoc exempli patuerit: Domus, vrbs, ter
ra,aer,cœlum non ſunt loca prima,ſed per aliud.Is vero
qui nihil præter te amplectitur ambitq;,locus is primus
eſt tuus , quia propter hunc locum,qui primus & tuus
eſt,dũtaxat vera ſunt quæ de locis non primis dicuntur.
Iccirco enim verum eſt te domi eſſe , quia in loco illius
aliquo tibi æquato poſitus conſtitutusq; es : & in vrbe
propterea,quia domi: & in terra itidẽ, quia in vrbe.Sed
ſi proprius locus eſt is,qui primus cõtinet ambitq; cor-
pora,neceſſarium eſt,vt locus ſit tanquam extimũ quid-
dam limes,finis,ac terminus,vtpote quo primũ corpora
definiantur & terminentur . Nam quũ nihil ſit medium,
non poteſt dici ad aliud primum corpora terminari , &
ad hunc proxime Dicet quiſpiam, ſi locus eſt terminus
primus & proximus rei, qui diſtinguetur a forma ? Eſt
enim forma prima,quæ terminat definitq; corpora , &
quæ magnitudines ad ſubiectam materiam accommo-
15 datas habileſq; impartit. Sane ſi hoc reſpicias, locus vi-
debitur forma eſſe:ſin vero alia quædam accidentia loci
conſideres,ad naturam materiæ perpenſius declinabit.
Videtur enim [a] locus eſſe corporis & magnitudinis ſpa
cium:quæ conditio in materiam quoq; conuenit. Ea nã-
que quum per formam finitur contineturq; ſuperficie-
bus & terminis,magnitudo & ſpacium quoddam effici-
tur. Et ſuapte quoque materia ſpacium eſt,quãquam fi-
nibus exẽptum,indiſtinctũ,interminatumq;. Si.n.a glo-
bo ſphæra'ue terminos & affectiones remoueris , nihil
prꝍter materiam ſpaciumq; illud merum abſolutumq;
reſtabit . Nec enim exiſtit conſtatq; terminis ſpacium,
ſed finitur terminis. In terminis quoq; nõ eſt, ſed in ſub-
iecto . Ex hoc locus videri ſimillimus materiæ poteſt:
alioquin cognatio quoq; illa non tenuis fuerit, ꝙ quem-
admodum materia,item & locus,formas,ac ſpecies mul
tas quæ corporibus inſunt,vnus idemq; ſuſcipere conti-
nereq; videantur. De ea potiſsimum ſimilitudine motus
eſt Plato,vt idem eſſe materiam & locum in Timæo aſ-
ſeueraret.Id enim [b] quod formas alternatim ac ſucceſ-
ſu reciperet,modo ſyluam(id eſt,materiam)modo con-
ceptaculum(id eſt ſedem ac locum)vocabat: ceu vna re
multis nominibus dicta ſignificataq;. Veruntamẽ aliter
in Timæo, aliter in iis quæ Agrapha inſcribuntur, ediſ-
ſerit de conceptaculo. Illic materiam præcipientem par-
ticipantemq;,hic numerum.i. magnum & paruum eſſe
conceptaculum rebus & formis omnibus ſtatuit: Per
hęc (vt dixi) videri poteſt,materia eſſe idem & locus. Ac
16 cæteri quidem ferme omnes locum eſſe aliquid putaue
runt. Solus [c] Plato auſus eſt non ſolum dicere locum eſ-
ſe,ſed etiam finire quid eſſet: quãquam id parũ proſpe-
re, translationibus agens;non proprio ſermone naturã
eius indicans reuelanſq; . Liquido igitur conſtare arbi-
tror locum, ſiue quis materiam eum putet eſſe, ſiue for-
mam,tractatu vtcunq; per difficilem videri , vtpote in
quo noſcendo ad principia recurramus,quorum ſpecu
latus per ſe altiſsimus eſt,& haud facile cuiuis adeudus,
quia conamur ſeparatim cognoſcere ea, quæ ſeorſum co
gnoſci non poſſunt. Porro fieri non poſſe, vt forma aut
17 materia locus ſit, non eſt impendio laborioſum oſtẽde-
re: Forma & materia ab ipſa re ſeparari non poſſunt,lo-
cus poteſt:vbi enim aer fuerat, per viciſsitudines nunc
aqua,nunc terra,nunc denuo aer inuehitur:non enim lo
cus aliquid corporis eſt,non pars,non affectio,non habi
tus,non poteſtas. Nam huiuſcemodi qualitates a corpo-
re non exoluuntur, locus exoluitur . Hercules videtur
vaſi eſſe ſimillimus:eſt enim vas locus translatilis,& ip-
ſum quoq; nihil eſt rei. Igitur dixerit quiſpiam , locum
non eſſe contenti locatiq; corporis accidens,iccirco quia
ſeparatur a corpore:an ita ſoluitur , vt eſſe in loco , acci-
dens ſit inſeparabile corporis , locus non ſit locati cor-
poris accidens, ſed plane illius cuius ſuperficies atq; exi-
tus eſt. Materia autem eſſe nequit locus alia etiamnum 18
ratione, ꝙ quum materia contineatur,continere cerni-
tur locus. Iam deforis externusq; locus eſt , materia &
forma interna. Plato vero qui contendit oſtendere locũ
eſſe materiam,non videt ſe, ſi ita ſentiat , ſuas illas ideas
numerosq; ſpecificos in loco eſſe conſtituturum , quia
vt dixi)materiam ſubiectam numeris facit,quam ille in-
terim magnum & paruum , interim participationem &
præceptionem appellitat. Præterea ſi res quæ mouen- 19
tur in locos proprios feruntur. in materiam & formam
nulla res fertur,quia ſecum & intra ſe continet vtranque
naturam, certe neutra locus erit . Equidem libenter pol
diſcerem,qui fieri poteſt,vt corpora ſi locum,(id eſt,ma
teriam & formam)intra ſe continent moueãtur:& quo-
modo locus ſupernus infernus diſtent,vt ad ea loca defe
rantur: etiam quomodo in iis futurus ſit motus . Et in
materia & forma quidnam ſupra?quidq; infra?Quæren
da enim & aſsignanda ſunt loca,ad quæ corpora natura-
liter deferuntur . Quo'd ſi materia forma'ue locus ſit, 20
quum materia & forma motu corporum moueantur,
ibiq; adſint vbi ipſæ res adſunt & corpora , primum ſe-
quitur illud abſurdum,moueri locus poſſe: deinde quo-
modo elabentur,ne locum eſſe in loco concludant? Si.n.
tunc in loco corpus eſt, quum hinc illuc aut contra de-
fertur, profecto & locus corporis eſſe in loco videbitur,
ſi ipſeq; ſimul cum corpore deferatur . Præterea cum
vicibus corpora permutentur , aer in aquam , aqua in
aerem abeat,ſi formam eſſe putaueris locum continuo
locum fateberis poſſe corrumpi,quia & formę in tranſ-
mutationibus & conuerſionibus corrumpuntur. At quę
nam ſit loci corruptio,difficile eſt afferre,vel fingẽdo.
Aut ſi materiam eſſe locum dicas,cur aqua recens pro-
genita non in aeris loco maneat,quippe qui iam vanue-
rit:in aeris materia maneat , quippe quæ incorrupta ſit
ſemper,atq; vt inquit Plato, vna atq; eadem manens diſ
ſerentium formarum ſignaculis & impreſsionibus ex-
culpatur.

a Simplic. aperiens locum præſentem in hunc fere modum ſcri ptum reliquit: Videtur equidem locus eſſe ſpatium illud, quod ma gnitudinem ſuſcipit: ea enim magnitudo in loco eſt, quæ eſt ſpecie ſua terminata, in qua duo poſſunt perſpici et conſiderari. Primum eſt ſpatium interminatum , quod intelligere poſſumus ut remotum & abſolutum eſt quocunque termino, cæteriſq; accidentibus quo rum ſuſceptiuum eſt : alterum uero eſt ſinis terminus'ue illius ſpa tii interminati , qui quidem ipſum continet terminatq; : is autem forma eſt: at id quod ab hoc ſequeſtratum intelligitur , aliud nihil eſt quàm materia, uel quod idem eſt dicere ſpatium. horum deinde occaſione mouet idem Simplic. Id dubium, dicens: Magnitudinis.n. ſpatium quantum quoddam eſt, ſed quantum forma eſt: cur ergo ipſum materiam appellat Ariſtoteles? in qua quidem re controuer ſia eſt inter Alexan. et Simplicium. Alexan. enim ſpatium omne quod magnitudini et quantitati attinet, formæ attribuere uidetur, cum ait ea quæ hoc in loco de materia dicuntur, non eſſe accipien da ſicuti ea quæ ab exacto examine auctoris prodeunt, ſed tãtum modo tanquam opportuna ad oſtendendum propoſitum. Simpl. ue ro omnino contendit materiale illud ſpatium, neque proprie quan tum eſſe, neque formam, niſi eius formæ quæ magnitudini et quan titati attinet, fiat particeps: ſed tantummodo eſſe fuſionem quan dam interminatam indefinitamq;: et conatur oſtendere in hac eau

dem ſententia Ariſto. eſſe qui ait : Eſt autem id ipſum materia et infinitum ſeu interminatum . Annotat etiam idem Simplic. tanquam correlarium quoddam , non eſſe credendum ſpatium id corporeum, quod ut magnitudo aliqua & quantum habetur: aut illam multitudinis ſecretionem quæ in numeris reperitur , ab ipſa materia in corporibus haberi : ſed eam ſolummodo diſtractionem diffuſionemq́ꝫ & interminationem, qua materialia ab immaterialibus differunt.

b Hæc ſunt Themiſt. uerba in hoc loco : τὸ γὰρ μεταληπτικὸν τῶν εἰδῶν ὅπερ ὕλη, καὶ τὴν χώραν, ὅπερ ἐστὶν ὁ τόπος, ταὐτὰ λέγει. καίτοι τὴν ὕλην ἄλλως μὲν ἐν Τιμαίῳ φησὶ δέχεσθαι τὰ εἴδη, ἄλλως δὲ ἐν τοῖς ἀγράφοις δόγμασιν. ἐκεῖ μὲν γὰρ κατὰ μέθεξιν, ἐν τοῖς ἀγράφοις δὲ καθ᾽ ὁμοίωσιν. *quorum hæc uidetur fidelis interpretatio. nam id quod formas recipit, quod quidem materia eſt, & ſedem quod eſt locus ipſe, eadem eſſe aſſeuerat. Veruntamen aliter quidem materiam ait in Timæo recipere formas, aliter in ſententiis agraphis. nam ibi participatione, in agraphis uero ſimilitudine.*

c Themiſt. & Alexan. Platonem accuſant , quod translationibus ſit uſus cum materiam ſedem uel locum appellat , dixeruntq́ꝫ allegorias. merito ab Ariſt. carpi in hac re: nam conſentaneum erat ut prius aperiret, quod eſſet proprium loci ſignificatum, ut eſſet doctrina apertior ſi eius nominis tranſlatione erat uſus, quod tamen nuſquam feciſſe comperitur. Attamen Simplic. Platonem defendens eum non tranſlatione uſum eſſe ait in nomine loci ſub communiori quodam ſignificatu accepiſſe, qua ſcilicet ratione id ſignificat quod eſt alicuius ſuſceptiuum, quemadmodum & Ariſt. animam locum ſpecierum appellauit.

22 HActenus ambigendi rationes attulimus . Ab his
quot modis res dicatur in altero , eſſe exponen-
dum uidetur: id enim pertinere maxime ad demonſtra-
23 tionem præſentem putamus. Ac primom quidem vnũ
ſignificatum id eſt , quo digitus dicitur in manu eſſe , &
pars omnis in toto. Alter inuerſa vice, quo totum in par
tibus, vt os in oculis, fronte, naribus, bucca. Tertius, quo
ſpecies in genere, vt homo in animali. Quartus, quo ge-
nus in ſpecie, vt in homine animal . Neque mirum vi-
deatur , ſi in homine eſſe animal dicitur , quaſi id quod
plus eſt, in eo quod minus eſſe non debeat. Nam ſi acri-
ter inſpexeris, inuenies animal tanquam partem in ho-
mine, proindeq́ꝫ in hominis definitione includi compre
hendiq́ꝫ animal. Quintus, quo forma eſt in materia, vt le-
ctus in ligno, & ſanitas in temperatura calidorum frigi-
dorumq́ꝫ, Sextus, quo in rege intelligitur poſitus rerum
græcarum ſtatus, & quo demum in primo aliquo mouẽ
te gubernanteq́ꝫ dicuntur aliqua eſſe collocata: quale eſt
illud Homericum: Hæc Iouis io genibus. Septimus, qui
ad bonum & finem pertinet, vt quum dicimus omnia in
felicitate & beatitudine poſita. Sunt & alii modi quibus
res eſſe dicuntur in altero, *a* ſed omnium quos enumera
uimus , & quos prætermiſimus , illæ eſt maxime pro-
prius atq́ꝫ præcipuus, quo res in aliquo tanquam in vaſe
& loco deſita conſtitutaq́ꝫ dicitur. His ita explicatis id
quod eſt conſequens inueſtigemus: Sitne quippiam in
vlla re, ita vt in ſeipſo. Et vtrum modus hic ſub aliquem
eorum cadat, quos prætermiſimus: an hoc omnino eſſe
non poſsit. Porro veriſsimum eſt, omnia aut nullibi eſſe,
24 aut in altero . Sed quonammodo inquies ? Vſualis illa
locutio recipitur , qua ſolemus plerunq́ꝫ in ſeipſo eſſe
quem dicere. Sed ſcire licet hominem non primo , ſed
per aliud in ſeipſo eſſe poſſe. Ex eo enim quod homi-
nis anima in corpore hominis collocata eſt, totiusq́ꝫ ho-
minis pars in alteram partem recepta, fieri poteſt hoc ar
gumento, vt eſſe quid io ſeipſo dicatur idcirco, quia pars
in parte ſit conditę: nam & animal propterea ſuimet mo
uens habetur, quia pars illius altera moueat, altera mo-
ueatur . Alio modo arbitrari totum in toto eſſe , pror-
ſus eſt diſſonum . Quod ſi quis ruſtice vrgeat non dice-
re ſe animam eſſe in corpore collocatam , ſed ipſum
prorſus animal in ſeipſo prorſus, is videtur conſuetudi-
nis licentiam ignorare , quæ efficit vt pleraq́ꝫ a partibus
commode & apposite denominentur. Quemadmodum
itaq́ꝫ petaſatum calceatum ue dicimus Socratem, non ꝙ
totum corpus calceo petaſo'ue indutum ſit, ſed ꝙ tãtum
pedes iniecti munitiq́ꝫ habeantur: ita & animal in ſeipſo
eſſe conſueuimus dicere, quoniam pars altera intra par-
tem alteram animalis condita conceptaq́ꝫ eſt . Eodem
exemplo poſſumus amphoram, hoc eſt, vas illud fictile,
quod cum ipſo vino ſit, dicere in ſeipſo eſſe, eo quod in
vaſe vioum includitur, non ꝙ ſeorſum , aut vas in vaſe
ſit, aut vinum in vino. Prohinc non ſimpliciter abſolu-
teq́ꝫ, ſed per aliud & ſecundum partem in ſeipſa res fue-
rit. Pleraq́ꝫ autem per aliud eſſe dicuntur in aliquo: eſt 25
enim in homine albedo , ideo quia in corpore eſt , & in
corpore propterea, quia in ſuperficie eſt. *b* At in ſuper-
ficie non per aliud amplius, ſed per ſe immediateq́ꝫ fue-
rit. Verum tametſi in ſuperficie ſit primum albedo, nõ
eo tamen iudicanda eſt eadem res albedo & ſuperficies,
ita vt ſequi poſsit in ſeipſa rem eſſe: alia ſiquidem defini
tio ſuperficiei, alia albedinis & coloris eſt. Item, defini-
tio animæ diuerſa eſt a definioone ſcientiæ, atqui ſcientia
primum in anima haberi dicitur . Eſt enim in homioe
ſcientia idcirco, quia primum in anima. Demum ſi ſin- 26
gula percurreres, & æſtimare velis, reperies definitionẽ
recipientis rei alienam eſſe a definitione receptæ . Quod
quum ita ſit, quo pacto eſſe in ſeipſo quippiam poteſt?
alioquin a ſeipſa ipſam rem eſſe diuerſam & alienam
oporteat. Eſt ne in ſe res aliquo eorum modorũ , quos
retulimus? Et hercules quæcunque recipiuntur, in re di-
uerſa recipiuntur. Nam totum quod videtur eſſe in par-
tibus, non dicimus eſſe in ſeipſo: aliud enim eſt totum,
aliud partes ipſæ . Totum eſt vnum & ſibiipſi idem.
Partes & plures ſunt, & differentes. Sed neq́ꝫ ratio ipſa
quam diximus, ſinit rem eſſe in ſeipſa vllam, quia defini-
tiones, & naturæ eius quod eſt primum in aliquo, & eius
in quo primum eſt aliquid , proculdubio differentes &
diſcrepantes habentur. Quare ſi quid in ſeipſo eſſet, na-
turas & definioones pugnantiſsimas ſubiret: immo eſſet
illa ipſa quę pugnant. Sed quemadmodum nequit eſſe,
vt vinum ſit amphora fictilis ſimul atq́ꝫ vioum: aut e di-
uerſo, vt amphora fictilis ſit vinum ſimul & amphora,
ita nequit eſſe, vt in ſeipſo ſit quippiam . Verum vt ante
dictum eſt, eſſe in ſeipſo aliquid penes ſecundumq́ꝫ par-
tem poteſt, ita vt totius amphoræ pars. i. ipſum vas ficti-
le vinum excipiat, noo ꝙ ſi ipſum vinum , ſed res a vino
diuerſa, pars. i. vinum in vaſe ipſo excipiatur , non ꝙ ip-
ſummet ſit vas, in quo ſit, ſed ꝙ in re altera & a ſe omni-
no diuerſa, tãquam in vaſe collocetur. Semper enim de-
finitio eius quod in altero eſt, diſtat ab ea , quæ eſt eius,
io quo eſt alterum. Quemadmodum ergo in ſeipſo ipſe
nihil per ſe poſsit, conſtare de ſupradictis rationibus pu
to. Quàm uero neq́ꝫ per accidens eſſe in ſeipſo res poſ 27
ſit , peruincemus hoc modo. Illud prius notauerim, nõ
idem intelligi cum per partem , & cum per accidẽs dici-
tur: quiſq́ꝫ vtrunq́ꝫ per aliud ſit, *c* per plurimum tamen,
vtrum afferas, intereſt. Animal per partẽ obtuitur, quia
oculi quibus officium obtutus abſoluitur, pars ſunt ani
malis . Per accidens fluctat malus in naui, quia in naui
quę fluctibus iactatur, accidit malus. Albedo quoq́ꝫ quia
motu hominis in quo eſt mouetur, penes accidẽs dicitur mo
ueri. Atq́ꝫ ii duo modo habentur, quibus res per accidens
dici exiſtimantur. Primus quum pars afficitur affectio-

ne totius, alter quum accidens afficitur affectione ſubiecti. Vtrum genus accidentis afferimus, quo quid in ſe ipſo eſſe per accidens poſsit? Quod equidem ſciẽtiã, plane video neutrum, alioquin ſit neceſſe, alterũ aut ſuimet, vt pars, aut vt accidens fiat, quod quidẽ ſupra captum cogitationis eſt. Atque ita quidem ſi aliquid eſſe accidens in ſeipſo poſſet, nulla ratione alia poſſet, niſi q̃a vel pars eſſe vel affectio ſuimet poſſet. Eodem modo amphora in ſeipſa per accidens eſſe non poteſt, niſi aut pars aquæ ſit, aut accidens amphora. Nam ſimulatq; aqua collocata eſſet in vaſe, ipſum quoq; vas, quod aut pars, aut accidens fuiſſet aquæ, in ſeipſo vtiq; collocaretur. Hoc vero perridiculum eſt, atq; ſequitur duo corpora eſſe eodem in loco futura, tum vas quod in ſeipſo eſſet, tũ aqua quæ contineretur in vaſe. Verum de his ſatis. Ex horũ mo-
28 dorum explanatione Zenonis cauillus facile diſſuitur, quo ille vtebatur ad demõſtrandum ſi locus aliquid fuiſſet, in alio loco ſubinde locum eſſe oportuiſſe. Prorſus vt dixi, res in aliquo eſſe [d] multifariam poteſt intelligi, eritq́; locus nimirum ipſe in aliquo, vtiq; non in loco. Is enim qui proprie locus eſt corporis nobis obducti, & circũdati, & abiectis eſt vltimum. Eſſe vero in aliquo dicitur locus. i. in corpore eo, cuius ipſe pars atq; extus fuerit, non tanquam in loco, ſed tanquam in toto. Nam & ſanitas in aliquo eſt, in temperamẽto. ſ. calidorum frigidorumq́;, nõ tanquam in loco, ſed tanquam in corpore, cuius eſt habitus. Caliditas item atq; frigiditas in corpore, nõ vt in loco, ſed vt qualitates eius & affectiones habentur. Ita & locus in aliquo ſit, dum non ita vt in loco: alioquin diſſentaneum fuerit eam rem in infinitum extrahere. Sed ſatis hactenus indubitatum diſputatumq́; in
29 contraria eſt. Nunc decernendi ſententia & fiducia inſumenda.

a Vndecim enumerantur in præſenti modi quibus res in altero dicitur. Hic uero tantummodo octo, quod ob id eſt quia quidam ibidem in duos diuiduntur, (ut ait Simplic. qui in unum hoc coguntur: ſicuti modus ille quo forma in materia, & accidens in ſubiecto eſſe dicitur: ſimiliter quo aliquid in uaſe uel in loco. Omiſit præterea in præſentiarum modum quo aliquid eſſe in tempore dicimus: quapropter? forſan quia de tempore nondum egerat. Inter hos autem modos propriiſsimus eſt is, qui ad locum refertur: quia eſſe in aliquo proprie uidetur importare eſſe alicubi, quod maxime ſignificare uidetur eſſe in loco, ut ait Alexan. b Ex his forſitan quæ de ſuperficie ab Ariſt. hoc in loco dicuntur, occaſionem accepit Themi. ut quinque crederet eſſe modos, quibus aliquid per ſe dicitur: cum tamen cæteri quatuor tantum enumerent: nam quintum eſſe credit, qui oritur ex relatione accidentium à ſubſtantia quibus non per aliud inſunt, ut color ſe habet ad ſuperficiem comparatus: de qua re loquitur ipſe primo poſterio. analyti. lib. cap. 10. & 2. de anima. cap. 22. c Per aliud commune quid eſt, quod diuiditur in id quod per accidens dicitur, & id quod partem, ut etiam Simpli. hæc exponit. d Quærit hic Alex. quonam ex his modis, qui ſuperius ſunt enumerati, locus in aliquo dicatur, & ſoluit dicens: nunquid ut affectio uel habitus aut omnino ut in ſubiecto, an potius ut pars in toto? quodam enim pacto ſuperficies pars eſt, qua quidem ratione ut terminus ſumitur terminati corporis: quæ uero longitudine & latitudine eſt definita, pars eſt corporis cuius ſubſtantia tribus conſtat dimenſionibus. Vnde ſuperius quo loco Ariſt. docuit multa in aliquo eſſe non primo ſed ſecundum partes, uſusq́; eſt exemplo albi quod in corpore eſſe dicimus, non quia ei primo inſit ſed per ſuperficiem, hac eadem ratione expoſuit ſuperficiem corporis eſſe partem.

30 QVoniam vero loci natura cõpertu exploratuq́; ardua eſt, primum conſiderabimus & quaſi reponemus ea, quæ ineſſe loco communi hominũ intelligentia opinioneq́; iudicantur: deinde ſenſim irrepemus ad communitionem abſolutionemq́; reliquorũ. Ac primum quidem confeſſum eſt omnibus, locũ complecti contineriq́; eas res, quarum eſt locus. Deinde locum rei illius quam continet, nihil eſſe, quod nos ſupra neceſſariis rebus addiximus. Tertium eſt, locum primũ citimum & proprium, maiorem minorem'ue corpore eo quod continetur, eſſe non poſſe. Non minorem, qui enim abiret amplecteretur q́;? nec maiorem, quia in partem illam ſubſiduam corpus alterum poſſet inferri ſuſſarcinariq́;: & ita confiteri, vt iam neq; proprius, neque primus, neq; citimus ſit futurus. Quartum eſt, vt locum a corpore collocato ſeparabilem eſſe dicamus. Atq; hęc nos ex ſucceſſu ſubeuntium corporum, & viciſsitudinario rerum ingreſſu egreſſuq́; verum eſſe ſupra docuimus. Poſtremum quod affirmauerim eſt, vt quæcunq; in loco ſunt, aut ſuperiori, aut inferiori loco eſſe neceſſe. Subiectis his hunc ad modum perſpicienda & reducenda ſunt reliqua. Prorſus neceſſe eſt, talem definitionem 31 afferre, qua tum argumenta contraria diſſoluantur, tum ea quæ ineſſe videntur loco, aſſerere ac tueri poſsimus. Inter hæc illud quoq; manifeſtum obiter fiet, quidnam cauſæ fuerit, quod in ea re explicanda enodandaq́; difficultatem & ſcrupulum pareat. Primum ſcire oportet nullam haberi poſſe de loco mentionem, niſi motus lo- 32 calis aliquis haberetur, propterq́; id potiſsimum cœlum eſſe arbitramur in loco, quia in motu ſit & excitu maximo. Tria autẽ genera localis motus ſunt, delatio, auctio, & minutio. Nam & in auctione rerum locus ex loco mutatur, & quod prius fuerat dodrantẽ hic quodq́; (verbi gratia) occupauerat loci, maiorem deinceps minorem'ue ſibi locum adoleſcendo minuendo'ue comparauit. Mox & illud quoque notatu dignum, non ex omnibus quæ mouebantur, veniſſe nos in cognitionem loci, ſed ex his modo, quæ per ſe ac proprie mouebantur: nam quæ per accidens mouentur, quemadmodum proprie non mouentur, ita neq; loco egere, neque ad loci noticiam perducere poterant. Sed & diſcrimen quoq; non admodũ tenue viſitur inter illa ipſamet, quæ per accidens mouentur: nam quædam ſimul ac a toto ſubiecto'ue ſeparaueris, per ſe moueri differriq́; poſſunt, vt corporis membra, vt nauium claui: quædam non poſſunt, vt albedo, vt ſcientia. Verumenimuero neutrũ genus nos in primam loci cognitionem perrexit, ſed ea duntaxat occaſionem momentumq́; præbere, quæ per ſe ac proprie mouebantur. Per ſe autem mouentur, ea quæ diſſeparata disiunctaq́; ſunt ab eo quo continentur, eiq́; quod nihilominus tangunt, minime continuantur. At manus implexa volumini ſcribẽdo ſeorſum eſt a reli 33 quo corpore, non tamen eſt a reliquo corpore ſeparata, neq; attigua brachio, ſed continua eſt: proinde nemo ſecundum illam partem, neq; per ſe mouetur, neq; in loco per ſe eſt. Verum quemadmodum ex iis quæ per ſe mouentur, proculdubio natura loci petenda promendaq́; eſt. Mouentur autem per ſe in mundo animalia. Num igitur mundum eſſe animalis locum cenſueris? minime. Num igitur aerem? nequaquam. Quamobrem? quia probatum ſupra eſt, locum neq; anguſtiorem neq; ampliorem eſſe poſſe, q̃ corpus locatum. Quiſnam igitur erit locus Calliæ peculiaris & proprius? profecto nullus alius niſi eius aeris extrema & citima pars, qua ſolus Callias ambitur atq; circundatur. Per id eſſe in aere Calliam verum eſt, per aerem in mundo. Quo fit vt hic primus ſit Calliæ locus. Quũ ergo id q̃d cõtinet, nõ eſt a 34 re cõtenta ſeiũctum auulſum'ue, ſed iũctum plane continuatũq́;, ea res in loco eẽ, ſed nõ in ſuo toto putãda pars eſt, ut manus, ut crus, ut thorax in corpore. Quum uero

præciditur

præciditur diſſeparaturue, ita tamen ut tangat, tunc in eo loco eſt, ubi cõtinentis eſt finis. Hic iam neque pars corporis cõtenti, quum ſit extrarius, neque arctior item aut capacior, ſed quoquo uerſus æqualis, & quadrans, & cõſentiẽs finibus marginibusq; ambientis corporis ultimis quia [a] contiguorum extrema ſunt ſimul. Planè partes q̃ in toto ſunt, non in toto ſed cum toto mouentur: ea uero quæ ſeparata ſunt, in loco non cum loco moueri intelliguntur. Sed occurrat aliquis, nonne res quæ in uaſis locantur, una cum loco ipſo moueri uiſuntur, quoties uaſa ipſa utcunque mouentur? Verum uaſa non ſunt loci, quod quærimus, proprii, quippe incluſis corporibus ampliora capacioraq;, ſed extrema, hoc eſt concaua illa fictilium internaq; facies, id maxime ac ꝓprie locus eſt, utpote quæ habeat receptis rebus amplitudinem parẽ.

[a] Contiguorum extrema in eodem ſunt, ait Ariſto. Verbũ illud, In eodem, expoſuit Themiſt. imitatus Alexan. hoc eſt, ſimul. Quod ſi hoc modo expoſuerimus, fateri oportet (ut notat Simpl.) hunc alium eſſe modum a praenumeratis, quo aliquid in altero dicitur cũ ambo ſunt ſimul: & hoc concedit Alex. Attamen Aſpaſius in eodẽ exponit, ut in loco, eo modo quo ſuperius conceſſimus uini amphoram eſſe in ſeipſa, ob id quia pars in parte eſt. Et ſuperficies (ait ipſe) eius quod in loco eſt, in ipſo loco eſt una cum fiat ſuperficies, ob impartibilitatem. Quærit tamen Simpl. ſi una efficitur quomodo ſit in aliquo, & ait: Nunquid in continente corpore?

35 SI itaque uera ſunt hæc, apertum eſt locum eſſe terminum rei continentis extremum, quæ id quod ipſa continet, tangit. Atque hoc etiam alia ratione mõſtramus. [a] Nam quum quatuor habeãtur, quorum aliquod neceſſe ſit locum eſſe: Forma, materia, ſpacium inter rei continentis extremas margines comprehenſum, ipſi termini ultimi corporis continentis: ſi de tribus nullum eſſe locus probatur, id quod reliquum ſubſidet, locum uideri neceſſe eſt. Sed enim materiam locum eſſe non poſſe, declarauimus ſupra euidentiſſime. Errorem quoque illorum coarguimus, qui ꝙ & locus & forma complecti contineriq; uidebantur inſcitia diſputãdi ratiocinandiq;, locum eſſe ſuſpicati ſunt formam. Sanè tametſi utrunq; ſit terminus, non tamen utrunque rei eiuſdem eſt terminus: forma rei contentę terminus eſt, locus utiq; continẽtis. Et quidem ſi quis de me id quærat preſſius, neque terminum quidem nuncupauerim formam, utpote quæ non ſit ſuperficies, ſed ratio, & id quod ſub hoc uerbo q̃d ſit rem eſſe percipitur: niſi quis dignationi eius hoc tribuat, quatenus materiã fuſam diffluentemq; quaſi coercet finibus, & intra certos limites reuocat, ueluti norma
36 quædam menſuraq; rerũ ac numerus. Reliquũ eſt ut doceamus ſpacium illud, quod inter cauum uaſis interiacet, locum eſſe non poſſe. Sanè peruetus hæc opinio eſt, & eorum maxime affinis cõſentaneaq; ſententiæ, qui uacuum in rebus affingunt. Polluit uiguitq; ea primum ætate Chryſippi, mox ſub Epicuro emerſit atq; floruit. Aſſerunt impendio nonnulli idem quoque Platonem exiſtimaſſe. Cæterũ omnes ii qui de loco id ſedulo ſentiunt, ut uerisſimili argumento nitãtur, lubrico tamẽ planeq; uitioſo atque falſo mouentur. Quum enim in cogitationem loci ueniſſent, & adhibito ſenſu clarisſime deprehendiſſent, corpora continue alia atque alia eodem in loco per alternationem & ſucceſſum haberi ac recipi, iere curſu ut locum eſſe ſpacium illud interceptum marginibus dicerent, ꝙ unum idemq; manens exciperet cõcedentia ac ſubeuntia uicibus corpora, quaſi ſeiunctum & diuulſum a ſingulis quæ ingrederentur. Vt uero ita connixe opinarentur, uaſa potisſimum in cauſa fuere. Quum enim intra eandem ſuperficiem fictilis, quæ certis finibus circumſcribebatur, interim aquam, interim aerem includi contineriq; intuerentur, arbitrabantur illud æquor quod intra illos fines coercitusq; iacebat, quodq; idem permanere ſemper, & abiunctum & ſolitarium uidebatur, eum ad modum, quo & ſuperficies ipſa ſuccedentibus corporibus locum eſſe, & cõceptaculum oportere. Eſt autem indicium quo mouentur fallitioſum ac tenue; nam ſi uas eſſe locus poſſet uacuus corpore, fortaſſe ſpacium illud quod comminiſcuntur, peruidere ac ſerere potuiſſent. Non dãtur autem id genus loca. Simulatq; enim egreſſus dilapſusq; humor eſt, obiter ſeſe aer inſinuat; atque inde deriuatus eſt error, ꝙ dimenſum illũ ac ſpacium, quod corporibus ſuum quibusq; adiungitur innectiturq;, corporibus detrahunt & uendicant loco, neque perſpiciunt omnem dimẽſum in loco eſſe aliquo oportere, idcirco quia corpus quoque, cui ſoli debetur dimenſus & ſpacium, ſemper in loco eſt. Declarãt id uaſa ænea & quoquo uerſus obſepta, qualia ſũt clepſydræ: ex iis enim ne ſtillicidia quidem eliquantur, niſi orificio altrinſecus aliquo adaperto, unde ſit aditus aeri ad eum locum ſubinde implendum, quem aqua diffluendo uacue feciſſet. Sed eo quoque falluntur maxime, ꝙ uaſorũ ſuperficies caua nunquam adducitur. Nam ſi ut ueſicæ & utriculi ſolẽt, uento aut aqua dilapſa concideret ſolidareturq;, non tamen facile opinor decepti & ſeducti fuiſſent. Ergo igitur de ſpacio corporis mei, atque aere illo quo ambior, ſiccine imaginator: Quum primum me mouero, ſuperficies, quæ me operit & cõtinet, coaleſcit atque diffunditur, & in ſe ipſam, ut ita loquar, inſinuat: eam uera ſuperficiem quæ, quia ſolidorum corporum ſit, coire & confundi non poteſt, corpus cõtinue aliquod tangit. Illi igitur corpus in eo ſpacio recipi autumant, proindeq; intra ſuperficiem ſpacium illud ſeorſum haberi ſemper ceu patorem, & amplitudinem quandam condendis & hoſpitandis corporibus delegatum.

[a] Ratio hæc ex diuiſione procedit, ut Simpl. ait, quæ quidem ſatis erit inefficax, niſi oſtenſum fuerit quod ea diuiſio ne quaquam manca ſit: quod nititur ipſe oſtendere in hunc modum: Si id quod ſecundum locum mouetur, ſecundum locum tranſmutatur, neceſſe id eſſe locum ſecundum quod illud tranſmutatur quod ſecundum locum mouetur: tranſmutatur autem quod loco mouetur, aut ſecundũ aliquid eorum quæ in ipſo ſunt, (in ipſo uero nihil eſt præter materiam et formam) aut ſecundum aliquid quod ipſi hæreat: ipſi autem hæret aut finis rei ipſum continentis, aut ſpatium illius finis medium, ſi quid aliquid eiuſmodi eſt.

Cõtra Galenum.

SEd ſtatuamus, inquies, aqua dilapſa nullum corpus ingredi: nõne iacebit intra ſuperficiem ſpacium ſeparatũ? At ò Galene, uir. f. ſapientisſime accuratisſimeq;, nonne abſurda & futilis eorum diſputatio eſt, qui ſumũt id quod in quęſtione diſcutioneq; ponitur? Quum enim quærimus hoc ipſum eſſe ne poſſit ſpacium tale, extemplo illud tute tibi conſtituis, & quale uolebas appingis, nulla id prorſus ratione communiens. Præterea rẽ impoſſibilem poſtulas. Nihil enim aliud eſt ingrediẽtium & faceſſentium corporum tollere ſucceſſionem, q̃ ipſa corpora tollere: neque aliud facis, q̃ ponis nec cœlũ eſſe nec terram, neque aliquod poſtremo eorum corporũ, quæ nunc habentur, neque gigni ſubinde poſſe alia. Ita efficis ut illud ſpacium, in quo nunc ſunt corpora, & in quo nõ amplius ſunt futura, relinquatur ſolum in rebus: hoc autem eſſe non põt. [a] Neque igitur quod Galenus putat. Nam ſpaciũ ſine corpore nequit ſubſiſtere, quin frangerentur potius diſſilirentq; æra, q̃ corpore uacarẽt. Etenim uacuum inane'ue nihil eſſe, & uero uacuũ eſſe, mox probabimus. Cur uero parietem non putas undiq; uerſus ab aliquo corpore non poſſe tangi, (ſiquidem in hoc neceſſe nõ eſt uacuum admoliri) dolium & craterẽ

poſſe? Etenim ſimiliter hunc ſemper aliquod corpus quaquauerſus obit & tangit, differentia duntaxat in figura eſt. Sed dices: unde nam ſpacium illud, ſi non eſt ſeparatum a corpore, intelligitur tamen quoquo modo ſeorſum a corpore? Tu uero, inquam, unde albedinem? unde nigritiam? Ea tametſi in contemplationem ueniũt ſine corpore, nec tamen per ſe ſunt, nec a corporibus redempta, abſoluta, præciſa, ſed ſola eſt cogitatio, quæ id comminiſcitur. Nõ enim idem eſt in hac aqua ipſa aquæ eſſentia, & ipſæ dimenſiones aquæ: pariter in hoc uino, neque in hoc aere. Sed & qualitates quoque animo tantum ſequeſtratæ, atque adeo abiunctæ corporibus, non quidem ſeorſum habentur, ſed ſeorſum intelliguntur a nobis. Qualitates, inquam illę, ſecundum quas eſt hoc aqua, illud aer, illud uinum; adæque & ſpacium id, quaſi per ſe ſolitariumq́; concipimus. Quũ itaque tria illa corpora in eodem ſpacio, ſed uicibus conſidere, & ueluti caſtra metari uiderent, quamuiſq́; qualitatibus & natura diſſentiant, tantundem tamen æquoris incubare, obtinereq́; uiderẽtur. Contingebat illos credere id, quod ut aſſeuerantisſime poſtea tuebantur, ſpacium illud ab receptis corporibus eſſe diuerſum. Nam & ſenſu id probari poſſe, quo. ſ. nullum eſt iudicium acrius obtutuque iſto gemino, ſi intenderimus agnituros aerem, qui poſt uinũ ingrederetur, non qualitates uini, ſed ſpacium idem occupaturum. Ita cum corpora qualitates ſuas, caliditatẽ, frigiditatem, candorem, nigrorum, in loco nõ ſint, ſed a ſpacio id. ſ. habeant, neceſſario ſpacium illud ueteres pro loco corporum habuere. Cæterum non acute hoc, nec enim ſequitur: Ex ſpacio habent res, ut in loco ſint, eſt igitur ſpacium locus. quemadmodum non ſequitur: Ex impetu habent res, ut moueantur, eſt igitur impetus motus. Hæ ſunt ferme cauſæ, quæ illius ſectæ homines in errorem præcipites egerunt. At locum quidem non eſſe ſpacium illud, quod inter rei continentis terminos iacet, manifeſtarie palàm fiet, ſi meminerimus earum ꝓprietatum, quæ nobis ſupra formula quadam agentibus, ceu communes deſcriptiunculæ indicatæ ſunt loco. Ac primum quidem locus continet, continetur ſpacium. Locus è corporibus ſeparabilis diuiduuſq́; eſt, ſpacium cũ corporibus adeſt abeſtq́;. Diximus enim eum qui ſine corpore ſpacium poſtulat, uelit, nolit, uacuum poſtulare. Diximus etiam eandem neceſſario permanere amplitudinem ſpacii, ſpacium diuerſorum idem eſſe non põt. Item locus nihil eſt corporis, ſpacium minimo minus ipſum corpus eſt. Pręterea qui locum eſſe ſpacium aſſerit, non ſolum corpus in loco eſſe aſſerit, ſed etiam locũ in corpore, quum aliquanto rectius dicatur ſpacium in corpore eſſe, q̃ corpus in ſpacio: quia b alterum accidens eſt, qualitas, ſubſtantia, alterum corpus. Equidem perlubenter illud didicerim, quum corpus in loco recipitur, ſeruet retineatq́; ſuam dimenſionẽ, (eſt enim ſuus cuiq́; menſus, primum: deinde ita in loco recipitur) an abiiciat ſuam, atque ita in eam modo, quæ loci eſt, recipiatur. Si reſponderint ſuam abiicere, doceant qui fieri posſit, ut incolumi corpore dimenſiones corporis corrumpantur. Et hercules, cur proprias exuat, ut alienas induat? Quòd ſi utranq; ſeruatam & retẽtam uelint, qua ratione, quo digeſtu duas ſimul cõmiſerint? Vtrã eſſe in altera dixerint, utrã cõtinere, utrã contineri cẽſuerint, iã illud diſcrimen rationis afferte: ſi eſſe ſimul duo corpora nequeunt, quamobrem opinemini duo ſpacia duas dimenſiones poſſe. Nam cætera accidentium, caliditas, frigiditas, albedo, nigritia, impedimento non ſunt: nec ſtat per ea, quo minus eodẽ in loco plura ſint corpora. Nec enim molem aut amplitudinem qualitates, id genus habent, ſed ſolæ dimenſiones & ſpacia. Quoniam uero illi hoc fortaſſe, tanquam ſequens admitterent, noſtræ partes ſunt, qui refellere illos ſuſcepimus, hoc ipſum qđ ſequens eſt coarguere. Sciſcitandum eſt igitur & quærẽdum de illis, num acto ampliatoq́; corpore augeantur et dimenſus loci, necne. Si primum, poſſet enim quis facile credere magnitudinem augeri, quæ continet ex alterius magnitudinis incremento: non ſecus tamen id fuerit, atque ſi pullum augeri de alimonia catuli crederet. Si ſecundum, iam id nemo facile crediderit. Qui enim fieri poteſt, ut locus ille qui auctis rebus ipſe non eſt auctus, ſit amplius capax rei maioris loco? Hæc autem ratio in nos recurrere, aut retorqueri nõ poteſt: qui ultimam corporis ambientis marginem locum eſſe ſtatuimus. Non enim poteſt per ſe ſuperficies augeri. Hæc ferme ſunt, q̃ nos ſeorſum contra eam ſententiam excogitauimus.

a Simpl. etiam ait ea Gale. petere quæ ſibi ipſis pugnantia ſint; quia qui poſtulat in uaſe nullum eſſe corpus, eſſe tamen ſpacium dimenſionem'ue, poſtulat in ipſo uaſe & eſſe & non eſſe corpus. Nam ſicuti corpus nequaquam eſſe poteſt ſine demenſionẽ, pari ratione dimenſio ſine corpore ſubſiſtere nequit. b Mendum eſſe reor in latino codice, nam ipſe εἰχ. τὸ μὲν συμβεβηκὸς, ποσὸν γὰρ. τὸ δὲ οὐσία, σῶμα γὰρ αἰσθητὸν graece ait. hoc eſt, quia alterum accidens eſt, quantum enim: alterum uero ſubſtantia, corpus etenim ſenſile.

RAtiones uero quibus utitur Ariſtoteles, quanquã 37
ſubobſcuriores uidentur eſſe, conabimur tamen pro fide ſaltem inſtitutæ nobis commentationis mediocrem illis lucem inferre. Si, inquit, ſpacium ullum per ſe eſſe naturaliter poſſet, & in ſeipſo manere infinitos haberi locos oporteret. Quamobrem? quoniam ſi uas aquæ aut aeris plenum aliquo traducatur, quicquid in eo reſpectu de tota aqua ſtatuitur, idem in partibus aquæ ſpectabitur. Quũ itaq; tota aqua in eo motu obtineat dimẽſionem ſuam, & gerat, partes quoque in eodem motu ſuas quæq́; dimenſiones obtinebunt & gerent. Porrò quocunque delata fuerit amphora, palàm eſt habiturã ſpacium aliquod, & eſſe inter continẽtis aereis terminos. Eius autem ſpacii ſuas ſibi portiones cum aqua, tũ aquę partes habebunt. Sed collige obſecro uno in loco quot dimenſiones & ſpacia habebũtur: primum id quod uniuerſa geret amphora, tũ id quod tenebit aqua, quæ pars eſt amphoræ: deinde quod partes aquæ ſingulæ naniſcentur: præter hæc ad tota, quot aqua habebit in amphora, utpote quæ in loco. i. in amphora & in ultimis cauæ ſuperficiei terminis ſit. Accedunt & ea quæ ad ſingulas partes ſortito accommodãtur iis, ſi adieceris id quod eſt amphoræ totius, in eo quod corpus eſt quemadmodum & aqua: item, id quod artis eſt in eo, quod, corpus eſt pars, comperies plurimas, atque adeo infinitas eodẽ in loco dimenſiones & ſpacia. Ego a abſurdius quiddã in partibus uideo: nam ſingulæ & in proprio aderunt loco, & in loco maioris partis cubabunt: quumq́; abeat ſectio omnis in infinitum, abibit in infinitum & iſta locorũ aggeſtio. Enimuero ſi ſpacium locus eſſet, non ſit diſſentaneum putare ſingulas partes in loco eſſe per ſe, quia in ſuo quæq́; ſpacio ſita, per ſe collocata uideretur, quod quidem ſpacium totius loci pars eſſet. Ii uero qui ultimum continentis eſſe locum uolunt, ut nos, per accidẽs partem eſſe in loco conſtituunt, quia totum in loco per ſe eſt. Atq̃ qui ſpacium uniuerſum illud interiacens faciunt locum, qua ratione defenderint, ne partes per ſe in loco eſſe uideantur? Ita confit ut neceſſe ſit locos ſingulis rebus infinitos adiũgi. Euenit etiam ut locus in loco ſit. Nam ſpacium id quod extremo illo ambitu cauoq́; includitur, ſi tranſlata alio amphora ſit, erit in alio quoque

ſpacio,

ſpacio, atque ita in alio loco ſubinde collocatum. Num
hæc incommoda ſequuntur eos, qui ultimam continen-
tis faciem locum putant? Minime: ſed quam ob cauſam?
Quia ſi transferatur moueaturq́; amphora, haud conceſ
ſerim, ſcilicet aquam & aquæ partes alium locum eſſe oc
cupaturas, quũ eadem ſuperficies in cauea maneat, quæ
aqua amplectitur, nec diuarietur, ut ſpacia. Sed quæres
ſi uinum & partes in dolio trãſlato, eundem locum oc-
cupant, quem antea occupabant, quo pacto uerum ſit id
quod dicitur frequẽter, uinum de atrio in penum fuiſſe
tranſlatum? Sanè quum ita transfertur dolium, per ſe
non mouetur uinum, quippe quod acquieſcat in dolio,
ſed dolium ipſum in quo uinum eſt, mouetur per ſe atq;
transfertur: id enim in quo aer, aqua, uinũ, aut aliud quip
piam eſt locatum, defertur moueturq́; nõ utique aer, nõ
aqua, non partes. Hæc autem tunc moueri uidentur quũ
uiciſſim ſubeunt ac ſuccedunt in dolium. Quòd ſi ſpatiũ
locus foret una cum uaſis, ipſa quoque corpora per ſe,
& partes corporum mouerentur, & ad exemplum ua-
ſorum dimenſiones uarias & ſpacia obſiderent, & loca
diuerſa mutarẽt, & ſingulæ ſingulis locis diſtribuerẽtur:
non quidem per accidens, ſed ita ut quiſque locus pars
ſit loci maioris, atque ille alius exinde maioris, eatenus
dum ad ampliſſimum locum & ad capaciſſimum ſpatiũ
ueniatur, in quo cœlum contineretur. Ita hercules hoc
de opinione illa mirabile ceu corollarium ferimus, locũ
eſſe partem loci oportere, quemadmodum dimenſionis
& ſpatii partem ſpatium eſſe & dimenſionem oportet.
Atque hoc non illi quidem dicunt, ſed tanquam extrin-
ſecus ſequitur. Illuc nunc recurrimus: Vinum autẽ cõ-
tendunt per ſe aut moueri, quum abſportatur, (& dudũ
oſtendimus, ꝙ anguſtias adituri ſint, ſi id cõceſſerint) aut
fatebuntur quieſcere. Sed ô rem ridiculam, Thaſium ui-
num Athenas ſine ullo motu perferri. Non enim redde-
re cauſam diſcriminis poſſunt, quibus uidetur locus eſſe
dimenſio, cur uinum motis uegetibus per ſe moueri nõ
poſſit, per accidens poſſit.

*Vt Simpl. aſſerit, hac ratione uoluiſſe Ariſto. oſtendere ſequi infi-
nitum in actu ex ea poſitione. Nam ſequitur quamlibet partem et
in loco eſſe & moueri per ſe, quod autem in loco per ſe eſt & per ſe
mouetur, determinatum eſt & actu ſubſiſtit, ut eſt ſuperius decla
ratum, partes ergo corporis quod in loco eſt per ſe erunt et actu di-
uiſæ: at infinitæ ſunt partes in continuo, erit igitur infinitum actu:
præterea loci erunt infiniti, unicuique enim parti ſi in loco ſit, per ſe
proprius debetur locus. Ariſt. autem hoc intulit tantummodo ſequi
ſcilicet infinitos eſſe locos, & non infinitas eſſe partes, ob id quia de
loco nũc ſermonem habet. Conatur præterea idem Simpl. has ratio-
nes diluere, ait enim illud incommodum, ſcilicet infinitas eſſe partes
actu ſeparatas, infinitaq́; loca, quia credimus eas partes quæ in loco
per ſe ſunt, oportere ut actu ſint ſeparatæ: hoc autem neceſſe quidẽ
eſt confiteri, ſi uelimus defendere locum eſſe ſuperficiem ultimam
rei continentis. Quod enim per ſe eſt in loco: cum circunſcribantur
externa quadam ſuperficie, opus eſt ut actu ſeparatum ſit. Quòd
ſi uelimus defendere locum eſſe ſpatium illud, non eſt neceſſe fate-
ri: nam cum ſpatium illud per uniuerſas partes diffundatur, nihil
uetat partes per ſe in loco eſſe, nec eas tamen eſſe diuerſas, eo enim
modo partes ſunt in loco quo habent eſſe: Vnde cum locus continuũ
quid ſit, habeatq́; partes, continuum etiam erit corpus quod in ipſo
eſt, & ratione qua totum & ratione etiam partium. Ego tamen,
Simplic. enim hoc modo occurrerem, ſi pars in loco eſt per ſe, per ſe
etiam moueri poterit ſecundum locum: quod uero per ſe mouetur
actu eſt, (ut inferius oſtenditur) at pars ut in toto eſt, non eſt actu
ſed potentia.*

38 SAtis hactenus dictum atque adeo confectum & cõ-
probatum uidetur, locum dimenſionem aut ſpatiũ
non poſſe: demonſtratum eſt etiam nec materiam eſſe,
nec formam. Nã extra ea quæ abunde a nobis ſuperius
in eã rem adducta meditataq; ſunt, præterq́; id ꝙ tametſi
in materia quieſcere corpora uideantur, quemadmodũ
& uidentur in loco, non tamen a materia abiunguntur,
quemadmodum abiunguntur a loco, certe neque ſimi-
litudo ipſa reſponderit quadraueritúe. Quum enim de
materia loquimur, id quod prius fuerat aqua, nunc aerẽ
uocamus. Quum uero de loco habetur mẽtio, ubi prius
aqua fuerat, ibi nunc eſſe aerem dicimus. In plenum, ſi 39
locus neque materia, neque forma, neque ſpatium eſt,
neceſſario quarta res fuerit, continentis ſ. corporis termi
nus ac limes extremus, ſecundum quod contento cor-
pori circunſecus adiungitur atque committitur. Porro
a in loco corpus omne eſt, quod poteſt moueri delatio-
ne, & quieſcere. Dixi delatione, ut cœleſte corpus exci-
perem: nec enim idem delatio & circunlatio eſt. In to- 40
tum, uidetur locus cognitu & cõpertu difficilis, & pror-
ſus magna quædam res eſſe. Quum enim multa ſint, quæ
ad eam naturam proxime uideantur accedere, & quaſi
calcem urgere, facile nimirum in re tam uaria quaſi fuli-
gine ob oculos iacto, caligat & cõfunditur animus. Præ-
cipuæ uero dimenſiones & ſpatia metam premunt atq;
colliſmant, quia proculdubio ſimilitudine ambigũt cum
loco affinitateq; maxima. Nam & immobilia ſunt, quẽ-
admodum locus primus, & diuerſa corpora ſucceſſim
excipiunt conduntq́;, ita planè ut locus ſolet. Sed ape-
ruimus iam rationem captionis illius. Quum enim ex-
euntia & ſubeuntia corpora, quamuis diuerſas affectio-
nes, ſpatium tamen & dimenſum æqualem in quem reci
perentur, haberent, arbitrabantur non æqualem modo il
lum, ſed unum atque eundem haberi ſeorſum corpori-
bus recipiendis dicatum. Alioquin & ipſa ſucceſſio cor
porum propter celeritatem oculos hominum præſtrin
gebat. Aer quoque adiuuabat & prouehebat errorem,
tanquam inuiſus incorporeusq́;. Ita illis non ſolum ter-
mini & extrema uaſorum, ſed & ſpatium interiacens lo-
cus eſſe neceſſario uidebatur. Nam interuallum illud, qđ
in cauea eſt, ſine corpore eſſe & plane uacuum putabat.
quod (ut dixi) tenuitas aeris & gracilitas facit, propter
quam elemẽtum illud minorem ſenſum ꝗ cætera inue-
hit, quæ propter inſignem euidentiam ſui facile dignoſ-
cuntur, nec uiſum effugiunt. Eſt autem non uas uniuer 41
ſum locus, ſed introrſus extimum caueæ. Huiuſmodi lo
cus non ſimpliciter, ſed per accidens delatilis eſt. Nam
corpus ipſum cuius ultimum locus eſt, per ſe defertur:
& quemadmodum uas locus eſt delatilis, ita locus uas
eſt immobile. Quum enim in re mota mouetur quippiã,
ut nauis in fluuio, id quod continet nauim ſimilius eſt de-
lato uaſi ꝗ loco. Nam locus ſuapte amat tenditq́; eſſe im-
mobilis: & hercules merito, quum terminus ſit, & una
cum re adſit, cuius eſt terminus. Sunt enim extrema
ſemper cum ea re, cuius extrema ſunt. Quare ex his om
nibus conſtituitur definitio completiſſima abſolutiſſi-
maq́;, ut locus ſit rei continentis extremum, immobile,
primum ac citimum. Proinde terra medium comple- 42
xa mundi infimus locus eſſe uulgo exiſtimatur, extima
uero atque ultima cœli facies, ſupremus ac ſummus, at-
que id propterea ꝙ uterque uidetur immobilis. Sanè
unus re uera immobilis eſt, alterum ſenſus indicat. In
hæc loca mouẽtur, feruntur nutu ſuo grauia & leuia cor
pora. Leue eſt, quod ſurſum uerſum ſublime corripi-
tur: Graue, quod deorſum terræ caducum illiditur: In-
fernum locum facit ipſum plane meditullium cardóque
mundi, præterq́; terra, mox aer & aqua. Nam omne cor
pus graue, ab iis tribus elementis circundatur, aut omni-
bus, ut extãtes in fluminibus lapides: aut duobus, ut gra-

dientia & nantia. Supernum facit ultimus cœli tergus,
& ſi qui q iid deinceps eſt cœlo attiguum.

*a Hæc uerba interpoſuit Themiſt. ut dubitationi occurreret, quæ
ex uerbis Ariſto. oriri poſſit. ait enim ipſe: Dico autem contentum
corpus quod delatione mouetur? quæ uerba uidentur præ ſe ferre
omne corpus quod locali motu mouetur, in loco eſſe: hoc tamen fal-
ſum eſt, ſi cœlum reſpexerimus, quod motu locali mouetur: attamē
per ſe in loco non eſt. Themiſt. Alexand. inſequutus ait per delatio-
nem motum rectum uoluiſſe, & illud quod de loco omnino in locū
mouetur. Aſpaſius uero dixit non conuerti: non enim ſequitur ſi o-
mne quod in loco eſt, locali motu mouetur ut quod in loco etiam ſit.
At Simpl. conuerti affirmat, ita tamen ut eodem modo in loco eſſe
dicatur quo etiam mouetur: cœlum enim per partes mouetur, &
per partes in loco eſt: in circulo enim ait Ariſto. alia aliam continet,
& ideo tantummodo circulo mouetur.*

43 ILl id itaque corpus, extra quod alterum corpus eſt
ambiens, in loco eſt: illud uero extra quod nihil eſt,
in loco non eſt. Quapropter terra quanquam immota
atque una ſede ſemper hærens, tamen in loco eſt: habet
enim extrinſecus alterum corpus quod ſe cōplectitur.
Corpus cœleſte non eſt in loco, quia extra cœlum nihil
eſt amplius. Nam ſi aerem aquam ue ad exemplum cœ-
li conſtituas, extra quæ nihil ſit, neque ipſa quoque in lo
co uiderētur eſſe. Dices qui poteſt cœlum localem mo-
tum mouere, ſi caret loco? an aliquo modo mouetur,
aliquo non mouetur? Non mouetur ſecundum totum,
quia toto quoque nō egreditur loco. Nam ea toto egre-
diuntur loco, quæ directo motu mouentur. At cœlum
circulari motu mouetur. Atque is motus duntaxat par-
tium eſt, & partibus ſui quibuſq; ſunt loci. Nam globi
ſphæreq; omnes illæ in cœlo, quæ in ſe orbe toto recur-
runt atque uoluuntur, gradatim ſibimet ſuperlatæ, ac ui-
ciſſim mutuis adhæſionibus ſunt nexæ: uiciſſim ergo
poximi quæq; circuli ſuperficie continentur. Ita locos
alteræ alteris complexu illo comprehenſuq; mutuo pa-
riunt. Neque totum igitur neque uniuerſum in loco eſt,
ſed partes. Harum quædam in gyrum circulumq; tor-
quentur, nonnullæ ſurſum feruntur, aliæ deorſum cur-
runt. Surſum & deorſum aguntur, quæ aut raritudinem
aut denſitudinem agnoſcunt. Cæterum huic loco Eude-
mus in tertio rerum naturalium uolumine, ad hunc fer-
me modum occurrit. ipſum, inquit, uniuerſum erit ne in
loco, an non erit, an utrunq; dicendum? certe in loco nō
erit, quum nihil ſit extra quod ambiat. An ſi ſit, de illo
identidem quæramus? nec non erit, nam aſtra & reliqua
quæ intra extimum cœlum habētur, locabuntur procul-
dubio in illius extremis ea parte qua continet. Sed quæ
ita in aliquo ſunt, in loco eſſe dicuntur. In quo autē par-
tes ſunt, in eo totum quoque eſſe haberiq; oportebit: at-
que ita totum erit in loco. Sed & alio quoque modo ui-
detur eſſe alicubi totum, quia ſcilicet omne totum in par
tibus eſt? uerū eſſe alicubi multiplices habet ſignificatus.

44 VT uero compertius & latius pateat quemadmo-
dum eſſe in loco, aut non eſſe cœlū oporteat, quę-
dam paulo altius repetemus. Diximus retro aliqua eſſe
in loco potentia, in contrarium eſſe actu nonnulla. Potē
tia in loco ſunt partes continui, quæ & ſeparari poſſunt a
toto: ſunt enim ea in loco potentia, quæ ſi ſepararentur
præcidanturq;, actu eſſe poſſunt in loco. Ita quæ ante ſe-
parationem continue ſunt, ſeparatione facta contiguæ
in acerui modum habētur. Actu in loco ſunt & ipſa cō-
tinua, quum ab aliquo corpore continētur, & partes cō-
tinuorum quum a toto diſparantur. Item quædam habē
tur in loco per ſe, ut corpora quæ de latu, quæ actu, quæ
diminutu mouentur. Quædam per accidens, ut colores,
ut anima. Hæc in loco per ſe eſſe non poſſunt, quia ne-
queunt a ſubiecto diſiungi: quemadmodum partes con-
tinuorum, quæ ſola poteſtate in loco ſunt. Quo nam igi- 45
tur modo erit cœlum in loco? Num actu? at nullo forin
ſecus corpore continetur. Num poteſtate? at neque un-
qua continebitur. Num per ſe? at de latu moueri nō pōt.
Non enim deferri & circunferri idem ſunt, ſed Deferri
eſt uniuerſum locum deſerere: Circunferri eſt in ſe eodē
ſitu per eandem ambitudinem recurrere. Num per acci-
dens? certe hoc Ariſtoteles noluit, idemq; ſequuntur ex-
poſitores. ait enim: Per accidēs mouentur, ut anima atq;
cœlum. Ego uero admodum uereor, ne tueri Ariſtote-
lem hoc loco poſſimus, quo minus ſibi ipſi pugnare ua-
riareq; uideatur. Hic idem eſſe per accidens & per partē
facit a ſupra: quum oſtēderet nihil eſſe in ſe ipſo ut in lo-
co per ſe, conceſſit per partem nō per accidens rem eſſe
in ſeipſa poſſe. Cęterum fortaſſe hic fuſius & generalius
capit uerbum per accidēs pro uerbo per aliud: alioquin
mos quoq; Ariſtotelicus eſt generum loco uti uocabu-
lis ſpecierum: ac ſupra quidem alio ſignificatu per partē
accepit, alio hic. Illi b per partem dicit eſſe quum pars in
parte recipitur, hic contra quū totum in partibus. Quo-
modo igitur in loco per accidens cœlū mundus'ue erit?
Nēpe quia mundus non continuatione uña tanq̄ mēbro
rū coalitu innexuq; coit, ſed partes habet abiunctas q̄ inie
ctu mutuo ſe attingūt, & mutuo cōplectuntur, ut globi,
quorū ſinguli ſingulos motus exercent: ꝓptereaq; in lo-
co ſunt partes. Totū itidem in loco eſt, ſed per accidens:
eſt enim totum in partibus, & a partibus ſeparari nō po
teſt, non tamen partes omnes in loco ſunt, quia non am-
biuntur omnes. Nam circulus ultimus, qui inerrabilis
dicitur, utpote arcens & continens cæteros, ſimpliciter in
loco non eſt, ſed penes interna quæ ambit: tangit enim or
bem Saturni, & quodammodo continetur penes exter-
na, omnino expers eſt loci. Sed & partes quoque extre-
mi globi eundem ſequuntur modum, qui uniuerſo de-
betur. Nam neque illæ in loco ſunt actu, neque potētia,
quum ſubiecto auelli non poſſint: ſed neque per ſe in
loco ſunt. Solum ergo ſi qua poſſunt, per accidens
poſſunt. Atque hoc neque adhuc quidem abſolute: nō
enim abſolute in loco per accidens extremus eſt orbis.
Proinde quemadmodum ille eſt in loco per accidens to
tus, ita & partes conſtituendæ in loco per accidens ſunt.
Quumq; is penes interna tantum in loco ſit, partes quo-
que eandem rationem habebunt. Iam qui poteſt eſſe, ut
uniuerſum in loco ſit proprie & abſolute, quum id qđ
ita eſt in loco ſemper aliquid exterius habeat, extra uni-
uerſum nihil eſſe poſſit: alioquin de ſuo nomine cecide-
rit, nec uniuerſum amplius fuerit, ſi adderetur exterius
aliquid, in quo comprehenderetur? At hercules quidnā
eſſe extra uniuerſum poteſt? non inane, non corpus. Nam 46
corpus aut finitum fuerit aut infinitum: ſed finitum erit
& illud in loco, atque ita in infinitum abibitur. Si infini-
tum, promantur rationes quibus id ſupra impulimus.
Quòd ſi non de nihilo eſt uetus opinio obire operireq;
cœlum omnia, & eſſe omnia intra cœlum, & cœlum eſſe
id quod uniuerſum uocamus, forte neque licuerit qui-
dem aliquid extra cœlum ſaltem fingere, quippe ꝙ loci
non egeat, ſed in quo reliqua tanquam in loco coercita
comprehenſaq; ſint. Locus uero non eſt omne cœlum,
ſed deorſum interius, atque ea pars tantum quæ ultima
a cœlo citima terris proxime deſpicit mundum, & mor-
tale corpus hoc tangit. Eo modo terra eſt in aqua, aqua
in aere, aer in æthere, æther in cœlo, cœlum in nullo.

*a Hunc eundem locum Simpl. pertractans, hæc in mediū affert:
Proprie in loco per accidens eſſe non poteſt, neq; ipſum uniuerſum
neque ultimus orbis: nam ſi id in loco eſt per accidens quod uel eius
eſt pars;*

eſt pars,uel ei accidit quod per ſe eſt in loco:uniuerſum quidẽ nul-
lius eſt uel pars uel accidens : orbis uero extremus eſt quidem pars
uniuerſi:non tamen eius quod loco ſit per ſe: non igitur in loco per
accidens fuerit.Per accidens igitur accepiſſe uidetur pro eo quod eſt
per aliud:nam quod eſt per aliud,commune eſt ei quod per accidẽs
& quod per partes eſt. [b] *Ex quo accipe iux.Them.opinionem cœ-*
lum in loco eſſe,non per partes quidem continuas,quia, ut Simplic.
hoc in loco ait, neque circuli ultimi neque circuli alicuius alterius,
partes per ſe ſunt in loco.Nam etſi inuicem contineantur,non ſunt
tamen ſeparatæ. Quòd ſi partes non ſunt per ſe in loco, totum etiã
per partes nequit eſſe in loco.Cœlum igitur appellat uniuerſum cœ
leſte corpus,quod ex pluribus orbibus ueluti proprijs partibus con-
ſtat,quorum unuſquiſque per ſe in loco eſt : & hac ratione totum
per partes in loco dicitur.Verum orbis ultimus,qui nequaquã con-
tinetur ab alijs in loco per partes non eſt, neq; per ſe proprie ſed per
accidens,ea ratione qua ſua intima ſuperficie attingit orbem contẽ
tum et ad eum finitur, ea parte dicitur per ſuperficiem illius loca-
ri & ab eo quodammodo contineri.Inuehitur attamen Simpl.cõtra
Them.in hac parte hoc modo: si ultimus orbis in loco eſt , quia eius
interna & caua ſuperficie proximum Saturni orbem pertingit,
neceſſe eſt fateri locum in loco eſſe. Quod ueluti abſurdum habitũ
eſt ſuperius,hic uero oſtenditur: nam per ſuperficiem intimam tan
gens ſaturni orbem eſt ei locus, & uice uerſa per eandem locatur?
Poteſt attamen facile dilui simpl.ratio, quia intima ultimi orbis ſu
perficies, ſi reſpiciat Saturni orbẽ extra quẽ eſt,eius eſt locus?at ue-
ro reſpicit Saturni orbem,non habet rationem loci ſed finis uel ter-
mini: eodem modo de ſuperficie ſupremi orbis dicendum eſt : quare
non ſequitur loci locum eſſe,quia alia ratione locus eſt, & alia ra-
tione in loco. Nec hoc ſolum in hac re oportet affirmare ſed multis
in alijs:aqua enim fluminis eadem ſuperficie locus eſt & in loco,nã
fundus aluei eſt in loco per ſe,nec in alio præter quàm in ſuperficie
fluentis aquæ a qua tangitur : fluens etiam aqua in loco eſt in al-
ueo a quo continetur:eadem ergo ſuperficies & locus eſt & non lo
cus, ſed non eſt eadem ratio. Abſurdum uero eſſet ſi ea ratione qua
eſſet locus in loco etiam eſſet.

47 NVnc quod ſumus polliciti,præſtãdum eſt,ut eas
rationes dilui poſſe monſtremus,quibus merito
addubitatum ueteribus eſt,quid nã de loco ſtatui opor-
teret.Non eſt igitur neceſſe auctis corporibus augeri lo
cum & indoleſcere. Nullus enim terminus rei per ſe di-
minui augeri'ue poteſt,ſed corpore ambiente per reci-
procationem compreſſo uel denſato per conculcationẽ
adducto atq; coercito . Margines quoq; ipſæ,quibus in-
cluditur terminanturq; per accidens coercentur & com-
primuntur.Ita fit ut ea quæ augentur, maiorem & capa
ciorem locum adipiſcantur . Quod ſi locus ſpacium &
interuallum ſo ret,augeri ampliariq; per ſe uiiq; poſſet ,
unde eueniebat,ut diximus,locum in loco eſſe oportere.
Puncti quoque nullus eſt locus,quum neque a ſubiecto
ſeparabilis ſit,neque ab ullo contineatur. Sed neq; duo
corpora eodem in loco erunt, quum non ſit corporeũ
ſpacium locus,immo neque ſpacium quidem, ſed termi
nus intra quem ſpacium eſt , non ſeorſum abiunctumq;,
ſed ſemper implexum innexumq; corpori.Quare locus
erit alicubi non ut in loco,ſed ut terminus in ea re, cuius
eſt terminus. Nõ enim omnia ſunt in loco,ſed corpora:
atq; ea quoq; non omnia,ſed ea ſolum quæ delatu mo-
48 uentur. Feruntur quoq; in ſuos quæq; locos optima ra
tione. Nam quæ ſe mutuo quaſi nexu nec uiolenter tan
gunt,quæq; alterum includunt & implicant, uiciſſim co
gnata & congenera quodammodo ſunt:ignis aeri affini-
tate coniungitur,aer humori,humor cognationi terrenæ
conſentit . Quum enim in quoddam commune conue-
niãt,quod intra ſe gerunt, facillime in proxima & finiti-
ma uicibus permutantur. Ergo quæ ad cognata & cõge
nera deferuntur,in proprios deferri locos uidentur , ut-
pote a quibus contineantur & ambiantur . Quæ porro
ſe tangunt mutuo,& in loco ſunt & agunt patiunturq;
mutuo. Partes uero quæ a toto non ſunt defectæ abiun-
ctæ'ue,neque in loco per ſe habentur,neque mutuo age-
re pati'ue poſſunt , adeque in ſuis quæq; locis morantur
& quieſcunt rationaliter . Nam ſi ratio eſt, ut ad cognata
ſibi quæq; & finitima deferantur, ratio etiam fuerit , uti
in cognatis elemẽtis morentur atq; conſolidant, habeã-
turq; quaſi partes corporis elementiq; continentis. Nõ
quidem eo modo implicitę atque commiſſæ,quo partes
in continuis cernũtur,id eſt,quo aqua aquæ pars eſt: ſed
eo modo quo tangentia, ſed disſita diſſeparataq; ſolent.
Mutuo autem ſibi illa materiæ uicem præbent , & mu- 49
tuo communicant commutanturq; , quamuis hoc non
eadem omnibus formula cõtingat. Verum de hoc preſ-
ſius diſquiſitiusq; in loco:nunc deſcripte liquido expli-
cari non poteſt,illud pro tẽpore ſatis eſt diſcere. Si ma-
teriam ſibi mutuo exhibẽt præminiſtrantq; quemadmo
dum [a] in toto partes continuorum maneat , ita ea quæ
modo tangunt,ſimul coaluerint cõuerſione facta in ele-
mentis ad quæ mouentur eſſe manſura. Quòd ſi ſpaciũ
locus fuerat,quo nam pacto corpora in ꝓprios acta lo-
cos fuiſſent?quando corporibus non cuiuſuis corporis
ultimum naturalis eſt locus,ſed ultimum cognati & infi
nitimi elementi,quo nutu ſuo & motu ſpõtali feruntur,
Spacium uero quum ſit tranſlatitium, indiſcriminatum,
indifferensq; nullum poteſt eſſe naturalius & cognatius
altero. Hactenus ut ſit,& quid ſit locus,abundãter dictũ,

[a] Græca Them.uerba in hunc ſe habent modum : ὥσπερ τοί-
νυν τὰ συμπεφυκότα μόρια μένει ἐν τοῖς ὅλοις , οὕτως καὶ τὰ
ἁπτόμενα. hoc eſt quemadmodum ergo continue partes in totis
manent,eodem etiam modo quæ tangunt .

CONſequens ab his eſt,ut de inani, ſiue de uacuo a- 50
gatur a phyſico.Qui enim locum eſſe dimẽſum,
& ſpacium putant , definiunt idem ſubiecto eſſe locum
& uacuum,ratione & cogitatione diſtare.Nam idem ſpa
cium quum eſt obſeſſum impletumq; corpore, locũ exi
ſtimant uacuum & inane quum uacat: ita uacuum nihil
aliud eſſe definiunt,ꝙ ſpacium abſolutum carensq; cor-
pore,Quamobrẽ (ut dixi)ad ſeriem doctrinæ interpre-
tatio hæc quoq; de uacuo pertinet. Plane [a] nobis ingre- 51
diendum eſt uia & ratione qua cœpimus,ſcrutandumq;
ſit ne uacuum , an ſecus, & ut ſit quemadmodum ſit, &
quid nam rerum ſit. Primum afferẽda ſunt ea, quorum
alia efficiunt ut uacuum nõ ſit,alia ut eſſe uideatur in re-
bus.Sed & communes in eam rem ſententiæ inueſtigan
dæ ſunt nobis,atque ita deinceps in reliqua procedendũ.
Sane ii qui uacuum nihil eſſe conantur oſtendere , bona
illi quidem mente uidentur eſſe, cæterum alia uia quàm
per ianuam nituntur. Non enim contra ipſam inanis na-
turam,quam ueteres tantis alioquin opibus communie-
rant,directo congrediuntur pedem'ue ferũt : ſed ſi quod
illi errore aliquo uacuum eſſe arbitrabantur, in eo labo-
rant,ut id uacuum non eſſe demonſtrent. Nã quum in- 52
tellectus & conceptio uacuũ in eo habeatur, ut ſit ſpaciũ
uacans ſenſili corpore,& etiam ſi aliqui aerem non eſſe
corpus ſenſile iudicabant,proindeq; quod aeris plenum
eſſet, uacuũ eſſe credebãt. Neceſſe eſt eum qui contra illã
ſententiam ordine diſputaturus ſit , non ſpeciatim coar-
guere, aut inceſſere ſiquis ſeorſum aerẽ, aut aliquid aliud
eſſe uacuũ dixerit,ſed recta ipſum cardinem petere , cõ-
monſtrareq; generatim uacuum in rebus eſſe nõ poſſe .
Superfluo igitur Anaxagoras cõſtrictos inflatosq; pro-
ferebat utres,quibus inſiliens aerem non eſſe reſiſtentẽ
oſtenderet:argumento quoque ad eãdem rem de Cle-
pſydris capto, quæ nõ ante inſtillatum humorem admit-

tunt,quàm aer incluſus utcunque diſſletur faceſſatq́; .
Itaque inituris cum ſecutoribus uacui prælium, non ad
id quod quiſque ſeparatim de re aliqua conſtituit, flectē
da torquenda'ue acies eſt, ſed tenenda & dirigenda in u-
niuerſum ad id,quod ipſo nomine præferri & ſignifica-
ri uidetur. Demonſtrādum eſt igitur nobis,nullum eſſe
ſpaciū poſſe actu a corporibus ſeparatū. Illud aūt ſi ſit,
aut inſertum corporibus eſt,ita ut nullum ſinat eſſe cō-
tinuum:aut extra cœlum habetur immēſum quoddam
& infinitum inane,quod mundum & interna mundi cō-
plectitur. Sane ii modi duo eorum ſunt, qui uacuum in-
troducunt. Alii inſititium rebus implexumq́; & inter-
ſperſum per omnes naturas uolunt, ut Democritus &
Leucippus,& pleriq; alii , cui ſententiæ mox & Epicu-
rus acceſſit. Ii cum id quod uere & quaqua uerſus con-
tinuum eſſet,diuidi non poſſe arbitrarentur, illā cauſam
diuiſionis corporum afferebant, quia in rebus eſſet ina-
ne quoddam admixtum. Alii (ut ueteres nonnulli) pa-
ratum & coactum extrinſecus putant cœlum terramq́;
ambiens:cui ſectæ ſe poſtea Zeno Citienſis addixit.

a Duo hæc animaduertit Simpl. primum quod ex Aſpaſio ex ſer pſit, idem ſignificare quemadmodum ſit & quidnam ſit: nam ſuperius dum de loco ſermonē haberet eodem pacto locutus eſt Ariſto. cum tamen inueſtigare intenderet an locus ſit & quidnam ſit. Secundum quomodo ſeruandum eſt quemadmodum quid'ue ſit uacuum, cum oſtēſurus ſit uacuū nullo pacto eſſe. Ait igitur Simpli. hæc quidem propoſuiſſe nō quia uacui eſſentiam reſpicere , ſed uel habita ratione eorum qui uacuum eſſe credebant, quo ſcilicet modo & quid ipſum poſuerint uel ob id quia qui uacuum aſſerebant, id cauſam motus eſſe credebant. Ariſto. etiam eius cauſam materiam eſſe opinatur, quam quodammodo uacuum eſſe concedit : ideo ipſe hac etiam ratione quodam pacto uacuum concedit. Quo fit ut ille etiam quæſtiones circa uacuum habeant locum.

53 AEſtimandæ autem excutiendæq; primum ſunt ra-
tiones eorum,qui uacuum intro ferūt? Motus,in-
quiunt,cui loco ſit opus,haberi nullus poteſt,niſi uacuū
admittatur. Loco autem opus eſt delationi & auctioni.
Tollitur delatio primum,quia ſi res mota, per uacuum
non mouetur : neceſſario per cōfertum & plenum mo-
uebitur. Corpus ergo per corpus mouebitur , & totum
corpus erit in toto corpore collocandum, & duo corpo
ra eodem loco ſedebunt. Quòd ſi duo, cur non & plura
concedimus? Nō enim modo eſt oppletius, quia dupli-
catum ſit, quàm prius, quum unum corpus implebat .
Nam tunc & æque continuum erat, & æque farctum, &
tamen adhuc uidetur alterum potuiſſe recipere. Cur er-
go non iterato rurſus altero, & frequentato ſæpius, alte-
rum poſſit recipere, atque ita continue incidentibus ſuf-
farcinantibusq́; confieri, ut paruo in corpore recipiatur,
colloceturq́; maximum ? Nam paruitates multum ma-
54 gnum quidnam integrant atque conflant? Non ſolum
igitur æqualia ſibi corpora, ſed etiā inæqualia & ampho-
ra receperit. Plura enim æqualia recepta quoddam inæ-
quale conſtituunt, quod ſubinde & in plura æqualia , &
plura inæqualia diſtrahi poteſt ac diuidi . Quare uacuū
ſit oportet in rebus, ſi motum eſſe uolumus. Victus hac
ratione Meliſſus, qui uacuum eſſe non putabat, nihil mo
55 ueri poſſe opinabatur. Auctionem quoque nō conſtare
inani ſublato, uel patere intuitu . Nam auctio conficitur
alimento in corpus uſquequaq; diſtributo atque diſper
ſo. Hoc autem fieri non poſſe, niſi penetratu cibi coale-
ſcentis, & quoquo uerſus accedentis atque euntis in cor-
pus. Quum uero alimentum omne ſit corpus, poſſet cor
pus alterum permeare, niſi uacuum quoddam corpori-
bus eſſet innexum. Ita illi de motu primā rationem in-
ducunt, ſed & alia quoque uia occurrunt: Videri, aiunt,
nonnulla ita in ſe comprimi & tanquam ſubire, ut quā-
quam in minorem ſeſe molem recipiunt , de ſubſtantia
tamen eorum nihil abeat pereat'ue . Iam dolia quoque
tantundem uini capere , etiam ſi coniecti immiſſiq́; ſint
utres, quaſi uacuæ quædam habeantur ſedes in uino , in
quas ſeſe res impulſę apploſæq́; conferant , teſtimonio
eſſe cinerem, qui tantundem aquæ excipit, quantum uas
ipſum uacuum excepiſſet . Demum corpora a corpo- 56
ribus diuiſa eſſe non poſſe, niſi ſeſe inane inſinuaſſet ob-
ſtitiſſetq́; , ne in unam omnia congeriem & maſſam na-
turæ coirent confunderenturq́;. Atque huius potiſſimū
diſparationis diſcretionisq́; Pythagorici cauſæ faciunt
uacuum, cuius, ſcilicet interuentu diremptuq́; fiat, ne cor
pora corporibus coaleſcant, congermineſcāt'ue . Quan-
quam hercules non ſatis id qui conſtare poſſit intelligo,
utcunq; tamen affirmant influere & inſpirari mūdo , in-
flariq́; uacuum de illo halitu extero qui circunfuſus eſt
cœlo. Præterea nec ipſam numerorum naturam retine-
ri conſtare'ue potuiſſe, immo neque futuros quidem nu
meros unquam fuiſſe, niſi quæ inanitas interpollationis
unitates diſcriminaſſet. Atque hæc afferri ſolent ab iis,
qui uacuum aſtruunt contra quos aliqui quemadmodū
perperam diſputent, & quibus rationibus uelliceutur, ini
tio diximus.

NOs iam qui uerū ſenſerint arbitrabimur. Initiū 57
autem queſtionis aptiſſimum iudico inueſtiga-
re quid res, qua de re agitur, nomine ipſo ſignificet. Item
unum ſignificatum, an plura eius nominis habeantur. Si
unum ut illud ipſum uideatur, poſſit eſſe nec ne: ſi plura
quod illorum ſit , quod non ad id quod quærimus , ac-
commodatum & uerum. Quòd ſi nullum demonſtra-
bitur uerum, concludendum erit uocem commenti-
tiam et uero inanem eſſe quę ita feratur , & cui ſubſi-
ta nulla res ſit. Si itaque ſciſcitauero, quidnam in appel-
latione uacui ſignificari putēt, aliud reſpōdebunt, quàm
locum ſignificari in quo nullum eſt corpus? Atq; hoc a-
liud eſt , quàm dicere locum in quo ſit nihil ? nam idem
quod corpus eſſe conſtituunt. Ergo ſi uacuum eſſe defi
niunt id, in quo nullum ſit corpus, corpus autem omne
eſſe tactile arbitrantur, omne uero tactile quod eſt, graui-
tatem & leuitatem habet : ſyllogiſmo elicitur uacuum
eſſe id, in quo neque graue, neque leue ſit quicquam. Ex
his ſequitur punctum eſſe uacuum oportere, quū in pun 58
cto nihil ſit nec graue nec leue: quamuiſq; locum in defi
nitione adiungant, nihil tamen ante præſtabunt quā ſta-
tuant utrum locum eſſe uelint eum , in quo ſpatium ſit
conceptaculum tactilis corporis. Ea propter aliqui defi
niendo eo ſpacium addiderunt, ut uacuum eſſet ſpatium
non plenum corpore tactili. Hunc in modum ſcrupulū
& laqueum illum euitant quidem ſed alterum inhærent
& incidunt longe incommodiorem extricabilioremq́; .
Si enim ſpatium hoc aut colorem, aut ſonum, aut quali-
tatem aliquam ſine grauitate & leuitate ſuſciperet , utrū
defendent uacuum illud etiam tum eſſe, atq; ita uacuum
quod eſt, ſub uiſum auditumq́; uenerit, eoq́, fuerit ſenſi-
le, an negabunt? At quomodo? erit enim aliquid nō ua-
cuum, quod alioquin non erit plenum corpore tactili.
Non eſt autem impoſſibilis fictio, eſſe aliquod corpus ,
quod neque graue, neque leue, neque tactile ſit, cuiuſmo
di cœleſte monſtrauimus. Si quod itaque tale corpus(ut
dixi) eſſet in loco, inanis tamen locus foret, quamuis cor
pus uiſile recepiſſet. Quo circa nonnulli ne id fateri co- 59
gerentur, diuerticulum inuenerunt , excogitata ratione
quemadmodum illis anguſtiis elabarentur . Itaq; uacuū
eſſe ſpatium inquiunt , in quo non ſit actu quicquam id
eſt, in quo nullum omnino ſit corpus , neq; natura cor-

porea,

porea, neque tactilis, neq; aliud genus ſenſilis. Cæterum ſequitur ex ea deſcriptione, & quidem ipſis cõfitẽtibus, uacuum eſſe materiam: quippe quę nullum actu corpus. Iidem & locum eſſe materiam putant. Certè rectius illi quam plerię; alii naturam corporis coaluere: accuſandi tamen in eo ſunt, ꝙ uacuum eſſe materiam crediderunt: nã materia a rebus ſeparari non põt, niſi definitione. At uacuũ ſi ſit, ſeparatum eſſe actu & abiunctum oportet. Illi uero quærunt id quidem, ſed inter quærendum de-
60 ſerunt. Illud aũt prius eſt, ut ſciamus hoc ipſo quod ſeparatum dicitur, non poſſe conſtitui uacuum. Supra expoſitus ex nobis hic locus. Quũ enim demonſtraremus ſpatium à corporibus ſeiunctum, non poſſe locum eſſe obiter quoq; ratione atq; uſu communi neq; uacuũ eſſe poſſe oſtendimus. Si enim eſſe nequit ſpatium ullũ ſine corpore, neq; locus utiq; erit ſpatium quod poſſit a corporibus ſeparari, neq; erit ſpatiũ quod iam ſit a corporibus ſeparatum. Vacuum uero atq; locus apud eos qui ita ſenſerũt, ſola cogitatione definitioneq; differunt. Nã (ut dictum eſt) locum tunc intelligimus, quũ receptum eſt corpus: quia neceſſe eſt locum eſſe alicuius corporis locum. Vacuũ tunc accipimus, quũ nondũ receptũ eſt corpus, ita illi quum utranq; rem ſpacii abiunctione & ſeparatione deſcriberẽt, rationes quæ id uni eripiunt eædem extorquebũt ab altero. Quamuis igitur fortaſſe illa ſufficiant, eſt tamen ſeorſum id nobis hoc loco fuſius et exactius explicandum demonſtrandumq́; ratione, latius numeroſiusq́; conſciſſo nullum eſſe uacuum poſſe, neq; ꝑ ſe, neq; ita admixtum in rebus, ut tenuiora in craſſioribus ſolent: quod genus aerem proferũt, quem quum uacuum eſſe contendant, ignorare uidentur uacuum
61 non corpus, ſed ſpatium corporis eſſe debere. Propterq́; hoc ipſum illis eſt uacuum eſſe oportere eodem argumento, quo uiſum eſt iis qui locum eſſe ſpatiũ ideo poſuere, quia neceſſarium uidebatur aliquam regionem haberi, in quam reciperentur conderenturq́; corpora. Sanè utriq; rationes ducunt ex eiſdem locis, utriq; .n. de motu aggreſſiones & commentationes ſuas eliciut. Nã uacuum eſſe afferunt cãm, motus non ſimpliciter cãm, ſed ut ſubiectam quandã regionem, in qua corpora moueantur: atque hoc nihil aliud eſt, q̃ dicere uacuum eſſe idem & locum. Si enim (inquiunt) non ſit ita, penetrari corpora oportere, & reliqua quæ ſupra attulimus.

62 QVoniam itaque ex motu potiſſimum colligunt eſſe uacuum in rebus *a* primum hoc (ſi placet) adeamus diſcutiamusq́;. Prorſus cuiuſque motus cauſam arbitrari eſſe uacuum, neque ueriſimile eſt, neq; ipſi uolunt. Non enim alterationi opus eſt loco, in quo Meliſſum nos ſupra obiurgatione iuſta inceſſuimus: ſed neq; ad motum localem requiritur locus. Poſſunt enim ſuccedere ſibi mutuo corpora, ita ut locos quęq; ſuos uiciſſim deſerant, & in alienos identidem migrent atque ingrediantur. Cui rei obeundæ nihil hercules opus uacuo eſt, aut ſpacio aliquo ſeparato, Nam *b* aqua tametſi neque ſpacium neque locum nouum requirit, partibus tamen diffluctuantibus uiciſſimq́; ſubeuntibus concedẽtibusq́;, quod in reciprocationibus æſtuq́;, præterea & in uorticibus cernitur moueri agitariq́; conſtat. Quiſnã igitur uſus eſt uacui? ne corpus recipiatur in corpus, ſi quem locum modo hæc pars inſedit, eundem pars altera obtineat. Secundum quod afferunt huiuſmodi eſt:
63 Si denſentur comprimanturq́; corpora, ſubeſſe uacuum oportere, in quod ſeſe illa quaſi receſſu ad hunc uſum parato recipiant. Hoc autem falſum eſt: nam *c* corpora ex amplo tumore in exiguum reſident tenuioribus corpuſculis tãquam euaneſcentibus atque diſſlatis, aqua aere profligato, aer igni depulſo, terra expreſſis humoribus. Eſt enim ſemper ſubtile aliquod corpus admixtũ & inſitum craſſiori, cuius compreſſu obliſum excluditur: hinc eſt ut ignis non poſſit cõprimi, quum ſit tenuiſſimo corpore. Tertiũ quod aũt eſt hoc: Si quid augeſcit aut corpus corpore penetratur, aut aſciſcitur inanitas. Sanè ſi auctionem capiunt pro quolibet magnitudinis incremento perſpicue mentiuntur: nam pleraque intumeſcunt & ampliuntur, quibus nihil accedit accreſcitue. Aqua enim quum in aerem tranſit quamuisque nihil ei adiicitur, tamen moles ipſa dilatatur & tumor attenditur. Si autem de ea auctione loquuntur, quæ ad animantem naturam pertinet, & quæ de alimento prouenit, ſua ſibi uoce ipſi ſeſe reuincunt, atque arma ſua incurrunt, nec alienis iam, ſed planè ſuis opibus tenentur. Eſt enim ratio ea, quę de auctione fit, utcunque anceps & lubrica. Conari autem introducere uacuum, ut communem difficultatem ſoluant, quo introducto nihilo ſecius hæreãt, eſt ludibrio habere non aſſerere uacuũ. Volebant ſeruare auctionẽ euitatis incommodis, quæ cõſequi uidebantur. Cæterũ offendunt ad illa potius, quàm caueant. Nam ſi alimentum per inane corporis demeat, ſimul adiectio aliqua reliquo corpori fit, uide quàm periclitetur ratio? aut non undiq; uerſus augebitur corpus, ſed eatenus ſolum ubi vacuæ illæ partes comparuerint, atq; ita non erit proprie auctio: aut ſi undique, duorum alterum dederint, aut ubiq; uacuum eſſe corpus, aut corpus meare per corpus. Quòd ſi utrunque abſurdum eſt, rurſum ex duobus utrumlibet optanto, aut alimentum eſſe vacuum, aut partem nullam corporis augeri. Cedo nũc, quale nam operæpræcium feciſſe ſe putent, qui uacuum intulerunt, quia quemadmodum aliquid accideret, reperire non poterant. Alioquin nonne ſeipſos quoq; accuſant uecordiæ: ꝙ quum ad functionem augmenti uacuũ eſſe neceſſarium prædicarent, uacuo tamen admiſſo auctionem tueri non poſſunt? Ratio etiam cinerum contra eos facit & commeat, qui illa utũtur. *d* Aut enim minus aquæ poſt cineres contineri oportebit in uaſe, (nam uacuitates minores cum cineribus, quam ante cineres habebuntur) aut ſi tãtundem, (quod tamen ſtatim q̃ ſit abſurdum apparet) neceſſarium erit, ut aqua per plenos cineres meet ac penetret. Quod etiam illi recte autumant eſſe falſiſſimum. Iam ad id quod uolunt, nullam ratiocinationem adiungunt. Non enim quemadmodum eſſe uacuum poſſit oſtendunt, ſed reprehendunt in quibus adubitant & argumentis inſtant, quæ neque ipſi quidem recte diſſoluunt. Nos citra præſidium uacui difficultatibus omnibus abunde ſatisfaciemus.

a Primo rationem ex motu acceptam eſt aggreſſus, quia ea efficacior uidebatur, ait Simpl. b Ab dicet fortaſſis is qui uacuum tueri uoluerit: non ea moueri ſecundum locum dicimus, quæ locum non deſerunt uniuerſa: ſi quidem & cælum multi aſſerunt ſecundum locum nequaquam moueri, quia uniuerſum nũquam è propoſito loco migrat: neque horum ratione uacuum introferimus, ſed eorum quæ dum mouentur locum commutant. Ideoq́; Simpl. refert Stratonem accommodatiori uſum eſſe exemplo hac in re, ſi quis lapillum in uas aqua plenum inijciat, & eo operto conuertat uas, mouebitur lapillus, nec uacuo erit opus, nam aqua ei ſuccedet. Idem in nauibus intueri poſſumus, maxime in piſcibus. c Dubitat hoc in loco Simpli. quonam pacto hanc rationem diluens Ariſtot. duo concedere uidetur omnino eis oppoſita, quæ probauit in libro de anima: primum ea augeri quæ ſunt in anima, deinde auctionem etiam fieri abſque ingreſſu alimenti. Et refert primo reſponſionem Alexand. qui ait ob id Ariſtot. de his hoc pacto ſermonem habere, quia nondum notum eſt quid ſit, uel quo modo auctio fiat: hæc enim dearticulate in libro de generatione fiet manifeſta. Ipſe uero

reiecta hac reſponſione ob id quia illis occurrit Ariſto. ex ratione etiam uere auctionis, quæ ex alimenti ingreſſu efficitur. Atq; quemadmodum reiecit rationem primam ex motu acceptá, ſi motum indeterminate intellexerint, deinde ſi motum tantummodo localem eodem etiam modo in præſentiarum eos redarguit primo ex ratione auctionis quomodocunque accepta, poſtea ex uera auctionis ratione: & hoc uoluit etiam Them.

d Eudemus dubitationem de cineribus ſoluit, dicens in cinere ueluti etiam in calce non nihil calidi ſeruari, & hinc eſt quod ambo urunt, ſi ſuperinfundatur aqua. Calx quidem ipſa, ſed in cinere aqua per ipſum tranſiens corpora comburunt: quo fit ut ex aqua aſperſione multi effluant atollanturq́; uapores, & ea de cauſa corporis moles imminuitur, non tamen tota conſumitur cineris ſubſtantia: ut tantundem poſit aquæ ſuſcipere. Credit igitur ipſe hoc quod de cinere adductum eſt, æque illis fauere qui uacuum ponunt, ac illis qui denſationem, dicendo non modo ex uacuitatibus cineris quæſtionem ſolui poſſe ſed & ex aquæ etiam raritate, quæ cineris compulſione denſatur: ita ut non eam molem amplius habeat quá ante cineris infuſionem.

64 NVnc quoniam motus cauſam eſſe uacuum arbitrantur, id potiſſimum in præſentia penſiculabimus. Et quia, ut dictum eſt nónulli uacuum inferunt, atq; interſeminát rebus, nónulli ſeparatim & ad aggeratum extrinſecus conſtituunt, æſtimemus primum, utrú genus hoc poſterius cauſam motus habere poſſit. Planè abſurdum eſt motus cauſam uacuum putare, quum ipſe ſimplicium corporum naturæ motuum ſuorum cauſæ apertiſſimę uideántur: quibusq; enim ſuus naturaliſq; nixus eſt, igni actus ad ſumma, terræ ad ima impetus. At uacuum quum ſit indifferens undiq;, quo pacto poteſt cauſa eſſe, ut res ſurſum aut deorſum ferantur? Quare ſi eſſet corpus ullum in uacuo, aut in omnes partes diriperetur diſtraheretúrq;, aut ubique acquieſceret. Equidé quietis cauſam aliquáto rectius utriuſque, quàm motus uacuo attribueris. Eadem ratio contra eos quoq; ualet; qui locum eſſe ſpacium ſeparatum uolunt: nam quemadmodum naturalia corpora in ſuos locos, aut ferantur, aut quieſcant, demonſtrare non poſſunt. Nos uero qui locum eſſe ultimum continentis corporis opinamur, ferri & quieſcere in illa finitima atque congenera, & quieſcere in eiſdem nullo labore probauimus: ſed ſpacium circúſecus indifferens eſt, & caret omni diſcrimine. Qui enim diſtabit ab infimo ſupremum in ſpacio? Porrò núc quia corpora quæ ſurſum ſunt, differút ab iis quæ deorſum morantur, termini quoq; illorum quibus cognata corpora continentur, neceſſario differunt. Non.n. ut mathematici ſuperficies ſuas ita nos noſtras, ſeparatos eſſe dicimus locos, utpote quas naturalibus ineſſe corporibus, & nunquam abſolui ab iis commeate'ue contendamus. Ii uero qui ſpacium dicunt locum eſſe, confeſtim illud a naturalibus & ſimplicibus corporibus reuocant.

65 Nihil itaq; differat ſpacium quod ſit in igni, ab eo quod ſit in aqua, quú ſpacium illud nihil corporis ſit, ſed per ſe ac ſeorſum intelligatur eo modo, quo cú uacat. Dictum eſt enim uacuum nihil aliud quam locum, ſed priuatum corpore exiſtimari ab iis, qui ſpacio locum definiunt. Si igitur ſua cuiuſq, natura etiam motus eſt cauſa, ſpacium uero illud quod afferunt, motum omné tollit, ſimiliter quoq; tollet & uacuum. Non eſt autem ſpacium illud, non erit igitur & uacuum. Quemadmodum enim ſimulatq́; unum infertur, alterú quoq; neceſſe eſt ſit illarum, ita ſimulatq́; de rebus unum adimitur, alterú quoq; neceſſe eſt ſit ademptum. Addit Ariſtoteles eum qui ſpacium eſſe locum prædicat, fateri oportere partes eſſe in loco per ſe. Sed quia nos id tractando loco ſemel expoſuimus, nó magnopere eſt cur nobis denuo recurrendum ſit. Iis itaq; qui ut motus eſſet. uacuum addiderunt, euenit è contrario nihil moueri, ſi uacuum fuerit. 66
Nam quemadmodum non nulli dicút, ideo terrá quieſcere, quia ea ſuperficies, intra quam clauditur, indifferens ſit natura ambigente, & quo perpendat negante, ita de uacuo ſenciendum eſſet. Non enim poſſet eſſe quippiam in uacuo, quo res potius, q̃ alio differri deberet. Ná uacuum quatenus uacuum eſt, omnem differentiam abdicat. Præterea quum motus omnis aut uiolentus, aut 67
naturalis neceſſario ſit, ubi uero uiolentus eſt præceſſiſſe aliquem naturalem oporteat, (omnis enim uiolentus motus eſt aliquo naturali poſterior) & è cóuerſo ipſius naturalis, id eſt, qui ex altera parte naturali reſpondeat, (non enim uiolentus eſſet, niſi naturali controuerſim opponeretur) ſimulatq; oſtenderimus motum naturalé in uacuo ſeruari & retineri non poſſe, palàm erit neq; uiolentum nullum poſſe. Age quoná pacto naturalis exercebitur motus in uacuo, quum in uacuo infinitoq́; nulla differentia cóſtitui poſſit? Nam ſimul infinitum dicitur, omnis ſitus, inferni, ſuperni, medii, ſummi tollútur: quorum tamen in ſuos quæq́; corpora moueri perſpicuo cernimus. Simul uero uacuum effertur, differentia oís adimitur. Quemadmodum enim ipſius nihili nulla eſt differentia, ita neque uacui ulla eſſe poteſt. Vacuú porrò Democritus non ens & priuationem appellat. Quare ſi motui naturali opus eſt diſcrimine & diuerſitate aliqua continentis, uacuo autem nulla poteſt ineſſe, maxime ſequens eſt, ut motus oés tam naturales, q̃ uiolenti aſſertione illa deficiant. Deſtruitur itaq; motus ſi aſtruitur uacuú. Et Hercules uerisſimú fuerit, ut motus eé poſſit, amoliendum eſſe uacuum nó aſciſcendum. Sed quá- 68
uis ſatis uideatur oſtenſum ex eo, ꝙ naturalis motus in uacuo eſſe non poteſt, uiolentum quoque in uacuo defendi non poſſe, ſeorſum tamen eius quoq; rei puto reddédam eſſe rationem. Motus omnis ui & contra naturá exercitus, quo genus iaculatio eſt, aut præſente atq; adiúcta re, q̃ uim attulit, aut abſente remotaq; fit: neutro modo haberi poteſt in uacuo. Nam propulſio illa, atq; proiectio ſatis cauſæ nó eſt, ut quicquam agitetur & moueatur in uacuo. Res enim q̃ ita mouetur, ui authore & propulſore et ámnum ceſſante, aut mouetur eo ꝙ aer qui ante miſſum iaculum habebatur, illo impetu retro circumfluit atque reciprocat, idq, ſucceſſu ſemper alterius aeris fit, atq; itidem alterius, quaſi idem opus urgentis, eatenus dum uis propulſoria faceſcédo ſeneſcendoq́; deſerat: aut eo ꝙ aer iactu illo impulſus impellit, & conſequio arreptur adagitatusq́; miſſis rebus pro uehiculo eſt: Quum enim mobiliſſimus ſit, & natura cedés maxime & diſſipabilis, omni impulſu facillime pellitur, ſimulq́; excitus leuiter & tanquam commonitus itineris eſt nullo labore cedit, ſedulo etiam & ſua ſponte dilabitur, motumq́; eú, qué ſemel imbibit, diutisſime retinet pernicior futurus, ſi res naturalem locum uerſus acta impactaq; neq; fuerit, neutro géne tela mouebúntur i uacuo. Sed neq; quum præſto eſt id, quod pellit trahit'ue, dicere poſſunt fieri pulſionem ullam, aut tractionem in uacuo. Non ſtatim tormenta illa adhibemus, percunctabimurq́; motus illos uelint naturaliter, an contra naturam accidere? atq; ita ad eaſdé anguſtias reuertentur. Iam aſſi- 69
gnare nemo poſſit in uacuo, ubi nam quieturum quippiam ſit, hic potiſſimú, an alibi. Nam ſi hic concedis, cur nó & ubique conceſſeris? ita quieſcatur in uacuo neceſſe eſt. Oportet enim, aut ſemper ut quieſcant in uacuo res, aut ſemper ut moueátur. Dices impedimento aliquid futurum in uacuo, ne ſemper moueri res poſſit, quod fortius & ualétius ſit, quàm res quæ mouetur. Sed

Huic opinioni abſtare uidetur Plato i Timæo ut refert Sim.

eodem

eodem noſtra redibit oratio, ſc ſcitabimur enim quieſcat
ne tale ualentius, at undenam hoc loco, non alibi, an mo-
ueatur? At quemadmodum, ſi non ſit motus in uacuo ?
70 aut qua ratione poſſit moramentum afferre? Præterea
aiunt, nihil moueri per plenum, idcirco quoniam reſide-
re in ſe atq; ſubire non poſſunt ea, quæ uere plena ſunt.
Per uacuum poſſe, utpote in quo nulla ſit disſidẽtia, ᵃnul
lum impedimentum: quo fieri, ut per aerem, qui uacuo
finitimus eſt, corpora facilius cõmeẽt, per aquã ægrius,
per terram nullo modo. Ergo quum in uacuo nihil ſit
gracilius aut ceſſilius altero, undiq; in omnes tractus res
in uacuo differentur. Iidem aculei admouendi Chryſip-
po ſunt, quærendumq́;, quidnã interſtet, quo minus euo
let mundus in uacuo, petatq́; euagando oẽs receſſus &
latebras uacui. & curnam uelit hac potiſſimum parte ua
cui, in qua iacet & ſedet cœlum, conſtituiſſe & ſtabiliuiſ-
ſe ſe mũdum? Vt enim ordo rerũ & habitus ille omnia
continens atq; modificans efficere poſſit, ne poſitus in
uacuo mundus diſtrahatur dilacereturq́;, nullam tamẽ
afferunt cauſam, cur mundus cum illo habitu, atq; ordi-
ne uniuerſus, hac potiſſimum ſede conſtiterit.

The. Alex. mitatus ònem A- riſto. con- tra ſtoicos couertit.

ᵃ *Huius loci hæc eſt fidelis interpretatio: quũ enim mobiliſſimus
ſit, modo principium ſuſceperit longius progreditur, motum cum
qui ei eſt impreſſus diutius ſeruans, & uelocior eſt eius motus quã
ſit is quo res propulſa in proprium defertur locum.*

71 PRæterea uel argumẽto illo patebit motum in ua-
cuo exerceri non poſſe, ꝙ uelocitas & tarditas ſine
quibus motus non conſtat, in uacuo non ſubſiſtit. Res
me hercle euidentes, & quæ nullius ꝓbationis indigeãt.
Ac primum quidem in iis corporibus, quæ ꝙ de ſimila-
ribus partibus componuntur homogenea appellari di-
ximus, quæq; ad alterum locum ſummum aut infimũ
mouentur, duplicem ratio oem perpendimus, cur aliqñ
inæquali celeritate decurſiones ſuas obeant peragantq́;,
etiam ſi figura non diſcrepat. Aut enim id faciunt mediæ
regiones, per quas mouetur, ut huic per mare eundũ, illi
per cœnoſam ſubluuiem ſit: huic ꝑ humorẽ, illi per aerẽ
tranſitus: hic tranquillo nauiget, ille hyemanti atq; turba-
to. hic ſecundo, ille aduerſo uehatur. Fit enim hac ratio-
ne maxime ut corpora tantundem itineris hæc ſegnius,
illa uelocius conficiant. Aut inæquitas ponderum: nam
ut cætera ſint paria, quo quicq; grauius eſt eo, uiſu celeri-
tateq́; præualet: ut ſi duæ maſſæ, auri una, argenti altera ꝑ
aerem deferantur. Verum de differentia grauium & le-
uium habebitur mox mentio peculiaris in loco: nũc de
iis corporibus agendum, per quæ grauia mouẽtur & le-
uia. Si igitur horum fuerit alterum craſſius, alterum te-
nuius, ꝓculdubio res quæ ſint pari, tum figura, tum pon
der, tantundem æquoris per tenue, q̃ per craſſum uelo-
cius peragent. Non enim æque facile eſt aquam & aerẽ
ſcindere. Deſtinetur globulus æris, qui centenariã linea
motu ſuo trãſabire & decurrere debeat. Non .n. per ae-
rem id menſus, q̃ per aquam facilius celeriusq́; tranſmit
tat? quũ tanto celerius quanto aer eſt q̃ aqua dilutior. Sed
& proportio quoq; temporum illorum intra quæ mo-
uebitur, tanta planè fuerit, quanta & corporum, per
quæ tranſeundum eſt. Nam qua proportione aer com-
paratur ad aquã, eadem tempus, in quo per aerẽ quicq;
defertur, reſpondet ad tempus, in quo per aquam id fit.
Quanto enim aer rarior ſolutiorq́; q̃ aqua eſt, tanto alte-
rum tempus altero breuius uidetur. Contraq́; quemad-
modum tempus habet ad tempus, ita corpus ad corpus.
His ita ꝓpoſitis manifeſtum eſt nullam afferri poſſe in
uacuo proportionem ſubtilitatis ad plenũ, utpote quo
id nullo modo ſit corpus. Quod ſi quem reſpõſum ha-
bet proportione plenum ad uacuum, eũdem tempus in
quo per plenum iter ſit, habet ad tempus in quo per ua-
cuum meatur. Plenum autem & uacuũ nulla ꝓportio-
ne iunguntur: profecto neq; tempus, & tempus propor
tione ulla iungentur. At finiti cuiuſq; tẽporis ad quodq;
tempus proportio aliqua eſt. Illud itaque tempus, cum
quo nulla ſocietas proportionis habebitur, tempus eſſe
non poterit. Erunt ergo res aliq; quæ ſine tempore mo-
uebũtur, (idq; concedendum in uacuo eſt) aut quod ne-
ro propius fuerit, neque mouebuntur quidem quũ mo-
tus omnis tẽpore abſoluatur. Et ut faciliora uideantur ea
quæ diximus, ſubiectum ſit tribus horis pondus aliqd'
per aerem, qua tenuiſſimus eſt, cẽtum pedalem magni-
tudinem decurriſſe: quæro quanto nam tempore eadem
menſura fuiſſet cõfecta per uacuum? Si ſex qui hora re-
ſponderis, atq; ita cõceſſeris moram eius tẽporis, in quo
facta delatio per aerem eſt, proportione illa maiorẽ ha-
beri, continuo quoq; fateri cogeris, aerem eſſe altero tã-
to, q̃ uacuum craſſiorem. Siue item tripla ſiue decupla,
ſiue milleſima dixeris, eadem euentura incõmoda ſunt.
Nulla enim ꝓportio ad uacuũ poteſt uel fingi, ſed quã-
tamcunq; attuleris, infinitum reſidebit, excediq; poterit.
Quòd ſi quis adhuc cõtenderit põdera in uacuu moue- 72
ri tẽpore oportere, ſciat ſe alios laqueos inhæſurũ. Per-
currat labis magnitudinem centum pedum hora una ꝑ
uacuum, per aerem duabus tantundem, quia per aerem
proculdubio plus tẽporis ſumptitatur: quæro, hora una
partem aeris aliquã confecerit? ᵃ Et negari non poteſt,
ſit ea pars quantalubet, ſit dimidium. Mouebitur ergo
æquali tempore per plenum & uacuũ, quod ſtatim ab-
ſurdum eſt. Quamobrem ſequitur, & quidem abſurdius
aliud, plenum ad plenum eãdem habiturum proportio-
nem temporum. exempli cauſa: Semiſtadium aeris ad
ſtadium aeris, quã plenum ad uacuum, id eſt, ſtadiũ aeris
ad ſtadium uacui. Nam quemadmodũ hora una ſtadiũ
uacui, duabus ſtadium aeris percurritur: ita ad eandem
proportionem ſemiſtadium aeris, aut quicũq; alius mo-
dus & ſtadium aeris percurretur. Hactenus Ariſtoteles 37
cogentiſſimis & neceſſariis rationibus contra aſſertores
uacui diſputat, præter hæc quæ ille adũcit, nec conteſſa.
nec prorſus uera ſunt inſuperq́; obſcura & ſalebroſa, &
quæ tum audienti, tum legenti conſueuerint ſuperfluam
moram inferre. Quod genus oẽq; ad hoc noſtrum inſti-
tutum magnopere pertinet, & ab hac breuitate interpre
tandi remotum eſt: alioquin hunc locum, ſicui noſcendi
hæc quoq; ſtudiũ & ocium ſuppetit, expoſitoribus adi-
tis diligentiſſime tractatum & explanatũ inueniet. Quũ
ᵇ igitur hæc diſſentanea, & naturę pugnantia uideantur,
tollenda ea ſententia eſt, unde illa ſequi & proficiſci no-
ſcuntur. Porrò argumẽta, quæ in hoc ſupra adhibuimus
certis cõcluſionibus ad cõfeſſum liquidumq́; perducũt.
Eorum ſumma in eo atq; cardo eſt, ꝙ quũ cuilibet mo-
tui opus tempore ſit, eum quoq; motum, qui in uacuo
conſtituitur ſuum habere tempus oporteat. Temporis
autem omnis ad tempus uique ſi utrunque ſit finitum,
habetur proportio aliqua. Talis igitur ſit, neceſſe eſt ua-
cui ad plenum proportio, qualis eius eſt tẽporis, in quo
per uacuum magnitudo aliqua decurritur ad tempus,
in quo per plenum id fit.

ᵃ *Simpl. hanc rationem exponens, in eius fauorem hæc ait: ſi
quis crediderit nihil abſurdi concludi ob id, quia & ſi æquali in tẽ-
pore, maius tamẽ eſt ſpatium quod percurritur cũ in uacuo quàm
cũ in pleno mouetur. is animaduertat quod nec ipſe etiam Ariſtot.
concludere uoluit eorũ æqualitatem, ſed rationum ſolũmodo ſimi-
litudinem. Nam cum ſit prius mõſtratum uacuum ad plenum nul
lam habere rationem, ſicuti nihil etiam ad numerum, merito nunc*

uelut abſurdũ concludit æquali in tempore permeari plenum aliquod & uacuum. [b] *Si qui attamen eſſe uacuum concedãt, id tamen uacuum, quod ſecundum ſeparatum quidem ſit, & per id fieri motum, quia per plenum nequaquam fieri ualeat: continere tamen hoc uacuum ſemper corpus aliquod, quod ſit neceſſe expellit ab eo quod mouetur, ſi per uacuum tranſire uoluerit, nõ illis illabetur incommodis (ait Simpl.) quæ fuerunt inducta. Vel quis poterit inducere. Ratio enim temporis et uelocitatis ſeruabitur in motu, nõ quidem ex parte uacui, ſed ex parte corporis in uacuo reperti, quod diuidi uel expelli oporteat.*

74 HAnc itque motus inæquabilis cauſam de duabus alteram tollunt ii, qui uacuum nituntur aſſerere, [a] ſed neq; illam tuentur, quæ de ponderum diſcrimine & momentis corporum naſcitur. Nec enim dici poteſt, in uacuo haberi aliquid, quod aut contra tendendo, aut ceſſando ſedẽdoq́; inæqualitatem motuum faciat. Quid enim ſit ſedentarium, quid irrequietũ in uacuo, aut quiſnam motus fruſtello & ſegmento uacui accidat? Præterea nonne cerdones ſaltem hoc ſciunt, quod illi tueri nõ poſſunt, excuſſores, fabri ferrarii, aurifices, lixæ, nautæ, piſcatores omnes: poſtremo qui utcunq; ſedem uel officium tenent, in mari, aut uictum indidem capiunt, quotiens aut perpendiculum conſulunt, aut trutinam librãt, aut euerriculum & gaſapam immergunt, aut anchoras iaciunt, ſi (uerbi gratia) interrogentur, cur per idem mare anchora decem pondo, & anchora trium pondo in eandem altitudinem miſſæ, in eãdem effigiem deformatæ, tẽpore tamẽ in æquali deſcendãt, hæc celerius, illa tardius hæreat fundo? Reſpondebunt opinor Hercules nõ ſine riſu, dignam ſcilicet quæſtionem, de qua ad Apolli-
75 nem referatur, cur decem pondo ſint grauiora, quàm tria. Cæterum hanc cauſam reddere illi non poterunt, eruditi alioquin & ſapiẽtes uiri. Et ſi i uacuo plũbi maſſæ & pumicis moueantur, aut æqualiter moueri concedent, aut nullam rationem habebunt, cur plumbea uelocius moueatur. In pleno autem neceſſe eſt moueri uelocius quicquid eſt grauius, quia ſcindit ui & niſu maiore ſubiectum, ſiue aquam id, ſiue aerem ſtatuamus. At in uacuo non ocyus ferrum, quàm ſuber corruit? Quum uacuum utrique cedat æqualiter, ſed neq; cedat quidem: quum enim id nihil ſit, ſubtilis hominis eſt putare uacuũ cedere: ita fit ut differentia grauium & leuium, id eſt, rerum momenta tollantur, & quod ſequens eſt, omnibus quæ mouẽtur, æqualis & i diſcriminata uolucritas accidat. Quòd ſi hęc pericula ſunt & conſtare non poſſunt, declinandam tibi eam ſententiam cenſeo, de qua creantur. Sed dixerit aliquis, differentiam quę poſſet ex figura conſtitui, ſuperſtitem illis adhuc uideri. nam quæri ſolet: Quamobrem plumbum in latitudinem deſectum & deminutum in laminas fluitet, coactum in maſſam, aut in longitudinem tereti ambitu diffuſum, & ſi pondere iniquiore, mergatur? Ac nos quidem facile poſſumus illã rationem afferre, quòd laminæ inuectu aquæ uel aeris multi, quem amplitudine orarum ſub ſe colligunt, facile inſident, in ſummoq́; reſtitant, & defenduntur a merſu præſidio figuræ inefficacis ſcindendo & diffluendo ſubiecto. Aliæ uero formæ, quibus ille obtuſus & hebetatus non obſtat, quia per anguſtias coeuntium marginũ minus inſtrati molminis amplectuntur, propelluntúe, ad inſtar mucronis facile adaperiunt & diſſecant parte qua ingruunt: præcipue uero aer id ſentit, utpote inter elemẽta fluxiſſimum atque molliſſimũ. Vtrum uero illi quoque hanc cauſam reddere poſſint, ipſi uiderint, ego non perſpicio. Hoc [b] idem in atomis quæri de Epicuro poteſt, uelit inæquali uelocitate moueri illas, an æquali: ſi inæquali, rationem deſidero: ſi æquali, requiro conſtantiã oſtendat, quonam pacto continuabunt, & aſſequentur ſeſe illæ uiciſſim atque comprehendent, aut quomodo ad inſertum complexumq́; mutuum uenient, ut ſubinde res alias, quemadmodum ipſe prædicat, concurſu illo progenerent. Doceat qui poſſit hoc fieri æquali motu promiſcue omnibus dato. Patet igitur uacuum argumẽto motu non aſciſci, ſed tolli.

[a] *Series huius loci in latino codice præpoſtera eſt, ut facile poterit unuſquiſq; animaduertere: ſi quis uero uerba latina digerere noluerit in eum ordinem qui in græcis conſpicitur, hoc pacto oportet legere & emendare: Hanc itaque &c. qui uacuum nituntur aſſerere, & alteram etiam quæ ſimiliter ex eorum differentia naſcitur per quæ ſit motus. nec enim dici poteſt in uacuo haberi &c. quæ ſequuntur ad eum uſque locum ubi ait: Et ſegmento uacui accidat. nã ſtatim ſequitur: Sed neq; illa tuentur quæ ue ponderũ diſcrimine & momentis corporum naſcitur. Nonne cerdones ſaltẽ hoc &c.*

[b] *Alex. Themi. imitatus qui contra Epicurum contorquet. Ariſt. rationem Simpl. attamen ait: Quòd ſi quis poſuerit atomos æquali uelocitate & ſemper moueri, non poteſt incommodum illud aufugere, quod ſi aſſerat eas quãdoque etiam quieſcere, nihil amplius incommodi conſequatur: nam poterunt uiciſſim ſeſe aſſequi.*

SEd etſi citra reſpectum motus ipſam per ſe naturã 76
uacui æſtimans, uere uacuam eſſe cõperimus. Quũ igitur corpus ſubire per corpus nequeat: ſi corpus addatur in corpus, neceſſe eſt partem aliquam eius, quod additur, cedere ingredienti, & tantum indidem abire, quãtum acceſſit: atque hoc in nõnullis apertiſſime cernitur. Nam ſi lapidem in aquam miſeris, tantum aquæ recedet, quanta eſt lapidis moles. in aliis quoque quanquam minus id ſenſu percipitur, poteſt tamen quibuſdam argumentis facile coniectatio elici. In hydraulis (hoc eſt, in iis inſtrumentis, quæ ad aquam mouẽtur) quoties aqua, iis aere ac ſpiritu oppletis infunditur, lingulæ tibiarum intrinſecus foraminibus additæ, meantis aeris trãſitum indicant ſonitu. Is ad exitum properans, feſtinanſq; ad ora inſtrumenti ſtrepitum ciet. Quòd ſi nullam dederis regionem, in quã coniecto alio corpore pulſi aeris partes euadãt, aut compreſſum reſidebit in ſeſe, tumoremq́; priſtinum coeundo & denſando quaſi præcinget, quatenus uas tantum inditi corporis capiat, quãtum aeri abiit molis, aut frangetur & diſſiliet potius, q̃ alterum corpus excipiat. Hæc adeo manifeſta omnibus, adeo ſingulis horis & uulgo comperta, aut non uident illi, aut uidere diſſimulant. Sed ad propoſitum, ſtatuatur corpus in uacuo, abibit, ne recedetq́; de uacuo tantum, quantus eſt ingreſſi corporis modus, (quod eſt ridiculum) an manebit etiam pars illa uacui, poſtquam receptum eſt corpus? At quo modo? Nonne hoc admirabile? niſi forte magis impoſſibile per corpus illud receptum æquale uacui ſpatium penetrare. Quòd ſi dixeris poſſe penetrare uacuũ, quia nihil eſt uacuum, hoc ipſum eſt quod uolebam tenere. Si uero naturam in eo quandam haberi contendunt; quia ſpatium quoddam ſit in treis dimenſiones porrectum ac fuſum, nullo modo efficere aut conſequi poterunt, ut res per ſpatium illud deferãtur. Sit enim hoc modo incõueniẽs par, uacuũ dicere meare per corpus, & aquam aut aerem dicere. Nam quanquam calida hæc, aut frigida ſint, grauia, leuia, aut aliter id genus affecta, uacuum non ſit: non tamen id eo ualet, ut illa ſe mutuo penetrare non poſſint, uacuum poſſit. Sed, ut dictum eſt ſupra, habent a ſpaciis & dimeſionibus corpora, ut ſint in loco: quãuiſq́; ab aliis accidentibus ſpatia non uideantur abiuncta, definitione tamen cogitationeq́ue diſſident. Non enim propterea lapis tantum loci obſidet, quia candidus niger'ue ſit, calidus, frigidus, grauis, leuis, ſed quia eius dimenſus ſit tantus. Quanquam uero corpora per

grauitatem

grauitatem in locos ſuos feruntur, ſimul tamẽ tenuerũt
illos per amplitudines ſuas & ſpatia eſſe dicuntur in lo-
co. Tumor enim ſolus ex iis quæ corpori inſunt ad ra-
tionem hanc pertinet, non grauitas, non leuitas, poſtre-
mo affectio illa uel qualitas. Nam ſi lapis (exempli gra-
tia) cubus.i. figura teſſerarum a cæteris accidentibus ab-
ſolui poſſet, ſola amplitudine atque menſu retento, tan-
tundem regionis occuparet, quãtum cum omnibus ac-
cidentibus occupat. Quare ſi in uacuo quoque fingatur
eſſe tantundem loci obtinebit, ſiue cum qualitatibus, ſiue
abſq; qualitatibus intelligatur. Atq; tunc quæro ab illis.
quidnam differet corpus hoc cubum ab æquali uacuo
atque loco? Et Hercules, ſi duo hæc in eodem ſunt,
77 cur non tria & quatuor, demumq́; infinita? Et ut repetẽ-
do demonſtrationis huius uim colligere planius poſsis,
qui corpus in uacuo eſſe cotẽdunt, ſpatium in ſpatio col-
locatum eſſe contendunt. Nam neq; uacuum cedere po
teſt, quũ nihil ſit, & corpus ex ſolo habet ſpatio, ut in lo-
co ſit. Sed & corpus ſatebũtur in corpore. Quum enim
non ex accidentibus reliquis, ſed ex tumore & amplitu-
dine corpora nanciſcantur, ut ſint in loco: ſi tumor eſſe
poterit in tumores, reliqua accidentia nõ uetabunt, ne ſit
corpus in corpore. Quare ſi abſurdũ eſt haberi corpus
in corpore, abſurdum erit haberi corpus in uacuo. Nam
corpus in uacuo facit, ut in tumore ſit tumor: tumor in
tumore cauſæ eſt, ut ſit corpus in corpore. Hunc in mo-
dum elicitur ſuperfluo ac temere uacuum propter illã
rationem adhibitũ fuiſſe ut corpora, quæ ſeipſa condere
& recipere non poſſent in ſe, haberent uacuum in quod
reciperentur. Sed & hinc uel clarius conſtabit uacuum
78 ſuperfluere. Nam ſi cuiuſq; rei dimenſus, qui a qualitati
bus ſaltem ratione diſtrahitur, nihil differt a uacuo: cor-
pora autem cum mouentur una cũ ſuis quæq; dimẽſio-
nibus mouẽtur, quidnam corporibus opus eſt, ſpatii di-
menſionibusq; non ſuis? Si enim ut quicq; dimenſionẽ
habet & ſpatium, ita indiget alterius dimenſionis & ſpa-
tii, ipſum quoque uacuum, quod ſecundum illos dimen
ſionem & ſpatium coaptabit: atque hæc deinceps aliam,
ad uſq; infinitũ. Hactenus illud egimus, ut probaremus
uacuum ſeparatum non poſſe conſtitui.

NVnc ne illud quoq; poſſe conſtare, quod rebus
79 inſertum diſtributumq́; dicitur. Sunt enim qui
id ex compreſsione ampliationeq; corporum colligãt.
Nam ſi cõpreſsio (inquiunt) eſt quoties corpus ex am-
plo tumore in exiguum reſidet, ampliatio quoties de exi
guo in amplum attollitur, neceſſarium uideri uacuum eſ
ſe rebus immixtum; in quod & denſantia uel denſata a-
beant, & rareſcentia diffundantur: neq; compreſsionem
modo ampliationemq; adimi ſublato inani, ſed cæteros
itidem motus. Quum enim quippiam mouetur in loco,
corpora circunſtantia per quæ tranſitum facit, coguntur
in anguſtum, & quaſi coercent ſe, ut auditum nouo tan-
quã hoſpiti faciant: atq; ita uacuã regionem relinquũt,
quale ſæpe animaduertimus fieri, quum quis per confer
tiſsimam multitudinẽ iturus, hinc atq; illinc populo de-
cedente tranſmittitur. Quòd ſi corporibus inane non eẽt
imbibitum, ſequeretur una re loco mora mutare orbem
fluctuareq; uniuerſum. Et quum proxima a proximis
quæque corporibus pellerentur, coelum quoque ipſum
elidi, proindeq́; mũdo egredi, & quaſi circũluere opor
teret: quod in natabulis & urinantium uaſis cernitur, cũ
in iis aliquod corpus mouetur. Atque huic ſententiæ a-
derat Xuthus, ignorans reciprocationem, ſucceſsioneḿq;
corporum in eodem loco nõ ſolum fieri motu circulari
ſolere, (quod ille quoq; uidebat, erat enim illuſtrius q̃ ut
conniueri poſſet) ſed & motu quoq; directo. Tamẽ pau
lo obſcurius dicebat & illud Xuthus: Niſi uacuũ a aſci-
ſceretur, corpora in cõuerſionibus æqualem eſſe ampli-
tudinem retentura, ita ex aquæ ſextario ſextarium aquæ
exiturum. Nam qui ampliari poterit, ſi regione & loco
caruerit, in quem dilatetur, atque fundatur, niſi quis or-
bem uniuerſum (ut dixi) defluctuare & exagitari conceſ-
ſerit? & dum uacuum minus cupit uitare, incidere uelit
ĩ maius? Nã quo deciderit, aut (obſecro) fluctuauerit mũ
dus? In corpore certe non poterit, in uacuo igitur quòd
circunfundatur mundo. Planè rareſcendo corpora am
pliari conſtat argumento uaſorum, quæ aere aut liquore
plus nimio rareſcente diſsiliunt. Nam muſti quoq, dolia
humore largius diſtlato euaporatoq; interim diſrũpun-
tur. Vbi nã igitur amplificatæ res reciperentur, niſi cõti-
nẽs quaſi decederet, & in uacuas ſedes ſeſe conferret?

a Verba Ariſto. quæ his reſpondẽt ſunt hæc: Aut æquale ſemper eſt mutare aerem et aquam. quæ Simpl. exponens ait hoc modo: Eſt & alia quædam fictitia poſitio in generationibus: nam & quis di cere poſſet, quòd quando aquæ ſextarium in aerẽ uertitur amplitu dine maiorem, aer alius ex quapiam alia parte illi æqualis in aquæ ſextarium comitatus æqualitatem ſeruat: ignis etiam quandoq́; in aerem conuerſus proportionem ſeruat. Sic enim reor melius audiri uerba Ariſt. quam uti Themiſt. Eodẽ modo Alex. fortaſſis expoſuit cum ait Aequalium in æqualia fieri tranſmutationẽ. niſi equidem ambo eſſe ambobus æqualia uoluerin, non autem aerem aquæ, ue luti Themiſt.

VErum ſi uacuum corporibus ita inſitum putant, 80
ut in raro corpore ſpatia quędam inania ſepara-
tim habeãtur, quæ poſſunt corpus excipere, eaſdem ex-
citabimus rationes, quibus ſupra & loci & uacui ſepara-
tim authores coarguimus. Nec releuabit illas remedium
ꝙ deſtructum & quia cæſim deminutum dicatur: qua cor
rectione illi contra difficultates eas ſe communiunt, qui-
bus occurſum eſt iis, qui coactum illud & ſolidum abiũ
xere corporibus: utriq; enim uidentur ſpatium ſepara-
tum admittere. Quòd ſi nõ ſeparatum, ſed inſertũ, & (ut 81
ita dicam) dilutum, infuſum inſperſumq́; raris corpori-
bus uolunt: quanquam uериſimilius aliquanto, nõ tamẽ
uere loquuntur. Primum ex ea ſentẽtia euenit, ut uacuũ
non cuiuſq; delationis cauſa ſit, ſed eius duntaxat, quæ
ſuperna ſpectat. Nam ſi id in quo uacui plus ineſt, rarius
leuiusq; eſſe neceſſe eſt: quæ aũt rariora leuioraq, ſunt,
ſurſum etiam facilius migrant, eius delationis tantũ, qua
in ſublime niſus eſt, cauſa relinquitur uacuo. Ea propter
& ignem eſſe rariſsimum putant, quia ſurſum celerrime
deuolat. Propterea non quemadmodum locus cauſa
motus eſt, ita uacuum cauſam faciunt eſſe motus, ſed
quemadmodum utres retibus innexi, eo ꝙ ipſi fluitant,
retia quoq; in ſummo conſtituunt: ita & uacuum, eo ꝙ
ipſum ſurſum fertur, ſubſtentat & leuat etiam rara cor-
pora. At quomodo ferri uacuum quem eſſe locum ua-
cuo arbitrantur? Certe dari alterum uacuum eſt neceſſe,
in quo uacuum quod fertur in motuq; eſt, recipiatur.
Sed ſatisfaciat uacuum motui leuium, grauibus quomo 82
do ſatisfaciet? Quam afferunt cauſam, cur illa deorſum
præcipitentur & ruant? non.n. cõſequio trahuntur a ua-
cuo, quemadmodũ leuia. Quam igitur cauſam afferunt?
Num naturam? Ac poterãt hoc idem de leuibus dicere,
deq́, iis quæ ſurſum incedunt. Deinde, ſi quo quicq; ra-
rius & inanius eſt, eo ocyus euolat, manifeſtũ eſt ipſum
inane eſſe ocyſsime euolaturũ. At in uacuo motũ ocyſ-
ſimum aſsignare non licet, neque tempus omnino ullũ,
in quo motus ille exerceatur: nam ſimul tempus dede-
ris, uacuum proportionem habebit ad plenum. Quòd
ſi dixerint uacuum per ſe moueri aut euolare nõ poſſe:
quum ea lege corporibus additũ inſertumq́; ſit, ut nun-

quam ab illis ſeparetur:doceant nos,quum dēſantia corpora contrahuntur, utrum excludant & exprimant uacuum,an retineant. Si excludunt,palàm eſt uacuum per ſe moueri poſſe:ſi retinent,quid ergo confert ad cōpreſſionem,ſi etiā cōdenſatis corporibus uacuū ſubeſt adeq; ut prius? Quum enim uacuum illi ad condenſationē maxime neceſſariū opinentur,ut in illud coacta constrictaq́; corpora ſeſe recipiant, qui fieri poteſt, ut tum ante, tum poſt denſationem tantundē inſit corporibus uacui? Et ſi fieri illud poteſt,quomodo tuebuntur ne tantundē molis & amplitudinis habeant, quantum antequam cōdenſuiſſent,ſi neque corporis quicq̄,neq; uacui ulla pars abeſt? Item quomodo uetabunt, ne denſari corpora in infinitum poſſint,ſi ſemper tantūdē uacui ſubſitum eſt? Quòd ſi abire aut decedere uacuum compreſſione facta cōceſſerint,quo nam abibit? quo pacto mouebitur? qualis nam motus erit uacuo naturalis? Nimirū dicant illud oportet,qui leuibus debetur. At quo modo fiet in tempore? uelocitates certe comparari non poſſunt.

83 SEd quoniam uerisimile eſt quod putant,uacuū eſſe conſtituendum in rebus,ut denſatio & compreſſio fieri poſſit,uidetur in præſentia indicandum,quēadmodum nobis ſine ope uacui cōdenſatio fit ſuperſtes. Equidem primum id facillime ac breuiſſime poſſem refellere,uacuum non eſſe neceſſarium, argumento illo quod afferunt. Quòd quum aqua mutatur in aerem,maior uiſitur aeris amplitudo, quia (quod & notari uelim) nihil uidetur obſtare,quin è contrario alius aer alio loco,eadē menſura conuerti poſſit in aquam: atque ita per hæc cōſarcinato quod laceſſitum fuiſſet, par utrinq; ratio fiat, quaſi reprehenſione quadam & compenſatione naturę; quæ inſtituit ut utriuſque elementi modus æquamento amplitudinis utcunq; facto,naturali hac uiciſſitudine ſolidetur.
84 Sed commodius & dignius tanta re puto recenſere id altiuſculæ, & rationibus addicere neceſſariis, & ſumptis ex iis,quæ confeſſa olim & cōprobata ſunt nobis. Intentio eſt corpora poſſe abſque inani denſceſſere atque rareſcere. Oſtenſum eſt calidi,frigidi, duri,mollis, dulcis,amari, humidi , ſicci:poſtremo contrarietatis cuiuſque naturalis unam eſſe ſubiectam materiam per ſe imprecabilem immortalemq́; ſeculis omnibus,eamq́; in actum de poteſtate conferri atque conſtitui : quamuisq́; a rebus abiuncta non ſit,obtinet tamen definitionē atque naturam diuerſam a rebus. Ea ſubſtantiæ alteri,quæ rerum eſſentiæ ius atque ratio eſt dico formæ iugata & copulata,conſtituit res quæ concreta & compoſita appellantur. Quanquam uero numero una eſt,uicibus tamen infinitas formas alternat : funditur, premitur:mille modis patet,inſculpitur,fingitur,effigiatur, afficitur , preſſa calcataq́; denſitudinem & ſpiſſitudinem facit : attenſa & fuſa,raritudinē,leuitatem. Quēadmodum uero quotiens calet & friget non diuerſarum naturarū confuſione miſtione'ue calet & friget, (Nam quanq̄ calor & frigus diuerſæ res ſunt,eadem tamen materia eſt,quæ uiciſſim iis, tametſi contrariis ſternitur , quæq; ad ea de poteſtate ad actum refertur.) Quemadmodum inquam,tametſi contrariarū qualitatum omnem affectionem,colores,ſapores,& id genus cæteras concipit , non tamen alia eſt quæ modo calida,modo frigida,modo ſcitri ſaporis,modo ſatui,modo nigra,modo candida cernitur. Et quemadmodum numero una eſt, quæ calida & frigida redditur, ita una & eadem eſt,quæ magna ſit atque parua . Quum enim eadem materiæ portio quandoq; aqua quandoque aer fiat,interdum ampla,interdum anguſta: nec ſit aliud quod aqua factum eſt,aliud quod factum eſt aer,ſed eadem planè natura utrunq; facta eſt. Igitur & quū materia ipſa de aqua fit aer, nullo addito extrinſecus corpore,aut uacuo intrito,maior & amplior redditur. Contra quum de aere aqua fit, nullo deraſo adempto'ue minor & arctior prouenit. Atq; in hoc maxime diſſidemus ab iis,qui per concretionē excretionemq́; ortus rerum abſoluunt. Illi per appoſitionem & defectionē generationes & corruptiones conſtituunt,neq; ſubiectū unum oībus elementis inſternunt. Nos unam materiā rebus ſubſitam haberi probauimus,q̄ in totum mutaret,atq; in uarios modos & formas cōuerteretur. Quemadmodū itaq; una quanquam ſit,caleſcit eadem & frigeſcit, nō alterius rei miſtura appoſitura'ue,ſed ſuapte potentia,per quam illa ipſa eſt,in qua uertitur : ita & magna & parua euadit non acceſſione magnitudinis detractione'ue, ſed illa ipſa ui ſua,qua utranq; amplitudinem potentia continet. Eodem igitur modo ſi aer dehiſcendo rareſcendoq́; pāditur, aut craſſeſcendo & coeundo compellitur in anguſtum,atq; contrahitur,tota ea ratio tribuēda materiæ eſt, quæ cum poteſtate tum magna tum parua ſit,interim actu interim poteſtate ſub utroque exitu uiſitatur. Vt enim quū quid de calido calentius fit,non ita uidetur mutari,quaſi prius aliqua pars non fuerit calida, (nam & calida erat uniuerſa materia antequā calidior fieret, & nulla pars erat non calida) ſed nunc quum crementum & tenſio caloris fit,uniuerſa atque oēs partes incremētum ſimul accipiunt. (Nam ſi partes aliæ calidæ haberentur, aliæ calidiores, quum materia facta calidior eſt , utiq; nō eſſet numero una materia, quæ pluris minoriq́; differentias & momēta reciperet,aut quæ de calida calidior fieri uideretur,ſed præſenti ac præcedenti calori nouus calor adiectus & admixtus acceſſiſſe intelligeretur.) Quemadmodum itaq; hoc recte in affectionibus dicitur,ita in dēſantibus & rareſcentibus corporibus recte dicetur unam & eandem haberi materiam , quæ utrunque recipiat, non forinſecus quicquam modo ingredi, modo egredi, ut dicunt ii qui uacuum rebus inſitum uolunt. Ignorāt planè illi naturam materiæ,non ſequius atq; ii, qui in ferro quod canduiſſet igni,non in materia conceptum ignē putabant, & ferrum in ignem eſſe cōuerſum . Poſſumus & aliud exēplum afferre: Partes circuli deuexæ & curuæ omnes habentur, Si igitur in interiora nitantur & uergant ad centrum,atq; ita in minorem orbiculum ſe con- 85
trahat & corrigat circulus ſubeunte undiq; curuamine & decedente pariliter,deuexeriores proculdubio incuruioresq́; fient:non q̄ partes aliquæ quæ in circulo fuerint maiore de rectis ceruæ & incuruæ ſint futuræ , ſed q̄ quæ curuæ fuiſſent prius modo ꝓniores curuioresq; habebuntur. In totum, plus & minus nactæ res dicūtur, non propterea q̄ quicquam adſit abſit'ue,ſed q̄ ea q̄ adſunt. tentionem totam aut remiſſionē accipiunt, ut quū aliquæ res calidiores,dulciores,cādidiores efficiūtur. Ita quū materia aut extenditur aut contrahitur , neq; ueterē amplitudinē perdit,neque nouam acquirit, ut ſentiunt ii qui uacuum eius rei cauſam cōſtituunt. Sed idem ſubiectum,eadem natura de amplo tumore in exiguū coercetur,& de exiguo in amplū expāditur, id quod de circūferentia circuli paulo ante monſtrauimus. Idem igitur erit & qđ denſum fit,& qđ fit rarū, & una erit utriq; materia . Neq; rara exiſtimanda,quæ imbiberint uacuum , denſa quæ excuſſerint . Sanè denſa ſunt grauia,rara ſunt leuia . Item dēſa uiam moliuntur deorſum,rara ſurſum commigrant. Quamobrem ſi uacuum nihil conducit ut rara ſint,neq; cōducet ut ſurſum ferantur. Itē ſi nihil cōducit ut denſa ſint,neq; conducit ut deorſum ruant. Planè denſum ſpectat ut graue & durum ſit , rarum ut leue atq; mobile. Non tamen hoc perpetuū eſt,nec ut quicq;

durius eſt,ita etiam grauius fuerit: a nam in ferro & plũ
86 bo diſſonat ratio. Ex iis quæ dicta ſunt, late patet vacuũ
neq; ſeparatũ,neq; aggregatũ, neq; in raris corporibus
eſſe permiſtũ,ſed ne potẽtia quidẽ. Quo'd ſi cui libuerit
vacuum dicere id, quod cauſa motus ſit, quodq́; efficiat
vt graue ſit quicq́; aut leue: profecto is videbitur conten
dere vacuum eſſe materiam. Ea eſt quæ raritatem & den
ſitatem recipit. Raritudinem & denſitudinẽ conſequunť
grauitas, leuitas, durities, mollities. Harum alteræ delatio
nis cauſæ ſunt, grauitas, leuitas: alteræ patibilitatis impati
bilitatis'ue, & omnino alterationis, durities, mollities.
In hũc modum hactenus de vacuo egiſſe ſit ſatis.

*a Non ab re (ait Simplic.) plumbi & ferri hoc in loco meminit
ſed ut oſtenderet rarum formam per ſe eſſe, neq; ex uacui commi-
ſtione conſtare: nam ſi ex uacuo haberet res quòd rara ſit, quò eſſet
rarior, eo etiam leuior: quod tamen in plumbo non conſpicitur. Nam
rarior eſt & mollior ferro, grauior tamen.*

87 SEquitur vt de tempore agamus: ſed prius eſt, vt ra-
tiones communes quidem illæ atq; extrariæ, ſed ac-
commodatæ & neceſſariæ afferantur, quibus ſit ne tẽpus
reuocari ſolet in dubium: quibus perſolutis, tum deinde
88 quid ſit, ipſi pede cominus collato docebimus. a Nihil
eſſe tempus, aut ęgre eſſe, & prorſus obſcure de ſequen-
tibus ſtatim ſuſpicari quis poſſet. Primum conſtat ex nõ
entibus. nam præteritum fuit & non eſt, futurum autem
erit & nondom eſt atq; ex iis dies & menſis & annus, &
infinita ad hoc æui lapſa nataq́; ſecula texuntur. Quod ex
non entibus cõſtat, neceſſario nihil eſt. Momẽtum vero,
& id quod ſub hoc verbo nunc, ſignificatur, non pars
temporis eſt, ſed exitus terminus, & cõfinitum tẽporis.
89 Præterea partes rei quæ conſtet ex partibus, aut omnes
extãt aut aliquæ: omnes: vt in linea bipedali: aliquę, vt in
ludis, in pompa, in bello. Temporis, quod & continuũ
eſt, & conſtat ex partibus, nulla pars extat, ſed tranſabie-
re & exoluere aliæ, aliæ ſunt futuræ. (Nam momenta di
ximus ſupra non eſſe tẽporis partes, alioquin ſecari poſ-
ſent in partes, & metiri totum, & omnino dimenſum ali
quem & amplitudinem obtinerent. Ea.n. natura partiũ
eſt: ex quibus aliquod totum integratur, quod diſtrahi
& dirimi poſſit in partes.) Sed neq; ex momentis cõpo-
nitur tempus, ſed ex præterito & futuro tantũ. Non erit
90 ergo temporis pars momentum. De ipſo quoq; momẽ
to, quod præteritum & futurum definit, ſeorſum videť
in quæſtionem vocari quemadmodum ſit, vtrum vnum
habeatur, idemq́; ſemper, an aliud ſemper atq; aliud obi
ter prodeat, ita vt impulſo & corrupto priore, poſterius
ſubinde aliud continue ingeneretur. Nã plura eẽ ſimul
momenta non poſſunt: quando neq; partes tẽporis plu
res ſimul poſſunt exiſtere, niſi altera cõtinere, altera cõti
neri intelligantur, vt quum dicimus adeſſe menſem & ca
lendas in eo vero quod proprie adeſt, & inſtãs iunctũ'ue
eſt ſiue momẽtum, nõ poteſt intelligi cõtinere vnum, al-
terum contineri, vnum amplius, alterum minus. Quare
neceſſe eſt corrumpantur & obruantur prius, vt poſte-
riora & ſequẽtia generentur. Quũ vero corruptũ omne
corrumpatur in tempore, momentum ſi corrumpitur,
aut in ſeipſo aut in tempore corrumpetur. Sed enim nõ
in ſeipſo, idem enim eſſe & non eſſe ſimul eueniet, quia
eodem puncto corrumpi generariq; oportebit: nec ſe-
quius fuerit, ac ſi hoc ſignũ in ſeipſo corrũpi, & in ſeip-
ſum mutari conuertiq; diceres. Si in alio tempore, quæ-
ro vtrum tempus illud breuiſsimum ſit, vt momentum,
an dimẽſu aliquo ſit? Si vt momentum, duo momenta
habebuntur, ſimul & id quod corrumpendum eſt, & id
in quo abſoluenda corruptio eſt. Si dimenſu aliquo, nec
momentum ſit, aut pręteritum igitur aut futurum erit,
in quorum neutro deſinere aut corrumpi momentum
poteſt. Non in præterito, quia quum ortum illius mo-
mẽti præceſſerit, ſequeretur momẽtum fuiſſe corruptũ 91
ante q̃ ortum: nec in futuro, quia quum futurum nondũ
ſit momẽtum, illud nunquam corrumpi poſſet, ſed ſemp
corrumpẽdum, & ſemper corruptum iri videretur: nam
& id quoq; futurum ſemper eſt, in quo corrumpi debet.
Sed & faciliꝰ hoc idem explorabimus alia via, ſic pote:
Tempus omne præterito & futuro deſcribitur, ſi in tem
pore momenta deſinerent, id quod expers impersq; eſt,
& omnino minimum atq; breuiſsimum, attẽderetur dif
funderetúrq; cum eo quod partes & amplitudinem & di
menſionem haberet. Iam ſi momẽta mutuo ſeſe nõ tan
gunt, quia tempus non cõſtat ex momẽtis, quẽadmodũ
lineæ nõ cõſtat ex punctis, (atq; hoc nobis hoc loci ſim-
plicius & rudius dicitur, poſt etiam comprobabitur.) Si
momenta inquam attigua non habentur, occurrit quid-
dam abſurdius & maius incommodum. Nam ſi momẽ
tum in alio momento corrumpitur, inter momentum
quod corrumpitur, & momẽtum in quo corrumpitur
proculdubio iaceat aliquod tempus neceſſe eſt, quẽad-
modum inter quæq́; puncta capitur lineæ: totum igitur
hoc quod intercipitur tempus, momẽtum illud durabit.
At in medio tempore infinita ſunt momẽta, quãdo diui-
ſile in infinitum eſt tempus, eo ꝙ continuum. Erunt igi
tur plura & infinita momẽta. Hæc cõſequuntur ſi conti-
nue aliud atq; aliud momẽtum gignatur & fluat. Si vero
vnum idemq; in toto tempore ſtatuatur: Primum quæ-
ro, qui poſsit tempus hoc totum, quod omnino conti-
nuũ eſt, aut finita aliqua eius pars, dies, mẽſis, annus vno
tãtum, nõ duobus extremis & terminis claudi? Quo mo
do inquam vnũ idemq; momẽtum ſit, vnde mẽſes auſpi-
cantur & ordiuntur intrãtes, & quo deponũt & finiunt
exeuntes, quãdo nullius rei diuiſilis & finitæ, vnus tan-
tum terminus aut extremũ habetur, nõ lineæ, nõ ſuper-
ficiei, nõ corporis? Secũdum quæro, ſi vnũ idemq; mo- 92
mẽtum ſemper manet, quo ęuum innehitur, quũ & eſſe
ſimul & fieri ſimul ea dicãtur, quæ eodem tempore &
ſunt & fiũt, nonne vetera cum nouis & noua cum veteri
bus cõfundentur? nec regnum Nelei ab imperio Cęſaris
temporibus diſcrepat. Nihil enim præteritum eſſe poſ-
ſet, ſi momẽtum vnum idemq; omnibus ætatibus omni-
bus ſeculis permanſiſſet. Hactenus expoſitum nobis eſt
ad ea, quibus tempus tolli videtur.

*a Hæc ſecunda ratio a priori differt, ait Simp. quòd prima qui-
dem tempus conſiderat ratione qua ex partibus, componitur at ſe-
cunda qua in partes diuiditur: unde in prima qua eſt compoſitum,
quid accipitur, in ſecunda quo partiri poteſt.*

CÆterum ea quæ de tempore tradita a maioribus 93
ſunt, tantum abſunt, vt inde aliquid adiumenti ca-
pere poſteris liceat, vt a ii qui modo commentationem
illam ineunt, non modo non perſoluant, ſed rem ſuapte
natura lubricam & ancipitẽ maiore periculo cõſtituãt:
id quod nos paulo ante commiſimus. Quantum.n. obſe
cro, & obſcura & aliena ſunt illa, quæ a nõnullis iactata
& tractata reperio, dicentibus ſphæram & globum vni-
uerſi orbis ipſum eſſe tempus, argumẽto, ꝙ quẽadmodũ
in cœlo ſunt omnia, ita in tempore eſſe omnia videãtur.
Atq; hoc illorum ego primum accuſo, ꝙ rem multiu-
go ſignificato ſuſam & variam pro vnius rei ſigno acci-
pere & abuti videẽtur. Nam quum eſſe in aliquo rẽ mul-
tifariam dicatur, id quod nos hoc libro diſtinximus, ipſi
ad vnam modo ſignificationem accõmodant. Nam im-
peritia diſputandi & reſoluendi tanta fuerunt, vt ratio-

nis falliciosiſsimæ,ſed perſpicuæ alioquin,decipulũ prę-
uidere nequiuerint. Atq; ita illi facile irretiti atq; ſuffosſi
videre videntur, idem eſſe cœlum & tempus. Iam quid
erat facilius,q̃ huius videre contrarium? Temporis par-
tes præteritum & futurum ſunt,cœli nõ ſunt:tempus fit,
cœlum iam eſt:cœlum ſubſtantia eſt, tempus ſubſtantia
eſſe non poteſt. Sed quid ego hic ſuperfluo immoror?
Stultum mediusfidius eſt,opinionẽ tam leuem,tam ſupi
næ ſimplicitatis inceſſere,præterq; exoletam & rudis cu
94 iuſdam oletiſsimã vetuſtatis. Proinde b alii non ipſum
cœlum,ſed,ipſam totius cõuerſionem cœli tẽpus faciũt.
Ex ea ſententia primum id ſequitur,diem & noctem nõ
eſſe tempus,quum neq; nox ſeorſum,neq; dies cõuerſio
ſit cœli totius,ſed hemiſphæriorum, ſemirotundorumq́;
& partium cœli circuitus. Prętera rotatio vniuerſa cœli
non vna,nec ſimplex eſt,ſed ex pluribus motibus con-
ſtat,& quidem aduerſis & obnitentibus mundo:tempus
vero & vnum & ſimplex eſt. Itẽ motus cœli totius non
eſt æqualis,ſed qui ſub æquinoctium ocyſsimus eſt, ſub
polos repigratur & quaſi retunditur:tempus rebus om-
nibus idem æqualeq́; habetur. Iã qui fieri poſſet, vt tẽpus
eſſet in terra, eſſet in mari, ſi vertigo & volubilitas cœli
ipſa tempus fuiſſet:niſi quis ne hoc quoq; reueritus ſit di
cere,terram & mare cum cœlo conuerti. Deinde ſi, &
quemadmodum Plato fingit,captiui a pueris homines
in arctiſsimas tenebras ſubterrenis atq; illuminis carceri
bus includãtur,intellectum temporis atq; ſenſum habe-
bunt,conuerſionis habere non poterũt. Præterea ſi plu-
res mundi forent,(quod quidem iam videtur Democri
to)plura quoq; ſimul tempora conſtitui oporteret. At
hoc diſſentaneum eſt,quãuis enim motus plures eodem
tempore habeantur,plura tamen tempora ſimul haberi
non poſſunt. Super c hæc,ſi verum eſt ante conditũ cœ-
lum motum aliquem exordinatum & inconditum fuiſ-
ſe,(cui ſententiæ cõſtat graues alioquin authores adeſſe)
nonne tempus ante cõuerſionem cœli fuiſſet? Nam mo-
tus omnis ſiue ordinatus ſiue exordinatus ſit, ſpatiũ tem
95 poris exigit,quo decurrat. Atq; hæc longa diſceptatio-
ne non egent. Illud potius perpendendum, quod & la-
tius patet,& generalius eſt,vtrum motus aut mutatio vl
la ſit tempus. Quilibet motus in re mota tantum habet,
atq; eodẽ in loco vbi res mota eſt:vtpote ad definitionẽ
rei motæ & rationem eſſentię pertinẽs. At tempus vbiq;
& rebus omnibus idem adiungitur. Motus item alius
ocyor perniciorq;,ſegnior, & retardior alius. Aequale
ſemper eſt tempus atq; hoc neq; prolixum, neq; diffici-
le fuerit indicare. Tarditas & velocitas tempore deſcri
96 buntur,finitur id enim eſſe velocius, quod breuiori mi-
nori'ue tempore plus ſpatii peragit, tardius quod pluri'
minus. Tempus vero nõ deſcribitur tempore: nec enim'
fieri poteſt,paruo vt tempore multum tẽporis labatur,
neq; contra multo vt parum. Non ſolum autem ratione
hac velocitatis & tarditatis differunt motus & tempus, ꝙ
illæ pertinere ad motum videntur, ad tempus non viden
tur:ſed etiam illa, ꝙ quantitas motus tempore definitur,
vt longus is multusq́; habeatur,qui multo tempore agit,
breuis contra qui paruo At temporis quantitas non defi
nitur tempore. Quamuis enim multum & paruum tem
pus dicatur,non tamen dicitur multum & paruum per
collationem ad tempus,quomodo illa motui tribuũtur,
ſed alia ratione, quam infra reddemus. Iam patet tẽpus
neq; motum,neq; mutationem eſſe.

a Nequaquam uidetur latinus interpres expreſsiſſe penitus uim græcorum uerborum,eorum enim fidelis interpretatio hæc eſt: vt temporis eſſentiam docere aggreſsi, ipſam etiamnum eius exiſtentiam lubricam & ancipitem æque conſtituant, ac fecerint hæ rationes quæ paulo ſuperius nos adduximus.

b Poſitionem hanc Theophra. Eude. & Alexan. Platoni attribuunt,ſed Simpl. contrarium nititur oſtendere. Priorem uero quidam Pythagoreis imponunt,nonnulli etiam ſtoicis.

c In hoc etiam Platoni alludit, immo hoc argumento conatur Alexan. Platonem redarguere,quia ſi tempus non aliud ſit quàm cœli motus,neceſſe ſit fateri tempus fuiſſe antequam eſſet.

NVnc quæramus, vtrum ſit aliqua ſaltem affini- 97
tas inter motum & tempus,an quieti potius ceſ-
ſationiq́; finitimum videatur. Sed quanam id exploraue
ro,inquies? Facillime quidem opinor, ſi conſideraueris
habitum,in quo vtiq; ſæpius conſtituti ſolemus præſen-
tiſcere & deprehendere temporis fluxum:ac recordare
quidem primum,ſi quando de longa inſomnia atq; ex-
cubia feſſus, aut ex laſsitudine aliqua obdormiuiſti ar-
ctius, (& quod de Vlyſſe Homerus ſcribit) ſi quando
quietem placidiſsimã illam & morti ſimillimam carpſi-
ſti,tunc Hercules etiam ſi te ſomnus in alterum diem at-
tinuerit,ſimul experrectus es,nihil interim temporis flu
xiſſe aduertiſti. Quod Heroibus illis qui in Sardo dor-
mierunt,accidiſſe fabulæ narrant. Non enim ſenſum vllũ
habemus eius temporis quod dormientibus nobis abſu
mitur,ſed primum momẽtum extremo iũgimus, & me-
dium tempus vt non ſentimus, ita de medio tollimus.
Quemadmodum itaque quum merum & ſolitariũ mo-
mentum eſt,tunc non eſt tempus, ita quum vnum mo-
mentum videtur quod vnum non eſt,tunc tempus quod
præterit præteriiſſe non videtur. In totumq́;,ipſi quum
aut non mutamur mouemur'ue,aut quum mutatio mo
tus'ue latet, tempus ſentire non poſſumus. Hinc fit ple-
runq́;, a vt nos, & quidem incœnatos impranſosq; im-
prouiſa & ſubita nox adoriatur ſuperueniatq́;,quotiens
voluptate ſtudii alicuius cui incubuimus capti, aut in
opus nobis plauſibile impenſius intenti labore non frã
gimur,vnde oritur illico vt motus ille neq; afficiat cor-
pus,neq; animo præſentiſcatur. Econtrario quotiens la-
borioſe aut faſtidenter quicquam agimus gerimus'ue,
quia motum huiuſmodi vehementer ſolemus aduertere,
neceſſe eſt vt ipſum quoq; tempus mirifice percenſea-
mus. Ea de cauſa ægroti prolixos dies quæruntur, & tæ-
dia horarum inceſſunt,& ſæpe illud occurrit Ariſtopha
nis,inoreq; & in animo eſt:Quantum Iupiter, & quam
longum noctis huius demeaculum. Ex iam dictis patet
temporis ſenſum cum ſenſu motus eſſe coniunctum,&
ab eo potiſsimum excitari atq; pendere. Clarum eſt igit,
tempus ſine motu non eſſe. Non ꝙ ipſi motu demũ intel
ligamus & tẽpus, vt Galenus interpretatur:ſed ꝙ de cogi
tatione & intellectu motus in cogitationem & intellectũ
temporis veniamus. Cur igitur ille tam temere iſthuc
deſcendit, obrepſit velicandi contradicendiq; ſtudio? Im
mobilia,inquit, multa concipimus,intelligimus, cogita-
mus,dum mouemur, vt polos mundi, & centrum terræ:
nihilominus illa cum motu non ſunt. Porro debuit au-
dire Ariſtotelem vtiq; apertiſsima & clariſsima voce te-
ſtantem dictitantemq;: Nos ſimul & motum ſentimus &
tempus. Sed etenim perplurimum refert, vtrum iccirco
tempus eſſe aliquid motus dicas,quia ex notione motus
pendet notio & commonitio temporis, an iccirco quia
ipſi motu demum intelligimus & concipimus tempus.
Verum Galenus in plerisq; omnibus fere ad hunc mo-
dum moleſtus importunusq; eſt. Nos igitur ſuperiora 98
nectamus,ſi tũc tempus non percipimus, quum nullam
mutationem percipimus, (illud autem ſit quotiens tem-
pore pro momento & indiuiſibili vtimur) contr. q́; ſi tunc
tempus percipimus, quum & motum eſſe, & q̃ longum

ſit percipimus,palam eſt tempus citra motum mutationem'ue non intelligi adeo,ſed ne eſſe quidẽ neq; cõſtare poſſe. Sane etiam ſi quieſcendo & nihil agendo motum alicuius corporis tecum animo contempleris,ſtatim cõceperis & intellexeris tempus. Si enim obortis tenebris nullo corporis ſenſu adagitato,nulla uerba deforis auocante, ſed ocio plane ſummo de nauigatione, de ambulatione, de lucta, de bello, de pace, ſoli conſilium aliquod ineamus, continuo videbitur ſeſe nobis tempus offerre. Cæterum non ſolum tempus motum aſſequitur adduciturq́; cum eo, ſed ex aduerſum quoq; motus ipſe comitatur & reſpondet ad tempus. Nam ſimul lapſum & confectum aliquod tempus animaduertimus, ita atque ſtatim admonemur & motus, intelligimusq́; initam & perſolutam interea motionem mutationem'ue aliquam: vt ſi duas horas abiſſe nobis cognoſcimus,non aliunde id colligimus,niſi de actibus:quia.ſ. aut deambulauimus, aut ſcripſimus, aut declamauimus tantum. Quamobrem neutrum poteſt ab altero ſeiugari. Sane priores rationes aſciſcunt non eſſe idem motus & tempus, ſequentes oſtendunt tempus ſine motu haberi non poſſe.

a Gale. in his quæ de demonſtratione ſcripſit lib. 8. ut refert Simplic. hoc ſcriptum reliquit, qui quidem liber nunc deſideratur. Referens autem Simpli. quomodo ſit inuectus Gale. contra Ariſto. ſic ait: Eorum occaſione quæ hoc in loco dicta ſunt, ſuſpicatur admirabilis Gale. Ariſt. dixiſſe ob id tempus abſque motu non eſſe, quia nos moti ipſum intelligimus: & huic deinde rationi quoddam annectit abſurdum. Nam & ea inquit quæ penitus ſunt immobilia, neceſſario erunt cum motu, ſi quidem & eorum intellectus una cum motu eſt, cum nihil nos immobili intellectione intelligamus. Dixerit ipſe inſuper non ſine dimenſu ea eſſe quæ dimenſu carent, ſi nos ea cogitauerimus cum dimenſu: quemadmodum plurima nos imaginatione efficimus. Sed hoc primo conſiderare oportebat, ait Simplic. quòd Ariſt. non eius eſt opinionis, ut uelit animam moueri, ſed tantummodo operari: nam ſolum phyſicas mutationes motus appellandas cenſet. Quare non quod ipſi moti tempus intelligamus aſſerit non ſine motu ipſum conſtare, ſed quod motus intellectus in temporis cognitionem nos perducit &c.

99 QVapropter tempus aut accidens,aut affectio,aut hęrens & additum vtcunq; & annexũ motu,non ipſe motus exiſtimãdũ. Nã accidẽtia & affectiones quãuis nõ ſint a ſubiectis abiũcta tñ eadẽ ſubiectis nõ ſunt. Altiꝰ itaq; ordiẽdũ eſt,vt ea res quã latiſsime pateat: Quicquid ꝑ locũ mouetur, quẽadmodũ ex aliquo mouetur in aliquid,ita in aliquo ſpatio & interuallo mouetur. Atq; hoc ego cauſę facio,cur motus quoq; ipſe continuus habeatur: quia videlicet cum magnitudine quæ continua eſt,attenditur, & ſpatio quaſi allinitur applicaturq́;: quãquam ſtabili & ſedentariæ rei fluxat & ſubitaria. Quemadmodum itaq; motus ex magnitudine vt ſit continuus,obtinet: ita tempus ex motu. Quare & ad motum & ad tempus continuitas pertinet, merito eius magnitudinis,in quã receptus eſt motus. Dicitꝰ vero in magnitudine aliquid prius,aliquid eſſe poſterius ſitu. Prius enim hoc pũctum,poſterius illud in ſtadio eſt: quia hoc ad carceres,illud iacet ad calcem. Quum itaq; magnitudinis prius & poſterius aliquid ſit,idem eſſe in motu compertum eſt. Prius in motu eſt,quod ad prius in magnitudine ſuo motu reſpondet: poſterius, quod ad poſterius. Verũ intereſt,ꝙ in magnitudine prius & poſterius permanent,in motu ſemper aboletur & corrumpitur prius: quãuisq́; non ſit in motu quicquam prius,niſi ſit itidem in magnitudine,nec tamen perpetua in totũ ratio vtrinq́; eſt. Non enim conſeruatur prius in motu, quemadmodum in magnitudine conſeruatur. Eodem modo quãuis motus ſit eo continuus, quia ſpatium cõtinuum eſt: non tamen eodem iure continuus & ſpatium habitum. Nam ſpatium ita continuum eſt,vt compareat & permaneat vniuerſum: motus vt iugiter fluat,& idẽtidẽ pereat. Ex iis patet in motu eſſe prius atq; poſterius. Sed & ratio quoque pariter explicata eſt. Nunc ad examinãdum videtur,vtrum prius & poſterius,quæ in motu ſunt,motus ipſe ſint,an aliquæ res a motu diuerſæ. & vtrum ſubiecto idem ſit motus,& prius & poſterius,quæ in motu definitione & ratione non idem. Profecto videtur diſsidere motus a definitione prioris & poſterioris in motu: nam & prius & poſterius magnitudinis,quãquam ſubiecto magnitudines ſunt,definitio tamen magnitudinis a natura & definitione illorum abiungitur. Is enim qui prius & poſterius definit, ſitum & locum in definitione conſtituit. In definitionem magnitudinis,neq; locus,neque ſitus ingreditur. Eundem in modum definitio motus a definitione prioris & poſterioris in motu diſſentit: nam finiturũ motum dicet mobilis rei actum eſſe: prioris & poſterioris redditurus rationem,altera via conabitur. Quemadmodum itaq, tametſi pater ex ſubiecto ſit Socrates, patris tamen & Socratis rationes euariant. Itẽ quinarius tametſi ex ſubiecto ſit lignum, diuerſa tamen & citra ſubſtantiam ligni definitio aſsignanda quinario eſt,quia quinarius in eo ꝙ quinarius, numerus eſt non lignum. Ita prius & poſterius in motu,quãquam ex ſubiecto habent,vt ſint motus, diuerſam tamen & demutantẽ a motu eſſentiam obtinent. Et nunc quando a motu diſſerre monſtrata eſt, capeſcenda nobis hoc loco diſquirẽdaq́; eſt. Itaq; animaduertendum diligenter eſt,quemadmodum tum prius,tum poſterius intelligamus in motu.
Ergo quemadmodum quãdiu lineam concipimus vnã 100
continuam,integram,perpetem, nihil neq; prius, neque poſterius notatur in linea,ſed ſimul diſiecta in partes eſt, aut inter puncta definitaq; notulis, ſtatim prius hoc,poſterius illud in linea fecimus: ita in motu prius & poſterius non ante concipimus,q̃ definiatur, & quaſi dehiſcat, aut diducatur in partes: atq; ita vnus ille tanquam alius, atq; alius poſsit afferri. At quomodo diuidi poteſt motus? Num punctis? at motus caret ſitu & poſitu. Sed dicendum puto motum, ſi non eum qui proprie eſt, ſaltẽ ſui generis aliquem quaſi ſitum habere: vt puta, ſcribit nunc manus continuata ſerie,nec interpollat ſtylum,dico illum motum, quem abſoluit priorem eſſe eo quem initura abſoluturaq; eſt. Quamobrem? nempe, quia illũ iam confecit,hunc incipit. Stat itaq; ſecari motum hunc poſſe. & aſsignari aliquod huiuſmodi diſcrimen in eo, quale eſt punctus in linea,quod partis prioris depoſitio finiſq́; ſit,ſequentis ortus initiũq;. Signum id (verbi gratia) ſit hoc quod dico,nunc. Si igitur diuidere denuo motum illum currentis manus,& volumini implexæ voluero,vtar ne eodem ſigno momentoq́;, quo ſum in priori diuiſione vſus: an præſente, quod modo effero, immo quod nemo iam poſsit efferre? Patet itaq; me non illo priore quod abiit,ſed alio & inſtante hoc atq; iũcto vſurum. Ex iis duobus ſignis vtrum dixeris prius,vtrũ poſterius? An antequam reſpondeas,teſtatum ſcriptura eſt, illud eſſe prius, cuius opera interuentuq; priorem diuiſionem cõmiſimus,illud poſterius, cuius poſteriorem? Sed quamobrem prius eſt hoc altero? Num idcirco,quia hoc in tabula ſcriptum eſt hic, illud illic? nequaquam, alioquin ſi ſcriptum non fuiſſet,neq; hoc prius, neq; illud poſterius haberetur,quod ridiculũ eſt. Nam cur ita? Conſtat igitur prius hoc vtiq; pręteriiſſe, poſterius alterum ſubſequutum. Quum ergo diuidimus motum, & 101

in plura momẽtis ſecamus, aliud q̃ tempus & temporis partes afferimus? Præteritum enim & futurũ, ex quibus conſtat tempus, nihil aliud ſunt, q̃ ſeries prioris & poſterioris in motu, quæ momẽtis definiũtur, & tanquã aliud atq; aliud numerãtur. Quare idem erit tempus & prius & poſterius in motu, non ſimpliciter, ſed quotiens definiuntur & numerantur. Definiuntur vero non alio modo, q̃ quũ duo momẽta afferũtur, & accidũt animo, vnũ, vt prius & prioris motus extremum, alterum vt poſterius & poſterioris motus extremum. Item nõ aliter definiuntur, q̃ extrema a mediis diuerſa eſſe cõcipimus. Quũ enim animus eius momẽti memor, de quo pridie cogitauerit, poſtridie de altero cogitat, cõtinuo intelligit eſſe tẽpus, quod duobus momentis, perinde ac duabus marginibus includitur: atq; ita demum vniuerſitatem illã põt diſtribuere in partes, & horas quindecim aut ſexdecim dicere: tanquã ſi de linea finita pedem quis recidat duobus modis inditis punctis. Sed & vnum quoq; momentum facit, vt intelligatur tempus. Verum hoc non abſolute aut perpetuo, ſed quotiens momẽtum illud pro initio & pro exitu inſumitur: nam ex hoc quoq; prioris & poſterioris ſenſus quidam elicitur. Id enim prius eſt, cuius momentum eſt exitus, illud poſterius cuius initium. Ita omnino conſit, vt natura omnis & eſſentia temporis a priore & poſteriore in motu ducatur. Erit igitur hæc definitio temporis, diſcrimen prioris & poſterioris in motu, quotiens diſtinguuntur diſcriminanturq́;, hoc eſt, quotiens in numerũ veniunt & percenſentur ab animo. Numerus enim non vnius eſt, neq; eius rei, quæ promiſcua penitus indiſcretaq; ſit, ſed eius quæ partes diuerſas ſuiq; generis habeat. Non ergo motus ipſe, ſed partes [a] in motu penes prius & poſterius numeratæ ſunt tempus. Quare vt quæ dicta ſunt omnino breui concluſione teneantur, commodiſsime definiemus hoc modo: Tẽpus eſt numerus de priore & poſteriore motu collectus.

a ἀλλὰ τὸ ἀριθμούμενον τῆς κινήσεως. i. ſed quod numeratur in motu.

102 ILlud autem argumento eſt, tempus eſſe numerum oportere, ꝙ quicquid rationem pluris & minoris capit, numero indicatur æſtimaturq́;. Numerus ergo quiddam eſt tempus. Sed & prius atq; poſterius recte adiectũ eſt, ꝙ hinc liquet: Numerantur motus & quidem plures ſimul: nam & augeſcere, & caleſcere, & deferri quis eodem pũcto poteſt, atq; ita tribus ſimul agi moueriq; motibus huiuſmodi motuum. Ternarium numerum nõ dicimus eſſe tempus, ſed eum numerum quem ſeorſum in ſingulis motibus prius & poſterius faciunt. Neque perturbari velim, ꝙ quum numeratas partes in motu tempus eſſe dicamus: non tamen numeratas res modo, ſed numerum in definitione locauimus. nam res numeratæ ſolẽt interim numerus dici. Quemadmodum. n. duplex ſignificantia menſuræ eſt, (Nam & quod menſurat, vt olla, vt cadus, vt modius: & quod menſuratur, vt triticum in modio, vt vinum in cado, vtrunq; nomini menſuræ communicat. Dicimur enim eſitaſſe modium, nõ ligneũ, & bibiſſe cadum non ipſam lebetem æneam) ita & numerus non ſolum eſt is, qui ex vnitatibus conſtat, ſed & res ipſæ quæ numerantur. Ille diſcretus eſt non continuus, & ad naturam temporis explorandam ſignificandamq́; pertinere non poteſt, immo impedimento eſt potius: hic continuus eſt eo modo, quo tripedaneum telum. Neq; accedendum Galeno eſt, qui tempus cauillatur definitũ eſſe per tempus. Is quum pleraq; ſignificata prioris poſteriorisq; dinumeraſſet, dixit cætera non congruere definitioni prius & poſterius, temporis ſolum videri congruere. Ita efficiebatur, vt tempus numerus motus eſſet ſecundum prius & poſterius temporis. Sed [b] ſciendum eſt prius & poſterius, quæ in motu ſunt, nõ habere a tẽpore vt prius & poſterius ſint, ſed econtrario potius efficere, vt prius & poſterius adſint in tempore. Quod autẽ prius & poſterius in motu eſt, dictum eſt a priori & poſteriori in magnitudine proficiſci, vnde & cõtinuitas naſceretur. Atq; hoc euidenter Ariſtoteles indicat. Prius, inquit, & poſterius in loco primum habẽtur, inibiq; poſitione conſtant & ſitu. Sed cum ea in magnitudine afferantur, neceſſe eſt in motu quoq; eaſdem rationes afferri. Sed concedatur Galeno prius & poſterius in motu nihil aliud ſignificare, q̃ prius & poſterius tẽporis, quid tũ poſtea? Neq; enim nos fere aliud dicimus. Nam quũ tẽpus eſſe prius & poſterius in motu dicamus, neceſſariumq; ſit vt idem afferat definitiones & nomina quę definiuntur, nihil certe aliud fuerit prius in motu atq; poſterius, q̃ prius & poſterius temporis. Quamobrem hoc 103
illum latuit, qui definitionem oppugnat, & mehercle tutius fuerat illam admittere. Sed & vt aliud atq; aliud tẽpus ſit, hoc facit motus, qui alius ſemper atq; alius cernitur. Cæterum quæri ſolet, quum plures motus ſimul ac pluribus locis exerceantur, (exercetur Athenis, exercetur Lacedæmone, exercetur Corinthi) quidnam cauſæ eſt, cur non & plura ſint tempore? Quoniam, inquam, idem momentum idemq́; vbiq; nunc eſt: ab ipſo autem nunc, habet tempus vt idem & diuerſum intelligatur: atq; vnũ tempus eſt tũc, quum vnũ eſt nũc, plura quum plura differentiaq́;. Plura & differẽtia ſunt, quoties vnũ vt prius, alterum vt poſterius deſignatur. Sed adhuc ſubiit quod ambigas, qui fieri poſsit vt ipſa nunc momẽtaq́; differãt, quum ratio & natura vna ſit omnibus: q̃uis prius hoc, poſterius illud intelligatur? Aut Socratem alium putemus fuiſſe, quum in Lycio ſederet, alium quum in foro ageret, quod ſophiſtę pollicentur oſtendere. Sed ſoluit: quemadmodum Socrates quãuis ſeſe huc illuc cõferat, tamen ſubiecto vnus erat, ratione diuerſus, quia non idẽ ſit in Lycio & in foro eſſe. ita & in ipſius momenti, quãuis ſubiecto natura vna, atq; ſubſtantia habeatur, ratione tamen definitioneq; differret. Eſt enim alia ratio eius nũc quod apud Homerum Hector dicit, quum equos alloquitur inhortaturq́;: Nunc agite alipedes generoſum attollite pectus, Promite præſentes animos diſcrimine herili. Conſtet veſtra manus. Alia huius, quod hoc albo nunc ſcribitur.

a Hac ratione motus Aſpaſius, quòd. ſ. in motu pluris minoris ue rationem tempore perpendimus, credidit Ariſt. ſentire tempus eſſe non res numeratas, ſed ipſum numerum quo numeramus. quẽ Auer. hoc in loco eſt imitatus. ſed Aſpaſius ut ſuam tueretur opinionem multa commutauit in huiuſmodi textu ſermonis Ariſto. ut refert Simplicius.

b De hac re Simplic. loquens credit ipſe duplex in motu prius poſterius ue inueniri, & hæc inuicem eſſe diuerſa: alterum quidem quod a magnitudine habet, quod ex loco & poſitione naſcitur: alterum uero quod ex tempore prouenit. Ait enim motum medium quodammodo locum habere inter locum, tempus ex utriſq; accipere menſuram numerumq́; prioris & poſterioris, ſed a loco quidem quod locetur & poſitionem quodammodo habeat retinet, & hoc ratione qua ſpatium poſitionem habet: a tempore uero temporaneus efficitur, hoc uero ei ineſt ea ratione qua influxus ſubſtantiam habet. Prius ergo & poſterius quod in ſpatio eſt ratione poſitionis a loco menſuratur, quod uero fluxum protenſionemq́; conſequitur a tempore. Vnde non utiq; aberraret, inquit Simplic. qui motum definiret numerum prioris et poſterioris, quod motui ineſt ratione fluxus: ſicut ſi locum definiret quod numerus ſit prioris & poſterioris, quod eſt ſecundum poſitionem ſpatii. Hoc deinde ueluti fundamento accepto refellere nititur, primam Themiſt. reſponſionem, ait enim. Prius & poſterius quod motus ex magnitudine trahit, non id eſt quod tempore menſuratur, ſed loco, utpote quod ſecundum

*poſitionem attendatur:cum enim e magnitudinis priori ipſum na-
ſcatur, ei etiam proportione reſpondebit. Prius autem magnitudinis
loco & poſitione terminatur, prius uero quod ſecundum tempus
eſt & ſimul cum priori in motu,eſt aliud quia eſt:naſcitur enim ex
protenſione & fluxu motus,non ex poſitione & magnitudine. Se-
cundam etiam Themiſt. ſolutionem refellit eodem fere fundamen-
to,ait enim:Si unum tantummodo prius poſterius ue eſſet in motu,
illud ſ.quod tempore perpenditur, recte equidem dicere poſſemus,
ut Themiſt.ſoluit, motum in ſeipſo non definiri:at ſi aliud prius po
ſterius'ue eſt quod tempore perpenditur,aliud uero quod ex poſitio-
ne naſcitur,neceſſe erit dicere quod motus eſt prius poſteriusq; quod
ſecundum tempus attenditur.Hæc tamen facile ſolui poſſunt,quo-
modo autem conſidera.*

104

ET vt planius condiſcantur hæc, paulo ſunt altius
petenda:Magnitudinem comitatur motus, motũ
comitatur tempus vt diximus. Quapropter æquũ
eſt, vt harum quoq; rerum cauſę efficientes ingeneran-
teſq;, eadem inter ſe proportione reſpondeant. Magnitu
dinis efficiens cauſa punctus eſt, Motus ea res quæ mo-
uetur in motuq; eſt, Temporis ipſum nunc ſiue momẽ
tum. Erit igitur momẽtum vnum, a quemadmodũ vnus
eſt punctus, vnus eſt lapis:ſiue huc,ſiue illuc feratur: ſed
ratione definitioneq; diſcrepat. Nam rem quę mouetur
deferturq;, ita conſequitur momẽtum, vt ipſam delatio-
nem tempus. Sed & cognoſcitur quoq; ipſum momen-
tum non alia re, q̃ ea quæ mouetur & fertur. Nam prius
& poſterius quæ reperiuntur in motu, ſecus rem delatã
& eius tranſitum numerantur. Alioquin illa quieſcente,
nullum diſcerniculũ prioris & poſterioris extaret. Sed
quoniam mobile interim locum priorem obtinet, inte-
rim poſteriorem, fit ita vt in motu, tum prius, tum poſte
rius incernatur. Porro hoc, tum prius, tũ poſterius, quod
numerari dicimus, ipſum omnino nunc eſt: vnde fit, vt
ſubiecto idem ſit prius & poſterius nunc, ratione vtique
& definitione diſſentiat. In eo enim quod numerũ præ-
bet, quodq; poteſt tanquam aliud atq; aliud accipi, effi-
citur ratione & definitione diuerſum. Pro eo vero ꝙ res
quæ defertur notior eſt delatione ſua, quũ omne quod
mouetur, mõſtratũ aliquid ſit & ſubſtantia, ipſum quo-
que momẽtum notius erit & manifeſtius tempore. Nã
de tota immenſitate temporis ſolum momentum attin-
105 gitur. Clarum eſt autem ſemet comitari & appellare vi-
ciſsim momentum & tempus, ita vt ſine altero neutrum
poſsit conſiſtere: eſt enim tempus fere de momentis cõ
ſtitutus conflatuſq; numerus. Nam momentum quodã
modo vnitas tempori eſt. Et ſicut vnitas repetitione al-
ternationeq; numerum facit, ita momentum reciproca-
tione & iteratione tempus: & quemadmodũ vnitas quã-
quam inſectilis, conſtituit tamen numerum ſectilem, ita
momentum quod indiuiſile eſt, inuehit tempus quod di
uiſile eſt. Cęterum differentia in eo noſcitur, ꝙ momen-
ta vnam continentiam pariunt, vnitas diſcretionem mo-
litur. Plane continuat momẽta tempus, vt dixi, ſed & di-
uidunt quoq; eo modo quo motum ſuũ mobile: & dela
tile delationem. Eſt. n. ideo iugis & vna delatio, quia vnũ
eſt quod defertur. Vnum inquam, non ſimpliciter, (nã
hoc quidem modo vna res fuerit qua monſtratur, cor-
puſq; eſt qua lignum, qua ferrum, qua lapis) ſed qua de-
fertur. i. in eo ꝙ in motu delationeq; eſt, quo reſpectu
vnum eſſe nõ poteſt, ſi motum diſtrahat, interrumpat'ue.
Tunc enim neq; cõtinuus, neq; vnus fuerit motus, quã-
uis ſit id quod moueretur vnum, ſed tunc & vnus conti-
nuus eſt, quum quod defertur, in eoq; defertur eſt vnũ,
hoc eſt, quum non interlaxat, nec interquieſcit, alioquin
interpollãdo prior motus definitur, & poſteriori abſcin
ditur atq; dirimitur. Deinde repetitur ſeries, continua-
turq; vicibus. Atq; ad hæc omnis res quæ refertur, ita ſe
habet vt punctus ad lineam. Quanquã non nihil intereſt, 106
quia punctus aſsignari bis, tum pro initio, tum pro exitu
poteſt. Eſt enim permanens quiddam punctus, & ſitum
fere ſtabilem habet. At quod defertur, in eo ꝙ defertur,
bis afferri non poteſt, quia continue a ſtatu ſuo demutat
non ꝙ demutet a ſe, ſed quod alium ſubinde ſemper at-
que alium locum demutat & vertit. Nam ſi bis eodem
in loco haberi poſſet, iam inibi inſiſteret, atq; ita non cõ
tinue moueretur, vt ſubiacebat. Eodem modo neq; mo-
mentum aſsignari bis poteſt. Dicat aliquis ſi momentũ
bis aſsignari non poteſt, quomodo pertinebit ad nume-
rum? Certe vt puncta, non ea quę principiũ finiſq; ſunt,
ſed quæ vtrinq; extremas lineæ clauſulas inſident diuer-
ſa, inter ſe diſtinctaq; ſunt: ita vt tum hoc, tum illud ſeor-
ſum monſtrari & accipi poſsit. Ad eundem modum &
momenta, quibus includitur tempus, accipiuntur vti di-
uerſa, hoc vt prius, illud vt poſterius afferatur. Idem ve-
ro bis accipi nullo modo poteſt, quia nullo modo etiã
poteſt tempus ſiſti. Palam quoq; eſt temporis partem 107
non eſſe momentum, ſicut neq; res quę defertur, pars
eſt delationis, neq; lineæ punctus: nam lineam partiri eſt
in lineas, & motum in motus, & tempus in tẽpora. Sed
quæritur vtrius extremum ſit ipſum momẽtum, vtrum
motus an temporis? Dictum eſt enim aliquando momẽ
tum momẽtis & inſtãtibus diuidi. Soluitur. Per ſe extre
mum eſt temporis: ſed quia tempus nihil aliud eſt, quam
partes motus ſecundum prius & poſterius numeratæ,
quotiens momentum & numeratum accipitur, tũc mo-
tus quoq; ipſius extremũ & terminus fuerit. Ita per acci
dens erit terminus motui, & vbiq; ſimul motibus omni-
bus aſsidebit, cauſa ea quã dixi: quia videlicet non eſt per
ſe terminus motui, (alioquin ei tantum motui præſerui-
ret, addictumq; eſſet, cuius eſſet terminus diceretur) ſed
per ſe terminus tempori eſt, quod numero motus deſcri
bitur. Numerus vero plurium rerum ſimul eſſe idẽ põt.
exempli gratia: Denarius veterinorum & hominum.
Quãuiſq, tempus non ſit numerus is quo numeramus,
(qui ob id numerus numerans recte appellabitur) ſed is
quem numeramus, (qui & numeratus numerus dicitur)
habet tamen proprietates & veſtigia numeri numeran-
tis. Vbiq; enim tempus vnum idemq; habetur, nume-
ratur, percenſetur pluribus ſimul motibus, corrogatur
auctioni, delationi, alterationi. Iam ſatis oſtenſum vide-
tur tempus eſſe, tum numerum, tum numerum motus
ſecus prioris poſteriorisq; rationem.

*a Simpl. in his quæ hic exponuntur dupliciter dubitat, primo
quomodo ſit uero conſonum, momentum idem eſſe ſubiecto, ratione
uero diuerſum: ſimiliter prius & poſterius. Nam qui fieri poteſt, ut
quod præterijt iam idem ſubiecto ei ſit quod nunc eſt, eiq; quod non
dum eſt? Ea etiam ſimilitudo qua Ariſtot. hoc monſtrare nititur, ni-
hil uidetur habere quod rationi ſit conſonum. De re enim quæ mo-
uetur, utpote quæ ſubſtantia permanens ſit, & eadem poteſt eſſe
diuerſis in locis, recte affirmare poſſumus quod eadem ſubiecto ſit,
& ratione diuerſa. At motus, tempus, & ea omnino quæ tantum-
modo ſunt dum fiunt, neque poſſunt diutius permanere, non uideo
qua poſsint ratione dici eadem ſubiecto. Dubitat etiam ſecundo lo-
co, cum tria hæc inuicem ſe conſequantur, magnitudo, motus &
tempus: & magnitudo quidem puncto terminatur, tempus autem
momento, quid erit igitur in motu quod his proportione reſpondeat?
quo ſcilicet terminetur? hoc enim aliud oportet ut ſit quàm res mo-
ta. Primo igitur reſpondens Simplic. ait: Hoc ferè modo momenta in-
uicem in nullo differunt, præterquam quod hoc quidem prius eſt,
illud uero poſterius: neque enim genere, neq; ſpecie, neq; etiam nu-*

mero,ſicuti nec unitas ab unitate. Nam quæ numero differunt, quibuſdam differunt accidentibus,ſicut à Platone Socrates. Ob id ergo quia nulla alia ratione differunt,forſitan dixit eadem ea eſſe ſubiecto. Similitudo autem ad punctum lapidem'ue re uera ſatis uiolenta uidetur,cum hæc quidem permaneant, illa uero nequaquam. et ideo ſi eius non magnam uoluerimus habere rationem, dicemus quod ſubiecto idem non aliud ſignificat,quàm ſpecie idem. Nam et Ariſt. paulo inferius dicet,quod quemadmodum motus ſpecie idem eſt,qua iterum atq; iterum fit,ita & tempus: & quod ſpecie ita eſt idem ut in nullo ſit differens,aliquo etiam pacto numero idem uidetur. Secundum etiam ſoluens,ait: Motus terminus eſt mutamentum,ſed quia non eſt motus cauſa ut principium ſit, & punctum ipſumq; momentum tanquam principia & cauſas, hoc quidem lineæ,illud uero temporis hic eſſe ſupponit, merito tanquam his proportione reſpondens quod fertur,accepit.

108 SEd & cnntinuum quoq; ſit tempus oportet: mntus enim vniuerſus & ipſe continuus eſt. Sed ambigas cum numeri ſectio extrahi non poſsit in infinitum, ſed finem offendat,& quidem minimus habeatur,vt duitas, quamnbrem non poſsit & tempus aliquod oſtendi minimum? An quia duplex eſt numerus,alter qui ex vnitatibus conſtat,atq; hic eſſe minimus poteſt: alter qui non ex vnitatibus abſolute,ſed ex rebus cõſtituitur, vt equis, canibus,lineis? nam & quinq; lineas & quinque triangula dicere numeros ſolemus. Tales numeri ſi de multitudine quæris,minimum habent. Nam duæ lineæ, & duo equi minimum ſunt,ſi magnitudinẽ ſpectas,non habent: nam quæq; res talis in infinitum ſecabilis eſt. Eodem modo præfiniti alicuius certiq; tempnris, verbi gratia, duarum horarum,in eo ꝙ connnnum eſt afferri breuiſſimum,aut minimum aliquod nequeat, quia in eo reſpectu non eſt numerabile: in eo vero quod definitur, & quodammodn diſſecatur nnmẽris priore poſterinreq;, haſtenus & numerari pnteſt,& minimũ indipiſci. Duæ
109 hnræ,qun ad numerum pertinet minimæ ſunt, qun ad magnitudinem & continuationem,non. Nec caret ratione vt tempus multum & paucum, longum & breue dicatur. Habet enim conditionem vtriuſque quantitatis, tũ cnntinuæ,tum diſcretę. Nam qua iuge & continuum eſt, dicitur lnngum & breue,qua diſtinguitur numeraturq;, in hoc numerus dicitur multus & paucus. Non tamen volucre aut tardum proprie dixeris tempus, quandn neque vllus qnnque numerus,aut tardus, aut velnx habetur.

110 PAr eſt autem vt ſimul vbiq; idem tempus ſit,quãuis quod prius & poſterius eſt,diuerſa inter ſe ſint tempora: nam & motus præſens vnus eſt, tametſi præteritus & futurus diuerſi. Præterea tempus & numerus nnn is,quo numeramus,ſed is qui numeratur: hic autem idem eſt omnium,vt denarius, ſiue is equnrum ſiue hnminum fuerit. Numeratæ vern res,id eſt homines decem,& equi decem non ſunt amplius eædem. Ergo ſi tẽpus ſecundum prius & poſterius numeratur, neceſſe eſt vt prius & poſterius diuerſa ſint tempora. Item a quẽ-
111 admodum motus vnus & idem ſemel digeſtus, poteſt iterum atq; iterum inſtitui: ita & tempus poteſt vnum & idem iterum,atq; iterum reuerti, ver, æſtas, autumnus, hyems. Subſtantia itaq; temporis hæc eſt, nam in motu prius & poſterius numerata ſunt tempus.

a Simpl. per ea quæ hic ſcribuntur, uoluit magis de articulate exponi id quod ſuperius dictum eſt, ſcilicet momentum ſeu prius & poſterius eſſe ſubiecto eadem. Eo enim modo momenta ſunt eadem,quo ea quæ iterum atq; iterum fiunt, ueluti motus qui ab eodem in idem ſepius repetitur, ueluti ſol qui ſuo motu quotannis ab eodem ſigno ad idem reuertitur: At hoc nihil aliud eſt quàm idẽ ſpecie regenerari. Ait deinde Simpl. Ariſt. loco ſuperius habito ob id potius dixiſſe eſſe idem ſubiecto quam ſpecie, quia quæ eadem ſunt uel genere uel ſpecie plurimum etiam inuicem poſſunt differre: nam quæ eadem genere ſunt,eadem ſpecie differunt,et quæ eadem, numero diſtant. quæ enim ſunt numero diuerſa, accidentibus quibuſdam differunt,ut à Platone Socrates. Motus uero momenta & tempora quæ iterum atq; iterum eadem fiunt, parum adeo diuerſa ſunt, ut quaſi numero eadem uideantur: unde & Pythagorei hoc modo eadem etiam numero iterum atq; iterum fieri aſſerebant. Confirmat deinde Simpl. hoc idem Eudemi auctoritate,cuius uerba longum eſſet referre.

POrrn tempus quum ita definiatur, principaliter motum menſurat, per accidens cõtra menſuratur à motn. Nõ ſolum enim dicimus motum multum eum qui multo tempore agitur exerceturq;, ſed tempus e diuerſo multum,in quo multus cõficitur motus: alioquin hnc & in cæteris menſuris quoq; viſitur. Omnes enim a menſuratis viciſſim contraq; menſurantur. Nam & mõdius tritici modium ligneum, & cadus vini cadum æneũ remetitur,ſi quadrent.i. ſi neq; exuberent neq; ſubſidãt. 112
113 Atq; hoc in menſuris continuis non admodum mirum eſt,quandn & ipſe ille numerus qui ex vnitatibus conſtat,quodammodo a numeratis rebus vice inuerſa recurritur numeraturq;. Quemadmodũ enim ex denarin decem equos intelligo, ita ex equis decem denariũ numerum apprehendn, quia vnitates decem video equis decẽ reſpondere & accommodari: nec poſſet denarius vnq̃ intelligi, niſi aut ſingulis ſingulæ vnitates ſortito tribuerentur, aut equus vnus decies pnnmeretur. Sane debita ratione vtrunq; contingit vt & menſuret & menſuretur tempus. Nam ſi (vt dictum eſt) magnitudinis motus, & motus tempus aſſecla comesq; eſt, quem famulatum habet ad magninidinem motus, eum habebit tẽpus ad motum: & quemadmodum motus magnitudinem menſurat, cnntraq; a magnitudine menſuratur. Nam & viam dicimus multam,quia profectio multa ſit, & profectionem e conuerſn multam,quia multa ſit via,ita & tempus mntum metitur,& motus remetitur tempus. Proinde motum multum dicimus,quia & tempus multum ſit: & tempus multum,quia ſit multus & motus. Sed quonam
114 pacto motum menſurat tempus? An quia partem aliquam definit,quæ vniuerſum motum menſurat? vt paſſus,qui replicatus totam ſtadii longitudinem conficit. Nam hora, menſis, annus eſſe aliud poſſunt quam tãtus, aut tantus curſus motuſq; ſolis.

115 QVnniam a vern propterea ĩ tempore motus eſt quia menſuratur a tempore (nihil enim aliud eſt motum eſſe,q̃ oriri & fieri,cui iam affunditur et attenditur tempus, atq; id qund hunc fluxum mẽſurat) palam eſt & cæteras quoq; res futuras in tempore, ratione illa ꝙ menſurantur a tempore. Nam eſſe in tempore aliquid bifariam dicitur, vno modn ꝙ ſit tum quum tẽpus eſt, altero vt ſunt ea quæ in numern eſſe dicuntur: atque hic pnſterior modus rurſum diducitur. Nam aut res in numero ſunt, tanquam partes affectioneſq; numeri, vt duo par & impar: aut ita vt earum rerum habeatur aliquis numerus, quo genere decem equi, & decem boues eſſe in numero videntur. Si igitur tempus eſt numerus, patet ea quæ in tempore ſunt, in numero quoq; eſſe oportere. Ac mnmentum quidem & prius & poſterius, ita ſunt in tempore, vt impar & vnitas in en numero, qui ex vnitatibus conflatur. Nam quemadmodum illa ſunt accidentia numeri, ita hæc ſunt accidentia temporis. At res ita ſunt in tempore, non vt impar et vnitas, ſed vt equi decem in numero. Quemadmodum itaq; ſemper eſt aliquis numerus, qui excedit ea quæ in hũc modum in numero eſſe dicuntur, (quia omni numern determinato

poteſt

poteſt ſemper maior aliquis aſsignari(ita & tempus ſemper amplius eſt,excedensq; ea, quæ tempore continentur. Tempus.n. numerus quidam eſt.Quo'd ſi ita habet, ea quæ ſunt in tempore, neceſſe eſt vt cõtineatur a tempore: quemadmodum ea quæ ſunt in numero cõtinentur a numero, & ea quæ in loco ſunt continẽtur a loco. Atq; hic ſignificatus maxime proprius & primarius eſt,
156 quo res eſſe in tempore dicitur. Nam putare eſſe quicq̃ in tempore iccirco quia tunc ſit quum tempus eſt: aut eſſe in motu, quia tunc ſit, quum motus eſt: nihil eſt aliud,q̃ putare cœlum eſſe in milio, quia tũc cœlum eſt, quum & milium. Verum vt eſſe ſimul multa poſsint, eſſe in altero quippiam,nihil eſt aliud, q̃ vnum ab altero contineri. Vnde conſequens eſt,vt vtrunq; ſit ſimul, nõ tamen ſimulatq; res aliquæ ſimul ſunt,continuo altera in altera continebitur. Atq; hoc primum accidit iis,quæ
117 eſſe dicuntur in tempore. Accidit etiam vt pati res obleſdiq; a tempore videantur:nam & putreſcere & exedi res tempore,& inueteraſcere,cõſeneſcere, & obliuione deleri dicuntur. Non enim eadem ratio temporis eſt, quũ domum hanc exędificatam in tempore dicimus,illã tempore & vetuſtate collapſam. Sed hinc ab opifice exędificatur in tempore,hinc vtrunq;& a tempore collapſam, & collapſam in tempore dicimus. Item docemur in tempore, ſed a magiſtro,dediſcimus in tempore,ſed ſola iniuria temporis. Demum aliam cauſam q̃ tẽpus obliuionis, & ſpontalium obleſionum afferre non poſſumus. Proinde non male videntur videre, qui tempus authorẽ interitus & corruptionis appellant,quum numerus motus ſit,motus autẽ diſcutiat & deturbet, quod prius extabat. Quo'd ſi vera ſunt hæc,conſtat immortalia & perpetua,quatenus talia ſunt,in tempore eſſe non poſſe. Nã neq; incluſa ſunt tempore, neq; ad capiendam & ferendam iniuriam temporis parata,neq; cum tempore commutantur,neq; tempori prorſus aſsiſtunt; Igitur neque menſurantur,neq; circumſiſtuntur a tempore, quia nullum tempus ſubſtantiam eorum poteſt excedere: ſed cõtra potius ipſa omne tempus allatum trãſcendunt & ſuperãt. Sed occurritur. Nã ſi motus perpetuus eſt, (quod infra probabitur)perpetua autem in tempore eſſe non poſſunt,videtur effici,ne ſit motus in tempore. An quia diuerſus aſsidue motus eſt, neque numero vnq̃ idem habetur,ſed & eſt,& oritur cum tempore? Immo vero cũ motu ipſum tẽpus efficitur, vt alterũ alterius ope inniti indigereq; videatur. Quapropter *b* tametſi tempus motum neq; excedat,neq; contineat, quia tamẽ viciſsim addita connexaq; ſunt,vtriq; hoc nomine motus eſſe in tempore dicitur.

a Non erit abre quædam referre ex Simpl. accepta,quæ non parum lucis afferent his quæ ſubcincte ſcribuntur a Themiſt. Primo igitur animaduertit Simpli. ad id quod hoc in loco ait Ariſt. tempore motum menſurari & eſſe motus. Nam non eo modo accipit eſſe motus,quo a peripateticis accipi ſepius ſolet,pro ſpecie ſcilicet atq; forma ipſius rei: ſed pro extenſione & ſpatio exiſtentiæ rei. Vnde cum motus ſit tantummodo dum ſit, et non ſit aliud eſſe motum quàm ipſum fieri,ideo(ut etiam Alexan. auctor eſt)tam motus quàm eſſe eius tempore menſurantur, atque hoc non modo in motu uerum eſt, ſed in omnibus quæ non permanent ſed fluunt: quia ipſa & eorum eſſe idem ſunt. Motus enim ſubſtantia actus quidam protenſus eſt & fluxu conſtat,ſed ea quæ non modo dum fiunt ſunt,ſed uniuerſa etiam permanent & ſubſiſtunt,ut puta homo,eſſe quidem ipſorum tempus metitur,hoc eſt, ſpatium exiſtentiæ ipſorum:ipſa uero minime. Neq;.n. tempus hominem ipſum metitur,neq; eius dimenſum,ſed ulna uel ſimile quid. Inferius deinde interuallo quodam ſoluere uolens Simpl. quo nam pacto aliarum rerum eſſe in tempore ſit, cum tempus ſit dum ſit: alia uero permanentia ſint,(rationi enim conſentaneum uidetur, ut quod in tempore eſt una cum tempore attendatur.)in hanc fere ſententiam ſcripſit: Alia uero a motu,quæ in tempore eſſe dicuntur,utputa homo,equus. ipſa etiam ratione motus ſubſtantiæ ipſorum qui ſignificatur hoc uerbo quod dico,eſſe,quod actus eſt ſubſtantiæ & entis: & actus quidem imperfectus imperſiſtensq; & tantummodo eſſe habens ſimul atque ſit. Hac igitur ratione in tempore ſunt cum ex generatione & corruptione ſit permiſtus. Quo fit ut ſi alia etiam præter motum acceperimus. ipſas .ſ. ſubſtantias quæ in tempore ſunt, eas etiam ratione proprii cuiuſdam ipſarum motus,qui quidem aliud non eſt quàm eſſe earum,extenſio & fluxus in tempore eſſe ait Ariſt. Quapropter quæ uere etiam ſunt utpote æterna,quorum eſſe fieri non conſtat, & ſempiterna ab Ariſt. & Platone appellantur, hæc non in tempore ſed in æuo & in uno manent & ſemper. b Simpli. non approbat Themiſt. reſponſum: ea enim ratione(ait ipſe)non erit magis in tempore motus quàm in motu tempus. Ipſe uero reſpondet,quòd & ſi motus æternus ſit, non tamen idem ſemper numero permanet,ſed aſsidue alius eſt: & alius: & hac ratione a tempore & contineri & menſurari poteſt.

ET quia tempus menſura motus eſt, erit etiã quie- 118
tis menſura. Etenim quies priuatio motus eſt,habitũ vero & priuationẽ eodẽ inſtrumento cognoſcimus: vt,oculis lucem & tenebras, auditu vocem & taciturnitatem. Quare erit & quies in tempore,non tamen quia in tempore,continuo erit etiam in motu. Nõ enim tempus eſt motus,ſed numerus & accidens motus. Neque ſi quicquam eſt in accidente,erit item in eo cuius eſt accidens. Nam neq; ſi quid in die fuerit,erit etiam in curſu ſolis. Igitur quies non erit in motu ipſo, ſed in numero & accidente motus:pro hinc ſolemus dicere ægrotantem tanto tempore quieuiſſe. Non tamen eodem modo quietem menſurat tempus,quo menſurat motum: ſed motum per ſe,quietem per accidens,ex *a* eo videlicet, q tunc quum aliqua res quieſcit,alibi agitur motus, quem tempus per ſe menſurat. Nox enim per ſe menſura eſt eius curſus, quo ſol ſub terrenas orbis plagas illuminat: per accidens dormitionum,& quietis,& ſomni, quo tũc animalia perfruuntur. Quieſcere vero non dicuntur ea, quæ penitus immobilia ſunt, ſed ea quæ quanquam moueri poſſunt,non ſunt tamen in motu. Hæc igitur quę ita immota ſunt vt quieſcant,id eſt, quæ ad accipiendum & ferendum motum apta parataq; ſunt,exceduntur a tempore: & propterea quæ ita quieſcunt merito dicuntur quieſcere in tempore,quia ſuæ quietis adeſt & ſupereſt tempus. Menſurat vero tempus res quæ mouẽtur in eo q mouentur,& res quę quieſcunt in eo q quieſcunt: nã motum earum rerum & quietem, quantum vtrunq; ſit
metitur. Non ergo ſimpliciter res quæ mouentur,men- 119
ſurantur a tempore,ſed rerum quantitates ſunt motus: nam ſolem menſurare ſimpliciter tẽpus non poteſt,quia eius eſſentiam non menſurat,ſed motum. Neq; nos id fugiat motus quietiſq; menſuram dici tempus poſſe, numerum nõ poſſe niſi motus dici. Prius.n. & poſterius quorum numerus tempus eſt,in motu habentur,nõ in quietę,utpote cuius eſſentia non conſiſtat in prioris alicuius ad aliquod poſterius tranſitu.

a Alexander autem tempus eſſe quietis menſuram ait propterea,quia quies motui accidit cuius per ſe tempus menſum eſt. At Simpl. alio modo exponit,quia.n. ſemper quies media eſt inter duos motus, quos per ſe tempus menſurat, & primum quidem momentum terminus eſt motus prioris qui præcedit quietem, poſtremum uero motus poſterioris ſpatium quod medium relinquitur inter ea momenta, tempus erit quo quies menſurabitur: ſed per accidens, quia hoc accidit ut quies inter tempus ſit media.

MAnifeſtum eſt ex iis,quæ diximus, ea quæ neq; mouentur,neq; quieſcunt,non poſſe a tempore

menſurari: tempus enim tantum motus quietiſq; mẽſura eſt. Sed & ea quæ non ſunt, in tempore eſſe non poſſunt, qualia ea quæ conſtare nullo modo queunt. verbi gratia, vt diameter cum horis quadret conueniat'ue, id eſt, vt commenſurabilis lateri ſit: hæc enim neq; mouentur, neq; quieſcunt. At tẽpus menſura eſt motus & quietis: motus per ſe, per accidens quietis. Quęcunq; itaq; ortum & interitum agnoſcũt, demum omnia quæ interim ſunt interim non ſunt, neceſſe eſt in tempore habeantur. Afferri enim tempus aliquod poteſt, quod eorum excedat eſſentiam, quodq; amplius ſit æuo illo, quo ſuæ cuiusq; eorum ſubſtantiæ menſurantur. Ea quoq; quæ nõ ſunt, vtcunq; a tempore cõtinentur, eſſe videntur in tempore, quoniã aut a præterito, aut a futuro: aut ab vtroq; omnia continentur: a præterito Homerus, a futuro deliquium ſolis & lunæ, ab vtroq; ea quæ partim fuerunt, partim futura ſunt, vt bellum Perſicum. Sed quæ nulla ratione includuntur in tempore, ea neq; fuiſſe vnquam, neq; modo eſſe, neq; futura ſequentibus ſeculis vidẽtur. Eorum vero quæ non ſunt, ſi contraria & oppoſita ſemper ſunt, (vt diametrum incommenſurabilem eſſe cum coſta) in tempore eſſe non poſſunt, quia perpetua ſempiternaq; ſunt. Quo'd ſi hoc in tempore non ſit, neq; illud quoq; fuerit, diametrum commenſurabilem eſſe cũ coſta, quia opponitur perpetuę ſempiternæq; veritati. At quorum oppoſita non ſunt, ſemper ea poſſunt eſſe & non eſſe, & generationi & corruptioni debentur.

121 IPſo nũc bifariam vtimur, proprie & latius. De proprio agendum eſt prius. Sane illud tale eſt, quale definiuimus ſupra, quo videlicet & continuatur & diuiditur tempus: nam præteritum futuro cõmittit atq; cõtinuat: vtrunq; enim termino communi tanquam copula innectitur, iungiturq;. Sed & diuidit quoq; atq; diſcriminat, quemadmodum lineam punctus. Cęterum differt a pũcto in eo, ꝙ punctus manet & reſtitat, hoc non manet, ſed aliud ſemper atq; aliud oritur. Præterea punctus actu ſecat lineam, hoc poteſtate diuidit tempus, quippe quod actu aſsignari, accipiq; non poſsit: nam aſsignare volentẽ pręuenit ſemper, atq; prælabitur. Quo fit, vt ſola ratione cogitationeq; aſsignetur. Ac in eo quidem quod momẽtum diuidens eſt, & finis præteriti, & initium futuri, quãuis vnum ſubiecto ſit, ratione tamen in duo momenta diſtrahitur. Nam ratio finis a ratione principii diuerſa alienaq; eſt. Contra ſi ſpectetur in eo quod continuat, tunc & ſubiecto vno, & ratione vna cenſebitur, quemadmodum & in lineis mathematicis pũctus. Nam ſi punctum, vt diuidentem attuleris, quaſi dehiſcet in duo, aliusq; atq; alius definitione monſtrabitur. Si vt continuantem, vnitas in eo & coalitus apparebit. Ita & hoc quod nunc vocamus, vt ſemper ſubiecto vnum eſt, ita definitione non ſemper eſt vnum. Nam ſi monſtretur, vt dirimens, altero tantum genere vnum i ſubiecto videbitur. Sin vt continuans, vtroq;, id eſt, ſubiecto & ratione. Alioquin momẽtum ſemper potentia eſt, ſiue vt ſecans, ſiue vt copulans afferatur. Nam & differt hoc iam a puncto, ꝙ punctus, quanquam ipſe ſecat & copulat, nõ tamen potẽtia ſemper eſt, ſed ambigit modo vt actu, modo vt potẽtia conſtet. Hactenus de eo quod proprie exacteq; appellatur nunc. Eſt & latior alius fuſiorq; ſignificatus. Nam tẽpus
122 id quod iunctum vtrinq; eſt, & proxime adiacet, tũ præteritum, tum futurum, ratione viciniæ ſolet hoc aduerbio demonſtrari. Nam & neutrum quem nũc dicimus, qui perendie ſit venturus, & veniſſe nũc, qui pridie venerit. At diluuium & bellum Troianum nõ dicimus nunc fuiſſe, quãuiſq; abinde tempus fluorem ac ſeriem ſuam aduſq; hodiernum attinuerit: quia tamen ab hoc æui remotiſsima illa ſunt, hoc nomine cenſeri non poſſunt.

CVm olim aliquãdo'ue dicimus demõſtratione 123
prioris aut poſterioris alicuius momenti ad præſens ſignum referimus, vt ſi olim captũ Ilium dicimus, aut olim diluuium futurum, neceſſe eſt, tum pręteritum momẽtum, quo captum eſt Ilium, tum futurum, ꝙ ad diluuium pertinet, vtrunq; ad notam præſentẽ reuocare atq; cõferre. Argumẽto eſt ꝙ quum alicuius rei geſtæ, gerẽdæ'ue certum tempus ſupputare aut afferre nõ poſſumus, nec ſcire vtiq; ꝓfitemur quãdo fuerit futura'ue
ſit. Dicat aliquis, ſi ad quodq; tempus accõmodari hoc 124
aduerbium aliquãdo poteſt, quia nullum eſt tempus, quod aut nõ habuerit aliquãdo, aut habiturum non ſit certum initium: huiuſmodi autem aduerbium præfinitũ ſemper, & terminatũ tẽpus oſtẽdit, nonne maxime videtur futurum, vt omne tẽpus præfinitũ, determinatũq; ſit? Nunquid ergo deficiet, intercadet'ue aliquãdo tempus? quod eſſe non poteſt, quia neq; motus quoq; vnquam ceſſauerit. Aut igitur aliud cõtinue tempus exoritur, aut idem iterum atq; iterum alternat & commeat. An idẽ eſt de tempore ſentiẽdum, ꝙ de ipſo motu ſtatuitur? nam ſi idem & vnus aliquãdo exercetur motus, erit itidẽ vnum idemq; tempus: ſi in illo ſequius, in hoc quoq; ſequius.
Et Hercules manifeſtum eſt, ſemper aliud atq; aliud tẽ- 125
pus oriri, idq; de momẽto ipſo cognoſcitur: quum enim ſimul id & initium & exitus ſit, liquido patet, alterius tẽporis exitum, alterius eſſe initium oportere. Nam idem momentum pro exitu, & initio eiuſdem tẽporis eſſe, nemo, niſi aut imperitiſsimus, aut obſtupidus dixerit. Alioquin circa idem duo maxima pugnãtia, atq; oppoſita verſarentur. Sed neq; deficiet vnquam cadet'ue tempus, quia ſemper in initio eſt. In initio porro eſt, q a ſemper in momento eſt.

IAm proximum adiunctumq; eſt, & quaſi imminet 126
præſenti momẽto, ita vt in futurũ perpendat eiuſq; pars ſit. Quando iam proficiſceris? Iam quoniam ꝓpe eſt proficiſcendi tempus. Sed præteritum quoq; interim reſpicit, eiuſq; pars efficitur, modo ne a præſenti lõginquum. Quãm olim profectus es? Iam quoniam pridie: nam Ilium captum iam eſſe non dicimus, idcirco quia id a noſtra ætate, quemadmodum longe ſit poſitum.

MOdo & nuper præteriti pars eſt, & propinquũ 127
præſenti, Quando veniſti? Modo, nuper, quoniã videlicet tempus id proximum iuncto inſtantiq; habet. Pridem quod lõginquum eſt, & a noſtra ætate memoriaq; remotum. De repente ea dicuntur facta, quæ inopinãtibus nobis improuiſa & ſubitaria accidũt. Sed & illis potiſsimum debetur hæc vox, quæ pũcto breuiſsimo temniter atq; inſenſiliter ab oculis vaneſcũt & diſſlunt.

QVoniã vero omnia & oriri & occidere videbanẽ 128
in tempore, idcirco ſapientiſsimum alii ſtultiſsimum alii appellauere tempus. Simonides ſapiẽtiſsimum, quia beneficio ætatis multarum rerum noticiã indipiſcimur. Paro indocile & ſtultiſsimũ, quia iniuria temporis, tum obliuio, tum deliria hominibus inuehuntur. Atq; hic rectus meo quidem animo, ꝗ Simonides. Omnis.n. mutatio naturalis deturbat & diſsipat. Quare tempus corruptionis potius, ꝗ generationis per ſe cauſa fuerit, quia vt ſupra dictum eſt, motus ſuapte natura impellit & diſiicit, quæ prius habebantur. Quoniam autem priore natura profligata impulſaq;, euenit vt res ſe in aliam naturã conuertat, huius ortus cauſa per accidẽs uidetur motus & eius numerus fuiſſe. Illud equidẽ cõſtat tempus nõ ſatis eſſe gignendis rebus futurum, niſi actus adſit, quo authore & principe generentur, ut ars, ut natura, ut doctrina: poſtremo ut actio aliqua corrumpendis

&

& obliterandis futurum, etiam ſi nulla cauſa extrinſecus adiuuet, vt cernitur in iis, quæ ſola vetuſtate, aut ſitum ducunt, aut collabuntur, aut ſatiſcunt. Quamobrem recte cõſueuimus dicere, labem atq; interitum de tempore potiſsimum accidere. Verũtamen nec interitum per ſe tempus creat, ſed creari accidit illum in tẽpore. Natura [a] autem & ſubiecta cuiuſq; materia corruptionis eſt cauſa. Nam quæq; res orta modo creſcit & viret, modo adulta eſt, modo ſtatu præcipiti cernitur, habetq; proculdubio limites atq; ambitus vitæ cõſtitutos & certos. Ac de tempore quidem abunde, tum vt ſit, tum quid ſit, explicatũ nobis ſcio. Nec omiſſum eſt quot modis illa verba, nũc, olim, aliquãdo, iam, nuper, modo, pridẽ & repẽte dicant.

[a] Noluit Simpl. ſicco pede præterire, ea quæ de cauſis interitus a Themiſt. & cæteris expoſitoribus hoc in loco afferuntur. Si enim naturam proprie audiamus, ait ille, ipſa affectrix eſt atque motrix corporum, & hoc ratione magis eſt cauſa generationis & quo'd ea ſint, quã'm eorum interitus: nam non ad interitum ſed ad generationem & eſſe ſpectat. Sed quia cum hæc ſit lex generationis in rebus his caducis, ut ſi unum generetur aliud omnino intereat: inde euenit ut ſemper generationem corruptio ſubſequatur. Ad quod ſi aliquis quæſiuerit quæ ſint corruptionis cauſæ, dicemus eas eſſe tum huius materiæ ſublunaris natura, utpote quæ ſemper nequeat formas detinere: tum contrariorum diſſolutio quæ inſimul inuicem eſſe non poſſunt. Quòd ſi hæc uera ſint, neceſſe etiam fuerit ut tempus principaliter quidem ſit generationis auctor, ſecundo uero interitus. Verum Ariſ. reſpiciens cauſas quæ magis apparent, hoc in loco protulit tempus eſſe magis corruptionis cauſam.

129 His ita definitis, aptum eſt omnem mutationem, & omne quod mouetur, fieri, moueriq; in tempore oportere. Velocius enim & tardius in omni mutatione cernuntur. Velocius vero nihil eſt aliud, q̃ id quod prius tranſit in ſubiectum ac peruenit. Voco ſubiectũ, id quo tendit motus, videlicet locum formam, & qualitatem. Et vt clarius id ſit, exẽplum in delatione ſumatur. Quũ per æquale ſpatium duæ res aguntur, ea moueri velocius dicitur, quę prior ſpacium conficit. Vtiq; ſi & eiuſdem generis ſpatium ambabus ſit ſubſitũ, videlicet vtriq; rectum, aut vtriq; orbiculare, & motu pręterea vniformi ferantur. Ita duabus his rationibus obſeruatis, ea res velocior intelligetur, quæ prior calcem tenebit. Quo'd ſi conditionum illarum defuerit altera, fieri poſſet, vt res tardior prius finem attingeret, q̃ velocior. Verum hæc alibi diligentius & perquiſitius tractãda & dirigẽda ſunt nobis. Quoniam itaq; motus omnis & ocyor eſſe & tardior poteſt, hoc vero nihil aliud eſt q̃ habere prius & poſterius, neceſſe eſt eſſe motum omnẽ in tempore. Prius enim & poſterius dicitur, facta collatione ad diſtantiam & abſentiam a præſenti momento: nam momentum futuri & præteriti terminus confiniumq; eſt. Quare quum momentũ in tempore ſit, (in eodem enim eſt momentũ & momenti diſtantia) manifeſtum eſt veriſsimum eſſe, quod dicimus: Si prius & poſterius omnis habet motus, ea autem ſunt in tempore, omnem motum eſſe in tempore oportere.

130 Et quamobrem eſſe vbiq; volumus tempus, in terra, mari, cœlo? nempe quia tempus eſt affectio quædã & habitus motus. Portiones enim numeratæ in motu ſunt tempus. Terra vero, mare, cœlum, & id genus reliqua ideo mobilia ſunt, quia aut in totum, aut in parte in loco ſunt. Et hercule motus & tempus vincta & religata mutuo ſunt. Quare in quibus perſpicitur motus, in iis quoq; ſpectabitur & tempus: & vt quæq; ſe habent ad motum, ita ſe habebunt ad tempus. Proinde res potẽtia mobiles, potentia quoque intelligentur in tempore, cuiuſmodi ea ſunt quæ [a] quieſcunt. Quæ vero iam mouẽtur, in actuq; ſunt, actu quoq; habebuntur in tempore.

[a] Per ea quæ mouentur potentia, & potentia in tempore ſunt, audit Themiſt. inſecutus Alexan. ea quæ quieſcunt. At ait Simplic. quonam pacto quæ quieſcunt in potentia ſunt in tempore? cum ſuperius dixerit tempus non modo menſurare motum, ſed ipſam etiã quietem. Per ea igitur quæ & potentia mouentur & potentia in tempore ſunt, exponit Simpli. quæ nõdum ſunt genita, poſſunt attamen generari. Verum facile Themiſt. & Alex. ab eo effugerent incommodo, ut idem etiam tradit: nam quietem per accidens tempus metitur. Hac uero in parte de his eſt ſermo, quæ actu & per ſe ſunt in tempore.

131 Et quia enumeratæ partes in motu ſunt tempus, ſi non ſit vſquam res quæ numeret, conſtat neq; numeratum quoq; eſſe vſpiam futurũ. Quo'd ſi nihil aliud numerare poteſt q̃ anima, aut animæ ea portio quæ dicitur intellectus & ratio, niſi extiterit anima, vtiq; neque ipſum tempus extiterit. Si igitur duplex eſt numerus, numerabilis hic, ille numeratus, hoc eſt, potentia hic, actu ille, quum neuter poſsit conſiſtere, ſi nec poteſtate, nec actu habeatur aliquid numerans: perſpicuo liquet non extiturum tempus, niſi extiterit animus. Quãquam Boethus putat nihil vetare numerum eſſe ſine eo quod numeret, quemadmodũ ſenſile ſine eo quod ſentiat ſed fallitur. Ea enim quæ referũtur ad aliquid, ſimul habentur: & quæ poteſtate ſunt, ad res eiuſdem habitus referuntur. Quamobrem ſi non ſuperet id quod poſsit numerare, hoc eſt, (vt ita loquamur) ſi non ſuperet numeratiuum, neq; numerabile ſuperabit. Quãuis illud cui accidit eſſe numerabile, poſsit eſſe ſine eo quod numerat, non tamen ipſum numerabile hoc poteſt, neq; qua numerabile eſt. Igitur motus poteſt eſſe, etiam ſi nulla res numeret: prius [a] & poſterius eſſe non poſſunt, niſi numerentur atq; monſtrentur. Si ergo tempus mõſtratio, aſsignatioq; prioris & poſterioris conſtituit, qui effeceris, vt ſine actione animi tempus conſtet? Immo [b] neq; motus quoq; ipſe conſtabit animo dempto, quum circularis motus fons & origo ſit omnium motuum. Hinc enim corpora tum alterantur, tũ minuuntur & creſcunt. Illum vero intelligẽtia certo deſiderio intẽtioneq; cieat. Sed & animalium quoq; motus ſunt opera animæ. Motuum autem omnium tempus eſt numerus: quicunq; enim motus & vnus & continuus fuerit, habebit prioris & poſterioris diſcrimina: non ſolum delatio, ſed auctio, ſed generatio, ſed alteratio.

[a] τὸ δὲ πρότερον αὐτῆς καὶ τὸ ὕστερον διαλαμβάνεσθαι καὶ διακρίνεσθαι, ὧν ἡ διάληψις καὶ διάκρισις καὶ ἀριθμὸς τὸν χρόνον ποιεῖ, πῶς δυνατὸν μὴ οὔσης ψυχῆς? hoc eſt, uerum prius et poſterius diſtingui diſcerniq;, quorũ diſtinctio, diſcretio, atq; numerus tempus conſtituit, ſine actione animi quomodo poterit?

[b] Ea uerba Ariſt. perpendens, ubi ait: Si contingit motum eſſe ſine anima. hic protulit Themiſt.

Quæritur autem, cur non & ſimul plura ſint tempora, ſi plures ſimul ſpectãtur & exercẽtur motus, cuiuſq; autẽ motus numerum dicimus eſſe tempus? An quia momẽtum idem & numero vnũ habetur, quod omnibus illis præſeruit, delationi, auctioni, alterationi? ipſumq; eſt quod numeratur, quod modo vt prius, modo vt poſterius ſolet afferri? Quo'd ſi illud eſt vnum omnibus, tempus quoq; eſſe vnũ omnibus, oportebit. Si enim tempus aliter atq; eſt, motibus inhæſiſſet ſecari vtiq; cum illis poſsit ac diuidi, quemadmodũ poſſunt cũ corporibus calor, frigus, albedo, nigritia. Sed quã duratio & cõmoratio ea, quæ numerat in motibus, tem- 132

pus eſt, nihil prohibet vnum idemq; tempus prӕſto eſſe præminiſtrareq; pluribus motibus. Atq; hoc quoque in eo numero cernitur, qui ex vnitatibus oritur, in eo ſumma eademq; eſt, etiam ſi ex differentibus & diſsidentibus rebus ducatur: canum hic cœtus, illic equorum habetur: ſeptem tamen & hi & illi dicuntur. Quare quemadmodum idem numerus diuerſis rebus adiungitur, ita in plures motus ſimul vnius temporis opera ſufficit. Non tamen propterea velocitas eadem, neq; idem locus omnium motuum eſt, quia tempus earum rerum numeratu nō cōſtat: velocitatis dico, tarditatis'ue, aut differentiæ omnino alterius: vt quod corruptio hӕc, illa ſit auctio, hæc alteratio, illa delatio, ſed prioris & poſterioris tantum, vt dixi. Prius autem atq; poſterius idem adeſt omnibus motibus, qui ſimul cientur. Hæc ſunt quæ Ariſtoteles hoc loco dicit. Ea vero quæ ſuper hæc parere difficultatem cuipiam poſſent, in medium conſiderandi hominum afferemus.

Digreſsio. SI prius poſteriuſq; in magnitudine & ſpatio primum habentur, mox in motu qui inibi exercetur, tum deinde in tempore, quo pacto in auctione, minutione, alteratione prius & poſterius notauero? quando nullæ illarum magnitudinem vllam, aut ſpatium permaneant, neq; locum ex loco mutant, ſed in corpore ita ſpectantur, vt vniuerſum id ſenſim altereſcat, & vniuerſum paulatim increſcat. Vnde inquam tempus in huiuſmodi motibus ſuum prius & poſterius reponat? quemadmodum reponit in motu locali. Quo'd ſi in illis motibus neque prius, neq; poſterius inuenitur, quomodo eorum motuum numerus poterit eſſe tempus? Sed forte in auctione ſuſpicari quis poſſet dari aliquem locum, vnde res diuertit, & locum item aliquem in quem intendit, quia mutatio ea de minore fit in ampliorem locum. At in alteratione, generatione & corruptione, quod ſuffugiũ habeas? in iis neceſſe eſt tempus ſibi ipſi prius & poſterius præbeat. Quo fit, vt tempus aut ſolum motum localem principaliter menſuret, aut ſi cæteros quoque menſurat, principaliter certe eo priore & poſteriore non egeat, quod ſpatio ſituq; oritur.

PRӕterea ſi communis omnium motuum numerus tempus eſt, qui fieri poteſt vt a motu pendeat eſſentia temporis? Nam ſi neq; ab hoc, neq; ab illo motu tempus pendet, ſane neq; a motu ſimpliciter pendet: ſit enim abſurdum idem eſſe prius & poſterius in omnibus motibus dicere. Nam & hoc ipſum in quæſtione eſt, qui poſsit fieri vt omnis motus inuehat momentum vnum. Enimuero illud vnum aut genere, aut ſpecie, aut numero vnum habebitur. Si genere aut ſpecie, ſaltem numero plura eſſe momenta vtiq; oportebit: ſi numero, ſcire velim, qui conſtet vt rerum numero diſſidentium, vnum numero accidens & affectio ſit. Dixi affectionem, quia Ariſtoteles quoq; tempus vocat affectionem, & accidens motus. Omnino impoſsibile eſt, vt res vna atq; eadem numero inſit in pluribus. Alioquin vnum quod eſſet, dehiſceret in plura, demumq; vnum eſſe deſineret. Ita videtur motibus pluribus plura momenta defendi, & ſingulis qui ſimul agantur deberi, ſingulaq; ſimul oriantur & fluant. Res mehercule, quæ captum quoq; hominis refugit. Contra ſi non ſit idem momentum, proculdubio tempus nihil fuerit motus.

NEque illud quoque ſatisfaciat, quod inquiunt: Quemadmodum ſumma et ſupputatio ipſa quӕ numero aliquo comprehenſa eſt, eadem ad decẽ equos & ad decem pecudes pertinet: ita omnes motus vnius temporis decurſu ſufficiuntur atq; ſupplentur. Id autem eſt idem prius & poſterius numerari, ſpectariq; in omnibus motibus, quod ſtatim falſum eſt. Non enim idem prius & poſterius ex omni motu colligitur, niſi id ratione tantum fictioneq; noſtra, vtpote quibus collibeat res diuerſas eodem numero dicere. Facit hoc cogitatio & inſtitutio noſtra (vt dixi) quæ res diſcrimine maximo diſcrepantes communi vſu, quaſi ſimiles contemplantur, etiam ſi nulla euidentia aut veritas ſubſit. Iam illud quomodo recte? Tempus ad cogitationem tantum valere, nullam ſoliditatem habere aut ſubſtantiam? Atque huic ſententiæ liquido adeſſe videtur Ariſtoteles, quando is animo adempto tempus quoq; ademptum iri concedit. Nam vocare menſuram, tempus aut numerum putare, hoc ipſi comminiſcimur, & noſtra illa interpretatio eſt. Vt enim Boethus ait, nulla menſura conſtituitur a natura, ſed menſurare & numerare noſtra eſt functio, noſtrũ eſt opus. Hæc arbitror non ſtrictim curſim'ue, ſed penſiculate & diligenter eſſe tractanda promendaq;, & vt non temere deſciſcendum, ita non facile ac leuiter accedendum.

SEd quoniam menſurabilia omnia cognato & con- 133
genere aliquo menſurantur, lineæ lineis, vnitatibus vnitates, quum tempus menſurabile ſit, poterit etiam tempore menſurari. Illud quale nam ſit, in præſentia veſtigandum a nobis. Cæterum palam eſt, quodcunque tempus menſura temporis conſtituitur, idem motus quoq; alicuius menſuram futuram: nam tempus omne mẽſura motus eſt. Si igitur motum aliquem principem dederis, qui menſura ſit motuum aliorum, profecto tempus qui motui illi præſeruiet, menſura temporis eius habebitur, in quo motus alii exercebuntur. Sed quiſnam princeps ille motus eſt? Alteratio ſane auctio, generatio eſſe non poſſunt, quia nec plane vniformes ſunt. Erit ergo delatio, non omnis vtiq;, ſed ea quæ orbicularis eſt, & quæ cœlo vniuerſo debetur, cuius ratio & numerus nunquam in incerto eſt, adeo vt nihil perinde conſtet. Quapropter is cæteros motus regere & metiri dicetur, & eorum menſura iure vocabitur. Menſura porro fit ſi ſub aliquam temporis rationem ſupputationemq; veniat, ex qua motus fuiſſe tantus aut tantus poſsit intelligi. Annus enim, mẽſis, & dies, & nomina temporis ſunt, & motus certos prӕfiniunt. Nam hora & tempus eſt, & præfinitam ſibi mũdanæ cõuerſionis portiũculam vendicat: ita fit vt illa motuum omnium ratio menſuraq; ſit. Tempus vero quod motum illum primarium demetitur, cæteros quoq; motus ſubinde menſurat, neq; ad motus adeo, ſed etiam ad tempora eãdem ratione habebit: nam tẽpus lõgius a breui mẽſurabitur. Proinde menſura diei hora eſt, mẽſura mẽſis dies, mẽſura anni mẽſis. E diuerſo quoq; tẽpus mẽſuratur a motu, nã tantus aut tantus cœli motus, tantum ſibi aut tãtum tempus determinat. Atq; hoc apertiſsime liquet ꝙ tẽporis mẽſuræ ſunt anni, mẽſes, dies, horӕ. Hæc autẽ nihil aliud ſunt, q̃ ſolis cõmeatus & curſus. Nõ ergo caret rõne penitus eorũ ſententia, qui motũ orbicularẽ cœli tẽpus eſſe dixerũt: quippe quum ab eo, & ab eius tẽpore motus aliĩ mẽſurẽtur. Quãto tẽpore captum eſt Ilium? annis decẽ, hoc eſt decem recurſibus & reciprocationibus ſolis ſignifero circulo. Propterea ꝙ dici ſolet, nõ eſt peſsime vſurpatum, nexa eſſe in orbẽ omnia, atq; humanas res quendam eſſe veluti circulum. Eius rei cauſa ea eſt, quia tẽpore omnia mẽſurantur, indidemq; principiũ & finem accipiunt perinde quaſi circuitu quodã obambulationemq; temporis. Tempus autem eſſe videtur circulus ea rõne, ꝙ & menſurat circularem motũ, & ab eodẽ retroq; mẽſurat.
Cæterũ nihil aliud mẽſurata res eſt, q̃ menſuræ pluresq; 134
quẽadmodũ nihil aliud ſtadiũ eſt, q̃ cubiti multi atq; vlnӕ

a Nititur Simplic. priorem hanc Themiſt. dubitationem ſoluere hoc modo: Prius & poſterius quod ordinis eſt indicatiuum, aliud eſt quod, mea quidem ſententia, in tempore eſt atque ex ordine & numero plurium momentorum enaſcitur, quæ ipſum definiunt: aliud autem quod in ordine cernitur, qui in poſitione reperitur. & hoc etiam dupliciter eſt, nam aliud quidem eſt in magnitudine, ut puta ea eſt pars prior uiæ unde iter auſpicamur, poſterior ea ubi finis eſt itineris: aliud uero in numero eſt. qui etiam dupliciter eſt, nam aut numerans eſt & qui ex unitatibus oritur, ſicuti quando duitatem prius eſſe trinitate dicimus: aut numeratus, uelsticum intellectilia dicimus ſenſilibus priora. Nam & incorporea quædam uidentur poſitionem habere, ita tamen ut per traslationem eam poſitionem dici intelligamus. Tertium præterea prioris & poſterius ſignificatum in actionibus & motibus reperitur: quod diuiditur, nam uel in numero terminorum cōſpicitur, qui motum finiunt eo modo quo puncta lineam et momenta tempus, appellanturq; mouimina: aut in ipſis partibus motus, qui ſuapte natura continuus eſt. Verum motus quidē qui in loco cietur, ex poſitione in loco prius & poſterius tranſumens, id proprio ſuo accommodat, ſiue ut terminus ſiue ut pars accipiatur: ut quando motum priorem dicimus in curſu, qui iuxta carceres fit, poſteriorem uero qui prope metam. Sed peculiare eſt locali motui huius generis prius & poſterius: aliis autem motibus eodem exemplo tempus ex ſeipſo prius & poſterius impartitur, id cum priori & poſteriori motus adaptando. momenta nanq; quæ tempus determinant coeuntia cum terminis motus tempore motum definiunt. Eſt itaq; tempus menſura motus, quia per ſua & propria, priora & poſteriora ea priori et poſteriori motus accommodans motum menſurat: & ita etiam uice uerſa motus metitur tempus, propria priora atque poſteriora eis accommodans quæ ſunt in tempora, & ita tempus motu definietur. Eodem etiam modo localis magnitudo motum menſurat, non omnem tamen ſed localem tantummodo, cum prius & poſterius loci, quod poſitione conſtat, quadrauerit priori & poſteriori in motu. Quòd ſi Ariſtote. tanquam commune ſit uſus, motum a magnitudine menſurari, rationabiliter effecit ob id quia euidens erat: unde plurima explicauit ac ſi de motu locali uerba faceret.

Alias etiam dubitationes hoc modo ſoluit: Hoc nobis in præſentiarum eſt inquirendum, quonam pacto Ariſto. duo tempore pronunciat quæ inuicem pugnare uidentur: nam & affectionem motum habitumq; eſſe ait, ac ſi ſeparatum non ſit: et quod idem præterea non ſit in differentibus numero motibus, ac ſi inſeparatum eſſet, Nunquid ergo Ariſto. tempus quidem eſſe numerum omnino ſupponens, quod numeri proprium eſt in tempore etiam conſiderauit, & in alio quouis numero participato! quamuis enim differentia ſint ſubiecta, numerus tamen in omnibus æqualis eſt, ut equi unitas & hominis unitas: ſed ſi a ſubiectis cogitatione abſtrahantur, ipſæ penitus erunt indifferentes. At albedo quæ in niue quæq; in ceruſa eſt, etiam a ſubiectis cogitatione ſeparatæ differunt differentiis albedinis: nam propriæ ſunt aliorum accidentium differentiæ per ſe, & a ſubiectis ſeparatim acceptorum, ſed numerorum æqualium nullæ ſunt: unitas enim ab unitate non differt. Dico etiam quæ participatur qua unitas eſt. Ait autem Iambicus Ariſt. a tempore inſeparato ad ſeparatum tempus tranſcendiſſe, & eam ob cauſam ipſum idem numero poſuiſſe in motibus diſtinctis. Reuocanda tamen in memoriam eſt ea ſolutio, quam prius dedimus tempus eſſe numerum motus ſecundum communem rationem motus, quæ eſt ipſius eſſe protenſio: quod ubiq; ſemper eſt. Hic Simpl. quæ uera ſint necne conſidera. b Quiſpiam forſitan dubitauerit hoc in loco (ait Simpli.) ſicuti dubitaſſe uidetur Plotinus, quia ſi continui & uniformis motus numerus menſura'ue tempus ſit, quænam erit inæqualis & inordinati motus menſura? Quòd ſi cuiuslibet motus menſura eſt eodem modo, quanam ratione tanquam numeratile accipitur, non autem tanquam ſeparatum? ſicuti ſi numerus denarius idem in elephantibus eſt et formicis, ut ſeparatilis contemplatur. Nunquid igitur dicendum, quòd ueluti principaliter quidem exiſtentiam habet continuus ac uniformis motus, & ab hoc is deriuatur qui inordinatus et uniformis non eſt, eodem etiam modo motus uniformis principaliter tempore menſuratur, ſecundo loco qui uniformis non eſt.

c Vnum præterea eſt animaduertendum, Themiſt. ultimam particularem huius quarti libri prætermiſiſſe, eo quia eadem illa uidetur Ariſt. repetere, quæ ſuperius ſunt expoſita: quonam uidelicet modo id tempus in pluribus motibus ſimul reperiatur.

Finis libri quarti.

THEMISTII PHYSICES,

LIBER QVINTVS,

HERMOLAO BARBARO INTERPRETE.

1 QVONIAM vero alia per
ſe, ex accidēti alia, alia per par-
tem mutātur, neceſſe eſt prius
q̄ ad ea, quæ per ſe mouētur no
ſtra conſideratio intēdatur, at-
tingamus leuiter ea & tāquam
expediamus quę per accidens,
& quæ per partem moueri di
cuntur. Per accidēs igitur mu-
tatio eſt, quum muſicus ambulat. Sed quamobrem per
accidēs? quia nō ambulat in eo ꝙ muſicus, ſed tanquam
is cui muſico quadam forte acciderit: rurſum vt qui locū
ex loco mutet. Sed & id quoq; per accidens habetur: ea
enim ratione quis per ſe locum de loco mutat, qua in lo
co aliquo eſt. Per partem mutantur hoc more, quoties
ſimpliciter recuratum quem dicimus, quia in eo oculus
conualuit aut pectus. Per ſe ea mouentur, quæ neq; ex
accidenti, neque per partem mouentur, ut quum equus
currit, quum deuritur veſtis, quum lignum vniuerſum
flammatur, quū oculus ſaneſcit. Nō enim omnibus om-
nia motibus moueri poſſunt, ſed quædam ſolum motu
locali, vt cœleſtia: nonnulla alteratione tātum, vt pectus
vt oculus. Cōtra item alia per accidēs mouēt, vt quū ædi- 2
ficat muſicus. Alia partibus, vt quum is qui meſſem ex-
terit, machinarias molas abagitat manu. Alia per ſe, vt ea
quæ neque per accidēs, neq; partibus mouēt. Quum ve- 3
ro quinq; res ad functionē omnis motus neceſſariæ ha-
beātur, mouēs, quod mouetur, tēpus in quo fit motus, di
uerticulū vnde motus accepit, intētio quo procedit: quæ-
ri ſolet in quonā ex iis cōſtituere motū oporteat. Plane
ſupra demōſtratū eſt, motū in re mouēte eſſe nō poſſe,
neq; itē (vt cōſtat) in tēpore, neq; autē in eo vnde ſoluit
collocari poteſt, hoc eſt in albedine, quū quis de albedi-
ne in nigritiā mutat, nō.n. a carceribus nomē accipit mo-
tus, ſed a calce quo pergit, & in quod res cōuerti feſtinat.
Nā quod de albedine ad nigritiā mouet, nigreſcere, non
albeſcere dicit: pari pacto interitus et corruptio nūcupat,
nō ab ente vnde mouit, ſed a nō ente quo ꝓperat. Reli- 4
quū igit eſt, vt motus aut in ipſa re ſit quę per ſe mouet,
aut in formis & accidētibus in q̄ abitio eſt. Quāuis autē
ſupra ſatis docuerimus, motū in re tātū illa, quę moueat,
conſtitutum & poſitum inſuperq; ad dilucidam quęſtio-

nem admonere & meminiſſe ſufficeret definitionẽ motus, in qua dictum eſt, motum eſſe rei quæ moueretur actum, non tamen ab re fuerit hoc quoq; loco in ea paulum diuertiſſe hactenus? vtrum in formis accidentibusq; atq; locis, in quæ motæ res tendunt, poſsit ineſſe motus intelligi. Ac primum quidem motus ineſſe loco non poteſt, quum natura loci ea ſit dicta, quæ ſit immobilis. Debemus enim differentiam illam tenere memoria, quæ inter vas & locum retro nobis conſtituta & expoſita eſt.

5 Dices accidentia & affectiones, candorem, fuſcedinem, frigus, calorem, eſſe motus videri: ac hercule ſi ita eſſet, motus qui ad qualitates illas inſtitutus dicitur, inſtitutus videretur ad motum ex quo accipi alterum poteſt, aut vt res moueri adhuc pergant, cum iam ſunt mutatæ, aut ſi moueri deſinant, in motu tamen eſſe dicantur. Liquet igitur ipſas qualitates & affectiones non eſſe motus, ſed ipſum (quod cum præfatione veniæ dixerim) affici, atq; ipſum tranſmutari, ita vt non albedo ſit motus, ſed ipſa inalbeſcentia. Iam conſtat nullam formam poſſe motũ eſſe, aut motum habere. Mouere autem nonnullæ formæ dicuntur, vt animal anima, & lapidem grauitas: non tamen ab iis mouentur illa quatenus procreantur, id eſt, quatenus ad ea genialis tranſmutatio inita eſt. Nec enim grauitas lapideſcentem & concreſcentem vaporem progignit ipſa, alioquin motus in iis neceſſario haberetur, quod ſtatim reuincitur falſum, quoniam in rebus motis, non in mouentibus motum eſſe, perſuaſum atq; adeo comprobatum ratione eſt. Atq; hoc a nobis hactenus hunc in modum diſcuſſum & definitum ſit. Adiiciendũ & illud ſtudioſis mentibus eſt, ꝙ aduerbia hæc, per ſe, per accidens, & partiatim, poſſunt etiã in eas res, in quas motus ſuſceptus eſt, cadere. itaq; in albeſcens mutari per accidens dicitur in id, quod intelligit animus, accidit ſiquidem colori vt intelligatur. Partiatim vero dicitur in colorem, quia coloris pars ſit albedo. Eodẽ modo qui Athenas proficiſcitur, partiatim in Europam proficiſcitur, quia ea vrbs pars ſit Europæ. In albedinem vero cõuerti & mutari dicimur, & Athenas proficiſci per ſe. Quemadmodum igitur per ſe, per accidens, & partibus, moueri res dicantur: & ꝙ motus non in ipſis formis & accidentibus, ſed in re mota incluſus conſtitutusq; ſit, ab iis quæ dicta ſunt, nimis q̃ dilucide commonſtratum videtur.

6 Cæterum demutationibus quæ per accidens conſtant, relinquẽda omnis ſuperſedendaq; ratio eſt, vtpote quas nullo præcepto directo aut perpetuo poſsis includere. Id adeo euenit, quia infinibiles ſunt: nã promiſcue quodlibet in quodq;, & vtcunq; mutari per accidens poteſt, in magnitudinem color, in nigritiam muſica, in amaritiem gelu, poſtremo in qualitates omnia omnes ac ſpecies: quia (vt dixi) hoc genus vagum, pluriforme, interminatumq; eſt. Illo modo dicere poſſumus demutare albedinem, quum demutat corpus, quũ moleſcit, quum igneſcit, quum gelaſcit, quum mille modis afficitur. Quamobrem tranſilienda & prætermittenda ſunt iſta.

PORRO agendum de mutatione & conuerſione per ſe, quia & definita eſt, & ſemper aut circa contraria, aut diſperata verſatur. Album enim aut ex nigro, fuſco've, aut ex non albo producitur, atq; hoc leuiter re ab ſe intelligetur, ſi ad mutationes ſingulas vel reſpexeris. Neq; nos perturbet, ꝙ quum ſuperioribus libris dixerimus, ex oppoſitis cõſtare mutationes, hoc loco intermedia quoque in numerum aſciſcamus: nam res quæ tranſmutatur, intermediis vtitur tanquam oppoſitis. Quum enim intermedia participatione, & confuſione vtriuſq; contrarii coalita temperataq; videantur, ſimul res aliqua ex intermedio in contrarium commeat, non in eo commeat, ꝙ medietas eſt, & vtriuſque naturæ conſors, & proxima, ſicut neq; cum huc ſe vertit, ſed in eo ꝙ contrarii particeps, exempli gratia: Tepens refrigeratur non in eo ꝙ frigore, ſed in eo ꝙ calore participat. Idem contra recaleſcit, non in eo quod calori, ſed in eo ꝙ frigori affinitate coniungitur. Quapropter & medium extremis opponi, & extrema medio iudicantur. Quemadmodum mediæ in fidiculis chordæ imis & citimis comparatæ graues, & longæ ſummis & principalibus acutę vidẽtur & tinnulæ: pari pacto aquilum nigro collatum candicat, candido nigricat. Definitis iis, quoniam tranſmu- 7
tatio omnis ex aliquo tendit ad aliquid, quemadmodum vel clariſsime nomen ipſum oſtendit, quadrifariam hoc reſpectu diuiditur: aut enim de euidenti in euidens, id autem eſt de ſubiecto in ſubiectum, aut de non ſubiecto in non ſubiectum, aut de ſubiecto in non ſubiectum, aut de nõ ſubiecto in ſubiectum fit. Voco ſubiectum id quod affirmatione oſtenditur: affirmationem autem appello, vt album, vt nigrum, vt feruidum, vt glaciale, poſtremo quicquid euidens eſt, atq; ipſa re conſtat. Quod ſi ſubiectum nobis affirmationem ſignat, non ſubiectum ſignabit negationem. Quamobrem neceſſe eſt ex quatuor illis generibus treis duntaxat tranſmutationes haberi. Primam eam quæ incipit ab affirmatione & deſinit in negationem, alterã quæ controuerſim huic reſpondet. i. quæ a negatione viam capeſcit, & in affirmationem deponit. Tertiam quæ ab affirmatione auſpicatur, & ſimiliter in affirmationem finit. Quartum genus tranſmutationis cõſtare non poteſt, ea ratione, ꝙ non circunſtititur oppoſitis: non enim oppoſita ſunt non ſubiectum, & non ſubiectum, quia vterq; terminus negatio eſt: neq; autem contraria, quia contraria ſibi affirmationem conſciſcunt. Dicitur igitur de non albo fieri album, & de non aqua oriri aqua. Horum vtrunq; de non ſubiecto in ſubiectum venit, & de negatione in affirmationem. Cæterũ differunt. Nam album & muſicum non fit ſimpliciter, ſed homo aliquis fieri dicitur albus et muſicus, aqua ſimpliciter fit. Non enim aſsignari aliquid poteſt, cum album quid aut muſicum fit, homo, Callias, luſcinia. Dixerit aliquis, nõne materiam corporibus omnibus ſubiectam afferimus quæ ſit id quod fiat aqua? Verum non ita ſubiici poteſt materia, aut aſsignari in ſimplici conuerſione, vt Callias & homo in accidẽtali. Et hercules, quis eſt tam ignarus rerum, cui duo illi genitus differre non videantur, quo quiſpiam efficitur muſicus, & is quo aqua producitur? An ſi paulo accuratius exploraueris, inuenies alterum eſſe non ſimplicem genitum, ſed tenuem quaſi genitum vtpote quo pars rei aliqua non vniuerſa ſubſtantia progignatur: alterum eſſe proprium, abſolutum & ſimplicẽ quippe qui vniuerſam aquæ ſubſtantiam in ortum prouehat, non accidens aut qualitatem modo, vt quum quid aridum, liquidum, candidum fit? Quamuisq; tam aqua, quam muſicum de non ente oriuntur, quia vt retro probatum eſt, omne quod fit, de non ente fieri ſit neceſſe, tamen hoc diſcrimine ſeparantur, quod muſicum non oritur ex omnino non ente, quoniam ex Callia oritur, qui nondum eſt muſicus, aqua oritur de omnino non ente. Sed occurret quiſpiam, videri aquam, quemadmodum & muſicum ex aliquo, id eſt, ex aere fieri: proindeq; nõ de non ente omnino, ſed de non ente hactenus, quia de aere, qui non ſit aqua. Sed facile ſoluitur, ſi eius differentiæ meminerimus, quæ ſupra nobis primo libro conſtituta eſt. Aer non obmanet, quum de aere aqua producitur, Callia obmanet, quum de nigro fit albus. Et vt planius diſtinctionem illam teneas, reponãtur duo hęc, quæ ex oratione noſtra ſequunt, fit Callias de nõ albo albus.

Quum

Quũ dicis de non albo, de ruffo, de rauo, de nigro, de aliquo, de flauo poteſt intelligi. Hæc omnia quanq̃ opponũtur albo, tñ opponuntur ut affirmatio affirmationi, & ut euidens euidenti. Eodẽ modo quũ aqua oritur de non aqua. Quemadmodũ in tranſuerſione non ſimplici, qui non album dicit, dicit rubrum, aut nigrum, aut flauũ, ita in illa ſimplici & abſoluta, qui nõ aquam dicit, dicit aut aerem, aut terram. Ergo dixeris, quẽadmodum album oſtenditur nigro aut fuſco contrarium, cur non et aerẽ demonſtraueris aquæ contrarium? Id enim re ab ſe intelligitur. Quamobrem? quia ſubſtantiæ ſubſtantiis non aduerſantur. Quum itaque declaratum ſuperius ſit, quum dicimus de ſubiecto in ſubiectum mutationem iniri, id aut de affirmatione & contrario, aut de negatione intelligi oportere, ſequitur ut ſi hoc quod dico non aquam, neque affirmationem, neque contrarium ſignificat, neceſſario quod reliquum eſt, negationem ſimpliciter & abſolute ſignificet. Erit igitur hoc genus conuerſio ortus, & generatio de non ente ſimpliciter. Voco autem non ens ſimpliciter, non id quod omnino & uſquequaq; ſit nihil, ſed id quod nuda & mera potentia, cuiuſmodi originalis & prima materia eſt. Idẽ, ſed obuerſe, de interitu & corruptione dicendum, ut ea uidelicet in non ens ſimpliciter deſinere & procumbere intelligatur.

a Eudemus ſubiecti nomine quodammodo priuationes comprehendi cenſuit, quia ipſis ſunt ſimiles: plurimũ enim inter eſt, quia cæcum dicere & id uiſum non habere, eſt etiam quartum hoc genus indeterminatum, ait Simpli. & ea propter relinquendam. Qui enim ex non albo in non album tranſmutatur, terminatam tranſmutationem non habet.

8 HAec ſi ita ſe habent, plurificariam uidetur ſignificare non ens: nam & non album dicitur eſſe non ens, & non homo dicitur eſſe non ens: ſed & mendacium quoque dicitur eſſe non ens. Omittatur autem nobis hoc genus, quia id in complexione tantum & diſtractione orationis, ſeu diuiſione conſpicitur: in reliquis duobus, ſignificatis, quæritur vtrum non ens moueri dicatur. Ego uero aio moueri ſolum tale non ens, quale non album eſt, non bonum, non turpe, non calidum: nõ ꝙ ipſum non album, aut ipſum non bonum utiq; moueantur. Nã qui fieri poteſt prorſus, ut moueatur quod non eſt? ſed Callias qui ſit non albus, ſi non bonus ipſe moueatur. Quia huiuſmodi negationes non per ſe, ſed ꝑ accidens moueri conceſſerim, ea ratione, ꝙ accidiſſe aliqua uideantur iis rebus, quæ per ſe mouentur. Cæterum non ignem, nõ aquam, & reliqua ſimilia quo pacto moueri intelliguntur? Num per ſe? non poſſunt, quum nuſquam ſint. Num per accidens? At quibus nam rebus accidiſſe non ignem, non aquam, nõn aerem dixeris? Fieri igitur nequit, ut ea quæ ita ſunt, non entia ullo genere moueantur. Quòd ſi ita eſt, generatio quoq; motus eſſe non poteſt. Quare neque mouetur, neq; quieſcit, quod eſt non ens, quippe quod neq; in loco quidem ſit ullo, neque generatio modo non eſt motus, ſed neq; corruptio. Nam quum motus omnis, aut motui ſit, aut quieti contrarius: ſi corruptio motus eſſet, generatio quoque quæ corruptioni cõtraria eſt, aut quies, aut motus foret. Poſſumus igitur omnia hæc uel ſyllogiſmo complecti, hoc quo dicturus ſum genere: Omnis motus tranſmutatio eſt, omnis tranſmutatio aut contrariis aut diſperatis obibitur, motus igitur omnis aut cõtrariis aut deſperatis obibitur. Nullus autem motus diſperatis includitur, ergo motus omnis in contrariis collocabitur. Voco contraria, quæ effirmatione ſignantur. Eodem a & priuantia referuntur in motibus, ut cæcum, nudum, illiteratum, infœlix.

a Si priuatio in motibus eodem modo ſe habet ſicut cõtrarium, & (ut ait Ariſto.) affirmatione monſtratur quæ igitur ratio eſt, (quærit Simpl. cur generatio quæ a priuatione in formam mutatio eſt, è motuum numero ſit ablata, & non dicatur ex ſubiecto eſſe in ſubiectum? Qui deinde hæc reſpondet modo: Sicut quod potentia eſt, duplex eſt, quoddã enim quod ſubſtantiam reſpicit, quoddam quod accidens: pari paſſu & priuatio duplex, quædam enim ſubſtantiæ, quædam accidentis eſt priuatio. Et quæ accidentis eſt, ea ratione qua in ſubſtantia eſt, non nihil entis particeps eſſe uidetur, & ea ratione affirmatione monſtrari poteſt, & ſubiecti nomine comprehendi, & id in quo ipſa eſt moueri poteſt. At ſubſtantiæ priuatio quia omnino a ſubſtãtia decidit, decidit etiam ab entis ratione, & ea de cauſa negatione tantummodo monſtratur: nam ens in hoc loco appellamus ſubſtantiam, quæ id quod eſt actu.

SPectandum eſt igitur, in quibus generibus contraria habeantur. utpote ad quæ ſola pertinere uerus 9
motus poſſit. Ac primum quidem in ſubſtantia nullus erit motus, quum nihil ſit ſubſtantiæ ulli contrarium: nã priuatio formæ non eſt contraria. Quamuisq, ſuperioribus libris aliquando uſurpatum hoc ſit, ut formam & priuationem diceremus eſſe cõtraria, non tamen id preſſe, aut proprie intelligi, ſed data quadam & rudiuſcula ratione uoluimus. Nam ſi exacte loquendum ſit, priuatio abſentia quædam eſt formæ, atque adeo non ens: non autem enti, aut formæ contraria. Quòd ſi de eo ꝙ fieri animal ex genitura & ſemine dicitur, demonſtrari poſſe aliquis putet cõuerſionem ſubſtantialem de ſubiecto in ſubiectum procedere, proindeq; motum uideri, eodem in luto reuoluitur, denuoq; in nomen generationis & ortus incurrit, quem conſtat motum eſſe non poſſe. Quid enim eſt cedo per deum, quod in ea mutatione conuerſione'ue moueatur? Num animal? at cum oritur nondũ eſt animal. Num ſemen genitale? at non remanet ſemen, ſed diſſoluitur, atque corrumpitur. Deinde ut concedatur hoc illi, quo pacto reuincet ſemen eſſe contrarium animali? certe motus omnis contrarios terminos requirit. Sed dicet quiſpiam, quum aqua in ignem uertitur, tũ uideri motum in ſubſtantiis fieri, utpote ꝙ de contrario in contrarium conuerſio illa procedat. Huic occurrit Alex. conceditq; nonnullas ignis qualitates eſſe qualitatibus aquę contrarias, frigiditatem caliditati, & humiditatem ſiccitati: nec tamen ex eo accipi uult uniuerſum ignem eſſe aquæ contrarium, quippe quæ non ex qualitatibus tantum, ſed ex aliis quoque compluſculis conſtent. Ego a uero falſum eſſe arbitror id, quod proponitur: nam ignem in aquã nego conuerti poſſe, niſi ſe prius in aerem uerterit: aer uero atq; ignis apertisſime iam nõ aduerſantur. Quid igitur obſecro in ea mutatione mouebitur? quando neque aqua poteſt, quippe quæ corrumpatur: neq; ignis, quippe qui nondum ſit ortus? Quod autem poſt motum omnem fuit motum, hoc erit id, qđ antea mouebatur. Ex iis dilucet in ſubſtantia motum haberi non poſſe.

a Quod hic Themiſt. aſſerit, contrarium eſſe uidetur ei quod Ariſtot. 2. de generatione & corruptione lib. de elementorum tranſmutatione docet.

SEd neque in relatione conſtitui motus poteſt. Ea 10
enim quæ in illo genere ponuntur, de ſuo ſtatu atq; habitu decidunt uel ſi ullam mutationem accipiant. uerbi cauſa: Nix quæ mihi nunc reſpondet a leua, etiam ſi ipſa non differatur, ſimul priorem locum egreſſus, alio me contulero, reſpondebit a dextera. Item denarius numerus fieri duplus poteſt, nulla adiectione qualitatis facta, ſed ſi duntaxat quinarius controuerſim atq; altrinſecus opponatur. Nam & ratio ipſa quandoq; de uera in falſam, & contra conuertitur tantum, ſi res quę in ea ſi-

gnificantur commutauerint, cõuariatæ'ue fuerint. Vna
enim hæc eademq; ratio, dies eſt, uera erit die exorto, in-
gruentibus tenebris falſa. Si igitur motus omnis abſolui-
tur per mutationem conuerſionemq; rei quæ mouetur,
relationes autem ſine ulla mutatione & cõuerſioue cre-
antur & pereunt, clarisſime complexio illa efficitur,
quam uolebamus motum in relationibus non poſſe
conſtitui.

11 SEd neque in genere actionis paſſionisq; motum ul-
lum inuenias, quum agere ſub eo quod eſt moue-
re, pati ſub eo quod eſt moueri, contineantur ac reci-
dant. Motus autem nullus eſſe posſit in eo, quod eſt mo-
uere, & longe magis nullus in eo quod eſt moueri.
Etenim ut deridiculus ſit, qui ita dicat, ita ſed tanto ridi-
12 culoſior, qui ſentiat. Cæterum Ariſtoteles ex eo pluri-
ma deducit incommoda. Primum, quia mutationis mo-
tus futura ſit mutatio alia, & motus alius. Res bercule
captu difficilis, ſed nec opinabilis, quia cogitatione in infi
nitum abitur, occurſura ſemper in termino mutatione a-
liqua priore, per quam mutatio poſterior atq; recens e-
merſerit. Tum deinde motum & moueri, & quieſcere
13 oportebit. Mox quemadmodũ id, quod mouetur cor-
14 pus & anima, ut ſubiectum, & hoc aliquid monſtratur,
ita & motus ipſe mõſtrabitur. Poſtremo quoniam alia
15 res eſt motus, alia res quæ mouetur: aliud enim homo
eſt, aliud ambulatio, aliud æquus, aliud curſus: pari rõne
motus ille qui ponitur moueri, alia utiq; res erit motu.
Quo euenit, ut motus ſimul & motus ſit & nõ motus.
Illud iam dementiæ proximum alteraſcere, motum lo-
16 calem putare, aut alterationem auctionem'ue deferri mo
tu locali. Sanè omnia hæc ſubiectis hærẽt, & corporibus
accidunt, non ſeorſus ipſa conſiſtunt. Planè mutari per
17 accidens mutationem, & moueri per accidens motum,
rectè dici ferè poteſt. uerbi gratia: Si currenti acciderit,
ſaneſceret, bono periculo dixeris curſum illum quodã-
modo factum incolumen. Non ꝙ curſui reſtituta ſit ſa-
lus, ſed quod is cui accidit curſus conualuerit currendo.
Verum accidentarios motus dudum a noſtra commen
tatione repulimus.

18 MAniſeſtum igitur arbitror motum eſſe in tribus
duntaxat generibus collocatum, qualitate, quan
titate, ubi. Inſunt enim ſingulis ijs ſua contraria, quæ re-
quirantur in motu. Motum in qualitate alterationem
uocamus. Qualitatẽ hoc loco accipimus, non ita, ut ſub-
ſtantiarum differentias, quæ interim appellari ſolẽt hoc
noĩe, rõnale, aquatile, uolatile, greſſile: ſed ita, ut intelliga
mus affectiones & qualitates id genus, quæ patibiles &
alteratiles nuncupantur, nigritiam, frigiditatem, calidita-
tem, albedinem. Motum in quantitate, quo uoces non
habetur generale nomen, proinde diducimus ita ut eum,
qui ad ampliorem magnitudinem tendit, augmentum
eum uero, qui ab hac recedit, decrementum dicamus. At
localis motus, niſi confingas, non illa generali modo, ſed
propria quoque nomenclatura caruerit: quamobrem
nos ei nomẽ commenti ſumus commune, Delationem,
quanquam improprium illud quidem: (Ea enim pro-
prie ſerri & deferri uidentur, quæ ui correpta ſiſtere ſe
ac ſuſtinere non poſſunt: demum omnia ea, quæ ipſa ſe
nõ mouẽt, ut inanima.) Sed ᵃ de alteratione illud eſt diſ-
19 quiſitius explorandum. Quum enim quicquam ex albo
fit albius, aut cõtra hoc tanto remisſius, difficile eſt per-
ſpicere, quo pacto inter contraria motus ille uerſetur.
Sed ſoluitur. Tentius & remiſsius candidum, tempera-
tione contrariorum permixtionemq; coaleſcit. In quo
enim plus eſt candoris, in eo nigritiæ minus habetur, &
quod prius cãdidum eſt amplius nigroris eſt particeps.
Quum igitur de nigro ſimpliciter ad album ſimpliciter
demutatio eſt, tum de contrario ſimpliciter in contrariũ
ſimpliciter motus procedit. Quũ uero de albo fit albius
quippiam, tum non de contrario ſimplici, ſed de contra-
rio tamen utcunq; fit motus, quia in albo remiſſo pars
quidem ipſius nigritiæ confuſa eſt. His. n. definitis con-
ſtat, quod intendimus tres motus tribus deberi generi-
bus. Immobile porrò multis capitur modis. Primum 20
id dicitur immobile, quod nullo modo moueri poteſt
auerſante & repugnante natura, ut ſonus inuiſilis, quia
natura ineptus & inhabilis ſit, ut uiſitari posſit. Alio mo
do dicitur immobile quod impulſum fatigatumq; per-
diu uix ægreq; dimouetur, hoc eſt, quod difficile ſeroq;
moueatur: quemadmodum incõmobiles eos uocamus,
qui ſero obiraſcuntur. Tertio & illud ſolet immobile
nuncupari, quod quamuis apta & cõſentanea ſit natura
ad motum ferendum accipiendumq;, non tamen quo-
tiens poteſt mouetur, aut eo modo quo poteſt. Quod
genus immobilitatis quietem uoco: quies enim priuatio
motus eſt. Priuatio uero ad eas res pertinet, quæ para-
tam habent naturam, ut posſint id capere, quod non-
dum ceperunt, atque id agere eo modo, quod & quo
non agunt.

*ᵃ Them. Alexan. eſt imitatus, qui magis minuſq; in ſola qua-
litate accipi ab Ariſto. retulit, ob id forſitan: (ut ſimpl. ait) quia
hæc Qualitati ſunt propria. ſed Porphy. etſi etiam Ariſto. uerba in
alteratione tantum exponat, attamẽ deinde ea propter inquiſiuiſſe
ait, ſub quo genere ſit reponendus motus qui eſt inter magis & mĩ
nus, quia magis minuſq; in omni motu reperitur tam in incremen
to & decremento & delatione, quàm in alteratione.*

POrrò ſi inter oppoſita, ut oſtendimus, mutatio o- 22
mnis intercidit. ᵃ Oppoſita aut contraria ſunt, aut
diſperata. Diſperatorum nihil eſt medium. Contrario-
rum eſt aliquid. Medium autem eſt, quo res mobilis
prius naturaliter ſe applicat, q̃ ad poſtremum perueniat,
utiq; ſi continue & ſecundum naturam moueatur. Me-
dium porrò momentis tribus minimum conſtat, quippe
quod duabus extremitatibus, quibus tanquam clauſulis
cohibetur, huic inde reſpondeat.

*ᵃ τὰ δ' ἀντικείμενα, τὰ μὲν ἐναντία, τὰ δ' ἀντίφασις. ἀντι-
φάσεως δ' οὐδὲν μέσον. φανερὸν δὲ ὅτι ἐν τοῖς ἐναντίοις τὸ μεταξύ. id eſt. Et oppoſita aut contraria ſunt: aut diſparia: diſpara-
torum uero nullum eſt medium: liquido certe apparet medium ip-
ſum in contrarijs uerſari.*

COntinue dicitur tunc res moueri, quum neque 23
pars temporis, in quo agitur motus, neque rei
per quam tranſitus eſt ſaltuarim aliqua prætermittitur.
Quamuis enim is qui a ſumma chorda uelicatim deſcen
dit ad imam, interhabitis mediis nullo tempore pulſum
interpollem habuerit: quia tamen rei per quam motus is
habebatur, partem aliquam prætergreſſus eſt ſaltu, uide-
ri poteſt interruptum motum mouiſſe. Sed latius pla-
niuſq; exẽplum in motu locali eſt. In quinquertio qui
ſaltant continue, moueri idcirco non uidentur, quia ſpa-
cii illius in quo operantur, partes medias intactas relin-
quunt, quas ſublimati uicibus & deducti tranſiliunt. Cæ-
terum continuitas motus non omnis hinc prouenit. Nã
illo quidem modo decurſus equorum in ſtadio laceſſi-
tus erit & disſitus. Num igitur rectius fuerit continua-
tionem motus ex ſerie temporis accipi? ita ut is habeatur
continuus, qui nihil temporis qui interceperit? Nam rei
quidem per quam fit motus, hiare aliquid atque inter-
mitti poſſe pars uidetur: & tamen nihilominus iugis &
continuus motus intelligitur. Sed de ipſo continuo accu
ratius nobis agendum eſt poſt, nunc quoniam id quod
adhibitum, ſiue proximum, ſiue attiguum dicitur com-

munius & fuſius eſſe,quàm cõtinuum uidetur , & quod
deinceps & conſequens eſt , communius etiam quàm
adhibitum,de hoc primum quod latius patet,aggredien
dum eſt nobis.

25 DEinceps & conſequẽtia ſunt, inter quæ nihil eiuſ
dem generis habetur interſitum:nam ſi alterius
generis aliqd intercedat,nihil officitur. Aedes meæ ſunt,
deinceps & conſequentes tuis , ſi nullę utique ſint ædes
inter meas & tuas. Item lineæ deinceps ſunt, inter quas
nullæ habentur collocatæ conſtitutæq; lineæ. Et deinci-
pites homines inter quos nemo ſit medius. Id autem qđ
deinceps eſt ſemper ſecundũ eſt, & ab eo quod eſt pri-
mum. Primum uero aut poſitione ſituq́; , ut in lineis &
domibus cernitur:aut natura , ut i unitate & duitate per-
ſpicimr. Eſt enim unitati deinceps duitas & duitati ter-
nio,quia alius numerus non intercedit. Dicitur & primũ
ab ordine,ut exordium ante narrationem. Et enim exor
dium conſequitur narratio,quia deinceps eſt exordio,et
quia nihil eiuſdem ſpeciei medium habetur. Atque hoc
eſt,quod proprie exacteq; deinceps & conſequens dici-
tur. Sed & ea quoque interim cenſentur hoc nomine , q̃
unius ſunt generis etiamſi diſcrimine ſpeciei diſſideant .
Nam & certamen dicitur eſſe deinceps & conſequens
pompæ,& nymphæum Gymnaſio.

26 ADhibitum,proximum,ſiue attiguũ eſt , quod rem
aliquam cõſequitur modo eorum quos pretexui-
mus aliquo, quodq́; præter hoc habet , etiam terminum
cum termino illius atque extremitate coniunctum. Ho-
rum alia ſolo nomine adhibita, proxima,& attigua nun-
cupatur, ut præteritum dicitur proximum attiguum fu-
turo:alia ipſa re tanguntur, ut corpora. Tangunt autem
ea,quorum ſunt ſimul extrema. Extrema terminos &
limites uoco . Quum itaq; duorum corpotum extrema
ſic committuntur, tunc habere ſe illa mutuo attingere &
conſequi dicimus. Nec tamen propterea continuantur:
ſed quum duo illi corporum exitus coaleſcunt , &
uniuntur, tunc moles una & continua redditur.

27 NEc fieri tamen continua de attiguis poſſunt , niſi
ea quæ natura coibili ſunt. Tangit utiq; lapidem
lignum,ſed fieri ligno continuatus , quantauis ferrumi-
natione non poteſt. Adeo ignorandum non eſt , ea fieri
poſſe continua,quorum contactu coaugmentatuq́; natu
ra una exit atque confunditur . Hoc & in tempore & in
lineis uiſitur: præſertim uero in inſitionibus & in occul-
tationibus arborum. Fiunt arte nonnulla contigua,ut li-
gnum , clauis & glutino : uerum hæc proprie continua
28 exiſtimari non poſſunt. Manifeſtum eſt itaque quod ſu
mus præfati,conſequens eſſe prius & communius, quã
adhibitum,proximum,ſiue attiguum. Quicquid enim
eſt attiguum,neceſſe eſt,ut ſic etiam conſequens. Quod
uero conſequens eſt,non continuo commeat,ut ſit item
attiguum. Quare prius hoc & maiore ambitu fuerit,q̃ il-
lud,utpote quod tanquam genus magis hiet, atq; in plu-
ra ſe fundat. Nam etiam in numeris cernitur conſequẽs,
attiguum non cernitur. Rurſus attiguũ generalius,quàm
continuum eſt, quia ſeſe res prius tangant neceſſe eſt , q̃
coaleſcant,ut uniantur. Patet igitur in his eſſe non poſ-
ſe coalitum,in quibus non poſſit attactus . Nam tamen
retroflectitur,in quibus ſit contactus,ut poſſit item habe
ri coalitus. Nam ut poeta inquit Epeus, quanquam ue-
terrimum,illud tangebat non tamen coaleſcere illi , aut
29 congerminaſcere poterat , homo ꝙ erat. Atque hoc ſi
uera ſunt,& ſi quod conſequens,a contiguis diſtant,pun
ctus quoq; ab unitate diſtabit:nam pũcto attingi res poſ
ſunt , unitate non poſſunt. Quia conſequuntur,nõ attin-
gunt ſe unitates . Inter puncta quoque ſemper aliqua
linea capitur, inter unitatem nihil interuenit , quia neq;
inter duitatem quidem & unitatem intercedere, aut hia-
re aliquid poteſt. Manifeſtum eſt igitur ea tantum poſſe
contingere, quæ poſitionem & ſitum habeant: Conſe-
qui ea, quæ etiam poſitione ſituque careant , ut adhibita
& proxima.

MOtus unus multipliciter cõſueuit intelligi , quia 30
& nomen ipſum unius pluriformem ſignifica-
tum habet. Primum genere unus dicuntur motus , qui 31
in eodem prædicamento uerſantur, ut delationes, quia in
genere quod uocatur ubi conſtituuntur & reponuntur
omnes, una genere delatio eſt. Item, omnes alterationes
genere unus eſt motus, quia in qualitate comprehendũ-
tur & collocantur omnes. Dicitur & unus ſpecie, qui ad
unam ſpeciem indiuiduam pertinent, id eſt , ad ſpeciem
citimam,& ſenſilibus proximam. Ita omnes in albeſcen
tiæ motus unus eſt ſpecie: eſt enim albedo ſpecies quæ-
dã ultima & indiuidua qualitatis. Quod ſi qua ſunt am-
bigua id eſt, quæ ſimul, tum genera, tum ſpecies uidean-
tur, motus quoque qui de iis effluxerint , eandem ratio-
nẽ ancipitis naturæ ſequentur. Sed quæri poſſit, ſi unus 32
ſpecie motus eſſe dicitur is, quæ idem mobile ex eodem
termino ad eundem terminum proficiſcendo conſtituit,
id adeo eſt quotiens idem eſt mobile, idem eſt terminus
unde diuertit, idem eſt terminus quo concedit, nonne or
bicularis motus erit eadem ſpẽ cum directo, quia poteſt
eadem res ex eodem termino ad eundem terminũ pro-
cedere, interim recta, interim gyro? Soluitur. Scite dictũ 33
eſt motum eſſe unum ſpecie, quotiens id in quo conſti-
tuitur ſpecie indiuidua unũ eſt. Sed linea & orbis in qui-
bus illi duo motus geruntur, differunt ſpecie . Non eſt
igitur motus rectus eadem ſpecie cum circulari cenſen-
dus: Hactenus dictum quis ſit motus genere & ſpecie u-
nus, diſtinctione ſumpta de rebus citra quas agitur, nunc
quis nam proprie ac unus ſit prodendum.

QVoniam igitur tria eſſe uidentur in motu quem
definimus, mobile , ut homo , ut ſydus : res circa 34
quã uerſatur motus, ea duplex eſt , locus ſcilicet
& affectio: tertium, id in quo motus fit, atque hoc ipſum
tempus eſt: neceſſe eum motum qui unus ſit futurus, ha
bere ſingula hæc numero numerum , ut formam unam
circa quam obeatur motus, colorem unum, lineam unã,
tam ipſam rem mobilem, ut Coryſcũ, aut Calliam, aut
Socratem. Poſtremo tempus planè unum numero tem
pus accipitur, quod cõtinuum iugeq́; ſit, nec interlaxet.
Quòd ſi ex tribus iis aliquod numero unum eſſe deſierit, 35
neque motus quoque unitatem ſuam retinuerit. Si enim
Plato,& ambulet ſimul & albefiat, quamuis tum ſubie-
ctum quod mouetur, unum ſit, tum tempus idem omni-
no atque continuum, quia tamen duæ res ſunt, quas Pla
to mouet, locus & color , huiuſcemodi motus numero
unus eſſe non poteſt. Item Callias & Socrates, ſi ab eadẽ
ægritudine, puta lippitudine cõualeſcant, non ærit ſana-
tio ea motus unus, quia ſubiecta conſtituuntur duo. Sed
& ſi idem Callias ambulet nonis atq; iterum idibus, mo-
tum hunc uetabit unum eſſe diuerſitas temporis, utpote
quod neque unum, neque cõtinuum fuerit: alioquin ab-
ſurdius quiddam euenerit. Nam ſi de ambulatio heſter-
na numero una cum hodierna dicatur , contenditur id,
quod iam abſoleuit corruptumq; eſt , unum idemq́ eſſe
cum euidenti extante atque ſuperſtite. Cæterum quæri- 36
tur uideri nullum motum eſſe poſſe unum, etiam eum in
quo tempus unum atque continuum ſit, cum ſemper
motus prior corrumpatur obiter atque uaneſcat . Quo
igitur pacto defendetur unus? Sed ⁴ ſoluitur. Certe mo
tus talis unus eſt, quia iugis & continuus habetur, non in-

terpollis neque diſtractus, neque ſeiunctus ab eo motu
ſeu parte motus, quæ aſsidue diſperit. Hoc autem non
habent motus illi inter quos uicibus interquieſcitur, aut
37 tempus intercidit. Verum ambigat quiſpiam, motus is,
qui unus eſt futurus, unum numero ſubiectum requirit,
cum fluxa & habentia ſint naturalia corpora, nullus mo
tus idem numero ſubiectum habebit. Eadem addubita-
tio de habitudine corporum fuerit. Qui enim una eſſe
ſanitas uideatur, quum id quod ſeneſcit unum eſſe non
poſsit? Sed quanquam diſcuſsio iſta ad nos hoc loco nõ
38 pertinet, (b Nam quemadmodum conſtent ſimul duo
illa, eandem eſſe ſubſtantiam corporum, & nihilominus
continue occiduam eſſe & profugam, mutationibus &
conuerſionibus perpetuo addictam, quæſtio noſtra non
eſt, qui motum & naturalia commentamur.) non tamen
conniuẽdum id eſt, quod de habitudine corporum ſub-
ditur, ſed commonendi ſunt nobis qui hæc noſcunt, non
eſſe diſſentaneum ut unus idemq́; habitus pridie & po-
ſtridie fuerit ualetudo, ſcientia, probitas. Series enim &
continuatio temporis, continuas quoque poſſeſsiones
habitum facit. Actum uero ipſum atque adminiſtratio-
nem unam eſſe non conceſſerim, niſi quæ iuncta ſit, &
continue diffluat. Adeo conſequens eſt, ut quãuis unius
geſtionis, & actus tantum unus ſit habitus: tamen unius
habitus plures eſſe actus & geſtiones poſsint.

a Eo modo ait Eudemus (ut Simpl. retulit) alteratio & delatio ut una ſit, habet, quo tempus etiam: nam neque alteratio neque delatio permanet, ſed fluit & ſemper alia eſt ſicuti & tempus. Idcirco proprie una eademq́; potius ſpecie quam numero dicenda eſſet.

b Ea quæſtio libro de generatione propria eſt, ait Simplic. ſecum enim trahit dubium perdifficile ſolutu, quonam pacto quæ augentur, unum permaneant.

QVia uero motus omnis cõtinuus eſt, utpote qui
39 ſecabilis & diuiſibilis ſit, neceſſe eſt, qui ſit unus eũ-
dem haberi continuum, contraq́; qui ſit conti-
nuus eundem & unum intelligi. Non enim poteſt quili-
bet motus cuilibet motui eſſe continuus: quemadmodũ
neque corpus cum quolibet corpore, neque omnibus
cum omnia attineri, ut uoci linea: ſed quorum extrema
coire, ita ut facta unitas ſit, eorum motus poteſt eſſe cõ-
tinuus. Verum quædam res carent extremo: nam unita-
tis quum ſit inſectilis, nullum eſt extremum: quapropter
ex hoc genere nihil poteſt fieri continuum. Sunt & aliæ
res, quibus non deſunt quidem extrema, ſed quæ diuor-
tio naturæ & ſpeciei diſsideant: ea quanquam ſunt gene-
re abiuncta, commune tamen hoc nomen ferunt extre-
ma. Proinde qui extrema lineæ, & extrema de ambula-
tionis appellat, uocem eandem rebus longo interſtitio
40 deſitis tribuit. Quapropter nihil è duobus illis continuũ
aut unum conflaueris, ſed quæ neque ſpecie, neque gene
re conueniunt, conſequentia tantum atq; adhibita inui-
cem feceris. Poteſt enim quiſpiam inter currendum fe-
brem incidere, atq; ita continget motus diues deinceps,
& conſequentes haberi. Quapropter quum thedæ can-
dentes in cerealibus accipientium & tradentium uicibus
curſu continuo differuntur, quanquam motus illi ſpecie
conueniunt, non tamen proprie continui, ſed conſequẽ-
tes ſucciſsiuiq; ſunt, propterea ꝙ extremitates ſuæ ſingu-
lis diſcrepantes diuerſeq́; habentur. Sed etſi motus inter
ſe plurimum diſtent, conſequentes tamen atque adhibiti
poſſunt intelligi, modo tẽpus in quo geruntur exercen-
turq́;, ſit unum atque continuum. Continui uero eſſe nõ
poſſunt, niſi etiam extrema conſentiant, quæ in unam na
turam coaleſcere poſsint, atque confundi. Quamobrem
41 neceſſarium eſt motum eum qui ſit unus & cõtinuus fu
turus, non ſolum uno ſubiecto eſſe ſed etiam ſpecie una,
& tempore uno, quemadmodum & initio diximus.

SVper hæc motum qui conſumatus perfectusq́; ſit, 42
uerius unum appellaueris, quàm eum qui cæteris
partibus inchoatus imperfectusq́; habeatur. Perfectus
motus eſt, qui ad finem & abſolutionem ſuam peruenit:
Imperfectus, qui non peruenit. Vnitas enim de perfe-
ctis iuſtius quàm de imperfectis aſſertur. Eodem argu- 43
mento rectius unum uocaueris, qui ſit æquabilis & uni-
formis, quàm inæquabilis & pluriformis, utpote quem
illa ipſa diſformitas diuidere quodammodo atque inter-
rumpere & diſtrahere uideatur. Porrò in quolibet mo 44
tu, alteratione, augmentatione, diminutione, æquitatem
& inęquitatem inuenias. Naſcitur a autem inæquitas hęc
interdum culpa eius rei, in qua conſtitutus eſt motus: ut
quum quid ſuperarcuatam, aut obtortam lineam moue-
tur. Fieri enim nequit, ut in magnitudine inæquali ac diſ
formi, ſit æqualis & uniformis motus. Ea uero unifor-
mis & æquabilis magnitudo habetur, cuius q̃libet pars
cuilibet omnifariam complanata coæquataq; eſt, ita ut
poſsint coaptari uiciſsim atque committi. Interdum nõ
ipſa rei natura, ſed modus & ratio inæqualitatem facit, ut
ſi quid modo ſe uelocius, modo pigrius moueat: quam-
uiſq́; adeo cætera habeantur parilitas magnitudinis, con-
tinuatio temporis, conuenientia & conſenſio ſpeciei, ſi-
mul citatio & feſtinantia claudicat, motus is inæquabilis
& difformis efficitur. Hinc datur intelligi tarditatem &
uelocitatem ſpecies motus eſſe non poſſe, quia inſunt o-
mnibus motibus. Nam & alteraſcere, & creſcere, & in lo
co moueri, quædam uelocius, quædam tardius dicuntur.
Nam ex iis quæ deorſum pondere natiuo deuergunt,
grauioraq; quæq; celerius & cõcitatius corruunt, leuiora
ſegnius & cunctantius deuoluuntur. Quapropter neque
grauitas & læuitas reru, quæ in eundem ſitum procum-
bunt feruntur q́;, diſsidio ſpeciei diſtauerint, quia neque
motus ipſi qui inde proueniunt, diſcrimine illo differre
noſcuntur. Planè motus is proprie vnus eſt, qui pari- 45
ter inæqualis unimodus: quamuis is quoq;, ſed deperdi-
tius dignatione huius nominis cenſeatur, qui inæquus,
ſentus, eminulus, ſubſultansq́; ſit: qualis qui ſuper ſinuo-
ſam & inflexam lineam exercetur. Porro quod minus,
quodq; deperditius eſt, conſtituitur & temperatur per-
mixtione contrarii. Ex iis illud quoque obiter aper-
tius & dilucidius factũ eſt, quod ſuperius dicebatur, mo-
tus diuerſos & conſequentes ſint, continuos tamen eſſe
nõ poſſe. Nam ſi continuus motus æquabilis eſſe & uni-
formis poteſt, motus autem diuerſi uniformes, & ęqua-
biles eſſe non poſſunt, relinquitur motus diuerſos non
poſſe haberi cõtinuos. Aequabile enim & uniforme de-
finiuimus, cuius quæq; pars cuique coaptari committiq́;
poteſt. Partes autem albefactionis & curſus coapta &
committi qui poſſunt?

a Quærit hoc in loco Simpl. quonam modo inæquitas & inalteratio, culpa eius rei naſci poſsit in qua motus eſt conſtitutus. Si quidẽ qualitas in alteratione ſe habet, ſicuti locus in delatione in quod defertur id quod mouetur: pars uero albefactionis alteri parti coaptari & committi qui poteſt? Non ob id dico quia non permaneant partes, nam neq; cogitatione id fieri poſsibile eſt ſed quia pars una nequaquam eſt alteri ſimilis: crementum attamen et decrementum quia ſecundum magnitudinem fiunt, hæ mutationes in recta fieri et æquales etiam uideri poſſunt. An aliam quandam reperias inæqualitatem in eo quod creſcit: utputa ſi nunc quidem defectu alimenti augmentatio ſiſtatur, nunc uero ad interitum etiam uergat, ut in morbis euenire ſolet. nam inæquabilis augmentatio tunc redderetur, ueluti etiam ſi aliquando plus et aliquando minus diminuatur. In alteratione etiam exordinata qualitatis tenſione æqualitas naſcitur, nam quando nunc quidem uehementius incaleſcit, deinde

remiſſius

remiſſius & iterum poſtea uehementius inæqualitas oritur, culpa qualitatis in qua motus conſtituitur.

46 NVnc aggrediẽdum ad ea eſt, quæ de oppoſitio-
ne motus quærũtur. Opponitur motui motus,
opponitur & quies: ſed motus ut contrarium, quies ut
49 priuatio. Primum de contrariis motibus eſt agendum.
Quia igitur motus omnis ex aliquo termino in aliquem
procedit, & ex contrario in contrarium abit, nimirũ mo-
tus illi aduerſi contrarii ſtatuentur, qui de contrario in
contrarium uice uerſa proficiſcuntur ægrotatio, ſanatio.
Nam altera de ſanitate in ægritudinem uadit, altera de æ-
50 gritudine in ſanitatem obuerſe. Hoc adeo inductione
clareſcet. Videntur contraria eſſe ægreſcere, ſaneſcere, a-
ſcendere, deſcendere: progredi, regredi, leuorſum flecte-
re, dextrorſum incedere: atque hæc ſecus locos cõtraria
51 colliguntur. Quòd ſi tranſmutatio ulla eſt quæ contra-
riis careat, tum ea quæ ex uno termino abierit, contra-
ria illi quæ ſe ad eundem terminum conferet. Vnde.n.
corruptio & obitio mouit, eo ſe ortus & generatio inſi-
nuat. Corruptio ab ente diuertit, generatio ad ens contẽ-
dit: Pariter unde ſoluit ortus, eo pergit interitus. Gene-
ratio de non ente recedit ad ens, corruptio ab ente ad
non ens procedit. Itaque motus hoc genere motibus
aduerſantur.

52 QVies uero opponitur motui quaſi priuatio dico
quaſi priuatio, quia non eſt prorſus a priuatio.
54 Sed qualis nam quies motui opponitur? diſtin-
ctione utique opus eſt aliqua. Non enim promiſcua ra-
tione omnes omnibus opponuntur. Quoniam igitur o-
mnis motus duos habet, in quibus conſtituitur limi-
tes, patet eam quietem ſiue moram quę (uerbi gratia)
in imo loco trahitur, eſſe oppoſitam motus, qui de imo
ſurſum uerſus agatur. Et è cõtrario eam quietem quæ
ducitur in ſublimi, eſſe oppoſitam motui qui inde conce
dat. Nec enim quietem illam opponi dicendum eſt, quæ
habetur in eo loco quo res defertur, (Nam locus eſt fi-
nis nullus: finis opponitur motui ſe petenti) ſed cogna-
tus potius eſt, & quaſi conſpirat cum eo. Iam quæ natu-
ralitus mouentur, finem motus ſui eo loco indipiſcun-
tur quo mouebantur. Finis porro qui poteſt illius rei
priuatio eſſe, cuius eſt finis? Ita relinquitur quietem il-
lam eſſe oppoſitam motui, quæ in eo ſit loco unde com
meat motus.

a Non eſt (ait Simp.) quies eiuſmodi priuatio, qualem docuit in prædicamentis Ariſtot. a qua ſcilicet non eſt amplius reditus in formam: ſed medio quodam modo inter contrarietatem & priuatione opponi inuicem uidentur motus & quies.

56 POſſunt etiam diſtinctione alia, & motus motui, &
quies quietis, tanquam contraria atque oppoſita
capiſi uidelicet quies motus'ue naturalis alius, alius con-
tra naturam poſſit afferri: Ac in motu quidem locali fa-
cile id reperias: nam terræ naturale eſt procumbere &
ruere, contra naturam ſubire & ſubleuari. Item & quies
in imo naturalis eſt terræ, contra naturam in ſummo. In
auctione & alteratione diſtributio iſta non æque cõſtat:
neque enim inalbatio naturalis eſt, nigricatio contra na-
turam, neque utrumuis plus habet una quàm altera. Sed
neque ſanatio plus quam ægrotatio, eo ꝙ omne animal
ad capiendum utrunque ferendumq; natura paratum a-
ptumq; eſt. Sed neq; illud dici poteſt, auctionem eſſe na-
turalem diminutionem contra naturam, aut è diuerſo.
Item neq; illud, auctionem eſſe aliquam auctioni cõtra-
riam, id eſt, naturalem ei quæ ſit contra naturam. De ge-
neratione quoq; & corruptione idem dicẽdum, non ui-
deri eſſe naturalem hanc, illam contra naturam: alioquin
& ſeneſcere proculdubio naturale eſt. Sed neq; genera-
tionẽ ullam uidemus generationi ac ſortitione cõtrariã
Atq; ita ſuper his poſſet quiſquam merito addubitare.
Sed ſi omne uiolentum contra naturam eſt, corruptio 57
uiolenta naturali erit contraria: nonne igitur & genera-
tiones quoq; nonnullę uiolentæ, præterq; ſatum haben-
tur? Nam fato euenire dicitur, quod naturale eſt, & natu
ræ inſtitutionem atq; ordinem ſequitur. Nonne & au-
ctiones quoq; aliquæ uiolentem, & minutiones item ali-
quæ immodicæ aliquando cernuntur, q̃ iam liquido inui
cem opponantur? Proinde auctio illa præcox intempe-
rataq; dicitur, quotiens frumenta ſeminibus nõdum li-
rando opertis depreſſiq;, celeriter indoleſcunt. In alte-
ratione quoq; eandem rationem inuenies, ſi incognoſce-
re & intendere curam uolueris. Nonne ſanari diebus nõ
decretoriis, quos medici indices & creticos uocant, con- 58
tra naturam eſt? decretoriis naturale? Erunt igitur & cor
ruptiones aliquæ ſibi cõtrariæ, & generationi corruptio.
Neque hoc ratio aliqua prohibet, quia non eodem re-
ſpectu contraria corruptio corruptioni ſtatuitur, & ge-
nerationi corruptio. Nam in eo quod corruptio eſt,
generationi cõtraria ponitur in eo uero ꝙ talis & præter
naturam, corruptioni utique naturali. Etenim ſi hæc fue-
rit uoluptifica, ita ſubtriſtis, uel hoc diſſidio poſſunt exi-
ſtimari & appellari contrariæ. Non eſt autem aliud om- 59
nino genus contrarietatis putandum hoc, quod modo
explicauimus, & quo motum & quietem in naturalem
& contra naturam diuiſimus, ſed in priores modos reci-
dit. Motus enim & quietes, ut ſunt eo modo contraria
quo nobis expoſitum eſt, totum ſibi hoc genus natura-
lis & contra naturam abunde diſtribuunt. uerbi gratia:
Motum de inferiore loco ad ſuperiorem diximus eſſe
cõtrarium motui, qui de ſuperiore ad inferiorem ſit: ho-
rum alter naturalis habetur igni, alter contra naturam.
Econuerſo eſt ſi de terra loquaris. Idem exemplum in 60
quiete congruit: Quum enim quies in ſublimi (ut oſten-
ſum eſt) contraria motui ſit, qui inde ſit profectus, utrũq;
colligitur, & quietem illam eſſe natura terræ contrariam,
& motum huiuſcemodi naturalem. Quãobrem & mo- 61
tus contrarius motui eſt, id eſt, naturalis motus motui
contra naturam, & quies motui qui ſit eiuſdem rei, id eſt,
quies contra naturam rei, cõtraria eſt motui eiuſdem na-
turali. Dixi eiuſdem rei, quia quod contra natuam eſt
terræ, poteſt eſſe alteri elemento naturale. exẽpli cauſa:
Contrarii motus ſunt qui a ſublimi deorſum uerſus, & q
ab imo ſurſum nituntur: nihilominus utrunque dicimus
naturalem, alterum igni, alterum terræ. Cæterum quæri- 62
tur, ſi res quæ alicũde quopiam mouetur, partem habet
eius rei unde moueri cœpit, partem illius quo uadit, quũ
quies in termino, a quo uenit, cõtraria ſit motui inde ſol-
uenti, qui poteſt uitari ne circa idem duo contraria ha-
beantur? Sed nullus labor eſt ſoluere, quin contra id ge
mina defenſio eſt. Nam aut illa omnino cõtraria eſſe ne- 63
gabimus, quum alio genere quieſcat res in termino, quũ
nondum mouetur, alio quum inde iam mouetur: (Non
enim inſectile aut indiuiduum eſt quod mouetur, quem-
admodum aliquando monſtrabitur) aut reſpondimus
motum & quietem non eſſe contraria proprie, quũ mo-
tus motui potius, q̃ quieti videatur eſſe contrarius. De
contrarietatibus & oppoſitionibus quietis & motus, hac
fini egiſſe ſit ſatis.

Annotant hic expoſitores græci, ſicuti refert Simp. peripateticos ſenſiſſe ea quæ ſecundum naturam ſunt fato diſponi.

Finis Libri Quinti.

THEMISTII PHYSICES, LIBER SEXTVS, HERMOLAO BARBARO INTERPRETE.

1 SI CONTINVA Sunt, quorum extrema ſunt unũ,
attigua, quorum extrema iun
guntur & ſimul habentur, im
poſsibile eſt ex indiuiduis at-
que inſecabilibus cõſtare cõ-
tinuum. Nam ſi continua li-
nea eſt, puncta uero ex qui-
bus illa conſtitueretur indiui-
dua, neceſſe eſt ut ea puncta mutuo ſe primum attingãt,
ſi coire debet & coaleſcere. Alioquin continua alio ge-
nere ratione'ue non conflantur. At quo nam modo ex-
trema coibunt earum rerum quæ extremis carẽt? Quod
enim extremum indiuiduo uel fingas, quum omne ex-
tremum ab eo ſit diuerſum, cuius eſt extremum? Quorũ
autem coire & ſimul eſſe extrema non poſſunt, quo pa-
cto ex illis unum aliquid, aut continuum effici poterit?
Et hercule quis modus poteſt afferri, quo indiuiduum
2 ſuos fines atq; oras excedat? alioquin neceſſe eſt id quod
finibus clauditur, fines ſuos amplitudine & magnitudine
ſuperet. At in puncto quod diſcrimen in mẽſu reperias,
nonne ipſe contactus uniuerſam eius molem exhauriat?
Non enim partibus ullis aut extremis poſſunt ſe mutuo
tangere, quibus extrema deſunt & partes. Sed in ipſo ap
plicatu confundũtur, & quaſi ſumptitantur & exoleſcũt,
uniuerſaq; atque tota in totis uiciſsim recipiũtur & ſub-
eunt: ſi modo poſſunt tota appellari, quæ nullas habent
partes. Nihil igitur ex pluribus indiuiduis conſtituitur
maius, ita ut in particulas ſecari ullas poſsit. Nam neque
is locus amplior fuerit, in quo infinita indiuiſilia coniun-
gantur, quàm is in quo ſit unum: quia indiuiduum quod
indiuiduo priori ſuperuenit ſpacio & capacitate maiori
3 non indiget. In magnitudine autem continua ſemper lo
cus totus amplior, quã partium habetur. Item ſi partes
magnitudinis ſeiugatæ locis diſcluſeq; ſunt, ita ut una
hoc ſitu, una illo ſit poſita, quod in linea cernitur: Con-
geſtus autem indiuiſilium nullam magnitudinem attol-
lit, quomodo igitur partes in iis loco ſeparabuntur? Si di
cet quiſpiam, ut falſum ſit ex mutuo contactu indiuiſi-
lium magnitudinem continuam poſſe conſtitui, quod &
rationes quæ paulo ante nobis allatæ ſunt, reuincunt: for
taſſe illud recte dicatur, indiuiſilia ſeſe mutuo conſequi;
ut puncta punctum & momenta momentum: quo fieri,
ut magnitudinem atque tempus ex indiuiduis conſtare
poſsimus concedere: non quidem contingẽtibus aut cõ-
tinuatis, (ne in eas anguſtias recidamus, quas ſuperius de
ratione extremitatũ induximus) ſed deincipibus & con-
ſequentibus. Verum is qui hoc ſentiat, primum ſe in eo
falſum habet, ꝙ alteram ſpeciem quantitatis tollit: illo
enim modo omnem quantitatem diſcretam, perinde uti
numerum, facit, continuam non relinquit. Deinde in eo
decipitur, ꝙ rem impoſsibilẽ ſumit. Id adeo hunc in mo
dum colliges: Inter ea puncta quæ conſequentia defen-
duntur, aut aliquid, aut nihil intercedit. Si nihil certe ſe
tangunt, nec dum conſequẽtia ſunt, (quia ſi nihil interia-
cet, nihil poteſt prohibere quin tãgant.) Si aliquid, quæ-
ramus illud quid ſit. Atque inane quidem eſſe nõ poteſt,
quia id de rerum natura prioribus libris exegimus. Aut
igitur corpus, aut lineam, aut ſuperficies fuerit. Et dudũ
liquet, lineam eſſe oportere, quia inter quæuis duo pun-
cta neceſſarium eſt hiare & intercipi lineã. Quum autem
in qualibet linea poſsint capi & deſignari puncta, ſtatim
in ea quam eſſe intermediam oportet concedere, punctũ
vtiq; aliquid notaueris, quod adæque in meditullio illo
haberi uidebitur. Quoniam igitur iure conſequentia di-
cebãtur, inter quæ punctum erat aliud interſitum? Quã-
obrem ex duobus alterum aut conſtituam attingere ſe
uiciſsim impertia, aut ſi id dicere non audent, fateantur
conſequentia eſſe non poſſe. Si enim impoſsibile eſt, ut
ſe contingant, neceſſarium eſt ut non ſint conſequentia.
Conſtat igitur neque hoc modo magnitudinem ullam
ex inſectilibus poſſe concreſcere. Eſt & illud ex iis, quæ
diximus, propalam factum, magnitudinem continuam
ſecari & diuidi ſemper poſſe in magnitudines alias, quæ
& ipſæ ſint identidẽ ſectiles atque diuiſiles, atque hoc po
terimus uel ſyllogiſmi nexu complecti: Omnis magni-
tudo continua, aut ſectilis eſt, aut inſectilis: non inſectilis,
quia continua eſſe non poſſet: ſectilis igitur. Omne porrò
ſectile aut in partes obiter ſectiles & diuiduas ſecari po-
teſt, aut in inſectiles: nõ in iſectiles, quia tunc illud quod
ſecatur, ex indiuiduis inſecabilibusq; cõſtaret, quod nos
modo impoſsibile probauimus: in partes igitur ſectiles.
Præterea ſi ex indiuiduis aliqua magnitudo exiſteret, li- Rõne h
nea lineam puncto poſſet excedere: at quum linea omnis nõ ex in
tum maior tum minor dimidiari poſsit, quotiẽs linea ma ſed ex E
ior, quæ lineam minorem in puncto uincit partiliter diſ- Alex. q
ſecabitur media, punctus quoq; dimidiari diſſecariq; po- recepta
terit: proinde quemadmodum linea ex imparibus pun- retulit
ctis poteſt conſtitui, poterit etiam circulus aliquis reperi
ri, qui ex punctis numero impari ſit conflatus. Illũ quo-
que quomodo dimidiaueris? ita: Primum tollitur facul-
tas & ratio dimidiandi demetiendiq; circuli: deinde & ip-
ſe quoq; diameter tollitur. Nam cardo qui expers & in-
diuiduus medio globi ſubiicitur, lineam directo a mar-
ginibus profectam per medium non incurrit, ſed altrin-
ſecus præuectam interius, quaſi cauet & uitat ita ut duas
quidem in partes, ſed non æquales tota rotunditas didu-
catur. Ita neque ſemicirculus quoque ſuperſtes erit; nam
quum neceſſe ſit, ut alterutri parti totum centrum accẽ-
dat, maior ſemper illa portio fuerit, cui centrum acceſſe-
rit. Pleraque & alia poſſent afferri, ſi quis uerba Ariſtote-
lis hoc loco diligenti diſcuſsione perpenderet. At hæc ſi 4
ex indiuiduis, atque impertibus magnitudo cõſtaret, ne-
ceſſarium eſſet motus eos qui ſuper magnitudinem age-
rentur, ex impertibus quoque motibus eſſe coalitos: nã,
ut prioribus libris oſtendimus, motus magnitudinis co-
mes aſſeclaq; eſt. Et quemadmodum ſi eſt continua ma
gnitudo, motus quoque continuus efficitur: ita ſi ex di-
ſcretis & impertibus illa componitur, motus quoq; di-
ſcretis & impertibus uidetur eſſe compoſitus. Sed ut ſe- 5
quelæ huius neceſsitas latius pateat, ſubiiciatur magnitu-
do aliqua, quæ ſit ex tribus indiuiduis conflata, quibus
aſcripta ſunt A, B, C. Res ſuper eam magnitudinem mo-
ta eſto G, quæ moueatur motu: cuius notæ ſint D, E, F.
Cõſtabit igitur motus ille ex tribus indiuiduis motibus, 6
quia ſinguli quiq; tres motus eo modo indiuidui habe-
buntur,

buntur, quo tres magnitudinis partes, in quibus geren-
tur. Nam ſi motum qui ſuper A, partem magnitudinis
exercetur, contenderis eſſe diuiſilem, continuo & ipſum
A, cogeris fateri diuiſile, quia diuiſioni motus ſemper di
uiſio ſpatii reſpondet & ſimul habetur. Quare & dimi-
dium motus ſuper dimidium A, obibitur. At nos ſum-
pſimus A, ꝙ indiuiduum atq; impers eſſet.

7 DEmôſtratũ eſt ſi magnitudo indiuiduis cõſtaret,
ipſum quoq; motũ ex indiuiduis & impertibus
motulis conſtitutũ. Nunc hoc q̃ ſit impoſſibile oſtende-
mus. Perſpicuũ eſt moueri nõ poſſe rem, niſi præſto ſit
præſensq; motus. Item eo modo rem moueri, quo mo-
tus adeſt. Si itaq; motus ſuper A, magnitudinem indiui-
duam indiuiduus & inſectilis fuerit, erit & ſuper A, ipſũ
moueri (ut ita loquar) inſectile: hoc autẽ, impoſſibile eſt:
non eſt igitur motus ullus inſectilis. Quæres cur id pro
impoſſibili habeatur? Quoniam hercules neceſſe eſt rẽ
quæ alicunde quopiam mouetur, non ſimul & moueri
& motã eſſe eo quò mouebatur, id eſt ꝓficiſci Thebas,
& iam profectum eſſe. Neq; ſimul in forum deſcẽdere,
& iam deſcẽdiſſe, ſed prius proficiſceris Thebas, q̃ ſis ꝓ-
fectus, & in forum deſcenditur antequam deſcenſum ſit.
Proinde quo pacto effeceris, ut res agitabilis ſup A, ma-
gnitudinem, præſente motu D, qui ſit inſectilis mouea-
tur, quũ ſit impoſſibile ut ĩ magnitudine imperti res an-
te moueatur q̃ ſit mota, ante proficiſcatur q̃ ſit profecta?
Alioquin diuiduus fieret motus, qui ſubiectus eſſet indi-
uiduus. Quodammodo aũt huic quod dico moueri ap
poſitum erit quieſcere, quãdo nullus motus poteſt oſtẽ
di fuiſſe, neq; in eo unde mouit res, neq; aũt in eo quò ꝓ
mota iam eſt: nam ſiue in hoc ſiue in illo quieſcat, iam
non mouetur: in intermediis ergo mouebitur. Erunt igi
tur tum magnitudo tum motus diuidua. Quamobrẽ ex
duobus alterum da, aut ea quæ erãt inſectilia ſecari & di
uidi ulterius poſſe: aut ſi id fieri poſſe negas, cõſtitue no-
bis diridiculum ſaltem illud, eum qui procedit ĩ forum,
inter procedendum illico proceſſiſſe: & eum qui in Py-
ræum uiam capeſcit, inter proficiſcendum in Pyręũ illi-
8 co deſcendiſſe. Neq; hoc loco ſapientiſſimũ ſcilicet Epi-
curum pepudet operire ſalebram ſalebra, & grauiorem
plagam recipere ut leuiorem repellat, & quidem quod
minus ſit, diuinante quodãmodo præſagienteq; Ariſto-
tele, futurum aliquãdo hominem, qui ad eum modũ im-
petiturus proteriturusq; eſſet. Quamobrem ut calum-
niam illam de cogitatione legentis excluderet, ſubiunxit
quæ hic ſequũtur, quibus uerbis nihil eſſe poteſt expreſ
ſius. At ille alter facie perfricta urget, atq; obloquitur ru
ſtice: Vt res (inquit) mobilis ſuper uniuerſam magnitu-
dinem A, B, C, moueatur, in nullo tñ ſigno mouetur pun
ctorum impertiũ, ex quibus illa magnitudo cõponitur,
ſed in ſingulis iã eſt permota. Ne tu uſq; eo hallucinator
Epicure & ſupinus fuiſti, ut laqueos infinitos non perui
deris, quos inhærere te atq; ĩcurrere oportebat, ſi ita ſen
tires? Primũ illud quis uno te excepto, cõniueat, motum
eũ qui ſuper magnitudinem illam ex indiuiduis tribus,
A, B, C, compoſitã exercetur, non ex tribus motibus cõ-
ſtitutum, ſed ex tribus terminis metus, & (quod cum ue-
nia dixerim) ex tribus mutum mutatumq; eſſe? Totius
enim motus D, E, F, partes, D, & E, & F, non poterunt
cenſeri motus, quũ dicas non moueri rem penes eas par
tes, ſed iam eſſe permotã. Age & illud qui effugias? rem
eſſe motam uerum futurũ, quam tamen nunquã fuerit
uerum moueri: & cucurriſſe aliquid, quod nunquã fue-
rit uerũ currere: & ambulauiſſe aliquem, quẽ nunq̃ fue-
rit uerũ ambulare. Et poſtremo uera eſſe ꝑterita, quorũ
9 nunq̃ ſuperiore tẽpore uera fuerint inſtãtia. Iam ſi quic-
quid moueri naturaliter poteſt, quotiẽs non impeditur,
aut mouetur, aut quieſcit: nimitũ res quæ moueri ſuper
A, non conceditur, neceſſe eſt ut in A, quieſcere, con-
cedatur. Similiter in B, & ſimiliter in C. Ita fit ut res quæ
in ſingulis partibus, proindeq; in uniuerſa magnitudine
dicitur quieſcere, defendatur nihilominus uniuerſam il-
lã utiq; peregiſſe. Præterea aut in qualibet illius magnitu
dinis parte motus habebitur, aut ĩ nulla. Si ĩ qualibet, qũo
res in motu poſita nõ mouebitur? Si in nulla, ſed quies in
qualibet, qũo tueberis ne ſit motus ex quiete cõpoſitus?

DEinde ſi magnitudo ex impertibus conſtet, tem-
pus quoq; ex inſectilibus impertibuſq; cõſtabit. 10
Siquis enim imperti ſubiecta magnitudine tempus dicat
impers eſſe ſed ſectile, ſtatim magnitudinem impertẽ ex-
pertibus cõſtare fateri compellitur. Cõfeſſum eſt quic-
quid eſt uniformiter & æquabiliter uelox, minori tem-
pore minus itineris ſpatiiq; conficere. Si igitur tempus il
lud ſit diuiſile, in quo ſupra magnitudinem indiuiſilem
res mouetur, palam eſt in parte temporis partem magni
tudinis aliquam iri percurſam. Neceſſe eſt itaq; ut is, qui
magnitudinem ex impertibus compoſitam putat, tem-
pus quoq; ex impertibus compoſitum eſſe concedat. Iis
uero qui tempus impers atq; indiuiduum arbitrabãtur,
cõtingit uelociorem & tardiorem motum adimere. Res
mehercule in oculis omnium poſitas, & quæ penes cun
ctos certam fidem & promiſcuam noticiam poſſident.
Quis enim non uiderit aſellum ire ſegnius equo? uelocẽ
uelocius corbita? Et hercules ſi de plebe uulgaria ali-
quem interroges, cur bigæ plauſtro ocyores dicãtur? re-
ſpondebit opinor, (& quidem nihil ab Epicuro de placi
tis conſultiſq; ſapientiæ mutuatus) quia hora una bigæ
ſtadia triginta percurrunt, plauſtrum tribus aut quatuor
horis idem ſpatium conficit. Quãto enim tempore equi
triginta ſtadia peragunt, boues ægre ſeptem conficiunt.
Quænam iſthæc ſapientia eſt ſcire, quod uelocius ſit bre
uiori tempore magnitudinẽ æqualem percurrere: quod
uero ſit tardius, æquali tempore breuiorem. Ego & A-
trienſes mei idem iter, eãdem uiam ingreſſi, ipſe publico
curru, illi onerario carpento non æquali tempore in pa-
triã ex urbe Nicæa peruenimus, ego diebus noctibuſq;
duabus, famulitium quatuor. Hæc uſq; adeo uiſitata ex-
plorataq; omnibus tollunt ii, qui tempus eſſe ſine parti-
bus arbitrantur. Sed quæſo adhibe animum: Si tempus
ullũ impers & breuiſſimum haberetur, quæro moueri
quicquam in eo poſſet, an non poſſet? Si non poſſe dixe-
ris, neq; ĩ eo ſanè toto potuerit, quod ex illis impertibus
cõſtaretur. Nam qũo in toto eo moueri res poterit, quæ
in nulla totius parte moueri poteſt? Si poſſe reſpõderis,
neceſſarium eſt fatearis ſpatio indiuiſili, tum ꝙ uelocius,
tum ꝙ tardius ſit, poſſe moueri. Neq; in una re quæ mo
do tardius, modo uelocius mouetur intelligo, ſed in di-
uerſis. Et ut noſtra parumper diuagetur & ludat oratio:
ponamus in cœlo moueri teſtudinem, ſeu malis, animal
aliud teſtudini de proximum tardum: ea ſi tempore im-
perti & minimo moueatur, profecto ſpatium aliquod
ſumptitabit. At hoc tam modicum tam breuiculũ ſpa-
tium, celerrimus ipſe ſol, ille inquam alato inuectus cur-
ru, tẽpore imperti conficiet ne, an breuiore q̃ ſit impers?
Si imperti, efficies ſolem teſtudini æque pigrum & tar-
dum, (Sunt enim ea æque tarda, & æque uelocia, quæ æ-
quali tẽpore æquale ſpatium & magnitudinẽ peragunt)
ſi breuiore q̃ ſit impers, utiq; illud tẽpus quod breuiſſi-
mum ſpatiũ eſt, non erat breuiſſimũ. Ac cõtra illos qui- 11
dem quę dicta ſunt hactenus, ſufficere poterãt, ſed quũ o-
cium eſt, ne ſit nobis fraudi, in eo uerſat paulo diutius.
Alioquin cõſequemur hac morula, ut id exploratius at-

que apertius diluneat, neque tempus neq; magnitudinẽ
comitione indiuiduorum atq; impertium cõponi. Quũ
ergo neceſſe ſit equum breuiore tempore quàm ſcor-
pionem tantundem ſpatii tranſabire, deſignetur id quod
uelocius eſt litera A, & ei qđ eſt tardius aſcripta ſit litera
B, peragat B, rectam lineam quæ ſit C, D, tẽpore quod
ſit E, F: palam eſt ipſum A, quod ſtatuitur uelocius bre-
uiori tempore quàm ſit E, F, tempus, eandem magnitu-
dinem eſſe decurſum. Sit hoc tempus breuius (uerbi gra
tia) E, G. Si igitur A, uniuerſam lineam tempore E, G,
peregit, ipſum B, quod eſt tardius æquali tempore maio
rem lineam confecerit. Sit autem minor hæc linea C, H.
Quum itaque B, quod tardius, E, G, tempore, C, H. ma-
gnitudinẽ perficit, ꝑfecto A, qđ eſt uelocius eãdẽ C, H,
magnitudinẽ breuiori tẽpore inceſſerit. Atq; ita E, G, tẽ
13 pus diducendum iterum diuidendumq́; erit. Sit illud E,
L. ergo ſi A, lineã C. H, tempore E, L, tranſit, neceſſe eſt
ut B, quia tardius eſt æquali tempore illã nondũ tranſie-
14 rit, ſed minorem. Sit ea ſi lubet C. His exẽplis datur in-
telligi eam eſſe differentiam inter uelocius & tardius mo
bile, ꝙ alterũ, id eſt, uelocius ſecat tempus: alterum, id eſt,
tardius magnitudinẽ diuidit: quia id qđ uelocius eſt tan-
tundem ſpatii breuiori tẽpore perficit. Econtrario qđ
eſt tardius, ęquali tempore minus ſpatii conficit. Porrò
quum ea acceptio poſſit eſſe perpetua, (Semper enim
uelocius & tardius poſſunt intelligi) ſemper quoq; tem-
pus diuidere, & cum tẽpore magnitudinem poſſumus.
15 Comitãtur enim ſemet illa, & quaſi obuerſe reſpondẽt,
diuiſio magnitudinis & diuiſio tẽporis. Nam ſi diuiduũ
tempus eſt, diuidua quoq; magnitudo habetur. Et quot
modis diuiduum tempus uidetur, totidem & magnitu-
16 do conſpicitur. Atq; hoc maxime patere ſolet in iis, quę
inæquali uelocitate mouentur. Semper enim ſexqui tẽ-
poris, ſexqui magnitudinis obitur, & ſexqtertio illius, ſex
qtertium modi reſpondet: demum quantum cuiq; li-
buerit temporis concedere, tantundem æquabiliter cõ-
17 cedet & ſpatii. Quòd ſi tempus in infinitum attenderis,
magnitudo quoq; procedet, concreſcetq́; in infinitum.
18 E' diuerſo ſi magnitudinẽ ſupraq̃ res continue moue-
tur, quãlubet auxeris, tempus quoq; tantundem adau-
xeris: ita fit, ut eo planè modo, quo infinitas competit tẽ
pori, etiam magnitudini competat. Quare a ſi impercur-
ſile, & ſine fine fuerit tempus, impercurſilis erit, & infi-
nibilis magnitudo: & ſi tempus infinitam diſſectionem
capit, infinitã capiet & magnitudo. Qđ ſi ad tẽpus utraq;
ĩfinitas pertinet, utraq; pariter ad magnitudinẽ ꝑtinebit.

*a Simpl. dubitat. quonam pacto hoc uerum ſit: tempus enim im-
percurſile eſt, cùm fine careat atque principio, ſicuti in octauo huius
monſtrabitur: & cum ſit etiam continuum, ad ipſum utraque infi-
nitas pertinet. Ad magnitudinem uero utraque infinitas pertinere
qui poteſt? cùm in tertio huius ſit monſtratum, nullam magnitudi
nem eſſe impercurſilem & infinitam. Reſpondet ipſe quòd ſicuti
tempus duplex eſt, hoc quidem eſt infinitum, quantum ad extre-
ma attinet, utpote quod & principio careat et fine, circularem ſci-
licet motum mentiens: aliud uerò utrinque finitum ratione extre-
morum, ad quem ea tantummodo pertinet infinitas quæ ex diuiſio
ne enaſcitur, quod motus recti eſt menſura. Pari etiam paſſu du-
plex eſt magnitudo, altera quæ extremis utrinque careat, nõ ea qui-
dẽ ratione quia interminata ſit, nã in tertio hoc eſt reprobatum: ſed
quia ueluti in circulo uidemus, principiũ non habet neque terminũ:
altera uerò quæ utrunque extremum habeat principiũ uidelicet &
finem, ut ea ſunt quæ generationi & corruptioni ſunt obnoxia.*

19 ATque hoc Zeno aut ignorat aut certe diſſimulat,
quando ſubſtuliſſe de medio motum credit ea ra-
tione, ꝙ ſi is concedantur, futurum putat, ut finito tempo-
re infinita peragi tranſiriq; uideantur. Id enim quod mo
ueretur, tangere infinita, eaq; ſeorſum etiã ſingula opor
teret, cum magnitudo omnis in infinitum infinities ſecti-
lis ſit, tẽpus uero eius motus qui ſuper magnitudinẽ ge-
reretur, finitum eſſe ab oĩbus ſit cõceſſum. Nã ſi rotæ, in
quit, currũ quæ conuoluuntur in ſtadio, nihil relinquũt
ſtadii, quod non dimetiantur & diuidant, quum diuiſio
illa ſit infinita, & partes diuiſe ſint etiam infinitæ, qui fie
ri poteſt ut finito tempore percurrantur? Vnum hoc il
le impoſſibile iudicabat, propterea quod aut cõniuebat,
aut certe non poterat aſſequi, dupliciter intelligi ſolere,
cum magnitudinem infinitam, cum tempus, cum omne
continuum diceremus, aut quia in infinitum concideren
tur, aut quia nullum finem & extremum agnoſcerent.
Eam magnitudinem quæ quantitatis ſuæ nullum fi-
nem haberet, etiam nos accedimus finito tempore uni-
uerſam tangi & percurri non poſſe. Aſt eam quæ quan-
quam diuiſionem infinitam acciperet, finem tñ aliquem
modi ſui & quantitatis nanciſceretur, quia poteſtate nõ
actu infinita eſſet, affirmare atq; adeo ꝑdicare licet, & tan
gi uniuerſam poſſe, & tẽpore finito percurri. Nam & tẽ
pus quoq; ipſum penes quantitatẽ finitum habetur, pe-
nes diuiſionẽ ſectionemq́; infinitũ, deniq; omnibus mo-
dis ac generibus infinitũ quibus & magnitudo cenſetur.
Vtrunq; .n. infinitum poteſtate eſt, eo fit, tum ut tẽpore,
quod ſit potentia infinitum, infinita quoq; magnitudo
non ſimpliciter, ſed cum eadem adiunctione potẽtie de-
curratur: tum ut partes item magnitudinis, quę ſola rõne
cogitationeq; infinitæ ſunt, tanguntur cõficianturq́; par-
tibus temporis, ſola rõne cogitationeq́, infinitis: qñ præ
ſertim & nos quoq; cõcedimus, immo ẽt certe id demõ-
ſtratione concluſioneq; comprobamus, utrolibet ſigni-
ficatu, neq; magnitudinem tẽpore infinito finitam, neq;
finito infinitam poſſe trãſiri: ſed ſi tempus infinitum fue
rit, magnitudinem quoq; infinitam fore: contra, ſi magni
tudo fuerit infinita, tẽpus quoq; futurum eſſe infinitum.
Eſto itaq; magnitudo finita cui aſcriptum ſit A, B, tẽpus 20
infinitũ, cui C. Secetur à tẽpore pars finita C, D, in quo
magnitudo B, E, perficiatur: hæc pars, id eſt, magnitudo
B, E, replicata, aut uniuerſam A, B, magnitudinem parti-
liter ſolidabit cõmenſurabitq́; . aut certe ultimo inductu
partem poſtremam excedit, (nihil enim intereſt, utrum
quadret, an ſuperet, dummodo tanta quãta eſt B, E, pars,
tanto & æquali tẽpore percurratur) hæc ergo B, E, pars
uniuerſam A, B, magnitudinem menſurabit, & partẽ ex-
tremam excedet. Erat igitur finitum tẽpus omne, in quo
uniuerſa conficitur: in tot enim partes confectum tẽpus
eſt, in quot ipſa magnitudo. Quòd ſi quẽpiã obturbat id 21
quod B, E, magnitudo non ſumptitat nec menſurat adæ-
quate magnitudinem uniuerſam, ſed excedit, poteſt ſibi
defingere magnitudinem alteram, quæ totam expugnat,
adæquateq́; cõmenſuret. Et ſi enim uniuerſam tempore
infinito ꝑcurrit, ipſam tamen B, E, finito conficiet. Qua-
re ſi B, E, magnitudo magnitudinem A, B, adæquate men
ſurat, & tempus quoq; in quo B, E, magnitudo percurri-
tur, adæquate menſurabit tẽpus, in quo magnitudo A, B,
uniuerſa abſoluitur. Alioquin diceret quiſpiam ẽt B, E,
partem magnitudinis uniuerſæ tempore infinito oporte
re tranſiri: quod eſt impoſſibile. Nam ſi alterum extre-
mum temporis, id eſt, punctum, unde res auſpicata mo-
tum eſt, puta ipſum B, præfinitum determinatumq́; eſt,
totam quoq; B, E, determinato & finito tempore eſſe de-
curſam oportet. Quum enim breuiori tempore pars,
quàm totum peragitur, neceſſarium eſt breuius illud tẽ
pus eſſe ambifariam finitum, id eſt, exordium & finem
habere. Exordium propterea, quia idem ſit principium
magnitudinis totius & partis. Finẽ ideo, quia breuius ſit.

Eadem

22 EAndem demonſtrationem cõtra eos adiungere poſ
ſumus,qui inuerſa uice magnitudinem infinitam, &
tempus finitam potãt: adeo quam illi infinitam præ
dicant,finitam eſſe ratio eadem ꝓtinus extorquebit. Idẽ
poteſt oſtendi,etiam ſi ſit difformis & inæquabilis mo-
tus,ideſt,inæquabili exitu velocitate actus. Quanquã.n.
poſita conſtitutaq; inæqualitate motus æquali tempore,
æqualis magnitudo non perſoluitur, ſed aut longiore
æqualis aut breuiore: ſi tamen infinitam magnitudinem
ſecueris in partes æquales,in totidem quoq;,non tamen
æquales,tempus ipſum cedi ſecariq; poterit. Quãuiſq;,
ut dixi,huiuſmodi temporis partes inæquales ſint,tamen
ad demonſtrandam finitudinem temporis ſatis habetur,
ſi partes illas numero finita eſſe tincamus. E diuer-
ſo quoque tempus finitum fuerit, magnitudo autem
exiſtimetur infinita ad functionem probationis ſufficit,
ſi magnitudinis illius infinitæ finitas numero partes eſſe
teneamus. Vnus igitur modus habetur duntaxat,quo tẽ
pore infinito finita magnitudo poteſt impelli: ſi uideli-
cet eadem moles repetitis iteratiſq; motibus recurratur,
quẽadmodum cœleſtia corpora. Quòd ſi finitũ corpus
tempore finito infinitã magnitudinẽ non percurrit, ma-
nifeſtũ eſt,ſi corpus infinitũ moueri poſueris, tẽpore fi-
nito magnitudinẽ finitã nõ poſſe percurrere. Quũ enim
corpus infinitum finitam lineam percurrit, tunc & ipſa
quoq; linea corpus illud ĩfinitũ remetitur atq; pertrãſit.
At hoc eſſe impoſſibile indicatũ,eſt tum quũ paulo ante
ꝓbaremus, finito tẽpore infinitã magnitudinẽ nõ poſſe
perſolui,qñ præſertim (etiamſi infinita ſit magnitudo,&
corpus itidẽ,quod mouetur,infinitum) ſimulatq́; tẽpus
finitum conſtituitur,reliqua etiam finita conſtituuntur.

23 HActenus Zenonis cauillus fecit, ut in hæc præter
rem fortaſſe lõgiuſcula oratione diuerterim: nũc
regrediendũ eſt,unde diſceſſimus. Neq; igitur linea ne-
que ſuperficies,neq; ullum oĩno continuũ poteſt indiui-
duum ſtatui, aut ex indiuiduis atque impertibus coalitũ
uideri. Neq; ſolum priores rationes hoc cogunt,ſed & il
la,ꝙ alioquin ſecari poſſet inſectile. Quum.n.quolibet tẽ
pore & uelocius & tardius moueri res poſſit, & quũ id
quod uelocius mouetur, æquali tempore plus conficiat
ſpatii,quæro hoc plus,erit ne duplum, triplum dimidio
tñ,aut quauis alia proportione ſignatum? Sed profera-
tur (exempli gratia) dimidio tantum: id aũt eſt ſexquial-
terum ſpatiũ, quod res uelocior decurrit æquali tempo-
re,ad id quod res tardior conficit: concidatur: hęc magni
tudo in tris partes,igitur pernicius mobile uniuerſa per-
fungitur,tardius nõ uniuerſam,ſed duas tñ partes abſol
uit. Ita.n.ſexquialtera ratione magnitudo magnitudini
reſpõdebit. Si igitur ex tribus ipertibus ĩdiuiſilibuſq; ma
gnitudo ea componitur, ſupra quã uelocius mobile agi-
tatur, ex tribus impertibus compoſitum conſtitutumq́;
erit,quia ut demonſtratum eſt ,tempus magnitudinem
pone ſequitur. Sed quoniam tardius mobile duo imper
tia conficit eo tempore, quo uelocius mobile tria, con-
ſequens eſt,ut quum ſecundum impers obibat, dimidiũ
temporis ſumptitatum eſſe dicatur. Tempus uero com-
poſitum erat ex tribus impertibus,igitur unum inſectile
temporis dimidiari ſecariq; oportebit.

24 QVanquã autẽ ſatis eſt libris ſuperioribus cõpro-
25 batum id quod uere & proprie nũc, momentũq́;
appellatur, oportere indiuiduum atque impers
eſſe,& in quouis tẽpore unum atq; idẽ haberi, quod ſit
præterito exitus,& conſequenti principiũ tñ hoc quoq;
loco commodiſſimũ arbitror æſtimare denuo id,atq; ꝑ-
ſpicere,utrum eiuſmodi eſſe,quale tunc oſtendimus, ui-
deatur. Nemo hercules,ut ego quidẽ ſentio,fuerit qui ne
gare audeat præteriti tẽporis finẽ eſſe id, ante quod nihil
futuri habetur. Nam quo haberi futurũ aliquod poteſt,
anteq̃ ꝑteritum ſit finitũ? Si.n. tum eſſet futurũ,non poſ
ſet utiq; amplius futurum dici,ſed planè ꝑteritum, utpo-
te quod intra fines ꝑteriti contentũ eſſe,& coercitũ uide-
retur. Eſt illud,ut arbitror,confeſſum cõceſſumq́; omni-
bus momentum eſſe futuri exordium temporis. Porrò
exordiũ eſſe nõ poteſt, niſi tale ſit,quo nihil præteriti re-
linquatur. Nam qui poſt initium futuri præteritum am- 26
plius maneat? Proinde quæritur, finis præteriti temporis
& initium futuri,utrum duo ſint momenta ſeorſum ab-
iuncta,an unum idemq́;, habeatur, a quod ut ꝑteritũ defi
nit,ita futuro præbeat auſpiciũ? Sed putandũ eſt unũ,&
idem haberi. Nam ſi abiuncta & diuerſa dicantur,prĩmũ
ſe nõ poſſunt attingere,quia inſectilia ſunt, & nulla pars
eorũ ultima eſt, ſed ipſamet ſibi ultima extremaq́; ſunt.
Atq; hoc abunde ſuperius eſt nobis probatũ, quũ doce-
remus nõ poſſe tempus ex conſequentibus, aut cõtiguis
momentis conſtare: nullum.n. continuum conſtituere.
aut attollere poſſunt impertia. Si ergo ſe non poſſunt at-
tingere,neceſſe eſt aliquid intercedat. Id non põt aliud eẽ
q̃ tempus. Nam quũ & principium futuri,& finis pręte-
riti extrema ſint temporis, quemadmodum inter lineæ
extrema nihil aliud,q̃ linea intercipitur: quemadmodum
inter ultima corporis nihil niſi corpus interiacet, (nam
vacuum ſupra in exilium naturæ mũdiq; egimus) ita in-
ter extrema tẽporis nihil niſi tẽpus intercedit. Si ergo in-
ter præteriti tẽporis finem & principiũ conſequentis in-
terſitum tẽpus eſſet, patet illud neq; rationẽ futuri, neq;
præteriti habiturũ. Quamobrem? quia puncto & momẽ
to contineretur. Poſt iunctum aũt & præſens momen-
tum nihil præteriti uiſitur, ante uero nihil futuri cõparet.
Sed ſi neq; pręteritum eſt,neq; futurum nihil aliud eẽ to
tum poteſt,q̃ momentum merũ ac ſimplex: & quũ om-
ne tẽpus ſit ſectile, poterit tempus illud quod eſt momẽ
tum ſecari. Omnis porrò tẽporis ſectio partẽ præteritã
mõſtrat,partẽ futurã oſtendit. Quãobrem colliget quot 27
incõmoda conſequantur. Nã tempus hoc inter mediũ,
hoc inquã tam ꝓlixum & lentũ momentũ,quod in futu-
rũ ꝑteritumq́; diuiditur, in eo ꝙ poſt finẽ pręteriti rema
net, uniuerſum eſſe futurum oportet: Quo euenit, ut pars
futuri ſit præterita in eo uero ꝙ principium futuri præ-
uortit, uniuerſum uidetur eſſe ꝑteritum. Erit itaq; præte
riti pars futuri: ut omittã ꝙ illius momenti pars uidetur
ꝑterita, pars futura cognoſcitur, quodq; ſi ſectum conci-
ſumq́; multotiens fuerit, in uno momento plurima ſpe-
ctabuntur momenta, eaq́; non ſimul. Quare ſi hæc eſſe 28
non poſſunt, proculdubio affirmandum eſt unum & idẽ
momentum haberi, quod ſit pro clauſula & calce præ-
terito, pro initio & miſſu futuro.

*a Alicui forſan uidebitur (ait hic Simp.) rationẽ hanc, qua Ariſt.
Themiſtiuſq́; nituntur probare nunc eſſe indiuiduũ atque impers,
petere quod in principio erat probandum. ob id enim probare conan
tur nunc, idem eſſe quod præterito finis ſit futuroq́; initium, ut ex
hoc conuincant deinde illud eſſe etiam indiuiduum. Id uero ea ra-
tione comprobant, quia ſi diuerſa ſint ſe attingere non poſſunt: cũ
ſit oſtenſum in ſuperioribus ea quæ ſint impertia attingere ſe non
poſſe continuumq́; conficere. Videntur igitur pro comperto accipe-
re nunc, momentaq́; eſſe impertia atque indiuidua. Qui dubitatio-
nem hãc diluere uolens, ait dici poſſe id nũc quod nunc quærimus,
eſt unquid termini ambo unum & idem numero ſint: & hoc eſt
quod nunc, appellatur: ad quod probandum ueluti confeſſum ac-
cipitur non poſſe duos terminos ſe immediate tangere, ita ut conti-
nuum quid conſtituant ea de cauſa quia opus ſit ea quæ ſe tangũt
partibus quibuſdam ſe tangere: terminus uero unuſquiſque per ſe
quidem impers eſt indiuiduuſq;. Nam nihil eſt quod uetet quod in-*

uicem ſint ſeparati atque abiuncti, quod tamen in principio atque fine monſtrabit eſſe impoſſibile. Vniuerſaliter autem oſtenſum ſupra eſt, non poſſe ex impertibus quæ ſe tangant continuum componi: & ex hoc deinde monſtratur non eſſe duos terminos qui ſe mutuo tangant: ſequenti deinde ratione, quod etiam ita duo non ſint, ut ſint inuicē ſeparati & disiuncti: ex quibus colligitur quod unū atque idem ſint, quod etiam conſequitur ut ſit indiuiduum.

29 AT nōne ſequitur ex iis quę dicta modo ſunt, (res
mehercule, & tametſi uerisſima, præter tamē for-
taſſe opinionem multorū) nihil uidelicet momē-
to poſſe moueri? ſi enim poſſet res momēto moueri, poſ
ſit etiam tardius & uelocius moueri. Conſtituamus igi-
tur tardius mobile pedalem lineam exegiſſe momento
ex iis, q̄ ſuperius demonſtrata ſunt, oportebit uelocius
mobile non momento, ut tardius, ſed breuiore ſpatio, q̄
ſit momentum, eandem magnitudinem tranſmiſiſſe. Se-
30 cabitur itaq; quod nos eſſe inſectile oſtendimus. Quare
nihil moueri poterit in momento, ſed neq; quieſcere. Nā
illud quieſcere arbitramur, quod tunc quū quieſcit, mo-
ueri nihilominus pōt, idoneo ad id atq; habili naturæ eius
ingenio, Si ergo nihil poteſt momento naturaliter moue
ri, profecto neq; quieſcere. Quum itaq; utriq; tempori,
vt docuimus, idem momentum præſeruiat, huic ut depo
ſitio & abſolutio, illi ut promptio & inchoatio, ſi quid
præterito tempore moueri intelligeretur, conſequenti
quieſcere, manifeſtisſime illud eodē momento mouere-
31 tur atq; quieſceret. Nā parte qua præteriti finis caſus eſ
ſet, neceſſario moueretur: qua uero principium & ortus
futuri, quieſcere utique oporteret. Atq; hanc difficulta-
tem incidunt ii, qui momento moueri res poſſe defende-
rent: nos non incidimus, qui id non poſſe contendimus.
Si quod enim momēto poſſet moueri illud, tum præte-
rito tempore uniuerſo, tum in fine præteriti tēporis mo
ueretur. Eodem modo, quod poſſet in momento quie-
ſcere, & futuro tempore uniuerſo, & in principio atque
exordio futuri quieſceret. Ita eueniret, vt in eodem illo
momēto, quod utriuſq; temporis collimitium ponitur,
quieſcere moueriq; oporteret. Vtrūq; igitur caueat ſen
tire philoſophus, quanquam alterum impenſius. Vide-
tur enim illud quaſi exploratius non moueri momento,
q̄ nihil momento quieſcere. Cæterum & hoc quoque
recipiendum comprobandumq́; eſt. Nā ſi corpus quie-
ſcere tunc putamus, quum ita ſe nunc habet ut prius: in
momento autem nihil ſit prius, nimirū res momento nō
quieſcet. Neceſſe eſt igitur, quicquid mouetur quieſcit'ue,
moueatur & quieſcat in tempore.

NVnc & illud quoq; arbitrādum inueſtigandūq;
32 eſt, utrum quodlibet mobile ſit diuiſibile, an con-
tra indiuiſile atque impers, eo modo quo apud mathema
ticos punctus qui quanquā ſtatuitur indiuiduus indimē
ſilisq́;, tamen ſuo motu lineam dicitur parere, quæ diui-
dua eſt, & menſu, attentioneq́; funditur. Et hercules di-
uiſile eſt. Nam ſi id quod mutatur & uertitur, neq; in eo
eſſe in quod uertitur neceſſe eſt, (alioquin nō uerteretur,
ſed iam eſſet mutatum atq; uerſum) neq; in eo unde re-
ceſſit, (quia nondum in conuerſione motuq́; eſſet) reli-
quum eſt ut partim in uno, partim in altero termino ha-
beatur, quū neq; in utroq; totum, neq; uſq; in neutro eē
poſſit. Quare neceſſarium eſt, oē quod de loco ad locū
mouetur, eſſe indiuiſile, atq; hoc uel inductione conſta-
bit: quanquam in alteratione & auctione illud etiam ali-
quando ſit motus. At iis quorum ſubitaria & cunctim
concreta mutatio eſt, quonam pacto fieri poteſt, ut pars
in diuerticulo ſit, pars ī exitu habeatur, anceps locus eſt,
& qui Alexandrum in primo eius libro de motu, uarie
anxerit, deinde expoſitoribus quoq; reliquis iniecerit dif
ficilem ſcrupulum. Nam defendere nullam fieri momē-
taneam cōuerſionem, ſed in iis in quibus fieri uideatur,
tum in lactis coagulatu, tum in corporibus uſtulati & ni-
gricātibus ſole, tum in colluſtrationibus, quæ inuectu il-
latuq; luminis repentinę tenebris acidunt ſemper aliquā
partem prius conuerti, q̄ totum, uidelicet eam quæ ma-
xime corripi, patiq; idonea fuerit, aut quæ proxima rei q̄
influit cietq; motum. Hoc a tueri & dicere eſt hominis
carentis ſenſu. Senſus.n. palàm nobis oſtendit, nonnul-
lorum corporum coactas & adunatas eſſe conuerſiones.
Atque hoc quoq; in parē taxationis eius, q̄ nobis cōtra
Meliſſum inſtituta eſt, initio operis ſumpſimus. Sed ne-
que illi quoq; uer ſunt, qui Ariſtotelem putant de eo ſo
lum mobili locutum, quod in loco uerſatur, quum cla-
ra uoce teſtetur, ſed de toto agitabili intelligere atq; ſen-
tire. Proinde tēpus eſt, ut ea nos quæ ad huius loci eno-
dationem pertinent, in medium afferemus. Interpreta-
mur itaq; Ariſtotelem de compoſito præteriſſe genus il
lud momentariarū abitionum, utpote ut quibus, ea quæ
ita conuerterentur, & ſectilia eſſe, & magnitudine atque
omni menſu diffundi nulla controuerſia eſſet, ideoq́; nul
la ratione ad eam rem aſciſcendam opus eſſe cognoſce-
ret. Nam ſi ea ſubito & concretim cōuerti exiſtimātur,
quorū oēs ſimul partes toto corpore alterari aut augeri
cōtingit, manifeſtū eſt huiuſmodi perfunctionē non poſ
ſe, niſi ī ea re obiri geriq;, q̄ cōſtet ex partibus. Quibus.n.
nullæ ſunt partes, qui pñt cunctis atq; omnibus partibus
affici? Aut ergo ſubitaria mutatio conſtituenda non eſt,
quæ uno impetu oēs partes afficiat: aut ſi id negari non
poteſt, deridiculū eſt quærere an diuiſilia ea ſit, quæ hoc
genere cōmutantur. Quapropter merito Ariſtoteles nul
lam de ea mutatione mentionem habuerit, ſed ad ea tñ
indaginem ſuā adiunxerit, quæ motibus aliis agitantur.

a Simpl. hoc in loco ait, non eſſe uſquequaque tutum, plenā fidē ſenſus iudicio adhibere his in rebus: facile enim ſenſum latere utique poſſent partes quædam tenues admodum, quæ nō ſimul omnes in lactis coagulatu uertuntur. Alia igitur uia conetur ipſe Alexā. reſponſionem refellere, aitq́: Vel in his conuerſionibus quæ momētariæ uidentur aliqua eſt particula quamtumlibet exigua, quæ uniuerſa ſtatim conuertitur, (quod uidetur etiam aſſeuerare Alexāder) uel nulla. Si aliqua habeatur, cum ea diuiſilis ſit, ſimulq́; uniuerſa conuertatur, falſum erit utique quod Ariſtot. affirmat, eius ſcilicet quod mutatur partem hanc in eo eſſe ex quo mutatur, partem uero illam etiam in eo ad quod. At ſi nulla habeatur pars quæ uniuerſa ſimul uertatur, ruit quod in libro primo aduerſus Meliſſum adductum eſt ab Ariſto.

POrrò motus bifariam diuidi ſolet, nam tum penes 33
tēpus, tum penes particulares motus ſingularū mo
bilis partium ſciſcilis & ſectilis eſſe cognoſcitur. Penes tē
pus ideo, quia longior motus longiore tranſmittitur tē-
pore, breuior breuiore perſoluitur. Penes particulares
partiū motus ea ratione, q̄ cū ī tota re mobili motus to-
tus miniſtretur, agaturq́;, neceſſe eſt ut partes in partibus
geri exerceriq́; uideantur. Sed & illa quoq; ſectilia ſunt,
circa quæ motus uerſantur, locus, modus, affectio: nō ea-
dem tamen in omnibus formula, ſed modus, id eſt, ma-
gnitudo & quantitas ſuapte diuiditur. Affectiones & qua
litates ex accidenti, quia ſcilicet accidunt corpori, quod
diſtrahi poſſit dirimi: id autē eſt, quod diuiſionis capax
ſit. Eo conſit, ut tam motus: q̄ ea circa quæ motus amini-
ſtrantur diuidua ſint, propterea quia diuiduum quoque
primum eſt id quod mouetur.

QVum autem omne quod conuertitur ex aliquo 40
procedat in aliquid, neceſſariū eſt, ut cōuerſa res
ſimulatq; cōuerſa eſt, primum in eo ſit, in quod
conuertebatur. verbi cauſa. Eum qui Athenas peruenit,

ſimulatq;

ſimulatq; peruenit, applicuitq; primum, eſſe Athenis o-
portet: & eum qui augeſcendo increſcendoq; factus eſt
tricubitus, ſimulatq; ita inoluit, tum primũ eſſe tricubitũ:
& eum qui recuratur, recuratus eſt, ſimulatq; recuratus
eſt, tum primum ſanum atq; ualentem eſſe. Dico ſimu-
latq; curatus eſt primum, & ſimulatq; primum appli-
cuit, quia poſſet eſſe ut is, qui anno ſuperiore fuiſſet Athe
nas profectus: non tamẽ eſſe nunc Athenis, ſed quũ pri-
mum applicuit, tunc neceſſario erat Athenis. Pater &
hoc ẽt ratione. Id.n. quod mutatur ab eo recedit, atq; id
deſerit vnde mutatur. Neq; aliud eſt ab aliquo mutare, q̃
illud deſerere unde mutauit. Quàm uero hoc ita ſe ha-
beat planè, ut dicimus, æſtimemus conuerſionem eam, q̃
diſperatis terminis cõtinetur, & ut dixi, duas ſpecies mit-
tit ortum & obitum. Quũ igitur aliquid ſe & non ente ad
41 ens: conuertit, ſtatim uidetur deſeruiſſe & reliquiſſe nõ
ens: ſtatim ergo ſe in ente conſtituit, quum nihil interlmi-
tio medium habeatur, quod neq; ſit, neq; non ſit. Idẽ ui-
dere in reliquis mutationibus licet. Et hercules ubi nam
ſit res, ea q̃ mutata eſt, niſi in eo in quod mutata eſt? tũ id
unde abiit, diuertitq;, exuiſſe iam deſeruiſſeq; confeſſum
eſt. Sed ambigat aliquis, nonne ſi in intermedio interual
42 lo ue fuerit res, ea quæ mutatur, in alio eſſe uidebitur, q̃
quo eſt mutata? qñ non oĩs mutatio circa diſperata uer-
ſatur, ſed aliqua eſt, quæ circa contraria, proindeq; latiuſ
culos ſinus habeat, meditulliumq; & interſtitium capiat.
Verum hoc nihil officit ad ea quæ diximus. Nam ſi in
intermediis illa res fuerit, vtiq; nondũ ſit perfecte cõuer-
ſa, ſed adhuc mutatur atq; conuertitur. Noſtra aũt rõ ſu-
mebat rem, quæ eſſet tota conuerſione perfecte & abſo-
lute perfuncta: qualis in intermediis reſidere non poteſt.
43 Alioquin uidebitur id quod eſt mutatum, quum iam eſt
mutatum, adhuc mutari ad id, in quo iam eſt mutatum.
Quamobrem conſtat, id quod eſt genitum, ſimulatq; ge-
nitum eſt, tum primum eſſe compareréq; oportere. Il-
lud contra, tum primum obſoleſcere, atq; non eſſe quod
eſt corruptum, ſimulatq; corruptum eſt.

AT que hoc, in quo res primum dicitur conuerſa, o-
44 portet indiuiduum eſſe carereq; partibus, idq; unũ
tantũ haberi. Primũ enim id dicitur, quo nihil eſt prius,
quodq; id a ſe nõ aliunde obtinet. Quãobrẽ tametſi rece
ptæ ſunt rõnes, ille hõ audit, hõ guſtat, olfacit, obtuitur,
nõ tñ primariæ ſunt, nec primũ competunt functiones
illæ homini, ſed ſenſoriis & internuntiis ſuis, hoc eſt, auri-
bus, linguæ, naribus, oculis. Dicitur & triangulus æquila
terius duos rectos habere: utique non primum, quia ea af
fectio primum debetur triangulo. Quicquid.n. in parti-
bus, aut in genere primum ineſt, non põt de integritate,
aut de ſpecie primum afferri. Ergo ſi quicq̃ aliquo pri-
mum eſſet conuerſum, mutatumq; in tẽpore, quum om
ne tempus diuiſile ſit, non primũ in tempore, ſed primũ
in partibus cõuerſum, mutatumq; uideretur. Quare aut
prius primo conceſſeris, aut primum eſſe indiuiſile, inſe-
ctile, impertile dederis. Qoamobrem manifeſtum eſt, id
45 quod primum eſt ortum & obitum, indiuiduo eſſe ortũ
& obitum, Proinde non deerit nobis ratio ad illam argu
tiolam reſpondendi, quam Sophiſtæ interrogant, quãdo
non moriens moreretur: quum iam in morte eſſet, an tũ
etiam quũ in uita foret. Vtrum horum dicas, abſurde ri
diculoſeq; dixeris. Si quũ in uita foret, eodem igitur tem
pore & uixerit, & mortuus fuerit ſi quñ iam erat in mor
te, morietur igitur qui iam ſit mortus: ſi neutro tempo-
re, non eſt igitur mortuus. Cæterum complexio non ef-
ficitur: nam poſtremum hoc quod concludunt, non ſe-
quitur, idcirco non eſſe mortuum quempiam, quia neu-
tro tempore ſit mortuus: ut enim oſtẽſum modo demõ-
ſtratumq; eſt, non in tempore moritur quicquam, ſed in
termino & confinio temporis.

SEd ſi finis mutationis & extat & ſenſu percipitur, 46
(Nam motus omnis procumbere finiriq; apertiſſi-
me cernitur, & finis huiuſmodi habetur, ut quia finis eſt,
inſectilem, & indiuiſilem eſſe neceſſe ſit) nonne & princi-
pium aliquod tẽporis in motu poſſit afferri, in quo pri-
mum moueri & conuerti res cœperit? Quid eſt.n. cui, cũ
extremum aliquod ſit, nihil ſit principium? Age contra,
ſi principium ullum poſſit afferri, utrum tempus id, an
momentum & principium temporis fuerit? Si tempus,
quñ diuiſile tempus omne ſit, nunquam ita diuiſio tem-
poris illa defecerit, ut ſubiri ad initium poſſit. Atque ita
nullum penitus primum tenebitur inexhauſta materia,
vnde futurum ſit ſemper, quod deminui ſecariq; tenuius
& conciſius poſſit, quodq; prius ille uideatur fuiſſe, quã-
tulamcunq; partem attuleris. Si momentum, quũ omne
quod mutari cõuertiq; incipit, ſtatim quadam tenus mu
tetur, nimirum uidebitur aliquid poſſe momento cõuer
ti, quod impoſſibile eſt. Item quum de quiete quicquã 47
procedit ad motum, manifeſtum eſt extremũ illius quie
tis momento concludi. Quæro igitur utrum extremum
hoc, quod mometum eſt, idem cum principio mutatio-
nis ſit an diuerſum. Si diuerſum, duo momẽta erunt at-
tigua: nam & quietis extremitas & initiũ mutationis mo-
menta eſſe æque indiuidua videbuntur, neq; tempus ali-
quod dari intermedium poterit, utpote in quo neq; mo
ueretur corpus, neq; quieſceret. Quòd ſi idem eſſe princi
pium & finis dicatur, quemadmodum neceſſarium eſt,
euenit quietis finem principium eſſe mutationis, ita rem
& moueri ſimul & non moueri continget. Nam in eo qđ
in fine ſit quietis, nondum mouetur: in eo uero quod in
principio mutationis ſit, iam mouetur. Nõ ſolum uero 48
primum temporis aſſignari atq; afferri non põt, in quo
res moueri conuertiq; cœperit, ſed neque ipſius rei quæ
mouetur & conuertitur, aſſignari prima pars poteſt, quę
ſit mota primum atq; conuerſa. Poteſt.n. ſemper cor-
pus omne ad exemplũ temporis diuidi. Mirũ hercules
mirum, & præter cõmunem hominum ſenſum, ut Theo
phraſtus inquit, quũ finis ſit aliquis motuum, initium ta-
men eſſe non poſſe: atq; ita rem aliquam eſſe, quę non u-
trinq;, ſed altero tantum extremo ſit clauſa: ambulatio-
nis & nauigationis finem extare, non extare principium:
poſſe reddi qñ deſierit equus currere, quãdo calcem atti
gerit, qñ cœperit qñ ſit miſſus nõ poſſe. An forte non id
vult Ariſtoteles principium oĩno nõ eẽ motus, ſed prin
cipium afferri & deſignari non poſſe. Sed quamobrem?
quia cũ finem motus indiuiſilem eſſe mõſtrauerit, eo põt
finis aliquis motui afferri principiũ uero cum indiuiſile
eſſe nõ poſſit, neq; igitur põt afferri. Atqui æquũ fuerit,
dixerit aliquis, initium eãdem rationem ſequi quã finis,
ut ſi punctus lineæ finis ſit, initium quoq; ſit pũctus. Sed
& proloquium quoq; & enunciatio quædam commu-
nis eſſe, & maxima videtur eſſe, idem originem & pro-
greſſionẽ non poſſe. Nihil ꝓ principio & pro eo cuius
ſit principium eſſe, neq; igitur motus poterit principium
motus eſſe. Quòd ſi motus non põt eſſe principium mo
tus certe diuiduũ nõ erit id, quod principium motus cõ-
ſtituitur: neq; latitudine temporis, ſed momento conſta-
bit eo modo quo finis. Sed certe quẽadmodũ finis mo-
tus poteſt afferri, poteſt etiam afferri principium: ita ta-
men ut intelligamus principium motus afferri poſſe, pri
mũ motum afferri non poſſe. Atq; hoc me hercle uerisſi
mum eſt. Fit enim motus in tempore, & tempus infinitũ 49
eſt ſectile. Idem & Ariſtoteles proceſſo declarat, ſi dili-
gẽter aduerteris pari iure ultimum motũ afferri nõ poſ-

Them. k iii

50 ſe:finem tamen quia ſit inſectilis,poſſe. Proinde neq; tē-
poris,neque magnitudinis,neque loci,neque adeo molis
ullius circa quæ motus obit,aſſignari primum aſterri'ue
poterit. Sunt enim omnia ea continua, & ī infinitum ſe-
care uolentibus prompta, niſi ſi quis ambigat in altera-
tione,quaſi colori,frigiditatis, caliditatis, in quæ res mu-
tatur:aſſignare primum poſſis cum affectiones & qua-
litates prorſus inſectiles atque indiuiduæ ſint. Sed per ac-
cidens ex ſubiectorum diuiſiooe ſectioneq; diuidantur.
51 HIs ita demonſtratis,oſtenſoq́; tempus & magnitu
dinem eſſe indiuidua, clare dilucet, omne quod
mouetur,fuiſſe dudum in motu:non quòd deſierit mo-
ueri, ſed quòd partem motus ſui confecerit. Quum e-
nim res mobilis quoad dum mouetur,ſit res actu mobi-
lis,neceſſe eſt rem actu mobilem,prius in motu fuiſſe.
Nam quum quælibet magnitudinis portio,quam decur
ſam afferas,cæſim deminui ſecariq; in infinitum poſſit,
ſequens eſt,ut res quæ mouetur in infinitū per eundem
52 locum ſit mota. Sed & illud quoque neceſſarium eſt,id
quod eſt motum', infinitum ante ſit motū: eadem ratio-
ne,quia partes magnitudinis decurſæ, quæ infinitum ſe-
53 cātur, infinito illo motu tranſierint. Iam ſi tuoc dicimus
rem mutatam,quum accipit ulómum motus ſui, quod
eſt momentum,momentum uero in quolibet totoq́ue
tempore eſt: poterit igitur in toto tempore afferri mu-
tatam eſſe rem mobilem, quia momentum quoque in
54 toto tempore poteſt afferri. Præterea id quod conuer-
titur,nec dum eſt uniuerſum, nec dum a conuerſiooe at-
que motu ceſſauit,neceſſe eſt momentis ſingulis, aut cō-
uerti,aut conuerſum uideri. Conuerti certe oon poteſt,
(nihil enim poteſt momento conuerti) neceſſarium er-
go eſt in quolibet fuiſſe conuerſum. Quare ſi momenta
ſunt infinita, id quod mutatur, neceſſe eſt dudum ante
fuiſſe mutatum. Verum contra quoque id quod muta-
tum eſt,neceſſario ante quoque mutabitur,quia motum
mutatumq́; eſſe,quodammodo pauſa finiſq; eſt muta-
55 tionis & motus. Quicquid enim de aliquo mutatum in
aliquid eſt, in tempore eſſe mutatum oportet. Tempus
autem omne diuiſile eſt: nam aut in eodem momento
eſt, in quo quum cœpit mutari,id eſt, unde diſceſſit: aut
io alio. Non in eodem,quia nō inita eſſet mutatio:in alio
igitur. Ergo tempus interiacet, quia neque puncta neq;
momenta poſſunt eſſe contigua. Et quum tempus om-
ne diuiſile ſit dimidio temporis aliquatenus mutata res
erit dimidio dimidii partius,ſed tamen ad quemadmodū
omnino atque reſponſum, ſubindeq́; in infinitum, pur
56 cæſum diuiſumq́; tempus fuerit. Ita & mutatio aliqua
prior ſemper habebitur,quæ ad propoſitionem abſolu-
57 ta iam & perfecta dicatur. Nam mutatum eſſe finis atq;
exitus eſt eius,quod eſt mutari. Atque hoc in locali mo
tu latius patet,ea ratione quòd ſpatium cōtinuum eſt, &
58 diuiditur eo modo quo tempus. Idem quoque in cæte
ris motibus ſtatuendum eſt,quippe quum mutatio om-
nis exigat tp̄s,& id quod mutatum eſt, neceſſe ſit ut per
mutationes priores ad hoc peruenerit, ut mutatum eſſe
dicatur. Quòd ſi nonnullæ mutationes habentur, quæ
concretim fieri uideantur, utique non conueuit in illas
quod in cæteras conueoit. Illas uero fieri concretim in-
telligo,in quibus non ſolum partes ſimul omnes mutan
tur, ſed etiam ad quarum perfunctionem neque opus
quidem ullo ſit tempore,in quo ipſo mutari prius ſit,
quàm eſſe mutatū. Prorſus Alexander arbitratur om-
nia in tempore commutari. Theophraſtus uero addu-
bitanti ſimillimus, caute id & ſolicite ſine ulla affirma-
tione aut decernendi fiduſia differit. Alioquin difficile
erat non agnoſcere quod uel ſenſui accidebat, conuer-
ſionem eam quæ de tenebris ad lucem fieret, momenta-
riam eſſe, ſimul lumē inferretur in domum. Sed de hoc
alio loco quærendum. Peruincit itaque Ariſtoteles, res 59
mutata neceſſario mutabatur, & res quæ mutatur, ante
quoque mutata eſt. Item mutatam eſſe rem prius con-
tigit,quàm mutari. Retro etiam cōmeatur mutari con-
tingat, antequam ſit mutata. Atque hæc ratio facit, ut pri
mum nunquam poſſit afferri huius infinitatis cauſam.
Ariſtoteles aſſerit eſſe magnitudinem atque tempus,quę
ut infinitum dirimi ſecariq; poſſunt:præterq́; & illud, ꝙ
nullum impers poteſt eſſe imperti attiguum. Quare qđ 60
in linea cernitur,(in qua ſi id quod a parte una reciditur,
proportiooe adiungatur adiiciaturq́; alteri, nunquam
defecerit ſectio) idem io cōtinuis omnibus eadem ratio-
ne ſpectabitur. Certum eſt igitur id quod factum eſt, fie-
ri prius oportuiſſe,& quod fit eſſe aliquatenus factum.
Neque de omnibus loquor, ſed de iis ſolum quæ tum
diuidua ſunt,tum menſum & magnitudinem obtinent.
Nam attactus dici utique factus poteſt, oon tamen fieri
(ut ita loquar) præceſſit, quia non ſigillatim ſenſim'ue,
ſed concretim & cunctim, momēroq; extitit. Sed uel ge-
neratim diſcurrendo rem facilius aſſequemur. Aqua hæc
facta eſt,ergo & quandoque fiebat. Aequata eſt ſolo do
mus,ergo & quandoq; æquabatur: ædificata domus eſt,
ergo & aliquando ædificabatur,tum uidelicet quum fun
damenta iaciebantur. Quòd ſi qui peruerſa diligentia cō-
tēdant oon domum ipſam uideri, ſed fundamenta tunc
conſtitui, illud ſaltem concedant oportet, ſundamenta
eſſe domus illius aliquid. Atque hoc ſatis eſt nobis,pro-
inde futuri ſimus ueri, ſi affirmabimus anteqoam facta
eſſet domus,fieri prius domum,aut aliquid domus opor
tuiſſe. Idem motus & in corruptione perſpicitur. Sem-
per enim eſſe corruptum prius eſt quàm corrumpi, &
corrumpi prius quàm eſſe corruptum. Ex iis bono iam
periculo aſſeuerandum liberius eſt, nullius mutationis
primum poſſe conſtitui.

CAeterum perplurimum refert ſiſti ne ac conſiſte 61
re rem dicemus:nam conſiſtere eſt a motu ceſſa-
re, ſiſti eſt ad ceſſationem tenere. Demum ſiſti eſt quie-
tari tranquillariq́; conſiſtere uero iam quieſcere. Id igi-
tur quod ſiſtitur & quietatur, neceſſario mouetur. Nam
quum omnia aut moueantur, aut quieſcant, ſi id quod ſi- 62
ſtitur non quieſcit,certum eſt moueri oportere. Palàm
eſt etiam in tempore ſiſti a rem, quia ocyus & tardius ſi-
ſti res dicuntur, quod non eſſe poteſt, niſi in tempore.
Quare quicquid de re quæ mouetur, dictum eſt, idem de 63
re quæ ſiſtitur,dicendum ſentiendumq́; eſt. Nam & in
quo toto primum ſiſtitur tempore, in qualibet eius tem-
poris parte ſiſtetur:nec aſſignare licet, io quo primum
ſiſtatur, atque hoc merito, quando ſiſti & moueri idem
eſſe monſtratum eſt.

a Siſti & moueri, ait Simpli. differunt hoc modo: Diuiſo enim bifariam motu, quod reſpicit id, ex quod mouetur, res quæ mouetur moueri appellat Ariſt. quod uero id reſpicit ad quod mouetur, ſiſti aut quietari. Sed cuius nam rei gratia hæc eadem de ipſo ſiſti ſunt repetita? ſi enim nihil eſt aliud, ſuperfluo factum uidetur, ut eadem de ſiſti quæ de motu fuerint replicata ad hoc reſpondet Simplic. ea de cauſa probaſſe Ariſt. ea omnia conuenire uni quod alteri conuenit, ut hæc unum & idem eſſe oſtenderet: nam uidebatur hoc eſſe præter communem exiſtimationem. Vel etiam dicere poſſumus: Ait idem auctor, quod ſi ſiſti, fit & moueri: non tamen idem penitus eſt ſiſti quod moueri. Siſti enim non eſt ſimpliciter moueri, ſed ad ceſſationem moueri. Itaque ut ea quæ de motu ſunt demonſtrata uera eſſe in qualibet motu oſtenderet, et ut reſpicit id ex quo, & ut reſpicit id in quod, ea propter hoc idem monſtrare uoluit in ipſo ſiſti.

Sed

64 SEd neq; poſſumus reddere quando primum quieſcere aliquid cœperit: nam momento quieſcere nihil poteſt. Tunc.n. quieſcit res, quum ex natura poteſt: poteſt etiam moueri, ſed ex natura habet, vt moueatur in tempore, ergo & quieſcit in tempore. Item quieſcere
65 dicitur quod ita. ſe nunc habet vt prius, ita vt quies non vno, ſed minimum duabus notis conſtet. Non erit igitur inſectile, id in quo quieſcit res, ſed tempus, Tempus vero nullum eſt primum, quemadmodum neq; magnitudo vlla prima, neq; continuum primum. Quo fit vt neq;
66 ipſius quietis aſsignare liceat primum.

QVoniam quicquid mouetur, mouetur in tempore, fieri nequit vt in quo primo mouetur tempore, in eo ſit penes aliquid ſpatii. Capio, penes aliquid ſpatii eſſe, pro eo quod eſt ipſam rem motam, & omnes partes in eodem eſſe, & æquali ſpacio: alioquin eueniret, vt res & quieſceret, & moueretur ſimul. Nam quid aliud eſt quieſcere, q̃ in eodē loco eſſe & rem quæ mouetur & partes? Sed quæritur, ſi res nullo tēpore ſunt penes aliquid ſpatii, ſuper quod mouentur, neq; æqualē ſibi locum obſident, quo pacto videntur vniuerſum illud ſpatium poſſe conficere? ſoluitur: Penes aliquid ſpatii non tempore, ſed momento res adſunt. Momentum porro extremum & finis eſt temporis. Item momento tantum æqualem ſibi locum in ſpatio obſident: momento autē neq; moueri poſſunt, neq; quieſcere. Iam ęqualē ſibi occupant locum in ſpatio, poteſtate, & ſictione noſtra non actu: alioquin conſiſterent, & tempus in momēta infinita derimeretur actu. Eodem ferme genere fal-
67 ſus eſt Zeno: Si quieſcunt (inquit) omnia, quę æqualem ſibi dimenſionem & ſpatium obtinent: id autē quod moueri videtur atq; ferri, æqualem ſemper ſibi dimenſionē & ſpatium incubat: neceſſarium eſt telum intortū, dum fertur, quieſcere. In quo iam mentita ratio eſt. Nō enim
68 id quod mouetur ac fertur continuo æqualem ſibi dimēſionem & ſpatium inſidet: immo nullo tēpore in aliquo huiuſmodi ſpatio eſt, ſed momento dūtaxat, quemadmodum paulo ſuperius indicatum eſt. Non conſtat autem de momentis tempus, neq; actu momenta ſunt, neq; vt temporis partes habentur.

69 SEd quatuor Zenonis rationes ferūtur, quas non temere quiuis, aut facile diluat. Prima, ſi motus (inqt) fuerit, neceſſe eſt in quod mouetur, dimidium magnitudinis prius cōficere. Sed dimidia ſunt infinita, quū omne dimidium quamlibet modicum dimidiari rurſus poſsit ac derimi. Non eſt autem poſsibile finito tempore infinita decurrere: neq; eſt poſsibile igitur quicquam moueri. ſed ſoluimus: Sectio continuorum non eſt actu ſed potētia in infinitum extrahitur: & res quę mouetur ſpatium id in quo digeritur motus non ſecat actu: alioqn neq; cōtinue, neq; ſupra vnam magnitudinem moueref. Neq; motus is poſſet eſſe continuus. Et quum eodem iure infinitudo inſit in magnitudine & tempore, infinita magnitudo non poſſet tempore finito percurri, ſed infinito, atq; eo genere infinito, quo magnitudo eſſet. Eſſet autem magnitudo infinita, ſi actu diuideretur in infini-
70 tū. Secunda ratio eſt, quam ille Achillem vocabat, inſlato nimirum iactabundoq;, & plane tragico nomine: Ne dum (inquit) Hectora, ſed ne tardiſsimam quidem limacem acupedius & nauus Achilles pronu curſu cōtinuauerit. Nam ſi is qui pone ſequitur, neceſſe eſt prius ad eā metam notamq; veniat, vnde is qui præibat, receſsit: nunquam hercule ſi curſu velociſsimo fuerit, præuenire antecedentem, aut pręuortere poterit. Nā illo interim tempore, in quo is qui ſequitur, iniectum ſpatiolum conficit, apertum eſt eum, qui præcedit addidiſſe identidem aliqd. Quāuiſq; minus ſemper adiiciat (quippe quem expeditior & velocior vrgeat) adiicit tamen omnino continue ſubindeq; aliquid. Sit itaq; decuplo celerior Achilles limace, ſtadium ſit magnitudo quæ decurritur, limax dimidium ſtadii obierit (doleat enim hoc auctarium Achilles, cum tam pigro animale compoſitus.) Quāto igitur tempore dimidio ſtadii Achilles perfuncturus eſt, tanto limax decimi reliqui dimidii portionē abſoluerit: rurſus, quanto decimam hanc tranſmiſſurus Achilles eſt, tanto limax alterius decimæ decimam partem adiecerit. Quare quum decimę ſemper partis acceſsio fieri debeat, atq; ita ſemper aliquid priori operæ adiungatur, vtrunq; malum ſequitur, neq; volucer pigrum comprehendere aut aſſequi poterit, neq; ſtadiū ſumptitari vnquam aut perſolui continget. ſoluitur: Huius incommodi quod ſequi 71
videtur, cauſa eſt ſectio in infinitum, non poteſtate ab illo intellecta, ſed actu. Atq; hæc ratio a priore in eo tantū euariat, q illa ſectione in dimidia infinita vtitur, hæc non vtitur, ſed alia, id eſt, quę in proportione huiuſmodi poſita eſt, qua inter ſe motus rei velocis & tardæ reſpōdet. Quo'd ſi finitum magnitudinem poſſe percurri verum eſt, quemadmodum & demonſtrauimus ſemper, quod volucre pernixq; eſt nanciſcetur, & relinquet ea quæ ſegnius mouebuntur. Si enim duo decuplo velocius quippiam altero fuerit, quantum die tota id quod eſt tardius, perficit, tantum id quod eſt velocius, vltima hora diei cōficiet: ita in fine horæ tardiorem rem velocior apprehendet: Zeno vero cōtendit definitam aliquam partē prius, deinde totum abſolui & peragi oportere: atq; hinc capio. ſ. prouenit (vt dixi) q ſegmenta in infinitum educit ac prouehit. Quãnis.n. partem potius primam decurri dicamus, non tamen definiri vllam in motu ſugi poſſe concedimus: alioquin tum magnitudo, tum motus dirimerentur diſtraherēturq;, neq; continuus aut vnus eſſe amplius poſſet. Zeno autem per quam pueriliter & ludicre ratiocinatur, quum ita ſumit eum, qui digito præcedat, nemo vnquā cōtinuauerit. Nam & nos quoq; idē probamus quod præcedit, alioqn præcederet & non præcederet, ſed ſemper illum pręcedere oportere iam non probamus. Proinde neq; aliquam determinatā definitamq; partem in ſpatio reddas, quam quis in motu conficiat, ſed ſatis afferas, ſi illum ad metam aliquando atq; calcem ocyus, tardius venturū pronuncies, eoq; magis hoc de volucri & præcincto dicendum. Quum itaq; velocioris motus tale tempus ſit, vt res tardior non plus retro diſtet relinquatur'ue, quam quanto res eſt tardior, neceſſe eſt rem tardiorem velocior vtiq; conſequatur.
Tertia ratio eſt de ſpiculo intorto, quam nos ſupra quaſi 72
præſumendo & occupando diſſoluimus. Semper enim vnaquæq; res quæ mouetur, ſpatium æquale ſibi occupat obtinetq; momento: ſed ex momentis (vt dixi) ingenium temporis coalitum non eſt, neq; in momēta diuiditur. Hoc non conceſſo, nec in finem recepto, iacet & fatiſcit tota complexio. Quarta ratio de ius ſumpta eſt 73
quæ agitentur in ſtadio. Tres (verbi gratia) cubos. i. teſſellarum figura quadratos, per longitudinem æquales mole & velocitate conſtituit, horum vnum moueri, alterum quieſcere, tertium aduerſo ire motu velut occurſabundum. Quoniam itaq; is, qui mouetur contra nitentem & obuiū, celerius præterit, q̃ iacentem torpentemq; alterum, perſuadet ſibi homo acutus inuictiſsimam ſe, atq; adeo ineffugibilem plicam commentum, vt ſit neceſſe fateri ęquale ſpatium ab eo qui contrario motu nititur, & ab eo qui conſiſtit quieſcitq;, quorum vterque æqualis pernicitatis & ponderis eſt, tempore nihilominus inæquali eſſe percurſum. Quid ni? vir calidiſsime,

74 quum hic quieſcat, ille contrarium curſum agat. Quo'd
ſi vterq; quieſceret, diſſentaneum id prorſus atq; abſo-
num plane fuiſſet.

75 SEd & præter has rationes ſolet de trāſmutatione ea
quæri, quæ inter diſperata verſatur, & ea quę contra
aientibus appellatur. Quum res quæ mouetur,
omnis de quopiam in quippiam moueatur, in ea con-
uerſione quæ diſperatis continetur, res in neutro cerni-
tur, neq; in eo vnde diſceſsit profectaq; eſt, neque in eo
in quod abit atq; conuertitur. Quotiens enim ex albo in
non album itur, aut ex ente in non ens, manifeſtum eſt
illud quod eo tendit, neq; album, neq; nō album videri,
neq; ens item neq; non ens. At hoc impoſsibile eſt, quan
76 do huiuſmodi pugnantiæ nihil eſt medium. Sed ſolui-
mus: Res quæ conuertitur vterq; quodammodo termi-
nus eſt non neuter, ita vt alba & non alba, muſica & nō
muſica ſit: non quidem in totum, ſed partim alba & mu
ſica, partim nō alba, non muſica. Eundem in modum &
res quæ corrumpitur, parte erit, parte non erit: in neutro
tamen abſolute niſi abſolute ac penitus ſit corrupta. At-
que hæc nō aduerſantur, quia reſpectu rationeq; alia eſſe,
alia nō eſſe res dicitur. Quod quidem remedium atque
exceptio pugnātiam longiſsime defendit a dicto.

77 DE ſphæra quoq; ea, quæ nobis axe īmobili æter-
na ipſa vertigine ſuperfertur: de globis quoque
alus, qui circa cardinem immobilem torquentur in gy-
rum, ſcio addubitaſſe nōnullos, quaſi quieſcere oporte-
ret illos, quia ſemper eodem in loco eſſe haberiq; vide-
78 rentur. Verum facere ſoluimus: Primumq; id occur-
rit, partes orbium non eſſe ſemper eodem in loco pror-
ſus, ſed cōtinue in alio atq; alio loco conſtitui. Sed neq;
totus eodem in loco poteſt eſſe. Non enim circuli ſem-
per iidem curuaturæ'ue fuerint, ſi initia notarum diſcri-
mine diſtinguātur: niſi per accidens forte ratione ea, ꝙ
idem ſubiectum circulis omnibus habeatur. Quamobrē
cuius circuli principium monſtratum eſt A. diuerſus erit
ab eo, cuius principium monſtratum eſt B. Ita nunquā
totus orbis in eodem curuamine aut circumferentia col-
locatur.

POſt hæc illud ſubiiciendum puto, nullum indiui-
79 duum moueri extra, q̄ per accidens poſſe. Quo ge-
nere tum punctum qui in corpore cōtinetur, tum Socra
tem qui in naui vehitur, ad motum illorum moueri agi-
tariq; dicimus. Partes quoq; quum inſunt in toto per ac-
cidens mouētur, vt pūcta. Sed intereſt tum ꝙ partes, ſi a
toto præcideris, moueri per ſe poſſunt: tū ꝙ motus par-
tium a motu totius aprime eſt diuerſus. Quod vel in cœ-
lo poſſumus apertiſsime videre. Quum enim totius vni-
moda vniformisq; volucritas ſit, partium varia & diffor
mis habetur. Nam diuerſa eſt cōcitatio partium quæ ſub
polos ſunt, & partium quæ ſub maximum illum æqui-
noctii diuiſorem diſcriminatoremq; circulum agitātur.
At pūcta nunquam ratione vlla, niſi per accidēs, mouen
80 tur, eo ꝙ cōtineātur in rebus, quibus per ſe accidit mo-
tus. Quo'd ſi nihilominus putas poſſe pūctum moueri,
cōſtituamus hoc ita eſſe, videamusq; quod ex illo ſum-
pto ſequatur. Ac primum quidem ſi mouetur aliquid
quod careat partibus, certe id aut de magnitudine in ma-
gnitudinem moueri, aut de qualitate in qualitatem, aut
de eſſentia in negationem, aut contra de negatione in eſ-
ſentiam oportebit. Erit igitur punctus aut in eo, vnde cœ
pit moueri, (hoc nō quia, quieſceret) aut in eo quo trāſit,
(hoc nō quia iam eſſet perfunctus motu) aut quod reli-
quum eſt, in vtroq; partē habebit. (Hoc quoq; obtineri
non poteſt, quia id quod impers eſſet, conſtitueretur ex
81 partibus.) Atq; vna tantum ratio eſt, qua per ſe moueri
poſſent impertia, ſi videlicet cōſtaret ex momētis tēpus.
Quū enim res momēto quolibet moueretur, quod ne-
ceſſe vtiq; eſt, ſi de momētis tēpus exiſteret, cōſtitui poſ
ſet pūctum, & indiuiduum momētis ſingulis motū fuiſſe
atq; mutatum, & (quod ſequens eſt) toto tempore in mo
tu & agitatu fuiſſe. Ita eueniret vt motus quoq; ex iis
quæ mutatum eſſe appellauerim. i. ex terminis motus cō
poneretur, ex momētis tempus coaleſceret, ex inſectili-
bus atq; pūctis magnitudo cōſurgeret. Præterea mutatū
eſſe nō ſemper, priuſquam mutari aut moueri continge-
ret. Item quicquid per locum mouetur, ſi ſpatium vllū 82
maius ſe decurrit prius, neceſſario peragit aliquid minus
ſe q̄ æquale. Nam ſi agitabile pedaneum fuerit, nūquam
paſſus duos obierit, niſi ſemipedem priuſquam pedem
abſoluat: ſemipes plane minor eſt quam pes, qua magni
tudine conſtituimus eſſe id, quod moueretur. Quāuis q;
res in loco ſe, ipſa minori eſſe nequaquam poſsit, agit ſe
tamē atq; incedit ſemper per ſpatia ſe minora. Hæc quū
ita ſint ſi per ſe mouerētur impertia, oporteret aliquod
ſpatium fingere minus illis, per quod ita agitarētur. Hoc
fieri nequit, niſi ex partibus cōſtare dicantur impertia.
Dices hæc nō vt cætera per minus & anguſtius ſpatium,
ſed per æquale ſibi ſemper moueri ſolere. Sed tū quum
lineā (verbi gratia) conficerent, nōne lineam quoq; meti
ri viderentur? Plane qui id poſsit negari, nō video. Hoc
autem ſimul cōceſſeris, nōne intelligis te lineam ex pun-
ctis & indiuiduis fateri eſſe compoſitam? Item ſi in tem- 83
pore res mouētur, pūctus quoq; quum & ipſe per ęqua-
le ſibi ſpatium moueatur, moueri in tempore poterit.
Sed quum quantulocunq; tempore aſsignari aliquod
breuius poſsit, ipſo illo tempore aſsignabitur aliquod
minus & breuius, in quo punctus æquale ſibi ſpatium
pertranſiuit. At hoc impoſsibile eſt, quia in minori mi-
nus cōficitur ſpatii, atq; ita aliquid eſſet minus q̄ illud in-
diuiſile quod moueretur: ita fit vt indiuiſile diuiſile effi-
ciatur. Nam vno genere dūtaxat impertia & indiuiſilia
mouerentur, ſi momento videlicet exerceri motus ab-
ſoluiq; contingeret.

POſtremo dicendum eſt, nullam eſſe infinitam mu- 84
tationem, quia ſingularum certi & præſcripti ſunt
exitus. Sane in reliquis motibus ortu, obitu, auctio-
nem, inutione, alteratione, hoc eſt vel clariſsimum: ortus
& obitus termini partes ipſæ diſperationis ſunt, altera-
tionis contrarię qualitates & ſua cuiusq; mutationis ex-
trema, auctionis amplitudo cuiuſq; ſua & naturæ conue
niens, minutionis contraria huic ratio. At in motu locali 85
non poteſt eadem pręceptio cadere, quando nō omnis
motus localis inter contraria aut diſperata verſatur. Nā
nec animaliū motus omnino terminatus definitusq; eſt:
neq; de contrario in contrarium procedit, nec cōuerſio
circulorum, quia recurrentibus in ſe illis, per candē am-
bitudinem ſemper rediens ſuapte æterna fit. Verūtamē
neq; motus illi vt indefiniti ſint infiniti omnino poſſunt
intelligi, quod quidem probabitur hoc, quod dicturus
ſum, genere. Quod ſectum eſſe impoſsibile eſt, ſecari nō
poteſt. Voco impoſsibile id, quod eſſe poteſt nullo mo
do: & quod eſſe factum impoſsibile eſt, fieri non poteſt.
Quum. n. impoſsibile ſit, diametrum cōmenſurabilē eſſe
cum coſta, etiam nunquam poterit cōmenſurari cum co
ſta. Hæc ſi vera ſunt, quum motum localem infinitū fuiſ-
ſe ſit impoſsibile, neq; inſtitui quoq; poteſt qui ſit infini 86
tus futurus, ſed quantum ferri & moueri res poteſt, tan-
tum quoque delatam & motam fuiſſe poſsibile eſt. Fini-
ti itaq; motus erunt, tum ii quibus animalia, tum ii qui-
bus cœleſtia corpora mouebuntur. Ac finiti quidem nō
ſimpliciter abſoluteq;, ſed ſi ad magnitudinem in qua

Nomine magnitud- nis hoc loco, non modo quā- titas, i qua auctionis motus, ſed loci etiā cōpre- hēditur, Simplic.

cientur aguntur q; ſpectes. Nã ſi ad tempus reſpicias, pote-
rit vnus idemq; ſpecie motus infinitus atq; æternus inſti
ſtui, qui ſuper finitam nihilominus magnitudinẽ alter-
94 nando commeandoq; digeratur, & rurſus incipiat. Por-
ro ſi motus vnus alteri motui ſuccedat, vt ſi delationem
alteratio ſubeat, alterationem excipiat auctio, auctionem
ortus atq; obitus conſequantur: atq; hoc perpetuo atq;
identidem fiat, hoc vtiq; nomine infinitus motus poſsit
intelligi. Non tamen vt ſi vnus, quia ex tam diuerſis, atq;
adeo pugnantibus motibus non poteſt vnus coaleſcere,
atq; conflari. Sane nullus motus infinitum ſibi tempus
prӕterquam circularis cooptat.

Finis Libri Sexti.

THEMISTII PHYSICES, LIBER SEPTIMVS, HERMOLAO BARBARO INTERPRETE.

1 QVIA omne quod mouetur & fertur, aut a ſe, aut ab alio
moueatur neceſſe eſt: quæcũque a ſe mouentur, manife-
ſtum eſt habere illa inter ſe aliquid, quod motum illum mi-
niſtret ac prӕſtet, vtpote in quibus vis mouendi continea-
tur, atq; interius lateat. Quæ-
2 cunq; vero alicunde mouentur extrinſecus motu locali,
in iis ſuccedit illa diuiſio, vt alia medium habeant quo
mouentur, alia careant. Porro quadrifariam res ab alio
mouentur, trahuntur, pelluntur, vehuntur, in gyrum tor
quentur. Atq; omnes locales motus in hæc quatuor ge-
nera digeruntur. Nam iaculatio vehementior pulſio eſt,
quam naturalis ſit rei actæ motus, quũ de iaculantis ma-
nu receſsit. Si ergo quatuor modis ab alio moueri res
poſſunt, impoſsibile eſt pellendo, trahendo, vehẽdo, tor-
quendo nõ tangere ea ratione, ꝙ inter id quod proxime
mouet, atq; id quod mouetur, omnino nihil interuenit.
Sed neq; inter id quod alterat, & id quod alteraſcit, quia
3 ſimul eſſe debent illorum extrema, quorum alterum af-
ficit, alterum patitur. Alterantur autem ſenſilia a ſenſili-
bus. Sẽſilia vero ſunt ea, quibus corpus differt a corpo-
re, grauitas, leuitas, frigus, calor, & ſimilia. Tangit & id
quod calefacit, & quod frigefacit: poſtremo id omne
quod percutit, cietq; ſenſum. Nam ſenſus ad actum pro-
moti, affici quodammodo atq; alterari cẽſentur. Proin-
de igni aer contiguus dicitur, aeri corpus, color lumini,
lumen aſpectui: eodem pacto de auditu, & cæteris ſenſi-
bus pronunciandum. Simul eſt cũ aure ſonus, cũ guſtu
ſapor, cum olfactu odor, cum tactu caliditas, ita vt nihil
inter mouentẽ & motum hiet æque. Neq; inter id quod
auget & id quod augetur, quicquã interiacet, quia res
augentur alicuius acceſſu, minuuntur detractione.

Sciendum eſt, ait Simpl. in principio libri huius, quod ex his quæſtionibus quæ in hoc ſeptimo exponuntur, illæ quæ potiores ſunt & huic negocio magis propriæ, in octauo etiam reperiuntur fortioribus etiam demonſtrationibus comprobatæ: quapropter & quibuſdam uiſus eſt liber hic ſuperfluus in hoc negocio, utpote in quo leuiores ac (ut ait Alex.) dialecticæ magis demonſtrationes aſ-ferantur. Vnde Eudemus, qui attamen capita omnia huius operis examinauit, hoc ſeptimo derelicto octauum ſtatim eſt aggreſſus. Themiſt. etiam qui ſua paraphraſe opus hoc uniuerſum fere illuſtrauit, ad hunc librum accedens multa illius capita de induſtria prætermiſiſſe uidetur. Quia tamen, (ait idem Simpl.) præſens liber non plurimum uidetur cæterorum librorum nobilitati diſſonare, nec Ariſt. artificio indignus, ideo dixerim ego, primo librum hunc compoſuiſſe Ariſ. deinde uero quædam ex his quæ hic ſunt expoſita, & ea quidem exactius diſtincta, utpote quæ ei negocio attinerent maxime in octauo, & digeſiſſe. Atq; res hæc utilitatem non aſpernendam affert: præexercemur. n. et præparamur ad faciliorem earum rerum apprehenſionem, quæ maximæ reuera ſunt, contine̅ntq; in ſe totum fere phyſicum negocium.

QVot autem modis alterantur inanima, totidem 4
quoq; poſſunt animantia, non tamen retro agit.
Nam ſenſus quoties operantur, propriæ quędã
& peculiares animalibus alterationes habentur. Omne 5
vero quod alteratur, oportere ſenſilibus qualitatibus al-
terari. In reliquis nullam poſſe alterationem oſtendit: de 6
iis quæ ſtatim ſequuntur, apertiſsime indicabitur. Nam ſi
in alia qualitate ꝙ ſenſili, poſſet alteratio cõſpici, certe in
formis, figuris, & priuationibus eorum atq; mutationi-
bus maxime caderet: non cadit autem: non poteſt igitur
alteratio, præter quam in ſenſili qualitate conſtitui. Pri-
mum non cadere in figuras & formas alterationẽ, hinc
vel clariſsime demonſtratur: Id quod iam eſt figuratum
effugiatumq;, non venit amplius appellatione materiæ.
Simulatq; enim conflata eſt ſtatua, non vocatur amplius
æs aut argentum: & lectica ſimulatq; fabricata eſt, non li-
gnum amplius ebur'ue dicitur, ſed per denominationẽ
illa ænea aut argenta, hæc lignea aut eburnea dicitur. Nõ
ſic ea quæ alterantur, ſed ſemper appellationem ſubiectę
materię retinent. Nam æs & calidum & frigidũ dicitur,
& lignum ſiccum & humidum, quia videlicet ea res quæ
per alterationẽ eſt affecta qualitatibus nouis, poſt affe-
ctionem penitus remanet viſiturq; eadẽ, quæ antequã
eſſet affecta. Ea vero quæ per configurationem nouam
ſibi formam cooptat, nec remanet, nec ſpectatur omni- 7
no eadem, quæ, antequam diffingeretur, fuiſſet. Et her-
cules huiuſmodi conuerſiones ortui & generationi per-
ſimiles ſunt, quia vtræq; ſubiectam materiam quodã pa-
cto demutant. Quemadmodum enim friuolum abſur-
dumq; eſt genitum hominem qua gignitur alterari, aut
domum aut nauim putare, (quia quod alteraſcit, ſemper
idem oſtenditur) ita ſit diſſonum, quod effigiatur defor
maturq;, alterari aut affici dicere. Quãuis autem in om-
ni ortu præcedere alterationem oporteat, quippe ꝙ ma-
teriam prius refrigerari aut comprimi ſit neceſſe, non ta
men ex eo accipi poteſt, quæ gignantur, dum gignuntur
alteraſcere, aut generationes poſſe alterationes vocari.
Et quidem de genitu rerum communis illa & omnium
fere comprobata authoritate ſententia, antequam in lu-
cem ædantur, prius certam alterari atq; affici materiam
oportere. Nec tamẽ propterea ꝙ ita afficitur, quodq; ita
præcedit ſupereſſe item, aut manere eadem natura poſſe,
qua prius continebatur. Nam lutũ & creta, neq; humor
eſt neq; terra, ſed vtrunq; ſpecie ſua & diuerſa coaluit.
Non igitur quod factum eſt, puta intritum, aut amphora,

dixeris alterari, quia antequam fierent, neq; intritū hoc, aut amphora illud fuit.

SEd neq; corporis quidem atq; animi habitus, quales ſunt ſanitas, morbi, virtutes & vitia, poſſunt eſſe alterationes, neq; circa illos alteratio vlla verſari in anima, aut inanimalium corpore. Virtutes ſiquidem perfectiones quædam ſunt: quapropter quodq; tunc maximę ſecundum naturam eſt, quum propriam virtutem obtinuit. Vitia contra corruptelæ quædam & labes. Quemadmodum itaq; id quod perficitur non alteratur, (abſurdum eſt enim domum, quæ integitur dicere alterari potius q̃ integi, & culmen accipere) eodem pacto de virtutibus animi & corporis ſentiendum. Pręterea virtus omnis, & vitium in mediocritate & exceſſu cōſiſtūt. Mediocritas & exceſſus in genere relationis habentur. In genere relationis probatum eſt quinto libro, nō poſſe cadere alterationem.

Dubitauerit quiſpiam fortaſsis (ait hic Simpl.) qui fieri poſsit ut uitium & uirtus, animæ dicantur generatio aut interitus: ſiquidē eadem permanens anima humana, nunc uirtute exornatur, nunc uitiis inficitur. Præterea etiam quonam pacto uirtutis adeptio cōparatur domui quæ integitur: nulla.n. uidetur inter hæc ſimilitudo, utpote quia tectum paries'ue nequaquam ſint domus habitus, ſed eius partes: nam ſi uirtus pars animæ eſſet, utiq; interiret anima recedente uirtute. Qui deinde reſpondens ait Ariſt. fuiſſe ea ratione adductum ut hæc diceret, quia conſiderabat id propriæ ſecundum naturam ſe habere, quod propriam eſt perfectionem adeptum propriamq; uirtutem, ita ut poſsit actiones perfectas gerere quæ ei ſecundum naturam conueniunt. Quemadmodum igitur ſi corpus ægrum ſit, perfectum nequaquam eſt, ob id quia proprio munere fungi non poteſt, nec actus qui ſecundum naturam ei competunt edere, & ſi membrum nullum nullaq; pars corporea ei deſit: nam & cadauera eis non carent, quæ tamen ſecundum naturam eſſe nullus dixerit: non eſt ergo multum cadaueri diſsimile corpus huiuſmodi. Eodem etiam modo anima rationalis ea uirtute denudata quæ natura conuenit, quæq; proprio & conuenienti officio fungi non poteſt, anima proprie non eſt, nec ea uita rationalis merito poteſt appellari, ſed ueluti cadaueri ſimilis iam facta eſt. Tanquam pars igitur et ea quidem potiſsima eſt habenda uniuerſæ uniuſcuiusque ſubſtantiæ uirtus illa, quæ ei ſecundum naturam competit, ſine qua ueluti cadauer relinquetur, neq; tale amplius poteſt proprie appellari niſi æquiuoce: Quod eo poteſt colligi argumento, quia non poteſt eos actus edere qui ei ſpeciei conueniunt. Recte igitur perfectionem quæ habitum et uirtutem conſequitur partibus ſubſtantiæ comparauit, utpote quæ potiſsima ſit pars, neq; accidens proprie poſsit uirtus appellari, quod ipſa abſente ſubiectum intereat.

8 SEd & partis intellectualis habitus, & adeptiones habituum, non ſolum non ſunt alterationes, verū neq; omnino quidem cenſeri generationes poſſunt. Nam ſcientiæ de vniuerſalibus conſtant, vniuerſalia ex particularibus colliguntur. Item, neq; is actus qui ad intellectū pertinet, generatione vlla alteratione'ue prouenit, quippe quæ omnia temporali perfunctione non parantur, neq; perficitur eorum eſſentia tempore: quãuiſq; extāte fluenteq; tempore, & intelligamus & contemplemur, non tamen propterea intelligimus, aut contemplamur in tempore. exempli gratia: Quãuis tempore exiſtente tangamus, non tamen ideo valet, vt tangere etiam videamur in tempore. Hoc autem inde liquet, quia quum ſingulis partibus momentiſq; temporis tangant ea, quæ tangunt, videtur ad procreandum tactum non eſſe neceſſarium tempus. Idem in inictationibus dixeris. Ea vero ad quorum procreationem non exigitur tempus, quo de potentia conferantur ad actum, neceſſe eſt ſubito momentoq; procreari.

NEc motus autem omnis, omni proportione re- 10
ſpondet, neq; communis omnibus omnis menſura eſt. Quæ enim poteſt inter alterationem & delationem haberi cognatio? quando inter rectum quoq; atq; orbicularem motum ſimilitudo non cadit, quia loca cōferri non poſſunt orbis & lineæ ratione ea, q̃ neutrum maius minus'ue altero eſt. Sed neq; velocitas motuum, aut tarditas in collationem mutuam veniunt, ſicut neque ſtylus vino acutior poteſt intelligi, neq; enſis chorda poſtrema. Verum dicet quiſpiam communem omnium motuum menſuram ſine dubio videri tempus eſſe, mouendi, nandi, volandi, rependi, gradiendi, creſcendi, decreſcendi, & cęterarum corporis functionum. Nam eodem tempore hic loco demigrat, ille febricitat, hic indoleſcit, ille minuitur. Sed non propterea generalem cōſtitui aliquem motum oportet, in quo tanquam in genere cæteros contineri & cohiberi dicamus. Sola porro ea, quæ genere & natura conueniunt, committi viciſsim & in comparationem vocari ſolent: in quo illud plane reſcitu dignum eſt, quædam eſſe homonyma .i. eiuſdem nominis diſſentientia genere, quibus commune aliquid habeatur: quædam quibus nihil ſit commune. Item alia eſſe remota, alia proxima.

QVoniam vero mouens omne aliquantum ſpatiū, 11
aliquanto tempore, aliquanta vi mouet, quærit, vtrum quemadmodū maior & multiplicata vis, multiplicatum pondus mouet, ita & pars potentiæ parrem ponderis moueat. Veluti vtrum ſi columnam quinquagita homines mouerint, quinquageſimam columnaris ponderis partem per ſe vnus de quinquaginta mouere poſsit. Et vtrum, ſi vnius diei ſpatio ſtadium vnum claſſem quinquaginta homines remulco traxerint, dimidiū claſsis eodē tempore duo ſtadia trahere & mouere totidem homines poſsint, ſed viginti quinque, ſtadium dūtaxat vnum. Et vtrum quemadmodum ſtadium totum quinquaginta valent, ita vnus de quinquaginta quinquageſimam partem ſtadii eodem tēpore mouere columnam poſsit. Certe horum quædam ſequuntur, propor- 12
tionemq; & reſponſum ſine vlla dubitatione agnoſcunt, quædam contumaciter & incohibiliter diſſonant, nec ratione vllā conueniunt, cuiuſmodi poſtrema quæſtio eſt. Nam ſi ratio illa congrueret, eueniret debiliſsimum & imbecilliſsimum idem pondus impellere, quod robuſtiſſimus & valentiſsimus poteſt tantum, non tam diu, neq; tam cito: hoc autem ſupra captum eſt hominis. Vt enim ea differentia ſit, q̃ alter facile, alter ægerrime moueat, omnino poſtrema dementia eſt putare imbecillimum & gracillimum hominem mouere pondus, quodcunq; fortiſsimus & lacertoſiſsimus agitet, & nauigium & centenariam molem. At oportet quidem omne quod poteſt mouere, per certum aliquem exceſſum potentię moueat. Eſt vero quædam in aliquibus mouentibus potentia vſq; adeo exilis & tenuis, vt nedum rei mobilis potentiam ſuperet, ſed contra quoque longiſsime ſuperetur, ita vt non poſsit vlla comparatio cadere. Habetur & potentia alia, quæ vix vincitur, ſed tamen vincitur, imparq; eſt: alia quæ par: alia quæ iā ſuperior ſit: propterea vnius hominis potentia procul eſt, vt poſsit (verbi gratia) lapidem mouere. Decem adhuc impotens numerus. Triginta neq; vincunt, neq; vincuntur, ſed vnius acceſſu dat manus, quod reſiſtebat & ſequitur. Atq; hoc nō vnus facit, ſed illa integritas atq; vniuerſitas omnium. Nam & ad æquilibrum vnus calculus ſuper pondio additus, deſcendere alteram lancem cogit atq; procūbere. Semper vero id propius eſt vt moueat quod plus eſt, q̃ id quod eſt minus: quemadmodum in magnitudinibus ea pro-

pior tripedali eſt, quæ pede tantũ deficitur, ꝙ ea quæ ſexquipede aut cubito. Propior etiamnum illa, quæ tãtum duobus digitis vno'ue vincitur: nondum tamen ſarcias tripedem, niſi digitus alter acceſſerit. Cauſa vero eſt nõ vltimus qui ſuperuenit digitus, ſed quicquid ante cõgeſtum collectumq́; ex adiectiunculis omnibus eſt. Cæ-
13 terum in iis, quorum certa determinataq́; quantitas eſt, facile tum contemplari ſenſu, tum ratione conſequi poſſis, quidnam illud ſit, quod poſtremo appoſitum tripidẽ ſolidet. In naui vero quæ trahatur remulco, & in ſtatera difficile eſt reddere, quando tanta vis, aut potentia coaluerit, vt primum agitari permoueriq; poſsint. Iam hoc loco ſe oggerit, caputq́; exerit acerualis illa præſtigia, quam ſoritem appellitant: qualis ex acceſſu terũtii in cumulo diuitiarum, & in aſsignatione caluitii ſolet afferri. Non eſt igitur mirum, ſi vnus mouere nihil poteſt, ſolus comitatu aliorum poteſt. Nam ſi vnus in theatro, quáuis exerta & cõtenta voce inclamitet, ſolus opinor exaudiri non poſſet, vtiq; cum multis raui coniuncta, poſſet. Id enim quo cunctim ex omnibus reponitur, pluſculũ diuerſumq́; ab eo eſt, quod diſcretim a ſingulis prouenit. Quãuisq; vnum ſit, quod ex omnibus & quod ex ſingulis conflat: ſemper tamen vis in vnum collata aſtrictaq; animoſior & firmior eſt, ꝙ diffluens diſſociataq; partibus. Quandoquidem aliquantũ cibi vicibus ingeſti ad valetudinem facit, multa tantundem ſimul deuorata iam & nocent, & ægritudinem pariunt. Proinde ad argumentum Zenonis de occaſione hac calumniã ſarciẽs, facilis & abſoluta reſponſio eſt. Nec enim ſequitur, ſi modius milii totus refuſus murmur & ſtrepitum ciet, ſingula quoq; ſemina poſſe granatim ſuam murmuris particulam ciere. Neq; ſi lapidem multa ſtillicidia incauant, neceſſe eſt ſingulis ſtillicidiis ſeparatim ſua ramẽta reſpondeant. Nec enim ſemper ad diſcretionem potentiarum ſubiectæ magnitudines diſſecantur, ſed nonnullæ quoq; potentiæ ſunt, quæ illas quaſi tranſcurſu prætereant, non diuidendo ſecando'ue, ſed ita afficiendo & præparando, vt ſecari & diuidi aliquando poſsint. Sed 14
de his ſatis hoc loco. Nam ſeorſum illud exploratu digniſsimum eſt, vtrum vniuerſi iunctim poſsint in eundẽ numerum ponderis, qui ratione de ſingulis ex punctã & ſubducta colligitur: hoc eſt, vtrum ſi ſinguli in pondus librale ſufficiunt, centum vtiq; homines centum librale, an hoc etiam amplius moueant. Nam minus hercules non eſt putandum, ſed vt dixi etiam amplius & grauius, quãdo comitatus ille laboris vnius & operæ animantiores & vegetiores in quodq́; munus reddit. Quod vel in equis currulibus apertiſsime cernitur, in iis ſimul paulo incaluit, æmulatio, flagrantia quædam maior, & ſtudium fere impenſius certandi & vincendi cognoſcitur. Econtrario non ſine ratione eſt, vt diſtributum in ſingulos põdus a ſingulis ſortito, moueri non poſsit. Atq; hoc forte neceſſarium fuerit vtique, ſi idem verum eſt in ſparſis & diſsitis partem illam virium deperire & obſoleſcere, quã coalitus & contentio faceret. Atq; hæc ex parte magna videri ſimile poteſt ei, quod iis accidit, qui in Geometria numeris ludunt. Vt enim ibi quod dũtaxat duplum eſt, interim quadruplum valet, ita hic rerum vires ſocietate multiplicantur & coetu.

Refert etiam perplurimum in motu, quali quicq; ſit forma quod mouetur. Habet enim plerunque cauſam hanc figura, vt res modo ægre, modo facile moueantur. Nam ſphęricum corpus, etiam ſi id a quo pellitur, vim debilem afferat: tamen ſuapte ſponte defertur opportunitate & procuratione figuræ, cuius procliuitas quaſi via progreditur, & regit ad motũ. Ita id quidem facilius contingit moueri, ꝙ cętera. Hęc omnia ſeorſum peculiares quoſdam, atq; adeo indifficiles tractatus habent.

Finis Libri Septmi.

THEMISTII PHYSICES, LIBER OCTAVVS, HERMOLAO BARBARO INTERPRETE.

1 AB iis conſequens ea quęſtio eſt, factus ne ſit aliquando motus, ita vt cœperit eſſe quũ antea nõ fuiſſet, proindeq́; & cõſumari ac deſinere debeat, ita vt nihil moueatur vltra: an neque factus ſit vnquam, neque conſumari vnquam poſsit, ſed & fuerit ſemper, & ſemper ſit futurus, nullo neq; ſine obſtrictus, neq; addictus exordio, ſed ambifariam ante retroq́; ęuiternus, immortalis, immenſus, ᵃ qui pro vita ſit rebus omnibus natura conſtitutis & factis. Equidem motum eſſe fatentur omnes, qui de natura agunt, quiq; de ortu rerum & interitu cõmentantur: perpetuum vero ac ſempiternum eſſe aliqui diffitentur. Atq; ii quidem qui innumerabiles mundos haberi conſtituunt, quorum alii aſsidue oriantur, alii occidant, quia videbant genituras illas, & obitus ſempiternos ſine motu eſſe non poſſe, motum quoq; arbitrabantur eſſe perpetuum. Idem ſentiunt & ii, qui vnum æternumq́; poſuere mũdũ. Qui vero vnum quidem eſſe, ſed non æternum concedunt, motum quoq; genitũ aliquando vel fateri coguntur. Duo autem genera eorum ferun- 2
tur, qui negant mundum eſſe perpetuũ, neq; præter hos eſt alius modus. Porro quidam fuere, qui vt Anaxagoras dicerent, cum omnia aliquando ſimul eſſent mixta, confuſaq́; tempore infinito, admoliri manus cœpiſſe mẽtem, adornaſſeq́; mundum & motũ. Quidã qui, vt Empedocles, longis interuallis moueri p vices, & quieſcere omnia crederent: moueri tunc, quum concordia aut diſcordia hæc cogeret, illa diſtraheret: quieſceret temporibus mediis. Quamobrem ex Anaxagoræ ſententia motus ſemel initus, quemadmodum & mundus, ſemper duraturus videtur. At ſecundum Empedoclẽ alternat vicibus interpollatq́; aliquando vt ſit, aliquando vti non ſit.

ᵃ Qui pro uita ſit rebus omnibus &c. ob id dictum eſt (ait Simplic.) quia ea proprie uiuere dicimus, quæ interne a ſeipſis mouentur. Vnde cum ea omnia quæ natura ſunt conſtituta in ſeipſis naturam habeant, quæ motus principium eſt, ea etiam uiuere merito poterit quiſpiam dicere ea ratione, qua internam promptitudinẽ ad motum habent: Vel uita etiam proprie ſecundum motum eſt

*promptitudo ipſa ad motum, ut in hoc octauo notatu clarum fiet.
Alexan. autem dictum putat hoc, ut inde oſtendatur immortalem
eſſe motum atq; inexhauſtum. Nam ſi eo pacto rerum naturaliũ
comparatione motus ſe habet, quo uita animatorum: ſicuti ſine ui-
ta animata nequaquam poſſunt eſſe, ita neq; poterunt abſq; motu
eſſe naturalia: ſi itaq; æterna ſint naturalia, quatenus naturalia
ſunt, utpote quæ nunquam inceperint nunquam etiam in non ens
ſint abitura, cum ſemper unius rei naturalis interitus ſit in aliam
mutatio, corrupta nanq; aqua aer fit: erit igitur et motus æternus
quo naturalia ſunt. At Ariſt. (ait idem ſimpli.) non ex rerum na-
turalium æternitate motus æternitatem monſtrat, neque enim hu-
cuſq; comprobatum eſt naturalia perpetua eſſe: uerum ex ipſa na-
turali motus definitione motum naturalem eſſe æternum mõſtrat:
& ex hoc deinde corpus naturale.*

3 HVius veritas arbitranda nobis cõquirendaq́; eſt,
vtpote quæ non vtilis modo ad explorationem
& cognitionem naturę ſit futura, ſed ad eam quoq; par-
tem philoſophiæ, quæ de primo exordio, & cauſa rerũ
4 ſuprema ac principe ſatagit. Cæterum commodiſsime
initium ab iis cœpero, quæ nobis ſuperius edocta demõ-
ſtrataq; ſunt. Motus eſt rei mobilis in eo quod mobilis,
ceſſans & inchoata perfectio. Neceſſe a eſt ergo, ſi quan-
do aliquis inceptus eſt motus, quum ante non eſſet, præ-
ceſsiſſe res aliquas, q̃ motum illum poſſent accipere. Nã
hoc vel ſine definitione motus neceſſarium comproba-
tur hoc modo: Si futura ſit alteratio, nõne oportet ante-
greſſum id eſſe, quod poſsit hoc pati? ſi delatio, id quod
poſsit agitatũ hunc ferre: ſi deuſtio, id quod corripi poſ-
ſit incendio, præterq́; & id, quod hanc vim poſsit afferre.
5 Quæ quum ita ſint. i. quum neceſſarium videatur eſſe, vt
res quæ debent moueri habeãtur antequam motum ac-
cipiant, interrogandi ſunt mihi de rebus ii, qui natiuũ eſſe
motum & exordium habuiſſe temporis opinantur: Quũ
enim per ſe non ſubſiſtat motus, ſed connectatur atque
inſit in rebus, ſtatim ſe illuc cogitatio refert, vt quærat,
vtrum res illæ infinitum tempus anteceſſerunt motum,
ſempiterneq́; fuerint, an ipſæ quoq; aliquando ſint geni-
6 tæ. Quòd ſi aliquando ſunt genitæ, quum antequam gi-
gnerentur non eſſent, neceſſario aliquis motus periit, cu-
ius procuratione prodirent ac promerentur in lucem.
Neq; nunc id contendo, vt ortus iſte ſit motus, ſed vt res
illas per motum ortas & natas eſſe cõcedant. Eo euenit,
vt motu quem primum ipſi conſtituunt, alium exhiberi
priorem oporteat. Nec enim inſtitui motus poteſt, niſi
pręſto ſit res, quæ motum capere & gerere debeat. Por-
ro vt res quæ motũ capiat procreetur, neceſſe eſt priorẽ
alium motum conſtituere, qua quidem ratione nullum
exordium motus tenebitur, quia ſemper eum quem pri-
mum putaueris, alius antecedet. Sed concedant hæc for-
taſſe, illi tamen capere ſe mutationem illam priorem at-
que ortum dicant, qua res naſci & gigni videntur, anteq̃
motum accipiant. Cæterum hæc ſolutio non tollit, ſed
differt incommodum. Nam ſi definitionis eius memini-
mus, quæ conceditur eſſe motus, confeſſumq́; illud iam
eſt, oportere prius adſtitui res, quę debent moueri, q̃ mo-
tus agatur, quum ea quæ per motum generari contingit,
neceſſe ſit motu in generatione participent, ſemper lice-
bit quocunq; motu priorem motum extrahere, per quẽ
res illæ ad generationem veniſſe dicantur. Quum enim
de nihilo nihil fiat, ſed de eo, quod partim ſit, partim nõ
ſit, prorſus neceſſarium eſt ante fuiſſe aliquid, quod par-
tum illum conuerſionemq́; ſuſtineret. Ita rurſus eadem
inquiſitio reuertetur, percunctabimurq́; id, quod præceſ-
ſiſſe ſumitur, perpetuũ ac ſempiternum, an natum ali-
quando & procreatum intelligant. Nam ſi procreatum,
admoueri ſibi eoſdẽ aculeos ſentient, quibus paulo ante
perurgebantur. Alioquin iis, qui mundũ conſtitui, exæ-
dificariq́; faciunt, proindeq́; primordium aliquod mo-
tus inueniunt, vnum modo ſuffugium tuẽdi ſe ab iis an-
guſtiis relictum eſt, ſi de nihilo creata eſſe omnia, initio
fateantur. Sed alteram partẽ diſiuncti defendas, duaſq́; 7
non progenitas illas vnquam, ſed ſempiternis ſeculorũ
ætatibus præceſsiſſe, motum vtiq; aliquãdo progenitum
& inchoatum fuiſſe, Sed ſtatim ipſo in limine occurrenti
temere, id a nulla ratione dictum videtur. Nã ab iis quo-
rum id placitum eſt, primum id ſciſcitor, cur res moueri
tam repente? cur nunc potiſsimum cœperint: cum innu-
merabilia ſecula tanto præſertim torpore conſederint?
Sed & ſequentia quoque, ſi intraueris aut pedem contu-
leris, abſurdiora obtuſioraq; videbuntur. Nam ſi cũ hæc 8
mouere, illa moueri poſſent, vtraq; tamẽ hæc ab agẽdo,
illa a patiendo quieſcerent, nunc vero mutata ratione, &
hęc mouere, & illa moueri cœperunt, neceſſariũ eſt, cau-
ſa aliqua mutationis extiterit, propter quam illi ædifica-
tores atq; opifices mundi mouere occœperint, quũ ante
non mouerint: quod tamen mouere potuerint. Neque
enim fieri ſine cauſa poteſt, vt ea quæ & prius, & nunc
eadem ſunt, nunc demum agant, ante non egerint. Sed
totum id tribuendum rationi eſt, aut ꝙ inter ſe longiori-
bus interuallis diſparata erant, q̃ vt agitatrix vis pertinere
ad res tam remotas ac deſitas poſſet, nunc collecta addu-
ctaq́; proximant: aut intermedium aliquid habebatur,
quod obuiaret & prohiberet, quodq́; modo impulſum 9
ſublatumq́; ſit. Quodcunq; horum attigeris, vlcus eſt:
quia vtcunq; dixeris, motus alius ſemper inuehitur, qui
primo illo ſit prior. Nam ſi res ſemper fuerunt, nec ta-
men mouentes ſemper, neque ſemper motæ, ſed in prę-
ſenti & mouere & moueri cœperũt: manifeſtum eſt eas
non eodem habitu aut diſpoſitione fuiſſe, qua nunc ſunt:
quum nonnullę mouent, nonnullæ mouentur, ſed aut
mota & mouentia demutarunt, aut tantum hæc, aut tan-
tum illa. Si itaq; priore aliquo motu ſemper eſt opus, vt
primus incipiat, qui dixerit res non natas ſed ſempiter-
nas fuiſſe, eaſdem plagas accipiet, quas qui natas aliquã-
do & progenitas ſentiũt. Si quis vero pergat, contẽdatq́;
motum illum poſſe principem ſtatui, per quem rebus
mouentibus præparatio, atq; habitus contingit, ſecũdum
quem mouere cœperunt, nihil tamen ſerio communiet.
Nam rurſum mutationis huius cauſam requirimus, neq;
poterit hiſcere, niſi nobis motum aliũ priorem vel in-
gratis comprobet.

*a Ioan. Grammaticus (ſicuti teſtis eſt Simplic.) primam hanc
demonſtrationem, quæ peripatetici comprobant motum eſſe ſempi-
ternum, nixus eſt infringere, & duobus potiſsimum argumentis
innititur, quibus conatur diruere id fundamentum, ſcilicet ſemper
neceſſe eſſe ut motum res ipſa mobilis tempore præcedat. Primo qui-
dem quia id ueluti ex motus definitione ſequens Ariſto. accipit:
Quòd ſi res ſe ita habeat, neceſſe id eſſe uerum in quolibet motu,
cum definitio cuicunque conueniat quod definitæ rei ambitu con-
tinetur. Sed ſi hoc conceſſerimus, neceſſe etiam fuerit fateri cœlum
tempore præceſsiſſe cœleſtem motum: quo dato concludetur deinde
motum cœli incepiſſe quandoq;. Secundo etiam falſum fundamen-
tum id eſſe cõtendit, nõ ſolum in motu cœli, ſed in his etiã inferiori-
bus: nam ignis ſimul atque genitus eſt, ſi extra ſuam regionẽ fue-
rit, ſtatim ſurſum fertur. Non ergo tempore res quæ moueri poteſt
motum præcedit. Quòd ſi quis contenderit omnino eam præcedere
ea ratione, qua tempore lignum præcedit, quod quidem potentia
ignis eſt, (præcedit dico motum ignis) reiicit hoc multis argumen-
tis. Primo quia in ligno non reperitur ea potentia, cuius eſt actus
motus quo ſurſum fertur ignis: quia mutatio qua lignũ in ignem
uertitur generatio eſt non motus. Deinde res quæ mouentur unaq-
quaq; ſpecie motus, permanentes in propria earum ſubſtantia, non*

autem

autem corrupte mouẽtur: lignũ uero ignẽ permanẽs nequaquã facultatẽ habet ut ſurſum feratur, niſi uideẽter: ſed oportet ut corrũpatur & in ignẽ uertatur. Eas tamẽ ſalebras diluit Simpl. hoc modo. Cõcedit.n. primo motus definitionẽ omnibus conuenire. uerũ etiã eſſe fundamẽtũ id. Sẽper mobile tẽpore motũ præcedere. Verum hoc in motibus terminatis, quæ principio.ſ. & fine cõtinẽtur: adeo præcedit ut uerũ ſit quandoq; mobile ſubiectũ fuiſſe, quãdo tamẽ non mouebatur. In his uero quæ perpetuo motu aguntur, ſemper quidẽ eorũ motus eſt, non tamen ſemper idẽ penitus, ſed cõtinue alius & alius eſt motus quo mouẽtur. & quẽcũq; motum ſemper præcedit quod potẽtia eſt, utputa ſol cũ in ariete mouetur, potẽtiã retinet ut poſt arietẽ taurũ percurrat. Vnde cum arietẽ permeat potẽtiãq; habet ut ad taurũ tranſeat, manifeſtũ eſt quod tẽpore prius eſt quãm ſit motus is quo taurũ adit. Secũdã uero Ioã. Grãma. rõnẽ ſoluit hoc pacto: Duplex eſt, ait ipſe, id quod dicimus poſſe moueri. nã et id poſſe moueri dicimus quod perfectam habet facultatẽ potentiã ue, quæ.ſ. una cum ipſo actu permanere põt: & hac ratione ignẽ poſſe ſurſum ferri dicimus, aquã uero deorſum. Idẽ præterea moueri poſſe dicimus quod potentia mobile eſt, quod.ſ. nondum eam habet potentiam quæ actui ſit iuncta, eius tamen naturæ eſt, ut eam poſſit adipiſci Ariſ. itaq; cũ protulit, oportere ut id quod moueri poteſt motum præcedat, intellexit hoc modo quo ſecundo loco expoſuimus. Ignis autẽ cum ſurſum moueri poſſe dicimus, intelligimus primo modo. Vnde alio modo ignis moueri ſurſum poteſt alio lignũ. ignis nanq; ratione eius potentiæ quæ ultima eſt, & actu etiam ſeruat, lignum potentia remota ratione qua in ignem uerſum aſcendere poteſt.

10 SEd quid hæc perſequor, quũ illi ſeipſos ita reuincãt atq; coarguãt, vt nedũ incõſtãna, ſed etiã pugnãtiſſima dicere videãtur? Nã qui [a] dicũt aliqñ nõ fuiſſe motũ, dicũt fuiſſe tẽpus, quum motus ante nõ eſſet: (Nihil.n. ſignificare aliud videtur verba illa, aliqñ, & anteq̃ tempus) ſed tẽpus citra motũ eſſe nõ poteſt, quẽadmodũ ſuperioribus libris eſt mõſtratũ. Qui itaq; aliquod fuiſſe tẽpus dicũt, quo nullus motus eſſet, nihil aliud præ ſe ferunt, q̃ tunc motũ fuiſſe, quũ motus non erat. Quod ſi quis etiã de genitura tẽporis nobiſcũ diſſentiat, putetq; factũ fuiſſe aliqñ tẽpus, quum ante non eſſet, quẽadmodum Plato in Timæo videtur ſentire, qui vna cũ cœlo genitũ eſſe tp̃s affirmat. Ad hoc refellẽdum ſatis eſt cõis philoſophorũ cõſenſus, qui perennitatem æternitatemq; cõſone tribuũt tẽpori. Democritus adeo cũ probaret non eſſe orta oĩa, quæ haberẽtur in mundo, pro argumẽto ſumit, ꝙ vna illa res maxime quæ tẽpus vocatur, exordio atq; origine careat. Sed ne multitudine ſola teſtiũ certari ac fidere vi-
11 deãtur, rationibus eſt agẽdum perſcrutandumq;, vtrum fieri potuerit aliqñ tẽpus, quum ante nõ eſſet. Et herc{u}les ſibi hærere non poſſunt, quibus id videtur: nã qñq;, olim, aliqñ, antea, nũc appellationes & noĩa tẽporis ſunt. Et vt [b] cætera præterea, quis nõ intelligit momẽtum & tẽpus ita eẽ viciſſim cõſentanea atq; cõnexa, vt alterũ eẽ ſine vtroq; nõ poſſit? Momẽtum.n. interlimitiũ & cõfinium tẽporis eſt, quippe quod exitus præteriti ſit, & initium cõſequẽtis. Neq; tẽporis vlla pars accipi põt alia, q̃ momẽtũ. Si itaq; in omni generatione vſus momẽti eſt, ad mẽtionem illius admonitio vtriuſq; tẽporis corrogabitur. Quapropter ſi nũc cœpit eſſe tẽpus, etiã prius fuit tẽpus, quia hoc momẽtum, quod huius principiũ eſt, finis erat alterius. Quod ſi hæc eſſe nõ poſſunt, æternũ tp̃s ſit oportet: & ſi æternum eſt tempus, æternus erit & motus, quando oſtenſum eſt ſine motu temporis intellectum haberi, aut conſtare non poſſe.

[a] Nihilo etiam minus Ioan. Grammaticus has duas rationes infringere conatus eſt: ad primam nanq; quæ ex tẽporis perpetuitate motus perpetuitatem probat, ait ipſe. Quod & ſi ea nomina uideãtur ex ui proprii ſignificati tempus, importare, non tamen quando illis utimur in explicanda earum rerum natura et conditione, quæ extra tempus ſunt, et a temporis menſu ſeparata, ſtatim etiam ea tempori eſſe obnoxia concludendum. quia hoc non ex earum rerum conditione conſequitur, ſed modum ſolum quo nos eas res cognoſcimus. Nam quẽadmodum deus ipſe ea etiam quæ temporis curriculo ſubiacent abſq; tempore cognoſcit, ita nos uice uerſa quæ extra tempus ſunt, non niſi temporaliter cognoſcimus: unde neq; intelligere neq; inueſtigare poſſumus ea quæ extra tempus ſunt, niſi nominibus utamur tẽpus ſignificantibus. non ob id tamen tempore ea terminari cenſendum. Cum igitur dicimus, aliquãdo non fuiſſe motum, aliquando non fuiſſe tempus non eſt intelligendum quod eo tempore motus uel tẽpus fuerit, ſed quod tempus uel motus non ſemper fuerit. [b] Ait præterea Ioan. Grãma. rationem eam quæ ex momento ducitur, quod quidẽ mediũ ſemper eſt præteriti futuriq; tẽporis, petere id quod quæritur. nam quæritur, nunquid tẽpus ſemper ſit. Ad quod comprobandum tãquam principium aſſumit, nunc ſeu momentum eſſe ſemper medium temporis. Hoc autẽ idẽ eſt ac ſi ſumeret tempus eſſe ſempiternum, ueluti ſi linea eſſet longiſſime protracta, ita ut eius extrema non poſſent conſpici, in quæſtionẽ ueniret deinde, an finita eſſet uel infinita. Et quis in huius rei inueſtigatione ueluti principium poneret punctum eius eſſe naturæ, ut mediũ ſit lineæ ſemper: ex hoc deinde concluderet eam eſſe infinitam eadem ratione qua peripatetici hoc in loco? Has tamẽ inſtantias quomodo refellat Simpl. non aſcribemus, quia longo nimis utitur ſermone.

IIſdem tantum in cõtrarium rationibus demõſtrãdũ eſt, incorruptũ, immortalẽq; motũ eẽ, nunq̃ interiturũ, nunq̃ caſurũ. Nã quẽadmodũ ii qui motum generari, & aliqñ cœpiſſe arbitrãtur, fateri cogũtur aliquẽ eſſe motũ primo motu priorẽ, ita ii qui motum aliqñ cõſummari & deſinere oportere putant, fateri cogẽtur aliquẽ eſſe motum citeriorẽ ultimo, & poſteriorẽ poſtremo. Nã corru- 12
pto, q̃ritur, aut res ſimul corrumpentur, aut manebũt. Si corrumpentur, nimirum quia nihil in nihilum reuertit, in aliqd ſe cõuerterẽt: ſed oẽm cõuerſionẽ mutationẽq; comitatur motus. Igitur poſt motum abolitum alius motus infert. Si manebũt, adhibebimus ea tormẽta, quæ ſupra cum de ortu & principio loqueremur, cur quum hęc moueri poſſint illa vim mouẽdi obtineãt, infinitum tẽpus ſtatura ſeſſuraq; ſint, & cur quum prius mouerẽt hæc, illa mouerẽtur, nunc neq; moueãt hęc, neq; illa moueantur? Illud ſane in explicatione naturæ maxime ob- 13
ſeruãdum cauẽdumq; eſt, ne quid ſine certa rõne ꝓbet, ne'ue id pro cauſa ſumatur, quod cauſa eſſe non poſſit. 14
Atq; hoc quidẽ præceptum oẽs ad vnum veteres cõtem pſerunt. Nã quum Empedocles vices illas mouẽdi quieſcẽdiq; ſtatuiſſet, motumq; ab amicitia & odio ꝓficiſci dixiſſet, quietẽ intermediis agi tẽporibus nullã cauſam, cur tã inſignis alternatio fieret, attulit. Sed neq; Anaxagoras 15
rõnẽ adhibuit, quãobrẽ veternoſa & ſedẽtaria illa mens, quæ innumerabilibus ſeculis obtorpuerat, atq; inſinuatis manibus ceſſauerat: tunc demum de repẽte diſcuſſis feriis miſcellã mouere agitareq; cœperit. Cur ad id tã ſero, cur nõ tẽporius, cur nõ lõge antea aggredi admoliriq; manus placuit. Atqui nihil eſt in vniuerſa natura, qđ aut rõne, aut ordine careat, alioquin natura cauſa eſt & ordinis & rerum ipſarum, quæ rõne cõſtãt & ordine. Qui vero tam immenſo ſpatio dicit quieuiſſe oĩa, quæ modo moueri cœpiſſent, ſiue infinitum exerceri tempus debent, ſiue rurſus ad ferias reuocari, qui tueri ordinem, aut rõnẽ poſſint, ignoro: quando præſertim differentia conſtitui, aut fingi nõ poteſt, cur motus nũc potiſſimũ, non antea cœperit. Si.n. vniformem & cõſentaneum eſſe naturę tenorem atq; habitum eſt neceſſe, neu ſit nũc hoc modo, alias aliter, ſed quemadmodum ſemper igni ad ſuperio-

ra cõſcenſus cũſtat, terræ ad inferiora deſcẽſus, ita & toti
naturę ſua cõcinnitas cõſtãs perpetuaq; habetur, aut acce
dendum eſt aut ſi deſcicẽdum eſt, cõminiſcẽda afferen-
daq; ratio cur ſequius ſtatuas. Quãdoquidẽ vel earum
rerum, quæ ſemper ſui pares ac ſimiles ęternæq; ſunt,
non omnes, cauſa & principio carent. Quãuis.n. triãgu-
lum duobus rectis æquales angulos ſemper obtineãt, ni-
hilominus habetur ratio quædam & cauſa, propter quã
illud in triãgulo ſit ſempiternum atq; perpetuũ. Cauſæ
vero perpetuis ſunt non omnes, ſed primariæ quædã ac
principes, quarumq; non ſit amplius aliqua cauſa. Iis igit
qui ad hãc formulã diſputauerint, cõtinuo dilucebit, non
relinqui tẽpus, ſi oblitteretur, aut nũ cõpareat motus.

16 NVnc ſoluenda & cõfutanda ſunt ea, quæ huic aſ-
ſertioni vidẽtur aduerſa. Nã dicat aliquis, ſi verũ
eſt, nullum perennare motum, ſimpliciter quoq; enun-
17 tiatum verum ſit, motum ſempiternum nõ eſſe. Omnis
autem mutatio terminata finitaq; eſt, quia omnis de cer
to exordio incertum exitum procedit: extrema quoq; il
larũ cõtraria habẽtur, ſemperq; diuerticulũ ab intẽtione
diſcordat. Omnino.n. nihil moueri poſſe in infinitũ ſci-
mus. Iã ſi cõſtat intuitu id, quod prius nunquam agitatũ
eſt, agitari tamen poſſe & motum incipere, quẽ neq; par
tes vnquam, neq; integritas pertulit, cur tam aliena, tam
de nihilo ſit opinio, quæ motũ mundi ad aliquam origi-
nem reuocat, quum poſsit idẽ in hoc vno intelligi, quod
in cæteris ſenſus agnoſcit? Mouẽtur in anima, ignis aer,
aqua, terra, & quæ ex iis mixta cõcretaq; ſunt: & aliquã
do inchoant motum, qui nunquã ante illis acciderit, ali-
quando repetũt eum, a quo inſecuta ſit quies. Mouentur
& animantes de quiete, & quidem altiſsima. Alioquin ad
ea quæ de inanimis dicta ſunt, facilius aliqs abſolutiusq;
reſpondeat, ꝙ agitatum illum accipere de foris videãtur
ab alio, quod & ipſum agitabatur, proindeq; non ſerio
admodum inducatur id, quod ratio laborabat. Ad ea ve-
ro quæ de animalibus afferuntur, haud facile inuẽtu eſt,
qua via ſit occurrendum. Mouentur.n. ea plerunq; ſua-
pte de omnimoda & maxima quietudine authore & im
pulſore nullo. Quo'd ſi motum animalia quem nulla res
prius, neq; intrinſecus, neq; extrinſecus attulit, auſpicari
tamẽ exordiriq; poſſunt, quid prohibet ne idem quoq;
natura vniuerſa poſſe dicatur? Si.n. id contẽplari in par-
18 uo mundo licet, cur non intelligere licet in magno? Sunt
igitur obiecta hęc a nobis, eodẽ ordine quo expoſuimus,
purganda. Si omnis motus de contrario ſoluit, & in con
trarium deſinit, neceſſe eſt omnem motum concludi &
terminari contrariis, ita vt nullus, iugis, cõtinuus, aut per-
pes eſſe poſsit, etiam ſi replicatione, regreſsioneq; in infi
nitum regatur, ꝙ genus idem & vnus motus cenſeri nõ
poteſt: ſicuti neq; chordæ vnus idemq; ſonus eſt, qui pri
mo ictu, & qui ſecũdo redditur, de quo latius & accura-
tius proceſſu docebimus. Sed quemadmodũ aliquãdo
dixi, ſi motus omnis cohiberetur cõtrariis, verũ eſſet nul
lũ, neq; ſempiternum poſſe, neq; cõtinuum motũ habe-
ri. Si vero eſt motus aliquis perpes & cõtinẽs, qui cõtra-
rietate nõ arceatur, nec ſe de cõtrario in cõtrarium dige-
rat, nõne clariſsime calũnia illius argumenti patuerit? Ac
19 ratio quidem de inanimalium motu, qui quũ prius non
eſſet, factus tamen recens dicatur, facillime reprehẽditur.
Nihil.n. in eo eſt, quod magnopere admirari debuerint,
quãdo res illæ quæ agitatorẽ extrariũ habẽt, præſente il-
lo moueri neceſſe eſt, abſcente quieſcere. Neq; ſequitur,
ſi hæc moueri incipiũt & rurſum quieſcũt, nullum adeo
motum eſſe perpetuũ. Quid.n. prohibet moueri aliqua
cõtinẽter & ſemper, atq; etiã particulariũ motuũ eſſe cau
ſas, i. vnde motus inanimis extrinſecus miniſtrẽtur? Pur-
ro quærere cur non ſemper moueãtur inanima, quãuis
mouẽtia in cõtinuo excitu agitatuq; ſint, ad præſentem
locũ non pertinet, in quo id modo agitur, ſit motus vllus
ſempiternus an ſecus. Illa vero quæſtio cũmodius tra-
ctari cũ alia põt, quæ ſciſcitaſ, cur cõpluſcula huiuſmodi
ſint, habeanturq; in natura, quæ interim ſtẽt, interim mo-
ueantur, ceu inde totius huius diſputationis cardo & de-
ciſio pẽdeat. Nã de aĩalibus itidẽ, quæ prorſus vidẽtur tũ 20
moueri, tũ quieſcere, & quũ mouẽtur, intra ſe motus il-
lius cãm deliteſcẽtẽ habere, eadẽ quæſtio ſolet cõſtitui.
Cæterũ [a] neq; hoc difficile ſoluitur, quamuis ea ratio ſi
qua pſuadere maxime videaſ, poſſe motũ omnẽ incipe-
re, qui ante nõ fuerit: Nunquam oĩno quieſcũt aĩalia, ſed
ſemper inſitis quibuſdã, atq; ingenitis motibus agitãtur:
neq; tñ illa cauſa quã intra ſe gerũt, oẽs agitatus præſtat,
ſed vnũ qui per locũ obitur. Extrinſecus porro pleriq;
motus afferũtur ab aere circũciſo, qui ambeſt: nã & cale-
fiũt, & frigeſcunt, & inalbeſcũt, & fuſcãtur, & tuẽtur, &
audiũt, cõcepto atq; hauſto extrinſecus motu. Nihil igit
obſtat, niſi fortaſſe neceſſe eſt corporibus ab operiente
nos aere multos motus accidere: quorũ [b] alii mẽtẽ exer-
cẽt, alii appetitũ ciẽt, alii vniuerſum aĩal agitãt, recalefa-
ctio bibẽdi deſideriũ cõmouet, deſideriũ aĩal ꝑducit ad
fontẽ. Iã ſomnus rationẽ hanc apertiſsime condocet. In
eo tametſi nulla pars corporis moueri videtur, multæ tñ
mutationes interius miniſtrãtur: fit cibi cõcoctio, fit ſuc
ci eius inter venas & viſcera diſpẽſatio, fit fluẽtorũ ad ex-
cremẽta & ſedimẽta collectio, ſpirãt, ſomniãt, variis viſis
animus modo in gaudia mittitur, modo terriculamentis
horreſcit. Partes quoq; ipſæ, atq; extimæ corporis margi
nes modo rigẽt & cõglaciant frigoribus, modo calore
diffunduntur atq; tabeſcũt, quorũ vtrũq; aer is facit, qui
circũſecus nobis obducitur. Tãdem emicãt experrecta,
& aliqua huiuſce generis cauſa, quæ aĩalia velicari & ex-
citare de quiete ſoleat. Sed de aĩaliũ & inaĩalium motu, &
de tota quæſtione hac facile quid ſit ſequẽdũ, videbimus,
ſi (quẽadmodũ paulo ante dixi) generalẽ cauſam illam
didicerimus, cur nonnullæ res ea natura ſint, vt aliquan-
do quieſcant, aliquando moueantur.

[a] Græce Ariſt. & Them. σύμφυτους aiunt, id quod, inſitis atq; ingẽnitis, latine expreſsit interpres. Simpl. autẽ dupliciter expoſuit: Vel.n. per inſitos motus eos intellexit, ait ipſe, qui naturaliter animali inſunt: uel fortaſſe inſitos eos motus appellauit, q̃ui ab his uirtutibus emanant, quæ a poſterioribus uocãtur miniſtrantes: quales ſunt quæ attrahit, quæ detinet, quæ alterat, et quæ excernit. Hæ.n. ſemper operãtur in corporibus rerũ animatarũ et potiſsimũ animaliũ. [b] Græce Them. ita loquitur τούτων δὲ εἰ μὲν τὴν διάνοιαν ἢ τὴν ὄρεξιν κινεῖ, ἐκεῖνα δὲ τὸ ὅλον ζῶον. hoc eſt, quorum alii mẽtem uel appetitum cient, qui deinde uniuerſum animal agitat.

Potius ad cõformitatẽ ſingulæ diceretur, cõſitis congenitis.

REpetendũ eſt itaq; altius, atq; hũc in modũ diuidẽ 21
da eſt rerũ natura. Neceſſe eſt aut oĩa quę ſunt, im
mobilia eſſe, aut oĩa moueri, aut aliqua ex iis mo-
ueri, aliqua nõ moueri. Quo'd ſi damus motũ & quietẽ,
rurſus hoc in tria mẽbra diſtiguamus. Neceſſe eſt.n. aut
alia ſemp moueri, & alia nunq̃ moueri: aut oia ſimul nũc
quieſcere, nũc moueri: aut quod eſt reliquũ, aliqua ſemp
moueri, aliqua ſemp qeſcere: aliqua nũc qeſcere, nũc mo
ueri. Dein ex iis quid magis verum ſit requiramus. Erit
hoc & finis & diſſolutio omnium difficultatũ quæ per-
tingere motum poſsint. Non eſſe omnia ĩmobilia aſpe 22
ctus ipſe teſtimonio eſt, cui quod accidit non agnoſcere
iniquum eſt: prætereq; deridiculum, vbi ſenſus fidem fa-
cit, rationem quærere. Quædam adeo imbecillitas animi
atq; retuſio eſt, non ſtatim perſpicere quid deſideret, qd
non deſideret rationem: habentur enim nonnulla quæ
certiora illuſtrioraq; ſunt, q̃ vt rationem vllam expoſtu-
lent

lent. Et prꝛterea non reuocant in dubium, qui naturalia
commentantur, vtrum immota ſint omnia, quemadmo-
23 dum initio operis diximus. Alterum *a* caput erat, vtrū
omnia moueantur ſemper. Quāquam autem nō moue-
ri omnia vſq; adeo manifeſtum eſt, vt nullius probatio-
nis indigeat, quia tamen noſtrꝛ diſciplinꝛ minus infeſta
aſſertio eſt quꝛ tollit quietem, quam ea quꝛ motum, nō
fuerit diſſentaneum ad id aliquam rationem adiungere.
Plane fuerunt nōnulli qui moueri ſemper omnia affir-
marent, ſed latere id ſenſum magna ex parte, nec cerni.
Contra hos, quāuis non diffiniant vtrum motu omnia
vno & continuo moueātur, & ſi vno, qualis nam ſit ille,
an omnibus ſimul motibus: non eſt tamen impendio dif
ficile diſputare. Nihil augeri & minui poteſt cōtinue, ita
vt auctio cohęreſcat minutioni, ſed ſemper inter auctio-
nem & diminutionem interſtitium motus ſit, & media
quies interiacet. Nam ſi motus auctionis & minutionis
vnus continenter eſſet, res quę augeſcerent in decremen
tum & minutionem, tendere ac pergere dicerentur. Sed
neq; motus ipſe auctionis perpetuus eſt, adeo vt ſi quis
cubitis duobus vigeſimo anno auctus ſit, non eſt neceſſe
partem illius cremēti aliq̄ ſingulꝛ horę attulerint. Alio-
quin verum ſit, quod & dicitur a nōnullis. Si quinq; mil-
lia guttꝛ lapidem inforant, ſuam conſtare ſingulis ſtilli-
cidiis ſcrobem in lapide. Et ſi caprificus parietem hꝛren
do, innaſcendoq; dehiſcere faciat fiſſura & diſcuſſura pal
mipede, ſuas ſingulis partibus temporis diſcuneaturꝛ il-
lius rimulas iam inde ab initio ortus congruere ſortito:
quorum vtrunq; falſiſsimum eſt. Nam quemadmodum
centeni nauim trahunt ſinguli, ſi ſeorſum incubuerint,
neq; mouere quidem loco poſſunt: ita tot aut tot guttꝛ
lapidem cauant, ſingulꝛ nihil communiunt. Non enim
ſi magnitudo diuidua eſt, quam multa ſtillicidia ſodiunt,
ex eo accipi poteſt ſingula partem magnitudinis illius
abſumere, ſed quo inde periit, communi opera omniū
periiſſe dicitur. Item quemadmodum nauis quꝛ a quin-
quaginta moueri non poterat, vnius adiecta corrogataq;
manu & mouetur & trahitur: & quemadmodum bilanx
libra, cuius examen decem hinc & hinc talenta ꝛquaue-
rant, addito denarii vnius pondnſculo, ſtatim laborat ac
deuergit altrinſecus: ita tot guttꝛ quꝛ nondum cōficere
aut exterere lapidem poterant, acceſsione vnius iam te-
rebrant excauantq;. Eorum argumēto manifeſtum eſt
earum rerum, quꝛ ſe minuunt, non particulam aliquam
identidem adimi, etiam ſi diuiſile ſit in infinitum quod
diminuitur, ſed aliquando exoleſcere eas, atque abire in
totum. Idem in alteratione probandum. Non enim ideo
diuidi alteratio, omnis in infinitum poteſt, quia res quꝛ
alteratur, diuidua in infinitum ſit, ſed interim eſt quum
momento tota exiguitur, vt quum quid concreſcit aut
conglaciat. Prorſus nulla poteſt continua infinitaq; eſſe,
quia omnis alteratio contrariis, ceu clauſulis quibuſdam
& euripis arcetur. Cꝛterum ꝛger qui in ſanitatem it, do-
nec ita mutat, videtur quidem alteraſcere: ſed poſteaq̄ cō
ualuit, apertiſsime ab eo motu quieſcit. Iam lapides, quis
ędepol videt, tāto prꝛſertim tempore, molliores durio-
24 res'ue factos, aut alio motu exercitos? Mirum hercules
eſſet montes in cœlum ſubrectos, ſaxa immenſꝛ vaſtꝛq;
magnitudinis, ignorantibus, nec aduertētibus nobis mo-
ueri. Prꝛterea ipſa tellus medietatem mundi obtinens,
quieſcere in īmo clariſsime intelligitur, ſicut & reliqua
in ſuis locis naturalia corpora. Alioquin ſi mouentur,
qualis obſecro motus is eſt? Num naturalis? Iam regio
illis conueniens & ſalutaris tenetur. Num prꝛter natu-
rā? at ſunt in propriis, ſuiſq; ſedibus. Hactenus confectū,
neq; moueri poſſe ſemper, neq; quieſcere omnia.

a Ob id, ait Simpl. qui aſſerit omnia ſemper moueri, minus eſt huic diſciplinꝛ infeſtus, quia & ſi natura tam motus quàm quie- tis ſit cauſa et principium, auferaturq; natura ex quietis etiā abla tione, attamē motus eſt naturꝛ propior magis et peculiarior quàm quies. Prꝛterea etiam, qui motū tollit, quietē etiam tollit. ea. n. quie- ſcūt quꝛ moueri etiā poſſunt: qui autē quietē tollit, is nō motū au- fert: quoniam in rerū etiam natura quadam reperiūtur quꝛ mo- uentur ſemper. Nihil autem eſt quod penitus ſit immobile. Et ea de cauſa minus eſt naturali moleſta ea aſſertio quꝛ motum tollit, quàm ea quꝛ quietem.

NEq; illud quoq; dicere poſſumus, hꝛc quꝛ mo-
uentur ſemper motum pati: illa quꝛ quieſcunt,
ſemper ſine motu eſſe, quū viſus doceat violentos quoſ-
dam & contra naturā motus haberi. Haberi itē auctionē
minutionemq;, quarū certus cōſtitutus eſt ambitus. Si-
mul. n. ad quēdam modū incrementa mēbrorum ſunt fa
cta, procūbit motus, quaſi iam creſcēdi ętas ac tēpus ex-
ceſſerit. Item neq; ſemper quieſcūt omnia, quꝛ quieſcūt.
Quicquid enim pręter ordinem naturꝛ ex propriis ob-
turbatur exagitaturq; locis, ſtatim deſinit quieſcere: in-
deq; vbi ante quieſcebat, demigrat. Sed neq; quod parit,
ſemper paritur, quia ſimulatq; partum eſt, deſinit pari.
Neq; quod occidit, ſemper occidit, quia finis aliquis tū
ortus, tum interitus eſt.

REliquum eſt nobis inquirere duo illa quꝛ reſtāt: 25
primum vtrum omnes res habeātur huiuſmodi,
vt interim agitentur, interim quieſcant. Alterum
an neceſſe ſit tria eſſe rerum genera: vnū earum quę poſ-
ſunt quieſcere & moueri, alterum earum quꝛ ſemper
quieſcunt, immo vero ſemper pigra immotaq; ſunt: ter-
tium earum quꝛ ſemper mouentur. Vtrum ſit horum
verius, videtur aliunde ordientibus cōmonſtrandum: ita
enim facilius fiet, intellectuq; capietur motum eē aliquē
ſempiternum. Ex iis omnibus quꝛ mouentur & mo- 26
uent, alia ex accidenti, alia partibus, alia per ſe moueri &
mouere dicuntur. Quod ſi memores ſumus eorum, quę
nobis prꝛmiſſa ſunt libro ab hinc quarto, ſcimus quid ſit
moueri per ſe, quid ex accidenti, quid partibus: ac ea qdē
quꝛ ex accidenti mouētur, prꝛtermittēda ſunt nobis, vt-
pote quę infinibilia interminataq; ſint, neq; in prꝛcepta
poſsint includi, aut diſtinctionē & artificē capete. Quꝛ
vero per ſe mouētur, quędam vi & pręter naturā, quędā
natura mouentur. Natura mouētur ea, quꝛ cauſam &
principium motus intra ſe poſsidēt, vt animalia, vt arbo-
res, & vt ex inanimis plurima quꝛ mouētur, ita vt ſunt
naturaliter inſtituta, deorſum grauia & terracea, ſurſum
a leui & ignea. Pręter naturam mouētur ea, quꝛ tum vi;
tum non ita vt ſunt naturaliter inſtituta, mouētur: & la-
pis ſurſum coniectus, ignis deorſum depulſus. Mouētur
etiam animalium corpora aliquādo prꝛter naturam, vt
ſaltādo: iis. n. quum grauia glebulētaq; ſint, ſaltus nō po-
teſt eſſe naturalis motus. Tametſi vero animalium cor-
pora ſaltādo contra naturam mouentur, ipſa tamē aīalia
non dicuntur moueri prꝛter naturā, quia eius quoque
motus principium intra ſe obtinēt. Corpora vero, quia
talis motus ſibi, neq; in eo ꝙ corpora, neq; in eo ꝙ gra-
uia, conuenit, contra naturā moueri probātur. Quꝛcūq; 27
itaq; cōtra naturā mouētur, nulla dubitatio eſt quin ab
aliquo extrinſecus moueantur, vtpote a quo de naturꝛ
ſuꝛ inſtituto cogantur decedere: nihil enim ſe contra
naturam moueret, niſi externa vis cogeret, & alienus
impulſus. De iis vero quꝛ naturaliter mouentur, ſolet
quꝛri moueantur hęc quoque ab aliquo. Plane quꝛ na
turaliter mouentur, propterea ita moueri videntur, quia
non ab alio, ſed a ſe mouentur: ac animalia quidem ſine
dubio ab aliquo moueri neceſſe eſt. Quāuis enim neque

ab alio, neq; extrinſecus moueãtur, diſcretio tamẽ quæ-
dam mouentis & moti ratione deprehenditur: neque in
hoc vis fuerit, moueanẽ ab aliquo animalia necne, quip-
pe ꝙ conſtet illa moueri ab anima. Sed de eo iam no-
ſtra quæſtio eſt, quonam pacto afferri ſeorſum poſsit in
animalibus id, quod mouet, & id quod mouetur. Atque
hæc quoque facile ſoluitur. Quemadmodum in naui, &
iis quę ingenii, non naturæ ſunt opera, ita in animalibus
partes quæ mouent ab iis quæ mouentur, diuiſæ abiun-
ctæq; ſunt, in hunc modum dici totum animal ipſum ſe
mouere, tametſi habeat intra ſe id quod mouet, diductũ
29 ab eo cui motus affertur. Erat altera quæſtionis pars, a
quo nam inanima moueantur, quum naturaliter mouẽ-
tur: quod quidem per difficiles explicatus habet, quia
neq; ab alio moueri videntur, neq; externum agitatorẽ
habere, quemadmodum ea quę præter naturam & vim
mouentur: neq; ab aliquo quod interius, vt cauſa & prin
cipium habeatur, quemadmodum animalia. Quid enim
afferri poſsit in illis quod mouet, diſtinctum ab eo quod
mouetur: aut quod agit diuerſum ab eo quod patitur?
nam hoc diſcrimẽ in animalibus reperitur, quippe quæ
30 ex anima formentur & corpore. Quæ duo capiũt exi-
ſtimationem mouentis & moti, quando præſertim nul-
lo genere diuiduntur inanima, ſed vno quaſi glutino cõ-
tinentur atq; concorporant. Si enim intra ſe authorem
motus ſui aliquem gererent, qualis in animalibus anima
eſt, ſi ſponte mouerentur, ſpõte etiam ſtarent, vt anima-
lia. Sed nec vnam viam ſemper agerent, immo diuerſas,
ſi ſpontaneo agitatu ferentur, vt animalia ambulant, illa
ſaltant, currunt, tripudiant, ſurſum, deorſum, progreſsim,
ceſsim, in latus incedunt. Inanimis vnus tantum motus
& ſimplex deputatus eſt, eoq́; videtur is ad certam & cõ
ſtitutam neceſsitatem naturæ referri. Quamobrẽ & hæc
quoq; ab aliquo quidem moueri neceſſe eſt, licet a quo
habeatur hoc, eſt incertum. Sed tamen quemadmodum
hoc quoq; accipiendum ſit, inſtruemus.

31 HOrum quæ mouent, alia ſecũdum ſuam naturam
mouent, alia contra ſuam naturam, vt quum cla-
ua ferrea lapidem mouet: nam neq; qua ferrea eſt, neque
qua grauis lapidem leuat, neq; motus huius cauſam in-
tra ſe poſsidet, ſed extrinſecus accipit, atq; imbibit vim
mouendi. Illa ſecundum naturam mouent, quę motus il
lius quem miniſtrant, principiũ intra ſe obtinent. Quic-
quid vero actu cauſa eſt, naturalem vim habet mouendi
ea quæ poteſtate ſunt talia, quale id actu eſt quod mo-
uet. Quod enim actu calet, ius habet in id quod potentia
calidum eſt. Num calidum actu quotiens calefacit id, mo
tu ciet interiore & ſuo. Et quemadmodum quod calet
cauſa mouens eſt eius quod poteſt calorem accipere, ita
quod poteſt calorem accipere: nam obnoxium atq; au-
diens eſt ei quod iam calet. Nam vt illud faciendi, ita hoc
patiendi principium intus agnoſcit. Cęterum ignis, &
ſimplicia corpora quum mouentur, ab alio moueri ma-
nifeſtum eſt: ſed vi, & contra naturam mouentur, quum
in alienos locos truduntur coguntur q́;: ſecundum natu-
ram, quum in proprios & ordinatos a natura feruntur.
Ea vero delatio, qua ſe res aliqua in ſedem ſuam cõfert,
nihil aliud eſt, niſi actus & conſumatio potẽtiæ eius, quã
antequam moueretur, habuerat. Actum porro ab eo ac-
cipit, quod cauſa efficiens eſt vt ſit talis, quæ vltra in eo
loco manere non poſsit, vnde excogitata eſt illud itaque
quod facit vt ſe in ignem aer conuertat, cauſam quoque
habet, vt agat eo modo quo ignis & quo leue. Agere au-
tem non poteſt vt ignis, niſi ſurſum feratur, quia actus
ignis eſt ſurſum ferri. Quicquid enim ab aliquo patitur
mouetur'ue, ſimul tale actu eſt, quale potentia erat, ſi-
mulq́; eum habitum recipit, quẽ recipere poterat: ſi ni-
hil obſtiterit, continuo aget pro natura & qualitate habi-
tus, quem recipit. Nam qui condiſcit, ſimul atq; condidi-
cit etiam contemplatur, modo nihil impediat, non volũ-
tas, non deſidia, non occupatio aliqua. Quemadmodum
itaq; is, qui diſcipulum commentationem aliquã inſtru-
xit, cauſa eſt cur is qui ita inſtructus eruditusq; eſt, ſpõte
ſe ad illam conſpectionem conſiderationemq; cõuertat
& conferat: ita res a quæ facit, vt quod graue erat, modo
ſit leue, cauſa eſt vt nunc ſurſum conuolet, quod deor-
ſum aliquando vergebat. Eſt autem aliter ignis, aliter li 32
gnum leue potentia. Lignum potentia leue eſt, nõ abſo-
luta ſed remota: quia .ſ. verti poteſt in ignem. Iam ignis
abſoluta & propinqua, quia .ſ. ſtatim poteſt ſurſum aſcẽ
dere Sicut aliter muſicus poteſtate eſt, qui diſciplinam
illam nondũ tenet, ſed poteſt ſi velit: aliter qui iam quidẽ
tenet, ſed ab vſu atq; opera procul eſt. Atq; hic medius
quidam eſt habitus inter actum & potẽtiam ſimplicem.
Sed & is qui habitum illum ſcientiæ poſsidet, medius eſt
inter eum, qui nondum poſsidet, & eum qui iam in actu
exercitioq́; eſt. Quicquid igitur de prima illa & longin-
qua potentia in actum transfertur, apertiſsime ab alio &
a cauſa extrinſecus accidente mutatur. Ignis enim nõ ipſe
a ſe, ſed ab alio paritur, ſimiliter nec aer, nec aqua, nec ter
ra. Quum vero iam perfecta & conſumata cõuerſio eſt,
iam factus ignis, iam receptus & hauſtus habitus, qui re-
cipi haurirq; poterat ab eo, qui omnia hæc præferebat,
& poſsidebat actu, quãquam tunc quoq; potentia leuis
eſt, nihilominus potentia hæc longe perfectior intelligiẽ
eſſe, ꝗ prima, vtpote quam ſi nihil impedierit extrarium,
ſtatim inſecuturus ſit actus. verbi gratia: Aer quoad dum
potentia illa tam remota leuis eſt, & quoad dum poteſt
in ignem conuerti, non cõdit, ſimul vero poteſtate pro-
xima factus eſt leuis. i. ſimul conuerſus in ignem eſt, ſi
nulla vis feratur, continuo ſubuolat. Quæcunq; igitur
cauſa eſt, vt prior & remota potentia in poſteriorem ſe
proximam conferat, cauſa etiam eſt vt actus & exercitiũ
cõſequatur. Quãobrem quoties dicimus ignem ſuſtulli,
aut terram decidere alieno actore, id ita accipi volumus,
vt quia ipſa ſe parere & procreare elementa nõ poſſunt,
primum ab alio facta intelligantur: deinde vt conſequẽs
fuerit ea niſu naturæ illius, in quam commeauiſſent, ſta-
tim moueri, niſi quid exterius præpediſſet.

*a Sed poterit quiſpiam forſitan dubitare (ait Simpl.) quomodo
dictum ſit ea quæ mouentur, locali motu a generãte moueri per ſe:
Quod enim generat ſubſtantiam, & formam facit, et generationis
cauſa eſt: aliud autem eſt tranſmutatio quæ in generatione fit, &
alia motus localis. Præterea quod ignem generat ſimul atq; eſt geni
tus, deſiſtit ab opere ampliuſq; non tangit quãdoq;: Quo pacto er-
go fieri poteſt ut ipſum per ſe moueat, aitq́;: Quod qui formam ge-
nerat, quodammodo etiam mouet id quod eo motu aptum eſt mo-
ueri: efficit enim actum & motũ illius forma una cum ipſa, ſicuti
qui amphoram facit, cauſa etiam eſt ut ea uinum contineat: non ta-
men qui formam facit et ea mediante motum, propriæ mouet for-
mam eo motu ueluti qui lapidem manu mouet. Nam mouetur eo
quandoq́; abſente eo qui generauit.*

QVi vero id quod reſiſtit & impedit, amouet, par- 33
tim agitat ipſe, partim non agitat. Nam qui demo-
litur columnam, & qui in aqua lapidem ab vtri-
bus ſeparat, primum columnam aut lapidem agitat, tum,
deinde ex accidenti parietem, atq; vtres mouet. Si itaque
omnia aut vi, aut natura mouentur, vtrunq; autem, & id
quod vi & id quod natura mouetur alicunde moueri
monſtratum eſt, nonne omnia ab alio moueri cõficitur?
Sed qui hærent cum his illa, quæ nobis olim dicta ſunt,

natu ralia,

naturalia corpora intra ſe habere principiũ quietis & motus? Certe *a* hærẽt,atq; ita intelligẽda ſunt,vt rem habere intra ſe principium motus, nihil aliud ſit, q̃ naturam habere audientem,idoneam,habilem, vt in id ſe vertat quo extrema vis imperat,& in quod poſtquam eſt verſa,tali ſe aut tali motu (niſi quod obſtet) exerceat. Quam itaq; quicquid mouetur ab aliquo moueatur,ex iis quæ diximus,indubitabili luce colligitur.

a Quærit hic Alexan. ſi id naturale eſt (ut Ariſt. ait) quod principium habet ut patiatur & moueatur, qui fieri poteſt ut corpus quod circulari motu agitatur, cœlum uidelicet, naturale ſit? ipſum enim eſt a paſſione liberũ. & multipliciter res pendet. Primo quod ea ratione, qua non eſt immobile corpus hoc, ſed ab alio in aliud mouetur, non eſt a poteſtate liberum: quatenus uero poteſtatis eſt particeps, eatenus etiam paſſibile eſt quodammodo: hac igitur ratione motus principium in ipſo etiam eſt, quod moueri poteſt. Vel rectius quidem, ait ipſe, dicendum eſt, non eo modo intelligendum diuino huic corpori motum ſecundum naturam ineſſe quo rebus inanimatis, ſed quo ea quæ ab anima mouentur: quæ quidem nõ ab extremo aliquo motore, ſed internæ cauſam habẽt motricem principiũq; motus actiuum: ſed ſi hæc uera ſint, ait deinde, cur non etiam principium habet quo poſſit ſtare? poſſit in contraria moueri? Reſpice primo in contraria moueri non poſſe, quia circulationi nihil cõtrarium eſt: non quieſcit autem tum ob id quia non mouetur ad id in quo, cum eo fuerit peruentum, ſit neceſſe ſtare: tum quia quiete non eget: quæcunq; enim mouentur et a ſeipſis ſtandi naturam habent, ea etiam poteſtatem habent ut ex ſeipſis quieſcant. Simpl. uero hanc reſponſionem poſtremam perpendens, ait hæc protuliſſe Alexandrum iuxta eam opinionem quam de anima cœli habuit in cõmentariis libri ſecundi de cœlo eandem ſcilicet eſſe in cœlo animam et naturam. ibi enim in hunc modum ſcriptum reliquit: Nos autem oſtendere nitimur non aliam quidem eſſe corporis diuini naturam, aliam uero animam, ſed ueluti grauitas terræ et leuitas ignis. et nõ multo etiam poſt ait: Namq; alia ab hac erit eius natura, anima. n. perfectior quædam natura eſt: unde rationi conſonum eſt corporis perfectioris perfectiorem eſſe naturam. Hæc autem omnia conformia ſunt opinioni eius de anima: credidit enim animam actum eſſe a corpore inſeparabilem, ueluti etiam natura eſt.

34 MOuentur vero omnia ab eo, quod mouet bifariam. Nam aut mouet tantum, non etiã mouetur, aut ipſum quoq; alicunde mouetur & mouet exempli gratia: Lapis moueri poteſt ab homine, moueri poteſt a claua. Quum mouet homo, tunc is originem totius motus intra ſe poſſidet, nec agitatur extrinſecus. cũ mouet claua, tunc ea & motum lapidi præſtat, & ab alio accipit, proinde origo motus non in claua habetur, ſed ad vim refertur. Nec abitur tamen in infinitum, ſed ſtatur in aliquo quod iam alicunde non mouetur. Lapidẽ mouebit claua, clauam manus manum homo hominem nihil niſi ipſe ſemet. Sane lapidem mouet & homo & claua, ſed homo potiſſimum mouet, tum quia clauam homo mouet, hominem claua nõ mouet, tum quia ſine homine claua non mouet, ſine claua homo moueret. Er-
35 go manifeſtum eſt id, quod cæteris fons & principium omnis eſt motus, etiam ſi interceſſu alterius interuentuq; moueat, nihilominus cauſam illã interius gerere: eo fieri, vt quicquid mouetur ab aliquo quod ipſum ſe moueat, moueatur aut ſtatim & proxime, aut mediis rebus quæ moueantur & moueãt, ita vt illud tãdem primum ſummumq; teneatur, quod iam procuratione nullius, ſed a ſe cæteris motum miniſtret & afferat. Nam ſi id moueri ab alio dicatur, id quoq; a quo mouetur, moueri dicetur ab alio, & illud rurſus ab alio, vt in infinitum inquiſitio iſta caſura ſit: quod fieri nullo modo poteſt. Si enim nullum caput cauſarum mouentium haberetur, ꝙ motus totius exordia prima reciperet, nullum vtiq; motũ geri adminiſtrariq; videremus. Præterea ſequeretur in magnitudine finita tempore finito infinitum motum poſſe conſtitui. Nam ſi infinita ſint ea, quæ mouent & mouentur, neceſſe eſt ex iis concreſcere magnitudinem aliquã infinitam, non quidem quæ ex omnibus alioquin tã diuerſis & pugnantibus coaleſcat, ſed quæ ſaltem vnitate attigua coeat. Quicquid enim mouet, quia mouetur, neceſſe eſt tangẽdo moueatur & moueat. Sed colligamus quid nobis hactenus rationes ſuperiores attulerint. Si neceſſarium eſt omnia quæ mouent, moueri itidẽ aliunde, ex duobus alterum relinquitur, aut vt in primã cauſam mouentem ſed immobilem ſtandum ſit, aut ſi non immobilem, ſaltem in eam quæ ipſa ſe moueat. Quum enim id quod mouet omne, aut moueri aut non moueri neceſſe ſit: & ſi non moueatur, eſſe immobile, ſi moueatur, aut a ſe aut ab alio moueri: quumq; aſſertum ſit non ſequi aut ab alio moueatur omne quod mouet, reſtat, vt ſi id mouetur, moueri a ſe nulla dubitatio ſit, præſertim quum ſit fere cõſentaneum, vt id quod ſe ipſum mouet; potior cauſa motus eſſe intelligatur, q̃ id quod ab alio mouetur. Id enim quod per ſe tum prius & præſtantius pluriſq; eſt, tum cauſa quoque ei ꝙ per alterum agit.

NVnc alio capite diuidentibus quærẽda ratio eſt, 40
qua id quod ſeipſum mouet, mouere dicatur. In primis ſecandi videntur modi, quibus ipſum ſe aliquid mouere poſſit intelligi. Quoniam itaq; magnitudinem quæ mouetur, continuam eſſe confeſſum eſt, neceſſe eſt ſi quid ſe moueri dicatur, vt aut totum a toto, aut totum & partem a parte, aut totum a parte, aut partem a toto, aut partem a parte exiſtimemus moueri. Hoc poſtremũ in duo membra diuiditur. Nam aut ita pars a parte mouebitur, vt ſingulæ partes a ſingulis vice inuerſa & mutuo moueantur, aut ita vt vna pars moueat, altera econuerſo non moueat Atque hoc ſignificato vltimo accipi oportere id mõſtrabitur, quod αὐτοκίνητον. i. quod per ſe moueri, ſiue quod ſemet mouere dicatur. Nã reliqui diuiſionis illius modi in eo cõſentiunt, atq; id peccant
omnes, ꝙ totum a toto moueri ſignificant. Quod quidẽ 41
cõtingere nõ poſſe, clariſſima ratiocinatione paulopoſt docebimus. Primum hoc mandandum memoriæ eſt, præter membrum vltimum cætera eandem plagam accipere. Nam ſi a parte totum mouetur, ipſam ſe quoque illa pars mouet: nam adempto ſubſiduo, quod ab hac parte dicitur moueri, relinquetur ſola pars hæc quæ ipſa totam mouebit. Eadem inductio eo competet, ſi a toto partem moueri dixeris. Idem eueniet ſi mouere ſe partes mutuo ſingulæ ſingulas cenſeantur. Nam ſi ſingulæ mouent eas, a quibus mouentur, ſingulæ quoque ſe ipſas mouebunt, aut ſtatim aut per medium. Non fuerit ab re diuertiſſe hinc tantiſper, vt modi illi in idem recidere viderentur. Quàm vero abſurdum ſit totum a
toto ſe moueri, multis e locis fides aſtruitur. Primum 42
quæro, vtrum eodem motu quo quid ſe mouet, moueatur, totum a toto. an diuerſo. Si diuerſo, illud iam non mouebit ſemet, ſed quando diuerſi ſunt motus, id quod mouetur, intelligitur alterum ab eo quod mouet. Si eodem, non video quemadmodum aſſequi cogitatione quis poſſit, eodem motu deferre deferriq; aliquid, afficere & affici. Non abſimile id futurum, atque ſi eandem rationem & diſcere ſimul & doceri dicamus, eandem valentiam ſanitatemq; curare & recurari. Quanquam autem ſunt hæc obtuſiſſima, fortaſſe tamen ineptiora incõmodioraq; videbũtur, ſi recolere & meminiſſe ſuperiorũ placuerit: videlicet qcqd ab aliquo mouet, id potẽtia eẽ ad qđ mouet. Qđ.n. caleſcit, erat potẽtia calidũ:

& quod frigeſcit, potentia frigidum. Item quicquid mo-
uet, actu eſſe id ad quod mouet. exēpli gratia: Id quod ca
lefacit, actu eſſe feruidum, id quod refrigerat, actu eſſe ge
lidum. Hæc ſi ita ſunt, ſi id quod ſemet mouet a ſeipſo. i.
totum a toto mouetur, eodem reſpectu & actum & po-
tētiam præferet: potētiam, quatenus mouetur: actū, qua-
tenus mouet. Iam perfectum ſimul & imperfectum di-
cetur: imperfectum, quia potentiam obtinet: perfectum,
quia in actu cōſiſtit. Quare & calidum ſimul & frigidū
videbitur: immo calidū & nondū calidum, frigidū & non
frigidum fuerit. Relinquitur ergo eius, quod ipſum ſe
mouet, partem eſſe quæ moueat, partem quæ moueatur.
43 Ea quę mouet prorſus ipſa immobilis eſt: ea quę moue
tur, interim aliud quoq; extrinſecus mouet, interim tan-
tum mouetur. atq; hoc in animalibus videtur facillimū.
Nam animalia eius generis ſunt, quæ per ſe moueri dicā
tur: mouētur illa eo quo declaratū eſt modo. Seorſum
enim habetur id quod mouet, & immobile eſt, vt anima:
ſeorſum id quod ab anima mouetur, vt corpus. Corpus
vero non etiā neceſſario aliud mouet, ſed aliquādo mo-
uet, aliquādo non mouet. Cum lapis trahitur, tūc mouet
& mouet: at quum dormitur, nō mouet ſed mouetur: nā
& nutritur & creſcit & ſpirat. Hactenus liquido apparet,
in re quę ipſa ſe mouet, diſcretionem haberi mouētis &
moti: ac partem quidem illam quæ mouetur, neceſſario
corpus eſſe, quia quicquid mouetur, neceſſe ſit eſſe conti
nuum. An vero altera quoq; pars quæ mouet, corpus
ſit, nondum, ſed in loco docebimus.

44 QVod ſit autem aliquid mouēs immobile, etiam
alia via probabile videbitur. Nam ſi aliquid eſt
quod mouetur & mouet, aliquod quod tātum
mouetur, merito, ne dicam neceſſario, a aliquid debet
eſſe quod mouet & non mouetur. Hanc collationē, exē-
pla ſingulatim de rebus ſumpta, ſeriam faciunt. In om-
nibus quæ de duobus conſtant, ſi alterum poteſt eſ-
ſe per ſe, poteſt & alterum. Verbi gratia: Ex vi-
no & melle mellities conſtat, ſi poteſt mel ſine vi-
no ſeorſum conſiſtere, poterit & vinum ſine melle ſeor-
ſum haberi. Ita quum aliqua ſint quæ moueātur & mo
ueant, ſi inueniūtur quæ moueantur tantum, inueniētur
etiam quæ tantum moueant. Ex iis omnibus ratiocina-
tio tota colligitur hoc modo: Omne quod mouetur, ab
aliquo mouetur, id quod ſupra aſſeruimus. Quia vero
exiſtimatio iſta in infinitum exire nō poteſt, id quod pri
mum mouet, aut ſtabit, aut ſemet mouebit. Si ſtabit, erit
immobile: ſi ſemet, mouebit. Requiro illud primū quod
motum miniſtrat, quādo nihil a ſe totum a toto moueri
probatū eſt, ita ſemper defenditur immobile, quod cæ-
teris fons atq; principium motus ſit. Igitur Anaxagoras
recte, qui mentem immobilem ſtatuit, quā motus prin-
cipium ſtatuiſſet. Ergo authorem motus primum eſſe
immobilem oportere, ſatis effectum explicatumq; eſt.

*a Non eo ordine Themiſt proceſſit quo Ariſt. in his comproban-
dis, ſicuti patet ſi inuicem conferantur ambo: Ariſt .n. longe ſupe-
rius rationem hanc adduxit. Hic autem eſt animaduertendum,
quod uerba ea latina, Merito, ne dicam neceſſario, græce ita ſe ha-
bent: εὔλογον ἵνα μὴ εἴπωμεν ἀναγκαῖον, quæ ex Ariſto. ſunt
excerpta, quæ quidem perpendens Simpli. ait: Ob id ita locutum,
quia quaſi ex quodam conſecutionis modo, & non demonſtratio-
nis neceſſitate uidetur collecta ratio hæc, et ſi fundamento neceſſa-
rio inniti uideatur. Vel forſitan etiam id non eſt in omnibus uſque-
quaq; uerum, Quod ſi duo ſint quæ inuicem iuncta & compoſita
inueniantur, ſit alterum eorum poteſt eſſe per ſe, poſſit etiam per ſe
alterum eſſe: ſyllaba enim quæ ex uocali conſtat & conſonante re-
peritur: & uocalis quidem per ſe proprium habet ſonum ſolaq; po-
teſt proferri, conſonans uero non niſi cum uocali. Quia ergo in qui-
buſdam, licet admodum paucis, fallit ea regula, ideo non probabilis
hæc eſt: & recte ait Ariſt. eumq; imitatus Them. merito, ne dicam
neceſſario.*

AEternum quoq; eſſe primum motorem hinc licet
cognoſcere, quia ſi motum eſſe æternū neceſſe eſt, 45
id quoq; quod ſit huiuſmodi motus cauſa, ęternum eſſe
& perpetuum cōuenit ab omni mutatione cōuerſioneq;
liberum, interitus atq; ortus immunem. Porro quærere
vtrum quicquid eſt æternum, moueat tantum, non mo-
ueatur autem, nihil ad rem pertinet. Cōcedamus autem,
ſi cui id placeat, plura eſſe mouentia, & quidem immobi
lia, quæ interim ſunt interim nō ſunt: quales fortaſſe ani-
malium, tametſi nō omnium, animę videantur. Quāobrē
vero animalium genus indefecta ſerie attineatur, & quē-
admodum animæ eorum quādoq; ſint, quādoq; nō ſint,
& qua ratione nunq̄ illthic ſucceſſus procūbat, certā eſſe
cauſam, & neceſſariam, & immortalem oportet: quia im
mutationis & ſubrogationis æternæ nō poteſt cauſa eſſe
aliqua nō æterna. Nam illud edocenter ac ſcite dici non
poteſt, corrumpi ſemper cum rebus, quæ occiderēt ſua
principia, ſubindeq; oriri cum rebus ſubcentur iari anti-
cipareq; alia, atq; ita munus ſucceſſionis obiter impleri,
& perpetuo cōtineri. Nos ſummam illam & principem
cauſam, & verum principium quærimus. Nam aliæ cau
ſæ, quæ viciſſim fiunt, vt animalium animæ, innumerabi
les infinitæq; ſunt, neq; vllo pacto ſimul habentur. Cur
enim hoc potius, q̄ illud principiū feceris? Prorſus per- 46
petuæ huius cōtinuationis rerum, & nunquam caſuræ cō
ſtituendus eſt author ſempiternus & ſtabilis, nullo fine
defectionē æui facturus. At principia corruptilia, ſi qua
huiuſmodi ſunt animalibus, cōmuni caſu cū animalibus
corrumpuntur cōmoriunturq;. Erit igitur pręter hæc,
cauſa vtiq; altera quæ efficiat, vt pricipia illa vim habeāt
generādi procreādiq; reliqua. Cæterum a ſi ſatis eſt ex 47
antelatis oſtēſum, motum eſſe aliquē cōtinuum & ſempi
ternum, (quod .n. deinceps & cōſequens eſt, neq; conti-
nuum eſſe, neq; ſempiternum poteſt) neceſſario ea res,
quæ ſempiternum illum motum intemperat, vna ſempi
ternaq; eſt. Nam ſi alia atq; alia diuerſis tēporibus pro-
baretur, profecto motus ab ea continuus proficiſci non
poſſet, ſed alius atq; alius, & pinde vt ſectus & cōſequēs
pueniret. Ex iis affirmare, atq; adeo ſine dubitatione decer- 48
nere poſſumus primū haberi qddā atq; imobile pricipiū
rerū reliquasq; rurſum poteſtates vnde animantes mo-
uentur, nec ſcienter, nec proprie appellari principia. Pri
mum, quia neq; motuum quoq;, quibus animalia mo- 49
ueantur, cauſas omnium habent: ſed vnius modo qui ad
locum pertineat, (Is enim ſolus interiore via natura cie-
tur & æditur, reliqui extrinſecus afferūtur) Neq; anima-
les, ſed naturales cēſentur auctio, minutio, ſpiratio. Quod
genus non ab aliquo nobis inſito principio miniſtratur,
ſed a circundante nos aere, aut a cibo, qui pro alimento
nobis additus ingeſtusq; ſit. Deinde vel eius quoque
motus qui verſatur in loco, quem ſolum diximus ſpon- 50
te ab animalibus gigni, non tota ratio intus eſt, ſed occa-
ſio atq; inuitamentum habetur extrinſecus. Fere enim
ad cupedias cibi mouentur, aut quod alio genere defo-
ris oculus teneat. Vnde fieri nequit, vt vllo motu conti-
nue moueantur. Nam ſi non aliud, neceſſario ſomnus co
quendo cibo requiritur: at quum dormiūt animalia, cer-
te ſtant, nec mouentur a ſe. Sed altera cauſa eſt, cur ea in-
terim quieſcant, interim moueātur. Atq; ea cauſa tametſi
ſemper moueat, non tamen ſemper eodem modo ſe ha
bet, neque ſemper ęqualiter afficit animalia. Manife- 51
ſtum eſt itaque ex iis, quæ diximus, oportere vnum
primum eſſe, quod moueat, nec moueatur vtiq;, ſi, quē-
admodum

admodum probabimus, immortalis & æternus eſſe mo-
tus debet Si item neceſſarium eſt ut mundus, quia circū-
actu continuo uoluitur, & moueatur in ſe, & nihilomi-
nus ſtare intelligatur. Sicut enim ea natura primi princi-
pii eſt, ut & moueat, & ſit immobile, ita id quod moue-
tur inde, utraq; ratione participat. Nam ſi ad partes reſpi
cias, mouetur, ſi ad totum, perſtat immobilis.

a Ex his, ait Simplic. inſurgere poteſt dubitatio, & non admodū
leuis? In antehabitis enim, hoc eſt, in principio octaui, oſtenſum eſt
motum eſſe æternū: non quidem quia continuus ſit, ſed ob id quia
ſemper neceſſe ſit quamlibet mutationem aliam præcedere, et quāli
bet etiam, quamuis poſtremam, aliam ſubſequi. Sed hac quidem ra
tione probatur quod motus ſit æternus, non qui continuus ſit. ſed
qui deinceps & conſequens. Reſpondet Simplic. uerum eſſe quod in
principio probatum eſt ſemper motum eſt conſequenter. Hoc enim
euidens erat in his maxime rebus, quæ hanc nobis proximam regio
nem occupant ſub lunæ globo: in his enim ante quācunq; mutatio-
nem alia præcedit ſemper, & poſt quācunque etiam alia ſuccedit.
Sed deinde accipit tanquam ex ſuppoſitione quadam quód neceſſe
ſit, quod mutationibus his ſe inuicē uiciſſim conſequentibus ſit prior
mutatio quædam continua, quæ cauſa ſit et auctor ſucceſſionis hu-
ius indefectæ & ſempiternæ. Demonſtratum eſt ergo ſeriem motuū
qui uiciſſim ſe conſequantur perpetuam eſſe in his, quæ hanc ſub lu
na regionem incolunt. Verum hæc conſtare non poteſt, niſi ab uno
continuo motu cuſtodiatur.

52 QVòd ſi primum mouens ſempiternum immor-
taleq; eſt, illud quoq; qđ inde primū mouetur,
ſempiternū immortaleq; fuerit. Si.n. aliud ha-
beretur, cui primo rector ille primus motum afferret,
continuus aut unus motus eſſe non poſſet. Sed quorſum
dixi, cui primo motum afferret? Quoniam illa quoq; q̄
oriuntur & occidunt a principio mouentur immobili,
non tamē ſtatim & proxime, ſed mediis ī interſtitio plu
rimis: alioquin terrena hæc neque mutationes conuer-
ſionesq;, poſtremo neq; interitus aut ortus haberent, ſi
nullum corpus incideret, ꝙ a cauſa illa immobili & prin
cipe moueretur, quodq; ſubinde reliqua moueretur, ita
ut mortalitati uicaria & ſempiterna ſubiectione ſuccur-
reret. Nam quum primum illud ac ſummum ſemper
ſui par, ſuiq; ſimile ſit, non poteſt eodem modo ſemper
atq; uniformiter non mouere. Neq; aliqua ratio eſt, qua
ad mutua rei mobilis obſtringatur, aut ad mutationē al-
terius uariet. At cęlum, & qui cum cœlo circūagitur ſol,
idcirco non eoſdem ſemper effectus patiunt, quia rebus
quas mouent, uarie & difformiter accidunt. Alius mo-
tus appulſu, alius abſeſſu contingit. Atq; ita diſcrimē il-
lud hinc oritur, ut res modo exerceri agitariq; ue, modo
quieſcere ſedereq; uideantur. Ex iis omnibus arbitror
propalam factum quidnam cauſæ ſit, cur nō omnia mo-
ueantur aut quieſcant, & cur moueantur hæc ſemper il-
la tantum quieſcant immotaq; ſint. Sed & nōnulla quo-
que haberi, uiſitariq; diximus, quæ modo ſtant, modo in
motu atq; excitu ſunt. Quum enim aliqua ſint primo fi-
nitima, aliqua ab iis ſecunda, quæ quanquam a perpetuo
tamen a mobili & conuariabili principio mouentur, ne-
ceſſe eſt aliquibus eam eſſe naturam, ut ingem & unifor
mē motum exerceāt, aliquibus ut laceſſitum atq; diffor
mē. Nam & principia unde mouentur, hoc differunt, ꝙ
alterum uniforme, alterum difforme cognoſcitur.

53 SAtis erat hac indagine demonſtraſſe illud eſſe per-
petuum, quod primum a primo moueretur. Sed &
hoc aliunde uel apertius & communitius dilucebit. Si.n.
neceſſarium eſt indefectum & perēnem eſſe aliquē mo-
tum, qualis etiam eſt, qui per orbem in cœlo agitur, &
quem agitator ille primus (quiſquis eſt) affert, profecto
& corpus quoq;, cui naturale ſit circūagi torqueriq; per
petuum eſſe & ſempiternum oportet. Nunc illud obi- 54
ter explicandum, atq; alio initio aggrediendum uidetur,
cur motus nullus præter orbicularem perpetuo attineri
continuariq; poſſit. Tria ſunt motuum genera, qualita-
tis, magnitudinis, loci. Is qui eſt loci, primus eſt om-
nium motuum, tempore, natura, præſtantia, quia ineſt in
rebus & corporibus eadem dignatione authoritateq; p̄-
ditis. Natura primus eſt localis motus, quia conſtat cæte
ros motus inſtitui ſine motu locali non poſſe, motū lo-
calem ſine cæteris poſſe, perſpicuum eſt. a Primum au-
ctio ſiue delatione non fit. Nunquam enim cremēta mē-
bris accidunt, niſi quod quis eſitauerit, biberit: ſumpſerit:
confecto confici eſculenta & poculenta non poſſunt, ni-
ſi proximent accedantq; corpori animalium, ſtirpium,
hominum, atq; ita ſuccus is in omnes partes diſtribuatur
atq; permaneat. Ita uideri neceſſarium, ut aut nos qui cre
ſcimus, aut cibus ipſe quo alimur, aut utrique locum ex
loco uertamus. Auctio igitur & minutio ſine loci muta-
tione miniſtrari non poſſunt. Sed neque alteratio. Cum
enim qualitatum quæ ad motum hunc pertinent, omniū
principia denſitas & raritas ſint. (Nam grauitas, leuitas,
mollitudo, aſpritia, calor, & frigus, quanquam neq; rari-
tates dici, neque denſitates poſſunt: ab iis tamen prodeūt,
patiunturq; ſine dubio.) denſitas porrò & raritas ex
concretione proueniant, concretio & receſſus nō ſit, niſi
partes loco demigrent. Generatio quoq; & corruptio
poſteriores natura hoc motu ſunt. Siue enim nihil ſunt
aliud, q̄ concretio & ſecretio, ut Democrito placet, ſiue
(ut nobis uidetur) ex alteratione proueniunt: quādo qui
dem ortum atq; obitum rerum concretio & ſecretio ui-
dētur præcedere: utrum dixeris, prior aliquis motus ob
locum inuenietur. Ita prima pars propoſitionis noſtræ
aſſerta eſt, ſine motu locali nullum motum poſſe conſi-
ſtere. Nunc paucis altera quoq; ueriſſima eſſe monſtra-
bitur, ſine cæteris motibus localem poſſe inſtitui. Sed qd 55
hoc facilius? quænā obſecro neceſſitas? ut id quod i loco
fertur, augeſcat, & altereſcat, naſcatur, aut intereat? Hacte-
nus probatum eſt motum localem inter omnes motus
primum eſſe natura: nunc dicemus quemadmodum pri-
mus quoq; ſit tempore. Hunc motum æterna ſolum a- 56
gnoſcunt: (perinde qui ſolus ingenio ſit ad continuandū
& perēnandū appoſito, quod infra mox æſtimabimus)
Aeterna caducis & genitis priora ſunt tempore. Igitur
motus illorum prior tempore, quam cæterorum habe-
bitur. Diximus motum localem eſſe primum tempore
& natura, nunc reliquum eſt, ut eum præſtātia quoque
& dignitate & perfectione monſtremus. Quod quidem
cognitu & perſpectu facillimum eſt, tum ea ratione ꝙ
abſolutiſſimis & pulcherrimis corporibus deputatus,
delegatusq; eſt, tum ꝙ nobis non iam inde ab ortu aut
crepundiis, ſed poſt aliquantum temporis iam adultis p-
fectisq; accidit, quum firma inceſſui membra habentur.
Alioquin animalia in primordio inchoata & rudia ſu-
mus. Dicet quiſpiam, pugnant hæc ſuperioribus. Dictū
eſt motum localem priorem eſſe cæteris motibus, nunc
poſterior comprobatur exemplis, quando prius gigni
nutricariq; animalia, q̄ ingredi poſſe & mutare locum ui
deutur. Sed ad hoc facilis defenſio eſt. Singulatim ortus
& generatio prior eſt motu locali, in uniuerſum motus
localis prior eſt ortu. Neceſſarium eſt enim, ut eius rei
quę patitur, pręceſſerit aliquod pariens, quod antequam
pareret, motum localem utique exercuerit. Nam tum
quum gignit, gigni quod gignit dici aut exiſtimari non
poteſt. Ita fit ut ſit neceſſe antequam quicquam oriatur,
anteceſſiſſe aliquid, quod locū ex loco mutauerit. Pro-
pterea ſi generatio prima ſtatueretur, omnia quæ al quē

motum perpeſſa eſſent, priuſquam mouerentur genita
atq; orta fuiſſent. Non eſt ergo generatio prior motu lo
cali. Quod ſi generatio poſterior uincitur, ſuperfluū eſt
auctionem aut alterationem priores defendere, quia au-
ctio & alteratio conſequuntur ortum, ab eoq; ſunt ſecū-
58 dę. Illud quoq; huc pertinet quod imperfectiſſime ani-
mātes localis motus expertes uidentur, ut arbores cæte-
rarumq; frugum genera: & quæ, ꝙ ancipiti ſunt natura
59 Zoophyta nominantur. Iam ea quæ motu locali mouē
tur minimum de ſua ſubſtantia, nanq; concidunt, utpo-
te cum hoc genere nihil integritati depereat. Non ſic ea
quæ alterantur, nō ſic ea quæ creſcunt, quorum alia qua-
litatem demutant, alia in quantitate modoq; uariantur.
60 Præterea id quod ſemet mouet, principium eſt, tum eo-
rum quæ mouentur, tum eorum quæ mouent. Hoc au
tem nullum ſibi motū niſi localem uendicat. Quare uel
hac ratione primus motuum localis aſſeritur. In plenū
res proprie ac ſimpliciter mouetur, quæ locum mutat.
Quæ uero nō mutat, ſed aut augetur, aut minuitur, aut af
ficitur, non ſimpliciter abſoluteq;, ſed quodam genere
moueri dicitur. Quam itaq; ſit primus motuum localis,
puto ex iis, quæ ſunt dicta, conſtare.

a Græca ita habent: αὔξησις μὲν γὰρ οὐκ ἔσται χωρὶς ἀλλοιώσεως, πῶς γὰρ καὶ αὔξησις γένοιτο, μὴ πρότερον τοῦ τροφῆς ἀλλοιωθείσης, ἀλλοιωθῆναι δὲ &c. i. Primum enim auctio ſine alteratione non fit. Nunquā enim crementa membris accidunt, niſi quod quis eſitauerit, biberit, ſumpſerit, prius cōficiatur altereturq; : confici autem et alterari eſculenta &c.

Immo ita l: hēt. auctio qui- d: nō erit abſque alteratione [illegible] in quo fieret auctio prius nutrimēto alteraretur? [illegible] alitera- [illegible]

NVnc quiſnam inter locales ſit primus, explican-
dum uidetur. Sanè a rationibus illis, quibus hoc
probaturi ſumus, illud quoque obiter cōmuni uſu mon
ſtrabitur, eundem motum continuum & ſempiternum
61 eſſe. Nam ex reliquis nullus ſtatui ſempiternus poteſt,
utpote qui terminis extremiſq; arceantur, omneſq; ſe ab
oppoſito in oppoſitum conferant. Generatio in ens, cor
62 ruptio in non ens procumbit. Alteratio affectionum cō-
trarietate compeſcitur, auctio & diminutio intra certos
ſe magnitudinis & paruitatis limites continet. Quum ita-
que contrarios aduerſoſq; motus uniri & coaleſcere im
poſſibile ſit, quæ uero continuantur unita & coalita eſſe
oporteat, nimirum cæteri motus iungi & attineri nō po
terunt. Quàm uero fieri nequeat, ut ex contrariis moti-
bus unitas & coalitus fiat, ita ut res quæ illius motibus
mouetur, tāquam uno duobus utatur in aperto eſt alio-
quin res ab ſe intelligitur. Si ita dicatur, futurū ut res ſi-
mul et albeſcere, & nigreſcere, ſaneſcere, morbeſcere, cre
ſcere, decreſcere, oriri, occidere uideātur. Si igitur quod
albeſit, non ſimul nigreſit, (alioquin finis & exitus albe-
ſcendi eſſet nigreſcere) manifeſtiſſimum puto, quum ni-
greſcit res altero motu agitari, ꝗ eo quo prius quum in-
albebatur. Quòd ſi nunc ſequius atq; antea mouebatur,
res autem & tunc & nunc extabat, clariſſimum eſt eam
rem de uno motu in alterum ꝓceſſiſſe interquieuiſſeq;.
Nam ſi in tempore nullum interſtitium motus fuiſſet, fa
teri neceſſe eſt, idem contrarios motus, tanquam unum
& contrarium egiſſe. Eadem ratio in generatione corru
ptioneq; congruit, ne attineri inuicem poſſint. Quamuis
enim contrariæ omnino non ſint, opponuntur tamen &
quodammodo aduerſantur. Sed differentia ea, ꝙ licet in
utroq; genere motuum. i. tum in propriis uериſq; moti-
bus, tum in impropriis ſemper aliquid intermedium ha-
beatur, tamen in ueri ac propriis quies media eſt, in im-
propriis non quies, ſed tempus intercidit. Quum enim
occidit aliquid, quotiens ad non ens cōuerſum mutatūq;
eſt, dici non poteſt quemadmodum in non ente quie-
ſcat. Inter corruptionem igitur quę in non ens procūbit,
& generationem quæ initium a non ente capit, tempus
erit interpoſſe, non quies. Alioquin ſit abſurdum, ſi id
quod ortum tantiſper eſt, continuo interire dicatur, ne-
que tempore ullo obmanere, in ea ſoliditate euidētiaq;,
quam ſibi genitura ortuſque attulit. Hactenus ſatis pro-
batum eſt nullum motum ex reliquis poſſe haberi con-
tinuum.

a Eſt animaduerſione dignum (ait Simpli.) quod in hunc uſque locum eſt ueluti ſuppoſitio quædam acceptum, quod nunc monſtrabitur, ſcilicet aliquem eſſe motum continuum: quod Themiſt. etiā græce expreſſit, qui ait: ἅμα γὰρ καὶ τὸ πρότερον ὑποτεθὲν, ὅτι ἐνδέχεταί τινα κίνησιν εἶναι συνεχῆ ἀΐδιον, δῆλον ἔσται τῇ αὐτῇ μεθόδῳ. hoc eſt, Vna enim & id quod ſuperius ſuppoſitum eſt, quod ſcilicet aliquis motus eſſe poſſit & continuus et ſempiternus, eiſdem rationibus probatum euadet. Addit præterea Simpl. exactæ ſcientiæ eſt, ut una et eadem methodo plura reperiantur, et ea quidem uſque adeo et uniuerſalia et utilia theoremata.

QVàm uero ſolus motus localis contineri ſerie 64
ſempiterna poſſit tātum, non omnis, ſed qui per
orbem fiat, modo indicaturi ſumus. Quicquid
mouetur, aut per orbem, aut per lineam directam, aut ꝑ
genus aliud, ꝗ per orbem, ꝗ per directam mouetur, ut ſi
per aliquid quod ſit ex utroq; permixtum. Quamobrē
ſi illi ſimplices motus, qui per orbem, aut per directam
fiunt, continuari nō poſſunt, neq; is quoq; uidebitur, qui
ex ſimplicibus componitur. Nam ſi perpetuitas eripitur
ſimplici, cui dignius tribuatur, concreto qui uendices?
Primum igitur id monſtrandum eſt totum eorum, quæ
recta atq; è regione moueantur, continuari non poſſe: cū
nulla autem infinita ſit linea, in quam aliquid moueatur,
neceſſarium eſt reciprocare ad initia, & regredi, ſi conti-
nuari perennareq; debeat. Sed eaꝗ ita reſiliunt, retroq;
commeant motibus contrariis agitantur. Nam & aſcen-
ſus deſcenſui, & progreſſus regreſſui, & dexter ſiniſtro
contrari is eſt. Sunt enim hæc ſitus & loci diſcrimina. Cū
itaq; id quod ſurſum uerſus fertur, antequam reflectatur
ſtat: ſi cootinuus aſcenſus cum deſcenſu dicatur, nimirū
quod ſurſum fertur, ſimul quoq; deorſum ferri videbi-
tur. Eadem plaga recipitur, ſi ratio ad reliquas quoq; dif
ferētias applicetur. Prorſus uero qui fieri poteſt, ut duo
motus pugnantiſſimi coaleſcant & efficiantur vnus? Cer
te pugnare non poteſt pugnantiſſimos eſſe motus, eum
qui ad ſuperna inſtituitur, & eum qui ad inferna ſuſcipi-
tur, quippe qui lōgiſſimo interuallo naturæ, ſpecieq; dif
ferant. Idem diſſidium inuenitur in cæteris motibus, ſi
ad ſuos quiq; contrarios collati comparatiq; fuerint.
Nam ut ſit unus & continuus motus oportet eo modo,
quo vnum eſt mobile & unum eſt tempus, ita unā quo-
que ſpeciem motus non plures haberi. Quàm uero mo-
tus, qui hinc illuc procedit, motui qui illinc huc obuerſe
reuertitur, maxime uideatur eſſe contrarius, ex eo ſumi-
tur indicium: quod ſi res quæ motibus illis mouentur oc
currerint, mutuo ſibi obſtrepunt a & obuariant, tanti-
ſperque obliſæ ſuſtinent, quoad alteram ſecum at-
tollat rapiatq;, aut in perniciem agat, quæ res contrario-
rum dignoratio notaq; eſt: nam motus qui altrorſus in
latuſq; fit non pugnat aſcenſui. Quàm vero quicquid 65
retroflectitur, ſiue in orbem, ſiue in lineā moueatur, ne-
ceſſarium ſit interquieſcat antequam remeet, non ſolum
comprobari ſenſu poteſt, ſed etiam doctrinæ indagini-
bus perſuaderi. Quicquid mouetur ferturq;, in quo lo-
co neceſſario adeſt, abeſtq;, & quem neceſſario tenet &
deſerit, ibidem quoq; neceſſario quieſcit & ſtat. Atque is
locus utrunq; uſum & principii & exitus præbet. Necef
ſario igitur quieſcit, quia eodem momento adeſſe & re-
cedere eodem in loco non poteſt. Alioquin fateare ne-
ceſſe

ceſſe eſt in eodem loco aliquid,tum eſſe,tum non eſſe,
Igitur momentum aliud fuerit,in quo res adeſt alicubi,
aliud in quo deſerit ſeparaturq́;: inter momenta uero
quamlubet prope aſcita hiat & interiacet tempus.In me
dio igitur tempore proculdubio res eo quieſcet, in quo
adeſſe, & a quo recedere dicebatur. Planè in mediis
punctis ſpatii illius directi finitiq́;, ſuper quod res defer
tur,non eſt neceſſe res,quæ moueatur, ut adſit abſit ue:
utpote,quorum nullum conſiſtat actu. Neceſſe eſt enim
ut qui actu punctus & actu medius ſit,uicem quoq; finis
& initii præbeat. Etiam uero ſi ſubiecto unus eſt,duo ta-
men definitione mouſtrantur. Porrò in cõtinua magni-
tudine,quoad motus non dirimitur, nullus punctus eſt
actu,ſed tum demum actu punctus fit,quum res quieſcit
a motu primum. Deinde ut conſtitit retro,indidem rur-
ſus flectitur,ita locus ille atq; punctus,in quo motus inci
ditur,actu medius eſt,& finis, & exordium motus. Fi-
nis præteriti exoletiq́;, exordiũ conſequẽtis & recipro-
ci. Simularq́; igitur ſtetit res,continuo medium actu exe
ritur, quod ſimul principiũ extremumq́; fit:ſimulatque
uero hoc fit continuo res deponit interquieſcitq́;. Qui
enim actu principium & finis punctus eſſet, niſi res quæ
mouebatur, conſiſteret? Cæterum quum res continue
mouet,adeſſe, ac ſeparari ſimul eodem in puncto nõ po
teſt:aut ſi poteſt,poteſt momento,non poteſt tempore:
niſi quis etiam in tempore defendat,quia momentum a-
liquid temporis ſit,quippe quod ſecet & diuidat tẽpus.
66 Num igitur de punctis qui extremas margines obtinẽt,
idem dicitur,quod de mediis demonſtratum eſt? id eſt,
num,quemadmodum neceſſe non eſt rem quæ cõtinuæ
moueatur,primum adeſſe in mediis punctis, mox ſepa-
rari ac recedere, ita non ſit in extremis neceſſe primum
appellere,tum deinde regredi reſultareq́;? Et certe ſi id
circo res moueretur continue, quia puncta lineæ quam
percurrit,potentia non actu habentur, profecto quum
extrema ſint actu, quæ pro principio & pro exitu eſſe
poſſint,neceſſarium eſt in iis rẽ quæ continue mouebat,
fateri quieſcere. Si enim motus directus cum retro gra-
do & reflexo attineretur,punctus ille unde reciprocatio
inita eſſet, neq; actu punctus,neq; finis,neq; principium
foret,ſed tantum potentia,quemadmodum qui haberẽ-
tur in medio. Præterea ſi punctus,qui in medio eſt,ſimul
fit actu,extremum motus continuo initium quietis cõ-
ſtituitur,manifeſtum eſt rem in eo puncto potiſſimum
ſtaturam & quieturam eſſe,qui iam ſit actu extremum,
& ſuapte natura principium. Sed aſtringamus tãdem ea
quę diximus,nec uagari amplius aut diffluere patiamur.
Si res quæ continue mouetur,nullo utitur actu, puncto:
immo in eo quo ſic utitur,non poteſt continue moueri,
neceſſe eſt id,quod in linea reflexum eſt antequam reci-
procaret,ſteriſſe. Ac dicere quidem puncta intermedia
67 ſine euidenti eſſe,ſed poteſtate tantum haberi, uel ad de-
fendendam Zenonis difficultatem utile opportunumq́;
68 eſt. Is magnitudinem finitam tranſiri non poſſe dicebat,
utpote i qua dimidia eſſe innumerabilia infinitaq́; uide-
rentur. Verum nos reſpondebimus,ſupra nedum infini
ta,ſed neque duo quidem dimidia actu eſſe:nam ſimu-
latq́; diuellitur,deſinit eſſe magnitudo continua. Verũ
eſſe dimidia infinita non actu ſed potentia, nihil eſt ab-
ſurdum concedere. Neque impoſſibile eſt quæ infinita
ſint potentia peragi. Quapropter is qui diſſecat & nume
rat,dimidia tollit,id quod pro certo in quæſtione diſcuſ-
ſioneq; ſumitur. Quæſtio his uerbis concipitur,utrum
continua quantitas dimidiationẽ in infinitum reciperet.
At uero ille cum ita proſcindit omnem continuationem
a quantitate, proindeq; & a motu tollit: nam ex diuiſio-
ne quantitatis & lineæ motus quoq; diuiditur. Eſt & in
tempore momentum,ut punctus in linea,idemq́; & præ
teriti finis eſt,& conſequentis exordiũ. quemadmodũq́;
puncta intermedia poteſtate eſſe, ita & momenta expe-
dit. Cæterum quamuis idem momentum futuro princi 69
pium ſit, & finis præterito tempori, ſi tamen id ſpe-
ctes ad quod mutatio pertinet,rectius loquare, ſi futuro
id quam præterito uendices. uerbi gratia: Quoniam eius
temporis in quo Socrates occidit, momentum eſt aliqd'
in quo primum occiderit: ſi tempus reſpicias, põt hoc
extremum præterito competere & tribui, utpote cuius
ſit finis,id eſt,dici poteſt Socratem in fine preteriti tem-
poris occidiſſe. Si uero rem quæ ſecuta eſt, id eſt, ipſum
occaſum attendas,commodius feceris,ſi in principio cõ-
ſequentis,quam ſi in fine præteriti mortuum dixeris. di-
cet quiſpiam: In fine præteriti temporis Socrates mori-
tur,quia in toto præterito moriebatur:in principo conſe
quentis non moritur,ſed mortuus eſt, quia uerisſimum
eſt in toto conſequenti ac futuro eſſe mortuum Socratẽ.
Si igitur momentum,ut eſt ita ſumptum,ſit ſimul,p fine
& pro initio temporis, nimirum in eodem momento.
Socrates & moreretur & mortuus fuiſſet, quod nihil a-
liud eſt,quàm qui ſit mortuus uiuere Socratẽ: nam qui
moritur,nondum eſt mortuus. Quòd ſi duo momenta
feceris,fateri oportet conſequentia eſſe momenta,quod
promus falſum eſt, quum tempus ex indiuiduis conſta
re non poſſit. Verum hæc quæſtio cõiunctior eſt loco, 70
in quo de motu in uniuerſum egimus. Nunc placet quã
inſtitueramus ſeriem proſequi: omne quod recta fertur
antequam reſiliat,neceſſario quieſcere dicebamus. atque
hoc diſtinctius & exquiſitius hic probabimus. Quicqd
in continuo motu eſt,niſi alicunde obturbetur ad locum
inſtitutum condictumq́; peruenit. Porrò ad eum locum
quo peruenit,motu locali prius etiam ferebatur. Vt ſi
ad N, puenit, eodem quoque antequam appellaret fe-
rebatur, neque tunc modo quum propinquabat calci,
ſed ſtatim ab initio motus ferebatur ad N, ſi ad id non p
diuerticula,ſed directo & cõtinuo itinere commigrabat.
Hæc quum ita ſe habeant, ſi id quod de inferiore loco
ad ſuperiorem utitur,ſimul eo ueniſſet nõ ſtaret, ſed eo-
dem continuatoq́; impetu referetur, neceſſarium eſſet,
ut quum ab hinc illuc ſubire occœpit,huc quoq; ſtatim 71
moueri cœpiſſet. Quod tametſi perridiculoſius eſt, quã
ut improbandum, latius tamen quàm ſit abſurdum pa-
tebit hoc genere. Si enim id omne,quod deſcendit ex ſu-
periore loco,ad inferiorem deſcendit, manifeſtum eſt,ſi
id quod ab inferiore fertur, continue ferri deorſum, &
deſcendere concedatur priuatim in loco ſuperiore, ut-
pote in quo nunquam uideatur futurum: quod prorſus
impoſſibile eſt. Ita efficitur, ut res prius quam reditum
capeſcat,in ſuperiore loco quieuerit. Quare motus pri-
mus cum ſecundo contineri non poteſt, quando quies
interſita ſeriem diuellit & dirimit. Eſt alia ratio accom- 72
modatior. Quicquid ſe in album ex nigro aut ex non al-
bo conuertit,omnes colores qui albi non ſint, fuſcum,
flauum,purpureum abiicit illum unum qui ſit albus ac-
quirit;nam in fine mutationi ſimul & prior color aboli-
tus eſt,& albedo concepta. Si igitur in eodem extremo,
id eſt,eodem momẽto ex albedine in nigritiam recipro-
caret,tres functiones eodem puncto obiret,inalbeſceret,
denigreſceret,renigreſceret. Quamobrẽ is qui de nigro
in album eſt motus,nulla ratione coniungi poteſt cum
eo,qui contrariam uiam de albo in nigrum inſtituit: aut
ſi qua poteſt coniungi,id beneficio temporis accidit,cu-
ius perennis cõtinuatusq́; fluor, motus quoq; qui ſimul
agantur uideri continuatos facit. Non tamen ita eſt, ſed

uniuerſum tempus ſempiterna ſerie continetur, motus deincipes & conſequẽtes habentur. Nam qualiſnam obſecro albefactionis, nigrefactionis'ue exitus fuerit, quando illud, niſi qui dementer, tueri non auſit, albefactionis extremum eſſe nigreſcere, nigrefactionis albeſcere? Atq; hæc incommoda eos ſequuntur, qui motus omnes poſſe continuari defenderent.

a Ratio hæc a ſigno ducitur, & ſignum ab Ariſto. proprie appellatur, (ait Simpl.) quia ex poſterioribus & conſequentibus priora probat: nam quòd ſibi mutuo obſtrepant, non eſt in cauſa cur aliqua ſint contraria, ſed potius contraria conſequitur. b Sed qui fieri poteſt (ait Simpl.) ut ſint potentia infinita dimidia in linea? quod enim potentia eſt, id omne eſſe actu poteſt: & qui actu eſſe ſuppoſuerit, & ſi falſum quidem forſitan dicat, non attamen ſupponit impoſſibile quid: erunt itaq; infinita. At in tertio huius operis libro monſtratum eſt, nequaquã fieri poſſe ut ſit uel magnitudo uel multitudo infinita. Qui reſpicit id ſcilicet, dimidia infinita potentia eſſe, audiendum eſſe pro eo quod eſt in infinitũ poſſe diuidi: hoc enim fieri in linea poteſt: non quòd ſint potentia infinita dimidia: niſi quis ea propter infinita appellare uoluerit id quod in infinitum diuiditur, quia nunquam ea diuiſio ſit finem ſortitura. c Quod latinus interpres diſtinctius & exquiſitius eſt interpretatus, græce λογικῶς ait Themiſt. ſicuti & Ariſto. uerũ hoc in loco rectius fortaſſe interpretari poſſet, logice magis uel dialectice. ait enim Simpl. locum hunc exponens: Logicas rationes eas appellat, quæ non ex his cõficiuntur quæ propria peculiariaq; ſunt rei quæ probatur. ſed ex generalioribus quibuſdã quæ alijs etiam rebus põſſunt accommodari. Has etiam rationes dialecticas ſolitus eſt appellare, ac ſi ex probabilibus conſtent. In his igitur rationibus ea aſſumuntur, quæ nõ his modo congruunt quæ ſecundum locum mouentur, uerum omnibus quæ de oppoſito in oppoſitum mutantur. Verum rationes priores quæ uel ex differentijs motus qui fit per lineam rectam, uel ex ſubiecta magnitudine accipiuntur per quam fit. utpote quæ ex his cõſtent quæ peculiaria ſunt & per ſe competunt, proprias appellat Ariſto. eaſdemq; demonſtratiuas.

73 SOlus itaque motus per orbem nullas anguſtias plagasq; accipit, ſi continuus dicatur. Nã id quod (uerbi gratia) ex A, puncto mouit, unomet impetu frequentationeq;, atq; ut ita loquar, propoſito ad eundem punctum in linea circulari fertur: non enim ad aliud punctũ ante peruenerit, quum nullum ſit actu punctum in circulo, ſed neque ab alio puncto reſiliet, aut regredietur ad A, quia ſimul ad A, & ad B, mouetur. Nec tamen contrariis motibus agitur. nam neq; motus omnis ex A, cõtrarius motui eſt, qui ad A, procedit, ſed hoc tantum in ſpatio directo comperias, ubi & finis & initium actu ſpectatur, & res quæ ita alternat eodem puncto bis modo ut fine, modo ut principio utitur. Proinde neceſſarium eſt cũ reflectitur, ut eodem in puncto adſit, & ab eodem recedẽdo mox abſit: unde fit ut motus huiuſmodi cõtinuatus eſſe non poſſit, ſed medium aliquòd tempus ad pauſam quietemq; corrogetur. At in ſpatio ſphærico quid uetatur motum geri, continuum nullo fine, nullo initio vendicari? Nam dicat aliquis uelim, quod initium, quẽ finem in circulo ſtatuat, poſtremo quod punctum afferri poſſit, in quo neceſſe ſit id, quod mihi mouetur, prius quàm moueatur quieſcere? Ita ſphæricus motus alternando reciprocandoq; ſolus non diſtragitur, cæteris interſtitium & diuulſio motus in ipſa permutatione redeũdi repetendiq; accidit: quia prior ille ſemper ab eodem in idem reuertitur, alteri nunquã in illud unde profecti ſunt, ſed in aliud diriguntur. Accedit quod circularis motus nunquam in eodem ſpatio eſt quia nihil actu definitum i circulo habeatur, ſed incerta interminataq; utrinque ſecus extrema omnes circunferentiæ ſunt, adeoque ſemper alia atque alia circumſerentia circulo oritur. In recta linea idem ſpatium poteſt ſæpe decurri, ut quum quis hinc illuc, & illinc huc denuo commeet, quia præſcripta & ſignata ſunt extrema, quapropter neceſſe eſt, vt interquieſcat anteqnam retro ſe in uiam det. Propterea enim ſpatium idem plerunque alternari rediriq; poteſt, quia res in extremis qualemcunq; morulam trahit, pedem antequam referat. Nam ſi non interquieſcet, cõtinuato utiq; motu acta retro fuiſſet, ut in circulo cõtingit. Neq; rectus autem ſolus non eſt continuus, ſed neq; circularis quoq; ſi reflecti poſſit, nec in orbẽ ferri torqueriq; uideatur, quia finis cum principio iam non confunderetur, neque puncto aliquo tanquam uno, ſed tanquã duobus uti contingeret. Quamobrem tunc eadem linea tametſi ſphærica peragrari ſæpius & replicari uidebitur, utpote quam non ut continuam unam'ue amplius, ſed ut deincipem & conſequentem repetere ac recurrere liceret. Quum uero non reflectitur quod in circulo mouetur, ſed in orbem circumagitur, tunc ſpatio illo ut uno et continuo utitur, ſimulq; ſe uno conniſu & frequentatione circumfert: alioquin qua digno ratione uices illas numeraueris, quarum neq; conſtitutum principium, neq; certus exitus habetur? Simulatq; enim aut principium aut extremum aſſignaris, in circulo quietem irrequieto tribuis. Quòd ſi aliquis ſibi quaſdam uices intelligit, id eo euenit, quia ſecum ipſe punctum aliquem in circulo tanquam principium ſtatuit, alium tanquam finem affingit. Ex iis late patet nonnullos phyſiologos ueteres perperam ſenſiſſe, qui dicerent omnia in continuo motu eſſe. Quum enim moueri omnia circulari motu neq; poſ- 74
ſint, neq; ipſi putarent, ſed & corrumpi generariq; ue aliqua, augeri alia & diminui, nonnulla etiam alterari atq; affici faterentur, præſertim qui ortum & interitum rerũ alterationes eſſe defenderent. Quum igitur circulari motu moueri omnia non poſſint, cæteri uero motus, qui in contrariis formis & qualitatibus continentur, neq; perſeuerantes neq; perpetui ſint, conficitur ne omnia in cõtinuo eſſe motu agitariq; uideantur.

QVàm uero prima delatiorum ſit ea quæ exercetur in globo, nunc uero aperiemus. Quæq; delatio (ut ſupra eſt memoratum) aut orbicularis eſt, aut directa, aut ex utroque motu permixta. Simplices videntur priores eſſe permixtis, quia priora ſunt initia q̃ quæ de initiis prodeunt. Itaque reſtat, ut oſtendamus ſphęricam eſſe priore directa. Omne quod recta fertur, aut finitam aut infinitam lineam peragrat. Infinita linea eſſe non poteſt, & ſi eſſet ulla, nihil poſſet in ea moueri. Non enim fit quod impoſſibile eſt factum eſſe: infinitũ uero impoſſibile eſt ut ſit percurſum: non igitur percurritur. Si autem finita ſit linea, aut reciprocat, & motus dirimitur, aut non reciprocat, & iam quieſcit conſumpto & interſtincto motu. Solus itaque orbicularis ſimplex ſempiternuſq; eſt, ſed & natura prius ac tempore. Nam etiamſi non eſſet ſpeciatim probatum circularem eſſe perpetuum, ſed ſolum illud oſtenſum, aliquem motum poſſe immortalem & ſempiternum inſtitui, quum primum tamen conſtat aliquem de cæteris motibus prærogatiuã illam ferre non poſſe, tenetur id genus motui ſphærico aſciſcendum. Extra hoc, ratione quoque idem aſſeritur, ſolum orbicularem motum eſſe continuum & perennẽ in motu directo. Definitum principium eſt, definitum medium, definitum extremum, ita ut aſſignari poſſit tũ locus unde moueri res cœpit, tum locus quo perfecta res eſt. In orbe neque principium, neq; extremum aſcribitur. Non enim punctus hic potius q̃ ille principiũ extremum'ue fuerit, ſed ſinguli uicem principii, medii, extremiq; poſſident. Semper igitur quod in orbem rotatur,

tur,in exordio eſt,ſemper in meditullio, ſemper i exitu.
Dicitur tamen quadamtenus cœlum quieſcere,propte-
rea ꝙ nunquam toto orbe locum egreditur.Cur autem
ſimul moueri cœlum & ſtare dicatur,ea cauſa eſt,ꝙ prin
cipium finiſq; rotundorum proprie centrum eſt. Princi
piũ ea ratione,quia definitio globi & rationis eius eſſen-
tia de centro & cardine naſcitur:nihil enim aliud eſt glo-
bus circulus'ue,quàm æqualis undiq; ſecus a centro di-
ſtantia. Finis propterea,quia lineæ a ſummo curuamine
in directum extractæ recipiuntur, & procumbũt omnes
in centrum,inibiq; conuixæ ſunt.Quia igitur non ad finẽ,
ſed circa finem tale corpus mouetur, finis uero ſemper
eundem locum obſidet,iccirco quod in rota mouetur,
ſemper mouetur,quia nunquam poteſt finem attingere.
Eundem autem locum ſemper obtinet finis qui eſt cen
76 trum quia ſemper quieſcit & immobile eſt. Merito igi
tur orbicularis motus reliquos menſurat & regit. Dies,
nox, hora,ſine dubio motus ſunt,hos cõuerſio cœli mũ-
dana metitur. Cæterum humanas res in orbem necti, &
ad inſtar ſphæræ circumagi, uerbũ uerum & ab hoc mo-
tu ſumptum uidetur. Sed & æquabilem & parilem eſſe
agitatum illum neceſſe eſt, Nam ex directis qui impulſu
& ui contra naturam cientur,inæquabiles eſſe nulla dubi
tatio eſt. Sed & naturales quoq; & ſpontanei,quãto plus
ab initio ſeparãtur,eo citatiores pernicioreſq; ſunt. Pro-
inde a ſibi celeritatem obitam obiter corrogant,quæ nã
mouentur,'quia quo propius accedunt ad calcem, eo
iunctiora ſunt cognatis,& ſibi ſalutaribus locis.

a Quæ ui impelluntur, quo plus ab initio ſeparantur, tardius mouentur euaneſcente ui eius qui impulit: quæ uero naturaliter mouentur (ait Simpl.) uelocius, & hoc ideo quia magis his eſt propinquũ, quæ ſibi cognata ſunt: uel quia ſemper minus fit id, quod impedit diuiditq; oportet: quod uero minus eſt facilius poteſt diuidi. Vel etiam quia id quod loco proprio ac peculiari magis eſt uicinum minus eſt contrarium magiſq; ſimile: uel ob id quia cum motũ auſpicatur a contrario eſt nuper permutatum, neque adhuc penitus eſt qualitatem illius expers, a quibus in has eſt tranſmutatum, & quanto magis procedit ſincerius euadit. Nam ſi hoc motu mouetur ob eam tranſmutationem, qua in hoc ipſum quod factum eſt conuerſum eſt, cum perfectæ ſincereq; fuerit uerſum, uelocius mouebitur: nam uirtutem qua mouetur perfectionem tunc erit adeptum.

77 PRobatum eſt ſupra primum motorem oportere
immobilem & ſempiternum eſſe,nunc parte ope-
ris ſumma induiduum & incorporeũ eſſe docebimus.
Ac primum quidem conſtituamus, omne quod moue-
tur a corpore non natura nutu'ue ſuo, ſed aliena ui atq;
extrinſecus moueri;cernimus enim eorum quę hoc ge-
nere mouentur & mouent, uim maiorem diutius mo-
uere idem ponderis,q̃ minorem ſed & uelocius idẽ ſpa-
tii conficit,quod ualẽtius ſit,quàm quod infirmius. Ea-
dem mola aſinus aut mulus die integro tantum tritici
exterit comminuitq;,quantum biduo ſit optabile homi-
ni molere. Item mulus momento propemodum uerſat,
quanquam homo uix hora torqueat. Hæc ſi latiſſime
nota peſpectaq; ſunt impoſſibile eſt ut id, quod perpe-
tuo mouetur,moueatur a corpore. Nam aut finitum di
xeris corpus mouens eſſe, aut infinitum. Certe infinitũ
eſſe nõ poteſt: finitum ergo. Si finitum,deinceps q̃ro fi-
nita ſit uis,aut infinita. Si finita, afferri igitur poterit uis
maior alia hæc,aut diutius eandem molem ac magnitudi
nem permouebit, aut quanto uis minor. Non diutius,qa
tempore infinito nihil eſt diutius. Nec quanto uis minor
78 quia quæ maior eſt æqualis minori eſſe non poteſt. Di-
ces a infinitam eſſe uim corporis cœlum mouentis? Quic
quid igitur tempore finita uis mouet, mouebit infinita
nõ tempore, quia uires illæ nulla proportionis conſcen
ſione iunguntur. Prohinc quemadmodum aſſignari nõ
poteſt,quanto infinita uis finitam excedat, ita nõ poteſt
quãto minus illud ſit tempus, in quo infinita uis mo-
uet,quã id in quo mouet finita. Aut ergo infinita uis nõ
mouebit id quod finita & minor põt, aut mouebit mo-
mento in tempore. Quorum utrunque abſurdiſſimum
eſt. Quã uero inopinabile ſit infinitã uim intra magni-
tudinem finitam condi, uel hinc probatur, ꝙ ubi ma-
gnitudinem afferre maiorem licet, ibi & maiorem affer
re uim licet. Poteſt etiam ex iis quæ ſuperius demon-
ſtrata nobis ſunt,idem breuiſſime hunc in modum oſtẽ
di: Immobilis eſt motor primus,nõ igitur corpus, quia
corpus omne quod mouet, mouendo etiam mouetur.
Quicquid enim mouet,ſi ſit corpus,aut pellẽdo, aut tra-
hendo,aut uehendo,aut torquendo mouet, niſi fortaſſe
in iactu alia ratio ſit,atq; aliud genus mouendi:nam iacu
lum quum de manu iaculantis receſſit, ſuo motu ferri
uidetur perdiu abiuncto ceſſanteq; authore. Quare ori-
tur quæſtio,miſſa ui res,qui poſſit nutu ſuo moueri, ſe-
parato atque etiam extincto qui miſerit. Nec enim po-
teſt a ſe,quippe quæ nõ eius generis ſit, b quia is a miſſu
ſtatim quieuit. Ad hæc aliqui reſpondent, non ſolum 79
eſſe iaculatorem qui mouerit,ſed aerem quoque proxi
mum, qui ſimulatq; illata uis iaculo eſt ipſe etiam per-
motus adagitatuſq; ſubinde quoque iaculum moueat.
Verum hæc defenſio non diſſoluit,ſed transfert difficul
tatem. Rurſus enim quæſtioni locus eſt, quamobrem
aer ille proximus moueatur nullo tangente, c ſi neque
moueri probandum eſt,ſi quicquid mouetur,ab aliquo
moueri neceſſe eſt. Nam magnes lapis, qui & herculeus
dicitur, tametſi ferrum trahit non proximum modo &
iunctum,ſed etiam remotum & longule deſitum,ſi tamẽ
amoueatur aut condatur, neque proximum neque re-
motum trahet huius rei illa cauſa eſt quia ferrum aut a-
cus quæ ad lapidem currũt,nullam uim habent in ſe,ſed
a lapide mutuentur. Simul is de medio tollitur aut occu-
litur,uis illa in acu uaneſcit. Hoc idem in aere uiſitur,a-
lioquin abiuncto qui miſit quieſceret,& iaculum deſcẽ-
deret, ſi eandem rationem cum authore ſuo ſeruaret,
quam cum magnete ferrum. Quamobrem fortaſſe illa
ſit ſeria & recta ſolutio, ſi non modo agitari proximus
aer dicatur,ſed uim quoque mouendi concipere, non,
qualem ferrum a magnete præcariam, ſed ſui generis a-
liam quam ſibi ut propriam uendicet, & quam pro ſua
poſſideat & utatur. Nam & ferrum candens feruenſq;
non modo igni concaluit,ſed & propriam quoque calefa
ciendi uim cœpit, quam deinceps in alias quoque res par
tiri atque imprimere poſſit. Ita calor tanquam per ma-
nus traditur,duratq; in aliquam multas uices, uſque eo-
dem prima illa uis quæ ab igni profecta inuſtaq; ferro
eſt,diſpenſatione iſta & ſucceſſu digeſta ſenſim immo-
riatur,& quaſi ſenio deficiat. d Ita de aere & aqua dicen
dum. Illa quum multiplici potentia ſint, grauitate & le
uitate participent,tantum in ſua ferri uidentur, quã tum
ut ferrentur principium & cauſam extrinſecus ab autho
re impulſoreq; hauſerunt. Inde euenire ut ſemet mouẽ-
tia iudicẽtur,& præterea moueri ſimul & mouere ali-
quandiu poſſint, ac moueri quidem non ab eo amplius
qui uim primariam attulit, ſed plane nutu & poteſtate
ſua,quam tamen ab ipſa illa ui principe receperunt. Nã
& aquæ quæ ferueſcunt ſubditis ignibus, etiam interſtin
ctis illis ſunt calidæ: nec ſolum hoc, ſed etiam calefacien-
di ſubinde alia poteſtatem habẽt. Atque hanc cauſam
rectius eſt quàm reciprocationem afferre. Ea quamuis
fortaſſe in actu accidat, non tamen accipi pro cauſa mo-

tus poteſt. Nam & ambulantibus nobis concurſus ille et ſucceſsio aeris fit, non tamen propterea dicimur ambulare: demum commeatio illa & reciprocatio nullius motus cauſam habet, ſed ſimplex ceſsio & cōmigratio aeris eſt. Neque enim aer ille circumfluens ita ſe contrahit aut diffundit, ut uim ullam poſsit aut opē aut impulſum afferre, ſed ſimulatq; elapſum eſt iaculum cōtinuo aer ut eſt a tergo ſe oggerit circum aſsiſtitq;. Quid tu igitur huic? ſed cauſam tribuis eius motus, quo telum ſepa-
84 rato & quieſcente authore perlabitur. Illud autem arbitror ignorare non poſſe huiuſmodi motum neq; unū neq; continuum eſſe, quum multa ſint ea quæ mouent, eaq; attactu ſolo coniuncta. Sed neque æquabilem cenſeri poſſe conſtat, quum difformis & laceſsita uelocitas eius ſit. Hoc enim naturales motus a cæteris diuariant, quòd naturales initiis repigrantur, ſed frequentantur in fine: alteri his obuerſe ab incœpto præcipites ſunt, in exitu retunduntur. Quamobrem ſiue de motu rei proiectæ loquaris, ſiue de pulſu traiectioneq;, neque continuatio iis, neque æquabilitas competet. Primum iactus non poteſt unus aut cōtinuus motus intelligi, quia diuerſa ſunt quę motuum illum quaſi ſarciunt ſubcenturiantq;. Deinde nec pulſio aut tractio. Nam tametſi unum eſt, quod & origo & perſeuerantia illorum motuū ſit, quia tamen ſingulis pulſionibus & tractionibus obeūdis ſuo initio molitioneq; opus eſt, interquieſcant authores oportet tantiſper, dum ſe ad uices identidem nixuſq; muniunt. Porrò q̄ ſic mouent, laceſcunt, & obnoxii generis ſunt. Ex iis omnibus ratio inoffenſiſsima nectitur, primum mouens indiuiduum eſſe, & carere partibus, quum neque eo moueat quod mouetur, neque hauſtam alicunde uim conferat neque opes ſuas contra rerum naturam exerceat, ſed ſuopte ingenio ſempiternum motum intemperet atque influat mundo. Quod autem ita mouet, ſemper uegetum & infatigabile eſt, ſoluſq; motus is æquabilis, leuis, & uniformis cognoſcit: quia mouens nullam mutationē in eius perfunctione patitur. Planè ut æquabilis motus ſit, neceſſe eſt id quoque quod mouetur, ab omni eſſe uarietate mutationeq; liberum.

a Hanc eandem demōſtrationem, qua Ariſto. probat corpus nullum finitum uim habere infinitam, credidit Ioan. Gram. non parū momenti habere ad comprobandum, cœlum mundumq; æternum non eſſe ſed corruptibile: quod enim finitæ uirtutis eſt, tempore infinito (ait ipſe) perdurare nequaquam poteſt. Simplic. attamen ipſum omni conatu improbat dicitq; eum in hunc errorem incidiſſe, quia eum latuit quæ nam interſit differentia penes Ariſtotelem, inter habere uim motricem infinitam, & poſſe in infinitum tempus perdurare & moueri. Ariſto. enim aliud opinatur ſibi uelle, quod aliquid infinitam uim habeat, eamq; uniuerſam ſimul motricem ſempiternā: & aliud quod aliquid permaneat motum ſempiterno tempore. Nam infinitam uim actu uniuerſam ſimul ei quidem ineſſe eſt corpus quod æterno mouet tempore: infinitum uero, quod ideo infinitū dicitur, quia poteſt in infinitum moueri, non tamen ſecundum actiuam & motricem uim quæ uniuerſa ſimul ſit: ſed ſecundum paſſiuam, & quæ potentia ei ineſt quòd perpetue mouetur. Quapropter impoſſibile quidem eſt quòd uis infinita motrix quæ ſimul uniuerſa ſit, corpori finito inſit: nihil attamē uetat corpus finitū in infinitū moueri, ob id quia uirtus quæcūque accepta in re quæ in infinitū eſt ſemper finita eſt. Non iccirco attamē ei neceſſe eſt deſinere, cum alia & alia ſemper ſuccedat, tum ob id quod perpetuo mouet, tum ob id quod potentia rei motæ ſemper ineſt. Huius igitur rei ignorantia deceptus credidit, quod ſi monſtratum fuerit nullam eſſe infinitam uim corporis finiti. motricem dico quæ uniuerſa ſimul ſit: hæc etiam ratione confici non poſſe finitum corpus in infinitum moueri. b Locus hic defectuoſus eſt, græce enim ita loquitur Themiſt. ἀυτὰ γὰρ ὑφ' ἑαυτῶν, οὐ γὰρ τῶν αὐτοκινήτων ἐστίν. οὔτε ὑπὸ τοῦ βάλλοντος. ἀπέστη γὰρ ἐκεῖνος ἀφεὶς, hoc. eſt, nec enim poteſt a ſe, quippe quæ nō eius generis ſit quo poſsit ſe ipſum mouere nec ab eo qui miſit, quia is a miſſu ſtatim quieuit. c Hic etiam græca ſic habent: πάλιν γὰρ ὁ ἀὴρ πῶς κινεῖται, τοῦ κινοῦντος οὐχ ἁπτομένου. οὐδ' ὑπ' αὑτοῦ, οὐ δὲ γὰρ ζῷον. οὐδ' ὑπὸ τοῦ ῥίψαντος, πέπαυται γάρ. ὑπὸ τίνος οὖν, εἴπερ πᾶν ὑπό τινος κινεῖται τὸ κινούμενον. quæ poſſunt hoc modo interpretari: Rurſus enim quæſtioni locus eſt quō aer mouetur nullo ipſum tangente? non a ſe ipſo cum animal nō ſit: nec ab eo qui miſit, utpote qui quieuerit iam. A quo igitur, ſi omne quod mouetur, ab aliquo mouetur? d Hæc omnia ſunt ex Alexan. excerpta, ſi Simpl. credimus: nam & ipſe ait aerem uim recipere ab eo qui miſit traditam, quia non modo moueri ſed mouere poteſt. eamq; talem effici, ut ex ſe ipſo deinde motus mouere poſsit: & hac ratione quodammodo redditur ueluti quoddam ſe ipſum mouens, breui tamen tempore. Inquit præterea quod aer quamuis & ab eo qui miſit, & a ſe moueatur, attamen recedente immittente deſit licet ab eo moueri, is tamen non deſinit eo motu moueri, quo a ſe mouetur. Verum ait Simplic. ſi ea uoluerimus rememorari, quæ ſunt ſuperius ab Ariſto ſcripta de his quæ mouent ſemet, non leuis inſurgit dubitatio circa ea quæ ſunt nuper explicata. Nam ſi aerē conceſſerimus eo motu ſemet mouere, neceſſe erit affirmare aerem mouere ſe: quia in eo alia ſit pars quæ mouet, & alia quæ mouetur ſicut in animalibus, anima mouet, corpus mouetur. Verum hoc in quatuor eſſe elementis reperiri non poſſe probauit Ariſto. utpote quæ principium tantummodo habeant quæ moueantur & patiantur, non autem quo moueant, qua ratione poſſint ſe mouere. Diſſoluit attamen Simpl. hanc dubitationem & inquit rectè Alexan. nō quidem abſolute & ſimpliciter affirmaſſe aerem eſſe motum ex ſe, ſed quodammodo effici ueluti ex ſe motū a motore primo, cum motus qui ei eſt a motore impreſſus perduret & adiuuet: neque enim in eo aliud eſt quod proprie moueat, et aliud quod moueatur, quēadmodū ea ſe habent quæ proprie ex ſe moueri dicuntur. Aer enim qui proximus eſt ei qui impulit totus mouetur, et eo motu ipſe etiā ſubſequentem mouet quadam utens propulſione, qua etiam uſus eſt impetens primus, cum ipſum mouit neque mouet quodam immobili, uti anima mouentis corpus mouit. ſed eo pacto, quo corpus impellentis ſuo ipſius motu aerem mouet, qui deinde immanente ipſi motu ſubſequentem mouet.

CAeterum neceſſe eſt primum motorem a aut in centro, aut in circulo ſedem habere: ſunt enim ea 85
principia. Sed ociſsime mouentur ea, quæ finitima & proxima ſunt mouenti. Perniciſsimus autem motus eſt is, quo mundus conuertitur. Illic ergo eſt id quod mouet.

a Pythagorici uiſi ſunt affirmare (ut tradit Simpl.) primum motorem eſſe in medio, unde & ſoliti ſunt appellare centrum locum Veſtæ & Iouis turrim: ſed Ariſto. opinatur eum in circulo: & Eudemus addidit in circulo maximo qui eſt per polos, utpote qui uelociſsime moueatur. Themiſt. uidetur per circulum exponere id quod motu diurno circumuoluitur, ſcilicet cœlum ultimum uel uniuerſum. Simpl. cœlum uniuerſum Alexand. uero extimam circunferētiæ partem, utpote quæ ociſsime moueatur. Verum dubitat Alexā. quo nam pacto hæc uera poſsint eſſe. nam ſi in parte aliqua circuli primum motorem ſtatuerimus, qui fieri poteſt ut ipſum quoque nō moueatur ſaltem per accidens: niſi fortaſsis quis uoluerit iuxta polos ipſum ſedē habere. Sed hoc ab Eudemi Ariſtotelisq; ſententia alienum eſt qui aiunt partem quæ maxima eſt iuxta ſeu uicina motori ociſsime moueri. poli uero non mouentur. Hanc quæſtionem diluit Alexan. hoc pacto: Si motor in aliqua particula extimæ circūferentiæ ſedem haberet, cum illius motus per partes ſit, per accidens utique ipſe quoque moueretur. Sed quia in tota eſt circunferentia illa ultima, quæ tota non mouetur, nec locum mutat, ſed in eodem manet ſemper, & in eo eſt quod celerrime mouetur, & per accidēs nequaquam mouetur. Hoc igitur modo ſoluit Alexand. uideturq; affirmare motorem eſſe in tota ea circunferentia, quæ extra orbem eſt.

eſt. Atqui recte etiam prius pronunciauerat dicendo: Hæc quæ de motore dicta ſunt, non ſunt ita audienda ut credamus quòd locum aliquem motor is occupet, utpote quem impartibilem eſſe ſit in quo ſedem habet, ſed quòd ſubſtantia ſit incorporea, quæ ipſa per ſe ipſam ſubſtantia ſit. Nam etſi orbiculare corpus illud ad anima mouetur quæ in ipſo reſidet utpote quod animatum ſit, eget attamen quodam alio quod ei principium motus conferat, & hoc in omnibus animatis eſt uidere, quòd aliquid extra ipſa eſt, quod cauſa eſt ipſis principiumq; motus animalis: cum motus animatarum rerum, qui in loco fit, non niſi ex alicuius rei deſiderio proueniat. Quo loco uidetur Alex. ſenſiſſe Ariſto. uelle motorem primum eſſe tantummodo finalem cauſam. Attamen ſi opinatur; quemadmodum rationes multæ oſtendũt eum effectricem etiam cauſam eſſe, ipſe etiam una cũ Platone exiſtimat animam eius quidem motus eſſe cauſam, qui eſt de loco in locum: ſed mẽtem immotam cauſam eſſe, cur circa eadem & ſine eadem in eodem ſemper res moueatur, & una ſemper ratione, & eodem ordine. Si igitur impartilis eſt motor primus, & ſeorſum a corpore penitus ipſe, ſe ipſo perfectus, uſquequaq; a mũdo corporeo exemptus, recte utique fecerimus ſi eum & nullibi & ubique eſſe conceſſerimus. Pythagorici uero ſic in centro ſedem habere dixerunt, et ob id affirmabant, quia partem illam præ cæteris mundi partibus idoneam magis crediderunt & habilẽ, ut fiat particeps bonitatis opificis: Ariſt. uero ipsũ eſſe ait in primo mobili, quia id primo recipit motum a ſummo rerum opifice. Quòd ſi hæc uera ſint, non amplius uereri oportet ne cogamur concede, primum motorem moueri per accidens quem ſedem habere diximus in ſupremo cœlo, ut ait Simpl. Nam magis in ipſo cœlum eſt quàm ipſe in cœlo, quippe qui mundum uniuerſum ſua contineat uirtute infinita. Nam neque ea uſquequaque tuta eſt reſponſio, quam Alex. excogitauit: quia ſi ea propter non mouetur per accidens, quòd in tota eſt circunferentia, quæ tota non mouetur: qua igitur ratione in ea eſt parte, quæ celerrime mouetur? Deinde ſi ita in ea ſit ut in totã ſit digeſtus, & tota per partes mouetur, cur & ipſe per accidens motu partium non mouetur?

Themiſthii Libros Phyſicorum Paraphraſeos finis.

HERMOLAVS BARBARVS GEORGIO MERVLAE STATELIENSI. S.

PLATO *In diuina illa ſua inſtitutione de legibus inter prima commemorat, in omni republica præſcribi caueriq; oportere, ne cui liceat, quæ compoſuerit, aut priuatim oſtendere, aut in uſum publicum ædere, antequam ea conſtituti ſuper id iudices uiderint, nec damnarint. Vtinam hodieq; haberetur hæc lex, Mærula uir doctiſſime. Neque enim tam multi ſcriberent, neque tam pauci bonas literas diſcerent. Nunc & copia malorum librorum offundimur, et omiſſis eminentiſſimis authoribus, plebeios et minutulos conſectamur: & quod calamitoſiſſimum eſt, periti iuxta imperitiq; de ſtudijs impune ac promiſcue iudicant. Ex hoc fonte perſuaſio illa exitialis et monſtroſa manauit, philoſophos iureconſultosq; non poſſe eodẽ eſſe et eloquẽtes. Quam ſententiam quia multis locis, tum fando in eos corám, tum ſcribendo taxauimus, non dubito quin odia & offenſionem multorum incurrerim: aut (quod tibi frequens prouerbium eſt) irritauerim crabrones. Sed quando militiæ huius ſacramentum adijmus, capitale eſt decedere præſidio. E quidem ſtatui, modo in me aliquid facultatis ſit, non rixando iurgando'ue, ſed ſcribendo interpretandoq; probare cauſam meam uiris doctis, ut ipſa mihi res teſtimonium afferat, nullam eſſe omnino materiam, quæ genus illud dicendi preſſum ac floridum æque recipiat, atque hiſtoriam naturæ. Non eam modo, quæ ratione eius particulares & ſenſiles continet, (nam hoc Plinius Secundus extra omnem controuerſiam conſtituit) ſed eam quoque in qua uniuerſales et ſpectatiuæ quæruntur: quod genus in Themiſtio primus ego attigiſſe (quod ſciam) credo. Hoc meum propoſitum, rogo te Merula, quibuſcunque potes rationibus proueche. Eſto mihi non defenſor adeo, ſed adiutor & cenſor. Quoniam uero negari non poteſt, incidere in philoſophia locos, quibus explicandis fingere ac nouare quædam neceſſe ſit, idq; et M. Tullius et omnes ueteres concedunt, modo id nobis cũ præfatione quadam ceu præſtito honore agatur, aut (ut ille ait) modo quæ ita nouis nominibus notamus, latina moneta uideantur percuſſa, in hoc te æquiſſimum habere uelim æſtimatorem et iudicem, ut ſi qua in libris his inuenies, aut omnino factitia, aut licenter, ne dicam immodice ac duriter tranſlata: aut per abuſionem audacule tranſpoſita, aut imitatione aliqua fortiter afformata, culpam tu nobis hanc totã præſtes atque condones. Nec tamen multa te (ut arbitror) offendent. Decem ſummum, aut circiter uerba opere toto comperies, quæ arrepta de foro dici non poſſint: atque horum etiamnum aliqua iam Latinis auribus trita deſumpſimus, aliqua ipſi peperimus. Cætera nõ abhorrent ab uſu uel doctorum. Sed explicare non poſſum quàm mihi hæc quæ ſcripſi, non ſatisfaciant. Non quòd melius potuerim tum quum illa ſcribebam, ſed quòd nunc, ſi mihi eadem exigenda ſtylo eſſent, infinitum quàm uideantur mihi poſſe et cõmodius et locupletius dici. Nec mihi aliquis illud obijciat quum te excuſaris, barbare quid loqueris? Non enim ad id ualere, hoc quod modo dixi, uolo, quo qui perfrixiſſe ſe quæruntur, ſed ut declarem me in illa hereſi conſtantius præſtare, ut putem fere facillimum eſſe philoſophiam Latinis literis mãdari. Quandoquidem illa ipſa minus Latina, quæ aut quod in rariore ſunt uſu, aut quod priuata et ſua philoſophis ſunt quæſita, uenia dicere neceſſe habuimus, nihilominus arbitramur poſſe illuſtrius et elegantius nominari. Alioquin ego ea nõ proinde ſignanda eſſe recipiendaq; cenſeo, ſed tantiſper dum aptiora aut inuenio, ut ab alijs doceor, tanquam precario ijs utemur. Dicauimus porro tibi libros Themiſtij de ingenio animæ utranque ob cauſam, et ut argumento hoc utcunque ſcires a nobis amari coliq; , et ut agnoſcens in nobis impetus aliquos bonæ frugis, indices pro tua bonitate humanitateq;, quibuſcunque rebus poſſes, faueres. Vale. Venetijs. M CCCC LXXX.*

THEMISTII PARAPHRASEOS DE ANIMA, LIBER PRIMVS, INTERPRETE HERMOLAO BARBARO.

PROLOGVS.

Laus libri de anima.

QVVM Enarrãdis interpretandiſq; iis, quæ de animæ oatura tradũtur, q̃ fieri proxime poteſt, ſequi Ariſtotelem uelimus, conari nos oportet inuoluta & obſcura eius inſtitutioois, quæ de hoc ab illo ædita eſt, aperire & illuſtrare dicẽdo, illuſtria ſimpliciter ad uerbum tranſcribere, ambigua & cõtrouerſa diſſoluere: poſtremo id quod aliquãto operoſius eſt, breuiter & conciſim aſtricta planius fuſiusq; explicare. Nam quum pleraq; omnia Ariſtotelis ſcripta eiuſmodi habeantur, ut demirari præſtantiam hominis eius facile ſuppetat, oulla profecto commentatio eſt, in qua ille perinde ingenii ſui uim atq; ſublimitatem oſtenderit, atq; in ea quæ rationem animæ cõtinet. Siue enim multitudinem quæſtionum quæras, ſiue copiam rerum pulcherrimarũ, ſiue doctrinæ ſubtilitatem & ubertatem, eiuſmodi ſunt eius libri de anima, ut uoi illi homini omnia quæ ad hoc genus pertinent, innumerato fuiſſe conſtitiſſeq; uideantur. Adeo intelligitur ne oumerando quidem percenſendo'ue attingi illa a ueteribus potuiſſe. Atq; hęc omnia liquido mox intrantibus patebunt.

De utilitate & præſtantia ſcientiæ de anima. Cap. I.

1 STatim itaq; hunc in modũ orditur: Oẽm notitiam omnemq; ſcientiam tum bonã [a] pulchramq;, tum nobilem atque eximiã uideri. Accidere uero ut altera, aut ſit nobilior pulchrior altera, aut propter euidentiam [b] demonſtrandi, aut propter ſubiectæ materiæ præſtantiam. Id licet in Geometria & Aſtronomia animaduertere. Nã Geometriæ certitudo demonſtrandis rebus & indicandis maior: Aſtronomię autem nobilitas amplior merito eius naturæ, circa quam uerſatur: Demõſtrationes uero probationesq; eius imbecilliores aliquanto q̃ Geometrię ſunt, ꝓpterea ꝙ de rebus agit ferentibus & agnoſcentibus motũ. At in ea ſcientia quæ ad animam pertinet, bonum utrunq; reperias, & conſtantiam demonſtrandi, & naturæ oobilitatem. Conſtantiam ea ratione, ꝙ aliæ ſcientiæ ab hac ſcientia ſuam conſtantiã & certitudinem reponunt. Nobilitatẽ idcirco, quia cæteris rebus, quibus formatur mũdus, ingenium animæ ferè antiſtat. Atq; hoc uerum, ſiue infimam & deſpicatiſſimam ſpecies quæ tributa arboribus eſt, ſiue ſummam illam & nobilem intellectum ac mentem, quæ ſeu pars animæ ſit, ſeu potẽtia, ſeu deforis immigret atq; inſinuet ſe naſcentibus: ſeu natiua ſit, atq; intus communi ortu proueniat: quid nam illa admirabi-
2 lius eſſe poteſt atq; diuinius? Tertiũ id nos ad pręſentem curam maxime inhortari atq; incedere debet, ꝙ quum reliquæ ſcientiæ nullam ferè nobis oportunitatem occaſionemq; ad cætera afferant condiſcenda, q̃ extra ſe ſint, una cognitio animæ ad notitiam pertinet omnium rerũ, ad eamq; magnum atq; incredibile habet momentum. Nulla enim pars philoſophię eſt cui hęc nõ præſeruiat, cui noo ſit quam commodiſſima. Ac uirtutes quidẽ negotioſas actuoſaſq; facilius conſequemur, ſi ſubſtãtiam atq; uim animæ, cuius illæ ceu decora quædam honeſtamenta quæ ſunt, habuerimus perſpectam & cognitam. Naturæ uero atq; mundi contẽplatores exploratoreſq; qui eſſe poterimus, ſi nobis ignorabitur ea natura, quæ fons atq; initium ſit omnium motuũ? fortaſſe & corporum omnium, præſertim animalium atq; plantarum? Quamobrem anima ſi ſe prius ipſam beoe ac planè cognouerit, utiq; erit digniſſima, cui de aliis rebus diſputãti definientiq; fides habeatur. Si uero ſibi ipſi ignobilis 3
fuerit, aut ſi ſe falſam habuerit, qui ſit æquum, uti de rebus aliis recte ſentire aut decidere uideatur? Atque hæc ferè eſt huius ſcientiæ utilitas.

a Verbum græcum τιμίας, pulchram interpretatur: cæteri uero honorabilem unde Simpl. hoc in loco ait Bonũ & honorabile eadem ſubiectio eſſe, & ratione tantum differre: bonum enim dicitur, quia diligitur & propter ſe eligitur: honorabile uero dicitur, quia excellat, & ob id uenerantur illud hi, qui id in honore habẽt.

b ἀκρίβεια uerbum, quod euidentiam uel certitudinem conſtantiamq; interpretatur Latinus, uarie expoſuerunt auctores. Latini nanque et Auer. referunt illud in demonſtrationes huius doctrinæ, ſicuti etiam uidetur Themi. hoc loco: Simpl. aũt Philoponuſq; nõ in demonſtrationes, ſed in eius ſubiectum. Ea enim de cauſa mobilem maxime eximiamq; habendam hanc ſcientiam aiunt, quia ſubiectũ id contempletur quod & nobile ſit & quammaxime certum: ſed unde hæc naſcatur conſtantia diuerſimode oſtendunt. Ait. n. Phil. duobus modis accidere, ut una ſcientia altera ſit certior: aut enim quia alterius principia demonſtrat, aut quia ſubiectum quod magis ſit immateriale contemplatur. Hac ratione poſtrema ſcientia de anima ἀκρίβειαν habet, & ait huic etiam expoſitioni aſſenſiſſe Alexãdrum: uerum Simpl. ob id certam, quia anima ſit maxime euidens & manifeſta. ait enim: Quòd ſi ſcientia quæ de cœlo habetur, ſcientiæ de animalibus ſubiecti nobilitate præſtet, ei tamen cedit τῇ ἀκριβείᾳ, quia animalia nobis ſunt proxima, neq; ita fallere poſſunt.

De difficultate ſcientiæ de anima, et definitionis. Cap. II.

NOn eſt autẽ propterea molitio hæc impendio faci- 4
lis, niſi forte magis & difficillima. Nam neq; quæ res anima ſit imprõptu eſt cognoſcere, neq; leuiſſimum, definitionẽ eius afferre. Primũ ratio finiẽdi quæ ſit optima, & quo genere contineatur, adhuc longe dubia eſt apud philoſophos quæſtio: neq; apud philoſophos modo, ſed etiam apud oẽs, qui ſciẽtias utcunq; ſermocinales attingunt. Omnes enim rebus quas tractant, adhibere definitionem conantur: ac aliis [a] quidem una ratio atq; uia uidetur eſſe finiẽdi omnia, quæ per ſe ſunt. Alii cõtra putant non eſſe unam rationẽ definitionũ omnium, ſed pro ut diuerſa negotia ſunt, ita diuerſas eſſe definiendi rõnes & uias. Quòd ſi ita eſt difficilior nobis conſideratio præfert, quia neceſſe ſit primũ id quærere, quiſnã in quas res modus definiendi conueniat. Sed idem ſcrupulus euenit 1
ẽt, ſi unã eſſe definiẽdi formã cõceſſeris. Siue enim finire oportet ſecãdo diuidendoq;, ut Platoni placebat, ſiue cõponendo colligendoq;, ut Ariſt. ſiue alio geoere demõ-

ſtrando

ſtrando, neceſſe erit ſemper cuiuſq; rei propria tenere et ueſtigare principia, ſi naturã illius explorare & cõprehẽdere debeas. Ita in eandem difficultatem incideris. Quod enim in rebus diſcrimen eſt, idem eſſe in principiis rerũ oportet. Proinde aliis negotiis alia principia tribuuntur,
1 alia ſuperficiebus, alia numeris, etiamſi in illis ꝓpinqua & confinia uideantur, utpote quæ conueniant genere, quando in principio quantitatis & numeri, & ſuperficies reponuntur. Ex iis utrunq; liquet, ut neceſſarium, ita laborioſum eſſe de anima ſcribere.

a Loci huius græca ſic habent. καὶ ποῖο μὲν εἶναι δοκεῖ μία μέθοδος περὶ πάντων ὧν βουλόμεθα γνῶναι τὴν ὁρισμόν. ὥσπερ καὶ περὶ τῶν καθ᾽ αὑτὰ ὑπαρχόντων, μία μέθοδος ἐστὶν ἡ ἀπόδειξις. quæ fideliter poſſunt interpretari hoc pacto: Ac aliis quidem una ratio atque uia uidetur definitio ea, cognoſcendi quæ uolumus: quemadmodum una eſt uia eorum quæ per ſe ſunt, ſcilicet demonſtratio.

De quæſtionibus pertinentibus ad ſubſtantiam animæ cognoſcendum, & quæ ſunt in definitione animæ adhibenda. Cap. III.

6 DIſſeramus ab iis proxime quot & quanta, a nobis ordinem perſequentibus, quærenda & determinanda de anima ſint. Primũ natura ipſius & ſubſtãtia accipienda eſt, deinde accidentia quæ illi iuncta ſint, noſcenda. Horum alia animæ propria ſunt, intelligere, contemplari. Alia non quidẽ propria, ſed quæ per animam tamen animalibus tribuãtur, delectari, dolere, ſentire, uiſiones concipere, id eſt, imaginari. Quum igitur duæ res potiſſimum habeantur, in quas omnis de anima inquiſitio digeritur, id eſt, quibus tota hæc commentatio conſumitur atq; conſtat, ipſa uidelicet ſubſtantia animæ et eius accidentia, primum uidentur ea quærenda, quæ ad indicationem ſubſtantiæ pertinent. Id commodiſſime fiet, ſi genus ſummum in quo illam contineri neceſſe eſt primo loco adhibuerimus quæſtione præmiſſa, utrum id eſſe ſubſtantiam an quantitatem, an qualitatẽ oporteat. Præterea non modo longinquum illud ſupremumq; genus inueniendum eſt, ſed etiam proximum & iunctum. Non. n. ſuos numeros definitio hominis habeat, ſi ſubſtãtiam dicas, ſed ſi animal afferas cõperto aſſertoq; genere. Sequens *a* eſt de quonã genere loquare teſtari. Nam cuiuſq; generis biceps ratio eſt, quia oportet aut actu eſſe id, aut potentia. Ouum & ſemen potentia, non actu animal ſunt: auis actu non potentia animans dicitur. Quũ actum uſurpo perfectionem intelligo. Quorſum hoc dicamus, ſequentibus propalam fiet. Erit ergo princeps q̃ſtio, utrum anima poteſtate ſit, an actu potius & perfectione ſubſtantiæ. Perfectio iterum biuio diſtrahitur in primam habitus & poſſeſſio: in ſecũdam, qualis eſt: uſus, geſtio, adminiſtratio, functio. Scrutandum & illud, diuidua ſit an indiuidua. Et ſi diuidua uideatur, ſit ut corpus & moles, an ut ars & diſciplina potius, quando & medicinalem, & philoſophiam in membra diuidi complura ſcimus. Si indiuidua defendatur, ſit omnino ac penitus ſimplex, nullius permixtionis aut coalitus aut multitudinis particeps, an in partibus quidem nulla euariatio habeatur, ſed in potentiis & uiribus, ſum permixtio, tũ diſcrimẽ poſſit intelligi. Et hercules ꝓbare alterũ neceſſariũ eſt. Nã pars a parte diſpeſcitur, potẽtia uero a potẽtia officio ſuo & actione diſtinguitur. Hinc alii multarũ eẽ potentiarum animam rentur, ſub una tamen uniuerſitate ſubiectoq; collocatam. Alii artibus & mẽbris multiplicibus dirimunt, quas & loco diſcludunt & diſparant, quẽadmodum Stoici fortaſſe & Plato. Quartum ordinẽ ea
6 quæſtio obtinet, eadẽ ſpecie omnis anima cenſeatur nec ne: aut ſi nõ cenſeatur, utrum omnes ſub uno ſaltẽ genere cõtineantur, ut hominis & equi animæ an etiam in generibus quoq; diuortium ſit ut quãuis homo & equus ſub animali collocentur, animæ tamen ipſorum non uideãtur ſub uno aliquo gñe animę cõprehendi. Hos ſcrupos diluere nõ eſt, niſi uniuerſa totius animæ contẽplatio adeatur. Quam diligentiã a prioribus ſuperhabitã uideo, qui cum de aïa tantum humana tractarent, cõfertim obitus de omnibus putauerunt. Nos plenam commẽtationem animæ fuſo & uniuerſo examine moliemur.

a Ariſto. uero ait: Vtrum eorum quæ in potentia ſunt, aut magis actus quidam quem locum animaduertens Simpl. ait recte dixiſſe, aut actus non autem actu: quia anima forma eſt, forma uero actus eſt nõ in actu compoſitum, nanque proprie dicitur eſſe in actu. Ait attamen idem Simpl. non abſolute protuliſſe, an actus ſit, ſed an ſit actus quidam: quia non ſincere & omnino actus eſt: ſiquidem & ipſa rationalis anima, & intellectus cuius eſt particeps, potentia materialiſq; appellatur: Vere enim anima media quodam modo eſt inter formas puras & formata, utpote quæ tota per ſeipsã totam communionem oſtendat cum utriſque: quamuis magis eam Ariſto. ad id quod determinat, quàm ad id quod determinatur declinauerit ob id, quia per ſe uiuit & excitatur, ſitq; ueluti principium mouendi corporis. Phil. etiam ait Ariſt. noluiſſe per potẽtiam & actum intelligere quæſtionem, an anima corpus ſit uel incorporea: per ea quæ in potẽtia ſunt corpora oſtendens: nullum enim corpus eſt, quod ſit omnino a potẽtia liberũ. Vnde & recte dixit quæ in potẽtia ſunt. potẽtia enim eſt ipſa materia, in potẽtia uero compoſita quæ eius partem habent: per actum autem incorporea. Vnde nõ dixit, quæ in actu, ſed actus: quia ea tantummodo quæ materia carẽt incorporeaq; ſunt, poſſunt abſolute dici actus. nam quæ ſunt materialia potius in actu ſunt, quàm actus, quia nunquam ſunt potentia libera &c.

Vtrum una definitio uniuerſalis ſit omnibus animis quærenda, an ſingulæ ſingulis generibus accommodanda. Cap. IIII.

PRimum illuc pede eundum eſt, utrum una definitio omnibus animis habeatur, & una eſſẽtiæ ratio, 7
an alia equi, alia hominis adiungatur. Dico autem ſic pote: Eſt definitio animalis in uniuerſum hæc, ſubſtantia animans ſentiens. Eſt & ſeorſum definitio hominis hæc, animal rationale morticinum. Igitur qui definitionem animæ ueſtigant, debet ne talẽ quærere qualis ad animal, an qualis ad hominem pertinet? Atque hoc nõ adſimile eſt, ac ſi id dubites in eo, utrum animæ finitio, ut ſpeciei certæ per collationem ad ſingularia reddenda ſit, (quemadmodum ſi hominem per Dionem & Theætetum & Socratem definires) ac tanquam generis in ſpecies ac mẽbra diuiſi. Neque parum refert, hoc an in illo modo definias. Genus enim aut mera notio eſt ſine euidenti ſoliditateq; aliqua, ſed ex tenui ſuboſcuraq; ſimilitudine ſingularium collecta, aut penitiſſime nihil aut quam ſingularia multo poſterius. At ſpecies natura quędam eſſe amat & forma. Nam ratio hominis ſimulatque iugata materiæ eſt, homo ſit. Certe ſeorſum illa pulcherrima conſideratio eſt, utrum nomina generum ſpecierumq; notiones fabraq; animi ſint, an naturæ potius aliquæ ſingularibus contentæ. Sanè uidentur illa nudis notionibus proxima, quæ tamen cum ex ſingularium collatione ac ſimilitudine reponantur, in ſingularia & naturas euidentes ac ſolidas recidant. Nam neq; animalis notio ſubſtantia eſt animata, ſenſibilis, multoq; minus notio hominis 9
poteſt animal eſſe rationale, mortale, ſed ſingulares homines proprie animalia rationalia & dicuntur, & ſunt. Atque hoc dilucebit uel hinc, ſiquis unum duntaxat hominem toto orbe conſtituat, (quemadmodum fabulæ diluuii tẽpore Deucaliõnẽ fuiſſe teſtantur) nimirũ tunc hominis definitio in unius hominis rationem incluſa cõ-

9 prehenſaq; fuerit. Verum hæc coniunctiora accommodatioraq; ſunt tractatui, qui peculiariter generibus & ſpeciebus dicatur.

Vtrum in animali uno multæ animæ contineantur, an una tantum, quæ tamen diuerſis partibus ac uiribus conſtet. Cap. V.

NVnc de numero animarum agamus, quod planè diligentem inquiſitionem expoſtulat. Primū id ſubit quærere, an multas ineſſe aïali animas ſit putādum, vetegalem, altricem, appetibilem, intellactualem, quēadmodum & particulæ, in quibus illæ ſunt poſitæ, an multas quidem in uno animali non eſſe. Sit enim deridiculū, ut diuinus inquit Plato, tanq̄ Troianum equū inſideant, plures animas in quolibet homine contineri, ſed ſingulas in ſingulis, q̄ partibus tamen differentibus conſtent. Alioquin uel ſi unā, ſed interſtinctam diremptamq; partibus ſtatuerimus, difficile determinatu erit, qualesnam ſint, & quo genere differant, hoc eſt, utrum alia nutrix alumnaq; pars ab auctrice, & utraq; ab illa cui procreandi uis data eſt, an ratione ſola diſtent, ſubiecto non diſtēt. Vtcunq; tamen tres illę ſe habent, inter ſe uidentur ab imaginaria & appetibili diſcedere, nec ſolū ſpeciei, ſed etiā regionis & ſubiecti diſcriminibus ſeparari. Pleraq; nutriuntur, augentur, & procreant, quibus nec ſentiendi, nec uiſiones concipiendi, nec appetendi facultas habetur quemadmodum ſentiunt aliqua quæ tamen intelligentia careant.

Vtrum de membris prius quàm de integritate agendum ſit, & de actibus quàm de membris & partibus, & de ſubiectis quàm de actibus. Cap. VI.

10 SEd ſi quædam partes diuerſæ, quædam eædem cognoſcuntur, quæri ſolet utrū de aïa uniuerſa prius, an de partibus ceu notioribus differendum ſit. Poſſet ſanè cuiquam ipſum totum notius & manifeſtius uideri, q̄ membra, quia in magnitudine quoq; prius ipſam integritatem, quū partes ſenſu percipimus. In docēdo quoq; ab uniuerſalibus ſemper, perinde ac euidētioribus & clarioribus auſpicamur. E'contrario neſcio quonā modo partes uidentur notiores eſſe q̄ totum. Nam priora ſemper initia iis ſunt, quæ de initiis prodeūt, totum porrò ex partibus prodeat neceſſe eſt. Quòd ſi prius de partibus eſt agendum, ſuccedit illa inquiſitio de earum ſubſtantiis prius, an de actibus & functionibus ſit tractandū ac maiori quidem ex parte momenta ipſa & opera aïæ cognobiliora, q̄ ipſa anima ſunt. Nam ſentire ſe atq; imaginari nemo eſt, qui non intelligat, fide ad id uel experimenti ducta, quorū iudicio nullum exquiſitius eſt: quid autē ipſe ſenſus ſit non oēs percipere idonei. Deinde ſi de actibus prius eſt dicendū iuncta quæſtio eſt. utrum actus ipſi prius, an incidentia, quibus in actum cientur ſenſus, tractari explicariq; debeant. Ferè. n. notiora ſunt ea, quæ percutiūt ſenſum, q̄ ipſa percuſſio, ut uiſilia q̄ uiſio, auditilia quam auditio, fortaſſe ᵃ etiam intelligibilia quā intellectus. Opponuntur porrò hæc per relationem, ſenſile reſpondet ad ſenſum, intelligibile ad intellectū. Atq; hæc & tot capita quæſtionum habentur, quæ ad animam pertinent, quæq; ſimul explicatę diſſolutęq; fuerint, ad definitionem eius ornandam ſarciendamq; neceſſariæ & commodiſſimæ uidebuntur.

ᵃ Res quæ potentias animæ mouent, (ait Simpl.) notiores ſunt ipſis operationibus quæ magis ſunt ſenſiles: ſicuti ſenſile ipſum & quod appetibile in ſenſili reperitur, atque quodcunque fuerit intellectile in ſenſilibus. quod uero exemptum eſt & ſupra noſtrū intellectum, id potius ab intellectu noſtro profectum cognoſcemus. Vnde ait Philo. quòd in cæteris ordinem illum ſeruauit, ut de rebus prius, deinde de actibus & potentijs tractauerit. Cum autem de intellectu egit, ab intellectu exordio accepto ad intellectilia proceſſit: & hæc eadem fortaſſe intelligere uoluit Themi. ubi ait: fortaſſe etiam intelligibilia quàm intellectus.

Accidentia cognita conferre ad cognoſcendam naturam ſubſtantiæ. Cap. VII

VErum ſi cuiuſq; rei definitionem rectam acceperis, non ſolū vſui ibi erit ad ea quoq; accidentia pernoſcēda, quæ per ſe cōtineantur in re. Quod quidem videre in mathematicis licet, vbi ex lineę directę & arcuatæ, itē ex triāguli et plani definitionibus facilia perſpectu & compertu ſunt ea, quæ per ſe figuris illis dicuntur accidere. Non ſolum inquam iſtud huc proderit, ſed etiam vice inuerſa, ſi accidentia perfecte complexus fueris, magno id tibi adiumento, tum ad notitiam ſubſtantię, tum ad molitionem definitionis erit. Dixi ſi perfecte complexus fueris, non vt ad id minus demonſtrationem adiungeres, ᵃ ſed ſat eſt ea perſequi, q̄ aut incurrant in ſenſum, aut quæ poſsint cogitatione imaginationeq; cōprehendi. Nam remota admodum accidētia & translatitia, quæq; naturam rei de longinquo conniueant, nec attingant, ad rationem definiendi non conferunt. Quod genus peccat Chryſippus, qui quū deum finiturus aſſerturusq; eſſet, id ex templis, altaribus, ſacrificiis, ſtatuis comprobat, ratus argumenta id genus, magnam vim ad mōſtrandum illud habere. Verum aliena illa ſunt & a natura deorum abiuncta. At moueri ſempiterno agitatu & Apollinem ſortibus futura præcinere, Aeſculapium deplorata conclamataq; hominum corpora vitæ reddere, momēta ſunt ad definitionem Dei efficacia & propria, vt ita dicatur: deus eſt animal ſempiternum prouidēs & beneficū homini. Plane omnis demonſtrationis principium definitio obtinet. Tantiſper ᵇ obambulatio quædā & circulus eſt. Vt. n. ex accidētibus definitio ſtatim elucet, ſi ſcienter & recte de iis, quæ extrinſecus apparēt, ſumātur, ita ex definitione accidētia ad dicūtur. Sane ᶜ in quibuſdā faciliter a definitione in notitiā accidētiū proceditur, vt in mathematicis, in quibuſdā econuerſo procliuius ex accidentibus in definitionem ſubitur: quod ſere in naturalibus viſitatur. Eſt autem vitium in accidentium enumeratione vel maximū, afferre quæ nihil ad definitionē facere videantur. Cōtra quoq; in aſsignāda definitione grauiter deerraueris, ſi ex cōceptu verborum nullum accidens eius rei compareat, quę definitur. Quāobrē omnes eius generis definitiones, id eſt, ex quibus nulla pōt coniectatio accidentium elici, nimirum dialecticę atque adeo inanes habentur.

ᵃ Deſunt hic uerba quædam in latino codice, quæ in græco, ita leguntur: ἀδύνατον γὰρ εἰδέναι τι γεωμετρικὸν χωρὶς τὸν ὁρισμόν, θεωρῆσαί τι τῶν ὑπαρχόντων δι' ἀποδείξεως ſi quæ elatione poſſunt interpretari: Quia fieri nō poteſt, ut ſine definitionis cognitione uenemur aliquid eorum, quæ rei inſunt per demonſtrationem. ᵇ Nemo tamen (ait Phil.) credat ob id, quia ex accidentibus in definitionis inuētionem progrediamur, & uice etiam uerſa ex definitione in accidentium cognitionem, mutuam eſſe inter hæc oſtenſionem: alia enim ſunt accidētia per quæ definitiones cognoſcimus, ea ſcilicet quæ ſenſu cognoſcimus: et alia quæ ex definitionibus mōſtrātur. ea ſcilicet quæ ſenſui ſunt immanifeſta. Vel etiam dicere poſſumus, quod etiam magis approbat Alex. (ait idē Philop.) quòd non eſt mutua oſtenſio, quia ea ob ambulatio nō eadem fit ratione. Cum enim ex accidentibus definitiones inquirimus, ea ſenſu nobis cognita ſunt quod ſint: deinde definitione inuēta, quid ſint, & qualia, & propter quid ſint, per eam comprobamus. ᶜ Definitio notior eſt in mathematicis quàm ſint accidentia, (ait Simpl.) quia definiētia quanta ſunt aut qualia, quæ ſenſu aut phantaſia apprehenduntur: quæ uero ſubſtantiæ ſunt, modo ſunt nota ex ſe ab intellectu eorum qui ſenſibus uiuunt: ſed & ex accidentibus.

Perquirendum eſſe, utrum omnes affectiones ſint communes animæ & corpori, an alteræ alterius propriæ peculiareq; habeantur. Cap. VIII.

12 NEc eſt minus iis quæ dicta ſunt utile ad ſubſtantiam animæ explicandam, opera eius omnia, & affectiones diuidere incognoſcereq; ſint omnia ea corpori & animæ communia hoc eſt, permixtioni, quæ ex anima & corpore prouenit, an ex iis alia animæ habeantur, alia corpori propria. Atque hoc quãquam primum eſt ut ſciamus, per quam difficile tamen atque impendio arduum uidetur multis adeo futuris, qui tum audere, concupiſcere, obiraſci, tum ſentire & intelligere, peculiares eſſe animæ affectiones affirment. Ac mihi quidem uidentur plurimę animis perfunctiones animalis haberi corporibusq; cõmunes: animæ tamen, ſi quid aliud, intelligere proprium eſt. Cæterũ ſiue intelligere imaginari eſt, ſiue non poteſt ſine imaginatione contingere, fieri nequit, ut hoc quoq; officium ſine miniſterio & uſu corporis obeatur, cum niſi uia procurationeq; ſenſuum
13 uiſa & imagines animis inſculpantur. Quamobrem ſtatim quæſtio hæc decidi & definiri poteſt hoc genere: Si qđ eſt animæ opus, aut affectio propria poteſt contingere ut anima ſeorſum a corpore ſit: ſed ſi nihil eſt ſoli animæ proprium, immo corpus ad omnia munia in ſocietatem anciparumq; recipitur, (ſiue illud hoc eſt quod oculis cernitur, quodq; forma iſta quæ ſub obtutum uenit & figura mõſtratur, ſiue interius & latentius aliud, quale cõminiſcebatur Plato) non poteſt cõtingere, ut ſeorſum a corpore habeatur obmaneatq;: alioquin ocioſum aliquid natura creauerit, quod defendi nõ poteſt. Eſt enim compertũ hoc, nihil in natura torpere, nihil feriari, ſua in ſingulis rebus ingenia contineri, officia quæq; & geſtiones ſuas agnoſcere agitariq;, & quaſi penſa perſoluere. Erit fortaſſe aliquis, qui rationis huius inductionem ceu minus ſanam aut ſeriam reprehendat: ſed qui hoc cauillatur, uim argumenti non peruidet. calumnia autem talis eſt: Oportebat, inquit, accepto conſequentis oppoſito, ita tollere demoliriq; antecedens: at in noſtra ratione cõtrarius ordo ſeruatur: nam ſumpta eius quod primum in connexo erat priuatione, infirmatio poſtremi ſubiungitur. Verum qui tam male animatus eſt, ut hæc quæ in dialectica atque in exercitio argutiarum iactata & prompta omnibus ſunt, ignoraſſe Ariſtotelem putat, is planè ignorantiſſimus uidetur. Nam uerbum illud, poſſet contingere [a] quo Ariſtoteles in ratione ſua utitur, non habet neceſſariam connexionem, (tunc enim uerum ſit perempto quod ſequitur, interimi quod procedebat) ſed poſſibilem & contingentem tantum, in quo genere obſeruatio in contrarium eſt, ut abolitio antecedentis aboleat conſequens. Ea res hoc exemplo patueri: Si nauigauerit Dion, poteſt contingere, ut beoe & proſpere nauigauerit: ergo ſi non nauigauerit, non poteſt contingere, ut bene & proſpere nauigaſſe dicatur. Non autem ſequitur, ergo ſi non poteſt contingere, ut bene & proſpere nauiget, ne nauigare quoq; ſimpliciter poterit. Idem de eo qui aliquid agat proficiſcatur, ambulet, currat. Demũ eadem in omnibus ratio erit, in quibus connunctio incidens contingensq; habebitur non neceſſaria. Eodẽ modo ſi animal erit quod procul eſt & ad nos accedit, poteſt contingere ut ſit equus: igitur ſi animal non eſt, neq; equus, utiq; ut ſit poteſt contingere: nõ autem ſequitur, ſi non eſt equus, neque igitur animal. Semper enim id quod ſequitur contingenter, tanquam pars antecedentis ſit, propterea ꝙ quandoq; accidit, quandoq; nõ accidit. Ita qui antecedens interimit, totum interimit: toto autẽ ſublato, ſequẽs eſt parti quoq; abolitionem afferri. Sed [b] & ſeorſum quoq; ipſum antecedens litigioſum cõuerſumq; eſt, in quo dicitur. Si quod eſt animæ opus proprium, poteſt contingere, ut ſeparetur. Aiunt id non eſſe neceſſarium, quoniam poſſit accidere, ut propriũ opus habeat, anima, non ſit tamen ſeparabilis, quemadmodũ nec oculus aut manus a corpore ſeparari poſſunt, quaſi ꝓprium aliquod opus oculorum, aliquod manuum ſit. Porrò illa propoſitio, quæ per negationem antecedẽtis elidit & perimit conſequens. Si nihil eſt animæ propriũ, ſeparari igitur non poteſt, neceſſaria eſt, nec oblocutorẽ inuenit: quippe cum quoq; præclarum illud, & indubitabile proloquium proſatumq; uendicet, in quo dicitur: Nihil a natura ſine uſu aliquo fieri. Quamobrem igitur
affirmant aliqui amare, odiſſe, iraſciq; animã? certe quẽ- 14
admodum dicitur: Quanta uis pila planitie pũcto tangi? nõ ꝙ planities aut linea poſſit ipſa ſeorſum cõſiſtere, ſed ꝙ regula, in qua ſit illa planities directa: neq; ꝙ pila poſſit contingi, ideſt, ipſa figura, ſed ꝙ æs, in quo illa ſit forma: (Nam neq; rectitudo a regula, neq; figura ab ænea pila, neq; tactus pũcti, immo nullus omnino tactus a corpore, aut a toto abiuncta ſunt) ita & animæ affectiones communes uidentur eſſe cum corpore, lætari, dolore, timere audere, amare, odiſſe, iraſci, miteſcere, Horum nihil poteſt anima perpeti ſine ui opeq; corporis, utpote per quod plerunq; ſecretæ etiam animi cogitationes & affectus prodantur. Nam & in ruborem effundimur, cum uerecundia cutem accipit, refugit metu ſanguis & pallore refrigeſcimus. Atque hęc quidem neque ipſis poetis ignota ſunt, ut in illo:

Oculis micat acribus ignis. Et in illo:
Palluit & gelidus coit in præcordia ſanguis,
Dentibus ora ſtrepunt.

Eſt autem argumento uel maximo huiuſmodi affectiones haberi animæ corporiq; cõmunes, ꝙ quomodo cauſæ alioquin magnæ plerunq; incidant animalibus, & iraſcendi & metuendi, neq; metu tamen tentantur, neq; iracundia commouentur, interim ex diuerſo læui ſæpe irritamento grauiter excandeſcunt: proinde ad iracundiam proniora ſunt in fame, aut ſiti, aut ſi quibus humoribus infeſtentur, quod maxime melancholici ſubſtinent. Hi ualetudinis uitio & naturæ ſuæ temperamento minimis quibusq; periculis conſternantur. Ita omnia hæc uidentur ex uaria corporum mixtione atq; habitudine proficiſci, & pro temperaturæ modo remiſſius uel intenſius fieri. Neq; uero corpus tanquam inſtrumentum & machinamentum affectionum eſt, qualia ſenſibilium uiriũ ſua ſunt organa, & internuntia ſentiendi, ſed maior quædam affinitas eſt corpori cum perturbationibus animi, quã ſenſibus cũ inſtrumentis. Hæc ſi paulo affecta laceſſitaq; fuerint, munus ſentiendi legitimum abrumpſit & impediunt. Corporis mala permixtio nõ impedit affectiones, ſed promouet potius atq; exacuit, ut poſſit intelligi corporis naturam proxime cum affectionibus conuenire,

[a] Attici tamen expoſitores quos inſequitur Philoponus et Simplic. etiam in idem uidetur tendere, aiunt Ariſto. non uti ratione aliqua ex antecedentis deſtructione, ſed acceptis duabus quæ inuicem iuncta & æqualia ſunt, duas ex his regulas & illas quidem apprime neceſſarias tradidit. Prima eſt, quorũ operationes a corpore poſſunt eſſe ſeparatæ, hæc etiam a corpore ſeorſum eſſe poſſunt. Secunda, quorum operationes ſeorſum a corpore non poſſunt eſſe, ea etiã a corpore ſeorſum eſſe non poſſunt. Si enim eſſet operatio a corpore ſeparata, ſubſtantia uero nequaquam, cum operationes a potentijs & potentiæ ex ſubſtantia effluant, hoc ſequeretur incommodum, operationes aliquas ſine potentia uel ſubſtantia eſſe.

[b] Huic dubio reſpondit Philoponus dicens. Duobus modis aliquid dici poteſt proprium: altero quidem modo ut pars totius eſt, ſeparare

*tione ſcilicet cæterarum partium: quo modo oculo proprium eſt ui-
dere, quia in toto illi tantummodo parti hoc conueniat, non tamen
quod ét toto non egeat. Altero uero, quia alio non eget ut perſiſtat:
quemadmodum in hydromele dulcedo melli eſt propria, & non eſt
aquæ communis, quia ſeorſum ab aqua etiam mel dulce permanet.
Hoc ſignificato poſtremo intelligunt Peripatetici operationes animæ
proprias.*

*Animæ definitionem eſſe cum materia coniungenda, &
quid ſit definitio phyſica & dialectica, et quæ ſcien-
tiæ, quibus modis definiant.* Cap. IX.

15 HAec ſi ita habent, neceſſe eſt in definitionem ani-
mę adhiberi materiam: quamobrem omnes ma-
teriam affectibus definiendis adiungunt, quemadmodũ
is, qui iram dixit feruorem ſanguinis circa cor cauſa pu-
niendi doloris. Igitur ad phyſicũ ptinet de ea aĩa noſcere,
quę ad ſuas affectiones actiones materiam requirit, quan
quam diuerſa ratio eſt, qua fine phyſicus ſolet ab ea qua
16 dialecticus. Huic ſolius formæ negotium: ideo iram fi-
nit, ut ſit doloris ulciſcendi cupiditas. Phyſicus materiã
corrogat, eoq; tam terminat, ut efferueſcentiam ſangui-
nis circa cor dicat. Ratio enim iracundiæ libido & ſtudiũ
illud eſt reponendæ uindictæ. Sed rationem hanc atque
formam, id eſt, deſiderium tale in tali materia eſſe collo-
catum oportet. Quemadmodum definiturus domum,
alius forma & ratione cõtentus eſt, hoc modo: Domus
eſt cuſtodia & defenſio a uentis, imbribus, caloribus, fri-
gore. Alius ſola materia: Domus eſt ligna, lateres, in-
trita. Erit & cui utrunque complecti ſtudium ſit: Do-
mus eſt munitio ab iis, quæ de foris ingruant, ex tali
aut tali materia. De tribus his quod genus phyſico con-
uenit? Vtrum id, in quo ſolius formæ fit mentio, præ-
termiſſa & neglecta materia? an id in quo ſolius materiæ
admonitio habetur forma ſuperpoſita? an id potius in
quo iunctim forma & materia declaratur? Quòd ſi po-
ſtremum hoc genus philoſopho naturali congruit, cui
ſectæ reliqua duo uendicari, aut tribui debent? Certe de-
finitio in qua ſola uis formæ affertur, quæ ſeorſum con-
ſiſtere, confirmationemq; & ſoliditatem habere non po-
teſt, ſola dialecticis aſciſcitur, unde illa plerũq; futilis ina-
niſq; habetur. Ea uero quæ materiam tantum & affe-
ctiones eius, quæ abiungi non poſſunt, ſectatur, nullius
quidem fuerit, niſi eius qui naturam exploret, quippe q
circa omnia uerſetur, quæ materiam & eius opera atque
affectiones appellent: ſed ceſſans & manca, niſi formæ
meminerit. Ac formam quidem ſemper in definitione
collocare debemus, quæ locum principem teneat: ita ta-
men ut a materia non recedamus, etiam ſi forma ratione
poſſit abiungi: etenim formæ naturali materia ſemper
opus uſusq; eſt. At mathematicis lineam directam citra
materiam definire conceditur, quia res quæ apud illos
tractãtur, a nexibus materiæ liberiora excultioraq; ſunt,
quàm forma naturalis. Atque hoc ut diſtinctius capia-
tur, paulo altius ordo petendus eſt. Naturalis corporis
opera alia naturalia ſunt, alia extrinſecus ueniunt. Natu-
ralia ſunt, calor, frigus, ſiccitas, humor, nutritio, auctio, mi
nutio. Extrinſecus ueniunt, quæ artificio aliquo compa
rantur. Artificium aliud materiam exornat, aliud defe-
ctum & inualẽtiã corrigit. Materiã exornãr excuſſores,
ſignifici, poſtremoq; ſellularii. Inualentiam corrigit me
dicina, agricultura. Eſt & genus tertiũ, (ſiue id affectio-
nem uocare, ſiue accidens malis) quod quanquam non
poteſt a corpore naturali euidenter ſeiungi, ineſt tamen
in corpore, ut naturale non eſt, quo numero ſunt illa, re-
ctum, inflexum, triangulum, concauum, deuexum. De-
mum in omnibus quæ ſibi mathematici cõtemplantur,
naturales affectiones a conſpectione ſua reiiciunt, ſolas
meraſq; magnitudines, & nuda atque inania ſpatia exti-
mant finiendis his, neque materiam, neque naturalem
qualitatem adiungunt. Iterum quoque alio initio ordiẽ-
dum eſt. Circa formam plurimæ habentur ſpeculandi
rationes & uiæ. Forma enim naturalis eſt, aut mathema
tica, aut artificiaria. Naturalem & phyſici & dialectici oc
cupãt, ſed dialectici materiam negligunt, phyſici ſemper
accurant, cæteras formas artifices & mathematici ſociũr
tur. Horum alii ſolitarias & abſolutas conſiderant, aliis
in materia negotium eſt. Quamobrẽ ut illis ſemper ſine
materia, ita his nunquam ſua commentatio eſt. Ille ſum
mus ſupremuſq; omnium artifex uidetur, qui circa ue-
ras formas, id eſt, quæ ab omni nexu & mancipatu mate
riæ aſſeruntur, ſtudium ſuum exercet. Cum dico ab om
ni nexu, intelligo eas, quę tum re, tum cogitatione a ma-
teria ſequeſtrantur, quales primus ultra mũdanuſq; phi-
loſophus ſpectat. Atque hæc quaſi extrinſecus diſtincta 18
digeſtaq; uolumus, utpote quæ non admodũ aliena ab
hoc inſtituto ac propoſito uiderentur. Sed referenda eſt
unde deerrauit oratio. Dicebamus animæ affectiones a
materia naturali animalium ſeparatas non eſſe, neque ſi-
cut ſuperficies poteſt præcidi ratione, ita poſſe iram, ti-
morem, & reliqua, ſed horum omnium definitiones cõ
munione corporis, quod in iis apertiſſime cõmouetur,
agitaturq;, conflari & conſtitui oportere.

*De ſententiis ueterum de anima, & de opinione De-
mocriti.* Cap. X.

HIs ita prægustatis, deinceps pedem conſerre par
eſt, ſed prius eſt, ut ſententias ueterum diſquira- 19
mus. a Et hercules æquum ſit eos ad conſortium diſpu
tationis huius corrogari, qui in parte hac philoſophiæ,
aut aliquid inueniendo, aut ſcribendo & commentando
nos iuuerint, ut & bene ab iis dicta recipiãtur in fide, &
contraria repudientur. b Quoniam duæ res ſint, quibus
inanima ab animantibus differunt, altera q animalia ui-
dentur per ſe moueri, non uidentur in anima: altera q
ſentiunt hæc illa non ſentiunt, in duo hæc diductio ſecta-
rum facta ueteribus eſt, alii de motu, alii de ſenſu finitio-
nem animæ colligunt. De motu Democritus, Anaxago
ras, fortaſſe etiam Plato, ii q arbitrabantur in quod non
mouetur, mouere alia non poſſe, animam in numero ha
buerunt earum rerum, quæ mouerentur. Vnde illam
Democritus ignem & calorem quendam eſſe credidit.
Quoniam enim innumerabiles figuras oriri moueriq;
diceret, quas atomis ſuis referret acceptas, earumq; pan-
ſpermiam, id eſt, uniuerſitatem ſeminarium, elementũq;
totius naturæ conſtitueret, putauit animam ex iis quæ ro
tundæ orbiculatæq; haberentur, conſtare, argumento, tũ
q figura illa maxime penetrare videatur in corpora, tũ
quod ſimul agitatur ipſa aut pellitur, ſecum alias quoq;
res ſubinde rapit & commouet. Nihil autem mirum 20
eſſe, ſi oculi aſpectum eius non capiunt, quamuis corpus
eſſe dicatur: nam & illa quæ per aerem uolitant ramen-
ta, ut ipſe appellat & papuli, quorum ingens uis turma-
tim feneſtris in ſole adapertis inferta longos per totos ra
dios tractu reciprocat, niſi ſudo cœlo & ſolo aſſerto ocu
lis uſurpari non poſſunt. Quamuiſq; aer ſpeciem pbeat
inanis cuiuſdã æquoris, ſunt tamẽ in eo ſolida corpora,
ſed indiuidua pauxillaq; ac minutiſſima, quibus comple
tur: proinde atomos alias maiores tardioreſque, alias
minores celerioreſq;, ſed celerrimas & minimas oĩum
globulentas & ſphericas, quarum conciliatu & concur-
ſu extiterit anima. Quapropter & uitam reſpiratione de- 21
finiri dicebat. Nam quũ aer is, qui nos ambeſt cõpreſſis
corrogatiſq; aliis corpuſculis ſphærulas interiores, qua-
rũ agitatu animal agitatur, eliſdat, periculũq; ſit, ne deſti-

tutum

tutū eo præſidio alias extinguatur, ſuppetiarum accur-
runt aliæ atomi, quę ſe inuices faceſcentium inſinuent.
Quod quidem per hauſtum & reciprocationem ſpiri-
tus fit. Ita incurſatione cōfluctuatione, quę mutua ſubeū
tium & euolantium atomorum, quod ſpirando reſpirā-
doq; accidit, animam adhiberi ne deffluat: proindeq; ea-
tenus uiuere animalia quoad dum atomos ſphæricas ac-
cipere poſsint & reddere.

*a Non parum nobis conferre poterit (ait hic simpl.) enarratio
opinionum antiquorum, tum ad dubitationem tum ad inuentionē,
ſi ad ea animaduerterimus, quæ reſpicientes hi quidem hoc, illi ue-
ro alio modo de anima ſenſere: & hæc quidem refellemus, illa uero
approbauerimus. b Quia ea quæ rebus inſunt accidentia, pro-
prie præcipueq; (ait Simpl.) conferunt plurimum ad inueſtigandā
earum eſſentiam: ut ſuperius eſt dictum. Ideo ex his quæ animæ
inſunt, ab ea quæ definiuntur, hoc eſt, quæ animantis rebus propria
ſunt, qua talia ſunt, animæ ſubſtātiam colligere uult: ea uero ſunt
omnium opinionum conſenſu, ab interna cauſa moueri: hoc enim
ſolis eſt animatis proprium & ſentire: hoc tamen non ita proprium
eſt intelligendum ut omnibus, ſed quia ſolis animatis conuenit.
Moueri autem ab intrinſeco principio eſt, omnibus amantis propriū:
nam & plantæ augentur et imminuuntur.*

De opinione quorundam Pythagoreorum de anima.
Cap. XI.

22 FVere & Pythagorici aliqui, ait Ariſtoteles, qui idē
de anima ſenſerint, quos ego tamen qui fuerint,
nondum comperi. Ex iis alii corpora indiuidua,
quæ in aere mouerentur, alii cauſam agitatricē illorum
eſſe animam arbitrati ſunt. Eoq; id accidere, ꝙ illi nunq̄
quieſcere, quamlubet ſereno tranquilloq; aere videātur.
Sane ii proprium eſſe animæ putant mouere, præſertim
qui illam deſcripſere vim ſemet agitantem mouētemq;.
Fere enim diſceſſum eſt in id omnibus, vt motum eſſe
peculiariſsimum animæ crederent, ac cætera quidē mo-
23 ueri ab anima, ſed animam a ſeipſa. Eodem modo &
Anaxagoras animā eſſe fontem & initium motus prædi
cat: idem quicunq; omnia moueri a mente intellectuq;
autumāt. Non tamen videtur id Democrito, quippe qui
inter mentem & animam nihil intereſſe affirmet: ꝓ hinc
ſenſus veri nuntios eſſe dicebat, & omnia quæ ſenſibus
viderentur vera eſſe defendebat, quaſi ſenſus & animus
confunderentur. Vnde & ſentire & ſapere pro eodem
habebat magno alioquin, teſte Homero, nixus, qui quo-
dam verſu de Hectore Iacet, inquit, aliud ſapiēs. Quam-
obrem non ita de intellectu locutus eſt, tanquam de vi
ea qua veritas, id eſt, qua rerum cauſæ, atq; exitus cogno
ſcuntur: neq; vt ea quæ a ſenſu ſit diuerſa, ſed idem om-
24 nino eſſe vtranq; vim, id eſt, animum & animā teſtatus
dilucidum eſt, Anaxagoras minus id clare indicat. Ple-
runq; enim cauſam boni pulchriq; intellectui tribuit ceu
qui cæteris animæ viribus dignitate antiſtet, & diuinior
habeatur: plerunq; confundit, vt animam cum animo cō
iungere videatur. Cum enim omnibus animalibus ma-
gnis paruisq; perfectis & impfectis intellectum aſciſcat,
ſine dubio ſignificat non diſtare intellectum a ſenſu. Nā
ſenſus in omnibus viſitur, intellectus non in omnibus:
ſed ne in homine quoq;, omni comparet. Ita omnes phi
loſophi, qui animantia ex eo ſpectabant, ꝙ ipſa ſe moue-
rent, conuenire id in animam potiori modo & meliore
nota dixerunt.

*De opinione Empedoclis et aliorum, Timæi ſiue Pla-
tonis in Timæo.* Cap. XII.

25 AT qui ex eo ꝙ animalia cognoſcunt & ſentiunt,
definitionem animę afferunt, hi animam ex princi
piis & elementis rerum conſtitutā intelligunt, adeo quot
quiq; initia videbantur, ex totidem conſtare animā pro-
babant. Quod ſi quis vnum dixiſſet, ex vno ſolo animā
exiſtere fatebatur, ita contingere, vt anima quæ ex prin-
cipiis eſſet compoſita, tum ipſa principia, tum ea quæ de
principiis naſcerentur, poſsit cognoſcere. Nam Empe-
docles qui quatuor naturis conſtare vult omnia, quibus
cōcordiam & diſcordiam initia capitalia præficit, ex to-
tidem conflari animam ſenſumq; teſtatur hoc carmine.

Terrea pars terras, pars vndea conſpicit vndas,
Aethera dium æter, vis ignea percipit ignes;
Pax pacem monſtrat, litem lis aſpera ſentit.

Statuit autem ex omnibus iis animam cōfici, quia puta-
bat alias naturas ſentiri & apprehendi non poſſe, niſi per
hanc ſimilitudinem, quę cum rebus eſſet animæ inſita.
Atq; hoc illi cum cæteris erat commune: fere enim con-
ſenſus veterum eſt ſimilibus cognoſci ſimilia. Eadem 26
de cauſa motus eſt, opinari Timęus animam ex elemen
tis componi, quorum alterum indiuiduum, immateria-
le, incorporeum haberetur, alterum diuiduum, & quod
ad naturam corporum pertineret, id eſt, natura quæ in-
ſeparabilis corporum communis eſſet. Ex iis mediam
exiſtere animam duarum naturarum permixtione coa-
litam, ac indiuiduam quidem & immaterialem naturam
fortaſſe mentem putabat. Diuiduum vero & medium
quid intelligat extimemus. Qualitates ſane primæ, hu-
mor & ſiccitas, cæteræq; iis cōiuges, circa corpora qui-
dem diuiduæ non videntur, ſed circa materiam. Sed &
potentia naturalis diuidua eſt, & quidem circa corpora. φυτικὴν ait ipſe, hoc eſt uegetalem.
Hæc enim materia vtitur, non informi nudaq; penitus,
ſed elementis & corpore: nam & cogit & diffundit, pro-
indeq; circa hæc poteſt diuidua & ſectilis videri. Idē de
parte ſenſuali, & de ea quę ad libidinem & iraſcentiam
pertinet. Dicatur illa circa corpora diuiduas haberi, quū
in corporibus & circa corpora verſari contineriq; videā
tur. Atq; hoc tam in illis verū ſit, quæ irrationales oīno
brutæq; ſunt, q̄ in iis quę rationi parent atq; cōſentiunt.
Quamobrem ſi omnes circa corpora diuiſiles eſſe neceſ
ſe eſt, relinquitur nullam aliam vim niſi rationalem me-
diam ab illo cenſeri, quia inter indiuiduam naturam, id
eſt, quæ careat partibus, & huic contrariā ambigat, atq;
ab duabus his facultatibus condita & temperata dicatur,
ne conditam eſſe animam improprie dicitur. Non enim
ita poteſt conſtituta intelligi, vt corruptis atq; in vnum
confuſis naturis duabus, ſpecies ab his tertia diſſultarit:
quodq; fieri in cæteris mixtionibus cernitur, coalitu di-
ſcrepantium rerum, qui ſine illorum interitu non poteſt
accidere, ingeniū animæ prouenerit. Sed quum animā
dicitur ex duplici natura conſtare, id ita accipiēdum eſt,
vt rationabilis animę natura minoris eſſe q̄ intellectus, &
pluris q̄ irrationabiles potentiæ iudicetur, cum vtroque
tamen cognationem quandam habere, qualem fere mi-
xta & concreta cum iis ex quibus formantur. Quapro-
pter duabus illam opibus ad res noſcendas & compre-
hendas vti, eiuſdem & diuerſi. Quotiens genera & ge-
nerum formas colligimus, idē & ſimilia quærimus: quo-
ties vero differētias perſequimur, diuerſitatē incidimus,
atq; has vires potentiasq; ab elementis illis accipit, q̄bus
conſtat. Potētiam quidem eiuſdem ab indiuiduo & in-
corporeo initio: potentiam vero diuerſitatis a diuidua &
corporali natura. Ita Timæus animam ex elemētis con-
fectam vult, non tamen omnes (vt dixi) ſed rationalem:
qualem & mundi animam exiſtimare quis poſſet. Nam
potentias patibiles inſitas intextasq; poſt a ſecundanis di
cit, qui ab eo mortalium animalium opifices & creato-
res vocantur. Vt igitur Timæus animam ex elementis

effecerit, quo ſimilibus ſimilia cognoſceret, ſatis arbitror
demõſtratum. Idem [a] probat in iis, quæ de philoſophia
diſſeruit, id eſt, quum animal inquit principio ex idea
vnius & prima longitudine, latitudine, altitudine cõſtitit.
Alia quoque ad idem exempli. Quum enim incorporeã
naturam a quantitate continua remotiſsimam putarent,
vtpote quæ nullam molem aut diffuſionem haberet, ſed
ſub diſcretam commode poſſe cadere viderent, numerũ
illi & multitudinem aſciſcebant non omnem, ſed quam
verę & ſimplices vnitates attolerent. Dixi veras vnitates
ac ſimplices, quia numerus qui ad incorporea pertinet,
nõ conſtat ex iis vnitatibus, quæ corporali naturæ mor-
taliq; tribuuntur. Nullum enim corpus perfecte vnum
eſt, quia diſtrahi poteſt ſubinde in plura, immo infinite
ſecari, quamobrẽ numerum illum tanquã ex ſpeciebus
& formis collectum formalem ſeu ſpecificum appella-
bant, cõtraq; eius generis numeros, vt rerum formas &
ſpecies prædicabant. Atque huic ſententiæ verſus ille de
proximo congruit. Quæq; ſuos retinẽt numeros, nume-
ro omnia conſtãt. Elementa igitur mundi intelligibilis,
quem per ſe animal vocant, prima & ſumma ex ſpecifi-
cis numeris prodidere, ideas vnius, ideam primi binarii,
ideam primi ternarii, ideam primi quaternarii. Quomo
do enim neceſſe eſſet, vt in mundo intelligibilia ideæ &
principia mundi ſenſilis ſpectarentur, ſenſilis autẽ mun-
dus ex longitudine, latitudine, profunditate cõſtaret, ideã
longitudinis primum binarium ſtatuerũt, quia vnius ad
vnum directio, id eſt a puncto ad punctum extractio lõ-
gitudo eſt: Longitudinis & latitudinis iunctim ideam pri
mum ternionem, quia planarum prima trianguli figura
eſt: mox longitudinis latitudinis ſimul ideam primum
quaternarium, quia prima ſolidarum eſt pyramis co-
nuſq;. Atq; omnia hæc Xenocrates in iis, quæ de natura
commẽtatus eſt, explicat. Indidem ſi quem iſta delectãt,
hauriat licebit. Illud igitur per ſe animal, hoc eſt intelli-
gibilem mundum ex primis iis principiis cõciliatum &
conditum arbitrantur. Particularia vero ex iis, quæ hoc
ordine ſequuntur ſucceduntq;. Quemadmodum enim
inter ſe comparantur ſenſibilia, eadem quoque collatio-
ne ſibi reſpondent ideę, ſenſilia. Eſt & aliud genus, quo
27 illi hoc de anima ſolent exponere. Quomodo enim plu-
ribus vtatur poteſtatibus anima ad capiendas cognitio-
nes rerum, intellectu, ſcientia, ſenſu, opinione. intellectũ
ab vnius idea præberi miniſtrariq; affirmabant, ſcientiã
a prima dualitate, quia ſciẽtia ad vnum ab vno procede-
ret, hoc eſt a ſumptionibus ad complexionẽ concluſio-
nemq;: opinionem a prima trinitate, qui numerus ad pla
nam figuram referebatur: nam opinionis eſt ex propoſi
tionibus vtrũq; verum falſum concludere: ſenſum a pri-
mo quaternario ortum habere, a quo prima idea ſolidi
corporis emanabat, circa quod ſenſus noſtri verſantur.
Ac rerum quidem omnium initia forma & ſpecies; &
ſpecificus numerus credebatur. Ipſius vero numeri ele-
mẽtum & ſeges, tum vnitas tum dualitas indefinita erat,
quam vnitati iuxtim ſubdebant, vnde infinita vis & pro-
uentus numerorum exiret. Nam ex eo quod vere vnũ
ſit, & quod ſolitarium habeatur, nihil conſtitui aut deri-
uari poteſt, ita creãdis generandiſq; numeris neceſſe erat
corrogare naturam alteram & vnitati coniungere, quã
(vt dixi) interminatam & indefinitam dualitatẽ appellãt.
Dualitatem iccirco, quia iam & diuiſilis & multitudinis
opifex videatur. Indefinitam propterea ꝙ proprio fine
extremoq; careat. Sit enim vnitas quæ finem ſuum om-
nibus ſpeciebus ideiſq; præbeat. Dualitate enim vnitas
continenter adiecta numeros ſpecificos quamlubet mul
tiplicari contigit. Porro dualitas hęc imaginẽ refert ma-
teriæ quæ ſubditur obſterniturq; corporibus. Vnitas
adeo ſimilitudinem formæ materialis præſtat. Quapro-
pter ſi anima ex eiſdem principiis conditur, ex quibus
numerus ſpecificus conficitur, non mixtione aut confu-
ſione duarũ naturarũ, vt dixi, ſed quia collinitũ vtriuſq;
ordinis teneat, tum indiuidui incorporeiq;, vnde pendet
& regitur: tum diuidui & corporalis cui pręeſt & impe-
rat. Si inquam ex eiſdem initiis concreta anima eſt, ex
quib⁹ numerus ſpecificus cõponitur, ratio eſt vt illa rerũ
omnium capeſcere notitiam poſsit. Hoc modo apud
Platonem Timæus, & adeo ipſe Plato ex ſimilitudine
& affinitate principium probat ingenium animæ ad re-
rum comprehenſionem & ſcientiam idoneam pol-
lenſq; eſſe.

[a] *Librum de philoſophia appellat Ariſto. qui nulli peculiariter eſt inſcriptus, ait Philoponus, & eſt Platonis legitimus: cui titulus eſt, (ut ait Simpl.) de bono ex conſuetudine Platonis. in quo quidẽ libro opinionem Pythag. & Plat. enarrat de entibus.*

De opinionibus multorum, qui de anima male ſenſerunt. Cap. XIII.

FVere ex poſterioribus, qui duas illas rationem cõ- 28
plexi cognitionem & motum, definitionem animæ
de vtroq; conſarciunt, quemadmodum qui nume-
rum ipſum ſe agitantem mouentemq; animam deſcri-
pſit. Is ex eo ꝙ numerum appellabat, intelligi volebat
cognoſcendi vim, quę haberetur in anima. Ex eo vero,
ꝙ ipſum ſe mouentem dicebat, facultatem eius mouẽdi
& agitandi monſtrabat. Porro omnes qui propriũ ani-
mæ conſtituunt cognoſcere & contemplari, quia id non
putant aliter poſſe contingere, niſi ex initiis rerum con-
ſtet, prout quiſq; diuerſa de initiis ſentiunt, ita inter ſe de
anima diſcrepant. De initiis autem euariaſſe ſentẽtias ve-
terum conſtat, non modo vti de natura & qualitate eo-
rum, ſed etiam de numero maxime diſsiderent: quãquã
in vtroq; alii plus, alii minus diſcordant. Ii qui corporea
principia poſuerunt, longiſsime diſparãtur ab iis qui in-
corporea. Propiores ſunt iis qui permiſcẽt, id eſt, partim
quibus corporea, partim incorporea viderentur. In nu-
mero quoque ampliſsime diſtãt, qui vnum principium
afferunt, & ii qui infinita. Partius ab vtriſq; diſiungitur,
qui plura vno conſtituit. Atq; ita conſequenter quan- 29
tum & quale diſcrimẽ inter illos de primordiis habetur
tantum & tale de anima opinionum diuortium eſt. Sane
hoc de illorum ſententia ſequitur qui cognitionem rerũ
ad animam pertinere, tanquam proprium eius munus
& penſum exiſtimant: quippe qui non viderent id quẽ-
admodum tuerentur, niſi illam ex principiis cõſtitutam
& conflatam dicerent. Verũtamen & illi qui mouendi
vim ceu inditam, atq; ingenitam animæ ſuſpicati ſunt, nõ
ſine ratione videntur naturã animæ de principiis explo-
raſſe. Quid enim aut munitius, aut vero ſimilius eſt, q̃ cau
ſam vehementiſsime agitantem mouentemq; cætera, in
numerum aliquem principiorum redigere? Quamobrẽ
nõnullis anima ignis videtur, tum quia ignis gracilẽto &
tenuiſsimo corpore ſit, vnde ſe quodammodo incorpo-
reum afferat, tum quia & mouet ſe, & cæteris motũ præ-
ſtat quibus approximat. Democritus autem vtrunque
moueri elegantius & lautius exprimit: nam mouere ignẽ 30
cætera præ ſui exiguitate & partium probat, moueri be-
neficio figuræ efficacis & proclinis in motum. Quorum
ꝗ vtrunq; globoſas illas & rotundas atomos conſecutas
volebat, ex quarum turba & concurſione fortuita non
ſolum animam, ſed ignẽ quoq; formar & effici. Ana- 31
xagora vero (quemadmodum retro mox diximus) nihil
cõſtanter decernit, idem animam putet eſſe cum animo

atq;

atq; mente, an diuerſum: nam modo coofundit, modo mentem principem facit, eiuſq; vi & ratione omniũ rerũ deſcriptiooem & modum deſignari & confici prædicat, proindeq; & ſimplicem eſſe & abſolutam ab omni mixtura. Homœomeriam vero, id eſt, omnium membrorũ ſimilitudinem, vt rebus materiam, ſubiici, quam mẽs digereret, & in qua tanquam operaretur. Sed & duo hæc motum & cognitionẽ neceſſario tribuerat animo. Motum his verbis. Quum ſimul (inquit) omnia maſſali congeſtu coiſſent, incidens mens ſecernere & diſponere occœpit. Cognitionem inibi: Sane hoc inquit, id eſt, cognoſcere maxime debitum animo eſt.

[a] Xenocrates Platonis ſucceſſor (ut Philo. ait.) hoc pacto animã definiebat, hac ratione adductus quia animaduertit Platonem de anima loquentem, nunc quidẽ ex motu eam definire, ut in Phædro: nunc uero ex ui cognoſcẽdi ex numeris .ſ. uelut in Timæo: ideo ipſe utrunq; complexus eſt, ut perfectæ eius oſtenderet naturam Simpl. uero ait hoc modo animam definiſſe Xenocratẽ ut propriam eius naturam oſtẽderet, quæ media eſt inter formas & formata: numerus enim formis mobile uero formatis maxime cõuenit: Vt ergo indicaret quod neq; ſimpliciter forma eẽt, neq; ſimpliciter quid formatum, nõ ait eſſe ſimpliciter numerum, eo enim eſt inferior quãtum ab impartibili cadit: nec ſimpliciter mobilem affirmauit, eſt.n. tantum eo præſtantior, quantum ſubſtantiam partibilem excellit: utrunq; tamẽ quodammodo eſt ea ratione, qua cum utriſq; communionem habet. Hac igitur de cauſa ait eſſe numerum ſeipſum mouentem. [b] Reddit Philo. rationẽ cur Democritus atomos rotũdas, tenuiſſimas, maximeq; mobiles affirmauerit: atq; tenues quidẽ, quia in geometriã mõſtratur circulum omnibus figuris quæ eiuſdem ſint ambitus maius ſpatium aream'ue cõtinere: ſiquidem & rectilineæ figuræ quo plurium ſunt angulorum capaciores ſunt, quia magis accedunt ad naturam circuli. Quo fit ut figura circularis quæ tãtundem ſpatii aree'ue capit, quãtum quæuis alia ex angularibus minoris erit ambitus. unde inter atomos quæ tumoris æqualis ſunt, rotundas merito graciliores et tenuiores ſupponat. Maxime autem mobiles, quia circulus planum pũcto tãgit, & ob id continue procliuis ad motum uidetur.

De opinione Thaletis, Alcmæonis, & aliorum. cap. XIIII.

32 VIdetur & Thales Mileſius mouendi vim animæ accommodatam putaſſe, argumentum ꝙ herculeum lapidem, id eſt magnetem animata rem dicebat, qa ferrum trahere & cogere videretur. Idem Anaximeni & Diogeni viſum: demum omnibus qui animam aereã & flabilem credunt. Vtrunq; enim defendunt hoc ſcito: nam ꝙ moueat exilitatem tenuitatemq; partium cauſæ faciunt, ꝙ moueatur, id eſſe ingenium aeris contendunt. Heraclytus quoq; id quod rebus principium dedit, animæ tribuit, quippe quam calorem eſſe ſpirabilem diceret: halitus enim vaporq; is, vnde omnia confici putabat, nihil aliud eſſe q̃ ignis poterat: ignem porro & minimo minus incorporeum, & ſemper fluidum videri. In motu autem eſſe omnia, vt pleriq; aliõ, Heraclytus volebat. Huic ſententię aderat Alcmæon Crotoniates, qui cognomento Phyſicus dicebatur: Animam (inquit ille) immortalem eſſe oportet ratione ea, quia ſemper agitetur, eoq; ſimillima rebus immortalibus videatur. Moueri enim & reliqua immortalia inceſſabili agitatu, ſolem, lunam, errones, vniuerſum cœlum. Iam grauius illa atq; importuna opinio eſt, quæ ad authorem Hipponem refertur, animam exiſtimari aquam. Is eo indicio motus eſt, ꝙ rerum omnium genitale ſemen humidum haberetur. Importuna & illa Critiæ, qui ſanguinem eſſe animam dicebat, propterea ꝙ ſenſum cuius vim propriã eſſe animæ judicabat, procuratione & merito ſanguinis animalibus accidere arbitrabatur, quãdo partes quæ eſſent exãgues, vt oſſa, vt vngues, vt dentes, ſenſu quoq; vacuæ haberentur. Quãquam huic dicto videntur nerui reſiſtere, qui tametſi carent ſanguine, nihilominus tamen cauſam ſentiendi pręcipuam obtinent. Ac cætera quidem elementa ſuos aſſertores & haurarios habuerunt, ſola terra ſectorẽ non inuenit. Terram nemo ſeorſum vel nominauit, niſi quis dixit animam ex omnibus elementis conſtare, aut omnia elementa eſſe.

Epilogus generis, quod omnes uno ex tribus animam definierũt, aut motu, aut cognitione, aut tenuitate, id eſt incorporeo. cap. XV.

EX hac igitur percẽſione recitationeq;, liquet duas res propoſitas veteribus fuiſſe, in quas definitionẽ animæ referrẽt, cognitionem & motum. Sed & 33
tertium opinor, vel ingrati incurrunt, & comprobant, vt incorpoream & ſubtiliſsimam eſſe animam putent: ita tribus momentis naturam notionemq; animæ complectuntur, motu, cognitione, incorporeo. Nam qui tenuiſsimis eſſe, atq; adeo fugientibus aciem partibus animã volunt, eoq; agitabilem atq; permobilem videre, videntur tanquam in ſomnio animam eſſe incorpoream oportere. Illud iam notiſsimum, animam ab omnibus in principia relatam fuiſſe. Ab iis quia cognoſceret, ab illis vero quia mouere omnia agitareq; videretur: idq; (vt dixi) propter ſimilitudinem illam & cognatiooem accidere. 34
Quanquam Anaxagoras, ſed ſolus cognationem & affinitatem hanc ſuſtulit. Is enim tametſi omnia cognoſci ab anima cõcederet, quia tamẽ ſincerum illũ & mixtionis expertem putabat, nulla ei cum rebus quas cognoſceret, ſimilitudinem relinquebat. Quemadmodum autem intelligere poſſet res, quibus cum nullam collatiooẽ haberet, neq; vlla parte ſcriptorum ſuorũ expreſsit, neq; coniecturam aut indicium vllũ reliquit, id vnde ſcrutari liceret. Hoc excepto vno, cæteri in id populariter confluunt, vt ex iis facultatibus, quas cognoſcunt, conditam animam velint. Iam ii qui contraria inter ſe principia fa- 35
ciebant, animam quoque ex contrariis compoſitam rebantur. Nam Empedocles quum quatuor naturas, ex quibus conſtare omnia vult, ſiccitatem, frigiditatem, caliditatem, humorẽ, initia poſuiſſet, ſine dubio voluit eaſdẽ contrarietates in anima contineri, quum dixit:

Terrea vis terras, vis humida percipit vndas,
Aether ab ætherea ſentitur, ab ignibus ignis.

Sed & ii qui ex vno dũtaxat elemẽto animam fabricantur, eius quoq; qualitatem ſolam tribuunt animæ: Heraclytus caliditatem, quæ igni conueniat: Hippon humiditatem, quæ aquæ ſit propria. Ideoq; & de notatione & veriloquio nominis altercãtur, explicationemq; verborum ad ſuam quiq; ſcientiam conferunt. Alii zeon .i. vitam appellatam dicunt, ꝙ nomen id bullitiooem ſignificaret, ceu feruor eẽt atq; ignis anima, qua viuiſceremus. Alii animam pſychen vocatam affirmant, quo frigus notatur, quia ad vitam animalium tuendam euentatione & refrigeratione ſit opus, idq; commodi per ſe reſpirationem accidere.

Generaliter cõtra omnes, qui putãt animam eſſe corpus mouẽs et motum. cap. XVI.

HActenus ſola decurſa nobis hiſtoria eſt, quæ a maioribus de animæ natura literis tradita & mo- 36
numentis habetur. Ex iis aliqua expreſsim ab iis dicuntur, aliqua nos ab iis intellecta ſcrutinio coniectamur. Primum vero eorum ſcientiam extimemus, qui motum animę veluti rem illi maxime propriam geoui-

namq; aſcripſerunt, quiq; ꝙ credebant moueri illã quia
moueret, talem definitionem eius prompſerunt: Anima
eſt ſuimet mouens, aut potens ipſam ſe mouere. Hoc a
modo Plato in libro de legibus decimo finit. Cęterum
fortaſſe non illud modo falſum eſt, animam moueri qa
moueat cætera, ſed etiam ſeorſum id defendi nõ poteſt,
animam a ſe, aut ab alio moueri. Quãquam vero pluri-
mas rationes commentatio noſtra de naturali auſculta-
tione contineat, quibus oſtenditur neceſſarium non eſſe
moueri omne quod mouet, nunc tamen vel gratia clari-
tatis, vel quod in loco id cadit, nõnullas illarũ hac quoq;
parte repetiſſe cõueniet. Ais omne quod mouet, moueri
oportere, ergo aut a ſe dices, aut ab alio moueri quod
mouet. Profecto ab alio non eſt neceſſe, alioquin inqui-
ſitio in infinitum caſura ſit. Sed nec a ſeipſo quoq; pro-
pter eas ruinas in quas incidere dicentes id oporteret,
quaſq; q̃ mox demonſtrabimus: ſed ipſum ſe aliqd mo-
uet. i. ſi ſuimet mouens eſt, aut parte alia mouet, alia mo-
uetur, aut eadem mouetur & mouet. Si alia mouet, alia
mouetur, dubitatio nulla eſt quin concedere oporteat,
aliquid eſſe quod moueat nec moueatur: quod illi pro
impoſsibili deteſtantur, quia idem defereretur a ſe, nec
ſuimet mouẽs amplius proprie diceretur, ſed pars illius
altera motum afferret, altera motũ acciperet. Atq; hoc
genere nullum incommodum ſuſcipitur, ſi animalia &
frutices ipſa ſe mouere dicantur. Nam ſtirpes & frutices
ab anima vegetali, cuius vi aluntur auctanturq;, etiã mo-
ueri atq; agitari videntur. Quo'd ſi totum toto ſe moue-
re & moueri defenderis, primum illud vlcus eſt, ꝙ rem
indictam & incogitabilem comprobas, eiuſdem rei aliqd
ſibi cauſam eſſe, cuius eſt alii fieri poſſe, vt ſimul deferat
& deferatur, alteret & alteretur, adeoq; ſimul & doceat
& doceatur, idem ſpeculamen curet & curetur, eandem
inualentiam (quo nihil dici poteſt obtuſius) illud huic
non ſuppar. quod inducemus hoc modo: Omne quod
mouetur, qua mouetur potentia eſt. Omne quod mo-
uet, qua mouet, actu eſt. Si ergo ſuimet mouens, a toto ſe
mouetur, erit ſimul a toto hoc reſpectu, tum actu tum
potentia, ſimul perfectum imperfectumq;, ſimul calidũ
necdum calidum, ſimul ſciens & inſciens. Hæc quæ nũc
libamus in libris, quos dixi, naturalibus fuſius explicata,
exornataq́, vberius ſunt, inde reliqua petat licebit; ſi cui
hæc præciſius poſita videbuntur. Nos vero quæ noſtra
37 intentio eſt, pergemus oſtendere animam moueri non
poſſe, quum omne quod mouetur, duorum generum
altero moueatur, aut per ſe, aut per aliud. per aliud mo-
uentur, quę quum ipſa non moueantur, in eo tamẽ ſunt
qd mouet, vt in naui vector & ſarcina: nauis p ſe, vector
& ſarcina p aliud moueri dicunt motu nauis. Dixi motu
nauis, qa alio motu moueri p ſe poſſent, poſſent nutriri,
augeri, alterari, & locali etiã aliquo motu moueri præter
motum nauis. Sed ponimus vectores ſedere & quieſce-
re, tunc nauis (vt dixi) per ſe, vectores per aliud mouebũ
tur. Eodem modo de accidentibus corporis ſentiẽdum
eſt, albedine, nigredine, pede, bipede, tripede: quæ per
aliud ideo mouentur, quia cõtinentur in rebus quæ per
ſe moueantur. Ea igitur quæ hac forma. i. per aliud mo-
uentur, poſſunt eſſe nec corpora, nec egentia loci per ſe.
Quum igitur biſariam res moueri dicantur, aut per ſe
38 aut per aliud, videamus nunc verũ anima per ſe moueri
poſsit. i. motum per ſe accipere. Nam aut ex accidẽti,
aut per aliud poſſe animã moueri neq; ipſi diffitemur,
quum illa in corpore habeatur, quod per ſe mouetur.
Igitur de quatuor motibus delatione, alteratione, auĩ
ctione, minutione ſciſcitor, vno ſe anima an pluribus ge-
neribus moueatur: item an omnibus. Sed demõſtratũ
eſt quicquid aliquo ex quatuor illis motu non per acci-
dens moueretur, prorſus in loco eſſe, & cingi corpore
oportere. Nec enim credendum eſt veteres illos, qui 39
ſubſtantiam animæ de motu finiunt, exiſtimaſſe animã
per accidens moueri. Quod ſi corpus eſt anima, profe-
cto proprium etiam locum ſibi deſiderat. At qualis nã
hiccine dabitur? Certe quandocunq; attuleris, illuc ſe ani 40
ma per naturam cõferret, quomodo applicita appulſaq́;
eodem quoq; loco per naturam quieſceret. Quod b qui
conceſſerit, fateatur neceſſe eſt poſſe violentos quoſdam
motus & quietes haberi, quibus anima vi moueatur &
ſtet: nam ſi aliquo naturaliter pergit, inde auulſa pertur-
bataq́; mouebitur vi & contra naturam. Sed quales nam
obſecro, violentos animę motus aut quietes fingas, haud
facile comminiſci eſt, etiam dementiri volentibus. Ani-
matam corpus ſæpe vi & contra naturam moueri cerni-
mus, quando alieno impulſu aut colliditur aut iacitur.
Animæ huiuſmodi aliquos motus, aut quietes nullo vnq̃
tempore vidimus: alioquin per naturam contrarii & ad-
uerſantes motus ad animam pertinerent. Dicat aliquis
animam contra naturam non moueri, ſed motibus om-
nibus quãquam aduerſis & contrariis, tamen naturali-
bus moueri. At nullum elementum contrarios motus 41
agere naturaliter videmus. Ex elementis porro animã
conſtitutam eſſe volunt, alii vno, alii pluribus. Ignis ſuo-
pte nutu ſemper in cœlum viam molitur, terra ſemper
in medium mundi grauitate ſua fertur & pondere, ele-
menta reliqua ſuas inter hæc regiones premunt. Iam ſi
neceſſarium putant moueri animam, quia moueat ipſa
corpus, quaſi reciprocet ratio, nec fieri poſsit vt aliquid
moueat ipſum, niſi prius moueatur: ſequens eſt & pro-
babile eodem motu moueri corpus ab anima, quo ipſa
mouet. Quo'd ſi hoc ſequitur, contra quoq; commeat,
verumq; eſt motu quo mouetur corpus eodem moue-
re ſe animam. At corpus locali mouetur motu, quare
etiam anima ſeu tota, ſeu pars eius motu locali mouebi
tur. Quo'd ſi eſt, modo corpus ingreditur, modo ruſſus
egreditur, qua commigratione & mortua quoque ani-
malia reuiuiſcere & exuſcitari contingit.

*a Philo. attamen ſimpliciusq; aiunt Ariſt. a Platone uerbis tan-
tummodo diſſentire. Ariſto. n. motionis nomine corpoream tantum
tranſmutationem audit, quæ motionis appellatio uulgaris eſt et po-
pulo conſueta. Huiuſmodi uero motionem animæ nequaquam con-
uenire, non modo Ariſto. uerum etiam Plato cõtendit: ipſam tamen
moueri affirmat animalibus intellectualibusq; motionibus, quæ om-
nia motus nomine comprehendit.*

*b Fundamentũ quo innititur hæc ratio, uidetur anguſtias pati;
nam non uidetur uerum uſquequaq;, quod naturaliter mouetur
poſſe etiam ui moueri: cœlum. n. naturaliter mouetur, ui autem
nequaquam poteſt moueri. Aiunt peripatetici præcipueq; Alexan.
non moueri a natura, ſed a quadam ui præſtantiori quã in natu-
ra ſit uel anima, quæ in his interioribus eſt. Siquidem cœlum, ut ait
etiam Ariſto. eo motu mouetur, quia appetit primo aſsimilari. quod
quidem primum diuinumq; ubiq; cum ſit, cœlum uero ubiq; eſſe
non poteſt, eſt ubiq; per partem: animalia etiam quæ tranſuerſis
motibus mouentur, non natura mouentur ſed ab anima. Philop.
uero fundamentum id uerum eſſe aſſerit in his quæ recto motu mo-
uentur, qui quidem contrarietate non caret. Simpl. etiam in idem
fere tendit: in his enim uerum etiam aſſerit quæ quãdoque mouẽt,*

*Contra Theophraſtum, qui rationes Ariſtotelis
reprehenderat. Cap. XVII.*

SEd reſiſtit huic loco Theophraſtus in iis libris, in
quibus tractat locos ab Ariſtotele ante tractatos.
Non eodem (inquit) mouetur anima motu, quo mouet
ipſa corpus. Nam iudicia, comprehẽſiones, aſſenſiones,

ſunt animæ motus:locales vero ſunt corporis. Præterea neq; retortionem illam videri ſeriam neceſſariamq́;, vt ſcilicet eo motu quo corpus mouetur, eodē moueri animam ſit neceſſe. Nam trahitur lignum ab homine, nō tamen contra homo videtur trahi ligno. Item vapores vi ſolis in ſublime rapti, rectis angulis ſubuolant, ſol ipſe verſa vice non rapitur, nec in lineā mouetur, ſed in orbem & circulum. Solutio eſt: Primum demonſtret ille iudicia & aſſenſiones eſſe motus. Hoc nunquam præſtabit vtiq; ſi definitionem motus recipit, q̄ ſupra oos attulimus: Motum eſſe contiouum, & attēdi cum tempore, ex indiuiduis motionibus non componi, de potentia ad actum conferri, & dum confertur obiter retineri potentiam. quorum ille omnium tanquam videtur oblitus. Quod eo magis mirari ſubit, ꝙ ille ædito commentario amplexus eſt omnia, quæ de motu ab Ariſtotele inuēta oſtenſaq́; ſunt. Cæterum homines qui lignum trahunt, & Sol qui in gyrum torquetur, quo motu mouent eodē etiam motu mouentur. Mouent adeo & mouentur motu locali. Quod ſi alio motu, numero, aut ſpecie mouentur, nihil ad rem. Nec.n.tenere aliud Ariſtoteles voluit, quā vt id quod locali motu [a] mouet, ſi propterea quod mouet etiam mouetur neceſſe ſit etiam ipſum quoque motu locali moueri. Sed neq; hoc neceſſarium Theophraſtus putabat, ſi motu locali anima moueretur, commigrare illam poſſe & mox remigrare in corpus, vnde ſemel exiſſet. Nam ii qui animam ſpiritum eſſe & aurā quandam rebantur, vt motum (inquit) loci concederent animæ, tamen opinor id negaſſent remeare aut regredi poſſe, quæ ſemel eſſet egreſſa. Sed optime uir, pace dixerim tua, neq; hoc recte, neq; iis conſentanee quæ illi met opinantur. Nam ſi poteſt exire corpus e corpore, cur non & denuo poterit iogredi? quum hoc in cæteris omnibus locis vaſisq; fieri viſitetur? Sed adhuc Zenoni relicta eſt anſa dicturo, propterea ingredi animam nō poſſe rurſum in corpus, quia tota eēt toto corpori inexa permixtaq́;, eo confieri vt ſine diſſolutione mixtionis eius cuius vinculis continetur, exire nō queat, diſſoluta mixtione intrare non poſsit. Verum eos qui animam in corpore tanquam in vaſe quodam & loco cōſtituunt, nullum præfugium ſubleuat, qui cogantur ſateri animalia ſemel obita extinctaq́;, animari denuo poſſe, & ad vitam redire. Quod genus maxime periclitantur Democriti, & omnes qui aquam aut ignem animam effecere.

[a] *Immo in ſolo locali motu, ait Philop. uerum eſt quod ſi aliquid propterea mouet, quia mouetur opus ſit eo motu moueri quo mouet.*

Sentire & Intelligere nec motus eſſe, nec animæ motus. Cap. XVIII.

ITaq; illi tot & tantis rationibus reuicti, tādem cōce-
42 dant nullo motu corporali animam moueri, niſi ex accidenti, hoc eſt, quia id in quo eſt moueatur, atq; hos motus nihil vetare quin aliunde afferri miniſtrariq; videantur. Quum enim animal vi aliqua agitur neceſſe eſt animam quoq; impulſus illius participem fieri concedant. Hoc inquam oportet inuitiq; comprobent, Illud ſi volunt tantiſper dum viderimus, tueātur motibus animæ qua anima eſt, ipſam a ſe moueri, eoſq́; motus inſitos eſſe animæ per naturam, cieriq́; ab ea tanquā interiores ac ſuos: ita fieri vt hoc genus motus aīæ ab alio p̄ſtari non poſsint, extra q̄ ſibi a ſe. Sed amabo, doceant qui nā iſti motus ſint ſui peculiareſq́; animæ: num ſenſus? at ſenſus ſine iis quæ habentur extra, quia tanquam fores & feneſtræ ſunt animi, vim ſuam exercere non poſſunt. Nū appetitus? at hic rapitur trahiturq́; ab iis rebus quæ appetuntur. Num intellectio? at intellectio pendet tota ex ſenſibus, quia ſine viſis imaginibuſq́; non perficitur. Sed conceſſo quod volunt, hæc ab anima proficiſci ſola, conſequens iccirco non daor. Quæro.n. de illis continuos eſſe eos, & an exerceri defendant in tempore. Et hercules oon poſſunt. nec ergo ſunt motus. Quamobrem ſi iſti neq; motus ſunt, neq; ab anima ſola proueniunt, comminiſci aliud genus oportet, quibus anima moueri, & qui prodire de ea & peculiares eius eſſe dicantur. Plane oſdem motibus ipſa a ſe & ab alio moueri non poteſt. Nihil enim eſt quod per ſe & extrinſecus ſimul haberi poſsit, aut ꝙ ſimul & per ſe & per accidens alicui competat. Nam neq; fluuiis ſui motus, neq; flammis ſui vtroque reſpectu ſimul conueniunt. Quæ enim per ſe inſunt in aliquo, ſeparari non poſſunt, nec cauſam extrinſecus accideotem requirunt. Sed occurritur, noo videri ſenſum a ſenſibus moueri, ſed ſenſilia id agere, & habere rationem talem vt ſine iis ſentiri non poſsit. Senſum [a] araneis eſſe per ſimilem, quæ muſcas, culices & aſilos in pedicas telarum incidentes irretitaſq́; aggrediantur. Id non beſtiolarum facit infœlix acceſſus, quāquam ſine acceſſu illo non graſſantur aranei, ſed vis eius generis inſita & cibi cupedia. Eodem modo ſenſilia quomodo in machinamenta ſentiendi.i. ſenſorias partes incurrerint ad comprehenſionem ſui prouocare admonereq; animū? Sed ſi quem iſta exemplorum ſubornatio mouet a me, illud ſtat, ꝙ quemadmodum culex phalangium excitat, & venatorem captura, poſtremo omne cōcupiſcendum id, a quo cōcupiſcitur, ita & animam moueri ab illis dicendū, quæ extrinſecus accidunt ſenſibus. Cæterum ille ipſe qui ſibi hoc exemplo tam placet cōfeſtim labat, ceu pœnitendum quid dixerit, & ab araneis pauimento apploditur, eādem inquit rationem habet res viſilis ad aſpectū, quam pauimentum & ſolum ad inambulantes. Quod q̄ ridiculum ſit, ſtatim agnoſcitur. Qui enim fieri poteſt, vt ſenſilia ſint loci, aut cōceptacula functionum ſenſus? nonne irritamenta potius incitamentaq́; ſenſuum videntur? quod quidem latius patet in concupitis appetitiſq́;. Omne enim appetibile prope eſt vt appetentem vim ducat & trahat, non vt fundus ſit & capacitas aliqua, in qua perneceſſe ſit deſideria & appetitiones animę contineri.

[a] *Rationes Ariſt. (ait Philop.) efficaces ſunt contra eos tātummodo, qui omnem animam irrationalem etiam ſeipſam mouere per ſe: ſed contra Platonem qui hoc tantum de rationali anima aſſeuerabat, nullam penitus uim habent. Eam enim a ſenſibus moueri negabat, ſed ueluti expergefieri: ueluti ſi geometra peritus a ſomno excitetur, ſtatim ſpeculatur theoremata, non quæ fuerint ab eo qui excitauit ei impreſſa, ſed quarum ideas in anima ſeruabantur. Ait etiam hos motus animalis eſſe: animam uero cum ſec andum ſeipſam agit, intellectiue agit, nec ſenſilibus eget.*

Si motus ſit eſſentia animæ, futurum ut anima mouendo ſe pereat. Cap. XIX.

PRæterea quæro motibus iſtis moueri animā tanq̄ 43
animam, an tanquam aliud putēt. Si tanquam animam, quod iam & ſatentur, quemadmodum id quod a colore mutatur, recedit a colore, & id quod per locum mouetur, recedit a loco, ita & animam quæ mouetur in eo quod anima, cōtinget ab eſſentia ſua recedere. Nam nos qui animam moueri ex accidenti volumus, ſiue is motus in loco, ſiue in qualitate, ſiue in magnitudine habeat, illas anguſtias non ſubimus, nec concedere cogimur motum animę exitum & receſſum eſſe ab eius eſſentia, ſed ab vno accidente, per quod mutatur. At ii qui moueri animam tanquam animam putant, quum motū animæ quaſi ſubſtantiam eius eſſe definiant, neceſſe eſt plagam illam accipiant, quam nos alioquin facile repel-

limus

creauiſſet rectam, poſtea conuertit & deflexit io circu-
lum: mox quia directio prior io latitudinem diffunde-
batur, medio dorſo circulum diſſecuit, qui in duos dupli
ci nexu ſerieq́; dehiſceret, vnus qui ambiret exterius, al-
ter qui interius haberetur. Eum qui intus eſſet, rurſum
comminuit, & circulauit in ſeptem, propterq́; hoc tor-
queri cœlum, inquit, atq; in orbẽ moueri oportuit, quia
circulus eſſe anima probaretur. Iam cõſonantes quoq;
& varios cantus cieri motu, quia ipſa & anima, quæ cœ-
lum moueret intentione quadam conſonantiam nume-
rorum, velut in fidelibus quæ harmonia dicitur, diſtin-
gui conſtareq́; crederent. Duas enim rationes haberi,
quibus anima in collationes, & proportiones muſicas di
uidi oporteret. Primam vt ipſa concentus illius ſenſum
ſibi haberet, ſibiq; poſſideat. Alteram vt per hoc cœlo
46 æmodulatos & conſonantes motus afferret. Sane pri-
mo loco id reprehendimus, ꝙ animam magnitudinem
faciunt, tanto grauius ꝙ de rationali loquuntur. Nam
animam mundi talem eſſe Timæus vult, qualis eſt ſola
nudaq́; mens, nullis vt viribus aliis, ſenſu, appetitione,
iraſcentia ei ſit opus, quas cæteræ animalium animæ a
diis ſecundariis poſt intextas accumulataſq́; obtinent.
Eo fit, vt poteſtates hoc genus in orbem moueri non di
cantur. Nam ſenſus per directum foras profertur, ſimi-
liter & appetitus. Horum igitur rationem, qui animam
aut mentem eſſe magnitudinem volunt, ſiue circulum,
ſiue globum intelligant, aliquot de cauſis improbamus.
47 Primum ꝙ magnitudo omnis continua eſt, & quia con-
tinua etiam vna: & ꝙ eius particulę in communem ter-
minum finiunt, io eoq́; copulantur. Intellectus alio ge-
nere vnus, alio communis eſt, ſi modo cõtinuus dici ali-
qua ratione poteſt, (nam in ſequentibus libris probabi-
tur, quomodo idem ſit iotellectus & intelligentia: a de
intellectu agente nunc loquor) eo modo quo continua
eſt intelligentia, eodem continuum eſſe intellectũ opor-
tet. Sed intelligentia idem eſt quod intelligibile. Intelligi-
bilia porro vna ſunt, propterea ꝙ conſequuntur ſe vt
numeri, non vt magnitudo. Quum enim hæc poſt illud
intelligo, tum diſtincti & diſcreti ſunt actus, nec attinen-
tur, ſed deincipes & conſequentes ſunt, vt numeri. Ali-
quando & plures actus in vnum aliquem deſinunt, vt
in concluſionem propoſitiones & ſumpta. Noo ergo
vni ſunt actu, quia aut continui ſint, aut ad vnum termi-
num copulentur, ſed eo modo quo dixi. Si itaq; intelli-
gibilia & actus intelligendi hac tantum forma vnitatem
habent, ſequens eſt, vt intellectus quoque hac tantũ for-
ma ſit vnus: ſiue ita, vt omnino careat partibus, qualis de-
finitio primorum principiorum habetur: ſiue ita, vt nõ
quemadmodum magnitudo, continuus ſit, ſed quemad-
modum numeri, qui per ordinem quendam ac ſeriem
digerãtur, vt ſi vnitatem primo loco cõſtituas, deinceps
binarium, tum deinde ternarium. Præterea ſiue ille Ti-
mæus, ſiue Pythagoras fuerit, indigna plane authore ſuo
ſententia eſt, intellectum & mentem dimenſum & ma-
gnitudinem dicere. Nã quo pacto intelligat intellectus,
ſi magnitudo eſt, præſertim quum ei, vt putat Timęus,
opus ſit contactu, præterq́; acceſſu & propinquatione
quadam ad res, quas apprehenſura percepturaq́; ſit? Aut
enim ſingulis partibus contingit, quibus rem totam in-
telligit: aut non ſingulis partibus, ſed toto curuamine cir
culi: aut ſingulæ partes intellectus ſingulas partes rei, &
totus totam tangit, & tangendo intelligit. Si primum .i.
ſi ſingulis partibus tangendo rem totam intelligit. quũ
partes huiuſmodi neceſſe ſit, aut puncta, aut magnitudi-
nes ſtatui (ſi modo partes rei appellandæ ſunt puncta.)
Si puncta, cum hæc innumerabilia in quaq́; re infinitaq́;
habeantur, cumq; omne infinitum impercurſibile ſit, nihil
vnquam intelliget: Si magnitudinem .i. ſi partes illæ quæ
tangunt rem dimenſu aliquo, & magnitudine diffundũ-
tur, fiet vt ſæpe, immo vt infinities rem vnam intelligat,
quod tamen ſatis ſit ſemel intelligi. Nec enim bene fit
ſemper, quod ſæpe fit, nec idem eſt bene quod ſæpe.
Nam verum haberi inueniriq; poteſt, etiam ſi ſemel in-
tenderis. Si ergo ſufficit, quamlibet ex particulis tange-
re, quid eſt opus motu, aut amplitudine aliqua? Id enim
ad cuius cõſtitutionem abſolutionemq́; nullus eſt vſus
magnitudinis, ſuapte natura expers magnitudinis eẽ de-
bet, etiamſi diuidi aut diſtrahi ex accidenti poſſit. Nec
enim plus habet albedinis, quod bipedale album eſt, q̄
quod pedale: neq; tripedale, q̄ bipedale, quia amplitudo
& mẽſus ad eſſentiã & ſubſtãtiã qualitatũ nihil pꝛioet, ſed
albedo q̄tenus albedo eſt, indiuidua eſt, & in re diuidua .i.
in magnitudine cõtinetur. Ita de intellectu eiuſq; vi, & po
teſtate ſentiendum eſt, in quo ſit circuli illius, & magni-
tudinis maior minorq́; portio. Eodem modo intelligũt,
nimirum magnitudo ſuperfluit, nec quicquam ad natu-
ram intellectus confert: eſt enim natura eius & ſubſtãtia
ipſe actus. Sic quaſdam res momento exiſtere, aut fieri
dicimus, quando ad perfectionem illarum nulla perfun-
ctio temporalis exigitur. Si ſecundum dixerint .i. non 48
ſingulis partibus tãgere, ſed toto curuamine, atq; ita in-
telligere intellectum, ſciſcitor quæ ratio illos tantum vr-
gebat, vt illum attactum ad rerum cognitionem neceſſa-
rium dicerent, aut quẽadmodũ accidat, vt ex particulis,
quæ ipſæ nihil intelligant, conſtet, intelligere tamen poſ-
ſe videatur. Atqui ſi propter hanc vnam cauſam tangit,
vt intellectus intelligat, tãgit autẽ partibus, nõne oportet
vt primũ partibus illis intelligat? Quod ſi neutrum horũ
placet, pedem referant, & tertium teneant, hoc eſt, ſingu
las partes rei a ſingulis partibus intellectus, & totũ a toto
contingi. Sed & hoc quoq; illa ratio reprehendit: quod ſi
ita dicatur, non relinquitur facultas, qua res indiuiduæ poſ
ſint intelligi. Sũt autem plurima ex iis, quæ intelligimus
indiuidua. Sed qd hæc tã diſquiſita atq; ſcrupuloſa ora-
tione perſequimur? Quis non videt ſi magnitudo iotel-
lectus ſit, intelligentia vero tangendo proueniat, fore, vt
neq; per punctos, neq; per magnitudioẽ oĩa poſſint in-
telligi? b Nõ per pũctum, quia diuiſilia pũcto cognoſci
nõ poteiũt, quando impoſſibile eſt, vt indiuiſilia diuiſili-
bus aliqua proportionis iũctione collatione'ue cõgruãt.
Non per magnitudinem, quia ꝙ diuiſile eſt, vt indiuiſilia
cognoſcãtur cauſam habere non poteſt. Alioquin aptiſ
ſimũ eſt vtrunq; genus ab intellectu cognoſci. Quare fit
vt neq; magnitudo eſſe poſſit, oeq; opus ei ſit ad res in-
telligẽdas tactu, ſed alia ꝓculdubio oatura eſt eius pſ̃tan
tior aliquãto, atq; diuinior, ab oĩ amplitudine & menſu
corporeo liberæ atq; indiuidua qdẽ cõprehendit, quia &
ipſe indiuiduus eſt, & expers magnitudinis. Diuidua ve-
ro, qa viſus cõtrahit, & ſequeſtrat: ita vt tãquã indiuidua
poſſint intelligi. Nã qd hoc verbo quid ſit rẽ eſſe ſignifi
co .i. rõnẽ & formã ipſe cõit, ipſe indiuiduã & ſimplicẽ
facit, & primę finitiones ipſæ ſunt formę, quas ille in ma
teria poſitas a materia primũ exoluit, demũ intelligit. Sed
ne quis angulus relinquaꝶ, in quẽ illi ſe cõdãt: dicat .n. ali-
quis, nõ agnoſcũt hoc Platonici, nec intellm̃ eſſe circulũ
& magnitudinẽ putãt, ſed diſſimulare nõ poſſunt. Qui .n.
intellm̃ ĩtelligere circũactu fatenꝶ, ſtatim cõcedãt itellm̃
eſſe circulũ & magnitudinẽ oportere. Si .n. alr̃ intelligãt,
q̄ circũactu, cur tã temere orbicularẽ motum intellectui
aſciſcũt? Si vero circũactu, qd & p̃dicant, nõ põt videri nõ
circulus & magnitudo, q̄ ita feraꝶ, qñ p̃ſertim hoc cõſiliũ
deo fuiſſe teſtãꝶ cũ circinaret .i. cũ de recto ĩ circulũ refor-

maret, quod non aliter ei accidere intelligentia poterat. Itaque neceſſarium eſt hæc quæ attulimus incommoda ſuſcipi ab iis, quibus id de intellectu videt. Aut.n. puncto intelligere illū oporteret, aut p magnitudinē. Si pūcto, diuidua & ſectilia nō cognoſcet: ſi p magnitudinē diuidua nō attinget, ſed & circūactus ille quo modo ſit ppetuus, intelligentia quoq; ppetua ſempiternaq; erit. Aut igitur ſemper intelligit eandem rem, aut conuariat. Si eandem, maior ei cum quiete, q̄ cum motu cognatio eſt. Si cōuariat, quomodo id tueberis, ſi circūactus & cōuerſio ſemper eſt vna? Præterea intelligentia, aut nunquam aut aliquando perficiat. Si perficiet, ceſſabit motus: ſi nunquā perficiet, nunquam etiam intellexiſſe videbitur. At nonne omnes intelligentię certi ſunt fines? ſiue illa in actione & vſu verſetur, ſiue in cogitatione & cōſpectione ſola cōſiſtat. Actiua omnis ad aliud pertinet & alterius gratia eſt, eoq; habetur extremum. Spectatiua quoq; vltimū inuenit, quoniam eiſdem illis rationibus ſe terminauit, quibus in cōtemplādo ſpeculandoq; vtitur. Ratio omnis aut definitio, aut demonſtratio eſt. Omnis definitio concluſa finitaq, eſt, nulla demōſtratio poteſt infinitam progreſsionem habere, quia neq; reflectitur, neq; propoſitiones ſemel aſſumptas retractat. Omnis ſcientia ſimilis directo inceſſui eſt.

a Rectius forſitan interpretari poterimus, ſi loco eius quod dixit, de intellectu agente nunc loquor, de intellectu actu dixerimus. ait enim ipſe, λέγω δὲ τὸν νοῦν τὸν ἐνεργεῖν

b Quæ hoc in loco demonſtrata ſunt de intellectu, non modo eū incorporeum eſſe oſtendūt, (ait Simpli.) uerū quòd corpore etiā tanquā inſtrumēto, in ſuis intellectionibus nō utatur. Quod enim impartibile eſt, uel quod per terminos procedit, qua ratione eo uti poterit? eo quòd per continuitatem partibilem procedit? niſi ſpecies quæ cognoſcitur, in aliquo partibili eſſet: nam tunc cooperatur inſtrumentum ob apprehenſionem rei partibilis.

Item contra eundem. Cap. XXI.

PRorſus videtur motus ſi habetur in animo potius
49 haberi cōtra naturam, quippe qui actionibus eius obſtrepat, impedimentumq; & remoram afferat. Eſt.n. opus mentis quieti, q̄ agitationi ſimilius: neq; intelligentia modo ſimplicium terminorum, ſed etiā ea quæ ad rationem ſyllogiſmi pertinet, ſtatum potius quēdam præ ſe fert, & cōſiſtentiam in cōcluſione, q̄ tranſitum & receſſum illius quod demonſtratur. Hac de cauſa abſtemii purgatius, & vibratius, q̄ temulenti cognoſcunt. Itē ſilentio noctis q̄ interdiu, corpore inoffenſo q̄ cōturbato, ſenecta ætate quam iuuenta, quia iuuenū corpora pluriſario motu interæſtuant. Motus igitur abiūctior [a] alieniorq; eſt ab animæ natura, q̄ ſtatus. Quare neq; beatum poteſt neq; perpetuum dici, quod ægre & cum labore fit: violentum & coactum intelligere, quicquid contra naturam alicui eſt. Qui motum eſſe ſubſtantiam animę putant, neceſſe eſt fateantur ſubſtantiam animæ officere, & fraudi eſſe actionibus & functionibus animæ. Prętereà, ſi motus pro eſſentia intellectui eſt, quomodo intelliget res, quæ motu & materia vacent? Hæc autem ratio contra nos recurrere non poteſt, quāuis enim immobilem eſſe intellectum dicamus, afferre tamen poſſumus, quēadmodum ea quoq; quæ in motu habeantur, intelligat. Nec enim intelligit quatenus mouentur, ſed quatenus eandem formam & ſpeciem obtinent: nec ſecundū naturam, ſed ſecundum formam intelligit, etiamſi res innexam materiā habeant. Sed quæras, ecquid ipſum motum intelligat? Intelligit hercules, ſed eodē modo quo cętera, quia.ſ. formam ipſam & rationē motus intelligit, vt cū motum talem aut talem actum eſſe declarat. At ii qui motum eſſe ſubſtantiam animi arbitrantur, difficile poſſunt monſtrare rationem qua immobilia ſub perceptionem animi veniant. Deinde [b] nōne laborioſiſsima res eſſe videtur animam detineri, arceriq; corpore, tanquam neruis & vinculis, cum ſoluta corpore, & beatior ſit futura, & ſuis opibus vti liberius & vegetius poſsit? Iam hæc noxia fugiendaq; animæ cōiunctio videatur, ſi locupletius ei ſit expediri & migrare de vita: ita præclare agi, ac decidi cum anima, ſi ei q̄ ocyſsime miſsio contigat & commeatus a corpore. Quæ ſentētia pleriſq; quū veteribus placuit, tum etiam hoc ęui probatur. Porro in 50
plenum, qui hoc dicant, nō vident ſe animas animalium, quam hominum præſtantiores eſſe facturos, ſi illæ poſſunt a corpore ablegari exoluiq;, humana non poteſt. Sed & cauſa ea propter quam ſtatuunt animam in circulum moueri, quātum coniectare licet de iis quæ diſſerūt, deliteſcit adhuc in obſcuroq; eſt. Nam ſi verba & ſcripta eorum attendas, originalis animæ ſubſtantia non eſt orbis, ſed quæ prius in rectam lineam formata erat, reuocata ad incudem eſt, & in circulum contorta. Ita prior ac potior animæ natura directio, q̄ circulus fuerit, (quaſi enim ex accidenti atq; extrinſecus circulata eſt) non vt eſſe inciperet anima, quippe quę iam extabat & confirmationem habebat, ſed vt agere conſonantes motus poſſet: alioquin & illud peccant prępoſterum, ꝙ corpori tribuunt cauſam motuum animæ, non animæ motuum corporis. Sed in eo quoq; laudandus Timæus videtur, ꝙ facile paſſus eſt deſiderari a nobis rationē, cur animæ vberius & pręclarius eſſet moueri, q̄ quieſcere: aut moueri hoc genere, q̄ illo. Atqui hoc maxime in operibus a Deo quærendum prodendumq; eſt.

a Ariſt. uero hoc in loco uidetur hac uti ratione: Si motus animæ ſubſtantia nequaquam fuerit, præter naturam anima mouebitur. ubi Simpl. quæſtionem mouet, quonam pacto hoc ſequatur: nā motus non eſt ſubſtantia cœli, attamen cœlum non mouetur præter naturam. Ait autē quod, ſicuti in tertio libro dicet, intellectus ſubſtantia ipſa eſt actio, non is modo qui animabus eſt præſtantior, uerum & anima noſtra, cum omnem quæ exterius habet diuagationem contraxerit, ſeparatæq; & impartiliter quoad fieri poterit, uixerit: ob idq; actionem etiam in ſubſtantiam colligit. Verum longe magis in diuina uniuerſi anima, non quādoq;, ſed ſemper ſubſtantia erit actio: & ſi motus eſſet actio ipſius, ſubſtantia eius eſſe motus. Quòd ſi hoc nequaquam ſit, uel ergo non mouebitur, uel mouebitur præter naturam. b Nō equidē id exprimere uidetur latinus interpres, quod græce uoluit Them. cuius uerba hoc in loco hæc ſunt, ἐπίπονον δὲ, καὶ τὸ μεμῖχθαι τῷ σώματι, μὴ δυνάμενον ἀπολυθῆναι, καὶ προσέτι φευκτὸν, εἴπερ βέλτιον τῷ νῷ, τὸ μὴ μετὰ σώματος εἶναι, καθάπερ εἴωθε λέγεσθαι, καὶ πολλοῖς συνδοκεῖ, καὶ τὰς καθ' ἡμᾶς. εἰ δ' ἄρα ἰσχύουσι καὶ τὰς ζώων ψυχὰς βελτίους ὁμολογεῖν τῆς τοῦ οὐρανίου. quorum hæc eſt fidelis interpretatio. Præterea nō modo laborioſa res hæc eſt, cum corpore.ſ. commiſceri & ab eo non poſſe abſolui, uerū etiam fugienda, ſi locupletius ei meliusq; ſit, quòd ſine corpore ſit, quēadmodum dici conſuetum eſt: hocq; etiam multis uidetur, tū antiquis, tū etiam his qui hoc æui probantur: quos non pudet fateri animantium animas eſſe ea præſtantiores, quæ cœli eſt anima, cum hæ quidem a corpore liberari poſsint, illa uero nequeat.

Animam non immigrare cuilibet corpori contra antiquos, qui nihil de corpore dixerunt. Cap. XXII.

IN eo quoq; & Timæum & plurimos qui de anima 51
ſcripſerūt, coarguēdos puto, ꝙ quū annecterēt aīam corpori, in eoq; collocarēt, nihil vltra ꝑgreſsi ſunt, miro in reliqua ſilentio, quæ ad cōmētationem iſtam maxime pertinerent.

pertinerent. Nam nec quemadmodum affectum diſpo-
ſitumq; eſſe corpus animandum debeat, nec quæ cogna-
52 tio inter corpus & animam habeatur vnquam dixerunt.
Non enim omnibus omnia pari filo conueniunt, neque
coaptari ſociariue ſingulas ſingulis poſſunt: neq; qdq;
& vtcunq; fors tulit, in quodq; agit, & vtcunq; fors tulit.
neq; item temere accipit, aut patitur a quolibet quodli-
bet. Demum nunquã agit hoc, illud patitur, ſi nulla com
munio aut congruentia naturæ ſit eius quæ agat, cum ea
quę patitur, ex quibus viciſſim admotis iunctisq; vnum
opus opera cõmuni proueniat. Ex iis vero quæ caſu in-
53 teruenjunt, i. quę aliter cadunt atq; caſura ſunt per natu-
ram, nullũ munus idem duobus efficitur, (verbi gratia)
ex lapide & arbore, aut ex arbore & homine. Quãobrẽ
fere veteres comperias in demonſtranda, qualis ſit ani-
mæ vis naturaq; laboraſſe. de ratione corporis, ne literã
quidem vllam in eorum ſcriptis inuenias, ceu indifferẽs
ac translatitia cuicunq; corpori immigraret: id quod ri-
dendæ illæ a Pythagora fabulæ continent, quas quũ au-
thor ille ad aliquem ciuilem vſum confinxiſſet, quidam
phyſice interpretari videntur, rati occurentẽ incidentẽq;
animam in incidens & concurrens corpus intrare. Sed
qui iſtud portentum aſſerere poterant, viderent ſingulis
animalibus, imo & ſingulis corporibus animaliũ pro-
priam formam & peculiarem adiunctam, intelligerent,
quantum diſcrimen inter corpus equi vermisq; eſſet, ha-
berent quãtum inter pulicis & hominis intereſſet, ſcirẽt
ſe qui putarent in quodcunq; vti accidiſſet incurſiſſetq;
corpus, poſſe quãlibet animam condi, veluti ſi ita contin
gat elephantis animam in culicis corpus, perinde dicere
ac ſi in fiſtulis textoriam recipi dicerent, aut fabricam in
pecten & radium. Iam ſi artium ea eſſet natura, vt in ſuis
inſtrumentis habitare, atq; in ea ingredi ſua ſponte poſ-
ſent, vtiq; tibicinium in tibias non in lyram intraret, lyri-
cinium in lyras nõ in tibias tranſiret. Igitur & animas in
ſuum aliquod ac proprium corpus (ſi ſuũ animæ inſtru-
mentum eſt corpus) diuertere oportebit. Dixi diuerte-
re, immo nõ diuertit, ſed fabricatur architectaturq; con-
ueniens ſibi accommodatumq; inſtrumentũ, deformat
ipſa ſibi & præparat domicilium, non deformatum an-
te & præparatum, demum ſubit. Nõ enim quemadmo-
dum cithara dedolatur prius & conditur, tum demum
adhibetur ad muſicam, ita & corpus ornaſ ante inſtrui-
turq;, mox animę ſumendum offertur. Quale igitur ſin-
gulis animis corpus inſtrumentumq; conueniret, qua ra-
tione anima illud ſibi confingeret, neglectum a Timæo
penitus & retro habitum videtur.

[a] *Ait attamen hoc in loco Philop. Platonem tũ in Timæo tum etiam in Phedro, non modo de anima uerum de corpore etiam quod ipſam ſuſciperet ſermonem habuiſſe, & quidem plurimum: Ideoq; recte Ariſtotelem dixiſſe, abſurdum hoc plures incidiſſe, nõ autem omnes, ut Platonem eximeret.*

Animam non eſſe harmoniam, & de animã mundi, & utrum anima noſtra ſit uita potius quàm anima appellanda. Cap. XXIII.

54 SEd & alia opinio de anima fertur, quæ nihilominus
ꝙ ſuperiores collimet ad verũ, ſuperq; [a] copioſum,
atq; vberem tractatum habet, quę non ſolum in cõmuni
examine venire vſu ſoleat, ſed & ſeorſum quoq; veteri-
bus frequentata iactataq; ſit. Ea huiuſmodi eſt: Aiunt ali-
qui animam eſſe ipſius corporis intẽtionem quandam,
quæ harmonia dicatur. Harmoniam eſſe concordiã, quæ
diſſimilium ſonorum permixtione comitioneq; naſce-
retur. Corpus quoq; ex contrariis & diſſimilibus videri
compoſitum. Illud ergo quod tam cõtrarias qualitates,
calorem, frigus, humorem, ſiccitatem, mollitudinem, du-
ritiem: quodq; tam pugnantia elementa ad coalitum &
conſortium reuocat, & in conſonantiam quandam mo-
dificatur & temperat, nihil aliud eſſe poſſe, ꝙ animam:
quemadmodum in muſicis id quod grauitatem & acu-
men vocum reducit ad conſpirãtem ſonum nihil aliud
eſt ꝙ harmonia. Probabilis quidem oratio, ſed ab [b] Ariſ.
& Platone multis argumentis procisſa. Ac primũ [c] qui-
dem prior eſt anima corpore, harmonia eſt ſuo inſtru-
mẽto poſterior. Anima imperiũ habet in corpus, pręeſt
& dominatur in corpore, pugnat etiam aduerſaturq; ali-
quando corpori: harmonia non pugnat cum inſtrumen
to. Item harmonia modo intenditur, modo remittitur:
anima neq; intenditur, neq; remittitur. Præterea cõſtãte
harmoniã offenſio conſonantiæ nõ poteſt accidere: ani-
ma conſtante accidit oblæſio & vitium corpori. Poſtre-
mo [d] corporis harmonia nihil aliud eſt ꝙ firmitas, valen
tia, pulchritudo, quia diſſolutio & intemperantia corpo-
ris, nihil eſt aliud ꝙ infirmitas, atq; morbus, turpitudo, de-
formitas: anima neq; firmitas, neq; valentia, neq; pulchri
tudo poteſt eſſe: non igitur harmonia eſt. Hæc omnia,
ſed alio loco a philoſophis afferuntur. Illa propria hu- 55
ius partis, quibus hic Ariſtoteles authores illos inceſſit:
Harmonia eſt conſentientium & conſonantium vocum
proportio, earumq; ex confuſione & collatione profe-
cta compoſitio: anima neq; cõpoſitio eſt, neq; propor-
tio. Item anima ſubſtantia eſt, harmonia non eſt ſubſtã-
tia. Item anima corpus mouet, harmonia non mouet in-
ſtrumenta, ſed his præſens præſtoq; eſt: muſicus ipſe eſt
qui mouet ad concordiam & conſonantiam chordas.
Quamobrem aliam dari animã oportebit, quæ concor-
diam illã harmoniamq; faciat. Sed perurgebimus hinc
infeſtius ſi quæremus, quẽadmodum accõmodari poſ- 56
ſit harmonia vlla ad opa functionesq; animæ, aut ad af-
fectiones, qualis nã harmoniæ ſit ſentire, audire, videre?
qualis amare, qualis odiſſe, qualis lætari, qualis ægreſce-
re? Ac harmoniæ quidem verbum non ſimpliciter ra-
tione dictum videtur: nã primus eius ſignificatus ab or- 57
ganicis & coaptione magnitudinũ eſt profectus, quæ ſi-
tum & motum haberent. Quũ. n. ita inuicẽ duæ ampli-
tudines collocãtur, vt nihil eiuſdẽ generis interibi habea-
tur, tũc optime coaptæ & cõnexæ dicũtur. Cõnexio autẽ
& coaptatio hæc harmonia vocatur, vt ligna, lapides, &
quæcũq; e naturalibus inter ſe artificioſo applicitu com
mittũtur atq; iungũtur. Ex hoc initio nomẽ illud in alias
res per ſimilitudinem flexũ deriuatumq; eſt, vt ea quoq;
harmonice coaptata dicamus, quæ rõne aliqua inuicem
ſociata & coita videãtur: ita vt cõcorditer in vnũ conſen-
tiãt atq; cõſpirẽt, nihilq; intercapedinis ſuſpẽſi ue pateat
hiet ue, nihil promineat, nihil in receſſu vmbraq; obſole-
ſcat, nihil ſubſultet, nulla ſit ſine vſu ſuo & optima rõne
proportio. Hæc quũ fuerint (vt dixi) cõnexa & aptata,
cuicunq; materiæ acciderint, dicentur. Quẽadmodũ mu-
ſicos ſubcentus tunc optime cõcordare & cõgruere di-
cimus, quũ nulla intermedia ratio eſt, quæ modulatiorẽ
facere conſonãtiã poſsit. Ex his duabus harmonię for-
mis vtrã facimus aiam? primã nõ poſſumus: quũo illa ap-
poſitionẽ & cõpoſitionem requirat? qualis eſt oſsis ad
os, aut oſsis ad neruũ? Ridiculũ eſt hmõi harmoniã per-
tinere ad animũ, aut ſenſum putare. Secũda etiã forma 58
defendi nõ põt, videlicet talẽ harmoniã eſſe aiam, qualis
naſcitur ex collatione & proportione mixtorũ. Alioqn
ſi ita ſit, ex alia atq; alia partiũ mixtione, alia vtiq; aia diſ-
ſultaret, ita fieret vt ſinguli multas animas mutare poſſe 59
viderẽtur. Atq; hoc idẽ reqrere de Empedocle ſolemus,
qui ſingulas corporis partes cenſet propriã mixtionẽ &
ꝓportionẽ ſuã habere: aliã carni, aliã viſceri, aliã neruo,

aliam oſsi adiunctam. Quæro igitur huiuſmodi propor
tionem animā putet eſſe, necne? Si putat, quum multæ
ſint proportiones, ſequitur multas quoq; animas in eo-
dem corpore futuras. Si non putat, quæramus an aliud
eſſe animam præter proportionem velit, quæ demum
membris proportione ſua aſtrictis, totoq; corpori acci-
dat. Item an amicitia illa cui primatum detulit, cauſa ſit
fortuitę & temerariæ mixtionis, an alicuius certa ꝓpor-
tione quæ conſtet. Illud quoq; doceri velimus, verū ille
idē amor proportio ipſe ſit, an extra proportionē aliud.

a Græce Them. ſic ait: διδλωνῦια δὲ εὐθύνας, καὶ ἐξετασμένη καὶ ἐν τοῖς κοινοῖς λόγοις, καὶ ἐν τοῖς ἰδίοις. hoc eſt reprobata tamē & examinata tum cōibus tū proprijs rōnibus eſt. Quē locū pertractās Philop. ait: Rōnes autē quæ in cōmuni habitæ, Ariſt. appellat nō ſcriptos ſermones, quos cū amicis habuit: uel cōmētaria exoterica, hoc eſt exteriora, in quorū ordine collocantur dialogi, tū alii, tū qui Eudemus inſcribitur. Quæ ob id externa nuncupauit, quia ea nō legitimis auditoribus conſcripſit, ſed in cōem multorum utilitatem edidit. b Ab Ariſt. tū hic tū in Eudemo: a Plat. uero in Phædone. c Rationes hæ ſunt ex Platonis Phædone excerptæ.
d Hæ uero ex Ariſto. Eudemo.

Declaratio exactior opinionis animam eſſe harmoniam aſſerentis. Cap. XXIIII.

EX his igitur quæ dicta hic ſunt, & quę alio loco
60 ab aliis afferuntur, intelligi datur eos qui animam
eſſe intentionem quandam & harmoniā in cor-
pore arbitrantur, vt non proxime ad veritatem accedāt,
tamen non temere admodum deerrare. Nam quēadmo
dum initio quoq; præfati ſumus, opinio hæc impendio
probabilis & veriſimilis videtur. Primum, quia ſi anima
ſit alia quædam res, q̄ ipſa compago temperaturaq; cor-
poris, qua ſoluta compagine exoluitur, & interit anima:
idem cōtrario ordine ſi agas, probari videtur, ſi anima
non ſit illa proportio, cur anima abeunte, ſtatim compa
go & miſtio ſoluitur, quam corporis harmoniā vocant?
Si ergo miſtione corrupta occidit anima, aut cōmigrāte
anima diſsipatio miſtionis & exitium ſequitur, profecto
duæ illæ res non videntur longe diſtare. Dices animam
nō corrūpi miſtione corrupta, ſed vitā illā, quā dedit aīa
corpori: nā aiam eſſe abiunctā a corpore, vitamq; aīanti-
bus inſpirare atque influere deforis eo modo quo ſol,
quāq̄ remotus ab aere, tamen aeri lumen pręſtat. Ego
vero primū illud demiror eorū qui hoc audēt dicere, ꝙ
arbitrantur exēpla vim probationum habere, quū tamē
exēplum ad faciēdā fidē infirmiſsimū argumētū ſit. De-
inde illud reprehendo, ꝙ nec efficiūt quidē quod volūt.
Sol. n. vnus quū ſit, corporibus omnibus ſplēdorē ſuū
impertit: animā vero vnā eſſe quæ aīalibus oībus vitam
tribuat, nemo auſit dicere. Alioquin & ſol ipſe quāquā
eſt vnus, non tamē lumen ſuū æqualiter omnibus exhi-
bet: aliter aerē, aliter aquā, aliter lapidē, aliter lignū, aliter
argētum colluſtrat. Itē aliter color purpureus, aliter vi-
ridis participant lumine. Animā quoq; ſiquis vnā cōten-
dat eſſe, oportet eodē modo aliter atq; aliter ab aīalibus
carpi, neq; per animas diſcrimen, ſed per vitas habebiſ,
atq; (vt ita loquar) ꝑ animationes. Deinde illa vnica aīa
qualiſnam erit? certe qualiſcūq; ſit, ad ſe Ariſtoteles hoc
loco pertinere non putat. Ait. n. ſe animam illā vnicam
neq; quęrere neq; finire, ſed animam hominis, animam
equi, animam bouis, quas ſiue quis vitas animationesq;,
ſiue animas appellet, nihil pugnauerit Ariſt. Sed quēad-
modum quum lumen definiret ita: Lumē eſt perfectio
perſpicui corporis nō ipſum ſolem finiebat, ſed rē quæ
a ſole prodiret, etiam ſi eadem finitio ipſi ſoli poſsit cō-

Digreſsio utrum aīa una ſit uel plures, & an ſepatæ.

petere. ita hoc loco animam finiturus, non ad ſingularē
illam, quæ tam longe abſit a corpore, conſiderationem
intendit, ſed ad perfectionem iunctā quæ organicis cor-
poribus ſua ſingulis ab illa ſingulari tribuitur, quamuis
forte vtriq; definitio vna conueniat. Vt enim nihil vetat
duas haberi perfectiones perſpicui corporis, quarū per-
fectior vna ſit ſol, altera imperfectior lumen: ita dici de
anima poteſt, nihil obſtare duas eſſe animalium formas,
quarum vna perfectior ſit, vt anima ea quæ foris eſt: alte-
ra imperfectior, vt ea quę intus ad ſingulas pertinet. Hāc
igitur animam, quam tu vitam vocas, animam ego nun-
cupo inſeparabilem & indiuiduam corpori, eoq; diſsi-
pabilem atq; mortalem, non quidem abſolute ſimplici-
terq;, ſed eo modo quo lumen in aqua. Atq; hoc inter
vtrunq; conſtat, ſolum de nomine controuerſia eſt, de
re enim quid ſentias probe ac dilucide indicas. Animam
itaq; illam mundi vnicam atq; vniuerſalem, quæ corpo-
ribus præbet, ſiue animam dicere, ſiue vitam malis, quæ
nihil aliud eſt q̄ vis quędam vitalis generabiliſq; per oēm
naturam inuecta, clariſsime aſſerunt ea animalia, quæ or-
tu ſpontali de materia putri proueniunt, ea ex tali excre
mentorum & ſordium mixtione, aut tali orta ſpirant, vi-
uiſcunt, mouentur, vt in Eegypto mures, & in noſtro cœ
lo vermes & locuſtæ, & quæ huius generis plurima. Sed
quid hoc ad illos, qui ſingulas animas haberi a ſingulis,
easq; ſeparatas intelligunt? Vnde vita ſingulis animali-
bus contingat fortaſſe exemplo non mouentur, qui ſuā
cuiq; corpori animam deforis cōminiſcuntur, quæ vitā
in quolibet faciat. Sed qui hoc volunt, primū illud mihi
reſpondeant, ſtatuant in omnibus animalibus, an in ſolo
homine ſingulas accommodari ſingulis animas, quę ſe-
paratæ tamen abiunctęq; habeantur? Et hercules id in
omnibus animalibus defendere fabulæ & nugæ meræ.
Quid. n. deridiculoſius dici excogitari'ue poteſt, q̄ ſepa-
ratas eſſe animas pulicum, quæ vitam pulicibus afferāt?
Dices in vno homine ſingulas ſingulis diſtributas, easq;
procul a ſingulis eſſe. Sed qualis obſecro, animarum il-
larum ſortitio fuerit? quæ differentiæ quæ ſecretio? ſi
omnia quæ eadem ſpecie ſunt, participatione materiæ di
ſtinguuntur, ex materia diſcrimen & differentiam obti-
nent. Prorſus anima quæ vitam vegetalē præſtat, & quæ
iracundiam & cupidines cōtinet, nō poteſt intelligi qua
ratione ſeorſum a corpore maneant. Nam ea quæ prin-
ceps eſt, & quæ intellectus vocatur, forte poteſt adiūcta
defendi, quæ vim intelligendi animę immittat & influat.
At reliquas naturas inhærere & quodam modo intexi
corporibus neceſſe eſt, ſi præſtare vires & actiones ſuas
debent. Verum elegās hæc & nobiliſsima quæſtio vbe-
rius ſuo loco & diligentius penſiculabitur. Ex iis ergo
quę dicta haſtenus ſunt, planum eſt animā neq; harmo- 61
niam eſſe, neq; tamen ſine harmonia conſiſtere.

Aīa mūdi unica eſt, atque vniuerſalis quæ corporibus, uitā præbet.

Animam nō moueri, ſed corpus per animā: & quod corpus mouetur per animā dupliciter, id eſt per animā, a qua, & ad quam. Cap. XXV.

NVnc illuc cōferendus eſt ſermo, vt videamus an 62
moueri animam videatur rōne, ꝙ aīam timere,
audere, iraſci, ægreſcere, lętari, ſentire, intelligere dici-
mus. Qūo. n. res illas oēs videātur motus eſſe, credere ali
quis poſſet, ſaltē talibus motibus animā inſterni ac ſubij-
ci. Hoc autē neceſſe nō eſt. Atq; hęc ratio ſiquis ea vtat, 6
dupliciter reprehendi poteſt. Primū, ꝙ affectiones illæ
non ſunt motus: deinde etiā ſi motus eſſe cōceſſero, tamē
aīæ motus eſſe non poſſunt, ſed ꝑmixtionis & ſummæ. i.
totius animalis, ita tamen vt proficiſci ab anima videan-
tur. In ira iudicat animus dignam eſſe rem ſucceſsione
vindicationeq;

vindicationeq;,ſed animalis cor agitatur, & ſanguis qui cordi diffuſus eſt, ſuccenditur inflammaturq;. Si igitur feruor ille & inflammatio ſanguinis ad animam pertineret, ſola eſſet anima quæ commoueri ſubiraſciq; diceretur. Quum autem anima ipſa inflammari aut feruere non poſsit, incorporea (quod eſt dicendum & confitendum) videtur nō animam, ſed animalia eſſe quæ obiraſci & excandeſcere videantur. Animam vero, quæ de iniuria iudicet: iudicium autem non eſt motus, ſed quies & tranquillitas potius. Quod de ira dictū eſt, idem de metu probādum. Iudicat anima rem dignam formidine, pars deinde quædam contrahitur corporis, mox frigeſcit cōſternaturq;, & (vt poeta inqt) Pallor ſimul occupat ora, Atq; hæc plane corporis animati, hoc eſt ipſius animalis affectiones & motus eſſe noſcuntur. Impalleſcere animam aut erubeſcere quis, niſi putitius aut fatuus, dixerit? Eodem modo ſi cognoſcere motus eſt, ad vniuerſum hominem pertinet, non ad ſolam hominis animam. Videtur hæc quoq; particula quædam intus affecta contingere, quę vicaria ſanguini aut ſpiritui ſit. In perturbationibus autem bifariam corpus mouetur ab anima. Aut enim partes corporis motu loci mouentur: aut quū iraſcimur, ſanguis qui quaſi loco excitus proſilit, emicatq; & q̄ reliquæ corporis partes vehementius exardeſcūt: aut partes corporis non demigrant loco, ſed altoraſcunt, vt quum metuimus, extrema corporis pallor frigusq; obſidet. Quæ autem quibus in affectibus partes corporis cōmoueantur, alia inſtitutione nobis agendum eſt. Plane
64 ii qui motus, quorū cauſa eſt anima, ſoli animæ tribuūt, perinde ſentiunt ac ſi quis animam texere ædificare'ue diceret: nam & horum motuum cauſa eſt anima, habitus & ratio ædificandi in anima eſt. Sed quemadmodū opifex & ſtructor ædificat, non ars ipſa ædificandi & citharœdus pulſat nō muſica (q̄uis opifex ędificet ex arte, & citharœdus pulſet ex muſica) ita anim⁹ nec miſericordia flectitur, nec iracūdia cōmouetur, ſed homo per animā. Quare homo & nat & lauatur & veſcitur, non voluntas aut propoſitum, quo geruntur hæc omnia. Quum autem dico iſthæc per animam fieri, non ita dico vt in anima ipſa ſit motus: nam manus & mēbra ſunt quę accipiunt & ſubſtinent motum. Sed quum dico hominem moueri per animam, id velim intelligi, motus illos quos anima corpori cōmuniceat, aut prodire ab anima, aut ad animam referri. Nam quum ea quæ extra ſunt ſenſibus accidunt, ita mouet corpus, vt rerum quæ ita ſentiantur imagines, adusq; receſſum animæ penetrēt. Quum enim a corpore ad animam viæ quædam & foramina pateant, per quæ ſenſus ad illum tanquam ad arcem ictus & percuſsiones ſuas tranſmittunt, quas ab incidentibus hauſerunt: ita maxime fit, vt is quāquam immobilis, incontingibilis, innumerabiliſq; eſt, tamē omnium plagarū quas quinq; nuntii acceperunt æſtimator & arbiter ſit. Dicimus itaq; per animam fieri tales motus, quia in nobis cauſa eſt anima, quia ſenſus patiantur & feriātur a rebus, & qua deinde huiuſmodi vulnera ad ſe, tanquam ad iudicem perferantur. Nam ſimul immortua inſtrumenta ſunt, pelli nō poſſunt. Contra recordatio reminiſcētia'ue non ad animā, ſed ab anima proficiſcitur: quo enim ſenſus finit deponitq;, inde initium accipit memoria. Proinde illa promptis de theſauro ſuo rerū quaſi ſimulachris primum deinde repetitis atq; retractatis ita reminiſcitur. Hac igitur ratione q animus quum reminiſci vult, producit & promit res quarum veſtigia & notas in ſe tanq̄ in theſauros condiderat, ab eo prodire & oriri memoria dicitur. Quo'd ſi quis dicat imagines & ſpecies illitas impreſſaſq; animo quieti propiores eſſe q̄ motui, nihil intereſt vtiq; quātum ad locum hunc attinet: quia interim eius, cuius memoriā conſequimur, ſine aliqua perturbatione meminimus. Interim eſt quum nos recordatio ipſa cōmoueat, vt ſæpe quū admiſſum a nobis aliquid fœde aut dictū ſuperbe recolimus memoria, rubor ſequitur, quomodo formidoloſum & terrificū horror ac tremor. Sed & ambulando quoq; & diſputādo ſæpenumero nobis alicuius rei venit in mentem. Verum ambulare, diſputare, perhorreſcere, erubeſcere, apertiſsime motus ſunt: at iudicare, ſentire, cōprehendere cōtēplari, nullo pacto ſunt motus: aut ſi ſunt, nō ſunt eodē iure cū cæteris, ſed functiones & actus animę appellantur. Quo'd ſi hæc quoq; nominare motus placeat, de vocabulo (vt prædixi) nec pugnandū, nec magnopere accurādum eſt. Illud ſtatuendum, vt ſi actiones illę nuncupandæ ſint motus, diuerſo vtiq; a reliquis motibus genere cenſeantur, quod & ipſe nobis Ariſtoteles pręcipit. Hoc (inquit) pati aut alterari nō eſt cōſiderare, ſpeculari, cōdiſcere, quia in ſpeculando & cōdiſcēdo perficimur. Aut ſi eſt, oporet aliud genus plagæ & alterationis intelligi. Et iterum iis (inquit) qui de potentia in actum ſcientiæ cōfertur ab eo qui actu ſit ſciens, aut nihil patitur, aut duas eſſe alterādi rationes putādum eſt. Rurſus in libro tertio: Videtur (inquit) ſenſile ipſum de poteſtate ſenſum in actū prouehere transferreq;. Nec.n. patitur quicquā vt alteratur ſenſus, quū ita transfertur, quo fit vt hæc alia motus ſpecie cōtineri dicātur. Nā motus imperfectæ rei actus eſt, hic autem & ſimpliciter actus videtur, & actus rei perfectæ. diuerſum igitur credi atq; alienum ab illo bene eſt. Ex iis verbis liquet clariſsime eum, qui proprie appellet motus, non eſſe actu ſimpliciter, atq; ita aliud genus haberi quo patiātur & moueātur ſenſus. Ita illud apparet, iam non in eo pugnandum, vt anima omnino non moueatur, ſed in eo vt corporeis motibus moueri non poſſit. Atq; hæc ad hunc modum expoſita nō eſt impendio arduum noſſe, quāquā neq; admodum facile. Si.n. putādum eſt, vt quēadmodū gladius incidit per aciē, & ſphæra voluitur per figuram, nec tamen incidit acies nec figura voluitur: ita & homo quāquā per animā iraſcitur, nō tamen anima hominis iraſcatur, certe tam præclaram & nobilem naturā videmur plus æquo deiicere, quāq; cū tam humili genere accidētium cōferamus. Cæterū tāetſi anima vno eo perſimilis accidentibus videatur, tamē magna ex parte reperitur abſimilis. Globus neq; ipſum ſe cōuertit, neq; ſimul diuerſis conuerſionibus agi poteſt. Gladius quoq; neq; per ſe accidit, neq; multas ſimul aut varias cenſuras exercet. At anima ipſa fons eſt motus ipſa præbet initiū, ipſa procuret, ipſa ſe de motu vno ad alium refert, ipſa per ſe trāſitionē hāc facit. Dicit autem trāſitiones facere mutareq; aīa, non illo quo corpora genere, in quibus nomina illa motū corporalē deſignāt, q non niſi tempore poſsit abſolui, & cōtinuus habeat, & q de aliquo imperfecto ad perfectū inſtitutus ſit. In aīa vero oēs mutationes momētaneæ diſiunctæq; ſunt, nec pedetētim ac tractim, ſed ſtatim & vniuerſum de potētia in actum promotæ, vt viſio quæ a candidis ad nigra, ab his ad rubida, a qbus ad viridia cōferat. Sed vtcūq, iſta ſe hāt, quēadmodū dixi, haud multū difficilia exploratu vīr.

Sed quærere aliquis hic poterit, ait Philop. quo nam pacto cognoſcere ſeu intelligere utriuſq; ſit: nā alia quidē utpote quæ ſint partis animæ irrationalis, quæ a corpore ſeparari nequit, cū forma ſit animati corporis, atq; in corpore ſit tāquam in materia forma inſeparabilis: merito igitur cum per ſe eſſe nequaquā poſsit, actiones etiā non eius ſed utriuſq; dicētur: intelligere uero, quod ad rōnalē animæ partē ptinet, quæ quidē ſeparabilis eſt, qua nā rōne utriuſq; eſſe dixit? Ad hoc itaq, dicimus, ait ipſe, quod dum rationalis anima

extra corpus eſt, & ab eius nexu eoq́; reſpectu quem erga ipſum gerit, eſt libera: ratione non utitur, nam neq; quærit, neq; inuenit, neq; per propoſitiones ad concluſionem diſcurrit, ſed cũ mens pura ſit, abſq; ulla inquiſitione res intuetur, utpote quæ rerum omniũ rationes in ſe ipſa habeat, nec a corpore turbatur, ipſa cũ libuerit cõtemplatur ſine tempore. Nam corpus ei eſt ignorantiæ cauſa, et ob id etiam inquiſitionis & inuentionis: & ea de cã intelligentiã ſeu rationem, quæ mens eſt imperfecta, eſſe utriuſq; non ipſius animæ per ſe dixit Ariſt.

Vtrum anima intelligendo, contemplandoq́; moueatur, & dubitationes ſuper uerbis illic Ariſtotelis, ubi dicit: Intellectus nobis ut ſubſtantiã quãdã accidere. Cap. XXVI.

65 EA vero quæ de intelligentia afferuntur, impẽſam
& diligentiam & attentionem requirunt. Neceſſe
eſt autẽ vt verba ipſa philoſophi proponamus,
vt ſunt, plane nihil vt additum, imminutum, inuerſum'ue
ſit, claritatis explanationisq; gratia. Nec enim obſcura
vſq; eo ſunt, vt intelligi atq; comprehendi non poſsint.
Videtur (inquit) intellectus intus accidere, vt ſubſtantia
quædam, nec aboleri aut corrũpi, alioquin maxime abo-
leretur ab ea inualentia quæ ſenectuti contingit. Nũc ve-
ro accidit contra id quod in ſenſoriis eſt videre: ſi enim
accipere poſſet ſenex oculũ iuuenis, contueretur vt iuue
nis. Quare ſenectus non eo venit, ꝙ aliquid anima ipſa
perpeſſa ſit, ſed eo ꝙ illud in quo anima cõtinetur, oblæ-
66 ſum eſt, quemadmodum ebrietas atque morbus. Intelli-
gentia quoq; & contemplatio vaneſcit obſoleſcit'ue in-
teriore quadam parte laceſsita & corrupta: ipſum per ſe
impatibile eſt: cognoſcere vero, amare, odiſſe, non illius
affectiones ſunt, ſed continentis. Quapropter continẽte
corrupto, neq; meminit, neq; amat, quia non erãt illius
hęc, ſed communis. i. permiſtionis & ſummæ, quod iam
eſt corruptum. Intellectus porro quiddam fortaſſe diui-
nius eſt & impatibile. In his verbis primum [a] continua-
tio & ſeries ipſa ſermonis dubitationem habet. quum
enim id ageret, atq; hic vellet addicere, ne moueri ani-
mus videretur, nihil attinebat hac intentione, intellectum
dicere ſubſtantiam eſſe quandam, quæ intus accideret,
nec aboletur. Nec erat ratio quamobrem hoc loco de
ĩmortalitate animæ diſputaret, quia neq; de reliqua, ani-
ma vtrum mortalis eſſet, hac parte agitabatur, ſed ſolum
illud in quæſtione erat, moueri ne, an non moueri intel-
lectus poſſet. Deinde in eo quoq; verba illa calũniam
ſubſtinent, ꝙ ratio qua intellectus incorruptus & ĩmor-
talis aſſeritur, videtur idem in ſenſu pollere, atque ita il-
lum quoq; ab interitu vendicare: immo vero ſi diligen-
ter aduertas, fere hoc egiſſe Ariſtotelem comperies, vt
ſenſum quoq; eſſe immortalem oſtenderet. Si aboleri
(inquit) intellectus poſſet, maxime id ab inualentia futu-
rum, quæ in ſenectute contingeret. Nunc vero accidit cõ
tra id, quod in ſenſoriis cernitur. Nam ſi vti poſſet ſenex
oculo iuuenis, videret vt iuuenis. Ex qbus verbis talis ra-
tio nectitur. Quemadmodum ſenſus non patitur laborã
tibus ſenio, & fatiſcentibus inſtrumentis, ita neq; intelle-
ctum pati interiore illo affecto collabefactoq́;: neq; in
ſenſu ſolo perſtat, ſed progreditur vltra. Quare (inquit)
ſenectus non eo fit, ꝙ anima quicquam ſit paſſa, ſed eo
ꝙ illud in quo anima continetur, laceſsitum oblæſumq́;
eſt, quemadmodum temulentia & ægrotatio. Hoc ſi eſt
ita vegetatrix anima eodem modo quo mens, impatibi-
lis efficitur, proindeq; immortalis. Tertio ſubit quære-
re, quale nam inſtrumentum illud ſit, quod tametſi inte-
rius corrumpatur, intellectum tamen impatibilem per-
manſurum dicat. Item qui poſsit ſimilitudinem aut pro-
portionem habere cum corporalibus inſtrumentis: iam
vtrum illud homini tantum, an aliis quoq; animalibus
habeat. Age vero ſi latentiore aliquo, interioreq́; inſtru
mento intellectus vtatur, quęrenda ratio eſt, cur nõ con
ueniat animam ſenſualem ſeparatam ab inſtrumentis
putare. Non enim ad conſtituendam differentiam ſuffi-
cit dicere intellectum inſtrumento interiore vti, & condi
to ſenſum exteriore & prompto. Quia vero Ariſtoteles
modo verbum hoc intelligere, modo illud cognoſcere
vſurpat ſit noſcẽdi hęc ſtudium ſcire quid interſit, an in-
telligere, eſt ſimplices terminos reprehendere: cognoſce
re, terminos cõplexos, iungere aut diuidere? Tũ quoq;
ſuccedit quæſtio, vtra præſtãtior virtus, ea ne quę appel-
lationes ſimplices percipit, an ea quę perceptas ad com-
plexum coniunctionemq; reuocat. Videri poſſet alicui
poſterior hæc maiore vi eſſe argumẽto de artibus capto:
nã ſimplicia cognoſcere, ligna & lapides, nullius eſt ar-
tis, ſed connectere & componere: tamen contrariũ eſt,
quod neq; difficile demonſtrat. Nam cũ in cõplexu mo-
do veritas, modo falſitas verſetur, intelligere non niſi ve-
re poſſumus, cognoſcere etiam falſe. Præterea intellige-
re eſt tanquam amplecti & attingere rem, quam intelli-
gas: cognoſcere eſt tãquam circuire, luſtrare rem & cir-
cũſpicere, nec accedere. Eoq́; imbecillitas quędam intẽ
tionis monſtratur, qualis differentia inter clariores ocu-
los hebetioresq; habetur. Hæc ſunt quę de verbis illis Tertio libro.
vocari poſſunt in dubium. Defenſiones ſolutionesq; in
aliud tempus differre commodius eſt, quo ſe quoq; no
biliſsimus Philoſophus ad pleniorẽ diſcuſsionem ſuſti-
net ac reſeruat. Nam hoc loco cauſa diſcernendi magis
diſputandiq́; diligentia, q̃ cum ſentẽtia aut fiducia diſcer
nendi differuit.

a Primam hanc dubitationem mouit Alexan. ſi Philopono credimus, qui etiam eam conatus eſt ſoluere, hoc mod.: Ait enim quo'd potentia in præcedentibus oſtendit cæteras animæ uirtutes, incorruptæ ſint necne, dum oſtendit quo'd actiones quæ ipſarum eſſe uidẽtur, ſunt propriæ utriuſq;: potentia ergo oſtendit quod corruptioni ſunt obnoxiæ. Nam hoc ſuperius aſſumptum eſt, quo'd ſi affectionũ uel operationum animæ ſit aliqua, quæ a corpore poſsit eſſe abſoluta, ipſam etiam animam contingit abſolui. quo'd ſi non, nequaquã. Quoniam igitur nullam hæ potentiæ operationem habent, quæ ſit a corpore abſoluta, ſequitur quo'd nec a corpore ſeparari poterunt. Cum hoc igitur iam ſit monſtratum, iure merito quærit, quo nam pacto mens ſe habeat.

Contra Xenocratem dicentem animam eſſe numerum ſeipſum mouentem. Cap. XXVII.

POſt hæc Ariſtoteles definitionem Xenocratis dã- 67
nat, neq; de verbo calumniam ſarcit, vt Androni-
cus & Porphyrius taxant, ſed plane id contra
mentem & ſenſum Xenocratis, quem ex libris iis colli-
gas, quos ille de rerum natura perſcripſit. In iis ſe Xeno
crates prodit animam ſe numerum credere, qui ex vni-
tatibus conſtet. Hanc igitur illius ſententiam Ariſtoteles
inter omnes quę de anima ferantur, maxime irrationabi-
lem dicit, de qua plurima flagitia conſequentur. Prima
ſunt ea quæ eueniunt, eo ꝙ moueri vnitatem putat: mox
ea præcipua quę proficiſcuntur, eo ꝙ animam numerũ
facit. Nam quo pacto poſſunt intelligi vnitates moueri?
vtrum ex illis aliquæ moueant, aliquæ moueantur, an
omnes & moueant ſimul & moueãtur? Si ſimul omnes,
quomodo quum indiuiduæ ſint, & partibus careant, mo
uendi & motũ accipiendi vim habent? Quæ enim ſimul
mouet & mouẽt, ſectilia & diuidua eẽ neceſſe eſt. Quo'd
ſi dixerit alias moueri, alias mouere: nõ igitur aĩa ex om-
nibus cõſtituta conciliataq; erit, ſed tantum ex illis mo-
uent. Demum ſi vnitas mouetur, neceſſe eſt alicubi ſi- 68

tum poſitionemq́; habeat. Atſi acceſſerit unitati ſitus &
8 poſitio punctus fiet. Motus puncti nō animal,ſed lineā
facit. Neceſſarium uero eſt unitas quæ in anima ſit, ſitū
& poſitum habeat,& alicubi ſit,nā & anima alicubi eſt.
Item ſi a numero numerū aut unitatem demas, exiſtit
alia ſpecie numerus,at plantis & animalibus quibuſdā,
ut ſunt inſecta,etiam diuulſis ineſt uiuacitas pertinax, &
69 animam eadem ſpecie retinent. Prǫterea ſi unitates ani-
mæ ſitum confirmationemq́; obtinent, nihil intereſt ani
mam unitates dicas, an minuta illa corpuſcula quæ De-
mocritus credidit glebulenta & leuia. Enimuero ſi quis
cōſtitueret atomos illas nō ſphæras eſſe,ſed puncta quāti
tate retenta ſola,nihil prohiberet intelligi in illis aliud eſ-
ſe quod moueret,aliud quod moueretur, ſicut in corpo
ribus. Hæc enim a ex magnitudine aut paruitate differē
tia oritur, hoc eſt, ut magnis diſcretio haberi poſſit mo-
uentis & moti,in paruis non poſſit. Sed ſi hæc quanta
ſint,illa non ſint,ad hæc id poteſt pertinere,ad illa nō po
teſt,conceſſo dimenſu,paruitas nihil ob uariat. Iam qui
70 fieri poteſt,ut anima unitas ſit? In quo.n. unitates illǫ ab
unitatibus aliis differrent? Si enim ſolo poſitu atque mo
tu,iam nō unitas,ſed puncta cōuenit uocari. Igitur quū
omne corpus habeat puncta,uel antequam anima, mani
feſtum eſt puncta animæ eodem in loco futura ubi pun
cta ſunt corporis: & quam regionem ſingula corporis
occupant,in eandem ſingula animæ immigrabunt, atq;
ita nihil uetauerit, quin eodem in loco duo ſint puncta.
Si duo,cur non & plura,tādemq́; infinita. Nam ea quo-
rum locus indiuiſibs eſt, etiam in unum congeſta molē
non attollunt,neque locum capaciorem requirunt iun-
71 cta q̄ ſingula. Dein ſi numerus punctorum quæ utcunq;
habentur in corpore,pōt eſſe anima,cur non habent ani
mam omnia copora? Item quo pacto a corporibus ſe-
parabuntur diſcedent'ue animæ, ſi neque lineǫ a ſuperfi
72 ciebus,neque a lineis puncta poſſunt abiungi? Atque ii
qui ita de anima ſentiunt, primum uidentur incidere cō-
munem errorem eorum,qui animam eſſe corpus pene-
tralium & tenuiſſimarum partium arbitrantur: deinde
in alium,quem incurrit Democritus, qui animā ex par-
uis & rotundis corpuſculis confecit. Ac commune qui-
dem illud uitium non poſſunt effugere, quod & multi
fortiter conceſſerunt,quos nec ueritum eſt animam cōſi
teri corpoream,atq; ut illi duo corpora eodem in loco
conſtituunt,ita ii uno puncto coguntur infinita cōcede-
73 re. Illæ propriæ cum Democrito ruinæ Xenocrati, qui
putat animal a numero unitatum moueri,ut ille a multi-
tudine ſphærularum putabat. Nam quid inter eſt minu
tas ſphærulas eſſe cauſam motus, an unitates dicas? ſeu
magnæ illæ ſeu exiguæ ſtatuantur, modo quǫ moueant
74 & moueāt? Igitur qui motum & numerum in definitio-
nem animæ cōferunt, in huiuſmodi laqueos atque alios
etiam complusculos inhærent. Nam neque ipſam eſſen-
tiam animǫ ex ea definitione uniuerſam colligimus, (qđ
tamen omnis definitio abſoluta debet præſtare) neq; in
accidentium noticiam uenimus. Atq; hoc q̄uerum ſit,fa
cile animaduertes,ſi uerba illa penſaueris. Fac periculū,
nuſquā aliquid de affectionibus,aut defunctionibus eius
expreſſeris,non quemadmodum cogitet, nō qua ratio-
ne intelligat,non qua ſentiat,non qua lætetur aut doleat,
non qua iraſcatur,timeat,ſperet, Plane eſt, ut aliquando
diximus,adeo non elicere quicquam horum poſſimus,
ut ne coniicere quidem aut diuinare facile ſuppetat,quæ
tamen omnia ſcire & docere illum oportuit.

a Verba græca hoc in loco ſunt hæc: οὐ γὰρ δὴ ὃ μεγέθει δια-φέρειν ἢ σμικρότητι, αἱ μὲν ἔσονται ψυχαί, αἱ δ' οὔ. ἀλλ' εἰ τὸν ἀριθμὸν φυλάξουσιν, ἡ σμικρότης γε αὐτῶν οὐδὲν κωλύει. quæ ſi fideliter interpretentur, habent ſe hoc modo: Nam neque ex magnitudine uel paruitate habent, ut hæc quidem animæ ſint, illæ uero minime. Sed ſi numerum ſeruauerint, paruitas quidem nihil illis obſtabit.

Contra Andronicum dicentem, Ariſtotelis uerba contra Xenocratem non intelligi. Cap. XXVIII.

HActenus attulimus ea quibus Ariſtoteles Xeno-
cratis ſententiam impugnant:nunc quanquam a-
lio loco atq; ocio æſtimanda nobis eſſent, quæ delatrat
Andronicus,qui Ariſtotelem putat ea ſcripſiſſe, quæ nō
poſſint intelligi:quiq́; ea,quæ alii recte atque in tempore
dicta iudicant,ipſe aliter neq; recte in tempore interpre-
tatur:uidetur tamen mihi hoc loco ſaltem neceſſaria ra-
tio eſſe,illius uerba cum uerbis Philoſophi noſtri cōfer
re,ut appareat quanto clariora hæc & probabiliora, q̄ il
la ſint ad ſenſum Xenocratis percenſendum. a Numerū,
inquit,uocabant animam ea ratione,ꝙ nullum animal eſ
ſet ex ſingulari & ſimplici corpore, ſed omne ſecūdum
aliquas proportiones & numeros confuſis & commi-
ſtis quatuor elementis conſtaret. Fortaſſe igitur ſentie-
bant eadem iis,qui animam harmoniam definiunt, præ-
ter q̄ ꝙ Xenocraticorum ſermo apertior aliquanto & il
luſtrior uidebatur,quod unius uerbi acceſſione factum
eſt. Nam quum illi numerum animam dicerent, hic non
ſimpliciter numerum,ſed eum qui ſe moueret animam
eſſe monſtrabat,quemadmodum ſi illi quoque animam
non ſimpliciter harmoniam feciſſent,ſed eam quæ ſcip-
ſam crearet conſtitueretq́;. Ipſa enim anima eſt,quæ cō-
paginem nectit,quæ coaleſcentiam cōtinet, quæ propor-
tionem & concilium quatuor elementorū intemperat.
Sed ꝙ dixi Xenocratem putare animam eſſe numerum
ipſum ſe mouētem,ex libris eius maxime in quinto uo-
lumine de natura ſumitur.

a Magna græcorum expoſitorum pars nituntur perſuadere, Ariſt. rationes uim habere tantummodo contra id, quod uerba Xenocra. ſuperficietenus ſonare uidentur, nō autem contra ſenſus medullam & intellectum, quo protulit ea Xenocrates: attamen non eodem modo omnes eorum ſenſum ſunt interpretati. Philop. enim ob id animam eſſe numerum ait dixiſſe, quia plenitudo formarum eſt, & ratio quædam ex rationibus conſtans, in ſe ipſa enim omniū rerum rationes habet: formas autem numeros ſolitus eſt appellare. Quin & Ariſt. in ſubſequentibus eos laudat, qui animam eſſe dixerunt locum formarum: ea uero de cauſa ſeipſam mouentem appellaſſe, quia ſeipſam uiuens eſt, utpote quæ ab alio non habet ut uiuat, ſed ipſa ſeipſa uiuens eſt. Simpl. uero alia ratione Xenocratem defendit, ut ſuperius annotauimus, quæ ibi legatur.

Contra eos qui dicunt animam ex elementis eſſe coalitum. Cap. XXIX.

DEinceps Ariſtoteles, Hæc,inquit,ſunt incommo 75
da eos ſequentia,qui tum animam moueri uolūt,
tum corpus eſſe ſtatuunt,ſiue id tenuiſſimum omnium,
ſiue maxime incorporeum appellēt. Reliquum,inquit,
eſt perpendere,qua ratione a nonnullis dicatur animam
ex elementis conſtare. Ac illi quidem ſtatim reſpondēt,
ut in rerum noticiam atque ſenſum perueniat, atque ita
perueniat, ut rem uti cognoſcat. Sed hercules ne ſic quoq;
aſſecuti ſunt id cuius gratia hoc finxerunt. Idcirco enim 76
uolunt animam ex elementis exiſtere, quia rentur ſimi-
lia,non niſi ſimilibus poſſe cognoſci. Certe ſi ſola elemē
ta eſſent,ſortaſſe aliquid dicere uiderentur: ſed plura lon
ge habentur,immo infinita quæ elementa non ſint, ſed
quæ de elementis concreta. Eſto terram terra, aquam
aqua cognoſcam,quomodo deum? quomodo hominē? 77
quomodo concretorum innumerabiles formas,ſangui-
nem,carnem,neruos,oſſa,& uiſcus? Equū uero, ecquid
equo ullo intra nos collocato dignoſcimus? Non enim

res concretas temere quocunq; modo inciderint, elemē-
ta cōſtituunt, ſed ratione quadam, atq; proportione ſer-
uata, ut de oſſe Empedocles cecinit:

Terra tulit fines apte compacta per amplos,
Quadrantem creperæ lucis de partibus octo,
Semis mulcibero datus, oſſa hic candida facta.

Nulla igitur utilitas animam facere ex elementis, niſi ra
tiones quoq; ſingularum rerum & compoſituras ineſſe
in anima dixeris. Ad hunc modum poſſent omnia co-
gnoſci ſimilibus: nam & elementa elementis, ex quibus
ipſa conſtarent, & concreta concretis dignoſcerentur.
Atque hoc ꝗ impoſſibile ſit, non eſt neceſſe admodum
probari. Quis. n. dubitauit unquam eſſe in anima lapidē,
hominem, platanum? item bonum & non bonum? Po-
ſtremo ita omnia, ut non rationes rerum, ſed ipſę res in
78 animam recipi dicerentur? Iam uero genera & uniuer-
ſalia quæ in decem principiis continentur, qui poterunt
ab anima cognoſci, ſubſtantia, quantitas, qualitas, & reli-
qua genera? Neque enim elementa ſunt genera, neq; ea
quæ ex elemētis conflantur, ſed maior pars eorum lon-
giſſime ab elementis diſtat, nec elementa rebus exiſtima
ri pōt, qualia ſunt ad aliquid facere, pati, moueri, habere.
Nam & quantitas quoq; ipſa & qualitas, quanquam pōt
aliquis dubitare de iis, non tamen elementa ſunt. Gene-
ra porrò notiones ſunt animi noſtri, non elementa rerū.
Sed liberales ſimus, concedamus genera eſſe elementa,
illud reſpondeant, nunquid ex omnibus generibus con-
ſtare animam probent? At non uidentur communia o-
mnibus generibus elementa eſſe, & actioni & paſſioni et
deinde ſequentibus dicere, ergo conſtare animam ex ſo
la ſubſtantia, at quomodo quantitatem perceperit? Di-
ces ſingulorum generum elementa quædam eſſe & prin
cipia propria, è quibus anima conſtituantur? At anima
ſubſtantia eſt ex principiis quantitatis, quantitas nō ſub-
ſtāria naſcitur, & ex principiis eorum quæ ad aliquid re-
feruntur, relatio oritur, non ſubſtantia. Ipſius autem fa-
cere, pati, moueri, habere, nonne ridiculum ſit principia
in animo quærere? Si quod impoſſibile eſt, pōt ridiculū
dici. Alia igitur ratio inueſtiganda eſt, tum qua res ab a-
nima cognoſcantur, tum qua in anima recipi & contine
ri dicantur. Nam ii qui animam ex omnibus rebus fartā
& conditam uolunt, ut ſciat & intelligat omnia, in hos ti-
bicines, atque in alios uel grauiores offendunt.

Contra Empedoclem dicentem, ſimilia cognoſci ſimilibus, et tamen ſimilia a ſimilibus pati non poſſe. Cap. XXX.

79 CAeterum nonnulli abſurdius arbitrātur, qui quū
conſtituant ſimilia a ſimilibus pati non poſſe, con
cedunt tñ ſimilia ſimilibus oportere cognoſci: & dein-
ceps fatētur ipſum cognoſcere, intelligere, ſentire, nihil a-
liud eē ꝗ pati. Demirari quoq; Empedoclis licet, ꝗ terrā
terra cognoſci putauit, neque animaduertit eas maxime
animalium partes uacuas eſſe cognitionis & ſenſus, quæ
maxime terroſę glebulentæq; ſint, nerui, [a] ungues, capil-
li, oſſa; quæ tamen ſi ratio Empedoclis uera eſſet, ſimi-
80 lium ſui noticiam perceptionemq; habuiſſent. Item ex
ſingulis elemētis anima plus ignorationis temeritatiſq;,
ꝗ cognitionis acciperet. Nam ut illud unum cognoſcat
unde conſtaret, cæcutiret, & calligaret in cętera. Præterea
uidetur Empedocles [b] deum ignorantiſſimum facere.
Quū. n. ut ille inquit, deus, quem ſphærum uocat, & con-
cretione, commotioneq; quatuor naturarum extiterit,
ſolo interuentu & procuratione concordiæ in hac moli
tione diſcordia nullas partes habuerit, euenit, ut ſoli deo
ignorabilis diſcordia ſit, quæ ab omnibus animalibus, et
quidem mortalibus caducisq; cognoſcatur, quādo cum
ex omnibus conſtet, in omnia quoque hoc iuris habet.
Demum quamobrem non ſunt animata omnia, ſi om- 8
nia aut elementa, aut ex elemētis ſunt? Item, cur una res
ſit anima, ſi elementa ſunt multa? Quo fit, ut huiuſmodi
elementa ſimiliora materiæ uideantur eſſe, ꝗ formæ. Et 82
præterea eſſe debeat alia quædam præſtantior excellen
tiorq; natura, quæ deformet, quæ temperet, quæ cogat,
quæ certa ratione & compagine elemēta cohibeat. Hāc
conuenit animam credi non elementa, aut aliquid quod
ſit ex elementis concretum: eſt enim anima præclarius
quiddam & melius. Præclarius autem eſt illud quod cō-
tinet, quàm quod ſpargitur, diſſipaturq;. At illi non eru
beſcunt ſtructuram mentis referre ad elementa. Sanè id
quod locupletiſſimum atque optimum eſt, materiam
ſemper & facere & deſcribere dicitur, quemadmodum
ars, alioquin ratio maxima uidebatur, ut quod pulchri-
tudine & dignitate pollebat, ipſum & antiquiſſimum,
& principaliſſimum, & origo aliis crederetur, non huic
elementa.

[a] Hoc in loco neruos Ariſt. & Them. inter ea membra commemorat quæ nō ſentiant, quod multis dubitationem affert. expoſitores attamen ſicco pede pertranſeunt, uno excepto Simplicio, qui ait id ea ratione dixiſſe Ariſt. quia tactus ſenſorium ſpiritus eſt. Alij uero dicunt per neruos uoluiſſe ligamenta, quæ ex oſſibus prodeūt & ſenſu carent. [b] Hoc in loco apparet Hermolaum rectè interpretaſſe in libro primo auſcultationis phyſicæ, ſphærum .i. Deum, licet tibi quaſi oppoſitum annotauerimus nos: & hoc idem affirmant cæteri græci. Annotat etiam hic Philoponus ex ſentētia Alexā. argumentum hoc eſſe probabile non neceſſarium. Non enim ea ratione ignorātiſſimus deus uel imprudens, quia litem nō cognoſcit, quia cognoſcere quæ præſtātiora ſunt melius eſt: & ea quæ deteriora ſunt, ſatius eſt non cognouiſſe.

Veteres neque de uniuerſa anima, neque de humana perfecte locutos. Cap. XXXI.

IN uniuerſum ueteres philoſophi iuſta obiurgatione 83
in eo pulſantur, quod nemo de tota anima adhuc cō
mentatus uidetur. Alii nam eius mouendi tantum attin-
gunt, alii de ratione percipiendi ſola cognoſcendiq; di-
ſputant, ut qui cæteras animæ facultates, aut deſpicatas,
aut incognitas habuerunt. Atqui multa erant animalia, ꝗ
tametſi uiuere exploratiſſimum eſſet, quieſcere tamen
ſede ſtabili affixa ſemper & adhærentia viderentur. In
his anima proculdubio uim mouendi habere non pōt,
cuius non comparet uſus. E duobus igitur alterum erat
neceſſe, aut ut carere anima dicerentur, aut ſi hoc ſuſti-
nere non poterant, ut cauſam aliquam & rationem affer
rent, cur animata quum eſſent, tamen uagari & ſedes mu
tare non poſſent. Vigent illa, ſentiunt, nutricantur, incre
ſcunt abſolute & a loco demigrare non poſſunt. Atque
illis ipſis motibus (auctionem dico atque ſenſum) quanꝗ
mouentur, ut cæteræ animantes, nō tamen uis omnis ad
animam refertur, ſed exteriora quoque ſuum in id mo-
mentum habent ad ſenſum, ſenſilia ad nutricationem au
ctionemq; alimenta. Atque eius motus qui in loco agi-
tur, dux ſola princeps eſt anima. Eodem modo uegeta-
bilem animam uidentur negligere, qui ex elementis in-
tellectum & ſenſum moliuntur, quaſi duas uires præci-
puas animę ſolaſq; nouerint. Qualis igitur ea anima eſt,
qua uiuiſcere dicuntur quæ gignantur è terra? nam neq;
ſenſualem, neque intellectualem poſſunt habere, neque
eam quæ mouendi uim obtinet. Verum quibus idem
eſſe intellectus & ſenſus placet, ut Democrito, nonne in
re apertiſſima & compertiſſima uidentur errare? Con-
ſtat & luce clarius eſt, plurima eſſe animalium genera, ꝗ
ſentiendi uim continent, intelligēdi non continēt. Quòd

ſi quis

ſi quis hoc quoque gratificetur Anaxagoræ, fateaturq́; intellectum ineſſe in tota animãte natura, eumq́; certam eſſe animæ partem, uniuerſam uero eſſe animã, quæ ex omnibus uiribus & partibus conflaretur: (Ita enim uidetur ſentire qui cecinit:

Planta olim uolucerq́; fui, popilla, puerq́;)

nondum tamen uniuerſam animam complectetur, neq; de uiribus omnibus diſputabit, neque de aliqua una perfecte. Eodem recidit, quod in iis carminibus legitur, quæ ad authorem Orpheum referuntur, ingredi ſpirabilem animam quæ anhelitu traheretur. Vnde igitur uiuunt ea quæ non reſpirant? ut plantæ, ut inſecta, ut cætera id genus animalia imperfecta?

Superfluo uideri aliquibus animã ex utroque contrario concretam eſſe. ſufficiat enim alterum, quia eadem ratio pollet in contraria. Cap. XXXII.

85 ILlud quoque fugit eos, qui animam iccirco ex elementis faciunt, ut res cognoſcat, quod neceſſarium non erat ex omnibus conditam putare, quoniam alterũ contrarium abunde ſufficere potuiſſet, tum ad ſe noſcendum, tum ad oppoſitum: nã de recto æſtimamus, quod oblimet. Regula enim in utrunque iudicio pollet. At obliquum quod eſt obſtipumq́;, neque ſuimet neque recti poteſt iudex ſtatui.

Animam non eſſe per omnia corpora inuectam & fuſam. Cap. XXXIII.

86 HAbetur & alia præter has quorũdam opinio, qui animam dicunt per quatuor elementa, & per naturam rerum omnium inuectam fuſamq; æquabiliter omnes mundi partes uegetare animareq́;. Hanc ſententiam ſequutus Thales, dicebat deorũ plena eſſe omnia, cui & illud de proximo congruebat: Iouis omnia plena compita & omne forum. Fortaſſe uero hoc ſit quod & Zenoni uidetur, qui deum meare ac pertinere per omnem ſubſtantiam cenſuit. Atq; ita in intellectuali deũ eſſe intellectum, in animali animam, in naturali naturam, in affecta affectionem & habitum. Forteq́; hoc neque a Platonis dogmate multũ abhorret, cuius illa ſunt uerba: Quum deus (inquit) animam in medio collocaſſet, ꝑ uniuerſum infudit, & per omnẽ globum porrigi iuſſit, & corpus ei exterius induit. Habet hæc opinio plurimas & uarias quæſtiones. Cur enim ſi anima per ignem, ſi ꝑ aerem commeat, ſi per cętera elementa, non conſtituit animal? permiſta & confuſa conſtituit? præſertim quũ præſtantiores eſſe animas ſimplicium corporum putẽt?
87 quanquam ne hoc quoq; ratione ulla comprobant. Cæ
terum utrinque urgentur, ſiue animam fateantur ignem,
ſiue non fateantur. Nam ſi fatentur ſine ratione loquun
tur: ſi non fatentur, ſequitur in aliquibus corporibus ani
88 mam contineri, quæ tamen animata non ſit. Ac uiden-
tur quidem exiſtimare per tota elementa animam eſſe
diſtributam & ſparſam. uerbi gratia: Per aerem totum & per aquam totam ea ratione, ꝙ partes elementorum omnes eadem natura & ſpecie uiſebantur. Ergo quum illam aquæ portiunculam quæ in miſtionem animaliũ decerpitur, animatam eſſe intuerentur, contingebat illos credere in uniuerſo elemento haberi contineriq́; animã. Quemadmodum enim partes ſimplicium corporum, q̃ ad temperaturam ſtructuramq́; animalium corrogantur, efficiunt ut illa ex omnibus elementis compoſita & coalita ſint: ita uidere ſe credunt partes animarum quæ ex ſingulis elementis carpuntur, facere ut animata eſſe animalia uideantur. Hæc ita ſi ſunt, quemadmodum aeris portio in nobis eiuſdem formæ ac naturæ cum elemento uniuerſo eſt: ita & ea pars animæ, quæ in nobis inde tanquam bractea deſecta eſt, eadem ſpecie probabitur cum anima uniuerſa ſimplicium corporum. Iam illi hoc loco laborant & pertinaciter defendunt, nullum eſſe conſortium ſpeciei inter animam elementorum & noſtram, ſed illam longe & perfectiorem & immortaliorem haberi. Quod quum dicunt, ſeipſos coarguunt: amittit enim uim ratio eorum qua utebantur, propterea uidelicet uniuerſum aerem eſſe animatum & ſpirabilẽ, ꝙ aeris portio, quę in nobis eſſet, ſpirabilis animataq́; uideretur. Vana & caſſa ratio, ſi alia ſit animæ noſtræ natura, alia elementaris, & alia item animæ cõfirmatio in aeris noſtri portione, alia in aere uniuerſo. Aut igitur nõ eſt dicendum animas elementorum immortales, & pluris eſſe q̃ noſtras, aut nihil efficiunt, quum nituntur oſtẽdere per totam naturam commeare pertinereq́; animã, eo quòd particulæ elementorum, quæ in nobis eſſent, animatæ uiderentur eſſe.

Veteres de anima nihil bene dixiſſe. Cap. XXXIIII.

FAcile igitur ęquis animis apparebit non claruiſſe 89
hac parte philoſophiæ ueteres, nec tam difficilem locum pulcherrime, aut acuratisſime pertractaſſe, quamobrem alia ratio ineunda eſt, quare ab anima res cognoſci dicantur, quum id elementorum concretus præſtare non poſſit. Afferẽdus eſt etiam alius modus unde nam moueatur anima, ſi omnino neceſſarium ſit moueri, ſed nec eo motu quo corpora mouentur ab anima, neque demum eo qui ſit rei inabſolutę actus, ſed eo fortaſſe qui abſolutæ atque perfectæ.

Contra Platonem qui partes animæ diſcludebat locis. Cap. XXXV.

DEinde quum homo per animam ſciat & ſentiat,
opinetur, deliberet, iraſcatur, concupiſcat, demũ 90
utcunque uim appetentem exerceat: item quum motu
locali animalia per animam moueantur, augeantur, con-
ſtent, imminuantur, ita tamen ut præpoſitum illud ſit au
gere conſtareq́;, ſequens & accidens collabeſcere & mi
nui: quod quidem contingit, quum plus diſpendii ſit atque amplius perit, defluit, q̃ accedat atque eat in corpus. Quum itaque omnia hæc animæ opera uideantur eſſe, merito dubitari poteſt, quænam actionũ illarum diſcretio ſit, utrum tota anima ad functionem omnium adhibeatur, & an uniuerſa ea ſentiamus, intelligamus, ſciamus, decernamus, obiraſcamur, concupiſcamus, & reliqua quæ nobis enumerata ſuperius ſunt: & an ex tota anima emanent iſta proficiſcãturq́;. Item an uitam actus ex iis unus plures'ue faciant, aut omnes, aut nullus, ſed alia cauſa conſtituenda habendaq́; ſit. Demum id quod
quæritur tale eſt, utrum omnes actiones munera, opera,
momentaq́; animi ab uniuerſo fluant, an potius alia pars
ſit qua ſẽtiamus, alia qua ſapiamus, alia qua appetamus.
Quod quidem iam Timæus uidetur cenſuiſſe quum di-
ceret: Alio nos intelligere, alio appetere, alio iraſci. Pro- 91
indeq́; actiones illas ita dipeſcit, ut primam cerebrum, ideſt capitis arcem dicat tenere: ſecundam in domiciliũ cordis deducat, in iecur tertiam ac ſedes abdominis releget. Sed ſi hęc uera ſunt, qua ratione animus continebitur ne defluat, quæ illi unitas, quis coalitus fuerit, præſertim ſi partes tãta intercapedine diſcludantur, qua actiones, quarum ad ſe multæ non pertinent? Quæ res igitur cohibebit potentias adeo ſeparatas? Certe dici non poteſt corpus eſſe quod animam cogat aut contineat, quum potius è contrario corpus contineri ab anima æquum ſit, utpote cuius abſceſſu corpus ſtatim uaneſcat, labaſcat, diſſipetur & corruat. Quamobrem ſi qua res continendi uim habet, profecto illam eſſe animã par eſt.

Eodem modo quærere iterum oportebit,utrum una ſit
hæc quoque quæ continet,an partibus conſtet. Si una,
cur non una iam inde ab initio anima concedebatur?
Reddenda enim afferendaq; ratio eſt,quare unum ſit il-
lud a quo potentias animæ locis disiunctas uniri contine
riq; uelis,anima una non ſit,quæ tamen corporis partes
longius disiunctas diuulſasq; cogat,atque contineat. Di-
ces illud quod continet animam,conſtare partibus. At
quum omne quod continet rem partibus conſtantem,ſi
& ipſum partibus conſtet,rurſum ab alio contineri ſub-
inde neceſſe ſit,manifeſtum eſt quicquid animam conti-
nere dicatur,ab alio iterum,atque ab alio contentum iri,
ita ut res in infinitum caſurã ſit, neque inquiſitio exitũ,
neque anima id a quo contineatur & cohibeatur inue-
niat. Nam & apud nos quoque quamuis animam ſubie-
cto unam dicamus,quæ ſe tamẽ multis uiribus ſpargat,
ut pomum quod ſubiecto unum eſt,uarias tamen & di-
uerſas qualitates obtinet,formam,halitum,colorem; nõ
tamen ſermo adhuc periculo caret. & tanto magis an-
ceps & lubricus iis,qui uim quandam eius ſempiternam
& immortalẽ,caducas mortalesq; cæteras faciunt. Quòd
quum & Plato & Ariſtoteles acriter ac perſpicienter ui
diſſent,alter in ipſa ſtatim conſtitutione molitioneq; ho-
minis rationabilem, ideſt mentis optimam portionem
in habitaculum proprium cõdidit, alteri extrinſecus ac-
cedere uiſa eſt. Vtrique porrò id conſilii fuit, ne quam
offenſionem turbam'ue immortalitas eius aut contagio-
ne mortalium partium,aut uicinitate contraheret. Itaq;
utrique opinioni impedimentum hoc accidit,quòd non
ſimplicem,ſed concretum & partibus & uiribus animũ
dicunt. E quibus aliqua etiam tanto inter ſe tractu faſti
gii ſeparantur,quãto a caducis ſucciſiuiſq; æterna & im-
mortalia diſpeſcuntur. Difficilis ſcrupulus & qui utran
que familiam auxerit,quamuiſq; ſeu uirium ſe partium
diremptus in anima ſit, grauis utcunque ratio uideatur,
& quæ leuiter exitum inuenire non poſſit difficilior ta-
men eſt iis,quibus multarum partium dicatur. Si enim
anima uniuerſa uniuerſum corpus continet,eoq; conue
nit ſingulas animæ partes continere aliquid corporis,
cuinam obſecro particulæ corporis mens & ratio præe-
rit? Nimirum id uel quemadmodum fingas perdiffici-
93 le eſt. Maxime autem ſtirpes oſtendunt partes animæ
non eandem rationem inire cum partibus corporis, ita
ut ſi diſperatæ regionibus ſint hæ,habeantur & illæ ſuis
locis diſcluſæ. Non enim animæ altricis,quam arbores
poſſident,pars radicibus exhibita, pars trunco adiuncta,
pars ramis & frondibus data, ſed uniuerſa in uniuerſis
eſt: nam & auulſæ præciſæq; uiuunt, & tranſlatæ de ſe-
minariis ſpeciem eandem ferunt. Videmus item ex a-
nimalibus iis (quæ quòd membra præcincta incisuram
ſeparata habent, appellamus inſecta) etiam diuulſa diu-
tius uiuere,partemq; utranque ſeorſum moueri,quia ſci
licet ineſt illis adhuc ratio uitalis,non quidem eadem nu
mero,quia ſeparatio facta eſt, ſed eadem ſpecie nã utrũ-
que fruſtellum aliquandiu obit,uitæ munera ſentit aper
tiſſime,ac ſe loco mouet,aut impinget perreptatq;. Ipſe
in piſcibus uidi, partes abſciſſas comprehendi aut teneri
non quiuiſſe quorundam caudas præſectas inſinuaſſe
perdiu ſpiras, & implicuiſſe nexus,nonnulla etiam trun-
cata capite palpitaſſe,ut Strutio quæ Solaria dicitur. E 94
quibus omnibus cõſtat partes illas animæ ſeiugatas ea-
dem eſſe ſpecie,tum inter ſe,tum cum anima uniuerſa.
Inter ſe,ut quæ iam ſunt diſcretę & ſeparatis ac diſiectis
truncis adiunctæ. Cum uniuerſa,ut quomõ ante præci
ſionẽ diuulſionemq; integris & indiuiduis habebatur.
Nam antequam diſcerperetur non certe in membris,ſed
in tota ea fuiſſe partes illę uidentur. Animam uero, ne-
que ipſam a ſe conſtat,neque ſuis poteſtatibus diſtrahi,
ſed a corpore culpam habente, in qua ſita eſt. Quòd ſi
ſegmenta illa piſcium inſectorum'ue,neque pertinaciter
ſuperuiuunt,neque admodum diu mouentur, nihil mi-
rum,quum partibus officialibus careant, quibus uitam
naturamq; tueantur. Nec tamen minus tota uiuacitas
animæ illis in partibus continetur, quæ mox ſolido in
corpore ſpectabatur.

Plantas & ſtirpes ſine dubio animatas eſſe.

Cap. XXXV.

SAne dubitandum non eſt,an quod nutriũtur & au-
gentur frutices, id ab anima uegetali alimoniaq; ha- 95
beant: una enim hæc animalibus & ſtirpibus ineſt com-
munis. Qui igitur fieri poteſt,ut ea uis in animali anima
ſit, in planta non ſit? Deinde unde uiuerent uigerentq;
plantæ,niſi uitam acciperent & naciſcerẽtur ab anima,
quæ prolem de ſe dare poſſunt. Neq; illud moueat, quòd
hanc a cæteris ſeparari contingat, cæteræ ab hac ſeparari
non poſſint,quum eadem ratio ineatur ſenſuali,cum ea
quæ inceſſui & progreſſui pręficitur tantum non omni-
bus animalibus. Tametſi igitur ſenſus ſine illa ui motri-
ce in aliquibus habetur,tñ anima eſt & appellatur, quã-
quam uis ea,quæ uiuimus ipſa primo non eſt: quod ſe-
quentium diligens lectio commonſtrabit.

Finis Libri Primi.

THEMISTII DE ANIMA LIBER SECVNDVS,

HERMOLAO BARBARO INTERPRETE.

Diuiſio entium, et quid ſit perfectihabia et quotuplex. Caput I.

1 EA QVAE Veteres de ani-
ma tradiderunt, abundanter,
arbitror libro ſuperiore ex-
poſita,nũc ordine aliunde pe-
tito communiemus ipſi defini
tionem animæ,eam quæ ma
xime fuſa,proindeq; commu-
niſſima uideatur, quæq; oẽs
animas ambitu ſuo contineat,
nec ſolum humanam,de qua tantum priores, partim quæ
ita collubitum erat,partim quæ inuiti fallebantur,egerunt.
Rerum itaque ſummum & principaliſſimũ genus ſub- 2
ſtantiam facimus: ſubſtantia uero aut materia, aut for-
ma eſt, aut aliquid ex utroque permixto. De qua ra-
tione uberrime dictum eſt in iis libris, quos de inſtitu-
tione & primordiis naturæ præſcripſimus: alioquin hoc
quoque loco non ab re fuerit,ex iis quędam repetere.
Materiam potentia eſſe ſubſtantiam conſtat ſine con-
firmatione aliqua. Hoc enim eſt quod ſub uerbo hoc
quicquam,monſtramus,ſed tanquam habilitatẽ quan-
dam,

dam,ſeu præparationem,quę procreandis rebus opportuna,idonea,aptaq; ſit. Formam uero perfectionē eſſe, & ceu expletiooem abſolutionemq; pręparationis illius ideſt quæ quaſi aſſerat,& manum extremam imponat ei rei,quæ potentia ſola conſtaret. Poſtremo formam id eſſe,cuius,merito res prærogatiuam illam ferunt, ut nomine,hoc quicquam,ſiue hoc aliquid,cenſeantur. Tertium ſumma eſt,quæ ex ambabus coeuntibus coociliatur & naſcitur, in quo iam materia ſimul & forma ſpectatur:quæ duæ res una quædam exit integritas,neque ratione cogitationeue amplius,& ſenſu. Ac re uera hoc aliquid eſt,modo illud diſcrimen intelligatur,res a meteria ut fierent,a forma ut eſſent,habere. Quæ quum ita ſint, tunc opulenter & nauiter habere ſe rem & perfectam eſſe dicimus,quum ꝓpriam formam adepta eſt ad quā feſtinauerat. Hanc igitur formam & ſpeciem,ſi quis entelechiam, [d] id eſt,uerbum ex uerbo perfectihabiam appellet,haud iure reprehēdetur, ceu nouo uſus & horrēti uocabulo. Nam ſi ſupradicta nobis uera ſunt, & perfectio rei è ſua cuiq; forma ducitur, & a forma res habet, diuiter & bene habere & perfecte poſſit,nihil utiq; aliud id nominis ſignificauerit,q̄ eum quem exprimere uolumus habitum pefectionis. Verum perfectihabia bifariam in rebus eſt, uno modo ut ſcientia, altero ut contemplatio & conſideratio,quæ actu inita ſit. Harum altera ut habitus, altera ut miniſtratio & defunctio habitus intelligitur.

a Ait attamen hic philoponus non eſſe proprie hanc quam Ariſto.inquirit hic definitionē, quia anima ea ratione qua anima eſt, communi genere caret:qua tamen ſubſtantia eſt, genus habet commune:ſubſtantiam ſcilicet ut definitio omnis ex genere cōſtat. Simpliciter igitur fieri non poteſt,ut definitio reddatur,quæ omnes animas ſuo contineat ambitu:poſſumus tamen deſcriptionem communire. Quapropter deſcriptio erit ratio hæc communis animæ, quæ equidem neque propria una eſſe poteſt:quia anima æquiuoca eſt,et æquiuocis uocibus eius deſcriptio conſtat. Aequiuoca uero & ſi uoce unum eſſe uideantur, attamen ſignificato plura ſunt.

b Non eſt (ait Simpl.) equidem potentia materia, ſed potentia ſubſtantia:non tamen quæ ſit unquam futura ſecundum actum, quia ſemper manet id quod eſt: ſed per hoc ſubſtantificatur quod eſt eſſe ſuſceptiuum, & obſcuram & imperfectam ſubſtantiam.

c Hoc aliquid,ait Simpl.definitam terminatam'ue exiſtentiam indicat.nam Hoc,in circunſcriptione & termino ac ueluti ſub ſenſum & monſtrationem cadens,ſi apponatur ea particula.Aliquid particularitatem ſignificat.

d Entelechia dicitur,ait Phil. ab eo quod eſt ἓν, καὶ τὸ τέλειον, καὶ τὸ συνέχειν. hoc eſt,unum,& perfectum, & ſimul habere: nam forma cauſa eſt materiæ & unionis & perfectionis. Simplic. autem ait: forma entelechia eſt uti perfectio & ἐν τελειότητι.hoc eſt,in perfectione habens eſſe,& ueluti per ſe ens,& in perfectione compoſitum continens.

Animam eſſe formam & perfectionem corporis naturalis uitam habentis. Cap. II.

3 HIs ita retractis,atque in memoriam ſubiectis, ducamus noſcentes hæc in reliqua. Nomen ſubſtantiæ potiſſimum uendicat corpora,& è corporibus maxime,quæ naturalia ſint,ignis, aer, aqoa, terra, & præterea quæcunq; de iis a natura ſumme proueniunt. Sunt enim corpora naturalia aliorum corporum principia, nam lectica,aſſeres,peſſuli,ſera, calcei, tunica, demum omnia q̄ artificio aliquo comparantur, comparatione naturaliū uicem accidentium obtinent. Accidit ligno,ut lectica eſſet. Accidit ferro,ut ſerra. Accidir panno,ut ueſtis. Omne itē artificiale corpus in ſubiecto naturali cōſpicitur. Valeāt ergo artificialia, ac manus ad naturalia admoliamur. Ex naturalibus nonnulla poſſident uitam,nonnulla uacant. Vitam appello,quæ [a] animal ut per ſe nutriatur augeaturq;, efficit. Omne igitur corpus naturale & particeps uitæ,neceſſe eſt ſubſtantia ſit,nec ſubſtātia modo,ſed condita & concreta ſubſtantia,ideſt,quæ ex materia atque forma ſit. Quum itaque id quod habet uitam, nō ſit ſimpliciter corpus,ſed tale corpus: cumq; in uiuo corpus ꝓ materia ſubiectoq; habeatur, ut uero tale corpus ſit a ſpecie reponat & forma: quis dicere auſit, corpus eſſe uiuo formā? ſed ut dixi,corpus materiæ & ſubiecti locum tenet. Quum inquam,id quod habet uitam, non ſit ſimpliciter corpus,ſed tale corpus, & quum differant ab iis,quę non uiuant,noo in eo quod corpus,ſed in eo quod tale corpus,hoc eſt, in eo quod uiuit, & animā cootinet, concluditur animam eſſe ſpeciem perfectionemq; ſubſtantiam,ita ut ſit forma.

a Non ea propter,ait Simpl. hoc dictum eſt,quia in ſolis uiuere ſit nam & appetitus & ſenſus, necnon & intellectus uitæ ſunt: nec etiam quia quodlibet uiuens ſit horum particeps, ſed ſola mortalia: cœleſtia enim non nutriuntur,nō creſcunt neque decreſcūt. Verum quia Ariſto.uult quemadmodum et Plato,proprium eſſe rerum animatarum, ut ab interno principio moueantur: infimam in his uita aſſumpſit, ut hanc etiam oſtenderet alicuius motus eſſe cauſam: nutriri enim, augere ac minui, mutatio quædam eſt in qualitate et quantitate.

Animam non eſſe corpus, ſed formam corporis perfectionemq;. Cap. III.

QVàm uero [a] anima oon ſit corpus, neque ſubiectum,quanquam eſt aliquando demonſtratum, non tamen moleſtum erit hoc quoque loco recenſere. Animata ab inanimis in eo diſtant,ꝙ uiuūt hæc, illa non uiuunt:oon in eo quòd corpora hæc ſint, illa nō ſint:ſequitur igitur animam non eſſe corpus,ſed uitæ animantium cauſa. Item hoc raóone alia clareſcet,quum in re concreta,neque utrunq; poſſit eſſe ſubiecto,neque utrunque forma, ſed apertiſſimum ſit corpus eſſe quod ſubiicitur, (Eſt enim corpus quod deſcribitur, ducitur, fingitur) & niſi aſtringeretur & cohiberetur ab anima, diſſipari & ſathiſcere idoneum, relinquitur neceſſario animam eſſe perfectionem & formam. Præterea dici recte nō poſſet animal ex anima & corpore exiſtere,niſi hæc ut forma,illud ut materia caperetur. Tripliciter.n. componi res dicuntur ex iis,quę inſint. Primum illud genus latiſſimum in promptuq; eſt, quum quid ex rebus tanquam ex partibus corporalibus cōponitur. uerbi gratia,quum ex lapidibus atq; lignis exedificatur domus,ex carne & oſſibus conſtituitur animal. Aliud genus cōpoſituræ eſt,ut quū ex aqua & melle mulſum cōficitur. Demum quicquid ex pluriū rerum confuſione & mixtione conflatur. Atque hoc genus a priore diſcrepat,ꝙ in illo partes & totum diſiuncta & diſcluſa ſunt locis, in hoc quicquid loco cernitur, non uenit in mixtionem,quia totum & partes eodem in loco uidentur eſſe: re uera autem abolitæ & corruptæ ſunt partes, tenetur integritas. Tertius modus eſt,quo ex aere & figura cōſtare ſtatuam dicimus,& quo ex lapidibus & ſtructura ædes. Quamobrem quum animal permixtionem ex anima & corpore dicimus,ſi primo genere ſtatuamus, non eſſet totum corpus toto ſe animatum,nec ali poſſet, nec creſcere circumundiq;, ſed anima aut uniuerſa corpori uniuerſo,aut partibus partes acciderent. Quod oe in captum quidem mentis cadit. Age uero ad quantitatem animali anima noo ad qualitatem conferret, quia partes id genus coitæ noo aliter cooferre toti ſoo ſolent. Neq; ſecunda item forma compoſitionis dici poteſt conſtare ex anima & corpore animal,quia non coaleſcit animal, corruptis demum anima & corpore, (quemadmodum

miſcellę quę de elementis ita corruptis fiunt) immo animal conſtitui non poſſet, niſi ſalua & ſuperſtite utraque natura. Reliquus ergo tertius modus eſt, quo animal ex anima effici & corpore dicatur. Quare quum in ea iunctione ſemper hoc formæ, illud materię uim præferat, corpus autem forma eſſe animę noo poſſit, ſequitur animam eſſe formam corporis oportere. Nempe ut ſtatuæ denominãtur a forma ſua, ita & animalia ſua neceſſe eſt. Per animam porrò utrunq; cognoſcitur & animal & cadauer, utpote per quam & adſit & abſit animantibus uita. Species ergo & forma animantis eſt anima.

a Quidam crediderunt, ait Philoponus, quod Ariſto. in eo loco qui huic reſpondere uidetur, probare uelit quod anima non ſit corpus, nam ex hoc una ſequitur eam non eſſe ſubiectum: in qua ſententia fuit Alexan. cui uidetur Themi. etiam hic aſſentire. Verum ait Philop. res hæc nõ ſic ſe habet. nam quòd a cauſa non ſit corpus ſed quid incorporeum, deinde monſtrabitur, et iam etiam monſtratum eſt eo loco quo probauit animam non eſſe magnitudinem: nam ſi magnitudo non eſt, corpus etiam eſſe non poterit. Quod autem probatur hic, eſt quod anima forma ſit, & non uel materia uel ſubiectum: accipit autem corpus loco ſubiecti et materiæ.

Animam eſſe actum primum et ſecundum, ſed primum magis. Cap. IIII.

5 FOrma uero dupliciter ſolet intelligi: a nam aut ita ut ſciẽtia, aut ita ut ſcieotiæ agitatio commentatioq;: ſcientia habitus eſt, agitatio & conſideratio actus. Eadem diſtributio inueniri poteſt in anima. Somnus ceu habitus animæ eſt, uigilia uti actus. Neque hoc dico, ut ex eo accipi uelim uniuerſam animæ uim, functionesq; eius omnes in ſomno feriari aut ceſſare, atque ita ſolum habitum relinqui, quum ſaltem apertum ſit, quum quis dormit, uim illam altricem non eſſe conſopitam. Illud dico ut intelligamus multas eſſe animę uires, quæ dormientibus nobis, tanquam oſcitent ocienturq;, nihil agant aut exerceant, qualis eſt ſenſibilis, & ea quę delegata inceſſui eſt. Erit igitur anima corporis uiui, partim prima, partim ſecunda perfectio. Sane in homine prior ſcientia eſt, quam conſideratio meditatioq;, quia recipit ſcientiam Socrates antequam meditetur aut conſideret. Quamobrem mirari non ſatis poſſum eorum prudentiam, qui dicunt periculum eſſe animantibus, ne dormiant, ſi anima actus ſit, quaſi hallucinentur, nec intelligant quæ ab Ariſtotele hoc loco perſpicue & dilucide dicantur: Ex eo, inquit, quod anima ineſt in nobis, uigilia ſomnusq; accidit. Illud quæſtione dignius eſt, ꝙ definitio hæc uim nutricem non uidetur agnoſcere, ſi primum actum perfectionẽq; animam dicas. ſed ſoluitur: Habitus ab actu & miniſterio in nutriente ui non abſoluitur: nam ibi habitũ eſſe oeceſſe eſt, ubi ſit actus, idq; in phyſicis, quę natura duce nulla ratione extrinſecus adhibita, nulla doctrioa proueniunt. Nõ ſic è contrario, ubi habitus, ibi qooque ut ſit actus. Quo fit, ut qui animam prima perfectione deſcribit, omnes animæ poteſtates uideatur eſſe complexus: nã ita in ſomno cæteris uiribus ſolus permanet & relinquitur habitus. At eius qua alimur cum habitu agitatio quoque & exercitium iungitur.

a Ariſtoteles autem ait. Neceſſe eſt ergo animã ſubſtãtiam eſſe ſicut formam corporis &c. deinde ſubdit: Subſtantia autem entelechia &c. deinde uero: Hic autem cum multipliciter dicatur &c. qui in loco, ut refert Philoponus, Alexã. cauſam redddit, cur primo uſus eſt nomine formæ, deinde in entelechiã tranſtulit: & ait quia opus erat determinare an animatum ſit dicendum eſſe animatum, propter operationes quæ ab anima prodeunt: uel potius ob id, quia poſſit operari, quæ ſe habent hoc pacto quòd poſſe prius eſt, operari uero poſterius. Quoniam ergo priori et poſteriori ad hanc rem enondãdam erat uſurus, et hic attribuere formæ eſt abſurdum prius ſcilicet uel poſterius, quia una eſt uniuſcuiuſque forma: ea igitur de cauſa formam in entelechiam permutauit. Ea autem intercedit differentia inter entelechiam et formam, quod omnis forma eſt entelechia: non autem contra entelechia omnis forma eſt. Operatio nãque quæ ab habitu prouenit, entelechia eſt, et forma non eſt: formam autem, ait Philop. ſubſtantialem audias, quia accidens non eſt ſubiecti perfectio.

Animam eſſe perfectionem organici corporis.
Cap. V.

IN quod igitur genus anima referatur, declaratum iã eſt, ut ſubſtãtia ſcilicet & prima perfectio ſit, reliquũ eſt ut cuius ſit ſubſtantia doceamus. Et hercules res conſultatione noo indiget. Proximus decerni poteſt animam eſſe ſobſtantiam corporis, ſed qualiſnam corporis hoc exquiſitius & maturius uidendum. Cõſtat corpora aut naturalia eſſe, aut non naturalia. Naturalia uoco, quæ intra ſe principium illud teoent, quo oaturales motus cieri uidentur, ut terra, aqua, plantæ, animalia. Non naturalia ſunt, quæ hoc principio carent, lectus, nauis, pallium. Atque hæc oobis fuſius, & prius Ariſtoteli definita ſunt iis libris, qui naturæ principia continent. Iterum naturalia corpora ſecamus in duo genera, quædam uiuunt, quædam non uiuunt. Viuere quæ dicantur ſupra quaſi occupaturus oſtendi, quum dixi ea quæ per ſe alerẽtur & creſcerent, quod genus animalia & frutices ſunt. Nã elementa, quia initium motus intra ſe poſſident, oaturalia quidẽ ſunt, ſed in iis uitę uacuitas eſt, quia per ſe nec aluotur, neque autem augentur. Lapides quoque quãuis grandeſcere uideantur, non tamen uiuunt, quia crementum illud non ex alimento intus molito diſpenſatoq; in penitores partes attollitur, ſed acceſſione tantum & appoſitione materiæ: aut ſi p oẽs partes attollitur erit in iis utique ratio aliqua uitalis exiſtimãda, ſed admodum tenuis ſuboſcuraq;. Neque mirum eſt lapides adoleſcere, quando & parere quidam putantur, ut Clearchus affirmat. Sed certe illi aut conſortio tantum nominis gignũt parturiuntq;, aut alia forma eſt gignendi, quàm quæ animalibus addita eſt: uidetur eoim ſæpiuſcule natura ſuos fines tanquam tranſgredi: proindeq; in aliquibus dubiũ ſit, aĩalia ſint an radices, radices an lapides. Poſtq̃ igitur corporum quædam habentur naturalia, quædam non naturalia: item alia quę uita participent, alia quibus negata ea ratio ſit, non poteſt animæ perfectio cuiuslibet corporis dici, ſed naturalis, neque naturalis item omnis, ſed uiui uiuum autem omne organicum ſtructumq: eſt. De mortalibus & genitis loquor, quibus ad uitam præſidio cibi ſit opus. Nihil enim eſt quod ſimpliciter conſiſtat, expletumq; ſit, ſed omne animal continenter labitur, & ſubinde ſarcitur, anima nũquam quieſcit a munere, hoc eſt, nutricatione. Ita quanquam partes ſubduci ſemper ac perire neceſſe eſt, tamẽ ſumma ſuppletur idẽtidem eo quia incolumis exigit. Quare fit ut quædã ceu organa & machinamenta uis hæc deſideret, quibus tanquam famulitio ad hanc functionem præſtandam, id eſt, ad nutritionem utatur. Atque hæc inſtrumenta in animalibus perſpicua manifeſtaq; ſunt, os, gula, uentriculus, aluus, uenæ, & reliqua quæ ad uſum alimonię comparata iis ſunt. In fructicinis autem atque plantis, quanquam ea minus expoſita ſunt, ex momentis tameo ab iis geſtorum ſimilia, quædam iis opificia & orgaoa hinc cognoſci poſſunt. Primum radices ori æmulæ & uicarię habẽtur: nam ut animal per os, ita frutex per radicem ſuccũ trahit. Deinde meatus quidam ſtaminaq; & fibræ uenarum uice funguntur. Iam inteſtina & quæ uiſcus animalium referant, habent & adipes ſuos. Alburnum, liber

& lignum

& lignum, cuti, carni, & oſſi proportione conſentiunt. Folia ut operimentum & nutrimẽtum pulpis adiuncta. Pulpæ fructibus præſidii gratia obductæ (nam pulpas appello, intra quas a natura ſemen eſt cõditum, ſiue eſui ſint atque admittantur in cibos, ſiue nõ mandantur. Fructum genituram ipſam ac ſemen intelligo) Si qua igitur communis deſcriptio animæ reddi poteſt, uidetur apertiſſima hæc eſſe: Anima perfectio eſt corporis naturalis organici.

Declaratio per exempla definitionis allatæ de anima, & quod organicum idem eſt, quod uitam habens potentia. Cap. VI.

7 QVamobrem ut nõ eſt quærendum, qua ratione unum ſit cera & ſigillum aut impreſſio, ita nec illud quemadmodum materia cum ſua forma ſit unum. Sicut enim res ut ſit, habet a forma, ita habet a forma ut ſit unum. Quot modis autem eſſe quid dicitur, totidem unum quoque dicitur. Decem autem ſunt rerum initia, decem erunt & appellationes unius. Atque utrunque prȩſtat forma ea, quam nos cum prȩfatione perfectihabiam appellauimus. uerbi gratia. Si bipennis eſſet natura ens, & hanc formam qua poteſt ſyluam cædere, non ab arte ſed a natura introductam haberet, bipẽnem qui diceret, animal diceret, ꝙ ex ferro tanquam ex corpore, & ex acie mucroneq́; tanquam ex anima conſtaret. Nam bipennis beneficio formæ in mucronem emiſſæ bipennis eſt: hebetata porrò retuſaq; acie forma conuariat, & nec bipennis amplius dici poſſet, niſi appellatione cognomini. At quum non habeat a natura formam ſuam bipennis, ut non niſi ſalua & præſente forma bipennis ſit, non tamen eſſe animal poteſt. Non enim anima eſt ratio & forma artificialis inſtrumenti, ſed corporis naturalis uitaq́; præditi. Atque hoc iam illud eſt, quod organicum [a] uocabamus. Quod ſi loco organici poſueris uitam potentia habentis, de ea potentia intelligendum id erit, quæ iuncta ſit actui, quemadmodum ſi ita loquereris: Poteſt Socrates inambulare, quia iam inambulet. Demum ſi poſſibile eſſe aliquid diceres, quia iam adſit, habeaturq́; actu, non ſi nõ excidit in libro, quẽ de propoſitionum ratione ædidimus, qui & interpretationis inſcribitur, unus hic modus inter cæteros receptus eſt, quo quid eſſe poſſibile diceres. Anima igitur prima perfectio eſt corporis poteſtate, ꝙ habeat uitam, ita ut poteſtas illa deſcribenda ſit actu. Atque hoc eſt concretum illud & integrum ex ambobusq́; cõſtitutum; quod nihil aliud quàm animal eſt. Nẽpe forma tametſi in materia producitur, non tamen ipſi materiæ forma eſt, ſed eius quod ex duabus facultatibus conditum eſt. Omne enim tale ſimulatq́; formatũ eſt, hoc aliqd fit. Erit igitur nomen hoc organicum expoſitio atque interpretatio eius, quod eſt poteſtate uitam habere, atq; eadem utriuſ-
9 que uis & ſignificatio habenda. Cæterũ ea quæ diximus, poſſunt exemplo partium clariora ſpectatioraq́; fieri. Si oculus eſſet animal, formam eius eſſe aſpectum uiſumq́; oporteret. Eſt enim uiſus ſua oculis perfectio, forma ſubſtantia: oculos totum & integritas ipſa eſt. Corpus oculi ꝓ materia uiſui ſternitur, uiſu ablato amiſſo'ue non eſt amplius oculus, niſi mero nomine nihilo uerius, quàm aut ſculptus aut pictus. Quod ergo de parte diximus, idem conuenire in totum animal putandum. Qualis enim partis ad partem collatio eſt, hoc obtutus ad oculum, talis ſit totius ſenſus ad totum animal ſentiẽs, ſubindeq́; totius animæ ad totum animans corpus neceſſe
10 eſt. Planè ex iis quæ dicta ſunt, liquere arbitror animã, neque cadaueris, neque ſeminis perfectionem eſſe. Alterum, quia deſiit uiuere. Alterum, quia nondum in uitam promotum eſt. Item alterum non poteſt amplius uitam habere, alterum poteſt quidem, ſed nondum habet: poteſt uero quia fieri organicum poteſt, & uitam accipere. Quemadmodum enim ferrum informe rudeq́; poteſtate ſerra eſt, idcirco quia poteſt in forma id genus excudi, nondum tamen eſt ſerra, ſed tunc erit, quum aciẽ & figuram habilem ad ſecandum acceperit: ita & genitura ſeminalis potentia animal eſt, quia poteſt in organicum corpus exculpi: non tamẽ eſt animal, ſed tunc erit, quum per ſe ali & indoleſcere poterit. Ergo uigilia actus eſt, eo modo quo ſectio, & eo modo quo conſpectus & oculorum intentio. Somnus quaſi rudimentum, prȩparatio & habitus, ex qua utrunque ſequi idoneum eſt. Horum alterum prima perfectio ducitur, alterum ſeçunda. Animus utraque perfectione deſcribitur, ſed prima diffuſius, corpus uero pro ſubiecto habetur. In plerunque quemadmodum ſerra illic eſt ferrum & forma, item oculus pupilla & uiſus: ita animal, & corpus & anima eſt.

[a] Simpl. attamen non nihil ait hæc inuicem differre, quorum differentiam his uerbis ipſe explicat. Etſi dixerimus duplicem eſſe animalem uitam mortalium animalium, alteram qua organum ut organum eſt formatur ut & organum ſit animæ efficitur, alterã quæ organo iam uiuente utatur: non tamen altera eſt omnino uita, quia non uteretur moueretur'ue ſuapte natura id quod alioqui de uiueret: ſed una eſt quæ tamen duarum ſpeciem habere uideatur: altera quarum ueluti organi formatiua, nõ quidẽ tanquã mouens, ſed tanquam moti uiuifice formatiua: altera tanquam mouens & utens. Nam omnis anima mortalium iuxta hæc ambo eſt entelechia. Namq; duplicem eius rationem reddidit Ariſto. in uerbo Entelechia, cum illam eandem & potentia uitam habentis dixit, et organice corporis: quæ etſi ambo penitus inuicem concurrant, ita ut quod uitam potentia habet ſit organum animæ, & uice etiam in uerſa animæ organum uitam habeat potentia: non tamen utrunque idem ſignificat. Hoc enim poſtremam uitam indicat, qua tanquam motum uiuifice formatur: illud uero quæ eo utatur & moueat. Quapropter utraque neceſſaria ſunt ut definitio perfecta reddatur.

Animæ partes alias abiunctas eſſe a corpore, alias non abiunctas. Cap. VII.

EQuidem ex iis non eſt obſcurum uidere animam a corpore non eſſe abiunctam, nec uniuerſam, (ſi uniuerſa ita eſt ſua corpori forma, ut figura ferro) nec partes ſaltem aliquas, ſi diuidua anima eſt. Sunt enim corporis aliquæ, quarum formas perfectionesq́; ſine dubio partibus animæ ſciſcimus, ut oculorum uiſus. Nec tamen ratio ulla prohibet haberi aliquam animæ partem, quæ a corpore abſoluta diſparataq; ſit, qualis ea quæ neque corporis totius, neque partis alicuius ita actus aut perfectio eſt, ut forma & figura ferri. Qualis uidetur mens intellectusq́; eſſe, (nondum enim oſtenſum eſt) an eius uis ita ſit corporis humani perfectio, ut poſſit tamẽ eſſe abiunctus & ſeparatus a corpore, ſicut uector & gubernator a naui, qui quanquam eſt actus & perfectio, naui tamen iunctus aut adhærens naui non dicitur. Quo fit, ut tametſi a nobis animæ natura comprehenſa ſit formula generali, nondum tamen exquiſite accurate'ue cognita diſcuſſa uideatur: alioquin finitio illa quam attulimus, ſimilior deſcriptioni, ꝗ definitio fuerit. 11

A notioribus eſſe incipiendum, et definitionem afferendam, quæ cauſam quamobrem contineat, & omnis per animam uiuere. Cap. VIII.

SEd conferamus pedem, ut aiunt, accedamusq; propius, & tum de anima uniuerſa, tum de facultatibus eius ſingulis diſputemus. ita fiet manifeſtum, ſit non ſit aĩa tota ptes'ue eius aliquę a corpore auocatę. Dicamus 12

igitur quod & frequenter hoc opere adeo & aliis uſur-
pauimus,ea quæ manifeſta ſunt nobis, cõtrario reſpõſu
& uice inuerſa eſſe manifeſta naturę. Concreta a & cõ-
poſita maxime manifeſta ſunt nobis, ſimplicia naturæ
rationeq́;. Primo igitur in omnibus initium capeſcere
par eſt ab iis,quæ perſpecta & nota ſint nobis,ut inde ad
ea pergamus,quæ ſunt explorata naturæ. Quare eadem
ratio atque regula tractantibus animam obſeruanda eſt.
Quum ergo anima ſimplex ſit,corpus concretum & cõ
ditum,a corpore nobis auſpicium ſumendum eſt, unde
ad faſtigium animæ niti ac ſubire poſsimus,nec eam mõ
do finitionẽ eius attingere,quæ rem declarat ut ſit, (qua
tamen plurimi ſunt contenti)ſed eam quoque quæ cau-
ſam & rationem oſtendit. Nam cæteræ defininones in
demonſtrationem pro concluſionibus conferri habilio
res ſunt,quam definitiones haberi. Veluti ſi quæſieris
quid ſit exquadratio,& reſpondeatur,figura quadrangu
la ęqualis parte altera, ablongæ probationis concluſio
eſt. Si quis uero dicat quadratum eſſe compertam ha-
bere lineam mediam,ideſt,quæ duabus lineis media pa-
rili utrunque proportione reſpondeat,tum eius rei cau-
13 ſa reddita & adiuncta uidebitur. Igitur a cognitis exor-
dium petemus,quod ad ignota incertaq́; accommodatũ
ſit,& quaſi manu nos ducat,animatum ab inanimato ui-
ta diſtinguit. Et quãuis multis anima uiribus & facultati
bus polleat,quas ſæpenumerauimus,una tamen eſt,quę
ad uitam animantibus miniſtrandam ſola ſufficiat, eaq́;
14 uegetalis uocatur. Huius uirtutis opera deſcribun-
tur tria, nutrire quod & primum eſt: augere, quod ſe-
cundum: & gignere,quod tertium. Quare omnia quæ
fruticant,germinant,pullulant,uidentur intra ſe poteſta-
tem illam & principium genere,quo ſe in contrarios lo-
cos ſimul poſſint mouere. Quis enim ignorat arbores
ſtirpesq́;, quum augentur,ſimul & ſurſum ramis effer-
ri,& deorſum radicibus mergi, quod in nullo corpore
naturali,nec uiuente conſpicitur? Nam omne corpus na
turale,quia naturale eſt,unum duntaxat ſibi locum ſcri-
pſit,quo uerſus ſeſe agat & referat. Plantæ uero & fru
tices ſimul in contrarias regiones nituntur, non modo
quum augentur,ſed etiam cum decreſcunt minuũturq́;.
Verum,ut dixi,una ui,quam vegetatricem appellamus,
ratio uitalis abſoluitur, huiuſque potiſſimum parte ea,
quæ nutrit: pleraque enim & animalia & plantæ uiuunt,
quæ tamen neque augentur amplius,neque ſobolem ul
tra pariunt. Seorſum igitur a cæteris haberi ea pars po
15 teſt, cæteræ ab hac ſecerni aut abſolui non poſſunt. De
mortalibus ſemper ſermo,nam diuinæ naturæ conuenit,
non ſolum ut citra omnem nutritionem, munus ſuum
intelligendi cognoſcendiq́; obeat,ſed etiam ſine reliquis
uirtutibus animæ uel præſtantioribus. Ita patet manife-
ſte vegetalem in iis,quæ gignuntur è terra, à reliquis ani
mæ poteſtatibus ſeiugari,utpote quæ oculis quoque cer
16 natur in plantis ſola ex omnibus facultatibus animæ. Vi
uit ergo per hanc id omne quod uiuit. Animal uero pri
mum per animam ſentientem conſtituitur animal. Atq;
hoc adeo omnibus ineſt commune, ut etiam animalia il
la,quæ ſede ſtabili degunt, nec loco mouentur, habeant
tamen quandam agnitionem & ſenſum,ut conchæ, ſiue
ea mediam inter frutices & animalia naturam obtinere
dicantur,ſiue animalia nuncupentur. Senſuum primus
ineſt animalibus tactus: & quemadmodum nutriens uis
poteſt a ſentiente abſolui, ita & tactus poteſt a reliquis
17 ſenſibus. Ineſt is omnibus animalibus,etiam iis,quæ am
bigant,ideſt,quæ mediam naturam inter animalia,& fru
18 tices habeant. Quæ ſit autem ratio atque cauſa, quamo-
brem uegetalis a ſenſuali, & tactus a cæteris ſenſibus ſe-
parari queant,indicabitur poſt. Planè uis ipſa nominũ,
quibus utimur, edocet, adiuncto & adhibito ſenſu non
eſſe amplius id fruticem,ſed animal oportere. Ac uiuere
quidem utrunq; dicitur,tum frutex, tum animal, quia ſe
nutriunt alias eſſe utrunq; non dicitur, quia nec utrunq;
ſentit:quo fit ut hoc quod habet ſeſum animal, illud qđ
non habet fruticem appellemus. Viuit autem utrunq;
per animam,non ut quidam arbitrantur,qui ſolum no-
men vite commune duobus illis credunt, quaſi frutices
natura utantur,animalia anima. Nam ſi nutriri & augeri
ad naturam non ad animam pertinet, alterum duorum
eſt concedendum aut nos non uiuere, quoties non ſenti
mus,aut duas nobis uitas ineſſe. Quorum utrunque ab-
ſurdum & obtuſum dictũ eſt. Item complura ſunt ea,
quæ quanquam utantur natura, quia mouentur, qualia
ſunt elementa,non tamẽ viuere ulla ratione defendi poſ
ſunt. Quare non eo uiuunt animantes,quòd natura utan
tur,ſed quòd anima & parte anima obuia primaq́ue, id
eſt,uegetabili & nutrice. Agendum quomodo cõgruit
gignendi uim eſſe animæ partem concedere potentiam;
cuius finis & opus genitura ſit, in plantis non concedere
animam eſſe,ſed naturam? Quare oportet plantas & fru
tices,quia partem animæ poſſident,uiuentes & animan-
tes fateri, animalia eſſe non fateri. Neq; huius tamen di-
ſcriminis ratio aliqua quærenda eſt,cur animalia non di-
cantur,ſed animata. Conſuetudinem loquendi commu-
nem probare oportet,cui pro ratione uſus eſt, collibitũ
ita viuere frutices animatosq́; eſſe non animalia dicere.
Alioquin neque qui currit, omnis continuo curſor uo-
catur,neque qui pericliratus ſemel lucta eſt dicitur pu-
gil. Sed hac nominum forma cenſentur ii, qui artium
aliquarum apicem tenent,longa & diligenti exercitatio-
ne perfectum. Quapropter & Ariſto. mediam ratio-
nem quandam ſecutus, animata frutices non animalia
nuncupauit: quæ Plato confunderet, Stoici neque ani-
mata,neque animalia faterentur. Nec uidetur opus lon
gibre aſtructú àddicendo primas poteſtates uegetabilẽ
ſcilicet & ſenſibilem,per quas animata hæc,animalia hęc
probentur actus eſſe corporis organici naturalis.

a Tribus modis, ait Philoponus, aliquid eſſe manifeſtius dicimus: primo modo quòd res ſit nobis notius eſt quàm propter quid res eſt: ſecundo ſicuti in phyſicis etiam dictum eſt, quod uniuerſalius con- confuſius'ue eſt, notius eſt particulari et diſtincto: tertio uero quod prius nobis quidem eſt, natura autem poſterius: qumeadmodum quæ magis compoſita ſunt, nobis ſunt, magis perſpecta quàm ſimpliciora, quæ tamen natura priora ſunt. Quòd ſi recte uelimus animaduertere, facile conſpiciemus Ariſto. omnibus his modis eſſe uſum. nam prius quòd ſit docuit, deinde uero quamobrem ſit. Primo enim quòd entelechia ſit, expoſuit: deinde uero quonam pacto ſit entelechia, quid faciens, quo etiam modo perfectionem corpori afferat: ex confuſis quoque communioribus ad ea quæ magis diſtincta & particularia tranſit. Tertio etiam a poſtremis quæ tamen ſunt nobis magis comperta, ad ea quæ natura ſunt & priora & honoratiora progreditur.

An definitio animæ communis ad intellectum, & uim motricem pertineat. Cap. IX.

VErumenimuero poſtquam aliæ aliæq́; uires & o- 19
pera habẽtur, quorum animam eſſe originem eſt
neceſſe, appetendi, intelligendi, ingrediendi, inue-
ſtigandum id puto, an & poteſtates hæ ſimili ratione om
nes, an non omnes, ſed aliquæ actus corporis ſint. Atque
hoc commodiſſime explicabitur, ſi declarata prius ea
quæſtio fuerit, utrum facultates illæ ſeorſum animæ ſint,
an partes animæ potius: & ſi partes animæ, utrum ita par
tes, ut ratione ſola an etiam ut locis diſcluſæ abiunctęq́;
habentur.

habeantur. Sunt enim ex iis aliquæ,quę,quas non ſit dif-
ficile contueri ratione cogitationeq́; , non locis habitacu
lisq́; ſecerni. Primum uix altrix, auctrix, genitrix, neque
in animali,neque multo minus in plantis abſolutæ aut di
ſtinctæ certis membris uidentur , ſed ſimul toto in cor-
pore animantium æquabiliter fuſæ innexæq́; operãtur.
Atque hoc negari non poteſt, quum auulſas uiuere non
nullas earum conſtet, quia quamuis animæ in ſingulis
ſingulæ actu contineantur,plures tamẽ potentia eſſe no-
ſcuntur. Deinde ſenſualem difficile eſt loco diſpeſcere
a motrice. Simul enim ueſtigium ullum eſt ſenſus,ratio
motus ſtatim emergit,id quod quum de inſectis loque-
remur priore libro meminimus, nam utrunq; fruſtellũ
& ſenſum retentat,& motum exercet. Quòd ſi ſenſum
& motum in illis cõcedimus,profecto uiſiones dabimus,
& per hæc dolorem & uoluptatem , proindeq́; & deſi-
deria. Quo fit , ut quod diximus facile in iis ſit uidere,
quemadmodum poteſtates illæ non locis,ſed ratione co
gitationeq́; inuicem abſoluantur. Quorum enim euen
ta exituſq́; diuerſos eſſe conſpicimus,ipſa quoque inter
23 ſe diuerſa eſſe neceſſe eſt. At per intercapedines regio-
num diuellere illas,aut dirimere penitus impoſſibile eſt.
De a intellectu uero & ui ea quæ commentatur & cogi
tat,nondum liquet , quid probandum aut ſentiendum
22 ſit. Cæterum uidetur aliud quoddam animæ genus
eſſe,ſolumq́; hoc abſtrahi & ſeparari contingere,tanquã
23 ſempiternum a caduco. Prima igitur differentia hæc po-
teſt animalium colligi , aliis ut omnes in eſſe animæ po-
teſtates probemus,aliis ut plures,quibuſdam pauciores,
nonnullis unam duntaxat. Atque hæc poſtrema non
animalia proprie,ſed anima uiuaq́; nuncupantur. Altera
differentia eſt,ut uirium illarum alias magis fixas eſſe,a-
lias minus hærere dicamus. Verum de hoc poſterius.

*a Dixit Ariſtoteles: quõnam modo pleræq́; uires animæ ſe habeãt,
facile eſt contueri: quædam tamen non ſine dubitatione ſunt. hanc
poſtremam partẽ in intellectum referunt Alex. Them. & Phil. At-
tamen Simpl. non ob intellectum aſſeuerat dixiſſe, utpote qui palã
protulerat prius nulli cum corpori hærere, & inferius ſubiungit
nondum eſſe manifeſtam quæ ſpeculatiuam uirtutem ſpectant: ea
de cauſa,quia nondum ad perfectam ſpeculationem eius non deue
nerat. Eſſe tamen ait genus animæ alterum, quod ſeparari ab aliis
poteſt , ueluti ſempiternum a caduco: Ea autem quæ dubitatione
non carent ſunt ſenſus quatuor, uiſus ſcilicet, auditus, & guſtus,
ob id quia certis utuntur organis: cætera uero uirtutes cum pro-
miſcue ubique reperiantur,dubitationem nullam habent quo ſub-
iecto non ſeparentur.*

*Per animam & corpus uiuere animalia, ſed per animam
primum, nec per quodlibet corpus, ſed per certum
& diſpoſitum.* Cap. X.

24 NVnc ex iis quæ dicta ſunt,illud tractemus. Di-
ctum eſt animatum ab inanimato uita ſecerni, a-
nimal a non animali , ſenſu. Igitur id quo uiuimus , &
quo ſentimus bifidum eſt , eodem modo quo bifidum
eſt id,quo ſcii ac ſcientes ſumus , ſcientia uidelicet atque
anima. Duo ſunt etiam per quæ ualentes ſumus,ſanitas
atque corpus,quorum alterum eſt id in quod recipitur,
alterum id quod recipitur. Item alterum eſt materia,al-
terum forma. Primo igitur per ſcientiam ſcientes ſu-
mus,quia per hanc ſcire animo dicimur:& ualentes pri-
mo per ſanitatem ſumus,quia per illam corpore incolu
mes & ualẽtes ſumus. Quũ ergo & per animam primo
uiuamus,& per animam primo ſentiamus, neceſſe eſt a-
nimam primam eſſe uiuenti cauſam , non ut ſubiectam
aut materiam, ſed ut actum quẽdam atque perfectionẽ.
Quemadmodum enim in iis,quæ ſupra attulimus exem-
plis,ſcientia & ualetudo forma quædam & ratio,& ſpe-
cies, & actus ſunt utriuſque ſubiecti , & eius quod ſcire
poteſt, & eius quod ualere:ita in animantibus de anima
pronunciandum eſt : Quamuis ſcientia & ualentia,& cæ
tera id genus,deforis & aliunde quærantur, hoc eſt, per
doctorem aut exercitatorem, tamen nihil agitur , niſi ea
res quæ aliquid agit patiturq́; , idonea ad id parataq́; fue
rit,ideſt,niſi obnoxiam & morigeram uim per naturam
ad ferendum illud,& quaſi patiendum habuerit,quod in
libris de natura monſtrauimus. Quo fit ut animã in cor-
pore,ut formam in materia eſſe neceſſe ſit. Nam quum 25
tria ſint ſubſtantiæ genera , (ſæpius enim de compoſito
idem exulcero, ueritus nequid mente,aut auribus elaba-
tur)materia,forma,concretum:materia potentia eſt,for
ma actus,quod ex utroque conſtat iam hoc aliquid , &
ſumma,& uniuerſum totumq́; appellatur . Quum au-
tem animatum ex utroque confletur , nequaquam fie-
ri poteſt ; ut animal ſubiectum ſit corporis , cum ani-
mæ ſubiectum eſſe corpus neceſſe eſt. Quamobrem re- 26
cte iis dicitur,quibus anima neque corpus eſſe,neque ci-
tra corpus uidetur. Tametſi enim anima non eſt cor-
pus,tamen aliquid corporis eſt , quia in corpore aturali
atque organico ſedet,non(ut ueteres quidam putabant)
temerario & fortuito,aut quocunq; uſu ratione'ue com
parato,(nuſquam enim recipi quicquam in quicque, ut
ſors tulit,uiſum eſt,quando neque lapides ingenii uoca-
lis,neque frutices diſciplinæ ſunt capaces ſed ſua cuique
ratio & temperamentum conſtat,uti quælibet anima cui
libet corpori conſentanea eſſe nõ poſſit) ſed inſtructo at
que ita diſpoſito,ut poteſtates aĩæ in illud receptæ uſus
ſuos quam commodiſſime poſſint præſtare. Appare-
re enim tum ad ſuum cuiuſque ambitum ætatis uitæq́ue
accommodata & formata eſſe animalium corpora faber
rimo artificio,tum ad præbendas animæ functiones aperè
tiſſime & lautiſſime conſtituta. In iis & materiam com-
munem & proximam pro modo formarum natura ſin
gulis datam,adiunctamq́ue uiſitari. Proinde animali na-
turale corpus & organicum in commune attributum
eſt,ſingulatim talibus talia. Iam perſpicuũ eſſe arbitror,
animam actum & rationem eſſe corporis potentia obti-
nentis uitam.

*Omnibus animalibus tactum ineſſe & appetitionem
aliquam: item ex quibus rebus omnia
nutriantur.* Cap. XI.

POteſtates animæ in quibuſdam habentur omnes, 27
ut diximus, in aliis plures , in aliis una. Atque ita
rurſus ab initio repetendum puto. Potentias actenus
quinque attingimus,altricem,ſenſibilem,appetitus,pro-
motricem,rationalem. Fruticibus ineſt altrix, animali-
bus ſenſibilis,quam neceſſario appetitus & deſideria co-
mitantur. Eſt autem appetitio a multiplex , iracundia,
cupiditas, & uoluntas. Neque hoc dico uniuerſa hæc
ineſſe omni ſentiendi, quia ſentiunt plurima , quibus &
iracundia, & uoluntas deſit , ita ut iis ſolius cupiditatis
tenue ueſtigium relinquatur. Cæterum animalia quæ
ſenſu aliquo uacant, neceſſe eſt parte quoque aliqua ap
petitus uacent . Planè quemadmodum imperfectis
animalibus ſola tangendi uis data eſt,qui ſenſus abiectiſ-
ſimus atque infimus omnium intelligitur, ita ex toto il-
lo appetendi ambitu ſola cupedia & titillatio adiuncta
eſt,tãquam ignobiliſſimus & communiſſimus affectus.
Nam quum de omnibus rebus ſub ſe cadentibus iudi-
cium ſenſus ferant, ſi ſalutares & conuenientes occurũt,
ſequitur allubentia:ſin contrariæ & alienæ, faſtidium æ-
gritudoq́; . Allubentiam ſequitur illectatio : faſtidium,
auerſio,fugaq́;. Imperfecta autem animalia ſenſum ha- 28
bent cibi,in quo loco guſtus utitur tactu:nam ſiccis,cali

dis,humidis,frigidis,omnia uita ſine dubio ueſcimur,a-
leſcimur,aleſcimuſq; : atque ſenſus quo hæc noſcuntur,
eſt tactus. Has qualitates quum tangunt animalia imper-
fecta,ſentiunt nõ in eo modo quòd contingibiles . ſed in
eo quoq; ꝙ guſtabiles ſunt. Ita fit ut couenientes ſibi cõ
cilient , appetantq; , aliena reiectent ac fugiant : harum
deſiderio teneantur, has ſciſcant , illas quantum poſſunt
repellant,illas abhominentur & uitent. Atque hoc in o-
ſtreis liquido cernere eſt . Illud quod diximus, non eſt
admodum obſcurum uidere quemadmodum ex calore
humoreq; , iiſq; aduerſis duabus qualitatibus pręcipuũ
alimentum conſtet. Hoc enim fines ipſi famis & ſitis la-
tiſsime apertiſsimeq; demonſtrãt: nam fames ſicci & ca
lidi appetitio eſt, ſitis frigidi & humidi. Si qua uero alia
ſint,quæ in cibo appetat impotens gula , ex accidenti &
ſuperfluo appetuntur . Quid enim ad alimentum uocali-
tas,quid picturæ,quid ſcitamenta,quid olacitas conferat?
niſi ꝙ ad commendationem cõdimentumq; adhibẽtur ?
29 quanquam de his proceſſu clarius. Nunc illud præfiniſ
ſe & admonuiſſe ſit ſatis, animalia quæ tactum habent ,
ſuum quoq; appetitum habere. An autem & uiſa conci-
piant,id eſt, imaginentur,diſſerendum olim eſt, ac perfe-
ctiora quidem præter hęc progrediendi quoq; ſeu ingre
diendi uim obtinent . E quibus aliqua intelligẽtia quo-
que & ratione ſunt prædita, ut homo, & ſi quod animal
homine præſtantius eſſe poteſt. Nondum enim ad eum
locum commentatione noſtra peruenimus, ut id quæri
poſſet, utrum aliæ quoque naturæ animalium habean-
tur, in quibus una cum intelligentia uires quoque & po
teſtates aliæ ſint coniunctæ.

*a Appetitus & cupiditas, ait Philop. homonyma, hoc eſt, æqui-
uoca ſunt : appetitus enim quandoque communiori quadam acce-
ptione tria illa comprehendit, quandoque preſſe magis accipitur, ut
tantummodo naturales motus ſignificat, & contra rationem diſtin-
guit: eodem etiam pacto cupiditas quandoq; ratione quadam com
muni ea tria ſignificat, quandoq; diuiditur contra iram et rationẽ.*

*Ordo potentiarum animæ, & differentia definitionum, quæ
per notiones cognominis, et quæ per eſſentiam conſti-
tuuntur. Item ſingulas definitiones accommo-
dandas eſſe ad ſingulas animæ ſpecies.
Cap. X I I.*

30 SAnè uideri poteſt quemadmodũ ſeries quædam &
textura in figuris geometricis cernitur; ita cerni grã
dus quoſdã & ordines in facultatibus & uiribus animæ.
Vt enim figurarum illarum cõmune genus afferri non
poteſt, neq; natura una quæ in omnibus ęquabiliter ſit
fuſa : ita nec poteſtatum animæ poteſt. a Ea nanq; quę
ita inter ſe habent, ut priora hæc, poſteriora ſint illa, quã-
quam cõmunem aliquã notionem habent, quæ de iis di-
catur, fieri tamen nequit, ut illa aut genus ſit, aut natura
una, ita ut ſine iis intelligi ſeorſum poſſit de quibus indi-
catur dicitur'ue. Quamobrem huiuſmodi definitiones
admonitionem potius quandam & enumerationem
continent , quàm ſimplicem & generalem aliquam ra-
tionem oſtendant, qualis eſt figuræ definitio , qualis
b eſt quòd poſitionis. Atque hoc inde manifeſte li-
quet, quòd nulla huiuſmodi definitio ſpeciebus aut mẽ-
bris penitus congruere aut accommodari uidetur. Ve-
runtamen quanquã ferè plurima hoc genere finiantur ,
non tamen deterrere id quenquam debet: ſed qualeſcũ-
que ſunt, quia rerum naturam ſequuntur, probandæ re-
cipiendęq; ſunt. Quemadmodum igitur definitio figurę
tametſi omnes figuras complectatur, nulli tamen ꝓpria
eſſe põt, ita & definitio animę quam modo reddidimus,
quãuis omnes animæ pontentias ambiat, nulli tamẽ pri
uatim aut proprie competit. Alioquin repudiata defini
tione hac difficilis inuentu erit altera , æque ad illam ra-
tionem idonea. Siue enim ex motu agitatuq; definitio-
nem animę munias, ſiue ex ſenſu cognitioneq; , truncam
illam & defectam afferre uideberis , ꝙ altera ſolam uim
mouentem amplectitur , altera ſolam ſentientem agno-
ſcit. Porrò non eo inficias rem perridiculam uideri , ita
in philoſophia uerſari , ut ex iis quæ ſimiliora homony
mis, id eſt, cognominibus, quã generibus ſint, cõmunem
aliquam definitionem ſarcias, quæ nulli rei ſit ꝓpria, de
qua uox illa cõmunis dicatur, quæq; indiuiduis ſpecie-
bus adiuncta naturam earum docere aut explicare non
poſſit, ſed æque in omnes de lõginquo conueniat, ſi mo
do ſpecies appellare fas eſt, quarum nulla natura perpi-
citur communis. Verum quanquam hoc non debemus
eſſe contenti, utcunq; tamen ab re non fuerit communẽ
illam definitionem prompſiſſe. Vt enim numeros oẽs
non habeat, nec uniuerſam animę uim perfecte cõtineat;
nulla tamen aut communior hac, aut accõmodatior po-
teſt afferri . Quamobrem illo genere quo figuræ antece 31
dentes in conſequentibus clauduntur, & quo in nume-
ris maioribus minores : (exẽpli cauſa : Quadrangulæ in
triangulis & in binario unitas) eodem uidetur in ſenſu
contineri quod nutrit, in appetitu quod ſentit. Et de a-
nima quidem hactenus pingui Minerua. Quod ſi accu- 32
ratius & ſubtilius rationem exegeris, ſingularis peculia-
riſque in quamque animam finitio flectenda, de commu
ni illa eſt hunc in modum : Quid eſt uegetalis ? reſpon-
dendum : Actus corporis ad cibariam functionem orga
nici. Ab hac ad alias ſubeundum eſt ordine, ut ita finiẽ-
dis præſtantioribus imperfectiores inferioreſque aſci-
ſcantur , uſque dum ad poſtremam & nobiliſsimam a-
ſcendamus. Ea eſt rationalis quæ quanquam ultima or-
tu eſt, tamẽ poteſtate & dignitate cognoſcitur princeps.
Illuc progreſſa natura mortalis receptui canit , nec pro-
cedit ultra . Quibus autem uis hæc rationalis conceſſa
eſt, (de mortalibus ſemper loquor) iidem cætere quo-
que animę facultates tanquam ſatellites & miniſtræ ra-
tionis conceſſę . Non ſic è diuerſo, immo ſunt animan-
tes quibus etiamnum uis ipſa imaginandi negata eſt :
quædam ſola ac uiuunt, ut bruta, quæ ſint è perfectiori-
bus, At mens qua cogitamus & ſapimus , non uidetur
cum aliis uiribus communem rationem inire: neq; enim
potentia aut pars animę eſſe poteſt ut cæterę, ſed ſubſtã-
tia quędam intelligitur longe præclarior , melior , pul-
chrior , quæ tamen in naturam inferiorem ignobilio-
remq; ſe incerta receptaq; ſit. Proſus ex iis q̃ cõmemo-
rata ſunt, apertum eſt definitionem quę ſeorſum ad ſin
gulas animæ poteſtates refertur , accommodatiorem eſ-
ſe ; quàm eam quæ de notione aliqua communi & pro-
miſcua ſumitur.

*a At uero ſi anima quæ rei uiuentis perfectio & forma eſt, cõ-
munis & uniuoca non eſt his de quibus prædicatur : forma uero
rei eſt, quod quid erat eſſe, quod definitione declaratur, qui fieri po
teſt ut uiuum animam uel ente eorum definitionem prædicetur u-
niuoce ?*

*b Definitio ergo poſitionis uniuoca non eſt , iuxta Themi. qui
in hoc uidetur inſequi Alexandrum.*

*In definitionibus particularibus a rebus ſubiectis
incipiendum. Cap. XIII.*

VT uero omnis hęc perceptio diligentiſsime ab- 33
ſoluatur, neceſſe eſt primum ſuam cuiuſq; poten
tiæ eſſentiã & definitionẽ excipere, dein ita de proximis
ſiue attinẽtibus quærere. Proxima & attinẽtia uocamus
ea, quæ

ea, quæ ſua cuiq; poteſtati per ſe inſunt. Cæterum ſi defi
nitiones huiuſmodi reddēdæ ſunt, ut quid ſit intellectus,
quid ſenſus, quid uis nutrix, priore loco declarandum
uidetur, quid *a* ſit intelligere, quid ſentire, quia priores
euidentioresq; nobis actus & exitus poteſtatem ſunt, q̃
poteſtates ipſæ. Primum enim gerimus aliquid, deinde
ex momentis geſtorum intelligimus quales & quantæ
ſunt uires in nobis, quarum opera geſtiones illæ proue-
nerint. Quamobrem naturam potentiarum neceſſe eſt
ex operibus digeri atque conſtitui, quia extremum &
finis potentiarum eſt opus. Neque moueri debemus, ꝙ
naturæ quidē exiſtimatione actus poſteriores eē poten-
tiis uideantur, quum uia & ratio cognoſcendi alia nobis,
alia naturæ conueniat. Sed quoniam ita compertum na-
tura eſt, ut ſuæ ſingulis partibus ſubiectæ res ſint, quæ ſub
potentias cadant, nec omnes omnibus cōgruant, ſed ui-
ſus circa materiam uiſilem uerſetur, auditus circa uoca-
lem, quæ & reſponſum habent inter ſe maxime neceſſa-
rium, erit prius, ut de illis ipſis incidentibus rebus q̃ ut de
operibus & potētis diſſeramus, quia uidelicet hæc quo-
que notiora nobis q̃ opera ſunt. Igitur antequam doca-
mus quid ſit intelligere, quid ſit ſentire, quid ali, ſcrutan-
dum eſt, quæ res intellectum extimulēt, quæ res ſenſum
incurrāt, quibus rebus alamur: ac ſenſilia quidem & ali-
menta non modo poteſtatibus ipſis ſentiendi nutriēdiq;
ſed etiam operibus earum atque actibus magis perſpi-
cua nobis ſunt, utpote quas in propatulo habeantur, &
quaſi expoſita ſenſibus ſint: opera uero multoq; iis ma-
gis facultates ipſa ratio & cogitatio deprendat. Quan-
quam illud quidem facile demonſtratu non eſt, utrum
res quæ ſubiectæ ſunt menti, eoq; intelligibiles appellan
tur, priores ſunt quàm intelligere. Verum hoc quo-
que explicabitur in loco. Nunc placet Ariſtotelis ordi-
nem ac ſeriem promere.

*a Ea quæ per ſe inſunt, hoc eſt, accidentia per ſe, quæ poſt exce-
ptionem definitionis & eſſentie ſunt, quærenda ſunt non ea quæ
comperta ſunt & manifeſta, nam nec utilia ſunt ad definitionem
inueniendam: ſed ea quæ obſcura ſunt et occulta, hæc enim ab in-
uentione ſubſtantiæ feruntur, ait Philop.*

*Initium præceptioni declarationiſq; partium animæ, item
omnia deſiderio immortalitatis teneri, item duplicem
haberi finem.* Cap. XIIII.

AGgrediamur itaq; ad primam & communiſſimā
34 animæ uim, item ad munera eius, circa quam uer-
ſatur, ab hac initium ſumēdum. Communiſſima
eſt, quam tota animans natura participat, Altrix anima,
de qua primum naſcitur & proficiſcitur uita. Huius tria
ſunt opera, alere, augere, ſimile ſibi gignere. Poſtremū
hoc, finis duorum eſt, quod & uiuis omnibus, ſi defecta
aut deprauata non ſunt: item ſi non ſpontiuo ortu, aut o-
pificio aliquo genita, maxime cōueniens naturaleq; eſt.
Nihil enim æque natura inſitū habetur, quàm aliud qua-
le ipſum eſt parere, ut animans animantem frutex fruti-
cem procreet, procreando perennet, perennando diuinę
naturæ particeps fiat, cuius deſiderio tenentur omnia,
quantum cuique eſt ſatis, eiuſq; gratia quæ natura ſint,
agunt quicquid agunt, ita uolente & poſtulante natura.
35 Duplex autem eſt id, quod ſub nomine hoc, cuius gra-
tia notari uolumus, tum id quo itur, tum id cui itur. Vt
enim in mortalibus bifariam finis diuiditur, ut primus
felicitas habeatur, quo omnes laboramus & tendimus:
alter, ut nos ipſi & ſibi quiſque, cui felicitas optatur &
quæritur: idem biuium finis in medicina conſpicitur. Eſt
ibi ſanitas tanquam id quo pergitur, & cuius cauſa adhi-
bitus & accerſitus medicus eſt: eſt & ægrotus, ut is cui pa
randa eſt reſtituendaq; ſanitas ita in rerum natura dupli-
cem eſſe finem fateri oportet, ut diuina illa ſempiternaq;
ratio, quam appeti ab omni re diximus, ſit ſummum id
quo res collimant omnes, & cuius cauſa inſtituunt oīa.
Animans uero id quod generaſcit & gignitur, ſit id cui
& ad cuius uſum iſthæc æternitas comparari pertinereq;
uideatur. Nititur enim ex ſumnis uiribus natura, ut ſe
ad effigiem quandam & imaginem immortalitatis & di
uinitatis componat. Atq; in hanc curam & quātum po
teſt, & qua ratione poteſt, ſemper incumbit. Poteſt autē
uno tantum genere, quod in propagatione ſubrogatio-
neq; ſobolis continetur, ut quando nullum caducum at-
que diſſipabile idem numero ſubſiſtere & obmanere
ſemper poteſt, ortu uicario mortalitati ſuccurrat. Qua
igitur poteſt, ea pro ſe quicq; id agit, ut particulam ſibi
diuinitatis carpat: cæterum quædam amplius, quædā par
tius uidentur attingere. Magis *a* attingunt, quorum per-
pes acceſſus nulla diuulſione, aut interiectione confun-
ditur. Minus attingunt certa animalium genera, quæ ſta-
tis & deſcriptis temporibus modo comparent, modo pe
nitus abolentur. Rurſus quæ renaſcuntur & prodeunt.
Non ergo quicquam ipſum perpetuo ſtat, ſed uiuit ac
prolongat euum in ſimili. Nec idem numero cernitur,
ſed ſpecie tanquam ſubcenturiante reficienteq; aliud ex
alio, ſemper natura, & naſcentium ſorte obitorum ſedes
explente.

*a vel magis et minus dixit Ariſto. ait Philo. reſpiciens non qui-
dem temporis protractionem, (nam eo modo multa animalia irra-
tionalia magis participarent quàm homo:) ſed qualitatem partici-
pationis, quemadmodum non eodem modo ſolis ſplendorem animal
quodlibet poteſt ſuſcipere: aliter enim aquila, aliter homo, et aliter
ueſpertilio.*

*Animam eſſe animanti cauſam triplici genere: item contra
Empedoclem et alios qui cauſam augmenti, aut ele-
menta, aut ex elementis ignem conſtituebant.*
Cap. XV.

ESt autem anima uiuentis corporis origo, cauſa, prin-
cipium. Et quum multis modis principium ſiue cau 36
ſa accipiantur, ut in inſtitutione noſtra de principiis
naturæ docuimus, certum eſt animam triplici genere
cauſam eſſe corporis oportere. Primum, ut id a quo
motus efficitur. Deinde, ut id cuius gratia effectum eſt
animal. Poſtremo, ut id quod formam & ſpeciem ani-
mali exhibet. At cauſam quidem unde motus ueniat ani 37
mam eſſe in promptu fuerit diſcere. Si enim genera mo
tuum ſingillatim percenſueris, reperies ea referri ad ani-
mam poſſe. Primum localem, quāquam hic non omni-
bus eſſe communis. Deinde alterationem quæ ſentien-
do fit, (Fit enim proculdubio quædam quaſi alteratio,
quum ſentimus: nulla autem res ſenſu uiget, quę careat
anima.) Præterea auctionem, quia nihil per naturam au-
getur, quod non alatur, nihil alitur quod conſors uitę nō
ſit. Nam Empedocles, qui cām augmenti non animæ tri 38
buit ſed elementis, facile conuictus eſt: Frutices, inquit il-
le, deorſum radices agunt, idcirco ꝙ terra deorſum ſuo-
pte nutu fertur ac pondere, eodemq; quicquid maxime
eſt terroſum. E diuerſo rami ſupra capeſſunt; quia ignis
in cœleſtem locum per naturam effertur: pari ratione ea
quæ igni eſſent. Verum ille de ſuperno inferno que
ſitu minus recte conſtituit, quia regiones illæ non om-
nibus eædem probantur, nobis quidem tametſi eædem
reſpondent, quæ & mundo, plantis tamen ſatis con-
traria & aduerſa ratione habentur. Qui enim locus
mundo infimus eſt, ſummus efficitur plantę: nam quod
animali caput eſt, hoc radix eſt plantæ. Si enim ex of-
ficiis cognoſcitur, diuerſa an eadem inſtrumenta aliqua

ſint quemadmodum animalibus caput ſubliemem ſitũ
obtinet, in quo & os, & reliquæ machinæ ad deuoran-
dum & recipiendum cibum uiſuntur, ita plantis ſtirpes
directæ in ſuperiorem locum dicantur, utpote per quas
39 exugant & ſuccum trahant è terra. Illud quoque de
Empedocle eſt quærendum quæ nam ſit apud eum ra-
tio, qua terra & ignis tam contraria elementa, & contra-
rios niſus habentia contineri neceſſe ſit. Niſi enim for-
tius & ualentius aliquid adſtituatur, quo illa cohiberi
coercerique poſſint, quis non intelligit futurum, ut diſſi-
pata diuulſaque contrariis motibus naturales locos peteſ-
ſant, & ad ſui ſimilia penetrent? Profecto nihil aliud fue
rit, quod hoc poſſit præſtare quàm anima. Quòd ſi con-
ceſſerit, neceſſe eſt augmẽti quoque & nutritionis cauſam
fateatur animam eſſe, non elemẽta. Planè Empedocles,
40 ut dixi, hoc munus elemẽtis concredit. Alii terram unã
de numero adimunt, ſed naturam a ignis efficacem eſſe
ſolam ad omne crementum & indolentiam arbitrantur,
argumento quod ignis elementorum unus, & augeri & nu-
triri maxime uideatur, qua occaſione augmenti cauſam
ad uim caloris, qui in animantibus contineatur, referunt.
41 Verum non eſt ita, ſed ignem inſtrumentum potius, quàm
cauſam augmenti dicendũ. Cauſa uero & princeps eſt a-
nima, quæ opportunitate ignis, commoditateque utitur:
ac ignis quidem ſuopte natura amplitudine infinita grã
deſcat, & uſque ex eo excreſcat, dum materia corripi a-
pta ſubſit. Contra in iis quæ per naturam conſtant, mo
dus quidam & exitus magnitudinis cernitur, habetque cre
tio omnis rationem quandam & ambitum conſtitutum
ac certum. Conſtituere porrò & rationem adiungere
non ad ignem, ſed ad animam pertinet, & formæ potius
quàm materiæ munus, id eſt, eoque acceptum id refer-
re ei debemus.

a Non ignem iſti, ait Simpl. ſed ignis naturam, hoc eſt, formam quæ ignem definit, non ueluti concauſam ſed ſimpliciter et proprie cauſam nutritionis reddidere, ea uſi coniectura quòd ſolus è nume ro elementorum nutriatur. Quemadmodum enim motus ſurſum uerſus cauſam eſſe dicimus formam ignis, pari etiam paſſu eandẽ eſſe cauſam nutritionis dicebant. Docet autem Philo. cur ſolus ignis inter elementa credatur nutriri, aitque in cæteris euidens eſſe, quòd non niſi adiectione creſcit eorum magnitudo: aqua enim aquæ, & terra terræ adiecta fit, & eorum unumquodque maius. Compertũ autem omnibus eſt non eo modo fieri nutritionem uel auctionem: ignis uero excreſcit non ignis adiectione, ſed materiæ diſſimilis, quã propria potentia in ſuam conuertit ſubſtantiam: quo modo proprie uidetur fieri auctio in animatis rebus.

De ui animæ altricis, & de natura alimenti.

Cap. XVI.

VErum quod animæ eius quæ uegetandi uim habet,
42 rudimentum primũ nutricatio eſt, abſolutio par
tus & procreatio, uidetur primum de eo quod primum,
id eſt, de nutrimento dicendum: uidetur enim opus id,
43 per quod primum uis ea a reliquis differat. Ita placuit
quibuſdam contraria contrariis pro alimento eſſe: non
tamen omnibus omnia, ſed ea tantum contraria, quæ cõ-
mearent, id eſt, quæ in ſe uiciſſim cõuerterentur: nec mo
do hoc, ſed quæ ſe mutuo augerent & alerent: ſunt enim
quædam res, quæ uiciſſim uerti uidentur, quæ tamen nõ
alantur. Ex bona ualetudine morbus creatur, retroque
ex hoc illa reciprocat: ex candido quis nigreſcit, & ex
nigro candeſcit: non tamen morbus ualetudine, nec co-
lor colore ueſcitur. Sunt autem quædam res quæ non
ſolum in ſe uicibus tranſeũt, ſed etiam aluntur in iis quę
tranſeunt: ignis enim humido & liquido paſcitur. Nam
oleum ex aere & aqua conſtat, quorum utrunque hume-
ctum eſt: præterea omnibus pinguibus & liquabilibus
alitur, non è conuerſo illa aluntur igni. Eius rei ratio
eſt, quia quum ignis polleat forma, in qua uis materiæ
ſit, iuſta cauſa eſt, quamobrem formæ alimento eſſe ma-
teriam, non materiæ formam dicamus. In iis ergo quæ
hoc modo aduerſa ſunt, quo ignis & aqua, dicunt appa-
rere contraria contrariis cibo eſſe. Atque iis quidẽ hoc
placet. Sunt alii qui in contrarium diſceſſerint, alii ſimile
ſimili & augeri eodẽ modo utique ſuas rationes afferũt, 44
quibus ea quæ probant, tueri & confirmare conentur.
Sed illos prius obſecro audiamus, qui putant contrariis
ali contraria. Nihil inquiunt, pati ſimilia ſimilibus poſ-
ſunt, alimentum pati & conuerti oportet, (concoctio e-
nim conuerſio eſt) omnem autem conuerſionem in cõ-
trariam, ſiue intermediam qualitatem abire conſtat: igit
neceſſe eſt, ut alimonia ſe ex contraria natura ad ſimilẽ
conferat mutetque, ita ut rei quæ alita ſit accedat, quaſi
innexa connataque uideatur. Hoc autem fieri nequaquã
poſſe incorrupto atque integro alimento, ſed & agitari,
& affici prius oportuit, demum id quod erat pendere.
Immutatur itaque & alimentum ab alito, non alitum ab 45
alimento: trahit enim ſuccum ad ſe uis inanimato inſita,
deinde conficit. Sanè quemadmodum faber cædit, non
cæditur a ſylua quam cædit, ita animans cibum commi-
nuit & cõuertit, nec idem retro perpetitur. Quòd ſi quis
contendat corpus quoque quum alitur immutatum &
affectum uideri, uicerit, dum fateatur aliud genus hoc ab
illo immutationis eſſe. Nam quum animans alimentum
molit aut coqui, quemadmodum & faber quum mate-
riam cædit aut expolit, quaſi de ocio in negocium ſedãt,
atque ita immutari uidentur. His ſe rationibus muniũt,
qui contraria ueſci & nutriri contrariis uolunt. Qui ue-
ro ſimilia ſimilibus putant, breuiter ſic: Nõ alit (inquiũt)
cibus, niſi uertatur atque eat in corpus, cui & coaleſcat,
contraria contrariis coaleſcere non poſſunt, ſed ſimilia
ſimilibus. Hæc utrique pro ſe quique adducunt. At nos
ſi illi ut arbitros cognitoresque adeant, primum illud ſciſci
tabimur, utrum credant alimentum dici id, quod ad finẽ
accedit & coit cum corpore, an quod initio admouetur
ad os, ut mox edatur aut condatur in corpus, hoc eſt u-
trum panem, an ſanguinem in quem ſe panis abliguritus
uertit? Ac panis quidem primum incoctumque alimen-
tum eſt, ſanguis ſummum & nouiſſimum. Sed uideo
quid reſponſuri ſint nobis. Dicent hi ſe panem, illi ſan
guinem credere. Suæ utrique ſententiæ conſentienter
nobis ratio media placet, utrunque dici alimentum poſſe
cenſemus, ita tamen ut hoc crudum inconfectumque, hoc
concoctum & digeſtum dicatur. Ita euenit ut parte ali-
qua utrique recte uideri: quatenus enim rude crudumque
eſt, uerisſime dici a poteſt contrariis ali contraria. Con-
tra quatenus pro cõfecto & uerſo accipitur, fateri b ne-
ceſſe eſt ſimilia eſſe eſui & cibo ſimilibus: ex quo facile
intelligitur, qui alterum tantum defendant parte ueros,
parte falſos futuros eos, qui utrunque ſecantur uerisſi-
mos fore. Cæterum ſi nihil alitur quod non ſit particeps ui 46
tæ, concedendum eſt ſolũ id quod animatum, ſi qua ani-
matum eſt, nutriri aliique oportere. Dixi qua animatum
eſt, quia nihil iccirco nutritur, quia album nigrumue ſit,
ſed quia poſſidet animam, eoque alimentum ad animan-
tem naturam, non ad aliquod eius accidens pertinet.

a Exponit Simpl. quonam pacto ſit audiendum alimentum eſſe ei quod alitur contrarium, non enim uti forma eſt formæ cõtraria: nam et alimentum et id quod nutritur ſubſtantiæ ſunt: ſed quia alimento annexa eſt eius quod alitur priuatio, potentia enim eſt ip ſum alitum: ſunt igitur contraria ut forma et priuatio. b Phil. dubitationem mouet qui fieri poſſit, ut ultimũ alimentũ ſit ſimile alito,

alito, & quærit quid ſit id quod ultimum alimentum appellamus:
& niſi hoc affirmare uoluerimus carnē prius fieri, deinde accedere
& cum corpore coire: (quod tamen eſt abſurdum, eſſet enim hic nō
auctio ſed adiectio) niſi hoc inquã dixerimus, neceſſe eſt fateri quic-
quid fuerit id quod ultimum appellamus nutrimentum, eſſe cōtra-
rium ei quod nutritur, utpote quod ſit opus tranſmutari. Quòd ſi
id dixeris ultimum nutrimentum quod ſit iam factū ſimile, uideris
id non amplius eſſe nutrimentum ſed pars. Hanc dubitationem ſol-
uit Philoſophus (ait ipſe) et ait quod caro quæ dum nutritur animal
ſit dupliciter ſpectari poteſt: uel ſecundum ſe antequam cum corpo-
re coierit, et nutrimentum tunc appellari poteſt: cum autem perfe-
cte coierit, unáq; cum toto conſiderabitur, non amplius nutrimen-
tum eſt, ſed pars eſt: de his tamen perfectius habitus eſt ſermo in li-
bro de Generatione et corruptione.

Quæ differentia ſit inter altricem, auctricem, et procrea-
tricem uirtutem. Cap. XVII.

47 EST autem id quo nutrimur ab eo quo creſcimus non
ſubiecto, ſed ſola ratione & cogitatione diſtinctum.
Vtrũq; enim opera cibi & alimenti conſequimur,
ſed diſcrimen in eo ꝙ qua ſubſtantiam ipſam ſarcien-
do conſeruat, alibile dicitur: qua vero acceſsionem ampli-
tudinis facit, auctificum vocatur. neque ſemper tamen
vtrunq; munus obit, ſed quanquã nullo tempore com-
mittitur quãdiu vita ſeruatur, vt non alat, interim tamen
augere deſinit: nam alimento opus eſt, quoad prolongat
& pertinet vita, augmentum tẽperarium eſt, eiq; exitus
in ætate certus. Ergo animatum quatenus hoc quicquã
eſt homo vel equus, neceſſario alitur: quatenus vero vi-
ridi quo eſt, aut pullaſter hactenus, adoleſcere augeriq;
oportet. Simul igitur confirmatus & corroboratus an-
nis vigor eſt, quod adultis fit, procũbit cretio, nec cibi
prꝗterea auctant, ſed nutrire per totam vitam nō ceſſant,
adeo vt ad procreationem quoq; ſobolis foetifico lęto-
re, id eſt genitali excremento ſufficiant. Nihil enim aliud
uirus illud ſeminarium eſt, q̃ ſedimentum quod ex vlti-
mo alimento ſuperfluit: quo fit vt corollarium hoc &
tanquam auctarium cibi, quo alimur, gignendis poſteris
fomes & materia ſit. Ac cibus quidem tum ad genera-
tionē, tum ad alienationem ſufficit: ſed intereſt, ꝙ alterũ
in alito eſt, alterum in eo quod de alito naſcitur. Qui.n.
poſsit gigni quod alitur? ſi tum quũ alitur iam eſt, quod
48 iam eſt generari nō poteſt? Quum igitur tria ſint vege-
talis animæ officia, alterare, augere, gignere: primum vi-
uentibus maxime neceſſarium eſt, vtpote quod attingat
eſſentiam, quæ ſine hac ope teneri & conſeruari non poſ
ſit: e duobus reliquis, alterum ad magnitudinem inſtitu-
tum, alterum ad prolem ædendam adiunctum. Ergo vis
hæc animæ immortalitatis & diuinitatis ſtudio maxime
tangitur, & quoad poteſt duobus generibus ad id ſe ac-
cingit & comparat: vno, ꝙ alendo ſaluum animal vult:
vno, ꝙ gignendo poſteritatis curam habet. Porro non
poſsit animal conſiſtere, ſi ratio victualis deſit quia po-
tentiæ eius quæ ſubſtantiam tuetur, vſus eſſe ſine mate-
ria & fomento non poteſt. Plane quemadmodum tria
ſunt munia poteſtatis huius, (vt dixi) ſic tria quoq; in
49 quibus verſetur tota, ſpectãtur. Primum id quod alitur,
deinde id quo alimur, poſtremo vis ea quæ alit. Alit ani-
ma ipſa nutrix altrixq;, alitur ꝙ altricem animam obti-
net, alimur cibo. Atq; tria hæc haberi quoq; oportet, vt
conſtet procreatio. Cæterum perparum refert animam
hanc nutricem an parẽtem appelles, niſi forte honeſtius
& dignius ſit cognomentum a fine ſumi. Certe finis is
omni videtur eſſe, vt ſimile ſibi alterum dedat. Quare
fuerit nomenclatura probior ab ratione hac, ꝙ pariat
ſimile, q̃ ab ea ꝙ tueatur iam partum. nam ad finem hũc
ſe animal tueatur vt pariat.

De inſtrumentis concoquendi cibi. Cap. XVIII.

SVnt autẽ duo quibus in nutricatione vtitur anima. 50
Primum a vis animę ipſa quę nutrit, deinde calor
inſitus innexusq; corpori. Hæc autem illæ differunt, ꝙ
anima vim ſuam ipſa ex ſe confert, & tanquam de ſinu
ſuo promit, at colorẽ tanquam machinamentũ quoddã
extrinſecus adhibet, eumq; inſidens inſtar gubernatoris
intemperat. Nam & ille quãquam manu & clauo nauim
regit, diſsimilis tamen ratio claui & manus in naui regẽ-
da eſt. Nam manu vt cohærẽte & coalita, clauo vt extrin-
ſecus adiũcto atq; applicito vtitur. Ergo vis animæ mo-
uet, ſed immota eſt: calor ab anima accipit motum, eoq;
alimentum conſumit & vertit: alimentum, quemadmo-
dum & nauis nihil mouet, ſed mouetur tantũ & coqtur.
Etenim neceſſe eſt vt alimentum confici & peragi ha-
bile ſit. Nam cibus qui hoc pati non poteſt ineptũq;
eſt, non eſt alimentum vocandum. Concoctionem hãc
natiuus & intimus nobis & vernaculus calor facit, quem
neceſſario omnes animantes habent. Satis pro loco di-
ctum arbitror de alimento, nam latius & diſquiſitius di-
cato ſeorſum opere commentandum eſt. Nunc illud ſuf-
ficiat ſciſſe vim animæ, quæ alumnet, tueri & ſaluum fa-
cere actione ſua id cui inſit, ſi præſto ſit quo alat: ſed no-
biliſsimam & principem duarum intelligi, qua animan-
tes ſimile ſibi procreant.

a Them. inſecutus eſt hoc loco expoſitionem Alex. Simpl. uero non eſſe hic audiendum ait, per id quo alimur ipſam animam, quia exempla huic expoſitioni repugnant: clauus enim et temo, media ſunt et inſtrumẽta inter animam ut mouẽtem, et nauim ut motã: ſed duo hæc, ait Simplicius, ſunt calor et alimẽtum. Philop. attamen refellit expoſitionem hanc, quia alimẽtum dum nutrit nō mouet, ut eſt ſuperius ab Ariſto. probatum.

De ui ſentiẽdi generatim, et ſenſum eſſe paſsionem quãdam, itẽ
ſimile pati tum a ſimili, tum a diſsimili: itẽ actionẽ et paſ-
ſionem genera eſſe comparatione motus. Cap. XIX.

HIs expoſitis, proximũ eſt vt ſummatim de omni 51
ſenſu, deinde membratim de vno quoque dica-
mus. Videtur ſenſus omnis mouẽdo, & quaſi pa-
tiẽdo aliquid fieri. Liceat enim hoc loco nō exacta ad li-
neam ratione moueri ſenſum patiq; dicere, poſt docebi-
mus quemadmodum accipiendum id ſit: nam quũ om-
nia quæ alteraſcunt motum quẽdam & paſsionem ac-
cipiant, ſenſus autem extimulatus incidentium rerũ for-
mis neceſſario altercatur, conſit vt moueri quoq; & vt-
cunq; pati dicatur. Demonſtrabitur autẽ proceſſu quo-
modo alteratio iſta atq; paſsio tribuendę ſint ſenſibus:
nec enim per ſe & proprie tribuuntur. Nunc vero latiu-
ſcule & craſsius nomina hæc vſurpare nō ſit nobis frau-
di, quoniam ſenſum alii a ſimilibus alii a diſsimilibus pa-
ti feririq; arbitrantur. Quãq̃ in libris de generatione * &
corruptione oſtenſum eſt, vtrunq; vere aliquatenus di-
ci poſſe, nec in ſenſibus modo, ſed in reliquis quoq; om-
nibus, quæ pati aut plagam accipere videantur: nō tamẽ
alienum eſſe a ſtudio præſenti videtur, de eadem re hac
quoque parte cõmentari. Ergo quum id quod patitur
potentia, ſit tale quale id quod facit actu, neceſſe eſt vt ſi-
mulac perfecte ac probe paſſum eſt, iam euadat actu ſi-
mile authori. at tum quum patitur, diſsimile ab eo diuer-
ſumq; ſit. Verum ſuſtineri tantiſper id velim, dum ſuo
loco diligentiſsime diſſeratur, quẽadmodum recte per-
peti ſenſus dicantur. Prius enim eſt vt aliqua in medium
afferamus, quæ totam rationem ſenſus in diſcrimen ad-
ducunt, atq; in dubium reuocant, eaq; purgari & dilui
neceſſe ſit, antequam in alia diuertamus. Quęri b igitur

inſueuit id primum, cur ſenſus ſenſoria ſua, id eſt, orga-
na & inſtrumenta non ſentiant, quum tamen illa & ſint
corpora conſtantia ex elementis, & quod conſeqꝰēs eſt,
ſubiecta ſenſibus videantur: cur inq̃ oculos ipſos, cur co-
lores oculorum non cernimur, quum per oculos cæ-
tera videamus? Cur item nec carnem noſtram tãgimus,
nec carnis noſtræ calorem, per carnem vero cætera quũ
tangamus: ſed ſoluitur: Clarum eſt ſenſum & ſenſilia in
vnum conduci, coniũgiq; in parte ſenſoria. Senſoria por
ro & res ſenſiles, immo & ſenſus ipſos non actu, ſed po-
tentia, quemadmodumq; id quod deuſtile & cremabile
eſt, ipſum a ſe conflagrare non poteſt, ſed corripitur
incendio extrinſecus accidente: (alioquin admouere
ignes ad maceriem non oporteret, ſi ipſa ſibi ad flammã
dum ſponte ſufficerent) ita ea quæ ſenſibilia ſunt, ſentiẽ-
di vim obtinent, ipſa ſe non cient, ſed a ſenſilibus impel-
luntur. Senſilia vero nec impellunt, nec mouent, niſi re-
motiuſcula ſint, proindeq; extrinſecus habeãtur A iun-
ctis innexiſq; nulli ictus eueniunt, quia iam ipſe ſi feri-
rent ſenſus, quod fieri poſſe ratio reclamat. Etenim neq;
mallolus per ſe excudendo eſt, neq; ſerra ſecando, neq;
terebrum inforando, ſed & excuſſor & faber adhibendi
extrinſecus ſunt, quorum opera atq; vi euenta illa conſi
ſtant, excuſsio, inforatio, ſectio. Cæterum difficultas hæc
non tam Ariſt. q̃ illos perurget, qui animam ſenſualem
procul a corpore ſeparant. Si enim longe ab inſtrumen
tis ſuis poſita res cæteras ſenſiles percipit, cur non ipſa
quoq; inſtrumenta percipiat? Sed ad rem, ſentire bifariã
53 dicimur. Dicimur videre, audire cum dormimus, quia
vtrunq; potentia facimus: dicimur & vigilantes, quia id
54 actu præſtamus. Quamobrem diſtinctio hæc probanda
eſt, vt cum ſenſus, tum ipſa ſenſio modo actu, modo po-
tentia ſit. Plane intereſt vtrum agere an moueri ſenſum
dicas. item vtrum agere an pati, quãuis enim ſi mouetur
res etiam neceſſario agat, id eſt, in actu atq; opera ſit, non
tamen commeat ſi ſit in actu, vt vtidem moueatur, quia
plus hoc q̃ illud hiet. Tanto enim fuſius actio & paſsio
q̃ motus eſt, quanto genus diſtat a ſpecie. Quare quum
duplex habeatur actus, quorum vnus perfectus, idemq;
ſemper eſt vtcunq; promatur: alter inchoatus & inabſo-
lutus, conſtat non ad genus prius, ſed ad poſterius refe-
rendum motum eſſe, quippe quem alio opere actum &
geſtionem imperfectã eſſe probauimus. Ac ea quidem
quæ poteſtate talia ſunt, qualia quędam actu habentur,
neceſſe eſt paſsionem ab iis ferant, ad eaq; ſe addictæ &
obnoxiæ habeant. Quo fit vt tum a ſimilibus, tum a diſ-
ſimilibus paſsio hæc videri poſsit procedere. Diſsimilia
ſunt, quum inter initia motus eſt ſimilia, quum finis at-
tingitur. Ita illæ maxime nobis conſtituendę recipien-
deq; differentię ſunt, vt aliud eſſe agere, aliud moueri:
item aliud agere, aliud pati ſciamus.

a Quòd Ariſt. ait dictum eſſe in uniuerſalibus rationibus de agere & pati, exponit Them. librum de generatione et corruptione, quem locum exponens Simpl. ita protulit. Non appellauit Ariſ. librum de generatione & corruptione ſimpliciter uniuerſalem, ſed ea quæ in eo libro conſcripta ſunt de agere & pati: quæ enim ibi ſunt expoſita, nõ ut nutritiuam uel ſenſualem uirtutem reſpiciẽt, ſed abſolute & uniuerſaliter de agere & pati ſunt examinata.

b Them. Alexandrum inſequitur, qui quæſtionem hanc in ipſa ſenſoria refert, & exponit quod ait Ariſt. Cur ſenſuum nõ eſt ſenſus, hoc eſt, ſenſoriorum? Verum damnat Simplicius hanc expoſitionem, aitq; nequaquam eſſe conſentaneum rationi, ut pro organo id poſuerit quod eo utitur. Duo autem, ait ipſe, ſunt quæ quærit Ariſto. primum cur ſenſus ſeipſos non comprehendant cognoſcãtq;, ſecundum cur abſq; his quæ ſunt extrinſeca ſenſum non faciunt, hoc eſt, cur non operantur ſenſiliter? Vnde autẽ enaſcatur hæc dubitatio, exponit idem Simplicius his uerbis: Virtus enim uitalis ea uidetur eſſe quæ ab interno & a ſemetipſa agat, & quæ præterea moueat corpora, non autem ipſis ueluti mouentibus egeat ad propriam operationem: quòd ſi res hæc ita ſe habet, cur ergo ſenſuum non eſt ſenſus? Has etiam ambas quæſtiones Ariſtotelem ſoluiſſe ait Simplicius, primam cum ait: ſenſitiuum non eſt actu ſed potentia: eſt enim actus perfecti poſſe in ſeipſum conuerti, at ſenſus tãtummodo potentia eſt. Secundam uero diluit exemplo combuſtilis, nam opus eſt pati ſenſorium a re ſenſibili ut ſenſus in actum moueatur; ſed nihil eſt quod a ſeipſo poſsit pati. quo igitur pacto deuſtile abſq; igne cremari a ſe ipſo non poteſt, ita ſenſorium non poteſt a ſeipſo pati. Quòd ſi aliquis dixerit, nonne ignis actu ineſt ſenſorio, cur ergo ſenſum non mouet? ſoluitur quòd neque ignis, qui extra eſt in ſenſum agit, ſed in ſenſorium, & nihil in ſemet agere poteſt.

Adhuc generalia quædam in ſenſu, item de ſenſu actu, & potentia, item differentia inter ſcientiam atq; ſenſum.

Cap. XX.

ADhibenda etiam diſtributio illa generalis de actu 55
& potentia eſt: neq; a enim modo vno competit,
quibus competit potentia. Scium dicimus hominem in-
terim ꝙ per naturam ſcientiæ capax ſit, interim non ꝙ
ſit capax, ſed quod iam cepit habetq;. Quo genere geo-
metram ſcium vocamus, qui diſciplinam illam edidicit
tenetq; iam. Vterq; igitur potentia ſcius eſt, ſed nõ eadẽ
formula: nam prior obſcuriuſcule prætenuiterq; rõne
vna, ꝙ homo, qui genus docilis & eruditionum capax
eſt: alter hoc amplius, quod ſimul collibitum eſt cõtem
plari actu & cõmentari poteſt, ſi cauſa extrinſecus non
mouetur. Ab iis tertius eſt, qui iam non ſcit actu ſolum, 56
ſed etiam in actu atq; opera conſiderandi cõtẽplandiq;
eſt, atq; hic perfecte ac nauiter ſcire intelligitur. Priores
potentia ſcij, gnariq; appellantur, ita tantum vt illud di-
uortium ſit, ꝙ alter nondum condidicit, eoq; caret ſcien-
tia, quam ſe aſſequi vult, neceſſe eſt vt ſe de contrario ha-
bitu, hoc eſt, de ignorantia & inſcitia ad noticiam & ſciẽ-
tiam conferat: alter vero iam quidem ſcientiam obtinet,
vt Arithmeticam, aut Geometriam, ſed ab uſu & exerci-
tio abſtinet. Eo datur intelligi non eundem eſſe modũ
defectus in iis: hic non habet quidem, ſed poteſt: ille ha-
bet iam, ſed nondum vtitur habito. Neq; item idem ge-
nus paſsionis eſt huic diſcendo & hauriẽdo quod neſcit, 57
illi mouendo & excitando quod iacet: verum vnus affe-
ctiunculam præſentem amittit, (aboletur enim atq; im-
pellitur ignoratio ſuccedẽte doctrina) alter quum ſe ad
operam reuocat, & cõſiderationem intendit, nihil amit-
tit, ſed ſciẽtiam quam intus poſsidet, foras ad vſum pro-
mit. Quo fit, vt in illo prioris qualitatis abitio & corru-
ptio ſit, in hoc perfectio potius quędam atq; exornatio
intelligatur. Seruat enim quod ſcit, quũ ſpeculatur actu,
nec perdit ſpeculando ſcientiam, ſed colit & perficit.
Quamobrem immutatio hæc alteratio exiſtimanda non
eſt, quum omnis alteratio priorem qualitatem excutiat:
at hic nihil præter ocium merum excutitur, immo cre-
mentum potius priori qualitati & honeſtamentum ad-
iungitur. Quòd ſi quis vocabulo vehementer afficitur,
quãquam ægre id impetrat, modo tamen res nobis inco
lumis ſit, ſibi ferat, alterationem hoc genus vocet: ſi no-
men vnum, certe negotia diſcident. Alioquin ridẽdus 58
videtur, qui hominem ſapientia aut prudẽtia pręditum,
quum quid aut cogitat aut comminiſcitur, alteraſcere af-
firmauerit. Nec ille non taxabitur, qui fabrum, excuſo-
rem, ſtructorem, & cæteros opifices, quum artium ſui
generis aliquid moliuntur, affici, alterariq; dixerit, quan-
do vel eum quoq; minus proprie pati & alterari conceſ
ſeris, qui quum rudis eſt recens addiſcit, & ſcientiam a

ſciente præcipienteq; ſuſcipit:niſi duæ ſint formæ, qui-
bus alterari & pati res dicantur vna quia proprie,altera
59 qua prorſus improprie. Quare quemadmodum qui
nunc primum ediſcit, nūc primū mutat: qui vero dudū
edidicit,habitum intra ſe poſsidet, ſed ab vſu & miniſte-
rio vacat:ita ſtatuendum in ſenſu eſt. Semen genitale &
ouum immutatione prima vim ſentiendi potentia ſorti-
tur, ſimulatq; vero factum & conſtitutum animal eſt,iā
cōpos eſt ſenſus,ſed deſideratur actus & functio. Quan-
quam inter ſenſum & ſcientiā intereſt,ꝙ ſenſui ᵇ ad ſen-
tiēdum opus eſt extrariis rebus & copus, quarum per-
cuſſu excitus reuocet in opera uiſili,auditili,olfactili,gu-
ſtabili,tactili: at ſciens theſauros intus habet, quos quum
60 commentari collibeat,promat. Scita enim notiones ge
nerales ſunt, quas ᶜ animus doctrinis inſtructus, uaria &
diligenti notatione collegit,mox & in repoſitorium cō-
didit,unde quæ uelit,pro arbitrio tanquam è ſinu ſuo fa
cile proferat. At ſenſilia tam ea quæ per ſe habentur, q̄
ea quæ partis & ſpecies generum ſunt, quanquā ita ſub-
iiciuntur ſenſibus, ut notiones illæ generales ſcientiis &
intellectui,deforis tamen hæc incidunt,illæ domi ſeruā-
tur. Iam illæ naturæ ſunt effecta,euentaq;, has ſibi conci
liat afformatq; animus. Ita fit ut intelligere quidem poſ-
ſimus & cogitare quū uolumus, ſentire quū uolumus
in noſtra manu nōn ſit. Eadem ratio eſt cur in iis artibus
quæ operoſiores uidentur, quia exteriorem materiam
requirūt excuſſoria æs,fabrica maceriem, ſtructoria in-
tritum & lapides,non ſimul cuique collibitum eſt,ita cō
tinuo artem ſuam exerceat. Proinde Ariſt. magiſtros il-
larum ſcios & opifices ſenſilium generum appellauit,
quia circa particularia potius, q̄ uniuerſalia uerſarentur.
61 Sed de iis poſt,nunc illud dicimus tale eſſe potentia ſen-
ſus, qualia ſunt actu ſenſilia. Potentia uero quemadmo-
dum hoc loco accipienda ſit,ſupra docuimus. Nec enim
eo modo accipi debet quo quum puerū dicimus præ-
torem aut imperatorem eſſe, ſed eo modo quo cū eum
qui ætatem impleuerit legitimam adeundi rempublicā
& magiſtratus gerendi. Ergo quum patitur ſenſus,non
eſt ſimilis ſenſili,quū vero iam eſt paſſus, tunc protinus
62 ſimilis factus eſt ſenſili,& talis fere quale ſenſile eſt. Et
hercule paſsionis nomine abutimur, quum ad ſenſum
referimus, quod & ante hac præfati ſumus. Nam quē-
admodum res proprie pati & alterari dicantur,abundan
ter in commentariis de natura monſtrauimus. Verum
quod appoſitum vocabulum non habemus nec ad ſigni
ficandam potentiam qua ſunt qui habitum tenent, nec
ad immutationem eam qua de habitu ad actum & exer-
citium tranſeunt,neceſſario vtimur appellatione promi-
ſcua, tum potentiæ tum etiam paſsionis. Cęterum res &
ſignificantias diſcrepant. Nam ſenſus a ſenſibus proprie
pati non poſſe,nec alterari ab imaginibus, quæ de rebus
miſſe inſinuent ſeſe iis:inde fieri clariſsimum poteſt, ꝙ
ſi viſus exalbuit,alba non percipit:ſi manus recaluit, ca-
lida non ſentiſcit:ſi palatum indulcuit, dulcia nō digno-
rat:aures ſtrepitum familiarem obaudiunt, naribus fœ-
tunt ceta,quibus inſueuere non obolent: ac ſimulachra
quidem rerum & ſpecies ſine materia recipiūtur in ſen-
ſum,id quod in cera quoq; cū anulo ſigillario cernitur.
Nec enim anulus aurum,ſed imaginem imprimit:quan-
quam differentia ea,ꝙ ſenſus quomodo recipit ſpecies
earum materia nō ſit, neq; corporea adactione ſignatur,
vt cera, neq; ſuperficie tenus ſculpitur, ſed effigies illas
foris illapſas intra ſe totum admittit præalte condēdas:
idq; quum facit,non priorem habitum mutat,ſed econ-
trario potius habitum, quem habet agendo gerendoq;
perficit,excolit,confirmat. Atq; in hunc modum gene-
raliter de ſenſu dixiſſe,ſit ſatis.

ᵃ *Primus quidem modus eius quod potentia eſt, ait Simpl. materialis eſt & generationem reſpicit:ſecundus uero non generationem reſpicit ſed contemplationem,eiusq; potentia non eſt materialis, ſed formalis quidem: uerum earum rerum eſt tantummodo quæ partibiles ſunt. Partibiles autem,non ea ſolum ratione qua diuiſam operationem habent a ſubſtantia,ſed & magis quia partibilem actionem habent,utpote quia non ſemper agunt. quoniam uel nolunt,uel ſi uelint aliquid adſit quod uetet.*

ᵇ *Ea propter, ait Simpl. ſenſui opus eſt externo ſenſili, quia opus eſt ſenſorium aliquid ab eo pati ſenſili quod in ſentiente non eſt: quod etiam dicitur eſſe effectiuum actus ſentiendi,non quod iudicium ſenſus efficiat, ſed quia paſsionem quandam ſenſorio infert qua excitatur iudicandi actus.*

ᶜ *Notiones generales quas animus doctrinis inſtructus, uaria & diligenti notatione collegit, mox in repoſitorium condit &c. quæ uerba recte perpende: uidetur enim Themiſt. in parte etiam intellectiua memoriam reponere.*

Aliqua eſſe ſenſilia communia,aliqua propria,aliqua per ſe, aliqua ex accidenti. Cap. XXI.

NVnc de ſingulis ſenſibus ſeorſum agendū:nam 63
omnis de ſenſu tractatus proprie communis aut
generalis appellari non poteſt, quum in ſenſu aliquid
vt prius,aliquid vt poſterius conſpici & notari contin-
gat. Antequam vero de ſenſibus ſingillatim aggredior,
primum de ſenſilibus conſtituendum eſt. Sunt ergo ſen
ſilium alia per ſe,alia ex accidēti. rurſus eorum quę per
ſe ſunt,quædam habētur communia omnibus ſenſibus,
quædam ſingulis propria. Propria ſunt ea quæ a cæteris
ſenſibus dignoſci non poſſunt, & circa quæ nec temeri-
tas, ᵃ nec hallucinatio ſenſuum cadit, ſi natura integre
incorrupteq; iudicet:nec cauſa ſit, quæ extrinſecus ob-
ſtrepat, nec poſitura obſtat, nec intercapedo, aut receſ-
ſus officiat. Falli.n. aſpectus nequit circa rem viſilem, ſi
mundus & probus oculus habeatur,ſi ſerenū ſit,ſi inter-
ſtitio iuſto colores abſceſſerint. Pari modo auditus ſe ha
bet ad ſtrepitum, primum neceſſe eſt nec lęſum,neq; of-
fectum ſenſum eſſe,ſed incolumen & valentē deinde q̄d
iniectum eſt ſpatium cum turba & tumulto vacare,tum
mediocre temperatumq; eſſe,ratio æqua in guſtu ad ſuc
cos. Tactus in plures differentias plicasq; fundit, vt neq;
vno aliquo nomine comprehendi poſſunt, quæ ad ſen-
ſum hunc pertinent,quemadmodum quæ ad viſum au-
ditumq;.ꝙ ad hunc colores ad illum ſoni vocantur. Tā
gimus glabra,aſpera,mollia,dura,grauia,leuia:tangimus
calida,frigida,humida,ſicca:omnia hæc vno ſenſu cogno
ſcimus. Ita licet quinq; coniuges copulæ ſint,vnus tamē
eſt tactus:ille vero vno,vt dixi,nomine ſignificari & con
tineri non poſſunt. Quanquam vero plura genera tactus
videntur mandata, non tamen alia ratione ſe habet ad
omnia,q̄ cæteri ſenſus ad ſua. Primum non fallitur, ſed
quēadmodum nec viſus decipitur aut dubitat qualiſnam
color ſit,qui incidit ab oculos,etiam ſi decipitur aut du-
bitat qualenam id ſit cui color ineſt:nec auditus, quiſnā
ſit ſonus,quanquam ignorat quid ſit quod perſonat, aut
vnde a dextra,a leua ante, poſtico ue perſonet, ita & ta-
ctus leuorem & ſcabriciā per ſe ſentit: tametſi id per ſe
nō percipit,quod eſt leue,quod ſcabrum. Atq; hæc pri-
uatim ſingulis ſenſibus ſenſilia ſunt,eoq; propria & pe-
culiaria nuncupantur. Quę vero communia ᵇ pluribus 64
ſenſibus dicuntur hæc ſunt,motus,ſtatus,figura, nume-
rus,magnitudo. Sane motus communis omnibus eſt:pri
mum viſui & auditui,quale illud poetæ eſt:

Aures æripedum pulſu tentantur equorum.

Deinde olfactiui,qui & acceſſum & receſſum odoris vi-

detur agnoſcere. Item guſtui, & planius etiam tactui. Neq; ſolum videtur motus, ſed ſorte & ſtatus & numerus promiſcue a ſenſibus omnibus percipi, quia ſingulis ſenſus ſaltem ſenſilium ſuorum nouiſſe numerum poſſunt. At magnitudo & figura viſui & tactui præcipua ſunt. Hactenus de ſenſilibus per ſe. Illa ex accidenti dicū-
65 tur, quæ quum per ſe ſentiri non poſsint, tamen dignoſcuntur a ſenſibus, quia accidunt & continentur in iis, quæ per ſe ſub ſenſum cadunt. Senſilis eſt Diaris filius, & diares, non tanquam Diares, ſed tanquam is cui albedo accidens ſit. Ariſtoteles ſane cōtra interpretatur: Per accidēs, inquit, ſentimus illum, quia albo acciderit, quod ſentimus. quaſi dicat: Per accidens Diarem ſentimus, quā albedinis accidens eſt Diares. Eſt enim in more Ariſtoteli etiam ſubſtantiæ & ſubiecto accidentis appellationē aſciſcere, id quod in libro decē generum vſurpauit: Circumſcriptis, inquit, ſemotiſq; reliquis rebus quæ accidūt domino, id eſt, circūſcripto ſemotoq; homine, & cæteris de genere hoc. Nihil ergo patiť ſenſus ab iis quæ ex accidenti ſentimus qua hæc ſunt, id eſt, nihil viſus a Diare, qua Diares eſt: nō enim viſilis eſt Diares, ſed Diaris color. Ea vero quæ per ſe commouent ac patiunt ſenſus, ſi ſunt propria, proprie ſentiuntur, ad eaq; ſenſuum ingenia actiooesq; naturæ inſtitutæ comparateq; ſunt.

a Cauſam explicat Simpl. ob quam circa proprium ſenſile ſenſus non erret ſed circa commune, atq; ſenſilia propria quæ ſunt corporea magis & paſsibiliora magis, commenſurata et proportionata ſenſui occurrunt, quæ corporea etiam eſt cognitio una luce excepta, quæ ob plurimam eius actionem manifeſte a uiſu cognoſcitur. ſed cōmunia ſenſilia formaliora ſunt, ideoq; magis ſunt ſenſui improportionata: non equidem ita ut ea quæ nullo pacto ſenſu ſed ſola ratione cognoſcuntur, ut ſe habet ſubſtantia: ſed quæ ſenſu quidem capiuntur, non tamen æque exactæ ſicuti quæ propria dicuntur. b Ariſt. autem communia omnibus ait, ſicut etiā Them. a principio cap. dixit, quem locum Simpl. examinans ait: Qui fieri poteſt ut communia omnibus dicantur, ſiquidem magnitudo & figura ſolo uiſu & tactu apprehenduntur? fortaſsis igitur omnibus, dixit, pro pluribus. Sed num, an & magnitudinem quidē clare auditus cognoſcit, utpote qui magnum & paruum quod cum ſonitu defertur indicat? olfactus præterea, guſtuſq; per plures uel minores partes magnitudinem, hic quidem odientis, ille uero rei dulcis capit? Sed equidem et figuræ forſitan, quamuis non admodum exquiſita tranſlatione uel ſenſus uel rei ſenſilis, eſſe poſſunt et hi ſenſus capaces.

De uiſu, et de incidentibus ſubiectiſq; uiſui, et de perſpicuitate. Cap. XXII.

66 ATque de iis iam agamus membratim a viſu primum orſi. Aſpectus propriū ſenſile ſubiectæ res viſiles ſunt. Eſt enim aſpectus viſus & viſus reſpondet ac refertur ad viſile. Viſile autem dixerim primo ipſum colorem. An vero alia quoque res a colore dici viſilis poſsit, ſequentibus docebo. Sunt enim quædam lucibilia, quæ cum in luce videri non poſsint, cuius cōtrarium in coloribus eſt, tamen ſplendent & refulgent in tenebris: atq; hæc vno nomine indicare non eſt. ſed vt ſumus polliciti, huic quoq; loco progreſſu ſatisfaciemus. Nūc illud conſtitutum ſit, viſile colorē eſſe, color autem per naturam ſuperficiem corporum inſidet. Superficies igitur ipſa per ſe viſilis eſt, non ꝙ in definitione eius contineatur viſile, aut vice obuerſa in definitionē viſilis ſuperficies recidat, (quorum modorum alterum intelligi neceſſe eſt in iis, quæ ineſſe per ſe dicuntur) ſed p ſe viſilis ſuperficies eo dicitur, ꝙ colores corporum omnium recipit, iiſq; tanquam ſtagulum ſubiicitur: neque vlla ſuperficies ſine colore aut reperiri, aut intelligi a poteſt in corpore. Ergo quia cauſa b quare ſuperficies videtur & cernitur, in ipſa ſuperficie eſt, hinc oritur vt ſuperficies per ſe viſilis eſſe dicatur. Plane quāquam ſubiecto idem eſt & color & viſile, tamen cōſiderationis & rationibus diſcriminibus differunt. Nam viſile obnoxium viſui eſt, ad quē refertur: color impromiſcua & abſoluta res eſt. Item viſile viſu abiuncto non conſiſtet niſi potentia, at color etiam nunquam conſpe-
ctus ſemper eſt color. Color porro definitur, vt ſit mo- 67
tus actu perſpicui, quod Diaphanes vocāt. Atq; hæc natura coloris eſt, vtpote qui ſine inuectu luminis videri non poſsit, qui quem ſemper in lumine videatur. Quāobrem neceſſarium videtur, vti prius de lumine diſſeramus. Si enim ita compertū eſt, vt color ſine lumine viſilis eſſe non poſsit, nihil agitur niſi prius de oatura luminis commentemur. Sed quia prius eſt perſpicuum, ꝗ actu perluceat, quippe cū actus & perfectio eius ipſum lumē ſit, de ratione perſpicui loco principe eſt agendū.
Illud igitur perſpicuum c dicimus, quod quanquā viſile, 68
eſt, non tamen a ſe, vt ita dicam, eſt viſile, ſed opera coloris externi. Perſpicua ſunt aer, & aqua, & lapides nōnulli, qui argumento hoc perlucidi appellantur. Item vitrū & cornua, & præter hæc quædam quoq; alia corpora, ſed præcipue cœlum. Atq; hoc inter omnia perſpicua primatum obtinet, ab eo aer, a quo elementum aquæ, deinceps ordine ſuo reliqua, quæ dinumerauimus ſupra. Nullum horum per eſſentiam ſuum perſpicuū eſt, verbi gratia: Aqua non eſt perſpicua in eo ꝙ aqua, neq; aer in eo ꝙ aer, ſed in eo ꝙ natura quadam cōmuni participant, quæ io illis corporibus inſita cauſam habet, cur ſint, & cur dicantur eſſe perlucida. Hæc omnia efficiuntur viſilia nō de ſuo colore, ſed de alieno quem imbibūt: alioquin ſi eſſe colorata poſſent, tranſpici præterea aut perlucere non poſſent, quando illa tunc maxime perſpicua ſunt quum nullo colore ſunt offecta. Vidētur ergo, cernunturq;, ſi modo & videri & cerni poſſunt, per alienos colores, vt dixi, quorum acceſſu immutantur, mouenturq;: non quidem ita vt alterari aut tranſire in illos, conuertiq; videantur, ſed alio genere. Neq; vero colores recipiuntur in aerem, quemadmodum cælatura anuli & ſigillum in ceram. Nam cera non in profundo, ſed in ſuperficie fingitur: aer vero colores intra ſe totum intus ebibit, eoſq; trāſmittit ad oculum, adeo interim & contrarios ſimul defert. Quod fieri nequaquam poſſet, ſi cōuerti aut alterari coloribus diceretur. Non tamē ſemp. colores ad oculum tranſmeant, ſed tunc quum illa p quę iter coloribus eſt, actu perſpicua ſunt, quod quidē præſentia luminis cōtingit, corpus autem cœleſte ſemp actu perlucet. Vbi vero potentia lumen eſt, ibi quoq; haberi tenebrę poſſunt: nihil enim aliud tenebroſum eſt, ꝗ quod potentia perſpicuum ſit.

a Non poteſt, ait Them. nulla ſuperficies abſq; colore intelligi: quod animaduerte, quia uidetur rationem geometriæ auferre.

b Ariſt. ita ait. Secundum ſe autem non ratione, ſed quoniam in ſeipſo habet cauſam eſſendi uiſibile. ubi Simpl. hoc ait dixiſſe Ariſtotelem, ad differentiam diaphani, quod non ob aliquid ei inſitum uidetur, ſed ob aduentitium lumen. c Perſpicuum, ait hic Simpl. lumine uidetur, uerum non ipſum modo perſpicuum, ſed coloratū etiam uidetur lumine, quāuis nonnulla inter hæc differentia intercedat. Perſpicuum enim qua perſpicuum eſt, tantummodo quia illuminatum eſt, uidetur, ſed coloratum etiam ui coloratum eſt. et ea etiam de cauſa per ſe uiſile eſt, utpote quod in propria natura colorem habeat, quod in lumine uidetur. Perſpicuum uero per ſe uiſile non eſt, quia lumen aduentitium habet, quo tantummodo uidetur ea ratione qua perſpicuum eſt.

De lumine & natura luminis: item lumen eſſe ad quendam modum uiſile. Cap. XXIII.

69 AT lumen perfectio & actus perſpicui eſt, qua perſpicuum eſt. Dixi qua perſpicuum, ceu non in eo ꝙ aqua, neq; in eo ꝙ aer, (eſt enim perfectio alia aeris & aquæ præſtantior) ſed quatenus perſpicua ſunt aer & aqua, hactenus lumen eſt aeris & aquæ perfectio. At lumen quidem quaſi color perſpicuo eſt: quaſi color inq̃, ꝙ lumen ᵃ nõ proprie aerem colorat, vt candor niuem, ſed ꝙ aerem viſilem facit, quemadmodum ſua colores corpora. Item ꝙ ea poteſtate perlucida ſunt, præſtat vt actu perluceant. Lumẽ vero ipſum nec ignis eſt, nec ſol, nec aſtrum vllum, ſed illorum ſola præſentia in iis corporibus, quorum communis ea vis eſt, qua perluceant, & a qua potentia hęc referri ad actum poſsit. Sane hoc ſoli maxime tribuitur & ſyderibus cæteris, deinceps & igni, & quæ de igni, plus referant. Videtur vero ignis illuminandi vim ſortitus non in eo ꝙ ignis, ſed in eo ꝙ rationem quandam & naturam communem cum reliquis colluſtrantibus, & ſplendidis corporibus obtinet. Probant hoc beſtiolæ inſectorum, quæ nycedulę ſiue cicindellę vocantur. Eæ quãquam nec ſunt ignis, nec ignem ferunt tamen pro modo corporis circunſecus illuminãt aerem. Dictum eſt quid eſſet perſpicuum, & quid lumen: id neque ignem ᵇ eẽ neq; corpus omnino, ſed neq; defluuiũ a corpore intelligimus, (ſtatim enim ſi defluuiũ ſit, corpus ſit oportet) ſed aut ignis aut alterius ſplendidi præſentiam in perſpicuo corpore. Non quidem talem præſentiam qualis ſolet eſſe eorum quæ inuicem miſcẽtur, aut eorum quæ committuntur copulanturq; (corporis ſunt omnia hęc) ſed talem pręſentiam quali ea quæ agunt patientibus rebus & motum accipiẽtibus, præſto ſunt immo verius qualis ea quæ perficiunt exornantq; adſunt iis rebus, quibus perfectionem & exornationem hanc afferunt. Illud primum, qui lumen corpus faciũt, concedant neceſſe eſt corpus penetrare ac meare ꝑ corpus, & eundem locũ a duobus corporibus æquabiliter obſideri, quod multis rationibus aliquando a nobis improbatum eſt. Deinde non vidẽt ſi id referant, futurum vt aer acceſsione luminis corpulentior & plenior euadat, q̃ quum in tenebris eſt, cuius contrarium cernitur.
70 Huc accedit, vt quum tenebræ nihil aliud ſint, q̃ abſentia ſyderum in perſpicuo corpore, lumẽ nihil eſſe aliud poſſit, quam illorũ præſentia: omnis vero pręſentia eſt eius rei qua pręſens ſit, addit cui præſens, quidam habitus reſponſusq;: non igitur corpus. Age ſi corpus eſt lumen, cum nulla ventorum vi cohiberi poſsit ne decumbat in terram, deſcenſus hic atq; motus quo infra peteſcit, naturalis eſſe non poſſet, quia tenuius & leuius igni oporteret intelligi. Poſtremo ſi lumen corpus eſſet, cunctatione aliqua neceſſario moueretur. At videmus contra: ſimul enim illatus eſt ignis, vniuerſum cõclaue agminatim puncto tempore colluſtratur: & ſimul ortiuus Sol matutino emerſu reuiſit orbem, in omnes terras lux momento diffunditur. Nam quod inquit Empedocles, ſeu quiuis alius id credidit, moueri quidem lumen, ita vt partes terræ ortui propriores, & quæ deinceps iniectę ſunt, illuminentur antequam extimæ, mox ſe ſplendor ꝑ vniuerſum profundat & ſpargat, ſed ꝑnicitate motus ſumma contingere, ne id perſpici animaduertiq; poſsit, quaſi ſenſum & intentionem effugiat: res tota fictitia eſt, & cui tũ ratio, tũ experimenta reclament. Si enim aut intercapedo modica, aut lumen exiguum eſſet, latere id oculos ac ſenſum pręuertere ratio fortaſſe probabilis videretur. Nunc ab oriente in occidens, tam immenſo itinere, tam vaſti corporis motum deprehendi non poſſe, haud
ſcio an vlla res eſſe queat difficilior creditu. Cæterum 71
quum coloris capax ſit, quod expers eſt coloris, ſicut ſoni quod expers eſt ſoni, & figurę quod expers eſt figuræ, & ſaporis quod expers eſt ſaporis: coloris autem qui proprius habeatur, expers ſit perſpicuum corpus, ratio eſt vt ab alienis coloribus moueri & immutari dicatur. Quare ſi proprium aliquem colorẽ haberet, eueniret e contrario q̃ euenit, vt colores ad oculum perferri non poſſent. Quũ autem aeri lumen ingruit, eoq́; actu perſpicuus ſit, tunc lumen pro colore aeri eſt, & quodãmodo viſile & cauſa quamobrem cætera videantur. At quum aer potentia perſpicuus eſt, tunc tenebræ in eo vicem coloris prębent, & inuiſiles nobis ſunt, & culpam habent pariter ne alia contueri poſsimus. Inuiſiles ᶜ vero tenebras diximus, non ꝙ nullum omnino ſit iis cum viſu commertium, ſed ꝙ ægre & pertenuiter videantur. Cognoſcit enim vtcunq; oculus tenebras, ſicut reliqui ſenſus ſuorum ſenſilium priuantias. Plane ſiue luminoſa, ſiue illumina perſpicuitas ſit, eadem ſemper ſubiecta natura eſt: quemadmodum idem eſt ſubiectum cũ quis videt, & poſtea captus oculis cæcutit.

a Et ſi lumen, ait Simplicius, quaſi color ſit perſpicuo, nõ eſt ata tamen ei color. quia nõ æque eſt inſitum lumen perſpicuo, ac color rebus coloratis.

b Hæc uidentur, ait idem Simplicius, cõtra Timæum dicta, in quo dixit Plato. lumen eſſe ignis ſpeciem quãdam: dixit præterea diurnum lumen, idq; quod ex oculis defluit, inuicem iuncta unum corpus cõſtituere: quod licet ex commentariis Iamblici in Timæum excerpere. c Indicat uiſus tenebras, dixit Simplicius, nõ quòd aliquid cernat, ſed potius eo quòd nihil cernat, cum tamen cernere conetur.

Quot modis accipiatur uiſile, & quemadmodum aſtra reliqua de genere hoc, tum noctu, tum interdiu uideantur. Cap. XXIIII.

CErte non omnia viſilia ſpectantur in lumine, ſed quum in cæteris ſuus cuiuſq; color in lumine vi- 72
deatur, nõnulla ſunt quæ nõ videntur ad lucem, ſed e tenebris feriunt ſenſum & cient. Atq; hæc aut colores habendi non ſunt, quando coloris propriũ eſt mouere actu perſpicuũ: aut alio genere colores exiſtimãdi, q̃ cæteri. Huius forma ignita omnia & noctu fulgentia ſunt, quæ quum nullum genus commune cõtineat, nullo quoq; communi nomine appellantur. Nimirũ quum multa huiuſmodi habeantur, quę ſpecie & natura longiſsime diſcrepent: in vno tamen eo cõmuni conueniũt, ꝙ ignium modo collucent noctibus, & refulgent e tenebris, vt fungi, & quorundam animalium cornua, & piſcium capita & ſquamæ, & oculi, & putres ac pręaridi caudices, id eſt, carientes ſituq; marcidi. Horũ proprius color interdiu viſitur, noctu ſplendor ſolus & radiatio iacitur, quãquam fortaſſe neq; color ille eſt, ſed repercuſſus quidam ob oculos. Verum hęc qua ratione in conſpectũ cadant, alio inquit loco tractabitur, cui quæſtio hęc ſit cognatior, id eſt, in libro de ſenſu & ſenſili. Cæterum Soſigenes Alexandri ꝓceptor tertio volumine de viſu, rationem afferre conatus eſt, quamobrem aliqua collucere in tenebris videantur, quę mihi probatur. ᵃ Flammulenta, inquit, hęc quadamtenus naturam ætheris, & quinti elementi participant, ea cognatione fieri, vt admotum ſibi aerem, aut perſpicuum aliud corpus illuminẽt. Quòd autem id maxime noctibus faciãt, rationem eſſe, quia tum maius lumẽ abſit alioquin euenire interdiu, vt exiguũ eorũ lumen quaſi exoleſcat & offundatur in magno. Noctu ergo cũ refulgent aerem proximũ & circũfuſum leuiter ſubluſtrãt, non ita, vt alia item poſsint videri, ſed vt ſola ſe vendicẽt tenebris. Atq;

hoc facit exilitas portionis eius, e qua proficiſcitur ma-
natq; lumen. Nam & ipſe quoq; ignis quamuis ſplendo-
rem ſuum latius & diffuſius mittat, adeo vt aſſerat etiam
alia, tamen ſi remotior ſit iam calligant oculi in cætera,
ipſe ad conſpectum ſui vix ſufficit. Hac fini declaraſſe ſit
ſatis id quod in lumine cernitur, colorem eſſe oportere,
[b] ꝙ ea natura coloris ſit, vt moueat actu perſpicuum.
Quum vero quæ videntur in tenebris aut colores eſſe nõ
poſsint, aut alia ratione intelligi colores oporteat, effici-
tur, vt duas eſſe differentias viſilium & colorum neceſſe
ſit. Quorum alteri in lumine non in tenebris videantur,
alteri contra conſpici poſsint in tenebris, non poſsint in
lumine. Ignis quidem cum vtroq; genere ambigit, nec
immerito, quando & in illo quoq; natura ancipiti eſt, ꝙ
& mouet actu perſpicuum tanquam color, & præterea
perficit tanquam lumen. Eoq; neceſſarium eſt, vt & in-
terdum & noctibus videatur. Fundit enim ſeſe in eo lu-
men vndiq;, [c] & de colore lux erit. Atq; hoc habet præ-
cipuum color iis, qui ineſt in flammis, vt propinquum
aerem illuſtrare poſsit lumini modo, quæ facultas extra
hunc nullis coloribus data eſt. Quinimmo color ignis
prætogatiuam hanc tulit, non qua color, neq; qua ignis,
ſed qua communius illius naturæ, quam diximus parti-
ceps eſt. Quare non eſt mirum ſi vnus is quanquam co-
lor, tamen viſitetur in tenebris.

a μετέχειν καὶ ταῦτα φάσκων φύσεώς τινος ἐπ' ὀλίγον τοιαύτης, οἵας καὶ τὸ πέμπτον σῶμα, καὶ τὸ πῦρ. αὕτη δὲ ἐστὶ ἡ δύναμις ὥστε λάμπειν καὶ φωτίζειν τὸν περικείμενον ἀέρα, ἢ τὸ σῶμα, τὸ διαφανές, id eſt talem quadamtenus naturam participant, qualem quintum elementum, & ignis quoque: ea uero eſt ut facultatem habeant, aerem circum ambientem uel perſpicuum aliud illuminandi.

b Verba hæc Ariſtotelis ſunt, græce enim ait: τοῦτο γάρ ἦν αὐτῷ χρώματι εἶναι, τὸ κινητικῷ εἶναι. hoc eſt, hoc enim eſt ipſi colori eſſe, ut moueat actu &c. quo loco Simpli. annotat uerũ hoc eſſe, ſi color qua uiſile eſt conſideretur, non qua color.

c Quærit hic Simplicius, quæ nam cauſa ſit, cur colores ſi prope ſint admoti, ſenſum ciere nequeunt: et reſpondet in cauſa eſſe, quia lumine opus eſt & aſpicienti ut colores apprehendat, & coloribus etiam ut uiſum mouere poſsint: neceſſe igitur eſt ut ambo lumine circunfundantur: & ea de cauſa oportet ut medium intercedat, quod actu ſit perſpicuum, ut ab eo utrunq; perficiatur. Quapropter Ariſtoteles non negat abſolute, quodcunq; quod contuemur, ſi prope admoueatur, quòd uideri non poſsit, ſed tantummodo quod colore eſt affectum: nam quod fulget uideri utiq; poſſet, niſi forte ſenſum ipſum fulgore immoderato extereret.

*Vt uiſus conſtet opus eſſe intermedio perſpicuo corpo-
re.* Cap. XXV.

73 PLane colorem eſſe ea natura vt actu perſpicuum
moueat, illud indicio eſſe vel firmiſsimo poteſt, ꝙ
colores vehementer prope admoti, neq; videri,
neq; internoſci queunt. Mouet ergo color perſpicuum
aerem, aer adusq; oculum continenter pertenſus, aſpe-
ctum mouet & vulnerat. Quod ſi nullus eſſet vſus inter-
ſiti aeris, per quem color veheretur ad ſenſum, ſumma
ratio eſſet quamobrem colores quanto propius accede-
rent, imminerentq; oculis, eo clarius & exquiſitius cerne-
74 rentur. Proinde perperam Democritus cenſuit, qui di-
ceret, ſi inane eſſet hoc omne per quod cernimus ſpatiũ,
fore vt acrius & probius omnia viderentur: quod pror-
ſus impoſsibile eſt. Nam obtutus paſſo quadamtenus &
affecto ſenſu contingit, non quidem a colore qui cernit,
(alioquin impoſitus & adiũctus pupillæ præſentiretur)
ſed quod reliquum eſt, ab aere illo & perſpicuo, quod
interpatet. Quamobrem nedum acutius, ſed nihil omni-
no videri poſſet in vacuo, quia nihil in eo intermedium
haberetur, quod primo ipſum affectũ, tum deinde ſen-
ſum oculorum afficeret. Idem in ſono, idem in odore 75
cõtingit: neuter attactu ſenſum exercet, ſed per medium
aerem, a quo ſubinde ſenſus impellunt. Sane ſi quis ſibi
ad machinamenta odorem aut ſtrepitum ita proxime
adigat indatq;, vt peritiſsimos aurium aut narium mea-
tus, quum poſſunt, attingant, nimirum aut nihil omnino,
aut ægerrime ſentiet. Quãuis autem eadem in tactu gu-
ſtuq; ratio ſit, nõ tamen æque in illis apparet: quod quã-
obrem fiat, conſtabit poſt. Ea autem quæ inter ſonum 76
aut odorem media ſunt aer & aqua, non quatenus aer &
aqua ſunt, media ſunt, ſed quemadmodum in iis perſpi-
cuitas communis vtriq; natura eſt, qua colores perferũ-
tur ad viſum. Ita probandum eſt duas in iis qualitates
communes haberi, vnam qua ſtrepitus ad auditum, alte-
ram qua odores ad olfactum apportant. Atq; harũ prio-
rem quæ pertineret ad ſtrepitum interpretes aliqui, non
Ariſtoteles, Diecheς appellant, quaſi perſonãtiam dixe-
ris. Poſteriorem quæ odorũ eſſet, Dioſmon, ac ſi pero-
laciam vocaris. i. veterinas, ſeu vehicularias odoris & ſo-
ni. Ac videntur quidem natalia aquatiliaq; odoris vel in
aqua ſenſum habere, quod nidorum lentorum ſuffitus
explorat: homo vero, & animalia omnia quæ reſpirant,
odorari non poſſunt, niſi anima vicibus & reddita & ac-
cepta. At quæ in humore degunt, etiam ſine anhelitu &
reciprocatione ſpiritus videntur olfare, quorum omniũ
cauſæ reſeruandæ locis ſuis ſunt. Ex iis manifeſtum eſt
viſum finiri ita poſſe, vt ſit facultas coloris recipiendi ci-
tra materiam per medium actu perſpicuum.

De auditu, & ſubiecto, & ſono, & de ſonantibus.
Cap. XXVI.

POſtquam de viſu diximus, ſeries eſt vt de auditu 77
dicamus, quod vt quam cõmodiſsime poſsit exigi,
prius eſt vt de ſono agatur. Duplex vero ſonus eſt, vnus
actu, vnus potentia: nam ſunt quæ neq; actu, neq; poten-
tia ſonum obtineant, vt ſpongiæ & omne lanitium. Sunt
alia quæ quãquam ſonum habent, tamen aliquando po
tentia, vt ęs, & lapides, & omnia plana, glutta, lęuigataq;.
Hæc quum quieſcunt, ſonum potentia continent: quum
vero inuicem colliduntur, dedunt actu ſonum ac ſtrepi-
tum. Tũc autem ſonus deditus dicitur, quum de re quę
ſonat ad aurem profectus medium ſpatium complet. 78
Neceſſe autem eſt quum actu ſonus fit, haberi minimũ
tria, duo quæ concurrant, & tertium id in quo hic cõcur-
ſus fiat. verbi gratia: Quæ concurrunt corpora, & dura
& ſolida eſſe neceſſe eſt: in quo id geratur, aerem. Neq;
enim fieri poteſt ictus, aut percuſsio ſine delatione, neq;
delatio item ſine aere medio. Percuſsio vero nõ quævis
ſonitum ciet, neq; omnia corpora ſtrepitum elidunt, ſed
complanata & læuia, & quæ aut caua ſint, aut in latitudi-
ne diffuſa. Læuor defendit aeris facturam, quem opor-
tet incolumẽ & indiuiſum perferri ad auditum. At quæ
lata ſunt, ꝙ multum aeris amplitudines orarum & mar-
ginum propellunt, egregie perſonãt. Caua item idonea
in hoc ſunt, propterea ꝙ a primo ictu per diſſultationem
congeminantur plagæ. Quum enim aeris qui intus eſt,
exagitatus exitum quærat, quem obiectu laterũ, ob quæ
dum præcipitat offendit, inuenire non poteſt, fit vt diu
per hæc luctatus & tortus valide perſtrepat. Quod quidẽ
pręcipue in axillis æneis accidit, pręſertim ſi læuigatæ
expolitæq; ſunt. At ſi ſubula ſubulam cedas, infecti &
ſurdi ictus reddentur. Nam plumarũ læuitas, quamlubet
vehemens plaga veniat, crepitum non emittit. Porro 79

a ſonus

a ſonus & in aere & in aqua æditur, quamquam obſcuriuſculus in aqua eſt, vtpote hebeteſcens in ea obrauceſcensque. Verum tametſi ad ſonum plus aer conferre, quàm aqua videatur, non tamen ſufficit ad ſonum ſolus, neque ſolus author eſt vocis eliſæ, ſed & certis corporibus opus eſt, & certis ictibus. Corporibus quæ plana, lata, læuia ſunt, vt dictum eſt: Ictibus qui vehementer & celeriter infligantur, ne aer diffuſus diſciſſusque conatum ineſficacem atque irritum faciat, & libram eludat. Quum enim ſuopte ingenio maxime diſſipabilis & fluxiſſimus ſit, facile fruſtratur ictus, niſi rupturam pernicitas anteuortat. Quamobrem ſi tympanum tympano cunctanter & ſenſim admouens, nullum ſtrepitum attolles, ſed ſi pulſaueris. Stridet aer ratione hac quum tela vibrantur, ât quum virgula etiamnum, aut ſcuteola corrigia ceditur. Fitq; hoc quotiens ictus præceleri velocitate diſſolutionem eius anticipat, perinde ac ſi quis cumulum haræne delatum celeriter diuerberet, ita vt plaga præueniat. Quum autem hoc fit, tunc aer vice duorum fungitur, & corporis quod percutitur, & medii in quo percuſſio agitur.

a Magna eſt hic inter græcos auctores diſcordia: nam Philoponus hic quem inſecutus eſt Auerroes, ait: in aqua audiri quidem ſonum, nequaquam autem poſſe edi. & rationem affert ipſe. In cauſa enim eſt, ait, aquæ craſſitudo quæ prius deſilit quàm concurſus fiat corporum colliſorum: ob eius nanque craſſitiem non ita æque uelox motus fieri in ea poteſt, ut pernicitas rupturam anteuortat. Themiſt. autem oppoſitum ſentit, cum quo etiam conuenire uidetur Simpli.

De Echo. Cap. XXVII.

80

REdditur autem Echo ratione hac, quod aer ſonare aut voce ictus quotiens a planum, læuigatum, & ſimplex corpus incurrit, nec præterea progredi poteſt offenſaculo tranſitum & ſciſſuram vetante retro diſpellitur, & diſſultat vt pila. Fieri quidem æmulas & reciprocas ſemper voces neceſſe eſt, ſed præ ſua exilitate ſenſum effugere. Semper enim aer percuſſus occurſaculum inuenit, vnde reciprocet: alioquin ſi directum ſemper iter voces tenerent, nemo ipſum ſe audire poſſet loquentem. Verum (vt dixi) latet plerunque reflexio, quod & in lumine accidit. Nam & lumen ſemper redux eſt, infractumque reſilit, quia ſi non ſit, in vmbra lumen eſſe non poſſet: ſed exceptis locis quibus ſplendor ſolis & radius incubaret, ſummas præterea & arctiſſimas eſſe tenebras oporteret, nec tamen ab omnibus æqualiter reflectitur, ſed a læuigatis impenſius, qualia ſunt aqua, aurum, argentum. Eo euenit vt a cæteris quidem nulla, a nitidis uero ac ſplendidis euidentiſſima refractio & alternatio luminis fieri videatur. Quum enim radius (uerbi gratia) ſolis læui & terſo corpori immiſſus, indeque acie repulſa in Solem refractus iacere vmbras poſſit, cæteri qui aliis corporibus immittantur, non conſtat an poſſint. Contingit credere non omne lumen alternum aut reciprocum fieri. Eodem modo ex omni ſtrepitu ſemper Echo ſua reſpondet, etiam ſi non ſemper obloquitur, nec ſemper exauditur, ſed tunc demum quum corpus ſinuoſa & læuigata ſoliditate ictum aeris excipit. Si enim æquabilis & vna planicies offenſa corporis ſit, aer quoque æquabiliter & continenter vnus efficitur, retroq; eadem vnitate ſeruata, incolumis & integer commeat & reditum capeſſit. Si vero corpus id prominulum, aſperum, inæqualeque fuerit, tum dehiſcere & diuelli aerem neceſſe erit, quaſi non in vnam planitiem, ſed in plures offenderit, quando præſertim vt conſtentur ac ſuppetant omnia, tamen natura diſſutuli & facillime fiſſili eſt.

a Recte hoc in loco notat Alexander, ut ait Simplicius, nequaquam eſſe arbitrandum, cum echo redditur, quod aer qui primo percutitur, ille idem feratur ad corpus uſque, quod tranſitum prohibet, idemq; redeat reuerberatus ad id quod primo percuſſit. Neque enim rationi ſatis conſonum eſt, ut ab huiuſmodi plaga, tam celeris fiat aeris latio: & præterea oporteret ut ſicuti in his quæ proiiciuntur, ad ſit ſemper motor rei motæ. Verum quod deinde adnectit Alexander, ait idem Simplicius; conſideratione eget, recte dicatur necne. Sed primus, dixit Alexander, aer ictus, ob celeritatem plagæ continuus permanens ac indiuiſus, eum qui ſequitur ſimili plaga figurat, qua & ipſe fuerat informatus, & hic deinde ſubſequentem, & hoc ſerie continuata efficitur, donec deuentum fuerit ad uas ſeu corpus continens: dum tamen plaga quæ hac ſucceſſione traditur, ualidior fuerit aeris concuſſione: quod oſtenſum eſt etiam in his fieri quæ proiiciuntur. At ultimus ille æther qui uaſi proximus eſt, ictus & informatus, quia a uaſe prohibetur ne ulterius plagam diſtribuat, e contra a reſiſtentia rei duræ reiicitur: ueluti repellitur pila a re dura, ac deinde iterum eum aerem percutit & informat qui ſubſequitur, eoque modo ſoni diſtributio & plagæ, uel eadem redit. Quibus uerbis uidetur Alexand. ſonum ponere in figura, neque recte & dearticulate exprimere quonam pacto fiat plagæ diſtributio, nunquid primus aer ictus ſecundum percutiat ſicuti informare ait manifeſte. At quæ nam poteſt inferri plaga aeri ab aere qui continuus ſit & unus permaneat? quòd ſi diuiſionem omnino imaginemur non remanet amplius unus & infractus aer reſonans. An potius durum corpus quod aerem primum percuſſit, ſubſequentem etiam ac tertium deinde percutit? Ego igitur, ait Simplicius, arbitror quòd non ſicuti præſentia lucidi in perſpicuo, colorisque in perſpicuo in actu ſtatim repreſentat futurum uiſile, ita etiam ſola duri corporis præſentia in medio ſonum efficit, ſed percutiendo agit, hoc eſt, paſſionem imprimens: plaga enim paſſio eſt, ſonus tamen paſſio non eſt, ſed actus rerum quæ percuſſerunt qui in paſſione adeſt: & ob id paſſio præcedit, & totus aer paſſus eſt, quouſque actus protenditur, qui unus manet & continuus & infractus. Non attamen ſecundum ſe totum principaliter, ſed ſecundum eam partem quæ duro corpori proxima eſt, reliquis uero quaſi compatitur magis quidem, et prius his quæ primo patienti ſunt continue, minus uero et tardius remotioribus. et ea de cauſa qui propriores ſunt citius et magis audiunt quàm remotiores. Non igitur uerberantur partes ſecundæ a primis uel figurantur, ſed compatiuntur et informantur ſimul a primo qui percuſſit et egit: et quia diuiſibilia ſunt corpora quæ patiuntur, diuiſibiliter paſſio diffunditur uniuerſoque aeri qui paſſus eſt, adeſt etiam actus ſonorus: alio enim modo fieri non poſſet ut is totus adeſſet ubicunque ſonus diffuſus eſt. Cum igitur Echo redditur, non redditur ob id quia uas uerberet et ſonum faciat, ſed quod primo inſonuit, utatur eo duro, læui, et cauo, ueluti coadiutore ad reflexionem.

De intermedio inauditu. Cap. XXVIII.

81 QVamuis autem non vnus aer ſit,(vt dixi) qui ſtre
pitum faciat, inter omnia tamen elementa princi
patum tenet. Quamobrem ii qui propriam &
peculiarem rationem audiendi vacuo tribuunt, non lon
giſsime abſunt a vero, propterea ꝙ nihil aliud eſſe va-
82 cuum q̃ aerem arbitrantur. Sonorum igitur & obſtre-
perorum eſt id, quod mouere aerem poteſt vniter & cõ
tinenter aduſque aurem. Plane auditus natura confini &
cognata aeri eſt. Habetur enim in auribus quidam con-
genitus, conflatus, qui quaſi intextus panniculæ eſt, &
cum ſpiritu illo implicitus atq; inædificatus, vbi fomes
ſenſificus eſt, & vbi prima ſentiendi vis ſedet. Proinde
aer exrernus quotiens commotus eſt, & interiorem illũ
ſucceſsit, continuatur cum eo & coaleſcit, ita vt vterq; ſit
vnus. Quemadmodum enim aqua aquę, ita aer aeri con-
tinuus ſit, non attiguus. Tranſmittit ergo ſtrepitum aer
exterior per interiorem ad ſenſum. Atque hęc cauſa eſt
83 quare animal non audiat omnibus membris, ſed eo dũ-
taxat, in quo natura portionem aeris intexuit. Ac aer
quidẽ ipſe inſonus eſt, quia caret principio vnde ſonus
proficiſcatur: ſed facile tamen diſsipatur diffunditurq́;, atq;
omni corpori vltro cedit, vt qui natura deſultoria fluibũ
daq́; ſit. Quod ſi quum mouetur coertio aliqua ſit, quæ
illum diffundi, diſsiliri, aut diſcindi prohibeat, vtiq; mo-
tus hic ſonitum elidit. Aer autem ille eliſus in auribus,
quãquam (vt dixi) cum exteriori ſe continetur, tamẽ ma
gis etiamnum inſonus eſt, q̃ natura reliqui aeris exigat.
Atq; hoc ratione inſtitutũ natura videtur, vt turba omni
interna, liber totum ſe ad externa conuertat, & differen-
tias omnium vocum accipiat. Nam aer cõgenitus in cõ-
finio ᵃ eſt, & tanquam interliminium ᵃ obtinet inter ſpiri-
tum & aerem vitalẽ, & aerẽ extrinſecus accidentemq́;,
eoq́; pro vallo & munimento panniculæ videtur addi-
tus, ne illa tentari aut oblædi poſſet aeris exterioris ap-
pulſu. Ipſam autem ſpecies ſonorum ideo recipit quã-
facillime, ꝙ ſimplex, ſyncerus, tranquilluſq́; eſt, & ad
omnem impreſsionem tenet patienſq́;. Nec mora inter-
uenit, ſed receptas imagines principium ſentiendi obiter
tranſmittit. Quàm vero neceſſe ſit auditioni gigni non
pãnicula, ſed aere interiore icta per ingreſſum aeris alie-
ni, argumento vrinantium probatur, qui tametſi in de-
merſu prępalto exaudiunt, non tamen humor aduſq; pã-
niculam penetrat, ſed ſolum ad aerem interiorem quẽ
contingit, nec attinetur. Ex quo facile diſcrimẽ intelli
gitur illud quo aer & aqua ad aerem intentionem acce-
dunt: nam aer ſimul acceſsit continuat ſe ei, nec tangit,
quia naturam ſui ſimilem competit, e diuerſo aqua tan-
git, nec continuat ſe. Verum quẽadmodum ſi aqua in-
tro irruperit, audire non poſſumus: ita ſi aer exterior ſu-
pra modum impendio agitatus impulſuſq́; aduſq; pan-
niculam peruaſerit, vis audiendi neceſſario læditur. Huic
periculo obuiã iit natura, quæ auriculas animalibus ver-
tiginoſas, & quaſi clauiſculis & grundis quibuſdam in-
tortas fabricata eſt, vti nõ ſimplex directumq́;, ſed anfra-
ctuoſum & flexuoſum iter haberent, ne humor aut fla-
tus in penitiores partes facile poſſet illabi. Sane ſicut hu
mor in pupilla perſpicuus a perſpicuo externo colores
inuectos excipiens, ad ſenſoriũ reddit: ita aer inteſtinus
ab extraneo ſtrepitũ, quaſi breui manu tollens ſubiẽſq́;
ad auditum refert. Atq; illum quidem humorem obdu
ctis cuniculis, & membra nullis additis, tanquam cõpreſ
ſo munito per quæ exeat, a fluore & dilapſu coercuit.
Nec enim contineri aliter potuiſſet, niſi tanquam in va-
ſe aliquo conſignatus & obſeruatus fuiſſet. At pannicu-
la cui mandatus interior ſpiritus eſt, quãquã illũ quoq;
ſic compeſcit amplexu ne diffundatur, non tamen inclu
dit, quia ſi includeret, cum aere extraneo contineri non
poſſet. Sed inuolucra illa & gyros in auribus, qui per cu
niculos ſinuſq́; imbricatim vndantur, pro operimento
aeri ſunt, ne deſilire aut digredi poſsit. Quum vero pan-
nicula tentatur, laboratq;, detrimẽtum in auditum decũ- 84
bit, quemadmodum quum cuticula læditur pupillæ, vi-
ſus conſequio noxam contrahit. Quãquam vero inter-
nus aer immobilis dicatur, non tamen omnino ĩmobilis
eſt, ſed immobilis vocatur, eo ꝙ neq; ipſe diffunditur,
neq; alius ſubinde atq; alius ad eius vicem corrogatur.
item pertinaciter panniculæ aſsidet, & auditui congeni-
tus innexuſq; eſt. Per ſe vero motu quodã perplacido
& infrequenti citra turbam & ſolicitudinem agitur, vt
auris de hac agitatiuncula perſtrepat, ac ſonus quidã qui
ad aures accedit exauditurq́;, non eſt internus aeris mo-
tus, ſed externus alienuſq́;. Naturale porro aeri cõmo-
ueri ſemper, etiam ſi diſcerneret, & tranquilliſsima tem-
peries ſit. Atq; hoc verum eſſe probant ſcrobes illę &
ramẽta in ſole, quæ huc illuc irrequieto ęſtu reciprocãt.
Hac ratione ſi auribus manũ admoueris, percipies ſtre-
pitum qui propius & intimus agatur in auribus, ſicut in
cornu. Incolumis quoq; auditus argumentum eſt, quũ
aures inſonant tinniuntq́;, vtpote vnde conſtet aeri con-
genito naturalem vigorem & vtilitatem ineſſe.

a Aer qui auditui congenitus eſt, ait Simplicius, non eſt is qui exterior eſt, ſed qui illi a natura eſt annexus tanquam organum. Hic autem ulnus eſt & uita auditrice informatus, quemadmodũ humor qui in oculis continetur uita aſpectrice.

Vnde oriatur ſonus, & quemadmodum exaudia-
tur. Cap. XXIX.

ILlud plane dubitari ſolet, pcuſſum corpus, an percu 85
tiens ſonitum reddat, an in aperto eſt ex vtroq; red-
di, ita tamen vt alterum agere, alterum perpeti intelliga-
tur: nam paſsio a factione quãuis ſubiecto non differat,
ratione & cogitatione tamen euariat. Eſt autem ſonus
(breuiſsime dixerim) aer eliſus paſſuſq́;. Aer autem du-
plex eſt, vnus is qui inter corpora conflatim incuſſa di-
ſpellitur: alter is qui ab hoc primum profectus, mox
ſucceſſu motus continenter ad auditum perfertur. Atq;
hoc eſt iam illud quod auditur: nam exẽplum quo Ari-
ſtoteles vtitur, non conuenit examuſsim. At enim ſonũ
eſſe motum eius aeris, quem moueri cõtingat, eo modo
quo mouentur ea quæ impetu aliquo impulſa, & lęui-
gatis ac ſolidis corporibus alliſa reſiliunt. Quæ enim ita
reciprocant ab iis vnde reiiciuntur, abiungi neceſſe eſt.
At aer qui primo inſonat non abiungitur, ita vt ad audi-
tum ipſe accedat, ſed proximum ſibi & continuũ aerem
commouet. Atq; hic ſubinde alium excitat more quo in
fluctibus cernitur, in quibus alter alterum trudit, & pul-
ſus obiter ſequentem impellit.

De differentiis & diſcriminibus ſoni: item exanguia et piſces
uocem non mittere. Cap. XXX.

SOnorum diſcrimen ᵃ quum nituntur actu, non 86
quum potentia ſubſidunt & intus præmuntur in-
ternoſci poteſt, quemadmodum & cæterorum ſen-
ſilium. Sonorum igitur principes notæ, acumen & gra-
uitas: atque hæc nomina a tactilibus flexa per tranſlatio-
nem ſonis adiunximus. Vt enim quod formam in mu-
cronem exacutam obtinet, pauxillo tẽpore vehementer
tẽrat, qđ vero retuſam habet ſero & ſegniter: ita & auditũ
exuibriſſans & acuta vox icit, & propemodũ vulnerat,
q̃ſi pũgẽs: grauis obtũdit offunditq́; tanq̃ trudẽs. Atq hoc
ratione

ratione illa contingit, ꝙ altera multum celeriter mouet,
altera parum prætardę. Ergo non idem ſunt celeritas &
acumen, neque retuſio & grauitas, vt quibuſdam vi-
detur, ſed ita euenit, vt motus faſtigiati turbinatiq́; cor-
poris frequens & præceler ſit, retuſi vero atque hebetis
cunctabundus & tardius. Hinc etiam fit vt a corporibus
politioribus latioribusq́; acutior ſonus ædatur, ꝙ aer ab
iis velocior mouetur, & celerius diſsilit, vnde & auditus
87 valide & cito laceſsitur. Cæterum propria animantis
eſt vos, inanima vocalia eſſe non poſſunt. Quo'd ſi fidi-
culas aliquando, aut fiſtulas dicimus vocales, tranſlatitiũ
eſt, & abutimur nomine, quod ſæpe fit vt inſtrumentis
iis quaſi verba formari atq; aloquia videantur. Ex ani-
malibus quoq; plura non habent vocem, ſed quæ ſunt
exanguia, iis nulla vocis emittẽdæ facultas eſt, vt inſecti-
lis & iis quæ integuntur cruſta. Nam ea quę vidẽtur ca-
nere, vt cicadæ, membrana ſepto tranſuerſo ſubdita, ad
quam ſpiritus in eo incluſus atteritur, obſtrepunt. Sed
neq; piſces vocem emittunt: atq; hoc merito, quia vox
aeris motus eſt, piſces aerem non recipiunt, vt qui in hu-
more exigant. Nam piſces quos amnis Acheolus gignit,
capri dicti, eruditam illam vocẽ grũnitumq́; attritu bran
chiarum cient.

[a] Ariſtoteles uero ait: ἀιδὲ διαφορὰ τῶν ψοφούντων. hoc eſt, differentiæ ſonantium. Them. uero, quem Philoponus inſequitur exponit ſonantium, hoc eſt, ſonorum. Sed Simpl. alio modo uerba illa expoſuit, nam ait. Ex actione enim, ut teſtis eſt Plato, et potentias ipſas et rerum eſſentias cognoſcimus. Quemadmodum igitur quòd ſonatiuum ſit aliquid ex ſono cognoſcimus, pari etiam paſſiu quòd tale ſit ex tali ſono comprehendimus. unde cum paulo poſt inquit Ariſtoteles: Sic neque ſine ſono acutum et graue. exponens Simplicius ait: Non intelligit per acutum et graue ſonos ipſos, ſed ſonatiua acute uel grauiter, et ut conueniat cum præcedentibus.

De Voce. Cap. XXXI.

ANimal ergo vocem mittit tantum, non omne, (vt
88 dixi) neq; ab omni corporis parte, nam & manus
colliſæ ſtrepitum attollũt: ita ſubit quęrere, qua nã parte,
aut quemadmodum vox reddatur. Tria ſunt per quę
non omnis modo ſonus, ſed vox etiam gignitur. Primũ
eſt id quod plagam infert, deinde id cui infertur, tertiũ
id in quo hæc aguntur. Aerem ſane in vtroq; haberi ne-
ceſſe eſt, quãquam non eodem modo in vtroq;. Nam ad
vocem edendam non omnis aer requiritur, ſed ſolum
ſpiritus is, quem alterno modo in anhelitu reddimus &
ducimus. Huius igitur duplex officiũ eſt, quemadmo-
dum & linguæ, quam natura ad explendam victus neceſ
ſitatem ac percipiendos ſapores adhibuit, quæ actio fe-
re omnibus animantibus data eſt, & ad cõficiendam lo-
cutionem. Quod genus non ad perſeuerantiam vitæ, ſed
ad cultum & lauticiem inſtitutum videtur, & vni homi-
ni conceſſum: quia .ſ. non niſi abſolutiſsimis animãtibus
tribuendum fuerit cõceptus animi ſermonis, & verbo-
rum ſignificatione complecti. Eodẽ modo vt ad ſe ora-
tio redeat, geminus in reſpirando vſus eſt neceſſarius: hic
ad calorem qui intus ſit refrigerandum, alter non quidẽ
neceſſarius, ſed ad vocẽ formãdam inuentus gratia me-
89 lioris notæ. Inſtrumẽtum anhelitus guttur eſt, reſpira-
mus attrahendo reddendoq́; animam: per vices guttur
pulmonum gratia videtur adiunctus, ꝙ hãc partem ani-
malia inceſsilia & ſanguinea feruidiuſculam obtinent, ꝗa
cordi maxime ſit propinqua, vbi fons eſt caloris. Euen-
tatione igitur opus eſt pulmonibus & cordi etiam am-
plius: proinde reſpiratio ad vitam continendã neceſſaria
eſt. Itaq; aer per gurguliõnem illatus adductusq́; feruo-
rem illum recentat refrigeratq́;. Huius ergo aeris quẽ 90
ſpirando reddimus, percuſsio & offenſio ad arteriam, ſi
conſulto & de compoſito fiat, illac qua commeat ſpiri-
tus vox eſt. Loca porro & opificia quæ reſpirationi ad-
miniſtrãt, ſunt lingula ea quæ superne duobus foramẽ- 91
tis & fiſtulis interpoſita eſt, tum arteria quæ ad pulmo-
nes pertinet. Tuſsis vero non eſt vox, quãuis ab iiſdem
locis, & per eadem machinamenta proueniat, quia .ſ. nõ
ex propoſito accidit. Sed neq; excreatio, neq; concauę
manus quæ illiſa fit crepitus, nec plauſitatio, nec quę alia
vox temere viceq́; fortuita gutturis, aut labiarum eliſu
ex prompta, proprie voces ſunt, quia ſine cogitatione
aut conſilio vox miſſa non eſt vox, Nam hoc in defini-
tione vocis omnino collocandum eſt, quoniam vox eſt
ſonus qui cum ſignificatione aliqua emittitur. Significat
autem vox omnis, aut naturalis affectus ægritudinẽ aut
voluptatem, cuiuſmodi eſt vox brutorum, aut ea quæ
homines conſtitutis rerum nominibus & receptis in cõ
ſuetudinem indicant. Item alia ratione tuſſedo non eſt
vox: nam tuſsis eſt ictus tantum aeris, & ſpiritus redditi:
vox præter hoc illud habet amplius, ꝙ eſt ictus aeris ad
arteriam eliſi, Quod quidem hunc in modum oportet
intelligi, aer in voce redditus & proſpiratus foras aerem
in arteria compertum ferit, ictus ille vulnerat arteriam
ſimili ordine, quo ſupra in auditu monſtrauimus: aerem
auribus incluſum aer exterior pcutit, interior ictus per-
cutit pãniculam. Quàm autem aer is qui reſpirãdo emit
titur, neceſſarius ſit ad vocẽ pręhendam, illud clariſsimo
argumento eſt, ꝙ ſi ſpiritum ſubſtineas includasq́; vocẽ
dedere & efferre non poſsis. Quare cum vox mittenda
eſt, adductum aerem continege oportet, atq; ita internũ
percutere. Et hercules qui hoc poteſt diu præſtare, per-
ſeuerantiſsima & lõgiſsima voce eſt. Nemo autem diu-
tiſsime id poteſt ratione ea ꝙ feruor ille, diximus, ver-
naculus inſitusq́; refrigerationem obiter multã & iugẽ
expoſtulat. Vt igitur multa in pauca referamus: Vox
eſt animantis ſonus, qui de inſtrumentis & meatibus &
officina ſpirandi attollitur, ortum habens hinc, ꝙ ſpiri-
tus redditus percutit aerem in arteria contentum, aut ip-
ſam arteriam, idq; ex propoſito, id eſt cum imaginatio-
ne aliqua, aut conſilio ſignificandi indicandiq́; aliquid.

Sonus & in aere & in aqua edi poteſt, ut ſuperius eſt dictum, cum ergo uox ſonus ſit, cur tantum in aere edi poteſt? quærit Simplic. atq;. Quoniam uox ſignificatiua quidem eſt & ſecundum phantaſiam, quod munus eſt uitæ cuiuſdam perfectoris & phantaſiæ diſtinctæ: quo fit ut opus etiã ſit calidioribus elementis purioribusq́; in quibus degatur, quare et cor habent animalia quæ uocem edunt & in aere degunt. Præterea etiam uox quæ inter ſonos præcipua eſt, utpote quæ a uita etiam perfectiore prodeat, conſonius ſonat etiam in aere, ut qui maxime diechés eſt.

De olfactu quem homo hebetiſsimum habeat, eoq; odorum nomina propria haberi, ſed a ſaporibus transferri Cap. XXXII.

OLfactus & odor quid ſit, non eſt æque facile de- 92
monſtrare, vt quid color, quid perſpicuum,
quid vox, quid ſonus. Quamobrem neque
nomen vllum odoratus proditum eſt; ſicut audibilibus
nomen hoc ſonus, viſibilibus color & lumen. Atque
hoc inde accipit, ꝙ ſenſum hunc tardum & laceſsitum
habemus. Proinde animalia [a] plurima exquiſitius q̃ nos,
& ſagacius olfaciunt, vt ex terreſtribus canes, & ex ani-
tio vultures. Ac odorum [b] quidẽ varietates, aut cũ oble-
ctatiõe, aut cũ ęgritudine & faſtidio ꝑſentimus: qđ neque
in viſu, neq; in auditu cõtingit, quorũ vterq; ſenſus in no-

bis multos,hic colores, ille ſtrepitus accipit, citra omnē
cōmotionem voluptatis aut doloris. Ex hoc aliqui argu
mētum ſumunt vnum ſenſum olfactus ad mēſuram ho
minibus datum, quantus.ſ. ſufficere poſſet habentibus:
acrimoniam illam vtpote quæ ad vitam conſeruandam
non admodum pertineret, tanquā ſuperfluam deſide-
rari collibitum. Hinc fieri, vt odores cognoſcerentur,
non quales eſſent in ſe, ſed quales peruenirent ad nos.
Huic ſimile & conſentaneum illud eſt, quod animalia
93 quorum præduri oculi ſunt,colores quidē ſentiunt vtiq;
nō omnes,ſed impendio terrificos dūtaxat, & voluptiſi
cos,idq; propter obeſitatem & rigiditatem inſtrumēti.
Tametſi vero neq; nomina odorū,neq; diſcrimina,neq;
ingenia teneamus,ex ſimilitudine tamē ſaporū vocabula
iis nomenclatura fœneratitia ducimus.nullæ enim in ſa-
94 pore differentiæ ſunt, quæ guſtum hominis lateant.Sen-
ſum hunc homines & certum & exquiſitum habemus:
nam guſtus tanquam tactus quidam eſt,tactu porro cæ-
tera animantia ſuperamus.Quo fit, vt ſapientiſsimū inter
animalia dicatur homo, deprehēſa animi vi ex mollitu-
dine carnis & tenuitate cutis,quæ in nobis præcipua ſit:
atq; hæc tēperatura videatur maxime ad prudētiā apta,
& ad ſapiētiam & ad ſubtilitatem ingenii.qn̄ etiam in ho
mine ſi craſsior calluſior ue ſit cutis, hebetudinē & tar-
ditatem oſtendit: ſi tenuis luculentaq;, acumē & acrimo-
niam promitti. Vtiq; ſi naturalis ſit mollities .i. quā tri-
buerit incorrupta natura,non quæ artificio, aut genere
aliquo exercitamenti quæſita,cauſa forte illa,ꝙ in mol-
li corpore primus innatusq; ſpiritus animæ facilius fun
ditur,& libentius expeditiusq; diſcurrit.Contra durities
& craſsitudo meatus obturant oppillantq;, & quaſi re-
pagulo ſunt,ne purus & liquidus trāſmittatur. Etenim
omnibus ſenſibus ſua cuiq; portio ſpiritus ad functionē
& miniſterium tributa eſt,quo circa fieri,vt a prima aīa
quaſi præciſi abiunctiq; videantur. At caro non portio-
ni ſpiritus,ſed ſpiritui vniuerſo præſeruit, qui ſe per oīa
95 mēbra diffundit ac permeat. Cæterū,vt dixi, cū odora-
tus ꝓpriis nominibus careat, mutuariis alieniſq; vti: ita
quēadmodū ſapores alii dulces, alii amari habentur, ita
odores alios dicimus dulces,alios amaros vocamus. Ple
runq; autem tū vocabula, tum res in odoratu & guſtu
cōſentiūt,vt ſint pariter odor & ſapor,hoc eſt,vt qui gu-
ſtu dulcis eſt ſapor,dulcis etiam ſit odor olfactu, quod
in melle cernitur. Plerunq; etiam contra, quæ odorata,
non eadem guſtu tenera,vt vnguēta. Pariter & auſterus
odor & pinguis & acer dici ſolet,atq; oīa hæc a guſtu ſu
muntur. c Cur vero deguſtatis rebus ſtatim voluptas
ægritudo ue conſequatur, quum tamen guſtus homini
ſit abſolutior & certior odoratu, neq; Ariſtoteles do-
cuit,neque expoſitores attingunt.

a Non ob id ſagacius cætera animalia,ait Simpl. olfacere dicun tur,quoniam exactius olfactilium ſpecies diiudicent: nam id non modo in hoc uerum in omni ſenſu impoſsibile eſt: ſed nos ſuperant quo remotius olfaciunt,et hoc idem Auer. hic.

b Non eſt hic intelligendum,ait Simpl. quod ſuaue tantummo do uel moleſtum ſint olfactilia,alia enim hæc ſemper cōſequuntur: nec etiam quód una cum aliis olfactilium differentiis moleſtū uel ſuaue diſcernat. Non.n.ea de cauſa ſenſorium deſpexiſſet tāquam non admodum exactum, nam contra id potius certitudinis eſſet indicium. Sed id dixit Ariſto. quia fortiora ea ſunt: nam cum olfactus organum in nobis non ſit admodum ſagax ad iudicandum, paſsione eget et ea quidem uehemēti, ut ad cognitionem excitetur, quæ quidem ob uehemētiam uel ſuauis ſit uel moleſta: et hoc eſt in cauſa cur ſine ſuaui uel moleſto. Senſorium .n. utpote quod tardū ſit, uehementi eget paſsione, quæ fieri nequit abſque hoc quod uel delectet, uel ægre feratur: et inde etiam naſcitur quod iudiciū ſincerum afferre nō poteſt, quia ab ipſa paſsione impeditur. Nā etiāſi ſenſus ut patiatur aliquid ſenſorium a re ſenſili egeat omnino, uehementior attamen paſsio impedit actum iudicandi.

c Carpitur Them. a Simpl. hoc in loco, qui ait quædam etiā deguſtari abſq; ulla prorſus uoluptate, uel ægritudine.

Cognitionem ſubiecti et ſubiecto oppoſiti pertinere ad eundem ſenſum: item quot ſignificatus ſint inodori et inuiſilis et talium. Cap. XXXIII.

ERgo quemadmodum ad auditum exaudibile & 96
inexaudibile pertinet,& ad viſum viſile & inuiſile
ita ad odoratum odorum & inodorum,quia eiuſ
dē ſenſus ſit cognoſcere quum adeſt, & quū abeſt pro-
prium ſenſile.ita tamen vt præſentiam per ſe,abſentiam
& priuationem ex accidenti percipiat. Quod vero ino-
dorum eſt multifarie accipitur, quemadmodum & inui-
ſile dicitur id quod natura inhabile eſt, vt videri & vſur-
pari oculis poſsit, vt nox & ſonus: ſecundo id cuius aſpe
ctum ægre capimus, vt tenebræ: tertio id quod oculos
noſtros confutat, & quo propter nimietatem lucis re-
percuſſumq; dirigere,aciem autem contra tendere diffi
cile. Totidem ſignificatus inodori habētur: nam & illud
inodorum eſt,quod natura ineptiore eſt, ꝗ̄ vt olere poſ-
ſit: & id quod ꝑtenuiter & exiliter halat, & id quod adeo
tetrum violentumq; obolet,vt tollerari non poſsit. Ea-
dem in guſtu & guſtabili diſtinctio recipienda eſt.

De intermedio ſenſus olfactus,et quemadmodum animalia odorentur,præſertim inſecta. Cap. XXXIIII.

SAne ad odoratum, quemadmodum ad auditum & 97
guſtū corpore aliquo intermedio opus eſt, ꝑ quod
ad ſenſum odorum differentiæ conuehātur. Viden-
tur quoq; eadem elementa odoratui præſeruire, quæ vi-
ſui & auditui, aer & aqua: nam aquatilia quoq; odorari
certum eſt. Et quemadmodum in viſu perſpicuitas com
munis quædam qualitas in aere & in aqua cognoſcitur,
ita in odoratu alia qualitas in eiſdem elementis promi-
ſcua continetur, quam diximus dioſmon .i. perolatiam
ſiue perodoriam appellari. Verum hoc non admodū 98
mirabile eſt ſimiles ſic hac parte ſenſus eſſe illud æſtima-
tione & quæſtione dignius videtur, quū inſecta odorari
conſtet, vt apes quæ ad quoſdam odores longinquo con
ueniunt aduolantq;, & fumo etiam abiguntur, indubita-
ri ſolet,qui id poſsint. Quum enim homo & animalia
habentia ſanguinem omnia odorentur,recipiendo addu
cendoq; ſpiritum (quod hinc probatur,quia ſi anhelitū
contineant,nunquā neq; lōgius deſita,neq; prope aſcita,
neq; impoſita etiam naribus ſentient. Quod quidem po
ſtremum commune omnibus eſt, vt ſi in partes ſenſo-
rias adigantur ſenſilia, perſentiſcere nullus ſenſus poſ-
ſit.) Cum,inquam,odorari animalia, quę prædita ſan-
guine ſint, niſi attrahendo ſpiritum nequeant, contro-
uerſiam habet quemadmodum fieri poſsit, vt inſecta
quæ non reſpirant, nec ſpiritum ducunt,odorari tamen
manifeſtiſsime videantur. Vnum enim modum ſen-
tiendi, & rationem haberi quocunque ſenſu in om-
nibus animalibus probabile eſt: aut igitur alium ſen-
ſum ab odoratu habebunt, aut reddenda ratio & cauſa
diſcriminis eſt. Certe alium ſenſum habere nō poſſunt,
quo odorentur, ꝗ̄ odoratum. Quum enim intellectus & 99
perceptus odoramentorum odoratus fit, ſicut viſilium
viſus, & exaudibilium auditus, impoſsibile eſt odores
ſentire inſecta,& tum bonos tum malos internoſcere: ta-
men alio vti in hoc ſenſu ꝗ̄ odoratu. Iam quum perimis
videantur inſecta quarundam rerum odore, ſi vehemen
tior violentior ue, aut ſi putridę fuerint, quibus vel reſpi

rantia

rantia ſæpenumero interennt, vt ſulphure, vt calce, vt
origani puluiſculo inſperſo, vt multorum eius generis
ſuſſitu, incenſuq;, negari quidem non poteſt & ineſſe ſen
100 ſum olfactus. Sed attendendum eſt, quemadmodum ol-
faciunt, ſi non reſpirant? Videtur itaq; in ſanguineis ſen-
ſorium odorãdi diuerſum eſſe ab eo quod in inſectis ſit.
Et hercules vt animalium quorundam oculi genis &
palpebris vtuntur, ceu vallo quodã viſus munimentoq;
prominente, eoq; niſi nictentur aut conniueant, cernere
non poſsint: quorundam ſunt oculi prædurí, & qui hoc
genere operculi & folliculi careant, proindeq; exerti in-
conniuiq; ſint, ſed ſtatim ſine diductu aliquo incidentia
& occurſantia contuentur: ita odoratus inſectis prom-
ptus atq; expoſitus eſt, vt viſus duros oculos habenti-
bus, vnde munere eo ſine naribus & olfactione funguntur:
reſpirantibus adopertus & conditus, qui quum hala-
mus, adaperitur panditurq; amplhatis venarũ meatuũq;
itineribus: Hinc euenit, vt quę reſpirant odorem in aqua
non ſentiant, quoniam reſpirare non poſſunt. Quãobrẽ
quum meatus illi in humore patefieri nequeant, ſumma
ratio eſt vt vrinantes in eo odorari non poſsint. Ergo ſi
quis diligenti ſubtilitate id exigat, reſpiratio nõ eſt cauſa
odorandi, neq; dehiſcentia palpebrarũ videndi, ſed ada-
periendi meatus qui odoratum obſeruit. Conſtitutus
autem odor in arido eſt, quẽadmodum ſapor in humi-
do: quo circa odoramenta incenſa recalefactaq; fragran
tiora odoratioraq; ſunt. De iis autem in commentariis
de ſenſibus Ariſtoteles vberius diſſerit. Illuc ergo relegã
di noſcentes hęc ſunt. Plane conſtat inſtrumentum olfa-
ctus tale potentia eſſe, qualis eſt actu res odorata: quum
vero iam odorat nõ potẽtia amplius, ſed actu ipſo eſſe.

*De guſtu qui exteriore intermedio careat, item ſaporem in hu-
mido haberi, item quot modis inguſtabile dica-
tur. Cap. XXXV.*

GVſtabile vero quiddam tactile eſt, quare & guſtus
perinde habetur ac tactus quidam. Demõſtrari etiã
poteſt ratione, quod guſtabile eſt ſub tactile videri cade-
re hunc in modum: Guſtabile nihil aliud eſt q̃ ſapor, ſa-
por omnis in humido eſt, humidum exploratur & de-
prehenditur tactu: ergo quod guſtabile eſt pertinere ad
tactum videtur. Quapropter quum guſtus ſit tactus qui-
dam, non eſt alieno corpore opus pro intermedio ad
guſtandum. i. per quod ſaporum differentię perferãtur
ad guſtum. quemadmodum ad videndum perſpicuo,
ad audiendum olfaciendumq; aere aut aqua, per quę ſo-
ni odoresq; apportentur. Singuli enim intermedio cor-
pore & externo vtuntur, per quod ad ſe omnia ſenſilia
referantur. Neq; pars aliqua ſenſuum vicem intermedii
poteſt implere, ſed neceſſe eſt haberi aliud, quod ſit ab-
iunctum & ſeparatum a ſenſu. Nõ ſic in guſtu, quia neq;
ſic etiam in tactu, ſed ſi quod intermedium in iis quoq;
ſenſibus conſtituendum eſt, (quod certe conſtituendũ
eſt, vt paulo inferius indicabitur) illud a ſenſu diuiſum
aut ſecretum eſſe non poteſt, ſed annexum eſſe & partẽ
eius oportet, atque hoc eſſe carnem aut aliquid vice car-
nis. Proptereaſi io aqua fueris, ſentire poteris ſaporem
eum qui continetur in aqua, vt vrinatores aſſolent, qui
ſalſuginem maris percipiunt non tactu ſed guſtu, neque
tamen aquam vt intermediam ſentiunt, ſed vt id cui ſa-
por ille immixtus eſt. Etenim quum bibimus, quãquã
humor eſt ille quem bibimus, non tamen humorem vt
intermedium guſtamus, ſed vt id quod aliquem ſaporẽ
recipiat: non quidem eodem modo quo colores perſpi-
cuum recipit, (quippe qui quãquam per id videntur, in
eo tamen miſceri & confundi non poſſunt: neq; ab iis
deſtinitũ aliquod decidit, quo perſpicuũ colorari dica-
tur) ſed ita vt ſaporem temperari miſceriq; cum humo-
re oporteat, e quo ſapor tãquam humori forma euadat.
Qualitas enim & affectio quędam humoris ſapor eſt,
non tamen in eo ꝙ humor ineſt, in illo ſapor. Sunt enim
aliæ qualitates & affectiones humoris in eo ꝙ humor
eſt, vt eſſe ceſsibilem, labilem, fluibundum & ſciſsilem.
At qualitas ſapor eſt humoris non alia re, q̃ ꝙ in humo-
re poſitus conſtitutusq; eſt. Atq; illo tantummodo ineſ
ſe dicitur per ſe in humore ſapor, ꝙ vt ſapor cõſiſtat ne-
ceſſe ſit humorem accedere. Accedit autem & contine 101
tur humor vbi ſapor eſt, aut actu aut potentia. Sal quũ
potentia humidum ſit, ſimul admonetur & approximat
linguę tabeſcit liqueſcitq;, quo & linguam humectat. Er- 102
go intermedium corpus quod externum alienumq; ſit,
in hoc ſenſu deſyderatur: cætera habet communia cum
reliquis ſenſibus. Vt enim color viſile eſt, ita ſapor gu-
ſtabile. Item quemadmodum viſus perceptionem viſilis
& inuiſilis habet, (nam tenebras oculus inuiſiles iudicat)
ita & guſtus ſenſum guſtabilis & inguſtabilis obtinet.
Nouit enim omnis ſenſus priuationem ſenſili ſui, nec
priuationem modo, ſed etiam exuperantiam & exceſ-
ſum, quãquam hoc poſterius noo ſine offenſione oblæ-
ſioneq; occidit. Neq;. n. affectio eſt par, quum ſilentiũ
obnoxium, & cum violenti ac dementes ſtrepitus affe-
runtur. Silentium quum percipitur nihil laceſsit: graues
& exuperantes ſoni officiunt ſenſui, & pleriq; exitium
& abolitionem importaut. Nam exceſſus ſenſilium im-
modici quaſi nõ ſenſiles euadunt, quia impatibiles ſunt,
nec eorum ſubſtineri vis poteſt: eo fit vt nõ modo exi-
lis & perexiguus ſtrepitus exaudiri non poſsit, ſed nec
præmagnus & inſolẽs. Præterea triplex inguſtabile eſt:
primum id quod fatuum inſipidumq; eſt, vt lapis: alterũ
id cui permultus ſapor ineſt, & guſtum offendens, vt ea
quæ impendio acida, acria, auſteraq; ſunt: tertium genus
eſt eorum, quæ natura idonea ad ſaporem non ſunt, vt
vox & aer. Ad hoc exempli & inuiſile & inexaudibile
trifariam dicitur. Guſtabilium itaq; initium humor eſt,
vtpote qui pro materia ſit ſapori: materia porro initium
ſui generis & ipſa eſt. Guſtabile vero alterum poculen-
tum, id videlicet, quod quum humectum ſit, ſaporẽ plus
minus naturalem ſalutaremq; animantibus præfert: alte-
rum impoculentum, id. ſ. quod oblædit & perniciem
guſtui adducit. Primum igitur oportet rem haberi ſuc-
culentam & guſtabilem, item quæ ſuccum & ſaporem
ſortita ſit, tum deinde poculentam & teneram ſorbitui.
Sane poculentum commune tactui & guſtui eſt: nam
omne poculentum humorem ſaporemq; habet, qua hu
midum eſt, ad tactum pertinet: qua ſaporem habet, ad gu
ſtum. Si igitur mediocritatem aut temperamentum ex-
cedit, quatenus guſtabile eſt diſſoluit, collabefactat gu-
ſtum ſi quatenus tactile animal vniuerſum.

*Quot ſint guſtabilia, & quod inſtrumentum guſtus, & quale
item differentiæ ſaporum, & genera. Cap. XXXVI.*

QVum igitur quod guſtabile eſt, ſedem in humo-
re poſsideat, neceſſe eſt machinamentum & opti
mum quo vtitur anima ad guſtandum, neq; hu-
midum actu eſſe neq; tale vt humeſcere & diffundi poſ
ſit. Nam guſtus a guſtabili patitur qua guſtabile eſt.
Oportet igitur ſenſorium hoc ꝙ humidum ſit, potentia
mox humefieri & molleſcere actu, modo ſeruetur atq;
incolume habeatur. Atq; hoc argumẽto illo patuerit, ꝙ
quũ aridiuſcula nobis & ſiticuloſior lingua eſt, guſtare
nõ poſſumus: ſicut neq; quum præmadidam & admodũ
dilutã habemus. Quod genus facile in ægrotãtibus cer-

nitur. Illi ꝙ offuſum linguæ humorem habent, tãquam
ſolum eum & primum agnoſcunt, reliquos ſapores ad-
motos ægre diiudicant: eo fit ſæpenumero, vt ſubamara
omnia febrientibus videantur, quum linguæ ſapor is a
bile felle'oe hæſerit. Nam & ſi ferrum, aut vehementem
ſaporem ori primum admoueris, mox ſubinde aliam
addideris, differentiam non adæque percipies, quia ſcili-
cet offectio prioris intellectum poſteriori non præſtat.
Saporum autem genera fere vt in coloribus notãnt de-
ſcribũturq;, ſimplices alii, vt dulcis amarusq;, atq; ii inter
ſe contrarii ſunt. Conſequitur dulcem pinguis, amarum
ſalſus. In meditullio habentur, acer, auſterus, ſuauis, acu-
tus, acerbus, acidus. Atq; hæ differentiæ ſaporum viden-
tur. Sed teſtemur breui complexione quæ hactenus no-
bis effecta ſunt, id quod in ſenſibus, item in reliquis feci-
mus. Senſorium guſtandi tale potentia eſt, quale guſta-
bile eſt id quod tale reddit actu ſenſorium, quale ipſum
eſt ſenſile.

De tactu quæſtio an ſit unus, ſolutio non eſſe unum. Item carnem non eſſe ſenſorium tactus, ſed intermedium et operimentum ſenſorii. Cap. XXXVII.

105 DE tactu duo ſunt quærenda, primum vnus ſit an
plures alterum quodnam ſenſus huius ſenſoriũ
conſtituẽdum ſit, vtrum caro, aut ſimile aliq, id
atque æmulum carni in his quæ carent carne; an caro
non ſit ipſa ſenſorium, ſed potius intermedium quoddã,
aliud vero interius ſecretarium habeatur, quod pro in-
ſtrumento & machinamento ſit tactui. Plane tactũ non
poſſe vnum ſenſum intelligi videtur illud oſtendere, ꝙ
ſenſus hic vna contrarietate non eſt contentus, vt ſenſus
reliqui viſus candoris & nigritiæ & mediorum, guſtus
dulcoris & amaritiæ. In tactu multæ contrariorum con
iuges copulę ſunt, atq; omnes extremę & citra medium,
quoniam in ſingulis earum mediæ qualitates alię collo-
cantur. Extremę ſunt, caliditas, frigiditas, humiditas, ſic-
citas, grauitas, leuitas, mollicies, duricies, aſperitas, læuor;
mediæ inter has plurimæ. Verum quæſtionis huius
quanquam non proba nec ſeria, tamen phalerata & ve-
riſimilis videri ſolutio poſsit, ſi dicamus in reliquis etiã
ſenſibus plures contrarietates cerni, vt in voce non mo-
do acutum graue, ſed exile magnum, ſed aſperum & le-
ue, ſed durum & flexibile: ſed fuſcum & candidũ reperi-
ri: totidem eſſe & colorum diſcrimina. Sed vt ſum præ-
fatus, defenſio hæc non ſatisfacit. Primum magnitudo
atq; exilitas communia ſunt ſenſibus omnibus, & per
ſe etiam a ſingulis cognoſcuntur. Læuitas item & aſperi-
tas, aut translatæ de tactilibus ſunt, aut ad figuram refe-
runtur, ſi modo figuram vllam voci eſſe putandum eſt.
Quod certe putari poteſt propter aerẽ qui in voce eli-
denda percutitur. Figura vero inter ſenſilia communia
numeratur. Non idem poteſt dici de calore, de frigore,
de læuore, aſperitate, leuitate, grauitate, quippe quæ
omnia priuatim ſubiecta ſunt tactui, nec ſic vllum ex iis
quod pertinere ad reliquos ſenſus poſsit. Ergo ſtat ſcru
pulus, quodnam genus aut quæ natura ſub ſenſum hunc
cadat: etiam vtrum natura vna an plures; neque enim
promptum eſt aliquod nomen, quale in auditu ſonus, in
viſu color, in guſtu ſapor. Hoc igitur nobis quærendum
addubitandumq; eſt, vtrum vero ſenſorium tactus ſub-
106 tus carnem cutemq; ſit, an ipſa potius caro. Certe ex-
perimentum illud quod afferri ſolet, nihil huc facit, ꝙ
ſtatim atque contacta caro eſt, perſentiſcere videamur,
quando etiam ſi mẽbrana lana'ue aut linteolo tenuiſsi-
mo carnem inuoluas, nihiloſequius idem ſequitur, vt ſi-
mulatq; attigerit aliquis, ſentias calorem & frigus, & cæ-
teras eius generis qualitates: & tamen dubitari non po-
teſt membranam eſſe ſenſorium tactus, etiã ſi cum cor-
pore coaleſcat: quod de Hercule fabulis proditur in tu
nica, quam Deianira ei ſanguine Centauri tinctam in-
duerit, & quæ inhęſerit viſceribus. Nimirum nihil hoc
magis ſenſus viguerit, immo impedimẽtum potius mẽ-
branula obducta attulerit. Quamobrem caro non ſen- 107
ſorium, ſed protegmen ſiue operimentum videtur inie-
ctum & circundatum interioribus ſenſoriis tactus, quę
plura ſint, & ſingulis paribus contrariorum ſua reſpon-
deant. Nam quemadmodum ſi aer ita nos ambiret, vt
congenitus iunctus atq; applicitus vndiq; haberetur, vi-
deri poſſemus vno eodemq, inſtrumento ſentire ſonos,
colores, odores: eoq; vno ſenſu videre, audire, olfacere:
propterea ꝙ ſenſoria interſtingui & diſcerni non poſ-
ſent, ſed eodem corpore inſtrumentoq; ſimul & colo-
res cerni, & ſtrepitus exaudiri, & odores olfieri oporte-
ret. Nunc ꝙ inſtrumenta extrinſecus habentur, & aper-
tiſsimis diſcriminibus euariant ea, per quæ videntur ſeor-
ſus impelli, manifeſtius eſt q̃ vt cadere controuerſia poſ
ſit, plura & vniuerſa eſſe machinamenta, quæ illis ſenſi-
bus delegata mandataq; ſint. Ita in tactu, quia obſcurum
eſt, vnum caro an plura ſint inſtrumenta eius, dubitare
quidem contingit, vt dixi, ſed tamen nihil prohibet plu-
ra ſenſoria eius intelligi. Carnem vero tum vniuerſam 108
quæ in viſceribus contineatur, tum ea quæ extrinſecus
viſitetur operculi & velaminis loco ſenſoriis illis obdu-
ctam haberi. Nec enim aerem id eſſe, aut aquam opor-
tuit, quia corpus animantum, quod firmum eſſe & ſoli-
dum neceſſe eſt, quodq; ortus & occaſus particeps eſt,
ex illis elementis ſeorſum conciliari non poteſt. Itaque
relinquitur, vt mixtum eſſe e terra, & reliquis elementis
oporteat, quale caro eſſe debet, aut aliquid quod vice
carnis ad proportionem haberi natura ſtatuerit. Q io d
ſi quis animalia eſſe aerea vel ignea crederet, vtiq; in iis
difficile fuerit, tum quinque ſenſus, tum inſtrumenta,
quibus ſinguli vterentur, agnoſcere. Sed rationem hanc
quemadmodum ducatur attende. Si ſenſus omnis per
medium aliquod in actum prodibit, prodibit & tactus.
Inter tactile vero & tactum nihil eſſe mediũ præter cor-
pus poteſt. Corpus igitur hoc quo medio tactilia perci-
piuntur a tactu, videtur ab aqua & aere differre, quæ cæ-
teris ſenſibus media ſunt, ꝙ aer & aqua a tribus ſenſi-
bus ſunt abiuncta diremptaq;: corpus id quod præſer-
uit tactui, ab eo ſeparatum eſſe non poteſt, ſed cohærere 109
& congenitum eſſe & innexum oportet. At vero ratio
ea qua probare quiſpiam conaretur vno ſenſu tactum
includi, propterea ꝙ caro vna ſit, per quam tactilia om-
nia comprehendantur a tactu euertitur argumento lin-
guæ, quæ certa ſui parte, & tactilium & ſaporum perce-
ptionem habet. Nam ſi animal cætera quoq; carne paſ-
ſim & guſtaret & tangeret, neceſſe eſſet vnum ſenſus pu
tare guſtum & tactum: nunc duo ſunt, quia inſtrumẽto-
rum vſus non reciprocant. Quãuis enim ſenſorium gu-
ſtus intellectum tactilium habeat, non tamen commeat,
vt tactus quoque ius habeat in ſapores.

a Has contrarietates non eo modo intelligit Simplicius Plutarchum inſequens, quo Them. & Alexan. ut ſint ſenſilia communia. ſed ueluti quaſdam proprietates peculiariter ſonnum concomitantes, & alia etiam ſenſilia ſimili proportione.

Vtrum duo corpora ſolida de concurſu ſe inuicem tangant: & in quo differat, aut non differat guſtus & tactus a reliquis ſenſibus. cap. XXXVIII.

IN eo quoq; inſi: enit ambigi, ꝙ quũ omne corpus alti 110
tudinẽ habeat, atq; hęc e tribus vna dimẽſio ſit, quũq;

ea corpora

ea corpora inter quæ corpus alterũ iniacet, mutuo tan-
gere ſe non poſſint, ꝙ ea ſolum ſe inuicem tãgunt, quo-
rũ extrema & ora ſunt ſimul: ſuperque manifeſtum ſit
vdis corporibus ſemper humorem aliquem circũfun-
di & adhæreſcere, non uidetur fieri poſſe, ut duo ſolida
corpora de cõcurſu in aqua ſe tangant, alioquin aut re-
ſiccata erunt extrema, (quod quidem in humore nó po
teſt contingere) aut ſi aquam intercedere fatearis, hiare
aliquid inter margines oportebit, nec conſtabit attactus.
Quare neque hamus, cum hæſerit piſcis, neque piſcis piſcẽ
tangere poterit: neque intereſt, quàm exiguum pauxil-
113 lumq; ſit quod interponitur. Eadem quæſtio in iis cor-
poribus eſt, quæ ſe extra aquam tangere inuicem credun
tur, quum omnia ea interſitus aer diuellat. Sed hoc no-
bis obſcurius in humore eſt propterea ꝙ aer minorem
ſenſum inuehit, quàm aqua. Cęterum a quanquam uera
hęc uidentur, tamen præteritur aliquid quod minime cõ
niuendum, aut diſſimulandum Ariſtoteli fuit. Quum .n.
aquam aut aerem tangant, quæ in aqua, aut in aere ſint;
profecto hæc non alio medio pręterea aquam, aut aerẽ
tangent, ſed cum his protinus concurrent, nihil ut poſſit
magnum paruum'ue intercidere. Verum b hoc non id
114 erat, quod initio uolebamus. Illud ergo agitabatur, eſſet
ne caro tactilium rerum pars ſenſoria, quemadmodum
uiſilium pupilla, an uero inſtrumentum haberetur inte-
rius, caro autem inter inſtrumentum & tactilia interiace
ret ut media. Videtur enim maxime poſtulare ratio, ut
ſimile in tactu, atque in reliquis ſenſibus ſtatuatur. Pro-
inde abſurda res ſit tactum aut guſtũ ſenſilia nó per me
dium, ſed ipſo ſe tangere. Differre porrò a cæteris ſenſi
bus tactum & guſtum, (ſi modo differunt) ꝙ intermedia
remotiora aliis, iunctiora his duobus proprioraq; ſint:
Alios per amplius ſpatium, hos per breuius allici agita
riq;, eo ſit, ut intermedium in his latentius uideatur, nõ
modo quia paruum breueq; eſt, ſed etiam quia congeni
tum atq; coalitum. Neque mirum ſit, ꝙ animal ipſum
tangere dicitur, quum ipſum tamen non tangat res nec
tactus eius, ſed medium illud per quod tactus impellitur
iciturq;. Certe pluribus modis tactus accipitur: primũ
ad omnes magnitudines ſiue corporeæ ſiue incorporeæ
ſint, communiter pertinet quando & lineæ circulos tan
gere, & circuli circulos dicuntur. Dicuntur & ſenſilia
ſenſum tangere, quotiens ita imminẽt ſenſui, ut extrèma
ſint ſimul. In ipſo autem ſenſu tactus tunc demum dicũ-
tur ſenſilia ſenſum attingere, quum percipiuntur a tactu:
Quo ſit, ut in cæteris ſenſibus nihil intermedium poſſit
eſſe quum tangunt: in tactu uero quia tangere, ut dixi, in
eo non eſt coniungi, ſed percipere & ſentire, nihil prohi
beat quin aliquid intermedium ſit. Sanè intermedium
hoc incognobile imperſpectumq; nobis eſt, perinde ac
ſi in aqua tactus exiſteret, in qua tametſi madeſcentibus
nobis humor quoquo uerſus hæſiſſet, iſq; in omni con-
trectatione medius haberetur, haud facile tamẽ animad-
uerti nobis id poſſet: quod & nunc cõtingit, quum in ae-
re ambiente nos tangimus, quanquam id præ tenuitate
aeris perparum euidens eſt. Idem ſit, ſi per linteum aut
carbaſinam, quæ nos lateret, tactilia ſentiremus. Quam-
obrem quemadmodũ uidemur in aqua tangere, & tamẽ
quod interpoſitum, aut ignoramus, aut non aduertimus,
ita forte in primo tactu dicendum. Primum tactum ap-
pello ſenſoriũ, quod interius occultur, quodq; per me-
dium illud tangit, quod nobis incognitum inexplora-
tumq; eſt, uel eo magis quo propinquius & confinius
115 ſenſorio continetur. Ergo etiam medium aliquod pro-
bandum & afferendum in tactu eſt. Neque hoc guſtus
& tactus a reliquis ſenſibus diſcrepat, ſed eo potius
quòd quum in uiſu, auditu, olfactu, non id quod me-
dium eſt alteretur, ſed per id quod medium eſt, or-
gana ſentiendi, ſenſuſque alterentur. Nam alterari hoc
loco quemadmodum accipiamus, de ſuperioribus pa-
tet. In tactu & medium & ſenſus ſimul alterantur, patiun
turq;: frigeſcit enim & caleſcit caro, quemadmodumq;
clypeum qui percutit, ſimul & clypeum, & gerulũ per-
cutit, ita idem tactile carnem & tactum ſimul laceſſit. At
perſpicuum non alteratur, neq; enim albeſcit aut nigre-
ſcit: aer quoque incluſus & intextus in auribus, neque
acutus, neq; grauis a ſtrepitu redditur. Ergo inter ſe ſen- 116
ſus iſti non diſtant ea re, ꝙ medio alteri utamur, alteri nõ
utamur, ſed quod medium alio genere, uiſui, auditui, ol-
factui adminiſtret, alio guſtui & tactui obſeruiat. Vide-
tur qdem caro eo modo ad tactum & guſtum ſe habere,
c quo aqua & aer & uiſum & auditum. Atq; hoc i hunc
modum contemplare. Si rem candidam ſuperpoſueris
pupillæ, aut ſi aeri connexo & congenito auribus admo
ueris ſtrepitum, aut ſi meatibus narium odoramentum
indideris, nulla perceptio conſequetur: at ſi tactilia car-
ni adiunxeris, conſequetur. Ergo clarum eſt primum
ſenſorium contingibilium carnem eſſe non poſſe, quia
ſi eſſet, idem ſtatuere quod in cæteri ſenſibus oporteret.
Cæterum inſtrumentum intus abditur, caro pro inter-
medio eſt.

*a Videtur Themiſtius Ariſtotelem carpere hic, & ipſe ab Auer-
carpitur, cæteriſq;. b Videtur Themiſt. intelligere dubitationem
hanc, quòd ab Ariſtot. quaſi ex incidenti & extra propoſitum ſit
inducta. Verum Philoponus ait ob id Ariſt. eam adduxiſſe, ut terti
tio etiam ex ipſa oſtenderetur carnem potius rationem medij quam
ſenſorii obtinere: ſed Simplicius eo fine ut declararet, quã nã eſſet
differentia inter tactum & cæteros tres ſenſus, quãdocunque etiã
ſupponeretur inter tãgens & tactile intercedere corpus extrarium
medium, ut quando corpora ſolida in aqua ſe tangunt. c Non ato
tamen credendum eſt, ait Simplicius carnem ea propter omnino ſen
ſu carere, ſicuti caret aqua, neque enim hac ratione ſunt ſimilia: ſed
qua ratione & ipſa eſt id per quod ad primum ſenſiterium deue-
huntur ſpecies rerum tactilium.*

*Epilogus eorum quæ de tactu dicta ſunt hoc eſt, tactum
intermedio uti, item tactum multos ſenſus
eſſe. Cap. XXXIX.*

SEd uti Ariſtotelem hac quoq; parte ſequamur Imi
temurq;, qui locum hunc fere ambitioſiuſcule exe
cutus & complexus uidetur, recẽſebimus breui ſumma
quaſi decurſu per capita, quæ hactenus de uno hoc ſenſu
confecimus. Senſus omnes aliquo intermedio ad fun-
ctionem ſuam utuntur, ergo & tactus utetur. Nihil inter
tactum & tactilia medium niſi ſit præter carnem. Hæc
igitur uicem medii exhibet. Si per aquam, ſi per linteũ,
ſi per uen, ſi per membranulã tangeremus, media nos
lateret: nihil igitur mirum, ſi caro quoque, quæ media eſt
uidetur latere, præſertim tanto coniunctior reliquis ſenſi
bus. Si res ſenſilis inſtrumento impoſita fuerit, nihil ſen-
timus tactu, ſi carni impoſueris tactile protinus ſentias:
non eſt igitur inſtrumentum tactus caro grauitatem &
leuitatem non tangendo, ſed quadam interiore vi ſenti-
mus, ergo & cæteras contrarietates interioribus motibus
ſingulę ſingulis ſentiuntur: etiamſi per carnem intellectũ
illorum aſſequimur. Atque hoc ab Ariſtotele dictum
non eſt. Hactenus rationes illas & confectaria repetui-
mus, quibus probatur tactum intermedio uti: quemad-
modum uero tactus plures ſenſus ſit, ſequẽtes oſtendũt.
Senſus unus circa unum par contrariorum obit, tactus
circa plura uerſatur; ergo tactus non poteſt ſenſus unus
ĩtelligi. Vt enim uiſus auditusq; tametſi duo ſenſus ſunt,

per unum tamen & idem medium mouentur, ita nihil
obſtat, quin tactus poſsit in tot ſenſus fundi, quod con-
trarietates habentur, & tamen plures illi ſenſus medio
uno .i. carne ad ſentiendum utantur. Præterea in eadem
parte linguę ineſt guſtus & tactus, atque ita uno loculã-
mento plures uno continentur ſenſus: nihil igitur uetat,
quin idem poſsit uniuerſa in carne contingere, ut quanq́
ſingulis eius particulis omnia tactilia ſentiuntur, tamen
ſenſus percipiendis iis multiplices habeantur. Si quod
igitur animal ex aere formaretur, quamuis in eo uiſus ab
auditu non diſtaret, propterea ꝙ toto ſe & uidere & au-
diret, tamē ex argumento ſenſilium, quæ apertisſime diſ
ſiderent, negari non poſſet duos in eo ſenſus eſſe, quorũ
alter differentias colorum, alter ſonorum & uocum ua-
rietates exciperet. Pari pacto cum animal cornulentũ
ſit, quamuis unus eſſe tactus ſimplexq́; uideatur, propte-
rea quòd carne tota res contingibiles ſentiuntur, non
tamen re uera unus eſt, ſed quot paria contrariorum
& copulæ.

*Contra Alexandrum qui putauerit carnem eſſe ſenſo-
rium tactus.* Cap. XL.

IAm ſoluere ꝙ Alexander in carne ſolus uidit, nō im
pendio arduum eſt. Si caro, inquit, non ſit ſenſoriũ
tactus, quidnam afferri aliud poterit? quando neceſſe o-
mnino ſedem ſenſoriam tactui deſcriptam & certam ha-
beri, quemadmodum orbes ſinusq; uiſui adiunguntur,
auriculæ auditui prominent, lingua guſtui delegatur, na
res olfactui ſeruiunt? Sed meminerit Ariſtoteles ſenſo-
rium tactus cordi mandaſſe. Deinde alia uia occurrit. Si
communem, inquit, rationē uiciſsim ſenſus ineunt, quē-
admodum quæ media & internuntia reliquis ſenſibus
ſunt, ipſa nō ſentiunt, ita par ſit, ut caro non ſentiat, quæ
tactui pro medio eſſe ſtatuitur. Sed ad hoc audiat Ariſto
telem dicentem animal non carne, ſed ſimul cum carne
ſentire. Præterea nec ſimilitudo inter carnem & cætero
rum ſenſuum media, qua ille nos, urget, in fidem recipi
poteſt, ꝙ hæc innata coniunctaq́; habeantur, illa prorſus
externa ſeparataq́; ſint. Eſt & in eo nonnulla diuerſitas,
ꝙ eadem corporis pars a pluribus ſimul poteſt attingi,
eundem colorem tueri, eundem ſtrepitum audire, decē
ſimul, atque adeo innumerabiles poſſunt, ut in cuneis
theatrisq́;. Atque hæc in dubium reuocaſſe hactenus at-
que obiter diluiſſe non fuerit inutile.

*Senſum tactus maxime corpulentum uideri: item tactum
mediocritatem eſſe & quoddam alio modo, quàm
ſenſus cæteri.* Cap. XLI.

117 PLane tactus ſenſuum omnium maxime corpulen
tus eſt, nam & ſubiectæ huic ſenſui res naturã cor
poris maxime referunt, & differentię corporis ſunt, qua
corpus eſt, non qua animatum viuumq́;. Calor enim &
frigus, item humor & ſiccitas elementis primis peculia-
res & propriæ qualitates ſunt de quibus accurate in li-
bris de generatione & corruptione perſcripſimus. Sen-
ſorium porrò tactilium, & in quo primo tactus ineſt, ho
nore præſtito uocare tactorium poſſumus, ut auditoriũ,
uiſorium, olfactorium. Scire etiam illud debemus partē
eam, in qua prima tangendi conſtituta uis eſt, talem eſſe
potentia oportere, qualia ſunt quæ tangũtur. Erit igitur
tactus potentia calidus, potentia frigidus, & cætera ſimili
ratione. Quapropter iure dictum eſt ſenſorium hoc ual
118 de craſſum & corpulentum eſſe. Cæterum ſuperius de-
claratum in commune eſt, animalia quodãmodo & ge-
nere pati dum ſentiũt: dictum eſt etiam id quod patitur,
partim ſimile agenti eſſe, partim abſimile, ꝙ neceſſe eſt,
quum cœperit pati abſimile ſit, quũ deſierit, ſimile eua-
dat. Ex hoc ſequitur ſenſorium tactus non ſentire, quæ
æque calida, æque algida, æque læuia, æque aſpera inci-
dant. Nec illud interius modo, ſed ne medium quoque
ipſum quod eſſe diximus carnem, ſed ſolas redundantias
& defectus eſſe, quæ ſentiantur, quaſi ſenſus is mediocri-
tas extremorum ſit. Mediocritatem uero non eo modo
acceperim, quo uirtutes ſolemus mediocritates uitiorũ
vocare: nam uirtutes, ꝙ in meditullio uitiorum ſunt ſitę,
quodq́; ab iis pari utrinq; intercapedine circũſiſtuntur,
mediocritates appellantur, & ſunt Non hoc in tactu me-
diocritas eſt, ſed eo ꝙ id quod in medio eſt; ſeu quod me
dium eſt, utrunq; extremum potentia continet. Iam in 119
hoc quoque tactus a cæteris ſenſibus disſidet, ꝙ non eo-
dem iure medietas eſt, quo illi cenſentur. Nam & id in
quo primum facultas uiſibilis continentur, expers eſſe
omnis coloris debet, & id in quo uis audiendi, primum
ineſt, uacare omni ſtrepitu oportet. Ac tactus ab omni
qualitate abſolutus nunquam eſt: nam ſenſorium in quo
vis tangendi habetur, eſt corpus: nullum corpus eſt, cui
aliqua è tactilibus qualitas annexa & adiuncta non ſit.
Ita cōſtat alio modo tactum, alio cæteros ſenſus medio-
critates eſſe: ac illos quidem idcirco, ꝙ nihil omnino ea-
rum rerum quas recepturi ſint, contineãt, tactum ideo ꝙ
remiſſas & medias qualitates ſumit, non calorem aut fri
gus, ſed teporem: nec mollitiem aut duritiem, ſed quod
inter has ambigit. Porrò mediæ qualitates tanquam iu-
dices extremarum habentur. Proinde utram extremarũ
tactus accipiat, neceſſe eſt ad eam ex mediocritate ſe refē
rat, ab utraq; autem patitur, non quatenus ſimilis eſt, ſed
quatenus diſsimilis. Præterea quemadmodum ad uiſum 120
uiſilia & inuiſilia, & uniuerſum priuationes ad ſenſus,
ita ad tactum contingibilia & incontingibilia pertinent.
Planè incontingibile dici poteſt, non ſolum id quod tē-
nuem & imbecillem uim obtinet ad ciendum & laceſsē
dum tactum, ſed etiam id quod exceſſu infeſtius eſt &
corrumpit, ut quæ uehementer calent aut algent.

*Communis ſenſuum, hoc eſt, ſenſum recipere res ſenſiles
citra materiam, item ſenſum non proprie pati, item
exuperantia ſenſilium omnibus officere ſen-
ſibus.* Cap. XLII.

POſtquam de ſingulis ſenſibus generatim & breui- 121
ter executi ſumus (Eſt enim locus alius ad explica- *In libello de ſēſu & ſenſili.*
tionem ſenſuum uberiorem & exquiſitiorem nobis ſer
uatus) reliquum eſt ut in commune de omnibus diſſera-
tur. Senſus omnis formas & ſpecies haurit citra mate-
riam. Sicut enim cera ſine auro aut ære ſymbolum ex-
cipit, (excipit autem ſigillum & imaginem aurem, nō ta
men quatenus aurem) ita oculus colorem & aures ſonũ,
ſimiliter guſtus & olfactus ſua ſenſilia, quamuis hoc in
guſtu & odoratu incertius eſſe & incōſpectius uideatur.
Quum ergo ad ſenſus qualitates abiunctę materia & ſub
iecto perueniant, neceſſe eſt ſenſus a ſenſilibus pati dicã- 122
tur, atque hæc paſsio longe abeſt ab ea, quæ inanimis &
carentibus ſenſu corporibus propria eſt. Patiuntur qui-
dem ſenſus, (ut dixi) ſed ita ut forma rei percieat impel-
latq́; inſtrumentum, materia forinſecus ſedeat: at corpo-
ra quum franguntur, ceduntur, cremantur, non niſi in-
greſſu & acceſſu materiæ patiũtur. Cædit.n. nō acies ſo-
la aut mucro, ſed gladius .i. acies ipſa cũ ferro: item deu-
rit ignis, non forma ignis ſpecies ue. Quamobrem iſthęc
propria preſſaq́; paſsio eſt, quia in mutationem & con-
uerſionem aliquam decumbit immo uero quod ſic pati
tur, ſimul ac paſsio finem accipit, in materiam agentis
tranſit. uerbi gratia: Quod inceditur incendentis, quod
frangitur confringentis, quod cæditur incidentis. Senſus
non

non poſſunt materiæ ſenſilium effici: Non enim albet aut nigrat, aut opacatur uiſus, neque exacuitur aut graueſcit auditus, ſed quod diximus ſæpe, & ſæpe dicemus, ſpecies rerum & ratio concipitur. Quo fit ut paſſio hæc non in conuerſionem mutationem'ue, ſed in cognitionẽ & iudicium deſinat. Nulla.n. materia de forma ſibi accidente hæréteq; iudicium ferre poteſt, quia materia ſuopte ingenio inſipiens bruta irrationabiliſq; eſt ratio uero tum de aliis iudicat, tum ratione & forma rationem & formam apprehendit. Senſus autem ſpecies & ratio ea eſt, quæ ſedem in primo ſentiendi inſtrumento habet, (nam ſenſus nihil aliud eſt quàm facultas & forma primi ſenſorii) quamuisq; ſenſus & primum ſenſoriũ ſubiecto non diſtant, (quemadmodum nulla forma ſubiecto diſtat ab eo in quod ipſa recipitur) tamen diuerſa ſenſorio & ſenſui eſſentia eſt; nam ſenſorium magnitudo eſt atque corpus, ſenſus uero forma & ratio corporis.

123 Conſtat autem ex iis quæ haſtenus commemorata nobis ſunt, exuperantiam ſenſilis efficere, atque adeo pernitiẽ afferre ſenſorio: nã ſi uis maior ingruat q̃ ut ſuſtineri a ſenſu poſſit, neceſſarium eſt eius partis interitum ſequi, quia temperamentum & ratio ſoluitur diſſuiturq;. Nihil enim aliud temperamentum & ratio eſt, q̃ menſurata quędam & modificata medietas. Omne uero moderatum ab immoderato diſſoluitur, ut modulatio in fidibus atque cantu, ſi chordæ uoceſq; aut ualidius obgraueſcant, aut impenſius exuibriſſent, quàm intentionis & cõcentus ratio poſtulat, protinus diſſidere incipit, mox & conſpiratio tota confunditur. Atque hęc quemadmodũ eueniat, ex iis quæ diximus, probe arbitror liquere.

Plantas expertes ſenſus eſſe, & ratio quamobrem ſint expertes, licet ſint compotes animæ. Cap. XLIII.

124 SEd ne illud quoque ignorari exiſtimo, cur non ſentiant plantę, tametſi partem animæ ſortiãtur, & momenta tactilium qualitatum agnoſcant, caleſcunt, frigeſcunt, humeſcunt, ſicceſcunt. Planè non uideo qui dubitari in uno eo poſſit, an uideant, audiant, odorentur, an uero tangendo ſentiant ea quæ tangunt: fortaſſe hoc cõtrouerſiam nonnullam habuerit, eoq; apertiſſime ab iis quæ tangunt immutari uidentur & perpeti, an patiuntur quidem illæ, ſed non ita ut formam & rationem ſolam accipiant? Nec enim ea natura frutices ſunt, ut ſpecies qualitatum materia abiunctas, ideſt nuda & mera ſimulachra earum concipere poſſint, quandoquidem nulla pars plantę, nedum tota planta naturam obtinet qualitatibus temperatam, ut animalium carnes, & quod in aliquibus ad proportionem carnis eſt, ſed ſemper inæquabilem ſubſultantemq; ideſt in alterum extremum propenſam. Nam & animalium quæ ab hac mediocritate plus recidunt, deterius & exilius ſentiunt. Patiuntur ergo plantæ materia agentium ſubeunte, humeſcunt enim humore ſuccedente, frigeſcunt inſinuante ſe frigore. Materiam igitur oportet intra ea quæ nutriuntur inferri, non intra ea quæ ſentiunt, quatenus ſentiunt: ſed materia foris relinquitur, forma intro admittitur. Iam ſi ſenſum haberent ſata, temere eum fruſtraq; habuiſſent, quum nec ſalutaria & utilia perſequi poſſint, nec uitare contraria, quod tamen animalibus tributum eſt. At plantis negatum, quia immotæ loco & affixæ radicibus ſunt, natura porrò nihil incaſſum aut temere uiceq; fortuita ſuſcipit. Quòd ſi enim plantæ conuenientem ſuccum hauriunt è terra, id nõn agnitione aut iudicio aliquo faciunt, ſed natura, id quod uel in nutritione animalium cernitur. In iis enim natura ipſa eſt quæ alimentum bonum ſciſcit, & malum repellit, idq; nec uigilantibus nec ſentientibus iis quæ aleſcunt. Igitur neque inſtrumentum ſentiendi ullum plantis datum eſt, neque communis ille ſenſibus omnibus uitalis & penetrabilis ſpiritus.

Non ſentire omnia quæ recipiant ſenſile: item repetitur carnem non eſſe ſuum ſenſorium tactu. Cap. XLIIII.

ILlud etiam generaliter aliquis quærat, fieri poſſit, 125
ut quod natura non uidet, non audit, non olfacit, tamen a colore, ab odore, a ſono aliquid patiatur? at hoc
ita ſoluitur. Ab exaudibili qua exaudibile eſt, pati non 126
poteſt, quòd uim exaudiendi non habet. Nam lapides qui ſtrepitu maiore diſſiliunt, & frutices qui tonitribus euelluntur, non uidentur hoc pati a ſono qua exaudibilis eſt, ſed eo quòd in aere æditur: qui uehementius percuſſus ictusq;, quocunque illo impetu ingruit, cladem importat, ſternit & quatit. Nam ueſtes quotiens ſalſugine aut aſpergine alia ſitum aut aliud uitii contrahunt, nõ ſapori id tanquam guſtabilis facit, ſed tanquam ea qualitas quæ naturam corrumpendi putrefaciendiq; habeat. Quamuis uero afficiatur aer a ſtrepitu, afficiatur odoribus, non tamen audit, ſed conſtrepit: nec odora-
tur, ſed deolet. Eodem modo aquæ ſaporibus, & aliis 127
ſenſilibus confunduntur, nec tamen propterea ſentiunt. Quamuis autem corpora fluxa interminataq; maxime opportuna iniuriæ paſſionique ſint, non tamen plagas quas concipiunt etiam poſſunt ſentire, quia ſenſus paſſione hac non conſiſtit, ſed forma ſola (ut dixi) ſine materia percutit, eaq; aliquandiu etiam poſt impreſſionem & abiuncto ſenſili retinetur. Semper enim id quod proprie patitur, ut ſæpe commonuimus, materia agẽtis euadi, ideſt, in materiam agentis commigrat, quia quum caleſit, frigeſit, ſicceſit, humeſit, motus & paſſio hæc non in cognitionem, ſed in conuerſionem & immutationem finit. Atque hæc quoque ratio reuincit carnem inſtrumentum tactus eſſe non poſſe, quoniam qualitates cum materia recipit more quo ſolet in anima. Nemo enim eſt cui hæc ſæpe non incaluerit, humuerit, frixerit: itaque & hæc materia qualitatum efficitur, quod in cæteris inſtrumentis non contingit. Pupilla non albeſcit, aer qui in adiutorio eſt, nec acutus nec grauis redditur: ita caro ſenſorium eſſe tactus non poteſt, quum nec formam, nec rationem nudam excipiat, ſed materiam quoque induat gentis. Enimuero id quod iudicio cognitioneq; præditum eſt, ab ea re de qua iudicat, hoc genus pati non poteſt.

Finis Libri Secundi.

THEMISTII DE ANIMA
LIBER TERTIVS,
HERMOLAO BARBARO
INTERPRETE.

Omnes quinque ſenſus animalibus perfectis tribui, nec plures haberi. Cap. I.

128 SVNT Sanè ſenſus quia[a] plu
rimi habeãtur, & ſupra quos
nullum adeſſe alium ſui gene-
ris nouerimus numero quin-
que, uiſus, auditus, olfactus, gu-
ſtus, tactus: quod ex iis quę ſe-
quuntur, facile demonſtratur.
Tametſi enim ſupra quæſiui-
mus, eſſent ne plures poteſta-
tes & uires in tactu, propterea ꝙ plura eſſe ſubiecta uni
ei ſenſui uidebantur, non tamen ideo ualet, ut ſenſus ali-
quis prętermiſſus a nobis credatur. Nam quanquã plu-
ra ſunt quæ tangantur, & contrarietates itidem plures;
nulla tamen illarum eſt quę ambitum ſenſus huius effu-
giat. Nempe grauia & leuia, quamuis non protinus, nec
occurſu primo, nec eo modo tangantur quo calida, frigi
da, humida, non tamen ſe ſubducunt nec euadunt quin
percipiantur a tactu: ineſt enim quędam uis & facultas
in nobis diſcernendi librandiq; ponderis: eo nunc quæ-
rimus non utrum poteſtas ea inter tactorias collocanda
habendaq; ſit, ſed utrum qualitas aliqua corporũ habea-
tur, quæ a nobis comprehendi non poſſit. Et hercules
uidetur nulla. Omnium enim earum iudicium habemus
129 & ſenſum. Proinde ſi ſenſu aliquo deficeremur, neceſ-
ſario nobis & inſtrumentum deeſſet. Ac omne quidem
inſtrumentum ſentiendi corpus eſt. Corpus omne uno
aut pluribus elementis conſtat. ex inſtrumentis item a-
lia in nobis ſimplicia & ſui generis ſunt, alia ambigunt.
130 Pupilla ex humore, auditus ex aere, olfactus in ancipiti
ex alterutro: nam aquatilium odoratus ex aqua, cætero-
rum ex aere, nullum quod ex igni aut terra cõditum ſit.
Ex igne propterea, ꝙ omnibus inſtrumẽtis eſt additus,
quia ſingulis ſenſibus portio ſua caloris obtigit. Nec po
teſt animal parte ulla ſine calore naturali ſentire. Ex ter-
ra[b] ideo, ꝙ elementum id craſsiſsimum & ad cognitio-
nem ineptiſsimum uidebatur. Quam ob cauſam mem-
bra ea quæ terratiora ſunt, ut oſſa, ut ungues, ut pili, bru-
ta quoque & priuata ſenſu habentur. Sed tamen terra co
pioſior & dominantior in tactu, quàm in cæteris ſenſibus
eſt. Ergo (ut dixi) nullum nobis ſenſorium deficit, ex iis
quæ ſimplicibus conſtant. Sed ne id quod ex pluribus
conſtat deſideramus, quale caro eſt, aut quod pro carne
aliquibus ex proportione ineſt, ſi modo carnem ſenſo-
rium appellare fas eſt. Quare ſi nullum machinamentũ
inſtrumentorumq; abeſt, nulla quoq; ſentiendi uis abeſt,
quæ inſtrumento utatur. Præterea quum ſenſus a natu-
ra ita inſtituti comparatiq; ſint, ut interuentu medii cor-
poris effigies rerum & motus accipiant, neceſſe eſt me-
dium illud aut extraneum aut coniunctum intelligi. Pri-
mum habemus coniunctum, quo utuntur guſtus & ta-
ctus. Deinde & extranea, atque ea ſunt aer & aqua, quæ
cęteris ſenſibus ad inuectum ſenſilium famulantur ancil
lanturq;. Ac greſſilibus quidem ad percipiendos colo-
res & ſonos aer ſatis eſt, aquatilibus aqua, ſed utrunque
elementum & pro coloribus, & pro ſonis ſimul idoneũ
eſt. Item utrunque ſeorſum pro ſingulis, hoc eſt, aer &
aqua pro coloribus, & aer & aqua pro ſonis, nullum igi
tur intermedium eſt, quo carere animalia uideantur.
Quòd ſi præſto nobis omnia ſunt, & ea per quæ ſimula- 131
chra rerum uehuntur, & ea in quibus recipiuntur, nullus
ſenſus poteſt uel fingi, qui deeſſe animalibus uideatur,
nõ quidem omnibus, ſed perfectis, & quæ nec læſa laceſ
ſitaue habeantur, nec trunca. Nam ea quæ Zoophyta
appellantur. i. inter animalia & plantas ambigui & anci-
pitis generis, alia ex omnibus ſenſibus ſolo tactu uigent,
nonnulla adhibent guſtum, quædam etiam odorantur.
Quæcunq; uero ingredi poſſunt, abſolutaq; ſunt, quinq;
ſenſibus pollent. Nam talpæ quaquam uiſus[c] deeſt, ocu
lorum effigies ineſt, ſi quis membranam ſedi luminum
prætentam detrahat. Ac uidetur quidem natura in eo
quoque illi numerum ſenſuum explere ornareq; uoluiſ
ſe, etiamſi cute obducta oculos condidit opacauitq;, ꝙ
uſus uiuendi neceſſarius illi eſſe non poſſet. Quamobrẽ 132
ſi nihil eſt præter quatuor naturas, & quæ de iis concre-
ta ſunt, ut corpora ea quæ animam poſſident: ſi itẽ non
eſt affectio, nec qualitas corporum extra eas quæ in cõ-
ſpectum noſtrum cadunt, & quæ ſentiuntur a nobis, nul
lus proculdubio ſenſus eſt, qui deeſſe animalibus poſſit.
Cæterum uidetur natura compertum, ut facultates ani-
mæ imperfectiores ignobilioresq; perfectioribus & no
bilioribus ſemper accederent: quo fit ut homini, quia
in eo ratio & intelligentia eſt, omnes ſenſus adeſſe ne-
ceſſe ſit.

a Prima quidem Ariſt. intentio, ait Simplicius, in tertio libro, eſt agere de rationabili intellectiliq; anima: quæ ſcilicet in immortalitatibus reperitur. Nam & in hoc opere uniuerſo eam animam contemplatur, quæ in mortalibus eſt, ea forſitan de cauſa, ut hinc ad præſtantiorem per quandam comparationem tranſmitteret: a ſenſili tamen anima in hoc tertio exordium accipit, quia in ſecundo magna ex parte de ea anima egit, quæ animalibus ratione etiam carẽtibus communis eſt: Vt ergo tum eius doctrina continua eſſet, tum etiam ut ex earum inuicem collatione facilius earum diuerſitatem intueremur, ut conſideremus inſuper quonam pacto ad ſenſum uſque deuenerit quoddam rationis ueſtigium, ueluti eſt impartibilitas & ſeparabilitas quædam, necnon ſuimet comprehenſio: præterea etiam quia intellectus practicus ſenſibus etiam utitur.

b Et ſi, ait Simplicius, terra in nobis commixta dominetur, a uita attamen quæ in nobis, uiuificatur & leuatur ut ſtatim ſenſilem capiat actionem.

c Non tamen crediderim, ait Simplicius, talpam penitus carere ui ipſa uiſiua ac eius actu, ſed ea quæ conſpicua fit & ducens uiſus ergo particeps eſt, ſed ueluti per pelles quaſdam, ſicut quando nos pro clauſis etiam palpebris non nihil lucis percipimus. Neque enim fieri poteſt ut fruſtra ſub cute natura oculos ſit fabricata, ſed per eam cutem operantur quidem, uerum obſcure admodum propter earum imbecillitatem, ueluti ea etiam quæ noctu depaſcũtur.

Nullum ſenſum proprium eſſe, quo ſenſilia communia cognoſcantur: item illa per ſe, & non per accidens ſentiri. item quemadmodum ſenſus circa propria ſenſilia et communia, et quæ per accidens ſunt, fallatur. Cap. II.

AT uero neque illud dici poteſt, aliquem ſui gene 133
ris ſenſum ad ea ſenſibilia debuiſſe inſtitui, quæ

communiter ſentiri omnibus ſenſibus uideantur, eoq; euenire ut quum nullus huiuſmodi compareat, neceſſe ſit uideri aliquem ſenſum animali deeſſe. Prohinc fieri ut illa nunc quaſi per accidens ſentiantur, quia nullum peculiarem ſenſum natura ſtatuerit, quo motum, quietem, figuram, magnitudinem, numerũ ſentiremus. In plenum oportuiſſe facultatem aliquam comparari, cui ſenſilia hæc ut non communia, ſed ut propria & particularia ſubiicerentur. Viſu hæc per ſe ſentiri non poſſe, ſed tanquam appendices coloris magnitudinem, figuram, motum, quietem, numerũ ſentiri. Omnis enim ſenſus unum & multa cognoſcit, ergo ſi per accidens ſentiũtur, æquiſsimum fuiſſe adhiberi aliquem ſenſum, quo 134 principaliter ſentirentur. Verum ſoluitur: Fieri non poteſt ut ſenſilia communia per accidens ſentiantur: nã quę per accidens ſentiuntur, mouere non poſſunt, neq; ſenſum afficere, neque formam ſuam imprimere. Viſus uero quanquam non proprie afficitur, tamen quadã tenus afficitur a colore, & auditus a ſtrepitu, idq; potiſſimum tunc quum ſenſorium in actione atque opera eſt.

Duplex eſt forma eorũ quæ per accidens ſentiendi.

Non ſic ea quæ per accidens ſentiuntur, nam duplex forma eſt quo quid per accidens ſentitur. Prima ea, ut quũ iudicamus aſpectu dulce id eſſe quod cernimus: nam ſæpe accidit ut liquorem, quem flauo colore conſpicati ſumus, illico enunciemus mel eſſe, non expectato de guſtu iudicio. Hoc autem efficitur ratione hac, quum aliquando flauitiem & dulcedinem percepiſſemus ſeorſum, hãc uiſu, illam guſtu, atque ita notiones illæ ad communem ſenſum perlatæ fuiſſent, in quo quanquam unus eſt, omnes tamen notitiæ ſenſuum reponuntur aſſinunturq;, ſolet contingere, atque adeo interim error intercidit, ut ſenſus is paſsim idem eſſe in omnibus iudicet, quod in uno cõperiſſet. i. ut ſemper quæ flaua conſpexerit, continue dulcia eſſe pronunciet, in quo iam tanta fiducia decernẽdi ac temeritas eſt, q̃ ſi utriuſq; ſenſus fide ac periculo niteretur. Altera forma, qua res per accidens ſentiũtur, hęc eſt: Si Cleonis filium accedẽtem intuear, nec ſolum hoc affirmem, candidum eſſe hominem qui accedat, ſed etiã filium Cleonis: ſane Cleonis filius non tanquam Cleonis filius ſentietur a me, ſed tanquam candidum, cui filium eſſe Cleonis contingerit. Quo fit ut uiſus iudicium ſuum in colore non ſiſtat, qui tamen ſolus ad ſenſum illum pertinet, ſed fines ſuos tranſgreditur, & procedit ultra, inuadens in quæ ius non habet, & occupans quę notioni ſuæ ſubiecta non ſint, immo quæ neque alterius ſenſus. Quanquam hoc non tam committit uiſus, q̃ illa interior uis, quæ una communiſq; eſt, ad quam ſe omnes referunt ſenſus. Atque hi duo modi ſunt, quibus res per accidens cadunt in ſenſum, quibus tamen filius Cleonis & dulcedo quum ſentiuntur, neq; mouere neq; afficere viſum dicuntur, tametſi uiſus & Cleonis filium iudicet argumẽto candoris, & dulcedinem coniectet explorata flauitie. Non ſic cõia ſentiuntur: quum enim magnitudinem oculus ſentit, ſtatim ſimilitudo magnitudinis in oculo ſculpitur. Eodem modo & motus, & figuræ, & unitatis. Qui ergo fieri poteſt, ut quę huiuſmodi ſunt ut ſimulachrum ſuum expromant & relinquant in ſenſu, non aliter quàm colores, q̃ ſoni aſſolent, ſentiri tamen per accidens uideantur? Reſtat igitur ut ſerio concludamus naturam egregie & perſpicaciter vidiſſe, nec coargui poſſe, quæ nulli ſenſui priuatim contractionem communiũ ſenſibilium mãdarit. Quum vero de alienis ſenſibus mutuo iudicium ſenſibus ferunt, per accidens iudicare dicũtur: idq; contingit ꝙ omnes ad unum deſinunt, terminãturq; ſenſum communem. Ergo quum eundem ſuccũ, oculus flauum, guſtus amarum enunciet, & uterq; iudicium ſuum ad cõmunem ſenſum referat: ſi alio tempore uiſus ad eundem ſenſum notionem flaui coloris attulerit, protinus colori amaritudo ſciſcetur, nec argumentum guſtus corrogabitur. Tunc uero & falli ſæpenumero uſu venit, non quidem uiſum, ſed communem ſenſum, quo guſtus & uiſus iudicia conferuntur. Eſt enim ſenſus communis qui committit, ut duorum ſenſuum officia confundantur: ipſe culpam habet temeritatis huius, ut qui dicere ſolus poſsit in felle amaritudinẽ & flauitiem ineſſe, duoq; ea uno in corpore cõtineri credere: atque hæc cauſa una quamobrem fallatur. Decipit & alio teoore, quum de colore ſolo temere aſſeuerat Cleonis filium eſſe, qui è longinquo accedere videatur. Nec enim ex vna coloris nota dignoſci Cleonis filius poteſt, ſed pluribus aliis indiciis veſtigiiſq;, quibus percipiendis vnus ſenſus ſupereſſe non poteſt. Forteq; uis aliqua præſtantiora adhibenda intendendaq; eſt, quæ animalibus brutis adiuncta non ſit. Hallucinabitur & circa communia ſi uni ſenſui tantum inſtiterit, innixusq; fuerit, ut ſi uni uiſui ſe de figura concredat, quum figura uiſui & tactui ſit communis.

Non poſſe unum tantũ ſenſum eſſe ſenſilium omnium. Cap. III.

EX iis clare dilucet plures q̃ quinque ſenſus eſſe non 135 poſſe. ſed quæret quiſpiam contra: Cur a non unus modo ſenſus eſſe poſsit, quo & colores & ſtrepitus & ſapores, & cætera quoq; ſenſilia comprehendantur? An ſi vno ſenſu omnia comprehenderentur, internoſci non poſſent? nunc vero quum illa pluribus ſenſibus capiantur, manifeſte ſcitur vni ea ſenſui conuenire non poſſe? Atq; cauſa vel ſola poteſt ſufficere, ꝙ quum communium difficile ſit iudicium, multa indicia conſpirent & conſentiant neceſſe eſt. Sed & confeſſum id probatumq; ex antelatis videtur. Si enim ſenſus vnus eſſet, vnum eſſe inſtrumentum & ſenſorium oporteret: hoc fieri prorſus nullo pacto poteſt: nam inſtrumentum tale potentia eſt, quale quod allicit ſenſum. Hoc autem non promiſcuum aut indiſcriminatum habetur, ſed conſtitutum ac certum. uerbi gratia: Decolor potentia color eſt; & inſonum potentia ſonus. Neq; enim quodq; & utcũque temeritas tulit, agere in quicq; poteſt, neq; ex aduerſum quicque a quoq; perpetitur: quæ omnia nobis alio loco expoſita comprobataq; ſunt.

a Simplicius inſequens Plutarchum ait Ariſtotelem non ſimpliciter hoc in loco quærere, cur nõ unum tantum ſenſum habeamus, quo omnia ſenſibilia comprehendimus, ſed plures: huius enim rei aliæ ſunt cauſæ, ſcilicet differens genus rerum ſenſilium, atq; parabilis aptitudo generabilis corporis ad differentes ſenſus. Sed ait quærere hoc de communibus tantum ſenſilibus, cur non unico tantum, ſed pluribus ſenſibus poſſint comprehendi: quos etiam Ariſto. imitatur.

Quæſtio an eodem ſenſu quo ſentimus, percipiamus nos ſentire. Cap. IIII.

QVum vero ſentiamus nos ſentire, (verbi gratia, 136 ſentimus nos videre) ſolet quæſtio eſſe, utrum viſu, an alio ſenſu potius iudicemus hoc. i. vtrũ viſus functionem ſuam, an alius ſenſus intelligat. Nam ſi alius & non uiſus dicatur, duos haberi ſenſus oportebit eiuſdem ſubiecti, videlicet coloris, tum viſum quo principaliter colorem tuemur, tum illum alium quo nos tueri & videre perpendimus. Neque enim iudicium ferre de viſu ſenſus vllus poteſt, niſi qui cognoſcat id quod videtur & cernitur. Item ſi præter viſum opus eſt alio ſenſu, qui de actione viſus enunciet, cur non ſit opus iterum alio, qui de ſecunda actione enunciationeq; iudicet,

atq; ita deinceps alio, quo ad dum inquiſitio in infinitum
extracta cogat quieſcere? Quòd ſi quis ratione noſtra eui
ctus, fateatur ſecundum ſenſum de actione uiſus & de
ſua probe iudicaturũ, cur non iam inde ab initio hoc idẽ
dici de uiſu poſſit, præſertim tanto faciliore ac breuiore
137 circuitu? iudicabitur igitur viſus de actione ſua. Sed illud
uidetur hoc loco dubium facere: Si viſus functionem
ſuam percipit, (nihil autem percipit viſus, niſi colorem,
quia proprium ſenſile viſus eſt color) neceſſe eſt ut fun-
ctio viſus & actio colorata eſſe dicatur. An ſoluitur ſic-
pote? Liquido[a] conſtat ſenſum nec vno modo neque
ſimpliciter ſentire. Nam tum quoque quum nihil cerni-
mus, iudicamus aliquid viſu: neque enim lucem ſemper,
ſed etiam tenebras aſpectu percipimus, non tamen ſimi
li ratione. Quo igitur ſenſu ſentimus nos nihil uidere,
138 eodem quoq; ſentimus nos uidere: atque ille iam uiſus
eſt. Cæterum id quod paulo antea inducebatur, haud te-
mere dictum uidetur, viſum ſcilicet quodammodo colo
ratum eſſe, quum inſtrumenta recipiat colorem, quanq;
citra materiam. Qua ratione illud itidem euenit, vt quã-
quam abeunte aut abiuncta re ſenſili, ſentire tamen ani-
malia ſubortis ſenſibus ac ſuccedentibus viſis neceſſe ſit.
Rationes enim & formæ ſenſilium, quas ſibi ſenſus tan
quam copias aliquas comparauit, obtinentur aliquan-
diu in nobis, & digredientibus quoq; rebus externis mo
ram in ſenſibus trahunt. Illud vero nulla ratione proba
ri conuenit, quum conſtet flauum nos colorem obtutu
cognoſcere, tamẽ hoc ipſumq; videamus alio poſſe quã
hoc obtutu cognoſci. Quamobrem aſſerendum eſt u-
trunq; eodẽ uiſu perpendi, ſed diſpari genere. Nã flaui-
tiẽ ſentire dicimur, eo quo a flauitie ferimur patimurq;
Sentire nos ſentimus, eo quòd dictum illum & paſſio-
nem percipimus.

a Ex his liquido patet tam ſecundum Them. quàm græcos alios auctores, non modo communẽ ſenſum cognoſcere quod ſenſus quin que exteriores ſentiant, eorumq; operationem, uerumetiam ipſemet ſenſus exteriores: hocq; ait Simplicius proprium eſſe humani ſen ſus, ſentire ſcilicet quod ſentiant. eſt enim rationis opus in ſeipſum reflecti. & inde oſtenditur in ſenſus uſque non nihil rationis deſcẽ diſſe. Ait præterea idem Simpl. utriuſque uirtutis eſſe cognoſcere ſeipſam communis, ſcilicet ſenſus & proprij: attamen euidentius in cõmuni reperiri, utpote quæ purior magiſq; ſeparata uideatur.

Idem eſſe ſubiecto ſenſum in actu, & genus ſenſile: item utriuſque actum in ſenſu haberi, item ſenſilia eſſe etiam cum non ſentiuntur actu. Cap. V.

139 ACtus ſenſilis rei & ſenſus ipſius quanquam idem
vnusq; eſt, diuerſa tamen in vtroq; ratio eſſentiæ
habetur. exempli gratia: Idem eſt actu ſenſile &
auditus, & actu viſile & viſus, quia fieri non poteſt ut ſit
aliquid exaudibile actu aut viſile ſine auditu atque viſu:
ſed quod ſenſile potentia eſt, hoc abiungi etiam ſubiecto
poteſt a ſenſu, quum fieri ſæpiſſime videamus, ut audi-
tum qui habet, non tamen exaudiat, & quod exaudiri po
teſt, non tamen exaudiatur. At quum is qui poteſt audi-
re, iam audit, & id quod poteſt audiri iam auditur, tũc ſi-
mul & ſenſus & ſenſile actu ſunt. Vtrunque uero in ſen
ſu poſitum eſſe debet, propterea quòd ſemper facientis mo
uentisq; actus in patiente recipitur, quod nos in libris na
turalis auſcultationis planiſſimo & vberrimo aſtructu
docuimus. Quare & actu rei ſenſilis in ſentiente ſit o-
portet. Hinc quoq; illud ſumi poteſt, non omne quod
mouet, moueri ſubinde oportere: quòd quũ ſenſum moue-
re ſenſilia videantur, ipſa tamen quieta & immota ſpe-
ctẽtur. quod maxime in uiſu deprehẽdere eſt, mouet. n.
oculum color immotus ipſe atque hærens. Sed & tactũ
afficit frigus alterata carne, vel inſtrumento eo quod in
terius & occultius quàm caro eſt: frigus ipſum non afficitur
contra, neque alteratur, tunc quum alterat ſeorſum. Sanè 140
eſt vbi vtriuſq; actiones. i. ſenſus & ſenſilis rei diuerſis
nominibus appellentur: nam corporis ſonantis actum
dicere ſonitum poſſumus, auditus recipientis auditionẽ.
Eſt etiam ubi alterius actio innominata ſit: nam actio ui-
ſus contuitio dicitur, actio coloris vacat quo dicatur. Itẽ
actio guſtus poteſt vocari guſtatio, actio saporis quomo
do vocetur non habet. Non recte igitur creditum vete- 141
ribus eſt, qui de natura ſunt locuti, colorem ſine uiſu, &
ſaporem ſine guſtu haberi non poſſe. Quamuis enim a-
ctu viſilia a contuitione ſeparare non ſit, tamen ea quæ ſola
potentia continentur, etiã ſi non actu cernantur, poſſunt
in rerum natura conſiſtere. Quum ergo bifariam dica-
tur viſile, iuſta obiurgatione inceſſendi ſunt illi, qui ſigna
tum eius unum & ſimplicem eſſe arbitrantur.

Senſus omnes eſſe rationes quaſdam proportio- neſq;. Cap. VI.

QVòd ſi audibile actu, & auditus actu idem ſunt, 142
haud peſſime dicũt, qui ſenſus rationes eſſe quaſ-
dam, atq; proportiones affirmant. quod qui-
dem & probari in hunc modum poteſt. Plura ſunt ex
ſenſilibus concreta & mixta, quàm pura & ſimplicia,
ut in ſonis conſonantiæ, in ſaporibus condimenta ſcita-
mentaq;, in coloribus commiſſuræ eorum & tranſitus.
Quare & muſica, & pictoria, & pigmentaria, & pulmen
taria ſiue ſtructoria, omnes opera ſua permixtione &
confuſione extremorum abſoluunt, permixtio autem
& confuſio collatione proportioneq; retinentur. Simul
igitur proportiones hæ actu ſenſiles ſiunt, atque ita
eædem ſenſibus a quibus ſentiuntur, euadunt, neceſſa-
rio ſequitur ſenſus proportiones eſſe, propterea quòd
cum proportionibus iidem redduntur. Iam extremi ſo
ni & ſapores incompoſiti meriq;, ſiue exceſſu ſiue de-
fectu damnentur, aut ſenſum omnino non laceſſunt,
aut oblæſionem & perniciem afferunt, quia neque pro-
portione, neque temperamento, neque concordia con-
tinentur.

De ſenſu communi quemadmodum unus ſit, tum in ſe, tum per reſpectum ad tempus, in quo multa co gnoſcit atque diſcriminat. Cap. VII.

QVum autem ſæpe dixerim ſenſum in ſuo quęq; 143
ſenſorio collocatum eſſe & itidem eum de inci-
dẽtibus & incidentium differentiis iudicare, hoc
ego & latius petendum, & ſubtilius exquirendum pu-
to. Sentimus hoc non modo album a nigro luteum ab
aquilo, ſed etiam album a dulci diſtare: quæro diſcerni-
culum & differentiam hanc, qua diſtat album a dulci, quæ
facultas alia percipiat? Non uiſus, quia uiſus, dulce non
ſentit: non guſtus, quia guſtus albũ nõ cognoſcit. Planè u- 144
ro neceſſe eſt ſenſum eſſe aliquẽ, qui hoc dilucidet, pro pte
rea quòd ſenſilium differentias ſentiri perpendiq; non alia
ui, quàm ſenſibili conuenit. Non eſt igitur mirum ſi uiſum
nobis eſt ſedem tactus in carne contueri non poſſe, ſed
carnem [a] pro medio potius, quam pro inſtrumento ani
malibus datam: aut ſi cui inſtrumẽtum eſſe id placet, nõ
tamen primum ſummumq;, in quo tactoria uis conſi-
ſtat. Nec ſolum de carne hoc uerum, ſed de pupilla quo
que, & de meatibus aurium & narium cauernis ſtatuen-
dum, ut in proceſſu docebimus. Ad quod quidem mon
ſtrandum pauca ex ſuperioribus repetamus. Quemad-
modum una poteſtas eſt, quæ iudicat album a nigro dif
ferre, ita & unam eſſe neceſſe eſt, quæ dulce ab albo di-
ſtinguat,

ſtinguat. Nam ſi diuerſæ vires ſunt, quarum altera hoc, altera illud poſsit, vtiq; nullum diſcrimen inter ſenſilia ea conſtituere poterunt. Alioquin ſi ego hoc, tu illud clam me & ſeorſum perceperis, poſſet contingere ut ab utroq; noſtrum diuerſa eſſe inter ſe atque e uariantia noſcerẽtur. Quod omnino impoſsibile eſt, ſed unam uim, aut vnum hominem eſſe neceſſe eſt, qui utrunq; cognoſcat, ſi de utroq; decernere debeat, & differentiam inter album & dulce complecti. Ergo quemadmodum quis de duabus rebus enunciat, ita & duas illas res neceſſe eſt ſentiat & cognoſcat. Porrò uis ea, quæ de rebus diſcrepantibus arbitratur, non ſolum in ſe una ſimplexq́; eſt, ſed etiam per comparationem & collationem ad tempus. Nam quum quis mel flauum & dulce, niuem candidam & algioſam ſentit, eodem tempore utrunque ſentit: & quãdo alterum diſsidere & diuerſum eſſe decernit, ſimul quoq; idem in altero ſtatuit. Dixi quando decernit, quod quidem uerbũ per accidens accipi poteſt, quia poſſum dicere Platonem philoſophum ad Dionyſiũ tyrannum in Siciliam traieciſſe adnauigaſſeq́; : ſed quanquam nunc dico illum adnauigaſſe, non tamen dico illũ adnauigaſſe nunc. Facultas uero & poteſtas illa, quæ de albi & frigidi differentia iudicat, nõ modo nunc iudicat, ſed etiam iter nunc eſſe, & nunc differre illa diſtareq́; iudicat. Simul ergo de utroque conſtituit, ita efficitur, ut non ſolum vna ſit uirtus eo ꝙ de ambobus iudicium ferat, ſed etiam ſit una, ꝙ de ambobus eodem momento pronunciet. Eſt igitur ſenſualis aliqua vis, in quam functiones diuerſiſsimæ omnium ſenſuum terminantur.

**. De carne, ait Simplicius, ſermonem habet hic Ariſto. non tanquam de inſtrumento tactus, ſed carnem dixiſſe uidetur pro quocunque corpore corpus enim nequaquam poteſt eadem ſui parte differentia contrariaq́; ſenſilia ſuſcipere. Vltimum aũt ſenſiteriũ, non inſtrumentum appellat, ſed animam ipſam ſenſitiuam, inquam tandem ſenſibile terminatur: quæ etiam iudex eſt.*

Quemadmodum ſenſus communis contraria cognoſcat, & quemadmodum ſit ſimilis centro. Item communem merito principem ſenſuũ uocari, ut cui ſenſus cæteri ancillentur. Cap. VIII.

146 VErum dubitauerit aliquis, ſi ſtatuendum ita eſt, ut diximus, conſequens uideri, ut illud quoq; ſtatuatur vnam eandemq́; indiuiſam & ſimplicem facultatem pluribus motibus, & quidem eodem puncto: & quod grauius eſt, etiam contrariis & aduerſantibus moueri. Non modo enim pupilla & lingua flauitiẽ ſeorſum hæc illa dulcedinem ad ſenſum communem adducunt, ſed etiam ſola pupilla candorem ſimul & nigritiam eodem apportat. Quod genus accidit, quoties oculos in pagina ſcriptas conicimus, in quibus ſimul album & nigrum contueri eſt. Hæc uero non ſolum diuerſa ſunt, ſed præter hoc etiam pugnant & diſsident: qui fiet itaque, ut cõtrariis motibus exerceri una vis poſsit? Sanè in ſenſibus & ſenſilibus, quæ tantum diuerſa eſſent, non etiam contraria, quia nec actus ab iis profecti cõtrarii haberentur, ut dulcedo & flauities, conniuere id facilius poſſemus: in uno autem ſenſu & inſtrumento id defendere abſurdius videtur, quàm ut præter eundem ſilentio ſit, quandoquidem contraria percipere & ſentire ſimul oporteat. Sed ecquid idoneum nobis ſuffugium illud eſt? quo multas in philoſophia difficultates & nodos exoluimus, poteſtatem uidelicet eam quæ communis ſenſus appellitetur, & quo actiones particularium ſenſuum referantur, unam quidem numero dicere, ſed quæ ratione & conſideratione in plura ſe fundat. partim igitur diuiſa eſt, quoniam eſſentia & ratione diſtrahitur: partim indiuiſa, quoniam loco & numero una eſt. Qua diſtinctione recepta protinus appareat, quemadmodum vna quum ſit, tamẽ plura & contraria ſentiat. Sed nonne flagitioſa ſolutio eſt? Nam ſi quis eandem rem potentia diuiſilem & indiuiſilem diceret, nihil impendio admirabile diceret, quũ negari non poſsit idem ſimul eſſe potentia feruidum, gelidum, candidum, nigrum. At probare quicq̃ ſimul eſſe 147
actu contraria, hoc ego non ſolum admirabile, ſed etiam impoſsibile duxerim. Prohinc neceſſe eſt differentes actus, aut tempore diuerſo, aut a diuerſis agentibus concipi. Quapropter ſi ſenſus intellectusq́; ſenſibilium & intelligibilium forma recipiunt, fieri nullo modo poteſt, vt repugnantes & cõtrarias ſimul recipiant. Quãobrem rectius illud ac uerius fuerit ſenſibilem uim notæ ac pũcto perſimilem dicere immo uero circuli centro, quæ lineæ omnes a curuamine profectæ directæq́; terminantur procumbuntq́;. Punctus ▲ ille ſimul eſt unus & plures: unus, quia circuli cardo unus eſt: plures, quia pluriũ & differentium linearum pro termino & collimitio capitur. Ex hac cauſa ſimul & ſecabilis & inſecabilis dicitur. Eandem naturam obtinet facultas hæc, quam & primam ſenſualem, & principem ſenſum uocare oportet, propterea ꝙ quanquam una multis tamen ſenſoriis confinium eſt. Quatenus itaq; una indiuiſibiliſq́; eſt, de diuerſis ſimul & uno iudicio iudicat. Quatenus uero plurium & ſeparatarum rerũ terminis fungitur, fit una ſcindatur, & dehiſcat in plures, & de diuerſis negotiis diuerſa iudicia proferat. Ita nihil obſtet multa & abiuncta eſſe, quæ ſentiantur, & tamen vnam vim haberi quæ ſentiant, quippe quæ ſimul una ſit, & multæ. Præterea id quod ſæpe cõmonuimus, ipſa non albet ſimul & nigrat, neq; friget ſimul & calet, (nam hoc perabſurdum eſſet) ſed quũ ſenſus ſuis quinq; officiis perfuncti, ea quæ cognouerunt intus annunciant, ipſa expers corporis, & tãquam pro tribunali ſedẽs, & ſpiritu illo curruli inuecta vnde omnia inſtrumenta portionem ſuam carpunt hauriuntq́;, quantum ad explendum uitæ uſum & obeundum munus ſit ſatis. Et quo, ut dixi, quinq; interpretes ſiue exploratores & nuntii ſenſus, tanquam apparitores & miniſtri procedunt, illa inquã uirtus, eo ſuggeſtu poſita non patitur ipſas cõtrarias qualitates, ſed ante ſe poſitas & ad pedes genuaq́; aduolutas iacenteſq́; contemplatur. ita demum iudicium ſuum promit, & dulce ab amaro incernitur, & album a dulci diſcriminat. Et quemadmodum unus pluribus uellicãtibus, litigantibusq; poteſt ſimul ius dicere: ita nõ ſit a nulla ratione inuentum, ſenſum aliquem in nobis promiſcuum cõtineri qui cõtrariis ſenſibus ſimul operam det. Illud eſſet abſurdum putare ſenſum eum ſimul pati contraria. Ex iis quæ dicta iam ſunt, conſtare arbitror, neque viſum in pupilla primum eſſe, neque auditum in auribus, neque guſtũ in lingua, ſed ſenſus omni in prima illa ſentiendi ui ſedẽ habere. Quod ſi quũq; diximus, quinq; nobis eſſe ſenſus oẽs, ex eo accipi volumus, quinq; inſtrumẽta haberi, & quinq; canaliculos ſenſibus ſpiritus, quos tanq̃ a fonte uno per inſtrũa illa riuatos quinq; ſenſibus natura diſtribuit. Senſum uero ꝓprie illum primũ intelligimus, qui inſtrumẽtis his ceu famulitio vtitur. Iã ea q̃ extrinſecus deferuntur quinq; ſenſibus, tanq̃ diuerſoriis, & domiciliis recipi æquum fuit at regis ac principis ſedem unam cõſtitui oportet. Quẽadmodũ enim q̃uis multi magiſtratibus libelliones pragmatici exceptores aſsideant, unus tñ eſt, qui ius habeat ſententiæ ferendæ: ita & hic tametſi multa inſtrumẽta machinamẽtaq́; ſint, in quæ rerũ ſimulachra receptentur, una tamen uis arbitra eſt, quæ de oĩbus ſciſcat, pronũciet, iudicet. Hæc illa uis eſt qua nos uiſu uidere, & auditu audire ſentimus. Eadẽ enim potẽtia

quorum uero incerta & ambigua ratio eſt, & perinde indicium anceps, quaſi ſuſpendunt aſſenſus & ſuſtinent. Imaginari quidem in noſtra poteſtate eſt; non modo quæ poſſunt eſſe, ſed etiam quæ non poſſunt: ut tricipites & tergeminos homines, qualem fuiſſe Gerionem confictum fabulis eſt: ut alatos, qualem Zetum & Calain filios Boreæ: ut Hippocentauros, ut Carybdim & Scyllam. Quemadmodum enim pictoribus licet, quacunq; forma animal in tabula ponere, ita & animæ comminiſci formareq;. Ad hæc cum formidalem & atrocem aliquam cladem impendere nobis opinamur, ſtatim cõtrahimus & demittimus animũ, toto corpore perhorreſcimus, contremiſcimus, impaleſcimus: contra quum uoluntatem aliquam inſignem aut compendium magnum ad nos ſpectare, inſtareq; credimus, fidentes, hilares, geſtibundeq; reddimur. At cum affingimus cum imaginatione ſola hæc, (ut quum proponimus terremotus horendos, truces ferarum immitium aſpectus) nulla nec affectio, nec conſternatio ſequitur: & quemadmodum picturæ non deterrent, ita nec viſa, nec figmenta illa, quæ ipſi arbitratu noſtro confundimus & miſcemus. Ex iis liquet imaginationem ab eſtimatione & apprenſione diſtingui.

a Non ita eſt audiendum, quod hic Ariſto. Themiſtiusq; dicunt, ait Simplicius, quod ſcilicet imaginari in noſtra ſit facultate ut credamus quod imaginatio quælibet in noſtro ſit arbitrio: nam imaginationes multæ nobis etiam inuitis fiunt: ſed ideo in noſtra eſſe facultate dicitur, quia quædam ſunt quæ quotieſcunque libitum fuerit, imaginari poſſumus.

Imaginationem eſſe uirtutem diuerſam a ſenſu.
Cap. XI.

154 QVum uero multa intelligantur a nobis, de quibus nihil opinamur, & quibus nec aſsiſtimus, neque obſiſtimus, conſequens eſſe arbitror docere, quinam intellectio ab imaginatione viſioneq; differat. Non enim propterea quòd ſine uiſis & imaginibus intelligi nihil poteſt, putandum eſt eandem uim eſſe, quæ intelligat, & uiſa concipiat. Vt uero locus hic tractatus eſſe accuratisſime videatur, initio paulo altius petito, ꝓ more noſtro de imaginatione diſſeremus. Relinquantur ſignificatus illi imaginatioois, qui per trãſlationem modo de ſenſibus, modo etiam de mente & intellectu afferri ſolet, de ſola ea imaginatione loquamur, cuius in ſimulachrum ſpectrumq;, tanquam rei ſenſæ figura quædam effigies formatur & creatur in anima.
Quòd ſi ita eſt, imaginandi uis facultas vna, aut habitus ex illis unus uidetur, quo ueri ſumus aut falſi: nam quatuor ſunt habitus, quibus veri eſſe falſi'ue poſſumus, ſenſus, opinio, ſciẽtia, intellectus. Intellectum hoc loco accipimus ſtrictisſime, & proprie pro eo qui nunquam fal
155 ſa reperitur. Primum igitur oſtendo ſenſum non eſſe imaginationem. In ſomnis imaginamur, in ſomnis non ſentimus, neque actu, oeque potentia. Non potentia, quia inſomnium eſt commotio ſenſorum, quæ impreſſa & derelicta intus ſunt. Nec actu multo magis, quòd fieri non poſsit ut ſopiatur animal uigilante & lucubrãte ſenſu. Præterea cæci imaginantur & confingunt colores, quos tamen neque actu, neque potentia ſentiunt.
Deinde ſenſum omnibus animalibus, natura vulgo conceſsit vim imaginandi nooconceſsit, ſed dedit fortaſſe formicis & apibus, eoq; amplius equis & canibus, negauit vermibus. Item ſenſus propriorum generum uerus magna ex parte eſt, imaginatio ferè omnis mendax & falſa: eaq; tunc potisſimum frequens multaque accidit, quum quieſcunt & feriantur ſenſus: quod quidem apertisſimum eſt. Quotiens enim ſenſus circa res ſubiectas actu verſantur imaginari non dicimur, ſed quotiens ad opera receſſerunt. Nemo tam ſtupidus ſit, qui de Socrate quem cominus videat, cogitet, ſed de eo quem eminus proſpectet obtutu dubio caliganteq;. Præterea nemo poteſt clauſis & compresſis oculis cernere, cogitatio imaginatioq; tunc vel efficacisſima eſt. Poſſunt & alia ſuper hæc complura adduci, quibus luce ipſa clarius comprobetur imaginationem a ſenſu differre.

Imaginationem a ſcientia, intellectu, opinione differre.
Cap. XII.

156 SEd ab intellectu quoque & ſcientia imaginationem diſtare ad hunc modum, breuiter & facillime demõſtratur. Intellectus & ſcientia ſemper ueri habitus ſunt, Imaginatio perraro eſt uti fallax & uana nõ ſit. Reliquũ quæritur, an idem habenda opinio & imaginatio ſit. Sed hoc abunde ſuperius indicatum eſt. Quum enim imaginationem ab exiſtimatione & apprehenſione docaremus ſeiunctam eſſe, tunc quoque uſu communi ab opinione ſecreuimus, quia ſub exiſtimatione opinio, ut ſpecies continetur. Sanè opinio & imaginatio illud habent commune, ut uera & falſa eſſe posſint, quæ ſub utramq; uim cadunt: uerum diſſentit in eo ab imaginatione opi-
nio, quòd hanc conſequitur aſſenſus & fides, neque ullo Opinio.
pacto poteſt, ut qui opioatur, non credat ita plane eſſe, ut opinatur. Rurſus fieri annectitur perſuaſio, perſuaſioni ratio. Eſt enim opinio quædam cum ratione aſſenſio. Animalibus nonnullis [a] quanquam adeſt imaginatio, rationis tamen uſus nullo modo poteſt adeſſe. Itẽ opinari facta impoſsibilia in noſtra poteſtate non eſt, (quod etiam retro diximus) ut alatos homines, aut tergeminos imaginari, certe promptisſimum cuique & facillimum videtur.

a Id de imaginatione terminata et diſtincta intelligendum eſt, ait Simplicius, nam confuſam quandam & imperfectam habent quæcunque ſenſu non carent.

Contra Platonem, qui imaginationem dixit eſſe complexionem opinionis & ſenſus. Cap. XIII.

157 EX iis obiter & illud conſtat, imaginationem nõ eſſe opinionem cum ſenſu, neque per ſenſum; neque cõplexionem item opinionis & ſenſus. Quod dico propter Platonem, qui putat imaginationem nihil aliud eſſe, quàm ſentire aliquid, & illud ita opinari eſſe ut ſentiretur. At dictum eſt, atque adeo demonſtratum, imaginationem cum opinione non ſemper coniungi. Quod facile deprehendas, ſi picturam quampiam contempleris, in qua miranda extremaq; & monſtruoſa ſint depicta. Nam cogitare quidem de illis ipſis, quæ ſpectaueris, & imaginari tantiſper neceſſe eſt: ita opinari certe eſſe ut ſunt deſcripta oon posſis. Sed & inde probaueris imaginationem non eſſe connexionem opinionis & ſenſus, quia ſi illud detur, quum fieri nequeat, ut talis complexio intelligatur diuerſis ſubiectis abſolui, hoc eſt, ut opinio circa bonitatem, ſenſus circa nigritudinem uerſetur, etiam ſi eadem res ſit, in qua & bouitas & nigritudo cõtineatur, quo genere complexio opinionis & ſenſus accidentaria eſſet. Reliquum eſt, ut opinio atq; ſenſus, quorum complexione definienda, imaginatio ſit, tũ uno genere & qualitate ſubiecta uti, tum parem utrunq;
rationem inire. Nec uiciſsim pugnare dicantur, ſe cum 158
plerũq; accidat, ut tametſi de eadem rem et ſenſus & opinio habeantur, tamen opinio recta ſit atque uera, ſenſus mendax & falſus: non uideo qui poſsit defendi conſortium illud imaginationem eſſe. Nam quum ſenſus iudicet Solem pedalem opinio maiorem etiam terra, quod fœdus, quæ ſocietas inter iudicia tam contraria

fuerit? aut qua ratione conciliabitur, aut conflabitur iudicium unum ex utroque ſalſo hoc, illo uero? cum neceſſe ſit, aut repudiata opinione, quæ uera eſt, ſalſum iudicium ſenſus aſciſcere: aut ſimul cum opinione retinere etiam iudicium ſenſus, utpote a quo potisſimum imaginatio oriatur & pendeat. Certe horum utrunq; impoſſibile eſt, quia neque veram opinionem reſpuere aliquis poteſt re, præſertim commutata, ſed incolumi & ipſa & eo qui opinatur: neque item fieri poteſt, ut is qui recte opinatur Solem eſſe maiorē terra, credat aſpectui faciē ti pedalem. Iam hoc loco tenetur Plato apertisſime, quum inficiari nequeat talē ſenſum, qui ab opinione diſſentiat miſceri cum ea, & copulari non poſſe: immo uero hic nedum coaleſcit opinio cum ſenſu, ſed excludit & reiicit ſenſum, & una cum ſenſu imaginatio quoque damnatur. Eſt enim imaginatio quaſi quædam impreſſio & ueſtigium ſenſus, non complexio opinionis & ſenſus: nam remos ſi mergas uidentur infracti: primumq; id ſenſus iudicat, dein & imaginatio ſequitur, ſed opinio quæ uiſis obſiſtit utrunq; coarguit.

a Hoc Plato in ſophiſta ſcripſit. ait attamen Simpl. non eo modo intellexiſſe mixtionem, ut ex ſenſu & opinione inuicem commixtis inſurgat imaginatio, ſed eo modo, quo media quædam miſceri dicũtur ex extremis: quæ etſi ſimplicia ipſa ſint, cōmixta tamen dicuntur ratione conuenientiæ, quam ad utraque extrema retinent. Eodem etiam pacto in Timæo ait animam ex impartibili, & ea etiã quæ circa corpora diuiditur ſubſtantia, conſtare dixiſſe ea ratione qua media, manente etiam rei ſimplicitate cum extremis, aliquo pacto communionem quandam habent.

Imaginationem habere ſimilitudinem cum intellectu, item quæ ſit definitio eius, et quot modis diſtinguatur a ſenſu. Cap. XIIII.

359 SI igitur imaginatio neque ſenſus, neq; exiſtimatio, neque opinio, neque prudentia, neque ſcientia, neque intellectus proprie eſt, nulla facultas animæ relinquitur, de qua poſſit ambigi, an ſit imaginatio, niſi quæ forte de intellectu controuerſia eſt. Nam ſi intellectus omnis ſemper uerus eſſet, dubitari non poſſet, an imaginatio intellectus foret: ſed ſi quis etiam intellectus ſequi fallatur, utique non ſit facillimum imaginationem ab intellectu diſtinguere. Quum uero plurima ſimilitudine inter ſe iungantur, primum, quod dixi imaginatio fallitur, poteſt & intellectus: deinde quemadmodum in nobis ſitum eſt de quaque re imaginari & cogitare quum uolumus, ita omnia intellectu affingere & componere poſſumus: ueruntamē nihilominus differunt, ſed quibus diſcriminibus iam quærendum eſt. Primum utriuſq; natura definienda ſeorſum uidetur, ita apertisſime diluceſcet quæ nam inter utranque diſtantia ſit. Prius tamen quid ſit imaginatio demonſtrandum eſt. Hactenus enim non quid ſit, ſed quid non ſit executi ſumus. Quum igitur pleraque ita moueãtur, ut ipſa non moueant, (ut lapſis qui mouetur a baculo, quem manus mouet: & nauis quæ mouetur a fluctibus, quos excitant uenti) nihil mirum ſi hoc idem in ſenſu quoque noſcatur. Senſus a ſenſilibus exterioribus commoti laceſſitiq; primum ſimulchra ab iis miſſa recipiunt: deinde illam animæ uim, quam imaginationem & phantaſiam uocamus, impellunt, cuius ea eſt natura, ut formas atque imagines rerũ, quas præbent & renunciant ſenſus, retineat & conſignet in ſe, ita ut uel digreſſis iis quæ ſenſus ciebant, tamen ueſtigia illorum, & effigies diutius hæreant & cunctentur in nobis. Sanè nihil eſt tam facile, quàm quum remota ſenſibilia ſunt, imaginationem a ſenſu decernere, quippe ꝙ tunc ab opere ſenſus ceſſet, imaginatio non ceſſet.

At quum ſenſilia ita aſſiſtunt, ut ſenſum & imaginationem ſimul pellant prouocentq; tunc difficile eſt facultates illas internoſcere, quoniam utraq; circa idem genus, & eodem tempore abſolui & uerſari uidentur. An neque tum quoque idem genus, neque idem tempus, neque eadem ratio eſt, quibus ſenſus, & quibus imaginatio vtatur? Primum qualitas, quæ ſenſum extimulat, exterius habetur, atque imaginationem, interius. Quæ enim accepta & comprehenſa ſenſibus ſunt, eorum ſpectris & ſimulachris imaginatio excitatur, ita fit, ut quemadmodum ſenſile competa ad ſenſum, ita actio ſenſus imaginationi reſpondeat. Quia uero plurimum fit, ut ſenſu & imaginatione ſimul utamur, tunc differentia utriuſq; potentiæ non admodum conſpicua eſſe poteſt. Verum, vt dixi, inter ſenſum & imaginationem clarisſimum interſtitium eſt, quum ſenſus officio ſuo functus prior deponit, quod ex more plurimo agitur, imaginatione adhuc vigente perſeueranteq;: quo quidem tempore ueſtigium rei ſenſilis conceptum foris & hauſtum a ſenſu, ſuum imaginationi ſubiectum efficitur. Quod quemadmodum fiat, de imaginatione hac capiamus licet exēplum. Fingamus annulum eſſe, qui effigiem ſuam in cera penitisſime. id eſt, intimius adigat, & ad uſque fundum expandat, deinde a cera ita prorſus intime effigiata obſignari ambientem obductumq; aerem, mox remota cera & annulo, impreſſionem & ſugillationem in aere ſolam relinqui. Referamus hoc in ſenſum & imaginationem. Senſile pro annulo ſit, uicem ceræ ſenſus obtineat, imaginatio aeri ſuccedat. Cæterum ſimilitudo hæc paſſiones animantium continet, animantibus alio genere pati contigit: nam horum paſſio, non tam paſſio quàm actus & abſolutio eſt, & quemadmodum ſenſus a ſenſilibus rebus, ita imaginatio quæ in actu ſit, a ſenſu perficitur. Differentiam porrò utriuſque potentiæ potisſimum docent ea animalia, quæ quum inſtructa ſenſibus ſint, tamen imaginandi & afformandi viſa ingenio carent, ut vermes, & muſcæ, & complura generis eiuſdem, quę quanquam & ſeſilibus mouentur, non tamen retinent notiones, aut ſpecies eas, quas ſentiendo concipiunt, ſed quicquid agunt, temere agunt, & caſu feruntur nullis regentibus viſis, quippe quæ in iis manſitare, aut ſcrutari non poſſit. Proinde ſenſus illorum per quam ſimilis ictui præceleri eſt quem quis ſummotenus & in tranſcurſu impegit, unde nec cutis adliueſcat, nec vibices attollantur, in quibus exemplaria, & imagines rerum ſenſiculatarum firmius & ſtabilius hæſitant. His altera quædam facultas ſupra ſenſum data eſt, in qua tanquam in ærario atque penu ad vſum prōptuarium formæ omnium rerum locantur: quamobrem imaginatio, neque ſine ſenſu adeſſe poteſt, neque uerſare agitareque alias res, quàm quæ pertinere videantur ad ſenſum. Quòd ſi interim ad intelligibilia quoque uſum ſui accommodat, hoc ei illatenus contingit, quatenus & ſenſui, a quo intellectualia ortum progresſionemque habent. Itaque ut cera impreſſionem ſimul recipit & retentat, tantum diuerſis cauſis recipit, quia non rigens pugnans'ue eſt, ſed cedens lentaq;, & in omnem effigiem tenera retentat, quia præter hoc etiam firmam & ſtabilem habet compactionem: ita & anima ſenſibiles formas, a quibus mouetur & quaſi exculpitur, recipit & cōſeruat: ſed recipit quia compos eſt ſentiendi ea a quibus mouetur, conſeruat quia uim habet imaginandi ea quæ ſenſit. Certum autem illud eſt, quoties ſenſus in ſenſile agit, ideſt, quoties ſenſus in actu eſt, & incũbit in ſenſilē, toties quoq; in idem ſenſile imaginationē moueri. Neq; enim digreſſis rebus aut ſublatis imaginatio tueri & cuſtodire

ſtodire

ſtodire veſtigia earum poſſet, niſi cognoſceret & perci-
peret ea, quorum ſibi cuſtodia eſſet concredita.

Imaginationes quot modis, & cur ſint falſæ: item cur dicatur phantaſia, item abſolutio definitionis eius, item cur animalia maiore ex parte uiſis & imaginatione ducantur.

Cap. XV.

160 SAnè quæcunque animantia imaginationem & viſa
participant, quibus interdum integris & incorruttis,
interdum diſtortis & deprauatis utūtur, neceſſe eſt ut ab
his fere actiones ſuas [a] & mores gubernent. Planè om-
nis imaginatio, ſiue recta ſiue contraria ſit, tota pendet a
ſenſu cum quo ſemper incedit, ac pedem pariter ponit,
ut ſeu uerus rectusq; ſit, ſeu contra mendax, & falſus, cō-
tinuo ſe eidem ſectæ imaginatio addicat. Ergo quem-
admodum ſenſus propriorum ſenſilium, aut ſemper ue-
rus eſt, aut rarentur falſus: contra in iis quæ ſubiecta ſen
ſilibus propriis exiſtunt, hoc eſt, quorum accidentia illa
ſunt, facile decipi ſolet. Nam candidum atrum'ue eſſe ho
minem qui accedit, integre probeq; iudicamus: ſed ſi au
diamus etiam Socratem dicere, facile eſt ut decipi & er-
rare poſſimus. In communibus item ſenſilibus quæ ap-
penſa & annexa ſunt propriis, motu, magnitudine, figu-
ra, numero, falli ſolemus, quum deo quod ad plures ſen
ſus pertinet, uno ſenſu iudicium præcipites ferimus: eo-
dem modo imaginatio ſenſilium propriorum præſente
& agente ſenſu, uera incorruptaq; eſt. De ſubiectis &
communibus adiuncto pariter & abiuncto ſenſu decipi-
tur. Nam ſi ſenſus adiunctus deerrat, neceſſario & ima
gines uacillant. At quum abiunctus ſenſus eſt, tunc quo-
que ſed impenſe ac facillime imaginatio labitur, quia re-
rum veſtigia non conſeruat, perinde qualia excipit.
Quod quidem tunc maxime accidere moris eſt, quum
è longinquo ſenſilium generum imagines ad oculum
ægerrime deferuntur, ab iiſq; ceu confutatur & nubicu
latur aſpectus. Si igitur iam conſtat imaginationem eſſe
quandam potentiam animæ: ſi item ratione demonſtra-
tum eſt, nullam eſſe de iis uiribus quas ſupra recurri-
mus, reſtat definitionem eius tale afferre poſſimus. Ima
ginatio eſt motus animæ, quem ſenſus in actu poſitus
creat. Cæterum quoniam uiſus ſenſuum omnium acer
rimus præſtantiſſimusq́ue eſt, inde imaginatio uiſi & ui-
ſionis nomen accepit, & phantaſia dicta ex argumento
lucis, ſine qua cerni & uideri non poteſt. Illud uero
quod paulo antehac dixi, iterum dicã, animalium uitam
actionesq; magna ex parte uiſis regi, propterea quod
in iis imagines diu hæſitant, & ſimillimæ perpetuis ſen-
ſibus ſunt. In hoc tamen diſtinctio illa ſuccedit, quod
alia uiſis ducuntur, quia nullam uim ſuperiorem hac ha-
beant ut bruta: alia, ꝙ plerunque accidit ut nobiliorem
pontentiam aut morbus intercipiat, aut ſomnus impediat,
neceſſe eſt imaginationem ſequantur, ut homines. Sed
quid ſit imaginatio, & quamobrem animalibus data, aſ-
fatim expoſitum cenſeo.

[a] Quod interpres latine uertit, actiones ſuas & mores gubernent, græce Them. & Ariſt. agere et pati dixerunt. ubi Simpl. exponens ait: Pati quidem tunc dicitur, cum imaginatio a ſenſibus mouetur: agere uero cum ipſa primo mota, ſponte deinde aſſurgit & memoria mouet alia.

De intellectus potentiæ, qui ut ſenſus a ſenſilibus, ita ipſe ab intelligibilibus patitur, nec ullam propriam formam obtinet. Cap. XVI.

161 DE parte vero animæ qua utimur tunc, quum a-
liquid contemplamur, cōſultamus, decernimus,
(ſiue [b] loco diſcluſa eſt, ut Plato putabat, qui rationem
in capite, iram in pectore, cupiditatem ſubter præcor-
dia in hepate collocauit: ſiue loco quidem a cæteris viri-
bus animæ ſeparata non eſt, ſed ratione duntaxat) neceſ-
ſarium videtur, ut hac parte de natura eius tota diligen-
ter, diſquiſiteque exequamur: tum quæ nam differētia
inter hanc & reliquas facultates, præſertim imagina-
tionem, probanda conſtituendaq; ſit: tum illud per ſe
accuratiſſime, quemadmodum intellectio conſtet & ab-
ſoluatur. [c] Si igitur ſentire & intelligere in eo aſtima
ſunt, ut utroque genere anima cognoſcere & iudicare
dicatur, (quod & retro explicauimus) maxime neceſſa-
rium eſt quemadmodũ a ſenſilibus generibus ſenſum,
ita & intellectum ab intelligibilibus pelli patiq́ue dice-
re. Paſſionem [d] vero in intellectu accipere oportet, uti
in ſenſu accepimus: nam uerius dixeris intellectum per-
fici & abſolui, quàm pati, quoties de potentia in actum
effertur. Porrò intellectum de potentia ad actum com-
meare nihil apertius, quum neque ſemper neque idem
intelligere videamur, ſed aliud alias. Atque hoc iam ar-
gumento eſt, intellectum talem iure intellectum pote-
ſtatis vocari. Neque enim fieri poſſet, ut de actu in a-
ctum quaſi migrationem & tranſitum fecerit, niſi ſubeſ-
ſet potentia, qua tam differentes actus crearentur conci-
perenturq;. Primum itaque oportet impatibilem in- 162
tellectum eſſe, quod propria paſſione deſcribimus. De-
inde neceſſe eſt, ut peculiarem quidem nullam formam
obtineat, ſed ut omnium formarum compos capaxq;
ſit: ita ut quamuis poteſtate omnia referat, non tamen
ſimpliciter abſoluteq́ue omnia ſit. Tertium adiicimus, 163
vt ſenſus ſe ad ſenſilia habet, ita ſe ad intelligibilia intel-
lectum habere: & quemadmodum ſenſus nihil eſt actu
eorum quæ ſentiantur, ita intellectum nihil eſſe actu eo-
rum quæ intelligantur. Neceſſarium itaque eſt, quum
omnia intelligat intellectus, ut omnia quoque potentia
ſit, hoc eſt, ut nullam ſpeciem certam aut præcipuam
habeat. Recte igitur Anaxagoras quaſi ſomniabundus 164
de intellectu videtur ſenſiſſe, quum illum ſimplicem,
ſyncerum, intemperatumq́; diceret, & ad omnium re-
rum quas cognoſceret, natura communicatuq́ue alie-
num. Ita enim [e] fieri, vt quamfacillime omnia intelle-
ctu comprehendantur, ſi nulla familiaris forma gemi-
naq́ue habeatur, quæ aditum cæteris formis, tanquam
peregrinis & aduentitiis præcludat. Quamobrem quũ 165
intellectus nullam formam (ut dixi) præſcriptam & con
ſignatam priuatim poſſideat, neceſſarium [f] eſt eius na-
tura hoc ſolo deſcribatur, quòd idoneus, compos, te-
nerq́; ſit recipiendis iuxta omnibus formis. Ita intelle-
ctus is quo ſapit & intelligit animus, non is quo aliquan-
do pro imaginatione per tranſlationem abutimur eo-
rum generum quæ cognoſcit, nihil actu contineat ante-
quam cognoſcat.

[a] Siue ſeparata ſit ſiue inſeparabilis ſecundum magnitudinē, ait Ariſto. Quem locum exponēs Simplic. dicit non hoc eſſe audiendum per relationem ad corpus, nam ſuperius protulit difficile eſſe etiam fingere, ſiquidem corpus eam detineat: ſed intelligendum eſt reſpectu partium earum animæ, quæ ſuperius ſunt explicatæ, altricem ſcilicet et imaginariam: et hanc expoſitionem Themiſt. inſequitur: Vel potius dicendum, ait idem Simplicius, quoniam tripliciter eſſe cum ratione cognoſcere docebit, proponit ipſum ſapere per ſe conſiderandum, ſiue ſit ſecundum magnitudinem ſeparabile a ſeipſo ſiue non, ſed tantum ratione, ut ea quæſtio ſit: Vtrum ſint in nobis tres intellectus quaſi tres ſubſtantiæ abinuicem ſeparatæ, uel unus potius ſit intellectus et una ſubſtantia, ratione attamen differens: quæ tota interdum in ſeipſam conuertatur, aliquando autem ad exteriora declinet, et eadem aut perfecta aut imperfecta: ueluti & ſi differentes ſubſtantiæ ſint,

non attamen ſunt ſubiecto diſcluſæ. Cum enim ſubdit Ariſto. conſiderandum quam habeat differentiam, manifeſte non ad prænarratas uitas retulit. Nam iam apertum eſt quod hypolepſis differat ab illis ſcilicet potius ad differētia quæ in ipſo ſapere ſunt reuocat.

c Non de quocunque intelligere hæc audiendum eſt, ait Simplic. quod. ſ. ſe habeat ut ſentire: non enim de eo quod ſecundum habitū perfectum eſt, quando per ſe intellectus poteſt operari, poteſtq́; præterea tunc ſeipſum intelligere: quoniam nunquā poteſt ſenſus ſeipſum cognoſcere, nec etiam poteſt unquam per ſe abſque ſenſilium præſentia excitari. Vnde cum tripliciter intelligere dicatur rationalis animæ ab infimo exorditur, ne pote quod facilius poſſit ab auditoribus intelligi. Infimus enim eſt materialis intellectus, & qui ab eo quod omnia patiatur nomen ſortitus eſt, qui intellectilia nō eſt: ſed cum ea recipit, perficitur ueluti etiam ſenſus cum ſenſilia: & hac ratione aſſimilatur ſenſui.

d Improprius etiam in intellectu quàm in ſenſu audiendum eſt paſsionis nomen, ait Simplicius. Paſſio enim uidetur motum importare, quæ magis uidetur ſenſui accommodari poſſe, ratione ſcilicet corporei inſtrumenti quo eget, quàm intellectu expers eſt huius rei.

e Intellectus enim is, ait Simpl. ueluti materia ſubſternitur his rebus, quas intelligit: purum autem materiale omni penitus forma caret. Et hac etiam de cauſa in corporibus etiam primam materiam negamus eſſe uel ex elemētis aliquid, uel aliud quid quod formam habeat. nam inuicem formæ quandam habent oppoſitionē, ob quā ſi quid ſit quod a quauis earum eſſentiam habeat propriam, impeditur quo minus alias poſſit recipere.

f Intellectum aliam naturam nullam habere, ait Simpl. uerum quidem eſt, ſi eam naturam audiamus quæ intellectiua ſit, uel intelligibilis neque intelligit neque intelligitur, ſed tantummodo potentiam habet ad utrunque antea quam intelligat, donec ſcilicet im perfectus fuerit: tunc enim nec ipſa intelligibilia eſt neque intellectus. quia intellectus eſt intellectilium cognitio.

Intellectum neque corpus eſſe, neque corpore pro inſtrumento uti item intellectum eſſe locum & conceptaculum formarum. Cap. XVII.

166 QVo euenit vt diſſentaneum ſit putare intellectum confundi, aut adminiſceri cū corpore, quia corpus ſit oportet quod cum corpore adminiſcetur. Item ſi intellectus corpus eſſet, neceſſario aliquis a-
167 ctus foret & formam ſui generis aliquam præferret. Cęterum neque utitur corpore vt inſtrumento, quemadmodum ſenſus vtūtur, alioquin afficeretur qualitatibus & affectionibus inſtrumenti, quæ ꝙ ſemper hærerent, coniunctæq́; cum actionibus eius omnibus haberentur, impedimento eſſent ne reliqua genera conciperet. Cuius quidem rei exemplum in ſenſu perſpicuum eſt: quāuis enim ſenſus nō ſit corpus, quia tamen ſedibus & inſtrumentis corporis vtitur, eiſdem qualitatibus quibus inſtrumenta afficiuntur, afficitur. Atq; hoc quoque in ſenſoriis omnibus argumento vno probatur, ꝙ cum uehemens ſenſile (uerbi gratia) uehementior aliquis ſtrepitus auditum icit, aut nimius ſplendor oculos acceſſit, aut quid graue olens accidit naribus: remiſſi præterea & modici ſonores, colores, odores, præſentiri nō poſſunt, quia obſeſſus obtentusq́; maiore vi ſenſus, proindeq́; occupatus totus nouum hoſpitem non poteſt admittere, ſed excludit. Contra intellectus ſi quid excellentius commentatus contemplatusq́; eſt, non ideo minus aut deterius humiliora & inferiora cognoſcit, ſed probius & melius: ita fit ut ſenſus ſine corpore abſolui & exerceri nō poſſit, intellectus ab omni corpore abſtractus adiunctusq́; habeatur. Recte igitur autumant, qui dicunt animam eſſe locum & conceptaculum ſpecierum, etiam ſi minus proprie loqui de conceptaculo & loco uidentur: nec tamē id de anima uniuerſa accipi poteſt, ſed de duabus tantum poteſtatibus eius & partibus, intellectuali uidelicet & ſenſuali. Quum uero anima locus dicitur, non iis locus ſignificatur qui nos ambiat complectaturque: ſed ex ea translatione indicari uolumus animam quodam pacto euadere, & fieri illa ipſa quæ intelligit & quæ ſentit.

Quemadmodum intellectus poſſit, & quando incipiat perfici, & ſeipſum agnoſcere. Cap. XXIII.

ATque hic quidem intellectus, qui potentia defini- 168
tur, & primo ortu paruulis contingit: quum autē progredientibus ætatibus paulum iis firmitatis acceſſerit, tum uia ſenſuum & viſionum ope, multaq́; adeo huius generis exercitatione uniuerſales notiones agnoſcūt, & ſimilitudinem in diſſimilimus colligunt, & idem indifferentibus diſcretisq́; contemplantur, quo tempore animus intellectusq́; abſolutior & perfectior redditur. Nec abſimilis homini gnaro & ſcienti efficitur, qui ea quæ a mathemathicis theoremata, id eſt, ſpeculamenta appellātur, ſimulatq; perdidicit, de cætero ipſe ſua ſponte, & citra docentem quæcunq; ei collibitum fiunt, commentatur. Quamuis autem intellectus hoc genere confirmatus, adhuc quoque poteſtatem annexam gerat, non tamen eodem modo quo antequam aut inueniret a ſe, aut aliunde condiſceret: ſed quum proceſſit (ut dixi) habitus ei quidā quaſi allinitur, qui ante non aderat, qualis eſt uiſus, quo idoneus promptusq́; ſit, ſimilia & diſſimilia peruidere, eadem & diuerſa percipere, conſentanea & diſſentanea ſpeculari, atque tunc demum ſeſe agnoſcere & intelligere incipit. Quum enim a nihil aliud intellectus ſit, quàm ipſa planè intelligibila & ipſę notiones, neceſſe eſt ſimul idem cum iis factus eſt quæ intelligit, ut tunc & ſeipſum intelligat. Quum igitur habitum ſolum tenet, tūc ipſa intelligibilia eſt, ſed iacentia & depoſita: quum uero in actum extrahitur, tunc perinde iure æquo cum ipſa re intellecta incedit, eoq; & ipſum ſe merito agnoſcit. Etenim ipſe illa eſt quæ intelliguntur a ſe. b quemadmodumq́; Geometria nihil aliud eſt, quàm ipſa illa theoremata, quæ in Geometria tractantur: ita intellectus nihil aliud eſt quàm ipſæ res quæ ab intellectu noſcuntur. Præterea uſque eodem quieſcit ac reſidet habitus, quieſcunt & theoremata: ſimul uero excitatur expergiturq;, & ad actum procedit, tunc Geometria circa unum aliquod theorema uerſatur, & efficitur idem illi quod agitat. Nam ſcientia huius quod eſt duobus rectis triangulum pares habere & theorema eſt, & ratio per quam pares habere triangulum demonſtratur. Itaque intellectus quum ocioſus eſt habitum dicitur premere notionum, & intelligibilium generum. Quum uero notionem aliquam uerſat actu, tunc idem cum notione illa euadere dicitur: ideoq; quoties hanc intelligit, ipſum ſe quoque intelligat eſt neceſſe.

a Viſus eſt Alex. locum hunc pertractans, uti Simpli. teſtatur, uelle intellectum ſeipſum per accidens intelligere: nam principaliter ſeipſum intelligere non poteſt, quia intelligere in pati quodammodo conſiſtit, nihil autem a ſeipſo poteſt pati. ſed ſeipſum intelligit ea ratione qua intelligibilia tenet, et idem quodammodo euadit ipſis ſpeciebus intellectis: unde principaliter quidem ſpecies illas ſeu formas nequaquam autem ſeipſum intelligit: Simpl. autem ei aduerſatur, aitq́; non modo alia, uerum ſeipſum etiam poſſe intelligere principaliter: nam qui fieri poſſet, ut uel ipſe Alex. uel nos (ait Simpli.) aliquid ſcriberemus, ſi ipſe ſeipſum ſuamq; tum intellectionē & uitam tum ſubſtantiam non intelligeret? alioquin .n. intellectus non eſſet. Vnde ait quòd cum intellectus ſemel perfectus fuerit, ipſe ſeipſum & formas etiam quæ in ipſo ſunt, intelliget ſine paſſione aliqua, ſed actione perfecta.

Greca

*b Græca ſic habent. ὥσπερ γὰρ ἡ ἐπιστήμη, τὰ ἐπιστη-
τά ἐστι θεωρήματα· οὐδὲν γὰρ ἄλλο ἐστὶ γεωμετρία. &c.
quæ ſic interpretari poſſunt: Quemadmodum enim ipſa ſcientia
nihil aliud eſt quàm ipſa ſcibilia theoremata: nam Geometria ni-
hil aliud eſt &c.*

In rebus materialibus aliud eſſe res ipſas, aliud rerum eſſentiã, & quemadmodum intellectus utrunq; intelligat per ſimilitudinẽ ad lineã rectã et flexã. Cap. XIX.

169 POſtquam a & imaginationis & intellectus naturæ
a nobis expoſitę ſunt, reliquum videtur vt videa-
mus quænam differentia inter vtranq; virtutẽ ſciſcenda
conſtituendaq; ſit. Primum illud ſciendum, aliud eſſe
aquam ipſam, aliud eſſentiã aquæ, hoc eſt, verbũ ex ver
bo, quod ſuum ſit aquæ eſſe. Aqua enim eſt id, qđ vſur-
patur ſenſu ex materia & forma concretum eſſe, aqua
forma ipſa aquæ & ratio eſt per quam eſt aqua. Vna-
quæque enim res deſcriptionem ſuam non de materia,
ſed de forma nanciſcitur. Pari pacto ſentiendum de ar-
tificioſis eſt, vt aliud ſunt ędes ipſe, aliud eſſe ædibus ſuũ:
aliud ſtatua, aliud eſſe ſuum, id eſt, eſſentia ſtatuę. Aedes
ſunt figura ipſa cum lateribus, lignis, tegulis, ſcãdulis: eſ
ſentia ędium forma ipſa & ſtructura talis eſt. Item ſta-
tua eſt figura cum ebore, aut ligno, aut ære. eſſentia ſta-
tuę eſt forma & ſpecies ſtatuæ. Non tamen hoc perpe-
tuum: ſunt enim res quarum eſſentię idem quod ipſæ
res ſunt. Idem enim & punctus eſt, & puncto eſſe; quod
quidem omnibus in ſimplicibus & materia carentibus
ſtatuẽdum eſt, ꝙ horum ratio propter q̃ ſunt, & forma
per quam ſunt, a natura eorum vniuerſa non diſcrepat.
Hæc ita quum ſint, ſi formam materiæ annexam & con
iunctam ſcrutaris, hoc eſt, frigidum, humidum, cum ipſa
materia, vt aquam totam, cuius ratio & conſtitutio ma-
teriæ iugata aqua ipſa eſt: ſi aerem, ſi terram, ſi carnem
vniuerſam, id eſt, conſortium materiæ & formæ veſti-
gas, ſufficit ſola vis ſenſus: & multo magis eius comes, aſ-
ſeclaq; imaginatio. Si vero eſſentiã ipſam aut aquæ, aut
carnis exploras, alia facultas animæ adhibenda intendẽ-
daq; eſt, aut quę alio ſe genere formaq; habeat: nam il-
lud magis putandum eſt, quemadmodũ cauſæ ſunt cur
vna potentia ſit, quæ dulce a ruffo & flauo diſpeſcat: ita
neceſſario vnam eſſe vim animi, quæ iudicet aliud eſſe
ipſas res, aliud rerum eſſentiam, atque ita vtrunque vna
cognoſcat, ſed quę tamen aliter atque aliter ſe habeat.
verbi gratia: Ad aquam vniuerſam quæ intellectui no-
ſcenda ſit, viſa & imaginationem oportet adiungere, ad
eſſentiam vero ſolam eius conſpectandam nullas ſupe-
tias requirit, ſed ipſe ſibi intellectus ſupereſſe poteſt.
Quemadmodum igitur lineam attenſam & flexam di-
cere eadem poſsis, quanquam aliter hoc q̃ illo modo ſe
habet: ita & intellectus poteſt vnus & idẽ ſtatui, qui con
creta & compoſita, item qui formas & ſpecies meras
percipiat. Quamobrem & aſsimilis rebus ſit, quas co-
gnoſcit compoſitus, ſi compoſitas: ſimplex, ſi ſimpli-
ces formas, id eſt, a materia ſeorſum intelligit: ita inter-
dum lineæ directæ, interdum arcuatæ confertur. Sane
Plato actiones intellectus circulis primum recto mox
circinato recurrentię; interius comparat: Ariſtoteles li-
neæ explicatę & replicatæ, ſiue porrectæ & curuatę. Ac
curuatæ quidem iccirco, quia quum intellectus mate-
riam & formam iunctim, id eſt, quod cõcretum & con-
ditum eſt, comprehendit, tum quaſi geminari & dupli-
cari videtur acceſſu phãtaſmatum & viſorum, quorum
operam vſumq; in vna ea functione deſyderat.

*a Simplicius autem hoc in loco propoſitum Ariſto. eſſe ait, diſ-
ferentes exponere intellectus noſtri intellectiones, quarum altera
eſt circa compoſitas & partibiles ſubſtantias, altera uero circa ſim-
plices & impartibiles, ut hac etiam diſcernat eſſentialem animæ
ſpeculationem permanentem, quantum ipſi poſsibile eſt in ſimplici-
bus & impartibilibus: ſicut intellectus ille qui eſt anima præſtan
tior, qui quidem non a formis ad informata progreditur ut ea co-
gnoſcat, ſed in ipſa formarum intellectione, ueluti ex cauſis, &
formata et quæ illis accidunt. nec non ut ſimpliciter dicam cauſata
omnia, et materiam etiam eorum ſuſceptricem per cauſalem intel-
lectionem cognoſcit.*

In mathematicis aliud eſſe rem, aliud eſſentiam rei, et quemadmodum ad intellectum noſcantur. Cap. XX.

SEd & in iis quæ per ſequeſtrationem * & præci- 170
ſionem a materia deſcribuntur, qualia ſunt mathe-
matica, a idem diſcrimen quod in naturalibus quoque
perſpicitur. Eſt enim aliud rectum, aliud ſua recto eſſen
tia. Nam rectum ſine continuo eſſe non poteſt, quẽad-
modum neque ſimus ſine naſo, neque valgus ſine ſuris,
propterea ꝙ continuitas rectitudini ceu ſtragula & le-
ctiternium ſubiicitur: at eſſe recto eſt ratio ipſa recti, &
per quam illud eſt rectum: de vtroq; intellectus enuncia
tur, vtrunq; cognoſcit. Quum dico vtrunq;, intelligo tũ
id totum quod ex ſubiecto, id eſt, ex continuo & ex for
ma componitur, tum formam ipſam ſeparatam, nec ta-
men vtrunq; percipit vno reſpectu habitu ue, ſed alte-
rum tanquam ſimplex alterum tanquam compoſitus.
Quamobrẽ etiamſi materiam quæ ſenſilibus corpori-
bus ſubiicitur, diuerſam putes ab ea quæ mathematicis
ſubſita eſt, nihilominus differentia ea tenebitur, vt in iis
quoq; actiones intellectus alias ſimplices, alias compo-
ſitiuſculas & concretiuſculas haberi neceſſe ſit. At corpo
ribus quidem noſcitandis ſine dubio opus ei eſt procu-
ratione atq; auxilio ſenſus: non enim iudicare ſolus põt
quid aqua, quid caro ſit, niſi ope atq; opera ſenſuum ad-
iuuetur. Triangulum vero & rectam & curuã aliquãto
facilius percipit, ſibiq; in id munus fere ſufficit, quoniã
eodem genere materiam a contemplatione ſua reiicit,
quo ipſæ res abiunctæ materia ſunt. Quum ergo ma-
thematica non re ab ſe, ſed ſola ratione a materia abiun
gantur: neceſſe eſt intellectus quoq; contemplandis iis
materiam non re vera, ſed ſola ratione & cogitatione
prædicat.

*a Quia formula mathematicarum rerum, ait hic Simpli. in
imaginatione etiam nõ habet rationem formæ, ſed formati potius:
forma enim, qualibet impartibilis atq; indiuiſibilis eſt, ſed magni-
tudo in dimenſione, numeri in diuiſione cõſiſtunt: ideo in mathema
ticis etiam aliud eſt res, et aliud quod eſt ipſi rei eſſe.*

Anaxagoram imperfecte de intellectu dixiſſe, item pariter patiaturq; tẽ intellectũ ceu nudã tabulã eſſe. Cap. XXI.

CAeterum Anaxagoras partim recte de animo, 171
partim non recte diſſeruit. Illud recte, ꝙ intelle-
ctum ſimplicem eſſe & expertẽ materiæ arbitra 172
tus eſt. Illud non recte ꝙ nuſquam demõſtrauit quem-
admodum animus, qui tali natura præditus ferebatur,
intelligeret & cognoſceret omnia quandoquidem id
erat neceſſe oſtendere, quoniam ſi intelligeret, procul-
dubio illatenus pati & affici videbatur. Nihil vero pati-
tur, quod non materiam communem cum agente par-
ticipet, vnde fit vt quodq; a quoq; paſsim indiſcreteq;
pati non poſsit, vt ſonor a linea: ſed illa tantummodo,
quorum communis ſubiecta materia eſt. Atq; hæc Ana-
xagoras nulla ſuarum ſcriptionum parte digeſcit. A
nobis autem iterum ſuggerenda ſunt ea, quæ ſæpe mõ-
ſtrauimus: Si pati ſenſus proprie non dicuntur, quanto

impenſius hoc ab intellectu remouendũ reiiciendumq; eſt? Equidem ſenſus vſu inſtrumentorum corporeorũ abſoluitur, in quo iam neſcio quid commune habet cũ agente, id eſt, cum genere ſenſili. Nam quum vteretur opera corporis, æquiſsimum etiam fuit vt moueretur a corpore. Intellectus contra, quod poteſtate omnia intellecta eſt actu nullum, antequam intellectum id ſit, longiſſime videtur abeſſe a paſsione, præſertim quum nullam formam priuatim ſit adeptus. Verum quemadmodum in litteratoria tabula, in qua nihil eſt aſcriptum, ſimul literas & elementa poſueris, iuſtius ſit perfectionẽ quam paſſionem hoc dicere, propterea quod quum ad hunc vſum comparata inſtitutaq; ſit, non hercules paſſa, ſed conſecuta finem ſuam & exornationẽ videtur: ita intellectus non patitur quum actu intelligat, ſed conſumatur & excolitur potius, quã ob cauſam & minimus materiæ aſſeritur, & ſimpliciſsimus eſſe cõprobatur. Nam & Ariſtoteles inquit: Intellectus potentiæ prorſus nihil actu eſt, ſi autem nihil actu eſt, pati aut miſceri nullo modo poteſt: nam ad ſola ea quæ actu ſunt, paſsio & mixtio pertinet. Fit vero intellectus de intellectu potentiæ intellectus actu, quo res ipſas intelligit, atq; tunc ſimul & intellectus & intelligibilis eſt. Non ergo ab intelligibilibus patitur, ſed in ipſa intelligibilia quaſi trãſit. Sane intellectus potentiæ videtur ſolum ad animam hominis pertinere, vtpote qui vnus affectiones ſuas habeat & rationi ſubiectas, & ad rationem cui cõſentiant ordinatas, quod non in reliquis animalibus cernitur.

Cur idem intellectus, & intellectus et intelligibilis ſit & cur aſsiduitas cõtẽplandi laborẽ & ægritudinẽ afferat.
Cap. XXII.

173 VErum illud nunc aueo ſcire, quo pacto animus ſimul & intellectus & intelligibilis ſit, vtrum id ratione eadem, an diuerſa contingat, id eſt, vt intellectus & intelligibilis habeatur. ſed ſoluitur: In iis quę carent materia, idem eſt intelligens & intellectum, quia idem eſt ſcientia ſpectantia, & id quod in ea ſpectatur & ſcitur: in iis vero formis, ad quas materia pertinet, aliud intelligibile eſt, aliud id quod intelligit, propterea quod ſpecies & formę materiales ex ſua natura intellectę nõ ſunt: ſed intellectus quaſi detracta & exuta materia intelligibiles facit, quum ante non actu, ſed potentia intelligibiles haberentur. Nam quanquam ineptæ nõ ſint vt poſſint intelligibili, non tamẽ natura ipſa illarum intelligibilis per ſe eſt. Prohinc merito euenit vt illa non intelligant, ſed intelligantur tantum. At intellectus potentiæ quemadmodum eſt potentia intellectus, ita & intelligibilis potentia eſt. Quamobrem [a] non ſemper intelligit,
174 immo vero aſsiduitate nimia videtur ægreſcere laceſſereq;. cuius culpam habet potentia illa quæ ſubeſt, inhæretq; intellectui. Quapropter nec ſemper intelligibilis eſt, ſed tum ſolum quum ſibi notiones multas quaſi copias & ſuppetias ad commentandum ſpeculandumq; comparauit. Quod ſi alius intellectus habetur, cui nulla potentia innexa ſit, vtiq; illum ſemper & intellectum & intelligibilem eſſe neceſſe eſt, de quo iam tempus videtur vt diſputandum ſit alio orſu.

a Non ſemper tamen intelligit intellectus, ait Simpl. quia plurimo fluxu a ſubſtantia perfectrice ſuccedit, utpote qui fiat terminus ſenſuum & imaginationis atq; ſimpliciter uitæ corporalis, et ob hoc imperfectus permanet. Vel ea de cauſa quia etſi perfectus iam ſit intellectus procedens ad externa, impeditur attamen in cõtemplando, tum quia actiue operatur particulatim ob partibilitatem plurimã, quæ in eius proceſſu apparet: tũ uel etiam ob ipſum corpus et caſus qui extrinſecus occurentes: unde plurima emergũt negotia, ac etiam propter imaginationes quæ indeterminatæ excitantur.

De intellectu agente, qui neceſſarius ſit ad perficiendum intellectum potentiæ. Cap. XXIII.

QVæcunq; natura [b] gignuntur, potentiam initiis obtinent, perfectionem poſterius ferunt: neque 175
enim contenta habilitate ſola & potentia ſunt. alioquin natura potentiam illam rebus temere & fortuito addidiſſet, niſi aliquis actus ex ea conſecuturus eẽt. Eadem ratione humana anima non ſolum eo dignitatis & nobilitatis proceſsit, vt intellectum potentiæ ſortireẽ qui ad ferendam intelligentiam aptus accommodatusq; eſſet, ſed etiam vſq; eo vt accõmodationis huius finẽ & abſolutionẽ indipiſceretur, cuius gratia in accõmodata, inſtituta, pręparataq; videbatur. Neceſſarium itaque eſt intellectum potentiæ perfici & abſolui: nihil a ſeipſo abſoluitur: ab alio igitur. Duas ergo differentias eſſe humani animi neceſſe eſt, intellectum potentiæ, & intellectum agentem. Hic priorem illum quaſi adortus amplexusq;, primum quaſi educit in lucem e tenebris, & in actu conſtituit: deinde habitum in eo quendam afformat, in quo vniuerſales rerum notiones & ſcientię collocantur. Nam quemadmodum neq; rude ſaxum, neq; impolitum æs (quorum alterum domus potẽtia eſt, alterum ſtatua) aut hoc accipere formam domus poteſt, aut illud ſtatuæ, niſi ars materias illas quæ ad domum & ſtatuam comparatæ ſunt fugat, & formam artificioſam imponat, atq; ita demum conſiſtat domus & ſtatua: ita intellectum potentiæ ab altero intellectu perfici oportet, qui quod ipſe perfectus eſt, & in actu ſemper nulli potentiæ affinis conſors've, præparationem illam intellectui ad intelligendum adiunctam adinſtar artis excitet excolatq; habitum, & ſcientiam rerum abſoluat. Atque hic intellectus ſeparatus & impatibilis impermixtusq; eſſet. Intellectus autem poteſtatis quamuis eadem fere qua intellectus agens, dignitate authoritateq; polleat, quia tamen aliquanto coniunctior addictiorq; humanæ animæ eſt, videtur ſocietate hac nobilitatis ſuæ non nihil diſpendii detrimentiq; facere.

b Naturæ nomen, ait Simpl. hic non communiori quadam ratione pro quacunque ſubſtantia eſt accipiendũ, non enim in qualibet ſubſtantia agere & pati inuenitur, ſed proprie, ut ſcilicet eſſe principium motus definitur. in his enim rebus quæ natura ſubſiſtunt, & in illis etiam quæ has ipſas res reſpiciunt eſt agere uel pati. Materia & efficiens proprie quidem in his quæ in generatione ſunt, ſecundũ quãdã autẽ analogiã in cœleſtibus, & in noſtra anima cum ipſa in naturam progreditur, de qua ſcilicet ſermo eſt naturali philoſopho. Sicuti cum in ſeipſa pure permanet, & ipſa ſupra naturam eſt, neq; etiam uel agit uel patitur, nec aliquid habet quod materiæ rationem habeat, neq; amplius naturali contẽplationi ſubiicitur, ſed metaphyſicæ.

Intellectum agentem facere ut res materiales intelligibiles intelligantur actu. Item quomodo, & quando intellectus poteſtatis agat ope intellectus agẽtis. Cap. XXIIII.

QVemadmodum itaque lumen quum oculos & colores accedit, non modo viſui, ſed coloribus etiam actum præbet: ita intellectus agẽs quum intellectum potentiæ agitat, non ſolum intellectui actũ miniſtrat, ſed & res quæ potentia intellectæ ſunt, facit vt in eo intellectæ ſint actu. Atq; hę ſunt formæ materiales, & notiones communes de ſingularibus ſenſibus collectæ. Has intellectus potentię neq; poteſt per ſe diſtinguere, neq; ex vna earum tranſitionem incogitationem

nem alterius facere, neq; componere, ſed illas a ſenſibus & imaginatione acceptas, & materia exutas, in memoria tanquam in promptuario theſauros ſuos cuſtodit: deindę ingruente intellectus agentis luce, & maſſam illã notionum atq; ſyluam intrante verſanteq;, efficitur vt vnus cum illo euadat, atq; ita libero diſcurſu poſsit componere, diuidere, circunſpicere, cõſiderare, incognoſcere ſingula. Ergo qualis eſt artis ad ſuam materiam comparatio, talis eſt intellectus agentis ad intellectum potentiæ probanda.

Intellectum agentem haberi coniunctum cũ intellectu potentiæ, & quare & quoties collibitum eſt ſpeculari poſsimus. Item intellectum agentem eſſe adſimilem deo, & nobiliorem intellectu potentiæ. Cap. XXV.

ITem hic omnia facit, ille fit omnia, ex quo ſequitur vt in noſtra poteſtate ſit intelligere & ſpeculari quũ volumus, quia intellectus agens non quemadmodum ars ſeorſum a ſua materia eſt, ſed totus intellectui potentiæ intextus immerſusq́; habetur. Finge excuſſorem in ęre aut in ferro eſſe, non extrinſecus, nonne peruadet penetrabitq́; in materiam vniuerſam? Eodem modo intellectus agens intellectui poteſtatis aſsiſtens, vnus cum illo traditur, propterea ꝙ vna res eſt, quæ ex materia & forma conſiſtit, & tamen permixtio hæc rationes duas habet. Nam & materiæ ratio eſt, ꝑ quem anima ſit omnia, & ratio abſolutionis & formæ, per quam facit omnia. Plane intellectus intelligendo quaſi vertit ſe in ea quæ intelligit, in quo iam & materiam videmur, id eſt, multitudinem notionum & artificem qui notiones illas arbitratu ſuo diſponat & tractet. Eſt enim intellectus agens ceu architectus, quidam, fabricatorq; notionum. Quapropter fere videtur proximius imitatione deo, nã & deus quodammodo ipſe res eſt, & ad quẽdam modũ creator & opiſex rerum. Præſtantior vero cognoſcit intellectus parte qua facit, q̃ parte qua patitur nã omne quod agit, pręſtantius & ꝓcioſius ſua materia eſt. Porro (quod & ſuperius dixi) idem eſt intellectus & intelligibilis, quemadmodum idem eſt ſcientia ipſa actu cum eo quod ſcitur, non tamen eadem ratione, ſed quatenus intellectum poteſtatis amplectitur, intelligibilis eſt, quatenus vero ipſemet agens eſt, dicitur intellectus eſſe.

Nomine priorem eſſe intellectũ poteſtatis quàm agentem, item agentem ſemper intelligere & ſine diſcurſu, item æternũ & immortalem eſſe, item eius ſubſtantiam merum actum intelligendi eſſe. Cap. XXVI.

IN homine [a] ergo prior q̃ agens intellectus potentiæ habetur: nã omnis habilitas præparatioq́; prior tempore quam actus contingit, nec tamen ſimpliciter prior, quum neq; perfecto imperfectum, neq; actu potentia prior eſſe vnquam poſsit. Subſtantia autem intellectus agentis eſt actus, nõ de potentia aliqua profectus erutus'ue ſed ſuapte natura. Atq; hic intellectus (vt ſuperius dixi) adiunctus, impatibilis, impmixtusq́; eſt: proinde eius ingenium tale non eſt, vt interim intelligat, interim ceſſet: nam hoc accidit intellectui agenti, qua intellectui potentię iũgitur. Quum vero ſecum ipſe eſt, quũ natura eius ſola ſpectatur, quæ nihil aliud eſt q̃ actus merus, tum infatigabilis, immortalis, æternus, ſemper intelligens, & ſemper intellectus a ſe eſt: non alia re, aut per aliam, quemadmodum cætera quæ intelliguntur, & quę intellectus habitu conſtituto a materia diuellit, & intelligibiles facit, ſed per ſe intelligibilis eſt, & per ſuam naturam habet, vt & intelligere poſsit a ſeſe. In intellectu quidem poteſtatis diuiſæ & ſectæ notiones ſunt, in eoq́; variæ, tum artes, tum notitię & ſcientię collocantur: cõtra in intellectu agẽte, & vt expreſsius ac verius loquamur, in intellectu qui ſimplex actus eſt, quando ſubſtãtia eius actu deſcribitur, videtur alia ratio ſtatuenda longe difficilior dictu, & longe etiam diuinior. Nec enim is ex vno genere in aliud tranſit, neq; componit quicquã aut diuidit, neq; diſcurſu vtitur ad res noſcendas, ſed cõpreſsione quadã. Cum enim formas omnium rerum ſimul contineat, ſimul quoq; aggreditur, complectitur, & intelligit omnia: alioquin ſubſtãtia eius definiri actu ſolo nõ poſsit, quod tamen Ariſtoteles maxime affirmare & perſuadere contendit, nam ſi alternare aut mutare cogitationes & actus intelligendi poſſet, ita vt poſſunt, & vt ſolent ſcientes, neceſſarium eſſet eadem ſubſtãtia intellectus agentis manẽte, nihilominus abire actus variariq;. Ergo fateri oporteret ſubſtantiam eius ab actu differre, cui apertiſsime Ariſtoteles reclamat, atq; hoc etiã inter initia operis dixit, vbi vrba illa leguntur, conſiderare, amare, odiſſe, intellectus illius affectiones nõ ſunt.

[a] Quod Them. in homine dixit, Ariſt. in uno: ait quem locum Simpl. animaduertens ait hoc in his quæ generabilia ſunt veriſsimilia eſſe, utpote quia omnis generatio ex imperfecto in perfectum tendit, & unde imperfectum tempore quidem prius eſt, quod quidem imperfectum potentia eſt, in eo ipſo quod ſit: quoniam ſi cauſam eius proximam reſpiciamus, contra ſit neceſſe ut actus potentiam eius rei præcedat, quæ ab ipſa ſit. Vnde recte, in uno ab Ariſtote. appoſitum eſt. Verum in his quæ ſempiterna quidem ſunt, ſed aliquando intelligunt, & nonunquam etiam non intelligunt nequaquam uerum eſt, quòd in uno etiã & eodem id quod potẽtia eſt, tempore prius ſit. Nulla enim ratio eſt, cur id prius ſit quàm id quod actu eſt, cum illa mutuo ſibi inuicem continue per uices ſuccedant: & hac de cauſa idſe etiam Ariſt. ad animam reſpiciens nõ dixit, tempore in ipſa præcedere quod potentia eſt, ſed tantummodo quod aliquando intelligit & aliquando non. Nam et ſi in homine qui compoſitus eſt tempore potentia præcedat, intellectu autem et animæ ſubſtantia nequaquam, cum ſeparabilis ſit.

Nominis eſſentiam eſſe intellectum agentẽ: item agentem indiuiſsiliter intelligere intellectum potentiæ diuiſsiliter. Cap. XXVII.

NOs igitur vtriuſq; intellectus copulatio ſumus: Si ergo ita habent omnia, quæ ex actu & potentia conciliantur, vt in iis aliud ſit ipſa res, aliud eſſentia, ſequitur vt aliud ego ſim aliud eſſentia mea: ita vt ego ſim is, qui ex actu & poteſtate conſtituor, eſſentia mea ſit ſolus actus tantum, quamobrem eadem quæ cõſidero, hęc etiam ſcribo & literis mando. Scribit vero intellectus, qui ex poteſtate componitur: ſcribit inquam, nõ tamen quatenus ex poteſtate conſtat, ſed quatenus intellectus agens eſt, quia illinc quaſi omnis actio riuatur & ducitur. Quod ſi intellectus potentiæ non accipit indiuiſiliter ea, quæ intellectus agens indiuiſiliter tradit, nihil eſt quod miremur, quando huius rei exemplũ illud exploratum eſt, ꝙ affectiones corporum, candor, nigror, & eius generis cęteræ, quanquam propria ratione & ſuapte natura indiuiſiles atq; inſecabiles ſunt, in materiam tamen diuiſiliter & ſecabiliter recipiuntur. Vt ergo redeamus vnde diſceſsimus, quemadmodum aliud eſt animal, aliud ſuum animali eſſe, & quemadmodum ſuum animali eſſe ab ipſa dependet animalis anima, ita aliud ego ſum, aliud mihi eſſe, & mea eſſentia. Hæc autẽ ab anima prouenit, non quidẽ ſenſuali, quippe quę tanq̃ materia intellectus potentiæ habeatur, neq; item ab ipſo intellectu potentiæ, vt qui pro materia intellectus agentis ſit. Reſtat igitur vt ab intellectu agente tantum eſſen-

tia mea proficiſci, ac pendere dicatur. Solus enim intellectus agens proprie & maxime cenſendus eſt forma, immo vero forma formarum: inferiora autem cætera modo ſubiectorum loco, modo formarũ habentur. Sane ordo naturæ & proceſſus hic eſt, vt reſpectu inferiorum ſuperioribus vice formarũ vtatur, reſpectu ſuperiorum inferioribus loco materię. Summã uero & ſupremam formarum intellectum agentem conſtituit, quo ſimulatq; progreſſa eſt, receptui canit, in eoq́; finẽ quaſi extremam manum imponit, vtpote quæ nullam formam ſuperiorem aut nobiliorem haberet, cui loco materiæ ſubiiceret intellectum agentem. Quamobrem nos proprie animus & intellectus ſumus.

Ariſtotelem ſenſiſſe hominem eſſe in tellectum agentem: item quid ſit intellectus patibilis, qui et corrumpitur et aboletur in nobis, et cur primo mortem recordemur.

Cap. XXVIII.

OB hæc Ariſtoteles non de nihilo addubitat, quãobrem accidat, vt quum immortalis animus hominis ſit, qui nihil aliud eſt, quam eſſe homini, tamẽ nemo recordari earum rerum queat, quas inuita didicerit, tractauerit, chariſsimas habuerit, efflictim amauerit Huius quæſtionis diſſolutio conſentanea erit, & iis quę paulo ante, & iis quæ pridem inter initia diximus. Nemo igitur commeminit poſt mortem, quia tametſi intellectus agens impatibilis ſit, nec ipſe occidat tamẽ intellectus alius in nobis continetur, qui & patibilis & particeps obitus eſt. Nam hic quali natura ſit, & quam ab intellectu potentiæ differat, poſt docebimus. Porro intellectum patibilem eſt vbi Ariſtoteles permixtionem & commune appellauerit, quo ea quæ hic ſunt intelligimus, & cũ quo illa ipſa intelliguntur a nobis, ad quẽ omnia ea pertinent, amare, odiſſe, meminiſſe. Nũc illud conſtare poteſt, Ariſtotelem nos intellectum agentem putaſſe. Quid enim aliud innuit, quum ita quærit & ſoluit? Ideo, inquit, non recordamur, quia intellectus agẽs impatibilis eſt, intellectus vero qui patibilis dicitur, aboletur. Alioquin obuia & vulgata omnibus quęſtio eſt, præſertim vero haud diſsimulanter adeunda noſcitandaq́; iis, quibus immortalis animus ſtatuitur, quamobrẽ ſcilicet rerum quas in vita cognouimus, mortuis nobis ſtatim omnis memoria deleatur: cur nemo inimicitias, nemo amicitias a morte meminerit: iam cur nemo innumerabilibus ſeculis ex iis, quos deſiderauimus neceſſariis ſuis & iuratiſsimis comparuit viſitatusq; ſit. Quocirca locum hunc Ariſtoteles, & parte hac, & primo volumine digniſsimum explicatione, diſcuſsioneq́; cẽſuit: plane tum hic, tum ibi rationes fere eaſdem communit, quod vt q̃ conſpectiſsimum ſit, quanquam modo apertius loquitur. Verba illa in primo libro poſita ſubiicienius nunc: Intelligere, inquit amare, odiſſe, affectiones continentis non illius ſunt, quatenus ipſe eſt: quapropter continente corrupto neq; meminit, neq; amat, quia non erant illius hæc, ſed communis, id eſt, permixtionis, quod iam periit. Intellectus autẽ forte diuinius quiddam eſt & impatibile. Hactenus ſunt quę in primo operis huius libro Ariſtoteles dicit. Hic vero habentur verba hęc: In plenum non intelligit tempore, neq; modo intelligit, modo ceſſat, ſeparatum vtiq; eſt, quicquid hoc eſt, & ſolum hoc immortale & ſempiternum habet. Nõ recordamur autem idcirco ob occaſum, quia hic impatibilis eſt. Intellectus uero qui patibilis dicitur, abolet, & ſine hoc nihil intelligit. Conferamus ergo verba hęc cum ſuperioribus. dicit hic: non intelligit tempore hoc refertur ad illud: Intelligere & cognoſcere effectiones illius non ſunt. Eſt enim aliud qđ intelligit, & ad quod pertinet non ſemper intelligere, ſed tempora & aliquãdo. Item quod hic dicit: Separatum vero eſt, quicquid hoc eſt, & ſolum hoc immortale & ſempiternũ habet, reſpicit verba iſta: Intellectus autem forte diuinius quidam eſt & impatibile, item illud: Nõ recordamur idcirco, qa hic impatibilis eſt, intellectus vero patibilis aboletur, & ſine hoc nihil intelligit reſpondet ad illud. Quapropter continente corrupto, neq; meminit, neq; amat, quia non erant illius hæc, ſed communis quod perierit.

Simpli. locum hunc pertractans hoc modo de intellectu patibili dubitat: Si & ipſe intellectus eſt, cum immaterialis ſit, quonã pacto aboletur? nam ſine materia eſt omnis intellectus. Cui dubitationi reſpondet & ait. Quòd patibilis intellectus materialis eſt & potentia, & totum hoc ipſum patibilis, & imperfectus totum hoc, donec patibilis fuerit, & propter hoc etiam corruptibilis, quatenus ſcilicet patibilis eſt: immaterialis autem & actu intellectus & intelligibilis eſt, quatenus agentem contangit: perfecte autem immaterialis & intellectus perfectus cum in agentem recurrit ſeu reſpicit, ita ut interitus patibilis intellectus non ſit reditus in non ens, ſed eius reductio in eſſe perfectius. Dubitatio autem quam attingit Ariſto. cum dicit. Nõ recordamur quæ generationem præceſſerũt. ſoluitur, et eius ſolutio animæ peculiaris eſt non intellectui præſtãtiori, quæ in hunc modum ſe habet. Quia intellectus quidem agẽs impatibilis eſt, et ob id immortalis: patibilis uero aboletur, qua patibilis eſt, ut dictum eſt, et inquantum in eſſe permanens retrahitur, ſed abſq; patibili ut patibile eſt, abſq; his .ſ. quòd procedat ad corporeas uitas, nihil intelligit intellectus qui impatibilis eſt. Nihil dico ex his quæ ſunt memorabilia, de quibus nunc ſermo eſt, utpote quæ ut alibi oſtenſum eſt, omnia ſunt imaginaria: et ea ratione in intellectione rerũ memorabilium omnino egemus ratione tendente ad imaginationem uſq;. Abſq; hoc .u. quomodo impatibilis intellectus poterit memoralium aliquid intelligere? unde non eſt audiendum, quod nihil ſimpliciter ſine impatibili impatibilis intellectus poſsit intelligere, nã quomodo ſeparabilis erit uel immixtus? quomodo ſubſtantia erit actus?

De eodem, ex quibus uerbis animaduerti poſsit, quid Ariſtote. de intellectu agente ſenſerit. Cap. XXXIX.

QVare ſatis per ſe reiicti, & confutati videntur ii, qui Ariſto. quaſi accuſare audent, ceu hoc loco dubitauerit, non hoc quod modo nos diximus expoſuimusq;, ſed illud, quamobrem non recordamur earum rerum, quas intellectus agens ſecum verſatur intellexitq;, antequam conſtitutionem hominis accedat. Nonne audiunt Ariſtotelẽ clara atque adeo exerta voce clamantem, extincto communi intellectum agẽtem nec intelligere poſſe nec meminiſſe, quia hæc affectiones illius non erant, ſed eius communis quod interiit? Quapropter & cum denuo hic dicat: Non recordamur idcirco, quia hic impatibilis eſt, ac patibilis abolitioni obnoxius eſt innuere videtur hominem eſſe intellectũ illum agentem & impatibilem. Corrumpitur, inquit, & intercidit communio, vnde quanquam immortales ſumus, tamen meminiſſe non poſſumus eorũ, quæ ſimul cum intellectu mortali didimus. Cõparanda itaq; ſunt ea, quæ tum hic, tum ibi dicuntur, & nedum confinia, ſed conſentientiſsima quoque ſibi reperiẽtur. Alioquin ſi diligenter excuſſeris, perſpicuo docebunt, quænã ſup ea re opinio Ariſtotelis fuerit adiungenda iis. Verba illa ſunt, quæ altero ab hoc libro leguntur, vt quę huic interpretationi noſtræ de proximo aſtipulentur: De intellectu, inquit, & vi ea, quę contemplatur & cogitat, nõdũ liquet, ſed videtur diuerſum id animæ genus eſſe, ſolũq; hoc abſtrahi & ſeparari contingere, tanquã .ſ. ſempiternum a caduco. Erat vero ęquiſsimum, vt ea quæ in primo

mo

mo libro leuiter & dubitanter attigerat, accuratius hoc loco ſumma operis parte diſcuteret. Ac ibi quidẽ quæſitum non hoc quamobrem patibilis & corruptibilis intellectus non recordetur actionum, quæ ad immortalẽ & impatibilem pertinent dubitare, (erat enim id cõſpectius, q̃ vt in eo aliquis dubitare poſſet, quum nihil ſtultius ſit, q̃ rationem quærere, cur id quod occidere poteſt non recordetur actiones eius, quod nunq̃ occidit) ſed contra rationabiliter in dubium vocatur, cur is intellectus, qui neque pati, neq; commori poteſt, non recordetur actionum earum, quas cum intellectu abolito communi opera exercuit. Soluit hoc ibi Ariſtoteles ad hũc modum, vt etiam ſupra dixi: Quo circa, inquit, continẽte corrupto, neq; meminiſſe, neq; amare põt, propterea q̃ affectiones illius non erant, ſed eius communis quod interiit, obſoleuitq;. Hic quoque ad eandem quæſtionẽ ſic reſpondet: Non recordamur, inquit, quia hic impatibilis eſt, ac patibilis internitioni addictus obſtrictusq; eſt, & ſine hoc nihil intelligit.

De eodem uerba Theophraſti, et de coniunctione utriuſq; intellectus, et cur non ſemper intelligitur, cur obliuiſcitur, cur fallitur. Cap. XXX.

EOdem modo & Theophraſtus videtur de intellectu agente indubitaſſe, in iis libris quibus locos tractat ab Ariſtotele ante tractatos: Si inquit, illi potentia vt habitus eſt, aut cõgenitus ſit oportet, aut poſterius acceſsit. Si congenitus, ſemper ergo & iam inde ab initio protinus moueret: ſi poſterius acceſsit, quo inſtrumento, aut quo genere abſolutio hęc facta eſſe dicetur? Videtur ergo tãquam ingenitus, ſi incorruptus, inhærens vero aut aſsiſtens quum ſit, cur non ſemper mouet? aut vnde obliuio & deceptio naſcitur, num de permixtione?

Contra eos qui dicunt intellectum agentem eſſe deum, aut propoſitiones primas: Item intellectum agentem eſſe ſpeciem animæ ceu partem. Cap. XXXI.

AGe vero illos hoc loco potiſsimũ taxemus reprehendamusq;, qui ſecundum Ariſtotelem putant intellectum agẽtem, aut deum eſſe, aut propoſitiones, & quæ de propoſitionibus oriuntur. Sane ii qui propoſitiones credunt, ſurdiſsimis eſſe auribus videntur, quum vocem Ariſtotelis tam contentam illuſtremq; exaudire non poſsint: Intellectus, inquit, hominis diuinus & impatibilis eſt, cuius ſubſtantia idẽ prorſus eſt, quod actus isq; immortalis, & ſempiternus, & ſeparatus eſt ſolus. Qui vero hæc de deo ſuſpicãtur dicta, nonne ipſi quoq; inceſſendi coarguẽdiq; tarditatis ſunt, qui verba Philoſophi, aut non intelligere, aut certe negligere videantur? Quum enim ſtatuiſſet Ariſtoteles in omni natura, alterum pro materia haberi, alterum pro forma mouente perficienteq;: Neceſſe, inquit, eſt eaſdẽ differentias in anima reperiri, talem aliquem intellectũ adeſſe, qui pars animæ rationalis præſtantiſsima ſit. Atq; hoc quoq; ex illis verbis clariſsime innoteſcit, quorum paulo tenus ante mentionem fecimus: De intellectu, inquit, & vi ea quæ commentatur contemplaturq; nihil adhuc liquet, ſed videtur diuerſum animæ genus eſſe, ſolumq; id abiungi & ſeparari contingere, tanquã perpetuum a morticinio caducoq;. Nam & id quod philoſophus hic dicit, ſolum hoc & imortale & ſempiternum haberi, nõ eſt huiuſmodi, vt referri poſsit ad deũ, quum is non modo deum immortalem ſtatuerit, ſed & poteſtates eas, quæ motum naturæ cœleſtis intemperãt, quas in Metaphyſicis prodidit vel numero. Quamobrẽ cum ex omnibus viribus animæ immortalitatem huic vni tribuerit toto opere, recte hoc loco dictũ exiſtimo, ſolum hoc immortale & ſempiternum haberi. Ex eiſdẽ verbis illud ſubinde colligi confirmariq; cupio, Ariſtotelem opinatum fuiſſe intellectum agẽtem, aut aliquid noſtri eſſe, aut plane nos ipſos. In totum, ſi dicat ſolum hoc noſtri ſempiternum & immortalem eſſe, ſibi conſentit: ſi vero ſimpliciter hoc affirmet, diſſentit, quũ ipſe multis locis concedat complura eſſe alia, quæ natura immortali ſint prædita.

Non modo Auer. uerum etiam Philop. hoc attribuunt Alex. quód intellectus agens ſecundum Ariſto. in hoc loco. Deus eſt: rationes etiam recitat Philop. quibus motus Alexan. hoc crediderit. prima quia ab Ariſt. appellatur omnia faciens, ſolus autem deus omnium efficiens eſt: ſecunda quia eius actio & eius ſubſtantia in idem conueniunt: tertia quia ſemper eſt actum.

Quæſtio an intellectus agens unus in omnibus hominibus ſit, & cur ſolus homo & intelligat & intelligatur ab aliis. Cap. XXXII.

HActenus fuit hæc ſoluere non impendio arduũ, illud vero longe ſpiſsius & ſcrutinio etiam dignius, vtrum vnus intellectus agens ſit, an multi. Ac primum quidem ſi lucem, cui collatus cõparatusq; eſt, reſpicias, obtinebit vnum eſſe, quãdo & ſol vniuerſis vnus idẽ lucis ſplendorisq; largiatur, proindeq; vnus author & principium luminis ſit, vnde omnium animalium oculi colluſtrantur. Quemadmodum autem luminis huius mundo publici incorruptio ĩmortalitasq; aſpectus ſingulorum animalium non pertingit, ita intellectus agentis æternitas nihil pertinere ad ſingulos homines videtur. Iam vero ſi multi intellectus agentes inuehendi eſſent, & ad ſingulos intellectus potentiæ ſinguli agentes accommodandi aſſociandiq; viderentur, quonam modo viciſsim differrent? Nã ſingularia quæ eadem ſpecie habentur, interſtinctione materiæ diſcernũtur. Intellectus autem agentes ſi plures forent, eadẽ ſpecie continerentur, tum quia omnium eorum ſubſtantia definiretur actu, tum quia eadem genera cõſtitui oporteret, quæ promiſcue ab omnibus vſurparentur, cognoſcerenturq;. Si enim non eadem omnibus ſint futura, ſed diuerſa, qualiſnam obſecro illhæc ſortitio & diſtributio fuerit? Quo item pacto intellectus potentiæ omnia intelliget niſi intellectus agens, qui illum ad actum producit, etiam intelligat omnia? An primum quidem intellectũ illuminantem credi vnum oportet? Illuminatos vero & ſubinde illuminantes multos? Queadmodum quanq̃ ſol eſt vnus, tamen lux quę de ſole prodit & mittitur, quaſi abiungitur ab eo & diuellitur: atque ita in multos obtutus diſtrahitur, diſtribuiturq;. Quamobrem Ariſtoteles intellectum non ſoli, ſed lumini comparauit: Plato autem ſoli, quia intellectum & animum hominis deo eſſe quamſimillimum volebat. Quod ſi cui extrema opinio incredenda videatur, omnes homines, qui ex actu & potentia condiri dicimur, ad vnicum intellectũ agentem referri, vnde cõſiſtimus ſumusq; homines, nihil eſt quamobrem auerſari abſterreri'ue debeat. Vnde enim communes illæ animi prænotiones, cõceptionesq; omnibus haberentur? Vnde ingenita illa impreſſaq; omnium mentibus primorum noticia conſtitiſſet natura duce, nulla ratione, nulla doctrina? Vnde poſtremo intelligere mutuo & intelligi viciſsim poſſemus, niſi vnus ſingularisq; intellectus fuiſſet, quem communem oẽs homines haberemus? Quo circa veriſsime illud apud Platonem legitur: Niſi, inquit, hominibus communia

Nam ſingularia in eadẽ ſpecie interſtinctione materię diſcernũtur.

eſſent multa, ſed proprium quid, aut præcipuum & impromiſcuum contineretur in ſingulis, non eſſet admodũ facile oſtendere & ſignificare alteri voluntatẽ ſuam, Huic ſententiæ argumẽto & illud eſt, ꝙ niſi ita dicatur, diſciplinæ transfundi in diſcipulum non poſſent. Quum enim eadem ſint, quæ tradendis iis, & qui docet, & qui addiſcit conſiderat, (quia neq; hic docere, neq; ille addiſcere vnquam poſſent, niſi ab vtroq; eadem commentatio tractaretur) perſpicuum eſt eundem eſſe intellectum præceptoris & diſcipuli oportere: quandoquidem eſſentia intellectus idẽ eſſe quod actus ipſe deſcribitur. Atq; hęc fortaſſe cauſa eſt, quamobrẽ ad ſolos homines pertineat docere & diſcere, viciſsim alloquiorum & ſermonum intellectum habere. Hoc genus animalibus nõ poteſt contingere, quia in iis conſtitutio animarũ & præparatio contumax ineptaq́; eſt, vt intellectum potentiæ poſſunt recipere, qui ab intellectu agente perficiatur.

Melius quæri utrum omnes homines & omnes intellectus ſint unus, quàm utrum omnes animæ ſint una, & quòd intellectus, docentis et addiſcentis eſt unus. Cap. XXXIII.

AT vero (quod & veteribus & recẽtioribus quæſitum ſcio) vtrum animæ omnes vna tantum anima ſit, bono periculo præteriri ac parte poteſt: illud magis ad rem videtur, vtrũ omnes homines vnus ſit homo. Vt enim vna ſit anima omnium, quæ abiũcta ſeparataq; habeatur, poteſtates certe ac vires eius multas probari neceſſe eſſet, atq; adeo inter ſe clariſsimo diſcrimine diſcrepantes. Nam & nutricem a ſenſuali, & ſenſualem ab appetitu differre quis negauerit? De homine autem & intellectu contemplatiuo conſequens & neceſſaria quæſtio eſt, præſertim iis qui ſubſtãtiam eius nihil aliud eſſe ꝙ̃ actum affirmant. Aut enim eandem rẽ non intelligunt præceptor quum docet, & diſcipulus quum docetur, (quod falſum eſſe nemo eſt qui neſciat) aut ſi eandem intelligunt, idem ambobus actus eſt, eoq́; ſubſtantia eadem.

Vtrum intellectus potentiæ immortalis et impatibilis ſit. Cap. XXXIIII.

SEd illud quæritur, vtrum quemadmodum incorruptionem luminis, quo oculi colluſtrãtur, nõ participat virtus viſibilis: ita imortalitatem intellectus agentis non participet intellectus potentiæ, qui ab intellectu agente ita illuminat, vt aſpectus a luce. An ſenſus quãuis longe ſit impatibilior, ꝙ̃ ſenſoriũ, quãuisq; patiente ſenſorio ipſe non patiatur. Si enim ſenex oculo probo valenteq; vteretur, videret æque ac iuuenis: nõ tamẽ prorſus impatibilis eſt, ſed paſsionem ſenſorii oblæſionẽq; ad quendam modum agnoſcit. Intellectus vero ſeparatus & expers omnino diſpendii huius eſt. Atq; hoc de retro dictis poteſt oſtendi, vbi Ariſtoteles nondum de intellectu agente, ſed ſolum de intellectu potentiæ loquebatur. Non eſſe, inquit, ſimilem impatibilitatem intellectus & ſenſus internuncia & ſenſoria ſenſuum demonſtrant: ſenſus enim poſt validum ſenſile, vt poſt dementem ſtrepitum, poſt immodicum ſplendorem, poſt ferum odorem, ſentire admota incidentiaq; nõ poteſt, ſi imbecilliora & cicuriora prioribus fuerint. Intellectũ cõtra ſi ab eccellente aliquo intelligibili tranſtuleris, nihilominus inferiora & humiliora cognoſcet, niſi forte magis exquiſite: nam ſenſus ſine corpore haberi non poteſt, intellectus vero abiũctus ſeparatusq́; eſt. Hęc verba priuatim de intellectu potentiæ intelligenda ſunt, quia migratio hæc & tranſitio de genere in genus, ad intellectum potentiæ pertinet tantum. item paulo ſupra: Quapropter, Inquit, neq; permixtum eſſe corpori ratio eſt, neq; inſtrumento aliquo vti, quemadmodum ſenſus videntur. paulo quoq; ſupra. Impatibilem, inquit, dici intellectum oportet, ita tamen vt formas rerum ac ſpecies poſsit recipere. Ex quibus omnibus aperte datur intelligi, Ariſtotelem tum de ſenſu & ſenſoriis, tum de intellectu ita exiſtimaſſe, vt ſenſus minus quidem obnoxius paſsioni eſſet, ꝙ̃ inſtrumenta, non tamen in totum ĩmunis ſeparatusq́; Intellectus autem vt qui citra corporeũ inſtrumentum functiones ſuas abſolueret, omnino impatibilis adiunctusq́; diceretur.

Intellectum patibilem differre ab intellectu potentiæ. Cap. XXXV.

VErum ſcire illud quoq; auebunt legentes hæc, ſi intellectus potentiæ immo ſineq; vendicatur, immortaliſq; eſt quidnam aut quale ſit id quod ab Ariſt. intellectus patibilis & occiduus vocatur. Hoc nos polliciti olim ſumus oſtendere, quod quidem facillime conſequemur, ſi Ariſtotelem ipſum in cõmuniõnem ſciuerimus. Age ſi videamus nunc, æſtime in uſq; iterum ea verba, quæ primo volumine non procul ab initiis ſpectantur. Fortaſſe vt ignis attritu ſilicis crebro; ita frequenti tractatu verborũ philoſophi elicietur aliquãdo eliceturq; veritas. Intelligere, inquit, amare, odiſſe, affectiones non ſunt illius quatenus ipſe eſt, ſed huius quod illum continet. Quapropter cõtinente corrupto, neque meminiſſe poteſt, neq; amare, propterea ꝙ affectiones illius non erant, ſed communis, quod abolitum eſt. Videtur hoc loco Ariſtoteles, quum dicit communem, patibilem & corruptibilem intellectum accipere: nam intellectum potentiæ nulla dubitatio eſt, quin impatibilem & ſeparatum putauerit, & qui formas rerum poſſet concipere, & qui nihil eſſet actu ſed potentia: itẽ qui cum corpore miſceri non poſſet, & cui nullus vſus corpore inſtrumenti eſſet: pręterea cuius impatibilitas diſtaret ab ea, quę pertineret ad ſenſum. Quare ſi pugnãtia dicere Ariſtotelem nefas eſt credere, neceſſe eſt intellectum communem alium eſſe ab intellectu potentiæ. Hic igitur caducus, patibilis, indiuiduus, & inſeparabilis, permixtusq; corpori eſt. ille cõtra æternus, impatibilis, ſeparatus, & ab omni corporis mixtione, confuſioneq; alienus. Omnia hæc Ariſtoteles diluciditiſsime hoc opere videretur executus.

Quid differat intellectus agens ab intellectu potentiæ, uter prior, uter præſtantior. Cap. XXXVI.

PRæcurrit vero ac procedit intellectus potentiæ intellectum agentem eo modo, quo ſplendor lucẽ, aut quo flores fructum. Nec enim quicquam omnium eſt, quod poſsit in primordio ſui perfici, ſed ſuperinchoatio quædam, & rudimentum præmittitur, antequam finis & abſolutio ceu faſtigiũ rebus accedat. Quapropter omnia quæ ſunt, quæq; aguntur acerrime, lenioribus principiis natura prætexuit, ſemperq; quod minoris eſt, eodem in genere priorem ortum habet, ꝙ̃ quod pluris. Separatus ergo, impermixtus, & impatibilis eſt intellectus potentiæ, quod nos ſuperius Ariſtotelem dixiſſe, comprobaſſeq́; demõſtrauimus. Non tamẽ eodẽ modo ſeparatus, quo intellectus agens. Sed attende obſecro, quæ de intellectu agente, & intellectu poteſtatis per comparationem is dixit: Et eſt, inquit, intellectus alter, qui omnia poſsit fieri, alter qui omnia facere tanq̃ habitus quidã, perinde atq; lux: nã & lux quodã pacto facit, vt colore potentia conſiſtãt actu colore. Atq; hic

intellectus

intellectus ſeparatus, impatibilis, impermixtuſq; habetur, cuius ſubſtantia eſt actus. Semper enim præſtãtius eſt id quod facit, q̃ id quod patitur, & principium q̃ materie. Atq; hęc ita accipienda arbitror, ac ſi quis ſolem diceret magis ſeparatũ eſſe, q̃ lucem. Ex quo perſpicuũ videtur Ariſtotelem vtrunq; intellectum ſeparatum putaſſe, ſed agentem magis, & ſeparatum, & impatibilẽ, & impermixtum. Eſt & in eo diſcrimen, ꝙ intellectum potentiæ priorem in nobis tempore cõmonſtrauit, natura perfectione & dignitate intellectum agentem: imo vero neq; illud ſimpliciter verũ eſt, intellectũ potentiæ priorẽ tempore haberi agente, etiamſi in hoc vel in illo prius tempore adſit, q̃ intellectus agens. Quod quidem exemplo illo indicatur, quod neq; ſatellites, qui regem pręeũt: neq; ſplendor, qui præuenit ſolem: neq; flores, qui antecedunt fructus, ſimpliciter priores dicuntur iis.

Separatus quidem hic intellectus eſt, ait ſimpli. non modo reſpectu corporeæ uitæ, uerum & reſpectu rationalis uitæ actiuæ. ſ. & contemplatiuæ, quæ diſcurſu conſtat in abſceſſu ab ipſis.

Platonem quoq; poſuiſſe in homine intellectum, alium mortalem, alium immortalem. Cap. XXXVII.

PORRO intellectum communem mortalem dicit, per quem homo eſt, qui ex anima & corpore cõſiſtit, in quo iracundiæ & libidines ſedent, quas etiam Plato mortales facit. Quod ex verbis illis conſtat, quę in Timæo leguntur: Dii, inquit, quũ animã ĩmortali initio præditã accepiſſent circumligauere obduxereq́; ei corpus fluidum, & mortale, adiecto genere quodam mortalis animæ, in qua perturbationes affectuſq; animi vehementes & neceſſarios condiderunt. Primũ voluptatem, quæ maxima eſſet malorum eſca & ilex: tũ dolorem, cuius vi eſtuq́; homines ab officio reuocãtur: mox audaciam atq; metum, duos conciliarios imprudẽtes ac temerarios: poſtremo iracũdiã infrenem, & ſpem inanem, quarum altera iudicium animi tolleret, in conſideratione libidineq́; furẽdi, altera conſtantiam frangeret procliuitate & facilitate credẽdi. Ita ſenſu irrationali & qui omnia perrumpit & vincit, amori confundentes miſcenteſq́; genus animæ occiduum conflauerunt. Cæterum veriti ne diuinæ animæ immortalitas coninquinaretur vicina mortalitas, quãta licuit intercapedine optimatem animam ab ea, quæ ſequioris cõditionis erat, diſpeſcuerunt, diſcluſeruntq́;, caput a pectore diſterminãtes diſiungenteſq; collo. Quamobrem vt ſedes puritatis diuinitatiſq́, a regione impuritatis diſperata eſſet, in pręcordiis, atq; ea parte quę pectus dicitur, morticiniũ animæ genus cõſtituerunt. In calce quoq; operis repetendo ea, quæ de anima ſcripſerat: Hæc ſunt, inquit, quæ de anima dici potuerunt, & quantum in ea eſſet tũ mortalitatis, tum immortalitatis. Præterea rationes fere exquiſitiores omnes, & validiora argumẽta, quę a Platone in Dialogo de immortalitate animę ſunt perſcripta, videntur ſe ad intellectum primum, non ad communẽ referre. Primum illa ratio huc tendebat, quæ de animę motu indigete ducebatur, id eſt, ex eo quod ipſum ſe animus moueret. Nam & nos fere idem videbimur dicere quod Plato, qui intellectum definit, ipſum ſe mouentẽ, ſi loco actus, quo nos ſolo deſcribimus, accipere motũ velimus. Eodem vergebat ratio ea, quæ diſciplinas & notificias rerum nihil aliud eſſe, quam memorias & reminiſcentias oſtendere conabatur. Similiter & illa hoc volebat, quæ animam hominis cum deo quandam habere ſimilitudinem comprobabat. Demum ſi diligenter attenderis, cęteras quoq; rationes, quæ paulo firmiores grauioreſq; habeãtur, conuenire omnes, & cõgruere huic intellectui comperies, quemadmodum & illæ quas ipſemet Ariſtoteles in Eudemo complexus eſt. Ex iis abunde arbitror manifeſtum factum Platonem ex iis partibus, quæ pertinerent ad animam, ſolum intellectum immortalem putaſſe. Contra tum omnes affectus, tum rationem in affectibus cõſtitutam mortalem, quam Ariſtoteles patibilem intellectum appellat. Qualiter autem hoc intelligi velim, proxime declarabo.

Amor omnia perrũpit & uincit.

Ariſto. in Eudemo.

De eodem intellectum mortali, item quomodo affectus humani cum ratione iungantur. Cap. XXXVIII.

HVmani affectus omnino expertes rationis non ſunt, quũ & parere interim rationi, & duci monitis conſentireq; videantur. Affectus vero reliquorum animantium, aut penitus vacui rationis ſunt, aut ſi quod veſtigium rationis pręferunt, per obſcurum id & tenuiſsimum præferunt. At humanis affectibus iũcta innexaq́; ratio eſt: nam audacia, metus, & ſpes, ſtatim oſtendunt ſe rationalis animæ ditioni ſubeſſe quia futurum & conſequens tempus videntur reſpicere, quod bruta non poſſunt. Quamobrem quum nullum animal præter hominem confidat, metuat, ſperet, ſed delectetur tantum, aut doleat, (quod genus non niſi præſentibus & inſtantibus rebus contingit, quę voluptatis, & quę doloris inuehunt ſenſum, qui motus nullum cõſortium aut fœdus cũ ratione intellectuq́; obtinent) in homine vno omnes affectus vſque adeo participes rationis poſſunt effici, vt ſimul mediocritatem ſeu modum accipiunt, habeantur & euadant virtutes. Quæ res indicio eſt non naturam affectuum, ſed ſuperantiam & exceſſum, & quod longius diſceſſerit a naturę conſtantia, alienam eſſe a ratione. Quo circa recte finiunt Stoici, qui affectus dicunt cõmotiones animi eſſe a præſcriptione iudicii & rationis auerſas. Ita fit vt idem ſit intellectus patibilis & affectus rationalis, hoc eſt, affectio & perturbatio animæ humanæ, quę propter habitationem animi & intellectus in corpore particeps rationis efficitur, & rationi ſubiecta. Neq;.n. collocari aliter & habitare in corpore intellectus poſſet, niſi affectibus mediis necteretur obligareturq;, alioquin, vt diuinus Plato inquit, impurum cum puro ſociari & conciliari non poſſet: Dii (inquit) quum aĩam immortali origine præditam accepiſſent, obduxere ei corpus mortale, quod vti fieri poſſet, vtique immortalis forma in corpore mortali clauderetur, texuerunt genus animæ alterum fragile ac mortale. Nam vinculum id quo ĩmortalis natura conglutinabatur mortali, ipſum quoq; haberi mortale oportuit, proinde corrupta mortali natura ſimul quoq; vinculum eius intercidit

Quid Theophraſtus de tribus intellectibus ſenſerit. Cap. XXXIX.

PLane facturum hoc loco me operępretium arbitror, ſi verba Theophraſti de intellectu poteſtatis & agẽte ꝑtexuero. De intellu itaq; ꝑtãtis hæc dicit. Quũ intells (inqt) homini extrinſecus accedat, quũq; tanq̃ appoſitus inuectuſq́; ſit, q̃rit quẽadmodũ cõgenitus nobis dicat: demũ quæ nã cõfirmatio natura'ue eius ſit. Certe id qđ dicit nihil actu eſſe intellm ad ꝑtãtẽ oĩa recte hactenus dicit, quatenus & in ſenſus nõ tñ vſq; eo ad viuũ reſecãda res eſt, neq; tã nihil actu probãdus, vt neq; ipſemet ſit. Calũnia hæc eſſet & oratio cõtentioni cauilloq; proxima, ſed ita intelligendũ vt in aĩo talis q̃dã ſui generis potẽtia ſit pro ſubiecto formarũ ac gremio, q̃lis in rebus materialibus facultas illa eſt, q̃ cõſtitutioni earũ & cõcretioni inſternit. Porro qđ dicit mẽtẽ extrinſecus accedere, nõ ita ſtatuẽdum eſt, ut qui vere appoſitus inuectuſq; habeatur, ſed vt qui ſtatim ab ortu quaſi comprehẽdere nos complectiq; ſoleat. Item quo nam pacto res

Qũo intellectus potẽtia nihil actu eſt.

De hoc lege librum primũ de auſcul. naturali, in digreſsione de materia prima.

efficiuntur intellectæ, & qualiſnam videtur paſsio ea, neceſſe enim eſt afficiatur animus & quaſi patiaẛ, ſi prodire ac peruenire ad geſtionem debet eadem ratione qua ſenſus. ſed quum ſit incorporeus qui fieri poteſt vt patiatur aut immutetur a corpore? Vtrum item ab illo, an ab ipſo principium eſſe putandũ eſt? Plane ipſum pati videri poteſt ab illo ortũ habere (nihil enim ipſum a ſe patitur) at vero cauſam præſtare omniũ actionũ, hoc eſt, vt intelligatur vel non intelligatur res, quemadmodum & in ſenſu perſpicitur, vtiq; ab ipſo intellectu proficiſci videtur. Illud hercules perabſurdum forte ſit, intellectum qui naturam refert materiæ, nihil eſſe ipſum exiſtere, ſed tantum omnia complecti & continere potentia, & reliqua quæ longũ eſſet perſequi. Quãuis autẽ Theophraſtus quæſtiones has cõpendioſo ac feſtinãti ſermone quaſi deguſtet, verba quidem pauca, ſed fœta) tamen rerum multarum & magnarum inculcat. Plena hæc difficultatum ſunt, plena ſolutionum, quas obiter quaſi aliud agens ſubiungit, plena poſtremo contentionis & diſceptationis oratio eſt. Atque hęc ille in quinta parte naturalium quęſtionum ſcripſit, hoc eſt ſecundo libro de anima. Ex quibus liquet Theophraſtum de intellectu potentiæ eadem fere in dubitationem vocaſſe, quæ de intellectu quoque agente quæruntur, vtrũ deforis accedat, vtrum congenitus habeatur. Definitũ præterea eſt, quemadmodum deforis accedere, & quemadmodum congenitus haberi probetur. Iam ſicut intellectum agentem, ita intellectum potentiæ impatibilem aſſerit, & abiunctum a corpore: Impatibilis (inquit) eſt intellectus, aut ſe patibilis eſt alio more patibilis eſt, q̃ cætera q̃ pati dñr. Nã ſi pati intellẽs putãdus eſt, nõ ita putãdus eſt vt patiẽdo ſe moueat, (motus.n.oĩs inabſolutus impſectusq; eſt) ſed ita putandus eſt pati, vt ad actũ & perfectionem paſsione illa perueniat. Vlterius etiam progreſſus inquit: Senſus non eſt ſine corpore, intellectus habetur abiunctus. Item eo loco quo retractat ea quæ de intellectu agente definierat. Ariſtoteles: illud (inquit) conſiderandum, quod vel in omni natura inuenias, duobus momentis ſingula contineri, quorum alterum pro materia & potentia ſit, alterum vero pro cauſa & actore ſumatur: ſemper vero præſtantius eſſe quod agit, quã quod patitur, & principiũ nobilius eſſe q̃ materiam oportet. Atq; hæc quidem ille quãquã confirmat, tñ reuocat in cõtrouerſiã quales nã duæ illæ ſint naturæ, quibus rõ hominis atq; mẽs cõſtat. Itẽ priuatim qualenam id ſit, quod intellectui agenti ſubiicitur: mixtum.n. quodãmodo & quaſi cõcretum videri animũ nobis, ex intellectu agente & intellectu potentię. Si igitur ſociatus congenitusq; eſt qui mouet, ſtatim ergo & ſemper mouet: ſi vero poſterius accedit, quo nam inſtrumento, aut qua ratione abſolutio hæc & generatio facta eſſe defenditur? Ac videtur quidem carere genitu, ſi incorruptus immortaliſq; eſt. Quum vero ſemper iuxtim aſsiſtens & proximus ſit, cur nõ ſemper mouet? aut vnde nobis obliuio & hallucinatio accidit? an culpam habet permiſtio? Ex iis omnibus manifeſtum puto eſſe non præter rationem ſentire, qui dicant Ariſtotelem & Theophraſtum exiſtimaſſe aliud eſſe intellectum patibilem & corruptibilem quem illi cõem vocant, & corpore nõ abiũctum: aliud totum id quod ex intellectu agente, & intellectu potentiæ componitur, quod & ſeparatũ a corpore & incorruptibilem & ingenitum ſtatuunt. Atq; ita fieri, vt partim duæ naturæ ſint partim vna. Nam & id qđ ex duabus facultatibus, forma & materiæ conditur, vnũ eſſe intelligimus. Cæterum quærere, quid quiſq; de aĩa ſenſerit, & loci & curæ alterius eſt. Atq; nam fuerit opinio Ariſtotelis, quæ Theophraſti, & quæ etiamnũ Platonis, facile arbitror colligi poſſe ex verbis iis quæ ſupra de libris eorum prompſimus prætexuimusq;.

Primam actionem intellectus eſſe circa ſimplices terminos uerſari, deinde circa compoſitionem, in qua iam ſit ueritas aut falſitas. Cap. XL.

ERgo intellectus potẽtiæ ſimulac intellectũ agẽtẽ 21
ceu propriam ſibi formã prehendit, primũ intelligit ſimplicia indiuiſibiliaq;, quæ in decem generibus continentur, in quibus veritas aut falſitas nulla uerſatur: deinde vltra ꝓgreſſus cõponit illa, cõnectitq;: verbi gratia Socrates inambulat, in quo iam veritas aut falſitas põt conſiſtere. Cõponit inq̃, hæc nõ vt aceruũ temerario congeſtu aut interiectu cõſtituat, ſed vt quæ multa ſparſaq; ſunt, ad vnitatẽ & coalitũ reuocet: atq; ita cœtũ ſimplicium vocũ comprehenſione & intellectione vna cohibeat, vt illud: Xenocrates diſputat. Hic autẽ cõplexus & cõpoſitio notionũ videtur ſimilis ei, quã Empedocles in conſtitutione mẽbrorum cecinit factam a concordia primum. Quẽadmodũ apud illũ non omnis compoſitio mẽbrorum conſtituit animal, ita apud nos non omnis cõpoſitio notionũ cõſtituit veritatem, ſed aliqua etiã cõpoſitio eſt, de qua mendacium exiſtit: vt ſi commenſuratio cõmittatur diametro, erit mendaciũ & falſitas: ſi incõmenſuratio, veritas. Deinde quẽadmodũ illic ex ſimplicibus membris animal ſimplex conficitur, ita hic ex ſimplicibus terminis ſimplex propoſitio naſciẛ,

De cæteris omnibus animæ uiribus agens Ariſto. tam naturalibus quam ſenſitiuis, ait Simpli. hic, ab eorum obiectis doctrinæ ſumpſit exordium, ac deinde de actionibus diſputauit anteaquam de earum eſſentia loqueretur, ut. ſ. ab his quæ nobis ſunt notiora, ad ea quæ magis latent progrederetur. In intellectiua autem uirtute contra, primo intelligendum quiſnam ſit & qualis ſpeculatus eſt, anteaquã de intelligibilibus loqueretur, utpote quia cognobilior eſt: et deinde intelligibilia, ut ex utriſq; eliciamus eius actionẽ erga intelligibilia. Vt igitur in paſsibili intellectu, poſteaquã eius ſubſtantiã edocuit, quæ ab ipſo cognobilia ſunt exponit: quæ duo ſunt, forma. ſ. et formatũ. ac duplicẽ deinde circa ipſam actionem: pari etiam paſſu nunc peruestigata intellectus agentis ſubſtantiã, quæ ſint ipſo cognobilia, et qualis ſit etiam erga ipſa eius actio docere aggreditur.

Non modo in rebus, ſed in temporibus quoq; ueritatem aut falſitatem adeſſe. item tempus non a ſenſu ſed ab intellectu cognoſci. Cap. XLI.

IN iis quoq; ſimul intelligitur ratio tpis, quum res
vel tanquam præteritæ genitæq; vel tanq̃ futuræ & gi 22
gnẽdæ noſcuntur. Et hercules præteriti & conſequentis temporis agnitio propria intellectus eſt, & eius facultatis, quæ ſuperior viſis & imaginatione habetur, Nam ſenſus & imaginatio expertes noticiæ temporum ſunt, præſertim præteriti ac futuri. Nec.n. creari põt in anima aut uiſum, aut ſenſum aliquod rei, quæ aut iã intercideri obſoleritq;, aut nondum ſit orta, ſed quicqd icit imaginationem aut ſenſum tanquã inſtãs præſensq; icit: ita temporis ſenſus duntaxat ad animum mẽtemq; pertinet. Circa tempus quoque veritas & falſitas innoteſcit, nam hæc oratio, Crœſus fuit, vera eſt: illa Crœſus eſt, falſa. Porro interim ita componimus, vt quod adeſt rei, adeſſe dicamus, nix candida eſt: interim ita vt quod adeſt, negemus adeſſe, nix non eſt candida. In quo quum talis compoſitio ſit, vt dicamus illud huic non adeſſe quod adeſt, iuſtius ſit non compoſitionem complexionem ue, ſed diuiſionem ſectionemq; ſiue etiam diſtractionem & præciſionem vocare. Nam & ueg. aio

diuulſioni

diuulſioni & diuiſioni ſimillima eſt, & dedicatio ſiue affirmatio connexioni compoſitioniq;. Niſi forte nomẽ diuiſionis vtriq; generi congruat, ꝙ eas res quas imaginatio a ſenſu confuſas inordinataſq; accipit, intellectus diſponit, interſtinguit & diuidit, ſeorſum de Socrate enunciãs ſeorſum de inambulante conſiderans: demũ ſeparatim efferens quæ ſeparata non ſunt, quanquam retro quoq; ſimul ita diſcreuit, mox ad vnitatem & concilium reuocat. Nam vna oratio, ſiue vna conceptio eſt, philoſophatur aut deambulat Socrates, & veritas itẽ ac falſitas in oratione, quatenus vna eſt, cõiicitur. Vtrũq; igitur pontificium ſolus intellectus obtinet, & ꝙ multas notiones in vnũ poteſt cõducere & cohibiliter nectere, & ꝙ noticiam temporis cum rerum cognitione coniungit: quorum neutrum neque imaginationi, neque ſenſibus datum.

a In ſempiternis, ait Simplicius, ſola egemus copula ſubiecti cũ prædicato: in his uero quæ in generatione uerſantur & interitu, tempore etiam opus eſt, ob id quia non ſemper ſunt, ſed quandoq; ſunt, & quandoq; non.

Quotuplex ſit indiuiſile: item intellectionem & tempus pari iure indiuiſilia & diuiſilia eſſe. item intellectum per ſe in non tempore intelligere, ſed ex accidenti in tempore, & quid ſit eſſe ex accidendi diuiſile. Cap. XLII.

SImplex vero & indiuiduum bipartito accipitur: nã aut indiuiduum ita eſt, vt neq; potentiam neq; actũ admittat, quo genere ſunt formæ immateriales, & punctus: aut ita vt potentiam tantum, nõ etiam actum agnoſcant, qualis linea eſt, & præterea omnis magnitudo. Ergo intellectus & tempus id, quod ad intellectionem rerum ſimul adiungitur, pariliter diuidua & indiuidua ſunt. Quum formæ immateriales comprehenduntur, vtrunq; indiuiduum eſt & intellectus & tempus. Quũ vero res potentia ſectiles, & actu inſectiles noſcitantur, tunc intellectus inſecabilis actu eſt, & intelligit inſecabili tempore. Nam longitudinem ceu genus vnum ſimul vniuerſam intelligit, non partem vnam dimidio temporis, dimidio alteram, alioquin non eſſet longitudo vna, ſed duæ: ita intellectus non longitudinem ſed longitudines intelligeret. Quod ſi longitudinem vnam in longitudines duas diuelleret, diuelleretur & tempus. Eſt & genus aliud indiuiſilium, non quantitate ſed ſpecie, qualis homo vel Socrates eſt: ambo enim indiuiſilia ſpecie ac forma dicuntur. Nam neque notio hominis diſtrahi aut ſecare præterea in alias ſpecies poteſt; ſed ſi qua poteſt ſecari, fortaſſe tantum poteſt in ſingularia, nec multo minus Socratis notio. Hæc igitur quæ indiuiſilia ſpecie ſunt, intelligit indiuiduo tpe & indiuidua intellectione. Nõ.n. partẽ hãc Socratis dimidio tpis illã ã dimidio altero apprehendimus. Neq; item more illo intelliguntur res, quo efferuntur a nobis uerba. Nam hoc mirabile intellectu eſt, audimus in tempore, intelligimus non in tempore, ſed momento, quod aut omnino tempus non eſt, aut ſi eſt, partibus caret: non ſolum vero intelligit inſectili tempore, ſed etiam intellectione inſectili, non ita vt ſingulis ſyllabis hæreat, & partem vocabuli partem intellectionis abſoluat, ſed ita, vt quãquam diuiduum vocabulum eſt, indiuidua tamen comprehẽſio & intellectio ſit. Quod ſi quis contendat intellectionem eſſe diuiduã, facile concedemus, modo intelligat diuiduam eſſe per accidens. Nõ enim ſuapte natura diuidua eſt, ſed culpa vocabuli quod cum mora & productione vocis effertur. Proindeq; quum vox omnis non illico, cunctimq;, ſed tractim & particulatim ædatur, contingit credere intelligentiam quoque non momento vniuerſimq; ſed cunctanter & membratim abſolui. Quo ſit vt ea res quę per ſe inſectibilis eſt, (quãquam difficile dictu videtur) quaſi deſcendat in rem diuiſilem ad eam, qua ſe ingeniũ ſuõ accommodet. Rurſum pleraque per accidens indiuiſilia ſunt, id eſt, nõ ſuopte omni, ſed propter id, per quod intelliguntur hoc modo confinium & colliminium tẽporis. In quo animus intelligit, per accidens indiuiduũ & inſectile eſt, quia accidit tempori cuius eſt extremũ, & per quod ab intellectu cognoſcitur. Niſi enim annus, menſis, dies, hora determinaret inſtantium præſenſq; tempus, momentum hoc indiuiduum intelligi nullo modo poſſet. Huius rei ratio illa eſt, ꝙ in omnibus iis quę ſecantur in partes, ineſt aliquid quod minimum & inſecabile eſt: & in omnibus iis quæ condita concretaq; ſunt, habetur aliquid ſimplex incompoſitumq;. Quod quidem quicquid qualecunq; eſt, neq; ſeparari poteſt a rebus quibus ineſt, neq; ſeorſum ſubſiſtere, quãuis inſit. Sed neq; ſignificantia nominis poteſt abiũgi a nomine, neque ſine eo item pronunciari: forte vero neq; intelligi quidem a quoquam vlla res poteſt, niſi ſecum ipſe vocabulum intus affingat, ad quod ſe idẽtidem referat, quoties cogitaturus aliquid eſt. Et ſi vero hæc ita ſe habent, ea tamen intellectus vis eſt, vt voces & dictiones quę ſuopte ingenio ſecabiles & diuiduę ſunt, indiuiduas & inſecabiles vtiq; per accidens faciat.

Omne continuum indiuiſiliter intelligi. ſed & quantitatum diſcretam quadantenus. Cap. XLIII.

PLane indiuiſionem eandem habent tempus, longi 23
tudo, & omne continuum, & id quod facere poteſt vt longitudo ſit vna, idem poteſt facere vt vnum ſit & tempus & omne continuum. Nam vnitas ſecundum quam dicimus ſtadium eſſe vnum, & diem vnum, & menſem vnum, eadem ineſſe & longitudini & tempori videtur. Ea vnitas indiuidua eſt, & tamen ineſt
diuiduis rebus. Eſt ſimplex & incompoſita, & in dupli 24
cibus & compoſitis continetur: alioquin omnis quantitas eſſet diſcreta, ideoq; nihil aliud eſſe quam numerus multitudoq; videretur. Nunc & illud fortiter affirmauerim, multitudinem quoq; ipſam & numerum vnitate aliqua cohiberi & comprehendi contingere, ita non modo continuę quantitati, ſed etiam diſcretæ vnitas cõpetet: nam binarius, ternio, denarius, multitudines ſunt vnitatis acceſſu coercitæ.

Quemadmodum intelligantur puncta, & momenta, et priuationes. Cap. XLIIII.

POrro punctus & momentum quum ſimplicia & indiuidua vocantur, non eodem iure quo cætera appellationem illam ferunt. Eſt enim aliquid quod per ſe, & ſuapte natura indiuiduum eſt & incompoſitum: at punctus & momentũ non hoc modo indiuidua ſunt, ſed ex defectu & priuatione cõtinui. Atq; ita intellectus cognoſcit illa definitq; non priuato adortu, aut directo in ea incubitu, (quia nullam formam a ſe obtinent cui poſſit incũbere) ſed ſequeſtrando & præcidendo dimẽſum & magnitudinem, atq; illa ipſa quorum limites extremi puncta & momenta ſunt. Certe hoc genere cõnectiũt intellectus & ſenſus: nã quẽadmodũ aliqua per ſe. i. quæ facie ſua pellũt, aliqua negatione priuatiõeq; ſentiũtur, p ſe, vt cãdor, lumẽ, vox, ſonus: priuatione vt nigror, opacitas, ſilẽtiũ: ita ſunt quædã quę ſua natura, quædam quæ aliena, qua careãt ad intellectũ ſui vtantur bonũ a ſe intelligit, malũ nõ a ſe, ſed ꝙ priuũ inopsq; boni eſt. Huiuſmodi videtur ſcitum illud apud Platonem de mate-

ria: Cognitio (inquit) & viſio quæ de materia habetur, nota atque extranea eſt: actus autem notus tam in intellectu, quam in ſenſu. Is proprie eſt qui non de vultu & facie aliqua eius rei quam contemplamur, elicitur, ſed de forma illa qua priuatur.

Potentiam et imperfectionem eſſe rationem, qua intelligantur priuationes et malum. Item neque deum, neque intellectum agentem intelligere priuationes, ſed ſeipſos, ideoq; ueritates eſſe.
Cap. XLV.

25 ERgo quemadmodum ſi ſenſus non eſſet ea natura vt poſſet modo agere modo nõ agere, ſed ea vt ſemper ageret, nunquam accideret, vt aut oculus tenebras, aut aures ſilentium ſentirent: ita ſi intellectus nõ ita inſtitutus eſſet, vt aliquando ceſſare ab opera poſſet, neque mala intelligeret, neq; informia, neque numero ſuo & perfectione carentia. Talis igitur intellectus potentię eſt, vt contraria contrariis quodammodo intelligat: agendo enim intelliguntur formæ potentia.i. non agendo nec intelligendo formas intelligũtur informia: contraria autem ſunt potentia & actus. Prohinc ſi quis intellectus eſt ab omni potentia exolutus liberq;, is neq; malum neq; priuationem intelligit, qualis exterior intellectus videtur, i. agẽs, & eo amplius cauſa rerum princeps. i. deus. Eſt enim intellectus agens a materia abiunctior quam intellectus potentiæ: quamobrem is ſemper intelligit id quod maxime eſt, & quod maxime forma exiſtit, & quod longiſsime ab omni priuatione informitateq; abeſt. Talis ipſemet eſt, ſeipſum ergo intelligit: atq; hic eſt cuius ſubſtantiam merito actum vocauimus, & qui proprie ſeparatus eſt, & qui neq; illum quidem innexum potentiæ continet: nec eo tamen imperfectior videri debet, q̃ is qui contraria & priuationes intelligit, (non enim numero rerum quæ ſciuntur perfectio aut præſtantia corrogatur, ſed pondere) nec qui plurima intelligit, idem etiam pluris eſt, ſed qui meliora nobilioraq; nouerit. At vero intellectus & intelligibile in eo diſtincta non ſunt, quemadmodum in intellectu potentię, ſed intelligibilis eſt qua intellectus, retroq; intellectus qua intelligibilis. Item veritas alio modo in intellectu hoc ſpectatur, alio in intellectu potẽtiæ. Intellectus enim agens veritas ipſe eſt, quia non eo verus efficitur ꝙ alia, ſed ꝙ ſeipſum intelligit. Sed intellectus noſter, vt qui ſimilitudinem illius præteritem referat, veritatem ſimplicem non attingit, ſed eam quæ obuerſa & oppoſita falſitati atque mẽdacio ſit: quia neceſſe eſt ſi in affirmatione veritas fuerit, in negatione haberi & contineri mendacium. Quo fit vt veritati noſtræ mixtum ſemper mendacium ſit, vt quoties de veritate inſtituitur mentio, ſimul quoque de mẽdacio cogitemus, & quaſi admoneamur.

Intellectus ab oĩpotẽtia eſt exolutus, neque malũ neque priuationem intelligit. Intellectus agẽs ſp intelligit id qd maxie ẽ, & qd maxime forma exiſtit.

Quando et quemadmodum intellectus intelligendo fallatur. Cap. XLVI.

26 PLane intellectus quum quid ſimplicium tractat, vt quum formam eius aut definitionem & rationem eſſentię ſpeculatur, nunquam mentitur, etiam ſi totam rem non amplectitur: nam & oculus quoad de albedine ſola iudicat, falli non poteſt. Quo'd ſi aſpectus id quod album iudicat, auſit Cleonem quoque aut Platonem dicere, iam ſuos limites tranſilit, & vltra præſcriptum quaſi periclitatur, eoq; ſenſus ſæpenumero & facillime collabuntur. Eodem modo intellectus paucies & raro errabilis, aut nõ ratus eſt, quãdiu in ipſa finitione & eſſentia rerũ ſiſtit, vt boni, pulchri, honeſti: at quũ ꝓcedit vltra, & cõdictiões annectit, (vt ſi nõ modo bonũ, ſed hoc bonum enunciet) tunc externis aliena tribuit & confundit. Atque hinc mendacium frequens & pluris mis error inciditur. Vt ergo caueri hoc poſsit, ſola eſſentia & forma ſpectanda eſt, & quod materia & eius appendiculis vacet. Eſt enim genus hoc rerum peculiare mentis ac ſuum.

Quo'd in ſenſu uoluptas & dolor eſt, hoc in intellectu eſſe bonum & malum. item quomodo & quando tam ſenſus quàm intellectus perſequatur aliquid aut fugiat. Cap. XLVII.

QVanquam vero longe ſuperior & excellentior
intellectus eſt ſenſu, tamen multa in vtroq; pa-
ria & ſimilia viſitantur. Nam quemadmodum 27
actio ſenſus neque alteratio neque paſsio eſt, neque au- 28
tem motus omnino vllus, quum motus omnis progreſſio rei ſit, quę acceſsionem & conſumationem deſyderet, actio ſenſus abſoluta ſemper perfectaq; habeatur: quamobrem aut motus eſſe nõ poteſt, aut ſi motus eſt, aliud genus inuehitur motus: ita cognitio animi habitũ obtinentis, neque motus, neque alteratio, neque paſsio dici debet. Nam quemadmodum quum ſcius aliquis promit ea quæ ſcit, non ideo mouetur, ſed agit, & actus iſte non eſt motus, quia & perfectæ rei eſt actus, & ipſe perfectus eſt: idem in intellectu probandum, actus enim intellectus potentiæ generatio & perfectio quædam videtur. Eſt igitur hoc (vt dixi) in ſenſu & intellectu aſsimile: item illud appetere & fugere, de quo (ſed paulo altius) ordiar: Senſus aliquando ſolum hoc adnunciat flauum, aliquando adiicit dulce id eſſe quod ſit flauum, quãdiu flauum ſolum enunciat, neq; fugit neque perſequitur: ſimul vero adiicit dulce, quale mel eſt: aut amarum, quale eſt fel, tunc aut perſequitur aut fugit. Idem in intellectu comperias, quãdiu ſolam definitionem & eſſentiam ſanitatis intelligit, neque fugit, neque perſequitur: ſimul vero nectit ſanitatem cum bono, tunc perſequitur. Quapropter quantum voluptas penſat in ſenſu, tantum bonitas in intellectu, & quod valet in ſenſu dolor, hoc poteſt in intellectu malitia. Porro notitiam boni & mali ſenſus habere non poteſt, ſed dolorifici & voluptifici. Diſcretio autem boni & mali intellectui adiuncta eſt, qui (vt ſupra dixi) intelligendis rebus deſcriptionem temporis adhibet. Ac ſenſus quidem pro eodem habet voluptatem & bonum, dolorem item & malum. Trahitur ergo ſenſus ad volutatem, & refugit a dolore: hanc ſciſcit appetitq;, illum reprobat ac repellit. Contra intellectus ſæpe tranſcendit iudiciũ ſenſus & appetiones eius coercet, proindeq; aliud iudicat bonum eſſe, aliud voluptarium, & quod titillet: item aliud malum, aliud quod dolorem inurat. Quum igitur animæ intellectuali allinantur quędam imagines, quæ viſa & phantaſmata appellamus, bonum item & malum hoc polleat in mente, quod in ſenſu voluptas & dolor, quoties parte hac animi phantaſma, aut viſum cum bonitate aut malitia nectimus, totiens perſecutio aut fuga ſuccedit: perſecutio ſimillima affirmationi eſt, fuga negationi: & quẽadmodum non poteſt ſenſus ſine ſenſilibus pelli, ita neque intellectus is qui animæ congenitus eſt ſine viſis & phantaſmatibus cieri: nempe quum aut petit id quod animus aut aſpernatur, præceſsiſſe imaginationẽ oportet. Quo'd ſi quis eſt intellectus qui nihil indigus ſit, ita vt neceſſe habeat appetere, neque inualidus imbecilliſq;: ita vt ei præ metu fugiendum ſit, huic nullus vſus phantaſmatum imaginationiſq; eſt.

Expeditis

Expeditis, ait Simplicius, his omnibus quæ de ſpeculatiuo intellectu erant pertractanda, ſumpto exordio ab imperfecto intellectu, donec ſcilicet potentia tantummodo eſt. deinde ad eum progreſſus eſt qui habitu perfectus eſt, et tandem ea docuit, quæ de ſubſtātiali intellectu qui ſua ſubſtantia actus eſt, erant inueſtiganda, adeo ut nihil, ut ita dixerim, intactum & indeterminatum reliquerit. Nunc ad eum intellectum tranſit Ariſt. quem practicum appellat, qui & imaginatione utitur, et circa bonum uel malum uerſatur inquirere: ſicuti in priori intellectus ratione a ſenſibus ueluti a non tioribus ad intellectum tranſmiſit, eodē fere pacto nunc ſenſu utitur ueluti exemplari: non quidem ut ſimpliciter cognoſcitiua uirtus eſt, ſed ut apprehenſiua eſt rei quæ delectet aut contriſtet. Hac enim parte intellectui practico aſſimilatur, qui non ſolum cognoſcit, uerum & quod bonum malum ue eſt inueſtigatur.

Quid differat ſenſus a ſecunda concupiſcentia, & intellectus a uoluntate. item eandem eſſe potentiam quæ perſecutionem dictet & fugam. Cap. XLVIII.

29 PLane appetitio ſenſus, concupiſcentia & deſyderium dicitur: apetitio intellectus, voluntas: & ad concupiſcentiam illecebra & voluptas, ad voluptatē bonitas pertinet: ac ſubiecto quidem idem eſt ſenſus & appetitio eius, ſed ratione cogitationeq; diſcrepant. Eodem modo intellectus & voluntas ſubiecto idē ſunt, ſed diuortio eſſentiæ & definitionis euariant. Sed nec diuerſa vis eſt, qua perſequimur ab ea qua fugimus: ita neq; viciſſim a ſe, neque ab intellectu ſenſu'ue diſcernuntur, ſed vna potentia eſt, quæ perſecutionem dictat & fugam: vna quæ vult & non vult: nam & hæc quæ videntur auerſiones eſſe atq; fugę, appetitiones quædam ſunt. Quum enim quis fugit, hoc ipſo deſyderat, ꝙ appetit fugere: & quum non vult, hoc ipſo vult ꝙ cupit vitare quæ reprobat.

Intellectum mouere tam preſente quàm abſente ſenſu, item intellectum actiuum non ſpeculatum mouere. Cap. XLIX.

30 QVod autem ſæpe cōmemoratum nobis eſt, denuo repetendum videtur. Quemadmodum ſenſus formas rerum in ſimulachris ſenſilibus ſeruat, ita a intellectus in phātaſmatibus cōtinet, & in phā-
31 taſmatibus item intelligit. Euenit autem vt intellectus æqualiter moueat & excitet appetitū, tam abiūcto ſenſu ꝙ iuncto. Sola enim opinatio ea qua aliquid de quo cogitamus, bonum eſſe aut malum credimus, facit vt dignum id perſecutione cautione'ue ſit. Quamobrē ſiue ſubiecta res oculis habeatur, quam nobis infeſtam fugiendamq; ſuſpicamur, ſiue non habeatur, ſed ſola cogitatione opinioneq; noxia iudicetur, continuo animus fugam arripit, & tanquam deteſtabilem cauet. Atq; hoc intellectus eius officium eſt, quem practicū .i. actiuū & adminiſtratiuum appellant: hic enim appetitum percit all citq; : at qui conſpectiuus contemplatiuusq; dicitur, nihil mouet, ſed ipſo rei intellectu & æſtimatione contentus eſt. Prorſus quemadmodum voluptas & dolor ſe habent ad ſenſum, & quemadmodum bonum & malum ad ipſum intellectum actiuum, ita ſe habet ad ſpectatiuum veritas & mendacium. Veritas eſt vice boni, mendacium malo ad proportionē reſpondet. Intereſt ꝙ veritas & mendacium impromiſcuæ & abſolutæ rés ſunt, bonum & voluptas ad aliquid referuntur. Eſt.n. bonum alicui bonum, & voluptas alicui voluptas.

a Non eſſe intelligendum quod ab Ariſto. dictum eſt, intellectum non ſine phantaſmatibus intelligere, de intellectu ſpectatiuo, quaſi nunquam poſsit ſine phantaſmate intelligere, ſicut uidētur uelle peripatetici: tum ea quæ ſuperius ſunt expoſita oſtendūt, cum docuit Ariſto. ſpectatiuarum cognitionum ſupremā ſeparari, & eſſe hoc ſolum quod eſt, & eſſe idem ipſi rei, & ſubſtantia eſſe actum impatibilem & immixtum. tum uel etiam ea quæ hoc in loco ab Ariſto. proferuntur, dum non intellectum ſed dianoeticen appellat, dum etiam eam uerſari circa uerum uel falſum, & bonum & malum prædicat. Nam ab intellectu contemplatiuo non modo eo qui ſubſtantialis intellectus eſt, falſum excluditur & malum ſimiliter, uerum ab eo etiam qui ſecundum habitum iam perfectus eſt. Sed in intellectu practico ex neceſsitate & malum quandoq;, et ei oppoſitum bonum quandoq; reperitur, propter eius conuerſionem ad ea quæ generationi ſubſunt et particularia ſunt.

Mathematica intelligi citra materiam abſque mendacio. Cap. L.

POrro aliter intelliguntur ea quæ per ſe intelligibilia ſunt, aliter ea quæ de abiunctione materiæ nomen accipiunt, lineam dico & planiriem, & id genus cętera quæ in Geometria tractantur. Quanquam.n. hæc ꝑ marginibus ac terminis corporibus naturalibus ſunt, intelliguntur tamen a corporibus naturalibus ſeparata. exempli gratia: Si ſimitatē a naſo præcidere intellectus poſſet, aut ab ea carne, in qua ſimitas eſt, intelligeret ſeorſum a naſo, quod conſiſtere ſine naſo nō poteſt. Verum hoc in ſimitate fieri nullo pacto quit, propterea qđ in definitione ſimitatis continetur & comprehenditur naſus: eſt enim ſimitas naſi cauitas. At deuexū & curuū, linea recta & flexa, triangulum & quadrangulum intelligi ſeparatim a corporibus poſſunt, etiamſi ſeparatim non ſubſiſtunt. Huius rei ea cauſa eſt, quod mathematicę res, quāuis a corporibus naturalibus ſecretæ nō ſint tamen in ratione & definitione ſua materiam non tellātur. Quare intellectus ea quę actu ſeparata nō ſunt, apud ſe tanquam apud ſequeſtrem videtur deponere, ad ſolā quantitatem ſpectandā: in quo opere neq; vſus corporis naturalis eſt, neq; affectionum hærentium corpori in eo quod naturale eſt, quales ſunt, caliditas, frigiditas, humiditas, ſiccitas, ſed in contemplationem ſolum ſpacia ipſa mera inaniaq;, & confinia corporum adlubentur. Ex conſit, vt Geometria & Arithmetica ex omni cœtu diſciplinarum, quæ ad Matheſim pertinent, abeſſe a materia naturali longiſsime videantur, vtpote in quibus demōſtrationes probationesq; ſine aliqua materiæ mētione procedat, quamobrē neq; ſuppetias de ſenſu deſiderant, quia neq; materiam vllam requirunt. At in cæteris Aſtronomia, Muſica, Perſpectiua, quanquam & hæ conantur remouere materiam atque ſenſum, nō tamen æqui id poſſunt, ſed a ſenſu proficiſcūtur, & in ſenſum etiam deſinunt. In hunc modum abſtracta huius generis intelliguntur.

vtrum et quemadmodum ſubſtantiæ ſeparatæ intelliguntur ab intellectu potentiæ. Cap. LI.

NVnc illud quærendum, vtrum res ſimpliciter ſeparatas, & prorſus materiæ ſordibus vacuas & abſolutas intelligere animus poſsit, qui in corpore eſt & a magnitudine non abiunctus. Quamuiſq; alius locus ſit ad hoc demonſtrandum docēdumque ſeruatus, tamen & nunc quoque attingendum id puto. Videbatur ſane conſentaneum, ſicut diuinus ille ſeparatusque animus, qui intellectus agens vocatur, nullam intelligit, naturalium formarum propterea ꝙ potentia liber eſt, & īperfectione, qua priuatiōes ſolēt cognoſci: atq; hoc nō ignobilitatis, ſed nobilitatis potius & præſtantiæ argumentū eſt: (namq; nec mori nō pōt aut occidere, nec 32

tres tantummodo,ut aliqui arbitrantur,an plures. Et her
cules ſi quis ad ea diſcrimina animaduertat,quibus ratio
animoſitas,& cupiditas mutuo differunt, in partes innu
merabiles animam conſcindet. Videntur enim aliæ itē
particulæ, quæ proculdubio amplius quàm illæ tres di-
ſtent:nam uis nutricula,quę & animalibus & ſatis ac ſtir
pibus ineſt communis,aliquanto plus a tribus iis differt,
q̄ ipſæ inter ſe tres. Eodem modo & pars ſenſaria,quip
pe qua neque rationabilem,neq; penitus irrationabilem
poſsis putare. Nam quatenus ſenſilium generum diffe-
rentias iudicat, & occaſio quædam & tanquam gradus
efficitur ad animum rationemq́; promouendam, uideri
poteſt illatenus rationis & intelligentiæ particeps: qua-
tenus uero adiuncta eſt animalibus brutis & ratione ua-
cantibus,uiq; nomine hoc irrationabilis & bruta exiſti
mari poteſt. Præterea non ſenſus demum,ſed etiam uir
tus imaginaria uidetur a partibus iis diuerſa & differens
ratione. Quòd ſi tres tantum partes animæ haberentur,
neceſſe eſſet imaginariam,aut in irrationabilem,aut in cu
42 piditatem,aut in excandeſcentiam reducere. Ad hæc ap
petendi uim,quæ ratione, potentia, munere, interſtitio
inſigni a reliquis ſeiungantur,vnam è tribus partibus cē
ſeri contingeret: alioquin ſubabſurda atque obtuſa res
eſt præcidere, ac diuellere appetitum, quod faciunt qui
partitionem illam Platonis trimembrem probant,quā-
doquidem non modo in parte irrationabili cupiditas &
iracundia continetur, quorum utrunque appetitus eſt,
ſed etiam in rationabili uoluntas, quæ item appetitus
mentis iudicatur. Quamobrem facultas hæc diſtrahen-
da non erat,ſed tanquam ſui generis potentia incolumis
ſeruanda,& ſeorſum cum cæteris partibus in numerum
redigenda.

*Intellectus nomine,ait hic Simplicius, comprehenditur uniuer-
ſa rationalis uita, ita ut et forſitan phantaſia,non quidem omnis,
ſed tantum quæ in hominibus reperitur: de qua Theoph. in proprijs
phyſicis quærit, utrum ponendum ſit cauſam rationalem eſſe uel
irrationalem.*

Vim altricem eſſe cauſam animalibus inceſſus & motus. Cap. LVII.

SEd redeamus vnde abſceſsimus,agitemusq́; iam pe
43 de collato,quidnam illud ſit, quod moueat animal
per locum: nam auctio & minutio unde ſint conſtat. Di-
ximus enim prouenire motus eos a procreabili & altri-
ce potentia. Spiratio uero & reſpiratio,ſonus item & ui-
gilia,quibus cauſis oriantur alio loco monſtrabitur: ſunt
44 enim & hæc quibus animal alteraſcit mouetur q́;. Nunc
quod propoſuimus tractandū,quidnam ſit cauſæ, quam-
obrem animalia moueantur,ingrediantur q́;. Sanè vege
talis anima hoc non facit ipſa, nam motus localis inceſ-
ſusq́; ad finem aliquem agitur: item cum imaginatione,
perſecutione,uel fuga,utiq; in iis quæ ultro ſponteq;,nō
ui coacta ſe mouent: at ratio nutriens prorſus imagina-
tione vacat,& quod conſequens eſt appetitione. Omnis
enim appetitio a ſenſu imaginationeq́; naſcitur, quam-
uis q́; animalia quotiens cibum & alimoniam appetunt,
localem motum inſtituant,ut ea quorum indigent perſe
quantur & capiant, non tamen ex eo accipi debet, nu-
tricem uirtutem idem eſſe quod appetitum. Cuius rei
ſigno.i.& quidem certiſsimo, ꝙ in ſtirpibus alumna uis
cernitur,appetitus nō cernitur,eoq; fit, ut in iis neq; ſen-
ſus,neque imaginatio poſſit exiſtere. Quòd ſi in anima
uegetante uis eſſet, quæ ſecundū locum moueret,fuiſſet
neceſſe, ut natura plantis aliquo inſtrumentum dediſſet,
quo talem motum exigerent. Nihil enim operibus na-
turæ fruſtra uiceq; fortuita iungitur.

Vim ſenſualem non eſſe cauſam motus animalium localis. Cap. LVIII.

SEd neque uis ſenſualis eſt id quod ita mouet, quū 45
pleraq; animalia ſint,quæ ſenſum obtinent, nec ta-
men mouentur ob locum, proinde hæc ſi uim mouen-
tem habuiſſent,temere habuiſſent. Natura uero utrunq;
adæque deteſtari & abominari videtur, neu quid ſuper-
fluo adiiciat,& neu ex neceſſariis aliquid relinquat. Læ-
ſa laceſsita,orbata,& mutila ſemper excipio: animalia au
tem illa quæ uitam ſtabilem & ſellulariam exigunt, nec
mouentur loco,non ideo manca defecta'ue ſunt. Quod
quidem facile probatur argumento, quia proletaria
ſunt, & ſimile ſibi progenerrant, præterea & auctantur
& minuuntur.

Intellectum mentem'ue non eſſe cauſam motus animalium localis. Cap. LIX.

CAeterum neque rationalis portio.i.intellectus po 46
teſt id eſſe quod moueat. Quum enim duplex in-
tellectus ſit,contemplatiuus hic,actiuus ille,primum cō-
templatiuus non poteſt mouere, quia de rebus agendis
gerendis'ue nihil intelligit, quæ fugienda, quæq́; perſe-
quenda ſint non cognoſcit: motus autem is,quo de quæ-
rimus aut perſequendo, aut fugiendo abſoluitur. De-
inde nec actiuus id poteſt: quamuis enim agendis re-
bus adminiſtrandisq́; præſit, non tamen author aut opi-
fex eius motus eſt,quia ſæpe accidit, ut id quod dignum
intelligit fuga,non fugiat(uerbi gratia)terræmotum,aut
trucem & immanem beluam. Vt enim contremiſcat
cor,& inhorreſcant pili,nox hæreat faucibus,eſt tamen
quando in timore hoc non arripitur fuga, ſed ueſtigio
immoto & habitu rigente conſiſtitur. Solet item contin
gere,ut quum aliquid illectat uoluptatq́; animum, etiam
ſi qua particula corporis commoueri,ſubſcalpiq́; uidea
tur,interim tamen quieſcas, & eodē in loco permaneas.
Huius rei ratio illa eſt, ꝙ animus terrifica & mulcebria
non ſolum conſiderat,quum inſtant,futura'ue ſunt,præ
ſertim humanus,ſed aliquando etiam quo ſunt præteri-
ta. Moueri uero ad ea quæ ſint præterita & exoleta qui
poſſumus? Ita concluditur intelligentiam non eſſe cau-
ſam animalium inceſſus: immo frequenter uſu uenit, ut
ratio quidem fugam perſecutionem'ue imperet,nec ta-
men conſilio rationis ſtemus,ſed ea ſub iugum miſſa cō-
cupiſcentiam ac libidinem ſequamur, quod incontinen
tes faciunt. Ergo neque intellectus, neque ſciētia ingreſ
ſum animalibus miniſtrat. Idem ferè in alio genere ui-
deris, medicus aliquando non curat, eques nō ſemper e-
quitat,& tamen uterq́; artem ſuam callet, ille medicina-
lem,hic equeſtrē, quaſi motum geſtionemq́; alia ratio,
non ars aut ſcientia faciat.

Animam in qua iraſcentia & cupiditas continetur,non eſſe cauſam motus localis. Cap. LX.

PRæterea neq; cupiditas,neq; iracundia cauſam ha- 47
bent motus localis: nam continentes quanquā ob-
iraſcantur,aut concupiunt,tamen ratione perſuaſi, cōfir
matiq́; reuocantur ad frugem, & uitio abſtinent.

Intellectum actiuum & appetitum iunctim cauſam eſſe animalium motus. Item quæ differentia ſit, inter intellectum actiuum & ſpectatiuum. Cap. LXI.

REliquum eſt duo hæc eſſe quæ moueant, intelle- 48
ctum & appetitum. Hoc loco nomine intellectus
imaginationem quoque comprehenſam uelim. Nam
homines parte plurima imaginatione potius, quàm di-

ſciplina aut iudicio reguntur: cætera uero animantia imaginatione ſola exiguntur, ꝙ bruta ſunt, & carent prudentia: quare fit, vt in iis uicem intelligētię imaginatio præbeat.

49 Equidem quotiens intellectum dicemus cauſam eſſe progresſionis & motus, de actuoſo illo, ſiue actiuo & adminiſtratiuo accipiendum præfamur, qui gratia alicuius finis conſiderat & conſultat. Diſtat hic a ſpeculatiuo diſcrimine hoc, (quod & iactatum vulgatumq; eſt) ꝙ ſi ſpeculatiuo finis eſt inſpectio ſola, actiuo præter inſpectionem appetitio & perſecutio operis, planè inteutio & propoſitum (ita enim appellauerim quod ſcopos dicitur, id autem eſt quo ſtudium mētis tenet, collimatq;, & cui conſpectio & appetitio quaſi inhiat.) principium actiui intellectus eſt. Quum enim de quoquam agendo gerendoúe cogitamus, omnia ad finem illum referimus, vltimumq; in id ad quod nouisſimo peruenitur cōſideratione, & in quo ſiſtunt qui deliberant, quemadmodum conſequi intentionem & propoſitum queaut, principium actionis & operæ eſt. Item è contrario finis & terminus actionis principium eſt inſectionis, & id unde cœpit diſceptatio. Summa igitur ratio eſt è duobus iis, appetitu & notitia actiua conciliari cauſam unam progresſionis animalium & inceſſus. Quapropter utrunque appetiti finis gratia eſt. Nam & cognitio actiua quando mouet, concupitæ rei gratia mouet, ideoq́ue ſine appetitu mouerē non poteſt: quandoquidem appetita res, & appetitio inuicē referuntur, atque reſpondent.

Vnum et idem genus eſſe quod intelligitur et appetitur, de quo oritur localis motus. Cap. LXII.

50 ERgo vnum eſt id quod appetitur, & unū quod mouet ex appetitu, neque enim ut duæ cauſæ intellectus & appetitus mouent, quia nulla ſpecies generi ſuo opponitur ut altera, in intellectu autem appetitus ut ſpecies continetur: uoluntas enim appetitus intellectualis eſt. Quòd ſi duæ res eſſent intellectus & appetitus, quarum utraque ſeorſum moueret, haberetur alia quædam vis communis, cuius participatu intellectus & appetitus animal mouerent & ingredi facerent. verbi gratia: Tam bipes, quàm quadrupes incedunt, non quia bipes hoc, illud quadrupes eſt, ſed qua in communi conueniunt, quod eſt pedes habere. Nunc hoc neceſſarium non eſt, quia intellectus ſine appetitu mouere non poteſt, (dictum eſt enim uoluntatem appetitum eſſe mentis) contra appetitus poteſt ſine intellectu, quum conſtet iracundiam, & cupidinem appetitus eſſe, quibus plerumque homines ducuntur ratione domita, aut retro poſita. Quod, ut dixi, incontinentes euidenter oſtendunt, qui quum quod & melius & ſalutarius eſt videant, prohibentq;, tamen in deterius, ac fœdius vergunt. Rectus igitur intellectus omnis eſt, appetitus non omnis rectus: neque autem omnis imaginatio, quanquā imaginationem in loco intellectum vocauimus.

De appetibili: item de quo appetibili intelligamus, & de quo non. Cap. LXIII.

51 QVamobrem ſemper mouet appetibilis res. Appetibilis res eſt, aut quæ re ab ſe bona ſit, aut quæ bona videatur: intellectum mouet id quod uere bonum eſt, cupidinem & iracundiam id quod bonum videtur. Etenim voluptas tunc bonum videtur, quum libido ad aliquid illecta, inflammataq; rapitur: cæterum nō eſt. Bonum ciet appetitum: nam & ſummum bonū, aut ſi quod ſimpliciter & perpetuo bonum eſt, (quale fortaſſe id omnibus rebus communiter cupitum & deſideratum habetur) non mouet aut pellit, niſi alia ratione, quàm qua nunc agitur, de quo nobis alia inſtitutione dicetur. Nunc nō id q̄d in uniuerſum appetibile eſt quærimus, ſed id quod cauſam ſingularē ac præcipuam obtinet, quamobrem animal progrediatur, quale bonum particulare eſt, & quale naturam eam habet, ut modo ſit, modo non ſit, non quod ſemper abſoluteque & omnibus bonum, ſed quod & aliquando, & ad aliquid, & alicui bonum ſit.

Appetitum inter potentias animæ connumerādum eſſe: item quemadmodum unus appetitus ſit, et actus tres. item contrarios appetitus in homine reperiri, & cur reperiantur. Cap. LXIIII.

PLanum arbitror factum potentiam animæ, quam appetitum, ſiue petitionem uocamus, cauſam eſſe 52 ingresſionis & motus. Quare & hæc poteſtas referenda in ordinem eſt cæterarum partium animæ ad exemplum altricis, ſenſoriæ, contemplatiuæ, deliberatiuæ. His, vt dixi, adiicienda vis appetentis eſt, de qua ſupra ſermonem habuimus. Plus enim hæc differunt inter ſe, q̄ ira & concupiſcentia aut potentiæ, a quibus affectiones hæ prodeunt. quo fit, ut non triplex animus ſit, ut quidā finxerunt, ſed longe numeroſior fuſiorq;. Sed reuertamur ad penſum. Vna igitur poteſtas eſt, quæ animal ob locum mouet, quam ſæpenumero appetitionem appellitauimus: atque hoc uerum, ſiue ratio præſit, ſiue libido aut iracundia. Quemadmodum enim nihil obſtat, quo minus potentiam ſentiendi vnam dicamus, quamuis ſenſus quinque contineat: ita nihil uetat unam illum eſſe quæ appetit, quamuis ſe in tres actus diffundat. Hinc euenit parte plurima ut appetitus in nobis pugnantes & contrarios ſentiamus, quotiens ratio cupiditatibus aut iracundiæ obuiam it. Atque hoc in iis tantum animalibus 53 poteſt contingere, quæ intellectum & notitiam temporis habent, potisſimumq; in homine. Nam homo p ſe tēpus ſentit, cætera ex accidenti utpote quę non ipſius temporis ſenſum proprie habeant, ſed motionis & pasſionis eius, quam tempore aliquo acceperint. Conſequentis porrò temporis nullus iis ſenſus ineſt, propterea quod nihil pati poſſunt ab iis, quę ſint futura, niſi forte ſutnicas apesq;, & cætera id genus, quòd alimenta in hyemem reponunt, proſpicere in futurum putemus. Sed, ut dixi, ſolus homo prouidet de longinquo, & ſpectat retro, quia ſolus mente intellectuq; prędictus eſt, quo prius & poſterius numeret. Nihil enim aliud tempus eſt, quàm digeſtio prioris & poſterioris in numerum: vnde interpres Ariſtotelis Alexander motus eſt credere, tempus ab homine creari, quaſi nihil aliud tempus eſſet, quam hominis nuda cogitatio, & mera expunctio, ſupputatioq;, & cui nulla in re confirmatio, & ſoliditas, aut euidentia reſponderet: quæ tamen neque uera ſunt, neque cōſentanea iis, quæ Ariſtoteles volumine quarto auſcultatoriæ inſtitutionis prodidit. Sed, ut dixi, quotiēs ratio cupiditati aduerſa eſt, totiens appetitus cōtrarii attolluntur, quorum alter, quia reſpicit futurum, & conſequens tempus obſiſtit ac renititur vitio: alter, quia præſens letabile attendit, nec ſpectat a tergo, quod imminet, dat ſceleri manus & præceps agitur. Eſt enim hoc ingenium voluptatis eius, quæ ſenſus utillat, ut quum præſens eſt, ſi de futuro non cogites, ſummum bonum abſolutumq; videatur.

Plures numero appetitus haberi, item plura appetibilia, item ad motum animalium localem neceſſaria eſſe quatuor. Cap. LXV.

EST igitur una ea quę mouet, hoc eſt, appetitus: eſt 54 etiam vnum id, quod præcedit laceſſitq;. i. appetibile, atque hoc a ſe mouet, nec mouetur, quāuis

imaginatione

imaginatione ab animalibus intellectu'ue capiatur. Sed ad numerum plura ſunt ea quæ mouent, hoc eſt, appetitus plures, & plura appetibilia numero ſunt. Itaq; tria ſunt, ſine quibus moueri animalia ſecundum locum nõ poſſunt, immo uero quatuor, eſt id quod mouet, eſt id quo mouet, eſt id quod mouetur. Dixi quatuor, quia id quo mouet, in duo genera ſcinditur, alterũ eſt ita mouens, ut ſit tamen immobile, ut bonum agendum: alterũ eſt ita mouens, ut nihilominus obiter moueatur, ut appetitus. Mouet enim animalia hæc uis, ſed ipſa identidem mouetur a bono. Nam motus ſecundum locum nihil aliud eſt, quàm appetitus promptus euidensq;. Quoniã uero motus huius primordium ortusq; non ad appetitum, ſed ad bonum agendum refertur, euenit quod dicimus, ut appetitum mouere, & moueri neceſſe ſit. Sunt igitur duo hæc, ut dixi, quæ mouent: tertium, quod, tantum mouetur, ipſum animal eſt, quod ingreditur & uagatur: quartum id quo appetitus mouet, machinamentum inſtrumentumq; eſt, quod ancillatur præſeruitque motui, atque hoc corporeum ſit oportet. De quo quãuis in commentariis, in quibus de operibus animæ corpori communibus agitur, diligentiſſime diſputandum ſit, non tamen ab re fuerit hoc quoque loco ſummatim, ac breuiter attigiſſe.

Quod et quale inſtrumentum ſit, quod motui animalium locali præſeruiat. Cap. LXVI.

55 ILlam ergo machinam, qua utitur appetitus ad motum, in ea parte corporis ſtatui neceſſe eſt, in qua uſum principii atque exitus præſtet eodem ſubiecto, ſed ratione non eandem. Talis eſt locus circiter cor: eſt.n. initium ſex differentiarum ſecundum quas moueri animalia cernimus, ultro, citro, dextrorſum, leuorſum, ſurſum deorſum. Planè ad greſſum duobus immotis & ſtabilibus principiis opus eſt, uno exteriore & conſpicuo, cui animal innitens & quaſi incubans moueatur: altero interno & condito, circa quod tum dextra tum leua corporis vicibus remiſſa & abducta reciprocent. Quod in tuberculis, uertebriſq; ad commiſſuras ſuffragium, & trãſitus oſſium in acetabulis cernitur: nam circa fibulam ſtantem, & immobilem copulæ, & gibberi ceu coxendices commeant alterno relatu. Omnis enim animalium motus pulſu tractuq; agitur, nam inceſſus eorum ſiniſtris dextriſq; partibus modo porrectis, modo conductis abſoluitur: hoc uero nihil aliud eſt, quàm pulſus & tractus. Quemadmodum igitur in ipſo meditullio globi cardinem collocamus, unde curuatura uolubilitatis ſuæ initium capiat, ita in animali neceſſe eſt aliquid medio loco fixum atque immobile contineri, ſecus quod & a quo motus partium oriantur.

Imaginationem eſſe ubi ſit appetitus: item imaginationem rationalem ad ſolum hominem pertinere: item aliquid eſſe ceu menſuram, per quam intellectus iudicat, et ſeligit melius quod eſt. Cap. LXVII.

56 PLanè (ut diximus) animal qua appetens eſt, ipſum
ſe mouet. Appetens uero eſſe nõ poteſt citra imaginationem. Imaginatio omnis aut ad ſenſum pertinet
aut ad rationem. Ea quæ ad ſenſum pertinet, communis
eſt animantibus omnibus: ea quæ ad rationem ſpectat,
ſolius hominis propria eſt: nam æſtimatio & collatio
phantaſmatum in ſolo homine perſpicitur, hoc eſt, ſolus
homo ſelectionem habet eorum quę cogitat, nec poteſt
57 munus hoc alterius facultatis eſſe quàm rationalis. Quũ
uero duobus propoſitis utrum ſeligendum ſit quærimus, neceſſe eſt ut una aliqua mẽſura utrunque penſemus, propterea quòd id quod præſtantius ſit uolumus noſſe: quemadmodumq; quum quis doceri vult è duabus quantitatibus utra ſit maior, utitur certa & conſtituta menſura, puta palmo uel cubito, ita in phantaſmatis adhibere præſcriptum quid oportet, verbi gratia: Lætabile aut vtile loco menſuræ, ad quam ſe referant, qui inuenire & capere quod conducibilius è duobus ſit, conãtur. Nõ enim ſimul occurrit atque incidit aliquid quod allubeſcat, continuo ut pecudes trahimur, ſed nectimus & cõferimus inuicem multa, ſi hoc, hoc: ſi illud, rurſum hoc: & ex pluribus cõcluſione inducta unũ reponimus. Quamobrem appetitus brutorum, ut quem imaginatio bruta & ſimplex extimulet, opinione & iudicio deficitur, quia ratiocinari & commentari non poſſunt: hominis uero appetitus ambigit, nam & cum opinione & ſine opinione poteſt contingere. Quare in nobis non omnis appetitus eſt uoluntas, ſed contra omnis uoluntas appetitus eſt. Porrò in homine interim mouet appetitus irrationalis rationalem, interim è diuerſo. Mouet uero ſemper appetitus uehementior & validior debiliorẽ languidioremq;: non ita ut debilior ſuum motum deſerat, ſed ita ut a ualidiore attollatur rapiaturq;: id quod de [a] globis cœleſtibus docent aſtronomi. Nam ſphæra q̃ ambitum cœli ultimum coercet, & quę aplanes, ideſt inerrabilis rataq; appellatur, quanquam orbes planetarũ pernicitate conuerſionis & velocitate præcellat, non tamen proprium eorum & naturalem curſum intercipit, quem læuum & contrarium mundo agunt, ſed ſeruato iis motu indigena ſecum aufert tranſuerſos in dextram. Sanè in mundo ſemper is motus vincit, qui natura eminentior & nobilior eſt, qualis qui extimo cœlo debetur. In homine uero accidit, quando id quod natura ſuperius & prę́ſtantius eſt, a ſuperiori & inferiori vincatur, quod quidẽ (ut ſæpe memoraui) incontinentes [b] perpeti vid

entur. Atque tunc motus tres ſpectantur in homine, duo qui duas appetitiones pertineãt, tertius qui ab utraq; appetitione raptu illo conficitur.

[a] Quod de ſphæra ait Ariſtoteles Themiſtius & expoſitores cæteri, de cœleſtibus orbibus intelligunt: Simplicius uero de pila qua duo ludunt: ille enim uincit qui fortius pilam percuſſerit, ita ea pars uincit cuius appetitus fuerit fortior.

[b] Incontinentiam attamẽ appellari, ait hic Simplicius, cauſam, rationem omnem in qua pugna eſt communi uocabulo ab Ariſto. ſiue id quod præſtantius eſt uincat ſiue uincatur.

Animalibus imperfectis imperfectam imaginationem & appetitionem adeſſe, per quas mouentur. Cap. LXVIII.

SEd quum animalia etiam imperfecta moueri ſecũdum locum contingat, ut muſcas, ut uermes, & ſimilia iis pluſcula, quæ omnino carent appetitu, horum motus ad quam cauſam referimus? Aut ſi hæc appetunt, qui ſine imaginatione poſſunt hoc facere? Diximus enim ſupra huic generi animantium imaginandi vim tributã nõ fuiſſe. Quamobrem dubitari poteſt quũ his quoque ſigna quædam voluptatis & doloris appareãt, quumq; vbi voluptas eſt, ibi & cupiditas ſit, ubi autem cupiditas, ibi & appetitum & imaginationem eſſe oporteat, cur nos retro negauerimus imaginationem iis adeſſe? An quemadmodum motus horum indiſtinctus interminatusq; eſt, ita & imaginationem indiſtinctam & interminatam dari iis oportet, ut imaginationem quidẽ habere uideantur, ſed inexplanatam & perinde confuſam, ut ſenſum quem inabſolutum, imperfectum, indefinitumq; poſſident? Et hoc in tantum quæſiſſe & ſoluiſſe, ſat ſit.

Quemadmodum uniuerſalis et particularis propoſitio moueat. Cap. LXIX.

58 CAeterum quum duplex exiſtimatio ſiue apprehenſio habeatur, uniuerſalium hæc, altera ſingularium: prior huiuſmodi eſt, omni philoſopho honeſte viuendum: poſterior hæc, philoſophus ſum: quæro utra illarum imperet motum, particularis an generalis; an utraq;? Dicendum utranque, ſed ita ut hæc quieſcendo ſtandoq́; moneat, illa imminendo inſtandoq́; actioni. Ratio ea, ꝙ concluſio ſecundum particularem nectitur hoc modo: Mihi igitur honeſte uiuendum. atq; ita ſtatim ſequitur motus, niſi quid obuiaret ſufflaminet'ue.

Animam altricem ineſſe omnibus uiuis: item tactum eſſe in aliquibus, ubi reliqui ſenſus non ſint, non è contrario. Item terroſa a cognitione & ſenſu altera eſſe. item quæ ex uno elemento conſtant, uacua eſſe conſtant.

Cap. LXX.

59 ANimam nutrientem neceſſe eſt omne animal habeat, quod generaſcit & occidit: atq; hæc potentia ſtatim ab ortu iuncta, quandiu protrahitur vita edurat ſeruaturq́;. Omne enim quod gignitur, ſimulac genitum eſt, creationem minutionemq́; patitur: hoc autem ſine nutricatione & altione haud fit. Itaque nutricem animam in omnibus quæ augeantur & minuantur eſſe neceſſe eſt, ſenſualem non eſt neceſſe: quod nobis radices & plantæ declarant, quibus quum nullus ſenſus adſit, tamen nulli dubium eſt aleſcere eas augeri, diminui.

60 Et ut altiore orſu de hoc agatur, ſenſus omnes neceſſario tactus anteit: nam cæteri ſenſus opem tactus requirunt; tactus ſine cæteris ſenſibus ſibi ſufficit. Planè quod ex ſimplici corpore exiſtit, aut finitimo & ꝓpinquo ſimplicibus, ſenſum tactus habere non poteſt. Tactus enim in mediocritate qualitatum tactilium conſiſtit. Quæ uero carent tactu, reliquos itidem ſentit deſyderant, quapropter natura ſenſum' plantis negauit, quia corpora earum quòd proxima ſimplicibus ſunt. craſſiora erant quàm vt poſſent ſublimitatem ſentiendi admittere. Nec item formæ in iis recipi ſine materia poterant, tum ob temperaturam earum immoderatam, tum ob plurimam portionem terrenam: quod elementũ inter omnia ineptiſſimum & alieniſſimum a ſenſu & cognitione eſt. Cuius rei periculum intra nos gerimus, (ut ſæpe dixi) nam in nobis quæ partes terratiores ſunt, eaſdem inſenſibiles brutaſque continemus. Quòd ſi animatum ſit, quod ex ſimplici elemento conſtet, eadem ratione ſenſu omni vacat.

Quamobrem perfectis animalibus neceſſarij ſenſus ſint, & quamobrem cœleſtibus animalibus non ſint neceſſarij, neque plantis. Cap. LXXI.

AC ſenſus quidem neceſſarius non tantum animatis, ſed animalibus eſt: neque tamen cunctis, ſed animalibus quæ gradiantur perfectaq́; ſint: neque hoc adhuc ſatis, ſed addẽdum eſt genitis & caducis. Hæc igitur quæ ſenſu participant, quia nec uictus iis ex obuio eſt, nec elementis aluntur, ut ſata & quę gignuntur ac uiuiſcunt, è terra a longe petant cibos neceſſe eſt, quibus vitam tueantur. Hoc quo pacto ſine oculis, ſine auditu & cætero ſenſu contingeret, niſi eminus præſenſicularentur perſequi ſalutaria, uitare noxia qui poſſent? Profecto neq; puncto quidem temporis ſupereſſe iis uita, niſi præminiſtrarent ſenſus, & tanquam de ſpecula longe ante renunciarent, & quæ appetere atque adire: & quæ declinare cauereq; oporteret. Quamobrem temere ac ludibrio natura tot & tantas animalium formas feciſſet, niſi ſuppetitas & præſidia comparaſſet, quibus quodq; ad finem ſuum peruenire poſſet. Finis uero ſuus cuiq; & cõueniens intelligitur procreare animal quale ipſum quod procreat, eſt. Plantis quidem & animantibus quæ ſede uaga non ſunt, ſuus finis fere adiunctus in numeratoq́; eſt, nec longe petitur, ſed tanquam è ſinu promitur, quaſi copias habeant introrſum ad omne munus & functionem paratas. Nam & nutriuntur, & generant, & generantur, nullo extrinſecus quæſito, ſed plane ſe ipſis & opibus ſuis uſa. Nec enim pabuli captandi gratia neceſſe habent uagari, ſed annexum & coniunctum ferentes citra omnem motum naturæ ſuæ neceſſitatem explent. At animalia quibus incedendi facultas adeſt, & quæ alimoniam procul venantur, ſenſu carere non poterant, qui prior etiam quàm mens ac cæteræ animi potentiæ haberetur. Quamuis enim nulla pars animi præſtantior mente ſit, tamen aliàs ac uiuere non eſt opus men 61
tis, ſed guſtus & tactus. Hæc uidetur ratio, quamobrem natura animalibus his ſenſum conceſſerit: nam animalibus quibuſdam quæ mouentur in loco, & quæ ingenita & immortalia ſeculis omnibus ſunt, ratio ſentiendi neceſſaria eſſe non poteſt, cauſa eadem quam modo reddidimus. Quia videlicet natura nihil fortuito fruſtra'ue; præſertim in tantis rebus committit, ſed omnia aut gratia alicuius agit, aut ut progreſſiones & appẽdiculas eorum, quæ gratia alicuius molitur, quales ſunt piſi ſubaxilares, & in quibuſdam corporis partibus verrucæ. Animalibus uero quæ neque orta interitura vnquam ſunt, nullus haberi ſenſuum poteſt, neque principaliter, neq; vt ꝓgreſſionum. Ac primũ alimento iis non eſt opus; de quo fere ne controuerſia quidem eſt; deinde nec ſenſu. Si enim ſenſum haberent, propter alterum duorum habere uiderentur, aut quia uberius & commodius id animæ eorum eſſet: aut quia melius & locupletius corpori: neutrum horum poſſumus tueri. Nam neque anima melius cõiunctione ſenſus intelligit, immo deterius, quũ is impedimento potius atque oneri ſit ſibimet, neq; poteſt oſtendi, quemadmodum corpus cœleſte acceſſione ſenſuum ornatius & opulentius redderetur. Ex iis conſtat animantem naturam vtraque ſui parte extrema ſine 62
ſenſu exigere. Extremas partes naturam cœli & plantas accipimus, quanquam alia ratione cœlo, alia plantis ſenſus negati. Plantis, quia præ ignobilitate & craſſamẽto naturæ partem hanc nec promereri nec capere potuerunt: Cœlo, quia eminentiore ordine dignationeq; habebatur, quàm vt ad hunc vſum deſcenderet. Iam in eo ſenſus vtrique generi ſuperuacaneus videbatur, ꝙ neutrum paſtione foras accerſita conquiſita'ue indigebat plantæ, quia proxima (ut dixi) atque obuiam ſortirẽtur; Cœlum, quia nullo modo paſci neceſſe haberet. Cætera animalium turba quæ intra hos limites continetur, ſiue perfectorum ſiue imperfectorum ſit, quia ortum & interitum agnoſcit, præterq́; loca & ſedes mutat, carere ſenſu nõ poteſt, cuius procuratione copias ad uictum & ad uitam ſibi ſuppeditet. Horum uera corpora ex ſimplici elemento non conſtant, ſed mixtione primiorum contrariorum æquabili, ita ut temperamentum exeat ad ſenſum tactus idoneum atque molle.

Quamobrem tactus animali neceſſarius ſit, et quia plantæ nec tactu utantur nec guſtu, et quia ſenſus cæteri per exterius internuntium ſentiant. Cap. LXXII.

RVrſum alio capite tactus maxime neceſſarii animalibus videntur: nam quum animal animatum 63
ſit corpus, & neceſſe ei ſit proxima corpora contingere, nimirum oportuit muniri tactus ſolertia, quo ſalubria

&

& conducibilia diſcernere ab iis poſſet, quæ aut perniciem, aut detrimentum afferrent: alioquin ſeruare vitam non ſit. Neque enim opinor ad ſalutem animantium tuendam tactus is ſufficit, quo ſe tangunt inanima, ſed is qui iudicat, cognoſcit ea quæ tangit. Planè certum eſt reliquos ſenſus per quiddam extremum abſolui, tactum per carnem, aut per id quod ad carnem proportione æmula referatur. Quamobrem niſi dignoſceret ea quæ prodeſſent ab iis, quæ officerent, qui poſſet aut hæc adipiſci, aut illa effugere? quod diſcerniculum ſimulac animali eripitur, ſaluari & conſeruari non poteſt. Tangunt quoque alimētum ſuum ſtirpes, ſed tactus is ſimillimus tactui animalium eſt. Adhærent enim plantæ ſtatu immutabili, neque mouentur loco proinde nec utuntur guſtu: nam nequicquam incaſſumq; uterentur, ſi nihilominus uitare infeſtos ſapores non poſſent. Ea cauſa eſt, quamobrem facile commori atque occidere ſoleant, quia ſcilicet iniurias tactilium generum, quibus ſemper expoſitæ oportunæq; ſunt, repellere ac cauere non poſſunt: animalia uero priuſquam cibum deuorent, periclitantur guſtu, ob id tactus illis maxime neceſſarius fuit.

Eſt enim guſtus ceu quidam tactus, quia guſtus alimenti ſenſus eſt omne alimentum corpus contingibile eſt, nam corpus corpori cibo & paſtui eſt. Sonus autem color, & odor, neque alunt, neque augent, neque diminuunt: ſunt enim animali tactus & guſtus perneceſſarii. Clarum eſt etiam nullum eſſe animal, cui deſit tactus, ſiue perfectum ſiue imperfectum id ſit. Nam ea quæ cū genere plantarum & animalium ambigunt, hoc eſt, quæ videntur inter animalia & plantas mediam quandam ſui generis ſpeciem obtinere, eatenus animalia habentur, quatenus tactu pollent: reliqui ſenſus non propter eorum vſum, ſed quaſi ad locupletiorem notam videntur perfectis animalibus donati. Nam ut tueri ſe queant, ac munire contra mala quæ ingruant, antequam accedant & aſſiſtant ad caput, neceſſe eſt de longinquo præſentire poſſint atque proſpicere. Ita quæ infenſa pernicioſaq; videbuntur, auxilio fugæ amollientur a ſe: quæ uero ſalutaria & commoda comparebunt, perſecu-
65 tione continuationeq; nanciſcentur. Huic officio & ſpeculæ viſus, auditus, & olfactus præfecti: nam ſenſus rerum per medium aliquid inuehitur, a medio mouetur cieturq; animal. Hoc autem non mouet ultra, ſed quemadmodum in rebus, inter quas diſtributus aliquis motus huiuſmodi eſt, vt pellantur ab aliis, & ſubinde alias pellant, neceſſe eſt prima res pellat, nec pellatur poſtrema è diuerſo pellatur, nec pellat: intermediæ quæ modo plures, modo pauciores ſunt, & pellantur & pellant: ita in ſenſu animalium fit. Et perinde in omni alteratione, præterquam quòd alteratio immobili & quieſcente illo quod alterat, longe penetrat in ſubiectum morigerum atque molle: ut ſi annulum in ceram alte miſcueris, uſque illuc mouebitur, & ſigillum recipiet in profundum. At lapis quòd prærigidius eſt, nullo modo mouebitur etiamſi ex ſummis viribus incubueris: aqua uero longe lateq; peruadetur, ita ut cœlatura impreſſioq; per eam facile compareat: aer quòque plurimum ſolet moueri, & quoſcunque mores pati, modo ad permaneat, & integer atque incolumis ſit. Quamobrem rectius nos de ratione aſpectus, quàm qui reflexionem cauſantur.

Sunt enim qui radios è neris noſtri mediis oculi profectos egreſſoſq;, ſpiſſitudine offenſa reſultare paribus angulis ad facies ſuas reduces, atque uiſum contingere arbitrentur. Vero ſimilius enim eſt, ut aer affici a figura & a coloribus dicatur, quoad vnus infractuſque maneat, qualis ī læui complanatoq; eſt, tum deinde ita affectus offectuſq; viſum imitus icere, non aliter quàm ſi ad finem ceræ præſſura ſuccederet.

Nullum animal ortus occaſusq; particeps ex uno elemento conſtitui: item quemadmodum cœleſtia animalia cognoſcant res ſenſiles ſine ſenſu.
Cap. LXXIII.

SEd [a] redeamus ad id, vnde hic nobis ſermo ortus 66
eſt: animalium quæ gignuntur corpora non ſunt ſimpla. Simplum voco quod ex aliquo trium horum conſtet, igni, aere, aqua: nam diuina & cœleſtia hæc loco præfata laude mittimus. Simplum igitur eſſe non poteſt animalium corpus, quia ſenſus tactus ex uno elemēto non conſiſtit, ſed mixtione confuſioneq; omnium. Nam fundamenta cæterorum ſenſuum quæ diximus ex ſimplicibus elementis coalita, uiſum, auditum, olfactum, ex aqua vel aere, quanquam tangunt, non tamen ſentiūt tangendo, ſed intermedium quidem corpus tangunt, qđ ad talem uſum miniſteriumq; ſenſibus iungitur: nec id ſentiunt quod tangunt, ſed ſenſilia quæ formas & imagines ſuas in medium contulerunt. Non idem in ſenſu tactus, ſed is neceſſario tangit tactilia, & tangendo ſentit ea quæ tangit, unde id nominis huic [b] ſenſui impoſitū. Ex hac ratione ſequitur & neceſſarium eſt fateri, ut ſi tactum eſſe omnibus oportet, nec poteſt ex aliquo triū ſimplicium confici, nullum ſit animalis corpus, quod ex ullo trium illorum exiſtat. Dices fortaſſe, conſtabit è terra. At primum eadem ratio in terra eſt quæ in cæteris elementis, deinde tactus in mediocritate omnium cōtrarietatum contingibilium poſitus eſt, frigiditatis, caliditatis, ſiccitatis, humiditatis, quæ ſimplicibus principiis continentur. Ex omnibus enim quaſi temperatus modificatuſq; eſt, quorum ſenſus erat futurus, alioquin terra a ſe elementorum omnium erat brutiſſima & ingenio ſentiendi aduerſa, cuius rei iudicium illud frequenter ſuggeſſimus, quòd partes illæ in nobis priuæ ſenſu habētur, quæ ſortis glebulentioris & terroſioris ſint: quæ ratio in plantis quoque eſt. Nullum igitur animalis corpus ſimplum videtur, quod quidem de genito & mortali accipiendum eſt, cui ſenſum tactus neceſſarium eſſe ad vitam oſtendimus: nam diuinis animalibus in vanum additus fuiſſet, quia vindicata interitu ſunt, & ſpatio uniformi feruntur inceſſabili & ſempiterno meatu. Sed neque guſtus iis ineſt, neque uiſus, neque auditus, neque odoratus, quia illic neque ſapor, neque aer, neque color ſit. Si enim colores aut ſapores cognoſcerent, certe alicuius gratia cognoſcere viderentur, at ſinis hic nuſquam comparet. Cæterum aliud genus animalis putare id oportet longe opimatius & exuperantius, ac ſorte cognoſcens quidem ſenſilia, ſed alia ratione quàm ſenſu, id eſt illa qua cauſæ generantes effecta & euēta ſua cognoſcunt. Ac nos quidem haud diſſimulanter cœleſtia [c] hæc animalia eſſe dicimus, & nobiliora, quàm ut ſenſum requirant. Sed ſua cuiq; exiſtimatio ſit, & iis quę ignea eſſe, & iis qui paſci hæc uolunt: quanquam ſcire cupio, quemadmodū ali poſſint ſine guſtu, aut guſtare ſine tactu, aut tangere ſi conſtant ſimplici elemento.

[a] Ob id cœleſtia hoc loco mittenda, ait Simplicius, quia uel ſenſus non habent, uel ſi habuerint, de his non eſt ſermo in præſenti opere: ubi de uita mortalis animalis agitur.

[b] Prima eius nominis impoſitio, ait Simplicius, fuit ut ea ſignificaret, quorum extrema ſunt unum: & inde ad ſenſum tactus translata, quia medio exteriori non eget.

[c] Cœleſtia corpora animalia ſunt nobiliora quàm ut ſenſum requirant.

Tactum attingere animalis uitam eſſentiamq́; , cæteros ſenſus ad cultum & ornatum adiunctos. item quæ tactum corrumpunt uniuerſo animali abolitionem afferre. Cap. LXXIIII.

67 EST igitur tactus unus neceſſario nobis tributus,
quo fit ut animalia ſimulatq́; hoc ſenſu deficiuntur,
uita deficiant. Nam neque animal conſiſtere poteſt
ſine tactu, neque tactus item ſine animali eſſe, ſed & primus
ſenſus eſt tactus, ineſtq́; in animali, qua animal eſt.
Proinde ſuperlationes reliquorum ſenſilium non extinguunt
animal totum, ſed ſenſum tãtummodo, ut immodicus
ſplendor aſpectum, vehemens ſtrepitus auditum,
grauis odor olfactum. Quòd ſi exanimatos quoſdam
ſolo tonitrus fragore accepimus, id neque fragori, neq;
tonitruo aſcribendum eſt, ſed aeri, qui concuſſus plaga
ingenti quocunque decumbit, vulnerat atque interficit.
Nec color item animal conſternat, ſed metus quem color
aliquis horrificus incuſſerit. Pari modo nec odor
corrumpit, ſed quod mouetur ab odore. Nec ſapor itidem
ut ſapor interimit, ſed eo quòd partes quaſdam capitales
principalesq; tangit, & tangendo inficiendoq́; vi-
68 talitati exitium parit. At ſuperantiæ generum contingibilium
non ex accidenti, ſed a ſe abolitionem & pernicicem
afferunt. Nam calor, algor, durities, & ſimilia iis
cætera ſi ualidiora incurrant, conſentire cogunt uniuerſum
animal, & ægritudini accumbere, demumq́ue intermori.
Nec hercule immerito. Quum enim in quoque
ſenſu demens & præualidum ſenſile inſtrumentum ſenſus
ſui corrumpat, inſtrumentum autem tactus non certa
parte corporis ſedem habuerit, ſed per carnem uniuerſam
& per totum animal fuſum ſparſumq́; ſit, maxima
ratio eſt, ut corpore corrupto vniuerſum animal corrumpatur.
Diximus autem ſupra ſolo tactu potuiſſe
vitam conſtare, cæteros ſenſus non ad eſſentiam, ſed ad
ornatum ferè & meliorem notam eſſentiæ inditos. Quãobrem
ſublatis reliquis ſenſibus auferetur ornatus & opulentia,
ſed ſtabit animal: ſublato tactu ipſam neceſſe
eſt animalis cõſtitutionem & eſſentiam tolli. Primum
viſus animali iunctus non vt ſit animal, ſed vt vitam in
humore, aut in aere exigat, aut in perlucido aliquo corpore.
Deinde additus guſtus, ut iucundum alimentum
ab iniucundo ſecernat, hoc vt fugiat, illud ut ſciſcat.
Nam vt ueſceretur animal, ſola uis altrix quocunque
ſucco eſculentoq́; ſatisfacere potuiſſet, quod in plãtis iã
cernitur. Tum auditus præſtitus, ut ipſi ab alio indicetur
quid. Poſtremo lingua adhibita ad gemina opera, & ad
perceptus ſaporum, & ad uocis officium.

Themiſtii in libros de anima
Paraphraſeos,
Finis.

ARISTOTELIS STAGIRITAE TERTIVS DE ANIMA LIBER.

THEMISTII EVPHRADAE IN EVNDEM PARAPHASIS.

A LVDOVICO NOGAROLA COMITE IN LATINVM CONVERSA

QVIBVS NONNVLLA ADDITA SVNT SCHOLIA.

IVLIO FELTRIO QVERCENTI
VRBINI CARD. ET PERVSIAE
LEGATO.

LVD. NOGAROLAE COM. IN TERTIAM
THEMISTII DE ANIMA PARAPHRASIM
PRAEFATIO.

MARCVS MVSVRVS *Antiſtes Ampliſſ. cuius præclara doctrina & ſingularis in erudiendis iuuenibus induſtria latiſſime patuit, priuſquam Reſp. Veneta cum Gallis primo, Mox cum Germanis calamitoſum illud gereret Bellum, in Academia Patauina maxime floruit. Vt enim adhuc puer ex Creta inſula Laurentij Medicis ſtudio Florentiam deuectus eſt, græcas & latinas literas diſcere primum cœpit, quas ſtatim cum miro earum teneretur deſiderio, ſic auide arripuit, ut breui alios docere facile poſſet. In quo quidem munere ipſe poſtea ſeſe ſtudioſiſſime exercens, plurimum gloriæ & laudis eſt conſecutus. Nam cum ad eum ex omni ferè terrarum orbe magno concurſu. Iuuenes confluerent, tantam in illis exornandis & augendis curam adhibuit & diligentiam, ut ueri doctiſſimi ex eius officina penè innumerabiles prodierint. Hunc ergo cum ego & Montanus amicus & ciuis meus Patauij admodum adoleſcentes audiremus, memini de ſummis & noſtræ & ſuperioris memoriæ uiris ſermonem frequenter habere ſolitum, in quo quidem alios interdum laudabat, alios reprehendebat, ſemper tamen Hermolaum Barbarum diuinis efferebat laudibus, quod Themiſtij Paraphraſes in Ariſtotelis libros tam apte & commode conuertiſſet, ut Theodorum Gazam, & Argyropilum Byzantium in optimo interpretandi genere uerſatus longe ſuperaſſet. cuius etiam auctoritati & eloquentiæ ipſe adeo tribuebat, ut in græcis Poetis & Oratoribus publice exponendis nulla unquam alia quàm. Hermolai lingua uti uellet. Hac cum à græto illo homine non ſine magna tanti uiri laude fieri uiderem, uehementer latebar. Nam Hermolai Barbari iam mortui memoriam pie ſanctéq; colebam ac uenerabar, tum quod in Rempub. Venetam, quæ quidem præſtantium atque excellẽtium hominum parens ſemper & altrix fuit & habita eſt, plurimum decorarit & illuſtrauerit, tum etiam quod optime de mea patria meritus ſit, quippe qui C. Plinij ſecundi ciuis mei, quem tamen Veronenſem non agnouit, libros naturalis hiſtoriæ ab infinitis mendis & erroribus liberauerit. Verum poſteaquam progrediente ætate Themiſtium diligentius euoluere, atque eius uerba græca cum Hermolai interpretatione conferre mihi licuit, facile perſpexi eundem in eo transferendo, qui etiam admodum corruptus ac deprauatus eſſet, ſatis licenter per ætatem luſiſſe. Siquidem cum ille Ariſtotelis Paraphraſes græco eodemq; puro et ſimplici utatur ſermone, eundem tamen Hermolaus ita latine loquentem facit, ut ſpreto penitus & relecto Cicerone Plinium, Apuleium, Capellam effingere atque imitari tantummodo uideatur. Quapropter non magnum me facturum facinus putaui, ſi tertiam de anima Paraphraſim ut ille iam ſuo, ita ego nunc meo arbitratu in latinum conuerterem, non ut de gloria illius uiri & fama quippiam detraherem, ſed ut itidem ſtudioſæ iuuentuti, quæ græcæ linguæ rudis ignaraq; ſit, pro mea uirili prodeſſem. Hunc autem laborem meum qualiſcunque ſit, nomini tuo dicare conſtitui præſul ornatiſſ. quo apud te, quantum te obſeruem & colam, eo quo poſſem modo teſtatum relinquerem. Quem tamen nolim ſuſpicere eo me animo ad te miſiſſe ut tu hæc noſtra legens iuuenili iſta ætate erudiare, (non enim tam audax & impudens ſim, præſertim cum non ignorem te tantos iam per te ipſum in dies facere in literis progreſſus imitatione Guidi Vbaldi inuictiſſ. Ducis fratris tui, non minus rerum cognitione, quàm militari uirtute illuſtris & clari, ut ſperare facile poſſimus. breui fore, ut hæc noſtra tempora nihil tam obſtupeſcant & admirentur, quàm magnum ingenium tuum, magnumq; in omni ſcientiarum genere ſtudium (ſed potius ut meæ faueas induſtriæ. Quod ſane etiam ſi te facturum tum pro tua humanitate, tum pro ueteri illuſtriſſ. familiæ tuæ inſtituto, quæ ſtudioſos ſemper fouere & complecti conſueuerit, magnopere confido, tamen ut facias (cum id tua dignitas & amplitudo poſtulet) & etiam atque etiam rogo.*

ARISTOTELIS PARTICVLA PRIMA LIBRI TERTII DE ANIMA.

DE EA ANIMAE parte, qua anima cognoſcit & ſapit, (ſiue ea ſeparabilis exiſtat, ſiue cogitatione non magnitudine ſeparabilis) quod habeat diſcrimen, & quo nam modo efficiatur ipſum intelligere, uidendum eſt.

THEMISTII PARAPHRASIS.

De ea animæ parte, qua utimur ad contemplandum & agendum, (ſiue ea loco ſit ſeparabilis (ut exiſtimauit Plato) qui rationem in capite, iram in corde, in Epate cupiditatem collocauit, ſiue ab aliis animæ uiribus cogitatione tantum, non loco ſeiuncta ſeparataq; ſit) conſiderandum eſt, quæ nam cum inter hãc & illas animæ facultates, tum inter imaginationem potiſſimũ ſit diſtinctio, quoue modo actio ipſius mentis efficiatur.

NOGAROLAE SCHOLIA.

ᾧ χρώμεθα πρὸς θεωρίαν καὶ πρᾶξιν poteram ego hunc locum fortaſſe ornatius transferre, ſed magis obſcure, Nec a Ciceronis more in huiuſmodi mentis actionibus exprimendis receſſiſſem. (ita.n. ſcribit ille in Academicis, cumq; Animũ aliud eiuſmodi genus ſit, ut tantummodo animo rem cernat, aliud ut moliatur aliquid & faciat) ac ſic dicere. De ea animæ parte, qua nos rem tantũ cernimus, & aliquid molimur & agimus. Sed cum eundem uiderem τὸ νοεῖν καὶ τὸ φρονεῖν Ariſtotelis ſententia homini tribuere, quorum illud ad contemplationem, hoc ad actionem debet referri, ut uides ita conuerti, & quidem perſpicue, ea a Cicerone mutuatus uerba, quæ poſita ſunt libro ſecundo de finibus. Sic hominem ad duas res (ut Ariſtoteles ait) ad intelligendum & agendum natum, ubi uerbum intelligere uim contemplandi tantum ſignificat.

Quod Ariſtoteles dixerat κατὰ μέγεθος χωριστοῦ ὄντος quod eſt ſine magnitudine ſeparabilis, expoſuit magis clare Themiſtius, κατὰ τόπον dicens, profecto non male, nec ab Ariſtotele diſſentiẽs. Nam magnitudo ſiue quantitas propria habetur ratio, cur res corporeæ in loco contineantur. Verum Ioannes grammaticus magnitudinis uocabulo ſubſtantiam intelligit, tum hoc in loco, tum etiam particula huius tertii X L I ubi uerbum illud μέγεθος ita declarat. ὃ ἔστι μέγεθος, καὶ ἰδίῳ χαρακτῆρι, εἰ τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς μέγεθος καλεῖ, κατὰ τὸ χωριστὸν γὰρ καὶ αὐτὸ τὸ ὑποκείμενον μέγεθος εἶπε. Verum quæ & quot ſint rerum diſtinctiones, & quibus uerbis græce ab Ariſtotele, a Cicerone latine expreſſæ fuerint, alias fortaſſe.

Sed illud animaduertere neceſſe eſt, Platonem in Timeo multis uerbis oſtendiſſe, tres in nobis aliis atque aliis diſcluſas locis ineſſe animas, quorum uim primo Tuſculã. breuiter Cicero complexus eſt. Eius (inquit) doctor Plato triplicem finxit animam, cuius principatum id eſt rationem in capite, ſicut in arce poſuit, & duas partes ſeparare uoluit. Iram & cupiditatem, quas locis diſcluſit, iram in pectore, cupiditatem ſubter præcordia collocauit. Hæc quidem etiam ſi ſcripta ſunt in Timæo, quarto tamen de Rep. unam tantum in nobis uigere animam exiſtimare uidetur, cuius tres ſunt partes ratio, ira & cupiditas, quas etiam appellat ſpecies non loco, ſed proprietate diſtinctas. Has autem diuerſas uires idcirco animæ attribuit Plato, quod anima cum una & eadem ſit, eadem tamen ui contraria agere in eodem nequeat. Quam quidem rem antea obſeruauit ficinus, ut falſo reprehenſum a peripateticis Platonem oſtenderet. præterea idem Plato libro IX. eiuſdem rationem iram & cupiditatem non tres in nobis animas, ſed tres eſſe animæ partes ſeu facultates aſſeruit. Verba Platonis a Cicerone in latinum conuerſa legere poteris (cum noles) primo uolumine de diuina. Plura quoq; in eandem ſententiam inuenies Ioannis grammatici commentariis in XL huius tertii particulam.

φαντασίαν Cicero in Academicis uiſum conuertit, eamq; nihil aliud eſſe quàm oblatam extrinſecus impulſionem, è qua iuncti ſunt ſenſus ſententia Xenocratis exiſtimat. quæ quidem an cum Ariſtotelis definitione conueniat, qui φαντασίαν εἶναι κίνησιν ὑπὸ τῆς αἰσθήσεως τῆς κατ' ἐνέργειαν γιγνομένης aſſerit, iudicent alii. Nunc quod ad uiſum attinet, ego φάντασμα potius eo uocabulo quàm φαντασίαν nuncuparem, non deſunt etiam qui φαντασίαν uiſionem transferant, quos non probo, non enim uiſionem apud M. Tullium aliquam animæ ſignificare facultatem uſquam reperi. quare imaginationem unà cum aliis proferre conſtitui, quoad uſquam melius occurrat.

ARISTOTELIS PART. II.

Si igitur ipſum itelligere ſe habet ut ſentire aut pati quoddam erit a re quæ ratione intelligitur aut aliquid huiuſmodi diuerſum.

THEMISTII PARAPHRASIS.

At qui ſi mentis intelligentia actioni ſenſus proportione reſpõdeat, animus enim utraque ui (ut antea diximus intelligit & cognoſcit) mens profecto ſic ab iis quæ ratione comprehenduntur, ut ſenſus ab illis quæ ſub ſenſum cadunt, patietur afficieturq;. Verum & & in mente pari modo accipienda eſt perpeſſio. Nam mens magis proprie dicitur abſolui & perfici, cum è poteſtate in actum perducitur. Sed hanc ipſam trãsferri eo ſatis perſpicuum eſt quod nos neque ſemper neque eadem ſed alias res atq; alias alio tempore intelligimus. Hoc enim traditum eſt mentem hanc poteſtate conſiſtere, quod ex alio in alium atque alium actum tranſire non poſſet, niſi ſubiecta & ſubſtrata eſſet poteſtas, quæ diuerſos actus redderet.

NOGAROLAE SCHOLIA.

Propoſitis duabus quæſtionibus eam Ariſtoteles primo declarat, quam explicare ſecundo loco pollicitus eſt, atque ait. Si igitur mentis actio quæ eſt intelligere, & ſenſus quod dicitur ſentire, ſimiles ſunt & proportione conueniunt, profecto mentis actio aut erit a re quæ animo cernitur, facta perpeſſio, aut aliqua talis alterius generis. primam exponit (ut arbitratur Themiſtius) particula IX.

Cum in Ariſtotele & in Themiſtio τὸν νοῦν inuenio, nunquam intellectum uertere ſoleo, propterea quod eo uocabulo nullibi uſus fuerit Cicero, ſed aut mentem aut intelligentiam quamuis intelligentia quoq; pro mentis actione ſumatur, & intelligentiam in guſtatu & odoratu ineſſe dicat Cicero ita ſcribens in Academicis nihil neceſſe eſt de guſtatu & odoratu loqui, in quibus intelligentia & ſi uitioſa, eſt quædam tamen intellectus uocabulum Plinius & Quintilianus frequenter uſurpant.

τὸ νοητὸν cui Plato ſæpius opponit, τὸ ὁρατὸν, Ariſtoteles uero τὸ αἰσθητὸν ſemper, intelligibile transfertur. mihi placet, quod animo cernitur, & ratione intelligitur, Nam ita in libello de uniuerſitate conuertere Ciceronem uideo.

τὸ αἰσθητὸν pari modo dicitur uulgo ſenſibile, ſeu ſenſile. Ego uero cum occurrit hoc uerbum, ſemper quod mouet ſenſum, quod ſubiectũ eſt ſenſibus, quod ſub ſenſum cadere poteſt, qđ percipitur, uel accipitur ſenſu transferre ſoleo nam ita loquitur Cicero, tametſi etiam ſenſum neutro genere id appellet in academicis, quod ſenſu perceptum eſt.

πάθος non paſſionem, ſed perpeſſionem aut affectionem ſemper conuerto, neque deterreor quod in Tuſculanis quaeſtio. Cicero ſemel tantum perpeſſionem dolorum protulerit. πάθος quoque motum concitati animi, & perturbationem Cicero nuncupat.

ARISTOTELIS PARTI. III.

Quapropter eam impatibilem eſſe oportet, quæ tamẽ ſpeciei ſit capax, & poſſit eſſe talis, ſed non hæc, ac pari modo ſe habeat, atq; ut uis ſentiendi iis quæ ſenſum mouent ita mens illis rebus ratione intelliguntur, comparetur.

THEMISTII PARAPHR.

Quo circa neceſſe eſt ut Mens ea perpeſſione, q̃ propriedicitur, ſit impatibilis, nullamq; peculiarem & ſuam habeat formam, ſed nata aptaq; ſit ad omnẽ formam ſuſcipiendam, poteſtate quidem talis, ſed non hæc; atq; ita mens quæ animo cernuntur, reſpiciat, ut ſenſus illa quæ ſub ſenſum cadunt. præterea quemadmodum ſenſus nihil eſt actu totum, quæ ſenſui ſubiecta ſunt, ſic neq; mẽs aliquid totum actu haberet quæ poſſunt intelligi.

NOGAROLAE SCHOLIA.

τὸ πάσχειν δ' αὖ καὶ ἐνταῦθα ἀκουστέον παραπλησίως quod eſt, quo in loco ipſum pati ſeu affici eodem modo intelligenda eſt, ut perpeſſio quæ perfectionis eſt, non eã quæ a contrarijs qualitatibus infertur eum nutriui, ſenſui & menti pariter tribuatur quamuis etiam huius et illius uirtutis diuerſa ſit impatibilitas ut ipſe. ſtatim probabit. Verum prima perpeſſio metaphorica eſt, ſecunda uera, et propria. Quare cum utranq; uim ſenſum & mentem ſimiliter pati protuliſſet, de mente concluſit δεῖ εἶναι ἀπαθῆ ἔστι τοῦ κυρίως λεγομένου πάθους hoc eſt, oportet igitur mentem eſſe impatibilem ea perpeſſione quæ proprie dicitur. Hæc autem a contrarijs qualitatibus committi ſolet, de qua quidem infra copioſius XIIII. particula.

ARISTOTELIS PARTI. IIII.

Cum itaque cuncta intelligat, ut nulla ſit admiſta natura, neceſſe eſt, id quod dixit Anaxagoras, ut ſuperet, hoc autem eſt, ut intelligat, nam extraneum quod apparet prope poſitum, prohibet & obſtruit.

THEMISTII PARAPHRASIS.

Quapropter cum omnia intelligat, ut oĩa fieri poſſit, neceſſe eſt, id autem eſt ut nullam propriam habeat ſpeciem, neq; formam. Non male igitur ſomniabat Anaxagoras, qui mentem fecit ab omni admiſtione ſolutam, & liberam, cui etiam ab omnibus, quæ intelligit, diuerſam ac diſſimilem tribuit naturam. Nã adhunc modum facillime cognoſcit, ſi nulla propria & peculiaris forma una prope uideatur cõſiſtere. ſiquidem ſi qua forma ſit inſita atque innata, ea quo minus reliquæ intelligantur, tanq̃ externæ & aduentitiæ, prohibebit, & obſtruet.

NOGAROLAE SCHOLIA.

ὀνειροπόλει ſomniabat, cur hoc uerbo de Anaxagora loquens uſus ſit Themiſtius, quod quidem uitij magis eſt quàm laudis, conſiderent alii. Ego quid fidenter dicerem excogitare non potui, niſi forte interpretarer ὀνειροπόλει coniectura informabat.

De Anaxagoræ mente in Plato ſcribit in Cratylo εἶναι δὲ τὸ δίκαιον, ὃ λέγει Ἀναξαγόρας νοῦν εἶναι τοῦτο. αὐτοκράτορα γὰρ ὄντα αὐτὸν καὶ οὐδενὶ μεμιγμένον πάντα φησὶν αὐτὸν κοσμεῖν τὰ πράγματα διὰ πάντα ἰόντα. quæ quidem haud multum Ariſtoteli Anaxagoram exponenti accommodari poſſunt.

ARISTOTELIS PART. V.

Quapropter neque ulla eſt ipſius mentis natura, niſi hæc, quia poſſit. Ea igitur quæ animæ appellatur mens. (Mentem autem dico, qua cogitat & opinatur anima) nulla res eſt anteaq̃ intelligat.

THEMISTII PARAPHR.

Ex quo ſequitur ut nullam eſſe huius mẽtis propriã naturam & formam oporteat, niſi hanc, qua ipſa poſſit & ualeat alienas naturas & formas comprehendere, nullam certam & definitam continere, cum ad hoc munus nata ſit, ut omnes in ſe ipſa recipiat. quæ igitur mens animæ nuncupatur, (Mentem eam Dico, qua quidem tum cogitat, tum intelligit anima, non illam, cuius plerunque abutimur nomine, cum imaginationem ſignificamus) ea profecto nihil eſt actu eorum quæ ſunt, prius quàm intelligat.

NOGAROLAE SCHOLIA.

λέγω δὲ νοῦν ᾧ διανοεῖται καὶ ὑπολαμβάνει ἡ ψυχή. Themiſtius in paraphraſi cum duas mentis actiones ex Ariſtotele cõmemorat, iiſdem quibus Ariſtoteles, utitur uerbis. ex quo fit, ut legenti Themiſtium apparere non poſſit, quo nam modo ſint intelligenda. Aueroes autem τὸ διανοεῖται πρὸς τὸ νοεῖν ὑπολαμβάνει δὲ πρὸς τὸ φρονεῖν referendum putet, ut primum contemplandi, alterum agendi munus ſignificet. Ioannes uero grammaticus breuiter & obſcure exponens hunc locum ita ſcribit. νοῦν δὲ ἐνταῦθα κοινότερον εἶπε. διὰ μὲν γὰρ τοῦ διανοεῖσθαι τὴν διάνοιαν, εἰσάγει, διὰ δὲ τοῦ ὑπολαμβάνειν τὴν δόξαν.. quod eſt, Mentem hoc in loco communiori accepit uocabulo. Nam cum profert διανοεῖσθαι, eam animæ facultatem intelligit διάνοιαν græce, cognitionẽ latine nuncupatam, quæ ratione utitur, & a re nota ad ignotam progreditur. cum uero ὑπολαμβάνειν, δόξαν ſeu opinationem inducit, quæ rationem concludit & efficit. De his duabus animæ uiribus idem Ioannes in huiuſce commentationis proemio.

ARISTOTELIS PARTI. VI.

Quare nec ratio poſtulat, ut ipſa mens copori admiſta ſit, nam qualis efficeretur calida aut frigida, aut eidẽ aliquod affixum eſſet inſtrumentum, quemadmodum uirtuti quæ ſentit. At qui nullum nunc ineſſe uidemus. Ac ſane non male arbitrantur, qui animam eſſe ſpecierum locum aſſerunt, quamuis non uniuerſam, ſed eam duntaxat, quæ intelligentiam habet & poteſtate non actu ſpecies eſt.

ARISTOTILIS PARTI. VII.

Verum diſſimilem eſſe ſenſus & mentis impatibilitatem ex inſtrumẽtis ſenſus, & ſenſu ipſo perſpicuum eſt. Nã ſenſus poſtea quàm aliquod magnum ſenſit, quod ſenſum moueat. ſentire nõ poteſt, ut auditus ſonum poſtea quam uehementem ſonum percipit, aſpectus colores, nec olfactus odores, cũ eoſdem amplificatos prius acceperint. At mens cum quicpiam excellens, quod animo cerni poſſit, intelligit, infima non minus intelligit, imo uero magis, ſenſus enim non caret corpore, Mens uero ſeparabilis eſt.

Themiſtii

THEMISTII PARAPHR.

Quare conſentaneum eſt, ipſam corpori admiſtam non eſſe, nam tunc efficitur admiſtio, cum corpori corpus admiſcetur. At quæ ſunt corpora, ut actu conſiſtant, & propriam habeant formam, neceſſarium eſt. Verũ neque mens (quod ſane ſenſus facit) corporeo utitur inſtrumento, nam ſi ita ſit, qualitatis inſtrumenti fieret particeps, quæ eius actionibus coniuncta ſemper eſt, ac quo minus alias reciperet ſpecies, obſiſteret, ĩpediretq;. Quod quidem maxime conſtat ex ipſa ſenſus facultate, quæ tametſi corpus non eſt, corporei tamen inſtrumẽti uſum habet. Quare & affectione eiuſdem frui poteſt. Atq; hoc in ipſis ſenſus inſtrumentis perſpicuum eſt, q̃ cum ab iis quæ ſub ſenſum cadunt, amplificatis, ut auditus a magno ſono, aſpectus a ſummo coloris ſplendore, odoratus a graui odore uehementius pulſantur, eadẽ illa remiſſa atq; obtuſa nequeãt percipere. quin potius uiolentioris illius plagæ ueſtigium remanet, quod exiliorẽ atq; imbeciliorem excutit, ac repellit. At mens contra ſe habet, nam cum aliquod magnum ex iis, quæ ratione cõprehenduntur, percepit. non minus infima & deteriora intelligit, imo uero etiam magis. Sic itaq; ſenſus ſine corpore non conſiſtit, Mens uero ab omni corporis cõcretione ſeiuncta ſeparataq; eſt. Ac ſane ii præclare loquuntur, qui animam eſſe dicunt ſpecierum locum, quãuis loci abutantur uocabulo, uerum non tota, ſed duæ tantum animæ facultates loca merito dici poſſunt, quarum altera intelligimus, altera ſentimus. Nec uero locus ita ſumi debet, ut qui complexu ſuo coerceat, atque contineat, ſed qui illæ res modo quodam effici poſſit, quas ſenſu percipit, & quas cognoſcit.

NOGAROLAE SCHOLIA.

Themiſtij ratio ab Ariſtotelis ratione, qua mentem non eſſe corpori admiſtã probat diuerſa eſſe uidetur. Nã Ariſtoteles ita ſcribit. διὸ οὐδὲ μεμῖχθαι εὔλογον αὐτὸν τῷ σώματι. ποιός γάρ ἄν τις γίγνοιτο θερμὸς ἢ ψυχρός, *mens inquit corpori non poteſt admiſceri, nam qualis efficeretur calida, aut frigida. Themiſtius uero ita rationem format, ſi mens corpori admiſceretur, ea proculdubio eſſet corpus, cum nihil poſſit admiſceri, niſi corpus exiſtat. At qui omne corpus actu conſiſtit, & propriam continet formam, quonam neutrum menti conueniat ſatis apparet.*

Ἀλλ᾽ οὐδὲ ὀργάνῳ σὺ χρῆται τῷ σώματι, ὥσπερ ἡ αἴσθησις *Verum neque mens (quod ſane ſenſus facit) corporeo utitur inſtrumento. Themiſtij hæc ſunt uerba, quibus perſpicue ab Ariſtotele diſſentit, nam ita philoſophus ſcriptum reliquit.* ἢ κἂν ὄργανόν τι εἴη ὥσπερ τῷ αἰσθητικῷ, νῦν δὲ οὐδὲν ἔστιν. *Id eſt aut Menti quoq; tributum eſſet inſtrumentum, quemadmodum ſenſui; Atqui nullum nunc eſt datum. quod ergo ueluti medium Ariſtoteles ſumit, quo mentem probet nõ eſſe corpori admiſtam, nec uirtutem, quæ in corpore uigeat, (Id autem eſt nullo inſtrumento eſſe præditum) illud Themiſtius ratione concluſit atque effecit. Oſtendit enim ipſe nullum menti datum eſſe inſtrumentum, alioquin ea qualitatum inſtrumenti fieret particeps quod quidem abſurdum eſt. Verum dum hæc nunc ſcribo, mihi uenit in mentem Petri illius Pomponatij Mantuani præceptoris mei, quem cum olim Bononiæ audirem, animæ humanæ mortalitatem mirifice fuerat amplexatus, ut illã eſſe ueram Ariſtotelis opinionem putaret. Solebam ego tunc cum illo contendere, Themiſtij ueluti probrum obiiciens, quod philoſophi ordinẽ informanda rõne mutaſſet, ac prauertiſſet. imò uero (aiebat ille) Themiſtius unus ex omnibus Ariſtotelis propriam uidit ſententiam, qui in ſeptem primis huius libri particulis nihil oſtẽdere aliud conatus ſit, quã mentem eſſe uim animi inſtrumento carentem, non id, mentem eſſe facultatem, quæ in corpore non uigeat: propterea quod inſtrumenti uſum non habeat, cõſtare.n. (ut ipſe dicebat) nõ omnem uirtutem in corpore poſitam inſtrumento uti; talemq; eſſe gignendi uim, quæ tametſi in ſemine quod eſt corpus, concluſa ſit, nullum tamen prorſus habeat inſtrumentũ. Verum cum poſtea diligentius euoluiſſem libros Ariſtotelis de ortu animalium, facile perſpexi aut illos non legiſſe Pomponatium aut ſi legerit, oſcitanter legiſſe, Nam Ariſtoteles ibi de ſemine diſputans, id & naturæ et uirtutis illius eſſe inſtrumentum aſſerit ſic.n. ait libro primo.* ὁμοίως δὲ καὶ ἡ φύσις ἐν τῷ ἄρρενι τῶν σπέρμα προϊεμένων χρῆται τῷ σπέρματι ὡς ὀργάνῳ *quo in loco Ioannes grammaticus* οὕτως οὖν (*inquit*) οὐδὲ τὸ σπέρμα (ὄργανον γάρ) μέρος τοῦ καταμηνίου ἐμμίγνυται. *Et libro ſecundo Philoſophus,* πάντων μὲν γὰρ ἐν τῷ σπέρματι ἐνυπάρχει, ὅπερ ποιεῖ γόνιμα εἶναι τὰ σπέρματα, τὸ καλούμενον θερμόν, τοῦτο δὲ οὐ πῦρ, οὐδὲ τοιαύτη δύναμίς ἐστιν, ἀλλὰ τὸ ἐμπεριλαμβανόμενον ἐν τῷ σπέρματι καὶ ἐν τῷ ἀφρώδει πνεῦμα, καὶ ἡ ἐν τῷ πνεύματι φύσις ἀνάλογον οὖσα τῷ τῶν ἄστρων στοιχείῳ. *Hæc Ariſtoteles. cuius quidem uerba ut melius intelligi poſſint, ſcire nos oportet ſemen, quod a mare excernitur, ſubſtantiam eſſe Craſſam & albã. craſſeſſit.n. calore interiore eius animalis, a quo prodit. Album uero, quia ſpuma eſt, quæ ex aqua & ſpiritu conſtat. Hoc idem poteſtate eſt animatum, in quo ſpiritus uiget, in ſpiritu calor quidam gignẽdi uim habens, qui efficit ut fecunda ſint ſemina. Hic non ignis, non ignea uis, quippe qui animalia non gignat, ſed natura quædam quæ in eo ſpiritu eſt, proportione reſpondens elemento ſtellarum. Hæc igitur natura, ſeu uis creatrix, quæ in ſpiritu reſidet, ſemine quod eſt corpus album et ſpumoſum, ueluti inſtrumento utitur. Quam quidẽ rem cum explicare uellet Ariſtoteles, ita ſcripſit, ut Theodorus conuertit ſemen uero cum excrementum ſit eodemq; moueatur motũ, quo augetur corpus, digeſtione ultimi alimenti, ubi uterum ſubijt, conſtituit, & mouet excrementum fœminæ eodẽ motu quo ipſum mouetur. Ex quibus colligitur ſemen mouere mulieris menſtruũ, ſed moueri a uirtute, quæ gignit, cum ſit eius inſtrumentum. Hoc idẽ poſtea clarius affirmauit Auerroes, cuius uerba apponam huic loco ex ſecundo libro de ortu animalium, ſed habebitur neceſſitas huius opinionis, & eius ueritas per notitiam propoſitionum ab Ariſtotele declaratarum de ſemine genitali. Nam ut ex ſuperioribus dictis apparet. ſemen eſt inſtrumentum, tale autem ut organum tres habet proprietates, quarum duæ ſunt communes rebus naturalibus et artificialibus. prima eſt, quod inſtrumentum non eſt pars rei factæ, ſiue ſit materia, ſiue forma, neq; eſt pars materiæ. Secunda quod organum ſeparatum eſt, poſt cõſtituti perfectionem. Tertia quæ eſt propria rebus naturalibus, eſt, quod inſtrumentum tangit oẽs partes rei confectæ intus & extra eodem modo. Arteo uero tantum exteriora tanguntur ab organo. ſi ergo obſeruaueris has res eſſentiales inhærentes ipſi organo, ut tale eſt, apparebit. quod ſemen eſt organũ uirtutis informatiuæ per partem aeream ipſius.*

καὶ τὸ φανερὸν ἐστὶ τῶν αἰσθητηρίων. *Hæc uerba duobus modis exponi poſſunt, uno modo ut referantur ad concluſionem paulo ante poſitam, ea autem eſt, mentem corporei inſtrumenti uſum nõ habere, quam tamen concluſionem (ut modo dixi) non probat Ariſtoteles, ſed ob id potius, quod mens nullum attributum habeat inſtrumentum, eam deducit non eſſe uirtutem quæ in corpore uiuat & uigeat. Quare quod ſumptum eſt ab Ariſtotele ueluti probationis medium, id apud Themiſtium concluſio eſt. Alio modo ut ſuppleatur, quod in Themiſtij libro deficit, & ab Ariſtotele concluditur Mẽtem aliter eſſe impatibilem, aliter ſenſum ſic.n. ſuam proponit concluſionem.* ὅτι δ᾽ οὐχ ὁμοία ἡ ἀπάθεια τοῦ αἰσθητικοῦ καὶ τοῦ νοητικοῦ φανερὸν ἐστὶ τῶν αἰσθητηρίων *quæ quidem uerba ſic poſtea recitabuntur a Themiſtio. Quare hanc expoſitionem potius ſequendam arbitror.* ἡ ἀπάθεια *impatibilitas a me uocata eſt, ſatis quidem licenter, cum nullum locupletem habeã authorem, qui eo uerbo uſus ſit. quare fortaſſe melius ſi* ἀπάθειαν *perpeſſionis uacuitatẽ conuertã.*

καὶ εὖ δὴ οἱ λέγοντες τὴν ψυχὴν τόπον εἶναι εἰδῶν, *uide quæ dicat Sinplicius in libro quarto de phyſico auditu, ubi loci nomẽ materiæ & animæ non propriæ ſed tranſlatæ attribui aſſerit, idq; dum Platonem a peripateticis defendit.*

ARISTOTELIS PARTI. VIII.

Cum autem ſic efficitur unaquæq; res, ut peritus homo & ſciens, mens actu efficitur, quod ſane contingit, cũ ipſa per ſe poteſt agere, atq; illa quidem ſimiliter & modo quodam poteſtate conſiſtit, non tamen æque ut erat antea, quàm diſceret aut inueniret, neque eo tempore poteſt ſe ipſam intelligere.

THEMISTII PARAPHR.

Hæc igitur mens, quæ poteſtate cõſtituitur, in paruulis etiam uiget. At cum in iis quæ ſenſum mouent, & in eorum uiſis ſe exercuit, uniuerſas inde, ac cõmunes rerũ notiones uenari, ſimilia ex diſſimilibus ex diverſis eadẽ poteſt colligere, quo fit, ut ipſa perfectior abſolutiorq; reddatur, cum homine ſciente et perito proportione cõueniens, quæ comprehenſis ſcientiæ præceptis per ſe ipſam poteſt agere, nam eorum ſingula prompta habet & parata nec ullam doctrinam, nec exercitationem extrinſecus deſiderat. Atque hæc quidem mens eo tempore poteſtate etiam ſtatuitur, non tamen ſimiliter, ut antea quàm diſceret aut inueniret. Nam menti innaſcitur, ueluti quidam aſpectus, qui prius non inerat, ſimilia & diſſimilia, eadem & diuerſa, conſequentia & pugnantia cernendi uim habens. atque hæc ſane tunc ualet ſe ipſam intelligere; cum nihil aliud ſit mens q̃ ipſæ notiones & animi ſenſa, quæ quidem effecta eadem cum iis, quæ percipit, tunc etiam ſe ipſam intelligit. Quare cum habitu ſola prædita eſt, notiones quidem ſuas habet, uerum ut ſepoſitas ac reconditas. quum uero aliquid agit, cum re quam intelligit, efficitur eadem, ac tunc merito ſe ipſam cognoſcit, ipſa.n.eſt res illæ quas percipit. Nam quemadmodum in ſcientia, ea præcepta eſſe exiſtimatur, quæ ſcientia comprehenduntur, cum nihil aliud ſit Geometria, q̃ præcepta geometrica. Sic & mens nihil eſt aliud, q̃ notiones, cuius habitus quãdiu ceſſat & otium agit, tandiu præcepta otiantur ac quieſcunt. At dum mouetur habitus & quicpiam agit. ipſe q̃ ſuam actionem exercet, & in aliquo ſuo præcepto omnino uerſatur. in quo contemplando ac perſpiciendo idem cum eo efficitur atque euadit. Nam ſcientia trianguli qui binos contineat angulos, præceptum eſt & ratio, qua triangulum binos habere angulos probamur. Pari modo ſe habet & mens ipſa, quæ cum feriatur, ac quieſcit, ſuarum notionum tenere habitum dicitur. cum uero aliquid agit, & in una notione uerſatur, tum cum ea quam intelligit, eadem redditur, atque in illa comprehendenda ſe ipſam cognoſcit & percipit.

NOGAROLAE SCHOLIA.

Ariſtoteles in hac octaua particula cum tractauit antea de mente, quæ poteſtate conſtituitur, nunc de eadem diſputat, ut actu completur, & ait Mentem actu dici cum intelligendo, ſic unaquæque res efficitur, ut homini perito & ſcienti ſimilis habeatur, quod ſane contingit eo tempore, quo ipſa poteſt agere. Verum quamuis poteſtate etiam ſit, cum in ea ſitum ſit agere, quando uelit, non tamen ita eſt in poteſtate, ut erat antea, quã addiſceret aut inueniret. Ac tunc ipſa cum unaquæque res effecta eſt, ſe ipſam intelligit.

Themiſtius uero tametſi eadem ferè quæ Ariſtoteles, dicit, tamẽ nonnulla alia adiungit, alijs utens uerbis, ac diſſimilem in explicanda ratione ſeruat ordinem; ponit.n. illud, quod Ariſtotelis reticuit, mentem qua poteſtate definitur, in pueris exiſtere id quod antea dixerat Alexander, ac poſt eum Ioannes grammaticus, qui ita ſcribit in tertio de anima libro adducens Aleſſandri opinionem. ἰστέον γὰρ ὅτι ὁ νοῦς τριχῶς λέγεται συνηθείως παρὰ ἀριστοτέλει. ταῦτα δὲ τὰ τρία ἄλλως μὲν λέγει ἀλέξανδρος ἄλλως δὲ πλούταρχος, ἀλλ' ὁ μὲν ἀλέξανδρος πρῶτον σημαινόμενον λέγει τὸν νοῦν τὸν δυνάμει, ὅσπερ ἐστὶν ἐπὶ τῶν παίδων, ἐν γὰρ τοῖς παισὶν ὁ δυνάμει νοῦς ἐστιν. *Et paulo poſt dum ſuam profitetur ſententiam.* ἰστέον τοίνυν ὅτι δοξάζομεν ἡμεῖς ἀεὶ τὸν νοῦν εἶδος εἶναι· ἔστι γὰρ νοῦς παίδων εἶδος δυνάμει δεκτικὸν εἰδῶν. *quæ duo loca ſic cõuerti. illud cognitione dignum eſt. mentem tria quædam apud Ariſtotelem ſignificare, quæ quidem tria aliter Alexander Aphrodiſienſis, aliter Plutarchus exponit. Alexander.n. mentẽ primo poteſtatis mentem, quæ puerorum eſt, (nam ea continetur in pueris) affirmat oſtendere. Oportet item ſcire nos opinari mentem ſemper eſſe formam, cum mens poteſtatis puerorum ſit fama, formarum capax.*

Verum hæc Themiſtij propoſitio, (ut Alexandrum & Ioannẽ grammaticum nunc omittam) quo nam modo ſit intelligenda, mihi ſatis dubium eſt. præſertim cum tam effectrix metas quàm poteſtatis pueris a primo conceptu aſſiſtere, uel eoſdem informare ſtatim incipiat, quod ſane probatu non eſt difficile, nam utraque mens ſiue una eademq; ſit res cogitatione diſtincta, ut ſentire uidetur Themiſtius, ſeu duæ putantur uirtutes, re quidem ipſa ſeparatæ, ſed in una omnium hominum anima coniunctæ, quarum altera ueram agendi, alteram patiendi uim habeat, eodem temporis momento pueris adueniat neceſſe eſt. Quare & hæc & illa pueris pariter contingere dici debet. Hanc dubitationem infra conatur Themiſtius diſſoluere.

THEMISTII PARAPHR.

Expoſita igitur natura mentis & imaginationes, quę quidem facultas eſt ſentiendi uim obtinens, quid inter hanc & illam inter ſit, deinceps tractandum eſt.

ARISTOTELIS PARTI. IX.

Cum uero aliud ſit magnitudo, & aliud magnitudini eſſe, & aliud aqua, aliud aquæ eſſe ita & in multis alijs, q̃q̃ non in omnibus. Nam ui quibuſdam carni & carnem eſſe idem eſt; aut alia ui, aut aliter ſe habente diiudicat Mens, nam Caro non eſt ſine materia, ſed ueluti ſimum hoc in hoc.

PARTICVLA X.

Atque ipſa quidem ui ſentiendi calorem ac frigus diſcernit, & quorum ratio quædam eſt Caro, alia autem aut ſeparabili, aut quæ ſe habeat ueluti circumflexa ad ſe ipſam, cum extenſa eſt, nam carni eſſe etiã diiudicat.

THEMISTII PARAPHR.

Cum igitur aliud ſit aqua, aliud aquæ eſſe, nam aqua id eſſe cenſetur, quod ex materia & forma concretum eſt. Aquæ uero eſſe id, quod eſt forma aquæ, & quo aqua conſtituitur. unaqueq;.n. res formæ ratione, nõ materię ſolet deſignari. Atque in rebus artificioſis ſimilis ratio eſt, in quibus aliud eſt domus, aliud domui eſſe, aliud ſtatua aliud ſtatuæ eſſe. Domus n. figura eſt una cũ lapidibus, lignis, & tabulis comprehenſa. Domui uero eſſe forma & coagmentatio talis ſimiliter ſtatua figura eſt cum lapide aut ære, ſtatuæ eſſe ſtatuæ ſpecies. At non in omnibus pari modo ſe habet. Nam quædam ſunt, in quibus hæc duo non diſtinguuntur, ut punctum & puncto eſſe, aut ſi quid tale eſt prorſus carens materia, ſimplex item & ſolitarium. Nam in his ratio & quod quid erat eſſe, & forma, qua res conſtituitur, cum uniuerſa natura re ipſa conueniunt. Ergo cum hæc ita ſint, ſi formam ut materiæ coniunctam exploremus frigus dico & humorem cum ſua materia, hoc eſt, cum aquam uniuerſam quærimus, horum & ratio & compoſitio cum materia, erit aqua. ſi inquam uniuerſam, aquam aut carnem uniuerſam inueſtigemus ſentiendi uis ad hoc munus ſatis

eſt, ac

eſt, ac multo magis imaginatio, quæ ei & compar eſt & ſotia. At ſi quid aquæ eſſe, & quid carni eſſe ſit, ſcrutamur, exquirimusq; alia in nobis ſit uirtus, quæ iudicet, aut quæ alio modo ſe habeat, neceſſe eſt. nam quemadmodum oportet ut una ſit iis animæ, quæ dulce & flauum nota quadam internoſcat, ita uiciſſim unam & eandem inueniri uirtutem opus eſt, quæ aliud eſſe aquam, aliud aquæ eſſe diiudicet, atque utrunque recipiat, quæq; alio modo affecta ſit, & cum materiam ſimul & formã, & cum formam ſolam ſeorſum contemplatur, & perſpicit. nam ut aquam intelligat, nuntio imaginationis indiget, ut uero ipſum eẽ aquæ, ſua ui contenta eſt. Quẽadmodum igitur lineam extenſam inflexamq; & infractã eandẽ eſſe poſſis dicere, quæ tamen alio atq; alio modo ſeſe habent. Hoc idem de mente aſſerere poſſumus, et cum corpus ut concretum, & cum ſolam formã & ſpeciem concipit, quippe quæ rebus ipſis quas contemplatur, reddatur aſſimilis, nam interdũ ueluti concreta, quãdoq; ut ſimplex efficitur, quod ſane accidit, cum modo rem concretam, modo ſolam cognoſcit ſpeciem. Euenit etiam ut nonnunq̃ lineæ rectæ, aliquando curuæ ſimilis ſit. Nam Plato actiones mentis circulis, quorum alter uolubilis, alter rectus eſt, lineæ uero extẽſæ & infractæ Ariſtoteles Aſſimilat. Nam Mens cum una ſit duplex efficitur, idque eo tempore, cum materiam & formam ſimul conſiderat.

NOGAROLAE SCHOLIA.

Propoſitum Ariſtotelis in his duobus particulis eſt (ut opinatur Themiſtius) inter mentem & imaginationem diſcrimen ponere, quam ſententiam ſequitur Aueroes. Ioannes autem grammaticus ab illis longe diſſentit, quippe qui Ariſtotelem exiſtimet nos admonere quo nam modo ea mentis efficiatur actio, quæ τὸ νοεῖν *a græcis dicitur.*

ὁ πλάτων μὲν τοῖς κύκλοις ἀφομοιοῖ τὰς ἐνεργείας τοῦ νοῦ τῷ τε εὐτρόχῳ καὶ τῷ ὀρθῷ. *hoc in Timæo facit Plato, ubi de animæ Mundi compoſitione, uiribus & actionibus diſputat. eius uerba hæc ſunt.* λόγος δὲ ὁ κατὰ ταυτὸν ἀληθὴς γιγνόμενος περί τε θάτερον ὂν καὶ περὶ τὸ ταυτὸν ἐν τῷ κινουμένῳ ὑφ' ἑαυτοῦ φερόμενος ἄνευ φθόγγου καὶ ἠχῆς, ὅταν μὲν περὶ τὸ αἰσθητὸν γίγνηται καὶ ὁ τοῦ θατέρου, κύκλος ὀρθὸς ἰών, εἰς πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ψυχὴν διαγγείλῃ, δόξαι καὶ πίστεις γίγνονται, βέβαιοι καὶ ἀληθεῖς. ὅταν δὲ περὶ τὸ λογιστικὸν ᾖ καὶ ὁ τοῦ ταυτοῦ κύκλος εὔτροχος ὢν αὐτὰ μηνύσῃ, νοῦς ἐπιστήμη τε ἐξ ἀνάγκης ἀποτελεῖται. *hoc eſt, ratio autem quæ in altero, & in eodem uerſatur, uera eſt, & in eodem quod mouetur, mouetur ipſa per ſeſe ſine uoce & ſine ullo ſono, cum eam partem attingit, qua ſenſus cieri poteſt, & alterius generis orbis rectus commeat, & omni animæ denuntiat, tum opiniones aſſenſionesq; firmæ ueraq; gignuntur. Cum autem circa rem illam uertitur, quæ intelligentia continetur & eiuſdẽ generis orbis uolubilis iſtæc nuntiat, mens neceſſario ſciẽtiaq; perficitur. Sic Plato interprete Cicerone latine loquitur; An uero Plato & Ariſtoteles dum alter lineis, alter orbibus mentis actiones aſſimilent, inter ſe conuenlant, conſiderent alij;* τὸ τί ἦν εἶναι *quid & quale ſit ſi mihi liceat, conuerterem.*

ARISTOTELIS PARTI. XI.

Rurſum in iis quæ abſtracta ſunt, rectum ſe habet ut Simum. con continuato.n. eſt. ipſum uero quod quid erat eſſe, ſi rectum & recto eſſe diuerſa ſunt, alia facultate. Eſto enim dualitas, alia igitur aut aliter affectu ui iudicat; atque omnino ut res a materia ſeparabiles ſunt, ita & mens eas perſpicit.

THEMISTII PARAPHRASIS.

Verum ex iis quæ abſtracta dicuntur, nõnulla aquæ, aliqua ipſi aquæ eſſe aſſimilantur. Nam & in his quoq; rectum & recto eſſe diuerſa ſunt, atque ipſum rectũ una cum cohærente continuataq; natura concipitur. continuatum enim ſubiicitur recto ſubſterniturq;. At recto eſſe recti ratio, & forma eſt. Ergo in iis quæ in abſtractione conſiſtunt, utrunque mens uidetur iudicare, id uidelicet, quod ex ſubiecto formaq; concretum eſt, & ipſam formam, quam uis cum illud agit, non eodem modo affectu ſit, ſed in his intelligendis modo ut ſimplex, modo ut concreta redditur. Nam etiam ſi alia eſt materia, quæ corporibus ſenſum mouentibus, alia quæ abſtractis ſubſternitur, tamẽ in mentis contemplationibus id diſcrimen ponendum eſt, ut eaſdem interdum ſimpliciores, quãdoq; compoſitiores ſtatuamus. Ex quo quidem accidit, ut quum mens conſiderat corpora, ope illius facultatis egeat, quę ſentiendi uim habet; non enim per ſe ipſam poteſt, quidnam aqua aut quid caro ſit, diſcernere, ſi a ſenſu omnino libera ſolutaq; ſit & ſi triangulum & rectum intelligere debeat, ſe ipſa magis cõtenta eſt. Nã ut res a materia ſeparabiles ſunt ita & mentis contemplatio. quemadmodum igitur res illæ cognatione duntaxat abſtrahi queunt, (quamuis per ſe ipſas non ſubſiſtant) ſic & mẽs enititur eaſdem ſola cogitatione ſeiungere & ſeparare.

NOGAROLAE SCHOLIA.

Videtur ſane in Themiſtio magna rerum & uerborum diſcrepantia. particula.n. decima ita ſcribit. ἀλλ' οὐκ ἐπὶ πάντων ὅμοιος. ἐπ' ἐνίων γὰρ ταυτόν ἐστι τὸ στιγμὴ καὶ στιγμῇ εἶναι, ἢ τὸ ἄϋλον παντελῶς, καὶ ἁπλοῦν, ἐφ' ὧν τὸ τί ἦν εἶναι, καὶ τὸ εἶδος καθ' ὅ ἐστι, ταυτόν ἐστιν ὅλῃ τῇ φύσει τοῦ πράγματος. *hoc eſt, at non in omnibus eadem ratio eſt, nam quædam ſunt res, in quibus hæc duo non diſtinguuntur, ut punctum & puncto eſſe, aut ſi quid eſt prorſus carens materia, ſimplex item & ſolitarium, nã in iis et ratio quid et quale explicãs et forma, qua conſtituuntur, cũ ipſa rei natura re ipſa conueniunt, ex quibus quidem uerbis ſatis patet, etiam ſi fortaſſe exempli cauſa poſitum ſit, punctum et puncto eſſe idem exiſtere. Paulo tamen poſt loquens de rebus Mathematicis, ſic Ariſtotelem exponit;* ἔστι δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἐξ ἀφαιρέσεως λεγομένων, τὰ μὲν ἐοικότα τῷ ὕδατι, τὰ δὲ ἐοικότα τῷ ὕδατι εἶναι. ἄλλο γὰρ ἐν τούτοις τὸ εὐθὺ καὶ τῷ εὐθεῖ εἶναι. *quod eſt. Verum ex iis quæ abſtracta dicuntur, nonnulla aquæ, aliqua ipſi aquæ eſſe aſſimilantur, nam in iis rectum & recto eſſe ſunt diuerſa. Sed cum punctum ſit res abſtracta & mathematica (id enim ipſum in principio ſui operis definit Euclides, punctum quidem & puncto eſſe non idem, ſed diuerſa, a ſe ipſo diſſentiens Themiſtius fateatur, neceſſe eſt.*

τὰ δὲ ἐξ ἀφαιρέσεως ἢ τὰ ἐν ἀφαιρέσει *(utroque enim modo dicitur) abſtracta latine nuncupantur, quorum duplex eſt genus, Alterum ab omni materiæ concretione ſolutum prorſus et liberũ, qualis eſt. Deus et reliquæ diuinæ mentis intelligentia præditæ quæ ſempiterno motu cœleſtes cient orbes. Alterum quod cum ſit in materia, ab ea tamen cogitatione ſeparatur. Huiuſmodi ſunt res mathematicæ, quas tãtum* τὰ ἐξ ἀφαιρέσεως *philoſophus appellauit. quod tum ex hoc loco perſpicuum eſt, tum etiam ex primo huius commentationis uolumine.* περὶ δὲ μὴ χωριστῶν μὲν ᾗ δὲ μὴ τοιοῦδε σώματος πάθη καὶ ἐξ ἀφαιρέσεως ὁ μαθηματικός, *& paulo poſt in hoc tertio.* τὰ δὲ, *inquit,* ἐν ἀφαιρέσει λεγόμενα νοεῖ, ὥσπερ ἂν εἰ τὸ σιμόν, οὐ κεχωρισμένον, ᾗ δὲ κοῖλον εἴ τις ἐνόει ἐνεργείᾳ, ἄνευ τῆς σαρκὸς ἂν ἐνόει. οὕτω τὰ μαθηματικὰ οὐ κεχωρισμένα νοεῖ, ὅταν νοῇ. *tertio item de cœlo* διὰ τὸ τὰ μὲν ἐξ ἀφαιρέσεως λέγεσθαι τὰ μαθηματικά, τὰ δὲ φυσικὰ ἐκ προσθέσεως. *lege quæ ibi dicat ſimplicius. Res autem, quæ uere abſtractæ ſunt, non* τὰ ἐξ ἀφαιρέσεως ἢ ἐν τῇ ἀφαιρέσει *dicuntur, uerum* τὰ κεχωρισμένα *quod ex primo huius ſatis apparet, ubi ait Philoſophus,* ᾗ δὲ κεχωρισμένα ὁ πρῶτος φιλόσοφος.

καὶ γὰρ ἄλλη μὲν ὕλη τοῖς αἰσθητικοῖς ὑπόκειται σώμασιν,

ἀλλὰ δὴ τοῖς ἐξ ἀφαιρέσεως λεγομένοις. Hac uerba ideo protulit Themiſtius, ut eandē nō eſſe in rebus nālibus & Mathematicis materiā nobis oſtenderet. Eſt.n. apud Ariſtotelē triplex materiæ genus, unum rerum naturalium, quæ poſitæ ſunt infra lunam, αἰσθητὸν græce nuncuparunt. Alterum νοητὸν dictum, quod in Mathematicis rebus continetur. tertium reperitur in corporibus cœleſtibus, modo ὕλη τοπικὴ, modo ὕλη κατὰ τόπον κινητὴ a Philoſopho nocitata, quæ de iis tribus materiis ita ſcribit VIII libro τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ de prima & ſecunda ἔστι δὲ τῆς ὕλης ἡ μὲν νοητὴ, ἡ δὲ αἰσθητὴ, idem ὅσα δὲ ἔχει ὕλην μήτε νοητὴν αἰσθητὴν, οὐδὲν ὅ,τι ἐστιν εἶναι, ibi. De tertia οὐ γὰρ ἀνάγκη εἴ τι ἔχει ὕλην τοπικὴν, τοῦτο καὶ γεννητὸν καὶ φθαρτὸν ἔχειν id eſt, non enim ſi quid materiam loco debitam habet, id quoque ortui & diſſipationi obnoxiam habeat neceſſe eſt. De eadem ibi. ἐπὶ δὲ τῶν φυσικῶν, ἀϊδίων δὲ οὐσιῶν ἄλλος ὁ λόγος ἴσως δὲ ἔνια οὐκ ἔχει ὕλην, ἢ οὐ τοιαύτην, ἀλλὰ μόνον κατὰ τόπον κινητήν. quæ autem ſit rerum Mathematicarum materia quæ a græcis νοητὴ, a latinis ratione comprehenſibilis uocatur, quanquam barbare intelligibilis dicitur, unus quem uiderim, explicat Diuus Thomas prima parte ſummæ quæſtione 85 articulo primo qui materiam intelligibilem docet eſſe ſubſtantiam, ut quantitati, ſubiicitur.

ARISTOTELIS PARTI. XII.

Quærat aliquis, ſi mens ſimplex & impatibilis ſit, nihilq; habeat commune, ut Anaxagoras aſſerit, quo tandem modo intelliget, ſi ipſum intelligere pati quoddam ſit; ſi enim aliquid commune ambobus ineſt, hoc quidem agere, illud uero pati uidetur eſſe.

ARISTOTELIS PARTI. XIII.

Iam uero ſi & ipſa animo cerni poteſt, aut enim aliis etiā rebus inerit mens, niſi ipſa alterius ratione ſit cōprehenſibilis. At qui unum ſpecie eſt, quod animo comprehenditur, aut admiſtum quid cōtinebit, quod ipſam reddat comprehenſibilem, quemadmodum & reliqua.

ARISTOTELIS PARTI. XIIII.

An ipſum pati ratione cuiuſdam communis antea diuiſum eſt, quoniam mens poteſtate quodam modo eſt ipſa comprehēſibilia nihil tamen actu prius q̄ intelligat. oportet autem, ut in ea ſic fiat, quemadmodum in tabula, in qua nihil actu ſcriptum eſt. Hoc autem menti contingit.

PARTICVLA XV.

Atque ipſa quidem comprehenſibilis eſt, ueluti ea q̄ ratione comprehendi poſſunt, nam in rebus, quæ materiæ expertes ſunt, uis quę itelligit, & id quod intelligitur, idem ſunt. Si quidem ſcientia quæ in contemplatione uerſatur, & id quod ſciri poteſt, re ipſa conueniunt.

PARTICVLA XVI.

Verum quam ob cauſam Mens ipſa non ſemper intelligat, uidendum eſt, ſed earum rerum quæ materiam continent, unaquæq; poteſtate tantum comprehenſibilis eſt, quare illis non inerit Mens nam talium mens facultas eſt, materia carens, quæ efficietur cōprehenſibilis.

THEMISTII PARAPHR.

Anaxagoras quidem partim recte, partim perperam de mente diſſeruit, Nam recte quidem opinatus eſt, cum eam nulli materiæ concretioni admiſtam fecit. Non recte uero cum nos docere contempſit, quo nam pacto Mens quæ talis eſt naturæ, intelligat omnia. Si mentis actio ſit quędam perpeſſio. cum nihil omnino patiatur, quod materię ſit expers, quin potius & rei quę agit, et rei quæ patitur, eadem & cōmunis ſubiiciatur materia, neceſſe eſt. ex quo fit ut nec quod uis a quolibet pati poſſit, ut a ſono linea, ſed eadem duntaxat, quorum materia eadem cōmunisq; eſt, atque hoc ipſum ſane eſt quod nō diſtinxit Anaxagoras. Verum ea nunc rurſus a nobis commemoranda ſunt quæ iam ſæpius explicuimus. Si enim ſenſui perpeſsio proprie non tribuitur, quanto magis menti? ſenſus quidem certe corporeis utitur inſtrumentis, ac cum iis rebus quæ agunt, hoc eſt quæ mouent ſenſum, commune quoddam habet ſubiectum atq; ſubſtractum, quippe qui cum corporis uſum habeat, a corporibus quoq; pulſetur, moueaturq;. Mens contra cum (ut diximus) ea omnia ſit poteſtate, quæ ratione cōprehenduntur, actu uero nihil antea q̄ intelligat, a perpeſſione longiori ſpatio remouetur ac ſeiungitur. Hæc autem nullam certam ac definitam ſortita eſt naturam. Sed ut in tabula in qua nihil eſt actu deſcriptum, cum literas ſcripſeris, eas non tabulæ perpeſsionem, ſed perfectionē abſolutionemq; uere dicere poteris, cum illas res acceperit, atq; uas quidē facta inſtituta q; ſit. ita & menti uſu uenit, quæ nihil patitur dum notiones format & conficit, ſed penitus abſoluitur perficiturq;. ex quo fit ut ipſa nulli rei admixta, ſimplexq; ſit. Nam mentē quæ poteſtate deſcribitur, nullam omnino rem actu eſſe Ariſtoteles aſſerit ac nihil actu exiſtat, nec pati nec miſceri poſſe. cū perpeſsio atque admiſtio eam ſpectet naturam, quæ aliquid actu conſiſtit. Verum mēs quæ actu eſt, ex illa quę poteſtate definitur effici ſolet, idq; eo tempore, cum notiones gignitur, atq; ipſa ſimul & mēs & cōprehēſibilis tradit; Quapropter nec ab iis patitur, quæ ratione comprehenduntur. Sed ipſa potius illæ res efficitur. Hæc ſane poteſtatis mens in anima humana tantum concluſa eſt, cum hæc una ſuas habeat perturbationes, quæ rationi pareant & obſequantur. quod idem in cæteris animātibus minime cernitur. Verū ambigi poteſt, quo nam tandem modo ipſa ſimul & mens & res ſit ratione comprehenſibilis; Verum eadem ratione, an alia mens & alia reddatur comprehenſibilis. An in iis quæ carent materia, uis intelligens & id quod intelligitur, idem omnino eſt. Nam ſcientia quæ in cotemplatione uerſatur, & res quæ hoc modo ſcitur, re ipſa conueniunt. Formæ in materia recepta intelliguntur, res quæ comprehēditur, & uirtus quæ comprehendit ſunt diuerſæ, quippe quæ (materiatas dico formas) natura ſua non ſint comprehenſibiles, ſed eas ipſa mens efficit tales, quas a materia abſcindit, & abſtrahit poteſtate non actu comprehenſibiles. Nam cum ipſæ natæ aptæq; ſint ut intelligantur, per ſe tamen earum natura animo cerni nō poſſit, merito factum eſt, ut formę huius generis intelligantur quidem, ſed non intelligant. Verum hæc poteſtatis mens ut poteſtate conſtituta eſt, ita & poteſtate comprehenſibilis eſt. Quapropter non ſemper intelligit, nam ſi continenter intelligat, labore feſſa langueſcat, ac debilitetur neceſſe eſt. Nā hoc illi ineſt, eo q͂d poteſtate cōſiſtat. Ex quo ſequitur, ut neque ſemper ſit comprehenſibilis, ſed eo tātum tempore, quo notiones collegerit. Si uero aliqua exiſtat mens, quę poteſtate penitus careat, Hęc perpetuo tum mens tum comprehēſibilis habenda eſt. De qua quidem facto iam alio dicendi initio diſputabimus.

NOGAROLAE SCHOLIA.

In particula 14 uaria inuenitur lectio, in codicibus enim nonnullis ita ſcriptum reperi ἢ τὸ μὲν πάσχειν κατὰ κοινόν τι διόρισται πρότερον. quam lectionem ſecutus eſt Argyropilus. in aliis uero ἢ μὲν τὸ πάσχειν κατὰ κοινόν τι, διὸ εἴρηται πρότερον ὅτι δυνάμει, quam probat Eraſmus.

ἀλλὰ πῶς ἅμα νοῦς καὶ νοητὸς quod eſt, uerum ambigi poteſt,

eſt, quo tandem modo & mens & comprehenſibilis ratione ſit. Hác dubitationem paucis proponit Themiſtius, quod ſane pluribus Ariſtoteles facit. ita enim quærit ἔτι δὲ εἰ νοητοὶ καὶ αὐτός. ἢ γὰρ καὶ τοῖς ἄλλοις ὁ νοῦς ὑπάρξει, εἰ μὴ κατ᾽ ἄλλο αὐτὸς νοητός· ἓν δέ τι τὸ νοητὸν εἴδει, ἢ μεμιγμένον τι ἕξει, ὃ ποιεῖ νοητὸν αὐτὸν ὥσπερ τὰ ἄλλα qui locus ſic eſt exponendus. præterea ſi mens ſe ipſam intelligat (ut dictum eſt antea) ipſa etiam erit comprehenſibilis, quod ſi nobis dabitur, duo ſequẽtur abſurda, quorum alterum erit, quod alijs rebus quæ intelliguntur, inerit mens, niſi ipſa ſit alia ratione comprehenſibilis. At comprehenſibile ſpecie unũ eſt. Omnes igitur res quæ ſunt comprehenſibiles, mentem habent. Alterum quod miſta & compoſita erit mens ex parte uidelicet ea quæ intelligat, & ex illa quæ intelligatur, quæ admiſtio efficiat, ut ipſa ſit comprehenſibilis, quemadmodum & aliæ mentes, quæ materia penitus carent. ἐπιστήμη θεωρητικὴ καὶ τὸ ἐπιστητὸν τὸ αὐτό hoc eſt ſcientia quæ in contemplatione conſiſtat, & id quod ſciri poteſt idem ſunt: quid ſcientia ſpeculatiua ſignificet hoc in loco, ſiue qua res animo cernitur, nullus eſt qui declaret melius quàm Ioannes grammaticus, qui ita exponit τὸ γὰρ κυρίως ὂν νοητὸν ὅ ἐστιν ἐπιστητόν, καὶ ὁ κυρίως νοῦς, ὅν ἐστιν ἐπιστήμην θεωρητικήν, quod eſt nomine ſcientiæ ſpeculatiuæ mentem quæ proprie mens eſt, intellexit.

ARISTOTELIS PARTI. XVII.

Verum cum in omni naturæ inſtitutione eſt aliquid, quod exiſtit cuiq; generi materia, atq; hoc quoniã omnia illa poteſtate eſt, aliud uero cauſa & efficiẽs, eo quod efficiat omnia, ueluti ars cum materia conuenit, ſic has duas differentias animæ datas eſſe neceſſe eſt.

PARTICVLA XVIII.

Atque altera quidẽ mens huius generis eſt, ut efficiatur omnia, altera ut cuncta efficiat, quemadmodum habitus ueluti lumen, nam lumen modo quodam facit, ut qui colores poteſtate ſunt, actu colores exiſtant.

PARTICVLA XIX.

Atque hæc quidem mens ſeparabilis, & non admiſta, & cum actu ſit, ratione ſuæ eſſentiæ impatibilis eſt. nam quod efficit & agit, eo quod patitur, & principium q̃ materia melius eſt. uerum ſcientia quæ actu conſiſtit, cũ re ipſa eadem eſt.

PARTICVLA XX.

At quæ poteſtate cõſtituitur, temporis ordine in uno prior eſt, quamuis omnino neque tempore. Verum nõ euenit, ut quandoq; intelligat, interdum non intelligat, ſeparata autem hæc uis ſola, quæ eſt, atque eadem tantũ mortalis & perpetua. Non recordamur uero, quoniam hæc eſt impatibilis, patibilis autem mens diſſipationi & interitui obnoxia eſt, & ſine hæc nihil intelligit.

THEMISTII PARAPHR.

Cum unaquæq; res, quæ efficitur a natura, tum antegreſſam & anticipatam potentiam, tum conſequẽtem habeat perfectionem, nec in habilitate naturali & propẽſione conſiſtat, moreturq;, alioquin eam fruſtra dediſſe natura uideretur, ſatis perſpicuum eſt animam humanã non uſque adeo proceſſiſſe, ut mentem poteſtatis tantũ acquireret, atq; ad intelligendum apta propenſaq; eſſet, ſed eo uſque etiam, quo huius propenſionis finem neceſſario conſequeretur, cuius gratia hæc mens facta a natura, parataq; ſit. oportet igitur ut poteſtatis mens abſoluatur, perficiaturq;. Quam perfectionem nulla res a ſe ipſa, ſed ab alia recipit. Quapropter has in anima differentias contineri neceſſe eſt, quarum altera poteſtatis mens altera affectrix nuncupatur. Hæc ſane perfecta eſt non poteſtate & propenſione, uerum actu conſtituta, quæ ſi menti poteſtatis coniuncta copulataq; ſit atque eandem in actum perduxerit, ipſam habitus mentem conficit, in qua quidem cões animi notiones & ſcientiæ repoſitæ ſunt. Nam ut lapides & ipſum æs, quorum hoc poteſtate ſtatua, illi domus ſunt, domus & ſtatuæ nequeunt formam ſuſcipere, niſi ars ipſa materiis quæ ad id habiles aptæq; ſunt acceſſerit, quæ illis primo uim ſuam tribuat, ac mox artificioſam ſpeciem imprimat, atque ita domũ tandem componat, & ſtatuam faciat. Sic mentem poteſtate deſcriptam ab alia quadam mente perfici neceſſe eſt, quæ perfecta iam ſit actu, non poteſtate conſiſtens, quæq; arti non diſſimilis mẽtem poteſtatis moueat, propenſionem animæ ad intelligendum perficiat, atque ipſum habitum conſtituat & paret. Atque hæc ſane mens ſeparabilis, impatibilis, atq; ab omni admiſtione libera eſt quam uero poteſtatis mentem dicimus quanquam eiſdem, quibus effectricem laudibus maxime efferimus, ea tamen animæ non uniuerſæ, uerum hmanæ duntaxat magis cognata affinisq; eſt.

NOGAROLAE SCHOLIA.

Ex hoc Themiſtij loco facile colligi poteſt, quid nam is de mente, quæ in habitu ſit, ſenſerit. Cenſuit enim mentem effectricem menti poteſtatis coniunctam & copulatam, quæ eandem in actum perduxerit, mentem habitu præditam conſtituere, in qua communes animi notiones & ſcientiæ locatæ ſint. Ex quo quidem apparet falſo Auerroem Themiſtio attribuiſſe quod mentem in habitu nihil aliud eſſe quàm mentem effectricem cum mente poteſtatis coniunctam putauerit. Non enim duas illas tantum mentes, ſed communes etiam animi notiones & ſcientias ad conſtituendam in habitu mentem requiri aſſeruit Themiſtius cuius hæc ſunt uerba.

ἀλλὰ νοῦν ὅτι τὰ ἐνεργείᾳ, ὃς ἐκείνῳ συμπλακεὶς τῷ δυνάμει, καὶ προαγαγὼν αὐτὸν εἰς ἐνέργειαν, τὸν καθ᾽ ἕξιν νοῦν ἀπεργάζεται, ἐν ᾧ τὰ καθόλου νοήματα καὶ αἱ ἐπιστῆμαι.

THEMISTII PARAPHR.

Atque ut lumen cum aſpectui & coloribus qui poteſtate conſiſtunt, ſeſe offert & obiicit, aſpectum & colores actu efficit. ſic ipſa mens effectrix, cum mentem poteſtatis ſibi conciliat & adhibet, non eam actu mentem tantum reddit, uerum & res quæ animo comprehendi poſſunt, ut actu comprehendantur, parat & efficit. Hæ ſane ſunt formæ illæ quæ materiæ adiunctæ ſunt, ac communes & ſingulis rebus ſenſum mouentibus collectæ notiones, quas tamen poteſtatis mens nec diſcernere, nec ex aliis in alias progredi, nec eaſdem componere aut diuidere ullo modo poteſt, ſed ueluti notionum Theſaurus aut potius ut materia formas a ſenſu & imaginatione ſumptas quas memoria teneat, recondit ac reponit. At cũ illi ſup peruenit effectrix & hanc notionũ materiam complectitur, cum eadem in unum coit, ac tam robuſta efficitur & ualẽs, ut tranſire ex aliis in alias, eaſq; componere & diuidere & conſiderare poſſit. Quot igitur ars ad materiam, id mens effectrix ad eam quæ poteſtate deſcribitur, proportione reddit.

NOG. SCHOLIA.

Hæc in parte Themiſtius tres ipſius animi actiones enumerat, quarum prima ſimplicium rerum dicitur comprehenſio, ſecunda compoſitio & diuiſio, tertia ex alia re & in aliam rationis progreſſio. Sic enim ſcribit. ἃ πρῶς μὲν οὐχ οἷόν τε ἦν διακρίνειν, οὐδὲ ἀφ᾽ ἑτέρων εἰς ἕτερα μεταβαίνειν, οὐδὲ συντιθέναι καὶ διαιρεῖν et paulo poſt καὶ μεταβαίνειν οἷός τε γίνεται καὶ συντιθέναι καὶ διαιρεῖν καὶ περινοεῖν ad primam, συντιθέναι καὶ διαιρεῖν ad ſecũ

dam, μεταπίπτει καὶ μεταβαίνειν δὲ ἄλλων εἰς ἄλλα ad tertiam pertinent. Quare duo Themiſtij uerba mutanda putauerim, ut μεταβαίνειν in ultimo loco, τὸ δὲ παρακολουθεῖν in primo ponenda ſint.

THEMISTII PARAPHR.

Atque ad hunc modum altera mens efficitur omnia, altera cuncta efficit, quapropter in nobis ſitum eſt, ut intelligamus, cum uolumus. Non enim quemadmodum ars a ſua materia verbi gratia æraria ab ære, lignaria a ligno ſeiuncta ſeparataq; eſt, ita effectrix mens a poteſtatis mente ſeorſum conſiſtit, quin potius illa non aliter in poteſtatis mentem ſubit & penetrat, quàm ſi faber lignarius ligna, æs ærarius non extrinſecus moderetur, ſed per cunctas eius partes poſſit permeare. pari modo effectrix mens menti poteſtatis adueniens unum cum ea efficitur (nam unum dico, quod ex materia & forma concretum eſt, ac duas continet rationes, unam materiæ qua efficitur omnia, alterã artificii, qua facit omnia. nam ipſa modo quodam dum intelligentia agit, in res ipſas conuertitur, in qua aliquid apparet materia cum in ea notionum multitudo reſideat, aliquid tanquã artifex, ſi quidem in eius poteſtate eſt cum libuit, notiones concipere, & formare. nam ipſa notionum creatrix habetur & princeps. Quapropter ſimilitudine ad Deum proxime uidetur accedere, quippe qui modo quodam res ipſę ſit, & modo quodam rerum opifex & molitor exiſtat. Verum Mens quia agit q̃ quia patitur, præſtantior excellentiorq; eſt. Nam efficiens omnium rerum principium habetur q̃ materia nobilius, atque (quod dixi ſæpius) & mẽs & mẽte cõprehenſibilis redditur. quẽadmodum & ſcientia quæ actu conſiſtit, ipſamet eſt res, quæ ſciri poteſt, quamuis non eadem ratione, ſed quia poteſtatis mentem complectitur, intelligentia comprehenſibilis eſt, ob id uero quod actu definitur, mens eſſe ſtatuitur.

NOGAROLAE SCHOLIA.

Ex hoc capite dicit Auerroes Themiſtium exiſtimaſſe mentem effectricem & poteſtatis re conuenire, cogitatione autem diuerſas eſſe, nec ullam ueram ab effectrice actionem proficiſci, ſed quadã ſimilitudine tranſlatam. Verba Auerois libuit apponere, quamuis inculta & horrida, ut ipſum ita, ut dixi, de Themiſtio ſentire ſatis appareat. Sciendum (inquit) hanc opinionem agens & factum & patiens omne idem & eſt dictum ab alijs tribus diſpoſitionibus per diuerſitatem quæ accidit ei Nos autem opinamur, quod non mouit ipſum ad ponendum intellectum agentem niſi hoc, quod intellecta ſpeculatiua ſunt generata ſecundum modum quem diximus conſidera ergo hoc quoniam eſt differentia inter iſtas tres opiniones ſcilicet, Platonis Themiſtij & opinionem noſtram, & ſecundum expoſitionem Themiſtij non indigens in iſtis intellectibus niſi ad ponendum intellectum materialem tantum, aut intellectum materialẽ & agentem ſecundum modum ſimilitudinis, ubi enim non eſt uera generatio, non eſt agens hæc Auerois. Verũ Themiſtius hanc ſuã fuiſſe ſententiã, ipſemet his profitetur uerbis. οὔτοι γὰρ καὶ κατ' ἐνέργειαν νοῦς τῷ δυνάμει νῷ προσγινόμενος εἷς γίνεται μετ' αὐτοῦ. ἓν γὰρ τὸ ἐξ ὕλης καὶ εἴδους, καὶ οὗ ἔχει τοὺς δύο λόγους, τὸν μὲν τῆς ὕλης, καὶ τὸν τῆς δημιουργίας τῷ μὲν ἅπαντα γινόμενος, τῷ δὲ ἅπαντα ποιῶν·

διὸ καὶ θεῷ μάλιστα ἔοικε, Themiſtius cum aperte dixerit mentem hominis effectricem Deo, maxime eſſe ſimilem, Auerroes tamen aliam eidem uidetur opinionem aſcribere, Dicit enim putaſſe Themiſtium, hominẽ non mentem illam Deo aſſimilari, cuius hæc ſunt uerba. Homo igitur ſecundum hunc modum ſicuti dicit Themiſtius aſſimilatur Deo in hoc, quod eſt omnia entia quoquo modo, & faciens ea quoquo modo. Sed nulla eſt controuerſia, Nam idem Paraphraſter mentem effectricem eſſe hominem ſtatim oſtendet.

THEMISTII PARAPHR.

Ex quo efficitur, ut mens poteſtatis in homine ſit prior quàm effectrix, nam habilitas omnis atque propẽſio actui ordine temporis ſolet antecedere, ſimpliciter autem eundem ſequi. cum quod imperfectum inchoatumq; eſt perfecto & abſoluto, & poteſtas actu priora eſſe nunquam poſſint. Verum mentis effectricis eſſentia cum actu ſuo eadem eſt, non enim & poteſtate progreditur, ſed eadem natura quæ cum ſuo actu eiuſdem ſit generis, ſtatuenda eſt. Atque hæc quidem mens (ut antea retuli) ſeparabilis, impatibilis, & nulli rei prorſus admiſta eſt, quæ nec ita ſe habet, ut quandoq; intelligat, interdũ non intelligat. Hoc enim illi euenit cum mentem poteſtatis ſibi ſubiicit, atq; ſubſternit. cum uero ipſa per ſe ipſam exiſtit, hoc eſt (nam ita ſe habet) ſimplex & ſolitaria, quæ quidem omni quiete & labore actu uacua, immortalis ſempiternaq́; eſt; eadem penitus & mens & mente comprehenſibilis redditur, non tamen alia atque alia ratione neque per aliam, quemadmodum res cæterę intelligentia comprehenſibiles ſeſe habent, quas quidẽ mens habitu prædita a materia abſtrahit & comprehenſibiles efficit. Verum ipſa & per ſe ipſam comprehenſibilis eſt, atque a ſua & propria habet natura, ut intelligi & intelligere pariter poſſit. Poteſtatis uero mens diuiſas ac diſiunctas in ſe notiones continet, in qua etiam artes & ſcientiæ poſitæ ſunt. Contra Mens effectrix uel potius ipſe actus, (nam eius ſubſtantia atque actus idem ſunt) alio ſeſe habet modo, qui explicatu difficilior diuiniorq; eſt, non enim ex alio genere in aliud trãſit genus, non componit quicquã nec diuidit, nec in rebus intelligendis ratione progreditur, quin potius omnes generatim in ſe formas complectitur, & ad uniuerſas ſeſe ſimul intendit atque appellit. Nam hoc uno tantum modo (ut opinatur Ariſtoteles) mentis ſubſtantiam eſſe eandem cum ſuo actu intelligi debet, nã ſi ex alio genere progrediatur in aliud (ut ſcientes & periti ſolent) ſubſtantiam quidem mentis permanere, actionem autem uariari neceſſe eſt Hoc ſane qui dicit, mentis ſubſtantiam ab actu ſuo diſcrepare fateri cogitur; quod tamen aperte negat Ariſtoteles, cuius etiam in primo huius commẽtationis uolumine hæc poſita ſunt uerba, cogitare amare, odio habere mentis illius affectiones ſunt.

Nos igitur aut mens poteſtatis ſumus aut effectrix. Ex quo ſequitur, ut ſi in omnibus, quæ poteſtate & actu conſtant hoc eſſe, & huic eſſe diuerſa ſunt, aliud ſit ego & aliud mihi eſſe. Nam ego ea ſum mens, quæ ex poteſtate & actu concreta eſt, id uero quod eſt mihi eſſe, ex actu tantum originem ducit. quapropter quæ cogito & ſcribo, eadem ſcribit illa mens, quæ ex poteſtate & actu cõpoſita eſt, quamuis non ſcribat, quia poteſtate, ſed quia actu conſtituta eſt, cum inde in riuũ morem omnis actio proficiſcatur & prodeat. quod ſi poteſtatis mens ea non poteſt indiuiduæ ſuſcipere, quę mẽs effectrix indiuidue preſtat, minime mirum uideri debet, cum corporum qualitates ut candor & nigror quamuis propria ratione ſint indiuiduæ, eas tamen materia diuidere recipit. Ergo quemadmodum aliud eſt animal, aliud animali eſſe, & animali eſſe ab animalis anima deducitur, ita quoque aliud eſt ego, aliud mihi eſſe, quod ſane mihi eſſe ab ipſa anima non tamen ab omni dependet, non enim ab ea, quæ ſentiendi uim habet, quippe quæ imaginationis ſit materia, Neque item ab imaginatione, neque a poteſtatis mente, cum illa mentis poteſtatis, hæc uero effectricis materiæ exiſtant. Reliquum eſt, ut hoc quod eſt mihi eſſe a mente effectrice tantum proficiſci cenſeamus, nã

hæc

hæc una omnibus modis forma eſt, imo magis formarũ forma cæteræ uero & materiæ ſimul quæ ſubſternitur, & formæ rationem obtinent. Atque hoc ſane modo in rerum deſcriptione procedit natura, ut ſi uiliores & deteriores reſpiciat, nobilioribus tanquam formis, ſi nobiliores, ignobilioribus utatur ueluti materiis. Mentem autem effectricem ſupremã omnium & ſummã formã cõſtituit, ad quã natura cum peruenit, ulterius progredi deſinat, ut quæ nullam excellentiorem ac præſtantiorẽ habeat formam, cui mentem effectricem poſsit ſubſternere. Nos igitur ſumus effectrix mens.

NOGAROLAE SCHOLIA.

ὑμεῖς οὖν ὁ ποιητικὸς νοῦς, quod eſt nos igitur ſumus effectrix Mens. Hæc autem Themiſtij propoſitio Platonis decretis, non Ariſtotelis conſentanea eſt. exiſtimat enim ille hominem eſſe animam, non id, quod ex animo conſtat et corpore; ut arbitrantur Peripatetici. Nam ita Plato concludit in primo Alcybiade. ἐπειδὴ δὲ οὔτε τὸ σῶμα, οὔτε ξυναμφότερόν ἐστιν ὁ ἄνθρωπος, λείπεται οἶμαι, ἢ μηδὲν αὐτὸ εἶναι, ἢ εἴπερ τί ἐστι, μηδὲν ἄλλο τὸν ἄνθρωπον συμβαίνειν ἢ ψυχὴν idest, cum autẽ homo corpus non ſit, nec aliquid ex utroque concretum, reſtat (ut arbitror) aut hominem nihil eſſe, aut ſi quid eſt, nihil aliud eſſe quàm animam.

THEMISTII DIGRESSIO.

Atque hanc dubitationem ſibi ipſi non temere proponit Ariſtoteles, quid nam ſit, quam ob rem poſt mortem earum rerum non reminiſcimur, nec recordamur, quarum nos in uita cognitionem accepimus, cuius quidem diſſolutio hæc eſt & iis quę modo, & illis quæ antea de mente docuit, admodum conſentiens; idcirco nos non meminiſſe nec recordari, quod etiam ſi mens effectrix eſt impatibilis, ea tamen quæ dicitur patibilis, extinguitur & interit. Sed quam patibilem & interituram nũcupet mentem philoſophus, progredientes explicabimus. non enim cum huius meminit, poteſtatis mentem intelligit, uerum aliud mentis genus, quod cõmune uocauit in primo uolumine. Hæc autem eſt ea animę uis, quæ huius uitæ actiones comprehendit & cogitat, cum etiam amare, odiſſe, & recordari officium & munus eſſe Ariſtoteles aſſerit. Nũc illud nobis magis ratũ firmũq; ſit nos effectricem eſſe mentem Ariſtotelem cenſuiſſe. Nã ita dubitat & ambiguitatem diſſoluit. Non reminiſcimur autem quamuis hæc mens ſit impatibilis, quæ enim patibilis eſt, interit & morte deletur. Siquidem hæc quæſtio communis, conſentaneaq; eſt opinioni illorum omniũ qui menti immortalitatem tribuunt. Quid igitur cauſæ eſt, cur earum rerum, quas in uita geſsimus, memoriam poſt exceſſum non ſeruamus? atque inimicis amicis'ue pari referimus? neque iis quibus cum ſumma fuimus neceſsitudine ac familiaritate coniuncti, præſentiam noſtram declaramus? Quapropter ut antea, ita & nunc tractandum hunc eundem locum merito cenſuit, atque eaſdem poſuit cauſas quibus mens noſtra recordari ac reminiſci minime poſsit. Nam ipſe hanc commentationẽ exorſus hac de re diſſeruit, de q̃ etiã nũc planius diſputat, iiſdem ferè utrobique utens verbis, Nam illic ita ait. cogitare autem & diligere & odio habere nõ ſunt illius affectus, ſed huiuſce quod habet illud ea ratione, qua illud habet. Ex quo efficitur, ut poſt eius interitum nec recordetur nec amet, cum illius nõ eſſet, ſed communis, quod morte deletum eſt. Atqui uero mens aliquod fortaſſe genus magis diuinum, & impatibile. Hoc autem in loco omnino inquit nec in tempore, ſed nec modo intelligit, modo non intelligit, hæc autem uis ſeparata eſt, quæ eſt, atque eadem ſola immortalis & perpetua. non reminiſcimur uero quoniam etiamſi hæc eſt impatibilis, illa tamẽ quæ habetur patibilis, occidit & cum corpore ſimul in tempore intelligit omnino cum illis idem ſignificant, non cogitat, ſed cogitare alterius eſt facultatis munus, ad quam etiam pertinet non ſemper intelligere ſed in tempore, id uero ſeparata autem eſt hæc uis, quæ eſt. atque eadem immortalis tantum & perpetua. par eſt atque idẽ ualet, quod illud, Mens uero aliqua fortaſſe facultas diuinior & impatibilis. præterea & quod dicit hoc ĩ loco, non reminiſcimur autem, quoniam etiam ſi hæc mẽs eſt impatibilis, ea tamẽ q̃ dicitur patibilis, diſsipatur, & interit, conſonat cum eo, quod antea dixerat. quapropter & hæc cum corrumpitur, non recordatur, nec diligit, cum illius non ſine affectiones, ſed communis uirtutis quæ abolita eſt.

NOG. SCHOLIA.

οὐ γὰρ ἔξωθεν τῆς ὕλης ἡ τέχνη, ὥσπερ χαλκευτικὴ τοῦ χαλκοῦ καὶ τεκτονικὴ τοῦ ξύλου. Hac uerba ita leguntur uulgo in omnibus Themiſtij codicibus, quæ ego ſic legenda eſſe arbitror οὐ γὰρ ἔξωθεν τῆς ὕλης ὥσπερ ἡ τέχνη χαλκευτική. Nam & idẽ habuiſſe ſcriptum in ſuo libro Hermolaum ſatis apparet, quibus uerbis oſtendit Themiſtius omnem artem eſſe extra materiam, in qua uerſatur; quod antea docuerat Ariſtoteles primo libro de ortu animalium τῶν δὲ inquit, τοιούτων ἐνίων μὲν ἐν αὐτοῖς ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεώς ἐστιν οἷον ἐν τοῖς τοῦ σώματος μέρεσι χάριν ἡ διαβολὴ τῆς ὅλης ταραχῆς. ἐνίων δὲ ἔξω οἷον τέχναι τῶν δημιουργημάτων, καὶ ὁ λύχνος τῆς καιομένης οἰκίας. quo ſane in loco cauſæ effectrices diſtinguũtur, quorum aliquæ in ſe ipſis mouendi & agendi principium habent, atque hæ quidem in ſuis continentur effectionibus, nam calumnia ex qua nata eſt omnis perturbatio, pars eſt illius & eidem ineſt. Nonnullarum principia ſunt extra ſua opera, ut artes, quæ ſeiunctæ & ſeparata ſunt a ſuis opificiis, & lucerna a domo quam incendit. ſenſus ergo artem eſſe extra materiam ſuam, ideſt ſemotam & ſeparatam. Nam hoc eſt omnium artium peculiare & proprium, ut aptæ nataeq; ſint ita eas res agere, quæ ab iis qui artes tenent, re ipſa diſtinguantur. quamuis accidat quandoque (ex euentu tamen & fortuito) ut qui medicinam habeat, ſibi quoque ipſi medeantur, & ſanitatem inducat. Quamobrem motus Auerroes illis philoſophi, quæ ſecundo de phyſico auditu poſita ſunt. λέγω δὲ τὸ μὴ καθ᾽ αὑτὸ συμβεβηκός, ὅτι γένοιτ᾽ ἂν αὐτὸς αὑτῷ τις αἴτιος ὑγιείας ὢν ἰατρός. ἀλλ᾽ ὅμως οὐ καθὸ ὑγιάζεται, τὴν ἰατρικὴν ἔχει, ἀλλὰ συμβέβηκε τὸν αὐτὸν ἰατρὸν εἶναι καὶ ὑγιαζόμενον· διὸ καὶ χωρίζεταί ποτε ἀπ᾽ ἀλλήλων. ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον τῶν ποιουμένων, οὐδὲν γὰρ αὐτῶν ἔχει τὴν ἀρχὴν ἐν ἑαυτῷ τῆς ποιήσεως, ἀλλὰ τὰ μὲν ἐν ἄλλοις καὶ ἔξωθεν οἷον οἰκία καὶ τῶν ἄλλων τῶν χειρουμένων ἕκαστον, τὰ δὲ ἐν αὐτοῖς. Duo eſſe affirmat artium genera. ita enim ait, artes igitur (ſicuti diximus) ſunt duobus modis. aut ars cuius principium eſt extrinſecum neceſſario, ut ædificatoria et aliæ artes, quarum ſubiectum in quod agunt, eſt aliud a ſubiecto in quo inueniuntur. aut ars, in qua per accidens poteſt contingere, quod principium ſit intrinſecum ut medicina. Quam quidem artium diſtinctionem M. Tullium ignoraſſe ſatis apparet ex libro v. de finibus, ubi ſic ſcribit. Negabat igitur ullam eſſe artem, quæ ipſa a ſe proficiſceretur. Et enim ſemper illud extra eſt, quod arte cõprehenditur. Nihil opus eſt exemplis hoc facere longius. Eſt enim perſpicuum nullam artem in ſe uerſari, ſed aliud eſſe artem ipſam, aliud quod propoſitum ſit arti. quoniam ut medicina ualetudinis, nauigationis gubernatio, ſic uiuendi ars eſt prudentia, neceſſe eſt eam quoque ab alia re eſſe conſtitutam & profectam. Nam Cicero eas tantum nouit artes, quæ extra artificem in quo ſunt, agunt, Medicinam uero quando eum curat, qui ipſam tenet, artem ſaltatoriam & muſicam, quarum altera in ſaltatore, in cantore altera continetur; minime nouit. Niſi dixerimus Ciceronem de illis tantum artibus locutum eſſe, quæ propriè ſunt artes, quarum præter actiones

opera etiam remanent. Ariſtoteles in libro ſuo (ut uulgo patet) ſic ſcriptum reliquit, οὐ μνημονεύει δὲ & ad mentem effectricem retulit, Themiſtius uero numerum et perſonam mutauit, ab Ariſtotelis tamen ſententia parum recedens & dixit, οὐ μνημονεύομεν eo quod (ut ipſe antea docuit, & poſtea rurſus docebit) nos ſumus effectrix mens.

Cur mens patibilis quoddam dicatur cõe, ſeu communis quædam uis, quæ græce διάνοια, cogitatio latinæ nuncupatur, eam eſſe cauſam dixerim, quod omnibus animalibus ſit communis, & eadẽ quidem genita & interitura, tametſi in belluis æſtimatiuæ nomen ſortita eſt. de qua quidem animi facultate, quæ interiorem ſenſum pertinet, complura Galenus et Auerroes.

THEMISTII DIGRESSIO.

Quapropter illi omnes falſi deceptiq; ſunt, qui philoſophum uidentur incuſare, ipſum arbitrari proponere quæſtionem ac diſſoluere. Quæ nam igitur eſt ratio, cur earum rerũ nõ meminimus, quas mens effectrix per ſe ipſam agit, idq; antea, q̃ nos conſtituat ac perficiat? Reſpondet enim cum communis facultas extincta eſt, fieri non poſſe, ut mens effectrix quippiam cogitet aut reminiſcatur, cogitare enim non eſt huius mentis actio, ſed cõmunis illius facultatis, quæ interit. Ex quo ſit, cum rurſus dicit, non reminiſcimur autem, quoniam etiam ſi hæc mens eſt impatibilis, ea tamen quæ patibilis eſt, interit & diſſipatur, ut nos mẽtem eſſe effectricem conſtituat. Sed illa (inquit) communis uis corrumpitur, & propterea quamuis nos ſimus immortales, nullam certe earum rerum ſeruare memoriam poſſumus, quas una cum mortali mente geſſimus. conferenda ſunt igitur utriuſq; loci uerba, quæ quidem non inter ſe pugnãtia, ſed apta admodũ & conuenientia deprehendemus, quæq; accurate nos etiam doceant, quam philoſophus ſentẽtiam ſequatur & probet. nam & illud quod alibi dixit, iis quæ modo diſputat, maxime conſentaneum eſt. De ea autem mente quæ in contemplatione uerſatur, nihil adhuc perſpicuũ eſt, nam aliud uidetur eſſe animæ genus, etiam ſoli id euenit, ut ſeparetur a mortalis & caduco id quod perpetuum eſt. conſequens enim erat, ut quas in primo libro dubitationes leuiter attigerat, & mediocriter diſſoluerat, eas in hoc tertio accuratius explicaret. Nec uero q̃ſiuit eo in loco, quãobrẽ mẽs mortalis & patibilis illarũ actionũ non recordetur, quas impatibilis & perpetua mens exercet. Cũ hoc digne queri nõ poſſit, nã inſulſum admodũ eſſet ac fatuum, queſtionem huiuſmodi in medium afferre, quæ nã uidelicet ſit cauſa, cur mẽs morti obnoxia mẽtis nõ interituræ actiones nõ recordetur. illud non temere in dubitationem reuocatur, quãobrem mens illa quæ nec patitur nec interit, earum rerum, quas effecerit cum mortali mẽte, obliuiſcatur. quã quæſtionem ibidem diſſoluit his uerbis, quo fit, ut hac corrupta non recordetur neque amet. hæ quidem namque non ſunt illius mentis affectiones, ſed communis facultatis, quæ abolita eſt. Hoc in loco idem facit, cum ait, non reminiſcimur autem, quoniam quamuis hæc mens eſt impatibilis, ea tamen quę habetur patibilis, poteſt diſſipari, ſine qua nihil intelligit, nec recordatur. Theophraſtus quidem in illis commentationibus in quibus Ariſtotelis decreta exquirit & ſcrutatur, de mente effectrice quæſtionem ſic inſtituit. Nam ſi facultas (inquit) illi adſit, ueluti habitus ſi cognita, ſemper & protinus inſit, neceſſe eſt, ſi uero poſterius adueniat, quo cum adueniat, aut quonammodo habebit ortum? Apparet igitur ingenitam eſſe, ſiquidem interitura nunquã eſt quapropter cum inhęreat, cur non ſemper inhæreat, ambigitur, aut cur errore capiatur, aut obliuione? An id accidit admiſtionis uitio?

THEMISTII DIGRESSIO.

Verum ex iiſdem uerbis eorum inſcitiam admirari merito poſſumus, qui Ariſtotelem opinatum exiſtimãt mentem effectricem aut primum Deum, eſſe, aut propoſitiones & ſciẽtias ex propoſitionibus exortas, quas poſterius comparamus. Qui hanc mentem eſſe propoſitiones putant, auribus omnino capti ſunt, nec philoſophum plane uociferantem exaudiunt, hanc eandem eſſe diuinam & impatibilem, cuius actio cum ſua ui & natura eadem ſit, atque ipſam ſolam immortalem æternam & ſeparabilem. At uero qui primum Deum mentis effectricis uocabulo ab Ariſtotele appellatum ſuſpicantur, cur nam eius uerba quæ hoc in loco poſita ſunt, contemnunt ac deſpiciunt? Nam præfatus ipſe in omni natura alterũ reperiri ut materiam, alterum ut formam, quæ moueat ac perficiat, Neceſſarium eſſe concluſit, ut hæ duæ differentiæ in anima exiſtant, atque ut alia huius generis ſit mens, quæ efficiatur omnia, alia, quæ cuncta efficiat & agat. Nam talem in anima mentem quæ quidem animæ humanæ præſtantiſſima ſit pars includi uoluit. Hoc idem ſatis ex illis uerbis perſpicuum eſt, quæ nos paulo ante retulimus. De ea (inquit) mente, quæ in contemplatione uerſatur, nondum ſatis conſtat, cui ſoli accidit ut ſeiungi & ſeparari poſſit ueluti a mortali & caduco id quod perpetuum eſt. Nam & cum dicit hoc in loco, hæc uis tantum immortalis & perpetua, non ita dicit, quaſi ad primum Deum referendum cenſeat, ſiquidem ipſe non Deum modo, uerum etiam omnes alias ferè mentes, quæ cœleſtes orbes conuertunt, immortales fecit, quas etiam numero comprehendere in Metaphyſicis non ueritus eſt. Quamuis ſi idem hãc vnam ex omnibus animæ humanæ uiribus eſſe immortalem ſtatuat, recte dixerit, hoc genus immortale tantum eſſe & nunq̃ interiturum. Quapropter ex iiſdem uerbis Ariſtotelis ſententia põt affirmari mentem effectricem, aut aliquid noſtri eſſe, aut omnino nos ipſos. Nam ſi hoc tantũ immortale eſſe dicat, & aliquã noſtri partem intelligat, conſentit ſecum, ſibiq; conſtat. Si uero ſimpliciter idem proferat, ſecum pugnat & a ſe ipſo diſſentit, quippe quis compluribus etiam aliis naturis immortalitatẽ tribuat.

NOGAROLAE SCHOLIA.

Nonnullos extitiſſe, qui mentem effectricem eſſe propoſitiones (intelligit primas) putauerint, hoc in loco Themiſtius aſſeruit, quod poſtea confirmauit Auerroes cõmento XXXVI. huius tertij uoluminis, cuius hæc ſunt uerba. Iam enim declaratum eſt agens eſſe unũ & æternum, ut intendebant quidam antiquorum et opinati ſunt, quod primas propoſitiones intendebat Ariſtoteles per intellectum agentem. Verum quorum nam philoſophorum hæc fuerit ſententia, quamuis diu et multum quæſierim, inuenire tamen nunquam potui. Alexandrum uero mentem effectricem putaſſe Deum primum eſſe, quem nunc refellere conatur Themiſtius, nemo eſt, qui dubitet uel in naturali philoſophia mediocriter uerſatus. Sed quæſo animaduertat diligens lector Themiſtium non ſimpliciter & nullo addito Deum protuliſſe, ſed primum adiunxiſſe, quod ſane fecit Platonis diſciplinam ſecutus, qui magnam deorum congregat turbam, nam iuniores deos nominat in Timæo, corpora cum cœleſtia, & præcipue orbem extimum, ſolem & lunam, quin etiam et mundum uniuerſum Deos nuncupat. Quapropter ut Deum ſummum omnium rerum parentem atque effectorem, opinatus Alexandrum effectricem eſſe mentem oſtenderet, Themiſtius, primo addito Deum protulit.

Illud quoque cognitione dignum eſt nonnullos antiquorum cenſuiſſe, non primas tantum propoſitiones, quæ a latinis prima principia, a græcis peripateticis appellantur ἀξιώματα effectricem eſſe

mentem,

mentem, uerum etiam ſcientias ex illis propoſitionibus eductas & comparatas. quam quidem rem etiam ſi in ſuo græco codice Themiſtius aſſerat, idem tamen latine loquens cum ſit male conuerſus, non aſſerit. ita enim ipſe græce. ἐν δὲ τῶν αὐτῶν ῥήσεων θαυμάζειν καὶ ἐπαινεῖν ἄξιον, ὅσοι τὸν ποιητικὸν τοῦτον νοῦν, ἢ τὸν πρῶτον θεὸν ὑπέθεντο εἶναι κατὰ Ἀριστοτέλην, ἢ τὰς προτάσεις καὶ τὰς ἐξ αὐτῶν ἐπιστήμας, αἳ ὕστερον ἡμῖν παραγίνονται.

Verba illa Themiſtij οὐ γὰρ τοῦτο τίθησι μόνον ἀθάνατον καὶ ἀΐδιον, ἀλλὰ καὶ σχεδὸν ἁπάσας τὰς κινητικὰς τῶν θείων σωμάτων δυνάμεις, ἃς καὶ ὑπ᾽ ἀριθμὸν ἄγειν ἐν τῇ συντάξει τῇ μετὰ τὰ φυσικὰ πειρᾶται, *maxime ſunt conſideranda, præſertim extrema eorum pars, (nam de prima nihil in præſentia mihi curæ eſt) quam Hermolaus ita tranſtulit, quas in metaphyſicis prodidit uel numero. Hæc autem interpretatio quantum abhorreat a conſuetudine latini ſermonis, perſpicue patet. Nam illud* ὑπ᾽ ἀριθμὸν ἄγειν *conuertere potius debebat, ad numerum referre, ſeu redigere, quamuis meo arbitratu tranſtulerim numero comprehendere. ſententia ergo eſt philoſophum in libris, qui poſt naturales cõmentationes legendi ſunt, non ueritum fuiſſe illas mentes ad numerum referre, ubi numerum Cœleſtium corporum intelligere neceſſe eſt. Nam quot Ariſtoteles ex Aſtrologorum diſciplina ſphæras deprehendit, totidem numero eſſe mentes quæ cœlos moueant, cõcluſit. Sic. n. ipſe XII. diuinæ cõmentationis libro.* ὁ δ᾽ ἁπασῶν ἀριθμὸς πάντων φερουσῶν καὶ ἀνελιττουσῶν πεντήκοντά τε καὶ πέντε, εἰ δὲ τῇ σελήνῃ καὶ τῷ ἡλίῳ μὴ προσθείη τις ἃς εἴπομεν κινήσεις, αἱ πᾶσαι σφαῖραι ἔσονται ἑπτά τε καὶ τεσσαράκοντα, τὸ μὲν οὖν πλῆθος τῶν σφαιρῶν ἔστω τοσοῦτον, ὥστε καὶ τὰς οὐσίας καὶ τὰς ἀρχὰς τὰς ἀκινήτους καὶ τὰς αἰσθητὰς τοσαύτας εὔλογον ὑπολαβεῖν. *preclare igitur dixit Themiſtius* ὑπ᾽ ἀριθμὸν ἄγειν.

THEMISTII DIGRESSIO.

Verum iſtæ diſſoluere non admodum difficile eſt, illud operæ pretiū diligenter exquirere & inueſtigare. Sitne hæc effectrix mēs una tantū numero, an plures. Nam ſi lumen cõſideres, cui quidē ipſa cõparatur, una numero procuidubio erit, vnum. n. & eſt & cernitur lumen; imo vero & magis ipſe ſol miniſter luminis qui oēs aſpectus aīantium ē poteſtate in actum pducit, ſolus apparet. Quapropter ut cõis luminis immortalitas ſingulis aſpectibus nihil confert, ita mentis effectricis perpetuitas ad ſingulos hoīes pertinere non uidetur. Si uero plures exiſtant, & ſingulæ ſingulis poteſtatis mentibus congruant, unde nam inter eas diſtinctio? cū quæ ſpecie eadem ſunt, nõ niſi materiæ rõne ſecentur, diuidanturq;. At qui mentes effectrices eadē ſpecie ſint, neceſſe eſt, ſiquidem oēs ſubſtantiam re ipſa cum actione ſua conuenientē habēt, & res eaſdem intelligunt. Nā ſi ipſas dixeris non eaſdem res, ſed diuiſas percipere, qui nam delectus, aut quæ ſortitio? præterea qui fieri poteſt, ut poteſtatis mens omnia intelligat, ſi effectrix mens quæ principatū obtinet, atq; illā in actum perducit, non intelligit oia? An Mens quæ primo illuminat, una eſt, quæ vero illuſtrant & illuſtrantur, plures ſunt. quemadmodū & lumen, Nā etiam ſi unus numero & ſolus fulget ſol, lumen certe modoquodam in aſpectus diuidi ac diſtribui fatendū eſt. Nam & propter hanc cauſam Ariſtoteles mentem effectricē lumini, nõ ſoli, Plato uero ſoli comparauit, qui eandē ipſi bono proportione reſpõdentē facit. Quod ſi nos qui ex poteſtatis mente & effectrice conſtamus, omnes ad effectricem ſolam reducimur, a qua ēt cõſtituimur, minime mirum uideri debet. unde. n. nobis impreſſæ communes animi notiones? unde nā illa ſimilis uocum ſimplicium, & primorum pronūtiatorum nullo docente profecta eſt? quandoquidem alter alteri noſtrę mentis ſenſa cõmunicare minime poſſemus, niſi una & eadem in nobis uigeret mens, cuius nos oēs eſſemus participes. Atq; illud Platonis veriſſimum eſt, niſi quædam mens hominibus ingenita ſit, quæ nõnullis aliud quid exiſtat, aliis uero quicq̄ aliud, quod idem ſit, ſed aliquis noſtrum aliter q̄ alii, affectus ſit, nõ eſſe facile alteri indicare qua perturbatione animi cõmoueatur. Hoc idem in ſcientiis accidit, in quibus tradendis pręceptor & diſcipulus eadē intelligant, opus eſt, nam niſi doctoris & diſcipuli eadem ſit notio, nec docere nec diſcere unq̄ liceret. At ſi ſit eadem (ut omnino affirmare neceſſe eſt) eandem quoq; in præceptore, & diſcipulo in eſſe mentem fatendū eſt cū mētis uis atq; natura cū ſua actione eadē penitus ſit. Quapropter uni fortaſſe homini datum eſſe uidetur, ut docere pariter poſſit & addiſcere, atq; omnino animi ſenſa uiciſſim communicare. Hoc autem minime cernitur in belluis. Non. n. earū animis tanta prouiſio & pręparatio adhibita eſt, ut ipſæ poteſtatis mentem primo recipere, mox ab effectrice perfici & abſolui poſſint.

NOG. SCHOLIA.

διὰ τοῦτο γὰρ οὐ τὸν ἥλιον παραβάλλουσιν, ἀλλὰ τὸ φῶς, Πλάτων δὲ τὸν ἥλιον, τῷ γὰρ ἀγαθῷ ἀνάλογον αὐτὸν ποιεῖ id eſt ſiquidem et ob hanc cauſam Ariſtoteles mentem effectricem lumini, non ſoli, Plato autem ſoli comparauit, qui eundem ipſi bono proportione reſpondentem facit. uerba Ariſtotelis hæc ſunt ſupra in particula XVII. ſic poſita. καὶ ἔστιν ὁ μὲν τοιοῦτος νοῦς τῷ πάντα γίνεσθαι, ὁ δὲ τῷ πάντα ποιεῖν, ὡς ἕξις τις οἷον φῶς, *Plato uero ita ſcribit de Rep. lib. VI.* ἆρ᾽ οὖν οὐ καὶ ὁ ἥλιος ὄψις μὲν οὐκ ἔστι, αἴτιος δ᾽ ὢν αὐτῆς ὁρᾶται ὑπ᾽ αὐτῆς ταύτης, οὕτως ἦ δ᾽ ὅς, τοῦτον τοίνυν ἦν δ᾽ ἐγὼ φάναι με λέγειν τὸν τοῦ ἀγαθοῦ ἔκγονον, ὃν τἀγαθὸν ἐγέννησεν ἀνάλογον ἑαυτῷ. ἐπὶ δὲ τῶν αὐτῶν τῷ εἴδει κατὰ τὴν ὕλην ὁ μερισμός. *quod eſt, quæ ſpecie ſunt eadem, materiæ ratione diuiduntur. Hæc ſententia ſumpta eſt, quãuis alijs uerbis expoſita, ex libro XII.* τῶν μετὰ τὰ φυσικά, *ubi ita ſcriptum eſt.* ὅτι δὲ εἷς οὐρανός, φανερόν, εἰ γὰρ πλείονες οἱ οὐρανοί, ὥσπερ ἄνθρωποι, ἔσται εἴδει μία περὶ ἕκαστον ἀρχή, ἀριθμῷ δὲ πολλαί, ἀλλ᾽ ὅσα ἀριθμῷ πολλά, ὕλην ἔχουσι, *quæ latine ita ſonant. unum autem eſſe cœlum ſatis perſpicuum eſt. Nam ſi plures ſint cœli, quemadmodum & homines, uniuſcuiuſque unũ ſpecie erit principium. Nam quæ numero plura ſunt, materiam obtinent.* οὕτω δὲ καὶ ἐν ταῖς ἐπιστήμαις ὁ διδάσκων τῷ μανθάνοντι τὰ αὐτὰ νοεῖ. οὐδὲ γὰρ ἂν ἦν τὸ διδάσκειν καὶ τὸ μανθάνειν, εἰ μὴ ταὐτὸν ἦν τὸ νόημα τοῦ διδάσκοντος καὶ τοῦ μανθάνοντος. εἰ δὲ ταὐτόν, (ὥσπερ ἀνάγκη) δῆλον ὅτι καὶ ὁ αὐτὸς ἐτύγχανε νοῦς ὁ τοῦ διδάσκοντος, τῷ τοῦ μανθάνοντος, εἴπερ ταὐτὸν ἐπὶ τοῦ νοῦ ἡ οὐσία τῇ ἐνεργείᾳ. *ex hoc Themiſtij loco ſuum illud argumentum accepit Auerroes, quo unam numero omnibus hominibus ineſſe animam probare conatus eſt, nam ait et erit impoſſibile, ut diſcipulus addiſcat a magiſtro niſi ſcientia quæ eſt in magiſtro, ſit uirtus generans, & creans ſcientiam quæ eſt in diſcipulo admodum, ſecundum quem iſte ignis generat alium ignem ſibi ſimilem in ſpecie quod eſt impoſſibile. Hæc autem Themiſtij & Auerrois ratio quonammodo intelligi debeat & diſſolui. Diuus Thomas prima par. Sum. q. CXVII. Articulo primo diligenter explicuit.*

καὶ τὸ βλέπειν ὡς ἀληθῶς, ὡς εἰμί τις ἐν τοῖς ἀνθρώποις. *Hæc Platonis ſententia fortaſſe ſumpta eſt ex parmenide, quamuis alijs uerbis expoſita ſit.*

THEMISTII DIGRESSIO.

Atq; illud quidem a nõnullis tam recētibus q̄ priſcis quæſitum eſt, utrum omnes animæ una tantum anima ſit, cum id præclarius inueſtigari poſſet, an omnes homines unus ſit homo. Nam etiamſi una fortaſſe ſit anima, atque eadem ſeparabilis, ut illi exiſtimant, plures tamen ſunt animæ uirtutes, quæ plane inter ſe differunt. alia eſt enim facultas, quæ nutriendi ab ea quæ ſentiendi, hæc item diuerſa ab illa quę appetendi uim habet. De Mente autem quæſtio, ac de ea potiſſimum, quæ contempla-

tione delectatur, conſentanea neceſſariaq; eſt iis, qui animæ uim & naturam cum eius actione eſſe eandem probant. Nam aut doctor & diſcipulus eadem nō intelligũt, cum hic ab illo doctrina imbuitur, aut ſi eadem intelligunt, eadem ſane amborum erit actio, atque ob id utriusq; uis & natura eadem. Verum & illud in quæſtione verſatur. Vtrum quemadmodum facultas ſentiendi luminis & æterni & immortalis nō eſt particeps, ita mens poteſtatis perpetuitate mentis effectricis frui nequeat. An ſenſus etiam ſi ſuis inſtrumentis longe ſit impatibilior, & propterea eorum perpeſſione non afficiatur, (Nam ſi ſenex ut Ariſtoteles ait, acrem & acutum ſumpſerit oculum, tam bene quàm iuuenis uidere poterit) non tamen prorſus impatibilis habēdus eſt, quin potius quum eius inſtrumentum perturbatur, ipſum quoque modo quodam perturbari neceſſe eſt. At mens omnibus modis impatibilis ſeparabilisq; eſt, quod ſane ex iis quę dicta ſunt antea, ſatis apparet. Adde quod & cum de poteſtatis mente diſputaret, nec de effectrice quippiam adhuc retuliſſet, diſſimilem eſſe ſenſus & mentis impatibilitatem aſſeruit, idq; ex ſenſuum inſtrumentis & ſenſu ipſo nobis indicauit. non enim ſenſus poſteaquā ea quæ ſentiuntur, ut ſonos, odores & colores amplificatos ſenſit, eoſdem exiguos ac remiſſos poteſt percipere. At uero mens cum res excellentes intellexit, non minus uiles & abiectas intelligit, imo vero magis, cuius quidem rei ea eſt cauſa, quod uis ſentiendi non careat corpore, Mens vero ſeparabilis prorſus exiſtat. Quę quidem uerba ad mentem illam cui potentia annexa eſt, debent referri, ꝓpterea quod huius virtutis ſit propria tranſitio. & paulo ſupra. Quare nec conſentaneum eſt ipſam corpori eſſe admiſtam, neque eidem affixum inſtrumentum quemadmodum ſenſui. Item & pauloante. Hanc igitur uim quæ intelligentiam habet, eſſe impatibilem neceſſe eſt & capacem ſpecierum & ſuſceptricem. Ex quibus ſatis apparet opinatū Ariſtotelē ſenſum difficilius affici q̃ eius inſtrumentū, q̃uis nō omnino impatibilē nec ſeparabilē. Mentē contra cū nullum corporei inſtrumenti uſum habeat, corpori nullo modo eſſe admiſtam, ſed perpeſſionis prorſus expertem ac ſeparatam. Verū ſi mens, quæ poteſt, hoc modo ſe habeat, quam nam deinceps mentē patibilem & interituram eſſe dixerit? Hoc enim iam cōſiderandum ſuſcepimus, quod ſane nos facile præſtabimus, ſi ſotium aſſumpſerimus Ariſtotelem & conſilii noſtri participem. Verum age rurſum uideamus, quid nam dicat de mente, & quidem dubitans, id quod facit in primo uolumine, quo ipſe proœmii utitur loco. Nam fortaſſe quemadmodum crebro lapidum conflictu & tritu ignis elicitur, ſic allatis plerunque in medium Philoſophi verbis, eiuſdem uera elucebit opinio. Cogitare inquit, amare & odiſſe illius non ſunt affectiones, ſed huius facultatis q eā habet, quia eādē continet. Quapropter cū hæc interiit, nō recordatur, neq; amat. nō. n. ſunt illius, ſed virtutis cōis, quæ iam periit. ex quo ſequitur cū uim cōmunē philoſophus ꝓtulit, mētem patibilē & interituram intellexiſſe. Verum cum de mente poteſtatis diſſerit, eam aperte dicit eſſe debere impatibilem, & ſeparabilem, & formæ capacem & poteſtate talem, quamuis nō hanc, nulli admiſtam corpori, nullo utentem inſtrumento corporeo, cuius impatibilitas impatibilitati ſenſus ſit diſſimilis. Quare niſi uelimus Ariſtotelem de mente cōtraria & pugnantia dicere, mentem communem a mēte, quæ poteſt, longe eſſe diuerſam neceſſe eſt. illa. n. interitura, patibilis, inſeparabilis & corpori commiſta eſt, Hęc vero nulli perpeſſioni obnoxia, ſeparabilis, & ab omni corporis concretione ſoluta & libera. (Has. n. conditiones huic mēti philoſophus luculenter tribuit) quæ quaſi effectricem præcurrit & anteit, quemadmodum ſplendor lumen, aut flos fructum antecedit. Non. n. natura res alias a principio ſtatim abſoluit & perficit, quin potius viles & abiectas quæ tamē eiuſdē ſint generis, perfectioribus & maturis ſemper anteponit. Ergo Mens cui potētia annexa eſt, tametſi (ut ipſe aperte dicit) ſeparabilis admiſtioniſq; & perpeſſionis expers ſit, non tamen æq; ac mens effectrix ſeiuncta ſeparataq; eſt. Nā videas rurſus quæſo, quid nā de effectrice dicat Philoſophus, utq; illam ipſi cōparet. Atq; altera quidē talis eſt mens, ut effici oīa, altera ut cūcta poſſit efficere, & ita ſe habeat ut habitus quidam ueluti lumen. Nam lumen modo quodā efficit, ut colores qui eſſe poſſint, re ipſa colores exiſtāt. Atq; hæc ſane effectrix mens ſeparabilis eſt & impatibilis, & nulli rei prorſus admiſta cum eius ſubſtantia actu ſit, nā ſemper id quod agit eo, quod patitur, & principiū q̃ materia melius eſt. Hoc autē par eſt atq; idē ualet, ac ſi dixerimus ſolem ſuo ſplendore magis ſeparabilē. Quare ſatis perſpicuū eſt, Ariſtotelem q̃uis ambas mētes ſeparabiles ſtatuat, effectricem tamē magis ſeparabilē, magis impatibilē atq; omni admiſtione magis uacuam arbitrari. Ea quoq; utriuſq; mentis diſſimilitudo eſt, quod mēs quæ poteſt, tēporis ordine, effectrix uero natura & pfectione prior nobis ingenita ſit. quāuis & illud magis verum, Nō tempore ſimpliciter poteſtatis mentem, ſed rōne ſingulorum hominū, quos conſtituit, prius accedere. quo etiam modo nec regi præcurſor, nec lumen ſplēdori, nec fructibus flores ſimpliciter antecedunt. Cōem autem mentē qua quidem homo ex anima conſtans & corpore conſtituitur, diſſolubilem & interiturā eſſe affirmat. in hac iræ & cupiditates exiſtunt, quas etiam perturbationes eſſe mortales exiſtimat Plato, quod ſane ex iis uerbis ſatis patet, q̃ ſunt poſita in Timæo. Dii ſumpto immortali animæ initio, mox mortali corpore ipſam induerunt, atq; eidem aliam quandam mortalē animæ formā adiunxerunt, quæ quidem graues in ſe ac neceſſarias affectiones continet, uoluptatem in primis maximā malorū eſcam. Dolores deinde, qui bona in fugā cōuertūt. Audaciam & metū amantes conſiliarios. Iram quæ placari uix poſſit, ſpem quæ facile ducit; quas cū ſēſui rationis experti & Amori, qui oīa aggreditur & tentat, admiſcuiſſent, mortale animę conſtituerunt genus, ac propter hæc omnia veriti, ne pars diuina (niſi quantū ſumma urgeret neceſſitas) pollueretur, mortalem anguſtiā & terminū capitis & pectoris, ſeorſum ab illa collo interiecto & medio poſuerūt. Ergo ī præcordiis atq; in ea corporis parte quæ pectus uocatur, mortale animæ genus concluſerunt. tandem ipſe cum quæ de anima diſputaſſet, ſummatim collegiſſet. Atq; hęc inquit habuimus, quæ de animę mortalitate & immortalitate diceremus. Rationes uero ferè plurimæ & grauiſſimę, quas inueſtigauit de animæ immortalitate, ad mentem debent referri, quarum una ex eo ducitur, quod anima ſe ipſam moueat. Demonſtratū eſt. n. ſolā mentē proprio motu cieri & ſuo; q̃uis cum motum dicit, eius actio intelligenda ſit. Altera quæ diſciplinas eſſe memorias & recordationes accipit. Tertia quæ mentē eſſe Deo ſimilē ſtatuit. Poſtremo etiā reliquæ rationes, quę maiorē omnibus aliis fidem faciunt, menti facile accōmodari poſſunt: quemadmodum & illæ quæ ab Ariſtotele in Eudemo cōſtructæ ſunt; ex quibus perſpicuū eſt Platonē ſolam mentē, quæ ipſius animæ facultas quædā eſt, immortalem cenſuiſſe. Affectiones contra ac perturbationes caducas & mortales eſſe una cum illa ratione quæ perturbationibus cōmouetur, quam mentem patibilem Ariſtoteles nuncupat.

NOG. SCHOLIA.

De animæ immortalitate pluribus in locis diſputat, Plato in Phædro & in Phædone, in Menone, in primo de Rep. et XII. de legibus.

ὥσπερ καὶ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ἀριστοτέλους ἐξειργασμένους ἐν τῷ εὐδήμῳ ideſt quemadmodum & illæ rationes, quæ ab Ariſtotele in Eudemo confectæ ſunt. Ariſtotelem habuiſſe ſotium ſeu familiarem nomine Eudemum, patria Cyprium teſtatur Cicero de diuina libro primo. Quid ſingulari uir ingenio Ariſtoteles & penè diuino ipſe ne errat, an alios uult errare? cum ſcribit Eudemũ Cypriũ familiarem ſuum iter in Macedoniam facientem Pheras ueniſſe, quæ erat urbs in Theſſalia tum admodum nobilis, ab Aleſſandro autem tyranno crudeli dominatu premebatur. In eo autem oppido ita grauiter ægrum Eudemũ fuiſſe, ut omnes medici diffiderent; ei uiſum eſſe in quiete egregia forma iuuenem, dicere, fore ut breui conualeſceret, paucisq; diebus interiturum Alexãdrum Tyrannũ, ipſum autem Eudemum quinquennio poſt domum eſſe rediturum. Atque ita quidem prima ſtatim ſcribit conſecuta, & conualuiſſe Eudemum, & ab uxoris fratribus interfectum tyrannum. Quinto autem anno exeunte quum eſſet ſpes ex illo ſomnio in Cyprum illum ex Sicilia rediturum, prœliantem eum ad Syracuſas occidiſſe hæc Cicero. cuius Eudemi nomine librum quendam de moribus in viii. diſtributũ uolumina inſcripſit Ariſtoteles ἠθικὰ εὐδήμια qui nunc habetur uulgo. Ad hunc item cum ipſe moreretur, Ariſtotelem compoſuiſſe de animo dialogum, Plutarchus aſſerit in uita Dionis, cuius hæc ſunt uerba. συνήθης δὲ καὶ τῶν πολλῶν πολλοὶ καὶ τῶν φιλοσόφων, ὅ τε κύπριος εὔδημος, εἰς ὃν ἀριστοτέλης ἀποθανόντα τὸν περὶ ψυχῆς διάλογον ἐποίησεν. Huius eiuſdem dialogi meminit idem Plutarchus in conſolatoria ad Apollonium, ubi ita ſcribit. ὅπερ δέ φησιν ἀριστοτέλης καὶ τὸν σειληνὸν συλληφθέντα τῷ μίδᾳ ἀποφήνασθαι, βέλτιον δὲ αὐτὰς τὰς φιλοσόφου λέξεις παραθεῖναι, φησὶ δὲ ἐν εὐδήμῳ, ἢ περὶ ψυχῆς ταυτί. Verũ hũc dialogũ nomine ſotij et familiaris Eudemi Eudemum nũcupatum a philoſopho facile ſuſpicor, eumq; eſſe, quem hoc in loco adducit Themiſtius. quamuis conuenire cũ Cicerone Plutarchus hac in re non uideatur. qui enim hic dicere potuit ad morientem miſiſſe Dialogum? Si (ut ex Ariſtotele affirmat Cicero) prœlians Eudemus ad Syracuſas occubuerit? An morientem Eudemum intelligi debet, non quod dum ille ageret animam, Ariſtoteles miſerit, (nam id eſſet intempeſtiue factum) Sed quod ad ipſum Pheris grauiter ægrotantem, a medicis deſperatum ac derelictum, ut quaſi mori uideretur, miſerit dialogum, quem poſtea quam ipſe conualuit, legere commode potuerit. Aut quod ad eundem apud Syracuſas quidem uulneratum, ſed non ſtatim mortuũ perferri curauerit. In hoc autem dialogo, qui (ut modo dixi) negligentia hominum amiſſus eſt, animæ humanæ immortalitatem Ariſtotelem oſtendiſſe omnino cenſendum eſt, tum quod hoc ipſum dicat Themiſtius, tum etiam quod ex eodem Ariſtotelis dialogo Plutarchus in conſolatoria, ea adducat uerba, quibus mortuos eſſe beatos & felices aſſeritur. Hoc autem de iis, quorum animus una cũ corpore interierit, minime dici poteſt. ea autem ita ſe habent.

διόπερ ὦ κράτιστε πάντων καὶ μακαριστότατε καὶ πρὸς τῷ μακαρίους καὶ εὐδαίμονας εἶναι τοὺς τετελευτηκότας νομίζομεν. adde quod ipſe ad morientem ſcribẽs, inepte feciſſet, ſi illum (ut credi par eſt) a mortis metu liberare cupiens, una cum corpore extingui animam demonſtraſſet. In Eudemo igitur ideſt in dialogo ita ad Eudemum inſcripto, non efflantem animam ſed periculoſe ægrotãtem interpretari oportet. Quibus expoſitis ſatis apparet Magno Alberto minime eſſe credendum, qui in commentariolo de libris licitis & illicitis affirmat libellum ad Alexandrum compoſuiſſe Ariſtotelem omnium peſſimum, quem nonnulli appellant animæ mortem. non enim tantam in eo philoſopho inconſtantiam & leuitatem fuiſſe debemus ſuſpicari, ut cum primum Alexandro animam hominis eſſe mortalem oſtenderit, Eudemo poſtea mortem nihil aliud eſſe quàm animi a corpore diſceſſum ſuadere conatus ſit. Niſi forte dixeris Ariſtotelem in conſolando Eudemo rationi tẽporis inſeruire. At iſtud facere tantum philoſophum minime decuit, præſertim in ea diſputatione, quæ omnem rem cauſamq; contineat.

φθαρτὸν δὲ λέγει τὸν κοινὸν, καθ' ὃν ὁ ἄνθρωπος ὁ συγκείμενος ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος. communem autem mentem qua quidem homo ex anima conſtans & corpore, conſtituitur, diſſolubilem & interituram eſſe dicit. His Themiſtij uerbis perſpicue patet extremam & ultimam hominis formam, qua homo eſt, eſſe uim illã materiatam & diſſipabilem, quæ cogitatio ſeu cogitatiua & mẽs patibilis nuncupatur. de qua tamen re non parua inter philoſophos recentes diſſenſio eſt.

THEMISTII DIGRESSIO.

At enim perturbationes animæ humanæ non ſunt rationis omnino expertes, quippe quæ rationi pareant et obediant inſtituantur & monitis ducantur. beſtiarum autem affectu aut ratione prorſus carent, aut ſi quod in eis apparet rationis ueſtigium, id omne & tenue obſcurumq; eſt. At quæ in anima humana perturbationes reſident, coniunctæ rationi copulatæque ſunt. Nam audacia timor & ſpes affectiones ſtatim eius animæ uidentur eſſe, quæ ratione prædita eſt propterea quod futurum tempus proſpiciat, quod belluæ minime faciunt, quippe quæ præſentia uoluptatis lætari, doloris angi tantum ſoleant. atque hæ quidem belluæ nullum omnino in ſe ipſis ſenſum habent, nec rationis nec intelligentiæ. Humanæ uero perturbationes adeo ſunt rationis compotes, ut ſi mediocritate quadam moderentur, virtutes effici facile poſſint. Hoc autem perſpicue indicat earum naturam non eſſe rationis expertem, ſed moderatione uacuam. Ac non male quidem Zenonis diſcipuli, qui humanas perturbationes rationis peruerſitates & aberrantia a ratione iudicia eſſe ſtatuunt. Hoc ſanè perinde eſt ac ſi dixeris mentem patibilem & perturbationem rationis participem, hoc eſt perturbationem animi humani quæ quidem ob id quod mens in corpore domicilium habeat, rationis efficiũtur compotes & rationi obedientes. Non enim fieri aliter poteſt, ut mens corpus inhabitet, niſi perturbationibus mediis & interiectis connectatur apteturq;; Nam (ut ait Diuus Plato) purũ ab impuro contangi nefas eſt. Dñ (inquit) cum immortale animæ initium accepiſſent, ei mox mortale corpus fabricarunt, quod ſaoe ut fieri poſſet, atque ut immortale principium collocaretur in corpore, aliud inquit attexuerunt animæ genus mortale & caducum. Vinculum enim quod rem immortalem aſtringit cum mortali, ipſum quoque eſſe mortale neceſſe eſt. Nam cum res mortalis interit uinculum quoque rei immortalis, quod cum ea mortalem coonectit, ſimul interit ac diſſoluitur.

NOG. SCHOLIA.

καὶ οὐ κακῶς οἱ ἀπὸ ζήνωνος τὰ πάθη τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς τοῦ λόγου διαστροφὰς τιθέμενοι καὶ λόγου κρίσεις ἡμαρτημένας quod eſt, ut ego conuerti, ac non male quidem Zenonis diſcipuli, qui humanas perturbationes rationis peruerſitates & aberrantia a ratione iudicia eſſe ſtatuunt. Cicero perturbationes animi humani quid nam ſint, ex Zenonis ſententia aliis uerbis explicuit. ita enim ſcribit Tuſcul. quæſtio. Libro quarto ſit igitur hic finis. utamur tamen in his perturbationibus deſcribendis ſtoicorum definitionibus et partitionibus, qui mihi uidentur in hac quæſtione uerſari acutiſſime. Eſt igitur Zenonis hæc definitio, ut perturbatio ſit, quod πάθος ille dicit, auerſa a recta ratione contra naturam animi commotio.

THEMISTII DIGRESSIO.

Verum longe melius fore arbitror, ſi Theoſtraſti uerba de mente ea quæ poteſt, ac de effectrice apponam huic loco. Et de illa quidem hæc dicit. Mens quonammodo cum extrinſecus accedat, ac ueluti aduētitia adiecta ſit congenita tamen exiſtat, & quæ nam ſit eius natura, quærendum eſt. nam ipſam actu nihil eſſe, poſſe autē omnia, quemadmodum & ſenſum recte dicitur. non.n. ita intelligi oportet, ut ipſa nihil omnino ſit, (nam qui hoc diceret, contentionem excitaret,) ſed ut potentiam quandā, quę ſubiicitur, qualis eſt in rebus materiam continentibus. Verum quod dicitur mentem extrinſecus accedere, non ita ſtatuendum eſt quaſi externa aduentitiaq; ſit, ſed ueluti nos a primo ortu complectatur & foueat. Sed qui nam mens efficitur illæ res, quæ ratione cōprehenduntur: & hoc ipſum pati quid nam eſt? Nam menti accidat perpeſsio neceſſe eſt, ſi ipſa in actum perduci debeat, ſicut & ſenſui. Sed cum eadem uacet corpore, qui fieri poteſt, ut a corpore patiatur, muteturque ac ſit ne motus principium ab illa, an a ſe ipſa patiatur. nam ab illo affici uideri poſſit, cum nihil a ſe ipſo patiatur. At quod ipſa initium ſit omnium & i eadem ſitum ſit intelligere & non intelligere, ut in ſenſibus, a mente proficiſcitur. quamuis fortaſſe & illud abſurdum uideri poſſit. Mentem materiæ naturam habere, quæ nihil actu ſit, ſed poteſtate exiſtat oīa. & reliqua quæ longū eſſet apponere, (quanquam quæ ipſe dixerit, non pluribus uerbis, ſed admodū paucis & breuibus expoſuerit, ſiquidē re uera cōplures difficultates, multas inſitiationes & diſſolutiones innumeras plene continent. Hæc autem poſita ſunt in quinto naturalium, qui eſt ſecundus de anima liber.

Ex quibus quidem omnibus perſpicuum eſt eadem ferè de mente quæ poteſt, Ariſtotelem & Theophraſtum quærere, utrum ſcilicet extrinſecus adueniat, an congenita ſit, qui etiā quo pacto extrinſecus accedat, & quonam mō cōgenita ſit, conātur exponere. Hāc aūt & impatibilē & ſeparabilem aſſerunt, ut mētem effectricē, qui actu conſiſtit. impatibilis (inquit) eſt mens, niſi ſit aliter impatibilis, atque ita ab ea patibilis, ut nulla ratione mobilis intelligi debeat. (motus enim inchoatus imperfectusq; eſt) verum ut actum acquirit. progrediens etiam addit, ſenſus ipſos non eſſe ſine corpore, mentem vero ſeparatam & abiunctam. præterea Theophraſtus cum quæ de mente effectrice Ariſtoteles tractauerant, attigiſſet, illud (inquit) uidendum eſt, quod in uniuerſa natura dicimus duo inueniri, alterum ut materiam & poteſtate conſiſtens, alterum ut cauſam, atque efficiens, ac ſemper quod agit, eo quod patitur, & principium quàm materia, præſtantiora eſſe. Hæc ſane etiam ſi laudat Theophraſtus & probat, in dubium tamen reuocat, quænam ſint hæ duæ naturæ, & rurſum quid menti effectrici ſubſternatur, aut coaptetur. Nam ex effectrice & ea quæ poteſt, mixta eſt modo quodam noſtra mens. quare ſi cōgenita eſt, ut ſtatim ac perpetuo moueat, neceſſe eſt. Si vero poſterius adueniat, quæri etiam oportet, quocum veniat, & unde eius origo ducatur. Ortu igitur uidetur carere, quandoquidem nullus ad eam uenit interitus. quare cū inſita innataq; ſit, cur non ſemper mouet? aut unde obliuio & error & falſitas oritur? an ipſa admiſtio in cauſa eſt? Ex iis omnibus ſatis patet nos non male ſuſpicari Ariſtotelem & Theophraſtum cenſuiſſe aliam eſſe mentem patibilem & interituram, quam uocant communem & a corpore inſeparabilem, cui quidem corpori cum hæc mens admiſta ſit, propterea nos capi obliuione, & falli Theophraſtus aſſerit, aliam uero quaſi ex ea mente cui potentia adiuncta eſt, & effectrice compoſitam, quam & a corpore ſeparabilem eſſe ſtatuunt; nunquam interituram, nec ullo ortu generatam. ita has mentes modo quodam duas naturas, quodam modo vnam faciunt, cum id unum exiſtat, quod ex materia & forma concretum eſt. Verum (quod modo dixi) uelle philoſophorū ſententias explicare alterius otii diligētiæq; eſt. At uero quid Ariſtoteles, & Theophraſtus ac fortaſſe multo magis Plato de hac mente per ſpectum habuerint & cognitum, maxime ex iis uerbis quæ colligimus, accipi poteſt. Quare & hæc exponere fortaſſe facile in promptuq; eſt.

ARISTOTELIS PARTI. XXI.

Indiuiduorum intelligentia in iis uerſatur, in quibus non eſt falſum. At in quibus uerum falſumq; eſt notionum quædam habetur complexio, ueluti unum eorum, quæ ſunt ut dixit Empedocles

Multorum capita exiliunt ceruice ſine ulla
Quæ poſt iungit amor

Ita & hæ quæ ſunt ſeparatæ, connectuntur, ut Aſymmetros & diametros.

THEMISTII PARAPHRASIS.

Hæc igitur poteſtatis mens cū propriam accepit formam mentis effectricis illuſtrata lumine, ſimplices primo & indiuiduas notiones in Categoriis explicatas intelligit, in quibus nondum uerum falſumque uerſantur. Mox ipſa progrediens eaſdem inter ſe componit, ac cōnectit, ut Socrates & ambulat, in quibus uerū falſumq; eſt. quamuis non componat quaſi aceruum conſtruens, ſed non aliter q̄ ſi q̄ multa ſunt, unū efficiat, & magnam ſimpliciū notionū copiam in vnā deducat notitiā. illud enim huiuſmodi eſt. Socrates ambulat. Quæ notionum cōpoſitio illi mēbrorū compoſitioni, quam finxit Empedocles, aſſimilari poteſt. Hæc autem animalium membra cum ſint diſperſa & diſſipata, cogit & connectit amicitia. Atque ut illæ minime cenſet ex omni membrorū ſtructura animal conſtrui, ita nec Ariſtoteles omnem notionum compoſitionem putat eſſe ueram, ſed ueram aliam, aliam non item, verbi gratia ſi lineam mediam ad latus habere menſuram protuleris, mentieris, ſin non habere, uerum dices. Deinde ut apud Empedoclem ex membri ſimplicibus ſimplex animal componitur, ita & apud Ariſtotelem ex ſimplicibus notionibus ſimplex ſtruitur oratio.

NOG. SCHOLIA.

καθάπερ Ἐμπεδοκλῆς ἔφη
ᾗ πολλῶν μὲν κόρσαι ἀναύχενες ἐβλάστησαν

Hoc idem Empedoclis carmen adducit Ariſtoteles primo libro de ortu animalium.

οἷον καὶ τὸ ἀσύμμετρον καὶ ἡ διάμετρος. *hoc utitur exemplo philoſophus ad ueritatem oſtendendam, cum ſit omnino uerū nullam mediæ lineæ ad latus eſſe menſuram, ſicut ad falſitatem eius oppoſito, ut primo poſterio. patet, ubi ita ad uerbum ſcriptum eſt.* ἀληθῶς μὲν οὕτω δεῖ εἰπεῖν, ὅτι οὐκ ἔστι τὸ μὴ ὂν ἐπίστασθαι, οἷον ὅτι ἡ διάμετρος σύμμετρος. *Eſt autem* διάμετρος *ut XV. particula problema definit Ariſtoteles* μόνη τῶν δίχα διαιρουσῶν τὰ εὐθύγραμμα ἡ ἐκ γωνίας εἰς γωνίαν ἀχθεῖσα γραμμή, *quod eſt (ut Theodorus interpretatur) linea de angulo ducta in angulū ſola ex omnibus, quæ figuras rectis conſtantes lineis bipartito ſecant.*

ARISTOTELIS PART. XXII.

Si uero eorum quæ fuerunt, eruntq; tempus ad unū intelligit, & componit. Nam falſitas in cōpoſitione ſemper conſiſtit, nam ſi album eſſe non albū dixerit, quod eſt non album compoſuit, uerum contingit ēt diuiſionē

omnia

omnia dicere. Sed tamen ueritas & falſitas non in eo tan tum conſiſtit Cleon eſt albus, uerum & in his Cleō fuit, aut erit albus. facultas uero, quæ quodlibet unum efficit, ea eſt mens.

THEMISTII PARAPHR.

Tempus uero una cum multis rebus intelligit, idque cum de iis uel ut præſentes, uel ut inſtãtes, futuræq; ſunt, cogitat. Atq; hoc ſane proprium eſt mentis munus, aut illius uirtutis, quæ imaginatione pſtantior excellētiorq; eſt, res ipſas una cum tempore præterito aut futuro percipere. Nam ſenſus & imaginatio omnino tempus comprehendere nequeunt, & illud potiſſimum quod iam abierit, aut uenturum ſit. cum nullum in anima uiſum; nec ſenſus quemadmodum nec ſpecies illius hominis in eſſe poſſit, qui iam philoſophiam profeſſus ſit aut cucurrerit. Sed unaquæq; res tanquam nunc adſit pręſensq; ſit, ſenſum & imaginationem mouet. Tempus autem ſimul intelligere ad mentem attinet, in quo etiam uerum apparet & falſum. Nā hæc ꝓpoſitio Cræſus Lydus fuit, uera eſt, illa uero Cræſus eſt lydus, falſa. Atq; hæc quidē mens quod rei ineſt, quemadmodum ineſt, componit; cum dicit, nix eſt alba. frequenter etiam id quod ineſt, quaſi non inſit enuntiat, ueluti cum format propoſitionem illam, nix nō eſt alba. Nam tum cōponit atque efficit, vt candor niui nō inſit. Si quis uero exiſtat, qui huiuſmodi propoſitiones diuiſionem non compoſitionē uocet, non aget perperam, nam diuiſioni negatio, affirmatio compoſitioni aſſimilis eſt. quamuis omnes fortaſſe diuiſionis nomine poſſint appellari. Siquidem eas res quas imaginatio à ſenſu confuſas accepit, mens ſecat & diuidit. illa enim Socrates ambulat ut unum cogitat & informat. Mens uero Socrates ſeorſum, ambulat ſeorſum diuidit, ac ſeparatim enuntiat, quæ ſæparata nō ſunt; quanquam rurſum quæ ſeiunxit, ea unum efficit. Nam una oratio, atq; una notio hæc eſt, Socrates philoſophatur, in qua quidem oratione tanquam una ſit, ueritas falſitasq; uerſatur. Hæc igitur duo ſunt propria mentis munera, & quod plures notiones poſſit in unā ueluti unā colligere, & quod res ipſas una cum tempore intelligere ac comprehendere; quorum neutrum nec ſenſui, nec imaginationi tributum eſt.

NOG. SCHOLIA.

πολλοῖς δὲ πρὸς νοεῖ τὸν χρόνον his Themiſtij motus uerbis Ioannes Montes Doccha Hiſpalenſis præceptor meus dum Patauij philoſophiam publice profiteretur, in omnibus Ariſtotelis græcis codicibus mendum ineſſe putabat. nam cum in hac XXII. particula uulgo ſcriptū ſit, καὶ δὲ γινομένων ἢ ἐσομένων τὸν χρόνον πρὸς ἐννοεῖν καὶ συντιθεὶς tria illa uerba πρὸς ἐν νοεῖν ueluti biantia & à propoſito aliena conſtringi et unum effici uerbum προσνοεῖν iubebat, ut eſſet ſenſus, cum uero mens eorum quæ fuerunt, futuraq; ſunt, tempus ſimul intelligit ac componit. πρὸς enim præpoſitio ſi alicui adatur uerbo, & cum eodem connectatur, idem quod ſimul a cum & unà ſignificat, quod ſane ἐν τῷ προσσημαίνει ſatis apparet. quod eſt (ut in libro de interpretatione declarat Ammonius) τὸ πρὸς τῷ πρώτῳ δηλουμένῳ καὶ ἄλλο τι συσσημαίνειν idest, cum eo quod primum oſtenditur, aliquid aliud ſignificare item & in uerbo προσαισθάνεσθαι, quo uſus eſt Ariſtoteles in libello de memoria et recordatione, & in alijs compluribus perſpicuum eſt.

ARISTOTELIS PARTI. XXIII.

Cum bifariam dicatur indiuiduum aut poteſtate, aut actu, nihil prohibet, cum longitudinē intelligit, (Eſt. n. ea actu indiuidua) indiuiduum intelligere & in tempore indiuiduo. Nam tempus quemadmodum longitudo, diuiduum, indiuiduumq; eſt. Non igitur licet dicere, in utroque dimidio quid intelligat, nam non eſt niſi ſit diuiſa, niſi poteſtate ſeparatim autem cum utrunque dimidium intelligit, ſimul etiam tempus diuidit, ſed tunc ueluti longitudines, ſi uero ut ex ambobus & in tempore, quod utriſque eſt.

THEMISTII PARAPHR.

Simplex & indiuiduū dupliciter dicitur, uno modo cū neque poteſtate neque actu diuiduum eſt; quales ſunt formæ illæ, quæ carent materia & ipſum punctum altero cum poteſtate quidem diuiduum eſt, actu uero indiuiduum, ut linea & omnis magnitudo. Mens igitur & tempus quo ipſa utitur ad res intelligendas, diuidua pariter, indiuiduaque ſunt. nam cum formas percipit a materiæ concretione prorſus abſtractas, ambo penitus ſunt indiuidua & tempus & mens. At uero cum quæ poteſtate diuidua, actu autem indiuidua ſunt, intelligit, ipſa quoque actu indiuidua in indiuiduo intelligit, non hanc eius ꝑtem in hoc tēporis dimidio dimidiā, & in alio aliā. Nam ita duas longitudines, non unam perciperet. Si uero lōgitudinem in longitudines diuideret, ut tēpus quoque in partes ſecaret, neceſſe eſſet.

ARISTOTELIS PARTI. XXIIII.

Quod vero forma non quantitate eſt indiuiduum, id mens tempore indiuiduo, & indiuidua animæ percipit intelligentia, fortuito tamen, non quia illa ſint diuidua, quo intelligit & quo tempore, ſed quia ſunt indiuidua. Nam etiam ſi in iis aliquod ineſt indiuiduum, ſed fortaſſe non ſeparabile, quod quidem tempus unum & magnitudinem vnam efficit, atque hoc ſane in omni continuato & tempore & longitudine ſimiliter continetur.

THEMISTII PARAPHRASIS.

Quod uero ſpecie non quantitate eſt indiuiduum ut homo & Socrates, ambo enim ſpecie ſunt indiuidua, nā hominis notio nequaquam ſpecie diuidua eſt. quod ſi in ſingulos diuiditur, id tamen Socratis notioni minus accidit. Ergo hæc quæ ſpecie & forma ſunt indiuidua, indiuiduo tempore & indiuidua comprehendit intelligētia, non enim unam Socratis medietatem in alio temporis dimidio, in alio aliam percipit, nec cum ſimplex profertur dictio ut homo, notionis compoſitio ad verbi curſum extenditur accomodaturq;. Et enim hoc iam eſt admirabile mentis munus, ut in tempore exaudiat, in nō tempore intelligat, ſed in temporis puncto ac momento, quod ſane aut omnino tempus non eſt, aut tempus indiuiduum. Hæc eadem quoque indiuidua comprehenſione intelligit, nec ita (ut modo dixi) ad nomen ſe extendit, ut pro ratione partium nominis & omnium ſyllabarum notionis quoq; partes concipiat. Sed potius etiam ſi nomen ſit diuiduum, notio certe indiuidua eſt. Quod ſi quis notionem contendat eſſe diuiduam verum profecto dixerit, ſi eam fortuito & ex euentu non quia diuidua ſit, diuiduam eſſe affirmet, ſed quia nomen & uox, per quam exprimitur notio, atque comprehenditur, diuidua ſunt. ad quam quidem uocem quæ diuidua eſt, notio indiuidua modo quodam qui dictu difficilis eſt, aptatur accommodaturque. Verum pleraq; ſunt, quæ temere & fortuito ſunt indiuidua, non quia ipſa talia ſint, ſed potius quoniam illa, per quæ cognoſcuntur, ſunt indiuidua. nam ita etiam

ſit, ut extremũ temporis in quo intelligit mens, ex euentu diuiduum dicamus; propter ea quod momentum tẽpori accidat, cuius eſt finis & per quod cognoſcitur. Nam niſi præſens annus, menſis, dies & hora latitudinis momentum explerent ac perficerent, hoc momentum quod eſt indiuiduũ, onllo modo poſſemus percipere. cuius quidem rei ea eſt cauſa, quod quæ ſecantur diuiduntur'q;, aliquod indiuiduum, quæ compoſita concretaq; ſunt, quippiam ſimplex & ſolitarium in ſe ipſis omnia contineant, quod fortaſſe nec ab illis ſeparari, nec per ſe ſubſiſtere ulla poteſt ratione, ſeu continent tamen. nã nec ſignificatio a uoce quæ ſignificat, ſeiungi, nec ſine uoce efferri ualet. Iam uero nec quiſquam fortaſſe aliquid ſecum intelligat, & cogitet, niſi uerbis quibuſdam ſe ipſum admoneat. Sed tamen hoc eſt illud quod efficit, ut uerba quæ ſuas habent partes, propriis priuentur partibus, & cum diuidua ſint, reddantur indiuidua.

NOGAROLAE SCHOLIA.

ἀλλ' ἢ τοὔνομα καὶ φωνὴ δι' ἧς καὶ περιφέρεται, αὐτὸ καὶ νοεῖ καὶ, uerba ſunt græca Themiſtij uulgo ſic ſcripta, quorum extrema, quæ duo ſunt νοεῖ καὶ, unum feci, νοεῖται legendũ ſtatuẽs.

THEMISTII PARAPHRASIS.

Simili modo indiuidui ratio tam in tempore, quàm in Iongitudioe ac generatim in omni continuata re cernitur, quæ ſane ut longitudo ſit una, atq; ut unum ſit tempus, efficit. quod enim continuatum eſt atq; cohærens, id etiã ſit unũ, oportet. Quapropter ſtadium unum diẽ unum, & menſem unum eſſe dicimus; Hoc autem nihil eſt aliud, quàm indiuiduum in longitudine & tempore, in rebus autem compoſitis id quod compoſitione caret, contineri. nam niſi ita ſit, omnis profecto diſcreta eſſet quantitas, & quantitas omnis multitudo. Atqui multitudo ounc uno continetur, nec ſolum continuata inuenitur quantitas. Verum etiam diſcreta. nam binarius numerus, ternarius ac denarius multitudines ſunt, unius cõplexu cohærentes.

NOGAROLAE SCHOLIA.

In categorijs capite de quanto philoſophus modũ declarat, quo continuata quantitas a diſcreta diſtinguitur, quodnam item ſit illud punctum ſiue indiuiduum, quod tempus eſſe unum & magnitudinem unam efficit.

ARISTOTELIS PARTI. XXV.

Punctum autem & omnis diuiſio & quod ita eſt indiuiduum, oſtẽditur ut priuatio & ſimilis ratio in aliis eſt, verbi gratia, quo pacto malum aut nigrum cognoſcit, nam cõtrario modo quodã comprehẽdit, verum ut uis quæ cognoſcit, poteſtate ſit, atque una in ſe ipſa exiſtat; neceſſe eſt, quod ſi aliqua eſt cauſa, quæ nulli ſit contraria, ipſa ſe ipſam cognoſcit, & actu eſt & ſeparabilis.

THEMISTII PARAPHRASIS.

At cum punctum & temporis momẽtum indiuidua eſſe dicimus, ea aliter indiuidua atq; incompoſita oportet intelligere, quàm illud rerum genus, quod natura & per ſe ipſum eſt indiuiduum. nam punctum & temporis momentum priuatione cõtinuationis ſunt indiuidua; quapropter has res mentis ipſa adhunc modum cognoſcit ac definit. non enim in eaſdem aciem ſuam appellit ac dirigit, cum propria careãt forma, ſed ſpatium & magnitudinem, quorum illa extrema ſunt, abſtrahit ac ſeiũgit. Nam menti & ſenſui commune eſt ut nonnulla, eorumq; uim ac naturam appulſu comprehendant, alia priuatione abſtractioneq; percipiant. Siquidem ut ſenſus oculorum, appulſu candorem & lumen, priuatione nigrorem & tenebras percipit, ac quemadmodum auditus appulſu uocem, ſilentium priuatione, ita & mẽs bonum appulſu, priuatione malum intelligit. Atque illud Platonicum uigebit de materia, eam eſſe adulterina cogitatione comprehenſibilem actio enim illegitima tam mentis quàm ſenſus ea uere cenſenda eſt, quæ quidem non cum formæ innitimur, ſed cum ab ea recedimus, fieri conſueuit.

NOGAROLAE SCHOLIA.

Ex hac Themiſtij Paraphraſis parte perſpicuæ ſumitur duplex eſſe earũ rerũ genus, quæ quidem diuidi & ſecari nullo modo poſſunt, unum φύσει καὶ τὸ καθ' αὑτὸ ἀδιαίρετον, hoc eſt, quod habetur natura & per ſe indiuiduum, in quo Deus & reliquæ mentes a materia abſtractæ reponuntur, alterum priuatione continuitatis indiuiduum, ut punctum continuatæ quantitatis & momentum temporis. Hæc autem duo, diuiſiones appellauit philoſophus, cum dicit punctum, & omnis diuiſio, & quod ita eſt indiuiduum ut temporis momentum & punctum quantitatem continuans. dicuntur autem diuiſiones, quoniam ut illo tempus ipſum, ita et hoc quantitas continuata diuiditur, quorum utriq; id in categorij attribuit Ariſtoteles ut ad punctum (nam & momentum temporis punctum dicimus) in quanto poteſtate contentum copulentur aptenturq; eorum partes ueluti ad communem terminum. quod tamen non de punctu quod lineam finit & terminat, ſed quod continuat, intelligi debet.

Ex quo ſatis apparet Ioannem grammaticum a Themiſtio longe diſſentire, nam ille lineam & ſuperficiem habendas eſſe diuiſiones putat, eo quod ratione illius dimenſionis qua carent, ſunt indiuiduæ. Themiſtius uero diuiſionis nomine non niſi punctum & temporis momentum intelligit, Sic enim ait ὅταν δὲ λέγῃ τὴν στιγμὴν ἀδιαίρετον, καὶ τὸ νῦν, ἢ τοῦτον τὸν τρόπον ταῦτα ἀκούειν ἀδιαίρετα καὶ ἀσύνθετα ἢ ὃ πρὸς ἔστι φύσει καὶ καθ' ἑαυτὸν ἀδιαίρετον, ταῦτα γὰρ τῇ στερήσει τοῦ συνεχοῦς ἀδιαίρετα οὔ πω γοῦν ἀλλὰ ὁ νοῦς καὶ νοεῖ καὶ ὁρίζεται. Aduertat quoque diligens lector Themiſtium a uerbis philoſophi, non tamen a propoſito digreſſum nos admonuiſſe mentem & ſenſum in hoc conuenire, quod aliquas res appulſu, nonnullas priuatione percipiant, quam diſtinctionem cũ præmiſiſſet, materiam hoc ſecundo modo comprehendi authoritate Platonis aſſeruit, cuius quidẽ uerba ẽtſi aliter referantur a Themiſtio, tamen apud utrunque eandem ferè uim habent. Nam quod in præſentia ex Timæo recitat Themiſtius loquens de materia, ὅτι νόθῳ λογισμῷ ληπτή, Sic antea dixerat Plato λογισμῷ τινι νόθῳ μόγις πιστόν. Hæc autem ſententia non eſt Platoni attribuenda ut propria & ſua, ſed Timæo Locro Platonis præceptori, qui ita prius ſcripſerat in libello de natura τὰν δ' ὕλαν λογισμῷ νόθῳ τῷ μήπω κατ' εὐθυωρίαν νοεῖσθαι, ἀλλὰ κατ' ἀναλογίαν, quorum quidem uerborum primam partem in ſuum dialogum nomine Timæum tranſtulit Plato, ſecundam Ariſtotelem in primum de phyſica auſcultatione uolumẽ. Verum Themiſtius ut idem eſſe κατὰ στέρησιν καὶ λογισμῷ νόθῳ comprehendi nobis oſtenderet, quid nam ſit νόθος ἢ ἰνόθυμος præclare expoſuit, de qua quidem nonnulla etiã primo de phyſico auditu. dicit Simplicius, ubi declarans, quonammodo adulterina cogitatione cognoſcatur materia, a Plotino non parum uidetur diſſentire, quamuis uterque ſe haberi Platonicum uelit. Hæc autem nos omnia in noſtris in Timæum Locrum commentarijs explicare accurate ſtuduimus.

THEMISTII PARAPHR.

Quemadmodum igitur ſenſus niſi agendi & non agẽdi uim in ſe continuat, ſed aliquid ſemper faciat, oculorum aſpectus tenebra nunquam ſentiat, nec auditus ſilẽtium. ſic ſi aliqua exiſtat mens, quæ ad intelligentiam & ignoratiooem nata aptaq; non ſit, ea profecto nec pra-

tias res, nec illas quæ forma & ſpecie careāt, unquam intelliget talis habetur poteſtatis mēs, quippe quæ res contrarias contrariis modo quodam percipiat, formas quidem cū aliquid agit, priuantia, cū nihil agit, ſed poteſt agere. actus enim & potentia modo quodam contraria ſunt. Ergo ſi aliqua ſit mens, quæ poteſtatis nō ſit particeps, ea nec priuationes, nec mala comprehendit. Qualis eſſe cenſetur illa mēs quæ extrinſecus accedit, ac multo magis prima cauſa, quæ ab omni poteſtate ſolutior liberiorq; eſt. Hac enim ratione ipſa quoque & id quod maxime eſt, & quod potiſſimum habetur forma, atque ab omni priuatione & deformitate remotiſſimum eſt, intelligit. Quæ cum ſit eiuſmodi, ſe ipſam comprehēdit, cuius ſubſtantiam eſſe actum, & re uera ſeparabilem fateri conſentaneum eſt, quæ nec temporis momento mēti quæ poteſt, apietur, coniungaturque. Huius mentis effectricis quanquam ea eſt uis atque natura, vt contraria non intelligat, non tamen ob id uilior & contemptior habenda eſt, quàm illa, quę eadem comprehendit. Nam ea mēs proculdubio eſt honoratior, non quæ plura numero, ſed quæ meliora ac præſtantiora poteſt percipere. Nec uero in mente effectrice, quemadmodum in ea quæ poteſtate deſcribitur, res comprehenſibilis a mēte diſtinguitur. Sed potius quia mens, ideo ratione cōprehenditur, & uiciſſim quia ratione comprehenditur, idcirco mens exiſtit. præterea aliter in hac atque in illa uerum cernitur, nā hæc ipſa germana potius ueritas eſt, nec additur ex eo uerox, quod rem aliam atque aliā, ſed quod ſe ipſam intelligat. At noſtra mens tenuem illius gerens ſimilitudinem, non ſimplicem ueritatem, ſed eā quæ falſitati contrario nomine oppoſita eſt, nobis oſtēdit, vt ſi in affirmatione uerum, falſum in negatione neceſſario uerſetur. Ex quo ſequitur, ut ipſa falſum uero admiſſum ſemper teneat, atque ita ſimul utrunque contempletur, ac perſpiciat.

NOG. SCHOLIA.

δεῖ δὲ δυνάμει εἶναι τὸ γνωρίζον καὶ ἓν εἶναι ἐν αὐτῷ uerba Ariſtotelis in hac particula XXV. quorum cum uaria ſit lectio, expoſitio quoque diuerſa eſt, conueniunt tamen in hoc omnes interpretes duas a philoſopho conditiones aſſignari, quæ ut mens priuationes & mala percipiat, requirantur prima eſt ut mens poteſtate conſiſtat, altera, de qua non parua diſſenſio eſt, καὶ ἓν εἶναι ἐν αὐτῷ, quod eſt ut unum in ea ſit, atque ita uulgo legitur in omnibus græcis codicibus, quam lectionem illum eſſe ſecutum uidemus, qui primo hunc de anima librum conuertit; atque is eſt ſenſus, oportet, ut unum (intellige oppoſitum) in ea inſit. quo etiam modo exponit Diuus Thomas. ſecunda lectio eſt καὶ ἐνεῖναι ἐν αὐτῷ, ut ἐνεῖναι ſit unum tantum uerbum, non duo, & tunc exponit Simplicius ut in eo ſit non ſolum ut poteſtate conſiſtat, uerum etiam ut actu intelligat. Ioannes autem grammaticus εἶναι ἐν αὐτῷ καὶ πάλιν τὸ inquit τὸ γνωριζόμενον ἐνυπάρχει ἐν τῷ γνωρίζοντι ὅταν γνωρίζει αὐτό. id eſt in eo inſit ac rurſum ut res cognita in eo qui cognoſcit, contineatur, cum ipſam cognoſcit. Ego uero (ſi mihi liceat) hunc locum ita corrigerem, καὶ ἐναντίον εἶναι ἐν αὐτῷ quod ſane fidenter facerem, tum quod philoſophus primo dixerit τῷ ἐναντίῳ γὰρ γνωρίζει tum etiam quod poſtea appoſuerit. εἰ δὲ μή τινι ἔστιν ἐναντίον τῶν αἰτίων. Tū quod ſic ſcriptum habuiſſe in ſuo Ariſtotelis codice Themiſtium iurare auſim, nam cum his dixiſſet mētem illam oportere, ut poteſtate ſit, ſi priuantia debeat intelligere, addidit mox quonam pacto ei inſit contrarium, ſic oſtendens; ὁ δὲ ὁμώνυμος νοῦς ἅτε σμικρὸν ἴνδαλμα ἐκείνου φέρων, καὶ ἀληθὲς οὐχ ἁπλοῦν ἐπιδείκνυται, ἀλλ' ὃ τῷ ψεύδει ἀντίκειται. ἀνάγκη γὰρ εἰ καὶ ἐν τῇ καταφάσει τὸ ἀληθές, ἐν τῇ ἀποφάσει γίνεσθαι τὸ ψεῦδος. ὥστε ἀεὶ συμπεφυρμένον ἔχει τῷ ἀληθεῖ τὸ ψεῦδος καὶ συμπαραθεωρούμενον.

ἐναντία γὰρ πῶς δύναμις καὶ ἐνέργεια quod eſt actus & potentia modo quodam contraria ſunt ut dixit Themiſtius. Auerroes autem tertio libro τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ hanc propoſitionem ſimpliciter protulit actum et potentiam eſſe contraria. opponuntur uero ueluti ea quæ ſunt in genere τῶν πρός τι eorum ſcilicet, quæ (ut uertit Cicero) cum altero conferuntur. Nam oppoſitio potentiæ & actus inter illorum oppoſitiones princeps primaq; eſt. Qui latine loqui cupiunt, ut ille Perionius Gallus hanc propoſitionem fortaſſe ita transferret. id quod re ipſa eſt, ei quod poteſt eſſe, contrarium eſt, quæ quidem conuerſio an propoſito conueniat, iudicent alij.

Ex hac Themiſtij Paraphraſi ſatis perſpicuum eſt duplicem eſſe ueritatem, alteram ſimplicem, alteram falſo ſemper admiſſam; id quod alijs uerbis expreſſit poſtea Ioannes Grammaticus, qui primā græce appellauit ὑποστατικὴν id eſt quæ uim habeat ſubſiſtendi; ſecundam uero ἀντιδιῃρημένην τῷ ψεύδει, quod eſt falſitati oppoſitam.

ARISTOTELIS PARTI. XXVI.

Eſt autem dictio, cū quippiam de quopiam dicitur, ut affirmatio, atque omnis quidem uera eſt aut falſa. At mens non omnis, ſed quæ eſt ipſius quid eſt, ratione cuius & qualis uera, nec quippiam de quopiam enuntiat. verum ut viſio proprii uera eſt. Si autem homo ſit albus aut non, non uera ſemper eſt. Sic illa ſe habent, quæ carent materia.

THEMISTII PARAPHR.

Cum vero noſtra mens notionem aliquam ſimplicē conſiderat, & formā eius, & rationem quæ quid & quale continet, contemplatur, minime fallitur, quamuis rem ſemper non aſſequatur. Sed ueluti oculorum ſenſus, qui candorem tātum diiudicat, rariſſime aberat ac decipitur. Sæpenumero tamen peccat, cum cleonens id eſſe quod eſt album enuntiat. Ita & mens quandiu conſiſtit in ea notione, quæ quid & quale bonum aut pulchrum ſit, cōplectitur, nec peccare nec mentiri plurimum poteſt. At cum hoc eſſe bonum, & hoc eſſe pulchrum aſſerit, plerunq; rem externā & alienam tribuit, ac quę huiuſmodi ſunt, iis quæ non ſunt huius generis, permutat & variat. qua quidem in re plurima oritur falſitas ac deceptio. Neceſſe eſt igitur formis inſiſtere, eamq; potiſſimum quærere, quæ materię uacua ſit. Nam in his uerſari proprium mentis munus officiumq; eſt.

NOGAROLAE SCHOLIA.

ὁ δὲ νοῦς οὐ πᾶς, ἀλλ' ὁ τοῦ τί ἐστι κατὰ τὸ τί ἦν εἶναι ἀληθής. hæc ſunt propria quædam Ariſtotelis uerba, & ab eo (ut arbitror, nam apud quenquam alium locupletem philoſophum, qui illum ætate anteceſſerit, non reperi) fabricata & inuenta, præſertim illa τὸ τί ἦν εἶναι, quæ quidem & latine interpretari atque exponere ſtatui. Sed prius referam, quæ dicant alij. Ioannes quidem grammaticus τὸ τί ἐστι rei ſubſtantiā ſignificare cenſuit; τὸ δὲ τί ἦν εἶναι formam, cui addidit Simplicius τὸ τί ἐστι ſubſtantiam rei oſtendere ex materia formaq; concretam, τὸ δὲ τί ἦν εἶναι formam ſolā. Themiſtius uero aliter quàm illi, quamuis Paraphraſtes uim horū uerborum Ariſtotelis ſic explicuit. ὅταν μὲν τοίνυν τὴν ἁπλῆν τι σημαινομένην ἐπιστήμην, καὶ τὸ εἶδος αὐτοῦ θεωρῇ καὶ τὸν λόγον τοῦ τί ἦν εἶναι. Nam apud Themiſtium τὸ τί ἐστι formam ſignificat, τὸ δὲ τί ἦν εἶναι rationem eius quod quid erat eſſe (ut uerbum è uerbo transferam) id eſt, (ut omnes exponunt) definitionem. Ego uero cum Ariſtotelem loqui aliter uideam, atque iſti dicunt, aliter locum eſſe exponendum puto. non enim philoſophus τὸ τί ἐστι, καὶ τὸ τί ἦν εἶναι protulit ut duo diuerſa, ſed τὸ τί ἐστι κατὰ τὸ τί ἦν εἶναι, ut ſecunda particula primæ ſit expoſitio. Nam cum uellet declarare mentem eſſe ueram, quæ circa quod quid eſt uerſatur, ne quid nominis, aut uocabuli ſignificationem intelligeremus

(duplex eſt enim ipſum quod quid eſt) ſed quid rei, quod genus differentiamq; complectitur, appoſuit κυρίως τὸ τί ἦν εἶναι, hoc eſt quatenus quid & quale continet. Hoc autem τὸ τί ἦν εἶναι conuertere quidditatem mihi non libuit, propterea quod uerbum iſtud ſit ſatis inſulſum & barbarum. modo potius frequenti apud Ciceronem uti uolui, quo ipſe pluribus in locis definitionis partes explicãs utitur. Duo tantum in præſentia afferam, quorum alter eſt primo Tuſculana. quæſtionum, Dicæarchus quidem & Ariſtoxenus quia difficilis erat, animi quid ac qualis eſſet intelligentia, nullum omnino animum eſſe dixerunt. Alter earundem libro tertio. totum igitur id quod quærimus, quid & quale ſit, uerbi uis ipſa declarat.

ARISTOTELIS PARTI. XXVII.

Scientia quæ eſt actu, & res ipſa idem ſunt, quæ uero poteſtate conſiſtit, temporis ordine in uno prior eſt, omnino autem neque tempore. Nam quæ efficiuntur, omnia ex eo quod eſt actu ſunt.

ARISTOTELIS PARTI. XXVIII.

Quod uero ſenſum mouet, ſenſus facultatem ex eo qđ poteſtate eſt & actu uidetur efficere, non enim patitur, nec alteratur; quapropter alia hæc eſt motionis ſpecies nã motio rei imperfectæ actus eſt, actus vero qui eſt rei perfectæ, alius omnino diuerſusq; eſt. atque ipſum ſentire & intelligere ipſi dicere tantum ſimilia ſunt. cum autẽ iucundum aut triſte, quaſi affirmans aut negans, inſequitur aut fugit.

PARTICVLA XXIX.

Atque ipſum delectari & dolere agere eſt medietate ſenſus ad bonum aut malum quia talia ſunt. fuga quoq; & appetitus qui actu eſt, hoc ſunt & nõ aliud eſt expetendum aliud fugiendum, nec inter ſe nec a ſentiendi ratione differunt, quamuis ratio eorum diuerſa ſit.

THEMISTII PARAPHRASIS.

Verum tametſi mens ipſa virtute ſenſus longe melioris notæ præſtantiorisq; eſt, complura tamen menti tributa ſunt ea ratione, quam ipſa ad ſenſum habet. Nã quemadmodum ſenſus actio uõ perpesſio, non alteratio non denique motus omnino eſt, cum motus imperfectę rei ſit actus, quæ aliud ſemp & aliud recipiat. At ſenſus actio ſemper perfecta. quare aut erit motus aut aliud motionis genus. Sic ipſius mentis in ea quæ ratione comprehenduntur appulſus, atq; eiuſdem habitu iam prædictæ ſcientię; ac perito ſimilis in ea quæ ſciri poſſunt, actio appulſusq; non motio quidem ſed actus haberi debet. quapropter cum perfectæ rei ſit, ipſa quoq; perfecta ſit neceſſe eſt, nam actio eius mentis quæ poteſt, ortui magis quàm perfectioni ſimilis eſt. Mens igitur & ſenſus tam in hoc quod modo dixi, quàm in appetitione & fuga proportione cõueniunt. Sed paulo altius ordiamur. ſenſus interdum hoc tantum eſt flauum, quandoq; idem eſſe ſuaue, quod flauum eſt, ſimul enuntiat. cum igitur hoc tãtum eſſe flauum profert, nec fugit nec ſectatur. cũ vero hoc idem flauum eſſe iucundum vt mel enuntiat, experit, cum amarum, quale eſt fel, declinat & refugit. Sed uide, quæſo, num hoc idem de mẽte dici poſſit, quæ quidem cum ſanitas quid & quale ſit, ſolum ĩtelligit, nec aſciſcit nec reprobat; cum vero eandem ſimul eſſe bonã cogitat & opinatur, eam adamat & conſequi exoptat. quod igitur in ſenſu iucundum ualet, idem in mente bonum, quod item in ſenſu triſte, id in mente malum poteſt. Nam ſenſus ipſe quia ſenſus, nec bonũ nec malũ; ſed quod uoluptatem & dolorem affert, tantum percipit. boni uero & mali iudicium in ſola mente poſitum eſt, in mente dico, quam etiam deinceps una tempus intelligere ſæpe retuliſmus attamen ſenſus iucundum & honeſtum, triſte item & malum eſſe rem unam exiſtimat. Ex quo fit ut ſenſus ad iucũda rapiatur, & ſeſe auertat a triſtibus; contra mens, quæ eius appetitionibus ſæpenumero repugnans aduerſariaq; eſt, aliud iucundum & bonum aliud triſte & malum eſſe contendit.

ARISTOTELIS PART. XXX.

Animæ uero quæ cogitandi uim habet, uiſa quemadmodum ſenſa obiciuntur, ſed cum bonum aut malum affirmat aut negat, ea fugit aut inſequitur, ex quo fit ut anima ſine viſo unquam intelligat.

THEMISTII PARAPHR.

Animæ uero quæ cogitandi uim habet, non aliter uiſa quàm ſenſui ſenſa offerri ſolent, bonum uero & malũ ſic obiicitur menti, ut iucundum & triſte ſenſui. quare cũ uiſum cum bono & uiſum cum malo copulat & connectit, ſectatur & fugit, & perſecutio affirmationi, negationi declinatio ſimilis eſt. Verum quemadmodum fieri non poteſt, ut ſenſus ſine rebus illis aliquid agat, quæ ſub ſenſum cadunt; ita nec mens, quæ uis eſt animæ noſtræ congenita, niſi pulſetur uiſis, quæ ex ſenſu ortum habẽt. Et enim appetitioni mentis & fugæ imaginatio prorſus antecedit. Quod ſi qua exiſtat mens, cui nihil deſit, quod appetat, quæque non ita ſit infirma ut fugere cogatur, ea ſane imaginationis auxilium, nequaquam requirit.

Senſus quidem appetitio, libido uel cupiditas, mentis uero deſiderium uolũtas appellatur, quarum illa ĩ iucũdo, hęc autem in bono uerſatur. atq; ut ſenſus & eius cupiditas re conueniunt, cogitatione uero diſcrepant, ita quoque mens & uoluntas ſubiecto ſunt eædem difinitione autem diuerſæ. Præterea nec ea uis quæ experit, q̃ uidentur bona, nec quæ fugit contraria, inter ſe, nec a uirtute ſenſus diſſident, diſcordesq; ſunt. Pari modo nec virtus quæ uult, & quæ non vult, uiciſſim inter ſe, nec a mentis facultate diſſentiunt. Sed una atque eadem habetur uis, quæ ad ſectandum & fugiendum, eadem, quæ ad uolendum & non uolendum nata aptaq; ſit. quamuis hæc omnia appetitiones ſint, nam uel cum fugit, fugam expetit, ac cum non uult, id declinare deſiderat, quod aſpernatur.

PARTICVLA XXXI.

Verum ut aer pupillam talem efficit, ipſa autẽ aliud, & auditus pari modo. Sed ipſum extremum unum certe eſt, & una medietas, & plures ipſius rationes ſunt. quo uero diiudicat dulce diſtingui a calido, dictum quidem eſt prius, atque ita dicendum, nam aliquid unum eſt & ita unum ut terminus.

PARTICVLA XXXII.

Atq; hæc ſane proportione & numero unum ſunt, quàm ad utrunque habent & illa inter ſe; quid enim refert, ſi hoc quærat, quonam modo ea quæ ſunt eiuſdem generis, aut contraria diiudicet ut album & nigrum? ſit igitur ut eſt A, quod eſt album ad B. quod eſt nigrum, ſic C. ad D. & illa inter ſe. quare commutata proportione, ſi C D. uni inſint, ſic ſe habebunt ut A B, ſint idem & unum, ratione uero non idem, & illa pari modo. eadem autem erit ratio, & ſi A. quidem erit dulce, B. uero erit album.

ARISTOTELIS PARTI. XXXIII.

Ac facultas quidem quæ intelligendi uim habet, in uiſis & ſpectris formas intelligit, atque ut ei in illis quid

ſequendum

ſequendum & quid fingendum definitum eſt, ita & ſenſu, cum in uiſis ſit, mouetur ueluti qui facem ſentit. nam cum moueri ignem uidet, adeſſe hoſtem communi cognoſcit. uerum quandoque in animæ viſis aut notionibus tanquam uideat, ratiocinatur & deliberat futura præſentibus conferens.

ARISTOTELIS PARTI. XXXIIII.

Ac cum dixerit ibi rem eſſe iucundam aut triſtem, cũ fugit aut inſequitur, & omnino in actione verſatur. Verum quoque & falſum, quod ſine actione eſt in eodem eſt genere, in quo ſunt bonum & malum quamuis ſimpliciter differant & alicuius ratione.

THEMISTII PARAPHRASIS.

Rurſum aſſumere oportet id, quod iam diximus, ita mẽti ſpecies uiſis inuolutas, ut ſenſui ſenſa, ſimulachris admiſta, offerri & obiici, eaſq; in illis ĩtelligere. Ex quo efficitur, ut mens ſiue ad ſit, ſiue non ad ſit ſenſus, appetitum pariter moueat. Nam opinatio boni aut mali quod cogitat, eſt in cauſa cur illud expetendum, hoc uero fugiendum ſit. Siquidem cum quis perſpicit facem, & appropinquare hoſtem intelligit, ſtatim fugit. quamuis ſimiliter & cum nihil videt, conſtitutis ſibi viſis & propoſita opinione idem efficit. Hæc autem ſunt mentis munera, quæ in actione verſatur. nam ad ipſam mouere appetitionem attinet, cum mens illa quæ contemplatione rerum delectatur, tantum cognoſcat & intelligat. tametſi utraque mens in hoc conuenit, quod ut ſenſus iucundum triſte percipit, ſic mens illa quæ in rebus perſpiciendis uerſatur, ueri falſiq; notionem habet, pro quibus altera mens in actione conſiſtens, bonum & malum comprehendit & iudicat. Differunt tamen, quod verum ſimplici abſolutaq; ratione uerum ſit, & falſum pari modo. bonum uero & iucũdum in eorum genere collocatur, quæ cum altero conferuntur. nam bonum alicui bonũ & iucundum alicui iucundum dicitur. Quapropter altera id quod ſimplex abſolutumq; eſt, altera vero quod alteri comparatur, intelligit & iudicat.

SCHOLIA.

Argumẽtum a cõmutata proportione uſus eſt Plato in Timæo, ubi interprete Cicerone ſic latine loquitur quando enim trium uel numerorum uel figurarum, uel quorumcunque generum contingit, ut quod medium ſit, uti primum proportione, ita id poſtremo comparatur. uiciſſimq; ut extremum cum medio, ſic medium cum primo conferatur id quod medium eſt, tum primum fit, tum poſtremum poſtrema uero & prima media ſunt. ita neceſſitas cogit, ut eadem ſint, quæ deiuncta fuerunt. quo in loco oportet animaduertere, quod Plato dixit πάλιν αὖ θις id eſt, uiciſſim, dixiſſe antea Timæum Locrum in ſuo de natura libello, πάλιν καὶ παραλλὰξ, Ariſtotelem uero (ut ex xxxij. particula patet) ἐναλλὰξ protuliſſe quæ quidem dictio quid nam in propoſito ſignificet (nam & aliud oſtendit) declarat. Euſtratius in commentarijs in librum quintum de moribus ad Nicomachũ, ubi Ariſtoteles hoc eodem utitur argumentandi genere, quo & hoc in loco, quemadmodum etiam facit & in libris de interpretatione & de priori reſolutione.

ὁ γὰρ δόξα τοῦ ἀγαθοῦ ἢ κακοῦ ἐστὶν ὃ νοεῖ διώκτον αὐτὸ ἢ φευκτὸν ποιεῖ. *uerba ſunt Themiſtij quæ ego etiam ſic tranſtuli. Nam opinio cogitati boni & mali efficit, ut illud appetendum, hoc uero fugiendum ſit. plura in hanc ſententiam potes apud M. Tullium uidere Tuſculanarum quæſtionum libro tertio.*

ὁρῶν μὲν γὰρ τὸ φευκτὸν συνοεῖ ὅτι πολέμιος, φεύγει. *ſic in omnibus Themiſtij codicibus tam manu ſcriptis, quàm impreſſis legitur, in quibus tamen arbitror ineſſe mendum, & propterea uerbum τὸ φευκτὸν delendum, & τὸν φρυκτὸν reponẽdum. nam & in hac xxxiii. Ariſtotelis particula ita habetur, & recte quidẽ. οἷον αἰσθόμενος τὸν φρυκτὸν, ὅτι πῦρ τῇ κοινῇ γνωρίζει ὁρῶν κινούμενον, ὅτι πολέμιος. ὁ φρυκτὸς αὐτοῖς significat facẽ, quæ in propoſito id ſignificat quod in militari expeditione ſolet accidere, Datur enim nunc & dabatur iam ſignum face uel hoſtis irruentis uel amici appropinquantis, quam quidem rẽ cũ Cæſar et Liuius exprimerent, ignibus dixerunt ſignificatio facta eſt. Hermolai interpretationem præter uates aut ariolos intelliget nemo.*

ARISTOTELIS PARTI. XXXV.

Quæ vero abſtractione dicuntur, intelligit, quemadmodum ſi ſimum, quia ſimum, non ſeparatum, quia uero curuum, ſi quid intelligebat, actu abſque carne intelligebat, in qua ratione curuum; ita res Mathematicas intelligit non ſeparatas ut ſeparatas, cum eas intelligit.

THEMISTII PARAPHR.

Verum mens aliter ea quæ ratione comprehenduntur aliter quæ abſtractione dicuntur, intelligit, lineam dico & ſuperficiem, atque omnem demum materiam, in qua Geometria uerſatur. Nã hæ res etiam ſi naturaliũ corporum termini fineſq; ſint, eas tamen percipit non comprehenſo unà naturali corpore. quemadmodum ſi mens ſimũ a naſo & carne quibus inhæret, poſſit abiungere, id ſane ſine naſo intelligeret, quod ſine naſo non poteſt conſiſtere. At hoc nunc fieri nequit, propterea quod ſimi ratio naſum complectitur, Nam ſimitas naſi omnino & carnis curuita eſt. concauum autem & curuum, lineam item rectam & inflexam, Triangulum & quadrãgulum mens per ſe poteſt ſeorſum perſpicere et contemplari, quamuis ſeparatim per ſe non poſſint conſiſtere. cuius quidem rei ea habetur cauſa, quod tametſi res huiuſmodi a naturalibus corporibus nequaquam ſeiunctæ ſeparatæq; ſunt, earum certe ratio & definitio materiam ad ſe non rapit nec attrahit. Ex quo fit, ut quæ re ipſa ſeparata nõ ſunt, mens ui ſua poſſit diſiungere, idq; ut quantitatem contempletur, in qua quidem perſpiciẽda nec corpus naturale nec affectiones corporis quod naturale eſt, ut ſunt calor, frigus, humor, & ſiccitas, ſed interualla tantum & terminos deſiderat. Quapropter Geometria & Arithmetica omnium ſcientiarum a materia naturali longiſſime diſtant, ſemotæq; ſunt. eo quod cum earum conſtruantur demonſtrationes, materiam illam conſiderare ſimul non oporteat. quare cum materia non extant, ſenſum pariter non requirunt. Aſtrologia vero & Muſica procul & ipſæ conantur exiſtere. ſed non æque id poſſunt, quin potius initium & finem contemplationis a ſenſu capiunt. Atque ea ſane quæ abſtractione dicuntur, ita mens intelligit.

ARISTOTELIS PARTI. XXXVI.

Ea autem mens omnino res ipſæ eſt, quas actu intelligit, vtrum vero mens quæ a magnitudine ſeparata non eſt, quippiam ſeparatum poſſit intelligere, poſterius uidendum eſt,

THEMISTII PARAPHR.

Illud vero poſterius conſiderandum, an mens corpore incluſa & a magnitudine non ſeparata formas natura abſtractas & ſimpliciter materia carentes poſſit intelligere. quamuis hic locus etiam in præſentia tractandus ſit, cum uideatur eſſe conſentaneum, quemadmodũ diuina illa mẽs, quę ſeparabilis eſt & actu cõſiſtit, res materiatas non intelligit, nec id quidem immerito. nam cõprehendendi uim nõ habet, (nec propterea humana mẽte abiectior uiliorq; eſt, ſed longe præſtantior quippe

quæ etiam ſi interire nullo modo poteſt, non iis tamen rebus quæ poſſunt interire, deterior eſt) Ergo ſi (ut modo dixi) diuina mens res materiam continentes non percipit, conſequens eſſe uidetur, ut mens quæ materiæ eſt particeps, res a materia ſeiunctas non poſsit comprehendere. Quod tamen minime uerum eſt. Nam mens humana intelligendi etiam res illas uim habet, quæ a materia prorſus ſolutę ſunt & liberę. nam ea mens quæ formas materiatas intelligit a materia eas abſtrahēdo & ſeparando, multo magis ſua natura uidetur poſſe res a materia penitus abſtractas percipere. Non enim humana mens diuina mente ea ratione inferior humiliorq; eſt, quod naturas omnino a materia ſeparatas intelligere nū quam poſsit, ſed potius quod id ſemper non ualeat, nec continenter. Atque hæc ſane agitanda ſæpius exquirendaq; ſunt.

SCHOLIA.

σκεπτέον μὲν ὕστερον hoc eſt poſterius uidendum & conſiderādum, in libris intellige τῶν μετὰ τὰ φυσικά, in quorum ſecundo mentem noſtram aſſerit ſubſtantias abſtractas percipere, ſed modo imperfecto, quippe quæ ad ea ita ſe habeat, quæ natura euidentiſſima omnium ſunt, ut veſpertilionis oculi per diem ad lumen ſolis. Sic enim ait. ὥσπερ γὰρ καὶ τὰ τῶν νυκτερίδων ὄμματα πρὸς τὸ φέγγος ἔχει τὸ μεθ' ἡμέραν. οὕτω καὶ τῆς ἡμετέρας ψυχῆς ὁ νοῦς πρὸς τὰ τῇ φύσει φανερώτατα πάντων. In nono quoque eiuſdem commētationis, intelligere quidem nos ipſas mētes a materia expertes uerum eſt, falſum autem non eſt, neque deceptio, ſed ignoratio non talis, qualis eſt cæcitas; cæcitas enim perinde eſt, atque ſi intelligēdi quiſpiam potentiam omnino non habeat. cum ſic ſcribit. τὸ δὲ ἀληθὲς τὸ νοεῖν αὐτά, τὸ δὲ ψεῦδος οὐκ ἔστιν, οὐδ' ἀπάτη, ἀλλ' ἄγνοια, οὐχ οἵα ἡ τυφλότης ἐστίν. ἡ μὲν γὰρ τυφλότης ἐστίν, ὡς ἂν εἰ τὸ νοητικὸν ὅλως μὴ ἔχοι τις. Verum quod eaſdem non ſemper, nec continenter intelligamus, id quod hoc in loco Themiſtius aſſerit, antea Ariſtoteles docuerat, cuius in libro XII. poſita ſunt hæc uerba. διαγωγὴ δ' ἐστὶν οἵα ἡ ἀρίστη μικρὸν χρόνον, οὕτω γὰρ ἀεὶ ἐκεῖνό ἐστιν· ἡμῖν μὲν γὰρ ἀδύνατον & paulo poſt εἰ οὖν οὕτως εὖ ἔχει, ὡς ἡμεῖς ποτέ, ὁ θεὸς ἀεὶ θαυμαστός.

ARISTOTELIS PARTI. XXXVII.

Nūc quæ de anima dicta ſunt, ſummatim repetamus. Animā modo quodā res omnes exiſtere, quę quidem aut ſub ſenſum cadunt, aut ratione comprehenduntur. Verum ſcientia res quæ ſciri poſſunt, modo quodam efficitur, ſenſus item ea, quæ ſenſum mouent.

THEMISTII PARAPHR.

Nunc repetamus per capita, quæ dicta ſunt de anima: animam modo quodam res omnes exiſtere. Rerum.n. aliæ ſub ſenſum cadunt, aliæ ratione comprehenduntur. Verum ſcientia quæ actu eſt, res quæ ſciuntur, & ſenſus res exiſtit, quæ ſubiectæ ſunt ſenſibus.

SCHOLIA.

αἰσθητὰ καὶ νοητὰ conuertere minime libuit, ut barbari Philoſophi ſolent, ſenſibilia & intelligibilia. Sed νοητὰ quæ animo cernuntur, et ratione intelliguntur, αἰσθητὰ δὲ quæ ſenſum mouent, quæ ſenſibus percipiuntur, quæ cadunt ſub ſenſum, & ſenſibus ſubiecta ſunt ſic enim in libro de uniuerſitate tranſtulit Cicero. Scias tamē uelim Platonē frequentius τῷ νοητῷ τὸ ὁρατὸν quàm αἰσθητὸν oponere, quod patet ex VI. libro de Rep. cū inquit νόησον τοίνυν ὥσπερ λέγομεν δύο αὐτὼ εἶναι καὶ βασιλεύειν, τὸ μὲν νοητοῦ γένους τε καὶ τόπου, τὸ δ' αὖ ὁρατοῦ. ἵνα μὴ οὐρανοῦ εἰπών, δόξω σοι σοφίζεσθαι περὶ τὸ ὄνομα, ἀλλ' οὖν ἔχεις ταῦτα διττὰ εἴδη ὁρατὸν νοητόν. in libro VII. ἢ οὕτω δὲ τὸ μὲν νοητόν, τὸ δὲ ὁρατὸν ἐκαλέσαμεν. Verum in Phædone τὸ αἰσθητὸν καὶ ὁρατὸν ſimul accipit, & τῷ νοητῷ contraria eſſe dicit.

PARTICVLA XXXVIII.

Quid autem ſit, cur hoc eueniat, quæri oportet. Sciētia igitur et ſenſus in res diuiduntur. is quidē qui poteſtate eſt in res quæ poteſtate ſunt, is uero qui actu eſt in res, quæ actu ſunt. Verum animæ partes, quarum altera ſentiendi, altera cognoſcendi uim habet, poteſtate ſunt, hæc quidem id, quod ſciri poteſt, illa uero, quod ſub ſenſum cadit. Sed aut res ipſas aut ſpecies ineſſe neceſſe eſt. nam non res ipſas, cum in anima non ſit lapis, ſed ſpecies; Quare anima eſt ueluti manus. Nam manus inſtrumentorum eſt inſtrumentum. Mens quoque formarum forma. ſenſus item eorum quæ percipiuntur ſenſu, forma eſt.

THEMISTII PARAPHRASIS.

Quo aūt modo hęc res ſeſe habeat, & ſi ſatis antea expoſitum eſt, aliud tamen quid in præſentia aſſumere oportet. Res ipſæ aut poteſtate ſunt, aut actu conſiſtunt, ſic & anima modo poteſtate eſt ſpecies, modo actu. Nā cum ipſa ſenſus & mentis tenet habitum, non agit tamē, res ipſæ poteſtate eſt, quas habet. at cum agit, res ipſe actu iam eſt. Quapropter præclare dictum eſt, animam quæ ſunt, eſſe omnia. cum ea quæ ſunt, formæ exiſtant. Nam vnumquodque quod eſt, id eſt formæ ratione. Materia vero potius ipſius ortus cauſa, & cur res gignatur non ut ſit, habenda eſt. Nam a materia accipiunt corpora, ut continenter labantur & fluant, a forma uero ut quieſcant, atque eadem aliquo temporis ſpatio permaneant. Ergo recte dictum eſt animam res omnes exiſtere, quippe q̄ rerū omnium formas tum mente, tum etiā ſenſu percipiat; atq; eadem cum illis efficiatur, quamuis non cum totis & integris rebus non enim lapis, nō ignis non terra in anima reſidet. Reſtat igitur ut anima euadat rerū ſpecies, nec quicq̄ prohibet, quin ratio rationi, & formæ forma conueniat & cōgruat. Quapropter aīa veluti manus ſeſe habet, nam manus inſtrumentorum inſtrumentum eſt, cuius quidem miniſterio aliis utimur inſtrumentis. aīa quoq; formarū forma eſt, qua reliquas formas recipimus. Nec uero ſolum animam recte eſſe res ipſas aſſeritur, quod oēs formas percipiat, atque cōprehēdat, uerum etiam quod eaſdem imprimat, & quaſi ſignet in materia. Nam ipſa eſt, quæ variis materiam format figuris. Si quidem uita, quæ plurima tribuitur materiæ, ab anima deriuatur. Hæc autem vita in animalibus quidem euidentius cernitur, in plantis uero & elementis obſcurius.

SCHOLIA.

Ex ultimis huius paraphraſis uerbis cenſuiſſe Themiſtium ſatis conſtat dementa eſſe animata. nam is ita græce ſcribit. ἡ γὰρ ζωὴ παρὰ ταύτης ἡ πολλὴ τῆς ὕλης, τρανεστέρα μὲν ἐπὶ τῶν ζώων, ἀμυδροτέρα δὲ ἐπὶ τῶν φυτῶν, καὶ τῶν στοιχείων.

PARTICVLA XXXIX.

Cum autem nulla ſit res, quæ a magnitudinibus (ut uidetur) ſub ſenſum cadentibus ſeparata ſit, in formis ſanè ſenſum mouentibus ſunt res illæ quæ ratione comprehēduntur, & quæ aſtraſtione dicuntur, quęque ſunt habitus & affectiones rerum quæ ſenſum mouent, & propterea qui nihil ſentit, nihil addiſcere poteſt, nihil intelligere. & cum contemplatur, una cum uiſo contempletur, neceſſe eſt, nam uiſa ſunt ueluti res ſenſu perceptę, quāuis materia careant. Verum imaginatio ab affirmatione &

ne &

ne & negatione diuerſa eſt. nam notionum complexio uera eſt aut falſa. At primæ notiones quanam re different, ut uiſa non ſint? An neque aliæ ſunt uiſa, ſed non ſine uiſis.

THEMISTII PARAPHR.

Quibus nulla uidetur eſſe res, quæ a magnitudinibus ſenſum mouentibus ſeiuncta ſit, iis conſentaneum eſt, ut formas quæ animo cernuntur, in ſpecibus ponant quæ ſenſui ſubiectę ſunt. Huius generis habentur, quæ abſtracta dicuntur, quæq; rerum ſenſu perceptarum habitus affectionesq; ſunt. Hæc autem materiæ mixta adiūctaq;. ex quo fit, ut ex materia dependeant omnia. argumento, quod qui captus oculis & ſurdus ortus ſit, Geometriam aſſequi nunquā poſſit, non circulum, nō triangulū cogitatione depingere. niſi forte ea, quæ ſenſu percipit, calida aut frigida, dulcia aut amara bene olentia aut grauiter olentia ſint. Mens quoque unum & duo ac denique omnem numerum ex rebus ſenſum mouentibus colligit. Ex quo fit, ut quoties ipſa huiuſmodi rerum genus contemplatur, id una cum uiſis contempletur, neceſſe ſit. Nam uiſa ita ſe habent, ut res ſubiectæ ſenſibus, niſi quod carent materia. Verum quæ complexione dicūtur, & intelliguntur, a ſpectris & uiſis perſpicue diſcrepant. Nam diei & lucis viſa in anima remanent eadem, quæ tamen varie mens connectit & copulat. ut cum dies eſt, lux eſt, aut dies eſt, lux eſt, uel cum dies eſt, lux non eſt, aut eſto dies, eſto lux, quæ quidem connexiones copulationesq; tum inter ſe, tum etiam a viſis omnes differunt. Verum quoq; & falſum in complexione conſiſtit. in imaginationibus non conſiſtit. At ſimplices & primæ notiones quonam modo differant, ut non ſint uiſa? An hæ viſa non ſunt, ſed non ſine uiſis tamen. cum fieri non poſſit ut notio & uiſum Socratis eadem ſint. Sed uiſum eſt forma & ipſius ſenſus ueſtigium & quaſi perpeſſio, niſi perpeſſionem accipias, ut ſæpius antea docuimus. Notio autem mētis actio in uiſum, quod ei ſubiectū eſt. ita mens diuerſis modis vtitur ſpectris & uiſis, quæ etiam caſibus & articulis immutat & uariat,

SCHOLIA.

Aliud ponit diſcrimen Ioānes Grāmaticus, aliud Themiſtius inter ſpectrum ſiue uiſum, quod a græcis φάντασμα *&* εἴδωλον *dicitur, & notionem,* τὸ νόημα *ab eiſdem nuncupatum. Sic enim ſcribit ille in hac XXXIX. particula.*

ἀλλ' οὔπω οὐ ταυτὸν ἐστι φάντασμα καὶ νόημα, τὸ μὲν γὰρ φάντασμα, ἔνυλον πῶς ἐστι, τὸ δὲ νόημα ἄυλον *quod eſt uerum phantaſma ſiue uiſum & notio non ſunt omnino eadem, uiſum nanque materiam modo quodam continet, notio uero materiæ expers eſt. An uero phantaſma apud Platonem & Ariſtotelem idem ſignificet, alias fortaſſe. Nunc quid Themiſtius.* φάντασμα *inquit* τύπος τις ἐστι καὶ ἴχνος τῆς αἰσθήσεως, καὶ ὥσπερ πεῖσις *id eſt phantaſma ſeu uiſum eſt forma quædam rei extrinſecus oblatæ, & ſenſus externi ueſtigium, quoniā ab eo ſenſu impreſſa eſt et ueluti perpeſſio.* τὸ νόημα δὲ, ἐνέργεια τοῦ νοῦ περὶ τὸ φάντασμα ὑποκείμενον *id eſt Notio autem mentis actio in uiſum quod ei ſubiectum. Verbum* πεῖσις *cur Hermolaus uibex uerbere inuſtus cōuerterit, ſatis demiror. nam etiam ſi rei fortaſſe conuenire uideatur, uerbo tamen nullo modo cōgruit præſertim cum ſubijciat Themiſtius,* εἰ μὴ τὴν πεῖσιν νοοίης, ὡς πολλάκις προείρηκαμεν. *quā quidem particulam in ſua interpretatione omiſit Hermolaus phantaſma igitur eſt perpeſſio, non quæ interimit ſenſum, ſed quæ perficit & abſoluit, de qua ſcilicet interimente ſæpius antea locutus eſt Themiſtius, tametſi eam non* πεῖσις *ſed* πάθος *nuncupauit. Hæc autem* πεῖσις ἀπὸ τοῦ πάσχειν, *cuius* μέλλων πείσομαι, *dicta eſt.* πεῖσις *quoque perſuaſionem ſignificat* ἀπὸ τοῦ πείθειν *a quo* μάλλον πεῖσιν, *ut ex illo Homeri uerſu ſatis apparet* ὀδυσσ. XIX. τῷ δὲ μάλ' ἐν πείσῃ κραδίη μένε τετληυῖα νωλεμέως. *Id eſt cui cor aſſidue tolerans parebat. Hinc arbitror ego ſumptā eſſe* πεῖσιν ὁμηρικὴν, *cuius in libello* περὶ τῆς ἀοργησίας *Plutarchus meminit, quæ tamen quidnā ſit, ſe nondum comperiſſe Eraſmus aſſerit.*

ARISTOTELIS PARIT. XL.

Cum animalium anima duabus terminata ſit uiribus, altera iudicandi, quod mēti & ſenſus officium munusq; eſt, altera loco mouendi. de ſenſu & mente hactenus dictum ſit. De Motrice animæ ui quid nam ſit, uidendum eſt. Sit ne una quędam ipſius particula aut magnitudine aut ratione, an anima tota & ſi quædam ſit particula prę ter eas, quæ dici ſolent, & quas enumerauimus, an una quædam.

THEMISTII PARAPHR.

Cum animantium anima duabus maxime facultatibus definita ſit, altera quæ diſcernendi uim habet, quod eſt mentis & ſenſus affectio, altera mouendi eo motionis genere qđ loco peragitur, De mente & ſenſu ſatis antea dictum ſit, De ui motrice quid nam ſit, deinceps pertractandum. Vtrum ſit quædam animę pars, & ea quidem magnitudine aut cogitatione ſeparabilis An tota anima, & ſi pars, ſit ne ab iis quæ dici ſolent, diuerſa, ratione & cupiditate, an harum una quædam.

ARISTOTELIS PARTI. XLI.

Sed ſtatim ambigitur, quonammodo animæ partes, & quot numero dici debeant. Nam infinitæ quodam modo uidentur eſſe, non eæ tantum, quas nonnulli rationem, iram, & cupiditatem diſtinguentes affirmant, ſed & ii, qui uim rationis compotem & expertem ſtatuūt. Nam ex differentiis quibus has ſeparant, alię quoque uidentur partes, quæ maiori quàm illæ, diſtent interuallo, Altricem dico, quæ & plantis & omnibus animalibus data eſt, Nec non & illam quæ ſentiendi uim habet, quā neque ut rationis expertem, neque ut rationis compotē facile quis poſſit ponere.

THEMISTII PARAPHRASIS.

Quamquam hac de re magna exiſtit quæſtio, utrum animæ partes dicendæ ſint quæ magnitudine & loco diſtent, an plures facultates potius in eodem ſubiecto differentes, quæ non aliter ſe habeant quàm pomi dulcedo, ſuauis odor & candor. Si uero ſint partes, quot nam igitur numero eſſe cenſentur? Quod ſi ſiue tantum tres, (vt tradunt nonnulli) aut plures, nam animę partes numero ferè comprehendi poſſe non uidentur, ſi quis huiuſmodi differentias accipiat, quibus iram, cupiditatem, & rationem ſeparant, atque diſiungunt. nam aliæ ſunt animæ partes, quæ quidē quàm hæ tres, longius diſtant. Si quidem uirtus altrix, quæ tam ſtirpibus & plantis, q̄ omnibus animalibus tributa eſt, multo magis ab illis diſtinguitur, quàm tres illæ inter ſe. Similiter & uis ſentiendi. Hæc enim nec ut rationis compos, nec ut eiuſdem expers omnino ponenda eſt. Nam quia rerum quæ mouent ſenſum differētias diiudicat, & occaſio quædam, & quaſi ſcalarum gradus ad rationē efficitur, ob id mentis particeps, quia uero non minus in beſtiis quam in hominibus uiget, hæc etiam carere ratione exiſtimari poſſit.

ARISTOTELIS PARTI. XLII.

Iam uero & uis imaginoſa, quæ quidem ratione ab omnibus aliis diuerſa eſt, qua nam re idem ne ſit, quo illæ, an diuerſa eſt, maxime quæritur; ſi quis ſeparatas animæ partes ſtatuat. præterea & appetendi uis, quæ &

ratione & ui diuerſa ab omnibus eſſe uidetur, abſurdum ſanè eſt hanc diuellere. nam in ea parte quæ rationis eſt particeps, uoluntas, & in illa quæ eiuſdem eſt expers, cupiditas & ira poſita eſt. Quod ſi in tres anima diuiſa eſt, unaquæq; earum ſuam habebit appetitionem.

THEMISTII PARAPHRASIS.

Præterea & facultas imaginoſa ab aliis quæ expoſitæ ſunt, ratione diuerſa eſt. ueru ſi quæ dictæ ſunt, tres tantũ habentur animæ partes, hæc profecto aut rationi aut cupiditati aut iræ connectẽda eſt. Has omnes quas enumerauimus, ſequitur appetendi uis, quæ cũ a prædictis ratione, poteſtate & actu prorſus differat, quis eam ex illis tribus unam ſtatuat? Nam fortaſſe abſurdum ſit hanc facultatem diuellere, ac tum in genere rationis compote, tum in eiuſdem experte collocare, eandem ſeorſum (ut unaquaq; illarum eſt) ab eiſdem ſeiunctam conſtituere.

NOG. SCHOLIA.

ἔτι δὲ τὸ φανταστικὸν τῷ μὲν εἶναι κατὰ τοὺς λόγους ἕτερον, uerba Themiſtij, quæ fortaſſe poſſent conuerti formæ ratione diuerſa aliaq; eſt.

ARISTOTELIS PARTI. XLIII.

Ac de ea re iam agamus, de qua nunc inſtat ſermo, quid nam id ſit, quod animal loco moueat; nam motu accretionis & decretionis, quæ omnibus datæ ſuot, uis generandi & nutriendi, quæ omnibus ineſt, mouere uidebitur. De reſpiratione autem & expiratione, de ſomno & uigilia poſterius conſiderandum eſt, nam hæc magnam habent difficultatem.

THEMISTII PARAPHRASIS.

Sed reuertamur, unde iam diſceſſimus, atque explicemus, quæ nam ſit ea uis, quæ animal loco moueat. Nam motu accretionis & decretionis ea facultas (procreatricẽ dico & altricem) quæ omnibus rebus animatis inſita eſt, mouere uidetur. Verum de reſpiratione & expiratione a qua uirtute ortum habeât, de ſomno item & uigilia poſterius uidendum eſt, Hæ nanque animalis motus alterationesq; ſunt.

ARISTOTELIS PARTI. XLIIII.

Verum de motu, qui loco fit, quæ nam ſit ea uis, qua animal moueatur & incedat, conſiderare oportet. Atque ipſam nõ eſſe altricem facultatem ſatis patet. Hic enim motus alicuius cauſa ſemper efficitur, ac cum imaginatione, appetituq; eſt, nihil enim quod non expetat, aut fugiat, hoc motu mouetur, niſi uiolentia adhibeatur. Adde quod & hoc motu cierentur plantæ, & partem aliquam huic motui idoneam haberent, qua uterentur ut inſtrumento.

THEMISTII PARAPHR.

Verum quod initio propoſuimus de motu, qui loco efficitur, tranſigamus, qua ſcilicet ui animal ſe ipſum moueat & ingrediatur, atq; altricem facultatem animal hoc motionis genere non mouere ſatis perſpicuũ eſt. Nam in iis quæ coacta nulla ui, ſed ſponte mouentur, motus qui loco fit alicuius gratia ſemper agitur, idq; cum imaginatione & perſecutione aut fuga. At qui facultas altrix imaginationis penitus eſt expers, & propterea appetitũ non habet. Nam omnis appetitio e ſenſu & imaginatione ducitur. Nec uero quamuis animalia, quæ cibum expetunt, ad cibum moueantur, ob id tamen altricem uim, & appetentem facultatem eſſe eandem putandum eſt. Quod ſane indicant ſtirpes & plantæ, quibus uis altrix ineſt, appetitio nõ ineſt. quapropter nec ſenſus nec imaginatio in illis apparet. quod ſi altrici uirtuti uis mouendi loco adiuncta eſſet, profecto nonnulla plaotis inſtrumenta affixiſſet natura ad inceſſum idonea & accommodata, præſertim cum ipſa præbere temere nihil ſoleat.

ARISTOTELIS PARTI. XLV.

Similiter nec ſentiendi uis, multa enim ſunt animalia, quæ ſenſum quidẽ habent, manent tamen, ac perpetuò ſunt immobilia. Si igitur nihil incaſsũ facit nã, nec in neceſſariis deficit, niſi in iis, quæ oblæſa & manca, imperfectaq; ſunt. Verum huius generis animalia perfecta ſunt, & non mutilata; argumento quod & uim habeant gignendi, quodq; & ſtatum & decretionem accipiant. habeantq; etiã illas partes, quæ ſunt inceſſus inſtrumenta.

THEMISTII PARAPHR.

Verum nec uis ſentiendi eadẽ eſt, quæ loco moueat: complura enim ſunt animalia ſenſu prędita, quæ immobilia perpetuo manent, nec loco moueri ullo modo queunt; nam ſi poſſent, eam fruſtra poteſtatem adepta eſſent. At qui horum vtrunq; pariter cauet natura & ne temere aliquid addat, ac ne ex neceſſariis quippiã omittat, niſi in mancis & imperfectis. Verum huius generis animalia perfecta ſunt & abſoluta, non manca non oblæſa, quod quidem ex eo perſpici poteſt, quod alia generent, qualia ipſa ſunt, creſcant item ac decreſcant.

ARISTOTELIS PARTI. XLVI.

Nec uero intelligendi uis, nec quæ uocatur mens, mouet. Nam quæ in contemplatione uerſatur, agendum nihil cogitat, nec de re expetenda aut fugienda quicpiam dicit. At motus declinantis quicpiam aut perſequentis ſemper eſt. Sed nec cum aliquid huiuſmodi contemplatur, fugere iam aut perſequi iubet verbi gratia aliquod terribile aut iucundum ſæpius cogitat, præcipit tamen, ne timeat, quamuis cor mooeatur & palpitet. Sin uero iucundum, alia quædam pars.

THEMISTII PARAPHR.

Iam uero nec ratio, nec quæ uocatur mẽs, ea eſt uis, quæ motu ciet. Nam cum duplex ſit mẽs, altera, quæ cõtemplandis rebus oblectatur, de agendis tamen tam fugiendis quàm expetendis nihil cogitans, Motus autẽ q loco peragitur, ab eo ortum habet, qui uel fugit uel perſequitur. altera uero actuoſa, quæ etiãſi de illis aliquid intelligit, non tamen ipſa motionis Domina eſt ſi quidem plerunque accidit, ut rem merito fugiendam concipiat, non fugiat tamen, qualis eſt terræmotus & fera immaniſq; bellua. Sed quãuis palpitet cor & inhorreſcant pili, animal certe conſiſtit, nec mutat locum. ſæpenumero etiam uſu uenit, ut ipſa iucundum aliquid cogitet, & pars quædam corporis uoluptate titilletur, totum uero corpus quieſcat ac permaneat. Huius quidem rei ea habetur cauſa, quod homo potiſſimum terribilia & iucunda, non modo præſentia & futura, uerum etiam præterita quandoque cogitet, ad quę quidem referri motus nullo modo poteſt. Non igitur intelligentia illius motus qui loco fit, Domina eſt.

ARISTOTELIS PART. XLVII.

Præterea mens quoque iubet & ratio dicit fugiendũ eſſe aliquid aut perſequendum, non tamen mouetur, ſed cupiditate agit, ut intemperantes ſolent, atque illum omnino uidemus qui medicinam teneat, non mederi, ueluti aliqua alia ſit res, non ipſa ſcientia agendi per ſcientiam Domina.

Themiſtii

THEMISTII PARAPHR.

Plerunq; etiam perſpicue cernimus, cum mens iubet & ratio imperat fugam aut perſecutionem, animal tamē non mente, ſed cupiditate moueri, ut intemperantes faciunt. Non igitur mens, nec ſcientia hoc motionis genere animal mouet. nam aliter fieri cernimus, ſiquidem accidit, ut quiſpiam ſit medicus, qui medicinam non adhibet, alius item equeſtrem artem teneat, qui tamen equo non utatur; quaſi non ars & ſcientia, uerum aliqua alia ratio mouendi loco princeps & domina ſit.

ARISTOTELIS PARTI. XLVIII.

At uero neq; appetitus huius motionis author dominus q; eſt, nam continentes quamuis expetant & cupiāt, non tamē ea agunt, quorum appetitionem habent. Sed mentem ſequuntur. Verum hæc duo uidentur eſſe, quæ moueant aut appetitus aut mens, ſi quis imaginationem ueluti quandam intelligentiam ſtatuat. Nam homines magna ex parte inſcienter imaginationes ſequuntur. At que in cæteris animalibus non mens non ratio, ſed imaginatio tantum uiget. Hæ igitur ambæ ſunt mens & appetitio, quæ mouendi loco uim habent.

THEMISTII PARAPHRASIS.

Iam uero neque cupiditas neque ira per ſe huius motionis dominæ ſunt. nam continentes etiam ſi iracundia exardeſcant, & cupiditate moueantur, hanc tamen coercent & illam cohibent, cum rationis imperio pareant. Mens igitur & appetitus duæ facultates uidentur eſſe, quæ moueant. Si quis imaginationem ponat ueluti intelligētiam. Nam homines magna ex parte imaginationes magis q̃ ſcientias ſequuntur. Animalia quoque rationis expertia quæ etiam carent prudentia, his tantum reguntur, quibus imaginatio mentis loco data eſt.

ARISTOTELIS PARTI. XLIX.

Ea inquam mens, quæ cogitat alicuius gratia, & aliquid molitur & agit, ſed differt fine ab illa, quæ in contemplatione uerſatur. atque omnis appetitus eſt alicuius gratia. cuius enim eſt appetitus, id mentis actuoſæ initium eſt ultimum uero actionis principium. quapropter hæc duo recte uidentur ea eſſe quæ moueant appetitus & mens actuoſa. nam id ipſum quod appetitur, mouet, & propterea mens mouet. quoniam id quod appetitur, eius principium eſt. imaginatio quoq; cum mouet, non ſine appetitu mouet.

THEMISTII PARAPHR.

Sed cum mentem dico, quæ loco moueat, mentem actuoſam, quæ alicuius cauſa ratiocinetur, uel conſultet, intelligo. Sed ab illa differt, quæ rebus contemplandis obleſtatur (id quod ſæpe iam retuli) quod huic ipſa actio ueluti finis conſtituta eſt, actuoſæ uero menti appetitus, qui ad aliquod aliud præter actionem refertur. Nā propoſitum, ad quod contemplatio, appetitusq; dirigitur, actuoſæ mētis initium eſt. Siquidem cum in id intuetur, de rebus agendis cogitat ac deliberat, ipſumq; intelligentiæ habetur extremum, in quo is conſiſtit, qui conſultat, quonam modo actionis principium finem aſſequatur, atque ut intelligentiæ initium ſit actionis ultimum, optima igitur ratione in his duobus, quæ ſunt appetitus & actuoſa mens, quæri debet cauſa, cur animalia moueātur & incedant, propterea quod tam hæc q̃ ille expetendi finis gratia ſunt, nam mens cum mouet, ob rem aliquam mouet, quam expetit. Quare nec ſine appetitu id facit. Siquidem ſolent reciprocari, quæ cū altero conferūtur.

SCHOLIA.

Qui Ariſtotelem aſſerunt in hac particula propoſitione illam ſibi finxiſſe, intellectus extenſione ſit practicus, hi nunc facile tanquam mendaces redargui poſſunt.

ARISTOTELIS PARTI. L.

Vnū igitur quod primo mouet, eſt illud qđ expetit, nam ſi duo mens & appetitus mouerent, communi aliqua forma mouerent, nunc uero mēs ſine appetitu non uidetur mouere, nam uoluntas appetitus eſt. Sed cū motus conſulto efficitur, uoluntate etiam fit. appetitus aūt inconſulto mouet. Nam cupiditas appetitio quędam eſt.

THEMISTIS PARAPHRASIS.

Quod igitur expetitur, id eſt unum, quod mouet, atq; una illius appetitio eſt, nec mens, nec appetitus, ut quædam diuerſæ res ponendæ ſunt. non enim ſpecies a ſuo genere alia eſt. Verum mens ſuum quoq; appetitum habet. Nam uolūtas appetitio quædam eſt. Quod ſi mēs & appetitus duæ ac diuerſę inter ſe facultates eſſent, quæ mouerent, profecto alia quædam communis ineſſet uis, cuius ipſæ participes animal motu cierent. quemadmodum bipedi & quadrupedi animali commune eſt affixos habere pedes & membra, quibus ingreſſus corpore ſuſtinetur. Nunc uero ſatis apparet mentē ſine appetitu nō mouere. cum uoluntatē quoque dictum ſit appetitionem eſſe, appetitum autem mouere ſine mente. Nam ira & cupiditas appetitiones ſunt, quæ quidem inconſulto ſæpius mouent. Hoc autem in intemperantibus perſpicue cernitur, quos etiam ſi ad meliora conuertat mens, ii tamen deteriora expetunt, ac ſequuntur.

ARISTOTELIS PART. LI.

Atque omnis quidem mens recta eſt, appetitus autē & imaginatio recta & non recta eſt, quapropter id quod expetitur, ſemper mouet. Hoc autē eſt aut bonum, aut id, quod apparet bonum, quamuis non omne, ſed bonū agendum, Bonum autem agendum id eſt, cui accidit, ut aliter ſe habeat.

THEMISTII PARAPHRASIS.

Atque hæc quidem mens, quæ proprie & uere dicitur mens, omnis recta eſt, appetitus uero non omnis rectus. ſed neque imaginatio, ſi remota ſit mens, quam etiā cum mente plerunque conſtituimus, atq; eodem in ordine collocauimus. Quare quod expetitur, ſemper mouet. Hoc autem eſt aut re uera bonum, aut quod boni ſpeciem habet. Sed mentem uerax bonum, id quod uidetur bonum, cupiditatem & iram mouet. etenim quod ſuaue iucundumq; eſt, tum apparet bonum, cum cupiditatem uel iram excitat. quamuis non omne bonum mouendi appetitum uim habet. Nam primum bonum & ſi quid eſt ſimplici abſolutaq; ratione bonum, ac perpetuum, id appetitionem non commouet. Hoc enim fortaſſe omnibus commune eſt & alia ratione quæ poſterius conſideranda eſt, expetitum ac deſideratū. Nunc cauſam cur unumquodque moueatur animal, inquirimus, quod ſane bonum ad ſingulas res pertinet, cui contingit ut ſit ac non ſit nec ſimpliciter bonum, ſed ut aliquando, & ratione huius uel illius ſit bonum.

SCHOLIA.

Cum Ariſtoteles dixerit mentem actuoſam fine ab ea, quæ res contemplatur, differre; Themiſtius quonam modo id ſit, uoluit explicare ita ſcribens. διαφέρει δὲ τῆς θεωρητικοῦ τῇ πολλάκις εἰρημένῃ διαφορᾷ, ὅτι τῷ μὲν αὐτό τι τέλος ἡ ἐνέργεια, τῷ πρακτι-

Them.

ARISTOTELIS PARTI. LV.

Nunc uero (ut ſummatim dicam) id quod mouet ut inſtrumentum, ibi exiſtit, ubi idem principiũ & finis rationem habet, ut ginglyſmos. nam in eo concauum conuexumq́; eſt, quorum alterum finis, alterum principiũ. quapropter hoc quieſcit & illud mouetur cogitatione quidem diuerſa, ſed magnitudine inſeparabilia. Ex quo fit, ut (quemadmodum in orbe) aliquid ſtare neceſſe ſit, unde motus origo ducatur.

THEMISTII PARAPHR.

Nunc per capita & quam breuiſsime fieri poterit, illud explicabimus inſtrumentum, quod ad mouendum loco animal ſibi ipſi appetitus accõmodat. Hoc autem debet in ea corporis parte conſtitui, in qua idem & principii, & finis rationem habere poſsit, quæ quidem cogitatione ſunt diuerſa, magnitudine uero inſeparabilia. Huius generis eſt ſedes illa, quæ cor ipſum complexa continet. Cor.n. partis dextræ & ſiniſtrę, ſuperioris item & inferioris initium finisq́; eſt, ad quas dimenſiones mouentur animalia. Nam duo quædam ad inceſſum requirunt, quæ maneant ac quieſcant, alterum externum, cui quidẽ innitantur & ambulent, alterum internum, circa quod porrecta uiciſsim parte dextra & lęua motu cieantur. ut in ginglyſmis fieri ſolet. nam circa immobilem fibulam alternis uertuntur ginglyſmi. cũcta.n. animalia pulſu mouentur & tractu, quippe quæ partem lęuam & dextram modo extendendo, modo contrahendo greſſum conficiant. Hæ igitur motiones ſunt pulſus & tractus. quemadmodũ igitur in medio orbe fixum maneat punctum neceſſe eſt, a quo ille conuerti incipiat & contorqueri, ita quoque in medio animali immobile ſtet aliquid oportet, a quo partium motus ortum habeat.

NOG. SCHOLIA.

Ginglyſmos quid ſignificet, ita declarat Ioannes grammaticus. γιγγλυσμός ἐστι σύνταξις δύο ὀστέων τοῦ κυρτοῦ ἐμβάλλοντος εἰς τὴν κοιλότητα. καὶ ταῦτα μὲν τῷ λόγῳ διαφορά ἐστιν, ἐν ἄλλῳ γὰρ σώματί ἐστι τὸ κυρτὸν καὶ ἐν ἄλλῳ τὸ κοῖλον. τῷ δὲ ὑποκειμένῳ τὰ αὐτά εἰσιν. hoc eſt ginglyſmos eſt duorum oſſium conſtructio, quorum alterum rotundum immiſſum ſit in alterũ, quod ſit concauum. atque hæc ſane cogitatione differunt, cum in altero corpore ſit rotunditas, in altero cauitas, re uero ipſa eadem ſunt. Plutarchus autem & Alexander (ut hoc in loco refert Simplicius) ginglyſmon eſſe opinantur duorum annulorum complexum, quorum alter in alterum immiſſus eſt, ut unius pars conuexa alterius partem cauam contangat, atque (ut oſtendit Alexander) cum ſtanti fibulæ circumpoſitus eſt annulus, portam quæ extra & intra cõuertitur, adiuuat, & cũ fibula immobilis permaneat ipſe tamẽ annulus dum porta extra & intra conuertitur, contrarijs mouetur motionibus, quæ ſequuntur, legere nequaquã pigeat; Hos ſequi uidetur Themiſtius, cum ait ὥσπερ ἐπὶ τῶν γιγγλυσμῶν. περὶ γὰρ τὴν περόνην μένουσαν οἱ γιγγλυσμοὶ παραλλὰξ κινοῦνται. Ioannes tamen grammaticus meo iuditio ad Ariſtotelis propoſitũ, qui loquitur de inceſſu animalium magis accedit. illud uero lectorem admonitum uelim, hoc uerbo ginglyſmos ante Ariſtotelem uſum fuiſſe Hippocratem, (Nam hic Ariſtotelem quingentis fermè annis anteceſſerat) ſiquidem ita ſcribit in libro περὶ τόπων κατ' ἄνθρωπον. πρὸς δὲ τὸ γόνυ τὸ ὀστέον τοῦ μηροῦ. τοῖον δ' ἐστὶ δίκρανον, τῷ δὲ ἀκραίῳ τούτῳ τὸ ὀστέον ἡ κνήμη καλουμένη ἐστὶν ἐν γιγγλύμῳ ἐνήρμοσται quo in loco γίγγλυμος legitur, cum tamen apud Ariſtotelẽ et eius interpretes paſſim legatur ὁ γιγγλυσμός. ex quibus quidem Hippocratis & Ariſtotelis uerbis ſatis perſpicuũ eſt Galeno libellum ſcribenti de oſſibus (ſi modo græce ille ita ſcripſerat, (nam non niſi latinum habemus codicem & eundem male conuerſum) memoriam defeciſſe, qui ita ait ginglyſmum a recentibus medicis unam appellari diarrhoſios ſpeciem, ſed hanc uocem priſcis non admodum notam, atque in eorum ſcriptis ginglyſmodes deprehendi.

ARISTOTELIS PARTI. LVI.

Omnino quidem (ut dictum eſt antea) qua ratione animal expetere, hac etiã ſe ipſum poteſt mouere. At uis quæ expetit imaginatione minime caret. Imaginatio autem omnis aut ad rationem aut ad ſenſum attinet. Atq; huius quidem ceteræ animantes participes ſunt; De imperfectis quoq; uidendum eſt, quæ nam ſit ea uis, quæ id animalium moueat genus, quibus tactionis tantũ datus eſt ſenſus inſit ne eiſdem imaginatio & cupiditas, an nõ inſit. nam dolorem & uoluptatẽ uidentur ſentire, quod ſi his perturbationibus commoueantur, ardeant, eidem cupiditate neceſſe eſt. At quo nam pacto imaginatio inerit? An dicendum eſt, ut perturbate confuſæq́; mouẽtur, ita nec definite nec diſtincte eas continere.

THEMISTII PARAPHRASIS.

Ac prorſus quidem (ut diximus) qua ratione animal expetit, eadem mouere ſe ipſum poteſt. Verum uis appetendi imaginationis non eſt expers. omnis autẽ imaginatio aut rationis eſt, aut ſenſus.

ARISTOTELIS PARTI. LVII.

Atq; eam quidem imaginationem, quæ ipſius eſt ſenſus, aliis etiam ineſſe animantibus dictum iam eſt. De liberatiuam autem illis tantum ineſſe, quibus ineſt ratio. Nam utrum agat hóc an illud, munus rationis officiumq́ue eſt, atque uno neceſſe eſt ſemper metiri, quod enim maius eſt inſequitur. Quare poteſt ex pluribus uiſis unum facere. Atque hæc ſane eſt cauſa cur opinionem habere non uideatur, quod eam nõ habeat, quæ ex ratiocinatione ducitur. Hæc autem illam habet. quapropter appetitus deliberandi uim non habet. Verum appetitus uincit interdum uoluntatem & mouet. contra hæc illum, quandoque ut ſphæram appetitus appetitũ. cum accidit incontinentia. ſemper tamen qui natura ſublimior eſt, principatum magis tenet, & mouet; Quare tribus iam contingit moueri motionibus.

THEMISTII PARAPHR.

Atq; hæc quidem imaginatio, quæ a ſenſum attinet, etiam belluis tribuitur. quæ uero rationis eſt, in ſolis hominibus innaſcitur. Nam & in illis ſuum eſt cõplura uiſa ex aduerſo perpendere & comparare, atq; utrũ hoc, an illud ſit magis expetendum, quod ſane rationis munus officiumq́; eſt, atq; uno oportet metiri, quod.n. maius meliusq́; eſt, inſequitur & expetit. Quapropter quẽadmodum qui cupit inuenire, quod nam ex quantis inæqualibus maius ſit, is menſuram unam verbi gratia cubitum aut palmum adhibet, ſic quod nã uiſum ſit magis expetendum, aſſequitur is, qui menſuram unã (iucundũ dico aut utile) ſibi conſtituit, nec more belluarum ſpecie rei ſtatim agitur, ſed plerunq; connectit ac componit, ſi hoc ſit, illud eſt, Et ſi hoc, rurſus illud, atque ita ex pluribus unum ratione efficit & concludit. Ex quo fit, ut belluarum appetitio quæ rationis ſunt expertes a ſimplici imaginatione pulſetur, idcirco opinationem nõ habet, propterea quod ratiocinatione prorſus careat. At hominis appetitus q̃nque ſine opinatione, interdũ cũ opinatione mouetur. Hinc ſequitur, ut non oĩs appetitus uolũtas habeatur, ſed uoluntas oĩno appetitio ſit. Verum in homine uis illa quæ rationis eſt expers, eam quæ eiuſdẽ eſt particeps, quandoque uincit & ſuperat, contra interdum. Appetitio autem quę ualens eſt, imbecillam mouet, nec eius tamen impetum ſedat & comprimit, ſed

eandem ſecum penitus in orbem trahit. quod quidẽ cœleſtibus ſphæris euenire ſatis compertum eſt. nam quæ inerrans dicitur, quãuis ſuum conficiens curſum, errantium ſtellarum orbes iiſdem ſpatiis ſecum ſua uolubilitate conuertat, eoſdem tamẽ non firmat, neq; ſiſtit. In hac igitur rerum uniuerſitate, qui motus natura præſtãtior, eſt, is uincit ſemper & ſuperat. ſiquidem qui natura ſupremus eſt, eo magis principatum tenet. quanq̃ in hominibus interdum accidit, ut uis ſuperior atq; excellentior ab inferiori deterioriq; uincatur; ut in incontinẽtibus ſatis apparet. Atq; ita hominẽ iam dixeris triplicem habere motum, Duos in appetitionibus poſitos, tertium, q fit, cũ ab illis ambabus uiciſſim trahitur, ac retrahitur.

NOG. SCHOLIA.

καὶ τρεῖς ἤδη τινὰς αὗται κινήσεις ἔχοις ἂν εἶναι ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, δύο μὲν τὰς τῶν ὀρέξεων, μίαν δὲ τὴν ἀνθελκόμενον ὑπ' ἀμφοῖν αὐτοπεπονθὸς. uerba hæc ſunt Themiſtij, quibus tres duarum appetitionum motus hominibus ineſſe conatur oſtẽdere, quod ſane nullus alius fecit Ariſtotelis interpres, ut ſatis appareat tertiũ motum philoſophus omittere, niſi quid forte deſit in eius libro. nam etiamſi duos tantum explicuit motus, alterum quo appetitus uolũtatem, alterum contra, quo uoluntas appetitum uincit & ſuperat, de tertio tamen nulla facta mentione ita concluſit, ὥστε τρεῖς φορὰς ἤδη κινεῖσθαι. Quapropter ne quid deſideretur in Ariſtotele, quãuis ſit audax negotium, tamen hanc particulam ita explicarẽ ac corrigerem νικᾷ δὲ (inquit) ἐνίοτε καὶ κινεῖ τὴν βούλησιν, uincit quandoque uoluntatem appetitio, quæ quidem uictoria primus eſt motus adderem ego ſtatim quædam uerba, quæ in Themiſtij paraphraſi poſita ſunt, ποτὲ δὲ τοὐμπαλιν interdum contra accidit, ut uoluntas appetitum ſuperet, & hic ſecundus eſt motus. Sequitur, ὁτὲ δὲ ἐκείνη ταύτην, ὥσπερ σφαῖρα ἡ ὄρεξις τὴν ὄρεξιν ὅταν ἀκρασία γένηται, ubi tertium declarat motum, qui aliquando efficitur, cum ille appetitus quæ eſt uoluntas mouet appetitum hunc rationis expertem, quem tamen non ſedat nec compeſcit. quẽadmodum ſuperior orbis inferiorem, nam etiamſi hic ab illo in occaſum rapiatur, ſuo tamen retro & contrario motu in ortum conuertitur, idq; cum ἀκρασία efficitur, quæ quid nam ſit, ex Ioanne grammatico ſtatim oſtendam. Non negarim tamen poſſe etiam ita exponi, ut quem dicat ὁτὲ δὲ ἐκείνη ταύτην, ſecundus motus intelligatur, quando uero ὥσπερ σφαῖρα ἡ ὄρεξις ὄρεξιν, tertius; ſed ita legi oportere addita in principio copula, καὶ ὥσπερ σφαῖρα σφαῖραν ἡ ὄρεξις τὴν ὄρεξιν, quæ correctio, ſi magis placeat, ſua uerba Themiſtio relinquenda ſunt, ad quem ut redeam, cum nemini dubium ſit, hominem non motum a contrarijs appetitionibus diſtrahi, particulã illam quæ in Themiſtio legitur αὐτοπεπονθώς, mutato genere & caſu in αὐτοπεπονθότος conuerterem; ut ſit ſenſus, unum autem fieri motum qui eſt tertius, cum ab ambabus appetitionibus homo uiciſſim trahitur retrahiturq;. Hoc autem appetituum certamen & luctam in nobis fieri antea dixerat Plato libro primo de legibus. τόδε ἴσμεν, ὅτι ταῦτα τὰ πάθη ἐν ἡμῖν οἷον νεῦρα καὶ μήρινθοί τινες ἐνοῦσαι σπῶσί τε ἡμᾶς καὶ ἀλλήλαις ἀνθέλκουσιν ἐναντίαι οὖσαι πρὸς ἐναντίας πράξεις, οὗ δὴ διωρισμένη ἀρετὴ καὶ κακία κεῖται. μιᾷ γάρ φησιν ὁ λόγος δεῖν τῶν ἕλξεων ξυνεπόμενον ἀεὶ, καὶ μηδαμῇ ἀπολειπόμενον ἐκείνης ἀνθέλκειν τοῖς ἄλλοις ἕκαστον. Sunt igitur in homine motus tres, unus ſecundum naturam, qui ſane efficitur, cum ratio ſeu uoluntas, quæ præſtantior eſt, ſenſus appetitum uincit & ſuperat, ſecundum uero et tertium ita declarat et duobus diſtinguit nominibus particula LVII. Ioannes grammaticus. καὶ ἄλλο ἐστὶν ἀκρασία καὶ ἄλλο ἀκράτεια. ἀκρασία μὲν γάρ ἐστιν ἡ μάχη τῶν παθῶν καὶ τοῦ λόγου, ὅταν μηδέπω μηδὲν κρατήσῃ, ἀλλὰ ἀμφότερος ἡ μάχη καθέστηκεν ἀκράτεια δ' ἐστὶν ὅταν τὰ πάθη κατακρατήσωσι τοῦ λόγου hoc eſt, alius eſt motus ἀκρασία alius ἀκράτεια. ἀκρασία enim eſt, cum inter animi perturbationes, & rationem ipſam exorta eſt pugna, in qua nulla ex parte apparet uictoria, ſed prælium adhuc anceps dubiumq; eſt. ἀκράτεια uero cum eadem perturbationes rationem uincunt & ſuperant. an autem hæc Ioannis grammatici diſtinctio conſentanea ſit iis quæ in libris de moribus conſcripta ſunt ab Ariſtotele, conſiderent alij.

THEMISTII PARAPHR. IN LVI.

ARISTOTELIS PARTIC.

Verum cum imperfecta quoq; loco moueantur animalia, ut muſcæ & uermes, & quæcunque ſunt huius generis, inquiri ſane oportet, quo nam pacto ſine appetitu moueantur, aut quonã modo ſine imaginatione cõcupiſcant, qua nos ea animalia carere iam diximus, At cũ dolorem & uoluptatem illis in eſſe cernamus, eiſdẽ quoque datam eſſe omnino cupiditatem fatebimur. Verũ ubi cupiditas ibi prorſus ſit appetitus, ubi appetitus, ibidem etiã uigeat imaginatio, neceſſe eſt. qua tamen imaginatione eadem animalia ſuperiore libro ſpoliauimus. An quemadmodum nec certo nec rato cientur motu, ita nec certa neq; diſtincta rõne quicpiã cogitant, ut imaginationem quidem habeant, ſed indiſtinctam & confuſam, ſicut & ſenſu prædita ſunt pturbato & imperfecto. Atq; hæc quidem quæſtio ad hunc modum propoſita, doſſolutaq; ſit.

ARISTOTELIS PARTI. LVIII.

Ea autẽ uis, quæ ad ſcientiã ualet, non mouet, ſed manet. cum uero exiſtimatio & ratio & uniuerſorum ſit & ſingulorum, illa .n. dicit quenq; talem tale oportet agere hæc uero hunc talem hoc tale & ego talis. Iam hæc ipſa mouet opinio, non quæ uniuerſa cõprehẽdit. An ambæ mouẽt? ſed illa quieſcens magis, hæc uero non quieſcẽs.

THEMISTII PARAPHRASIS.

Verum cum ſit duplex exiſtimatio, altera uniuerſa & generalis, altera, quæ eſt de rebus ſingulis. illa nanq; omni philoſopho præclare agẽdum affirmat, hæc uero me eſſe philoſophum. quę nam igitur harum exiſtimationũ ipſius motus domina eſt? an quæ de ſingulis? an quæ uniuerſa generaliſq; eſt? an ambe? Ambas quidem eſſe fatẽdum eſt; ſed ratione diuerſa. Nam hæc ſtans ac quieſcẽs, illa uero motioni coniuncta ac cõnexa, Nam ex illa quæ ſingula eſt, concluſio ſic deducitur. mihi igitur præclare agendum eſt, ac motus niſi quid obſtet & impediat, ſtatim conſequitur.

NOG. SCHOLIA.

Eadem ferè de exiſtimatione uniuerſa & ſingula dicuntur ab Ariſtotele libro vii. de moribus.

ARISTOTELIS PARTI. LIX.

Omne igitur quod uiuit, & aĩam habet, ab ortu uſq; ad interitum animam altricem teneat neceſſe eſt. Nam quod genitum eſt oportet, ut accretionem, ſtatum & decretionem recipiat. Hæc aũt ſine alimento fieri nequeũt. Quare hanc unam uim altricem in omnibus iis uigere, quæ augeſcunt & diminuuntur, neceſſarium eſt.

THEMISTII PARAPHR.

Atq; omne quidem animal altricem habeat animum neceſſe eſt, id ſane, quod genitum interiturumq; ſit. quæ quidem facultas; quandiu ab ortu ad interitum extenditur uita, ea tandiu durat & permanet. Nam quodcunq; ortu generatum eſt, id augeſcit, conſiſtit ac diminuitur. Hæc autem munera ſine cibo perfici nequeunt. Atque hanc ob cauſam ut altrix uis omnibus naturis quæ augentur ac decreſcunt, tributa ſit, neceſſe eſt.

SCHOLIA.

Ἀνάγκη γὰρ τὸ γινόμενον αὔξησιν ἔχειν καὶ ἀκμὴν καὶ φθίσιν. Hæc tria facultatis altricis opera enumerauit antea Timæus Locrus in libello de natura, et quidnam ſit eorum unumquodque, his uerbis explicuit. τροφὰ δὲ πᾶσι ἀπὸ ῥίζας μὲν τᾶς καρδίας, παγᾶς δὲ τᾶς κοιλίας ἐπάγεται τῷ σώματι, ὃ καὶ ἦμεν πλείω

τὰς

τὰς ἀπορρεούσας ἐπιχέοιτο, αὔξη λέγεται, ἅμα δὲ μείω, φθίσις, ἡ δὲ ἀκμὴ μεθόριον τούτων ἐστὶ καὶ ἐν ἰσότητι ἀπορροῆς καὶ ἐπιρροῆς γίνεται. quæ ego ita feci latina. Oēs autē cibus a cordis radice & alui fonte in corpus deducitur, quod ſi plenius irrigetur, quā ſit ille cibus, qui defluit, accretio. ſin minus, decretio, inter has ſtatus interiectus & medius, qui quidem cibo æqualiter effluēte & influente intelligi ſolet: uerum ἀκμὴν in ſuo Themiſtij codice non habuit (ut opinor) Hermolaus propterea nec hoc uerbum cōuertit. quod ſane fuit in cauſa, cur Sueſſanus aſſerere non ueritus ſit, Themiſtiū exiſtimaſſe animalis corpus nullo ſuæ ætatis tēpore conſiſtere, ſed ſemper uel augeri uel decreſcere. quippe qui Themiſtiū animaduerterit latina loquentē, de accretione tantū, & decretione mētionē facere, cū tamen Ariſtoteles & Themiſtius, & hoc in loco & in libello de reſpiratione & alibi τὴν ἀκμὴν ſemper inter duas illas motiones conſtituerint. Verū ἀκμὴν Cicero in libro de Senectute de ea loquens ætate, quæ inter adoleſcentiā & ſeniū media eſt, conſtantē uocat ætatē, quā Cornelius Celſus conſiſtendi tēpus nuncupat. De hoc ſtatus tēpore ita ſcribit Plato in ſua Politia lib. quinto. ἆρ᾽ οὖν σοι ξυνδοκεῖ μέτριος χρόνος ἀκμῆς τὰ εἴκοσιν ἔτη γυναικί, ἀνδρὶ δὲ τὰ τριάκοντα τὰ ποῖα αὐτῶν ἔφη γυναικὶ μὲν ἦν δ᾽ ἐγὼ ἀρξαμένῃ ἀπὸ εἰκοσαέτιδος μέχρι τετταρακονταέτιδος τίκτειν τῇ πόλει, ἀνδρὶ δὲ ἐπειδὰν τὴν ὀξυτάτην δρόμου ἀκμὴν παρῇ, τὸ ἀπὸ τούτου γεννᾶν τῇ πόλει μέχρι πεντηκονταετοῦς ἀμφοτέρων γοῦν ἔφη αὕτη ἀκμὴ σώματός τε καὶ φρονήσεως. Ariſt uero lib. 2. Rhetoric. ad Theodectē a Pla. nō parū diſſētiēs, quāuis de maribus tātū loquatur quouſq; corporis et animi duret uigor, his uerbis exponit. ἀκμάζει δὲ τὸ μὲν σῶμα ἀπὸ τῶν τριάκοντα ἐτῶν μέχρι καὶ τῶν πέντε καὶ τριάκοντα, ἡ δὲ ψυχὴ περὶ τὰ ἑνὸς δεῖν πεντήκοντα. De hoc ſtatu Galenus lib. primo Aphoriſmo ἀπὸ τῆς ἀκμῆς deducetur ἀκμαῖος quo utitur Ariſtoteles libro decimo de moribus.

ARISTOTELIS PARTI. LX.

Nec vero ſenſum neceſſe eſt omnibus ineſſe, quæ vitā habeat, nam quorū ſimplex eſt corpus, ea tactu prædita eſſe non poſſunt, nec fieri poteſt, vt aliquod ſine eo conſiſtat animal, nec quæ ſine materia ſpecies recipiunt. animal aūt neceſſario ſenſum habent. ſi nihil fruſtra faciat natura, nā vniuerſa quę cōſtāt natura, alicuius gratia ſunt, aut caſus erunt earū rerū, quæ alicuius gratia ſiunt. Si igi͠t oē corpus ingrediēs ſenſu careat, interibit, nec ad ſui perueniet finē, quod eſt naturę opus atq; effectio. quo. n. pacto nutrietur cum imobilibus & ſtabilibus illud adſit, ex quo ſua natura poſſint.

THEMISTII PARAPHRASIS.

At vero uis ſentiendi non oībus quæ cibū capiunt, neceſſaria eſt. nō. n. plantæ & ſtirpes eā habent. Sed hæc res altius a capite repetatur. primus oium ſenſuū tactus reliquos antecedat, opus eſt, cum alii eo eius uſum deſiderent, ipſe reliquorū ope non indigeat. oīa igi͠t quæ uiuūt, quæq; aut oino ex ſimplici, aut ex iis q̄ ad ſimplex corpus proxime accedunt, concreta ſunt, nequaq̄ tactu p̄dita eſſe poſſunt, quippe qui in contrarietatū contrectabilium mediocritate conſiſtat. At quæ tactū non habent, reliquorū itidē ſenſuū experita ſunt. nā & ob hāc cām factū eſt, ut ſenſum natura plantis & ſtirpibus minime dederit, tum quod earū corpus ſimplicis corporis ui & naturæ proximū ſit, tū etiam q̄d ſpeciē ſine materia recipere nequeat; uelut plantarū corpus ea mediocritate penitus careat, ac terreſtris naturæ ſit magis particeps, quæ quidē terra elemētorum oium ad ſentiendū ineptiſſima eſt. quod ſanē indicant corporis noſtri partes, quæ quo plus terræ continent, eo minus ſentiunt. Q̄d ſi aliq̄d exiſtat corpus uitæ particeps, quod ex ſimplici corpore cōcretū ſit, id eadē rōne ſenſum habere nullo modo poteſt uerū ſenſus nō ſolū neceſſarius eſt iis, quæ uitā habēt, ſed etiam aīalibus, quāuis non oībus ſimpliciter, uerū illis dūtaxat, quæ incedunt, neq; hoc ſatis, ſed addere oportet, q̄ genita, interituraq; ſunt. Nō. n. prope influētē & appoſitum habent cibum, neq; ex elemētis trahunt, in quibus ſata, plātataque ſint; ſed mutando loca ſibi ipſis uictū quærant, neceſſe eſt, hoc autē ſi ſenſu careant, quonā modo conſequi poſſint? Ac niſi quæ accōmodata, & quę aliena ſunt, p̄ſentiāt, qui nā ad res ſalutares accedere, a nocentibus & peſtiferis effugere ualeant? Adde quod nec puncto tpis aīantes ſeruarent incolumes, niſi iis rerū nuntii dati eſſent ſenſus, qui & quæ appetenda, & quæ euitanda ſunt, oſtēderēt. ut incaſſum natura tā uaria aiantiū genera produxiſſe uideatur, niſi eaſdē cogitaſſet ad ſuū finē perducere. finis autē uniuſcuiuſq; aīalis proprius, quod generandi uim habet, is eſt, ut tale quid generet, quale ipſum. Ac ſuus quidem tā ſtirpibus & plantis, quā oibus quæ terræ inhærent, cōſtitutus eſt finis. nā aluntur & ex ſe ipſis generāt, nō mutātes locū ad paſtū capeſſendū, quē a uirtute altrice parabilē ſemper hn̄t. Verum aīalibus quæ ingrediuntur & uim hn̄t gignendi, quæq; extrinſecus cibū quærūt, prior accedat ſenſus, q̄ alia aīa, quas mens neceſſe eſt. Nā etiam ſi lōge multūq; præſtet mens, non tñ ui mentis alit aial; ſed guſtatus & tactus. Atq; hoc quidē in cauſa eſt, cur his aīalibus neceſſario datus ſit ſenſus. quæ uero nullo genērata ortu ſempiterna ſunt, & mouent loco, iis nulla cogit neceſſitas, ut ſenſus tribuatur. Cauſa eadē quā modo attulimus, in his etiā reddenda eſt, q̄d natura res huiuſmodi non agit temere, ſed oīa aut alicuius gratia, aut ut quæ rebus accidant, quæ alicuius cauſa fiunt, efficere ſoleat, quales ſunt pili & uerrucæ, quæ certis corporis partibus innaſcunt; ſempiterna uero aīalia & ingenita nullū præcipuū ſenſus uſum hn̄t, nec ut aduētitū, nec ut caſu cōtingētem. non. n. cibū requirunt. præterea ſi habeāt ſenſum: altera duarū rōnū habeant, neceſſe eſt; aut quia aīæ, aut q̄ corpori magis conferat. Sed harū neutra afferri poteſt. aīa. n. deterius, non melius intelliget, ſi ſenſu fuerit perturbata, nec corpus illud adiunctis ſenſibus p̄ſtātius ſit. Quare extrema niuentium (plantas dico & ſtellas) ſenſus magis experitia ſunt, illæ quod facultate ſenſus abiectiores ſint, ſtellæ uero magis excellāt. Ambæ uero ſenſu priuatæ ſunt, quod aditus ad alimentū ſibi ipſis cōparandū non requirunt, ſed plantę terræ ſuccū prope appoſitum ſemper trahant, ſydera uero paſtu oino non egeant. cætera aūt aīalia inter has duas naturas media, tā uidē magis perfecta quā imperfecta cū poſſint interire, & moueantur loco, ſenſum requirunt, cuius munere diu in uita ſeruentur, ac permaneant. Hac rōoe nullū huius generis animantiū corpus ſolitariū ſimplexq; eſt, ſed ex primis contrarietatib⁹ cōfuſum & tēpatū, ut cōtrectabile eē poſsit.

SCHOLIA.

De Symptomate alibi plura fortaſſe.

Ὅσα δὲ ἀγέννητα μὲν καὶ ἀΐδια κινητὰ δὲ κατὰ τόπον, τούτοις οὐδαμῶς αἴσθησις ἀναγκαία. & paulo poſt τοῖς δὲ ἀϊδίοις ζῴοις καὶ ἀγεννήτοις οὔτε προηγουμένως χρεία τῆς αἰσθήσεως & quibuſdam interpoſitis. ἄμφω ἄμοιρα αἰσθήσεως μᾶλλον τὰ ἄκρα τῶν ζῴων τὰ φυτὰ λέγω καὶ τὰ ἄστρα. Hæc ſunt Themiſtij uerba, quibus nos aperte docet corpora cœleſtia facultate ſentiēdi omnino carere quod et antea aſſeruit Plato, ita ſcribens in Timeo. λεῖον δὲ δὴ κύκλῳ πᾶν ἔξωθεν αὐτὸ ἀπηκριβοῦτο πολλῶν χάριν. ὀμμάτων τε γὰρ ἐπεδεῖτο οὐδέν. ὁρατὸν γὰρ οὐδὲν ὑπελείπετο ἔξωθεν οὐδ᾽ ἀκοῆς, οὐδὲν γὰρ ἀκουστόν. Quapropter cum Ioannē grāmaticū legis hoc in loco dicentē, Platonicos opinari orbes cœleſtes eſſe una cū ſuis aſtris ſenſu præditos, quorū ſententiā tuetur ac defendit, non Platonē, ſed Platonis ſectatores intelligere oportet, ac Plotinū in primis (ut alios omittā) qui ſtellas exiſtimat ſuos habere ſenſus, ut noſtras preces exaudiant, quas adhibemus ad ſolē potiſsimū. Sic enim ait libro quarto Enneadis quartæ. νῦν δὲ ἐπι-

δὲ μὲν μνήμας ἐν τοῖς ἄκροις περιτῖας εἶναι ἐθέμεθα, αἴσθησιν δ' ἔδομεν καὶ ἀκούσεις πρὸς ταῖς ὁράσεσι, καὶ ἐυχῶν δὲ κλύοντες ἔφαμεν. ὡς πρὸς ἥλιον ἐποιούμεθα.

ARISTOTELES PARTI. LXI.

Verũ fieri non poteſt, ut corpus quod mobile & genitum ſit, animã quidẽ & mentẽ diſcernẽtẽ habeat, ſenſum autẽ non habeat, nã cur nõ habebit? id.n. aĩę aut corpori melius erit. Sed nũc horum neutrum dici põt, illa.n. ob id nõ magis intelliget, corpus aũt nõ magis cõſiſtet.

ARIS. PARTICVLA LXII.

Nullũ igitur corpus mobile aĩam ſine ſenſu cõtinet, Atqui ſi ſenſum habeat, ſimplex aut miſtũ ſit corpus, neceſſe eſt. Sed fieri non põt, ut ſimplex ſolitariumque ſit nã tactus erit expers, quẽ quidẽ ut habeat neceſſariũ eſt.

PARTICVLA. LXIII.

Atq; hoc idẽ ex his percipi põt. nã cũ aĩal oẽ aĩatum ſit corpus, corpusq; oẽ contrectabile, contrectabile autẽ id; quod ſenſu tactus percipi põt, neceſſe eſt etiã ut aĩalis corpus ſit contrectabile, ſi ſeruari debeat aĩal, nã reliqui ſenſus per alia ſentiunt, ut olfactus, aſpectus & auditus. id vero quod tangit, ni ſenſum habuerit, hæc quidẽ fugere, illa autẽ capere minime poterit, qd ſi ita ſit, ut ipſum ſeruetur animal, fieri nequit.

THEMISTII PARAPHRASIS.

Tactus quoq; aĩalibus, quæ gignendi uim hñt, ob id neceſſarius admodũ eſt, quod aĩal ſit corpus aĩa præditum, corpus autẽ oporteat, ut ea cõtangat corpora, quæ proxima ſunt, propterea neceſſe eſt, ut aĩal quoq; uim habeat tangendi, qua ad ſalutẽ & incolumitatẽ, quę proſint, et noceant poſsit diſcernere; nõ.n. quẽadmodũ res inanimes, ita & aĩalia ſeſe mutuo dicunt contangere, eo ꝙ nihil ſit mediũ, nihil interiectum. Nã hoc aĩalibus ſatis nõ eſt. Sed requiritur, ut eorũ tactus ea quæ tãgit, percipiat, & iudicet. cætere ſenſus per alia ſentiunt media, tactus vero per carnẽ, aut per id quod carni ſimile eſt. Quapropter niſi aĩalia res ſalutares, a nocentibus deſtinguãt, has fugere, illas expetere nullo modo poterunt. At quæ id pſtare nequeunt, ſalua eſſe non poſſunt. Plantę quoque alimẽtum contangunt, ſed earũ tactus ad rerum inaĩatarũ tactionẽ proxime accedit; quippe quę terræ inhæreãt, & ſedẽ non mutẽt. Ex quo fit, vt neq; vtant guſtatu, nã eo vterent incaſſum; cũ ſuccos triſtes effugere nequeant. ita appulſu rerum contrectabiliũ, quæ quidẽ extraneæ nocentesq; ſunt facile intereunt & moriunt. aĩalia uero priusquàm edant cibum deguſtant; propterea iiſdẽ tactus admodum neceſſarius eſt.

SCHOLIA.

τοῦτο καὶ τοῖς ζώοις ἀπόχρη uerba ſunt Themiſtii; quæ in omnibus impreſsis codicibus ita ſe habent. ea cum inſtituto non conueniant, ſic corrigere libuit, τοῦτο γὰρ τοῖς ζώοις οὐκ ἀπόχρη.

ARISTOTELIS PART. LXIIII.

Quapropter & ipſe guſtatus ueluti quidã tactus eſt, nam alimenti habetur ſenſus, alimentum uero corpus, quod tangi põt. At ſonus & color & odor nõ alunt, nec accretionẽ nec decretionẽ faciũt; quare neceſſe eſt, ut guſtatus quidẽ tactus ſit propterea quod rei contrectabilis & quæ uim habeat nutriendi ſenſus exiſtat. Atq; ii quidẽ ſenſus aĩali ſunt neceſſarii, ac perſpicuũ eſt fieri non poſſe ut aĩal ſine tactu cõſiſtat. Reliqui uero ſenſus alicuius boni cauſa, non tamen cuilibet aĩantium generi, ſed certo ut ei quod graditur, neceſſario dati ſunt. Nã ſi ſeruari debeat, nõ ſolũ ut tãgat, uerũ etiã ut pcul ſentiat, opus eſt.

THEMISTII PARAPHR.

Quapropter tactus iiſdẽ neceſſarius eſt. nã guſtatus ſe habet ut quidã tactus. guſtatus.n. alimenti ſenſus eſt. alimentum corpus quod tangi põt. cum alatur corpus & nutriatur corpore. Nec uero ſonus nec color neq; odor nutriunt, nec efficiunt, ut aĩal creſcat ac decreſcat. Atque hi duo quidẽ ſenſus aĩali neceſſarii ſunt, quod etiã ſine tactu non poſſe conſiſtere ſatis perſpicuũ eſt, ſiue perfectũ ſit, ſiue imperfectum. nã quæ appellant ζωόφυτα mediã ſortita naturã inter aĩalia & plantas cũ hos duos habeant ſenſus, cõicatione quadã ſunt aĩalia, cæteri uero ſenſus, alicui & boni gratia aĩalium generi tributi iam ſunt, non tñ quibuslibet, ſed perfectioribus, & iis quæ gradiuntur. Nã aĩalia ad conſeruationem & ſalutẽ quæ fugiẽda ſunt, & quæ perſequenda, eminus præſentiant neceſſe eſt.

ARISTOTELIS PARTI. LXV.

Quod ſane erit, ſi ea facultas, quæ ſentiẽdi uim habet, per medium ſenſerit, cum mediũ ab eo quod ſub ſenſum cadit, ea ipſa ab illo afficiat moueaturq;. nam quẽadmodum id quod loco mouet, tãdiu facit, quouſq; mutare locum efficiat atq; impellens alterum agit, ut deinceps pellat, & motus ſit per mediũ, ac primum quidem quod mouet, pellit, non tamen pellitur, extremum tantum pellitur, & non pellit. Medium atq; pellitur & pellit, cõplura autẽ ſunt media. ita & in alteratione fieri ſolet, niſi quod q̃ alterant, eodem in loco permanent. ut ſi quis in cera impreſſerit uſq; eo dum mota ſit, impreſſerit. lapis autẽ nihil mouetur, ſed aqua longo ſpatio, aer plurimũ; qui & agit & patit, ſi idẽ permaneat ac & unus ſit. Quare opinari melius eſt aerẽ refrangi & a colore et figura pati, quam aſpectum qui egreditur, reflecti, quouſq; unus ſit (in leui autem unus eſt) quapropter hic rurſum ita oculorum ſenſum mouet, ut ſi quod in cera imprimatur ſignum, quod uſque in finẽ tranſmittatur.

THEMISTII PARAPHRASIS.

Ex quo fit, ut auditus aſpectus & olfactus in hoc fungendo munere aĩalibus tanq̃ ſatellites miniſtriq; ſint, qppe qui a rebus obiectis pulſentur per medium, a medio autem moueatur aĩal nã ut in iis fieri ſolet, quæ loco pellunt, ac pelluntur, cum per multa media efficitur motus primum quidem pellit, non tamen pellitur, quod extremum eſt, tantum pellitur. media uero corpora, quæ modo plura, modo pauciora ſunt, pellunt pariter ac pelluntur. Sic & in alteratione uſu uenit, quæ quidẽ (præterquã quod in eodem loco permanet id quod alterat) ea plurimum penetrat corpora q̃ pati & affici nata aptaq; ſunt, ut ſi quis annulum in cera imprimat, uſq; eo mouetur, & ſignum recipit, dum annulus ad ceræ altitudinẽ peruenerit. lapis uero etiã ſi ſigillum admodum præmatur, nulla ratione mouetur. Aqua uſque eo longe penetrabitur, ut uidere annuli ſculpturam per eã facile poſsis. aer plurimum mouetur & afficitur, modo integer ſynceruſq; ſit, & unus permaneat. Quare longe ſatius eſt de reflexione ſic opinari, q̃ aſpectũ qui egrediatur, reflecti; nã probabilius eſt aerem a figura & colore affici, donec vnus poſsit permanere, ut in leuibus corporibus & lucidis euenit. quapropter idem aer nõ aliter aſpectum rurſus mouet, q̃ ſi ad extremã uſque ceræ partẽ annuli ſignũ penetret.

NOGAROLAE SCHOLIA.

Οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἀλλοιώσεως cũ Ariſtoteles hoc in loco & Themiſtius ἀλλοιώσεως utantur uocabulo, quod nondũ meo iudicio commode a latinis expreſſum eſt, quãuis eam appellent alterationem, admonere lectorẽ uolui exiſtimaſſe Simpliciũ huius nominis inuentorem & architectũ fuiſſe Ariſtotelẽ, nam cũ uerba illa protuliſſet philoſophus libro de phyſica auſcultatione. Quinto ἡ μὲν οὖν κατὰ τὸ ποιὸν κίνησις ἀλλοίωσις ἔστω, loquendi modũ conſiderans Simplicius ἔοικεν (inquit) τὸ τῆς ἀλλοιώσεως ὄνομα αὐτὸς ἐπιθεῖναι τῇ κατὰ τὸ ποιὸν κινήσει. quod tamen conſtat eſſe falſum. Nã Plato & ante ipſum Timæus Locrus, cuius Plato auditor fuit, ἀλλοίωσιν qualitatis motũ nuncuparũt. Sic.n. ſcribit ille in libello de natu-

τα μετὰ δὲ ταύτας αἱ τοῦ αἵματος τροπαὶ καὶ ἀλλοιώσεις. Plato uero in Theæteto, τοῦτο μὲν τοίνυν ἓν εἶδος, ὅταν δὲ ὁ μὲν ἐν τῷ αὐτῷ, γηράσκῃ δὲ ἢ μέλαν ἐκ λευκοῦ ἢ σκληρὸν ἐκ μαλακοῦ γίγνηται, ἢ τινα ἄλλην ἀλλοίωσιν ἀλλοιῶται, ἆρα οὐκ ἄξιον ἕτερον εἶδος φάναι κινήσεως. Idem in phædone, αὐτὸ δὲ καθ' αὑτὸ ὡσαύτως κατὰ τὰ αὐτὰ ἔχει καὶ οὐδέποτε οὐδαμῇ οὐδαμῶς ἀλλοίωσιν οὐδεμίαν ἐνδέχεται. Idem & in parmenide & in nonnullis aliis dialogis.

ARISTOTELIS PART. LXVI.

Vtrum fieri non poſſe vt animalis corpus ſimplex ſit, perſpicuum eſt, quod dico ueluti igneum aut aereũ, nam ſi tactu careat, nullum alium poteſt habere ſenſum. Omne.n. corpus animatum (ut modo dixi) contrectabile eſt. alia autem elementa excepta terra ſentiendi inſtrumenta effici poſſunt. Omnia uero cum per aliud ſentiãt, ſenſum faciunt, idq; per media. tactus autem cum eadẽ tãgat exiſtit. quapropter & hoc inde traxit nomen. quãuis & alia ſentiendi inſtrumenta dum ſentiunt, tactione vtuntur, ſed per alia media. Hic autẽ ſolus per ſe ipſum uidetur ſentire. Quare nullum huius generis elemẽtum erit animalis corpus, non terreum quidem, nam omniũ qualitatum contrectabilium ueluti medietas tactus eſt, & inſtrumentum ipſius, non modo terræ differentias, ſed etiam calorem & frigus ac reliquas, quæ ad tactum pertinent, qualitates poteſt recipere. Atq; ob hanc cauſam oſsibus, pilis, atq; huiuſmodi partibus nõ ſentimus, quoniam ipſius terræ ſunt, plantę quoq; eadem ratione nullum habent ſenſum, cum & ipſæ terram maxime contineant. Verum niſi tactus inſit, ut alius inſit ſenſus fieri nequit. Hoc autem inſtrumentum ſentiendi nec terræ eſt nec ullius alterius elementi.

THEMISTII PARAPHRASIS.

Sed iam ad illud demonſtrandum noſtra ſeſe cõuertat oratio fieri non poſſe ut animalis corpus, quod quidẽ ortu generatum ſit, ſimplex habeatur & ſolitarium, ſimplex dico, quod ex aliquo illorum trium conſtet, ut ſit igneum aut aqueum, aut aereum. (Nã diuinum & cœleſte corpus nunc omittamus honoris cauſa) tactus.n. ex ſimplici corpore non poteſt conſiſtere, ſed ex eo quod tẽperatione omnium admiſtum confuſumq; eſt, quod ſi qua ſenſuum inſtrumenta ex ſimplicibus elementis cõſtare oſtenſa ſunt; ea ſane non eſſe ipſius tactus, ſed aliorum ſenſuũ inſtrumenta, ut aſpectus auditus & olfactus, in quibus aqua & aer uigent, probatum eſt, quę quidem etiã ſi tactionem requirunt, tamen dum tangunt, non de rebus ſenſum mouentibus, ſed de alio corpore interiecto & medio, cuius utuntur miniſterio, iudicium ferunt. At tactum res, quæ ſenſum mouent, tangere neceſſe eſt. nam & a tangendo & contrectando nomẽ accepit. Quare id eſt concedendum, quod ex ratione conſequitur, ſi tactus in aĩalibus neceſſario inſit, qui ex aliquo illorũ trium elementorum non poſſit exiſtere, profecto nec animalis corpus ex quopiam eorũ, quę enumerata ſunt, conſtare. An ne ex terra dices? Nimirum & ipſius terræ eadem ratio eſt; quoniam tactus in omnium contrarietatum quæ tangi poſſunt, mediocritate quæ ſunt calor, & frigus, humor & ſiccitas, ſimplicium elemẽtorum qualitates conſiſtit, quippe qui ex omnibus illis qualitatibus, quas etiam recipere omnes debeat, natura cõmiſtius temperatusq; ſit. At terra ſita ui omnium elementorum ad ſentiendum ineptiſsima, cuius quidem rei argumentum: tum ex noſtris corporis partibus, tum etiã ex ſtirpibus & plantis ſumere poſſumus Nã mẽbra noſtra & plantæ, quo plus terræ continent, eo minus ſentiunt. Non igitur ſimplex animalis corpus. præterea cum animal dico, ortu generatum intelligo. Huic.n. propter neceſsitatẽ tributum eſſe tactum ratione cõpertum eſt, qui ſane diuino corpori temere datus eſſet, cum ab omni æternitate eodem tenore moueatur. Verum neque eidem ineſt guſtatus non olfactus, non auditus nec aſpectus, nã ibi nullus eſt ſapor, qui guſtari, nullus aer, qui ſonare, nullus color, qui cerni poſsit, ſiquidẽ alicuius rei gratia res perciperet. Sed hoc diuinũ corpus aliud eſt animalis genus, longe prꝗſtantius atq; diuinius, quod alio modo fortaſſe res ſenſui ſubiectas cõprehendit, q̃ cauſæ quæ gignunt, ſuas affectiones percipiant. Ac nos quidẽ corpus diuinũ aĩal eſſe dicamus, longe excellentius, q̃ ut ſenſu egeat. Sed quoniã exiſtunt nonnulli, qui hoc ipſum animal faciant, & id quidẽ igneũ, quod cibo etiã ueſcatur, alaturq; Reſpondeant quæſo, qui nã poſsit aĩal nutriri, ſi in eius ore guſtatus non habitet, quo deinde modo uti guſtatu, ſi tactu careat, quo poſtea alios habere ſenſus remoto tactu, quo demum corpore fuſus æquabiliter erit tactus, ſi id ſimplex ſolitariumq; ſit.

SCHOLIA.

ἀλλ' ἕτερον εἶδος ζώου τὸ θεῖον σῶμα, πολλῷ ἄμεινον καὶ θειότερον, καὶ ἄλλον ἴσως τρόπον ἀντιλαμβανόμενον τῶν αἰσθητῶν, ὅ ὑπὲρ τὰ γεννῶντα τῶν γινομένων, ex his uerbis accipi facile põt corpus cœleſte ea quæ ſub ſenſum cadunt, percipere, non tamen eo modo, quo animalia infra lunam contenta ſuas effectiones ſentiunt. quis uero ſit hic corporis cœleſtis ſentiendi modus, cũ ipſum nõ explicet Themiſtius, quære an ex Ioãne grãmatico poſsis colligere ἡ δὲ ἁφὴ τῶν αὐτῶν ἀντιληπτικὴ ἔσται διὸ καὶ τοὔνομα τοῦτο ἔχει hoc uocabulum ἁφὴ tãetſi quandoq; reperitur apud Timæũ Locrũ, nullibi tamen (ſi recte memini) apud Platonẽ legi. quin potius cum in Theæteto ſenſuum nomina recenſeret, tactum et guſtatum omiſit, & nonnulla alia addidit, quæ non ſenſus, ſed ſenſuum affectiones magis ſunt. Sic .n. ait in eo dialogo αἱ μὲν οὖν αἰσθήσεις τὰ τοιάδε ἡμῖν ἔχουσιν ὀνόματα, ὄψεις, ἀκοαὶ καὶ ὀσφρήσεις, καὶ ψύξεις καὶ ἡδοναὶ καὶ λῦπαι καὶ ἐπιθυμίαι καὶ φόβοι κεκλημένοι καὶ ἄλλαι ἀπέραντοι μὲν ἀνώνυμοι (non negarim tamen ἐπαφὴν ἀντὶ ἁφῆς uſurpaſſe in eodem Theæteto cum dixit διὰ ἐπαφῆς αἰσθάνεται, καὶ μαλακοῦ καὶ τοῦ σκληροῦ, atq; eundẽ ſenſum in Parmenide ἅψιν uocauiſſe) in Timæo quoq; ubi de ſenſibus accurate diſputat. neq; tactus neq; guſtatus meminit, ut ſatis ſit perſpicuum Platonẽ diſsimulaſſe horum duorum ſenſuum nomen & naturam cognoſcere, qui tamẽ res eiſdem ſubiectus optime nouerit.

ARISTOTELIS PARTIC. LXVII.

Perſpicuũ eſt igitur ea animalia neceſſario mori, quæ hoc ſolo ſenſu priuantur, neq;.n, fieri poſſet, ut hũc ſenſum aliquod habeat, quod nõ ſit animal, neq; ut aliquod ſit animal, quod reliquos ſenſus habeat, hunc nõ habeat. & propterea accidit, ut cætera quæ ſub ſenſum cadunt, amplificata non interimant animal, ut color, ſonus & odor ſed inſtrumenta tantum ſentiendi, (niſi fortuito & ex euentu, ut quando una cum ſono impulſio efficitur & plaga) & a uiſis quoq; & odore moueantur alia, quæ tactu deſtruant, ſapor item quoniam ei accidat ut uim habeat tangendi, ideo interimat. At contrectabilium rerum exuperantiæ ut caloris frigoris & rigoris animal interficiunt.

THEMISTII PARAPHRASIS.

Senſus igitur tactionis ad neceſsitatẽ nobis a natura datus eſt, quo tum orbata ſunt animalia, ſtatim intereunt. Nam iſtæc reciprocantur, ut id habere tactum non poſſit, quod non ſit animal, neq; illud ſit animal, quod tactu careat. Hic ſanẽ omnium ſenſuum habetur primus, qui animali quia animal eſt, tributus ſit. Quapropter exuperantię aliarum rerum quæ ſenſum mouent, non animal, ſed ſenſum labefactant, ut nimius coloris fulgor aſpectũ, magnitudo ſonitus auditum, olfactum pariter intolerabilis odoris fœditas deſtruũt. quãuis cum dicitur fulgo-

ribus & tonitru animal interire, quo nam modo intelligi debeat, obſcurum non ſit. non.n. tonitru uerberat, nec fragor, ſed ſpiritus & aer concutit; præterea nec color, ſed terror a colore iniectus animalis corpus cõmouet. Deinde & illud qđ ab odore excitarũ eſt, non odor perimit. Pari modo nec ſapor interficit, quia ſapor eſt, ſed quoniam uitales attingit partes. At qualitates quæ tangi poſſunt, ſi modum tranſeant, animal tollunt, non fortuito & ex euentu, ſed quod nimiũ caloris appulſus et frigoris, immenſaq; durities interimunt animal, atque id quidem conſentaneum admodum eſt.

ARIS. PARTICVLA LXVIII.

Exuperantia.n. cuiuſque rei quæ ſenſum mouet, ſenſus inſtrumentum diſsipat, ex quo fit. ut res quæ tangi poteſt, tactũ deſtruat, quo quidẽ ſenſu terminatur uita. Nam ſine tactu fieri non poſſe ut ſit animal, oſtẽſum eſt. Quapropter res contrectabiles cum nimiæ ſunt, non ſolum inſtrumentum ſenſus, ſed animal etiam perimunt, quoniam, ut hunc ſolum habeant animalia neceſſe eſt, reliquos autem habeant quidem (ut modo diximus) non ut ſint, ſed ut probe effecta ſint, ut aſpectum, quoniam in aere & in aqua degunt, ut omnino uideant in perſpicuo. guſtatum uero ut cibi ſuauitatem & non ſuauitatem ſentiant, expetant, & moueantur. Auditũ ut aliquid eis ſignificetur, linguam ut alteri quicpiam ſignificet.

THEMISTII PARAPHR.

Nam cuiuſq; rei, quæ ſenſum mouet, exuperãtia ſenſus inſtrumentum deſtruitur ac diſſoluitur. inſtrumentũ uero tactus non certam & definitam corporis occupat partem, uerum tota carne & toto corpore æqualiter fuſum diſperſumq; eſt. Ex quo fit, ut deſtructo corpore animal etiam deſtruatur. cęterũ (ut dixi antea) ex quinq; ſenſibus animali ſolum tactus ſatis eſt, ut animal ſit, alii quatuor, ut melius ſit affectum. Si uero diſsipetur tactus, ut animal non ſit amplius neceſſe eſt. Nam oculorũ aſpectus animali adiũctus eſt, non quia animal ſit, ſed quoniã in aere, aut aqua, aut demum quia in perſpicuo corpore uitam agit, Guſtatus autem animalis ore continetur, in quo cibariorum ſuauium & non ſuauium intelligentia iuditiumq; ſit, ob id ſane ut hæc effugiat, illa perſequatur & expetat. quẽadmodum in ſtirpibus & plantis ſatis apparet. Auditus etiam ſemper patet, ut ei aliquid ſignificetur. lingua in ore ſita eſt duplici fungens munere tum guſtandi ſaporis, tum alteri quicpiam ſignificandi.

EIDEM IVLIO CARDINALI VRBINATI NOGAROLAE CARMEN.

HAEC ſuper humanæ naturæ mentis IVLI
Ipſa ut agat, rerumq; in ſe ſimulachra recepiet,
Explicui, ueterum reſerans arcana uirorum
Tempore, quo Verona parens me dulcis habebat
Inclyta Benaco atq; Atheſi, Baldoq; ſuperba
Nocte dieq; tuos cupientem cernere uultus,
Suppliciterq; tuæ primum ferre oſcula dextræ,
Qui nunc Pontificis Magni Dum iuſſa capeſsis
Vix puer os pulchrum tenui lanugine ſignans
Iuſtitia Ethruſcos populos, Peruſinaq; frenas
Pectora. Quo lætis tibi plauſibus Apeninus
Aſſultat, lætoq; fluit tibi murmure Tybris.
Hac iter affectus æterna ad limina Diuum,
Hac eadem tibi conſtituis uirtute, paraſq;
Supremam in terris ſedem, triplicemq; coronam.
Scilicet ut magno tandem ſuccedere IVLO
Et totum ualeas compeſcere legibus orbem.
Si prius hoc uideam quàm me ſæua eripiat mors
Quanta meo cordi ſint gaudia? quanta uoluptas?
Sed uereor nimium curis confectus & annis
Ne mea uota leuis ſecum ferat irrita uentus
Interea tecum dum neſcier ætheris aura
Fas mihi, dum tecum hanc lucem, ſolemq; tueri,
Reſpice iam laude antiqua proprioq; decore
Orbatam Italiam, magna unde ex parte camenæ
Exceſſere, atq; ad Gallos abiere ſuperbos,
Germanoſq; truces, quos ſæpe inuiſit Apollo
Docta ferens ſtudia, atque artes & carmina ſecum.
Hinc omnis reſonat dulci Germania cantu,
Galliaq; hinc ueteres calamos iucundius inflat.
Ambæ inſultantes italæ uirtutis honori.
Quare age iam fer opem miſeræ & ſuccurre precanti,
Ne patere italia prorſus diſcedere muſas,
Sed laribus patrijs, noſtroq; ex orbe ruentes
Blanditiis retine, & quæ iam fugere latinis
Finibus exturbatæ, omni ratione labora,
Vt rapidum linquant Rhodanum, Rhenumq; rigentem.
Hoc age, nanq; & opes tibi ſunt, & maxima uirtus,
Et generis ſeries ingentis, auitaque regna.
Hoc abſte Xiſtus Quercens, hoc Diuus IVLVS
Pacem olim italiæ moliti atque otia muſis
Expectant, qui te cœleſti ſæpius arce
Deſpiciunt, charam ſobolem, tantumque nepotem,
Gaudenteſque ſinu tacito, & dulcedine moti
Suſpirant, ſoliumque tibi & ſua ſceptra precantur.
Fortunate puer, certe felicior illis,
Si per te redeat latijs ſua gloria terris.
Proh quantum tibi debebit tua Roma latini
Roma orbis caput hoc tanto pro munere? quantas,
Quaſque tibi referet grates? quæ præmia reddet?
Ipſa tui cunctis magnum inſpirabit amorem,
Certatim ut ſtudeant tua facta expandere uates,
Cantanteſq; tuum ſuper æthera tollere nomen.

HERMOLAI BARBARI, ZACHARIAE FILII PATRITII VENETI, PARAPHRASIS THEMISTII,

De Memoria, & Reminiſcentia, Præfatio ad F. Thronum. L. F.

AN TIBI Agere meminiſſe 'ue aliquas gratias debeam F. ſuauiſſime, qui me ad æditionem impuleris Themiſtij mei, non facile habeo dicere. Scio. n. quàm ſit ardua ratio, primum interpretari græca, deinde phyſica, tum hoc æui, quo omnes ſcientias inuaſit barbaries. Poſtremo ut facilia ſint cætera, & ut ſatisfaciam omnibus, mihi nec ſatisfacio nec parco. Nec. n. accedẽdum Lucretio eſt, poetæ alioquin (ut uiſum eſt ueteribus) facundiſſimo, qui uno eo ſe extra periculũ uitiligatorum & ſummuſſorum conſtituit, quòd loca peragraret nullius ante trita ſolo. Equidem oportuit illum ingenio eruditioneq́; non nouitate aut infrequentia fidere, quaſi neminem poſt ſe futurum putaret, qui taxare aut inceſſere poſſet, quæ in illa ipſa tam rara & inſolenti Latinis materia minus probe aut egregie concinniſſet. Illos ergo ſcriptorum nomine cenſendos exiſtimo, qui ita ſcribunt, ut adiri a doctis & accurate introrſumq́; tum ſe, tum labores ſuos explorari incognoſciq́; cupiant. Qui uero ita ut indiligentes & conniuentes oculos deſyderent, hi uidentur mihi intellectos ſe uelle, quòd uulgo & circulatoribus commentantur. Sunt hercules, ſunt mi F. quos unus hic ambitus tota uita paſcat, & quibus ſatis ſit faſtus ille, quòd ſcribere & commentari dicantur. Hos ego 'ut aui fuſca initiatos literis, ita malis & noxiis moribus crediderim. Quamobrem quum tam male animatus in hoc hominum genus ſim, quumq; ea quæ emittantur quaſi præſcribam dicanda non proſcenio, ſed choro muſarum, facile potes intelligere quàm dubius ſententiæ ſim, teſtes tibi aliquas gratias, an contra, qui me in diſcrimen tam conſpicuum & manifeſtum adduxeris. Quod. n. erratum meum tam leue ignoſcendum uel me iudice ſit, qui mihi ad oẽm ueniã aditum hoc ſtomacho & hac profeſſione mea præcluſerim, proindeq́; facilius ſit impetrare oẽm culpam ab aliis ſaltem iniquiſſimis, quàm a me mihi. Noui quàm magna res ſit, non uertere, ſed bene uertere. Vt. n. puerile eſt uertere, & quod ne decurtitans quidem aut manum uortens, abſoluas, inambulans, dormiens, bibens, comedens, fungaris eo munere: ita bene uertere non cuiuis promptum. Nam (ut prætermittam cætera) illud ſuperat omnem laborem, quòd qui hoc genus exquiſite & caſte uolunt præſtare, paratas habere debent copias omnium rerum, uerborum, librorum, quocunq; genere, quacunque materia. Excudendæ omnes ſchedæ, habenda omnia præ oculis, præ manibus, in numerato. Quis crederet, ut latine ueteas inuiſenda & adeunda barbaria eſt, tum illa ratione iacta ea, quòd nullus liber ab omni parte malus, tum illa ut conſcientia hac, quod nihil prætererieris, omnem remoram tibi adimat in cætera. Nam lineæ quanta inſania ſit, (ita. n. appellare placet ſummam illam & calumniatricem ſui diligentiam) nemo poteſt reſcire qui periculum non fecerit. Vt. n. de meo exẽplo qui plurimis uincor cura & ſtudio, id quantum ſic noſcatur, præclare mecum agi putarem, ſi quod hora transfero, non plus quàm matutinum inſtum in polituram eius impenderem. Nunc & hoc tempus primis et rudibus typis damus, & fere annis ſingulis a capite reteximus. Fuit. n. apud me opus hoc annis amplius ſeptẽ preſſum, quippe quod anno ætatis uno de uiginti cœptum a me ſit, ne multum abeſſe a præſcripto noni uideat. Nec tamen propterea magnum aliquid expectari de nobis uelim. Nã tametſi aliqua in æditionibus noſtris ſint, in quibus ſi non frugem, ſaltem rudimentum ingenii & igniculos quoſdam agnoſcas, non tamen mihi id ſumo, aut arrogo, ut a doctis uiris probatũ iri hæc credam. Qui. n. profiteri aut præ ſe ferre hoc debeat, niſi doctus? Porro nulla res tam multis munita bonis eſt, quàm nomen docti. Qui ſe doctum credit, non poteſt non indoctus eſſe, quia non uidet quanta & quàm multa neſciat, quod qui ignorat, nec illa ipſa ſcit quæ ſcit. Qui. n. poteſt ſcire quantum ſciat, qui neſcit quãtũ a tergo ſit, quod poſſit ſciri? An gubernator in naui põt medio pelago & arctiſſimis tenebris intelligere quantum nauigauerit, ſi non conſtet quantum itineris ſuperſit? Dices, bono ergo periculo concredis tua manibus, doctos non habiturus qui legant. Sed ut tibi concedã non eſſe doctos, non negabo gradus quoſdam eſſe, quibus ut ego paucos, ita me plurimi ſuperent. Deinde nõdum certum habeo, grauius ſit doctis ſcribere an indoctis. Nam, ut de me loquar, non ibo inficias inueniſſe me pluſcula, quæ ſi in indoctos & imperitos inciderint, nõ dubito futuros, qui aut reprehendant, aut, ut quam benigniſſime mecum decidatur, contemnant, aut non animaduertant. Ita per illos operam perdiderim. At ſi docti legerint nullum dictum paulo acutius aut ſcitius ſine commendatione. & quaſi mercede ſua abibit. Singulis uerbis ſua merita & laudes conſtabunt. Nihil fruſtra, nihil ingratis inuentum, excultum, translatum'ue erit. Et ſane merito, quia ne errores quoq; diſſimulantur, abiiciuntur, impune'ue habent. In plenum diſtricta cenſura eſt, nulla gratia fit. Omnia litu & obeliſcis ceu capitali calculo damnantur. Prorſus controuerſa & anceps ratio eſt, ſcribas non ſcribas, docti indocti ſint qui legant. Alioquin (dixeris tu) uita ſemper in latebra exigenda nõ eſt. Periclitari interius uel cum diſpendio famæ oportet. Nec uero deterreri plus iuſto par eſt. Erit aliquid uerſari inter doctos etiam indoctum. Nam & inter cellas apum ſua fucis loculamenta ſunt, quorum etiam aliquis uſus apiariis conſtet. Et ne ab eodem exemplo recedatur, non ſemper a uiola ad uiolam adulandum. Eſt quando pes firmandus, & de te aliquid promendum, ingenium quod oleat. Nam ut peſſime cadat, recantandi dabitur locus, præſertim quum nemo tam auerſo ſydere moliatur aliquid, qui ſe non aliquibus ſecutoribus commẽdet a quibus probetur. An mihi defuturus unquam tu es, cuius uel unius iudicio uiri poſſim? aut ſi tu minus æquum te præbueris, quæ mea errata tam frequentia aut inſignia eripiet mihi Antonium Clarium meum, cui præter id, quòd Clarus uir & probus intelligitur, etiam lectione uaria & multa exercito fides de me non haberi non poterit? Nam de Hieronymo Donato (meo dicam an noſtro?) quid mihi non reſpondeam? cuius eminentiſſimum & diuinũ ingenium doctrina exquiſitiſſima, & ſingularis humanitas comitatur? Is mihi uel euidenter noxæ comperto, et aſſiſtere, & ſubſignare ſe, etiam quocunq; periculo nominis paratus, atq; adeo animatus eſt. Quanquam uero hæc ita ſunt, nondum tamen liquet habere tibi gratias debeam, qui me in locum tam lubricum conieceris. Sed ne cui ingratus utcunque poſſim uideri, cui conſtet quod mihi non conſtat, nuncupaui tibi librum de memoria & reminiſcẽtia. i. particulam cõſilij tui. Quod ſi improbabitur, nõ tam mihi qui acceperim, quam tibi qui dederis pœnitẽdum depudẽdumq́; ſit. Volo. n. qui hæc damnarit, authorem flagitij intelligat. Ita fiet, ut et ſe mihi in tua culpa faciliores exhibeãt, & minus fraudis in me decumbat, quæ partiario allenata ſit. Vale.

Venetijs M. CCCC. LXXX.

THEMISTII PARAPHRASEOS, DE MEMORIA ET REMINISCENTIA, LIBER PRIMUS, HERMOLAO BARBARO INTERPRETE.

Non eoſdē facile reminiſci, qui facile reminiſcantur. Cap. I.

NVNC de memoria quid ſit meminiſſe, & quas ob cauſas habeatur, & ad quam partem animæ pertinere poſsit, accurate agēdum explicādumq; eſt. Eadem fere de reminiſcentia quęri & diſcuti oportebit, q̄propequum non ſit eadē res meminiſſe & reminiſci. Neq; memoria item quibus eſt præcipua, iiſdem & reminiſcentia eſt, ſed plurimum accidere ſolet, ut memoria præcellant, qui tardo ingenio ſint: reminiſcentia, qui uigore animi, celeritate, docilitateq́; polleant.

Futura & præſentia ad memoriam non pertinere. Cap. II.

QVVM igitur notiora ſint actibus ſubiecta, quemadmodum in libris de ſenſu & ſenſilibus demōſtratum eſt, ubi ex iis quæ inciderint ſenſibus, & quæ conſpectiora euidentioraq́; eſſent, omnis noſtra oratio & cōmentatio prodiit, hoc quoq; loco eundem nobis ordinem perſequendum putamus, ut primum indicemus ea quæ ſubiecta memoriæ ſunt, (ſolet.n. in hoc error intercidere.) Ac primum quidem meminiſſe futura nō poſſumus, ſed uel opinari uel ſperare, quo in genere ſciencia quędam, ſeu peritia præſagiendi habetur, quam nonnulli coniectionem ſiue ad diuinationē appellāt. Sed neq; inſtātia meminit quiſquā, q̄a ſenſu hæc nō memoria continent. Nā ſenſus, neq; futura, neq; p̄terita cognoſcit, ſed tm̄ iuncta & pręſentia.

Sola præterita eſſe ſubiecta memoriæ. Cap. III.

REliquum eſt, ut ſolum pręterita dicamus ſubiici & mandari memoriæ. Id quod adeſt, quod tenet, quod uſurpatur ſenſu, quod cernit oculis, nemo ſe recordari dixerit: ſed nec quod cogitatione animi modo contemplamur agitamuſq;, ſed alterum eſt ſentire, i. ſenſu cōplecti, alterum diſcere ac meditari. Quôd ſi ſenſus rerum & ſcientia teneatur ſine operibus, ſed extante adhuc ſimulachro, opera appello, ut hoc animal, hoc album, hanc triangulam figuram pagella hac depicta, tunc uere ac proprie recordari & meminiſſe uidebimur. Ita & Socratem album eſſe, & trianguli angulos pares eſſe duobus rectis meminero: hoc, q̄a aliqñ ſpeculatus ſum, aut ꝯdidici a docēte hoc uel illo, hic uel alicubi illud, q̄a ita acceperim, aut uiderim, aut aliquo ſenſu cognouerim.

Quēadmodū in omni memoria adhibere tp̄s oporteat. Cap. IIII.

SEmper uero animus quotiens meminiſſe uult, (hoc autem eſt aſpicere ad imagines non aliarū rerum, q̄ earum quas olim acceperit) neceſſario adhibet p̄teritum tempus. Hinc fit ut quū quis aliquid meminit, dicat huius ſe ante hac aliquando, aut ſenſum, aut intellectum habuiſſe. Eſt igitur memoria non ſenſus, non imaginatio, non intelligentia, ſed aliquouis horum habitus aut affectio, quum tempus adiungitur, quo facta impreſsio eſt, & derelictum ſpectrum in anima. Recens porro motus quo quid animam pellit, non poteſt memoria eſſe, quēadmodū diximus, quia pręſentium ſenſus eſt, conſequētium ſpes, præteritarum memoria. Omnis igitur recordatio copulata & coniuncta cum tempore eſt.

Quæ bruta habeant memoriam, et quæ differentia inter memoriam brutorum & hominum ſit. Cap. V.

EX hoc ſequitur his aïmalibus memoriā adeſſe, quę ſenſum & notitiā tp̄is habeāt, nec meminiſſe ea parte animæ alia q̄ ſenſuali. Nā aſinus qui ſuperiore anno in foueam occiderit, ſi hodie locum uideat, recognoſcet, & recordabitur ſe in ſcrobem collapſum. Sed differunt ab hoïe bruta in eo, ꝙ hō nō ſolū meminit ſe uidiſſe aliqñ audiuiſſe ue, ſed etiā futurū tp̄s a p̄terito diſcriminat. Bruta hoc ſolū cognoſcūt ſe mō corruere, aut olim corruiſſe. Itē hō recordari ſe percipit, hoc brutis negatū. Sed aïantes aliæ memoroſiores cæteris, ut q̄bus purgatior, & abſolutior imaginatio eſt, ut apes & colūbæ. Aliæ cōtra immemores atq; obliuioſæ, quibus offenſa turbulētaq́; obtinetur, ut uermes & muſcæ.

Quemadmodum memoria intelligibilium rerum ſit, & in quo diſtet a memoria rerum ſenſibilium. Cap. VI.

CAeterū ambigat quiſpiā aïaduertēs ad id q̄d mox dixi, eadē nos aïæ particula recordari qua ſentim⁹. Si.n. ita ſit, uidebit memoria intelligibiliū generū nulla eſſe. Q̄d ſi uſus memoriæ ad eas quoq; res p̄tinet, q̄ intellectu mēteq; capiunt, ut certe p̄tinet, (nā & ſpeculaminū recordamur, atq; in iis potiſsimū frequens nr̄a memoria eſt, q̄ ulibus notionibus cōtinētur) relinquit non ſolū in p̄te aïæ ſenſibili, uerū etiā in rōnali & intellectuali cōſtitutā eſſe memoriā. Sed ſoluit, an quēadmodū imaginatio ſiue phātaſia, & uiſio p ſe ſenſibiliū generū eſt, intelligibiliū & ex accidēti, ita & de memoria ſtatuēdū eſt, ut ad ſenſilia p ſe principaliterq;, ad intelligibilia uero p̄tinere p accñs dicat? Mēs.n. uiſione cōiuga urēs, q̄d quaſi innectit, iplicaturq́; ex uiſis & imaginibus, quas actiōe ſua ſenſus in ea ïpreſsit, notas & intell̄s ul̄es exprimit atq; afformat. Pro hinc ſicut ſine opa ſenſuum nō pōt contingere imaginatio, ita ſine imaginatione nō pōt accipi aut reponi ul̄e. Q̄d ſi uerū eſt, neceſſario cōſequit, quēadmodum oculus elephātū, qui Athenis uiſit pict⁹ p ſe cōtēplat, ſed p accidēs qui educatus & natus in India ſit. Itē, quēadmodū qui Soc. uidet, hoïem quoq; in uniuerſum intelligit, ita & memoria p ſe quidē circa effigies in imaginatione depoſitas & conſignatas uerſat, ſed p accidēs notionibus mētis obſeruit. Quāobrē memoria per ſe ad ſentiētē animam pertinet, ad quā imaginandi quoq; uis p̄tinet. Per accidens uero etiā functionibus animi & rōnis miniſtrat.

Qui uſus quantitatis intelligentibus ſit, quum res etiam non quanta intelliguntur. Cap. VII.

CAerte patit animus, quū quid intelligit q̄d geometra, quū triāgulā figurā deliniat. Ille q̄uis nullus ei uſus ſit ad demr̄onē cōſtitutæ magnitudinis, deſcribit tm̄ triāgulū p̄finita certaq́; q̄titate. Nā in eam ꝓpōnē, in qua tres anguli eſſe duobus rectis pares ꝓbātur, nulla utimur fixa & legitima amplitudine, quia ſiue latus pedale ſit, ſiue cubitale, ſiue dodrātile, ſiue palmare, ſiue quocūque mēſu: eodē modo doceri poterimus duobus rectis æq̄les eſſe tres angulos. Deſignat tm̄ & ducit in abaco triāgulus determinata mēſura & ſpē, neceſſeq́; eſt æq̄laterū aut ęquipedū, aut ſcalarē poni, modo q̄cūq; & q̄tuſcūq; deſcribit rectilineā figurā obtentet. Idem facit homo quum quid animo comminiſcitur. Quamuis enim non de re quanta & diuidua, ſed de re alterius generis cogitet, ſibi tamen

certam quantitatem præſentat, ad quam ſe dum cogitat, refert. Si calidum, ſi odoratum, ſi candidum, ſi quiduis aliud inſectile, carensq; partibus contemplemur, tamen opinor ſemper amplitudinem aliquam, ut corpus aut planitiem proponimus nobis, & quaſi ſubiicimus oculis pro gremio & lectiſternio rei, quam mēte agitamus. Sed ſi primariam illam & optimatem naturam, quæ intellectualis dicitur, ſpectare & uiſere cupias, continuo moles quædam & dimenſio conualeſcet & conſurget in animo, quam tota ſpeculatione ea identidem reſpicere & imaginari neceſſe habeas. Recte igitur Platoni uiſum, qui obtuſiorem humanæ mentis aciem huic cauſæ tribuit. Imaginatio, inquit, ſociata implexaq; animo actiones eius turbidat, nec puras & dilucidas reddi patitur. Quod uero dicimus cum quantitate intelligi a nobis, quæ quantitate & corpore careant, non ita accipiendum eſt, ut neceſſe ſit ea eſſe quanta: ſed adhibetur quidem intelligendis iis quantitas, ſed noſcitantur tamen, ut ſunt & candor, ut diſsipans tumorem, & nigror ut cōtrahēs.

Quomodo res quantæ intelligātur, quæ differētia inter id ſit, quod ſibi intellectus fingit, et id quod imaginatio ſibi præſentat. Cap. VIII.

QVantus vero quod intellectu apprehenditur naturæ ſuæ ſorte quantum ſit, ut triāgularis & quadrantalis figura, & cætera eius generis alumna geometriæ corpora, tamen inſuibile atq; interminatum euadit, ſimulq; perceptum animo eſt, neq; magnitudo iis tāta, aut tāta uer. gra. Pedalis aut cubitalis afferri pōt. Item non intelligitur ita, ut æquilaterus, aut ſcanſelis, ſed ita, ut triangulus, hoc eſt, genus ipſum citra omnem dimenſum magnitudinemq;, & in cōmune ratio ſola trianguli. In imaginatione uero omnia hæc certos dimenſionis & magnitudinis limites pręſentiunt, & quanta extrinſecus ſunt, tanta quoq; intus in loculamētis imaginariis ſeruantur. Nihil igitur perſpicere animo poſſumus ſine phantaſmate, ſed ut ſum præfatus, imaginatio intelligentiæ ſemper cohæret, ut comes aſſeclaq; eius indiuidua.

Quas ad res intelligēdas utilis imaginatio ſit, & ad quas inutilis. Cap. IX.

CAeterum modo commodat, modo incommodat imaginatio ratiocinanti. Commodat in mathematicis, ubi geometria pro menſula & abaco eſt: incommodat uiſenti & tractanti diuina: quibuſuis hæc figuram magnitudinem & colorem affingit, ita cōmittit, ut quę ſtatu æterno ſunt, & quorum ſubſtantia temporarias uices non ſentit, ſine mole & tempore cogitari non poſsint.

Quòd memoria non ſit uis & affectio intellectus, ſed partis duntaxat ſenſibilis. Cap. X.

SI igitur omnia è quibus mens uniuerſale ſuum molitur, imaginatione contineri uidentur: imaginatio autem & memoria ſubiecto eadem ſunt, propterea ꝙ utraq; ratio affectus eſt ſenſus cōmunis, utrūq; conficit & ut tām memoria, quām imaginatio per accidens intelligibilium generum ſit, & ut notitia motus ac temporis primum pertineat ad ſenſum, tum deinde ad intellectū & mentem. Quo fit, ut non modo hominibus & iis animalibus, quibus prouidentia & opinatio data eſt, ſed & irrationalibus multis ineſſe memoria uidetur. Quòd ſi parte aliqua intellectus ſtatuenda eſſet memoria, nō poſſet animalibus mutis contingere, cum multa idcirco memoria careant, quia cognitione & ſenſu temporis uacāt. Semper quidem, ut ante retulimus, quoties in mentem uenit alicuius rei quaſi pſentiſcim⁹ nouiſſe nos id prius, uel ꝙ audierimus, uiderimus, didicerimus, uel ꝙ genere alio paſsi aut affecti fuerimus: at prius & poſterius notæ temporis ſunt. Manifeſtum igitur eſt in ea parte animi ponendam & collocandam eſſe memoriam, in qua conſtituta imaginatio ſit. Sed & illud conſtat eas res per ſe tributas & mādatas eſſe memoriæ, quæ poſſent ſub imaginationē & ſenſum cadere: per accidens illas, quæ quāquam è genere imaginario non ſunt, tamen ſine imaginatione intelligi & ſpectari non poſſunt.

Quamobrem recordemur rerum abſentium: item imaginationem proprie non eſſe ipſum ſimulachrum, ſed actū uirtutis imaginantis. Cap. XI.

SEd quærat aliquis, qui poſsit fieri ut impreſsione ſola pſente, qua ſimulachrum in imaginatione depoſitum eſt, meminerimus rerū abſentium: & utrū uerum ſit id quod dicitur, de ipſa re non de ſimulachro & impreſsione haberi memoriam. Sed hoc ut facilius & cōmodius diſſoluere poſsimus, & lucem iis, quæ dicta dicendaq; ſunt, maiorem afferre, paulo penitius intranda nobis hęc ratio eſt. Quāuisq; in libris quos de anima ſcripſimus fere omnia perſoluerimus, quæ ad naturam & potentiam imaginandi ſpectare poſſe uiderentur, non tamen inutile ſaltem fuerit ſupes eo aliquatam opportuno loco repetere. Scire igitur oportet ex actibus, quos circa ſua quiq; genere ſenſus abſoluunt, formari quædā ſimulachra, quæ tanquam ſigilla & picturæ eorum quæ inciderint, inuri nobis atq; in ſenſu principe, hoc eſt, in corde ipſo coſtitui collocariq; uideantur. Hoc igitur ueſtigium, quod deſiſtit & remanet etiam abiuncta re ſenſili, imaginationem ſeu uiſionē appello, eaq; finitur hoc genere: Viſio eſt effigies in viſcere primario .i. cordis impreſsio. Cæterum non ipſa impreſsio habēda uiſio eſt, quippe cum uiſio actus & adminiſtratio ſit eius uirtutis cui imprimitur, & quæ concipiendi uiſa potentiam obtinet: alioquin nihil uiſentibus & imaginantibus nobis imaginatio & uiſio haberetur, quia teneretur effigies: immo uteræ imaginatiōes plures ſimul adeſſent, quia plures effigies & plures impreſsiones ſimul reperirent. Præterea, aut conſtitues uiſionem eſſe quum ſimulachrum recens imprimitur, ac in hoc munus intenti ſunt ſenſus: aut cū iam utiq; eſt impreſſum, ſed aſſeruatur & in theſauris cōditur, at huic officio antiſtita eſt memoria. Ergo ſi imaginatio, neq; ſenſus actio eſt, neq; autem memoria, relinquitur male ſentire, qui ſequius ſtatuant. Proinde uerisſimum eſt, quemadmodum in ſenſu tria ſunt, ſenſile, uis ſenſibilis, & actus, qui ex mutu admiſſuraq; illorū tāquā fœtus excluditur, & quemadmodum in intellectu tria itē ſpectantur, intelligibile, uis intelligendi, & actus, qui de ambobus paritur: ita ratio hæc contineri tribus uidetur, genere imaginoſo, ui imaginandi, & actu, qui ex utroq; oritur: atq; hic proprie imaginatio dicitur. Vt enim qui præſente re ſenſili ab anima ſenſuali conficitur, poteſt & aſſulet ſenſus uocari: ita & actus, q abſente re ſenſili verſatur, ob ſimulachrum eius derelictum & alitum ſenſui cōmodiſsime imaginatio appelleſ. Illud nemo ignorat cum impreſsionem, aut effigiem, aut figuram dicimus, abuſionem eſſe nominum: nam proprie impreſsio & ſigillum receſſu & eminentia partium conſtat, qualis forma ea eſt, quā quæ ſignantur annulis prætendunt. Hanc impreſsionem non committunt ſenſilia, nec talem ſpeciem deſigunt in ſenſum. Nec .n. effigiantur, aut configurantur ſenſus apprehenſis, & hauſtis ſenſilibus. Nā qualis obſecro figura omnino albedini aut colori eſt? qualis ſapori odoriq;? ſed inopia uocabuli aptioris cogit nos hoc genus modo impreſsionem, modo figuram, modo ueſtigium dicere. Quid ſit imagnatio iam expoſitum. Memoria imaginationis ſacrarium & conceptaculū eſt, proindeq; retentatio & conſeruatio.

Quæ temperaturæ ingeniorum recordari idoneæ ſint, & quæ non idoneæ. Cap. XII.

HIs ita conſtitutis, quoniam in ſenſu principe ſimulachra rerum inſita ſunt, ut diximus, princeps autem ſenſus in quibuſdam mollior diluciorque habetur, in quibuſdam rigidior: item aliis in motu eſt, aliis quieſcit, neceſſe eſt ſimulachra in eo condita eandem ſequi imitariq; rationem. Hinc illa numeroſo diſcrimine ingeniorum uarietas. Alii hæc alte fixa continent, aliis in ſummo hærent. Ii perdiu ſeruat, illi breui labuntur. Hinc accidere ut alii magis, alii minus memoria ualeāt. Quidam ita damnati, ut nihil omnino meminerint. Deſulturia & fragilis in paruulo memoria eſt, & in ſene qui ætate præcipiti ſit. In paruulo ꝙ in motu iugi a cremento eſt, in ſene ꝙ natura in eo ad occaſum prona minuitur. Eſt memoria & morbis obnoxia, quorum ſępe iniuriam ſentiens, aut vniuerſa cōmoritur obliteraturq;, aut inſigniter laceſsitur. In iis uero, qui ętate media ſunt, quæ conſtans adultaq; dicitur, quia ſtatu indeclivi & tēperato exigunt, firmiſsima & tenaciſsima eſt. Quemadmodum itaque annulus in profugum torrentem defixus non ſigillat, ita memoria eorum retinere nō pōt qui aut ui ægritudinis, aut fluxu ętatis in motu & agitatu cōtinuo ſunt. Item qui duriuſculos & inflexibiles ſenſus & corneolos habent, memorioſi eſſe non poſſunt. Nā qui in lapide ſignum annuli exprimas? Proinde, ut dixi, tam eos qui multum indolēt, q̃ qui decliues & decrepiti æuo ſunt, obliuioſos eſſe neceſſe eſt, propterea ꝙ ii acceſsione virium cretioneq; æſtuant, illi conſumptione diſcōbinationeq; collabuntur. Eſt. n. ſenibus cor, in quo ſummi & principis ſenſus regia eſt, ſimilimū ædificiis & parietinis ueteribus, quibus tectorium & picturæ in eo exciderint præ ſenio. Habetur in iis cor prægelidum, eoq; laxatur, & quaſi corruit algore, atq; ita ſimulachra rerū, quæ in eo aſſeruabātur, quæq; tectorii operis modo illita inductaq; fuerant, cōſequio abolentur & diffluunt. Laborant uero memoria, tum qui p̃celeres & impendio uolucres ſunt, tum qui admodum hebetes ſpleniq;. Alteri ꝙ ſunt humidiores, q̃ ſit neceſſe: alteri ꝙ rigeāt plus æquo. Item alteri, ꝙ liquidiores mobilioresq;, quàm ut inhærere & deſiſtere imagines poſsint: alteri ꝙ contumaciores ac retorridiores, quàm ut plagas & vulnera cōſentiāt.

Quæſtio quòd quotiens meminimus, non eius potius ſimulachri meminimus, quod habetur in nobis præſens quàm eius quod a ſimulachro refertur. Cap. XIII.

HActenus extra ſeriem euagati ſumus, nunc tēpus eſt ad quæſtionē illā cuius gratia errauim⁹, quaſi ad cōperendinū & uadimoniū reuerti: ita. n. muniriores paratioresq; accedemus, ut aiunt, & cōferemus pedem. Erat igitur controuerſia hæc nobis propoſita, ſi de memoria ſtatuendum ita ſit, ut diximus, utrū hoc ſimulachrum recordetur animus, an illud unde hoc profectum eſt. Si hoc, nihil igitur quod abſens ſit meminiſſe poſſumus: ſi uero illud, qui poteſt contingere, ut cum hoc aſpiciat, non magis huius recordetur, q̃ eius quod non aſpicit? Iam imago hæc quæ ſentitur, ſiue ſimilitudo alterius rei eſt, ſiue vt quid ſui generis, quod nam aliud meminerimus? Non hoc ipſum potius quod habetur, tenetur q; intus, & quod intuiſimus, quotiens recordatio mouetur: nam qui meminit, ſimulachrum ſpectat ſentitq;. Quonā igitur pacto meminiſſe poſſumus rei, quæ nō ſit præſens? alioquin hoc modo cernere etiā & audire abſentia liceret. An recte ſcite diximus, habetq; ſe res ut oportuit? Quemadmodum enim animal depictum in ſcheda, & animal eſt, & imago: item ſubiecto vnum, ſed conſideratione & ratione conuarians: quēadmodumq; ſi quis propoſitam in pergula tabulam contemplaretur, ſolumq; de picturæ artificio cogitaret, nec id attenderet, quod ueri animalis imitatio eſſet, proculdubio ſimpliciter diceret ſe animal ſpectare: ſimul uero animaduerteret ſe animalis ueri exemplar uidere, tūc imaginem eſſe in tabula non animal diceret. Ita de ſimulachris quæ in nobis ſunt cenſeri oportet, quatenus ipſa ſeorſum ſpectantur, poſſunt ſpectra & uiſa appellari: quatenus uero aliud quid tanquam imagines picturæq; referunt, tum ſubiecta, & alumna memoriæ nuncupantur. Nam quum ſenſus communis ſimulachrū quod in corde eſt, ita uerſat tractatq;, ut nihil præterea niſi ipſum illud in ſe imaginetur, tū, ut dixi, uiſioni & imaginationi ſubiicitur. Quū uero ita, ut nō ipſum in ſe conſideret, ſed ut ſimulachrū alterius eſt, tunc repreſentatio dicitur, ad memoriā pertinet, & actus talis memoria nominatur.

Vnde eueniat, ut ea quæ quis meminit, aliquando meminiſſe ſe neſciat. Cap. XIIII.

HInc ſolet uſu uenire, ut id quod memoria tenere, plerunq; neſciamus vnde acceſſerit, ſenſu ne, an alia ratione. Nam & ſpeculantibus nobis occurrunt aliqua, quæ neq; quando, neq; in quo loco, neque á quo didicerimus, uenire poteſt in mentem, ſæpeq; dubii ſententiæ ſumus, inuenerimus ipſi eam & commenti fuerimus, an a docente aliquo acceperimus: interim ita, ut hæſitemus imaginatio hæc ſit recens ſubitariaq;, an recordatio & ſuggeſtio. uerbi gratia: audiui olim a quodā ſermonem, deinde poſt tempore quam multo ſubit quod audiuerim. Anceps igitur animi mecum dico, author ne ſermonis huius an aliunde percepi? atque ita hoc ipſum ueſtigo. Si igitur conſiderando, ſcrutandoq; recoluero ſermonem illum aliunde perueniſſe ad me, tunc fuerit recordatio, alioquin meram cōceptionem & cogitationem è re nata exortam dicere neceſſe eſt.

Vnde ſit, ut ea quæ quis imaginatur fingitq;, aliquando meminiſſe & recordari ſe putet. Cap. XV.

EſT quando contrarium accidat, ut in Antipheronte orite, ac fere iis qui exceſſu mentis tentantur. Nam ea quę ipſi ſecum imaginoſaq; extremaq; commentant, tanquam facta & geſta adnarrant, ita ut qui meminerint. Quamobrem alii ea quæ ſenſu nouerunt, imaginatos ſe putant: alii ex aduerſo ea quæ imaginati fuerint, ſenſu cōſecutos ſe credunt. Atq; hoc fit quotiens id quod non eſt imago, conſideramus ut imaginem: aut econtrario quotiens id quod eſt imago, non accipimus ut imaginē. Meditationes certe reminiſcendo memoriam confirmant & tuentur. Meditari nihil aliud eſt, q̃ crebro repetere imagines atq; recurrere, nō ut in ſe ſpectra ſunt, ſed ut imagines aliorum. Hactenus quid ſit memoria, quid meminiſſe, ſatis dictum, quod ſic cōiectione breui teſtabimur: Memoria eſt habitus, quo imagines rerum poſt impreſsionem cuſtodiuntur & retinentur, atq; hoc non in tota anima, ſed ſenſu primario, & in ea ui, quæ prima notitiam temporis animantibus commonſtrat.

FINIS

LIBRI PRIMI.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

THEMISTII PARAPHRASEOS, DE MEMORIA ET REMINISCENTIA, LIBER SECVNDVS, HERMOLAO BARBARO INTERPRETE.

Reminiſcentiam non eſſe apprehenſionem diſciplinæ, neque renouationem uniuerſæ memoriæ, ſed partis eius cu-ius quis eſſet oblitus. Cap. I.

NVNC quid ſit reminiſcentia tractemus. Primum ea, quæ in quæſtionibus populariter ſcriptis deciſa ſunt, uera eſſe conſtituamus. ea ſunt huiuſmodi: Reminiſcentiã nõ eſſe reſumptionem memoriæ, neq; itẽ aſſumptionẽ apprehẽſionẽ ue diſciplinæ. Non.n. reminiſci aliquis dicitur, quũ primũ imbuitur notitia rei quã ante neſcierit, ſed hoc diſcere eſt. Itẽ neq; illud reminiſci eſt, diſcere .ſ. & retinere iugi memoria ſine ulla interuentione obliuionis; ſed reminiſci eſt ex aliquo ueſtigio conſeruato & incolumi, referre ſe in cognitionẽ eius, quod memoria excidiſſet. Exẽpli gratia: In ſenſu primate ſita eſt vniuerſa imago & ſimulachrum rei, quã ſenſu perceperis, hoc quãdiu ſolidũ, purum, dilucidũ, inobſoletũq; retinetur, ita vt ab omni parte ſui excitare mẽtẽ, & ab ea ſimul collibuerit, perſpici incognoſciq; poſſit, non in eo φ ſimulachrum in ſe, ſed in eo φ aliud pſentat, hoc memoria eſt, de qua diligenter executi ſumus priore libro. Quòd ſi nõ vniuerſum ſimulachrũ retinet, ſed pars manſitat, pars interlita eſt, vel diuturnitate, uel alio caſu aut iniuria, ut neq; animũ ciere, neq; cieri ab aïo poſſit quoties ex portione ea quæ ſubſidua eſt, & quę integra & limpido obmãſit, exuſcitatur, & quaſi poſtliminio reuertitur, id quod huic nexũ iunctumq; olim intermortuũ interceptũq; uidebatur, tum quid tanquã re dux redẽptũq; ac reſtitutũ aïæ haberi id uidetur, dicimur reminiſci. Atq; ita efficitur, ut reminiſcentia ſit reparatio prioris memoriæ reuocatioq;, non quidem totius, nam hoc diſcere eſt, ſed partis. Nã tota res ſimul elapſa aïo eſt, ſi denuo doceamur φ ſimus obliti, hoc non erit reminiſci, ſed diſcere: nam & ut iterũ diſcatur, & iterũ inueniat eadẽ commẽtatio uulgo ſolet cõtingere. uerbi cauſa: Si ex lectione uel auſcultatione uerſum illum quis teneat.

Iram pande mihi pellidæ diua ſuperbi.

Eumq; uſq; adeo familiarẽ propriũq; habeat, ut ſine ulla cunctatione quotiens volet ex tpali facilitate pronunciet, Memoria hæc uocabitur. Si uero initium uerſus dũtaxat meminerit, calcẽ aut obliuio deleuerit, aut anni abſtulerint deinde animus ex initio illo quod adhuc ſeruatur, quaſi admonitus appellatusq;, & reliquias ac ueſtigia perſecutus, tũ ſimilitudinẽ & diſſimilitudinẽ ſcrutatus, eandem conferendo hęc inuicẽ recolẽdoq;, in memoriã reponatur eius φ uanuerat, Reminiſcentia hæc dicetur.

Reminiſcentiã ſimplicium non eſſe niſi perraro. Cap. II.

EX iis conſtare arbitros ſimpliciũ nominum non reminiſcẽtiã, ſed memoriã & diſciplinã haberi, niſi ratione ea reminiſcentiam quoq; pertinere ad hęc dicamus, φ ſæpe eueniat, ut prima ſyllaba uocabuli obſoletis cæteris teneatur, è qua deinceps in memoriam obliterarum ſcrutinio & cogitatione coorta referimur.

Reminiſcentiã indueĩ per multos motus, qui ordinem et conſecutionem habeant. Cap. III.

AC reminiſcẽtiam quidem comitatur memoria neceſſario: nam qui reminiſcitur, meminiſſe ad quendam modum uidetur, quia partem .ſ. repetit prioris memoriæ. Inter reminiſcentiam uero & diſciplinam & inuentionem intereſt, φ qui reminiſcuntur, maius principium momentumq; intus poſſident, quãm qui diſcunt aut inueniunt. Dixi maius, quia tam qui diſcunt qàm qui inueniunt, certum initium ac ſeminarium intra ſe gerũt, vnde ii diſciplinã accipiãt, illi ſciam pariãt, qa doctrina oĩs & pitia ex aliqua pnotione anticipationeq; gignit.

Quædam ſimulachra neceſſario ſequi, quædam ex aſſuefactione. Cap. IIII.

QVid ſit reminiſcentia indicatum exẽplis eſt, ut ſiquiri poſſit reminiſcentiam eſſe reducem, & quaſi rediuiduã momoriã, id eſt, renouationẽ memoriæ collapſæ: atq; hoc quẽadmodũ conſequi leuiter poſſimus, proprio intuitu patere arbitror. Nã quum motus animę ita ſe habeant, ut alter alterũ conſequio trahat, ſicubi hoc neceſſariũ eſt, facile conſtat ſimulatq; origo & initium mouerit, ſucceſſionem ab hoc ad ſecundũ, deinceps ad tertium, & uſq; ad ſupremũ iturã: uelut in cathena & gyris, ſi annulus unus tollatur, neceſſario inſequit proximus, atq; ita alius alio cõmouet ordine & attactu continuo. Idẽ contingit in ſimulachris iis, quæ imprimi tanq̃ ueſtigia noſtro aïo diximus. Quũ primũ.n. ab uno aliquo eorum excitata mens eſt; mouetur continenter a proximo, atq; illud alteri ſubinde originem mouendi eam præſtat. exẽpli gratia: Incidit mihi aliqũ ob oculos Coryſcus ſum lyra, ab eo tpe ſimulachrum lyræ impreſſum & conſignatum in aïo meo eſt: bono tpe uideo Socratem inſtitui lyra & fidibus canere: ita ſtatim fit ut lyra coryſci mihi ueniat in mentem, deinde ſubeat & pſona quæ cecinit. Hoc & alio exẽplo docebimus. Audiſti nunq̃ qui modulos eos concineret? Animulæ duæ vagulæ migrabant cute poſita, & hæc de illa quæſiit: Quę nũc abitur in loca? Mox ſi aliquod poſt dieculis alterum audias eiſdem quidem fere numeris, ſed aliis uerbis canentem, mẽs me prima ſubleuat, mox diuerſus reprimit, ex templo ſcribit autem ſimilitudo cõcentus, atq; ita memineris cãtilenã priorẽ, Animulæ duæ uagulę, & ẽt cãtoris.

Ex principio ſimili, uel diſſimili, aut proximo, reminiſcentiam oriri. Cap. V.

HAec ita quum ſint, neceſſe eſt ut ea diſtinctio recipiat, imaginũ alias natura ſua proximas ſequentesq; eſſe, hoc modo: qui meminit ignis, intelligat etiã calorẽ oportet: & is qui cęſus a Socrate eſt, quoties meminit ſe cęſum a Socrate, quaſi neceſſario in memoriam quo loci in quo plagas tulit, refertur. Alias quæ nõ neceſſario, ſed ex conſuetudine conſequantur, & quæ nõ ſemper ex priorum & antecedentiũ memoria, ſed propenſius, & maiori ex parte ſuccurrant. verbi cauſa: Accedit ſæpe numero, ut enixe cupiẽs efferre hoc uerbum lupercalia, quaſi exciderit non poſſim. Igitur tenere id volens, refero me frequenter ad lupum, quia vtranque dictionem lu. ſyllaba incipit: ita hoc cõponendo efficitur, ut accepto pronunciato ue lupi nomine, & ex nota illa ſtatim lupercalium commoneat. Alter ſolitus obliuiſci Taurumminium, aſſueuit in nomen Tauri.

Alter idem cui hoc nomen pleuritis, qui laterum dolor dicitur, contumax eſſe cœpi, retractare ſæpius nomen pleuræ, quæ latus ſignificat, ut habito initio eo, transferretur ad id quod continendum erat. In iis igitur (ut dixi) non redeunt ſemper ſimulachra quæ ſemel exoluerint, ſed aliquando eſt, ut quãuis nomen lupi retineas, tamen recordari lupercalium non poſsis. Illud ſcio poſſe contingere, ut quidam ſemel appellati executiq; fidelius & firmius ſeruent, quàm alii ſæpius; ex quo oritur ut nonnulli facilius recordentur, quæ uice ſimplici uiderint, quam quæ centies.

Reminiſcentiam aliquando prodire ſine principio, aliquando ex principio non poſſe erui. Cap. VI.

QVem ergo aliquis reminiſcitur, neceſſe eſt moueatur quibuſdam prioribus antegreſsisq; motibus, quouſq; ad eum motum perueniat, poſt quem motus hic, id eſt, reminiſcentia ſequi ſolet ex aſſuetudine atque exercitatione. Quapropter ex hoc nunc aut alio principio uenamur conſequentia & proxima, ita ut reminiſcẽtia argumento ſimilium, diſsimilium, propinquorum, & cõfinium inducantur. Mouent porro quędam ex his pari modo, quædam ſimul, quædam parte. uerbi gratia: Aſpicio lyram depictam, ab ea ut priore & præcurrente commoneor lyræ Coryſci, quam ſuperiore anno uiderim: atque ex hoc rurſum reminiſcor cãtionis eius quam Coryſcus cecinerit. Sane frequens, ut non occaſione modo hac, ſed etiam pluribus aliis, uenire mihi poſsit in mentem & lyræ & carminis Coryſci. Si enim ſimulachrum columnæ iunctum fuerit ſimulachro cantilenæ, recordatio columnæ memoriam cantilenæ ſuppeditat. Ex ſimilibus quoque & diſsimilibus (ut dixi) multa reuertuntur in mentem. Ex ſimilibus hoc modo, ut ſi quum Socratis ſtatuam uidero, admoneat Socratis: ex diſsimilibus, ut ſi candorem intuitus recordatus ue nigritiam meminerim, aut ſi æſtu tentatus, ſubeat algoris memoria. Ex propinquis quoque ita elicitur reminiſcentia, ut ſi quis ex eo initio: Multis copiis uiri Athenienſes præoptare uos puto reminiſcatur uerborum quæ ſequuntur: Si cõſtare poſſet quid potiſsimum hoc tempore ciuitati conduceret. Præcipuum itaque atque efficacisſimum in quaque re principium eſt, quo inuento, reliqua nullo labore ſuccurrunt. Principio ſiquidem habito, cætera quaſi nexu quodam & uinculis inuicem aſtricta ultro ad ſeriem confluunt.

Eandem rationem eſſe reminiſcendi uetera & recentia: item ordinem rerum uſui eſſe reminiſci uolentibus.

Cap. VII.

QVod ſi aliquando contingit, ut principio rei comperto, & prima parte orationis obtenta, nihilominus cætera non ſequantur, nõ eſt cur quiſquam miretur, quoniam hæc ſi penitus dilapſa oblirerataq; ſunt, certe ſequi etiam requiſita non poſſunt. Igitur inuelligando iis, quibus quid excidit, reminiſcuntur ex aliquo horum quæ diximus ſupra, ſimili, diſsimili, finitimo, conſequenti. At ſi quæ ſunt, quæ interim non requirẽtibus nobis, ſed ſæpe reddant atque offerant ſeſe, fateri neceſſe eſt ea nulla ex principio aut ſuggeſtione ſimilium, diſsimilium, conſequentium, finitimorum agnoſci. Vt ſi recordatus quiſpiam numeri quem cecinisſet Coryſcus, reminiſcatur anterioris, certe is nullo huiuſmodi præſidio uſus uidetur in hoc, ut reminiſceretur anterioris. Cæterum hoc inſolens eſt, nec temere paſsim fit. Fere enim antecedere quidam motus ſolent, quos reminiſcẽtia cõſequatur.

Aliud eſſe reminiſci, aliud iterum diſcere. item ultimum motum eſſe, per quem reminiſcentia dicatur.

Cap. VIII.

PLane quum de reminiſcentia agitur, non perinde id ſpectandum eſt, quemadmodum remotas a nobis res & tãto ex interuallo repetitas, quàm quum proximas agnoſcamus, & quas paulo ante ſenſu nouerimus diceremuſq;, utpote in quo maior controuerſia ſit. Nam quod propinquę & recens acceptæ animo ſunt, magis periclitantur, ut quum has meminimus diſcere uideamur, quàm quæ nobis pridem intellectæ & cognitæ fuerunt. Sed unus tñ reminiſcẽdi hæc mos, & ratio utriuſque generis eadem uidetur. Nam quemadmodũ ea quæ nobis proxima ſunt ex principio aliquo, cui connexa & conſequentia ſint, reuocantur in mentem, (conſequuntur enim, ut dictum eſt, ſeſe propter conſuetudinem motus) ita & ea quæ a noſtra memoria procul abſunt, & quæ multo ante didicimus initio quodam motus accepto, ſolent ſeſe reddere atque in memoriam reuerti. Quapropter omnis reminiſcentia ex principio potiſsimum pendet, atque in ſumma celeritate abſoluitur. Quamobrem & cum quo res inter ſe collocatæ & digeſtę ſunt, ordinem motus earum in animo uidentur tueri, & ea item facile memoria continentur, quæ notatione & diſpoſitione diligenti ſunt perſcripta, ut propoſitiones mathematicæ, præſertimq; geometricæ: contra quæ temere habentur cõgeſta & cõfuſaneè ac paſsim diſperſa, ægre cuſtodiuntur. Nam quemadmodum ſenſilia quæ coitu certo & diſtributione quadã iuncta illigataq; ſunt, exquiſite illaborateq; incernuntur, ſecus ſi in cumulum & aceruum cõiectam & indiſtincta uiſantur: ita de ſimulachris animi ſtatuendũ ac ſentiendum uidetur. Eſt uero differentia inter reminiſci & iterum diſcere, & omnino aliud diſciplina eſt aliud reminiſcentia. Is qui reminiſcitur ab ipſo ſe monetur, & ex principio quodam incolumi & manente intus luſtrat & ueſtigat innexa & iuncta principio. At qui addiſcit, nõ ex ſe ſed a præceptore docenteq; mouetur. Item is qui reminiſci uult, quamuis ei ſimul colibuit aliqui reſcire, non ſemper ad iuſſum occurrat, tamen uerſando & ſatagendo inuenire ac reponi in memoriam eius, quod uolebat, ſolet. Hoc autem motu multo & diſcurſu multo contingit, quoad dum perueniatur admotionem eam, poſt quam id ſequitur quod requirebatur. Nam quemadmodũ ſtillicidia multa quæ præceſſerint, lapidem non ipſa cõminuunt incauant ue, ſed quaſi ſubigunt & molliunt poſtremum diſcõbinãt informantq;: ita iudicandum in corde eſt: multos id pariter motus, antequam id quod quęrimus teneatur, ſed ſummus & ultimus motus ipſe præſentat rem, quam conſequi memoria uolebamus. Eſt igitur reminiſci mouentem quandam facultatem habere inſitam. Facultatem uoco reliquias illas intrinſecus contentas in animo, quæ mentem appellant & excitant ad inſtaurandum & recuperãdum id, quod perierit euanueritq;. Hoc in ſe ipſo quiſq; ſæpicule cõmittit experiturq; intimo (ut dictum eſt) & indigete moni...

Ex qualibus locis principiiſue memoria rerum amiſſa facile reuocetur. Cap. IX.

QVamobrem tale principium accipi debetur, qui celerrime ad reminiſcentiam loci reſpondeant. Locos uero aut initia eſſe in anima oportere dicimus, qui aut iugatis, ſimilibus, contrariis conſtent, (quales in dialecticis commentationibus monſtrantur) aut qui corporales ſunt, & certa ſede diſpoſiti collocatiq; interuallis. Atque id cauſæ erit ut cito ex una re in memoriam alterius ueniatur: verbi gratia: Ex lacte in candorem, ex candore in aerem, ex aere in humorem, ex humore in autumnum, ex autumno in brumam, quę id erat ſummũ, cui operã dabat ut in memoriã rediret.

In reminiſcendo id quod medium eſt, maximum habere momentum. Cap. X.

SAne uidetur fere in omni genere id quod in medio eſt, rationem tenere principii: quo inuento faciſſima tradita & comperta ſunt reliqua. uerbi gratia: Adſcribuntur literæ octo, a. b. c. d. e. f. g. h. quibus indicētur & reſpondeant octo notiones, per quas iuira ſit mens, dum aliquid ueſtigat, cuius rei uſus ſit reminiſci. Litera E, in meditullio eſt, ea obtenta ſi non continuo ſuccurrit quod ueſtigat, falsem ſimulatq; ad H, peruenerit, ſuccurrat id oportet: nam quum primum occupata medietas eſt, & priora & poſteriora inuadere iuxta poſſumus. Sed & nihil prohibet quin & retro agere liceat, & a media in utranque partem diſcurrere uelicatim & præpoſtere. Nam & poſt literam E, ſaltuatim intelligere literam H, & ab H, ad F, regredi tranſiliendo interpollando q; poſſumus, deinde referri & reciprocare ad G. Si igitur ea res quam ſcrutamur, in prioribus fuerit, occurret itinere eo quod regit ad H. Si uero in poſticis, dabitur obuia contrariam uiam tenenti, quæ ducit ad A. Notiones uero quarum hæc ſint ſymbola, hæc ſunt Athenę, Lycium, ędes Platonis, Calendæ, conuiuium Socratis, uapulaſſe a Socrate fidicula.

Quod interdum reminiſcamur, interdum non, item cur aliquando plus moueant ueteres, quàm recentes imagines. Cap. XI.

QVòd ſi accidit ut ex uno principio interim ſequātur, hæc interim nōſequantur, ea cauſa eſt, ꝙ ex eodem principio multi motus dependent. exempli gratia. Ex Ili, poſſumus in noticiam morbi iliaci & ilei reuerti. Quòd ſi frequentior tibi uſus fuerit ilei quàm iliaci, illuc potius ex eo principio rapieris attoleriſq;. Nam & quæ nitida ac ſplendida ſunt, ampliusq̃ quæ ſquarroſa & obſcura oculos in ſe conuertunt. Poteſt & alia ratio hęc eſſe, ꝙ ſimulachrum alterum uetus, alterū nouitium habeatur: quod nouitium eſt ualidius commouet cæteris partibus. Nam ſi id quod uetus ſe nectum q; eſt, ita in animo alte inhæreat ut in habitum ceſſerit, eoq; tritum ei perfamiliareq; ſit, huius meditatio uicem frequentis & recentis memoriæ obtinet.

Quid erret interim reminiſcentia, & quomodo faciat ſolœciſmum. Cap. XII.

QVemadmodum uero quædam ſimulachra ita ſunt cōmiſſa cognataq; ut alterū poſt alterum naturaliter & neceſſariò cōſequatur, ut poſt ignem feruor, poſt ſolem ſplendor: ita quædam ſunt quæ nō natura, ſed quadam conſuetudine confluant. Porrò in quo multi & frequentes ſumus, & in quod aſſueſcimus huius nobis minimo minus naturam facimus. Proinde ſicut in natura nonnunquam euenta proueniunt, quaſi progreſsiones quædam & errata naturæ: ita in iis quæ ab uſu & conſuetudine prodeunt, nihil uetat peccata quædam ſpectari, ut cui in priore aureg reſſoq; cedit proſpere, in poſteriore & ſequente deuius labatur, & loco iliaci in noticiam ilei deflectat. Propterea ſolet contingere, ut quum alicuius nominis meminiſſe uolumus, in alterum quod quærimus uicinum offendamus: itaque oberrantes tunc quaſi ſolœciſmum committimus. uerbi gratia: Volebam reminiſci Leophanem, ſuppoſitus eſt pro eo Leoſthenes, ſolœciſmus eſt. Hactenus de reminiſcentia priuatim dictum ſit.

Communis memoriæ & reminiſcentiæ, in omni memoria & reminiſcentia neceſſario adhiberi tempus, aut certum, aut incertum. Cap. XIII.

NVnc ut generatim atque in uniuerſum de memoria & reminiſcentia diſputemus, noſſe oportet caput & cardinem in ambabus eſſe noticiam temporis, ſiue illud certum conſtitutumq; habeatur, ut ſi id quod modo memini reminiſcor'ue aut heri aut ſuperiore mēſe aſpexerim: ſiue incertum indefinitumq;, ut ſi id quod memini quod'ue reminiſcor, utcunque prius didicerim, aut diu ſit quod audierim uiderim, nouerim. Alioqui nisi concedatur ſcientiam temporis ad utranque motionem pertinere, neceſſe eſt ut hoc quod modo meminiſce aut reminiſci dicimur, nec meminiſſe nec reminiſci eſſe uideatur, ſed cognoſcere tanquam è domo & ſacrario pectoris nunc primum promentes.

Vim ſenſualem eſſe quæ intus iudicet de pluri minoriq; tempore. Cap. XIIII.

POrro de pluri minoriq; tempore intus iudicat ea uis animæ ſenſibilis, quæ ſedem habet in corde. Quemadmodum enim quotiens intelligentia magnitudines perſpicit, non procedit foras, quemadmodum aliqui de uiſu dixerunt, quem proliquatis egreſsiſq; a ſede luminum radiis abſolui reddiq; autumant, ſed operatur intus & effigies magnitudinum in imaginatione depoſitas & iacentas excitat ochcatq;: ꝙ ſi hoc non ſit, de magnitudine abſente pronuntiare non poſſet, nunc pronunciat. Et ſane merito: nihil enim aliud eſt intelligētia quæ dianoea dicitur, quàm cum imaginatione actuo intellectus coniuncta. Eodemmodo de parte illa animæ ſenſualis dicendum eſt, ut de breuitate & longitudine temporis intrinſecus decidat, & imaginibus inteſtinis ad id pellatur.

Quæ differentia inter memoriam & reminiſcentiam totius & partium ſit, item uniuerſalis & ſingularis. Cap. XV.

QVum uero in memoria uniuerſæ alicuius orationis particulares oratiūculæ cōſiſtant, neceſſeq; ſit, ut quotiens ambitum aut circunductum aliquem longiuſculū memoriter tenemus, partes quoq; eius & clauſulas memoria contemplemur, (conſtat enim integritas omnis ex partibus: partes hoc loco ſunt mēbra & inciſa) quæro reminiſcentia uniuerſalis a particulari quo differat. An quum in memoria totius contineatur & pars, & in memoria uniuerſalis cōprehēdatur ſingulare, neceſſe eſt ut partes prius quàm totum occurrant, & quę minora ſunt, quæq; ab utroq; margine intra uniuerſitatem habentur, quam quę his contraria ſunt? Quæcunque enim ita ambiuntur, intuſq; ſunt, proportione quadam extremitatibus reſpōdent, quatenus mutuo proximant & ſequuntur, ut Platonis uerba illa in Timæo: Dii deorū quorō opifex idē paterq; ego, opera ſiquidē uos mea diſſolubiles natura, me tantum ita uolente diſſolubiles. Omne quidem iunctum & cōcretum natura diſſolubile eſt. At uero quod bona ratione iunctum atque modulatū eſt, diſſolui uelle non dei. Quapropter quia facti generatiq; eſtis immortales quidem nequaquam, nec omnino indiſſolubiles, nec tamen unquam diſſoluemini, neque neceſsitatem fati ſubibitis, quia uoluntas mea maior eſt, nexus & negetatior ad æternitatem cuſtodiendam, quā illi uitales nexus, ex quibus æternitas ueſtra coaugmentata atque compoſita eſt. Igitur una cum ipſo toto intelliguntur partes: nā uerba illa in fronte, Dii deorū, extēplo ſe offerunt, quæ intelligentia ſequentiū excipit: & hæc rurſus intelligentia reliquorum. Ita poſtremum quod intelligentia capitur, ipſum totum eſt, nam ſigularia ſimul collata acceptaq; ipſa integritas redduntur.

Semper reſpondere conceptioni rerum conceptionem temporum, ſiue certum id ſit, ſiue incertum. Cap. XVI.

CErte modus qui in rebus & notionibus cernitur, accommodandus & quærendus in tempore eſt.

Nam ſicut tempus annectitur & copulatur cũ rebus, ita & cognitio iungatur neceſſe eſt. Proinde ut minor res ſe habet ad maiorem, ita & minus tempus ad maius: & pectinatim, ut tota res ad tempus totum, ita & partes ad partes. Atq; hoc ex deſcriptione ſubiecta conſtabit. Conſtituantur duo triangula in mucronem inferiore angulo turbinata, ſed ita ut alterũ in altero contineatur. Id quod continet, ſignetur, notis tribus, k, M, N. Id quod continetur aliis tribus, A, B, E. Linea uero A, B, ſecetur ad pũctum C. & ad punctum F. & a ſegmentis lineæ perpetuæ in alterum eiuſdem trianguli, id eſt, minoris latus, quod contrauerſim reſpondet ad pares angulos, dicantur, uocenturq́, linea prior C, D. poſterior F, G. eodem modo ſecetur linea k, M, ad punctum H, & ad punctum L, & a locis ſectionum lineæ perpetuæ in alterum eiuſdẽ trianguli, id eſt, maioris latus, quod è regione reſpicit, dirigantur, nominenturq; ſuperior linea, H, P, inferior L, R, atq; hoc ita ut ſectiones utriusq́; trianguli in eaſdem deliniationes concidant. Ac breuius quidem & interius triangulum referat nobis res, quas intelligemus: extimũ uero & amplius uice eius temporis ſit, quod ſimul cum ipſis rebus & notionibus ſentitur. Quemadmodum igitur qui lineas A, B, & B, E, tranſiit, uidetur ſimul lineas A, C, & C, D, tranſiiſſe, utpote quæ interiores ſint, & cõtineantur in A, B, & B, E. ita qui lineas A, C, & C, D, peregit, uidetur ſimul lineas A, E, & F, G, peregiſſe. Quæ.n. collatio habetur lineæ A, C, ad lineam A, B, eadem eſt lineæ C, D, ad lineam B, E, nam proportione & parilitate conſentiunt inter ſe. Vnde etiam cancellatim, & uicibus commutatis, ſicut refertur linea A, F, ad lineam A, C, ita refertur linea F, G, ad lineam C, D, retroq́;. Ita relinquitur ut quemadmodum is qui cognoſcit lineas totas A, B, & B, E, ſimul cognoſcat lineas particulares A, C, & C, D. Ita & is qui lineas A, C, & C, D, intelligit, ſimul quoque lineas A, F, & F, G, intelligat neceſſe ſit. Eodem iure ſtatuendum de triangulo temporis eſt. Nam qui lineas k, M, &, M, N, conficit, uidetur lineas quoq; C, k, & H, P, confeciſſe, & itẽ lineas k, L, & L, R. Porro linea k, M, & linea M, N, tempus illud præſentant, quod reſpondet rebus quæ per lineas A, B, et B, E, in minore triangulo indicantur, ut intellectu earum tẽpus hoc annexum accipiamus. Rebus uero quæ per lineas A, C, et C, D, notantur, miniſtrat tẽpus quod per lineas k, H, et P, H, deſcribitur. At negotiis quæ lineæ A, F, et F, G, ſignificant, apponitur tempus quod per lineas k, L, et L, R, ſignatur. Ita fit ut ſimul et res et tempus ſocietate quadam proportionis noſcantur. Ex iis late patet eos qui recordantur aut reminiſcuntur ad intelligentiam generum eorũ quæ recordantur atque reminiſcuntur, adiungere tempus ſuum ſolere.

Dupliciter falli eos qui meminerunt aut reminiſcuntur: item tria adhiberi ad ueram memoriam et reminiſcentiã, rem, tempus, animaduerſionem. Cap. XVII.

MEmoria dupliciter labitur: Primum ſi eorum quæ recolenda ſint, imagines commutet, ut ſi cõtemplans imaginem Theæteti, imaginem Socratis dicas, tametſi tunc uideberis meminiſſe, Socratis, tamen Theætetus eſt qđ uides. Nihil.n. uetat, quin errare hoc genus poſſis, et meminiſſe quod non memineris credere. Altero modo fallitur memoria, quum ita accidit, ut cuius re uera meminimus, non tamen meminiſſe nos aduertamus, motione aut morbo aliquo impediti. Quod quidem & iis uſu uenit, qui in aliquid impẽſius intenti, quaſi obcæcata cogitatione et abducto intus niſu, apertis atque integris oculis non cernunt ea, quæ ob os uerſantur. Atque ii quidem ſomniantibus ſimiles uidentur, qui ſomniare ſe non ſentiant. Non erit igitur recordatio aut reminiſcentia, niſi tria hæc concurrant, negocium quod moueat, tempus quod negocio reſpondeat, et animaduerſio. Sane tempus modo infinitum certumq́; (ut dixi) modo infinitum et incertum adiungitur. Certum, ut quũ ſimpliciter diſputaſſe me recordor: iudicium ut ſit ita, eſt quod cõſueuit uulgo dici: Equidem memini factum, ſed quando, non memini. quod tum ſolent qui ſe cauſis ſubſignant, quum iis de tempore facti non conſtat.

Hactenus communia memoriæ & reminiſcentiæ, nunc differentiam et diſcrimen earum: item quòd ſolus homo reminiſcendi uim habet. Cap. XVIII.

DIximus ſupra non eoſdem haberi qui facile recordentur, & qui facile & bene reminiſcantur. Diſtat uero memoria a reminiſcentia non ſolum in eo, ꝙ prior tempore memoria quàm reminiſcentia eſt, ſed in eo quoque ꝙ complures animantes memoriæ participes ſunt. Reminiſcentia ſoli homini conceſſa ex numero animalium omnium, quæ ab hoc æui comperta nobis ſint: nam parte qua cogitamus ratiocinamurq́; eadẽ & reminiſcimur. Et quemadmodum ſyllogiſmus, id eſt, ratiocinatio propoſitionem propoſitioni, id eſt, intentionem aſſumptioni connectit. ita & is qui reminiſcitur, minora maioribus copulat. Qua ui autem ſyllogiſmi ducũtur, ad eandem exquiſitio pertinet. Exquiſitio porro iis data animantibus propria eſt, quibus conſultandi deliberandiq; ratio. Iis ergo quibus reminiſcentia tribuitur, tribuenda etiam cogitatio & conſultatio eſt. Solus homo cogitat & conſultat, ſolus igitur reminiſcendi uim obtinet. Nam & inter initia hoc diximus reminiſcentiam ad rationem & intelligentiam pertinere. Conſultare autem & cogitare uirtus alia eſſe poſſit, quàm mens, animus, ratio, intellectus?

Memoriam & reminiſcentiam eſſe corporeas affectiones: item non eſſe illas in noſtra poteſtate, item melancholicos potiſſimum hoc genere tentari. Cap. XIX.

CAeterum quia imaginatione reminiſci non poſſumus, propterea & ſimulachra, & ſpiritus, quæ in corde ſunt, reminiſcentiam commouent, neceſſe eſt hæc corporalis affectio ſit: ita reminiſcentia dicatur motus intelligentiæ in tali uiſo. Quemadmodum enim qui librum uult prælegere, neceſſe eſt in ea ſe uertat, quæ in libro ſunt perſcripta: ita de reminiſcentia & intelligentia iudicandum eſt. Intelligentia comparatur legenti, cor libro, uiſa & phantaſmata literis. Diximus & hoc olim memoriam & reminiſcentiam corporales motus eſſe, cuius rei ſigno eſt, ꝙ ſæpe nobis, quamuis aliud magis ſuſpicãtibus, cogitatio aliqua de repente obrepit, quam intercidere aut reprimere nullo conatu poſſumus, quin deſiſtat, ꝓcedatq́; pertinax & inuitis ſimus nobis erũpat. Pro hinc cũ ſimul humor in corde adagitari cœpit, (qđ fit, quotiens reminiſci aliquid conamur) euenit ut facile præterea ſiſti & ſufflammari non poſſit. Ergo perinde afficimur, ac ſi quis nos raperet tranſuerſos, & quamlibet pugnantes in ſe conuerteret. Tentantur ualidiſſime hoc morbo melancholici biliosiq́;: ſunt enim permobiles propterea, quia ſpiritu multo & caſſo conceptacula cordis ſui habent referta. Quum primum igitur imago aliqua in iis excita eſt, ſtatim exagitantur aliæ cõſequio & faſceatim ac turmatim proſiliunt, propter mobilitatem humoris, qui ſitus in corde eorum eſt. Sed & illud probat memoriam aut reminiſcentiã iuris noſtri non eſſe, ꝙ nec quodcunq; collibuit, nec quoties collibi-

tum eſt, reminiſci ſemper poſſumus. Quamobrem ut miſſum telum ſiſtere, aut reuocare non licet, ita quum reminiſci & ueſtigare aliquid uolumus, neſcio quid corporeum commouemus, cui affectio hæc commiſſa mandataq; eſt, nec ultra partes noſtræ ullę ſunt: nec enim per ſe moueri aliquid poteſt, quod incorporeum ſit: ita ratione recta factum eſt, vt motum eum rumpere, cũ quis uelit, in ſua manu nõ habeat. Et quemadmodum quærent, locum in codice ut legat, non ſatis eſt adire aperireq;, aut ſcheidas euoluere, niſi id quoque quod quærit, inueniat: ita de intelligentia & ſimulachris dicendum, q̃ in corde ſeruantur, ut tametſi ea quamlubet tractes uerſesq;, reminiſci tamen nequeas, niſi in illa ipſa offendas quæ requiris. Vnde, ut dixi, euenit, ut ii maxime imaginoſi cogitabundiq; ſint, in quibus redundatior uis humoris ſtagnat ea ſede, in qua imagines rerum locantur. Nõ enim facile tranquillantur agitatione ſemel ita, & quouſque aſſequentur & contineutur ea quæ uolunt, recto inceſſu ſcaturiunt, identidem & ſuboriuntur imagines. Quamobrem iræ in illis, & metus, et reliquæ eius generis affectiones ſimul paulo commotæ irritatæque ſunt, exacuunt, accenduntq;, ipſæ ſe ultro, et uires obitæ corrogant, conualeſcuntq;, ita ut labore etiam ſummo cõprimi, ſedari, & extingui non poſſunt. exẽpli gratia: Iudicat ratio iniuriam acceptam eſſe, cor ſtatim iracundia æſtuat, mox acceſſione ſanguinis feruet, quo tanquam auxiliaribus copiis confirmatum recalefactumq; retro concalefacit & exaſperat ſanguinem. Eodem modo metus contrariis ex cauſis refrictu & contractu cordis perfectus non facile deponitur. Quod & accidere ſolet iis, qui in cantibus paulo ualidius exubriſſant, aut qui rationem proſam'ue contenta & exerta uoce pronuntiant. Iis quanquam in fine ratio ſua ſit, eoq; & quieſcendum habeant, tamen uox impetu concepto, & quaſi ex procurſu longius procedit, & ceſſantibus iis aliquãdiu poſt ſuperſtes eſt.

Quibus ex cauſis pomiliones, pueri, ſenex, immemores ſint. Cap. XX.

CAeterum illi maxime immemores eſſe deprehenſi ſunt, quibus ſuperiora proportione reliqui corporis ſunt uaſta, ut pomilionibus ratione ꝙ uis ſenſus primatis grauata in iis oppreſſaq; põdere eſt, quodq; in tam obeſa & craſſa materia deſignari aut exprimi formæ rerum non poſſunt, ſed quaſi fruſtrantur & diſſiliũt plagæ, nec inuitis modo imaginibus præduri & ſpiſſi ſenſus reſiſtunt, ſed ſi quas ob inſignem earum pulſum admiſerint, hauſerint'ue, non ita uidentur admittere, ut cũ reminiſci uolunt, facile ad imperium ſubeant aut recto itinere ad conditum ſequantur. Sane admodum pueri & admodũ ſenes ideo impotentes memoriæ ſunt, quod in motu cõtinuo uerſantur. Pueri propter natiuum crementum, ſenes quòd aſſidue minuuntur. Nam in pueris & illa ratio eſt, quod per aliquot annos ſimiles nanis exigunt.

Peroratio. Cap. XXI.

DE memoria, & quid ſit meminiſſe recordariq;, & de tota ea natura, & de parte animæ, cuius illud officiũ eſt: itẽ de reminiſcentia, & quid ſit reminiſci, & memoria quemadmodum redintegretur repareturq; omiſſa, & unde proficiſcatur, dictum.

THEMISTII IN LIBROS DE Memoria & Reminiſcentia, Paraphraſeos. Finis.

HERMOLAI BARBARI, ZACHARIAE FILII PATRITII VENETI IN LIBRVM DE SOMNO ET VIGILIA THEMISTII, PRAEFATIO

AD HIERONYMVM DONATVM A. F.

OPTAVI Tecum eſſe mi Hieronyme his diebus, quibus interpretationi noſtræ in paraphraſim Themiſtij ſummam manum impoſui, ut coram communicare tibi omnia ea poſſem, & quod tuũ in iis iudicium eſſet, præſens intelligerem. Ac legiſti tu quidem olim hæc, & quod meminerim, probaſti. Sed ſiue in peius effinxi, & ut ille inquit, ab archetypo decidi, ſiue diſpendium limæ nonnihil profecit, certe in totum alia ſunt quàm quæ uidiſti: quod ſi affuiſſes tu periculum non erat, ut ab ijs quæ commutaſſé, detraxiſſem'ue laberer. Alioquin in hæc impenſius ſtudium contuli, quàm uolebam. Proinde non dubito futuros, qui noſtram diligentiam cauillentur, quaſi tantum curæ argumentum ambitus ſit, & magnæ alicuius de ſe perſuaſionis, quæ profectò in me non ſunt. Nam ſeu quòd ſcimus hæc anteludia quædam & quaſi crepundia eſſe ingenij noſtri, ſeu quòd maiora in hoc genere cogitamus, dici non poteſt quàm in ijs nec ſatisfaciam mihi, nec placeam. Sed utinam multorum, error, aut ſtirpitus uelli, aut alleuari poſſet, in quibus cum ſe peripateticos bonos appellent, quia infantiſſimi ſint, nec latine loqui ſciant, nec græce, (ut quamleuiſſime dicam) tam conuenit eum ea familia, quàm ijs qui multis ſeculis ante Ariſtotelem fuerunt. Certe partim fando aſſiſtendóq;, partim ſcribendo & commentando daremus operam, ut quantum in nobis eſſet recognoſcerent ſe & intelligerent os, quia philoſophia eloquentiam ſeparant, minutos plebeióq; & plane ligneos philoſophos haberi. Nunc perſuaſio ■ tam alte dedita in uenas eſt, tam pertinaciter inhaſit in uiſceribus, eam difficilem callum obduxit, ut nedum nos qui nec authoritate ualemus, nec fere in doctrina quicquam promouimus, ſed quamuis etiam abſolutiſſimus, & qui omnia ad manum innumeratóq; habet, tantas radices ſuccidere aut medicinam adhibere ægritudini tam defletæ non poſſit. De quo quoniam plura paramus alia epiſtola, illud tantum dicturi ſumus, ut hortemur te, non ut tu cum ſtudijs philoſophiæ bonas literas coniungas, (quippe in quo ne admonitore quidem eges) ſed ut alios iſtuc exemplo & ſapientia tua compellas. Nec enim quod in quibuſdam deplorata res uidetur, ideo minus laborandum tibi eſt, tum quod ſententia Hippocratis, qui conclamatis & deſperatis negat admouendas manus, ad morbos animi referenda non eſt, quod ij non ſemper incurabiles ſunt: tum quòd ut ratio iſta cum ijs nihil proficiat, ab alijs certe peſtem illam defendet. Infinitum enim, quantas iacturas facturæ literæ ſint, ſi non habeant qui huic labi obſiſtat. Nos quidem tempus omne quod uiximus, & quod deinceps Deum uoluptate uicturi ſumus illam curam deſtinauimus, ut pro uirili parte naturalis philoſophia cum ſtudijs humanitatis in gratiam redeat. Vale. Libellum de ſomno & uigilia, quem, ad te uertimus, ſcio tibi pro tua in me beneuolentia non ingratiſſimum fore.

Venetijs. M. CCCC. LXXX.

THEMISTII PARAPHRASEOS, LIBER DE SOMNO ET VIGILIA, INTERPRETE HERMOLAO BARBARO PATRITIO VENETO.

Quæſtiones ad ſomnum & uigiliam pertinentes. Caput. I.

DE Somno & uigilia conſideranda hæc arbitror. Primum quid ſint & cui parti & poteſtati animæ credita: & utrum ſoli animæ commiſſa, ut priuatæ eius affectiones, an & corpori quoque promiſcuæ: & quamobrem tributa animalibus ſint: & utrum utrunque omnibus, an alteris hoc, illud alteri ſeorſum. Deinde qd ſit inſomnium, & quare ii qui dormiunt, modo ſomnient, modo non ſomnient. Item utrum ſomnient quidem ſemper, ſed experrectos memoria non committitur, an ſecus: & hoc ſi eſt, quam ob cauſam ſit. Præterea ſint ne præſcripta aliqua animi quieſcentis, nec ne: & ſi ſint, qua ratione fiant, utrum ex eo numero ſint quæ aguntur ab homine, an quorum cauſa ſit aliquis deus, aut natura, aut temeritas.

In eadem particula ſomnum & uigiliam collocari. Cap. II.

PRrimum illud haberi pro explorato debetur ad eãdem animalis partem ſomnum & uigiliam pertinere, tum ꝙ oppoſita inuicem ſunt, tum quod priuatio eſſe intelligitur uigiliæ. Oppoſita porro & extrema tam quæ artis ſunt, quam quæ in natura ſpectantur, in eodem recipi ſolent, & eiuſdem ſubiecto affectiones uidentur. exempli gratia: Integritas & obleſio temperies & intemperies, morbus & ualentia, in eodem corpore ſunt, pulchritudo & fœditas in eodem membro conſiſtunt, firmitas & debilitas in eodem neruo cernuntur, uiſus & cæcitas in eodem oculo habentur: ſimilis & in cæteris ſenſibus ratio. Item clarius ex iis quæ ſequuntur liquebit: nã argumento, quo uigilare aliquem cognoſcimus, eodem & dormire deprehendimus. Vigilantem ſane cognoſcimus, aut quia externo ſenſu aliquo uiſu, auditu, olfactu pellatur: aut qa inteſtina ratiocinatione, cogitatione, imaginatione. Senſus uero uice habitus eſt, inſenſibilitas uice priuationis. In eodem igitur ſubiecto locanda hæc ſunt. Ex quo illud quod uolebamus conficitur, ſomnum & uigiliam eodem ſubiecto ſtratoq; contineri.

Somnum & uigiliam affectiones eſſe corpori et animæ communes. Cap. III.

QVum autem ſentire ipſum, neque animæ, neque corporis proprium ſis (nam ad idem genus, tum actus, tum potentia pertinet) ſenſus autem qui in actu ſit, eſt quidam animæ motus interuentu & comitatu corporis conualeſcens: manifeſtum eſt affectionem hanc (dico ipſum ſentire) nec peculiarem animæ eſſe neque item corporis propriam (quandoquidem corpus inanime nullam ſentiendi uim obtinet) ſed ſummæ permixtionis. Porro quum uires animæ habeantur diſtinctæ, ita ut altrix abiuncta a reliquis ſit, reliquæ ſeorſum ab hac non poſſint conſiſtere, certum eſt ea quę augentur modo & minuuntur, ut arbores, dormire & uigilare non poſſe, quia ſenſu deficiuntur, de cuius momentis natura ſomni & uigiliæ dependet. Nam ſenſus a ratione uitali, quæ & uegetalis dicitur eſſentia, & poteſtate interſtitio plurimo & manifeſto diſpeſcitur, etiam ſi non id conſtaret, utrum ſubiecto & magnitudine differant.

In animalibus omnibus ſomnum & uigiliam uiuentibus contingere. Cap. IIII.

NAm mihi a lunari circulo caducum ſucciſiuumq; eſt, quod ſi ſomni & uigiliæ capax ſit, aut ſemper dormiat, aut ſemper uigilet, ſed utrunq; animalibus ſingulis tributum a natura eſt, nullum omnino animal pari eo caret, ſed tantum inanima. Quum de animalibus loquimur, ſemper excipiuntur diuina: nam eorum actio iugis æternaq; nec triſtis oneroſa'ue eſt, & uigilia in iis omnis contrarii eſt expers. Nam ſomnus & uigilia, ut ſæpe alias diximus, affectiones ſunt circiter cor, ubi domicilium optimatis ſenſus locatur, Præterea quæcunque naturalem aliquam functionẽ habent, ſimul paulo plus laborant, quàm ſua cuiuſque natura patitur, ægritudinẽ ſentiunt: cumq́; præterea operari non poſſint, dant manus & remiſſionem quaſi laboris merentur. Nam & ueterina ſarcinis, & uiæ ſpatio defecta offendunt ſe terræ, nec loris ullis aut fuſtibus ad ingrediendum exurgunt. Legendo, ſcribendo, ædificando, demum agendo quidlibet, aut condendo laceſſimus, & motum ſemper ſubſequitur & excipit requies. Poſtremo oculi, aures, manus, pedes, & reliquæ partes officiales aliquando a muneribus quoq; ſuis ceſſant. Continenter gerere & adminiſtrare non poſſunt, ſed ſpatio exacto in quantum uires eorum durare & ſufficere operi poterant, uacationem quandam feriarum uice impetrant. Cæterum quum ſomnus uigiliæ contrarius ſit, contrariorum uero quæ interſtitio careant, & quæ ſibi per priuationem & habitum reſpondent, ſi alterum abeſt, alterum neceſſe adeſſe ſit, ſequitur ut dormire animalia oporteat quoties non uigilant. Quamobrem quemadmodum morbi aliqui, peruigilium & in ſomnium afferunt: nam cõperti ſunt, qui nouem dies exertis & in conniuis oculis egerint: & quemadmodum hoc idem ſæpe citra ægritudinẽ accidit, ut gracilentis & pręaridis, qui naturæ ſuæ ratione longas uigilias patiuntur: ita ſomni copia interim inualentibus, interim ualentibus contingit. Nam ex his qui febre tentantur inuenti aliqui ſunt, quos altus ſopor iniuſtum triduum attinuerit. Paruuli uerò & qui temperamenti humidioris ſunt, tum propter cibos, iunctumq́; tum propter humorem infantilis ætatis longiſſimo ſomno utuntur. Hæc ſi ita ſunt, quicquid ſomni capax eſt, idem uigiliæ particeps, & retro. Nam ſi ſomnus quædam affectio eſt, & quaſi nodus & uinculum ſenſus: ſenſus autẽ omnis ſentire actu poteſt: omnis uero potentia aliquando in actum refertur, neceſſarium eſt ut id quod dormit, & quod potentiam habet ut uigilet, excitetur omnino & actu euigilet. Ita nullus ſit ſomnus, qui non poſſit rumpi, & qui (ut ita loquar) expergiſcibilis non ſit.

Quamobrem animalia omnia dormiant, plantæ non dormiant. Cap. V.

ANimalia certe omnia pedeſtria, uolatilia, nãtia, ſomno participant. Nam aquatilium genera, & ea quę molli cruſta integuntur, ſoporari cernũtur: & præterea quæcunque oculos habent. Nam & quibus corneoli prædurię; ſunt, & inſecta, dormire inditio ſilentii & cõticeſcentiæ credam apparet: quanquam exiguum quiddam talia, ita ut nos lateant plerunque. Vtrum uero ea quibus ſilicea teſta obducitur, dormiant, nemo quidem adhuc, quod ſciam, fuit, qui uiderit aut argumẽto aliquo notauerit, ſed ratione tamen perſuaderi id poteſt. Nam animal eo finimus, ꝙ ſenſum obtineat. Somnus uero immobilitas & quodammodo pedica & obligamentũ eſt ſenſus: contra exolutio eius uigilia eſt. Non habent uices has plantæ, quia ubi ſenſus non eſt, ibi neq; ſomnus eſſe, neque uigilia poteſt: ubi autem ſenſus eſt, ibi dolor & uoluptas? ubi dolor & uoluptas, ibi cupiditas. Plantis nihil horum poteſt cõcedi. Nulla enim ratio eſt, quæ cogat fateri, dolere has, oblectari, concupiſcere aut ſentire. Neque item quæcunque aleſcunt, neceſſario etiã ſentiunt: quanquam contra eſt, quæcunque ſentiunt, ut neceſſario etiam aleſcant. Sed quemadmodum ſæpenumero docuimus, alimenta hæc quibuſdam habentur, ut plantis. Hoc uero demonſtrat ea ratio, ꝙ uis quæ nutrit munus ſuum nauius & expeditius conſopitis, quam uigilantibus nobis abſoluit. Nam eo tempore probius & alimur, & corpulentia perficimus, utpote ut quas actiones nihil adminiculentur ſenſus.

In ſomno omnes ſenſus haberi immobiles. Cap. VI.

NVnc differendum uidetur, quamobrem dormiat & uigilet animal, & ſecũdum quos ſenſus. Si ſecundum plures eſt, aut ſi ſecundum unum, quiſnam illic unus ſit, de quo ſomnus aut uigilia pendeat. Sane quum animalium quibuſdam omnes ſenſus, quibuſdã non omnes, ſed guſtus, & tactus ſunt: (eſt enim latiſſime fuſus, & maxime communis omnibus tactus, ut in libris de anima dictum eſt) fieri autem non poſſit, ut dormiẽs animal ullo ſenſu uigilet, manifeſtum eſt animantes omnes in ſomno affici oportere eodem modo, ideſt, ſumma illa immobilitate & inſenſibilitate offundi. Nam ſi dormienti auditus in miniſterio & officio ſit, uiſus non ſit, erunt ſimul in eodem duæ res pugnantiſſimę, quia ſcilicet dormiens aliquis ſentiet, quod impoſſibile eſt.

Soporem tactus & immobilitatem ſenſus communis, cauſam eſſe ſomni. Cap. VII.

ILlud nũc libet quærere, utrum ſenſus omnes æqualiter ſopiãtur in ſomno, an ſit præcipuus aliquis, quo ceu ſoporato potiſſimũ dormiat animal. Num hoc uni duntaxat tribuendum tactui eſt? qui & maxime neceſſarius & natura longe primus eſt ſenſuum, & quod amplius eſt idem ſubiecto cum ſenſu communi? Nam quum natura ſingulis ſenſibus certa quædam munia pẽſaq; imperarit, oculis ut intuerentur, auribus ut auſcultarent, & cæteris quibuſq; ſua; quumq; non ſolum peculiariter hęc ſenſibus iniunxerit, ſed in commune quoque rationem quandam in omnes ſparſerit, qua & uidere, & audire, & demum ſentire ſe ſentiant: (non enim uiſu uidere nos uidemus, nec uiſu enunciamus aut guſtu diſtare dulcedinem a colore, neque ſeorſum, neque ſimul utroque ſenſu, ſed particula quadam communi, quæ adiũcta ſenſibus omnibus ſit, quam ſimpliciter & proprie ſenſum communem uocamus) hæc autem una proprie eſt, etiam ſenſorium eius unum. Verum quanquam hic ſenſus unus eſt, tamen ratione in plures hiat, quia in tot diſtrahitur, quot genera ſubiecta ſigillatim quinque ſenſuum habentur: nam calor a ſono euariat, & ab utroque odor & ſapor. Ineſt uero ſenſus communis primum & maxime in ſenſu tactus, ꝙ ſolus hic ſeorſum a cæteris ſeparatus ſpectatur, ab hoc cæteri non ſpectantur, de quibus omnibus affatim in uoluminibus de anima explicatum eſt. Poteſt tota ratio ſic concludi, ſomnum & uigiliam ad ſenſum communem & ad eius ſenſorium pertinere, ideſt ad ipſum cor. Et quum ſenſus communis ſubiecto idem cum tactu ſit, neceſſe eſt ut animalibus omnibus uigilia & ſomnus communicari dicatur, quia tactus quoque, ut dixi, communicatus omnibus eſt.

Impotentia omnium ſenſuum non eſſe ſomnum, etiam ſi omnes ſenſus in ſomno impotentes redduntur. Cap. VIII.

POrro ex iis quæ ſequuntur certiſſimum fiet, ſomnum non eſſe requiem & pigritiam ſenſuum omnium, ſed ſolius tactus. hoc ita intelligitur. Si non eſt neceſſe, ut ſenſus omnes ſimul in opera ſint, eodem modo non uidetur neceſſe, ut omnes ſimul ferientur: ſed enim primum patet: (nihil enim cogit is, qui non uidet, ut etiã audiat, aut qui guſtet, ut ſimul etiam olfacit) igitur & ſecundum, præſertim quum propenſior ratio uideatur eſſe, ut ſimul omnes operentur, quàm ut ſimul quieſcant. Si ergo quod potius ius habet, ut ſit neceſſarium nõ eſt omnes ſenſus ſimul pelli, ne illud quoque multo magis, cui deterius laceſſitumq; eſt omnes ſenſus ſimul immobiles quieſcere. Quanquã uero hoc ita eſt, tamẽ tactu ſopito neceſſe eſſe conſequio reliquos ſenſus conſopitos eſſe: nec eo ualet hoc ut ſoporationem omnium ſenſuũ cauſam eſſe ſomno dicamus, ſed ſolius tactus. Nam quũ princeps ſenſuum, & quo cæteri referuntur, afficitur, neceſſario & ſatellites eius affectioni accumbunt. Contra, ſi illi afficiantur, non continuo neceſſe eſt ſenſum principem conſentire. Illud uero argumento eſt ſomnũ non ea re conſiſtere, ꝙ ocioſi omnes ſenſus ſint, quodq; ii actus ſuos exercere non poſſunt. Quum .n. quis animo linquitur & iacet immotus, quod genus lipopſychiã, ideſt, defectum animæ appellant, quanquam & hoc nexus quidam & impotentia ſenſuum uidetur non tamen dici ſomnus poteſt. Idem in deliriis & furore cõtingit, ut accedente morbo nonnulli neque uideant, neque audiant ſæpe, neque omnino aliquid ſentiant, alioquin non ſæuirent in corpus ſuum, nec carnem ſuam dentibus peterent, ſi ſenſum aliquem haberẽt doloris. Præterea duabus uenis in collo, quæ a iugulo ubi finditur caput ſubeunt, foris ualide apprehenſis collabuntur homines ſenſibus ereptis, nec tamen dormire dicuntur. Proinde impotentia ſentiendi nõ ea, quæ in cæteris ſenſibus ſit, quia & orbata diminutaq; ſenſibus ſentire non poſſunt, nec tamen dormiunt, neq; ea quæ ex aliqua iniuria aut morbo contingat, ſed quemadmodum ſum teſtatus) ea, quæ in primo ſenſorio contineatur, ideſt, in corde ubi primus eſt ſenſus, quæ tum ex laſſitudine aliqua, tum ex lõga excubia ſubſequi ſoleat, nimirum talis in impotentia ſenſuum proprie ſomnus eſt. Nam quum ſenſorium illud communis ſenſus impotens & incontinentes ſui redditur, neceſſario & cæteræ officinæ laſſantur, non è diuerſo.

Quis finis, quod agens, quæ forma, quæ materia ſomni ſit. Cap. IX.

HIs conſtitutis quærenda cauſa eſt. propter quam dormire animalia ſit neceſſe, & qualis item affectio ſomnus ſit. Ac quatuor quidem cauſarum genera

in natura-

in naturalibus libris enumerauimus: Finalem, cuius gratia omnia conſiſtant & fiant: agentem, unde oriatur & inſtituatur motus: rationariam, quæ rebus naturam ſuam & ſpeciem largiatur: materialem, ex qua inſita cõſtitui & generari omnia ſoleant. Somni igitur cauſæ hæ ſunt: Finis, ſalus & conſeruatio animalis: agens, ſpiritus uitalis qui in corde eſt: materia uapor qui caput ſubierit deinde in locum inferiorem defluxerit, forma, ſitus & diſpoſitio illa membrorum & partium corporis, quæ in dormientibus extra intuſq; cernitur.

De cauſa finali ſomni & neceſſitate eius. Cap. X.

PRimũ quum natura nihil cõmittere fortuito, ſed ſemper agere gratia alicuius ſoleat; quietem uero inutilem eſſe, atq; adeo neceſſariam animalium uitę conſtet, quia continue moueri cum uoluptate non poſſunt; manifeſtum eſt ſomnum ad incolumitatẽ fuiſſe animalibus iunctum & ad quietem. Vnde uaga & uulgo etiã recepta trãſlatio eſt, ut ſomnus quietis nõie indicaretur, quaſi ueritas ipſa ita planè cogeret. Vigilia uero maxime finẽ attingit: nã ſentire & ſapere finis oibus eſt quibus unum eorũ competit, utrumq; n. optimum eſt. Finis aũt, eſſe optimũ requirit, brutis ſenſus, homini ſapientia & prudẽtia finis eſt. Videtur uero neceſſarius eſſe aialibus omnibus ſomnus, non quidem ſimpliciter, ſed neceſſitate illa quam ex poſito & ex adiunctione uocauimus, uerbi gratia, extra quã ſi periero ſatius iis eſt: Si. n. aĩalia eſſe debent, & naturam ſuam ſeruare, neceſſario quædã adeſſe iis oportet, quibus poſitis alia ſubinde adiungenda ſint. Nam ſi conſtituatur quid animal eſſe, neceſſe eſt ut alatur, quo conceſſo neceſſarium eſt cibo uaporem ſuſtolli, è quo neceſſario conſequitur ſomnus.

De cauſa agente ſomni, item omnis motus principium eſſe cor habentibus ſanguinem, & carentibus quiddã uice cordis et ſpiritum interiorem. Cap. XI.

NVnc dicendum eſt, quo motu actione ue corporis eueniat animalibus, ut aut dormiant, aut uigilent: demũq; de tota ratione agentis cauſæ differendũ, in quo & prolixiuſculi erimus. Ac primum quidẽ admoneri noſcẽtes hæc uelim, omnia animalia, ſiue ſanguinem habeant, ſiue exanguia ſint, aut eandem, aut perſimilem, cauſam ſomni habere. Quamobrem quum de ſanguineis utpote iunctioribus & cognobilioribus diſputauero, cõi ratione de omnibus obiter diſputatũ, & peroratum putent. Principium ſenſus eadẽ parte proficiſci, qua & principium motus demõſtratum ſupra eſt. Principium uero in animali locus is uidetur, qui inter aluum & caput medius ſit. In iis itaq; quæ prædita ſanguine ſunt, ea pars quæ circum cor eſt, locum medium obtinuit. Quæcunq; autem ſanguinẽ habent, habent & cor. Eſt igitur ſentiendi & mouendi principium cor in quo & ſpiritus uitalis & refrigerationis principium continetur. Videtur. n. natura refrigerationem in humido, & reſpirationem ornaſſe ad calorem eius partis temperandũ ſeruandumq;, de quo ſeorſum in loco docebimus. In iis uero quę carent ſanguine & inſectis, & iis quæ non reddunt nec accipiunt halitum, ſpiritus quidam interior additus, non in corde ſed in eo quod æmulum cordi eſt, qui attolli uicibus & ſubſidere cernatur. Atq; hoc maxime deprehendi poteſt in iis, quæ generis totipennis ſunt, qualia ueſpæ, apes, & muſcæ: nam diuulſis diſſectiſq; iis, pars quæ proxima præciſamento eſt, mõ dilatatur mõ cõtrahitur. Quũ autem animal nec mouere quicquã, nec moliri ſine intentione uirium poteſt, (intenduntur autem uires preſſo & incluſo ſpiritu exteriore) neceſſarium eſt ut animal quod ſpiret, uires illas ſibi extrinſecus corrogeat; quod uero non ſpiret, intrinſecus. unde inſecta ea quæ pẽnata diximus quotiens ſe mouent, quoddam murmur ædunt, quod aura illa iis incluſa intus mouente ſonãteq; accidit. Hanc. n. quoties atterunt ad membranã quæ ſepto trãſuerſo ſubdita, cinctum corporis determinat, bõbos illos uolando elidunt. Ita ſonus agitatu interioris ſpiritus non anima aut ſpirabilibus ullis uiſceribus redditur. Sunt tamen quæ attritu exteriori aeris ſonent, ſed ea tantum, quæ ſciſſuram ſub præcinctu continent.

In corde uigiliam & ſomnum oriri, eiuſq; affectiones eſſe. Cap. XII.

SEntiunt autem omnia aĩalia aut ſenſu familiari, aut peregrino. Familiarẽ ſenſum appello, qui in interno motu, tanquã e domo promptus abſoluitur, quando quaſi ſimulachris quę intra nos habentur, impellimur. Peregrinum ſenſum uoco, qui extrinſecus inuehitur, & a generibus exterioribus uenit. Ex iis arbitror conſtare & quo in loco, & qua primum particula ſomnus & uigilia contingere uideantur: nẽpe in illa cuius affectiones hæ ſunt. Porro cordis affectiones ſunt, ac dormiẽtes quidem agitatione cordis quadam mouentur. Ideoq; & pleraq; agunt, qualia quum uigilant, ſolent, quod certe ſine uiſione aliqua aut ſenſu non poſſet contingere. Nã ſomnium quodammõ uiſum & ſenſum quiddã eſt, de quo inferius tractabitur. Sed unde nam fit, ut ſomno excuſſus, experrectusq; inſomnia meminetis, ſed quæ per ſomnium ſimilia uigilantium operibus geſſeris, non memineris, declaratum in problematibus eſt.

Quemadmodum cibi conuertantur in ſanguinem, de quo ſcire oportet, quia precipua ratio ſomni ſunt cibi. Cap. XIII.

HIs definitis conſequens eſt, ut qua motione aut unde ſomni & uigiliæ animalibus cõtingant, aperiatur. Fortaſſe. n. hic locus cauſam agẽtem & materialẽ, facilius & diſtinctius monſtrauerit. Clarum eſt oportere animal ſimulatq; accipit ſenſum, tunc primum ali & creſcere in eo quod animal. Nam quãdiu intra uterum partus eſt nutritur quidem & creſcit, non tamen ut animal, ſed ut planta. Quum autẽ accedit ſenſus, tũc primũ (ut dixi) nutritur & augetur ut animal: nam anima ſenſualis & poſterior aduenit. Plane alimẽtum eſt id, quod ex concoctione poſtremum & nouiſſimum ſubſicit, habentibus ſanguinem ſanguis: carentibus ſanguine, quod uicem ſanguinis præbeat. Conceptacula ſanguinis ſunt uenæ; initium uenarum eſt cor: atq; hoc ex commentatione diſſectionum liquido indicatur. Deuoratus. n. & ingeſtus per os cibus, indeq; in locos ſuos, in inteſtina & uentriculum collatus euaporatur, & ſucſum reſpirant per uenas, per quas deinde permanat ad iecur, i iecinore mutatur, & natura ſanguinis tingitur, a iecinore influit & ſubit ad cor, in corde uincitur & conficitur pleniſſime, inibiq; ſanguinẽ perfecte conuertitur. Ac uenæ quidẽ aliæ cor adeunt, aliæ a corde proueniunt. Venæ quæ adeunt cor, tãquã miniſtræ ac gerulæ ſunt, ut quæ a iecinore ad cor incoctum & imperfectũ ſanguinẽ conuehant, quem cor ſuſceptũ ſummi meracũ & abſolutũ ſanguinẽ reddit. At uenæ q̃ a corde dependent comparatæ ad aliũ uſum ſunt, uidelicet ut ſuccus per eas concoctus iã perfectusq; in totum corpus diſtribuatur atq; dedatur. Sane de hoc copioſe agitur in libro de alimento. Nunc in tranſcurſu attinguntur, ut principia motionum earum, de quibus modo quæritur, & ut quidam illud ſit, quo uis & portio ſenſibilis affecta aut ſomnũ aut uigiliã miniſtrat planius ſciatur. Nec enim ſomnus quæcunq; in potentia & exceptio ſenſuum eſt, ut retro oſtendimus, argumento eorũ qui dementarent aut deficerent animo, aut in ſtrangulatione & aſtrictione uenarum iugularium uiderentur in-

termori:nam in omnibus iis intercepti ſenſus ſunt,nec ta
men obdormiunt.

*An imaginatione eorum qui linquantur animo uideri in-
ſomnium poſſit, & an morbus ipſe ſit ſomnus.*
Cap. XIIII.

NAm quum accidat aliquando, ut defeſſi animo
uideri aliquid & imaginari dicantur, controner-
ſiam habet locus quia ſi contingit dormire eum qui ita
linquitur,utique poteſt cõtingere ut imaginatio . illa ſit
ſomnium.Sed enim primum non eſt, neq; igitur ſecun-
dum.Nam illud conſtat quanquam non ſemper nec o-
mnium,tamen maiori ex parte & complurimum, quæ
in ſomnis uiderimus excitatos nos comitari ſolet me-
moria:qui uero tẽpore quo morbo illo corripitur ima-
ginatus aliquid eſt,demum recreatus nihil omnino com
meminit. Porro multa dicunt, qui ita uehementer ten-
tantur,& qui extinctæ animæ ſpeciem præbent , quorũ
nihil(ut dixi)reuiuiſcentes exuſcitatiq; recordantur.
Quamobrem uiſiones eas ſomnia putare nõ poſſumus,
neque ipſam ægritudinem ſomnium.Idem ſentiendum
de iis qui delira fantur,& qui compreſſis iugularibus ue
nis præfocati moribundiq; corruunt: & quia (quod ſæ-
pius dixi)non omnis interceptio aut impotentia ſentien
di ſomnus eſt,ſed ſolum ea quam diuaporatio alimenti
committit.

*Quando incipiat dormire animal, & quando perfecte con-
ſopitum dicatur.* Cap. XV.

PLanè neceſſe eſt id quod in uaporẽ ſoluitur tabe
ſcitq;, aliquatenus ſuſtolli,deinde reditum in cape
ſcere, & ad inſtar Eurypi refluere.nam omne calidum
in ſublime natura effertur. Eo loci refrigerantur a cere-
bro & conſiſtit,mox reciprocat & deſcendit ad cor , &
eum qui in eo eſt feruorem refrigerat ,duo refrigerato
ſomnus obrepit.Ita efficitur ut ſomnus maxime a cibis
proficiſcatur. Nam alimonia ad ſummum caput uiam
molita,quamdiu fluxum cerebro immiſcet, attentat &
aggrauat. Hinc ſalebræ illæ uerborum incertæ:hinc ocu
los,nares,caput uergere , erigendi ſe facultatem auferri
contingit.Cum uero iam commeant cibi , & incidentes
cordi calorem eius irrigant,a quo ſemper uis illa humi-
fica & corpulenta in caput leuatur tum profundo ſom-
no demergamur,& altum ſoporem flare incipimus.
Quàm uero humentia & corpulenta genera grauedino
ſa ſint capiti,indiciũ illud eſt,quod quibus ineſt uis ſom-
nifera, eandem grauedinem capiti afferunt,craſſitudine
humoris eius,qui ſurſum reſpirat,ſeu poculẽta hæc ſint,
ſiue eſculenta,ut papauera,mandragoræ,themetum,pro
flatus. Ergo hunc in modum ſomnus uenit , maxime a
uino & a cibis,iccirco quia multa exhalatio eſt quæ indi
dem attollitur.

*Labores et morbos ſomnum inducere : item paruulos
plurimum dormire , ideoq; frequenter incidere in
comitialem morbum.* Cap. XVI.

ALiquando & ex fatigatione multa pertentamur
ſomno,cuius ea ratio eſt,ꝙ labor diffundit quæ-
dam in nobis & tabeſcere facit quæ uicem inco-
cti alimenti præbent,niſi dolor colliquamentum id frigi
dum ſit. Ita inteſtinorum calor qui ex attritu laboreque
exprimitur irrecrementa quædam emollit, quæ ad ſupe
riorem locum redundantia ſomnum inducunt . Inter-
dum & morbi hoc faciunt qui ex humidis & calidis ex-
crementis conualeſcunt, quod genus in febre & lethar-
go cernimus . Homo genitus premitur ſomno per ali-
quot dies,& infantia magis quam ætate alia , cuius ratio
ea,ꝙ tum alimentum omne ſurſum halat. Hoc adeo de-
clarat caput in paruulis,quod portione partium inferio
rum maximum eſt,quaſi neceſſe fuerit ea membra capa
citate auctiſſima eſſe,in quæ plurimum alimoniæ conde
retur. Atque hæc cauſa eſt,quamobrẽ hæc ætatula mor-
bo comitiali opportuna ſit:eſt enim peſtis ea perſimilis
ſomno,ꝙ & qui dormiunt , & qui ita corruunt ceſſante
anima & ſenſu erepto uiſuntur. Hinc origo eius morbi
per ſoporem ferè accidit,& qui infecti eo ſunt, in ſom-
no frequentius quàm in uigilia collabuntur , propterea
ꝙ quum effluentia illa quæ in ſomno ſurſum effertur,lo
ci ſuperioris ui conglatians ritu æſtus reciprocat, ſubin-
deq; alius ſpiritus continuo ſuffitu alimenti copias mini
ſtrantis attollitur,neceſſe eſt concurſu hoc uenas inflari,
deinde obrui & obturari meatus ac ſemitas animæ. Hæc
interclusio & inſtrangulatio offici ſpiritualis , ſonticus
& diuinus morbus eſt. Quũ igitur in puero ſupiora op
pleta cibis ſeu ſpũ ex cibis expreſſo collectoq; habean-
tur,tẽperãdũ iis uino eſt, qa ſpiritoſum impẽdio ſit,ꝓ ſer
tim atrum. Sed nec nutricibus præbendum:nihil.n.inte-
reſt nutrices an alumni hauriant,niſi dilutum & modicũ
ſit. Vſq; adeo autem ſuperiora pueri plena cibo conti-
nent,eoq;(ut diximus)incremento eius partis exuperãt,
ut longo tẽpore caput continere nõ poſſint , ſed quinq;
menſium ſpacio collum rigidum & inflexibile habeant.
Plane pueri ſimiles ebriis uidentur,ꝙ in utriſq; larga hu
moris copia ſuperioribus ſe immiſcet. Eadem ratio con
uenire poteſt , quamobrem initiis fœtus quieſcere intra
partem uideantur.

*Quòd qui uenas conditas habent, item quòd pueri &
nani, ſomnolenti ſint.* Cap. XVII.

IN plenum ſumniculoſi ſunt qui incertas & conditas
uenas habent,& qui capite prægandi ſunt , & pomi-
lionum genus. Priores, quia prætenues & anguſti in iis
meatus,per quos a capite remeat ſpiritus, facile obſtipã
tur adaggeranturq;.exigua enim & parua modicis acceſ
ſionibus muniuntur. Propterea frigefactis uenis(nam et
uentres oppleti frigeſcũt)neceſſarium eſt ut eo loci im-
moretur ſpiritus, donec ſe calor colligat , qui alimentũ
diſſipari diffundiq; faciat . Quanto igitur hic diutius in
uenis manſitat,eo ſomnus diuturnior ſit oportet. Quem
admodum enim aqua per fiſtulas graciles ducta gutta-
tim & lente decurrit,per amplas miſſa celeriter effluit :
ita & ſpiritus ille corpulentus per arctiuſculos meatus
ægre tranſmittitur. Hac de cauſa ſomniculoſi ſunt, quo-
rum uenæ ſunt cõditæ. Nani uero & quorum uaſta ſunt.
capita,iccirco premuntur ſomno, quia multa in illis eua
poratio eſt , quæ ſurſum ad caput feratur : magna enim
capita exiguo alimento non implentur, neq; paruis co-
piis ſaturantur. Ergo quum multa ſit materia,quæ in ca
pite collecta eorum eſt,ſequitur multum eſſe quod deci
dat & refluat. Porrò uis tanta calore eo,a quo in caput
relata eſt,tarde uincitur,& ſero percoquitur.

*Quod melancholici parum dormiant, & multum
comedant.* Cap. XVIII.

HI autẽ quorũ æditę & conſpicuæ uenæ ſunt,pro-
pter amplitudinẽ & latitudinẽ unitatũ ſoporulen
ti eſſe non poſſunt,niſi quid incidat quod temperiem cõ
trariã inducat. Neq; item melancholici nam quũ natura
eorum prægelida algioſaq; ſit, euaporatio multa ui calo
ris inteſtini tolli nõ põt.hinc & edaci auiditate ſunt, quia
ſicca & retorrida eorum temperatura eſt . Et præterea
ſunt illis corpora ita affecta, ut quo ueſcuntur non fruã
tur,nec eat in corpus,ſed ſimilia uideantur infœlicibus li
gnis,& quæ in regione arida & ſiticuloſa naſcuntur. Nã
bilis atra quę naturaliter frigida eſt, frigefacit uẽtrem
& iecur,quæ conceptacula nutrimenti ſunt , & alia loca
in quibus humor hic redundat.

Quòd

Quòd contemplantes ſomnus inuadit. Cap. XIX.

AT uero quod plerunque accidit, ut contemplantibus ſurrepat ſomnus, eam cauſam habet, ꝙ quum ini motu & ſolitudine cogitatio noſtra ſit, eoq; impediatur concoctio, neceſſe eſt craſſa eſſe euaporamenta q̃ commeant. Erit igitur ſomnus collecta copia interni caloris in corde, & naturalis reciprocatio propter eas cauſas, quæ a nobis enumeratæ ſæpius ſunt.

Quemadmodum animal dum dormire incipit, altera ſcat. Cap. XX.

QVum uero calor ad ima ſubterfugit, frigeſcunt palpebræ, & frigefactæ comprimuntur & confluunt. Ita quibus palpebræ ſunt, conniuendo obdormiſcunt: nihil enim aliud cohibet, mouet, intemperat, regit in corpore quàm calor. Frigent igitur ſuperiora in ſomno, & circunquaq; extrema corporis: contra, recaleſcunt inferiores loci, ut pedes; & interiores ut uiſcera, & cętero quæ extrinſecus continentur.

Quòd ſomnus refrigeratio quum ſit, cauſas tamen calidas habeat: & quòd homo ſolus quum dormit, ſternatur iaceat'ue. Cap. XXI.

SEd dubitari poteſt ꝙ a cibo ſepoſiti altiores ſomni ingruant, & ꝙ uina item ſoporifera ſint, & extera quibus eadem caliditas naturæ adeſt, quoniam duo hæc ſibi cohærere non uidentur, ut ſomnus refrigeratio & frigidus ſit, & cauſe nihilominus ſomni ſint calidæ. ſolutio: An hoc eo accidit ꝙ quemadmodum ieiunus & inanis uenter calidus eſt ſaturatus friget, ſuffocatur enim & obruitur calor nimietate. quemadmodum & ignis cõgeſtu lignorum, ita meatus pertinentes ad caput, effluentia alimenti euaporantis frigeſcunt, ubi cibus denſatus & concretus deorſum uice imbris funditur. atque hoc cauſæ eſt, ꝙ homines ex crapula potiſſimum attẽtẽtur. Deinde quemadmodum aſpergine calida perfuſi continuo inhorreſcimus, quia frigus exterius conducitur in unum, & ſuffugiente calore margines corporis deſertas libere adoritur: ita illic aſcendentem calorem ad caput frigiditas cerebri in ſeſe collecta, eoq; lutantior & animoſior facta ſummis uiribus aggreditur, & quaſi in regno ſuo comprehenſum retardat atque debilitat. ita cogit concreſcere: poſtremo ſic acceptum domo deuerſus expellit. Adhæc, quemadmodum maceriegrandi poſita ignis reſtinguitur, ita multo cibo ingeſto quaſi offunditur & exoleſcit calor internus, nec ante erumpit quàm paulatim ſubacta & ſublucata ſylua hæc ſit. Contingit enim ſomnus eo more, (quo dixi,) reditu ſcilicet corpulenti humoris, quem calor in ſublime per uenas leuauerit: nam quum non poteſt diutius eo loci, quo ſubiit alimentum morari, ſed congelaſcens aggrauansq; de arce capitis deductu, ponderis ſui pellitur, effici ſolet ut primum oculi marcentes ſomno decidant: deinde ipſa animalia conſiſtere ueſtigiis non poſſint, ſed pedibus deuacillent & corruant. Nam calor qui ſubrectos nos tenet in intima cõuerſus deſerit. Ac homo quidem porrectus aſtuſusq; iacet quum dormit, propterea ꝙ ſolus animalium erectus incedit. Cadens uero primum quaſi externatur animo, & ſenſum omnem amittit, deinde imaginationibus & uiſis illuditur obumbraturq;.

Non omnes cauſas ſomni calidas eſſe, ſed aliquam eſſe frigidiſſimam: item partem cibi fluxiones mouere, partem ſomnum facere. Cap. XXII.

SEd an ſolutiones hæ uulgariæ & futiles uidẽtur, nec ad ueritatem potius quàm ad probabilitatem quandam ornatæ: illa uero ſummatem & ſolidam rationem dormitionis attingit, quam nos modo executuri ſumus? Cerebrum (ut & alias diximus) frigidiſſimum cõparatione reliquarum corporis partium animalibus eſt iis, quæ eam obtinent partem, & iis quæ carent eo quod uice cerebri ſubrogatur. Hoc igitur ſimile generationi imbrium euenire intelligendum eſt: quemadmodum enim quum ex aqua terraq; humor exhalat, & ui ſolis effertur in ſublime, ubi supernũ aeris locum ſubierit, frigiditate regionis eius concreſcit, denuo in aquam conuerſus, in terram defluit: ita uapor ad cerebrum uiam capeſcens primum frigidus conſiſtit, deinde coocrementa ex eo in pituitam & ſaniem uertuntur, è quo & fluctiones mouentur, quæ ob eam rem ex capite oriri probantur. At ea pars alimenti quæ non morbifica, nec excrementicia, ſed frugi eſt, deſcendit, & calorem cordis delaſſa & cõgeſta refrigerat. Ad refrigerationem uero, & ad ſeram euaporationem gracilitas & exilitas uenarum cõducit, quæ circiter cerebrum habentur, quibus prę tenuitate earum minus caloris iunctum eſt. Porro ubi calor deeſt, frigus redundat. Et hæc refrigerationis ſomniq; uniuerſa definitio eſt.

Quando animalia expergiſcantur, et quemadmodum alentis ſanguinis efficiatur diſcretio. Cap. XXIII.

EXpergiſcitur animal quum primum abſoluta & profligata concoctio eſt, quumq; intimus calor q ambientis frigoris metu in anguſtum ſe contulerit, tandem uictis difficultatibus & ſuperior factus è latebra emicat: quod non ante accidit quam ſanguinem fæculentum & turbidum a mundo & puro diſcreuerit. Eſt enim tenuiſſimus & mundiſſimus ſanguis, qui committitur capiti, contra craſſiſſimus & corpulentiſſimus qui inferioribus partibus mandatur. Omnis autem ſanguinis origo cor eſt, ut hic & alibi diximus. Ex tribus uero ſpecubus qui habẽtur in corde, is qui in medio eſt, communis efficitur utriq; extremo: ac extremi quidẽ uentriculi ſanguinem ab utraq; uena recipiunt maiore & minore, quæ aorta appellatur. Sunt enim duo hæc caua, quibus ſanguis a iecinore incoctus & indigeſtus effluitur, in medio autem cordis ſinu diſcriminatio ſanguinis fit. Sed de his alio loco diſſerendum uberius eſt. Cæterum quamdiu ſanguis ex cibo indiſcretus eſt, ſopor infuſus edurat, nec ante ſoluitur, quàm ſyncerus ea loca q̃ diximus, peteſſat: turbulẽtus membris inferioribus rigetur, quo facto animalia quaſi onere depulſo excitãtur & uelicantur è ſomno. Dictum eſt quæ cauſa dormiendi animantibus ſit, corpulenti ſcilicet uaporis naturali calore ſublati reciprocatio ad principem ſenſuum. Dictum eſt quid ſit ſomnus, impedimentum & nexus primi ſenſorii, ita ut ſentire nõ poſſit, & quidem neceſſarius nexus, quia conſiſtere animal non poſſet, niſi eſſent præſidia quibus tueri & cõſeruare ſe poſſet: inter quæ præcipuum eſſe alimentum uidetur, ex quo uapor exhalat. Dictum eſt & illud, ſomnum animalibus exhibitum ad ſalutem, quæ potiſſimum de quiete contingeret.

Finis.

acceperimus. Eſt enim quædã quaſi uigilia ſomnus is, in quo intelligere & deprehẽdere ſomnium poſſimus. Quòd uero ſæpenumero eueniat, ut aliud quiddam præter ſomnia cognoſcatur, experiri facile iis eſt, quibus repetere ſomnia quoties exurgunt curæ ſit. Nam ut ii quibus ſtudium eſt iiſdem uerbis reddere & repreſentare memoriter, quæ audierint firmius & facilius recordantur, quam illi ipſi a quibus acceperint, propterea alteri præcepta memoriæ colendæ ſequentes, audita & pronũciata quibuſdã locis conſtituunt, alteri ſimulatq; effati ea ſunt, nihil ultra ſe ad memoriam eius exercent, ita hos melius, quam alios ſomnia meminiſſe contingit, qui recenſendis & recurrendis inſomniis operam dant.

Qua ratione dormiendo in ſomniis fallimur. Cap. IIII.

EX iis omnibus illud quoque conſtat eandem rationem, qua morbo quodam aliqui in uigilia falluntur, facere uti in ſomno quoque decipi ſoleamus. Vt enim ſpiritus quidam in ægrotis ad caput uiã molitus craſſamento ſuo uiſibilem ſpiritum uehementer conturbat, committitq; ut omnia quæ tuentur genina uideantur, & ut lineamenta albarii operis immanium belluarum ſpeciem referant, (nam ſimulachra deliniaturarum ſine materia intra oculos recepta, & cum ſpiritu uiſuali male habito & laceſſito confuſa, formas illas animalium truces præſentant) ita & in ſomno ille idem ſpiritus cauſa eſt erroris. Sed & ualentes quoque atq; adeo ſcientes interdum falli contingit, ut ſi ex nimio tractu remota & longius ſeriꝰ deſita ſit, aut ſi qua oculi momuncula obſtupeſcant: nam & pedalis ſol ſpectantibus, & terra moueri, & commeare nauigantibus uidetur. Quòd ſi hoc uerum in ſcientibus & ualentibus eſt, quãto in ægro uerius ſit, & adhuc in dormiente propenſius?

Quanquam in ſomno nihil ſentiant ſenſus, tamen efficiuntur intus. Cap. V.

CAeterum ſiue eadem pars animæ ſit, quæ imaginetur & ſentiat, ſiue diſcrepent diuerſæq; habeantur, nunquam ſine uiſu aut ſenſu aliquo labimur. Nam hallucinari & obaudire dicuntur ii, qui uerum quidem aliquid uident, audiuntq;, non tamen ita ut uidere & audire ſe credunt. Vtrunque in ſomno conſtitutum eſt, neque uideri quicquam neque audiri, neque autem omnino ſenſu alio commoueri: ſed num quamuis in ſomno nihil ſentiri ſit uerum, tamẽ nullo modo ſenſu affici in ſomno non eſt uerum, quia formæ ſenſilium generũ, quæ animo detinentur impreſſæ euagantur, & obuerſantur in ſomno, & principium ſentiendi petẽtes, ideſt, cor, ualidæ feriunt, nec magnopere ſequius atque in uigilia laceſſunt.

Quòd imaginibus ſomnii modo fallimur, modo non fallimur. Cap. VI.

SAne interdum ita uiget animus, ut ludificari ſe in ſomno ſentiat, fitq; hoc quotiens euaporatio non multa defluit, & tunc ſomnus ille minimo minus uigilia eſt: interdum ita ſoporatur, atque ita in ſeſe medium recedit, ut nihil omnino intelligat: atque hoc euenit quotiens offunditur redundantia deſcendentis cibi, & tunc quaſi uinctus addictusq; manus dat, & ad ea uiſa ſunt, quaſi accepta ſenſibus ueraq; ſint, aſſenſum adiungit.

Inſomnium eſſe potentiæ ſentientis affectionem, non qua ſentiens eſt, ſed qua imaginatrix. Cap. VII.

HActenus conſtat inſomnium; neq; ad opinionẽ, neque ad intelligentiam, neque omnino ad rationem aliquam intelligendi opinandi ue pertinere, ſed ne ad ſenſum quoque ſimpliciter cõſtabit. Nam qui uidet, & qui audit, neceſſe eſt ſimpliciter ſentiat: qui uero ſomniat, non ſimpliciter ſentit. Sed tamen ad quendam modum referri poteſt ad ſenſum, quod uti intelligere oporteat, mox conſiderabimus. Primum illud quod clariſſimum eſt, nobis confeſſum ſit, inſomnium ſenſibilis potentiæ affectionem eſſe: nam & ſomnus, ut demonſtratũ ſupra eſt ad eandem particulam pertinet. Nec enim fieri uidetur poſſe ulla ratione, ut animal alia particula dormiat, alia ſomniet. Quum uero probatum in libris de anima ſit imaginandi uim, quàm phantaſiam appellant, eandem eſſe ad numerum cum potentia ſentiendi, quãuis eſſentia rationeq; differant: imaginatio autem ſit motio ſenſili abiũcto inita, cuius originem impulſio ſenſus oblata extrinſecus habuit, inſomnium quoque imago quædam & phantaſma eſſe uideatur, (nihil enim aliud inſomnium eſt, quàm uiſum quod apparet in ſomno, ſiue illud ſimpliciter, ſiue quodam genere contingat) indubitabili luce colligitur, inſomnia ſenſualis potentiæ alumna eſſe, utiq; non quatenus ſenſitalis, ſed quatenus imaginaria ſiue phantaſtica eſt.

Cauſa producens inſomnia, & iterum quando erremus aut non, inſomnis. Cap. VIII.

QVid ſit inſomnium, & qua ratione concurrant dormientibus uiſa, ex iis maxime doceri poſſumus, quæ accidere uiderentur in ſomno, quæq; ſenſilia, promouent & excitant ſenſum in nobis iacentem. Formæ uero eorum expreſſæ & conſignatæ in ſenſoriis non modo habentur tũc, quũ ſenſus in geſtione actuq; eſt, ſed etiam tunc, quum ab opera diſceſſit, ſenſilibus abiunctis. Ex iis quæcunq; intus ſeruantur, niſi penitus obliterentur copia exhalationum, dormitiẽtibus nobis illudunt, & deſcendente ſpiritu, qui ui caloris efferebatur ad caput, iciunt & commouent ſenſum, ita ut ſomnia ſæpe talia eueniant, quæ ueris ſimillima eſſe uideantur. Quod ſi multa admodum collectio reciprocantis ſpiritus ſit, ita ut ea quæ nobis appareãt, qualia nam ſint, animaduertere liquido non poſſumus, tũc errare labiq; conſueuimus, & quæ ſimulachra mera & imagines nudæ ſenſilium rerum ſunt, tanquam ipſas res uere intueri & contrectare nos credimus: ſi uero modica affluentia ſit, & quæ præ ſua copia obruere, aut perſtringere totã aciem mentis non poſſit, ſed iudicium ei incolume & inobſoletum relinquat, tunc nullo errore trahimur uiſis, ſed obſiſtimus. Proinde quum ita accidit, ſolemus dormiendo dicere, Videtur quidem hoc Socrates, non tamen Socrates eſt, ſed Socratis ſpectrum. Manifeſtum eſt igitur reditu vaporis immodici deerrare prægrauariq; animum, temperato cibo nec falli, nec opprimi. Cõtra eſt in quibuſdam ægritudinibus, in quibus cauſa hallucinationis non eſt, deſcendens ac decidens ſpiritus, ſed ſubiens atque aſcendens.

Poſt receſſum rei ſenſilis imagines & affectiones in ſenſu manere. Cap. IX.

QVàm uero abeũtibus & abiunctis ſenſilibus, aliquãdiu formæ eorum in opificiis ſenſuum eruentur, poteſt uel hinc apertiſſime intelligi, quemadmodum telum ſimul de manu iaculantis receſſit, ſuo quidem motu differre uidetur: ſi origo tamen motus ad uim refertur, propterea quod ille qui mittit, primorem aerem commouet, qui colliſus ſubinde alium aerem propellit, atque hic deinceps alium continenti ſerie donec cum uires ſeneſcant, atque ita telum quieſcat. Hoc & in aere, ut diximus, locali motu & in humore cernitur. In alteratione quoque non abſimilis ratio eſt. Aquæ feruent ignibus ſubditis, & ferrum candeſcit mollitum flammis. Alia iis admota calorem ebibunt, & hæc in alias item res transmittunt, duratque ſucceſſio hæc quamdiu prima uis pollet, necdum fatiſcit aut flaccet. Ita in ſenſu ſta-

tuendum uidetur, alioquin tanto propenſius, quòd ſenſum qui in actu conſtitutus ſit alterationem eſſe quandā olim probauimus. Hæc igitur comotio imaginum non modo uigilantibus nobis, ſed etiam quieſcentibus ſeu leui ſomno, ſeu profundo contingit parte ea, quę uiſa & imagines concipit. Hoc adeo uidetur planiſſimum argumento, ꝙ ſi quis coſpectum ſuum ab aliquo, ꝙ intertiſſime obtutus ſit, conuerterit, comitabitur nihilominus eū forma rei, quam ſpectauerit, quaſi affectis poſſeſsiſque priore pulſu oculis. Prohinc qui de ſole in opacum ſe conferunt, confuſatis præ nimio ſplendore luminibus non cernunt. Item ſi quid prędicandidum aut uiride diutius aſpexeris, quicquid oculis inciderit, uidebitur concolor. Sed & ſi oculos contra ſolem, aut aliquid quod fulgeat: tendas, deinde conniueas primum talis aliquis, color uidebitur. qualis albedo aut uiriditas eſt, tum is ſe in puniceum conuertet, proxime in purpureum, atque ita deinceps in alios, poſtremo in atrum a quo euaneſcit exoleſcitq;. Eodem modo, quæ motu cito mouētur ubertus noſtros confringunt, ut ſi profluentem rapidum direxeris. Facit porro æſtuatio & uertigo, ut quæ ſtent uideantur moueri. Sed & ualidus demeſq; ſtrepitus ſurdaſtros reddit, & odor qui uehementer oboleat odoratum corrumpit. Hæc omnia euenire ita ut dixi, certiſſimum eſt.

Senſus differentijs leuibus pelli, nec ſolum pati, ſed agere: item de ſpeculo quod aſpectu ſordeſcit. Cap. X.

VErum quam celeriter ſenſus uel modicas differentias perſentiant, indicio eſt id, quod accidere in ſpeculo uidetur, & de cuius ratione quāquam poteſt ſeorſum quæri, tamen uſus eius hoc loco tāriſper is eſt, ut argumento eius ſciatur, uiſum non modo pati ſemper & affici, ſed etiam agere aliquid interim ſolere. Nā ſpeculorum fulgor aſpectu mulieris præſtringitur tempore menſium. Statim enim ſuperficiem illam quædam ueluti nebula ſanguinis obducit, adeo ſi nouitium ſpeculum ſit, haud temere maculam eluas, ſi peruetus facile abſtergas. Cauſa ea quam dixi, ꝙ non ſolum ab aere uiſus mouere poſſit. Nam ſplendida mouendi uim habent, de genere autem ſplendidorum oculi ſunt. Hoc igitur tempore quo menſes patimur, (nam & uiri ſua menſtrua patiuntur) eodem modo lumina, quo cæterū corpus afficimur. Omnia enim membra aſpergine mēſtruorum rigantur, præcipueq; oculi, quia maxime foraminoſi uenulentiq; ſunt. Quamobrem tempore genitalis profluuii, quod commotione & inflāmatione ſanguinea ſolet contingere, obſcurum quidem diſcrimen in maſculis eſt, eoq; ſitum ſpeculum inuiſant, nihil id polluitur, quod euidens ſit, ſed tamen polluitur & operi tur eluuiecula, eo modo quo quum mulieres tuentur. Eſt enim natura feminis & ſanguinis menſtrui eadē, ſed quia candidum illud & quaſi concolor ſpeculo eſt offectio peruideri non poteſt. Plane primum inficitur & mouetur aer a ſanguine genitura ue, quæ ſuffuſa oculis ſunt, aer infectus alium aerem inficit, qui ſpeculo proximus ſit, ab hoc poſtremum ſpeculo inquinamentum illud afinitur, quod nitorem eius habeat. Quemadmodū igitur candidæ ueſtes omnem notam & ſiccum facillime contrahunt, (nam in puro quoque atque mundo omnis color externus aſpectabilis & conſpicuus eſt, & quæcunque ſordecula quaſi prominet) idem ad ſpeculum refero. Sane æs quod leuæ eſt inſperſiones & infectūras omnes exaudibiles facit, quod uero nitidum atq; purum manifeſtas euidenteſq; obtinet. Scire autem neceſſe eſt tangi ab aere ferè idem eſſe quod atteri, oblini, aſpergi, perfundi. Ergo ut leuia corpora egregie perſonant, propterea ꝙ aer in iis eliditur incolumis, nec facile diſſilit diſſipatur ue: ſic ſpecula munda & ſplendida maculas ſuas habent & perſpicuas, ideo ꝙ offectura in iis propter terſitudinem in quandam unitatem coit. Quam obrem uero maculæ nouis ſpeculis inductæ aboleri ægerrime ſoleant, ea ratio eſt, quo & in omnes partes ſerpunt, & in profundum deſcēduntin profundum, ꝙ ſpecula plura ſunt, in omnes partes, ꝙ terſa. In uetuſtis autem non perinde, ꝙ pertinaciter ſunt, quia non eodem adhæſu, neque tam alte figūtur, ſed ſuperficie quaſi marginibus innatant. Ex iis conſtat (quod uolebamus) tenues differentias comprehendi è nobis, eaſque celeriter excitare, uellicareq; ſenſum. Item nō modo pati uiſum, ſed etiam facere. Iis quæ diximus adſtipulari uidetur, quod in uino & unguentis conſpicitur. Nam oleum, qđ in hoc genus miſcetur, ocyſsime iniectos odores capeſcit. Vini quoque natura mira eſt alienos ſapores in ſe trahendi, non modo earum rerum, quibus intus additis corrigi medicariq; ſoleant, ſed etiam earum quæ ad dolia extrinſecus iuxtim aut locantur, aut naſcuntur.

Facile decipi qui morbo aut affectu tentantur: item aliquando decipulum intelligi, quia iudicium animi a iudicio ſenſuum diſcrepat. Cap. XI.

AD eam uero conſiderationem, quæ nobis initio inſtituta eſt, unum ſubiungi oportet, quod & patere poteſt ex iis quæ dicta ſunt, abeuntibus ſenſilibus non abire ſpectra, ſed detineri & ſeruari depoſita. Item facile decipi & oberrare eorū ſenſus, qui affectu aliquo perturbati poſſeſsiq; ſint adeo pro ut quique alicui uitio addicti ſunt, ita in eo frequens falluntur, meticuloſi in metu, amatores in delitiis ſuis. Proinde utrique tenui ſimilitudine earum rerum, quas ii formidāt, illi pepereūt, facile laceſſuntur: meticuloſi imminere quæ timeant, leuiter ſuſpicetur, amantes quæ ament: & quo quis obſtrictius tenetur, eo leuiori ſimilitudine circumſcribitur. Eodem modo qui obiraſci faciles ſunt, demumque qui quacunq; alia perturbatione aut libidine pertentantur: propenſius uero quibus immodica hæc ſunt. Quamobrem & febrientes monſtruoſa quædam animalia uidētur in parietinis cernere quod quidem accidit iis exigua ſimilitudine, quam interpollationes quædam & liniamēta in tectoriis referunt. Cæterum hic error pro qualitate morbi maior minor ue. Sæpe enim leuius præmuntur, quàm ut ſe de iis, quæ uidentur uidere, falſos haberi non agnoſcant: interim uſque adeo tētantur accūbuntq; morbo ut uiſis ducantur & aſſenſionem adhibeant. Cauſa uero quamobrem hæc fiant uidetur ea eſſe, ꝙ nō una tantum in nobis iudicandi uis eſt, ſed geminæ. Eſt mens quæ primatū obtinet, eſt ſenſus unde ortum habet imaginatio. Huius rei ſigno eſt, ꝙ quum ſenſui ſol uideatur pedalis, corrigit aſpectum ratio, quæ intus eſt maiorem eſſe, quam uideatur, dictat. Quod ſi una tantum eſſet potentia, quæ iudicaret de omnibus, non poſſet ſol non tantus putari quantus uidetur. Planè non inficior quibuſdam morbis effici, ut ratio quoque atque mens errorem ſenſus ſequatur, quod uſu uenit in deliriis ab alienationeq; animi, quo tempore & lineamenta moueri & animalia eſſe creduntur.

Iudicia ſenſuum inter ſe contraria eſſe deſidereq;. Cap. XII.

SEd quid opus eſt dubitare, an ſenſus iudicia a iudiciis animi differant, quando uel ipſi ſenſus inter ſe perſpicuo euariant? Nā in iis, qui ſuperiores optimatioreſq; ſunt, exquiſitius iudicāt & coarguunt cęteros. Atq; hoc in uiſu & tactu liquet. Si enim digito uno uicibus ſcalpas, tactui, unum quod eſt, uidebuntur duo: uiſui nō uidebuntur,

uidebuntur,ſed vnum, quia uiſus acrior & certior tactu eſt. Quòd ſi aut ſolus tactus eſſet, aut uterque, ſenſus iudicium idem haberet, pronunciarentur duo eſſe quod vnum eſſet. Cauſa autem circumuentionis & decipuli ea eſt, quoniam ſenſilia non tantum quotiens mouentur moueri nobis uidentur, ſed etiam ſtantia quotiens ipſi in nobis ſenſus mouentur: utiq; ſi eodē modo moueantur, quo ſolent a ſenſilibus cieri. Ita littus uidetur nauigantibus moueri & recedere dum uiſus ab alio impellitur.

Quòd dormientibus & noctu magis, quam interdiu & uigilantibus uiſa occurrant. Cap. XIII.

EX iis planum arbitror factum non modo uigilantibus nobis motiones illas cōtingere, quę per eos ſenſus accipiuntur, qui foras proſpectant, & quaſi extra corpus ſunt, ſed etiam illas quas ſentimus, quum affectio ea ingruit, quam ſomnum uocamus. Alioquin & tunc impenſius id patimur, quam tempore alio, quia interdiu excidunt multa & uaneſcunt ſenſibus opere ſuo detētis, & mēte uariis cogitationibus obruta. Nam paruus ignis luce maioris offunditur. Lætitiæ item & ęgritudines modicæ acceſſu immodicarum & inſignium exoleſcunt. Quieſcentibus uero minima quæq; aduolāt, allabūturq;, noctu præſertim, ꝙ eo tēpore obſolutis ſenſibus & functionem ſuarum quaſi miſsionem & uacationem habentibus, & calore in uiſcera cōdito, motiunculæ omnes inobſoletæ & incolumes ad ſenſum principem confluant, deinde æſtu paulum ſedato ſeſe dormientibus reddant.

In ſomno quòd imagines multæ occurrant: item quæ primæ, quæ mediæ, quæ nouiſſimæ motiones dicantur in ſomno. Cap. XIIII.

CErte hoc intelligi poteſt ſimile ut in fluuiis euenire. Vt enim humor ibi qui fertur & profluēs mouetur, interim inoffenſus abſoluto uertiginū orbe decurrit, interim offenſaculo retardatus in multas quaſi propagines ſcinditur dehiſcitq;, & in uarias formas ſubinde reſoluitur, idem ſtatuere de motionibus ſenſariis oportet. Motionem appello excitationē depoſitarum imaginum & delationem earum ad cor, per quam uis in eo ſentiendi interpellatur. Quemadmodū igitur eo exēplo, quod modo attulimus, antequam uertigines conſiſtant, mediæ formæ multiplices comparēt, ita & motiones imaginum, quæ in ſubiecto ſpiritu aut in corde, aut in ſanguine cōtinētur, ſi quid obuiariauerint. i. ſi in alterā motionem offenderint, quæ ſuccedat in multas ſimilitudines ſecantur, diuelluntur q;, & eas medio itinere pſentant, antequam in nouiſsimam concedant. Igitur ſenſus primus nō ſolum è primis & ultimis motionibus, ſed ab intermediis laceſsitur. Vt enim ſi nubecula primo effigie leonis occurreret, deinde ſe in uarias animalium figuras uerteret, poſtremo ſimilitudinem hominis referret, nō modo formas leónis & hominis uideremus, uerumetiam animalium eorum, in quæ medio tranſitu abiiſſet, antequam hominem redderet, ſeu iucundę illæ allubeſcētesq;, ſeu contra ingratę alioquin infenſæq; oculis accidiſſent: Ita & in ſomno non ſolum extima a ſenſu primo, ſed & intermedia uiſitantur, ſiue ea terriculamentis & portentis ſimilia ſint, ſiue placida & tranquilla, & quæ ſtatum naturæ contineant.

Quòd ſtatim a cibo non ſomnient animalia, item quòd nec pueri, item quòd modo ſomnient animalia modo non ſomnient, item de turbatis & tranquillis inſomniis. Cap. XV.

AT uero ſtatim a cibo non ſomniant animalia, neque quum primum egreſſa in lucē ſunt, ut infantes, quia multa dum agitatio motioq; eſt propter alimentarium calorem. Quamobrem quemadmodum humore aliquo vehemēter commoto, aut nulla effigies redditur quę appareat, aut redditur quidē aliqua, ſed laceſsita & tortuoſa uſque adeo, ut alia omnino uideatur eſſe quàm ſit, quieſcente autem & ſtagnante res in eo ſimili colore, & incolumi forma reſpondent: ita dormientibus eueniunt uiſa, & motiones a ſenſibus quandoque, ut peruideri nō poſsint, ꝙ multo fluxu alimoniæ obruūtur, quandoque diſtortæ, prępoſteræ, & monſtroſæ, & omnino deterrima ſomnia, qualia quæ melancholicis & temulentis & febrientibus accidunt. Quum enim morbi hoc genus ſpirituoſi vaporulentiq; ſint, commotionem & perturbationem plurimam afferunt: ſimul uero a fluctu cōſtitit & diſcretus ſanguis eſt, iiſq; ſanguinem obtinent, ſignificationes a ſenſibus omnibus ueneruut incolumes, & diſtincta digeſtaq; ſomnia ſunt, ita ut ad ſimilitudinem ueri expreſſa occurrant.

Quòd ſynceris inſomniis animus modo obſiſtat, modo conſentiat. Cap. XVI.

AC inſomnia quidem idcirco exiſtimantur uera, quia quum tam ea quæ inuehit oculorum ſenſus, quàm ea quę aurium, & cæteri ſenſus renunciāt, ſecundum quietem ad locum principem integra ſynceraq; tranſmittuntur, neceſſe eſt, ut uideantur plane cerni, teueriq; ac pfecte ſentiri. Eo enim ꝙ motiones ſui quæq; generis, ad principium ſentiendi meracæ & inobſoletæ perueniunt & uulnerant cor, fieri nō pōt, quin uideri uidere, audire, ſentire, nō ſecus atq; in uigilia oporteat. Proinde animus tunc iudicia comitatur ſenſuū. verbi gratia: Si in illa viciſsitudine digitorum, de qua diximus ſupra, non fallitur uiſus, ſed tactus, neq; utiq; in ſomno animus vniuerſus falletur, ſed pars tantum ea quæ ſenſui tactus reſpōdet. Ita altera eius portio, id eſt, uis tactoria p ſomnum vnam rem duas eſſe pronunciat: altera, id eſt, uiſibilis conſtanter obſiſtit, & quaſi uigilans teſtatur vnā rem eſſe, quæ uideantur duæ. Quód ſi non fallitur ea pars animi, qua uidemus, quippe quæ exquiſitior & quaſi rationabilior ſit, quam pars ea qua tangimus, longe hoc fidentius adiungendum & tribuendum menti eſt, utpote in qua ſedes & domicilū iudicii ſit. Nec temere ſopori accumbit, niſi defluxus ſpirituoſi oris exuperet. Ac conſentiret quidem ſemper in ſomno anima, & imaginibus quæ a ſingulis ſenſibus orirentur, fidem adiungeret, niſi uirtus aliqua potior & uegetior contrairet. Quale enim quicq; eſt, quod ſenſus apportat, tale a primo ſenſu etiā indicatur, habeturq;. Quapropter quū tactus ſæpe quod vnum eſt, duos eſſe renūciet, & uiſus ſolem pedalem eſſe ſemp decernat, (niſi quæ alia ratio haberetur, quæ quaſi intercederet) neceſſarium eſſet, ut animus ſemper iudicia ſenſuum aſſertione ſua approbaret: atq; ita ſemper unā rem duas eſſe conſtitueret, & ſolem pedaoeum ſciſſeret. Nunc continetur quædā uis in nobis quæ efficit, ut quāquam pedalis appareat, non tamen uideatur pedalis. Nō enim omne quod apparet etiam uidetur, niſi quum languore corporis ſoporata uis illa arbitra eſt, ut ſæpenumero diximus, aut quū nō mouetur motu legitimo nec ſuo.

Motiones in ſenſibus factas inducere ſomnia, item quæ actu earum quæ potentia ſint, item ſomnia explanatoria ultimis ſomnis afferri. Cap. XVII.

QVemadmodum uero dictum eſt, uehementes affectus facere, ut quiuis in ea re cui afficitur, facile capiatur: ita & ſenſuum motiones in ſomno, & cætera quæ in ſenſu contingunt, uidentur committere, ut dormientes mentientibus ſomniis etiam a tenui ſimilitu-

dine cogantur accedere. Nam quum dormiētibus nobis ſpiritus uel ſanguis reciprocat ad cor, una & motiones illæ imaginariæ ſenſuum commeant, quę in materia ea tanquam in ſubiecto ſuo conſiſtunt. Cęterū aliquæ actu, aliquæ potentia continentur, hoc eſt, aliquæ cunctantur, necdum mouent: aliquæ præſto ſunt, & principium ſentiendi ad repreſentationem & notitiam ſui appellāt. Vt igitur quæq; prior accedit & intrat locum, ita prior extimulat, & prior ſe aſſerit, hac aſſumpta abolita'ue, ſequentes ſuo quæq; ordine rogantur & inferunt ſeſe. Declaratur hoc huiuſmodi exemplo: Fingat quis ranas quinque in dolium ſalis coniectas, deinde eas ita diſponat, ut vnā in ſummo, vnam in imo, tres medio ſpatio atq; omnes inter ſe paribus interſtitiis collocet, hoc eſt, ut extimarū alteram ad os & labia dolii, alteram ad fundum, medias in medio ſitu interuallis & proportionibus ſuis conſtituat, ita tamen ut omnes operiantur ſale. Simul igitur cœperit ſuprema pars ſalis tabeſcere, rana quæ parte illa cōdebatur, prima uendicabitur, & prima ſuperficiem obtinebit, & prima uſurpabitur conſpectu: tum deinde ſequētes ſerie, qua ad eas colliquatio ſteterit, ita prodibunt in lucem: quum uero in imum diffuſio decubuerit, tunc emerget quæ ſepulta inibi fuerat. Eadē conditione ſunt ſimulachra ſenſiliū & motiones, quę in ſomno uerſant: quæ prima incurrunt, prima animum exercent & commouent: at quæ potentia contineri & tardius percutere diximus, quia tū ſanguis is, qui corpulentior ſurſum halauerat, & prohibebat offerri ſimilitudines ueras, ſimul attenuatus dilutusq; habetur, inſomnia exquiſitiora explanatioraq; repreſentat. Hinc eſt ut nouiſsimi ſomni afferre nobis ſoleant conſtantiores & certiores imagines. Quum enim quaſi refrixit ac deferbuit cauſa illa quæ imagines rerum turbabat, neceſſe eſt, ut ea quæ olim ſenſibus accepta eo tempore deferuntur ad cor, puriora, ſyncerioraq; uideantur.

Animam ſopiri alimoniæ, nec tamen ſemper ſopiri. item non idem eſſe aliqua apparere & uideri. Cap. XVIII.

EA igitur conuariatio & commutatio phātaſmatum, quæ in ſomno accidit, conferri poteſt ei quæ in nubibus contingit, cuius & ſupra mentionem habuimus. Nam & illæ quum modo effigiē hominis referant, mox ſe tranſitu ocyſsimo in centauros conuertunt. In vniuerſum, quicquid apparet in ſomno, ut dictum inter initia eſt, ex reliquiis & ueſtigiis eſt inhęrentibus earum rerū, quas quis uigilans ſenſerit, geſſerit, cogitauerit. Digreſſo autem ſenſili atq; obducto, ſi uis illa, quæ in nobis principatum iudicii & pontificium obtinet, etiam dormiendo ſoluta ſit, nec copia defluentis ſanguinis obteratur, ludibria ſomniorum detegimus, & hoc quod uidetur Coryſcus, ſcimus Coryſcum non eſſe, ſed ſpectrum Coryſci, ita tum quoque animus uerum Coryſcum intelligit: ſi uero penitus merſa, effuſaq; ſit, tum ſimilitudo rei creditur ipſa plane res eſſe. Nec ita mouet, ut in uigilia aſſolet, ſed ita, ut uigor animi totus iacens ſepultusq;, omni eius ſenſu linquatur. Tanta uis ſoporis & ſomni eſt, ut diſcerniculum hoc menti eripiat. Quemadmodum igitur ſi qs oculo digitum ſubderet, nec ſciret digitum ita ad motū committere, ut omnia ei gemina apparerent, tunc non modo apparerent gemina, ſed etiam uiderentur crederēturq; gemina: ſi uero id ſciret apparerent quidem gemina, ſed uideri aut credi non poſſent: ita in ſomno, ſi quis intelligat obdormire ſe, & præterea aliquid ſomniet, apparebunt quidem ei quæ ſomniat, ſed ſecum dicet, quāquam apparet hoc Coryſcus eſſe, non tamen eſt Coryſcus. Nam ſępiſsime hoc euenit, ut quis dormiendo dicat intus ſomnium eſſe quod uidet. Quòd ſi dormire ſe neſcia, dabit manus, approbabit, & adhibebit aſſenſum.

Imagines rerum abſentium modo in ipſis ſenſoriis, modo in corde uerſari. Cap. XIX.

AT vero eſſe vt dicimus, & motiones imaginarias & figuras & ſimulachra ſenſiliū diuerſari in primo ſenſu.i.in corde, etiam rebus abiunctis & ceſſantibus, de quibus omnis ludificatio & commenta omnium ſomniorum prodeant, clare demonſtratur argumento quod ſubiungitur: Id quod in ſecundis eſt, lōge magis aſciſcendum & aſcribendum eſt primo. Sed in cæteris ſenſoriis etiam ocioſis & uacantibus reliquiæ & ueſtigia quædam rerum ſeruantur. Multo igitur æquus eſt in corde hoc concedi, vnde illa proficiſcuntur, & cuius beneficio functionibus ſuis ſuperſunt. Eſſe autē hæc in ſenſoriis experiri manifeſtarie quiuis poteſt, ſi adhibeat animum, & animaduertere ad id conetur, quod uobis a ſomno recens excuſsis ſolet accidere. Nam plerunque uiſa & motiones, quæ ſe modo quieſcentibus obtulerant, continenter uel excicatos expergefactosq, comitantur, & aliquādiu poſt deſiſtunt. Nam quum quis in ſomno datus, & uidere ſomnium occipiens caſu aliquo expergiſcitur, fere ſemper accidit, ut ei ſimulachra quædam ob oculos ſtare obuerſariq; uideantur. Pueris certe noctu a ſomno quidem recentibus, ſed plane uigilantibus aſpectantibusq; multæ ſeſe imagines præſentāt, quæ paſsim uagari & moueri uidentur, ita ut illi ſe præ metu ſæpe intra inuolucrum expauidi occulant. At hæc nihil aliud ſunt, quam motus a ſenſilibus profecti impreſsiq; oculis.

Definitio inſomnii, & quæ inſomnia uideantur quum non ſint. Cap. XX.

EX iis omnibus ratiocinatione certa colligitur, ſomnium eſſe uiſum, quod ſecundum quietem occurrit, quoties uis quæ iudicat obligata deſertaq; languore corporis eſt. Quapropter neq; uiſa ea & terriculamēta, de quibus paulo ante habita oratio eſt, proprie inſomnia eſſe poſſunt, neque aliud quicquam quod ſenſibus excubantibus & ſolutis appareat: neque item quicquid occurrit in ſomno inſomnium eſt, niſi ratio ea quæ iudicat, poſſeſſa omnis & obruta ſit. Nam quod nonnulli experiuntur in ſomno, ut quodammodo cernant, deguſtent, exaudiant, uulſi & contrectati præſentiant, ſed languide alioquin & quaſi de longinquo, nō poteſt inſomnium putari. Qui enim ita leuiter obdormiſcūt, ut quaſi in collimitio ſomni & uigiliæ ſint, ſi quis ſtrepitum moueat, aut lumen obtinens prætereat locum in quo quieſcunt, fieri ſolet ut ſtrepitum & lucem oculis accipiant, quaſi utrunque incolumi fieri ſentiant, eoq; & excitatus aliquis dicat: Tu quid perſtrepis? aut, nunquid tu cum lumine accedebas? ita me hercule uidere ſomnium uidebar; cæterum nō fuit ſomnium, ſed geſta hæc ſunt. Proinde ut ſe habet is qui ſimpliciter uigilat, ad eum qui aliquatenus uigilat, ita ſenſus ſimpliciter ad aliquatenus ſenſum. Ac illi quidem in ſomno palpebras non conducūt, ſed diſcuneatis exiguo calle oculis, & dehiſcentibus dormiunt. Quum ergo accenſum lumen in cubiculo uiderint, arbitrari eſſe inſomnium, expergiſcuntur, & lumen uerum fuiſſe dignoſcunt. Sed & gallinaceorum cantus & latratus canum exaudiuntur in ſomnis, & exiſtimant inſomnia, quæ mox experecti animaduertunt ſomnia nō fuiſſe. Iam uero comperti, qui quum dormirent ad interrogatum reſponderint, ſed ii experecti, reſpondiſſe ſe non meminerint. Certe conſtat, qui ita dormiunt, quāquam ſolutos habere ſenſus uideantur, non tamen uigilare ſim-

pliciter, alioquin ſomno excuſſo recordarentur: neque ſimpliciter dormire, alioquin percunctantibus non reſponderent. Ex hoc genere nihil poteſt ſomniũ uocari, neque ſi quid aliud poteſt præter ſomnium in ſomno uere intelligi: qualis ea deprehenſio ſiue iudiciũ eſt, quo quis dormire ſe quum dormit, ſentit, ſed ſimulachrum uiſum'ue, quod ortum & profectum a ſenſibus in dormitione animalibus affertur, in eo ꝙ dormiunt, hoc proprie ſomniant eſſe & appellari debet.

Quamobrem aliqui nunquam ſomnient, & quamobrem quidam ſomniare ſero incipiant. Cap. XXI.

PRoduntur certe qui nunquam quicquam ſomniarint in uita. Exempla etiam ſunt alios ad multam ætatem non ſomniatos eſſe, cauſa eadem, quæ facit ut & infantes quoque non ſomnient, neque cęteri ſtatim a paſtu. Quorum.n.ita cõſtat temperamentũ, ut ad ſuperiorẽ locũ plurimis è cibis fluxus ſuccedat, neceſſe eſt ut quũ delatu ad ima humoris eius multæ motiones citentur, nullum his phantaſma aut uiſum appareat. Proficiſcẽte uero ætate concocta & ſubacta materia nihil prohibet, quin ſomnia illis poſsint reſtitui. nam immutatione uel ætatis uel affectionis alicuius ſecuta, neceſſarium eſt naturam quoque ipſam & temperamentum mutari.

Finis Libellus de Inſomniis.

THEMISTII PARAPHRASIS, DE DIVINATIONE PER SOMNVM INTERPRETE.

Hermolao Barbaro.

An exiſtimandum ſit aliquam diuinationem haberi per ſomnum. Cap. I.

DIVINATIONEM In ſomno aliquam eſſe, quę dormientibus nobis prouenire dicatur a ſomniis, neque pertinaciter reſiſtẽdum, neque temere aſſentiẽdum puto. Nam ꝙ aut omnes, aut plurimi arbitrãtur, ineſſe aliqd diuinitatis in ſomno, & uiſa pleraq; occurrere prænuncia futurorum, argumento eſt, huiuſmodi perſuaſionem quæ uſque adeo infixa hominum mentibus ſit, & fere gentium firmata conſenſu, ab experientia & rerum euentis ortum aliquem habuiſſe. Accedit, ꝙ fere nemo eſt, cui euenire ſigna aliqua dormienti nõ ſoleãt. Nonnullarum etiam rerum præſenſa eſſe quædã in ſomno atque præſcita credi par eſt, quippe quod omnino ratione non careat, nec fere ullum inſomnium incidat, ex quo addiuinatio, aut cõiectio, aut interpretatio aliqua duci nõ poſsit. Parte alia quũ nulla grauis & efficax ratio uideat, unde iſthæc diuinatio proueniat, efficitur ut difficile ſit homini docto fidem ſuã in hoc obſtringere. Nã putare deum eſſe qui mittat ſomnia, præter alias rationes quibus infirmari hoc cõfutariq; poteſt, illa eſt efficaciæ exploratæ, ꝙ ſubabſurda res ſit ſignificationes futurarũ rerum per ſomnia non optimis ſapientibus, ſed ſine lege ulla, ac fere peſsimis quibusq; & abiectiſsimis hominibus euenire. Porro ſublata origine hac, nulla præterea poteſt idonea alia uel fingi. Nam quod dicitur quoſdã eẽ in Boriſthene & Gadibus, qui uaticinẽtur futura, adhuc rationis in compertę eſt, & hercules maius quidam quã ut in hoc captus ingenii noſtri ſufficiat.

Somnia alia cauſas rerum eſſe, alia ſigna, alia fortuita, & quemadmodum ſint ſigna. Cap. II.

NEceſſe igitur eſt ſomnia aut cauſas earum rerum quæ ꝓuidentur putari, aut ſigna intelligi, aut omnino haberi fortuitam. Membra hæc uel omnia cõgruũt ſomniis, uel duo ex his, uel vnum. Cauſam accipio, ut lunam, quę cauſa eſt ut ſol deliquio obſcuretur: & defatigationem, quę cauſa eſt ut quis in febrem incidat. Signum deliquii eſt, quum ſubit planeta & ad interuentũ redit: ſignum febris eſt ſcabrities linguæ. Fortuita res eſt, inambulante me ſolẽ delinquere, quia neque cauſa neq; ſignum deliquii inambulatio mea poteſt uideri. Quapropter fortuitæ res neque ſemper, neq; maiori ex parte uiſuntur. Probanda itaque partitio ea eſt, ſomniorũ alia pro cauſis, alia eſſe pro ſignis, alia temere ac uice fortuita euenire. Signa ſunt ꝑ quæ affectiones aliquæ animi aut corporis notantur: nam & medici fidi, & qui paulo peritiores ſunt, ægrotantium ſomnia diligenter exquirenda & ſpectanda percipiunt, utpote quę in morbis plurimũ referant, & ad ſalutem & ad coniectationem euẽtus. Decernũt aũt ita ratione recta artifices & operarii alioquin, ſed qui ſuper aliquid tamen meditari philoſophariq; habeant. Nam motiones quæ interdiu & ſecundum uigiliam contingunt, niſi admodum euidentes amplificatæq; ſint, deliteſcunt & offundũtur incurſu & adumbratione maiorum. At in ſomno contrarium euenit, ut exiguæ motiones, præſertim ſilentio noctis, inſigniter & ualide feriant. Indicium huius rei, ꝙ fere nemo eſt, qui nõ ſit in ſomno expertus, ꝗ modico ſæpe ſtrepitum exaudito acceptoq; auribus, fulminare aut tonare crediderit. Interim tenui pituita diſtillante, guſtare mel aut dulcem alium ſaporẽ uidemur. Interim partibus corporis quibuſdam leuiter calefactis, ſuper ignes ambulare & audiri putamus. Excitati uero animaduertimus ita eſſe rem, ut eſt. Quamobrem quum rerum omnium minuta & languida initia ſint, clarum eſt ut principia morborum & affectionum quæ continentur in corpore, parua eſſe imbecillaq; oportere. Ea ſemper in ſomno ſeſe manifeſtius produnt, quam in uigilia. Dictum eſt quemadmodum ſomnia poſsint ſigna intelligi.

Quemadmodum ſomnia poſſint eſſe cauſa actionum noſtrarum. Cap. III.

NVnc quemadmodum cauſæ poſsint cenſeri, & quæ ſint illa quæ poſsint, diſſeremus. Primum illud conuenit, ſomnia cauſas noſtrorum actuum potius quam alienorũ uideri. Vt enim plerunq; qui acturi aliqd ſunt, aut qui modo id agunt, aut qui iam ęgerunt abſolueruntq;, illud ipſum per ſomnia ad eundem modum contuentur & gerunt, quia diurna cogitata cœptaq; ad talem motum quaſi uiam quandam pręparant: ita è conuerſo frequentarium eſt, ut uiſa per ſomnium principia ſint rerum quę interdiu molimur, quia mens nocturnis motionibus mollita imbutaq;, ad eas actiones potiſsimũ ſeſe

accommodat, quarum ſimulachra in ſomnis imaginata eſſet. In hunc modum ſomnia aliquando ſigna rerũ ſunt, aliquando ut cauſæ actionum habentur.

Quæ ſint fortuita & temeraria ſomnia. Cap. IIII.

RElíquum genus fortuitum eſt, & temere proueniens, præſertim quoties ardua illa extremaq́; uehementer, & ſupra omnem ſidem hominis poſita ſomniamus: demum ea, quorum origo ſita in nobis non eſt, ut naualis pugnæ eius, quæ in terra Perſidæ commiſſa ſit: poſtremo ea omnia, quę a nobis procul gerunt. Plane de iis eo modo ſtatuendum eſt, quo ſtatuitur, quũ quis procedentibus nobis obuius uenit. quẽ modo pegre commorãtem cogitabimus. Quid.n. prohibet in ſomno, quin decerni idem poſsit ſane: immo uero in ſomno iuſtius? Quemadmodum igitur ea cogitatio mentio ue, neque ſigno, neq; cauſæ poteſt fuiſſe, quamobrem nobis amicus occurrerit: ita neq; ſomnium cauſa, aut ſignũ eius rei, quæ euenerit dicendum, etiam ſi eo modo prorſus quo apparuerat euenit, ſed tota ea ratio fortuita eſt, & caſu conſiſtit. Eo fit, ut plurima ſomniorum mẽtiantur, quia quæ fortuita ſunt, neq; ſemper, neque propenſius accidunt.

Somnia non uenire a deo, item quòd melancholici aliquando præſagiant. Cap. V.

GEneratim uero quum & bruta quoque ſomnient, dici non poteſt uenire cœlitus ſomnia delegante deo, neq; ad eum finem adiũcta hominibus fuiſſe. Sane quãquam diuinitus non mittuntur, ſunt tamen quæ poſsis dæmonia dicere: nam & natura dæmonia eſt, nõ diuina. Huius rei argumento eſt, ꝙ parte plurima indocti & gregarii ſomniare & uaticinari uidentur futura, ut intelligatur nõ ſomniare illos authore deo; uerum prout quiſq; natura blatero, loquaxq́; eſt, aut melancholicus, ita uiſionibus & inſomniis multiplicibus utitur. Porro quum plurimis & uariis uiſis horum animus pulſetur, non eſt ut ſit mirandum euadere interim ex iis aliqua, quæ prædixerint. Nam & qui totum diem iaculantur, aliquando collimãt, & præmium capiunt: uetus adagium eſt, Si ſæpe iactaueris aliquando Venerem iacies. Idem de ſomniis uidetur, ſi quando id conſequitur, quod cui apparuerit ſecũdum quietem.

Quòd pauca ſomnia euadant: item non ſequi ſemper, quorum ſigna præceſſerint. Cap. VI.

NEc uero diſſentaneum eſt pauca euadere ex iis quę obiiciuntur & monſtrantur in ſomno, quũ nec ea quoq; ſomnia, quę ſigna affectionũ corporis ſunt, ſemper eueniant. Nam neq; ex omni ꝑſagio ſitæ tempeſtates ſequuntur, ut imbres, aut uenti, quos ſignificatio aliqua è cœlo ꝑtenderit. Si.n. ualidior & uehementior motus, quam ſit is quem ratio prognoſtica denunciat, prorũpat, tum ſignificatio aut ꝑmonitio futuræ hyemis nulla fuerit. Pari modo interim morbum incurrit, qui uiſus in quiete ſit ambulare per cœnum: nam humores, qui putruerint & agitari acceperint in ſomno, facile ſentiuntur. Item qui ſuper prunas ire ſe ſomniat, aliquando eſt, ut paulo poſt corripiatur febri: aliquãdo cõtra euenit, ut qui hæc uiderint in ſomniis, nõ tamen decũbant, ꝙ natura in iis ꝑpotentior cauſis illis ſit, quæ ęgritudinem afferunt, eoq́; ſubactis, aut diſſolutis humoribus intercludat aditum morbo. Quoties porro luna coronas circa ſe habet, præſagiantur flatus & pluuiæ, & tamen uiſitata ſunt, nec inſecuta quæ imminebãt, quaſi reciprocãtibus, ac pedem referentibus cauſis, & ambiente cõtraria motione impulſo. Iam cõſilia quæ ſumma alioquin & optima ratione inieris plurima in irritũ recidunt, & eliſa maioribus aliis diſſoluuntur. Prorſus non omne fit, quod fieri debetur periclitaturq́; neq; idem eſt fieri quicquã debere & futurum eſſe, ſed progreſsiones & principia paſsim ſunt, è quibus euenta ſua nunquam ſpectantur, & ſignificationes rerum multæ, quas nulla conſecutio approbet.

Democritum ſomnia imaginibus a corpore fluẽtibus tribuiſſe, Peripateticos motionibus quibuſdam. Cap. VII.

SOmnia uero quorum principia hæc non habentur, ſed quæ a nobis, aut temporibus, aut locis abiunctá aut magnitudine & genere aliena, aut ſi qua omnino ad nos vicinitate ſocietateq; referunt, non tamen principia eorum continemus. Huiuſmodi ſomnia ſi quando prænuncia alicuius euentus ſunt, fortuito committũtur, & nulla ratione naturæ. Nam & Democritus hoc uolebat, qui dormientium animos pulſari cenſet extrema & aduenticia imaginum uiſione, quę tanquam membranæ a corporibus direptæ, continenter fundarẽtur & fluerẽt. Ex iis alias eſſe beneficas, alias ſeqoris ingenii, perindeq; maleficas & magnitudine & pernitie portentoſas. Has accedere in ſomniis ad homines, & ſignificare quæ præſentirentur futura. Eſſe uero, quibus ſimulachra hæc aduenìant meditantia, commentantiaq́;, & uoces mittentia: alioquin quæ in ſomno tantum intelligentibus ſentiãtur. Quamobrem optabat Democritus imagines optimatis notæ ſortiri. Nos quoq; tametſi ſimulachra eẽ ulla, quæ uolitare ultro citroq; & uagari per auras poſsint, negamus, tamen motiones aliquas eſſe concedimus, quæ nos uice ſimulachrorum exerceant. Illas ex initiis quibuſdã earum rerum prodire, quæ dicenda nobis agẽda ue ſint, mox aere primum mutato, tum deinde per aurium foramina, & narium meatus tranſmiſſas ad cor, facere ut in ſomniis futurarum rerum exitus prænoſcere uideamur. Vt enim ſi quis humorem aut aerem primo cõmoueat, ea pars quæ ita commota eſt, ſubinde aliam commouet, fitq́; hoc diutius, authore etiamnum ceſſante abiunctoq́; ita nihil obſtat, quin motus quidam & ſenſus attingere ad animas quieſcentes dicantur, ab his rebus profecti, a quis Democritus ſimulachra decedere & exuuias illas mitti commotus eſt.

Quòd præſcita noctu potius, & ſtolidis, quàm ſapientibus præbeantur. Cap. VIII.

SAne motiones eæ, quæ ita perueniunt ad animã, non poſſunt alio tempore ſenſum ſui, ꝗ noctu ampliorẽ inuehere, cum interdiu ad ſenſum delatæ obiter exoleſcant, & facillime diſſoluantur. Eſt enim aer noctis ab omni turba liberior, quia tempus ad ſilentius conticeſcẽtiusq́; eſt. Proinde in ſomno etiam minima ſenſum laceſſunt: nam motiunculę & ſtrepitus puſilli, dormientem amplius quàm uigilantem uidentur ciere. Motus igitur hauſti ſenſibus, & uiſa ex iis concepta, identidemq; ad principium ſentiendi transfuſa, præſenſionem futurorũ dormientibus afferunt. Atq; hæc ratio eſt, quamobrem ſomnia hæc fatuis potius quam prudentibus præbeant. Alioquin ſi deus nobis uiſa hæc dat, non ſecundũ quietẽ & noctu modo, ſed etiam diu & ſapientibus dare. Quòd ſi ita ut diximus præuidentur in ſomniis futura, ratio eſt, ut contẽptiſsimis quibus ue ſtolidiſsimiſq; præſagire cõtingat. Ineſt enim iis mens ſilenta deſertaq; & cogitationibus vacua, quarum plenus philoſophãtium animus eſt, & quarum agitatione ſolitarius & ocioſus eſſe non ſinit.

Quòd ecſtatici futura præuideant, & quòd de amicis uera ſint ſæpe ſomnia. Cap. IX.

QVoſdam uero eſſe, qui quum exceſſu mentis tentantur, prædicant futura. Id cauſę eſt, ꝙ quũ interſtinis & propriis motibus non infeſtentur, emi-

nus ueſicantur & alienos excipiunt, ita ut ea maxime ſentiant quæ extrinſecus gerãtur. Eſſe item aliquos, quibus ſomnia de neceſſariis & amicis certiſsima eueniant, inde proficiſcitur, ꝙ de neceſſariis ſuis impenſe ſolitus quiſq; eſt. Vt.n. de longinquo ii uice mutua ſe agnoſcunt, ita motiones quæ in corde ſeruantur, rerum quas familiares charaſq; habemus, notiores nobis ſunt, & promptius ſe reddunt.

Quòd melancholici & phanatici futura præſentiant. Cap. X.

MElancholici adeo præ naturæ ſuæ uehementia ſimiles uenatoribus uidentur. Vt.n. illi & coniectatione & telo quaſi poſsident feram, antequam accedant manuq; tollant: ita melancholici pernicitate animi rapida præcipites quaſi anticipant & anteuortunt futura. Quòd.n. imaginationes in iis uolucres ut deſultoriæ ſunt, leui pulſu excitę, tanquã ſigno dato, & quæ his proximę ſunt, deniumq; uniuerſæ prorumpunt. Vt.n. poemata Philegidæ, quia nec perſonarum nec narrationum diſparilitate interpollantur, ſed conſequentia annexaq; ſunt, & feriem quandam cohibilem cõtinent, facile audimus, & properantes abſoluimus, ac ſi Venerem quis a principio diceret, & adúſque exitũ premeret: ita inſani & phanatici uiſiones ſuas quas perinde colligatas cõtinenteſq; & permobiles habent celeriter recurrũt, quo fit ut ſimilia percipiant, & conſequẽtia longe antea peruideant ut inſtantia. Tanta porro in iis cõcitatio eſt, ut motus ii alio motu elidi aut ſufflaminari non poſsint.

Quis artificioſiſſimus ſomniorum interpres ſit. Cap. XI.

EXquiſitiſsimus uero ſomniorum cõiectoris, qui ſimilitudines rerum acutiſsime põt perſpicere & diſcernere. nam recta claraq; ſomnia interpretari cuiuſuis eſt. Similitudines accipio, quæ nobis ſecundum quietem uariæ obiiciuntur, & uelociſsime transformãtur, ut quæ de rebus reſpõdent in profluente. Si enim uehementior motus ſit, ſimulachra in eo ueris rebus diſsimilia & tortuoſa redduntur. Idem in ſomno ſtatuimus, ſi redundantior & concitatior materia ea ſit, quæ a ſummo capite ad ima cordis defertur ſimilitudines expreſſæ aut puræ haberi non poſſunt, quoniam multa commotio ſinceritatẽ ſomniorum cõfundit, & cõſtãtiam uiſionum intercipit. Nimirum uterque exercitatiſsimus & acerrimus fuerit, & qui formas illas in torrente præpoſteras, inconditas, diſtortaſq; ſciat diſtinguere, & ueris exemplaribus reddere, ut hominis hãc, illã equi deſignet, quarũ tamen neutra incolumis abſolutaq; cernat: & qui hoc ipſum pſtat explanãdis & explicãdis inſomniis poſsit. Quid ſit ſomnus, quid inſomniũ, quamobrẽ utrũq; animãtibus iunctum: item qualis nam diuinatio ea ſit. quæ proficiſcatur ex ſomniis, dictũ iam eſt. Nũc de communi animalium motu agendum uidetur.

* FINIS *

IN NOGAROLA ERRATA.

In præfatione. ueri, uiri
 lætebar, lætabar.
 in rempub. uenetam, lege ſine in
 ei ẽt atque ẽt, te ẽt atque ẽt.
Car. 104. col. prima
 animum, artium
Car. 104. col. ſecunda
 Ionanis grammatici, lege in
 quouſquam melius, quouſque
 traditium, inditum
Car. 104. col. tertia.
 rebus rationem intelligũtur, rebus
 quę rõne.
 nihil actu totum, actu eorum.
 haberet, habetur.
 intelligẽda eſt ue, intelligẽdũ ẽ ut.
 cum, nutritu, cum interitu
Car. 104. col 4.
 in plato, ita plato.
 quæ quidẽ haud multũ, quæ quidem uerba haud multum
 cognitionem, cogitationem.
 copori, corpori.
Car. 105. col. prima.
 quonam neutrum. quorũ neutrũ.
Car. 105. col. ſecunda.
 non propriæ, ſed magis latæ, lege ſine diphtongo.
 hac igitur, hæc igitur.
 arteo arte.
Car. 105. col. tertia.
 neque, atque.
 ipſeque, ipſe quoque.
Car. 106. col. 4.
 et imaginationes, et imaginatiõis.
Car. 106. col. prima.
 aliter affectu, affecta.
Car. 106. col ſecunda.
 modo affectu, affecta.
 cognatione, cogitatione
 diuinæ mentis, mentes.
Car. 106. col. tertia.
 nuncuparunt, nuncupatum.
 quæ de iis tribus, qui.
Car. 106 col. 4.
 ſonita, ſortita.
 ac nihil actu exiſtat, ac cum nihil
 tradit, euadit.
 uerum, utrum.
 recepta, receptæ.
Car. 107. col. prima.
 maria, materia.
 eſt, ſit.
Car. 107. col. ſecunda.
 et ſingulis. é.
 ſoper peruenit, ſuperuenit.
 quot, quod.
Car. 107. col. tertia.
 apparet materia, apparet ut.
 indigens, indigenus.
Car. 107. col. quarta.
 fectricis, effectricis.
 indiuiduæ, indiuidue.
 diuidere, diuidue.
Car. 108. col. prima.
 atque, neque.
 pari, paria.
Car. 108. col. ſecunda.
 ſimul in tempore, lege, ſimul extinguitur ſinequa nihil intelligit hæc enim uerba ne in tempore intelligit omnino cum.
 ſine affectiones, ſint.
Car. 108. col. tertia.
 arbitrari, arbitrati.
 etiam ſoli, cui etiam ſoli.
 hæ quidem nanque, hæ nanque.
 cognitã, congenita.
Car. 108. col. 4.
 intelligit intellige.
 corpa cũ cœleſtia, corpa cœleſtia.
Car. 109. col. prima.
 iſtæ, iſthæc.
 prætium, pretium.
 diuiſas, diuerſas.
 umus, unus.
 pronuncialorum nullo, pronunciatorum intelligentia nullo.
Car. 109. col. quarta.
 amantes, amentes.
Car. 109. col. tertia.
 luminis & æterni, luminis æterni.
Carte. 110. col. ſecunda.
 affectu, affectus.
 cupulateque copulatæ
Cart. 110. col. quarta.
 illæ, ille
 membri, membris
Car. 111. col. prima.
 ſimul a cum, ac cum.
Car. 111. col. tertia.
 ſeu, ſed.
 oneris, mens
Car. 111. col. quarta
 perſpicuæ, perſpicue
 tenebra, tenebras.
Car. 112. col. prima.
 additur, redditur.
Car. 112. col. ſecunda.
 aberat, aberrat.
Car. 113. col. prima.
 fingendum, fugiendum.
 medicum, medium.
 cogitari, cogitati.
Car. 113. col. ſecunda.
 curuita, curuitas.
 extant, egeant.
Car 114. col. prima.
 adñictaque ex quo ſit, adiũctaque ſunt.
Car. 114. col. ſecunda.
 menti, mentis.
Car. 108. col. prima.
 utrum, uerum.
 commiſtius, commiſtus.
 ſita, ſua.
Car. 118. col. ſecunda.
 ſubiectus, ſubiectas.
 quo tum orbata, quo cum.
 fæditus, fæditas.
Car. 118. col. tertia.
 affecta effecta.
 affectus affectas.
Car. 118. col. quarta.
 et expetat quemadmodum, lege et expetat nã uis altrix ſufficit ut alatur quemadmodum.

Car.105.col.prima.
τῷ πώματι, *lege* τῷ σώματι,
Car.105.col.ſecunda.
οἱ πάλεαι, αἱ πάλεαι
Car.106.col.prima.
αὐδὲ φθόπου, αὐδὲ φθόνου
Car.106.col.ſecunda.
τὰ καθηματικά, τὰ μαθηματικὰ
Car.106.col.tertia.
νοητὴν αἰσθητὴν νοητὴν μετὰ αἰσθητικῆς
Car.107.col.prima.
δὲ εἰ νοητοί. δὲ εἰ νοητὸς,
Car.103.col.prima.
ἀριθμὸν ἄτειν ἀριθμὸν ἄγειν
Car.109.col.ſecunda.
ἀγαθοῦ ἴνδονον, ἀγαθοῦ ἔκγονον
Car.113.col.tertia.
τὸ φίτλος τὸ φίλος
Car.114.col.ſecunda.
τῆς αὐεργασίας τῆς ἀοργασίας
Car.114.col.ſecunda.
τῆς αὐεργασίας τῆς ἀεργασίας

SERIES CHARTARVM.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y.

Omnes terniones preter, V, duerniones.

VENETIIS APVD HIERONYMVM SCOTVM.
1 5 5 4